

МАТЕРІАЛИ

ІХ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ НАУКОВОЇ

КОНФЕРЕНЦІЇ

21 ЛИСТОПАДА 2025 РІК • М. КИЇВ, УКРАЇНА

РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ НАУКИ:
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

ISBN 978-617-8582-04-3

DOI 10.62732/liga-ukr-21.11.2025

МАТЕРІАЛИ КОНФЕРЕНЦІЇ

ІХ ВСЕУКРАЇНСЬКА СТУДЕНТСЬКА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ

РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ НАУКИ:
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ
ТА ПРАКТИКИ

 21 ЛИСТОПАДА 2025 РІК
 м. КИЇВ, УКРАЇНА

УДК 082:001

Р 64

Голова оргкомітету: Коренюк І.О.

Верстка: Білоус Т.В.

Дизайн: Бондаренко І.В.

Рекомендовано до видання Вченою Радою Інституту науково-технічної інтеграції та співпраці. Протокол № 46 від 20.11.2025 року.

Конференцію зареєстровано Державною науковою установою «УкрІНТЕІ» в базі даних науково-технічних заходів України та інформаційному бюлетені «План проведення наукових, науково-технічних заходів в Україні» (Посвідчення № 457 від 10.06.2025).

Матеріали конференції знаходяться у відкритому доступі на умовах ліцензії CC BY-SA 4.0 International.

Р 64

Розвиток сучасної науки: актуальні питання теорії та практики: матеріали ІХ Всеукраїнської студентської наукової конференції, м. Київ, 21 листопада, 2025 рік / ГО «Молодіжна наукова ліга». — Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2025. — 946 с.

ISBN 978-617-8582-04-3

DOI 10.62732/liga-ukr-21.11.2025

Викладено матеріали учасників ІХ Всеукраїнської мультидисциплінарної студентської наукової конференції «Розвиток сучасної науки: актуальні питання теорії та практики», яка відбулася 21 листопада 2025 року у місті Київ, Україна.

УДК 082:001

ISBN 978-617-8582-04-3

© Колектив учасників конференції, 2025

© ГО «Молодіжна наукова ліга», 2025

© ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2025

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1.

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ГЕНЕРАЛЬНЕ РАЙОНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ Зайка В.В.	32
ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ ІНДІЇ У ХХІ СТОЛІТТІ: ЧИННИКИ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ГЛОБАЛЬНІ ПЕРСПЕКТИВИ Боклаг І.С.	35
МАКРОЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ Тарнавська А.С.	38
МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ Юрчик В.С.	41
ПОТРЕБИ ЛЮДИНИ ЯК РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ Коломієць М.С.	43
РОЛЬ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ У ВДОСКОНАЛЕННІ СУСПІЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА Жир Ю.О.	45

СЕКЦІЯ 2.

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

SCIENCE IN THE 21ST CENTURY: INTEGRATION OF THEORY, TECHNOLOGY, AND HUMANITY Pavelko B.V.	47
ЕКОНОМІЧНИЙ ВПЛИВ ПРОВЕДЕННЯ ГРАН-ПРІ БАХРЕЙНУ НА РОЗВИТОК ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ КРАЇНИ Варенюк А.В.	50
КРЕАТИВНА БІЗНЕС-ЕКОСИСТЕМА – ПРОСТОРОВА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ХХІ СТ. Скопик В.А.	53
ЛІЦЕНЗУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В МІЖНАРОДНОМУ БІЗНЕСУ: НА ПРИКЛАДІ QUALCOMM INCORPORATED Кісільова К.О.	56
ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОЄКТУ МАСШТАБУВАННЯ БІЗНЕСУ ЯК НАПРЯМ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА Бойко І.Д.	59

РЕГУЛЯТОРНІ ВИМОГИ ЄС ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ТОРГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ЕКСПОРТУ ПОБУТОВОЇ ХІМІЇ	
Муха Д.А.	61

УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА	
Широких Д.О.	64

СЕКЦІЯ 3. ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

ESG - ЗВІТНІСТЬ ЯК АКТУАЛЬНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА АУДИТУ	
Титаренко Д.В.	67

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В МОДЕЛЮВАННІ ОБЛІКОВИХ ПРОЦЕСІВ	
Рибак А.С.	70

ВІЙСЬКОВИЙ ЗБІР В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ	
Бєлік П.О.	73

«ГНУЧКЕ» БЮДЖЕТУВАННЯ: СУТНІСТЬ ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ	
Засєць Д.С.	75

ГРОШІ МАЙБУТНЬОГО: ЯК ЦИФРОВІ ВАЛЮТИ ЗМІНЮЮТЬ КЛАСИЧНІ ЕКОНОМІЧНІ ТЕОРІЇ	
Кузь У.В., Решетівська Х.В.	78

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРАМНИХ ІНСТРУМЕНТІВ BAS ДЛЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ ОБЛІКУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ	
Шерстюкова А.В.	80

ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ	
Уколов Д.С.	83

ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ	
Скиба С.І.	86

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ТА СПЕЦИФІКА ПРОВЕДЕННЯ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ ЗАПАСІВ В КОНТЕКСТІ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОБЛІКОВИХ ПРОЦЕСІВ	
Яременко В.О.	90

ОСОБЛИВОСТІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ З КРИПТОВАЛЮТОЮ	
Лиманський В.	92

ОСОБЛИВОСТІ СПРАВЛЯННЯ ТУРИСТИЧНОГО ЗБОРУ	
Бабічева А.О.	95
ОЦІНКА КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ	
Дивульський Д.М.	98
РОЗВИТОК ЦИФРОВИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	
Олексюк О.В.	100
РОЗРАХУНКИ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ ЯК ОБ'ЄКТ ОБЛІКУ	
Чекурлан С.В.	102
ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАСЛІДКИ	
Демида Я.	105

СЕКЦІЯ 4.

МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

NFT ТА МЕТАВСЕСВІТ ЯК НОВІ КАНАЛИ БРЕНДОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗІ СПОЖИВАЧАМИ	
Чугін В.С.	107
ВПЛИВ ФЕНОМЕНА ЛОКАЛЬНОГО ПАТРІОТИЗМУ НА СПОЖИВЧУ ПОВЕДІНКУ	
Кирилова В.О.	110
ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ СПОЖИВЧОЇ ПОВЕДІНКИ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА МІЖНАРОДНІ МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ	
Смірнова А.О.	113
ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ У БРЕНД-МЕНЕДЖМЕНТІ: ФОРМУВАННЯ ЗВ'ЯЗКУ ЗІ СПОЖИВАЧАМИ	
Чекан О.І.	115
ЗЕЛЕНА ЛОГІСТИКА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ	
Кулібаба С.І.	118
ІНТЕГРАЦІЯ ЧАТ-БОТІВ У СИСТЕМУ ОМНІКАНАЛЬНОГО МАРКЕТИНГУ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ	
Демчук Т.Р.	121
МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ КИТАЙСЬКИХ БРЕНДІВ НА СВІТОВИХ РИНКАХ (SHEIN, TEMU)	
Червяк В.О.	124
МОДЕЛЬ JUST-IN-TIME ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЛОГІСТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ	
Геля Є.К.	127

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО МАРКЕТИНГУ ПІДПРИЄМСТВА	
Крилова Токовий Філіпе	130
ОСНОВНІ ЗМІНИ В ПОВЕДІНЦІ УКРАЇНСЬКИХ СПОЖИВАЧІВ	
Підчибій А.В.	134
ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТОВАРУ НА ОСНОВІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ПОЛІТИКИ	
Приліпко Д.В.	136
РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ФОРМУВАННІ ЛОЯЛЬНОСТІ СПОЖИВАЧІВ У СУЧАСНОМУ МАРКЕТИНГУ	
Іванова Ю.О.	139
УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ	
Якимець О.А.	142

СЕКЦІЯ 5. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

ORGANIZATIONAL PRINCIPLES OF MONITORING THE WORK OF MEDICAL PERSONNEL	
Tyurin M.	144
ВПЛИВ КУЛЬТУРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ БІЗНЕС-ПЕРЕГОВОРІВ	
Кісільова К.	147
ВПЛИВ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА ЦІНОУТВОРЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА	
Заєць Д.С.	150
ЗЕЛЕНІ ПРОЄКТИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ВІДНОВЛЮВАЛЬНА ЕНЕРГЕТИКА	
Гоменюк В.С.	152
ЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	
Кочубинська Ю.В.	155
ІНТЕГРАЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ І ПРАКТИЧНИХ РІШЕНЬ У РОЗВИТКУ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ	
Бірюк М.П.	157
ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ	
Асєєва А.В.	160
РОЛЬ ПРОФСПЛОК У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН	
Пастер І.В.	164

РОЛЬ САМОДИСЦИПЛІНИ І САМОКОНТРОЛЮ В СУЧАСНОМУ УПРАВЛІННІ Заславська А.В.	166
САМОКОНТРОЛЬ І ДИСЦИПЛІНА ПЕРСОНАЛУ ЯК ЗАСОБИ ЗМЕНШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ РИЗИКІВ Кушнерьова Д.Ю.	168
ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНИМИ ПАРТНЕРСЬКИМИ ПРОЕКТАМИ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ: АНАЛІЗ НА ПРИКЛАДІ СПІВПРАЦІ МІЖ TUESWU ТА GEW Янів М.А.	170
УДОСКОНАЛЕННЯ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ НА ПІДПРИЄМСТВІ Коваленко І.О.	172
УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ БІЗНЕС- ОРГАНІЗАЦІЇ Городницька Д.А.	175
ФОРМУВАННЯ БРЕНДУ ОСВІТНЬОГО ПРОДУКТУ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ Дрозд Д.В.	177
ЦИФРОВІ РІШЕННЯ ДЛЯ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В ПЕРІОД ВІЙНИ Гонтар Н.В.	179

СЕКЦІЯ 6. СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

АРТТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ Кірова Д.О.	183
ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦЯ СОЦІОГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ГІДНОСТІ ЛЮДИНИ Сусідик О.С., Надвична А.М., Монастирська Ю.О.	187
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ Маркевич Д.О.	190
РОЛЬ ДЕРЖАВИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ Коломієць М.С.	192

СЕКЦІЯ 7. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

THE ARCTIC AS A MULTIDIMENSIONAL REGION: THE PROBLEM OF IDENTIFYING AND DEFINING ITS BOUNDARIES Chaika V.	195
--	-----

TRANSLATION AS A TOOL FOR THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL COOPERATION Vakula Ye.	198
ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КОНКУРЕНТНІЙ ПОЛІТИЦІ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ Парамонова А.П.	200
ВПЛИВ ЗОВНІШНІХ АКТОРІВ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ПОРЯДКУ НА ПІВДЕННОМУ КАВКАЗІ ПІСЛЯ 2020 РОКУ Бабасв Р.І.	203
ДІЯЛЬНІСТЬ ІНСТИТУТІВ КОНФУЦІЯ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ Шелепова В.О.	206
ЕВОЛЮЦІЯ МІЖПАРЛАМЕНТСЬКОЇ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА ЯПОНІЇ В УМОВАХ ОСОБЛИВОГО ГЛОБАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА Качан Д.С.	209
РОЛЬ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ У РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ Білецька А.Р.	212

СЕКЦІЯ 8. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

ADMINISTRATIVE LAW IN THE PUBLIC LAW SYSTEM Prokopenko Ya.	216
CIVIL LAW: CONCEPT, ROLE, AND PRINCIPLES OF REGULATION Syhlovyi R.	218
CONSTITUTIONAL LAW Oreshchko M.	220
TACTICS OF INTERROGATION OF PERSONS WITH MENTAL OR PHYSICAL DISABILITIES Gerasymenko M.Ye.	223
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ Нікіфорова В.В.	225
БІОМЕТРИЧНІ ДАНІ В ЦИФРОВОМУ СВІТІ Бурякова О.В.	228
ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ ЯК ОБ'ЄКТИ РЕЧОВИХ ПРАВОВІДНОСИН Скольська С.П.	231
ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ САНКЦІЙ НА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВ Потапкова Ю.І.	234

ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА Рагулін Р.В.	237
ГАРАНТІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАЦІВНИКІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ Бибич З.П.	240
ДЕРЖАВНА СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИМ СІМ'ЯМ Бибич З.П.	243
ДИСТАНЦІЙНА ТА ГНУЧКА ЗАЙНЯТІСТЬ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ Гриценко В.О.	245
ДО ПИТАННЯ ПРО ВИСЕЛЕННЯ З ЖИТЛОВОГО ПРИМІЩЕННЯ Савенко Н.С.	248
ДОГОВОРИ ПРО СПІЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ДОГОВОРИ У СФЕРІ РОЗПОРЯДЖЕННЯ МАЙНОВИМИ ПРАВАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ПРАВОВА ПРИРОДА, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ Булгакова Д.	251
ЕКОЛОГІЗАЦІЯ АГРАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА Білоконь Є.А.	255
ЕКСЦЕС ВИКОНАВЦЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ: ДОКТРИНАЛЬНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ Чічова А.Ю.	258
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ДОГОВОРІВ ПРО ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ Скольська С.П.	260
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ УКРАЇНИ Козачук А.О.	262
КРИМІНОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА: ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ, ЗНАЧЕННЯ Маліновський А.	265
ЛЕГАЛІЗАЦІЯ МНОЖИННОГО ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ ЯК ВИКЛИК НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ Кондюк А.І.	267
ЛОГІЧНІ ПОМИЛКИ В АРГУМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ РІШЕНЬ Сачук О.А.	269
МЕДІАЦІЙНА ТА МИРОВА УГОДА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ Іванова В.В.	271

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ ДО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВИХ КОЛІЗІЙ ОСІБ ІЗ ПОДВІЙНИМ ГРОМАДЯНСТВОМ Симоненко Д.Д.	274
МНОЖИННЕ ГРОМАДЯНСТВО: ГОЛОВНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ Масло Н.М.	276
МНОЖИННЕ ГРОМАДЯНСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ “М’ЯКОЇ СИЛИ”: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ Юр’єва М.С.	278
НАСЛІДКИ ПОВТОРНОЇ НЕЯВКИ СТОРОНИ В СУДОВЕ ЗАСІДАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ЦПК Гребенюк Д.О.	280
НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ ТА МНОЖИННЕ ГРОМАДЯНСТВО Чайка В.Б.	283
ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ Чуракова Д.О.	285
ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ Альбертович Ю.В.	287
ОПЕРАТИВНО РОЗШУКОВА ПРОТИДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ВОЛІ ЧЕСНОСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ Макуха Я.Є., Крупський Є.Р.	290
ОПОДАТКУВАННЯ КРИПТОАКТИВІВ ТА ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ МОМЕНТУ ВИНИКНЕННЯ ПОДАТКОВОГО ЗОБОВ’ЯЗАННЯ Зелінська Л.С.	293
ОСОБЛИВОСТІ ДИФЕРЕНЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Шило Д.В.	296
ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ. СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ Захарченко В.О.	299
ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ’ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ЗБАГАЧЕННЯМ: ПОШУК ТА ФІКСАЦІЯ ДОКАЗІВ Шраменко Р.Р., Звягін Н.С.	301
ПОНЯТТЯ ТА СТАТУС КОМБАТАНТА ЗА НОРМАМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА Карпець А.В.	304
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТА РІЗНИЦЯ ДОВІРНОСТІ ТА ДОГОВОРУ ДОРУЧЕННЯ Жула А.Ю.	307

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОКРЕМИХ ДУМОК СУДДІВ КОНСТИТУЦІЙНИХ СУДІВ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ Дяченко С.В.	309
ПРАВО НА ДОСТУП ДО ІНТЕРНЕТУ: ІНФРАСТРУКТУРА ЧИ ФУНДАМЕНТАЛЬНЕ ПРАВО Кушнерик К.О.	311
ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД: ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ Савченко А.С.	314
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОГО ЖИТЛА В УКРАЇНІ: ДЕРЖАВНІ ПРОГРАМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВДОСКОНАЛЕННЯ Гриценко В.О.	317
ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД Петруновська Д.Б.	320
ПРАВОВИЙ СТАТУС ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ Сергієнко Я.В.	322
ПРАВОВІ ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ МНОЖИННОГО ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ Пожарун А.В.	325
ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ: ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ ТА ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ Білоус А.І.	328
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ Харченко М.О.	331
ПРИВЛАСНЕННЯ ТА РОЗТРАТА МАЙНА СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ Косюк Ю.О.	333
ПРОБЛЕМА НА РЕАЛІЗАЦІЮ ПРАВА НА ПРАЦЮ ДЛЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ Уманець К.А.	335
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ (ВІДМИВАННЯМ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ Звягін Н.С., Шраменко Р.Р.	337
РАТИФІКАЦІЯ КОНВЕНЦІЇ РАДИ ЄВРОПИ ПРО ЗАХИСТ ПРОФЕСІЇ АДВОКАТА В УКРАЇНІ Анасенко К.В.	340

РИНОК ПРАЦІ В УМОВАХ ВІЙНИ Радченко К.	342
РІВНІСТЬ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ І НЕДОПУЩЕННЯ ДИСКРИМІНАЦІЇ У СФЕРІ ПРАЦІ Макуха В.О.	345
РОБОЧИЙ ЧАС І ЧАС ВІДПОЧИНКУ ЯК ЕЛЕМЕНТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ Рудик В.М.	347
РОЛЬ КОЛЕКТИВНИХ ПЕРЕГОВОРІВ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА: ДЕЯКІ АСПЕКТИ Філімоненко П.Р.	349
РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Коваль О.Ю.	352
РОЛЬ ООН У СТАНОВЛЕННІ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ Павліченко Д.Д.	355
СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ Шило Д.В.	358
СОЦІАЛЬНІ ДОПОМОГИ ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ Петренко В.С.	361
СУБСИДІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН У СФЕРІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ Новарчук М.О.	364
СУДОВІ ВИТРАТИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ Руснак І.О.	366
СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО: ПРАВОВІ КОЛІЗІЇ ТА ДОГОВІРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ Бобчук Є.В.	369
СУЧАСНА ГІБРИДНА ВІЙНА ТА ЇЇ ФОРМИ Ничипорчук В.В.	371
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТАЄМНОСТІ ЯК КЛЮЧОВОЇ ОЗНАКИ КРАДІЖКИ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ Ганзюк Д.А.	374
ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ Кудін Ю.С.	377

ТРУДОВІ ГАРАНТІЇ НАЙМАНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Петренко В.С.	380
ФОРС-МАЖОР ТА ІСТОТНА ЗМІНА ОБСТАВИН У ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУДОВА ПРАКТИКА ТА ДОКАЗУВАННЯ Коваль Д.Д.	383
ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ Акулова А.	386
ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РОБОТОДАВЦЯ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОПЛАТУ ПРАЦІ АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ Рухло Н.В.	388

СЕКЦІЯ 9. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

TACTICS OF INTERROGATION OF PERSONS WITH MENTAL OR PHYSICAL DISABILITIES Makarov D.D.	391
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ЙОГО ВИДИ. СКЛАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ Крайній М.В.	393
ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО ПОВІДОМЛЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРИ ЗМІНІ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ АБО ПРИПИНЕННІ ДІЯЛЬНОСТІ Макаров Д.Д.	395
ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ДЛЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ Крайній М.В.	397
ПРАВОВА ОСНОВА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМАТИКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗШИРЕННЯ Ткач В.В.	399
СИСТЕМА ЦЕНТРАЛІЗОВАНОГО УПРАВЛІННЯ НАРЯДАМИ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЦУНАМІ Крайній М.В.	401
СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА: СТРУКТУРА, ФУНКЦІЇ ТА МІСЦЕ В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ Салахутдінов А.С., Коваль М.О.	403
СТАДІЇ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ Косяченко Є.О.	405
ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ТА ЗАСОБИ ДЛЯ ШВИДКОЇ ЕВАКУАЦІЇ ПОРАНЕНИХ СПІВРОБІТНИКІВ ІЗ ЗОНИ ОБСТРІЛУ Єпанчин Д.О.	407

СЕКЦІЯ 10.

ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

OSINT ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ Овсіюк Д.В.	410
БЕЗПЕКА ДОРОЖНЬОГО КОНТРОЛЮ: ФАКТОРИ РИЗИКУ ТА ТАКТИЧНІ АЛГОРИТМИ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ЖИТТЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ТА ДОВІРУ ГРОМАДЯН Коваль М.О.	412
ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У ПІДРОЗДІЛАХ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ Скрипка В., Мачалаба М.	414
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ: ІСТОРИКО- ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ПЕРІОДУ БОРОТЬБИ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ Салахутдінов А.С.	416
ОЗНАКИ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВО ПОРУШЕНЬ, О СФЕРІ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ Салахутдінов А.С.	418
ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ РЕЖИМУ СЕКРЕТНОСТІ Коваль М.О.	420
ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ДО ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УМОВАХ РЕАЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕКИ: ЧИННИКИ ТА МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ Дудко А.Р.	423
ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВЗАЄМОДІЇ СПІВРОБІТНИКІВ ТЦК ТА ГРОМАДЯН В УМОВАХ МОБІЛІЗАЦІЇ Степаненко А.В.	425
ТАКТИКА ДІЙ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПРИ ЗУПИНЦІ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІДВИЩЕНОГО РИЗИКУ Салахутдінов А.С.	427
ТАКТИКА ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ: ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПОШУКОВИХ ТА ОХОРОННИХ ЗАХОДІВ Дудко А.Р.	430

СЕКЦІЯ 11.

ПОЖЕЖНА ТА ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА

ЛЮДСЬКИЙ ФАКТОР ТА ЙОГО ВПЛИВ НА НЕБЕЗПЕКУ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ І ОХОРОНУ ПРАЦІ Кукуруза Д.В.	432
---	-----

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ НАЛЕЖНОСТІ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В УКРАЇНІ

Білоус А.І.435

СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Пастер І.В.437

СЕКЦІЯ 12.**БІОЛОГІЯ ТА БІОТЕХНОЛОГІЇ**

АНАЛІЗ ПЕРСПЕКТИВ ВИКОРИСТАННЯ “ХОБОТА СЛОНА” ЯК БІОНІЧНИЙ МЕДИЧНИЙ МАНІПУЛЯТОР. ПРИНЦИПИ ВИКОРИСТАННЯ ТА ПРИКЛАДИ ВИКОРИСТАННЯ “ХОБОТА СЛОНА” В ХІРУРГІЇ, СТОМАТОЛОГІЇ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ

Кравченко К.Ю., Шаріпова С.О.439

БІОМІМЕТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛАСТИЧНОСТІ СТОПИ СТРАУСА (STRUTHIO CAMELUS) У СТВОРЕННІ ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧИХ ПРОТЕЗНИХ СИСТЕМ

Жерновий А.С., Федоровський О.І.442

БІОНІЧНИЙ ПІДХІД У ВИВЧЕННІ БІОМЕХАНІКИ РУХУ ЗМІЙ. НАПРЯМКИ МЕДИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ЗМІЄПОДІБНИХ РОБОТІВ

Заброда А.О., Соя Д.О.445

ВИЗНАЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНОЇ ТРИВАЛОСТІ СТАТИЧНОЇ ІММОБІЛІЗАЦІЇ ФЕРМЕНТНОГО ПРЕПАРАТУ ПРОТОСУБТИЛІН НА БАЗАЛЬТОВОМУ ТУФІ

Савчук С.М.448

КЛЮЧОВІ ГЕНИ СОНЯШНИКУ ТА ЇХ ФУНКЦІЇ

Постоєнко К.О.450

СЕКЦІЯ 13.**АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО**

АНАЛІЗ ВПЛИВУ АНТРОПОГЕННОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА МИСЛИВСЬКУ ФАУНУ ПОЛІССЯ ТА ЛІСОСТЕПУ

Єрмоленко В.Ю., Ковальчук С.В., Генсіровський А.І.453

ВПЛИВ ХИЖАКІВ НА ПОПУЛЯЦІЇ МИСЛИВСЬКИХ ТВАРИН В УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІССІ

Москва Р.М., Орищук М.О., Лотоцький Я.О.456

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ЕЛЕМЕНТ АДАПТАЦІЇ ДО ЗМІН КЛІМАТУ

Горенко О.В., Корнієнко Д.А.458

ХАРАКТЕРИСТИКА СОРТІВ ЯЧМЕНЮ ОЗИМОГО

Коханий Т.І.460

СЕКЦІЯ 14. ТЕХНОЛОГІЇ ЛЕГКОЇ ТА ДЕРЕВООБРОБНОЇ ПРОМИСЛОВOSTI

TECHNOLOGY, MODULARITY, AND INTEGRATION IN WOODEN PRODUCTS

Sovakov A.A. 462

СЕКЦІЯ 15. ЗАГАЛЬНА МЕХАНІКА ТА МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

ВИКОРИСТАННЯ 3-D МОДЕЛЮВАННЯ, ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ПРОСТОРОВОГО
МИСЛЕННЯ

Васильєв Л.В. 464

ВИКОРИСТАННЯ SOLIDCAM В ПРОЦЕСАХ ЕМУЛЯЦІЇ ПРИ ПРОГРАМУВАННІ
ВЕРСТАТІВ З ЧИСЛОВИМ ПРОГРАМНИМ КЕРУВАННЯМ

Євтіхов Є.О. 467

СЕКЦІЯ 16. ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

ЗЕЛЕНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ МІНІМІЗАЦІЇ ВПЛИВУ ПРОМИСЛОВOSTI
НА ДОВКІЛЛЯ

Самолук А.Д. 471

ШТУЧНЕ ОСВІТЛЕННЯ ЯК ФАКТОР ЗМІНИ БІОРИТМІВ І КОГНІТИВНОЇ
АКТИВНОСТІ МОЛОДІ

Потапчук А.М. 473

СЕКЦІЯ 17. КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

UI/UX DESIGN TOOLS - НЕЗАМІННІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ СТВОРЕННЯ
КОНТЕКСТНО-АДАПТИВНИХ ІНТЕРФЕЙСІВ

Дмитрук О.Я. 476

АВТОМАТИЗОВАНЕ ТЕСТУВАННЯ ВЕБЗАСТОСУНКІВ НА ОСНОВІ ПІДХОДУ
BEHAVIOR-DRIVEN DEVELOPMENT

Білоус Д.Ю. 479

ІНТЕГРОВАНА СИСТЕМА НА ESP32 ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РЕКОНСТРУКЦІЇ
ІНФРАЧЕРВОНИХ СИГНАЛІВ

Хомін В.Р. 481

МОДЕЛІ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИСОКОПРОДУКТИВНИХ ОБЧИСЛЕНЬ У C++: СУЧАСНІ
ТЕНДЕНЦІЇ

Курінна Д.С. 483

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ АРХІТЕКТУРНИХ ПІДХОДІВ ДО ПОБУДОВИ SAAS-СИСТЕМ: МІКРОСЕРВІСИ VS МОНОЛІТНА АРХІТЕКТУРА	
Мартинів В.Н.	486

СЕКЦІЯ 18. СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ, МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ

РОЗРОБКА ІНТЕРАКТИВНОГО ВЕБПОРТАЛУ З АНІМАЦІЙНОЮ МОДЕЛЛЮ ЗАЛІЗНИЧНОГО СПОЛУЧЕННЯ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМИ КРАЇНАМИ	
Ремезок С.Д., Левченко М.А.	488

РОЗРОБКА КАРТИ ПОТОКУ СТВОРЕННЯ ЦІННОСТІ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОБЛІКОВИХ ПРОЦЕСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ	
Перекуда Г.Д.	491

СЕКЦІЯ 19. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

DEVELOPING AUDIO EFFECTS: ARCHITECTURE OF VST PLUGINS	
Raikovskyi V.	493

HYBRID APPROACHES TO SOLVING THE COLD-START PROBLEM IN RECOMMENDER SYSTEMS	
Golik M.	495

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ВИКОНАННЯ МОДЕЛЕЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В РОЗПОДІЛЕНИХ ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ СИСТЕМАХ	
Чернега С.Р.	497

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПІДТРИМКИ БАЛАНСУ МІЖ ВІРТУАЛЬНИМ ТА ФІЗИЧНИМ НАВАНТАЖЕННЯМ	
Нестерович Е.Р.	499

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ГІБРИДНОЇ АРХІТЕКТУРИ «МІКРОСЕРВІСИ + МІКРОФРОНТЕНДИ» У ВЕБСИСТЕМАХ	
Новак О.Р.	502

ІНТЕГРАЦІЯ СТАНДАРТІВ ISO 27001 ЗІ СТАНДАРТОМ GDPR	
Гарасимчук А.О., Бунько Н.В.	504

КОНЦЕПЦІЯ ТА ПРОГРАМНІ ЗАСОБИ ДЛЯ АВТОМАТИЧНОГО ФОРМУВАННЯ ВИСНОВКІВ ІЗ ТЕКСТОВИХ ДОКУМЕНТІВ НА ОСНОВІ NLP-ПІДХОДІВ	
Гарасимчук В.В.	507

МЕТОДИ ПРІОРИТЕЗАЦІЇ ВИПЛАТ В СИСТЕМІ ОБЛІКУ ПОШКОДЖЕНОГО ЖИТЛА	
Ребров В.С.	509

ОСНОВИ UI/UX ДЛЯ КОМЕРЦІЙНИХ САЙТІВ	
Омелян О.С.	511

РОЗРОБКА МОДУЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРИ ІГРОВОГО ЗАСТОСУНКУ З ВИКОРИСТАННЯМ АРХІТЕКТУРНОГО ШАБЛОНУ SCRIPTABLE OBJECT ARCHITECTURE Солодкий Д.В.	513
РОЗРОБКА РЕКОМЕНДАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ВІКТОРИН Котенко І.І.	516
СТВОРЕННЯ ТА АНАЛІЗ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ ТА АНАЛІЗУ ЯКОСТІ ДАНИХ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ Андреянов М.О.	518

СЕКЦІЯ 20. СОЦІОЛОГІЯ ТА СТАТИСТИКА

ВРАХУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ АСПЕКТІВ У СОЦІАЛЬНОМУ ЗАХИСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Дарчич Д.М.	520
ЕКОНОМІЧНА НЕРІВНІСТЬ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОЇ СТРАТИФІКАЦІЇ Власюк А.	523
СОЦІАЛЬНО – ЕТИЧНІ ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ Риженко М.С.	526
ЦИФРОВА БЕЗПЕКА В КОНТЕКСТІ МЕДІАКУЛЬТУРИ ЯК СКЛАДОВА ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ Марченкова С.І.	528
ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ МОЛОДІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРОФЕСІЙНИЙ ІМІДЖ Переясловська Д.А.	530

СЕКЦІЯ 21. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

DIFFICULTIES IN TRANSLATING PHRASEOLOGICAL UNITS IN LITERARY TEXTS Udovychenko O.	533
SHIFTING SANDS: UKRAINIAN MEDIA’S FIGHT FOR TRUTH IN THE PLATFORM AGE Riabinin D.V.	535
ВИКОРИСТАННЯ АУДІОЗОБРАЖАЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У СПОРТИВНОМУ КОНТЕНТІ Мадатов Г.О.	538
ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ У МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ Дідик В.В.	542

ГУМОРИСТИЧНИЙ ЕФЕКТ У КІНОПЕРЕКЛАДІ: МОВНІ РІШЕННЯ НА МАТЕРІАЛІ ФІЛЬМУ «ПОЛЩЕЙСЬКА АКАДЕМІЯ»

Катренко Н.С.545

ЖІНОЧИЙ ПОГЛЯД У ВІЙСЬКОВІЙ ЖУРНАЛІСТИЦІ: ПРАВДА, ЕМПАТІЯ ТА ВИКЛИКИ ПРОФЕСІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Широкоград В.С.547

ЗАМІНИ ЧАСТИН МОВИ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТЕКСТІВ АВІАЦІЙНОЇ ТЕМАТИКИ

Гавриш Н.С.550

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ПАСИВНОГО СТАНУ В ПОРІВНЯЛЬНОМУ АСПЕКТІ НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ М. ШЕЛЛІ «FRANKENSTEIN: OR, THE MODERN PROMETHEUS» ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ

Яворська О.Б.553

ІДІОМИ З НАЗВАМИ ОВОЧЕЙ ЯК РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЛЮДСЬКИХ РИС ХАРАКТЕРУ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ)

Компанієць В.О.555

КАТЕГОРІЯ КОРЕЛЯЦІЇ ДІЄСЛОВА В КОНТРАСТИВНОМУ АСПЕКТІ НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЖ.ОРВЕЛА «1984» ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ

Бобко М.А.557

КОМУНІКАЦІЯ І МОВА

Печнікова А.Д.559

ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У СУБТИТУВАННІ УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРИЧНИХ ФІЛЬМІВ АНГЛІЙСЬКОЮ

Самойленко К.О.561

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ АНГЛІЙСЬКОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ АВТЕНТИЧНИХ ПІСЕНЬ

Ханецька Н.О.564

МОДАЛЬНІ ДІЄСЛОВА В КОНТРАСТИВНОМУ АСПЕКТІ У ТВОРІ О. УАЙЛЬДА «ПОРТРЕТ ДОРІАНА ГРЕЯ» ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАДІ

Тупота К.Є.566

НАРАТИВНА ОРГАНІЗАЦІЯ В ЛІТЕРАТУРНОМУ ТВОРІ

Суворова В.Ю.568

НЕДОЛІКИ ПЕРЕКЛАДУ ПРОГРАМИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Батрак К.В.571

ОБРАЗ ЖІНКИ-ІНТЕЛЕГЕНТКИ У ПРОЗІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ: МІЖ ТРАДИЦІЄЮ І МОДЕРНІСТЮ

Гавенко В.574

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ЗАПОЗИЧЕНЬ (ГРЕЦЬКА, ЛАТИНА, ФРАНЦУЗЬКА, АНГЛІЙСЬКА) Харченко У.О.	577
ПЕДАГОГІЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЛІ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПІД ВПЛИВОМ ГЕНЕРАТИВНИХ ІІІ-ТЕХНОЛОГІЙ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ Івасюк А.М.	579
ПЕРЕКЛАД АНГЛОМОВНОГО ДОДАТКА УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ Шаповалова К.Ю.	581
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ ПІДМЕТА В АНГЛІЙСЬКОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ РЕЧЕННЯХ НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЖ. ОСТІН “PRIDE AND PREJUDICE” ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ Плахотник В.В.	584
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ІНФІНІТИВА НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ О. ВАЙЛДА “THE PICTURE OF DORIAN GREY” ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ Сірченко С.С.	587
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОРЯДКУ СЛІВ У ПРОСТОМУ РЕЧЕННІ НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Л. КЕРРОЛЛА «ПРИГОДИ АЛІСИ В ДИВОКРАЇ» ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ Шиманська А.П.	589
СТАНОВЛЕННЯ ЛІНГВО-КОГНІТИВНОЇ ПАРАДИГМИ У МОВОЗНАВСТВІ Рябінін Д.В.	591
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПОЛІТИЧНОЇ РИТОРИКИ» Клімова А.В.	593
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРФОЕПІЇ В ПІДРУЧНИКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ Салівончик Ю.	595
ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ВИВЧЕННЯ ОПОВІДАННЯ В. ВИННИЧЕНКА «ФЕДЬКО-ХАЛАМИДНИК» Колесник К.Р.	597
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН Стадник Ю.В.	601
ЯК ВІЙНА ФОРМУЄ НОВИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ КАНОН Гудзь С.О.	604

СЕКЦІЯ 22.

ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ЯК ФАКТОР СТАЛОГО РОЗВИТКУ Юсова П.	607
---	-----

КОНСОЛІДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ФАКТОР СТІЙКОСТІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОГО ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ Дурдас С.М.	609
МОДА І СТИЛЬ У СТРУКТУРІ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ Артамонова В.А.	612
РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ НАУКИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ Ткаченко А.С.	615
ФІЛОСОФІЯ І РЕЛІГІЯ: ДІАЛОГ У ПОШУКУ СЕНСУ БУТТЯ Корнута А.В.	618
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І ФЕНОМЕН РОЗУМІННЯ Пазушкіна А.О.	622

СЕКЦІЯ 23. РЕЛІГІЄЗНАВСТВО ТА БОГОСЛОВ'Я

ДИНАМІКА ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРАДИЦІЙ СІМЕЙНОГО БОГОСЛУЖІННЯ В СЕКУЛЯРИЗОВАНОМУ СЕРЕДОВИЩІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ Семеняк Є.О.	625
«СВЯЩЕННА ВІЙНА» ЯК ВИРАЖЕННЯ В ДІЇ ЕСХАТОЛОГІЧНО-МЕСІАНСЬКИХ ІДЕОЛОГЕМ «РУССКОГО МІРА» Пулик М.В.	628

СЕКЦІЯ 24. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

IMPLEMENTATION OF NEUROPEDAGOGICAL STRATEGIES IN THE FORMATION OF GRAMMATICAL COMPETENCE OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS IN ENGLISH LESSONS Bortika T.	632
АНАЛІЗ ВПЛИВУ ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН НА РОЗВИТОК ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА НА ТЕРЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ Рижко О.А.	634
БРЕНДОНІМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ МОВЛЕННСВИХ УМІНЬ У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ЖУРНАЛЬНОМУ ДИСКУРСІ Дехтярук А.	636
ВИВЧЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ ПРЕДМЕТНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ Вишар А.Р.	639

ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ГЕРБЕРТА ВЕЛЛСА НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЗЗСО Григор'єва Д.	641
ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ МАЛИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ЖАНРІВ У РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ Лесняк А.Р., Ющишин В.І.	645
ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ВІДЕОАНАЛІЗУ ДЛЯ КОРЕКЦІЇ ЗВУКОВИМОВИ У ДІТЕЙ ІЗ ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ НА ЕТАПІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ Стець А.А.	647
ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ФАХІВЦІВ ІТ-СФЕРИ Іванченко Т.О.	649
ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДИТИНИ НА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ЛОГОПЕДИЧНИХ ЗАНЯТЬ У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ Філін А.В.	651
ВПЛИВ ІНТЕРАКТИВНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ Шмига В.С.	653
ВПЛИВ КОРЕЙСЬКИХ МЕДІАТЕКСТІВ (K-POP, K-DRAMA, WEBTOON) НА ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ Похіла В.І.	655
ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО ПІДХОДУ У НАВЧАННІ ЛЕКСИКИ НА УРОКАХ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ УЧНІВ 8-ГО КЛАСУ Гаврилюк К.Ю.	658
ЗМІСТОВІ АСПЕКТИ ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ У СТАРШОМУ ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ Присташ Р.Р., Сачик Б.А.	660
ІГРОВІ ОНЛАЙН-РЕСУРСИ ЯК ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ Галань К.В., Кінах А.В.	663
ІНКЛЮЗІЯ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН: РОЛЬ ЛОГОПЕДА В КОМАНДІ ПІДТРИМКИ Прокопенко Д.С.	665
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЄКТУВАННЯ ХІМІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ В КУРСІ ХІМІЇ 7 КЛАСУ Гіняга Р.Д.	667
ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ Труш С., Кузик О.	669

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК КАТАЛІЗАТОР РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ Дейнеко Л.М.	671
КОРЕКЦІЯ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА ДОПОМОГОЮ ПАЛЬЧИКОВОГО ТЕАТРУ Педурян Я.С.	673
КОРЕКЦІЯ ТРИВОЖНОСТІ ТА СТРАХІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ Коваленко А.В.	676
КРЕАТИВНІ ЗАВДАННЯ ЯК ЗАСІБ АКТУАЛІЗАЦІЇ ЗНАНЬ ПРО ПРЯМУ ТА НЕПРЯМУ МОВУ В СТАРШИХ КЛАСАХ Колісник В.А.	678
ЛІНГВОДИДАКТИЧНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ Мединська Д.І.	680
МЕТА ТА ЗАВДАННЯ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ Стеців Ю.Д.	684
МЕТОДИКА ЗАСТОСУВАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ У 7 КЛАСІ Палапа І.В.	686
ОСВІТНЯ СИСТЕМА НІМЕЧЧИНИ: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ Заремба К.Д.	689
ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ Мельник О.Є., Строк В.А.	692
ОСОБЛИВОСТІ ЛОГОПЕДИЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗІЇ Дубина Л.М.	695
ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІКИ КУРСАНТСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ Бабич К.В., Пйочкевич О.Д.	697
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ ТРЕТЬОГО РОКУ ЖИТТЯ Іваніщак М.Г.	699
ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ Антошук Т.В.	702
ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ В УМОВАХ МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ Івченко М.В.	705

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СКЛАДОВОЇ СТРУКТУРИ СЛОВА У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОТОРНОЮ АЛАЛІЄЮ Ковальова О.	707
ПРОСЛУХОВУВАННЯ ПОДКАСТІВ ЯК ЗАСІБ ПОКРАЩЕННЯ В УЧНІВ НАВИЧОК АУДІЮВАННЯ З КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ Бучик К.В.	709
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДТРИМКИ БАТЬКІВ У ПРОЦЕСІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ Бегма І.В.	711
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ЗАСТОСУВАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ У ФОРМУВАННІ МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ЗЗСО Говоруха К.О.	714
РОЗВИТОК СЛОВНИКА ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Гарасимчук Л.А.	717
РОЛЬ ВІРТУАЛЬНОГО СОЦІУМУ В СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА САМОРОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ Крисак І.А.	719
СУЧАСНА ПЕДАГОГІЧНА НАУКА: ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ, ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНІ РІШЕННЯ Стойко К.О.	722
СУЧАСНІ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ТА ЇХ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ФОРМУВАННЯМ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УЧНІВ Бособрод С.	724
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА Халимоненко В.Ю.	727
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ Копильців Х.М.	729
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ПРАКТИЧНІ МЕТОДИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОГО СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ ІЗ ЗАТРИМКОЮ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ Ткаченко Л.П.	731
ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ Попова Я.В.	733
ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ Подейко Д.Ю.	735

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ Максименко О.В.	738
ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ Комарницька І.Я.	740
ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТАТІ ДОШКІЛЬНИКІВ В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДОРОБКУ Мельник Д.В.	743
ХМАРНІ СЕРВІСИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕРЕРВНОСТІ ОСВІТИ ТА КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ УЧНІВ З ІНФОРМАТИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ Маслій Д.М.	746
ХУДОЖНИЙ ТЕКСТ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ Шоломов В.І.	749

СЕКЦІЯ 25. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

ASSESSMENT OF STRESS RESISTANCE OF MEDICAL STUDENTS UNDER MARTIAL LAW Vyshniakova M.	752
АДАПТАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МОБІЛІЗОВАНИХ ОСІБ, ПРИЗВАНИХ ДО ЛАВ ЗСУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ТА ЇХ ДИНАМІКА Будко Н.В.	754
АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ Чонговай Ю.М.	757
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МИСЛЕННЄВИХ ОПЕРАЦІЙ ТА ВИДІВ МИСЛЕННЯ У НАВЧАЛЬНІЙ ТА ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ Андрієнко А.А.	760
ВПЛИВ АВТЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ КОМУНІКАЦІЙ Кащина Л.П.	762
ВПЛИВ ФРУСТРАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ ПРИТИПРАВНОГО МОТИВУ СКОЄННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯ Кударенко Є.С.	764
ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ У СУЧАСНОМУ СОЦІАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ Бардіна А.Д.	767

ДЛЯ ІНГАЛЯЦІЙ ЕФІРНИХ ОЛІЙ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ ДЛЯ РЕГУЛЯЦІЯ
ТРИВОГИ Й ЕМОЦІЙНОГО НАПРУЖЕННЯ (ОСІБ ВІКОМ 18–45 РОКІВ)

Ольховська Ю.В. 770

ЕМОЦІЙНА РЕГУЛЯЦІЯ У ПІДЛІТКІВ НА ПОРІВНЯННІ ОНЛАЙН- ТА ОФЛАЙН-
КОМУНІКАЦІЇ

Шапіро Л.П. 773

ЕМОЦІЙНА СЕПАРАЦІЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ:
ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ТА КОРЕКЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ

Корнійчук В.О. 775

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ: СТРУКТУРА ЯВИЩА ТА ДЕТЕРМІНАНТИ ЙОГО
ФОРМУВАННЯ

Любінець А.С. 777

КАТАТИМНО-ІМАГІНАТИВНА ПСИХОТЕРАПІЯ У ФОРМУВАННІ ОПТИМІЗМУ
ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Климентович О.Б. 779

МЕНТАЛЬНІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ КОНЦЕПТІВ: СЕМАНТИЧНІ ТА
ЕМОЦІЙНІ ВИМІРИ

Коваль А.Я. 781

МОТИВИ ВСТУПУ ДО ШЛЮБУ В ПЕРІОД РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ
АНАЛІЗ

Григоренко М.О. 783

ОСОБИСТІСНА ТРИВОЖНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА
ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

Ростовська Т. 786

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СУЧАСНОГО ОРАТОРА ДО ВИМОГ АУДИТОРІЇ

Зелененька С.Р. 789

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МОЛОДШОМУ
ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Комісаренко К.А. 791

ОСОБЛИВОСТІ САМОСТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ З РІЗНИМ РІВНЕМ
ЗАЛЕЖНОСТІ У БЛИЗЬКИХ ВЗАЄМИНАХ

Корнієнко Х. 794

ОСОБЛИВОСТІ ФОНОЛОГІЧНИХ ЗНАЬ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО
ВІКУ ІЗ СИНДРОМОМ ДЕФІЦИТУ УВАГИ ТА ГІПЕРАКТИВНІСТЮ (СДУГ)

Козюпа Н.М. 796

ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ЩОДО САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ТА
САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ (ОСІБ ВІКОМ 20–35 РОКІВ)

Ганєв І.О. 798

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПАРТНЕРСЬКИХ ВЗАЄМИН І АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ У МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ: ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ Трунквальтер С.В.	800
ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПІДТРИМКИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ ЗА УМОВ СТРЕСОВИХ ВПЛИВІВ Білоус І.М., Рей Є.В., Кмиць Л.І.	803
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОПІНГ- ПОВЕДІНКИ У ОСІБ З РІЗНИМ РІВНЕМ ЕМОЦІЙНОСТІ Тритяк В.І.	806
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ, ЩО МАЮТЬ ОЗНАКИ ПТСР Антонова Д.А.	809
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ Я-КОНЦЕПЦІЯ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ Я-КОНЦЕПЦІЯ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ Нойманн М.Д.	811
ПСИХОЛОГІЯ У ШКОЛІ: ШЛЯХ ДО ГАРМОНІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ ТА БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ Ємельяненко А.	814
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ТЕХНОЛОГІЙ СУПРОВОДУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОВЕДІНКОВИМИ ТРУДНОЩАМИ Богданець О.О.	817
РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ У ФОРМУВАННІ ПСИХОСОМАТИЧНИХ РОЗЛАДІВ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ Філіпова Г.С.	819
СЕКСУАЛЬНІ ДЕВІАЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ В КРИЗОВИХ УМОВАХ Рябчук А.С.	821
СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ШКОЛЯРІВ Невмержицький В.П.	824
СТРЕС У ЖИТТІ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ Мельник В.Р.	826
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОПІНГОВИХ СТРАТЕГІЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ПРОЦЕСІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ Якимець С.Ю.	828
ТЕХНОЛОГІЇ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ ІЗ ЛІТНІМИ ЛЮДЬМИ, ЯКІ МАЮТЬ ПОРУШЕННЯ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ Слобожан О.А.	831
ФЕНОМЕН СПОКІЙНОГО ЛІДЕРСТВА У ТВАРИН: ЗООПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОВЕДІНКИ (KING CHARLES ІЗ КИТАЙСЬКОГО ПРИТУЛКУ) Вітюк М.С.	834

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ УЯВЛЕНЬ ПРО МАЙБУТНЄ У СВІДОМОСТІ ЛЮДЕЙ ЗРІЛОГО ВІКУ

Моргунська Н.Г. 836

ЩОДО ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІСІ

Литвиненко С.І. 838

Я-КОНЦЕПЦІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Савронь Н.М. 840

СЕКЦІЯ 26.

МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

АНАЛІЗ ПАТОГЕНЕТИЧНИХ АСПЕКТІВ НЕАЛКОГОЛЬНОГО СТЕАТОГЕПАТИТУ, ПОСТНЕКРОТИЧНОГО ЦИРОЗУ ПЕЧІНКИ ТА ХВОРОБИ ВІЛЬСОНА-КОНОВАЛОВА: ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Гончар Д.Т., Гомонілова М.Р., Баштанова А.О. 843

БІОМАРКЕРИ ДЛЯ РАННЬОЇ ДІАГНОСТИКИ ХВОРОБИ АЛЬЦГЕЙМЕРА

Комнацька В.В. 846

БІОХІМІЧНІ ЗМІНИ МЕТАБОЛІЗМУ ПРИ ЦУКРОВОМУ ДІАБЕТІ 5 ТИПУ

Братанич К.О. 848

ВАКЦИНАЦІЯ ОЧИМА СТУДЕНТІВ: ОБІЗНАНІСТЬ, СТАВЛЕННЯ ТА РИЗИКИ

Богаць С.Ю., Данюк А.О. 850

ВПЛИВ SARS-COV-2 НА НЮХОВУ СИСТЕМУ ЛЮДИНИ: ПАТОГЕНЕТИЧНІ ТА МОРФОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Горнило В.Т. 852

ВПЛИВ ХРОНІЧНОГО ЗАПАЛЕННЯ НА РОЗВИТОК ПУХЛИН ЖІНОЧОЇ СТАТЕВОЇ СИСТЕМИ

Крамар А.М. 854

ГЕНЕТИЧНІ МУТАЦІЇ ПРИ ЕПІТЕЛІАЛЬНОМУ РАКУ ЯЄЧНИКІВ

Крамар А.М. 856

ДОМЕДИЧНА ДОПОМОГА ПОЛІЦЕЙСЬКОГО НА МІСЦІ ПОДІЇ

Мацкевич В. 858

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВТРУЧАНЬ СІМЕЙНОГО ЛІКАРЯ ЩОДО КОРЕКЦІЇ НЕЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ТА ФАКТОРІВ РИЗИКУ ССЗ. ФОКУС: ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ КОРОТКИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ (BRIEF INTERVENTIONS) ЩОДО ВІДМОВИ ВІД ТЮТЮНОПАЛІННЯ АБО ЗБІЛЬШЕННЯ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ У ПАЦІЄНТІВ З ВИСОКИМ КАРДІОВАСКУЛЯРНИМ РИЗИКОМ

Покотило О.С., Гура І.А., Блідун В.І. 860

КРИТЕРІЇ ДІАГНОСТИКИ РЕФІДІНГ-СИНДРОМУ В НЕОНАТОЛОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ	
Морозова Є.О., Мірчева В.С.	863
МОРФОМЕТРИЧНІ ЗМІНИ ТИРОЦИТІВ ПРИ РІЗНИХ ПАТОЛОГІЯХ В УМОВАХ РОСІЙСКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ У ХВОРИХ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	
Чорноморець Є.О.	865
РІВЕНЬ ОБІЗНАНОСТІ ТА МОТИВАЦІЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ МІСТА ПОЛТАВА ЩОДО ДОНОРСТВА КРОВІ В УМОВАХ ВІЙНИ	
Лиманець Г.О.	867
РОЗВИТОК ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ У СТУДЕНТІВ МЕДИКІВ	
Великодний І.В.	871
РОЛЬ ІНГІБІТОРІВ ТИРОЗИНКІНАЗ ТА МОНОКЛОНАЛЬНИХ АНТИТІЛ У ЛІКУВАННІ ОНКОЛОГІЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ	
Поліщук І.С., Довбня І.В.	872
СИНДРОМ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У СТУДЕНТІВ МЕДИКІВ	
Мішкін Б.І.	875
СТРУКТУРНІ ЗМІНИ ОБМІННОЇ ЛАНКИ ГЕМОМІКРОЦИРКУЛЯТОРНОГО РУСЛА ПІДНИЖНЬОЩЕЛЕПНИХ СЛИННИХ ЗАЛОЗ ПРИ ХІМІЧНІЙ КАСТРАЦІЇ ЩУРІВ	
Листрова В.О.	877
ТОКСИЧНИЙ ВПЛИВ АЕРОЗОЛІВ ЕЛЕКТРОННИХ СИГАРЕТ НА МОРФОЛОГІЮ РЕСПІРАТОРНОГО ЕПІТЕЛІУ (ОГЛЯД)	
Липко А.О., Войтович Б.О.	878

СЕКЦІЯ 27.

ФАРМАЦІЯ ТА ФАРМАКОТЕРАПІЯ

DEVELOPMENT OF STANDARDIZED METHODS FOR QUALITY CONTROL OF MEDICINAL PLANT RAW MATERIALS	
Piltyai I.M.	880
MEDICINAL PLANTS AND THEIR ROLE IN CONTEMPORARY PHARMACY	
Ivanitska A.A.	883
СТІЙКІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ АПТЕЧНИХ ЗАКЛАДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
Кісіль М.І.	885
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФАРМАКОТЕРАПІЇ ПАЦІЄНТІВ ІЗ ПТСР	
Кулик Ю.М.	887

СЕКЦІЯ 28.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

ВПЛИВ ЗАНЯТЬ ФІТНЕСОМ НА ЗДОРОВ'Я ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ Кожухар М.	889
ВПЛИВ КОНЦЕНТРАЦІЇ УВАГИ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ГРИ У НАСТІЛЬНИЙ ТЕНІС Вітюк М.С.	891
ВПЛИВ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ Заграй В.В.	893
ІМУНІТЕТ І ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ: ЯК ТРЕНУВАННЯ ВПЛИВАЮТЬ НА ЗАХИСНІ СИЛИ ОРГАНІЗМУ Рябінін Д.В.	895
МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ГНУЧКОСТІ ПІД ЧАС УРОКІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ МОЛОДШИХ КЛАСІВ Сало М.В.	897
МІХАЕЛЬ ШУМАХЕР - СИМВОЛ НІМЕЦЬКОГО АВТОСПОРТУ ТА ЛЕГЕНДА СВІТОВИХ ПЕРЕГОНІВ Варенюк А.В.	900
ОЛІМПІЙСЬКИЙ РУХ: ІДЕЇ, ТРАДИЦІЇ, ЦІННОСТІ Мітькова М.	902
ОСОБЛИВОСТІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ Гаврилюк Т.М.	904
ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ПРОФІЛАКТИКИ СТРЕСУ ТА ВИГОРАННЯ В ІТ-ФАХІВЦІВ Стус Ю.М.	907

СЕКЦІЯ 29.

ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ ДИСКУРСІ Мацібура В.О.	909
ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СІМЕЙНО-ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ Щербина Б.В.	911
ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ХХІ СТОЛІТТЯ Єрємін В.О.	915
РОЛЬ І РЕЗУЛЬТАТИ БИТВІ ЗА ДОНЕЦЬКИЙ АЕРОПОРТ (2014-2015 РР.) Воробей М.С.	917

СЕКЦІЯ 30. АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

РОЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ СИСТЕМ У ПІДТРИМАННІ МІКРОКЛІМАТУ
БІОФІЛЬНИХ ОСВІТНІХ ПРОСТОРІВ

Баляй С.О.920

СЕКЦІЯ 31. КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

QART ЯК НОВА ФОРМА ХУДОЖНЬОГО ВИРАЖЕННЯ В СУЧАСНОМУ МИСТЕЦТВІ

Гребенюк А.І.923

ВИКОРИСТАННЯ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ ОРНАМЕНТИКИ ГУЦУЛЬСЬКОГО
РІЗЬБЛЕННЯ У СУЧАСНИХ МИСТЕЦЬКИХ ПРАКТИКАХ

Заяць М.М.926

КУЛЬТУРНО-КОГНІТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЯПОНСЬКОГО
ВЕБ-ДИЗАЙНУ

Пономаренко А.Г.928

ЛОГОТИП У ГРАФІЧНОМУ ДИЗАЙНІ УКРАЇНИ: ЕТНОКУЛЬТУРНА ПРОЄКТНІСТЬ

Грабовець О.А.931

СПРИЙНЯТТЯ КОЛЬОРУ І ФОРМИ У МИСТЕЦТВІ ТА ДИЗАЙНІ

Шмиріна Т.С.934

ТУРИСТИЧНО РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ ТА УКРАЇНИ

Миронюк В.В.937

ФЕНОМЕН ГРИГОРІЯ ЧАПКІСА

Сідлецька А.П.939

СЕКЦІЯ 32. ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

НЕСПРИЯТЛИВІ ГЕОЛОГО-ГЕОМОРФОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ В ДОЛИНІ РІЧКИ СОБ

Каліннікова Н.В., Айдінов В.О.942

СЕКЦІЯ 1.

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Зайка Віталій Васильович, здобувач вищої освіти факультету Публічного управління та адміністрування
«Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова», Україна

Науковий керівник: Корюгін Андрій Валерійович, канд.екон.наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, економіки, статистики та цифрових технологій
«Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова», Україна

ГЕНЕРАЛЬНЕ РАЙОНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Генеральне районування — це комплексний просторо-планувальний підхід, спрямований на формування системи адміністративно-територіальних одиниць і територіальної організації управління, що базується на економічних, соціальних, екологічних, інфраструктурних та оборонних критеріях. У сучасних умовах реформ децентралізації та адміністративно-територіальної трансформації України питання генерального районування набуває особливого значення для забезпечення ефективного місцевого самоврядування, оптимізації надання послуг та ресурсного забезпечення громад [1].

Законодавчо-правова основа просторового планування в Україні включає окремі спеціальні акти, зокрема Закон України «Про Генеральну схему планування території України», який визначає загальні підходи та принципи просторового планування на загальнодержавному рівні. Саме поняття та інструменти генерального (системного) районування мають опору в цьому законодавчому полі та у практиках планування регіональної економіки і територіального розвитку [1].

Процес адміністративно-територіальної реформи, що супроводжувався утворенням спроможних територіальних громад та укрупненням районів у 2020 році, суттєво вплинув на сучасну карту районування України: Постанова Верховної Ради України від 17.07.2020 № 807-ІХ «Про утворення та ліквідацію районів» закріпила нову мережу районів (утворено 136 районів замість попередніх 490), встановивши межі районів за межами територій територіальних громад. Ці зміни є ключовим нормативним актом, що вплинув на практичне втілення районування [2].

Паралельно з цим важливу роль відіграли закони, що регулювали процеси укрупнення громад і децентралізації, зокрема Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (2015), який створив правову основу для формування об'єднаних територіальних громад (ОТГ) як базового ланцюга територіальної організації. Поєднання результатів добровільного об'єднання громад і рішення щодо районів визначає сучасну модель територіально-адміністративного поділу [3].

Генеральне районування передбачає врахування багатьох взаємопов'язаних чинників: демографії, транспортно-логістичної спроможності, економічної інтеграції,

доступності адміністративних та соціальних послуг, екологічних обмежень, оборонних потреб та земельно-кадастрових умов. Практичне здійснення районування вимагає просторового моделювання, використання кадастрових даних, економіко-географічного аналізу і консультацій з органами місцевого самоврядування та центральними органами виконавчої влади. Офіційні органи, зокрема Міністерство розвитку громад та територій України, координують розроблення відповідних інструментів просторового планування та методичних рекомендацій [4].

Можна виділити такі основні тенденції та проблеми генерального районування в Україні:

1. Наявність законодавчої бази: існують рамкові акти для планування (наприклад, Закон «Про Генеральну схему...») і для адміністративного поділу (постанова ВРУ 2020 р.), але відсутність єдиного докладного «генерального районування» як практично виконуваної карти розвитку із чіткими методиками для всіх рівнів ускладнює уніфікацію підходів [1, 2].

2. Координація з місцевими громадами: укрупнення районів створило необхідність нових моделей взаємодії між районними органами та спроможними громадами. Законодавство про об'єднання громад забезпечило механізми формування ОТГ, але потрібні додаткові методичні інструменти для сумісного планування на рівні району [3, 4].

3. Геополітичні та безпекові виклики: тимчасова окупація частин територій та надзвичайні ситуації (війна) вносять додаткові корективи в практику районування (питання юрисдикції, тимчасових адміністративних рішень та відновлення територій) і вимагають гнучких правових механізмів. Урядові та парламентські акти останніх років містять окремі положення, пов'язані з визначенням статусу та меж районів в умовах тимчасової окупації [2].

На нашу думку, для подальшого розвитку генерального районування необхідно розробити та затвердити на національному рівні методику генерального районування як частину системи просторового планування (включно з критеріями, просторовими моделями, зразками карт і процедурою узгодження з громадами) [1, 4]; посилити інтеграцію кадастрових, демографічних та інфраструктурних даних для прийняття рішень щодо меж районів і їх адміністративних центрів [4]; створити механізм періодичного перегляду районування з урахуванням змін в економіці, демографії та безпековій ситуації, а також процедуру тимчасових рішень для окупованих або постраждалих територій [2].

Таким чином, вважаємо, що генеральне районування є необхідним елементом сучасної системи територіального управління України, який повинен поєднувати законодавчі рамки просторового планування із практичними інструментами адміністрування, що відповідають принципам децентралізації. Існуюча адміністративна реформа (Постанова ВРУ № 807-IX від 17.07.2020) заклала нову адміністративну мережу районів, але для довготривалого й узгодженого застосування необхідні методичні документи, інструменти даних і постійна координація між центральною владою та громадами. В умовах воєнного стану та тимчасової окупації окремих територій питання районування потребує додаткових правових положень і процедур для відновлення й повернення територій під загальну юрисдикцію України. [2]. (Законодавство України)

Список використаних джерел:

1. Про Генеральну схему планування території України : Закон України від 07.02.2002 № 3059-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3059-14> (дата звернення: 10.11.2025).
2. Про утворення та ліквідацію районів : Постанова Верховної Ради України від 17.07.2020 № 807-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/807-20> (дата звернення: 10.11.2025).
3. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/157-19> (дата звернення: 10.11.2025).
4. Міністерство розвитку громад та територій України — Офіційний сайт. Розділ «Законодавство» та матеріали з просторового планування. URL: <https://mindev.gov.ua/> (дата звернення: 10.11.2025).
5. Конституційний Суд України — матеріали щодо розгляду питання конституційності Постанови ВРУ «Про утворення та ліквідацію районів» (публікації та додатки). URL: <https://ccu.gov.ua/> (дата звернення: 10.11.2025).

Боклаг Ірина Сергіївна, здобувач вищої освіти
факультету міжнародної торгівлі та права
«Державний торговельно-економічний університет», Україна

Науковий керівник: Саркісян Лариса Геворгівна, канд. екон. наук,
доцент кафедри світової економіки
«Державний торговельно-економічний університет», Україна

ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ ІНДІЇ У ХХІ СТОЛІТТІ: ЧИННИКИ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ГЛОБАЛЬНІ ПЕРСПЕКТИВИ

Індія поступово перетворюється на один із головних центрів світового економічного зростання ХХІ століття. За останнє десятиліття країна демонструє стійкі темпи розвитку, поєднуючи високий приріст ВВП, модернізацію інфраструктури та активне залучення іноземних інвестицій. У 2025 році номінальний ВВП Індії оцінюється приблизно у 4,2 трлн доларів США, що піднімає країну до четвертого місця серед найбільших економік світу. Її економіка продовжує зростати темпами понад 6 % щорічно, залишаючись одним із лідерів за темпами економічного зростання серед країн “Великої двадцятки” [1]. Успіх держави ґрунтується на поєднанні внутрішнього попиту, розвитку промисловості та ІТ-сектору, стабільній фінансовій системі й реформах, що стимулюють підприємництво.

Сучасна Індія є однією з наймолодших великих економік світу - середній вік населення складає близько 29 років, а понад 65 % громадян перебувають у працездатному віці [2]. Демографічне «вікно можливостей» створює потужний потенціал для формування середнього класу та стійкого внутрішнього споживчого ринку. Економічна політика країни спрямована на цифровізацію, розвиток інноваційних галузей, модернізацію транспортної та енергетичної інфраструктури. Це забезпечує Індії унікальне поєднання демографічних і структурних переваг, що роблять її одним із головних драйверів глобального економічного розвитку у 2020-х роках.

У 2025 році реальне зростання ВВП очікується на рівні 6,6–6,8 %, що є найвищим показником серед країн G20 [3]. За номінальним ВВП Індія вже входить до першої п’ятірки світових економік, а за паритетом купівельної спроможності посідає третє місце після США та Китаю. Високі результати зумовлені поєднанням внутрішнього попиту, зростання промисловості, ІТ-послуг і фінансового сектору. Особливо динамічно розвивається інфраструктура: уряд передбачив у бюджеті 2024/25 11,11 трлн рупій (приблизно \$133 млрд) на розвиток транспорту, енергетики та логістики - це рекордний рівень державних інвестицій, що стимулює зайнятість та економічне зростання [4].

Демографічна перевага залишається ключовим чинником розвитку. Молоде працездатне населення забезпечує розширення ринку праці та зростання споживчого попиту. ВВП на душу населення зріс із 1 900 до 2 600 доларів, а рівень безробіття знизився з 8 % до 5,2 % . Урбанізація посилює ці тенденції: до 2036 року понад 70 % ВВП формуватимуть міста - центри стартапів, технологій і виробництва [5]. Така комбінація демографічного потенціалу, урбанізації та реформ забезпечує Індії статус одного з головних драйверів світової економіки.

4. Reuters. India boosts infrastructure spending to \$133 billion in election year budget. 01 February 2024. URL: <https://www.reuters.com/world/india/india-boosts-infrastructure-spending-133-billion-election-year-budget-2024-02-01/> (дата звернення: 08.11.2025).
5. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). OECD Economic Outlook 2025. Paris: OECD Publishing, 2025. URL: <https://www.oecd.org/economic-outlook/> (дата звернення: 08.11.2025).
6. PricewaterhouseCoopers (PwC). The World in 2050: The Long View — How Will the Global Economic Order Change by 2050? London: PwC, 2024. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/issues/economy/the-world-in-2050.html> (дата звернення: 08.11.2025).
7. Goldman Sachs. The Path to 2075: The Future of Global Growth. New York: Goldman Sachs Research, 2024. URL: <https://www.goldmansachs.com/intelligence/pages/the-path-to-2075.html> (дата звернення: 08.11.2025).

Тарнавська Ангеліна Сергіївна, здобувач вищої освіти бакалаврського рівня,
факультет торгівлі, маркетингу та сфери обслуговування
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

Науковий керівник: Осіпова Лариса Василівна, канд. екон. наук, доцент, доцент,
кафедра інноваційної економіки та цифрових технологій
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

МАКРОЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

Макроекономічна політика України в сучасних умовах виступає основним механізмом підтримання економічної стабільності та відновлення виробничого потенціалу. Після початку російської агресії 2022 року уряд зосередився на підтримці фінансової системи, контролі інфляційних процесів і збалансуванні державного бюджету. Стратегічна мета макроекономічної політики полягає у створенні передумов для сталого економічного зростання та підвищення добробуту громадян, економічне зростання виступає ключовим чинником створення сильної та суверенної держави з міцною економічною базою. Визначення основних умов його забезпечення є складним завданням, що потребує комплексного врахування економічних, політичних та соціальних факторів.

Україна має потенціал та можливості для досягнення економічного зростання, країні слід зосередити увагу на факторах, які впливають на розвиток економіки структурним проблемам, наслідкам війни, корупції та слабким ринковим інститутам. Однією з найбільших перешкод є залучення іноземних інвестицій, яку, потрібно вирішувати комплексно. Зниження податкового тиску на бізнес та запровадження ефективної системи забезпечення прав громадян і іноземних інвесторів, зокрема у правовій сфері, може стимулювати приплив інвестиційного капіталу.

Значну роль у формуванні та реалізації макроекономічної політики відіграє Національний банк України, що здійснює діяльність, спрямовану на забезпечення стабільності цін, підтримку стійкого економічного розвитку та укріплення фінансової системи країни [3, с. 55]. Динаміку основних макроекономічних показників України за останні п'ять років відображено в таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка основних макроекономічних показників України

Рік	2020	2021	2022	2023	2024	2025 (прогнозні показники)	2026 (прогнозні показники)
Реальний ВВП, %	3.8	3.5	-28.8	5.5	2.9	2.0	2.3
Індекс споживчих цін (на кінець року), %	5.0	10.0	26.6	5.1	1.7	9.5	6.5
Середньорічна інфляція, %	2.7	9.4	20.2	12.9	6.5	9.5	6.5

Джерело: складено на основі [2, с. 41], [3, с. 55]

У 2020 році, на тлі глобальної пандемії COVID-19, економіка України зазнала уповільнення: реальний ВВП зріс лише на 3,8 %, а середньорічна інфляція становила

2,7 %, що відображало слабкий споживчий попит і зниження ділової активності. У 2021 році відбулося часткове відновлення — ВВП зріс на 3,5 %, проте інфляція посилилася: середньорічний індекс споживчих цін досяг 9,4 %, а на кінець року — близько 10 %, переважно через подорожчання енергоносіїв і продуктів харчування [2, с. 41].

Подальші роки позначилися різкою зміною економічної ситуації. У 2022 році, внаслідок повномасштабної війни, реальний ВВП скоротився майже на 29 %, що стало найглибшою кризою за десятиліття. Уже у 2023 році економіка почала поступово відновлюватися — зростання становило близько 5,5 %, а у 2024 році — 2,9 %. Інфляційні процеси стабілізувалися, хоча індекс споживчих цін залишався вищим за цільовий рівень [3, с. 55].

Згідно з «Інфляційним звітом» НБУ за липень 2025 року, очікується подальше уповільнення інфляції, стабілізація обмінного курсу гривні та поживлення ділової активності. Прогнозується збільшення обсягу реального ВВП у 2025 році на рівні 2 %, у 2026 році — до 2,3 %. Інфляція, за оцінками НБУ, знизиться з 9–10 % у 2025 році до 6–7 % у 2026 році [3, с. 55]. Така динаміка свідчить про поступове відновлення економічної стабільності, однак водночас вимагає узгоджених дій монетарної та фінансової політики, спрямованих на зменшення дефіциту бюджету, стимулювання інвестицій, розширення внутрішнього попиту та підвищення стійкості фінансової системи України.

Важливим показником ефективності макроекономічної політики держави є стан ринку праці, адже саме рівень безробіття відображає результативність економічних рішень уряду, Національного банку та інших інституцій (рис. 1).

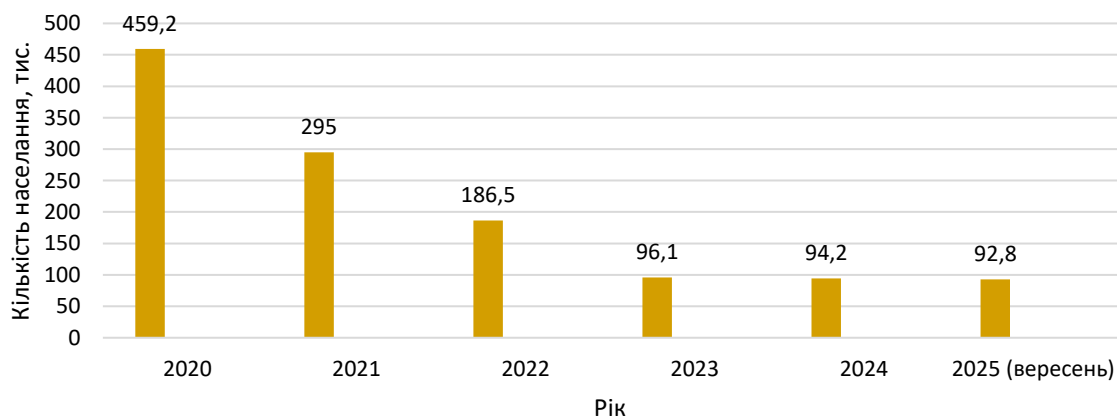

Рис. 1. Кількість зареєстрованих безробітних в Україні

Джерело: складено на основі [1]

У 2020 році через пандемію COVID-19 в Україні різко зріс рівень безробіття і у цей період був максимальним. Уже у 2021 році значення показника зменшилося, що свідчило про поступове відновлення економічної активності. У 2022 році, після початку повномасштабної війни, кількість зареєстрованих безробітних знизилася, однак це зменшення відображало не покращення ринку праці, а еміграцію населення, втрату робочих місць і зменшення офіційних реєстрацій [1].

У 2023 році спостерігалось подальше зниження, що пов'язано з переміщенням населення, неформальною зайнятістю та скороченням звернень до центрів зайнятості.

У 2024 році тенденція стабілізувалася на рівні 94,2 тис. осіб, що свідчить про структурні зміни у сфері праці та зменшення кількості економічно активного населення. У 2025 році тенденція зберігається, що підтверджує загальне зниження офіційного безробіття на тлі структурних змін ринку праці [1].

Війна сприяла розвитку секторів інформаційних технологій, креативної індустрії та сільського господарства. Хоча ці галузі стикаються з певними труднощами, вони продовжують функціонувати та досягати результатів навіть за складних умов. Зокрема, український ІТ-сектор не лише зберіг свої позиції, а й став одним із ключових драйверів економіки під час війни. Зростання попиту на цифрові послуги та продукти відкрило нові можливості для розвитку експортних ринків, що сприяє зменшенню навантаження на платіжний баланс країни [4, с. 41].

Водночас, у контексті макроекономічної нестабільності Україна стикається з проблемами відновлення інфраструктури. Відновлення пошкоджених об'єктів — доріг, мостів, житла та підприємств — потребує значних фінансових ресурсів, що створює додатковий тиск на державний бюджет і може уповільнювати реалізацію інших економічних реформ [4, с. 41].

Отже, сучасна макроекономічна політика України перебуває на етапі глибокої трансформації, зумовленої воєнними викликами, необхідністю відновлення економічної інфраструктури. Незважаючи на масштабні труднощі — підвищені темпи інфляції, бюджетний дефіцит та спад інвестиційної діяльності та значну залежність від зовнішньої допомоги — держава демонструє поступове відновлення економічної стійкості. Монетарна політика Національного банку України орієнтована на забезпечення контролю над інфляційними процесами та стабільність фінансової системи.

Список використаних джерел:

1. Кількість зареєстрованих безробітних в Україні у 2025 році // *Мінфін : вебсайт*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2025/> (дата звернення: 12.11.2025).
2. Національний банк України. Інфляційний звіт. Жовтень 2023 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2023-Q4.pdf?v=14 (дата звернення: 12.11.2025).
3. Національний банк України. Інфляційний звіт. Липень 2025 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2025-Q3.pdf?v=14 (дата звернення: 12.11.2025).
4. Осіпова Л., Черкаська Д. Вплив макроекономічної нестабільності на перспективи економічного зростання України: виклики та можливості. *International Scientific Conference Formation of a new economic area: methodology, theory, practices* : зб. матеріалів Міжнародної наукової конференції. Klaipeda. Latvia. September 20–21, 2024. Klaipeda : Baltija Publishing, 2024. С. 39-43. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-471-9>

Юрчик Вікторія Сергіївна, здобувач вищої освіти
факультету міжнародної торгівлі та права
«Державний торговельно-економічний університет», Україна

Науковий керівник: Макарова Тетяна Леонідівна, кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародного менеджменту
«Державний торговельно-економічний університет», Україна

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах повномасштабної агресії росії проти України, економічна стійкість регіонів набула критичної актуальності як фундаментальна умова національної безпеки, виживання та подальшого відновлення держави, оскільки забезпечує функціонування тилу, збереження людського капіталу та адаптацію до воєнних умов. За даними Світового банку, ВВП України скоротилося на 29,1% у 2022 році, що є найглибшим падінням з моменту незалежності, з різними регіональними наслідками: східні та південні області зазнали втрат до 40-60%, тоді як західні – 10-15% [1].

Економіка регіонів України в умовах війни демонструє значні диспропорції. Східні регіони, такі як Донецька, Луганська та Харківська області, зазнали найважчих ударів, через окупацію та руйнування інфраструктури. Південні області втратили 25-30% економічної активності через блокаду портів та енергетичні атаки. Центральні регіони, як Київська та Дніпропетровська, зазнали помірних втрат – 15-20%, західні області виявилися відносно стійкими, з втратами 10-15% [2].

Більшість ризикових регіонів історично розвивалися як центри видобувної, важкої, та харчопереробної промисловості та орієнтувалися на ринки рф та її сателітів. Тепер же необхідно модернізувати виробництва та шукати нові ринки. Перепони — безпекові ризики, складна логістика, обмеження виїзду за кордон. Експортно-орієнтовані галузі в ризикових регіонах стикаються з непропорційно високими бар'єрами порівняно із іншими областями [3].

Війна завдала серйозного удару по економічній стійкості українських регіонів, особливо на сході та півдні, де зосереджена найбільша частка руйнувань. Міграція населення, включаючи мільйони внутрішньо переміщених осіб, спричинила брак працівників у ключових галузях, і водночас зростання безробіття. Фінансова нестабільність, падіння врожаїв, посилення корупції та залежності від імпорту стали ключовими ризиками для економічної стійкості регіонів.

Пошук моделі економічної стійкості вимагає переходу від реактивної політики до стратегічних і проактивних дій. Ключові механізми зосереджені на максимально ефективному використанні наявних ресурсів. Для захисту від військових загроз критично важлива децентралізація виробництва та розвиток "фортець" (стійких економічних хабів). Це передбачає значні інвестиції у підземну інфраструктуру (електростанції, виробничі потужності, соціальні об'єкти), що підвищить опірність регіонів до ворожих атак. Необхідно також терміново подолати парадокс безробіття/дефіциту кадрів, інтегруючи ВПО та змінюючи стимули на ринку праці. Слід покластися на ринкові механізми, такі як цінові сигнали та дерегуляція, для стимулювання економічного зростання. Необхідно посилювати тиск на міжнародних

партнерів для забезпечення максимальної та своєчасної військової й економічної допомоги, а також прискорювати внутрішні реформи, оскільки їхній успіх безпосередньо зміцнює довіру союзників та підтримує рівень міжнародної допомоги [4].

Економічне майбутнє країни залежить від амбітних реформ та тісної співпраці з Європейським Союзом. Для підтримки зростання критично важливі відкриття ринків, податкове послаблення, рішучі антикорупційні заходи та потужні інвестиції у відновлювану енергетику. Регіональний розвиток і захист ключової інфраструктури допоможе зміцнити стійкість держави. Міжнародна підтримка також є життєво необхідною для фінансової стабілізації. Головний фокус відновлення має бути на людях та розмінуванні для відновлення повноцінної економічної діяльності.

У підсумку, економічна стійкість України в умовах війни – це не лише про виживання, а про створення нової моделі розвитку, інтегрованої в європейський простір. Комплексні заходи, підкріплені міжнародною підтримкою та внутрішніми реформами, забезпечать перехід від кризи до процвітання.

Список використаних джерел:

1. Папірін Д. Механізми забезпечення економічної безпеки України в умовах формування ринкової економіки: стратегічні виклики та перспективи Денис Папірін. Актуальні проблеми державного управління. 2024. Т. 2. С. 130–148. URL: <https://periodicals.karazin.ua/apdu/article/view/25269> (дата звернення: 16.10.2025).
2. Економіка України рухається на Захід: наслідки для відновлення та реконструкції. 09.04.2024. URL: <https://www.ponarseurasia.org/ukraines-economy-moves-westward-implications-for-rebound-and-reconstruction/> (дата звернення: 17.10.2025).
3. Що з економікою регіонів з підвищеними воєнними ризиками?. 28.10.2024. URL: <https://ces.org.ua/state-of-the-ukrainian-regions/> (дата звернення: 17.10.2025).
4. Пошук моделі економічної стійкості в умовах війни. 15.07.2024. URL: <https://case-ukraine.com.ua/news/poshuk-modeli-ekonomichnoyi-stijkosti-v-umovah-vijny/> (дата звернення: 17.10.2025).

Коломієць Марина Сергіївна, здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Кравець Ірина Михайлівна, кандидат економічних наук, доцент

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

ПОТРЕБИ ЛЮДИНИ ЯК РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Потреби людини є центральною категорією соціальної економіки, адже саме вони визначають зміст і напрями економічної діяльності суспільства. Людина споживає, працює і створює блага з метою задоволення власних потреб, які постійно змінюються внаслідок соціального прогресу. Сучасна економіка не може розглядатися лише як система виробництва матеріальних цінностей – вона є механізмом реалізації людського потенціалу. Розвиток соціальної економіки полягає у гармонійному поєднанні економічної ефективності та соціальної справедливості. Задоволення потреб є головним мірилом якості життя і критерієм успішності суспільства.

Потреби людини мають багаторівневу структуру – від базових фізіологічних до духовних і соціальних. У соціальній економіці важливо не лише забезпечити матеріальний добробут, а й створити умови для самореалізації, освіти, безпеки та гідності. Коли ці потреби задовольняються комплексно, зростає соціальна стабільність і продуктивність праці. Таким чином, соціальна економіка формує підґрунтя для розвитку людського капіталу. Вона сприймає людину не як засіб виробництва, а як кінцеву мету економічного розвитку [1, с. 13].

Розвиток технологій і глобалізація змінюють характер потреб, стимулюючи появу нових форм споживання і соціальної взаємодії. Люди дедалі більше прагнуть до знань, комфорту, екологічної безпеки та цифрових послуг. Це спонукає соціальну економіку адаптуватися до нових запитів і створювати політику, орієнтовану на добробут. Потреби стають рушійною силою інновацій, які спрямовані на підвищення якості життя. Тому економічне зростання без орієнтації на людину втрачає соціальний сенс.

Соціальна економіка базується на принципі рівності доступу до ресурсів, що дозволяють задовольнити основні потреби. Держава і суспільні інституції повинні гарантувати можливості для освіти, праці, охорони здоров'я, житла та життя. Без цього розвиток стає нерівномірним, що породжує соціальну напругу і маргіналізацію окремих груп. Успішна економіка вимірюється не лише обсягами виробництва, а й рівнем соціальної інтеграції. Таким чином, турбота про потреби людини є умовою стабільності держави.

Задоволення потреб вимагає не тільки матеріальних, але й духовних ресурсів суспільства. Культура, освіта, спілкування, творчість – усе це сприяє формуванню гармонійної особистості. Соціальна економіка, орієнтована на розвиток людини, стимулює участь громадян у суспільному житті. Це підвищує рівень соціальної активності та відповідальності населення. В результаті створюється суспільство співпраці, а не конкуренції.

Потреби людини є динамічними – із розвитком науки і технологій з’являються нові бажання й очікування. Соціальна економіка має гнучко реагувати на ці зміни, поєднуючи інновації з принципами справедливого розподілу благ. Коли задовольняються не лише економічні, а й моральні потреби, суспільство стає більш стійким і гуманним. Рівень задоволення потреб визначає соціальну якість економіки. Тому стратегічне планування повинно враховувати не лише показники зростання, а й людський добробут.

Розвиток соціальної економіки неможливий без участі держави у забезпеченні базових соціальних потреб. Вона створює законодавчі умови, фінансує соціальні програми, підтримує охорону здоров’я, освіту та житлове будівництво. Такі заходи сприяють соціальній рівновазі й зміцненню довіри до державних інституцій. Коли людина відчуває підтримку, вона стає більш активним учасником економічного процесу. Саме це забезпечує сталість розвитку [2].

Важливим напрямом соціальної економіки є підвищення якості праці, що також пов’язане з потребами людини. Люди прагнуть не просто до заробітку, а до змістовної, безпечної й гідної праці. Створення належних умов на робочих місцях підвищує мотивацію і продуктивність працівників. Задоволення трудових потреб стає передумовою ефективності підприємств і конкурентоспроможності економіки. Таким чином, турбота про працівника – це інвестиція у розвиток суспільства.

Соціальна економіка також спрямована на формування екологічно свідомого способу життя, що відповідає потребі у безпечному середовищі. Екологічні потреби набувають пріоритетного значення у світлі глобальних криз. Економічна діяльність повинна будуватися так, щоб не шкодити природі і забезпечувати сталі ресурси для майбутніх поколінь. Повага до природи – це частина гуманістичного підходу соціальної економіки. Таким чином, екологічний вимір стає складовою людських потреб [3, с. 72].

Отже, потреби людини є не лише об’єктом, а й рушієм розвитку соціальної економіки. Вони формують пріоритети державної політики, напрямки виробництва і систему соціальних відносин. Соціальна економіка покликана створювати умови, за яких кожна людина може реалізувати свій потенціал і жити гідно. Її головна мета – не просто економічне зростання, а гармонійний розвиток суспільства. Задоволення людських потреб стає мірилом справжнього прогресу.

Список використаних джерел:

1. Євтушевська О. В. Споживчі потреби як основа інноваційного розвитку. *Економіка та держава*. 2013. № 9. С. 13–14.
2. Красота О. В., Радкевич Д. О. Людський капітал та стала економіка. *Efektivna ekonomika*. 2024. № 4. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.4.67> (дата звернення: 02.11.2025).
3. Верхоглядова Н. І. Соціально-ринковий вибір як основа економічного розвитку суспільства. *Держава та регіони. Економіка та підприємництво*. 2007. № 1. С. 72–75.

Жир Юлія Олександрівна, здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Кравець Ірина Михайлівна, кандидат економічних наук, доцент
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

РОЛЬ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ У ВДОСКОНАЛЕННІ СУСПІЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА

Актуальність. У сучасних умовах глобалізації та стрімких технологічних змін людський капітал набуває ключового значення у підвищенні ефективності суспільного виробництва. Це важливо з огляду на значні втрати людського капіталу, які спричинені міграцією працездатного населення, серед якого чимало висококваліфікованих спеціалістів, руйнуванням інфраструктури внаслідок війни та погіршенням загального стану здоров'я суспільства. Рівень освіти, професійна підготовка та потенціал працівників стають визначальними факторами конкурентоспроможності в сфері економіки. Інвестиції в розвиток людського капіталу сприяють не лише зростанню продуктивності праці, але й стимулюють перехід економіки на інноваційний шлях розвитку. Тема є надзвичайно актуальною, адже вона підкреслює необхідність переосмислення ролі людини як основного ресурсу економічного прогресу.

Метою цього дослідження є розкриття сутності людського капіталу, визначення його впливу на вдосконалення суспільного виробництва, виявлення основних механізмів формування та ефективного використання людського потенціалу.

Ступінь досліджуваності проблеми. Тема відтворення людського капіталу широко розглядається в роботах Балахонової О., Остапенко Ю., Гусева Д. А., Чекаловської Г., Івашків І. та інших науковців.

Розроблення теорії людського капіталу істотно вплинуло на формування сучасних підходів до розуміння економічного зростання.

Людина є активним творцем середовища свого існування через участь в економічних та соціальних процесах завдяки своїм унікальним психофізіологічним, професійно-кваліфікаційним та особистісним якостям. Вона посідає ключову позицію у структурі та внутрішній організації системи, оскільки така організація завжди представляє собою комплекс різноманітних суспільних відносин – економічних, міжособистісних, духовних, носіями яких є окремі люди, трудові колективи та різні соціальні групи. Персонал є невід'ємним компонентом будь-якого підприємства, і саме від ефективності його роботи залежить фінансова стабільність та розвиток організації. Адже людина є фундаментом підприємства, а не навпаки, тобто не підприємство створює людину [1, с. 4-5].

Поняття «людський капітал» охоплює сукупність знань, навичок, здоров'я, мотивацій, соціальних зв'язків і досвіду людей, які сприяють виробничій та інноваційній здатності суспільства. Гусев Д.А. у своїй статті зазначає, що у структурному розрізі виділяють такі види людського капіталу: індивідуальний (особистісний) – як потенціал окремої особи; реальний – як фактично використовувані знання та навички; суспільний (державний) – як національний запас людського капіталу, що функціонує через установи, соціальні інститути, утворюючи ресурс для

розвитку всієї економіки. Тому варто підкреслити, що людський капітал виступає не просто фактором виробництва, але й системним ресурсом, який інтегрує освітню, трудову, соціальну та інноваційну сфери [2, с. 46].

Дослідження засвідчують, що країни з вищим рівнем людського капіталу демонструють швидші темпи економічного зростання. Це проявляється у контексті переходу до інноваційного типу виробництва, в час коли особливо важливими стають здібності людського капіталу до створення продукту за новими технологіями та формування конкурентоспроможності. При цьому саме працівники з високим рівнем потенціалу сприяють адаптації до нових умов, оптимізації процесів та підвищенню якості продукції [1, с.7].

Чекаловська Г., Івашків І. вважають, що людський капітал на початковому етапі формується через освітню компоненту. Пізніше йдеться про професійну підготовку, охорону здоров'я та мотивацію до трудової діяльності як основу для його формування. Вони також зазначають про те, що всі ці компоненти мають довгостроковий характер, що в сукупності посилює можливості суспільного виробництва. Проте при цьому необхідно створити стимули — належні умови праці, які включають гнучкий графік, справедливу оплату праці, комфортне робоче місце та можливість кар'єрного зростання [3, с. 558-560].

Ефективне використання людського капіталу створює передумови для раціонального використання всіх виробничих ресурсів, можливості впровадження нової техніки чи технологій та нових видів товарів та послуг. Окрім того, люди мають можливість реалізовувати свої знання і таланти, що сприяє не лише економічним досягненням, а й особистісному розвитку, підвищенню добробуту населення та формуванню активного, освіченого громадянського суспільства. Державна підтримка та ефективна кадрова політика забезпечують умови для мінімізації відтоку кваліфікованих кадрів за кордон і стимулюють їхню активність в інноваційній сфері. Також, зростання рівня цифрової грамотності населення стає ключовим чинником у розвитку сучасної економіки знань. Зміцнення людського капіталу також сприяє розвитку підприємницької ініціативи та формуванню нового покоління лідерів, здатних впроваджувати інноваційні підходи в управлінні та виробництві. [4, с.105].

Отже, дослідження ролі людського капіталу у вдосконаленні суспільного виробництва виявляє фундаментальну трансформацію самої природи економічного розвитку у XXI столітті. Людський капітал виявляється не просто черговим фактором виробництва, а каталізатором системних змін, що породжує: інвестиції в освіту, охорону здоров'я та професійний розвиток.

Список використаних джерел:

1. Балахонова О., Остапенко Ю. Основні фактори впливу на економічну безпеку підприємства. *Подільський науковий вісник*. 2024. Т. 1, № 3(31). С. 4–12. URL: <https://doi.org/10.58521/2521-1390-2024-31-1> (дата звернення: 07.11.25).
2. Гусев Д. А. Людський капітал: розуміння суті та видів. *Вісник Приазовського Державного технічного університету*. 2023. Серія: Економічні науки, (1(38), С. 45–49. URL: [https://doi.org/10.31498/2225-6725.1\(38\).2023.280737](https://doi.org/10.31498/2225-6725.1(38).2023.280737) (дата звернення: 07.11.25).
3. Чекаловська Г., Івашків І. Освітня складова як основа ефективного розвитку людського капіталу в сільськогосподарських підприємствах. 2024. С.557-566. URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/6249/6565657540> (дата звернення: 08.11.25).
4. Сучасний стан та перспективи економічного розвитку України: теорія, методологія, практика : колективна монографія / Кол. Авторів. Полтава: ПП «Астра», 2023. 225 с. URL: <https://www.economics.in.ua/2023/04/collectivemonograph.html?m=1> (дата звернення: 09.11.25).

СЕКЦІЯ 2.**ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА
СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ**

Pavelko Bohdan Volodymyrovych, Higher Education Applicant, Faculty of Technologies and Business

State University of Trade and Economics, Ukraine

Scientific Supervisor: Yuvkovetska Yuliia Oleksandrivna, PhD in Philosophy, Associate Professor

State University of Trade and Economics, Ukraine

**SCIENCE IN THE 21ST CENTURY: INTEGRATION OF
THEORY, TECHNOLOGY, AND HUMANITY**

Modern science today represents a dynamic and interconnected system that evolves together with humanity's technological, social, and ecological development. It is no longer a field of isolated discoveries or purely theoretical reflection — it has become a driving force of civilization's progress, shaping economics, healthcare, culture, and everyday life. The development of modern science reflects the deep interdependence between theoretical thought and practical application, where the main focus is placed on solving real-world problems through innovation, interdisciplinarity, and ethical responsibility [1].

One of the defining characteristics of modern science is its transition to an interdisciplinary paradigm. Traditional academic boundaries between biology, physics, chemistry, and information technologies are rapidly dissolving. For example, the convergence of biology and computing has given rise to bioinformatics and computational genetics, enabling scientists to model the human genome, predict hereditary diseases, and create individualized medical treatments. Similarly, physics and chemistry are merging in nanoscience, where manipulation of matter at the molecular level opens up revolutionary opportunities for medicine, energy, and environmental protection [2].

Modern science also stands out for its data-driven nature. The emergence of Big Data and Artificial Intelligence (AI) has transformed the way research is conducted. AI-based algorithms can analyze massive datasets, find hidden patterns, and generate hypotheses that humans might never consider. For instance, in medicine, AI assists doctors in detecting early-stage cancer, analyzing radiological images with accuracy comparable to — and often surpassing — human specialists. In climate science, machine learning models simulate complex systems of the Earth's atmosphere, helping predict global temperature changes and extreme weather phenomena. These innovations not only accelerate discoveries but also redefine the role of human intuition in scientific creativity [2].

However, rapid technological progress also introduces new challenges. The emergence of quantum computing promises to reshape the information landscape by solving problems that are unsolvable with classical computers. Quantum algorithms are already being explored in cryptography, materials design, and drug development, where they can simulate molecular interactions at an unprecedented level of precision [3]. Nevertheless, the introduction of such

powerful technologies raises fundamental questions about cybersecurity, data privacy, and even global political balance. Modern science, therefore, must not only innovate but also self-regulate, ensuring the safe and ethical use of its discoveries.

Ethical and social responsibility have become inseparable from scientific advancement. The case of gene editing technologies, particularly CRISPR/Cas9, demonstrates both the power and the risks of modern biology. Scientists now have the ability to alter DNA sequences with remarkable precision, offering potential cures for genetic diseases — yet at the same time provoking debates about “designer babies” and the limits of human intervention in nature [4]. The ethical framework for such technologies must be developed collaboratively by the global scientific community, policymakers, and society at large. The future of science depends not only on innovation but also on the values that guide it.

Another critical issue facing modern science is the reproducibility crisis. Studies suggest that up to half of all published experiments cannot be replicated, undermining trust in scientific results. This has led to the rise of the open science movement, which promotes transparency, data sharing, and open-access publishing. Through digital repositories, open peer review, and preprint platforms, scientists around the world can now verify and build upon each other’s findings more effectively [5]. This movement reflects a growing realization that knowledge must be treated as a global public good rather than a private asset.

Modern science is also reshaping the relationship between academia, industry, and society. The rise of innovation ecosystems — collaborative networks that unite universities, research institutes, and start-ups — ensures that discoveries quickly transition from laboratories into real-world applications. For example, advances in renewable energy have resulted in the practical implementation of hydrogen technologies, solar panels, and wind farms, significantly reducing humanity’s carbon footprint. Similarly, progress in materials science has produced biodegradable polymers and nanocomposites, which are now replacing environmentally harmful plastics in packaging and manufacturing [6].

In medicine, practical applications of scientific research are transforming public health. The development of mRNA vaccines — a product of decades of molecular biology — has shown how theoretical work can lead to life-saving technologies in record time. Personalized nutrition and microbiome research are helping people understand the connection between diet, mental health, and immunity. The integration of AI into hospital systems optimizes resource management, predicts patient risks, and personalizes treatment plans. These examples highlight the unity of theory and practice in modern science — where knowledge directly improves the quality of human life [2][6].

Science today also plays a cultural and educational role. The growth of science communication through digital media, podcasts, and interactive platforms has made knowledge more accessible than ever before. Public interest in astronomy, neuroscience, and ecology continues to grow thanks to global initiatives such as TED, National Geographic, and the European Space Agency’s outreach programs. Scientific communication helps foster critical thinking, especially among youth, combating misinformation and pseudoscience. The COVID-19 pandemic, for instance, showed how essential it is for scientists to communicate clearly and transparently with the public [7].

Moreover, the future of science lies in its human-centered orientation. Researchers are increasingly aware that technological progress alone cannot guarantee sustainable development. Studies in environmental sciences, sociology, and psychology emphasize the need to harmonize innovation with ethical, cultural, and ecological values. Science is

becoming not only a tool for problem-solving but also a reflection of humanity's moral maturity. Concepts like sustainable development, green technologies, and circular economy integrate scientific advancement with environmental stewardship. This holistic approach ensures that future generations inherit not only technological progress but also a livable planet [8].

Another dimension of modern science is neuroscience and cognitive research, which are revealing the inner workings of human consciousness, decision-making, and creativity. These discoveries have applications in education, artificial intelligence, and mental health. For example, understanding neuroplasticity — the brain's ability to reorganize itself — has transformed approaches to rehabilitation after injury and has inspired new educational strategies that adapt to individual learning styles. In parallel, scientists study the ethical implications of neurotechnologies that could potentially influence emotions or thoughts, reinforcing the need for clear ethical boundaries [8].

Finally, the development of modern science cannot be considered apart from the global context of cooperation and equity. International collaboration, supported by open data and transnational research programs, enables scientists from different countries to work on shared challenges — from pandemic prevention to climate change mitigation. Initiatives such as Horizon Europe and the United Nations Sustainable Development Goals illustrate how science serves humanity as a universal bridge of understanding. At the same time, the issue of scientific inequality persists: developing countries often lack access to funding, laboratories, and publications. Overcoming this gap remains a moral and strategic task for global scientific policy [1][8].

In conclusion, modern science is a multidimensional phenomenon that unites theory and practice, technology and ethics, innovation and humanity. Its evolution demonstrates that knowledge is not static — it adapts, grows, and responds to global challenges. The task of the scientific community today is not only to create new technologies but also to ensure that these technologies serve the well-being of people and the planet. As the boundaries between disciplines and nations continue to fade, science becomes the main force that defines the trajectory of civilization's development — rational, responsible, and deeply human [8].

References:

1. Schwab K. *The Fourth Industrial Revolution*. World Economic Forum, 2016. <https://www.weforum.org>
2. Esteva A. et al. *A guide to deep learning in healthcare*. *Nature Medicine*, 2019, 25(1), 24–29. <https://doi.org/10.1038/s41591-018-0316-z>
3. Preskill J. *Quantum Computing in the NISQ era and beyond*. *Quantum*, 2018, 2, 79.
4. Doudna J.A., Sternberg S.H. *A Crack in Creation: Gene Editing and the Unthinkable Power to Control Evolution*. Houghton Mifflin Harcourt, 2017. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=3829278>
5. Nosek B.A. et al. *Promoting an open research culture*. *Science*, 2015, 348(6242), 1422–1425. <https://doi.org/10.1126/science.aab2374>
6. Chu S., Majumdar A. *Opportunities and challenges for a sustainable energy future*. *Nature*, 2012, 488(7411), 294–303. <https://doi.org/10.1038/nature11475>
7. McClain C.R., Neeley L. *A critical evaluation of science communication initiatives*. *PLOS Biology*, 2021, 19(9), e3001350. <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.3001350>
8. Nowotny H. *The Cunning of Uncertainty*. Polity Press, 2015. https://www.politybooks.com/bookdetail?book_slug=the-cunning-of-uncertainty--9780745687612
9. The Ways of Developing Basic Competences in the Study of Foreign Languages through Interactive Methods <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1340803.pdf>

Варенюк Ангеліна Віталіївна, здобувачка вищої освіти факультету публічного управління

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Арзянцева Дар'я Андріївна, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

ЕКОНОМІЧНИЙ ВПЛИВ ПРОВЕДЕННЯ ГРАН-ПРІ БАХРЕЙНУ НА РОЗВИТОК ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ КРАЇНИ

Проведення міжнародних спортивних подій, зокрема етапів чемпіонату світу Формула 1, стає потужним фактором розвитку туристичної індустрії та готельного бізнесу країн-господарів. Під час гоночних вікендів у Бахреїні спостерігається різке збільшення кількості відвідувачів - як вболівальників, так і представників команд, медіа, спонсорів і технічного персоналу. Це створює високий попит на готелі, транспорт, ресторани й інші послуги сфери гостинності, перетворюючи період проведення гонок на один із найприбутковіших у році для місцевої економіки.

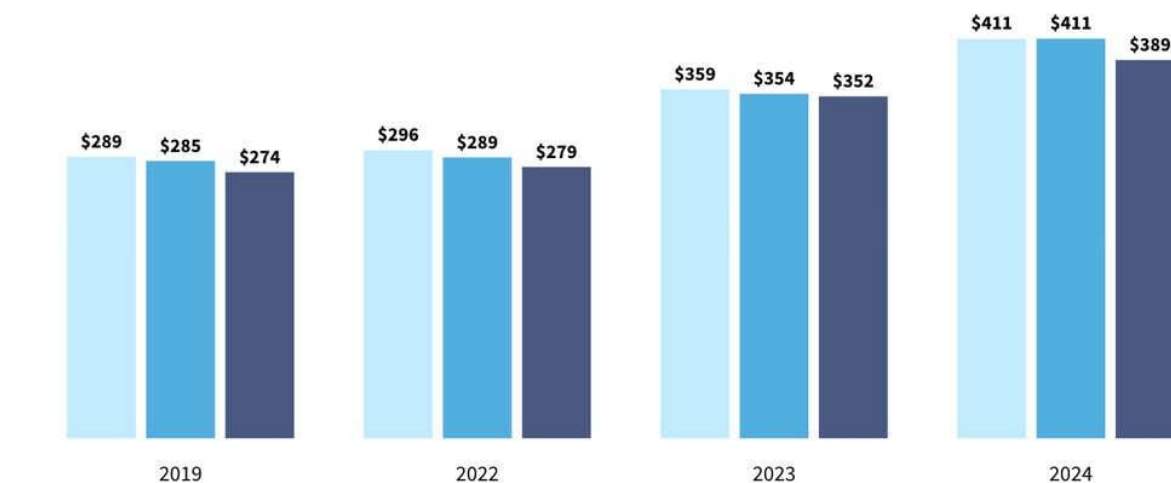
Одним із ключових показників успішності готельного сектору є середня вартість номера - ADR (Average Daily Rate). Під час проведення Гран-прі Бахреїну у березні 2024 року цей показник досяг 411 доларів США, що стало рекордом для місцевого ринку за весь період спостережень(рис. 1).

Opening weekend for F1 was more popular than ever

Bahrain, ADR (US\$) & Occupancy, F1 Weekends, 2019 & 2022 - 2024

ADR

Practice Qualifying Race

Source: © 2024 CoStar Group

Рис. 1. ADR (Average Daily Rate)

Такий результат перевищив середній ADR у Бахреїні більш ніж удвічі порівняно зі звичайними періодами року. Зростання пояснюється значним попитом, який дозволяє готелям застосовувати динамічне ціноутворення та пропонувати преміальні тарифи під час пікових днів. Крім того, підвищення цін часто супроводжується розширенням спектра послуг - від трансферів до спеціалізованих фан-пакетів, що підсилює загальну прибутковість сектору [1].

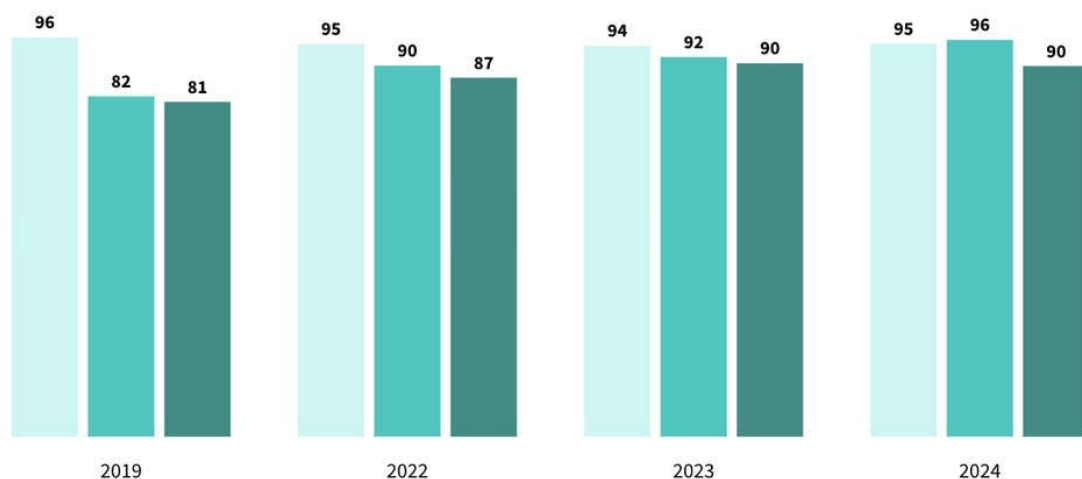
Не менш показовим є показник заповнюваності номерного фонду -Occupancy Rate. У період проведення Гран-прі 2024 року заповнюваність готелів у Манамі сягнула 95 %, що є найвищим рівнем за останнє десятиріччя. У дні безпосередньо перед гонкою більшість готельних комплексів повідомляли про повне завантаження номерів, тоді як навіть поза центром міста показники перевищували 90 %(рис. 2).

Opening weekend for F1 was more popular than ever

Bahrain, ADR (US\$) & Occupancy, F1 Weekends, 2019 & 2022 - 2024

Occupancy

Practice Qualifying Race

Source: © 2024 CoStar Group

Рис. 2. Occupancy Rate

Це свідчить про масштабний вплив спортивної події не лише на преміальний сегмент, а й на середній та бюджетний рівні готельного ринку [1].

Економічний ефект від проведення Гран-прі Бахреїну виходить далеко за межі готельної галузі. Гості витрачають кошти на харчування, транспорт, сувеніри, екскурсії, розваги та шопінг, створюючи мультиплікативний вплив на місцеву економіку. Для країни це означає зростання податкових надходжень, розвиток малого бізнесу та збільшення зайнятості у сфері послуг. Формується позитивний імідж Бахреїну як стабільного туристичного напрямку, здатного приймати міжнародні події найвищого рівня.

Таким чином, проведення Формули 1 у Бахреїні є не лише спортивною подією, а й важливим економічним каталізатором. Високі показники ADR і заповнюваності готелів демонструють значну роль туризму в економіці країни, а зростання ділової

активності під час Гран-прі підтверджує ефективність спортивних заходів як інструменту національного брендингу та розвитку індустрії гостинності. Отже, інвестиції в інфраструктуру, підготовку персоналу та маркетингові програми навколо подій такого масштабу здатні забезпечити довгострокові переваги для економічної стабільності та міжнародного іміджу держави.

Список використаних джерел:

1. Formula 1 races are shifting hotel performance into high gear [Електронний ресурс]//HospitalityNet.- 2024.-URL: <https://www.hospitalitynet.org/news/4122966.html>

Скопик Вікторія Андріївна, здобувач вищої освіти факультету економіки менеджменту та права

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького, Україна

Науковий керівник: Глубіш Леся Ярославівна, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри підприємництва та торгівлі

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького, Україна

КРЕАТИВНА БІЗНЕС-ЕКОСИСТЕМА – ПРОСТОРОВА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ XXI СТ.

Для України як держави, що живе у стані війни, властива втрата економічного капіталу: реального, природного (ресурсного) та людського (зокрема інтелектуального). Вона формує загрозу для економічної безпеки країни, яка у своєму різноманітті закладає фундамент її економічної свободи, гарантуючи, в такий спосіб, їй економічну стійкість. Отже, існує небезпека втрати української автентичності, що формує потребу пошуку способів досягнення балансу між соціальним здоров'ям, захистом якості навколишнього середовища, оптимізації природних ресурсів та економічним добробутом [3].

З початком повномасштабної війни, український бізнес знаходиться в умовах виживання. Досвід релокації підприємств із зон активних бойових дій, й зумовлена нею необхідність швидкої адаптації до змін, попри компенсаційну політику держави, виявила потребу їх гнучкості, спроможну гарантувати їм стійкість до зовнішніх впливів. Зважаючи на те, що суспільний добробут базується на трьох китах: економіці, соціумі та природному середовищі, цілком закономірно, що у стійкості бізнесу важливі екологічні (збереження природних ресурсів, покращення та відповідальність за навколишнє середовище), економічні (ціна, якість та вартість) та соціальні цінності (етика, переваги та соціальна відповідальність) [3]. Варіативність їх комбінування задля досягнення економічної рівноваги вимагає перегляду підходів організації підприємницької діяльності, оскільки традиційні шляхи економічного розвитку більше не є ефективними, тому на зміну їм нині напрацьовуються нові, відповідні вимогам економіки нового часу – креативній економіці. Вона прийшла на зміну індустріальному виробництву, її мета: продукування шляхом впровадження інновацій у сферу надання послуг та створення продукту, а також поєднання торгівлі, інтелектуальної власності, суспільних проблем та культурної спадщини. Концепція креативної економіки з'єднує воедино поняття інформаційної, інноваційної економіки та економіки знань, відповідно, головним її інструментом є знання, ресурсом – інформація, а продуктом – інновація [4]. Саме ця відмінність креативної економіки від традиційної пояснює, чому вона розвивається «пліч-о-пліч» з економікою вражень, яка базується на продажі не лише товарів і послуг, а ще й емоційними станами та унікальними враженнями покупця, якими обов'язково має супроводжуватися їх споживання.

З огляду на взаємозалежність творчості та економіки, яка нині стоїть на роздоріжжі бізнесу, мистецтва, інновацій та технологій, дедалі частіше йде мова про

перегляд архітекtonіки підприємницьких структур, зокрема аграрного сектора економіки, де виробництво розміщене на великих земельних площах ще й іноді територіально розрізнене, а також нерозривно пов'язане із біологічними процесами й на пряму залежить від природно-кліматичних умов, зміни пір року. Крім того, зважаючи на короткі терміни зберігання продукції без шкоди для її якості, необхідним є територіальне наближення сировинних зон до підприємств переробної й харчової промисловості, що вимагає відповідної інфраструктури, способів і, відповідних їм, засобів транспортування. Ріст попиту на продовольчі товари вітчизняного виробництва, зумовлений зростаючою урбанізацією українських міст і прагнення керівництва держави втримати позиції України, як аграрної держави, на світовому ринку продовольства, обумовлюють необхідність використання здобутків економіки, які визначають паралелі між природними явищами й середовищем та розвитком вітчизняного підприємництва з орієнтацією на поведінку споживача.

Дати адекватну відповідь на виклики сучасності та закласти базис довготривалого економічного, екологічного й соціального розвитку, застосовуючи креативні механізми і підприємницькі стратегії, може високоадаптивна та динамічна архітектура багатовекторно-пов'язаних різноманітних бізнес-елементів (стейкхолдерів), об'єднаних спільною метою й середовищем, що просуваючи ціннісні пропозиції в умовах кооперації та конкуренції [2], розвиваються спільно, тобто коеволюціонують. Таким критерієм відповідають креативні бізнес-екосистеми – мереживні організаційні структури, що є запорукою їх стійкості й, одночасно, гнучкості, як до внутрішніх дисфункцій, так до зовнішніх потрясінь. Бізнес-екосистеми набирають дедалі більшої популярності з одного боку через динамізм сучасних галузевих ринків, а з іншого – функціонування у такій структурі дозволяє їй стейкхолдерам генерувати синергетичний ефект від ведення підприємницької діяльності, завдяки створенню спільних активів. Переваги у конкурентній боротьбі їм надає інтеграція природних ресурсів у господарський обіг як капіталів, створюючи, тим самим можливість для продукування благ в межах відповідних територіальних утворень [1].

Звідси, з огляду на умови сучасності, забезпечити належний рівень просторового економічного розвитку України видається можливим завдяки кардинальній перебудові просторової системи управління природно-ресурсними активами, адекватній динамічним змінам в її економічному просторі з акцентом на інноваціях й диференціації як джерелах конкурентних переваг, формуючи бізнес-екосистеми в якості інструментів розвитку бізнес-ладшафтів. Їх застосування в якості гнучких просторових форм організації підприємницької діяльності, сприятиме повоєнному відновленню української господарської системи і стане запорукою її економічного розвитку, оскільки креативний підхід ухвалення підприємницьких рішень дозволить ефективніше використовувати ресурсний потенціал у його теперішньому стані, тоді як їх продукт – інновації, націлені на зменшення витрат та втрат капіталу, – підвищити рентабельність підприємницької діяльності. Переконані, що вибудовуючи сам економічний простір довкола людини, адже її творча діяльність є основним ресурсом суспільства в умовах креативної економіки, що знаходиться на початковій стадії свого розвитку, Україна зможе диверсифікувати галузеві ринки і за рахунок цього знизити залежність від імпорту та міжнародних ринків ресурсів й капіталів.

Список використаних джерел:

1. Бистряков І., Клиновий Д. Бізнес-екосистемний концепт забезпечення сталого господарювання. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2020. № 8. С. 21–27.
2. Лемешко М. О. Сутність та особливості формування екосистем бізнесу в новій економіці. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 34. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1012>.
3. Росола У. В., Росола А. П. Розвиток бізнес екосистем аграрної сфери у контексті забезпечення продовольчої безпеки. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 68. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5058>.
4. Чистякова А. С. Особенности креативной экономики. *Науково-технічна інформація*. 2016. №1. С. 32–38.

Кісільова Катерина Олександрівна, здобувачка вищої освіти
факультету міжнародної торгівлі та права
Державний торговельно-економічний університет, Україна

Науковий керівник: Кушнарєнко Наталія Петрівна, кандидат економічних наук,
доцент кафедри світової економіки
Державний торговельно-економічний університет, Україна

ЛІЦЕНЗУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В МІЖНАРОДНОМУ БІЗНЕСУ: НА ПРИКЛАДІ QUALCOMM INCORPORATED

Ліцензування інтелектуальної власності є однією з ключових стратегій міжнародного бізнесу, що дозволяє компаніям розширювати ринки, отримувати додаткові доходи та захищати свої технологічні інновації від несанкціонованого використання. У глобальному контексті ліцензійні угоди виступають інструментом управління ризиками та оптимізації ресурсів, дозволяючи підприємствам ефективно інтегрувати нові технології, бренди та ноу-хау у власну виробничу та комерційну діяльність [1].

Ринок ліцензування інтелектуальної власності демонструє стійке зростання та стає ключовим інструментом міжнародного бізнесу, оскільки компанії дедалі активніше монетизують патенти, торгові марки, авторські права та комерційні таємниці. За оцінкою аналітичної компанії DataHorizon Research, світовий ринок інтелектуальної власності оцінювався приблизно 340 млрд USD у 2024 році та прогнозується зріст до 580 млрд USD до 2033 року із середньорічним темпом росту 6,1% [6]. А сучасні дані Всесвітньої організації інтелектуальної власності свідчать про надзвичайно великий масштаб міжнародного обміну інтелектуальною власністю: за їхніми оцінками, міжнародні платежі за використання інтелектуальної власності перевищили 1 трлн USD у 2022 році, а в 2023 році цей показник також утримується на рівні понад 1 трлн USD, демонструючи зростання в середньому приблизно на 5,5 % щороку з 2010 року [7]. Така експансія зумовлена посиленням ролі інноваційних бізнес-моделей, збільшенням інвестицій у R&D та активною комерціалізацією нематеріальних активів. Ліцензування дозволяє компаніям розширювати ринки, скорочувати час виходу продуктів та мінімізувати ризики, пов'язані з інноваціями, а також сприяє розвитку крос-галузових партнерств та колаборацій. Високі темпи цифровізації, конвергенція технологій та створення платформ для управління ліцензійними угодами роблять IP-ліцензування стратегічним елементом глобальної бізнес-стратегії, відкриваючи нові можливості для малих і середніх підприємств, а також для великих транснаціональних корпорацій, таких як Qualcomm, IBM чи Microsoft, що активно використовують патентні та ліцензійні моделі для зміцнення конкурентних позицій на світовому ринку.

На прикладі Qualcomm Incorporated можна продемонструвати ефективне використання інтелектуальної власності в міжнародному бізнесі. Компанія спеціалізується на розробці мікросхем, програмного забезпечення та ліцензуванні патентів у сфері мобільних технологій, автомобільних систем та IoT. Основним джерелом доходу Qualcomm є ліцензування технологій стандартів 3G, 4G і 5G, що

дозволяє компанії отримувати значні роялті без прямих витрат на виробництво. Qualcomm має ринкову капіталізацію близько 186 млрд USD, котирується на NASDAQ під тикером QCOM та входить до індексу Nasdaq-100, що підтверджує її статус глобального технологічного лідера. Ліцензійна стратегія компанії дозволяє масштабувати бізнес на міжнародних ринках, підтримувати партнерські відносини з виробниками мобільних пристроїв і зміцнювати конкурентні переваги, демонструючи, як управління інтелектуальною власністю може стати ключовим інструментом глобальної бізнес-стратегії.

Qualcomm активно ліцензує свої патенти стороннім виробникам мобільних пристроїв та телекомунікаційного обладнання, що дозволяє їй отримувати значні роялті без прямого інвестування у додаткові виробничі потужності. Одночасно Qualcomm суворо контролює використання своїх патентів через систему патентних портфелів та ліцензійних угод, що зменшує ризик копіювання інновацій та сприяє збереженню унікальності технологій [2]. Наприклад, ліцензії на використання 3G, 4G та 5G технологій дозволяють Qualcomm співпрацювати з провідними компаніями світу, зберігаючи при цьому лідерство у сфері мобільних комунікацій.

В економічному аспекті ліцензування сприяє формуванню додаткового доходу та збільшенню рентабельності міжнародних операцій.

Таблиця 1

Доходи Qualcomm Incorporated (QTL) від ліцензування технологій/інтелектуальної власності

Рік	Дохід від ліцензій QTL (млн USD)
2020	5 028
2021	6 320
2022	6 358
2023	5 306
2024	5 572
2025	5 582

Джерело: створено автором за [4], [5].

Дані таблиці 1 показують, що дохід Qualcomm від використання ліцензій і патентів у 2023 році становив понад 5,3 млрд USD, що демонструє значущість інтелектуальної власності як активу для транснаціональних корпорацій. Ліцензійні угоди також забезпечують зниження витрат на дослідження та розробки, оскільки дозволяють отримувати технології від партнерів без необхідності повного циклу інновацій власними силами.

Варто зазначити, що міжнародне ліцензування має свої правові та організаційні виклики. Кожна країна має власне законодавство щодо патентів, авторських прав та торгових марок, що вимагає від Qualcomm адаптації ліцензійних угод під специфіку регіональних ринків. Наприклад, у країнах ЄС компанія дотримується норм Європейського патентного відомства, тоді як у США діє система патентного права USPTO. Така багаторівнева правова регламентація впливає на структуру ліцензійних контрактів та визначення роялті [1]. Крім того, Qualcomm активно використовує стратегічні альянси для управління інтелектуальною власністю, що включає партнерські програми з виробниками мобільних пристроїв і телекомунікаційного обладнання.

Аналітичні дані свідчать про зростання значення ліцензування для глобальних технологічних корпорацій. Так, частка доходів від ліцензійних угод у топ-10 технологічних компаніях світу зросла з 4,2 % у 2018 році до 6,8 % у 2023 році, що свідчить про тенденцію монетизації інтелектуальної власності через міжнародні угоди [3]. Для Qualcomm це означає не лише економічну вигоду, а й стратегічну перевагу у швидкому впровадженні технологій, мінімізації ризиків та посиленні брендової цінності.

На сучасному етапі глобалізації та цифровізації ліцензування інтелектуальної власності стає ключовим інструментом управління підприємницькими ризиками та конкурентними перевагами. Використання патентних портфелів, стратегічних альянсів та ліцензійних угод дозволяє компаніям, подібним до Qualcomm, ефективно масштабувати бізнес на міжнародному ринку та оптимізувати витрати на інновації. Урахування правових особливостей різних юрисдикцій, стратегічне управління роялті та контроль за дотриманням ліцензійних умов забезпечують стабільне функціонування глобальних бізнес-моделей та підтримку лідерських позицій на ринку.

Сучасні приклади свідчать, що ліцензування не лише економічно вигідне, а й стратегічно необхідне. Так, Qualcomm регулярно підписує масштабні ліцензійні угоди з виробниками мобільних пристроїв, що дозволяє уникнути судових спорів та прискорити впровадження нових технологій. Це ілюструє, що ефективне управління інтелектуальною власністю стає критичною компетенцією для міжнародних корпорацій у високотехнологічних секторах.

Таким чином, ліцензування інтелектуальної власності у міжнародному бізнесі виступає важливим інструментом підтримки інновацій, економічного зростання та конкурентоспроможності. На прикладі Qualcomm можна простежити, що стратегічне управління патентами та технологічними ліцензіями забезпечує не лише додатковий дохід, а й довгострокову стабільність на глобальних ринках, зберігаючи при цьому лідерські позиції та імідж компанії.

Список використаних джерел:

1. Коваленко С. І. Міжнародний бізнес: теорія і практика. — Київ : Центр учбової літератури, 2021. — 328 с.
2. QCOM | Qualcomm Incorporated Annual Reports. StockLight. URL: <https://stocklight.com/stocks/us/nasdaq-qcom/qualcomm/annual-reports> (date of access: 16.11.2025).
3. Statista. Revenue of Qualcomm Incorporated from licensing (QTL segment), 2018–2024 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.statista.com> (
4. Dybek M. P. Qualcomm Inc. (NASDAQ:QCOM) | Analysis of Reportable Segments. Stock Analysis on Net. URL: <https://www.stock-analysis-on.net/NASDAQ/Company/Qualcomm-Inc/Ratios/Reportable-Segments> (date of access: 10.11.2025).
5. Licensing | Intellectual Property | Qualcomm. Qualcomm: Intelligent Computing Everywhere. URL: <https://www.qualcomm.com/licensing> (date of access: 10.11.2025).
6. Research D. Intellectual Property Licensing Market to Expand Steadily by 2033: Key Players Include IBM, Microsoft, Qualcomm, Siemens, Dolby Laboratories, and Ericsson. *openPR.com*. URL: <https://www.openpr.com/news/4170341/intellectual-property-licensing-market-to-expand-steadily> (date of access: 16.11.2025).
7. International Trade in Ideas, Know-how and Intellectual Property Surpasses 1 trillion in 2023; the US and Japan, as Well as Ireland and China Lead. *global-innovation-index*. URL: <https://www.wipo.int/en/web/global-innovation-index/w/blogs/2025/international-trade>? (date of access: 16.11.2025).

Бойко Іван Дмитрович, здобувач вищої освіти ННІ економіки і права
ХНЕУ ім. С. Кузнеця, Україна

Науковий керівник: Тимошенко Карина Віталіївна, канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі та туристичного бізнесу
ХНЕУ ім. С. Кузнеця, Україна

ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОЄКТУ МАСШТАБУВАННЯ БІЗНЕСУ ЯК НАПРЯМ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних умовах економічної турбулентності, цифрової трансформації та посилення глобальної конкуренції підприємства дедалі частіше стикаються з необхідністю підвищення стійкості та адаптивності. Одним із ключових механізмів забезпечення довгострокового розвитку стає масштабування бізнесу — стратегічний процес, який дозволяє компанії переходити на новий рівень функціонування, розширювати ринкову присутність та оптимізувати операційні процеси. Саме масштабування нині визначає здатність підприємства реагувати на зміни ринкового середовища, інтегрувати інновації та формувати конкурентні переваги.

Актуальність дослідження зумовлена динамічністю сучасних ринків: скороченням життєвих циклів продукції, зростанням ролі цифрових каналів, пришвидшенням технологічних змін і посиленням конкуренції з боку міжнародних компаній. Підприємства, що не розглядають масштабування як інструмент стратегічного розвитку, втрачають ринкові позиції, тоді як компанії, які системно розширюють діяльність, демонструють вищі темпи інноваційності, продуктивності та фінансової результативності.

У широкому розумінні масштабування це не просто збільшення обсягів виробництва, а комплексний процес, що потребує чітких стратегічних орієнтирів, оцінки можливостей і ризиків, формування адаптивної організаційної структури та впровадження цифрових рішень [1]. Його сутність полягає у створенні умов для зростання продажів, розширення цільової аудиторії, посилення бренду та оптимізації бізнес-процесів [2].

Важливою передумовою масштабування є аналіз чинників впливу. До внутрішніх належать система управління, ресурсний потенціал, компетентність персоналу, рівень автоматизації та ефективність маркетингової стратегії [3]. Зовнішні чинники охоплюють ринкові тенденції, рівень конкуренції, економічну ситуацію, технологічні зміни та державне регулювання. Оцінка цих факторів дозволяє підприємству визначити готовність до масштабування та обрати оптимальну модель росту.

Системний підхід до масштабування включає стратегічний аналіз, визначення ринкових можливостей, оцінку ризиків і вибір відповідної моделі розвитку. Важливу роль відіграє цифровізація: впровадження CRM-систем, автоматизованих платформ, онлайн-продажів, аналітичних інструментів, що забезпечують управління на основі даних і підвищують ефективність прийняття рішень [4].

Не менш вагомим є фінансовий аспект масштабування. Підприємство має визначити потребу в інвестиціях, джерела фінансування та прогноз окупності [3]. При

цьому необхідно враховувати ризики, пов'язані з економічними коливаннями, зміною нормативно-правової бази та посиленням конкурентного тиску.

У практиці стратегічного розвитку використовують різні моделі масштабування, серед яких географічна експансія, продуктова диверсифікація та партнерська модель. Їхні характеристики, переваги та ризики узагальнено в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняння моделей масштабування бізнесу

Модель масштабування	Характеристика	Переваги	Ризики
Географічна експансія	Вихід на нові ринки	Збільшення частки ринку	Високі витрати, правові бар'єри
Продуктова диверсифікація	Запуск нових продуктів/послуг	Розширення клієнтської бази	Потребує додаткових інвестицій
Партнерська модель	Співпраця з іншими компаніями	Обмін ресурсами та знаннями	Ризики втрати контролю

Для обґрунтування вибору моделі масштабування доцільно застосовувати інструменти стратегічного аналізу, зокрема SWOT, PESTEL, BCG, які допомагають визначити сильні сторони підприємства, оцінити ринкові можливості та загрози. Важливим також є розвиток конкурентоспроможного бренду, адже сильний бренд прискорює проникнення на нові ринки та сприяє формуванню лояльності клієнтів.

Контроль за процесом масштабування забезпечується за допомогою системи ключових показників ефективності (KPI), що дозволяє оцінити рівень досягнення стратегічних цілей, ідентифікувати відхилення та приймати коригувальні рішення. Досвід підприємств, які впроваджують системи моніторингу, свідчить, що вони демонструють вищі темпи розвитку та прибутковості у довгостроковій перспективі.

У підсумку масштабування бізнесу виступає не лише напрямом стратегії розвитку, а й інструментом модернізації підприємницької діяльності. Воно забезпечує інноваційне оновлення, розширення ринків збуту, зміцнення бренду та підвищення ринкової вартості компанії. Підприємства, які системно підходять до процесу масштабування, отримують стабільні конкурентні переваги, зміцнюють свої позиції та створюють умови для сталого економічного успіху на майбутнє.

Список використаних джерел:

1. Ткаченко Т. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теоретичні основи та практика. - Харків: Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, 2020. - 210 с.
2. Диба В. М. Маркетингові стратегії підприємств у конкурентному середовищі. - К.: Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана, 2021. - 340 с.
3. Бланк І. А. Інвестиційний менеджмент: підручник. - К.: Ніка-Центр, 2020. - 448 с.
4. Литвиненко Р. Цифрова економіка: тенденції, моделі та перспективи розвитку. - К.: Вид-во КНЕУ, 2023. - 296 с.

Муха Дарія Андріївна, здобувач вищої освіти факультету фінансів та факультету економіки та управління

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Науковий керівник: Рєпіна Інна Миколаївна, доктор екон. наук, професор, завідувач кафедри бізнес-економіки та підприємництва

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

РЕГУЛЯТОРНІ ВИМОГИ ЄС ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ТОРГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ЕКСПОРТУ ПОБУТОВОЇ ХІМІЇ

Європейський Союз є одним із найбільших і найпривабливіших ринків для експортерів побутової хімії, проте його регуляторні стандарти належать до найжорсткіших у світі. На відміну від ринків Азії чи Латинської Америки, де система контролю якості є більш гнучкою, доступ до ринку ЄС передбачає повну відповідність хімічним, екологічним та безпековим вимогам, що регламентуються низкою нормативних актів. Саме ці регуляторні вимоги формують рамки для виробничих процесів, фінансових рішень та торгових стратегій, які сьогодні виступають одним із ключових напрямів наукових і прикладних досліджень у сфері міжнародного бізнесу та експортного менеджменту.

Українські виробники побутової хімії стикаються з комплексом багаторівневих регуляторних вимог ЄС, які визначають не лише технічні характеристики продукції, а й впливають на формування маркетингових, логістичних і комерційних рішень у структурі експортної торгової стратегії. Основними проблемами стають:

- необхідність перереєстрації та тестування інгредієнтів відповідно до REACH;
- обов'язкове маркування та класифікація речовин за регламентом CLP;
- вимоги до екомаркування та безпечності упаковки;
- потреба залучення уповноважених представників на території ЄС;
- підвищення собівартості експорту через витрати на відповідність вимогам.

Усе це потребує стратегічного переосмислення моделей виходу на ринок, вибору продуктового портфеля та формування цінової політики.

Метою дослідження є визначення того, яким чином регуляторні вимоги ЄС формують торгову стратегію експортерів побутової хімії, а також окреслення стратегічних рішень, що дозволяють мінімізувати регуляторні ризики та підвищити конкурентоспроможність продукції на ринку Євросоюзу.

Варто почати з впливу регламенту REACH на торгову стратегію. Регламент REACH передбачає реєстрацію хімічних речовин, незалежно від місця виробництва, якщо вони продаються в ЄС. Для експортерів це означає:

- потребу у створенні окремої бази даних щодо безпечності інгредієнтів;
- витрати на лабораторні дослідження;
- необхідність співпраці з уповноваженим представником у ЄС. [1]

У стратегічному вимірі REACH впливає на формування продуктової лінійки: компанії змушені відмовлятися від інгредієнтів, реєстрація яких є надто дорогою або неможливою, що визначає остаточне позиціонування продукту на ринку.

В той час як регламент CLP визначає порядок попереджувального маркування, піктограм, інструкцій безпеки, що повинні бути нанесені на упаковку. Це безпосередньо впливає на:

- дизайн упаковки та маркетингові повідомлення;
- сприйняття товару споживачем;
- витрати на адаптацію етикетки;
- вимоги до локалізації. [2]

У деяких сегментах, наприклад засоби для чищення кухні, продукція без небезпечних класифікацій має кращі позиції в ритейлі. Тому компанії стратегічно оптимізують формули, щоб уникнути маркування як “корозійні”, “токсичні” тощо. Додатковою перевагою є відповідність тренду на “зелений” попит. [3]

Європейський ринок характеризується високим рівнем екологічної свідомості. Вимоги до розкладаності компонентів, безпеки для довкілля та упаковки стимулюють виробників: оптимізувати рецептури; перейти на біорозкладні ПАР; запроваджувати перероблювані або багаторазові упаковки; отримувати екосертифікати (EU Ecolabel, Nordic Swan тощо). Виконання екологічних вимог може стати конкурентною перевагою, оскільки ритейл-мережі ЄС активно підтримують “green product placement”. [3]

Регуляторна складність ринку Європейського Союзу виступає ключовим чинником, що детермінує вибір підприємством моделі виходу на ринок. Прямий експорт можливий лише за умови повної відповідності продукції вимогам європейського регуляторного поля; у такому випадку компанія зберігає найбільшу маржинальність, але бере на себе повний обсяг капітальних та операційних витрат, пов'язаних із виконанням регламентів ЄС. Такий підхід є доцільним для виробників диференційованої продукції, насамперед преміального або еко-сертифікованого сегментів, за умов стабільних виробничих і збутових обсягів. Альтернативою виступає модель партнерства з локальними дистриб'юторами, яка дозволяє частково мінімізувати регуляторні ризики та делегувати окремі операційні функції, пов'язані з дотриманням вимог REACH і CLP. Водночас така співпраця супроводжується зниженням маржинальності та обмеженням контролю над процесами формування ринкової пропозиції, що робить її доцільною переважно на етапах тестування ринку або за умов недостатнього рівня внутрішньої компетенції щодо регуляторного супроводу. Виробництво продукції під private label сприяє значному зниженню регуляторного навантаження, оскільки ключові зобов'язання з відповідності бере на себе замовник-ритейлер. Проте така модель кардинально трансформує торгову стратегію підприємства, посилюючи ризики втрати ідентичності бренду та залежності від політики торгових мереж, хоча водночас забезпечує швидкий доступ до ринку та можливість масштабування збуту. Найбільш ресурсомісткою, але стратегічно стійкою є модель створення дочірньої компанії в ЄС, яка дозволяє суттєво зменшити регуляторні ризики, оптимізувати взаємодію з контролюючими органами та відповідати формальним вимогам ритейлу щодо наявності «EU entity». Цей варіант є економічно виправданим для підприємств із широким продуктовим портфелем, регулярними поставками та намірами розвивати локальне виробництво, фасування або R&D-потужності на території Євросоюзу.

Висновки

Регуляторні вимоги ЄС є не другорядним елементом доступу на ринок, а фундаментальним чинником, що визначає торгову стратегію компаній-експортерів

побутової хімії. Компанії, які сприймають регуляторні норми як стратегічну можливість, а не бар'єр, отримують довгострокові переваги та доступ до стійких сегментів ринку.

Список використаних джерел:

1. Understanding REACH — обов'язки компаній та полі. ECHA European chemicals agency: веб-сайт. URL: <https://echa.europa.eu/regulations/reach/understanding-reach?utm> (дата звернення 15.11.25)
2. Only Representative: завдання та відповідальність OR для компаній поза ЄЄЗ. ECHA European chemicals agency: веб-сайт. URL: <https://echa.europa.eu/support/getting-started/only-representative?utm> (дата звернення 15.11.25)
3. Notification to Poison Centres: understanding Annex VIII to the CLP Regulation and its obligations. Ecomundo: веб-сайт. URL: <https://ecomundo.eu/en/blog/understanding-annex-viii-clp-regulation-poison-centre-notifications?utm> (дата звернення 15.11.25)
4. CLP Regulation brief. Classification, labelling and packaging of chemical substances and mixtures European Parliament Research Service (EPRS). URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/751425/EPRS_BRI%282023%29751425_EN.pdf?utm (дата звернення 15.11.25)
5. Regulation 2019/1020 on market surveillance and compliance of products and amending Directive 2004/42/EC and Regulations (EC) No 765/2008 and (EU) No 305/2011 EUR-Lex: Access to European Union law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2019/1020/oj/eng?utm> (дата звернення 15.11.25)
6. Regulation 528/2012. Concerning the making available on the market and use of biocidal products EUR-Lex: Access to European Union law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ%3AL%3A2012%3A167%3A0001%3A0123%3Aen%3APDF&utm> (дата звернення 15.11.25)

Широких Діана Олександрівна, магістр

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (м. Дніпро), Україна

Науковий керівник: Олійник Тетяна Іванівна, канд. екон. наук, доцент,

доцент кафедри економіки, підприємництва та управління підприємствами

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (м. Дніпро), Україна

УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Інструментальне забезпечення є невід'ємним елементом процесу управління розвитком підприємства, оскільки надає основні інструменти, методи й алгоритми для формування та реалізації стратегії розвитку. Розуміння сутності методичного забезпечення і його значення у діяльності підприємства є ключовим для ефективного управління, що сприяє досягненню стратегічних цілей та забезпечує гнучкість і стабільність у сучасних конкурентних умовах.

Інструментальне забезпечення управління розвитком підприємства – це комплекс методів, засобів, підходів і алгоритмів, що використовуються для оцінки стану, планування, впровадження і контролю стратегічних завдань. Від ефективного методичного забезпечення залежить здатність підприємства чітко структуровано визначати цілі, оцінювати поточні можливості, розподіляти ресурси та досягати результатів. Цей комплекс методів дозволяє здійснювати цілеспрямоване керування ресурсами, розробляти стратегії і тактики, які сприяють постійному вдосконаленню всіх аспектів діяльності [2]. Інструментальне забезпечення також допомагає підприємству використовувати сучасні інструменти оцінки та прийняття рішень, що підвищує ефективність управлінського процесу. Завдяки відповідним методам та алгоритмам можна обґрунтовано визначати пріоритети, відстежувати показники ефективності і проводити аналіз ризиків. Таким чином, інструментальне забезпечення виступає не лише як основа для управлінських рішень, але і як інструмент, що забезпечує цілісність та послідовність у процесах управління розвитком підприємства.

Інструментальне забезпечення є основою для досягнення стратегічних цілей підприємства. Завдяки комплексному використанню відповідних методів, управління розвитком стає орієнтованим на результат, що дозволяє не лише досягти встановлених цілей, а й перевершити очікування завдяки точному прогнозуванню та гнучкому адаптуванню до ринкових умов. Використовуючи інструментальне забезпечення, підприємство може впевнено орієнтуватися в конкурентному середовищі та своєчасно реагувати на зміни, що є важливим для підтримки стабільної позиції на ринку.

Інструментальне забезпечення допомагає керівникам формулювати стратегічні завдання у зрозумілих та досяжних показниках, а також дає можливість обирати найефективніші шляхи їх реалізації. Наприклад, методичні рекомендації для оцінки ринкових можливостей, розробки бізнес-планів та аналізу стратегічних позицій дозволяють визначити реалістичні та амбітні цілі, які можна досягнути у встановлені строки. Відсутність належного методичного забезпечення призводить до невизначеності у прийнятті рішень, що може знизити конкурентоспроможність підприємства [4].

Якість управління розвитком підприємства тісно пов'язана з ефективністю методичного забезпечення. Використання сучасних методик, інструментів і алгоритмів управління дозволяє підприємству обґрунтовано підходити до аналізу ситуацій, враховувати всі можливі ризики та пропонувати інноваційні рішення. Ефективне інструментальне забезпечення допомагає підприємству уникнути непослідовності у прийнятті рішень, мінімізувати помилки та підвищити результативність роботи. Більше того, якісне інструментальне забезпечення підвищує ефективність комунікацій між керівниками різних рівнів, що сприяє оптимізації взаємодії між підрозділами та досягненню узгоджених цілей. Наприклад, використання стандартизованих методик для оцінки результатів дозволяє досягати більшої прозорості, що покращує координацію між стратегічними та операційними відділами. Це забезпечує точність в управлінні та дозволяє підприємству краще контролювати свої ресурси, процеси та результати [7].

Від ефективності методичного забезпечення залежить здатність підприємства адаптуватися до ринкових умов, обґрунтовувати свої рішення та використовувати ресурси найкращим чином. Завдяки належному методичному забезпеченню, підприємство може досягти довгострокового зростання та зберегти свої конкурентні позиції, що сприяє стійкому функціонуванню на ринку. До основних методів управління розвитком належать стратегічне планування, бюджетування, інноваційний та інвестиційний аналіз. Кожен із цих методів має свої особливості застосування і надає певні переваги підприємству, але також містить і певні недоліки, які слід враховувати у процесі управління [1].

Стратегічне планування – це процес визначення довгострокових цілей розвитку підприємства та шляхів їх досягнення. Цей метод допомагає формувати загальне бачення підприємства, враховуючи перспективи та виклики зовнішнього середовища. Стратегічне планування включає такі етапи, як SWOT-аналіз, вибір конкурентної стратегії, визначення цілей і шляхів їх досягнення. Використання стратегічного планування дозволяє підприємству структурувати свої дії та зберігати напрямок розвитку [5].

Бюджетування є методом фінансового планування, що передбачає створення фінансових планів та їх розподіл за статтями витрат для реалізації поставлених завдань. Бюджетування допомагає контролювати ресурси та забезпечувати фінансову стабільність у процесі розвитку. Цей метод дає можливість ефективно розподіляти кошти, оцінювати витрати і доходи, аналізувати відхилення від бюджету, а також оперативно реагувати на зміни.

Інноваційний аналіз охоплює дослідження та оцінку інноваційних можливостей підприємства, визначення технологічних рішень для розвитку та впровадження нових продуктів і послуг. Він передбачає пошук та оцінку нових рішень, аналіз тенденцій, визначення потенційних інноваційних проектів. Завдяки інноваційному аналізу підприємство може підвищити свою конкурентоспроможність та ефективніше відповідати на потреби ринку [28].

Інвестиційний аналіз – це метод, що дає можливість оцінювати ефективність інвестиційних проектів, їх рентабельність та окупність. Цей метод передбачає аналіз вартості капіталовкладень, прогнозування фінансових результатів та розрахунок строків окупності. Інвестиційний аналіз дозволяє підприємству зважено підходити до капіталовкладень, обираючи проекти, які сприятимуть сталому розвитку [3].

Тип діяльності підприємства відіграє важливу роль у виборі методів управління розвитком. Для виробничих підприємств актуальними є методи інвестиційного та інноваційного аналізу, оскільки їх розвиток часто залежить від нових технологій та оновлення основних фондів. Виробничі підприємства потребують ретельного планування капіталовкладень у технології та модернізацію обладнання, тому інвестиційний аналіз дозволяє знижувати ризики невиправданих витрат. Для підприємств сфери послуг актуальним є стратегічне планування, що дозволяє розробляти ефективні стратегії відповідно до змін ринкового попиту. Стратегічне планування дає змогу формувати довгострокові цілі, адаптовані до потреб клієнтів, та підвищувати якість обслуговування. Бюджетування є критичним для всіх видів підприємств, адже ефективний контроль фінансових ресурсів забезпечує стабільність, особливо у сфері послуг та роздрібної торгівлі, де витрати повинні залишатися під контролем [1].

Отже, управління розвитком підприємства потребує вибору підходу, який найкраще відповідає його цілям та умовам функціонування. Гнучке поєднання різних підходів до управління розвитком дозволяє підприємствам адаптуватися до динамічних ринкових умов, підтримуючи свою конкурентоспроможність та забезпечуючи стійке зростання. У сучасному бізнес-середовищі найкращі результати дає використання змішаних стратегій, які враховують як внутрішні особливості підприємства, так і зовнішні ринкові тенденції.

Список використаних джерел:

1. Брінь П.В., Голтвянська Ю.В. Стратегія розвитку підприємства: сутність та класифікація. *Підприємництво та інновації*. 2024. № 21. С. 31-34.
2. Касьянова Н.В. Процесна модель управління розвитком підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2023. № 4 (1). С. 7-11.
3. Краснокутська Н.С., Коптева Г.М. Стратегії забезпечення економічної безпеки бізнес-процесів підприємства. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*. Серія: економічні науки. № 3. 2024. С. 3–6.
4. Кривенко Л. В. Сучасні механізми забезпечення стратегічних позицій національної економіки : монографія / за заг. ред. Л.В. Кривенко. Суми : СумДУ, 2023. 330 с.
5. Сучасні технології стратегічного управління в умовах євроінтеграції : монографія; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. І. О. Кузнецової ; Одес. нац. екон. ун-т. Харків : ПромАрт, 2024. 184 с.

СЕКЦІЯ 3.**ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА;
ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ**

Титаренко Дар'я Володимирівна , студентка 4 року навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальності 081 «Право» факультету слідчої та детективної діяльності
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

**ESG - ЗВІТНІСТЬ ЯК АКТУАЛЬНИЙ НАПРЯМОК
РОЗВИТКУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА
АУДИТУ**

Історія бухгалтерського обліку ознаменована численними еволюційними змінами. Від первісних методик, як-от облік на папірусах Єгипту, глиняних картках Вавилону чи використання облікових реєстрів у Римі, галузь перейшла до цифрової парадигми. Завдяки інноваційним технологіям відбулася докорінна зміна підходів до обліку, що суттєво підвищило прозорість, оперативність і достовірність формування облікових даних. Фахова організація обліку на підприємстві є фундаментальною передумовою для реалізації ефективного та стабільного фінансового управління.

Наразі залишається актуальною та не до кінця розкритою науково-практична проблема впливу сучасних інформаційних технологій на методологію організації бухгалтерського обліку.

Ця проблематика охоплює питання автоматизації облікових процедур та інтеграції передових технологічних рішень, таких як штучний інтелект (ШІ), блокчейн, хмарні сервіси та Інтернет речей (IoT), а також використання спеціалізованих баз даних і програмного забезпечення, що оптимізує ведення обліку.

Ефективне впровадження цих інструментів є ключовим фактором для забезпечення достовірності облікових даних, мінімізації суб'єктивних (людських) помилок, а також значного підвищення оперативності та загальної ефективності облікових процесів в умовах динамічного ділового середовища.

В умовах незворотного євроінтеграційного курсу України, а також посилення глобальної уваги до кліматичних, соціальних та управлінських ризиків, звітність зі сталого розвитку (Sustainability Reporting) набуває статусу ключового елемента національної економічної та фінансової системи. Цей інструмент є комплексним відображенням екологічних, соціальних та управлінських (ESG) впливів та ризиків діяльності суб'єктів господарювання. Він надає зацікавленим сторонам — інвесторам, регуляторам та суспільству — інформацію, необхідну для всебічного розуміння того, як питання сталого розвитку впливають на довгострокову ефективність, розвиток та стійкість підприємства. [1]

Критичною вимогою для України як країни-кандидата в ЄС є гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами, зокрема у сфері бухгалтерського обліку та звітності. Це зумовлює необхідність адаптації українського регулювання до Директиви ЄС 2022/2464 (CSRD) та впровадження уніфікованих

Європейських стандартів звітності зі сталого розвитку (ESRS), що є пріоритетом державної політики. [4]

Інституційне забезпечення переходу до обов'язкової ESG-звітності в Україні відбувається комплексно та поетапно: Першочергово, Указ Президента України № 722 (2019 р.) затвердив Цілі сталого розвитку України до 2030 року, заклавши основу для інтеграції принципів стійкості. Деталізований операційний план реалізації цих цілей міститься у стратегії запровадження підприємствами звітності зі сталого розвитку, схваленій Урядом у жовтні 2024 року. Ця Стратегія передбачає чітку поетапну імплементацію ESRS: Етап I (до 2026 р.): Головна увага приділяється формуванню нормативно-правової бази та запровадженню обов'язку складання перших звітів; Етап II (2026–2030 рр.): Подальше розширення застосування ESRS, що включає обов'язкове проведення аудиту (незалежної верифікації) цієї звітності. [3]

На виконання стратегії, Міністерство фінансів України в лютому 2025 року оприлюднило проєкт Закону, який пропонує ввести юридичне визначення звітності зі сталого розвитку та встановити обов'язкову вимогу щодо її складання за єдиними стандартами ESRS, схваленими ЄС. [2]

Цей законопроект також оновлює критерії класифікації підприємств (Мікро-, Малі, Середні, Великі), гармонізуючи їхні порогові значення (активи, оборот, кількість працівників) з європейськими директивами, виражаючи їх у євро. Обов'язок звітування покладається на: великі підприємства, середні та малі підприємства, цінні папери яких допущені до торгів на регульованому ринку капіталу, материнські підприємства великої групи.

На основі положень законопроект, розробленого Міністерством фінансів України, передбачається чіткий поетапний графік запровадження обов'язкового складання звітності зі сталого розвитку (за стандартами ESRS).

Введення обов'язку звітувати відбуватиметься хвилями, що забезпечує підприємствам достатній час для належної підготовки: початок у 2026 році: Першими звітність мають подати Великі підприємства та материнські підприємства великої групи, за умови, що їхня середня кількість працівників за рік, що передує звітному, становить понад 500 осіб; продовження у 2027 році: Наступна черга звітування настає для інших великих підприємств та материнських підприємств великої групи (тобто тих, чия кількість працівників не перевищує 500 осіб); фінальний етап у 2028 році: Обов'язок звітувати поширюється на малі та середні підприємства, цінні папери яких допущені до торгів на регульованому ринку капіталу. [5]

Оскільки національна стратегія та законопроект передбачають обов'язкове залучення незалежного аудитора для підтвердження ESG-даних, аудиторські та консалтингові фірми набувають центральної ролі. Вони забезпечують не лише формальну відповідність, а й достовірність та підвищення довіри інвесторів до опублікованої інформації.

Зокрема, у квітні 2025 року НБУ оприлюднив для обговорення проєкт Білої книги з управління ESG-ризиками. Цей документ має стати ключовим орієнтиром, оскільки він визначає: передумови та мандат НБУ, Які існують ESG-ризики у фінансовому секторі України, поточний стан регулювання у цій сфері та які саме повноваження має НБУ для управління ними.; вектор регуляторного розвитку, якими будуть перспективні вимоги до банківських продуктів і видів діяльності, а також як має бути перебудована система корпоративного управління та управління ризиками з

урахуванням ESG-факторів, включаючи розкриття відповідної інформації, бачення управління ризиками. Як саме впроваджуватиметься управління ESG-ризиками безпосередньо у фінансових установах, що передбачає інтеграцію цих ризиків у систему внутрішнього контролю, належну оцінку та створення оптимальних процесів для збору, обробки та розкриття інформації щодо клієнтів. [7, 8]

Проаналізувавши всі ці документи — наші стратегічні плани, укази Президента, проекти Законів та ініціативи НБУ — я бачу, що сфера бухгалтерського обліку та аудиту в Україні переживає справжній тектонічний зсув. Це вже не просто формальні зміни, а фундаментальна перебудова.

Ось мої головні висновки: облік стає цифровим і складним, бо остерія підтверджує, що ми постійно еволюціонуємо: від папірусів до глиняних табличок і, зрештою, до цифрової парадигми. Зараз гостро стоїть питання, як повністю інтегрувати сучасні технології, як-от Штучний Інтелект (ШІ) та блокчейн, щоб максимально підвищити достовірність даних, швидкість і мінімізувати людські помилки. Проблема впливу цих інновацій на методологію обліку досі актуальна і потребує глибокого дослідження; ESG — це не вибір, а вимога, оскільки євроінтеграційний курс зробив звітність зі сталого розвитку (ESG) головним пріоритетом. Гармонізація з європейською CSRD та впровадження ESRS — це вже не рекомендація, а офіційна державна політика, закріплена у стратегії та проекті закону; вже затверджено чіткий графік обов'язкового запровадження ESG-звітності, який стартує для найбільших компаній із 2026 року. Це дає нам конкретні дедлайни, до яких потрібно встигнути підготуватися. Крім того, оновлюються й критерії, за якими підприємства класифікують (Мікро, Малі, Середні, Великі), що синхронізує нас із ЄС; проект Білої книги НБУ чітко показує, що фінансовий сектор має навчитися управляти ESG-ризиками, перебудовуючи під них систему корпоративного управління та внутрішнього контролю. [6]

Найважливіше — нова звітність вимагає обов'язкового незалежного аудиту. Це підкреслює критичну роль аудиторів: вони повинні проводити Гар-аналіз, допомагати у розробці процедур та верифікувати такі складні показники, як, наприклад, викиди (Score 1/2/3). Аудиторська підтримка є ключовою для того, щоб наші звіти були достовірними та повністю відповідали очікуванням європейської спільноти.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року».
2. Стратегія запровадження підприємствами звітності зі сталого розвитку, схвалена Кабінетом Міністрів України (жовтень 2024 р.).
3. Проект Закону України щодо запровадження звітності зі сталого розвитку (ESRS), оприлюднений Міністерством фінансів України (лютий 2025 р.).
4. Директива Європейського Парламенту та Ради (ЄС) 2022/2464 (CSRD) про корпоративну звітність щодо сталого розвитку.
5. Європейські стандарти звітності зі сталого розвитку (ESRS), затверджені Єврокомісією.
6. Проект «Білої книги з управління ESG-ризиками», оприлюднений Національним банком України для громадського обговорення (квітень 2025 р.).
7. Мурашко, Н. Є. Цифровізація бухгалтерського обліку: тенденції та виклики. Бухгалтерський облік і аудит, 2021, № 10, с. 3–11.
8. Білик, М. Д. Вплив цифрових технологій на трансформацію облікової методології підприємства. Фінанси, облік і аудит, 2022, № 38, с. 45–57.

Рибак А.С., здобувач вищої освіти

Первомайський навчально-науковий інститут

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, Україна

Науковий керівник: Гавриленко Наталія Вікторівна, канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економіки, обліку та підприємництва

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В МОДЕЛЮВАННІ ОБЛІКОВИХ ПРОЦЕСІВ

При фразі «штучний інтелект» багато з нас уявляють роботів, фільми про майбутнє та технологічні стартапи. Однак в реальності AI вже давно став частиною нашого повсякденного життя і може за символічну плату вирішувати нудні щоденні завдання кожного з нас. Бухгалтерія не стала винятком: однотипні підрахунки, перевірка даних, втомлива вчитка для пошуку помилок - усі ці завдання можна доручити штучному інтелекту. І найприємніше те, що цей інструмент доступний не лише великим корпораціям, а й усім нам - від малого бізнесу до фрілансерів.

На сьогоднішній день швидке прийняття рішень ґрунтуючись на достовірних даних, базує фундамент успіху для інноваційних компаній. Аналіз ринкових тенденцій допомагає підприємствам формувати ключові стратегії та ухвалювати обґрунтовані і цілеспрямовані рішення.

Для збереження конкурентоспроможності, компаніям необхідно мати повне уявлення не лише про свої внутрішні процеси, а і про мінливу динаміку ринку. Що допомагає передбачати зміни та ефективно на них реагувати.

Аналізування даних та оцінка ризиків стають все більш складними, через їх обсяги та швидкість оновлення даних, вимагаючи нових, прогресивних підходів. Саме в такій ситуації на допомогу приходить штучний інтелект, який кардинально змінює способи аналізу інформації та моделювання бізнес-процесів. Головна перевага в можливості обробляти великі обсяги даних, виявляти приховані закономірності та прогнозувати результати з високою точністю.

Давайте візьмемо приклад з найкращих - подивимось, як AI використовують гіганти індустрії. Усі провідні аудиторські фірми з «великої четвірки» (Deloitte, PwC, Ernst & Young та KPMG) так чи інакше впровадили штучний інтелект у свої бізнес-процеси. Лідери світу фінансів використовують AI для завдань, які ще нещодавно здавалися виключно людськими. Наприклад, у Deloitte розробили внутрішню платформу для автоматизованого огляду документів. Технології обробляють величезні обсяги контрактів та знаходять ключову інформацію миттєво. Платформа ідеально вписується в існуючі процеси компанії й допомагає бухгалтерам аналізувати великі обсяги інформації без ручної праці.

В ЕУ пішли ще далі і впровадили AI у процес аудиту. Робот аналізує величезні набори неструктурованих даних - контракти, договори, звіти - щоб виявляти ризики шахрайства або суттєві помилки. Штучний інтелект допомагає ЕУ діяти на випередження, мінімізуючи можливі проблеми до їхнього виникнення.

У PwC AI використовують для внутрішніх потреб. IT-команди створили спеціальні програмні рішення, які спрощують процеси розробки та аналізу коду. AI

заповнює, переглядає та синтезує дані, завдяки чому компанія збільшила продуктивність на 20-50%. Крім того, співробітники PwC використовують корпоративну версію ChatGPT-4 для вирішення складних завдань для себе та своїх клієнтів.

Що стосується KPMG, вони зосередилися на побудові клієнтських відносин. AI-структура компанії допомагає своїм клієнтам проектувати та впроваджувати рішення, які зміцнюють лояльність та партнерські відносини.

Як ви помітили, мова йде не лише про сухі підрахунки - сьогодні AI вже здатний прогнозувати, аналізувати та знаходити аномалії у робочих процесах краще, ніж будь-який досвідчений аудитор. Використання технології допомагає найбільшим гравцям на ринку покращувати якість послуг та, відповідно, підвищувати їхню швидкість і точність.

В особливості потрібно зауважити, що такі облікові процеси як калькуляція, інвентаризація та баланс можуть бути спрощені, або ж навіть автоматизовані, при мінімальному навантаженні та коректному налаштуванню штучного інтелекту.

Чітке формулювання та постановка задач, із побудованим алгоритмом, дозволить виключити людський фактор з процесу формування звітності та ведення подвійного запису. Що в свою чергу дозволить швидше та ефективніше готувати документацію та вивчати статистичні питання в більш широкому спектрі.[3]

Для великих підприємств штучний інтелект може виступити в ролі «кускової» автоматизації. Середній та малий бізнес, ж можуть впровадити комплекс автоматизацію господарсько-фінансової діяльності.

Головною перевагою штучного інтелекту залишається автоматизація регулярних операцій, на кшталт бухгалтерського обліку, управління ліквідністю або ж моделюванню фінансових ризиків. Основною умовою для функціонування даної автоматизації, є своєчасне оновлення програмного забезпечення та кваліфіковані кадри для підтримання діє-спроможності алгоритмної системи, та внесення майбутніх модернізаційних алгоритмів.[1]

Саме штучний інтелект дав змогу для детального віртуального моделювання підприємства, або його внутрішніх процесів, що в свою чергу зародило поняття «цифрового двійника». Конкретно дана термінологія дозволяє описати процес імітування внутрішніх процесів з особливими технічними характеристиками властивими конкретному фізичному об'єкту, процесу або навіть сутності, дозволяючи проводити аналіз, моделювання, прогнозування, а також симуляції із впливом зовнішніх факторів.[2]

Оцінюючи вплив та обов'язкові умови для злагодженого, ефективного та гармонійного впровадження штучного інтелекту, маємо врахувати також контраргументи щодо використання штучного інтелекту.

Із запровадженням штучного інтелекту «вбивається» індивідуальність та креативність. У галузевому спрямуванні де потребується унікальність та креативність, він буде схилити до стандартизованого вирішення, що в свою чергу гальмує удосконалення та призводить до втрати довіри.

За рахунок можливості обробляти великий об'єм інформації, та виконувати велику кількість задач одночасно втрачається потреба у штаті співробітників.

Не виключається і фактор збоїв, помилок та технічних проблем, що уповільнить процеси [4]

Оцінюючи ситуацію яка виникла навколо використання штучного інтелекту. Потрібно зауважити. Що використання штучного інтелекту несе не лише позитивні аспекти, але й має низьку проблемний моментів. Тому основним спрямуванням штучного інтелекту є посилення злагодженості та оптимізація рутинності. Він виступає як пояснення прозорості розрахунків та звітів, а також посилення людських можливостей. В результаті чого відкривається більше можливостей для працівників підприємств для креативності та модернізації.

Список використаних джерел:

1. Шубенко, Є. С., and О. В. Руденко. "Інновації в облікових технологіях: використання штучного інтелекту для автоматизації фінансових процесів." (2024).
2. Ващук, Н. А. "Реалізація завдань управлінського обліку через штучний інтелект." Рекомендовано до видання Науково-методичною радою ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана» Протокол № 5 від «11» квітня 2019 року (2019): 167.
3. Хортік, Михайло. "Облікове моделювання господарських процесів на базі штучного інтелекту." (2024).
4. Гнат'єва Т. Особливості використання штучного інтелекту для потреб бухгалтерського обліку та управління підприємством / Т. Гнат'єва, А. Яковенко, М. Златова // Економічний вісник Причорномор'я. – 2024. – № 5. – С. 3-19.
5. Кулініч Т., Шепель І., Гавриленко Н. Розвиток управлінського обліку на основі ризик-орієнтованого підходу. Економічний аналіз. 2021. Т. 31. № 1. С. 17–24. URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/1868/6565656954>.
6. Гавриленко Н. Сегменти господарської діяльності в обліковій політиці: управлінський аспект. Економічний простір. 22. № 181. С. 197–201. URL: <http://eir.nuos.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6537>.
7. Костенко, Ю. О., Лайчук, С. М., & Косташ, Т. В. (2025). Використання штучного інтелекту для оптимізації процесів обліку та звітності в українських компаніях. *Актуальні питання економічних наук*, (8). <https://doi.org/10.5281/zenodo.14950287>
8. Гавриленко Н.В. Правові засади цифрової ідентифікації і репрезентації особистості. Актуальні проблеми політики. 2024. Вип. 73. С. 162–167.
9. Атамас П.Й., Атамас О.П., Бруханський Р.Ф. Сучасний бухгалтерський облік, аналіз і аудит: галузевий аспект : колективна монографія у 2 т. / за ред. П.Й.Атамас. – Дніпропетровськ : «Герда», 2013 – Т.1. – 358 с.
10. Гавриленко Н. В., Грищенко О. В., Козицька Н. О. Оцінка результативності управлінського обліку, аналізу та контролю витрат. Accounting, analysis and audit activities of the enterprises: problems, trends, prospects. 2016. С. 18–27.
11. Ляхович Г. І., Вакун О. В. Використання штучного інтелекту для підвищення ефективності системи управлінського обліку// Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/296876-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-685138-1-10-20240117.pdf>.

Бєлік Павло Олексійович, здобувач вищої освіти IV курсу бакалаврату військового факультету сил підтримки та забезпечення

Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Україна

ВІЙСЬКОВИЙ ЗБІР В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ

Військовий збір в Україні є одним із ключових податкових інструментів, запроваджених у період збройного конфлікту для забезпечення обороноздатності держави. Введений у серпні 2014 року як тимчасовий захід, він з часом набув постійного характеру [1]. Первинна ставка у розмірі 1,5 % мала компенсаційну функцію, спрямовану на стабілізацію державних фінансів у період конфлікту на сході України. Утім, тривалий характер військових дій вимагав модернізації Збройних сил України та перегляду податкових механізмів. Повномасштабне вторгнення російської федерації у 2022 році радикально змінило фінансові пріоритети країни, збільшивши потребу у внутрішніх джерелах фінансування оборони. Військовий збір набув не лише економічного значення, але й став символом соціальної солідарності громадян у підтримці Збройних сил України та державності [2].

Незважаючи на своє значення, військовий збір залишається правово невизначеним. Його закріплено в розділі «Перехідні положення» Податкового кодексу України замість основної частини, що суперечить принципам системності й кодифікації податкового законодавства [1]. Формальна назва — «збір» — не відповідає суті цього платежу. За визначенням пункту 6.2 статті 6 ПКУ збір є обов'язковим платежем за отримання певної вигоди. Військовий збір такої вигоди не надає, тому за своєю природою є податком, а не збором.

Проблемним залишається факт подвійного юридичного оподаткування, оскільки військовий збір і податок на доходи фізичних осіб мають однакову базу - доходи громадян [3]. Кошти від сплати військового збору зараховуються до загального фонду державного бюджету, а не до спеціального оборонного фонду. Це унеможливляє контроль за їхнім цільовим спрямуванням на реальні потреби оборони. Така непрозорість знижує довіру платників до податкової системи й суперечить принципу адресності податкових надходжень [4].

З 2014 по 2022 роки сукупні надходження від військового збору становили 165,6 млрд грн, що покривало лише 10–11 % оборонних видатків.

Рік	Видатки(млн. грн.)	Відсоток бюджету
2014	27363,4	6,36
2015	52005,2	9,01
2016	59348,9	8,67
2017	74346,2	8,86
2018	97024	9,84
2019	106627,7	9,94
2020	120374,1	9,35
2021	127527,3	8,56
2022	1142872,4	42,24
2023	2097620,5	52,25
2024	2304475,1	51,36
2025	2027688,1	55,72

Рис. 1 Видатки державного бюджету України 2014-2025рр.

Джерело: узагальнено на підставі даних Міністерства фінансів України [6]

Відповідно до наданих статистичних даних можна зрозуміти, що військовий збір становить лише 10-11% видатків на оборону за кодом бюджетної класифікації 0200. Це свідчило про недостатність цього механізму як єдиного інструменту фінансування. Ситуація змінилася після підвищення ставки до 5 % у 2024 році [5]. За перші п'ять місяців 2025 року до бюджету надійшло 61,6 млрд грн — майже в чотири рази більше, ніж у аналогічному періоді попереднього року. Ця динаміка свідчить про підвищення ролі військового збору у формуванні доходної частини бюджету. Однак посилення податкового навантаження вимагає запровадження механізмів соціального балансу та адресної матеріальної підтримки низькодохідних груп населення.

Військовий або оборонний податок є поширеним інструментом у багатьох демократичних державах. У Німеччині діє *Solidaritätszuschlag* (5,5 %), у Японії — тимчасовий податок на доходи (2,1 %), у Франції — спеціальний соціальний внесок (7,5 %). Ізраїль застосовує *Security Levy*, а США під час світових воєн вводили *War Revenue Acts*, які суттєво підвищували податкові ставки [3]. Практика військових податків не є унікальною для України, проте український випадок вирізняється довготривалістю його дії та відсутністю чіткого механізму цільового використання коштів. Саме це обумовлює потребу в комплексному реформуванні збору з урахуванням міжнародних стандартів прозорості, тимчасовості та соціальної справедливості.

У післявоєнний період військовий збір може бути трансформований у довгостроковий оборонний податок, який поєднуватиме фінансову стабільність, соціальну справедливість і символічне значення. Подібно до того, як Німеччина використовувала *Solidarity Tax* після об'єднання, Україна може розвинути цей інструмент у механізм громадської солідарності при відновленні країни. Реформований збір повинен ґрунтуватися на трьох основних принципах: прозорість, справедливість і цільовість. Його ефективне адміністрування забезпечить не лише стабільне фінансування Збройних сил України, але й зміцнення довіри громадян до податкової системи та державних інституцій.

У висновку військовий збір є важливим елементом податкової системи та символом суспільної єдності у часи війни. Комплексне реформування здатне перетворити цей інструмент із символічного податку солідарності на дієвий механізм стійкого фінансування оборони та впевненого відновлення України в мирний час.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України : Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI // Верховна Рада України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 02.11.2025).
2. Шубін В. М. Військовий збір та військові облігації як складники бюджетної політики під час воєнного стану // Фінансова система України. – 2022. – № 3(67). – С. 88–97.
3. Маркова Л. І., Алексєєва Р. В. Військовий збір: теоретичний аспект // Економіка і держава. – 2023. – № 12. – С. 102–107.
4. Рахункова палата України. Звіт про результати аудиту ефективності справляння та результативності контролю за повнотою нарахування та своєчасністю сплати військового збору до державного бюджету : затв. рішенням від 11 квіт. 2023 р. № 6-1. – Київ : Рахункова палата України, 2023. – 48 с. – URL: <https://rp.gov.ua/PressCenter/News/?id=1528>.
5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо посилення фінансового забезпечення сектору безпеки і оборони держави : Закон України № 4015-IX від 10 жовт. 2024 р. // Верховна Рада України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4015-20#Text>.
6. Міністерство фінансів України. – URL: <https://minfin.com.ua/> (дата звернення: 11.11.2025).

Заєць Дмитро Сергійович, здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Гриценко О.М., доцент кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку, канд.екон.наук, доцент

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

«ГНУЧКЕ» БЮДЖЕТУВАННЯ: СУТНІСТЬ ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

У сучасних умовах економічної невизначеності, швидких змін у попиті та порушеннях ланцюгів постачання класичні статичні підходи до бюджетування дедалі більше втрачають практичну цінність. У відповідь на це розвиваються динамічні методи планування та контролю, серед яких - гнучке бюджетування. Метою цього дослідження є розкриття сутності гнучкого бюджетування, аналіз його переваг і недоліків, а також надання рекомендацій щодо застосування на вітчизняних підприємствах.

Гнучке бюджетування (flexible budgeting) - це підхід до складання бюджету, за якого планові показники не фіксуються на одному рівні діяльності, а виражаються у вигляді залежностей (формул або таблиць) від ключових драйверів операційної роботи: обсягу виробництва, рівня продажів, машинних годин, кількості робочих годин тощо. На відміну від статичного (фіксованого) бюджету, який розробляється на один прогнозований обсяг діяльності, гнучкий бюджет дозволяє перераховувати очікувані витрати й доходи при різних рівнях активності, що підвищує точність планування та коригування управлінських рішень.

Українські науковці стверджують, що гнучкий бюджет - це не лише інструмент розрахунку витрат, а й корпоративний механізм зворотного зв'язку між плануванням і контролем, що дає можливість аналізувати відхилення за рахунок обсягу діяльності та за ефективністю використання ресурсів[1].

Процес побудови гнучкого бюджету містить кілька ключових етапів:

- 1) визначення драйверів діяльності;
- 2) класифікація витрат: змінні, умовно-змінні, постійні;
- 3) розробка формул і моделей взаємозв'язку між драйверами й статтями бюджету;
- 4) формування сценаріїв: песимістичного, базового, оптимістичного;
- 5) регулярний моніторинг та коригування[2].

Практика українських підприємств і рекомендації вчених показують, що для успішного впровадження гнучкого бюджету необхідне: якісне історичне дані про витрати і обсяги виробництва, наскрізна система обліку (ERP/CRM/BI), стандартизовані норми і нормативи, а також навчений персонал, здатний інтерпретувати відхилення та приймати управлінські рішення. Динамічний підхід до бюджетування часто поєднують зі сценарним моделюванням та скороченням бюджетного періоду (наприклад, щомісячні або щоквартальні перегляди замість щорічних), що дозволяє оперативніше реагувати на зовнішні шоки[3].

Гнучке бюджетування забезпечує кілька важливих переваг:

- по-перше, адаптивність: при зміні обсягу виробництва або реалізації можна швидко отримати скориговані планові показники, що зменшує кількість помилкових управлінських рішень, спричинених непридатністю статичних прогнозів;
- по-друге, такий підхід сприяє поглибленому аналізу відхилень: розділення витрат на змінні і постійні дає змогу виокремити відхилення, пов'язані з обсягом діяльності, від відхилень, пов'язаних з ефективністю управління[4];
- по-третє, гнучке бюджетування покращує процес ухвалення рішень завдяки можливості сценарного моделювання - менеджери можуть оцінити фінансові наслідки різних стратегій за альтернативних варіантів розвитку подій. Автоматизація перерахунків через ERP/BI-системи дозволяє економити час при регулярному оновленні бюджетів[5].

Незважаючи на переваги, існують значущі обмеження та ризики:

- по-перше, воно вимагає якісних даних: без достовірної історичної інформації, нормативів та драйверів моделі дадуть некоректні результати. Багато вітчизняних підприємств стикаються з фрагментарним обліком, нестачею даних або низькою якістю інформації[6];
- по-друге, впровадження часто пов'язане з високими витратами на ІТ, розробку моделей та навчання персоналу, що може бути непропорційним для малих підприємств;
- по-третє, є ризик надмірної деталізації: прагнення деталізувати всі статті витрат може призвести до операційного перевантаження і втрати фокусу на стратегічних завданнях[7];

Також гнучке бюджетування не позбавляє від стратегічних помилок - якщо бізнес-модель або стратегія компанії є хибними, гнучкість бюджетування лише виявить відхилення, але не виправить фундаментальних проблем.

Впровадження системи гнучкого бюджетування на підприємстві потребує системного та поетапного підходу, який враховує специфіку діяльності, структуру управління, рівень цифровізації та стратегічні цілі організації. Нижче наведено детальний алгоритм, який може бути рекомендований для українських підприємств різних галузей:

1) підготовчий етап: діагностика та постановка мети. На першому етапі проводиться аналіз існуючої системи бюджетування підприємства, її ефективності, швидкості реакції на зміни та рівня інтеграції з управлінським обліком та визначаються ключові проблеми, наприклад, надмірна жорсткість, довготривалі цикли планування, відсутність зворотного зв'язку між підрозділами. Також формулюються стратегічні цілі впровадження гнучкого бюджетування: підвищення адаптивності, скорочення часу на ухвалення фінансових рішень, оптимізація витрат або підвищення прозорості фінансового управління;

2) формування проектної команди - головне завдання: створити міжфункціональну групу, яка розробляє методологію та забезпечує комунікацію між усіма учасниками процесу. На цьому етапі визначається формат гнучкого бюджетування: rolling budget (перекатне бюджетування), сценарне бюджетування або гібридна модель;

3) розробляється внутрішнє положення про бюджетування, інструкції щодо розрахунку показників, шаблони фінансових планів і звітності. Формується набір

ключових фінансових індикаторів (KPI), які дозволяють оперативно оцінювати відхилення від плану;

4) наступним кроком є впровадження програмного забезпечення для автоматизації бюджетного процесу (наприклад, BAS ERP, IT-Enterprise або Power BI). Автоматизація дозволяє скоротити час на складання прогнозів, швидко оновлювати дані та інтегрувати бюджетні показники з фактичними результатами;

5) упродовж перших 3–6 місяців проводиться паралельне ведення традиційного та гнучкого бюджетів для порівняння точності прогнозів і рівня відхилень. Визначаються слабкі місця: невідповідність планових показників реальним, затримки в оновленні інформації, недоліки у взаємодії підрозділів;

6) повноцінне впровадження і моніторинг, тому що після апробації модель гнучкого бюджетування впроваджується у всі структурні підрозділи підприємства. Проводиться регулярний моніторинг ключових показників, аналіз причин відхилень та оновлення прогнозів.

Гнучке бюджетування є сучасним інструментом управління фінансами, який поєднує планування, прогнозування та контроль у динамічному середовищі. Його ключова мета - забезпечення здатності підприємства швидко реагувати на зміни зовнішніх умов, не втрачаючи фінансової стабільності та стратегічного фокусу.

Отже, гнучке бюджетування доцільно розглядати не лише як інструмент фінансового управління, а як частину ширшої системи стратегічного контролю й адаптивного менеджменту. Для українських підприємств воно може стати дієвим засобом підвищення конкурентоспроможності.

Подальші дослідження у цій сфері мають бути спрямовані на розробку галузевих моделей гнучкого бюджетування, інтеграцію з цифровими платформами управління фінансами та вивчення ефективності його застосування у малому та середньому бізнесі.

Список використаних джерел:

1. Основи бюджетування : навч. посіб. / ред. Л. П. Батенко. Київ : КНЕУ, 2010. 202 с.
2. Порядок складання і призначення гнучких бюджетів. StudFiles. URL: <https://studfile.net/preview/2398482/page:23/> (дата звернення: 02.11.2025).
3. Гринчишин Я. Вдосконалення процесу бюджетування підприємств в умовах невизначеності. Економіка та суспільство. 2022. № 43. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-6> (дата звернення: 02.11.2025).
4. Журавка О. С., Темченко А. В. «Гнучке бюджетування» як дієвий механізм планування на виробничих підприємствах. Проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України : Матеріали Міжнар. науково-практ. конф., м. Суми, 5 груд. 2022 р. 2022. С. 13–16.
5. Чумак О. В., Даций О. І. Організаційне моделювання бюджетування в управлінні підприємством. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Економічні науки. 2021. № 2 (61). С. 62–67. URL: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/61-9> (дата звернення: 02.11.2025).
6. Нам'ясенко В. М. Проблеми бюджетування (планування) в умовах ринкової економіки. Економіка: реалії часу. 2014. Т. 5, № 33. С. 36–42.
7. Квасницька Р. С., Джерелейко С. О. Сутність та класифікація бюджетування суб'єктів господарювання. Вісник Хмельницького національного університету. 2010. Т. 1, № 5. С. 78–83.

Кузь Уляна Володимирівна, студентка II курсу,
Івано-Франківський фаховий коледж технологій та бізнесу, Україна

Решетівська Христина Василівна, студентка II курсу
Івано-Франківський фаховий коледж технологій та бізнесу, Україна

Науковий керівник: Бринзей Богдан Сергійович, канд. екон. наук
Івано-Франківський фаховий коледж технологій та бізнесу, Україна

ГРОШІ МАЙБУТНЬОГО: ЯК ЦИФРОВІ ВАЛЮТИ ЗМІНЮЮТЬ КЛАСИЧНІ ЕКОНОМІЧНІ ТЕОРІЇ

У сучасному світі технології швидко змінюють наше життя, і гроші не є винятком. Вони переходять із паперової у цифрову форму, створюючи нову фінансову реальність. У цьому проєкті було розглянуто криптовалюти, проаналізовано розвиток цифрових грошей, їхній вплив на економіку та зміну уявлень про вартість. Ці технології роблять розрахунки швидшими й безпечнішими, формуючи нове розуміння цінності у цифрову добу.

Гроші супроводжують людство від бартеру до цифрової епохи. Мушлі та металеві монети поступово змінили паперові гроші, а тепер — криптовалюти. У 2008 році Сатоші Накамото запропонував Bitcoin — електронні гроші без банків і держав. Перший справжній злет стався у 2013 році, коли ціна біткоіна перевищила 1 000 доларів, і світ зрозумів, що перед ним новий фінансовий феномен.

Основою криптовалют є блокчейн — «ланцюг» блоків із транзакціями, який практично неможливо підробити. Нові блоки створюються через майнінг, що сьогодні потребує потужного обладнання та багато електроенергії. Та попри технологічність, курс криптовалют залишається нестабільним і залежним від ринку, тому з'явилися стейблкоїни, прив'язані до стабільних активів. Блокчейн уже впливає на фінансову систему, хоча повна довіра до нього ще тільки формується [1].

Цифрові гроші змінюють саме уявлення про вартість і функції грошей у класичній економіці. Якщо раніше їхня цінність пояснювалася матеріальним забезпеченням або працею, то тепер головну роль відіграють технології, швидкість обігу й довіра до цифрових систем.

Завдяки блокчейну, онлайн-платежам і мобільним гаманцям гроші перестали бути лише паперовими — вони стали даними, які миттєво передаються між людьми й країнами. Це змушує економістів переглядати старі теорії: тепер вартість формується не державою, а мережею користувачів і технологічною інфраструктурою [2].

Цифрова валюта центрального банку (CBDC) — це новий етап розвитку грошей. Вона є офіційною валютою держави, але існує лише в електронному вигляді. На відміну від криптовалют, CBDC повністю контролюється центральним банком і має ту ж цінність, що й готівка.

Популярність таких валют зросла під час пандемії, коли світ масово перейшов на безготівкові розрахунки. CBDC робить платежі швидшими, дешевшими та доступнішими — особливо для людей, які живуть далеко від банків.

Її головні переваги — безпека, миттєві перекази та кращий контроль обігу коштів, що допомагає боротися з тіньовою економікою. Але є й ризики: можливе зниження приватності та загроза кіберзлочинів.

В Україні вже готують власну цифрову валюту — е-гривню, яка має зробити розрахунки зручнішими та зміцнити фінансову систему держави [3].

Отже, цифрові гроші — це не просто нова форма валюти, а символ нової епохи, у якій цінність визначається не матеріалом, а технологією, довірою й швидкістю обміну. Вони відкривають шлях до зручнішої та прозорішої фінансової системи, але водночас ставлять нові виклики — як зберегти безпеку й приватність у світі, де навіть гроші стали цифровими.

Список використаних джерел:

1. Еволюція грошей: що таке криптовалюта та як вона працює / Ми - Україна ПЛЮС - телеканал Ми - Україна +. Головна / Ми - Україна ПЛЮС - телеканал Ми - Україна +. URL: <https://weuaplus.tv/news/useful/evoljutsija-hroshej-shcho-take-kriptovaljuta-ta-jak-vona-pratsjuje.html> (дата звернення: 14.11.2025).
2. Данік Наталія, Торлопов Артемій . Вплив цифрової трансформації на банківський сектор України . Міжнародний науковий журнал з менеджменту, економіки та фінансів. Том 3, № 3, 2024, стор. 95-103. doi: 10.46299/j.isjmef.20240303.09.
3. IdeaBank. Ідея Банк – офіційний сайт банку в Україні. URL: <https://ideabank.ua/uk/experts/tsyfrova-valyuta-cbdc-ta-yiyi-vplyv-na-suchasnu-finansovu-systemu> (date of access: 01.11.2025).

Шерстюкова Аліна Валеріївна, здобувач вищої освіти
факультету економіки і менеджменту
Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Назаренко Інна Миколаївна, д-р.екон.наук, професор,
завідувач кафедри обліку і оподаткування
Сумський національний аграрний університет, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРАМНИХ ІНСТРУМЕНТІВ BAS ДЛЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ ОБЛІКУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ

Виробничі запаси є однією з ключових складових операційної діяльності підприємства, оскільки вони забезпечують безперервність виробничого процесу, формують значну частку собівартості продукції та безпосередньо впливають на фінансові результати. Ефективна система їх обліку є необхідною передумовою раціонального використання ресурсів, оптимізації витрат та підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання.

В умовах цифрової трансформації економіки особливої актуальності набуває впровадження сучасних інформаційних рішень, здатних забезпечити оперативність, точність і достовірність облікових даних. Застосування спеціалізованого програмного забезпечення “BAS Бухгалтерія” відкриває розширені можливості для автоматизації процесів обліку виробничих запасів, включаючи їх надходження, переміщення, списання та контроль залишків. Програма забезпечує високий рівень аналітичності, інтеграцію облікових даних, мінімізацію ризику помилок і своєчасне формування звітності, що є важливим для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Доцільно зазначити, що автоматизація обліку виробничих запасів у програмі “BAS Бухгалтерія” забезпечує охоплення комплексу функціональних напрямів, які спрямовані на забезпечення оперативності, точності та аналітичності облікових даних, а саме: автоматизація процесів документування операцій із запасами (програма забезпечує формування первинних документів щодо надходження, переміщення та вибуття запасів, що мінімізує ризики помилок і скорочує трудомісткість облікових процедур); облік руху запасів у розрізі складів, номенклатури та матеріально відповідальних осіб (“BAS Бухгалтерія” дає можливість деталізувати облік за різними аналітичними ознаками, що підвищує точність контролю за логістичними процесами та забезпечує прозорість матеріальних потоків); автоматизоване формування облікових регістрів та звітності (система генерує широкий спектр звітів - від оборотно-сальдових відомостей до аналітичних форм контролю залишків, що забезпечує своєчасне отримання інформації для управлінських потреб); узгодження даних складського та бухгалтерського обліку (програма дозволяє синхронізувати дані різних підсистем, забезпечуючи єдину інформаційну базу та підвищуючи достовірність облікових показників); автоматизація оцінки вибуття запасів (“BAS Бухгалтерія” підтримує методи ФІФО, середньозваженої собівартості та інші варіанти оцінки, що дає змогу сформулювати точні витратні показники відповідно до облікової політики підприємства); контроль залишків та забезпечення виробничих потреб (програма дозволяє відстежувати мінімальні та максимальні рівні запасів, що сприяє оптимізації їх обсягів

та запобігає перебоям у виробництві); інтеграція з іншими підсистемами та модулями управлінського обліку (дані про запаси можуть використовуватися для розрахунку собівартості продукції, планування потреб та контролю витрат, що підвищує ефективність комплексного управління підприємством).

На рис. 1 узагальнено переваги автоматизації обліку виробничих запасів за допомогою досліджуваного програмного забезпечення.

Отже, дослідження важливості та актуальності автоматизованого обліку виробничих запасів за допомогою “BAS Бухгалтерія” набуває вагомого теоретичного та практичного значення, оскільки сприяє удосконаленню облікових процесів та підвищенню ефективності функціонування сучасних підприємств. За допомогою даної спеціалізованої програми організація обліку виробничих запасів є зручною і забезпечує документальний супровід всіх процесів, які пов’язані з даними активами.

ПЕРЕВАГИ АВТОМАТИЗАЦІЇ ОБЛІКУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ У СИСТЕМІ “BAS: БУХГАЛТЕРІЯ”

Підвищення точності та достовірності облікових даних (використання автоматизованих процедур зменшує ймовірність людських помилок, забезпечує коректність розрахунків та унеможливорює дублювання інформації)

Оперативність отримання інформації про рух і залишки запасів (система забезпечує швидке формування реєстрів та звітів, що дає змогу оперативно оцінювати наявність ресурсів, контролювати залишки та планувати виробничі потреби)

Оптимізація процесів документообігу (“BAS Бухгалтерія” автоматично формує основні первинні документи щодо надходження, передання та списання запасів, що скорочує трудомісткість облікових процедур та прискорює інформаційні потоки)

Аналітичність та деталізація облікової інформації (програма підтримує ведення обліку в розрізі номенклатури, складів, партій, матеріально відповідальних осіб та інших аналітичних ознак, що підвищує можливості для глибокого аналізу матеріальних ресурсів)

Автоматизоване визначення собівартості вибуття запасів (система забезпечує коректне застосування методів оцінки (ФІФО, середньозваженої собівартості тощо), що сприяє точному визначенню витрат підприємства та формуванню фінансових результатів)

Покращення контролю за матеріальними ресурсами (автоматизація дозволяє відстежувати рух запасів у реальному часі, визначати відхилення від норм, запобігати надлишковому накопиченню або дефіциту ресурсів)

Синхронізація облікових даних між різними підрозділами (інтеграція інформації в єдиній базі дозволяє уникнути розбіжностей між складським і бухгалтерським обліком, забезпечуючи узгодженість внутрішніх даних підприємства)

Підвищення ефективності управлінських рішень (завдяки систематизації та структурованості інформації керівництво отримує достовірні аналітичні дані, необхідні для оптимізації закупівель, планування виробничих процесів і підвищення економічної результативності діяльності)

**Рис. 1. Переваги автоматизації обліку виробничих запасів у системі
“BAS: Бухгалтерія”**

На рис. 2 узагальнено алгоритмізацію документування обліку виробничих запасів.

Відповідно до норм НП(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” до рядку 1100 форми 1 “Баланс (Звіт про фінансовий стан)” можна додати додатковий вписуваний рядок 1101 “Виробничі запаси”. Функціонал досліджуваного програмного забезпечення дозволяє зробити зазначену аналітику, що є зручним та необхідним для керівництва підприємством.

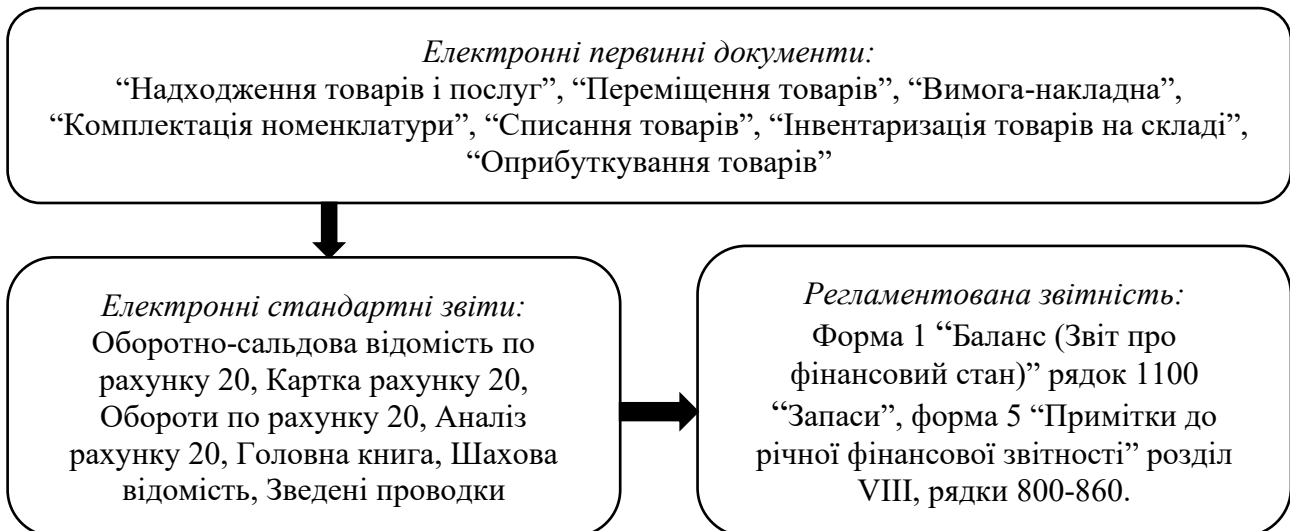

Рис. 2. Алгоритмізація документування обліку виробничих запасів за допомогою програми “BAS: Бухгалтерія”

Ще однією з переваг даного програмного забезпечення є те, що наявний у програмі журнал кореспонденцій, який узагальнює всі необхідні кореспонденції по обліку (в т.ч. виробничих запасів). Відповідно, користувач може обрати потрібну кореспонденцію та зафіксувати її у відповідному документі, а у випадку, якщо відсутня кореспонденція, бухгалтер може додати господарську операцію за відповідними кореспондуючими рахунками та зберегти.

Використання програмного забезпечення “BAS: Бухгалтерія” в практичній діяльності допоможе зробити бухгалтерський облік швидким і зручним [1].

Резюмуючи результати проведеного дослідження, варто зазначити, що на сьогодні автоматизація обліку є необхідною та актуальною, адже процес цифровізації також забезпечує всі необхідні можливості як документального супроводу діяльності підприємств, використання ресурсів, так і проведення інвентаризації у віддаленому режимі

Список використаних джерел:

1. Електронна бухгалтерія: підручник для здобувачів вищої освіти / В.Я. Плаксiєнко, І.М. Назаренко, К.С. Жадько, С.А. Гаркуша / За заг. редакцією В.Я. Плаксiєнка. – Київ: «Центр учбової літератури». 2021. 298 с.

Уколов Дмитро Сергійович, здобувач вищої освіти факультету економіки та бізнесу
*Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного, Україна*

Науковий керівник: Голуб Наталія Олександрівна, канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри фінанси, облік і оподаткування
*Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного, Україна*

ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Виробничі запаси є однією з найважливіших складових активів підприємства, оскільки вони забезпечують безперервність виробничого процесу та впливають на рівень собівартості продукції. Для забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності необхідно регулярно перевіряти фактичну наявність, стан і рух запасів. Така перевірка здійснюється шляхом інвентаризації виробничих запасів [5].

Інвентаризація — це метод контролю, який дозволяє встановити реальний обсяг матеріальних цінностей, виявити нестачі, надлишки, псування чи неякісну сировину [1]. Вона сприяє підвищенню ефективності використання матеріальних ресурсів і зміцненню матеріальної відповідальності працівників.

Основна мета інвентаризації виробничих запасів полягає у зіставленні фактичних залишків із даними бухгалтерського обліку для підтвердження їх достовірності.

Серед головних завдань інвентаризації можна виділити [2]:

- перевірку фактичної наявності запасів у місцях зберігання;
- визначення якості та придатності матеріалів до подальшого використання;
- виявлення надлишків, нестач і зіпсованих запасів;
- перевірку умов зберігання;
- уточнення даних про залишки у бухгалтерському обліку.
- Значення інвентаризації полягає в тому, що вона:
- забезпечує реальність фінансової звітності;
- допомагає виявляти втрати від нерационального використання ресурсів;
- сприяє зміцненню внутрішнього контролю та матеріальної відповідальності працівників.

Проведення інвентаризації виробничих запасів в Україні регулюється:

- Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»;
- Положенням про інвентаризацію активів і зобов'язань;
- Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку 9 «Запаси»;
- внутрішніми наказами підприємств про проведення інвентаризації.

Ці нормативні документи визначають порядок, періодичність, методику проведення, правила оформлення документів і відображення результатів інвентаризації в обліку.

Етапи проведення інвентаризації виробничих запасів [3]:

Процес інвентаризації виробничих запасів відбувається у кілька етапів.

1. Підготовчий етап - на цьому етапі керівник підприємства видає наказ про проведення інвентаризації, у якому визначаються: терміни проведення; склад інвентаризаційної комісії; перелік складів або підрозділів, де проводитиметься перевірка.

Перед початком інвентаризації перевіряється стан складського обліку, правильність оформлення документів на надходження і відпуск матеріалів, а також наявність інвентарних описів. Матеріально відповідальні особи складають розписку, що всі прибуткові та видаткові документи здані до бухгалтерії.

2. Безпосереднє проведення інвентаризації - комісія здійснює фактичний підрахунок запасів у місцях їх зберігання (на складах, у цехах, у транспорті). Кожна позиція заноситься до інвентаризаційного опису із зазначенням найменування, одиниці виміру, кількості, стану та вартості.

При інвентаризації важливо перевірити: цілісність упаковки та маркування; умови зберігання (температурний режим, вологість, вентиляцію); якість матеріалів, наявність прострочених або непридатних запасів.

Для запобігання помилок комісія проводить повторне звірення вибіркоким методом.

3. Оформлення результатів - після завершення інвентаризації складається порівняльна відомість, у якій зазначаються всі виявлені розбіжності між фактичними та обліковими даними.

Надлишки запасів оприбутковуються за поточною ринковою вартістю; нестачі та втрати - відшкодовуються винними особами або списуються на витрати підприємства (якщо винних не встановлено).

Результати інвентаризації затверджуються керівником і відображаються в бухгалтерському обліку.

Таблиця 1

Особливості інвентаризації окремих видів запасів [4]

Вид запасів	Особливості перевірки
Сировина і матеріали	Перевіряється фактична кількість, якість, наявність документів на зберігання. Пошкоджені матеріали оцінюються за залишковою вартістю.
Паливо	Контроль за рівнем у резервуарах або баках, звірення з обліковими журналами та показниками лічильників.
Напівфабрикати	Оглядаються у місцях виробництва; перевіряється ступінь готовності та умови зберігання.
Готова продукція	Проводиться перерахунок одиниць продукції, перевіряється якість, маркування, відповідність технічним умовам.
Малоцінні та швидкозношувані предмети (МШП)	Перевіряються вибірково або суцільно залежно від кількості; встановлюється наявність у користуванні, термін експлуатації.

На практиці підприємства стикаються з низкою проблем при проведенні інвентаризації, зокрема:

1. Недостатня організація процесу - відсутність чітких графіків і контролю за діями комісій.

2. Людський фактор - помилки при підрахунку запасів, недбалість або зловживання з боку матеріально відповідальних осіб.

3. Велика кількість номенклатурних позицій, що ускладнює фізичний підрахунок.

4. Недосконалість системи складського обліку - відсутність сучасних програм для автоматизації.

5. Псування запасів або зміна їх якості, що потребує додаткової експертної оцінки.

Особливо складним процес інвентаризації є для підприємств, що мають декілька складів або філій, а також у період воєнного стану, коли може бути втрачено доступ до частини запасів.

Отже, для підвищення ефективності інвентаризації доцільно:

- застосовувати автоматизовані системи обліку (ERP, 1C, BAS тощо), що дозволяють швидко формувати інвентаризаційні описи;
- використовувати сканери штрих-кодів та RFID-технології;
- проводити регулярні вибіркові інвентаризації протягом року;
- забезпечити чітке розмежування матеріальної відповідальності;
- навчати працівників правильним методам перевірки та оформлення документів;
- впроваджувати електронний документообіг, який зменшує ризик помилок і втрати даних.

Інвентаризація виробничих запасів є ключовим елементом системи внутрішнього контролю підприємства. Вона забезпечує достовірність облікових даних, запобігає зловживанням і втратам, сприяє ефективному управлінню матеріальними ресурсами.

У сучасних умовах, зокрема під час воєнного стану, особливого значення набуває оперативність, гнучкість і цифровізація процесу інвентаризації. Використання сучасних технологій, автоматизованих систем та чітких регламентів дозволить підвищити точність обліку, скоротити час проведення перевірок і забезпечити надійний контроль за запасами.

Таким чином, інвентаризація виробничих запасів - це не лише облікова процедура, а важливий інструмент управління підприємством, який сприяє підвищенню його фінансової стабільності та конкурентоспроможності.

Список використаних джерел:

1. Про фінансовий облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. №996 – XIV Дата оновлення 03.08.2024 URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=99614&p=1306924068985324>
2. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 "Запаси": наказ Міністерства фінансів України від 20.10.99р. №246 Дата оновлення 01.01.2023 URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0751%2D99&p=1154500791191400>
3. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: затверджене наказом Мінфіну від 02.09.2014 р. № 879. Дата оновлення 09.07.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14#Text>
4. Лобода Н.О., Чабанюк О.М. Бухгалтерський облік: у схемах і таблицях : навч. посіб. 2-ге вид. Київ: Алерта, 2024. 217 с.
5. Бухгалтерський облік : навчальний посібник / В. М. Краєвський, О. П. Колісник, Н. В. Гуріна та ін. Ірпінь : Університет ДФС України, 2021. 388 с.

Скиба Станіслав Ігорович, здобувач вищої освіти факультету економіки та бізнесу
*Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного*

Науковий керівник: Голуб Наталія Олександрівна, канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри фінанси, облік і оподаткування
*Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного*

ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Інвентаризація - це перевірка наявності, стану та відповідності фактичних даних щодо об'єктів основних засобів з даними бухгалтерського обліку [3]. Вона є важливим елементом системи внутрішнього контролю підприємства, що дозволяє оцінити ефективність управління матеріальними ресурсами.

Інвентаризація основних засобів є важливою складовою системи бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю підприємства. Вона забезпечує достовірність даних фінансової звітності, дозволяє контролювати наявність, стан і рух матеріальних активів [2]. У мирний час ця процедура є плановою та регламентованою, однак в умовах воєнного стану її проведення стикається з численними труднощами — як організаційними, так і правовими.

Воєнна агресія створила надзвичайні виклики для бізнесу: частина підприємств втратила активи через бойові дії, окупацію або евакуацію, зруйновано або пошкоджено основні засоби, ускладнено доступ до місць їх зберігання. У таких умовах питання достовірного обліку та інвентаризації набуває особливої актуальності.

Проведення інвентаризації регулюється Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [1], НП(С)БО 7 «Основні засоби» [2], а також Положенням про інвентаризацію активів і зобов'язань [3].

Основними завданнями інвентаризації є [1]:

- перевірка фактичної наявності основних засобів на підприємстві;
- виявлення непридатних або зайвих об'єктів;
- уточнення даних бухгалтерського обліку;
- забезпечення збереження майна та ефективного його використання;
- контроль за правильністю оформлення документів на рух основних засобів.

Процес інвентаризації основних засобів складається з кількох послідовних етапів, кожен із яких має свої завдання та особливості виконання (табл.1).

Таблиця 1

Етапи проведення інвентаризації

№ п.п.	Етап проведення	Зміст
1	Підготовчий етап	включає оформлення наказу про проведення інвентаризації, перевірку наявності інвентарних карток, технічних паспортів, присвоєння інвентарних номерів
2	Безпосереднє проведення	здійснюється огляд кожного об'єкта, його звірення з обліковими даними, перевірка стану, місцезнаходження, цілісності
3	Оформлення результатів	заповнення інвентаризаційних описів, актів списання або дооцінки, внесення коригувань до облікових регістрів

Хоча основні засоби становлять єдину групу, вони включають об'єкти різних видів, кожен з яких має свої особливості. Тому при проведенні інвентаризації на це потрібно звернути увагу. Розглянемо основні особливості проведення інвентаризації за видами основних засобів (табл 2).

Таблиця 2

Особливості інвентаризації різних видів основних засобів [3]

Вид основних засобів	Особливості проведення інвентаризації
Будівлі та споруди	Перевіряються шляхом огляду об'єктів, звірення технічної документації, планів, кадастрових даних; уточнюється місцезнаходження та стан будівель, наявність правовстановлюючих документів.
Машини та обладнання	Проводиться огляд безпосередньо у місці експлуатації; перевіряється технічний стан, інвентарні номери, документи на модернізацію або реконструкцію; уточнюються дані про фактичне використання.
Транспортні засоби	Звіряються з технічними паспортами, актами технічного огляду, обліковими даними; перевіряється фактичне місце зберігання, наявність номерних знаків та придатність до експлуатації.
Інструменти, прилади, інвентар	Перевіряються вибірково або суцільно залежно від кількості та вартості; уточнюється місце зберігання, технічний стан, повнота маркування та правильність ведення обліку.

Під час воєнного стану Міністерство фінансів України надало роз'яснення, що у випадках, коли проведення інвентаризації є неможливим через бойові дії, підприємства можуть відкласти її до моменту відновлення доступу до активів. Проте після стабілізації ситуації інвентаризація має бути проведена в обов'язковому порядку, а результати відображені у фінансовій звітності того періоду, в якому її завершено.

Проведення інвентаризації сьогодні має ряд перешкод, а саме:

- фізична відсутність доступу до активів. Значна кількість підприємств втратила можливість огляду або перевірки основних засобів, які залишилися на тимчасово окупованих або зруйнованих територіях;

- ризик знищення або пошкодження майна. Через обстріли, пожежі та вибухи підприємства зазнають матеріальних втрат, що ускладнює визначення залишкової вартості активів;

- відсутність первинних документів. Часто разом із основними засобами знищуються документи, які підтверджують право власності або первісну вартість об'єктів;

- труднощі з формуванням інвентаризаційних комісій. Через мобілізацію, евакуацію персоналу або втрату зв'язку з підрозділами підприємства не завжди можуть створити комісію відповідно до вимог законодавства;

- тимчасові обмеження у діяльності підприємств. Багато підприємств призупинили роботу або переведені в режим простою, що ускладнює планування та проведення інвентаризаційних заходів;

- проблеми з оцінкою втрат. Визначення розміру збитків від знищення чи пошкодження майна потребує залучення експертів, що не завжди можливо в умовах війни.

Для забезпечення достовірності обліку в надзвичайних умовах підприємства вимушені змінювати підходи до інвентаризації, зокрема:

- використання дистанційних методів. Для об'єктів, до яких є частковий доступ, можливе проведення інвентаризації з використанням фото-та відеофіксації, дронів або онлайн-зв'язку з матеріально відповідальними особами;
- документування втрат. У разі руйнування або пошкодження основних засобів складаються акти про надзвичайні події, залучаються представники місцевих адміністрацій, військових адміністрацій, поліції;
- тимчасове оцінювання активів. Якщо неможливо визначити залишкову вартість, облік ведеться за оцінками, зробленими на основі наявної інформації, з подальшим уточненням після відновлення облікових даних;
- створення резервів під можливі втрати. У бухгалтерському обліку підприємства формують резерви або проводять дооцінку активів після їх огляду.

Після завершення воєнного стану підприємства мають провести повну, суцільну інвентаризацію, спрямовану на відновлення достовірності облікових даних. Перспективні напрями вдосконалення процесу інвентаризації включають:

- цифровізацію облікових процесів. Впровадження електронних реєстрів основних засобів, хмарних баз даних та систем віддаленого доступу знизить ризик втрати інформації;
- удосконалення нормативного регулювання. Потрібне оновлення Положення про інвентаризацію з урахуванням воєнних реалій — визначення особливого порядку фіксації знищеного або переміщеного майна;
- використання геоінформаційних технологій (GIS). Застосування систем супутникового моніторингу для обліку нерухомості та великогабаритних об'єктів;
- створення централізованих баз даних збитків. Це дозволить державі та бізнесу фіксувати масштаби руйнувань і надалі використовувати дані для компенсації втрат;
- підвищення кваліфікації бухгалтерів та аудиторів. Необхідне навчання спеціалістів новим підходам до оцінки активів у післявоєнний період.

Отже, інвентаризація основних засобів у воєнний час перетворилася з рутинної бухгалтерської процедури на інструмент виживання підприємства. Вона дозволяє не лише забезпечити контроль за майном, а й документально підтвердити збитки, необхідні для подальшого отримання компенсацій від держави або міжнародних партнерів.

Проблеми проведення інвентаризації в умовах війни зумовлені фізичною недоступністю активів, руйнуванням майна, нестачею документів та персоналу. Проте українські підприємства демонструють гнучкість і адаптивність, застосовуючи дистанційні технології, резервні методи оцінки та електронні засоби фіксації інформації.

Перспективи розвитку процесу інвентаризації пов'язані з цифровізацією обліку, удосконаленням нормативної бази, формуванням єдиних державних реєстрів пошкодженого майна та зміцненням кадрового потенціалу бухгалтерських служб.

Після перемоги України відновлення повноцінного обліку та інвентаризації стане важливою складовою відбудови економіки, прозорості фінансової звітності та підвищення довіри до бізнесу як усередині країни, так і з боку міжнародних партнерів.

Список використаних джерел:

1. Про фінансовий облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. №996 – XIV Дата оновлення 03.08.2024 URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=99614&p=1306924068985324>
2. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби: наказ Міністерства фінансів України від 27.04.2000р. №92 Дата 12 оновлення 29.07.2022 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0288-00>.
3. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: затверджене наказом Мінфіну від 02.09.2014 р. № 879. Дата оновлення 09.07.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14#Text>

Яременко Віктор Олексійович, здобувач вищої освіти факультету економіки і менеджменту

Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Назаренко Інна Миколаївна, д-р.ekon.наук, професор, завідувач кафедри обліку і оподаткування

Сумський національний аграрний університет, Україна

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ТА СПЕЦИФІКА ПРОВЕДЕННЯ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ ЗАПАСІВ В КОНТЕКСТІ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОБЛІКОВИХ ПРОЦЕСІВ

Запаси є однією з важливих складових активів підприємства (установи). Перед складанням річної фінансової звітності обов'язково потрібно проводити інвентаризацію даних цінностей. Інвентаризація запасів проводиться відповідно до вимог Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань.

В умовах цифровізації відбувається модернізація як системи управління підприємства, так і системи бухгалтерського обліку. Цифрове середовище здійснює вплив на елементи методу бухгалтерського обліку. Цифровізація не трансформує зміст самих методів, а змінює середовище та практику їх застосування [1]. Одним з елементів методу бухгалтерського обліку є інвентаризація. Ключові особливості інвентаризації в умовах цифровізації: застосування автоматизованих облікових систем (ERP-рішень, зокрема BAS, SAP, Oracle), які забезпечують формування інвентаризаційних відомостей, автоматичне порівняння фактичних залишків із даними бухгалтерського обліку, миттєве виявлення розбіжностей; використання технологій штрих-кодування, QR-кодів і RFID-ідентифікації, що забезпечують швидке та точне зчитування інформації про запаси; дистанційний контроль та моніторинг запасів завдяки використанню хмарних платформ, мобільних додатків та електронних кабінетів.

У таблиці 1 узагальнено результати SWOT-аналізу інвентаризації в умовах цифровізації.

Таблиця 1

SWOT-аналіз інвентаризації в умовах цифровізації

<i>Сильні сторони</i>	<i>Слабкі сторони</i>
Підвищення точності облікових даних (використання автоматизованих систем, штрихкодування та RFID-технологій мінімізує ризики помилок, що виникають під час ручного введення даних).	Залежність від технічної інфраструктури (несправність обладнання, відсутність доступу до мережі чи збої у програмному забезпеченні можуть ускладнити або зупинити процес інвентаризації).
Оперативність процесів (цифрові інструменти забезпечують миттєве зчитування та обробку інформації, скорочуючи тривалість інвентаризації та знижуючи трудомісткість процедур).	Необхідність підготовки персоналу (впровадження цифрових технологій потребує навчання співробітників, що може супроводжуватися адаптаційними труднощами та додатковими витратами).

Продовження табл. 1

<i>Сильні сторони</i>	<i>Слабкі сторони</i>
Інтеграція даних (електронні платформи забезпечують узгодженість між складським та бухгалтерським обліком, що сприяє підвищенню якості інформаційної підтримки управлінських рішень).	Високі початкові інвестиції (вартість придбання обладнання (сканерів, мобільних терміналів, RFID-зчитувачів), програмного забезпечення та його впровадження може бути значною для малих підприємств).
<i>Можливості</i>	<i>Загрози</i>
Оптимізація логістичних процесів (використання цифрових технологій створює підґрунтя для вдосконалення управління запасами, підвищення точності та зниження витрат на зберігання).	Кіберзагрози та ризики доступу до конфіденційних даних (порушення інформаційної безпеки може призвести до втрати або викривлення облікової інформації).
Розширення автоматизації контрольних процедур (цифровізація сприяє впровадженню алгоритмів штучного інтелекту для оцінки ризиків, формування рекомендацій).	Швидкі темпи технологічних змін (постійне оновлення цифрових систем вимагає безперервної модернізації обладнання та програм, що може збільшувати витрати).
Розвиток електронного документообігу.	Регуляторні ризики (недосконалість нормативно-правового забезпечення електронного документообігу або його часті зміни можуть ускладнювати організацію інвентаризаційного процесу).

Проведення інвентаризації в умовах цифровізація відкриває значні можливості щодо підвищення ефективності контрольних процедур, але даний процес має як свої переваги, сильні сторони, так і відповідні ризики та загрози.

Список використаних джерел:

1. Соколенко Л.Ф., Назаренко І.М. Цифровізація як вектор модернізації системи бухгалтерського обліку. Бухгалтерський облік як наука : від основ до наукової картини світу : колективна монографія / за заг. ред. В. Я. Плаксінка. Київ : «Центр учбової літератури», 2021. С. 196-208.

Владислав Лиманський, здобувач вищої освіти, Факультет фінансів та обліку
Державний торговельно-економічний університет, Україна

Науковий керівник: Олена Кузьменко, старший викладач кафедри обліку та оподаткування
Державний торговельно-економічний університет, Україна

ОСОБЛИВОСТІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ З КРИПТОВАЛЮТОЮ

Криптовалюта — це цифровий актив, який функціонує на основі технології блокчейн і не має централізованого емітента. Її використання у господарській діяльності підприємств зростає, що створює потребу у визначенні правил бухгалтерського обліку таких операцій. В Україні питання обліку криптовалюти досі залишається частково неврегульованим, що зумовлює необхідність застосування міжнародних підходів та професійного судження бухгалтера. З точки зору фінансової звітності, облік криптовалюти є складним. Криптовалюти мають різні складні особливості, а рух цін на них, як правило, нестабільний.

Станом на сьогодні криптовалюта в Україні не визнається законним платіжним засобом, проте Законом України «Про віртуальні активи» визначено її як нематеріальне благо, що має вартість та може бути об'єктом цивільних прав [1].

Оскільки національні стандарти бухгалтерського обліку (П(С)БО) не містять окремого положення щодо криптовалюти, на практиці орієнтуються на Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ), а також треба орієнтуватись на додаткові роз'яснення Мінфіну.

Незважаючи на їхню назву, було б помилкою вважати, що криптовалюти слід обліковувати як готівку. Це пов'язано з тим, що стандарт, викладений в МСБО 7 та МСБО 32, передбачає, що криптовалюта не є еквівалентом грошових коштів [2], особливо з огляду на те, що криптовалюта все ще далека від повсюдного впровадження у світову торгівлю. Саме тому, не може бути обліковано криптоактиви за НП(С)БО) 1 як еквіваленти грошей, оскільки еквівалентами грошових коштів (грошей) Міністерство фінансів України визнає короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошей і які характеризуються незначним ризиком зміни вартості [3].

У 2019 році Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку дійшла висновку, що криптовалюта відповідає визначенню нематеріального активу в МСБО 38 «Нематеріальні активи» [4], і якщо вона утримується для продажу в ході звичайної діяльності, то підпадає під дію МСБО 2 «Запаси» [5].

Зважаючи на невизначеність українським законодавством правової природи криптовалюти та ту обставину, що криптовалюта набуває окремих характеристик таких видів активів, як грошові кошти, еквіваленти грошових коштів, товари, фінансові інструменти, нематеріальні активи, інвестиції (і «навіть окремі її види демонструють відмінні тенденції: Bitcoin, як цифровий засіб заощадження вартості (близькість до поняття інвестиції, товару), Ethereum – для залучення коштів (аналог фінансових інструментів), Litecoin як децентралізований, захищений криптографією дешевий і швидкий засіб платежу (грошові кошти та їх еквіваленти)» [6]), в основі

бухгалтерського та податкового обліку криптовалют та операцій з ними має бути покладено принцип превалювання економічної сутності над юридичною формою [7].

І хоч криптовалюта не вважається грошима, але це актив, який може принести вигоду, тому вона підпадає під визначення цифрового активу. Більш конкретна класифікація криптовалюти залежить від того, як бізнес її використовує:

- Як товар – якщо куплено з метою продажу;
- Як нематеріальний актив – якщо використовують для розрахунку або зберігання вартості;
- Якщо криптовалюта отримана через майнінг, то тут теж є підкатегорії класифікації, залежно від способу використання та моделі доходу (наприклад, як готова продукція) [8].

Перед здійсненням основних бухгалтерських проведення важливо визначити, як саме підприємство обліковує криптовалюту та токени — як нематеріальні активи, запаси чи фінансові інвестиції. Від обраного підходу залежить застосування відповідних рахунків бухгалтерського обліку.

Вважаю за необхідне навести основні нюанси відображення таких операцій:

1. Придбання криптовалюти для перепродажу: Дт 201, Кт 31.
2. Придбання криптовалюти для зберігання вартості: Дт 154, Кт 31.
2. Передача внеску до статутного капіталу: Дт 12, Кт 46.
3. Обмін на подібну одиницю: Дт 154, Кт 685.
4. Пропорційне нарахування амортизації (для безоплатно отриманого активу): Дт 424, Кт 745.

Щодо документального оформлення операцій з криптовалютою та токенами (як різновидом нематеріальних активів) можуть застосовуватися такі форми первинної облікової документації [9]:

1. Акт введення в обіг нематеріальних активів, який використовується для оформлення первісного визнання криптовалюти як нематеріального активу — під час її придбання або отримання в результаті майнінгу.
2. Інвентарна картка, яка призначена для ведення аналітичного обліку кожної одиниці криптовалюти.
3. Акт вибуття об'єкта у складі нематеріальних активів, який складається у випадках продажу, передачі або іншого списання криптовалюти.
4. Інвентаризаційний опис, який використовується під час інвентаризації для підтвердження наявності та балансової вартості нематеріальних активів на певну дату.

Якщо підприємство обліковує криптовалюту в межах запасів, для документування операцій із нею можуть застосовуватися стандартні первинні документи — акти приймання-передачі, накладні тощо, адаптовані з урахуванням особливостей цифрових активів.

Рекомендується також у обліковій політиці підприємства чітко визначити порядок обліку криптовалюти та законність здійснення відповідних операцій.

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що бухгалтерський облік операцій з криптовалютою є одним із найбільш складних та актуальних питань сучасної фінансової практики. Відсутність чітких національних стандартів і нормативного врегулювання змушує підприємства орієнтуватися на міжнародні стандарти фінансової звітності, насамперед МСБО 38 «Нематеріальні активи» та МСБО 2 «Запаси».

При цьому, криптовалюта не визнається грошовим засобом чи його еквівалентом, однак, як цифровий актив, вона може приносити економічні вигоди підприємству, а отже, підлягає визнанню в обліку. Її класифікація — як товару, нематеріального активу або інвестиції — залежить від мети використання у господарській діяльності. Належне документальне оформлення операцій з криптовалютою забезпечує достовірність бухгалтерських даних і фінансової звітності. Водночас підприємству необхідно закріпити в обліковій політиці обраний підхід до визнання, оцінки та відображення криптоактивів, що сприятиме прозорості фінансової інформації та мінімізації ризиків.

Отже, для ефективного ведення обліку операцій з криптовалютою необхідно поєднувати національні нормативні вимоги з міжнародними практиками, керуючись принципом превалювання економічної сутності над юридичною формою. Лише такий підхід забезпечить коректне відображення криптоактивів у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності підприємства.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 № 2074-IX [Електронний ресурс]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>.
2. Kreston Global. Криптовалюти: що останні тенденції означають для бізнесу [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.kreston.com/uk-ua/article/%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BF%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D1%82%D0%B8-%D1%89%D0%BE-%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%96-%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97-%D0%BE%D0%B7/>.
3. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. Офіційний вісник України, 2013 р., № 19, стор. 97, стаття 665.
4. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 «Нематеріальні активи» (IAS 38) [Електронний ресурс]. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_021#Text.
5. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 «Запаси» (IAS 2) [Електронний ресурс]. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_050#Text.
6. Спільник І., Ярощук О. Інституалізація криптовалюти: регулювання, правовий статус, облік і оподаткування. Міжнародний науковий журнал. – 2020. – Вип. 2. – С. 81–92.
7. Могил Л. С. Порядок обліку операцій з криптовалютою як різновидом віртуальних активів. Аспірантка кафедри господарського права і процесу Національного університету «Одеська юридична академія». – [Електронний ресурс]. – URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/05/30.pdf>.
8. Digital Law. Бухгалтерський облік криптовалюти в Україні: як проводиться облік? [Електронний ресурс]. – URL: <https://digitallaw.com.ua/bukhgalterskyi-oblik-kryptovalyuty-v-ukrayini-yak-provodytsya-oblik/>.
9. Про затвердження Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку нематеріальних активів»: наказ Міністерства фінансів України від 16.11.2009 року № 1327 [Електронний ресурс]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1327201-09#Text>.

Бабічева Аліна Олександрівна, здобувачка вищої освіти спеціальності «Облік та оподаткування»
Одеський національний економічний університет, Україна

Науковий керівник: Добрунік Тетяна Пилипівна, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту
Одеський національний економічний університет, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СПРАВЛЯННЯ ТУРИСТИЧНОГО ЗБОРУ

Туристична галузь відіграє важливу роль в економічному розвитку країни, оскільки вона сприяє створенню нових робочих місць, залученню інвестицій та підвищенню економічного рівня регіонів. Одним з ключових інструментів фіскального регулювання в цій сфері є туристичний збір, який є одним з джерел наповнення місцевих бюджетів. Посилаючись на розпорядження Кабінету Міністрів України «Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» від 16.03.2017 р. № 168-р можна побачити, що ця сфера була визначена як пріоритетний напрямок для сталого економічного зростання [1]. Однак вплив непередбачуваних зовнішніх факторів, таких як COVID-19 та повномасштабне вторгнення росії в Україну, суттєво вплинули на розвиток туристичної галузі.

Правове регулювання туристичного збору в Україні здійснюється Податковим кодексом України, статтею 268. Згідно цієї статті, туристичний збір класифікується як місцевий збір, кошти від якого зараховуються до місцевого бюджету. Тобто сільські, селищні та міські ради мають право самостійно встановлювати ставку збору та порядок сплати його до бюджету в межах, визначених державою [2]. Для внутрішнього туризму ставка збору не може перевищувати 0,5% від вартості проживання за добу, а для в'їзного – 5%. Зазвичай місцеві ради встановлюють однаковий розмір туристичного збору як для внутрішнього туризму, так і для в'їзного, – 0,5% мінімальної заробітної плати, тобто 40 грн/доба у 2025 році [3].

Однак, існують певні категорії громадян, які звільняються від сплати туристичного збору. До них належать діти до 18 років, ветерани війни, внутрішньо-переміщені особи, учасники ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС, особи, що прибули на лікування або оздоровлення, люди з інвалідністю I-II груп та їх супроводжуючі, за наявністю підтверджувальних документів [2]. Що свідчить не тільки про фіскальну функцію туристичного збору, але й про соціальну, оскільки ці пільги сприяють підтримці вразливих верств населення, забезпечуючи їм доступ до туристичних послуг.

Важливу роль у механізмі адміністрування туристичного збору несуть податкові агенти, адже саме вони несуть відповідальність за правильність нарахування, своєчасність утримання та перерахування коштів до відповідних місцевих бюджетів. Перелік податкових агентів визначає місцева рада й оприлюднює на своєму офіційному веб-сайті, однак якщо юридична особа не потрапила до цього переліку, але згідно нормам ПКУ є податковим агентом із туристичного збору, то податківці рекомендують виконувати цей обов'язок, аби уникнути штрафів [3]. Така система характеризується поєднанням децентралізованих повноважень місцевих рад та централізованого нагляду з боку державних податкових органів, що дозволяє

забезпечити прозорість стягнень збору, однак збільшує адміністративне навантаження.

Звітувати ж податковим агентам із туристичного збору необхідно щоквартально шляхом подання декларації встановленої форми протягом 40 календарних днів після завершення звітного кварталу. Щодо сплати туристичного збору, то існує два підходи: звичайний, тобто перерахування протягом 10 календарних днів після закінчення граничного строку подачі декларації, або шляхом здійснення щомісячних авансових платежів до 30 числа кожного місяця включно, а у лютому – до 28 або 29 числа включно [3].

Щодо надходжень туристичного збору до державного бюджету, то у 2022 р. їх загальна сума склала 178,9 млн. грн, тобто можна побачити різке зменшення, що склало 24%, порівняно з 2021 р., коли їх загальна сума сягала 235,5 млн. грн, на це безпосередньо вплинуло повномасштабне вторгнення РФ та запровадження воєнного стану в Україні. Проте вже з 2023 р. спостерігається поступова стабілізація ситуації, так порівняно з попереднім роком сума надходжень туристичного збору збільшилась на 24% й склала 222,6 млн. грн, а у 2024 р., порівняно з попереднім 2023 р., ці надходження збільшились майже на 23% й склали 273,1 млн. грн, тобто їх загальна сума перевищила значення 2021 р. майже на 16%. Такі зміни пов'язані з адаптацією туристичного бізнесу до нових умов, розвитком внутрішнього туризму та частковим відновленням інфраструктури в безпечних регіонах [4].

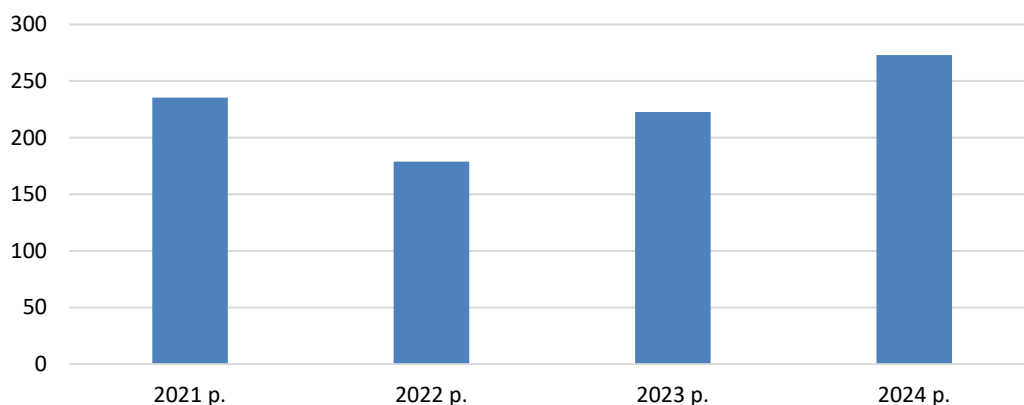

Рис. 1. Динаміка надходжень туристичного збору за рік, млн. грн
Джерело: 4

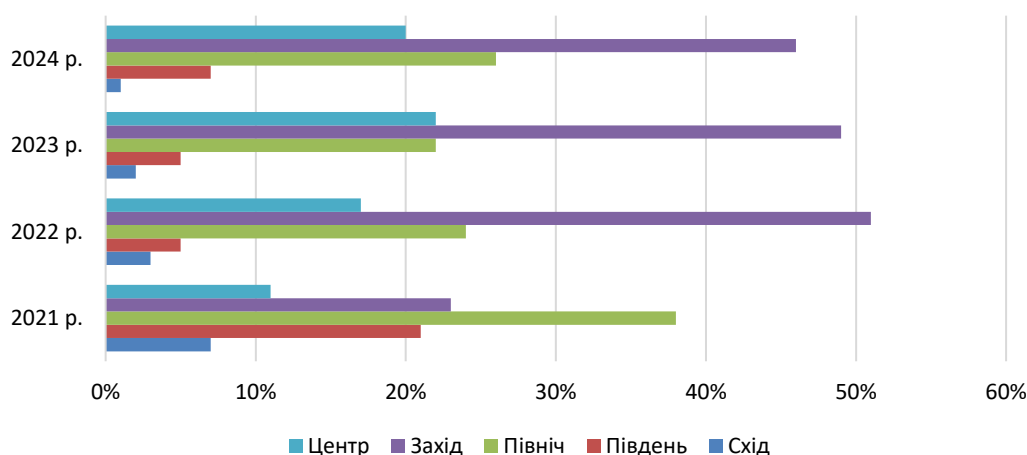

Рис. 2. Динаміка структури надходжень туристичного збору за регіонами
Джерело: 4

А також можна побачити зміни у структурі надходжень туристичного збору за регіонами, так лідерами за зростанням надходжень залишаються західні регіони та місто Київ, тоді як східні та південні області, як більш небезпечні, значно скоротили свою питому вагу та відновлюються повільніше [4].

Таким чином, аналіз динаміки надходжень туристичного збору за останні роки відображає залежність туристичної галузі від зовнішніх політичних чинників та рівня безпеки регіонів. Та не зважаючи на втрати 2022 року, послідує відновлення доводить здатність галузі до адаптація та її потенціал для подальшого зростання в післявоєнний період.

Підсумовуючи, туристичний збір є важливим елементом системи місцевого оподаткування та інструментом фіскального регулювання, який не лише забезпечує надходження до бюджетів, а й може відображати рівень розвитку та стійкості туристичної галузі.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 16.03.2017 № 168-р. *База даних «Законодавство України»*. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-p#Text> (дата звернення: 25.10.2025).
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. *База даних «Законодавство України»*. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 25.10.2025).
3. Онищенко В. Туристичний збір в Україні: за якими правилами сплачувати. *Головбух*. URL: <https://buhplatforma.com.ua/article/7556-nov-pravila-turistichnogo-zboru-yak-za-nimi-pratsyuvati> (дата звернення: 25.10.2025).
4. Туристичний збір в Україні за 2024 рік зріс. Хто лідирує за сплатою туристичного збору. *Міністерство фінансів України*. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2025/02/20/145689857/> (дата звернення: 25.10.2025).

Дивульський Дмитро Миколайович, здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту міжнародних відносин

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна

Науковий керівник: Ачкасова Світлана Анатоліївна, канд.екон.наук, доцент кафедри міжнародної торгівлі, митної справи та фінансових технологій

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна

ОЦІНКА КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ

Корупційні ризики у діяльності митних органів – це ймовірність виникнення корупційних правопорушень або зловживань службовим становищем під час реалізації митних процедур, що призводить до матеріальних втрат держави, спотворення конкурентного середовища та підриву довіри суспільства до органів влади. Вони формуються на стику дискреційних повноважень посадових осіб, складності митного законодавства та високої вартості рішень для бізнесу.

Корупція є однією з ключових проблем сучасного суспільства, походження цього явища криється в слабкості людської натури - жадібності та бажанні швидкого збагачення. Данні негативні явища мають значний вплив на всі сфері людської діяльності, не залишається осторонь і митна діяльність.[2]

Індексу сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI), який щорічно розраховується організацією Transparency International для 180 країн світу. Індекс відображає оцінки експертів та представників бізнес-середовища щодо поширеності корупційних практик у державному секторі та дозволяє порівнювати динаміку антикорупційних змін у часовому розрізі. Аналіз значень CPI України за 2020–2024 рр. дає змогу окреслити загальний корупційний фон, у якому функціонують митні органи, та оцінити, наскільки умови для формування й реалізації корупційних ризиків змінювалися в останні роки, у тому числі в період повномасштабної війни. Узагальнені результати такого аналізу подано в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Індекс сприйняття корупції в Україні

Рік	Бал CPI	Місце в рейтингу (серед 180 країн)
2020	33	117
2021	32	122
2022	33	116
2023	36	104
2024	35	105

Джерело: складено на основі [1]

Наведені дані свідчать, що 2020 по 2024 рік рівень відчуття корупції залишається значним, хоча є певні позитивні зміни. Після падіння показників у 2021 році (32 бали, 122 місце), у 2022–2023 роках відбулося зростання до 36 балів і 104 місця. У 2024 році стався невеликий спад (35 балів, 105 місце), що показує нестабільність антикорупційних зусиль. Для митниці це означає, що вони працюють в умовах, коли

державний сектор схильний до корупції, а це підвищує потребу в оцінці та зменшенні корупційних ризиків.

Ефективним засобом зниження рівня корумпованості в митних органах є намагання зробити ці протиправні діяння не вигідними та ризикованими. Адже на сьогодні ризик бути спійманими для працівників митних органів є невисоким, відповідно ризик покарань за протиправні дії є мінімальним. Зважаючи на це, заходи, які вживаються на сучасному етапі в антикорупційній площині, не мають належного ефекту.[3]

Таким чином, наявність корупційних ризиків у митних органах є не лише внутрішньою проблемою відомства, а й фактором, що впливає на конкурентоспроможність економіки та імідж держави. Усунення цих ризиків потребує системних змін у підходах до організації митної справи, орієнтації на кращі міжнародні практики та посилення культури доброчесності на всіх рівнях.

Список використаних джерел:

1. Transparency International [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.transparency.org>
2. Ільченко О. В., Денисенко С. І., Міжнародно-правові аспекти боротьби з корупцією в митних органах: досвід Сінгапуру // Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 5. С. 68-72.
3. Ліпенцев А., Войтик О., Мазій Н. Протидія корупції в митних органах у контексті забезпечення ефективності публічного управління. Ефективність державного управління. 2023. Вип. 66. С. 11–21.

Олексюк Олександра Василівна, студентка 2 курсу 076 «Підприємництво та торгівля»
ЗВО «Університет Короля Данила», Україна

Науковий керівник: Гребенюк Надія Василівна, канд.екон.наук, доц,
доцент кафедри бізнесу та управління
ЗВО «Університет Короля Данила», Україна

РОЗВИТОК ЦИФРОВИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Розвиток цифрових банків є однією з провідних тенденцій сучасної економіки, адже він формує новий формат надання фінансових послуг. Активна цифровізація банківської сфери зумовлена зміною споживчої поведінки, впровадженням інноваційних технологій і прагненням оптимізувати витрати. В Україні частка безготівкових операцій у 2024 році досягла 94,6 % за кількістю та 64,5 % за сумою [1], що свідчить про стрімке зростання популярності онлайн-банкінгу та посилення ролі цифрових сервісів.

Цифровий або нео-банк — це фінансова установа, яка надає повний спектр банківських послуг дистанційно, без фізичних відділень. Їхня головна відмінність від традиційних банків полягає у відсутності офлайн-структури, що дозволяє зменшити операційні витрати й запропонувати клієнтам швидке, персоналізоване та зручне обслуговування. Основні функції таких банків охоплюють управління рахунками, перекази, оформлення кредитів, інвестиційні послуги та фінансову аналітику через мобільні додатки або вебплатформи.

Початок розвитку цифрового банкінгу в Україні припадає на 2017–2018 роки, коли з'явилися перші проєкти — Monobank, izibank. Сьогодні ці установи активно нарощують клієнтську базу: станом на початок 2025 року в обігу перебуває понад 132 млн платіжних карток, з яких 58,8 млн використовуються щомісяця [1]. Попит на цифрові послуги зростає — понад 95 % транзакцій у першій половині 2025 року були безготівковими, а їхня сума перевищила 2,2 трлн грн [1].

Важливу роль у розвитку цифрового банкінгу відіграє держава. Національний банк України впроваджує систему електронної ідентифікації BankID і підтримує поширення безготівкових розрахунків. У 2025 році кількість успішних ідентифікацій через BankID зросла на 32 %, досягнувши 50,8 млн [1]. Така динаміка свідчить про ефективність регуляторної політики та необхідність подальшого вдосконалення законодавства у сфері цифрових фінансів.

Цифрові банки забезпечують доступність фінансових послуг 24/7, незалежно від місця перебування користувача. За даними Mastercard, 94 % власників платіжних карт користуються онлайн-банкінгом, а 51 % клієнтів готові повністю перейти на цифрові формати обслуговування [2]. Автоматизація процесів і відсутність витрат на утримання відділень дають змогу знизити комісії та пропонувати інноваційні сервіси, зокрема миттєві перекази, мобільні додатки та інтеграцію з Apple Pay і Google Pay.

Водночас, цифровізація банківської сфери супроводжується певними ризиками. Основні загрози пов'язані з кібербезпекою та захистом персональних даних. За дослідженням PwC “Digital Trust Insights 2025”, 67 % банків визначають кіберризики як ключовий пріоритет. Також актуальними залишаються питання фінансової грамотності та подолання цифрового розриву між регіонами, що обмежує доступ частини населення до онлайн-послуг [3].

Серед головних викликів — посилення кіберзахисту, удосконалення законодавчого регулювання та зміцнення довіри клієнтів до цифрових платформ. Як наголошує PwC, низький рівень цифрової грамотності населення й недостатня поінформованість щодо фінансової безпеки залишаються суттєвими бар'єрами для подальшого розвитку [3].

Прогнозується, що цифрові банки й надалі активно зростатимуть завдяки впровадженню нових послуг — онлайн-кредитування, інвестиційних платформ, фінансового консалтингу та інтеграції з електронними грошима. За оцінками McKinsey & Company, обсяги цифрового банкінгу у світі й Україні зростатимуть на 15–20 % щороку протягом найближчих п'яти років [4], що створює умови для розширення фінансової інклюзії та розвитку безготівкової економіки.

Цифрові сервіси сприяють зростанню прозорості фінансових операцій і підтримують малий та середній бізнес. За даними Visa, 75 % українських МСП зафіксували підвищення доходів після запровадження електронних платежів [5]. Це свідчить про позитивний вплив цифрових банків на економічну активність і підвищення фінансової стійкості підприємств.

Загалом цифровий банкінг суттєво трансформував фінансову систему України, розширивши можливості доступу до банківських послуг і підвищивши ефективність обслуговування клієнтів. Для подальшого розвитку цього напрямку важливо забезпечити державну підтримку, зміцнити кібербезпеку та розвивати фінансову грамотність громадян. Цифрові банки мають великий потенціал для подальшої трансформації фінансової сфери та інтеграції України у світовий фінансовий простір [6].

Провівши дослідження, можна дійти висновку, що розвиток цифрових банків в Україні є визначальним чинником модернізації фінансової системи. Вони спрощують доступ до послуг, стимулюють безготівкові розрахунки й упроваджують інноваційні рішення. Незважаючи на наявні виклики — потребу у зміцненні кібербезпеки, оновленні нормативної бази та підвищенні фінансової грамотності — цифровий банкінг залишатиметься одним із ключових напрямів розвитку банківського сектору, сприяючи прозорості, зручності та довірі між фінансовими установами і клієнтами.

Список використаних джерел:

1. Безготівкові розрахунки у 2024 році: веб-сайт Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/en/news/all/bezgotivkovi-rozrahunki-u-2024-rotsi-suttyevo-perevajali-sered-operatsiy-z-platijnimi-kartkami> (дата звернення: 05.10.2025).
2. MasterIndex Survey: 41% of Ukrainians use digital-only cards on their smartphones: веб-сайт Mastercard. URL: <https://www.mastercard.com/news/eemea/en/newsroom/press-releases/en/2025-1/june/mastercard-masterindex-survey-41-of-ukrainians-use-digital-only-cards-on-their-smartphones/> (дата звернення 04.10.2025).
3. Digital Trust Insights 2025: веб-сайт PwC. URL: <https://www.pwc.com/gx/en.html> (дата звернення 05.10.2025).
4. Digital Banking: Speed, scale, and the agentic arms race: веб-сайт McKinsey & Company. URL: <https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/banking-matters/digital-banking-speed-scale-and-the-agentic-arms-race> (дата звернення 07.10.2025).
5. 75% of Ukrainian SMEs report revenue growth after adopting digital payments: веб-сайт Visa. URL: https://www.visa.com.ua/en_UA/about-visa/newsroom/press-releases/prl-10042025.html (дата звернення 07.10.2025).
6. Відкритий банкінг: фінансова революція, яка незабаром змінить і Україну: веб-сайт VoxUkraine. URL: <https://voxukraine.org/vidkrytyj-banking-finansova-revoljutsiya-yaka-nezabarom-zminyt-i-ukrayinu> (дата звернення 05.10).

Чекурлан Софія Вікторівна, здобувач вищої освіти економічного факультету
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, Україна

Науковий керівник: Никифорак Ірина Іванівна, канд. екон. наук., доцент,
доцент кафедри обліку, аналізу і аудиту
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, Україна

РОЗРАХУНКИ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ ЯК ОБ'ЄКТ ОБЛІКУ

Кожен суб'єкт підприємництва має взаємовідносини з контрагентами. Одним з видів таких взаємовідносин є розрахунки з покупцями продукції, товарів, замовниками робіт та послуг. Такі розрахунки є важливим інструментом регулювання економічних відносин між суб'єктами господарської діяльності, а також необхідним елементом розширеного відтворення, формування, розподілу (перерозподілу) суспільного продукту. Розрахунки з покупцями та замовниками є окремим об'єктом обліку, оскільки мають вплив (як позитивний, так і негативний) на господарські процеси та ефективність діяльності. З однієї сторони, процес реалізації продукції, товарів покупцям, а також процес надання послуг чи виконання робіт замовникам зумовлює отримання доходу з логічним завершенням договірних взаємовідносин - відповідним надходженням грошових коштів від покупців або отримання економічних вигід іншим шляхом. Водночас можуть виникнути причини об'єктивного і суб'єктивного характеру, які затримують або взагалі унеможливають погашення заборгованості покупцями, отже, зумовлюють відповідні проблемні аспекти та виклики в системі управління на підприємстві.

П.М. Гарасим, І.Є. Давидович та П.Я. Хомин доречно зауважують вислів Л. Пачолі: «Купець повинен вміти рахувати гроші, бо у того, який цього не вміє, вони розлітаються як мухи» [1]. Повною мірою він актуальний і нині [2].

У своїй праці автори Я.П. Іщенко, О.А. Подолянчук та Н.І. Коваль тлумачать так: «Покупці – це фізичні або юридичні особи, які вступають у взаємодію з продавцем на ринку, створюючи попит і пропозицію, що сприяє формуванню конкурентного середовища. У результаті такої взаємодії покупці отримують продукцію або послуги, за які здійснено оплату» [3].

«...Замовником є юридична або фізична особа, яка звернулася із замовленням до іншої особи - виробнику, продавцеві, постачальникові товарів і послуг (підряднику). В якості замовника можуть виступати уряд, державні органи, установи, організації, підприємства, громадяни» [3].

Основна мета розрахунків з покупцями та замовниками – виконання зобов'язань учасників розрахунків шляхом обрання оптимального для всіх суб'єктів часу між моментами передачі товарів, робіт, послуг та отримання коштів з гарантією обумовленого рівня надійності [4].

Для цілей бухгалтерського обліку розрахунки з покупцями та замовниками повинні охоплювати основні складові елементи: суб'єкти (в частині визначення контрагента), об'єкти (специфіку бухгалтерського обліку активу, що виступає об'єктом купівлі-продажу), договір (на основі якого здійснюються розрахунки), форма здійснення розрахунків тощо. Серед усіх форм безготівкових розрахунків з покупцями

та замовниками найнадійнішою є акредитив. Він виставляється в банку постачальника і забезпечує своєчасність розрахунків за відвантажену продукцію [5].

Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг та оцінюється за первісною вартістю у разі наявності таких умов:

- покупцеві передані ризики й вигоди, пов'язані з правом власності на продукцію (товар, інший актив);
- підприємство не здійснює надалі управління та контроль за реалізованою продукцією (товарами, іншими активами);
- сума заборгованості може бути достовірно визначена;
- є впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигод підприємства, а витрати, пов'язані з цією операцією, можуть бути достовірно визначені.

Отже, підприємство в ході розрахунків з покупцями і замовниками повинно керуватися принципом раціональності при виборі форми розрахунку з контрагентом, а також принципом передбачливості, що полягає в тому, що існують певні обмеження з боку законодавства на форми розрахунків в певних угодах, наприклад, при експорті або імпорті [6].

З погляду бухгалтерського обліку, розрахунки з покупцями та замовниками є об'єктом обліку, по-перше, як процес (проведення платежу до, одночасно чи після одержання товарів, робіт, послуг), по-друге, як стан, тобто заборгованість між суб'єктами розрахунків. Від правильної організації обліку розрахунків з покупцями та замовниками залежить швидкість обертання грошових коштів, що безпосередньо впливає на рівень платоспроможності та ліквідності підприємства [7]. Облік має забезпечувати акумуляцію інформації щодо покупців і замовників з різним рівнем деталізації, що дасть можливість проводити аналітичні процедури для прогнозування ймовірності кризи неплатежів [8].

Вчені А.П. Макаренко та Д.Д. Кучкіна підкреслюють важливість відображення розрахунків з покупцями і замовниками в системі обліку з огляду на те, що «отримуючи кошти за реалізовану продукцію, підприємство здійснює виплату заробітної плати працівникам, розраховується з бюджетом, а також зі своїми кредиторами» [9]. Отже, в будь-який момент має бути актуальна інформація щодо стану таких розрахунків для виявлення проблемних аспектів та швидкого пошуку оптимальних шляхів їх вирішення.

На етапі бухгалтерського обліку операції за розрахунками з покупцями та замовниками відбувається формування основної частини доходів та грошових надходжень підприємства. Основною проблемою при розрахунках з покупцями та замовниками є система неплатежів, тобто виникнення дебіторської заборгованості, яка є частиною оборотного капіталу підприємства; сума, яку заборгували підприємству, організації, компанії інші юридичні особи і компанії, а також громадяни, що є їх боржниками за поставку товарів, виконання робіт, надання послуг тощо [10].

Отже, в загальній системі розрахунків підприємства одне з важливих місць займають розрахунки з покупцями, які мають певну специфіку таких елементів, як об'єкт, суб'єкт розрахунків. Об'єктом системи розрахунків з покупцями є взаємовідносини та фінансові зобов'язання між покупцями та продавцями. Суб'єктами виступають покупці товарів, робіт, послуг – платники коштів. Розрахунки з покупцями

та замовниками, як стадія кругообігу капіталу – продаж, слід розглядати більше ніж акт купівлі-продажу, а як цілісний процес, який починається з організації продажів і закінчується прийняттям рішення керівника про розподіл прибутку.

Процес продажу товарів та розрахунків з покупцями за передані товарно-матеріальні цінності являється одним з найбільш актуальних, оскільки розрахунки між підприємствами, організаціями та кінцевими споживачами є необхідною ланкою розширеного відтворення, від якої залежить не тільки кінцеві результати підприємств та організацій, їх фінансовий стан, а й економічне зростання країни в цілому. Також чітка організація обліку розрахунків з покупцями і замовниками має велике значення, так як здійснюється безпосередній вплив на швидкість обертання обігових коштів, а своєчасність надходження грошових коштів веде до зростання рівня платоспроможності та абсолютній ліквідності будь-якого господарюючого суб'єкта.

Список використаних джерел:

1. Гарасим П. М., Давидович І.Є., Хомин П.Я. Управлінський облік на підприємстві (методика ведення) : монографія. Тернопіль : Економічна думка, 2001. 270 с.
2. Дерій М. В. Облік і контроль грошово-розрахункових операцій у житловому будівництві : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09. Тернопіль, 2013. 215 с.
3. Іщенко Я.П., Подолячук О.А., Коваль Н.І. Фінансовий облік 1: підруч. Вінниця : Видавництво ФОП Кушнір Ю. В., 2020. 496 с.
4. Власова І.О. Облік розрахунків з дебіторами та кредиторами: дис... канд. екон. наук : 08.00.09. К., 2005. 193 с.
5. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник для студ. спец. «Облік і аудит» вищих навч. закл. 7-е вид., доп. і перероб. Житомир: ЖІТІ, 2009. 832 с.
6. Попович О.В., Філімонова С.В. Організація обліку розрахунків з покупцями та замовниками. *Молодий вчений*. 2023. №9 (121), вересень. С.26-30
7. Богонос О. Удосконалення обліку розрахунків з покупцями і замовниками. URL: <https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/en/article/view/1811/1717> (дата звернення 16.11.2005).
8. Міньковська А.В., Чернецька О.В., Гавриш В.О. Розрахунки з покупцями і замовниками як об'єкт обліку і оподаткування. *Проблеми сучасних трансформацій*. 2023. №10. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-10-09-01> (дата звернення 16.11.2005).
9. Макаренко А.П., Кучкіна Д.Д. Удосконалення аудиту розрахунків з покупцями та замовниками на підприємстві. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. №2. С.29-35
10. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1 / Редкол.: . С.В.Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Видавничий центр „Академія”, 2000. 864с.

Демиди Яна, здобувач вищої освіти 1 курсу спеціальності “Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок”

ЗВО «Університет Короля Данила», Україна

Науковий керівник: Гребенюк Надія Василівна, канд.екон.наук, доцент,
доцент кафедри бізнесу і управління

ЗВО «Університет Короля Данила», Україна

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАСЛІДКИ

Повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року суттєво вплинуло на фінансову грамотність українців. У сучасних економічних дослідженнях питання про фінансову безпеку та стабільність громадян в умовах війни набуває все більшого значення. Аналіз витрат середньостатистичного українця допоможе глибше вивчити потреби суспільства в цей період та порівняти потреби споживача в воєнний та довоєнний період.

Метою даного дослідження є вивчення рівня фінансової грамотності українців під час війни. Вивчення передбачає виявлення змін в фінансовій поведінці, роль цифрових технологій, проблеми та виклики.

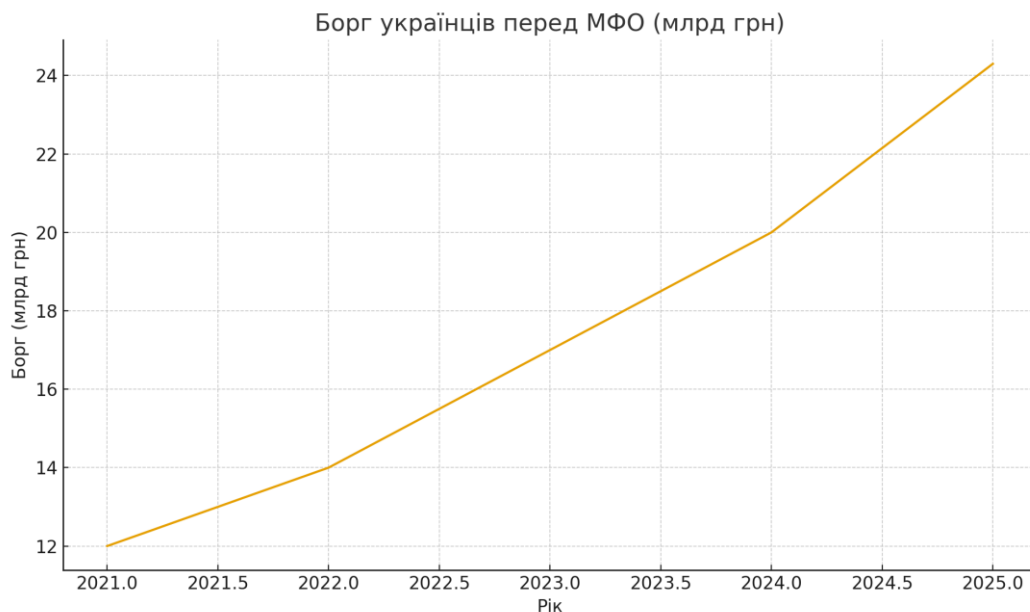
«У квітні 2024 року Українським інститутом соціальних досліджень ім. О. Яременка було проведено дослідження рівня сформованості компетентності «Підприємливість та фінансова грамотність» серед школярів 10 класів. В опитуванні взяли участь 97 шкіл з 19 областей України та міста Києва. Було опитано 3139 учнів віком 14 – 17 років» [1].

Дослідження продемонструвало, що середній рівень правильних відповідей на кейсові завдання серед підлітків становить 46,6%, що відповідає 3 балам за 12-бальною шкільною системою оцінювання. Такий результат свідчить про початковий рівень фінансової грамотності українських підлітків. Запровадження фінансової грамотності в школах є важливим кроком для подолання нерівності у доступі до фінансових знань та розвитку ключових компетентностей у всіх учнів, незалежно від соціально-економічного статусу їхніх родин чи місця проживання. З 2025-2026 років влада планує запровадити обов'язковий предмет «Фінансова грамотність» для школярів 8-9 класів. Це служить першою зміною в фінансовій грамотності українців, оскільки тепер люди будуть більш обізнаними в сфері фінансів.

Фінансова грамотність українців зростає, однак потреба у додаткових знаннях залишається актуальною. За результатами дослідження проведеного Асоціацією українських банків, опублікованими 30 вересня 2025, майже третина респондентів як по ринку, так і серед користувачів мікрофінансових організацій (МФО), оцінюють свої знання як високі. Бажання підвищити свій рівень виявили 55% клієнтів мікрофінансових організацій. Найбільш затребуваними форматами навчання виявились онлайн курси, відео в соцмережах та подкасти [2].

Відбулися значні зміни в фінансовій поведінці українців. Громадяни переорієнтувались з довгострокових цілей на пріоритет в базових потребах. Багато українців освоїло правило розподілу бюджету 50/30/20 (необхідні

витрати/розваги/збереження), і саме криза війни змусила людей змінити свою думку щодо фінансового планування.

Графік 1. Динаміка боргу перед МФО (2021–2025)
(побудовано за матеріалами Асоціація українських банків [2])

Україна залишається лідером щодо використання криптовалюти серед інших країн. Криптоперекази стрімко зросли, тому що люди почали бачити криптовалюту як безпечнішу заміну традиційним заощадженням. Проте криптовалюта не є стабільною, тому є високий ризик її падіння. Також є високий ризик шахрайства. Станом на квітень 2025 року в Україні зареєстровано понад 200 активних мікрофінансових організацій. Борг українців за мікрокредитами досяг 24,3 мільярда гривень — удвічі більше, ніж на початку повномасштабної війни. Також популярними серед українців стали військові облігації, які не оподатковуються та які можна придбати через застосунок Дія.

Отже, встановлено, що відбувся вплив війни на фінансову поведінку українців та зміни щодо фінансового планування. Виявлені факти та закономірності свідчать про те, що тепер українці стали більше цікавитися фінансовою грамотністю, робити заощадження та вкладати прибуток в нематеріальні активи. Отримані результати створюють підґрунтя для подальших спостережень та аналізу фінансової грамотності громадян.

Список використаних джерел:

1. Українські підлітки мають початковий рівень фінансової грамотності – дослідження НБУ: офіційний сайт Національний банк України, 2025. URL: bank.gov.ua
2. Рівень фінансової грамотності українців зростає — результати дослідження АУБ: Асоціація українських банків, 2025. URL: aub.org.ua
3. Фінансова грамотність під час війни: як українці змінили підхід до грошей у 2025 році: Prostir Media. 2025. URL: prostir.media

СЕКЦІЯ 4.

МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Чугін Владислав Сергійович, здобувач вищої освіти економічного факультету
Запорізький національний університет, Україна

Науковий керівник: Терент'єва Наталія Валеріївна, канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри управління персоналом і маркетингу
Запорізький національний університет, Україна

NFT ТА МЕТАВСЕСВІТ ЯК НОВІ КАНАЛИ БРЕНДОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗІ СПОЖИВАЧАМИ

Сучасний етап розвитку цифрової економіки характеризується зростанням ролі технологій віртуальної та доповненої реальності, блокчейну та цифрової власності. Поява NFT (невзаємозамінних токенів) і розвиток віртуальних світів стали одними з ключових явищ нової цифрової ери. Вони формують нові інструменти для комунікації між брендами та споживачами, змінюють традиційні уявлення про маркетинг і відкривають можливості для створення інтерактивних каналів взаємодії. Дослідження цих процесів має важливе значення для розуміння перспектив розвитку концепції Customer Engagement у цифровому середовищі [6].

NFT (Non-Fungible Token) – це унікальний цифровий актив, заснований на технології блокчейн, що підтверджує право власності на певний об'єкт. На відміну від звичайних токенів чи криптовалют, NFT є невзаємозамінним, тобто має індивідуальну цінність і не може бути замінений іншим. Це створює умови для розвитку цифрової економіки власності, де користувач може купувати, володіти або перепродавати унікальні цифрові об'єкти – від мистецьких робіт до елементів віртуальних світів [2].

Віртуальні світи, або метавсесвіти, – це інтерактивні 3D-простори, у яких користувачі створюють власних аватарів, взаємодіють, беруть участь у подіях, здійснюють покупки або навіть будують власні бізнеси. До найвідоміших платформ цього типу належать Decentraland, Roblox, The Sandbox і Fortnite Creative. Їхня унікальність полягає в тому, що користувач стає активним учасником екосистеми, а не просто спостерігачем. Таким чином, бренди отримують можливість будувати з клієнтами глибшу взаємодію через залучення у спільний цифровий досвід [3].

Використання NFT і метавсесвітів у маркетингу дозволяє компаніям створювати інноваційні формати просування. Віртуальні простори дають змогу відтворювати шоуруми, проводити онлайн-заходи, демонстрації товарів і навіть концерти. Так, компанія Nike створила у Roblox власний віртуальний світ Nikeland, де користувачі можуть брати участь у спортивних іграх, випробовувати взуття та отримувати винагороди. Це не лише підвищує рівень залученості, але й створює стійкий емоційний зв'язок із брендом. Аналогічно, Gucci організувала у Roblox Gucci Garden Experience – інтерактивну виставку моди, де користувачі могли придбати унікальні віртуальні аксесуари бренду, що згодом стали колекційними [4].

Одним із найпоказовіших прикладів розвитку віртуальної взаємодії є Decentraland – децентралізований метавсесвіт, який базується на блокчейні Ethereum. Тут користувачі можуть купувати земельні ділянки у вигляді NFT, створювати власні простори, виставки, галереї та навіть віртуальні магазини. У цьому метавсесвіті регулярно проводяться заходи, такі як Metaverse Fashion Week, де бренди Dolce & Gabbana, Tommy Hilfiger, Adidas та інші демонструють свої колекції у цифровому форматі [5]. Таким чином, метавсесвіт перетворюється на комунікаційний простір, у якому споживач отримує новий досвід взаємодії з брендом – не лише через продукт, а через занурення у його віртуальний світ.

Використання NFT у маркетингу сприяє підвищенню рівня залученості споживачів за рахунок персоналізації. Володіння унікальним цифровим активом формує відчуття ексклюзивності, що підсилює лояльність клієнта. Наприклад, компанії Adidas та RTFKT Studios (придбана Nike) випустили серії NFT-кросівок, які власники можуть «носити» у віртуальних світах. Це поєднує фізичну та цифрову реальність і створює нову форму споживчого досвіду [6].

Популярність таких проєктів пояснюється тим, що нове покоління споживачів (покоління Z і молодші міленіали) прагне не просто купувати товари, а брати участь у житті бренду, взаємодіяти з ним і виражати свою індивідуальність у цифровому просторі. Саме віртуальні світи та NFT дають змогу реалізувати це прагнення. Користувач стає співтворцем, а не пасивним споживачем, що принципово змінює традиційні моделі маркетингу [7].

Разом із тим існують і певні обмеження. Основні виклики пов'язані з високою вартістю розробки віртуальних просторів, технічними бар'єрами входу, нестачею нормативно-правового регулювання ринку NFT, а також ризиками спекуляцій і шахрайства. Незважаючи на це, технології розвиваються надзвичайно швидко. За прогнозами аналітичної компанії PwC, до 2030 року метавсесвіт може стати одним із головних інструментів цифрового маркетингу, а економіка віртуальних світів перевищить 1,5 трильйона доларів [8].

Потенціал NFT і метавсесвітів як каналів взаємодії зі споживачами полягає у створенні нової моделі маркетингової комунікації – емоційної, інтерактивної та персоналізованої. Ці інструменти дозволяють брендам зміцнювати лояльність, залучати молодшу аудиторію, формувати спільноти навколо цінностей компанії та створювати нові джерела доходу. З розвитком цифрових технологій межа між реальністю та віртуальністю поступово стирається, а бренди, що першими адаптуються до цих змін, отримують стратегічну перевагу на ринку.

Отже, NFT і віртуальні світи відкривають нову епоху у сфері маркетингових комунікацій. Вони формують простір, де взаємодія між компанією та споживачем набуває інтерактивного, глибокого і довготривалого характеру. Саме такі технології визначатимуть майбутнє Customer Engagement, у якому споживач не просто отримує інформацію, а стає активним учасником розвитку бренду.

Список використаних джерел:

1. Adidas Official Newsroom. Into the Metaverse NFT Collection. – <https://news.adidas.com>
2. Ante L. Non-Fungible Token (NFT): Overview, Evaluation, and Outlook. – Journal of Business Research, 2022.
3. Deloitte Insights. The Metaverse Overview: Vision, Technology and Market Opportunities. – <https://www.deloitte.com>

4. PwC Global. The Metaverse and the Future of Customer Engagement. – <https://www.pwc.com/metaverse>
5. Vogue Business. Metaverse Fashion Week: How Digital Luxury Is Evolving. – <https://www.voguebusiness.com>
6. Котлер Ф., Картаджайя Х., Сетіаван І. Маркетинг 5.0: Технології для людяності. – Київ: Наш Формат, 2022.
7. Офіційний сайт Decentraland. – <https://decentraland.org>
8. Офіційний сайт Roblox Corporation. – <https://www.roblox.com>

Кирилова Валерія Олександрівна, здобувач вищої освіти факультету торгівлі та маркетингу

Державний торговельно-економічний університет, Україна

Науковий керівник: Коровіна Олена Володимирівна, канд. екон. наук, доцент кафедри маркетингу

Державний торговельно-економічний університет, Україна

ВПЛИВ ФЕНОМЕНА ЛОКАЛЬНОГО ПАТРІОТИЗМУ НА СПОЖИВЧУ ПОВЕДІНКУ

Актуальність: дослідження локального патріотизму у контексті війни є важливим для розуміння змін у споживчій поведінці українців, адже їхні рішення стають виразом не лише економічних потреб, а й глибоких патріотичних переконань, що формують шлях до перемоги та відновлення країни.

Мета. Визначити, як повномасштабне вторгнення росії вплинуло на споживчу поведінку українців, посиливши феномен локального патріотизму, та як бренди використовують цей чинник для посилення своєї позиції на ринку.

Виклад основного матеріалу: У сучасних умовах соціально-економічної динаміки українського суспільства особливу увагу притягує феномен локального патріотизму, який зростає в контексті військових дій. В умовах війни його прояви стають більш виразними, впливаючи на індивідуальні та колективні рішення щодо споживчих преференцій. Локальний патріотизм проявляється у підвищенні цінності місцевих, культурних та споживчих послуг, що спонукає громадян віддавати перевагу товарам, виробленим в межах їхнього регіону. Це має важливий економічний і соціальний вплив, адже сприяє підтримці місцевих виробників, зменшує залежність від зовнішніх ринків і зміцнює національну ідентичність.

Локальний патріотизм є ціннісно-емоційним ставленням людини до своєї малої батьківщини - міста, села чи регіону. Він проявляється у відчутті гордості за свою територіальну спільноту, усвідомленні відповідальності за її розвиток, збереженні культурної спадщини, природного середовища та традицій. Це почуття охоплює не лише емоційну прив'язаність до місця свого народження чи проживання, а й активну участь у громадському житті, прагнення покращити свій край, підтримувати його добробут і репутацію.

Таке ставлення є важливим елементом громадянської самосвідомості, адже через любов до рідного краю особистість формує відчуття належності до ширшої спільноти - народу і держави. Саме взаємодія на локальному рівні допомагає людині навчитися цінувати національну єдність, поважати права інших, дотримуватись демократичних принципів та проявляти громадянську відповідальність.

Зміни в споживчій поведінці зумовлені посиленням почуття гордості за країну та прагненням встановити більш тісний зв'язок із місцевими виробниками. У воєнний час українці з більшою охотою купують товари місцевого виробництва, уникаючи імпоротної продукції, що асоціюється із залежністю. Це не лише економічний чинник, а й психологічна стратегія громадянської підтримки держави. Такі зміни виявляються через зростання популярності брендів, що позиціонують себе як українські або локальні, а також через збільшення обсягів закупівель у місцевих магазинах.

Крім того, війна стимулює усвідомлення важливості задоволення базових потреб, спонукання до самодостатності та формування нових споживчих цінностей, що акцентують патріотизм і підтримку національного виробництва. Це проявляється і в більш відповідальній споживчій поведінці, коли громадяни з більшою обачністю підходять до вибору товарів й магазинів, піклуючись про вплив своїх рішень на економічну стабільність та моральну підтримку країни. Таким чином, війна слугує каталізатором для зміцнення локального патріотизму через формування споживчих пріоритетів та активізацію громадської відповідальності, що у перспективі сприятиме формуванню сталих цінностей та позитивних змін у поведінці українських споживачів.[1]

Підтримка українських виробників є важливим фактором вибору для більшості українців ще з початку повномасштабної війни росії проти України. Наразі 69% опитаних українців заявляють, що свідомо обирають продукцію українських брендів. А 56% тих, хто почав купувати нові бренди під час війни, роблять це, щоб підтримати українських виробників. “Аналізуючи ключові зміни у поведінці українських споживачів, чітко проглядається свідомий намір громадян підтримати країну та економіку, обравши товари локальних брендів. І навіть необхідність заощаджувати не зупиняє їх перед купівлею улюблених товарів у звичних місцях продажу, ще раз доводячи, що бренд зараз важливий як ніколи - навіть важливіший, ніж був до війни. Люди планують покупки, тому важливо попадати в їх план/список і не розраховувати на спонтанне рішення біля полиці”, — коментує Євгенія Близнюк, соціологиня, засновниця та директорка дослідницької компанії Gradus Research.[2]

Дуже багато українських брендів підтримують ідею локального патріотизму та заохочують наше суспільство купувати українське. Найяскравішим прикладом є випуск спеціальної партії солі фасовану в пакки з написом "Міць. Українська кам'яна". У травні 2022 року, коли українська армія вела важкі бої за місто Соледар, єдине підприємство в Європі, що виробляло сіль, припинило свою роботу. Щоб вшанувати незламність міста та підтримати українських військових, компанія-дистриб'ютор "Соледар" разом із платформою UNITED24 запустила вищезазначене лімітоване пакування. Весь прибуток від продажу цієї кампанії був спрямований на закупівлю дронів для української розвідки. Таким чином заохочуючи до купівлі, споживачі відчували себе частиною великої справи. Вони не просто «купували», а долучалися до допомоги армії. Проєкт зібрав понад 58,5 мільйонів гривень за продаж спеціальної партії солі, що дозволило закупити близько 2200 дронів-камікадзе.[4]

Під час війни набули популярність українські бренди одягу, які змінили свій напрямок на мілітаризований або традиційний стиль. Бренд "MustHave", який не зупинив свою діяльність, а навпаки, підсилив національну ідентичність своєю колекцією "Ukrainian Folk", що поєднувала сучасний крій із традиційними елементами українського національного вбрання, такими як вишивка та орнаменти. Носіння одягу з вишитими елементами стало потужним символом єдності та гордості за свою культуру. Українці почали активніше носити традиційні елементи в повсякденному житті, що було своєрідним "маркером" ідентичності. Бренд неодноразово підкреслював свою позицію щодо підтримки України та ЗСУ, підтверджуючи це постійними донатами та різними видами допомоги.

Висновки: Зростання рівня локальної ідентичності сприяє формуванню позитивного ставлення до продукції місцевого виробництва, що, у свою чергу, впливає

на формування споживчих преференцій у напрямку підтримки вітчизняного бізнесу. Психологічні мотиви, такі як почуття обов'язку, патріотизм та прагнення підтримувати оборону країни, активізують відповідну поведінку споживачів та зміщують їхні цінності у бік локальної підтримки. Також слід зазначити, що залежно від регіональних особливостей прояви локального патріотизму виявляються у різних формах, від купівлі місцевої продукції до участі у громадських ініціативах. Таким чином, локальний патріотизм набув важливої функції в зміцненні економічної стабільності, водночас формуючи нові ціннісні орієнтири споживачів у часи кризи. Багато українських брендів підтримують цей рух, тим самим стимулюючи інших громадян України підтримувати українське.

Список використаних джерел:

1. *Gradus.app*. URL: <https://gradus.app/kk/open-reports/consumer-trends-ukrainians-third-year-great-war-saving-money-becoming-more-picky-about-brands/> (дата звернення: 23.09.2025).
2. *Epravda.com.ua*. URL: <https://epravda.com.ua/biznes/trendi-vitrat-spozhyvcha-i-finansova-povedinka-ukrajinciv-806189/> (дата звернення: 23.09.2025).
3. Краузе О., Голда Н., Тимошів М. ЗМІНИ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧА В УМОВАХ ВІЙНИ. *Тернопільський національний технічний університет ім. Івана Пулюя*.
4. UNITED24. URL: <https://u24.gov.ua/uk/artemsil> (дата звернення: 23.09.2025)
5. Філатов Б.А. ПАТРІОТИЧНА СТРАТЕГІЯ ЛОКАЛЬНОГО ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ: ІНСТИТУЦІЙНІ ТА МОТИВАЦІЙНІ ЗАСАДИ. *Регіональні студії, 2022*.

Смірнова Анастасія Олександрівна, здобувачка вищої освіти факультету торгівлі та маркетингу

Державний торговельно-економічний університет, Україна

Науковий керівник: Кам'янецька Оксана Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри світової економіки

Державний торговельно-економічний університет, Україна

ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ СПОЖИВЧОЇ ПОВЕДІНКИ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА МІЖНАРОДНІ МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ

У сучасному глобальному середовищі відбуваються інтенсивні трансформації в поведінці споживачів, які суттєво впливають на міжнародні маркетингові стратегії. Змінені потреби, зростання значення цифрового простору та переорієнтація соціальних цінностей складають нову логіку між брендами та їхньою аудиторією.[1]

Одна з ключових тенденцій полягає в тому, як прийняття рішень споживачами стає дедалі залежнішим від цифрового середовища. Нескінченна інформація разом із мобільністю формує онлайн-канали як основний засіб комунікації, пошуку та оцінки продуктів. Це ставить нові очікування щодо адаптивності, персоналізації та загальної якості віртуального досвіду, що призводить до необхідності коригування маркетингових практик та вдосконалення цифрових послуг[2].

Чутливість та вразливість споживачів у цифровому середовищі залишаються дуже високими. Складні інтерфейси, агресивна комунікація та непрозорі алгоритми – все це елементи ускладнення прийняття рішень для користувачів та підвищення ризиків з їхнього боку – стають дедалі поширенішими рисами онлайн-простору. Ця ситуація наполегливо вимагає більш етичних підходів до залучення аудиторії та безпечних просторів для цифрової поведінки.[3]

Важливою тенденцією є зміна споживчих цінностей. Виклики нестабільності, соціальні та економічні проблеми роблять більш відповідальною, прозорою та соціально важливою роль брендів у маркетинговому комплексі. Люди тепер дивляться на компанії, виходячи з того, як вони впливають на їхнє життя, суспільство та навколишнє середовище, а також на основі функціональних та технічних характеристик продукту. Ця зміна сприйняття дозволяє міжнародному маркетингу робити акцент на ціннісних комунікаціях та сталому розвитку практик [4].

Тим часом, потреба в персоналізації продовжує зростати. Споживачі хочуть отримувати індивідуальні пропозиції та рекомендації – контент, що відображає їхні інтереси, спосіб життя чи культурні елементи. Це спонукає компанії динамічно аналізувати дані про поведінку, сегментувати цифрові продукти та відповідно коригувати моделі взаємодії, щоб ефективніше уточнювати комунікаційні повідомлення на міжнародних ринках [5].

Не менш важливою тенденцією є раціональний та емоційний спосіб споживання. Споживачі прагнуть знайти найкращий баланс між економією та якістю, окрім того, щоб отримувати позитивні відчуття від стосунків із брендом. Це змушує міжнародні компанії визначати глибоко продумані ціннісні пропозиції, які б задовольняли матеріальні та емоційні потреби не одного сегмента різних сегментів аудиторії [6].

Таким чином, нова парадигма міжнародного маркетингу визначається глобальними тенденціями в поведінці споживачів, що включає ключові елементи адаптивності, етики та персоналізації, що супроводжуються розумінням моделей поведінки. Діяльність компаній, що враховує ці фактори, дозволяє їм зміцнити конкурентні переваги та забезпечити ефективний розвиток на світових ринках.

Список використаних джерел:

1. Ipsos. *Ipsos Global Trends 2023 Report*. – 2023. – URL: https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2023-02/Ipsos%20Global%20Trends%20Report%202023_V2.pdf
2. Think with Google. *2023 Consumer Behavior Trends*. – 2023. – URL: <https://business.google.com/us/think/consumer-insights/2023-consumer-behavior-trends/>
3. OECD. *Consumer Vulnerability in the Digital Age*. – 2023. – URL: https://www.oecd.org/en/publications/consumer-vulnerability-in-the-digital-age_4d013cc5-en.html
4. KPMG. *Me, My Life, My Wallet: Global Customer Insights Programme*. – 2021. – URL: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/xx/pdf/2021/02/me-my-life-my-wallet.pdf>
5. NielsenIQ. *Global Consumer Outlook 2023*. – 2023. – URL: <https://nielseniq.com/global/en/insights/>
6. Euromonitor International. *Top Global Consumer Trends 2024*. – 2023. – URL: <https://go.euromonitor.com/white-paper-2024-global-consumer-trends.html>

Чекан Ольга Ігорівна, здобувачка другого (магістерського) рівня освіти
факультету торгівлі та маркетингу

Державний торговельно-економічний університет, Україна

Науковий керівник: Ягельська Катерина Юріївна, доктор екон. наук, професор,
професор кафедри маркетингу

Державний торговельно-економічний університет, Україна

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ У БРЕНД-МЕНЕДЖМЕНТІ: ФОРМУВАННЯ ЗВ'ЯЗКУ ЗІ СПОЖИВАЧАМИ

Сучасне бізнес-середовище функціонує в умовах інтенсивної цифровізації, глобалізації та інформаційного перенасичення. За таких обставин конкурентоспроможність бренду більше не обмежується сукупністю функціональних характеристик продукту чи послуги. Ключовим чинником успіху стає здатність бренду формувати стійкий емоційний зв'язок зі споживачами, забезпечуючи прояви довіри, автентичності та лояльності. У цьому контексті особливої ваги набуває емоційний інтелект (EI) як інтегративна характеристика, що поєднує когнітивні, емоційно-афективні та соціальні складові й перетворюється на стратегічний ресурс ефективного бренд-менеджменту.

Концепція емоційного інтелекту сформувалася наприкінці ХХ століття на перетині психології, соціології та нейроекономіки. Традиційне розуміння інтелекту як сукупності логіко-аналітичних здібностей виявилось недостатнім для пояснення складних комунікативних, поведінкових та соціальних феноменів. У цьому контексті емоційний інтелект розглядається як інтегративна властивість особистості, що поєднує емоційні, когнітивні та міжособистісні процеси [2, с. 376-381].

Згідно з концепцією Д. Гоулмана, емоційний інтелект включає п'ять базових компонентів:

- самоусвідомлення – здатність ідентифікувати власні емоційні стани та інтегрувати їх у процес саморефлексії;
- саморегуляцію – контроль імпульсивних реакцій і підтримання емоційної стійкості;
- внутрішню мотивацію як енергетичну основу цілеспрямованої діяльності;
- емпатію – здатність інтерпретувати та розуміти емоційні стани інших;
- соціальні навички, що забезпечують ефективну комунікацію та міжособистісну взаємодію [2, с. 376-381].

У бізнес-сфері ці компоненти пояснюють, чому раціональні аргументи нерідко поступаються емоційним чинникам у процесі прийняття управлінських та споживчих рішень. В умовах постінформаційної економіки сама по собі інформація не має значної цінності без здатності формувати позитивний емоційний відгук. Саме тому бренди намагаються накопичувати емоційний капітал, що проявляється у довірі, відчутті автентичності та формуванні емоційної пам'яті, які забезпечують довготривалу лояльність.

На основі цього підходу дослідники пропонують структурно-каузальну модель, відповідно до якої емоційний інтелект визначає якість брендової комунікації, впливає на сприйняття бренду та зрештою зумовлює рівень споживчої лояльності. Таким

чином, ЕІ розглядається як первинний детермінант формування лояльності, опосередкований комунікаційними та емоційними механізмами взаємодії між брендом і споживачем [3, с. 227–232].

Сучасний емоційний брендинг ґрунтується на використанні комунікативних і психоемоційних механізмів, спрямованих на формування емоційної залученості споживача. Основними інструментами є:

- емоційний наратив – цілісна та послідовна історія бренду, що формує його ідентичність і забезпечує сприйняття автентичності.

- мультисенсорна взаємодія – застосування зорових, слухових, тактильних та ароматичних стимулів з метою активізації емоційної пам'яті та асоціативного мислення.

- сторітелінг – персоналізовані або соціально значущі оповідні конструкції, які викликають емпатію й сприяють формуванню емоційного зв'язку зі споживачем [3, с. 227–232].

Практична реалізація цих підходів спостерігається у стратегіях провідних міжнародних компаній. Так, Apple формує асоціації з інноваційністю та естетикою, підкреслюючи мінімалістичний дизайн та унікальний користувацький досвід. Бренд Dove використовує ціннісні комунікації, орієнтовані на самоідентифікацію та прийняття власної зовнішності. Компанія Nike через меседж «Just Do It» стимулює мотиваційні механізми та самоактивацію. Lush вибудовує сенсорну ідентичність через аромати, текстури та візуальні елементи, що посилюють емоційний вплив на споживача.

Ключову роль у формуванні «емоційного інтелекту бренду» відіграють менеджери, адже саме вони визначають характер внутрішньої комунікації, корпоративної культури та управління стейкхолдерами. Застосування ЕІ у менеджменті сприяє створенню позитивного емоційного клімату, ефективному вирішенню конфліктів, мінімізації стресових факторів та підвищенню адаптивності команди [4, с. 12-20].

Емпіричні дані підтверджують результативність такого підходу. Зокрема, у компанії PepsiCo керівники з високим рівнем емоційного інтелекту продемонстрували зростання продуктивності на 10 % та зменшення плинності кадрів на 87 %. У L'Oreal співробітники, відібрані за результатами тестування EQ (Emotional Quotient), показали істотно вищі показники продажів порівняно з контрольною групою [1, с. 45-46].

Таким чином, емпіричні спостереження свідчать, що рівень емоційного інтелекту менеджерів безпосередньо корелює з ефективністю управління брендом, посилює його конкурентоспроможність і сприяє формуванню довготривалих відносин зі споживачами.

Отже, у сучасному бізнес-середовищі емоційний інтелект стає ключовим чинником конкурентоспроможності брендів. Оскільки раціональні аргументи дедалі частіше поступаються емоційним чинникам у прийнятті споживчих рішень, бренди формують емоційний капітал через автентичність, довіру, емоційні наративи, сторітелінг та мультисенсорну взаємодію. Приклади Apple, Nike, Dove і Lush демонструють, що емоційний бренд-комунікаційний вплив забезпечує стійку лояльність та формує емоційну пам'ять споживача.

Особливу роль у цьому процесі відіграють менеджери з високим рівнем ЕІ, які формують відповідну корпоративну культуру, підвищують ефективність комунікації

та сприяють розвитку позитивного емоційного клімату. Емпіричні дані з практики міжнародних компаній підтверджують, що емоційний інтелект корелює зі зростанням продуктивності, зменшенням плинності кадрів та посиленням ринкових позицій. Таким чином, ЕІ виступає стратегічним ресурсом бренд-менеджменту та фактором довготривалої лояльності.

Список використаних джерел:

1. Буднік А. В., Кузнєцова К. О. Перспективи використання штучного інтелекту в управлінні брендом сучасного підприємства. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи*: зб. тез доповідей учасників V Міжнар. наук-прак. конф. Київ, 2024. С. 45-46.
2. Пенюк В.О. Емоційний інтелект бренду: як компанії створюють емоційний зв'язок із споживачами. *Економічний простір*. 2025. № 206. С. 376–381. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.206.376-381>
3. Chernobay L. I., Shyron Y. O. Emotional intelligence in the management system. *Business inform*. 2019. Vol. 5, no. 496. P. 227–232. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-5-227-232> (дата звернення: 09.11.2025).
4. Fedorova Y. V. Emotional intelligence in business: tools and development methods. *Adaptive management: theory and practice. Economics*. 2019. Vol. 6, no. 12. URL: [https://doi.org/10.33296/2707-0654-6\(12\)-01](https://doi.org/10.33296/2707-0654-6(12)-01) (дата звернення: 10.11.2025).

Кулібаба Софія Ігорівна, здобувач вищої освіти факультету міжнародної торгівлі та права

Державний торговельно-економічний університет, Україна

Науковий керівник: Становий Олексій Сергійович, асистент кафедри логістики та торговельного бізнесу

Державний торговельно-економічний університет, Україна

ЗЕЛЕНА ЛОГІСТИКА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Починаючи з 2019 р. Європейський Союз реалізує масштабну кліматичну стратегію — European Green Deal (Європейський зелений курс), що визначає перехід до кліматично нейтральної економіки до 2050 р. Пакет Fit for 55 (2021 р.) конкретизував проміжну мету — скорочення чистих викидів парникових газів щонайменше на 55% до 2030 р. від рівня 1990 р. Ці документи стали основою для системних реформ у сфері енергетики, транспорту та промисловості [7].

У 2021 р. у порівнянні з 1990 р. загальні викиди парникових газів знизились на 36% [12]. Це відбулось за рахунок зменшення викидів у більшості секторів, однак викиди транспорту зросли. Відповідно якщо у 1990 р. частка транспорту у загальних парникових викидах становила 16,5% [2], то у 2023р. — 25,6% [12], саме тому транспорт є пріоритетною сферою для впровадження реформ для «озеленення». Логістика потрапляє під низку регуляцій, зокрема: розширення системи торгівлі квотами на викиди (ETS), оновлення Директиви щодо відновлюваних джерел енергії (RED III), впровадження вимог до сталого авіаційного палива (ReFuelEU) та морських перевезень (FuelEU Maritime).

Впровадження вищезазначених ініціатив почалося з 2019 року, уже можна оцінювати проміжні результати такої політики ЄС. Наріжним питанням в декарбонізації транспортної системи є електрифікація. Наприклад, великі виробники як Volvo оголошують плани щодо електрифікації автопарків для досягнення повністю нульових емісійних викидів до 2040 року [13]. За даними Асоціації європейських виробників автомобілів наразі доступно щонайменше 45 різних моделей вантажівок з нульовим рівнем викидів, а чотири нові моделі надходять у серійне виробництво [4]. Ці транспортні засоби мають широкий спектр застосування, від міських та регіональних перевезень до важких вантажних перевезень на далекі відстані. Частка електровантажівок у сегменті середніх та важких вантажів у Європі зростає, хоча й залишається дуже малою — 3,6% у першому півріччі 2025р., порівняно з 2,1% у 2024р. Про цьому 80% зареєстрованих електровантажівок (BEV) припадає тільки на 5 країн-членів ЄС: Швеції, Нідерландах, Австрія, Данії та Франції, а Швейцарія та Норвегія мають ще вищі показники реєстрації BEV, хоча не є членами ЄС [11, с. 9].

Але хоча виробники проявляють ініціативу та показують результати, впровадження транспорту з нульовими викидами все ще обмежене, точкове (в основному зосереджене лише в кількох країнах) та загалом не достатнє. Великою мірою це наслідок відсутності необхідної інфраструктури — густої мережі зарядних або заправних станцій. Інформація про кількість та розміщення зарядних станцій для вантажних електромобілів дуже обмежена, проте за дослідженням Асоціації

європейських виробників автомобілів в 12 країнах, включаючи Великобританію та Швейцарію, зараз доступні для використання близько 1000 зарядних станцій для електровантажівок. При цьому ціль ЄС до 2030 року — впровадження використання принаймні 400 000 вантажівок з нульовими викидами парникових газів (орієнтовно 330 000 вантажівок на акумуляторах та 70 000 водневих вантажівок), а для такої цілі необхідна наявність як мінімум 50 000 відповідних зарядних станцій [3, с. 4-17].

Також ключовим методом декарбонізації транспортної системи ЄС визначає модальний зсув у логістиці, а саме заміну автомобільного або повітряного транспорту на більш екологічно чисті — залізничний, внутрішній водний (річковий/морський) та комбінований [10, с. 7-11].

Для впровадження такого переходу було поєднано різні інструменти. Насамперед це збільшення інфраструктурних інвестицій, направлених на модернізацію залізничних коридорів, інтермодальних терміналів, портової інфраструктури для полегшення перевантаження вантажів між морем, залізницею та автотранспортом. Європейська комісія обрала 94 транспортні проекти для отримання майже 2,8 мільярда євро грантів ЄС у рамках Механізму об'єднання Європи (CEF) маршрутів в трансєвропейській транспортній мережі (TEN-T). Залізничний транспорт отримає найбільшу частку фінансування — 77% від загальної. Це включає будівництво «Rail Baltica» в Балтійському регіоні та Польщі, а також покращення шляхів в Греції та Словаччині. Також планується розвиток високошвидкісних залізничних ліній в Чехії та Польщі. Крім того, в 11 державах-членах, включаючи Австрію, Німеччину, Італію та Польщу, впровадять Європейську систему управління залізничним рухом (ERTMS) у поїздах та коліях [6].

Оскільки авіаційний та водний транспорт є складними для електрифікації, впроваджений механізм для заохочення переходу на альтернативні палива (SAF) завдяки системі торгівлі квотами на викиди парникових газів (ETS). Регламент «ReFuelEU Aviation» зобов'язує авіакомпанії поступово збільшувати частку сталого авіаційного палива, наприклад 2% у 2025 р., 6% у 2030 р., а в 2050р. планується 70%. Для стимулювання використання SAF передбачені податкові пільги на SAF, гранти та субсидії, спрощений доступ до інвестицій для будівництва SAF-заводів у деяких державах. Проте основна проблема полягає у низьких обсягах виробництва та високій вартості палива [8].

Регламент «FuelEU Maritime» встановлює вимоги до переходу на стале паливо: 2% з 2025р., 6% з 2030 р., 31% з 2040 р., 62% з 2045 р. та 80% з 2050 р. Судновласники отримують гнучкість у виборі типу палива, але у разі перевищення нормативів — сплачують штраф до 2 400 € за тону CO_2 [9].

З 2027 р. буде впроваджена нова система ETS2, яка поширюється також на дорожній транспорт та опалення будівель. Це означає, що вартість викидів CO_2 буде враховуватись у ціні палива, стимулюючи перевізників переходити на електричні або біопаливні транспортні засоби. За прогнозами Європейської комісії, середня ціна вуглецю у межах ETS2 становитиме 45–50 євро за т CO_2 у перші роки дії системи, що додасть від 10 до 15 євроцентів за літр до вартості палива [5].

Отже у перспективі зелена логістика ЄС має потенціал стати конкурентною перевагою європейського бізнесу — завдяки інтеграції інноваційних технологій, розвитку інтермодальних рішень та економічному стимулюванню зниження викидів. Однак для досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року необхідні більш рішучі

кроки — прискорене розгортання зарядної інфраструктури та збільшення використання транспорту з нульовими викидами, узгодження стандартів і посилення координації між державами-членами.

Список використаних джерел:

1. ACEA statistics: Electric trucks slow to start while buses surge ahead. *ecgassociation.eu*. URL: <https://www.ecgassociation.eu/article/?id=d2d09d38-4b44-4731-9003-a460ca1b0bda&utm> (date of access: 08.11.2025).
2. Climate. *eea.europa.eu*. URL: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/sustainability-of-europes-mobility-systems/climate> (date of access: 13.11.2025).
3. Decarbonising heavy-duty road transport: State of the enabling conditions. *acea.auto*. URL: https://www.acea.auto/files/Decarbonising-heavy-duty-road-transport_State-of-the-enabling-conditions.pdf (date of access: 13.11.2025).
4. Driving Europe's green transition with zero-emission trucks and buses. *ACEA - European Automobile Manufacturers' Association*. URL: <https://www.acea.auto/news/driving-europes-green-transition-with-zero-emission-trucks-and-buses/> (date of access: 13.11.2025).
5. ETS2 and its Impact on European Supply Chains and Industry - Logistics Viewpoints. *logisticsviewpoints.com*. URL: <https://logisticsviewpoints.com/2025/10/22/ets2-and-its-impact-on-european-supply-chains-and-industry/?utm> (date of access: 08.11.2025).
6. EU invests €2.8 billion in 94 transport projects to boost sustainable and connected mobility across Europe. *transport.ec.europa.eu*. URL: https://transport.ec.europa.eu/news-events/news/eu-invests-eu28-billion-94-transport-projects-boost-sustainable-and-connected-mobility-across-europe-2025-07-03_en?utm (date of access: 13.11.2025).
7. Fit for 55. *consilium.europa.eu*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/fit-for-55/>.
8. on ensuring a level playing field for sustainable air transport (ReFuelEU Aviation) : Regulation (EU) 2023/2405 of the European Parliament and of the Council of 31.10.2023 no. 32023R2405. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202302405.
9. on the use of renewable and low-carbon fuels in maritime transport, and amending Directive 2009/16/EC : Regulation (EU) 2023/1805 of the European Parliament and of the Council of 22.09.2023 no. Document 32023R1805. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32023R1805>.
10. Putting European transport on track for the future. 2021. 26 p. URL: <https://transport.ec.europa.eu/system/files/2021-04/2021-mobility-strategy-and-action-plan.pdf>.
11. Road transport: State of the enabling conditions. *acea.auto*. URL: https://www.acea.auto/files/Decarbonising-heavy-duty-road-transport_State-of-the-enabling-conditions.pdf.
12. Total net greenhouse gas emission trends and projections in Europe. *eea.europa.eu*. URL: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/total-greenhouse-gas-emission-trends> (date of access: 13.11.2025).
13. Volvo launches new trucks worldwide – future proofing its product portfolio. *Volvogroup.com*. URL: <https://www.volvogroup.com/en/news-and-media/news/2024/jan/volvo-launches-new-trucks-worldwide-future-proofing-its-product-portfolio.html?utm> (date of access: 08.11.2025).

Демчук Тимофій Романович, здобувач вищої освіти економічного факультету
Запорізький національний університет, Україна

Науковий керівник: Терент'єва Наталія Валеріївна, канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри управління персоналом і маркетингу
Запорізький національний університет, Україна

ІНТЕГРАЦІЯ ЧАТ-БОТІВ У СИСТЕМУ ОМНІКАНАЛЬНОГО МАРКЕТИНГУ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

У сучасному цифровому середовищі бренд-активність у соціальних мережах набуває дедалі більшої ваги. Саме тут на арену виходить концепція SMM (маркетинг у соціальних мережах), яка вже не обмежується лише публікаціями та таргетованою рекламою, а переходить до автоматизації комунікації з користувачами. Одним із ключових інструментів у цьому процесі стають чат-боти – програмні модулі, які імітують або підтримують спілкування з клієнтом [1]. Важливим аспектом є омніканальний підхід, коли взаємодія з клієнтом відбувається одночасно через декілька каналів, таких як месенджери, соціальні мережі, сайт чи чат-підтримка, із централізованим управлінням. В контексті SMM-сервісу архітектура чат-бота повинна бути такою, щоб він міг працювати у різних каналах, підтримувати бренд-тон, накопичувати дані про клієнта та автоматизувати типові сценарії взаємодії [4].

Чат-бот – це програмне забезпечення, яке автоматично обробляє запити користувача через текстовий або голосовий інтерфейс, найчастіше в месенджері чи чаті. У сфері SMM чат-боти дозволяють забезпечити доступність сервісу 24/7, що дає змогу користувачам отримувати інформацію або підтримку у будь-який час [3]. Вони автоматизують типові запити, наприклад, відповіді на поширені питання, збір контактів, підписку на розсилку або інформацію про акції. Крім того, чат-боти інтегруються з каналами соціального маркетингу, підвищуючи залученість і конверсію аудиторії [7]. Вони також дають змогу збирати дані про поведінку користувача та персоналізувати взаємодію, що є особливо важливим для SMM-сервісу, який працює з великою кількістю аудиторії [6].

Щоб реалізувати чат-бота, особливо в омніканальному середовищі, необхідно продумати кілька ключових блоків архітектури. Перш за все, варто визначити бізнес-цілі: що саме має робити бот – залучати підписників, відповідати на запити, підтримувати продажі або направляти користувача до живого оператора [5]. На цьому етапі прописуються сценарії взаємодії, що визначають точки входу, варіанти відповідей та дії у відповідь. Це дозволяє уникнути ситуацій, коли бот «збивається» і не розуміє, як реагувати на запит користувача [1].

Особливу увагу слід приділити каналам взаємодії та омніканальності. Для SMM-сервісу важливо, щоб бот працював у декількох каналах одночасно: месенджери (Telegram, Viber, WhatsApp), соціальні мережі (Facebook Messenger, Instagram Direct), сайт (вікно чату) та мобільний додаток [3]. Омніканальність передбачає, що користувач отримує послідовну комунікацію незалежно від вибраного каналу, а дані про його взаємодію зберігаються централізовано [7]. Це потребує інтеграції з API

різних платформ та єдиної бази даних або CRM-системи, де накопичується історія взаємодій.

Наступним важливим компонентом є платформа обробки діалогів, яка відповідає за логіку взаємодії: розпізнавання запитів, вибір відповіді та виконання дій, таких як передача даних до CRM або надсилання повідомлення користувачу [6]. Чат-боти можуть бути правило-орієнтованими, де сценарій жорстко прописаний, або з використанням штучного інтелекту і технологій обробки природної мови (NLP), що дозволяє гнучко реагувати на різні запити [5]. Останній варіант вимагає більше ресурсів, але забезпечує більш природну взаємодію.

Для ефективної роботи ботів у SMM-сервісі також необхідна інтеграція з CRM, аналітичними системами та зовнішніми сервісами. Це дозволяє зберігати історію взаємодій, отримувати статистику, відстежувати ефективність бот-сценаріїв і підвищувати персоналізацію взаємодії [4]. Також важливо передбачити можливість передавати складні запити живому оператору та забезпечити інтерфейс для контролю бот-дій і аналізу статистики [3].

Після запуску чат-бота слід відслідковувати ключові показники: кількість запитів, час відповіді, відсоток переходу до оператора, конверсії та задоволеність користувачів. На основі цих даних необхідно коригувати сценарії, додавати нові кейси та оптимізувати інтеграції, щоб забезпечити стабільну і ефективну роботу системи [7].

Оmnіканальний SMM-сервіс із чат-ботом має низку специфічних особливостей. По-перше, важлива узгодженість бренду і тональності. Користувач може почати спілкування через Instagram, потім перейти в Telegram або на сайт, і він повинен отримувати однаковий тон комунікації, однаковий стиль повідомлень та візуальні елементи [3]. По-друге, слід передбачити обробку переходів між каналами: історія користувача повинна зберігатися незалежно від того, яким каналом він скористався [7]. По-третє, бот автоматизує SMM-процеси, такі як збір підписників, автоматичні повідомлення про нові публікації чи акції, проведення опитувань і квізів, інтеграція з контент-планом та посиланнями на соцмережі. Це знижує ручну роботу та підвищує ефективність маркетингових кампаній. Водночас існують виклики: технічні (інтеграція з різними API, збереження даних), організаційні (синхронізація роботи SMM-команди і операторів), та питання роботи з даними (згода на обробку, узгодженість інформації) [6].

Спрощена архітектурна схема omніканального чат-бота виглядає так: користувач звертається через будь-який канал, повідомлення потрапляє в модуль обробки запитів, далі інформація зберігається у централізованій базі даних або CRM. Аналітичний модуль обробляє дані та надає статистику, а при необхідності оператор або SMM-команда підключаються для продовження комунікації [1]. Така архітектура дозволяє об'єднати всі канали, зберегти історію взаємодій користувача та підвищити персоналізацію комунікацій [3].

Архітектура чат-бота для omніканального SMM-сервісу – це комплексна система, яка об'єднує сценарії, канали, базу даних, аналітику та операторську підтримку. Правильно реалізована система дозволяє бізнесу підвищити ефективність комунікації, охопити користувачів у декількох каналах, зменшити навантаження на операторів і покращити взаємодію з аудиторією [7]. Успіх залежить від продуманості сценаріїв, інтеграції з CRM, збереження даних та постійного моніторингу показників ефективності [6].

Список використаних джерел:

1. ConnectiveOne. Чат-бот для бізнесу | Автоматизація комунікації з клієнтами 24/7. URL: <https://www.connectiveone.io/academy/omnichannel-chatbot>
2. Kwizbot Academy. Омніканальні чат-боти в месенджерах. URL: <https://www.kwizbot.io/ua/academy/omnichannel-chatbot>
3. NovaBots. Омніканальний підхід до месенджерів у бізнесі. URL: <https://novabots.ai/ua/>
4. Creative SMM. Що таке Chatbot та кому вони потрібні. URL: <https://creativesmm.com.ua/shho-take-chatbot-ta-komu-vonu-potribni/>
5. SMSClub. Про чат-боти простими словами. URL: <https://smsclub.mobi/about-chatbots-simply/>
6. ТНТУ. Чат-боти в маркетингу та банківській справі. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/45695/1/2024_KRB_SNs-42_Bodnar_DV.pdf
7. Habr. Як чат-боти допомагають створювати омніканальний досвід. URL: <https://habr.com/ru/articles/338656/>

Червяк Валерія Олександрівна, здобувач вищої освіти
факультету міжнародної торгівлі та права
Державний торговельно-економічний університет, Україна

Науковий керівник: Черняга Людмила Петрівна, канд.екон.наук, доцент,
доцент кафедри світової економіки
Державний торговельно-економічний університет, Україна

МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ КИТАЙСЬКИХ БРЕНДІВ НА СВІТОВИХ РИНКАХ (SHEIN, TEMU)

На сьогоднішній день, китайські платформи є безумовно лідерами електронної комерції. Завдяки унікальним і агресивним маркетинговим стратегіям, їхня популярність набрала обертів серед різних сегментів ринку та зробила лідерами у всьому світі.

Сучасний маркетинг поєднує традиційні підходи з інноваційними цифровими інструментами. Інфлюенсер-маркетинг став однією з найефективніших стратегій залучення аудиторії, особливо серед міленіалів та покоління Z, які традиційно скептично ставляться до класичної реклами, але довіряють рекомендаціям людей, яких вони поважають та за якими стежать у соціальних мережах. Тому для компаній може бути гарною ідеєю звернутися до тих, хто в соціальних мережах має багато підписників і високий рівень залученості [1].

Сторітеллінг-маркетинг зосереджується на емоційних зв'язках, які, згідно з Harvard Business Review [2], є ключовими для лояльності до бренду та майбутньої цінності клієнта. Замість прямого продажу, бренди створюють освітній та розважальний контент, що допомагає вирішувати проблеми споживачів. Інша сучасна стратегія - омніканальний маркетинг. Це узгоджена взаємодія клієнта з брендом через усі канали (соціальні мережі, телефон, електронна пошта, онлайн-чат) [2]. Наприклад, якщо клієнт побачить рекламу продукту в соцмережах, то на вебсайті бренду йому також буде рекомендовано той самий продукт.

Китайські платформи не просто використовують сучасні маркетингові стратегії, вони їх інтегрують та посилюють, створюючи безшовний досвід від контенту до покупки. Саме на прикладах китайських брендів світ бачить, як вони не тільки користуються новими стратегіями, але й переносять їх на рівень вгору і випереджають свої конкурентів.

На перший погляд, може здатися, що Shein і Temu - майже однакові, оскільки обидві є гігантами електронної комерції, які орієнтовані на досить низькі ціни на широкий асортимент товару та швидке залучення споживачів [3]. Temu - це інтернет-мегамаркет з величезним вибором товарів, включаючи одяг, техніку та інструменти. Shein же концентрується на моді, пропонуючи широкий асортимент переважно одягу [4].

Маркетинг Temu фокусується на інноваціях, креативності та максимізує впізнаваність у різні способи. В 2023 році компанія купила рекламу в Super Bowl під час ефірного часу, яка обійшлась в 7 млн дол, та роздала понад 15 млн дол у вигляді купонів та подарунків для користувачів під час заходу [5]. Ця стратегія була вкрай ефективною: представник Temu заявив, що рекламна кампанія Super Bowl 2023 року допомогла "нанести гіганта електронної комерції на мапу" [6].

Ще однією стратегією Temu є гейміфікація. Додаток дозволяє користувачам поєднувати шопінг та ігри, такі як колесо рулетки, Fishland, Coin Spin, які видають різні купони та призи як винагороду [7]. За допомогою гейміфікації Temu використовує тактики поведінкової психології, щоб привернути увагу споживачів. Наприклад, він використовує принцип соціального доказу, показуючи відгуки, кількість п'ятизіркових оцінок, скільки людей придбали його за останні 24 години та кількість клієнтів, які наразі мають продукт у своїх кошиках [7].

Цінова стратегія Temu є ж ультраагресивною, зумовленою прямим постачанням від виробника до покупця. Ціни на продукцію значно нижчі, ніж у конкурентних платформах, таких як Amazon чи Shein [8]. Однак успіх Temu залежить від недорогих і, можливо, низькоякісних альтернатив популярним і брендовим товарам.

Наприклад, порівняння Omnisend показало, що Temu приблизно у 96% випадків розміщував товар, який «відповідав» продукту в категорії камер та фототехніки Amazon. Але жоден з цих товарів Temu не був того ж бренду або відомої якості, що й на Amazon. Натомість, товари були без бренду та типовими, і «дуже нагадували відомі бренди, часто з розмитими логотипами або зміненою упаковкою», за даними Omnisend [8].

Маркетингові стратегії Shein поєднують в собі цифрові іновачії, швидку адаптацію до змін та залучення онлайн інфлюенсерів. Ідея Shein - пропозиція широкого асортименту товару за конкурентними цінами, що дає змогу самовиражатися без фінансових обмежень.

Бренд слідує за сучасними трендами моди та швидко адаптується - якщо певний стиль одягу починає набирати популярності в Instagram або TikTok, алгоритм Shein вловлює цей ранній ажіотаж [9]. Потім компанія швидко реагує, виробляючи невеликі партії цього товару, щоб протестувати ринок. Протягом кількох днів вони оцінюють, наскільки добре він продається. Якщо дані показують високий попит, Shein швидко масштабує виробництво, використовуючи тенденцію, поки вона ще свіжа [10].

Канали просування Shein полягаються саме на цифровий маркетинг та колаборації з інтернет інфлюенсерами. Компанія закріпила свою присутність на платформах соціальних мереж, таких як TikTok, Instagram та Facebook, взаємодіючи з аудиторією через партнерство з інфлюенсерами та контент, створений користувачами [11]. В обмін на свої публікації інфлюенсери щомісяця отримують безкоштовну доставку товарів і навіть від 10 до 20% комісії від реферальних продажів у додатку. Така реферальна стратегія допомагає поширювати інформацію про бренд справжнім чином [12].

Shein використовує технології кількома способами для залучення своїх користувачів. Його додаток SheInWear використовує доповнену реальність, щоб користувачі могли приміряти одяг. Клієнти можуть завантажувати свої фотографії та приміряти товари в додатку, щоб візуалізувати, як вони виглядатимуть. Тепер, коли Shein розширюється до товарів для дому, клієнти також можуть використовувати цю технологію, щоб розмістити товари у своїх фізичних приміщеннях перед покупкою [13].

І Shein, і Temu демонструють, що їхні бізнес-моделі здатні вистояти в часи економічної нестабільності, успішно адаптуючись до різних регіональних умов. Завдяки низьким цінам, широкому асортименту, використанню аналізу даних та адаптації, вони змогли завоювати та утримати провідні позиції на світовому ринку.

Однак, зважаючи на зростаючу тенденцію до екологічного споживання, Shein, Temu та інші гравці можуть зіткнутися з новими викликами, які змусять їх переглянути існуючі стратегії. Враховуючи динаміку сучасного маркетингу та інноваційні підходи китайських платформ, українські компанії можуть адаптувати ці стратегії під себе. Зміщення фокусу на колаборації з нішевими інфлюенсерами, які мають високий соціальний капітал та довіру у суспільстві, допоможе у побудові довгострокової довіри між брендом та клієнтами. Така стратегія як гейміфікація також може слугувати цінним інструментом для українських компаній: обмежені пропозиції з елементом ігр, система знижок за спільні замовлення та впровадження квестів-вікторин зможуть налагодити лояльність користувачів до компаній. Впровадження має бути поступовим та з акцентом на автентичність, оскільки український споживач цінує справжність, а не гламур.

Список використаних джерел:

1. Was ist Influencer-Marketing? Mailchimp. *Mailchimp*. URL: <https://mailchimp.com/resources/what-is-influencer-marketing/>
2. What Is Data-Driven Marketing?. *Coursera*. URL: <https://www.coursera.org/articles/data-driven-marketing>
3. Temu & SHEIN: The Science of Disrupting eCommerce. *SCAYLE*. URL: <https://www.scayle.com/library/blog/temu-shein-disrupting-ecommerce/>
4. Temu: the new shopping apps titan?. *AppMagic.rocks*. URL: <https://appmagic.rocks/blog/temu>
5. Temu's strategies for explosive growth - alphabridge. *Alphabridge*. URL: <https://alphabridge.co/featured/temus-strategies-for-explosive-growth/>
6. 'I've never seen anything like this': Temu's ad spend soars as it embarks on a marketing blitz. *Modern Retail*. URL: <https://www.modernretail.co/marketing/ive-never-seen-anything-like-this-temu-ad-spend-soars-as-it-embarks-on-a-marketing-blitz/>
7. O'Brien C. Temu: the discount ecommerce disruptor | digital marketing institute. *Digital Marketing Institute*. URL: <https://digitalmarketinginstitute.com/resources/case-studies/temu-the-discount-ecommerce-disruptor>
8. Temu marketing strategies. *The Business Model Analyst*. URL: <https://businessmodelanalyst.com/temu-marketing-strategy/?srsltid=AfmBOookw0OQL8ilkXd-jRud2yMouXqMGip4vifkSzz8J43Y70KaMYtz>
9. The pricing strategy of temu sellers. *Practical Ecommerce*. URL: <https://www.practicalecommerce.com/the-pricing-strategy-of-temu-sellers>
10. Gowtham S. How Shein and Temu are disrupting the US e-commerce. *CrossDock Insights*. URL: <https://crossdockinsights.com/p/shein-and-temu>
11. Shein marketing strategy. *The Business Model Analyst*. URL: https://businessmodelanalyst.com/shein-marketing-strategy/?srsltid=AfmBOopDNxNN01tWKGsY6IhzwC04nFUhYqP0E3-YhdLSUKsD5n_xNuO5
12. Dissecting Shein's marketing strategy. *Daxue Consulting - Market Research and Consulting China*. URL: <https://daxueconsulting.com/shein-market-strategy/>
13. Shein Marketing Strategy: Decrypting the growth patterns - ContactPigeon. *Omnichannel Customer Engagement Platform*. URL: <https://blog.contactpigeon.com/shein-marketing-strategy/>

Геля Євгенія Костянтинівна, здобувач вищої освіти факультету міжнародної торгівлі та права

Державний торговельно-економічний університет, Україна

Науковий керівник: Становий Олексій Сергійович, асистент кафедри логістики та торговельного бізнесу

Державний торговельно-економічний університет, Україна

МОДЕЛЬ JUST-IN-TIME ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЛОГІСТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Сучасна глобальна економіка характеризується постійним ускладненням ланцюгів постачання, високою динамікою попиту та швидкими технологічними змінами. В умовах конкуренції підприємства змушені шукати інструменти, що дозволяють підвищити ефективність логістичних процесів, зменшити витрати та забезпечити високу якість обслуговування споживачів. Одним із таких інструментів є модель Just-in-Time (JIT) — філософія управління, що базується на постачанні ресурсів «саме вчасно», без надлишкових запасів і затримок.

В умовах високодинамічного, цифровізованого та волатильного світового ринку традиційні моделі управління ланцюгами постачання стають нерелевантними. Необхідність оперативного реагування на часті логістичні збої, зростання витрат та підвищені вимоги до персоналізованого сервісу змушує комерційні структури впроваджувати інноваційні підходи. У цьому контексті модель Just-in-Time (JIT), часто інтегрована з принципами гнучких та адаптивних ланцюгів, є ключовим інструментом. Сучасна модифікація JIT, що передбачає включення елементів Just-in-Case для забезпечення стійкості в умовах нестабільності, дає змогу підприємствам збалансувати високу швидкість реагування (на основі моніторингу попиту в реальному часі) з оптимізацією виробничих запасів. Такий гібридний підхід забезпечує гнучкість, стійкість та конкурентоспроможність, суттєво підвищуючи загальну ефективність логістичних процесів [4, с. 6].

Розвиток JIT став важливим етапом у переході від традиційних моделей планування до гнучких систем управління ланцюгами постачання. На відміну від класичних підходів, що орієнтувалися на створення запасів «про запас», концепція Just-in-Time ґрунтується на мінімізації всіх видів втрат та тісній координації між усіма учасниками логістичного ланцюга. Це потребує високого рівня інформаційної прозорості, синхронізації виробництва й транспортування та активного використання цифрових технологій для моніторингу попиту.

Модель Just-in-Time реалізує систему постачання за принципом «витягування» (Pull), гарантуючи надходження товарно-матеріальних цінностей виключно у відповідь на фактичний споживчий попит. Інтеграція JIT як елемента Lean-менеджменту в повсякденну логістичну практику дозволяє підприємствам суттєво покращити бізнес-процеси та здобути стійку конкурентну перевагу. Ключові результати такого підходу включають швидке реагування на ринкові зміни, мінімізацію операційних запасів і скорочення простоїв, що у сукупності забезпечує пряме підвищення ефективності логістичної системи в цілому [2, с. 151-152].

Реалізація принципів JIT неможлива без узгодження з концепцією Lean-логістики, що орієнтована на усунення втрат (muda) і безперервне вдосконалення процесів. Впровадження цих підходів вимагає не лише технологічних, а й організаційних змін — розвитку корпоративної культури, що підтримує дисципліну, точність і командну взаємодію.

Lean-логістична модель є однією з найпрактичніших для підвищення ефективності та гнучкості підприємств у міжнародному середовищі. Її головна мета — усунення всіх видів втрат (muda) та прискорення логістичних операцій, особливо в контексті експортно-імпортних процедур, що вимагають врахування специфіки митного та міжнародного контролю.

Ключові особливості Lean-підходу, які прямо впливають на ефективність логістики:

1. Мінімізація запасів і часу циклу постачання.
2. Застосування принципу Just-in-Time (JIT), який є основою філософії Toyota.
3. Стандартизація процесів та активне використання методології Kaizen для постійних поліпшень.

Успіх цієї моделі підтверджується досвідом глобальних лідерів, як-от Toyota, Amazon та Nike, які завдяки JIT та Lean змогли значно скоротити логістичні витрати та час доставки. На українському ринку цей підхід успішно застосовують «Нова Пошта» (для оптимізації сортувальних терміналів) та «Миронівський хлібопродукт» (для ефективного управління міжнародними контейнерними поставками) [3, с. 38].

Сьогодні модель Just-in-Time еволюціонує від виробничої стратегії до комплексного логістичного підходу, який охоплює управління запасами, транспортом, складуванням та обслуговуванням клієнтів. В умовах цифровізації логістики JIT все частіше поєднується з інструментами аналітики даних, IoT та ERP-системами, що дозволяє забезпечити повну прозорість і контроль над усім ланцюгом постачання.

Ключовим чинником успіху JIT є гнучкість виробництва, що забезпечує швидку адаптацію до змін попиту. Хоча JIT традиційно асоціюється з оптимізацією витрат, в умовах кризових ситуацій, зокрема воєнного конфлікту, його застосування набуває стратегічної важливості, забезпечуючи стійкість ланцюгів постачання. Це вимагає від підприємств перегляду логістичних маршрутів і вибору постачальників, але завдяки точній синхронізації поставок і виробництва, JIT продовжує гарантувати оптимізацію витрат і підвищення загальної ефективності логістичної системи [1, с. 122].

Отже, модель Just-in-Time виступає ефективним інструментом підвищення результативності логістичних процесів, поєднуючи економію ресурсів із гнучкістю та швидкістю реагування на зміни ринку. Її застосування сприяє створенню більш стійких, цифрово інтегрованих і клієнтоорієнтованих ланцюгів постачання. У поєднанні з філософією Lean та сучасними технологіями управління даними JIT дозволяє підприємствам підвищувати конкурентоспроможність навіть у періоди глобальної нестабільності.

Список використаних джерел:

1. Скаско О., Кут Д. Застосування нових систем управління запасами на підприємствах в умовах ринкової нестабільності та військового конфлікту. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки. Вип. 76. 2024. С.119-124. URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/1541/1452> (дата звернення 25.10.2025)

2. Сачинська Л., Радіонова А., Сисоєв В. Управління логістичними бізнес-процесами на засадах інтегрування BPM-методології та концепції Lean-менеджменту. Підприємництво та інновації. Вип. 36. 2025. С.149-157. URL: <http://www.ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/824/802> (дата звернення 26.10.2025)
3. Мусієнко С., Клименко Л. Ефективні моделі логістичного менеджменту в зовнішньоекономічній діяльності підприємств на основі принципів управління якістю. Збірник наукових праць Уманського національного університету. 2025. С.32-44. URL: <https://journal.udau.edu.ua/assets/files/106.2/3.pdf> (дата звернення 25.10.2025)
4. Набока Р., Бернацька І., Короленко О. Інноваційні моделі управління ланцюгами постачання у сфері торгівлі: аналіз ефективності. Соціальний розвиток: економіко-правові проблеми. Вип. 7-8. 2025. С.1-12. URL: <http://194.44.193.54:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/1101/R.%20Naboka%2c%20%20I.%20Bernatska%2c%20O.%20Korolenko.%20Innovative%20Models%20of%20Supply%20Chain%20Management%20in%20Trade%20Efficiency%20Analysis.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 26.10.2025)

Крилова Токовий Філіпе, здобувач вищої освіти кафедри підприємництва і маркетингу

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Науковий керівник: Руденко М.В., д-р.екон.наук., проф.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО МАРКЕТИНГУ ПІДПРИЄМСТВА

Стратегічний маркетинг займає центральне місце у діяльності підприємства, будучи фундаментом для довгострокового успіху та конкурентоспроможності [1]. Він визначає, як компанія взаємодіє з ринком, щоб досягти своїх бізнес-цілей, максимізувати прибуток та випереджати конкурентів. Стратегічний маркетинг забезпечує узгодженість всіх підрозділів організації, спрямовуючи їхні зусилля на задоволення потреб клієнтів і досягнення сталого зростання.

На основі досліджень [2-4] виділимо основні аспекти місця стратегічного маркетингу в діяльності підприємства, які представимо на рис. 1.

Рис. 1. Місце стратегічного маркетингу в діяльності підприємства

Аналізуючи рис. 1 зауважимо, що стратегічний маркетинг на підприємстві допомагає в:

- визначені довгострокових цілей: стратегічний маркетинг допомагає підприємству сформулювати цілі, які будуть актуальні у довгостроковій перспективі, а не лише у короткостроковій перспективі;
- розумінні ринку та конкурентів: включає аналіз ринкової ситуації, вивчення потреб цільової аудиторії та оцінку конкурентного середовища;
- розробці конкурентних переваг: стратегічний маркетинг спрямований на виявлення та розвиток унікальних конкурентних переваг, які допоможуть компанії виділитися на ринку;

- формуванні стратегії просування: на основі аналізу ринку та конкурентного середовища розробляється комплексний план дій, який включає вибір цільових ринків, позиціонування продукту, визначення цінової політики і вибір каналів комунікації;
- побудові бренду: стратегічний маркетинг відіграє ключову роль у формуванні та зміцненні бренду, підвищенні його впізнаваності та лояльності клієнтів;
- оптимізації бізнес-процесів: стратегічний маркетинг допомагає побудувати ефективні бізнес-процеси, що забезпечують взаємодію між різними підрозділами компанії та задоволення потреб клієнтів;
- оцінці ефективності: передбачає постійний моніторинг та оцінку результатів, що дозволяє вносити корективи у стратегію та підвищувати її ефективність.

В цілому, стратегічний маркетинг є не просто набором інструментів, а цілісною концепцією, яка пронизує всю діяльність підприємства, спрямовуючи її на досягнення довгострокових цілей та забезпечення сталого зростання [5].

Для підвищення ефективності стратегічного маркетингу підприємства необхідно зосередитись на поліпшенні кількох ключових напрямків. До них відносяться: глибокий аналіз ринку та конкурентів, точне визначення цільової аудиторії, розробка диференційованих продуктів та послуг, оптимізація цінової політики, вибір ефективних каналів просування, а також постійний моніторинг та адаптація стратегії.

Проаналізувавши літературу [2; 5-7] наведемо основні напрями підвищення ефективності стратегічного маркетингу підприємства, які представлено в табл.1.

Таблиця 1

Основні напрями підвищення ефективності стратегічного маркетингу підприємства

№	Напрями	Характеристика
1.	Аналіз ринку та конкурентів	Глибоке дослідження ринку Аналіз конкурентного середовища SWOT-аналіз
2.	Визначення цільової аудиторії	Інновації та покращення продукту Сегментування ринку
3.	Розробка диференційованих товарів та послуг	Інновації та покращення продукту Унікальна торгова пропозиція
4.	Оптимізація цінової політики	Аналіз ціноутворення Різні цінові моделі
5.	Вибір ефективних каналів просування	Багатоканальний підхід Інтеграція каналів
6.	Моніторинг та адаптація стратегії	Постійний збір даних Гнучкість і адаптивність

Отже, до основних напрямів підвищення ефективності слід віднести:

1. Аналіз ринку та конкурентів:

- глибоке дослідження ринку: необхідно постійно аналізувати поточні ринкові тенденції, виявляти нові можливості та загрози, що включає вивчення купівельної поведінки, аналіз попиту і пропозиції, а також відстеження змін у законодавстві, що впливають на ринок;
- аналіз конкурентного середовища: важливо розуміти сильні та слабкі сторони конкурентів, їх стратегії, цінову політику та маркетингові активності, що дозволить виявити конкурентні переваги та визначити можливості для диференціації;

- SWOT-аналіз: проведення SWOT-аналізу (сильні сторони, слабкі сторони, можливості та загрози) допоможе оцінити поточну позицію компанії на ринку та розробити ефективну стратегію.

2. Визначення цільової аудиторії:

- детальний портрет цільової аудиторії: необхідно чітко розуміти, хто є вашим ідеальним клієнтом, які потреби, переваги, і як він приймає рішення про покупку;
- сегментування ринку: поділ цільової аудиторії на сегменти з урахуванням різних критеріїв (демографічних, психографічних, поведінкових) дозволить ефективніше адаптувати маркетингові повідомлення та пропозиції.

3. Розробка диференційованих товарів та послуг:

- інновації та покращення продукту: компанія повинна постійно працювати над покращенням своїх продуктів та послуг, пропонуючи нові функції, підвищуючи якість та адаптуючи їх до потреб клієнтів, що змінюються;
- унікальна торгова пропозиція (УТП): необхідно розробити чітке та привабливе УТП, яке виділить компанію серед конкурентів та переконає клієнтів обрати саме її продукти.

4. Оптимізація цінової політики:

- аналіз ціноутворення: необхідно визначити оптимальну цінову стратегію, яка враховуватиме собівартість продукції, конкурентну ситуацію, цінність продукту для споживача та мети компанії з максимізації прибутку;
- різні цінові моделі: розглянути можливість використання різних цінових моделей, таких як знижки, акції, пакетні пропозиції тощо, для залучення та утримання клієнтів.

5. Вибір ефективних каналів просування:

- багатоканальний підхід: необхідно використовувати різні канали просування, такі як соціальні мережі, контекстна реклама, SEO, контент-маркетинг та інші канали залежно від специфіки цільової аудиторії та продукту;
- інтеграція каналів: важливо забезпечити інтеграцію різних каналів просування, щоб створити єдине та узгоджене повідомлення для цільової аудиторії.

6. Моніторинг та адаптація стратегії:

- постійний збір даних: необхідно відстежувати результати маркетингових кампаній, аналізувати дані та отримувати уроки для майбутніх активностей;
- гнучкість і адаптивність: маркетингова стратегія повинна бути гнучкою і адаптуватися до умов ринку, що змінюються, і потреб клієнтів.

Таким чином, у результаті проведеного дослідження можна стверджувати, що підвищення ефективності стратегічного маркетингу є безперервним, динамічним процесом, який потребує системного підходу та постійного вдосконалення, що передбачає комплексний аналіз внутрішнього та зовнішнього маркетингового середовища, виявлення можливостей і загроз, формування обґрунтованих стратегічних цілей, розроблення ефективних інструментів їх досягнення, реалізацію стратегічних рішень у відповідності до змін ринкової кон'юнктури, а також постійну оцінку отриманих результатів і коригування стратегій.

Список використаних джерел:

1. Бабаченко Л.В. Стратегічний маркетинг у системі управління промисловим підприємством *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 15. Ч. 1. С. 11-14.

2. Ільків А.В. Стратегічне планування діяльності підприємства в умовах невизначеності як передумова забезпечення фінансово-економічної безпеки Облікова, фінансова та управлінська діяльність підприємств в умовах нестійкості економіки: кол. моногр.; ДДАЕУ. Дніпро: Пороги, 2020. С. 301-310.
3. Устік Т.В. Використання сучасних технологій у сфері реклами: світовий досвід та вітчизняні реалії. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2025. № 32. С. 130-135.
4. Кравченко О.О. Хедхантинг як один з інноваційних методів маркетингу персоналу. *Вісник Черкаського національного університету. Серія «Економічні науки»*. 2023. № 28(3-4). С. 84-90.
5. Шульга А.О. Напрями удосконалення системи стратегічного управління розвитком маркетингової діяльності підприємства. *Підприємництво та інновації*. 2022. №25. С. 110-113.
6. Кочума І.Ю. Інформаційна безпека в smart-туризмі: управління ризиками, маркетингові стратегії, перспективи. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2024. № 2. С. 351-359.
7. Руденко М.В. Інноваційні іміджеві стратегії розвитку молодіжного сегменту міжнародного туризму. *Економічний часопис Волинського національного університету ім. Лесі Українки*. 2025. Том 1 №41. С. 196-206.

Підчибій Анастасія Віталіївна, здобувач вищої освіти факультету торгівлі та маркетингу

Державний торговельно-економічний університет, Україна

Науковий керівник: Коровіна Олена Володимирівна, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри маркетингу

Державний торговельно-економічний університет, Україна

ОСНОВНІ ЗМІНИ В ПОВЕДІНЦІ УКРАЇНСЬКИХ СПОЖИВАЧІВ

Повномасштабне вторгнення суттєво змінило життєві пріоритети українців, що одразу позначилося на споживчій поведінці. В умовах невизначеності люди по-іншому оцінюють свої витрати, обережніше роблять вибір і набагато гостріше реагують на цінову політику брендів. Зміни не були одномоментними - вони формувалися поступово, але сьогодні вже чітко простежуються кілька стійких моделей поведінки, які визначають ринок.

Першою й найбільш очевидною зміною став зсув до раціонального споживання. За даними *Deloitte Ukraine (2023)*, понад 60% українців перейшли на більш економний формат покупок, а майже половина - активніше порівнюють ціни перед тим, як ухвалити рішення [1]. Споживачі відмовляються від імпульсивних витрат, натомість зосереджуються на необхідному й корисному. Особливо виріс попит на товари, які забезпечують побутову стабільність: павербанки, ліхтарики, термобілизна, базові продуктові набори. Це не короткостроковий тренд - такі покупки сприймаються як спосіб підготуватися до можливих перебоїв з електроенергією чи логістикою.

Ще один помітний тренд - підсилення підтримки українських виробників. Дослідження *KSE/USAID (2023)* показало, що близько 57% споживачів свідомо обирають локальні бренди, пояснюючи це бажанням підтримувати економіку країни та довірою до місцевого бізнесу [2]. Для багатьох покупців цінність товару тепер включає не лише якість, а й соціальну позицію компанії. Підтримка благодійних ініціатив, прозора комунікація та участь у волонтерстві стали формою нематеріальної «переваги».

Важливою складовою сучасної поведінки стало й розширення ролі онлайн-каналів. За підрахунками *Gradus Research (2024)*, 71% українців принаймні раз на місяць купують онлайн, а 38% обирають товар під впливом відгуків, порад знайомих або блогерів [3]. Соціальні мережі перетворилися на інструмент порівняння та перевірки продавця: люди хочуть швидко побачити реальний відгук, асортимент, відповіді на запитання й прозорі умови доставки. Таким чином, інтернет став не лише каналом продажу, а й середовищем ухвалення рішення.

Водночас зростає значення емоційного та ціннісного аспекту. Під час війни українці частіше звертають увагу на бренди, які демонструють людяність і чесність. Надмірно агресивні рекламні стратегії або маніпулятивні заклики навпаки викликають недовіру. За даними *Deloitte*, кожен третій українець помітно позитивніше ставиться до компаній, що системно допомагають ЗСУ або волонтерам [1].

Поряд із цим формується ще одна цікава тенденція - так звані «покупки для емоційної рівноваги». Незважаючи на економію, люди періодично дозволяють собі

маленькі приємності: каву, косметику, одяг чи невеликий аксесуар. Психологи пояснюють це потребою зберегти внутрішню стабільність, а самі споживачі часто говорять про ці покупки як про «маленьку віддушину». Цей сегмент - невеликий, але стійкий, і він допомагає бізнесу підтримувати попит.

У підсумку можна сказати, що поведінка українських споживачів у воєнний час - це поєднання прагматизму, адаптивності й ціннісного вибору. Люди стали обережнішими у витратах, але водночас чіткіше формулюють, які бренди відповідають їхнім очікуванням та життєвій позиції. Бізнесу важливо не просто продавати, а будувати чесну, людяну комунікацію й пропонувати реальну цінність, адже саме це сьогодні визначає довіру та лояльність покупців.

Список використаних джерел:

1. Deloitte Ukraine. Менше обмежують себе у витратах, купують офлайн та підтримують бренди, які допомагають ЗСУ. 13 березня 2025. <https://www.deloitte.com/ua/uk/about/press-room/consumer-behavior-research-2024.html>
2. The Page. Споживча поведінка українців на третьому році великої війни: дослідження Gradus Research. Березень 2024. <https://thepage.ua/ua/news/spozhivcha-povedinka-ukrayinciv-na-tretomu-roci-velikoyi-vijni>
3. Marketer.ua. Споживчі та культурні тренди українців у 2025 році: self-care, спонтанність та нові цінності. Дослідження Gradus Research. Травень 2025. <https://marketer.ua/ua/consumer-trends-of-ukrainians-in-2025-self-care-spontaneity-and-new-values-research/>

Приліпко Дмитро Володимирович, здобувач вищої освіти ННІ економіки і права
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Науковий керівник: Руденко М. В., д-р.ekon.наук., проф.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТОВАРУ НА ОСНОВІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ПОЛІТИКИ

Кожен сучасний споживач має власний смак, погляд на ті чи інші речі. Тому підприємству, що йде в ногу з часом, потрібно постійно шукати нові шляхи впливу на споживчий попит. У зв'язку з тим, що багато звичних нам товарів надто складно модернізувати чи цього зовсім не потрібно, то найголовнішим важелем для зростання продажів залишається ефективна комунікаційна політика. Нещодавно керівництво підприємств найчастіше розглядали комунікації як окремі види діяльності, однак, згідно з маркетинговою філософією, об'єднання та інтеграція різних типів комунікацій необхідна для досягнення успіху організації.

У сучасних ринкових умовах, визначальну роль у виборі товару і товаровиробника грає думка покупця. У зв'язку з тим, що ринок переповнений товарами, що мають аналогічні споживчі властивості, виробникам доводиться вступати в запеклу боротьбу за увагу потенційного клієнта. Таким чином, товаровиробники повинні підвищувати рівень конкурентоспроможності виробленого товару, що у результаті призведе до зростання загальної конкурентної позиції на займаному ринку.

Конкурентоспроможність – це така перевага об'єкта, яка покращує його позиції на ринку по відношенню з аналогічними, що мають схожі характеристики [1]. Складність та багатогранність цієї категорії обумовлена великою кількістю факторів, що впливають на конкурентну позицію підприємства на ринку. Серед цих чинників можна назвати: заходи державного впливу, діяльність політичних сил, поведінка недержавних організацій, і навіть ємність ринку, його тип, наявність конкурентів. Крім того, варто відзначити, що не тільки від зовнішнього середовища залежить конкурентоспроможність підприємства, існує таке поняття, як потенціал фірми. До нього входять такі чинники: маркетинг, рівень науково-технічних розробок, ступінь налагодження виробничого процесу, підбір кваліфікованого персоналу, і навіть наявність постійних каналів збуту.

Усі без винятку чинники є важливими для розвитку підприємства. Однак, треба наголосити на комунікаційну політику організації, оскільки в сучасному світі вона відіграє найбільш значну роль у забезпеченні конкурентоспроможності підприємства.

Конкурентоспроможність насамперед виявляється у більшому задоволенні потреб споживачів. А мета комунікацій полягає у пошуку способів, що дозволяють привернути увагу покупців, щоб ті побачили максимальні можливості товару та його найкращі характеристики. Саме споживачі, їх переваги та прихильність до того чи іншого товару (бренду, виробнику) визначають його конкурентоспроможність у вигляді порівняння та зіставлення з конкурентними [2]. Так, конкурентоспроможність можна розглядати як комплексну характеристику товару, якому віддає перевагу

споживач. Тому важливо наголошувати на комунікаційній політиці, яка ґрунтується на ефективній взаємодії з аудиторією.

Комунікація є процесом обміну інформацією між суб'єктами, що здійснюється за допомогою спілкування, обміну інформацією за допомогою певних символів. При цьому важливо, щоб інформація була корисною, цікавою та актуальною для учасників комунікації. Мета комунікації полягає в бажанні домогтися від адресата розуміння надісланого «повідомлення» максимально точно та повно. Від цього залежить, чи учасники отримають позитивний ефект від комунікації. При здійсненні комунікації можуть відбуватися перебої та перешкоди, які відбуваються через спотворення інформації, що передається через посередників.

Процес комунікації складається з кількох етапів:

- 1) надсилання повідомлення;
- 2) передача та отримання;
- 3) відповідь відправнику.

Найпоширеніші комунікації для підприємства – маркетингові, які передбачають зв'язок із споживачами [3]. Основні елементи маркетингових комунікацій: реклама, зв'язки з громадськістю, просування продажів, виставки та ярмарки. Основні завдання таких комунікацій – просування товарів та послуг, створення позитивного привабливого іміджу, інформування споживачів.

Для здійснення маркетингової комунікації необхідно здійснити реалізацію декількох етапів [3-7]:

1. Виявлення цільової аудиторії, тобто такої групи, яка отримає маркетингові звернення та відреагують на них.

2. Визначення ступеня купівельної готовності аудиторії, оскільки у залежність від готовності цільової аудиторії залежить вибір методу комунікації. Головне завдання підприємства – підвести групу до здійснення покупки.

3. Визначення бажаної реакції у відповідь. Залежно від того, яким підприємство бачить реакцію, залежить результат комунікації – покупка чи позитивні «чутки».

4. Формулювання звернення до цільової аудиторії. Звернення має бути поважним, має привертати увагу, також воно має бути лаконічним, що спонукає до дії.

5. Вибір засобу поширення інформації. Вибір засобу комунікації залежить від цільової аудиторії, виду товару, що продається (телебачення, журнали, поштова реклама, інтернет-реклама).

6. Організація комплекс-маркетингу.

7. Реалізація комплекс-маркетингу.

8. Оцінка ефективності комунікаційної маркетингової системи.

Ефективна комунікативна політика відіграє важливу роль у підвищенні конкурентоспроможності товару. Вона допомагає створити впізнаваність бренду, формувати лояльність споживачів, виділяти товар на ринку та доносити інформацію про його переваги.

Виділимо основні аспекти підвищення конкурентоспроможності товару, які можливо реалізувати через комунікативну політику:

1. Створення унікальної торгової пропозиції (УТП): Виділення товару на тлі конкурентів через акцент на його унікальних властивостях та перевагах.

2. Управління сприйняттям бренду: формування позитивного образу бренду через усі канали комунікації, включаючи рекламу, PR, соціальні мережі та особистий досвід взаємодії з компанією.

3. Підвищення обізнаності про товар: використання різних інструментів комунікації, таких як реклама, PR, соціальні мережі та подійний маркетинг, для донесення інформації про товар до цільової аудиторії.

4. Формування лояльності покупців: створення довгострокових відносин із покупцями через персоналізовані комунікації, програми лояльності та надання відмінного сервісу.

5. Підтримка позитивного іміджу: активна участь у вирішенні проблем, надання якісної підтримки, реагування на відгуки та оцінки.

Таким чином, послідовне виконання представлених вище етапів дозволить донести до споживача ту інформацію, яка сформує у нього позитивне враження від товару (бренду), дозволить оцінити всі заявлені характеристики, порівняти товар з конкурентом і зробити вибір на користь товару, що найбільш повно задовольняє його потреби. При грамотній побудові маркетингової комунікації клієнт перейде з розряду потенційних до реальних споживачів. У зв'язку з цим зазначимо, що комунікаційна політика в галузі маркетингу є запорукою зростання конкурентоспроможності товару та підприємства в цілому.

Список використаних джерел:

1. Третяк Н.М., Кравченко О.О., Харченко О.Л. Управління фінансовою стійкістю підприємств в умовах війни. *Випробування та сертифікація*. 2024. № 4(46). С. 121-126.
2. Герасимова В.О. Конкурентоспроможність підприємства: сутність та фактори впливу в сучасних умовах. *Економічний простір*. 2020. №154. С. 93-97.
3. Карпенко В.Л. Маркетинг конкурентоспроможності підприємства. *Сталий розвиток економіки*. 2016. №4 (33). С. 146-152.
4. Dziamulych M. Financial security and economic safety as the basis for sustainable development of the region. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2023. Vol. 13(2), Special issue XXXVII. P. 150-154.
5. Кирилюк Є.М. Суспільні ефекти цифрової трансформації економіки України. *Вісник Черкаського національного університету. Серія «Економічні науки»*. 2023. № 27(1-2). С. 98-104.
6. Руденко М.В. Цифровізація сільськогосподарських підприємств та її економічна ефективність: монографія. Черкаси: Чабаненко Ю.А., 2020. 342 с.
7. Кравченко О.О. Формування маркетингових рішень у критеріях оцінки працівників для підвищення ефективності управління персоналом підприємства. *Modern Economics*. 2024. № 45. С. 49-53.

Іванова Юлія Олегівна, здобувач вищої освіти факультету міжнародної торгівлі та права

Державний торговельно-економічний університет, Україна

Науковий керівник: Черняга Людмила Петрівна, канд. екон. наук, доцент кафедри світової економіки

Державний торговельно-економічний університет, Україна

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ФОРМУВАННІ ЛОЯЛЬНОСТІ СПОЖИВАЧІВ У СУЧАСНОМУ МАРКЕТИНГУ

Сучасний маркетинг переживає період радикальних змін, спричинених цифровою трансформацією бізнесу та еволюцією споживацької поведінки. Соціальні мережі стали одним із найпотужніших інструментів взаємодії між брендами та споживачами, формуючи не лише рівень обізнаності про продукт, але й емоційний зв'язок, що лежить в основі лояльності. Лояльний споживач у XXI столітті — це не просто замовник, який постійно купує продукцію, а діяльний прихильник торгової марки, який розповсюджує схвальні відгуки, творить контент та долучається до розвитку громади навколо бренду. Завдяки соціальним мережам бренди отримали змогу переходити від традиційної моделі одностороннього спілкування до діалогу зі споживачем. Facebook, Instagram, TikTok, LinkedIn, YouTube та інші платформи забезпечують унікальні можливості для комунікації, аналізу поведінки аудиторії та створення персоналізованого контенту. Саме ці інструменти допомагають бізнесу формувати довіру, а отже — і лояльність, що є ключовою умовою стабільності на конкурентному ринку [1].

Важливою складовою формування лояльності через соціальні мережі є контент-маркетинг. Користувачі надають перевагу компаніям, які не лише продають, але й розповідають історії, діляться досвідом, навчають або надихають. Наприклад, компанія Nike через платформу Instagram демонструє не лише нові колекції, а й історії спортсменів, що мотивують людей до дії, підкреслюючи цінності бренду «Just Do It». Подібна стратегія підвищує емоційну прив'язаність до бренду й стимулює повторні покупки.

Ще одним потужним інструментом є залучення мікроінфлюенсерів. Якщо відомі блогери мають широку аудиторію, то мікроінфлюенсери будують глибшу довіру завдяки автентичності. Наприклад, локальні бренди кав'ярень чи косметики в Україні активно співпрацюють із контент-мейкерами з невеликою, але залученою аудиторією, що забезпечує більш високий рівень конверсії. Такий підхід не лише сприяє продажам, а й формує спільноту навколо бренду, яка підтримує його в кризові періоди [2].

Соціальні мережі також відкривають широкі можливості для аналітики поведінки користувачів. Платформи як Meta Business Suite або TikTok Analytics дозволяють маркетологам відстежувати, які публікації викликають найбільшу взаємодію, який тип контенту сприяє довірі, а який — відштовхує аудиторію. Це створює основу для побудови стратегій персоналізованого контенту, який відповідає конкретним інтересам споживача. Така персоналізація посилює відчуття значущості користувача та підвищує рівень лояльності.

Не менш важливим чинником є швидкість реагування компанії на запити споживачів. Користувачі очікують, що їхній коментар або скарга у соціальних мережах отримає відповідь упродовж кількох годин. За даними дослідження Nielsen (2023), понад 77% користувачів позитивно оцінюють компанії, які оперативно відповідають на звернення у соціальних мережах [3]. Таким чином, швидка реакція на звернення клієнта стає не лише показником професіоналізму, а й елементом побудови довіри.

З іншого боку, надмірна комерціалізація контенту або використання штучних алгоритмів без емоційної складової можуть призвести до зниження рівня довіри. Аудиторія сучасного споживача надзвичайно чутлива до нещирості — тому брендам необхідно підтримувати баланс між просуванням товару та створенням ціннісного контенту. Особливої уваги заслуговують соціально відповідальні компанії: наприклад, українські компанії, які підтримують ЗСУ чи реалізують екологічні ініціативи, отримують високий рівень довіри та емоційної підтримки користувачів.

У контексті розвитку штучного інтелекту та автоматизації маркетингових процесів соціальні мережі стають дедалі персоналізованішими. Алгоритми Meta, YouTube чи TikTok пропонують користувачам саме той контент, який найбільше відповідає їхнім уподобанням. Це створює ефект індивідуальної уваги, підсилюючи прихильність споживача до бренду. Разом з тим, така персоналізація потребує етичного підходу до збору даних і збереження конфіденційності користувачів, що також впливає на рівень довіри [4].

В умовах війни та глобальних криз соціальні мережі відіграють особливо важливу роль для українського бізнесу. Вони стають каналом комунікації не лише для продажу, але й для підтримки спільнот, благодійних ініціатив, поширення правдивої інформації. Такі кампанії створюють позитивний імідж бренду, який асоціюється із соціальною відповідальністю та національною єдністю. Прикладом є кампанії Rozetka, Nova Poshta та Monobank, які через соціальні мережі демонструють участь у благодійних проектах, тим самим зміцнюючи довіру та лояльність клієнтів. Соціальні мережі є не просто майданчиком для реклами, а стратегічним інструментом управління взаєминами між брендом і споживачем. Вони формують довіру через автентичність, відкритість, емоційність і взаємодію. Для українських компаній ключовими напрямками розвитку у цій сфері мають стати: створення автентичного контенту, побудова спільнот, розвиток персоналізованих стратегій взаємодії та впровадження аналітики даних для прогнозування поведінки споживачів.

Для підвищення ефективності використання соціальних мереж у процесі формування лояльності споживачів підприємствам доцільно застосовувати системний підхід, який передбачає послідовне проходження кількох ключових етапів. Насамперед необхідно провести детальний аналіз цільової аудиторії. Компанія має визначити вік, стать, географію, рівень доходів та інтереси своїх потенційних клієнтів, а також з'ясувати, у яких соціальних мережах вони найактивніші. Для цього можна використовувати аналітичні інструменти, такі як Meta Business Suite, TikTok Analytics чи Google Trends. Результати цього етапу дають можливість зрозуміти, на яких платформах варто зосередити маркетингову активність і який тип контенту буде найбільш ефективним.

Наступним кроком є вибір оптимальних соціальних платформ залежно від цілей бізнесу. Важливо не лише обрати правильний майданчик, а й визначити для кожного з них роль у загальній стратегії комунікацій.

Третім етапом є розробка контент-стратегії, яка базується на створенні цінного, автентичного й емоційно насиченого контенту. Практика провідних брендів показує, що найкращі результати досягаються за умови, коли основна частка публікацій (приблизно 60%) присвячена корисним матеріалам — порадам, освітнім дописам, історіям із життя бренду. Близько 30% контенту варто відвести під емоційні та розважальні пости, які викликають симпатію й формують дружнє ставлення до компанії. Лише решта — приблизно 10% — повинна бути безпосередньо комерційною, тобто спрямованою на продаж товару чи рекламу акцій. Такий баланс дає змогу не перевантажувати підписників рекламою, зберігаючи їхню довіру. Важливою складовою успішної присутності у соціальних мережах є комунікація з аудиторією. Своєчасна реакція на коментарі, відгуки та повідомлення користувачів створює відчуття відкритості та поваги до клієнта. У сучасних умовах швидкість відповіді має вирішальне значення: користувачі очікують, що компанія відреагує на запит упродовж кількох годин. Тому доцільно поєднувати ручну модерацію з автоматизованими рішеннями, зокрема чат-ботами, які можуть відповідати на типові запитання та надавати базову інформацію. Така практика формує позитивний імідж і сприяє зростанню лояльності клієнтів.

Завершальним етапом є аналіз ефективності та постійне вдосконалення стратегії. Підприємство має регулярно відстежувати показники охоплення, активності, рівня залученості, кількості переходів на сайт і конверсій. На основі цих даних варто визначати, який контент викликає найбільший відгук, у який час публікації мають найкращі результати, і в які формати варто інвестувати надалі. Дотримання цього алгоритму дає змогу підприємству забезпечити системний підхід до роботи у соціальних мережах. Така стратегія сприяє не лише підвищенню рівня довіри та лояльності споживачів, але й формує довгострокові відносини між брендом і його аудиторією, що є ключовою умовою сталого розвитку бізнесу у цифрову епоху.

Отже, соціальні мережі стали невід'ємною частиною сучасного маркетингу, змінюючи підходи до формування споживацької лояльності. Їх ефективність визначається не лише кількістю підписників, а здатністю бренду вибудовувати довгострокові, щирі стосунки зі своєю аудиторією. Успішні компанії майбутнього — це ті, що вміють не лише говорити зі своїми клієнтами, а й чути їх, осягати їхні цінності й творити контент, який відгукується з внутрішніми переконаннями споживача. У цьому криється справжня сила соціальних мереж як інструменту формування лояльності та сталого зростання бренду.

Список використаних джерел:

1. Kaplan, A.M., Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. **Business Horizons**, 53(1), 59–68.
2. Kotler, P., Kartajaya, H., & Setiawan, I. (2021). **Marketing 5.0: Technology for Humanity**. John Wiley & Sons.
3. Nielsen (2023). Global Trust in Advertising Report. URL: <https://www.nielsen.com/insights/2023/global-trust-in-advertising/>
4. Tuten, T. L., Solomon, M. R. (2020). **Social Media Marketing**. Sage Publications.

Якимець Ольга Андріївна, здобувач вищої освіти економічного факультету
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Науковий керівник: Шевчук Олег Анатолійович, д-р.ekon.наук, проф.
професор кафедри регіоналістики і туризму
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У сучасному світі цифрова економіка стає ключовим чинником розвитку бізнесу та визначає нові правила конкурентної боротьби. Використання цифрових технологій змінює класичні підходи до управління маркетинговою діяльністю підприємств, формуючи нові можливості та водночас створюючи додаткові виклики. Якщо раніше маркетинг обмежувався традиційними інструментами – рекламою, прямими продажами чи класичним PR, то нині саме цифрові платформи та аналітичні системи визначають, наскільки ефективно підприємство взаємодіє зі своїми клієнтами.

Управління маркетингом в умовах цифрової економіки передбачає інтеграцію таких інструментів, як Big Data, CRM-системи, соціальні мережі, таргетована реклама, інфлюенсер-маркетинг та електронна комерція. Завдяки цим інструментам підприємства отримують можливість персоналізувати пропозиції, прогнозувати поведінку споживачів, вимірювати ефективність комунікацій у режимі реального часу та забезпечувати інтерактивний діалог із клієнтами. Як зазначає Х. Ма, саме електронна комерція та персоналізовані комунікації стають головним чинником зростання у цифровій економіці [4].

Важливим напрямом розвитку стає впровадження технологій штучного інтелекту. Алгоритми машинного навчання дозволяють автоматизувати аналіз даних, сегментувати споживачів за їхніми поведінковими моделями та формувати гіперперсоналізовані рекламні кампанії. Наприклад, українські ритейл-компанії дедалі частіше використовують чат-боти для консультацій, а системи рекомендацій — для підвищення частоти покупок у онлайн-магазинах [3]. Це свідчить про поступовий перехід маркетингових процесів від масових комунікацій до управління клієнтським досвідом (Customer Experience Management).

Для України проблема управління маркетинговою діяльністю в умовах цифрової економіки є особливо актуальною. З одного боку, цифрові інструменти відкривають шлях до швидкої інтеграції у глобальні ринки та формування конкурентних переваг. З іншого — підприємства стикаються з труднощами: нестачею кваліфікованих кадрів, низьким рівнем цифрової грамотності, обмеженим фінансуванням інноваційних проєктів, а також проблемами із захистом даних. За даними Державної служби статистики України, рівень впровадження CRM-систем серед вітчизняних малих підприємств залишається значно нижчим, ніж у країнах Європейського Союзу [1]. Така ситуація свідчить про наявність помітного цифрового розриву, що стримує розвиток ефективних маркетингових комунікацій.

Для підвищення результативності маркетингової діяльності українським підприємствам варто орієнтуватися на комплексну цифрову трансформацію бізнес-

процесів. Це включає не лише автоматизацію внутрішніх процесів, а й створення цифрових стратегій розвитку, які поєднують офлайн- та онлайн-канали комунікації. Наприклад, підприємства можуть інтегрувати CRM із соціальними мережами для побудови єдиної бази клієнтів, впроваджувати системи бізнес-аналітики (Power BI, Google Data Studio) для моніторингу ефективності кампаній, а також залучати digital-фахівців через партнерства з університетами.

Окрему увагу слід приділити підготовці кадрів. Компаніям доцільно створювати внутрішні “академії digital-компетенцій” для розвитку навичок аналітики, контент-маркетингу та роботи з платформами штучного інтелекту. На рівні держави варто запровадити грантові програми для малого бізнесу, спрямовані на підтримку впровадження маркетингових IT-рішень, а також розробити рекомендації щодо етичного використання клієнтських даних.

Таким чином, управління маркетинговою діяльністю в умовах цифрової економіки виходить за межі традиційного розуміння маркетингу й стає ключовим елементом стратегічного розвитку підприємства. Для українських компаній це не лише виклик, а й можливість. Ефективна реалізація цифрових стратегій потребує поєднання технологічних інновацій із людським капіталом. Розвиток аналітичних систем, підготовка спеціалістів нової генерації та системна підтримка цифровізації на державному рівні дозволять сформувати сталу екосистему цифрового маркетингу, що забезпечить зростання конкурентоспроможності українського бізнесу на глобальному ринку.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. *Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах у 2024 році*
2. Ukrainian Economy in the Era of Digital Branding: *Risks and Growth*, N. Rodinova (2024)
3. Мелькікова А. М. Технології цифрового маркетингу
<https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/147c1/1280>
4. New marketing strategy model of E-commerce enterprises in digital economy era X. Ma (2024)
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405844024050692>

СЕКЦІЯ 5.

МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Mykola Tyurin, Master's student
West Ukrainian National University, Ukraine

Scientific supervisor: Inna Sysoieva, Doctor of Economic Sciences,
Professor of the Department of Economics, Accounting, and Taxation
*Vinnitsia Educational and Scientific Institute of Economics,
West Ukrainian National University, Ukraine*

ORGANIZATIONAL PRINCIPLES OF MONITORING THE WORK OF MEDICAL PERSONNEL

Today, Ukraine's healthcare system is undergoing significant challenges: the decreasing number of doctors and nurses, along with the constant need to improve their professional capacity, directly affects the quality of medical services. The organization of healthcare largely depends on the availability of qualified staff, their professional level, financial incentives, social guarantees, and protection. The effectiveness of organizing the work of medical personnel in healthcare institutions today is determined not only by staffing levels but also by working conditions, work schedules, and the availability of modern medical and diagnostic equipment. In the context of healthcare reform at the secondary and tertiary levels, the issue of organizing the provision of medical services by specialized institutions becomes particularly relevant.

Within the framework of healthcare reform, a key component is the organization of healthcare staff in providing medical services that are offered free of charge to patients under the Medical Guarantees Program. At the institutional level, the implementation of medical services is clearly defined in the agreements concluded with the National Health Service of Ukraine. The media actively raise issues of service quality in the era of the pandemic, which largely depends on the professionalism of the medical staff and the efficiency of organizational processes.

In modern socio-economic conditions, personnel management is a key factor, as human resource policy determines an organization's competitiveness. The future of Ukrainian healthcare and its sustainable development directly depend on professionals who apply their skills, strive for self-improvement, and are motivated to achieve professional success. This is the primary task of the human resource management system of a healthcare institution. Effective management of medical personnel contributes to improving the quality of healthcare services for the population [1].

Adopting a new paradigm for healthcare institution management should ensure a transformation of the competitive environment in the sector and the introduction of a new management model based on entrepreneurial activity. Medical staff play a special role in the healthcare service system. Modern reform principles require a change in the approach to personnel management:

- development of personnel policy and strategy within the healthcare institution;
- implementation of innovative forms, systems, and principles of remuneration for medical staff;
- launching a motivational mechanism and modern methods to stimulate personnel activity;
- applying current principles for forming and developing the healthcare workforce;
- using innovative methods of training medical staff, including managerial training;
- establishing teamwork principles in the delivery of healthcare services [2].

Creating an effective mechanism for motivation and stimulation is one of the most important functions of any leader, as it affects employee engagement and productivity. Motivation and stimulation must be viewed as a holistic process, as they work in different directions. Incentive tools (rewards) enhance the motivation process and should always be applied in combination with it to form a comprehensive human resource management mechanism. Stimulation refers to external incentives based on interest (financial, moral, individual, or group). Every manager deals with both motivation and stimulation. Internal reward (motivation) is generated by the work itself: a sense of achievement, the meaningfulness of the work, self-respect, etc. A simple way to ensure intrinsic motivation is to create appropriate working conditions and clearly define tasks. External rewards do not arise from the work itself but are provided by the organization. From a motivational standpoint, this is job stimulation aimed at realizing the employee's full labor potential. Thus, motivation and stimulation represent the strategy and tactics of personnel management. Motivation is a strategic direction focused on achieving global goals linked to the organization's objectives. For example, a doctor aiming for rotation or professional development undergoes training funded by the institution, contributing to its growth through newly acquired skills. Stimulation, on the other hand, is a tactical component of the motivation mechanism that meets certain needs (mostly material), boosting work productivity. While motivation initiates change, stimulation consolidates it — yet both are complementary [3].

The primary task of healthcare personnel is to provide high-quality medical services. The effectiveness of organizing their work depends on many factors: primarily the qualification of doctors and nurses, availability of modern equipment, and their responsible attitude toward job duties. Current labor legislation limits administrative flexibility in restructuring personnel qualifications due to the indefinite nature of employment contracts. One solution is introducing a competitive hiring system. Today, when filling vacant positions, it is advisable to involve medical self-government, which should be integrated into staffing optimization efforts within departments. Improving the qualification structure of medical personnel can be achieved by developing an effective certification system, as provided in the Collective Agreement. Annual certification of medical professionals can significantly improve service quality. Anonymous surveys of inpatients and outpatients regarding suggestions and feedback can help improve the organization and quality of services. The implementation of information systems, access to knowledge, administrative support for training and internships in leading medical institutions, and participation in national and international conferences and workshops should enhance staff qualifications [4].

The implementation of key healthcare reform provisions involves:

- structural transformations in the healthcare system;
- changes in personnel policy and increased staff competencies;
- improved organization of personnel work in service delivery.

The measures outlined above are not exhaustive nor universal, but they should become part of both local and national efforts to develop Ukraine's healthcare system and shape a modern paradigm for personnel management in this field.

References:

1. Borshch V., Shchur R., Chuvakov O. Motivation and stimulation mechanism of medical staff in developing countries: main challenges and ways of its improving in Ukraine. *Baltic Journal of economic studies*. 2018. Vol. 4. № 4. P. 56–61. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-4-56-61>.
2. Nedoshytko V.B. Organization of the work of the personnel of the health care institution in the process of providing medical services. Materials of the 2nd All-Ukrainian scientific and practical conference with international participation "Actual problems of management and public administration in the conditions of innovative economic development". Ternopil, 2021.
3. Sysoieva I. Motivation of management staff as a guarantee of business success. *Revista română de statistică. Romania*. 2020. No 11. P. 85–91. URL: <https://www.revistadestatistica.ro/supliment/2020/12/revista-romana-de-statistica-supliment-nr-11-2020>
4. Sysoieva, I., Pohrishchuk, B., Pukas, A., Tsikhanovska, O., Vatslavskyi, O., Sydorovych, O. Information Management Technology as a Tool for Making Effective Management Decisions // 2023 13th International Conference on Advanced Computer Information Technologies (ACIT). – 2023. – P. 191-195. <https://ieeexplore.ieee.org/document/10275328>

Катерина Кісільова, студентка 4 курсу, 12 групи спеціальності «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» Факультету міжнародної торгівлі та права
Державний торговельно-економічного університету, Київ, Україна

Науковий керівник: Кандагура Катерина Сергіївна , кандидат наук з державного управління, доцент
Державний торговельно-економічного університету, Київ, Україна

ВПЛИВ КУЛЬТУРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ БІЗНЕС-ПЕРЕГОВОРІВ

У сучасних умовах глобалізації ефективність міжнародних бізнес-переговорів значною мірою залежить від рівня міжкультурної компетентності їх учасників. Відмінності у цінностях, стилях комунікації та поведінкових нормах можуть як сприяти досягненню взаєморозуміння, так і ускладнювати процес прийняття рішень. Мета дослідження — проаналізувати вплив культурних відмінностей на ефективність переговорного процесу та визначити ключові чинники успіху міжкультурної взаємодії. Для досягнення мети використано моделі Г. Гофстеде та Е. Голла, які дають змогу ідентифікувати культурні параметри, що впливають на переговорну поведінку сторін.

Культурні відмінності визначають сприйняття влади, часу, індивідуалізму та колективізму, що безпосередньо впливає на переговорний процес. Теоретичною основою аналізу виступають моделі Г. Гофстеде та Е. Голла [1, 5]. Згідно з Гофстеде, рівень дистанції влади, уникнення невизначеності, індивідуалізму та маскулінності визначають, наскільки учасники переговорів готові до ризику, компромісу та відкритого обговорення. Наприклад, у країнах з високою дистанцією влади (Китай, Саудівська Аравія) рішення зазвичай приймаються старшими менеджерами, і підлеглі не ставлять під сумнів їхню позицію [1, с. 231, 2]. У західних країнах (США, Німеччина, Велика Британія) переговори частіше будуються на рівноправному обміні думками, орієнтованому на ефективність і раціональність [2]. Таким чином, стиль ведення переговорів у Німеччині характеризується чіткою структурою, точністю та дотриманням графіку, тоді як у Японії — значною увагою до невербальних сигналів, гармонії та поступового формування довіри [2].

Згідно з даними дослідження McKinsey Global Institute (2023), понад 68 % міжнародних бізнес-проектів стикаються із затримками або непорозуміннями саме через міжкультурні комунікативні бар'єри [4]. З іншого боку, компанії, які впроваджують тренінги з міжкультурної комунікації, демонструють на 32 % вищий рівень ефективності переговорів та укладених контрактів [4].

Аналіз практичних кейсів показує, що ключовими чинниками успіху міжнародних переговорів є вміння враховувати культурні контексти та гнучкість у виборі стратегій. Так, під час переговорів між німецькою та китайською сторонами у сфері автомобільної промисловості спостерігалось суттєве розходження у сприйнятті часу: для німців важливим є чіткий тайм-менеджмент, тоді як китайські партнери схильні до гнучкішого, довгострокового підходу. Це створює ризики непорозуміння,

якщо не узгоджено спільних очікувань. Тим не менш, позитивним аспектом культурного різноманіття є можливість розширення управлінських підходів, залучення різних стилів мислення та прийняття рішень. Культурна гнучкість сприяє інноваційності, підвищенню рівня креативності та пошуку нестандартних рішень у переговорах. Водночас, негативним наслідком може стати комунікативний хаос, помилкове тлумачення невербальних сигналів або різниця у сприйнятті «прямоти» висловлювань [3, с. 87].

Значні розбіжності між країнами виявляються через систему культурних параметрів, описаних Г. Гофстеде. Для аналізу візьмемо чотири країни — США, Німеччину, Китай та Україну. Вони демонструють різні підходи до ведення переговорів і прийняття рішень.

Таблиця 1

Показники культурних параметрів за Г. Гофстеде

Культурний параметр за Г. Гофстеде	США	Німеччина	Китай	Україна
Індивідуалізм	91	67	20	25
Дистанція влади	40	35	80	92
Уникнення невизначеності	46	65	30	95
Маскулінність	62	66	66	45
Орієнтація на довгострокову перспективу	26	31	87	55

Джерело: адаптовано авторами за [2].

Як показано в таблиці 1, США вирізняються високим рівнем індивідуалізму (91) та низькою дистанцією влади (40), що зумовлює прямий, результативний стиль переговорів. Німеччина демонструє поєднання індивідуалізму (67) з високим уникненням невизначеності (65), що формує схильність до структурованих, формальних переговорів. Натомість Китай характеризується колективістською орієнтацією (20) та високою дистанцією влади (80), через що ключового значення набуває встановлення довіри та збереження гармонії у стосунках. Україна, маючи високу дистанцію влади (92) і значний рівень уникнення невизначеності (95), демонструє переважно централізований стиль управління, але водночас адаптивність до партнерів із різних культур. Такий перехідний характер культури відкриває можливості для формування гнучких переговорних стратегій у процесі євроінтеграції.

Додаткові аналітичні дані свідчать, що згідно з опитуванням European Business Association (2024), 58 % українських компаній, які ведуть переговори з іноземними партнерами, зазначили, що головними труднощами є різниця у сприйнятті часу та комунікативних стилях [7, с. 65]. Разом із тим 42 % компаній відзначили, що саме міжкультурна співпраця дала поштовх для покращення організаційної культури й стратегічного мислення. Таким чином, культурна різноманітність може бути як бар'єром, так і ресурсом. Її позитивний вплив проявляється у створенні багатоконтекстного середовища для інновацій, тоді як негативний — у можливих непорозуміннях і втраті комунікативної ефективності.

Застосування методів крос-культурного менеджменту — зокрема тренінгів з міжкультурної чутливості, симуляцій переговорів, аналізу кейсів — довело свою

ефективність у підвищенні комунікативної гнучкості менеджерів. Компанії, які інтегрують подібні інструменти у свої програми міжнародної співпраці, демонструють більшу адаптивність на світових ринках [6].

Підсумовуючи, варто зазначити, культурні відмінності визначають ефективність міжнародних переговорів через вплив на сприйняття влади, часу, комунікативну прямоту та способи прийняття рішень. Крос-культурна компетентність менеджерів є ключовою умовою успішної взаємодії у глобальному бізнесі. Розвиток емпатії, толерантності та адаптивного мислення підвищує не лише комунікативну ефективність, а й інноваційний потенціал організацій. Отримані результати можуть бути використані при підготовці фахівців міжнародного бізнесу та розробленні навчальних програм із крос-культурного менеджменту.

Список використаних джерел:

1. Hofstede, G. (2010). *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. 3rd ed. New York: McGraw-Hill, 561 p.
2. Hofstede Insights. 6D Model of National Culture / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://geerthofstede.com/culture-geert-hofstede-gert-jan-hofstede/6d-model-of-national-culture/> – Дата звернення: 05.11.2025.
3. Chen, Y. The influence of different cultures on international business negotiations & Strategies. *Highlights in Business, Economics and Management*, Vol. 10, 2023, С. 161-166. DOI: <https://doi.org/10.54097/hbem.v10i.8033>
4. McKinsey Global Institute. *Diversity and Inclusion Report: The Business Value of Cultural Competence* / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.mckinsey.com> – Дата звернення: 05.11.2025.
5. Hall, E. T. (1976). *Beyond Culture*. Garden City, NY: Anchor Press.
6. Why is Cultural Competency Important for Business? *Business.com*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.business.com/articles/business-cultural-competence/> – Дата звернення: 05.11.2025.
7. Тарасенко І. В. Крос-культурний менеджмент у міжнародному бізнесі: навч. посіб. – Київ: КНЕУ, 2021. – 224 с.

Заєць Дмитро Сергійович, здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Кудельський Віталій Едуардович, доцент, кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту, економіки, статистики та цифрових технологій
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

ВПЛИВ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА ЦІНОУТВОРЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних нестабільних економічних умовах національна фіскальна політика є одним з основних факторів, що впливають на діяльність підприємств, особливо на процес ціноутворення. Податкові системи, державні витрати, субсидії та інші інструменти фіскальної політики безпосередньо визначають собівартість продукції, рівень прибутку та конкурентоспроможність компанії на ринку.

Проблема полягає в тому, що часті зміни податкового законодавства, нестабільні податкові ставки та неоднозначність у застосуванні фіскальних норм ускладнюють прогнозування витрат та формулювання корпоративних цінових стратегій. В результаті компанії змушені адаптуватися до змін у національній політиці, що може знизити ефективність їхніх планів, обмежити інвестиційні можливості та вплинути на кінцеві ціни товарів та послуг.

Тому актуальність цього питання визначається необхідністю вивчення взаємозв'язку між фіскальною політикою та механізмами корпоративного ціноутворення та визначення оптимальних способів адаптації компаній до змін у національних податкових системах та бюджетах.

Метою даної роботи є дослідження впливу національної фіскальної політики на процеси ціноутворення компаній та визначити ключові напрямки підвищення ефективності цінових стратегій з урахуванням змін у податковому та бюджетному регулюванні.

Для досягнення поставленої мети, виконаємо наступні завдання:

1. Проаналізувати сутність та інструменти фіскальної політики та їх вплив на економічну діяльність компаній.
2. З'ясувати механізм впливу податкових та бюджетних інструментів на ціноутворення корпоративних продуктів (послуг) та сформулювати рекомендації щодо оптимізації цінової політики.

Виклад матеріалу. Фіскальна політика є одним із ключових інструментів держави для регулювання економіки. Вона регулює взаємовідносини між державою та суб'єктами господарювання через оподаткування, державні витрати та перерозподіл ресурсів через бюджет. Основою формування та реалізації фіскальної політики є стабільність, збалансованість та передбачуваність результатів, що має сприяти узгодженню інтересів платників податків та уряду. Основними принципами формування та реалізації фіскальної політики виступають стабільність, збалансованість і передбачуваність наслідків, що забезпечують узгодження інтересів держави та платників податків і створюють сприятливі умови для розвитку підприємницької діяльності.

Як основний інструмент фіскальної політики, оподаткування безпосередньо визначає рівень, на якому бізнес повертає частину свого прибутку державі. Хоча високе податкове навантаження зменшує можливості для розширеного відтворення, інноваційного розвитку та інвестицій, стабільні та передбачувані податкові ставки допомагають планувати потоки капіталу та пом'якшувати ризики в економічній діяльності. Тому вплив фіскальної політики на ціноутворення підприємства проявляється насамперед через податкову систему, яка визначає частку доходів підприємства, що спрямовується до бюджету, та формує рівень його фінансової стійкості.

Підвищення податкових ставок, запровадження нових зборів або скасування пільг призводить до зростання собівартості продукції, що безпосередньо відображається на кінцевій ціні товарів чи послуг. Натомість зменшення податкового навантаження або надання пільг стимулює інвестиційну активність, підвищує прибутковість підприємства та створює можливість для зниження ціни без втрати конкурентоспроможності.

За допомогою систем державних закупівель, інвестиційних програм та програм субсидування держава може стимулювати окремі сектори економіки та створювати попит на продукцію бізнесу. Така політика стимулює ділову активність, сприяє створенню нових робочих місць та стабілізує корпоративне ціноутворення. Фінансування державних замовлень, субсидування виробництва, підтримка стратегічно важливих галузей сприяють стабільності попиту та зменшенню виробничих витрат. Це дозволяє підприємствам формувати помірну цінову політику, не знижуючи рівень прибутковості. Водночас неефективна або надмірно витратна фіскальна політика може призвести до інфляційного тиску, що підвищує ціни на сировину, енергоносії та робочу силу, змушуючи підприємства закладати ці зростаючі витрати у вартість кінцевої продукції.

Фіскальна політика, що базується на стабільності та прозорості, створює сприятливе середовище для ділової активності. Коли компанії можуть передбачати вплив податкових змін та бюджетної політики, вони зменшують фінансові ризики та можуть ефективніше планувати ціноутворення, інвестиції та витрати.

Надмірний бюджетний дефіцит, що виникає внаслідок неефективної фіскальної політики, може призвести до інфляції, негативно вплинути на вартість ресурсів та знизити купівельну спроможність споживачів. З іншого боку, збалансована фіскальна політика забезпечує макроекономічну стабільність та створює передумови для формування компаніями передбачуваної цінової політики.

Висновок. Фіскальна політика має комплексний вплив на ділову активність, визначаючи фінансову стабільність, інвестиційну активність та рівень конкурентоспроможності. Стабільна та збалансована фіскальна політика є важливими умовами ефективного функціонування ринкової економіки, оскільки лише передбачувана податкова та бюджетна політика дозволяє компаніям розробляти раціональні та гнучкі системи ціноутворення.

Список використаних джерел:

1. Замковий О.С. Фіскальна політика в системі фінансово-економічних відносин. *Бізнес – інформ* №3. 2025. С. 261-269
2. Панухник О. Стратегічне переосмислення принципів фіскальної політики
3. Пірнікоза В. Виклики та можливості для фіскальних правил України в умовах інтеграції до Європейського Союзу під час повоєнного відновлення. *Актуальні проблеми економіки* №2 (284). 2025. С. 107-116

Гоменюк Вероніка Сергіївна, здобувачка вищої освіти факультету публічного управління

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Іжевський Павло Григорович, професор, доктор економічних наук, професор кафедри

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

ЗЕЛЕНІ ПРОЄКТИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ВІДНОВЛЮВАЛЬНА ЕНЕРГЕТИКА

Сучасний розвиток регіонів важко уявити без врахування екологічних факторів. Кліматичні зміни, підвищення рівня споживання енергетичних ресурсів та зменшення природних запасів диктують потребу переходу до «зеленої» економіки. Ініціативи з впровадження такої моделі в регіональний розвиток зосереджені на покращенні енергоефективності, розвитку відновлюваних джерел енергії та забезпеченні екологічного балансу територій [1]. Вони об'єднують економічну вигоду з відповідальним ставленням до довкілля, створюючи основу для стабільного та сталого розвитку регіонів. Європейський зелений курс (European Green Deal) визначає амбітну мету - досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року, що передбачає скорочення викидів парникових газів і поступову відмову від викопного палива [2]. Для України, яка рухається у напрямі євроінтеграції, впровадження зелених проєктів у регіональній політиці є не лише екологічною, а й соціально-економічною необхідністю [3].

Зелені проєкти спрямовані на модернізацію енергетичної інфраструктури, зменшення залежності від традиційних енергетичних ресурсів та впровадження альтернативних джерел енергії, таких як сонячна, вітрова, біоенергетика й гідроенергетика. В Україні прикладом таких змін є Державна стратегія регіонального розвитку на період 2021-2027 років [4]. У цьому документі одним із ключових пріоритетів визначено підвищення енергоефективності та стимулювання «зелених» інвестицій. На рівні областей активно реалізуються проєкти зі створення енергоефективних громад, зокрема у Хмельницькій, Львівській та Дніпропетровській областях [5]. Один з важливих аспектів таких ініціатив - це підвищення енергоефективності житлового фонду і бюджетних установ. Програми з термомодернізації дозволяють скоротити споживання енергоресурсів на 40-60 % [6]. Це не лише дає змогу заощаджувати кошти, а й сприяє зменшенню обсягів викидів CO₂. Водночас відновлювана енергетика стає драйвером регіонального розвитку: створюються нові робочі місця, посилюється енергетична незалежність регіонів та формується зацікавленість іноземних інвесторів. Досвід країн Європейського Союзу, зокрема Німеччини, Данії та Польщі, підтверджує високий рівень ефективності інтеграції «зелених» проєктів у регіональні стратегії. Європейська модель базується на комбінації фінансових стимулів, технологічних інновацій та активної участі місцевих громад [7]. Для України перспективним напрямом є створення регіональних енергетичних кластерів, які сприятимуть локалізації виробництва відновлюваної енергії та розвитку «розумних» енергосистем. Проте шлях до реалізації таких проєктів ускладнюється низкою проблем. Серед основних викликів - обмежений доступ до фінансування, нестача кваліфікованих спеціалістів і недостатня координація між

державними і місцевими органами. Тому особливе значення мають ініціативи, спрямовані на модернізацію інфраструктури, скорочення викидів парникових газів і перехід на використання чистих джерел енергії. Такі проєкти сприяють не лише збереженню екологічного балансу, а й підвищенню конкурентоспроможності регіонів через створення нових робочих місць, розвиток «зеленої» економіки та залучення інвестицій [8]. У таблиці 1 наведено приклади реалізованих зелених проєктів у регіонах України, що відображають різноманітність напрямів і результатів екологічно орієнтованого розвитку.

Таблиця 1

Реалізація зелених проєктів регіонального розвитку в Україні (за підтримки ГО «Екодія», 2022–2025 рр.)

№	Місто / Громада	Область	Проєкт / Ініціатива	Основний зміст діяльності
1	Краснокутськ	Харківська	«Поруч із природою: простір біорізноманіття» (Українська природоохоронна група)	Створення просторів біорізноманіття, газонів із різнотрав'ям; підготовка інструкцій та креслень для повторного використання досвіду в інших громадах.
2	Запоріжжя	Запорізька	«Знати, щоб відбудувати!» (ГО «Екосенс»)	Проведення лекцій для ОСББ, ЖКГ і бізнесу; розроблення інформаційних матеріалів; озеленення прибудинкових територій; підготовка рекомендацій до Плану відновлення міста.
3	Люботин	Харківська	«Дослідження водних об'єктів і впливу компостування» (ГО «Центр громадських та медійних ініціатив»)	Дослідження стану водних ресурсів; створення інтерактивної мапи; аналіз впливу компостування на скорочення викидів парникових газів.
4	Теофіполь	Хмельницька	«План дій сталого енергетичного розвитку і клімату» (ГО «Хмельницький енергетичний кластер»)	Розробка ПДСЕРК; скорочення викидів на 35% до 2030 року; участь громади у ініціативі «Угода Мерів».
5	Долинська	Кіровоградська	«Оцінка вразливості громади до зміни клімату» (ГО «Центр міжнародного співробітництва і впровадження проєктів»)	Аналіз кліматичної вразливості; формування рекомендацій із адаптації; об'єднання місцевих структур для комплексного підходу до зеленого відновлення.
6	Ірпінь	Київська	«Збереження заплави річки Ірпінь» (ГО УЕК «Зелена Хвиля»)	Розроблення документу для надання заповідного статусу; зустрічі з громадою; підготовка брошури про роль заповідних територій.
7	Буча	Київська	«Програма комплексного відновлення Бучанської громади» (ГО «Я – Бучанець»)	Розробка рекомендацій до програми відбудови; створення інтерактивної мапи зелених зон і джерел води; моніторинг якості довкілля.

Продовження табл. 1

№	Місто / Громада	Область	Проект / Ініціатива	Основний зміст діяльності
8	Вінниця	Вінницька	«Просування Зеленого курсу у місті» (ГО «Він-Ресурс»)	Проведення лекцій, екскурсій, кінопоказів, перформансів; популяризація екологічного мислення серед молоді та містян.
9	Покровське	Дніпропетровська	«Проект комплексного відновлення з адаптацією до клімату» (Фонд «Регіональний центр економічних досліджень та підтримки бізнесу»)	Розроблення енергетичного балансу громади; кадастр викидів CO ₂ ; заходи з адаптації до зміни клімату; участь громади у плануванні.
10	Івано-Франківськ	Івано-Франківська	«Відродження естетико-екологічних функцій річок Млинівка і Радчанка» (ГО «Інноваційний університет»)	Оцінка стану екосистем річок; проведення слухань і семінарів; підготовка наукових публікацій і пропозицій до Дністровського басейнового управління.

Зелені проекти регіонального розвитку представляють не тільки механізм для енергозбереження, але й важливий шлях до стабільного економічного зростання. Енергоефективність та використання відновлюваних джерел енергії стають ключовими елементами сучасної регіональної політики, сприяючи зміцненню енергетичної безпеки, стимулюючи інновації та покращуючи рівень життя громадян. Для України критично важливо продовжувати інтеграцію екологічних пріоритетів у стратегії регіонального розвитку, застосовуючи передові європейські практики та опираючись на науково обґрунтовані методи управління проектами.

Список використаних джерел:

1. Організація Об'єднаних Націй. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. Нью-Йорк: ООН, 2015. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/peretvorennya-nashoho-svitu-poryadok-dennyu-u-sferi-staloho-rozvytku-do-2030-roku>
2. Кліматична політика та громадянське суспільство: Майбутнє країн Східного партнерства в контексті Європейського зеленого курсу. Ав.кол.: Андрусевич А., Андрусевич Н., Козак З., Романко С. Аналітичний документ. Грудень 2020. 60 с.
3. Пархоменко О. М. Зелений розвиток регіонів України: сучасні тенденції та перспективи. *Регіональна економіка*. 2023. № 2. С. 45–53.
4. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки : Постанова Каб. Міністрів України від 05.08.2020 № 695 : станом на 13 берез. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п#Text> (дата звернення: 19.10.2025).
5. Лапко О. О. Відновлювальна енергетика як чинник енергетичної безпеки регіонів України. *Економіка України*. 2022. № 6. С. 38–49.
6. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України. Щорічний звіт за 2024 рік. – Київ, 2025.
7. Середюк В. І. Управління енергоефективністю у регіональному розвитку: європейський досвід та українські реалії. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2024. № 3. С. 12–20.
8. Екодія. 10 проектів відновлення з урахуванням кліматичних цілей. – 2024. – URL: <https://ecoaction.org.ua/10-proiektiv-vidnovlennya.html>

Кочубинська Юлія Вячеславівна, здобувачка вищої освіти факультета ФААД
Одеська юридична академія, Україна

Науковий керівник: Антипова Ж.І., викладач кафедри фізичного виховання
Одеська юридична академія, Україна

ЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У сучасних умовах стрімких змін суспільства, дигіталізації та зростання навантажень на освітній процес питання формування здорового способу життя студентської молоді набуває все більшої актуальності. Одним із ключових компонентів цього процесу є фізичне виховання як складова освітньої діяльності закладів вищої освіти. Під фізичним вихованням розуміємо систематичну організовану діяльність, спрямовану на розвиток фізичних якостей, рухової активності, культури здоров'я та здатності до саморегуляції фізичного стану. Саме завдяки цій діяльності студенти набувають навичок, необхідних для збереження й зміцнення свого здоров'я, що, у свою чергу, сприяє успішній навчальній, професійній та соціальній реалізації.

Важливість фізичного виховання для здобувачів вищої освіти обумовлена низкою чинників. По-перше, регулярна рухова активність сприяє поліпшенню фізичного стану організму: підвищує витривалість, зміцнює серцево-судинну систему, поліпшує обмін речовин, сприяє зниженню ризику розвитку хронічних неінфекційних захворювань. По-друге, фізична культура має значний вплив на психічне та емоційне благополуччя: заняття спортом чи фізичними вправами покращують настрій, знижують рівень тривожності, підвищують концентрацію уваги та продуктивність розумової праці. По-третє, студентський період є критичним для формування життєвих звичок, і саме звичка до активного способу життя у цей час може закласти підвалини для здорового способу життя впродовж усього дорослого життя.

У контексті закладу вищої освіти фізичне виховання виконує кілька важливих функцій. Освітньо-виховна функція проявляється у формуванні у студентів ціннісного ставлення до власного здоров'я, культури рухової активності та навичок самоконтролю. Організаційно-педагогічна функція полягає у створенні умов і програм, які забезпечують достатню кількість і якість фізичних занять, враховують рівень здоров'я студентів і їхні індивідуальні можливості. Соціалізаційна функція сприяє інтеграції студента в активне студентське середовище, формуванню командної взаємодії, соціальних навичок через заняття фізичною культурою та спортом. З погляду валеології, фізичне виховання виступає засобом формування здатності організму протистояти негативним чинникам, відновлюватися після навантажень і зберігати резерви життєвої активності.

Проте, незважаючи на очевидну значущість, існують певні проблеми у реалізації фізичного виховання у закладах вищої освіти. Однією з таких є недостатній рівень рухової активності студентів, викликаний навчальними навантаженнями, малорухомим способом життя, надмірним використанням цифрових пристроїв. Дослідження показують, що під час навчання на відстані чи в умовах карантину

студенти суттєво зменшують фізичну активність, що негативно впливає на їх здоров'я та благополуччя. Іншою проблемою є обмежена матеріально-технічна база, недостатня мотивація студентів до систематичних занять фізичною культурою, неповна врахованість індивідуальних фізичних можливостей і стану здоров'я.

У зв'язку з цим важливими є методичні підходи, які можуть підвищити ефективність фізичного виховання та формування здорового способу життя студентів. До таких належать: диференційований підхід до фізичних навантажень із урахуванням індивідуальних можливостей; введення варіативних форм і видів рухової активності (як командні види спорту, так і активна рекреація); систематичне формування мотивації студентів до заняття фізичною культурою через тематичне навчання, інформаційні кампанії та залучення студентів до спортивних клубів і секцій. Також важливо інтегрувати фізичну культуру у загальний освітній процес, поєднувати її з іншими дисциплінами, підвищувати педагогічну майстерність викладачів фізичного виховання, а також проводити моніторинг стану здоров'я та рівня рухової активності студентів.

Таким чином, фізичне виховання є невід'ємною складовою формування здорового способу життя здобувачів вищої освіти.

Воно забезпечує як фізичне вдосконалення й зміцнення здоров'я, так і розвиток психічного, емоційного та соціального благополуччя. Якісне й систематичне фізичне виховання у вищому навчальному закладі створює передумови для формування активної, здорової та відповідальної особистості, здатної ефективно реалізовувати свої навчальні, професійні й соціальні завдання. Освітні заклади, викладачі та самі студенти повинні усвідомлювати значення рухової активності, створювати умови для її регулярного здійснення й формувати систему цінностей, у якій здоров'я виступає як основна життєва цінність.

Список використаних джерел:

1. Денисовець Т.М., Квак О.В. «ЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ». Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15, №2(122), 2020. С. 51-55.
2. Кліш І. «Фізична культура в здоровому способі життя студента». Східно-європейський національний університет імені Лесі Українки, 2015.
3. Андрес А.С., Павлось Р.М., Король О.С., Безгребельна О.П. «Здоровий спосіб життя в реаліях освітнього процесу із фізичного виховання студентів під час карантину». Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15, №10(141), 2021.
4. Салатенко І. «Значення фізичного виховання в системі ...» 2024.
5. Євтушенко Ю. «Фізична культура та здоровий спосіб життя студентської молоді». 2011.

Бірюк Микола Петрович, студент ОП Адміністративний менеджмент
Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Калачевська Лариса Іванівна, доктор економічних наук,
професор
Сумський національний аграрний університет, Україна

ІНТЕГРАЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ І ПРАКТИЧНИХ РІШЕНЬ У РОЗВИТКУ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ

Аграрний бізнес сьогодні виступає ключовою складовою економіки України, забезпечуючи продовольчу безпеку, зайнятість населення та експортний потенціал. В умовах глобалізації, цифрової трансформації та кліматичних викликів важливою стає інтеграція теоретичних моделей управління з практичними рішеннями, які сприяють ефективності діяльності агропідприємств. Теоретичні основи аграрного менеджменту включають концепції стратегічного управління, сталого розвитку та системного підходу, проте їх практична реалізація потребує комплексного підходу, адаптованого до умов сучасного ринку.

Цифрові технології та точне землеробство стають містком між теорією й практикою в аграрному секторі. Дослідження показують, що в Україні впровадження технологій точного землеробства (precision agriculture) сприяє підвищенню ефективності використання ресурсів, зменшенню витрат і адаптації до кліматичних та ринкових змін [1]. У цьому сенсі теоретичні моделі оптимізації виробничих процесів переходять у практичні інструменти: моніторинг полів, аналітика даних, прогнозування врожайності.

Кластерний підхід — ще один механізм інтеграції знань і практики. Формування аграрних кластерів дозволяє об'єднати підприємства, наукові установи, освітні заклади й дослідницькі центри, створюючи екосистему інновацій та обміну досвідом. Аналіз показує, що в Україні аграрні кластери підвищують конкурентоспроможність регіонів, оптимізують ланцюги створення вартості та активізують інноваційні процеси [2]. Це дозволяє реалізувати теоретичні концепції системного менеджменту та навчання організацій у практиці агробізнесу.

Фінансова підтримка та інструменти інноваційного характеру також виконують важливу роль: вони дозволяють перетворити наукові розробки на практичні рішення. Наприклад, грантові програми, інноваційні ваучери або кооперативні моделі науково-підприємницької взаємодії створюють умови для малого та середнього агробізнесу стати частиною інноваційного ланцюга. Таке практичне застосування теоретичних моделей забезпечує зростання продуктивності, скорочення витрат і підвищення екологічної стійкості господарств.

Не менш важливими є управлінська культура та людський капітал. Теорія менеджменту підкреслює значення організацій, що навчаються — підприємств, здатних адаптуватись і впроваджувати зміни. Практика підтверджує, що агропідприємства, які інтегрують ці підходи, досягають вищої стійкості та конкурентоспроможності [3]. Таким чином, поєднання наукових моделей, технологій, фінансів і людського ресурсу створює комплексний підхід до розвитку агробізнесу.

Аналітичне прогнозування ризиків на основі математичних та статистичних моделей дає змогу ефективно реагувати на сезонні коливання врожайності, зміну ринкових умов, логістичні виклики й інші фактори невизначеності. Використання таких інструментів підвищує інвестиційну привабливість підприємств та дозволяє більш обґрунтовано планувати стратегії управління [4].

Ключову роль у впровадженні цифрових рішень відіграє державна підтримка та участь міжнародних проєктів, які фінансують розвиток AgriTech-платформ і навчання фермерів. Досвід останніх років показує, що завдяки ініціативам «Digital Agriculture in Ukraine» та програмам ЄС *Horizon Europe* українські агропідприємства почали інтегрувати технології штучного інтелекту, автоматичного збору даних і дистанційного моніторингу земель, що сприяє кращій адаптації до кліматичних ризиків і підвищенню продуктивності [5].

Рис. 1. Механізм цифрової трансформації управління аграрним бізнесом

Джерело: автор

На цьому рисунку зображено п'ять ключових етапів цифрової трансформації, що поєднують теоретичні концепції управління з практичними рішеннями. Перший етап — **аналітичне осмислення** ситуації, яке базується на теоретичних моделях системного аналізу. Другий — **вибір технологічних інструментів**: Internet of Things, штучний інтелект, автоматизовані системи управління. Третій — **інтеграція даних і процесів**, що забезпечує зменшення витрат і оптимізацію ресурсів. На четвертому етапі відбувається **моніторинг ефективності**, а п'ятий передбачає **зворотний зв'язок**

і корекцію стратегії відповідно до аналітики. Такий замкнений цикл створює систему безперервного вдосконалення, у якій теорія перетворюється на практику, а результати практики — у нові наукові підходи [6].

Отже, інтеграція теоретичних моделей і практичних рішень виступає не просто абстрактною ідеєю, а конкретним механізмом розвитку сучасного аграрного бізнесу. Успішна реалізація цього механізму потребує інновацій, цифрової трансформації, підготовки кадрів, науково-практичної співпраці й організаційної культури, орієнтованої на навчання та зміну. Лише за таких умов агробізнес зможе стати конкурентоспроможним, стійким і відповідальним у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Гриневич О. та ін. Тенденції розвитку точного землеробства в Україні: інноваційні цифрові інструменти як драйвери співпраці. *Agriculture*, т. 12, № 5, с. 698, 2022. URL: <https://doi.org/10.3390/agriculture12050698>
2. Сітницький М. В., Куринський Д., Піменова О., Васілевський М., Васілевська Н. Стратегічне формування аграрних ринкових кластерів в Україні: становлення на глобальному ринку. *Sustainability*, т. 16, № 21, с. 9430, 2024. URL: <https://doi.org/10.3390/su16219430>
3. Буяк Л. Концепція цифровізації агробізнесу: програмне забезпечення та управлінські підходи. *Український журнал прикладної економіки та технологій*, вип. 50, с. 327–334, 2022. URL: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-4-50>
4. Головка Б., Бунієв І. Функції стратегічного ризик-менеджменту агропродовольчих підприємств. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*, 2024. URL: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2024-6-16>
5. Європейська комісія. Цифрове сільське господарство в Україні — підтримка ЄС та найкращі практики. *European Commission: Agriculture and Rural Development*, 2024. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/news/digital-agriculture-ukraine-2024_en
6. Формування механізму цифрової трансформації управління розвитком аграрного сектору України. *Економіка та наука*, т. 16, № 1, 2025. URL: <https://economicscience.com.ua/en/journals/t-16-1-2025/formuvannya-mekhanizmu-tsifrovoyi-transformatsiyi-upravlinnya-rozvitkom-agrarnogo-sektora-ukrayini>

Асєєва Аліна Василівна, здобувач вищої освіти факультету Управління персоналом, соціології та психології

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Науковий керівник: Смалійчук Ганна Володимирівна, канд. екон. наук, доцент кафедри соціоекономіки та управління персоналом

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ

Ефективність функціонування системи управління людськими ресурсами є невід'ємною передумовою організаційного розвитку та якісного зростання компетентності членів усього колективу. У цьому контексті оцінювання персоналу виступає як критично важливий інструмент аналітичного забезпечення кадрового менеджменту. Процес оцінювання дає можливість генерувати цінні інформаційні ресурси, необхідні для стратегічного планування, зокрема щодо: актуальних потреб підприємства у фахівцях відповідної кваліфікації; рівня розвитку трудового потенціалу; формування психологічного портрету працівників, включаючи їхні професійні переваги та кваліфікаційні прогалини; а також ідентифікації мотиваційних потреб. На основі вищезазначених даних забезпечується успішне вирішення кадрових завдань і створюються оптимальні умови для ефективного прийняття управлінських рішень. Таким чином, оцінювання персоналу є ключовим елементом і необхідною складовою дієвої управлінської системи, інтегрованою безпосередньо в структуру сучасного кадрового менеджменту.

Ефективність функціонування будь-якої сучасної організації визначається її здатністю досягати стратегічних цілей, що безпосередньо залежить від максимальної віддачі та якості людського капіталу. У цьому контексті оцінювання персоналу набуває статусу ключового інструментарію, інтегрованого в систему управління та контролю. Сутність цього процесу полягає у встановленні міри відповідності професійних умінь, трудової поведінки та кількісних/якісних результатів діяльності працівника визначеним вимогам посади та організації виробництва. Систематичне застосування оцінювання забезпечує не лише контроль, а й підвищує загальну ефективність та конкурентоспроможність підприємства шляхом виявлення розривів між фактичними та запланованими показниками, що дає змогу розробляти обґрунтовані управлінські заходи.

Системне значення оцінювання розкривається через реалізацію трьох взаємопов'язаних груп цілей: адміністративні, мотиваційні та інформаційні. Зокрема, адміністративні цілі зосереджені на забезпеченні об'єктивності кадрових рішень, включаючи справедливе управління компенсацією та формування кадрового резерву. З іншого боку, мотиваційні цілі спрямовані на стимулювання продуктивності шляхом надання конструктивного зворотного зв'язку, який підвищує саморефлексію, а також через чіткий зв'язок між результатами та винагородою, що слугує основою для планування кар'єрного зростання. Нарешті, інформаційні цілі забезпечують діагностичну функцію: збір даних необхідний для виявлення потреб у навчанні та розвитку та для аналізу ефективності запроваджених HR-політик та програм [1].

Важливо зазначити, що оцінювання виконує також низку критичних функцій: контролюючу (моніторинг відповідності стандартам), орієнтуючу (надання

зворотного зв'язку та визначення напрямків розвитку), розвиваючи (ідентифікація прогалин для навчання) та мотиваційну (стимулювання через визнання досягнень). Однак, попри методологічну значущість, існують практичні проблеми, що нівелюють об'єктивність результатів. Ключові труднощі включають упередженість оцінювачів, неправильний вибір методів, а також, і це найважливіше, незастосування отриманих даних на практиці. Таким чином, оцінювання персоналу є критичним системним імперативом для досягнення цілей організації, але його успішність залежить від методологічної досконалості та послідовної інтеграції його результатів у стратегічний процес управління людськими ресурсами.

З точки зору управлінського аналізу, система оцінювання базується не на загальних результатах, а на вимірюваних результатах діяльності персоналу. У цьому контексті, результативність та ефективність діяльності персоналу є основними кількісними критеріями, які застосовуються в процесі управління продуктивністю праці, дозволяючи проводити кількісне співставлення фактичних показників із визначеними нормативами або бенчмарками галузі. Комплексність оцінювання вимагає залучення як внутрішніх метрик діяльності, так і зовнішніх експертних висновків. Зміст і способи оцінювання суттєво залежать від цільового призначення останнього, що охоплює широке коло завдань: від оцінювання кандидатів та перевірки відповідності посаді до формування кадрового резерву, планування кар'єри та визначення системи стимулювання. Успішність впровадження системи оцінювання прямо корелює з узгодженням обраної методології оцінювання, критеріїв та правил із конкретними стратегічними завданнями організації та погодженням з персоналом, що підлягає регулярному моніторингу [2].

Критерії оцінювання персоналу являють собою показники, які відображають ступінь прояву професійних, особистісних рис, ефективності роботи та трудової поведінки. Вони можуть мати кількісне (бальне фіксування результатів оцінювання) або якісне (описи та ситуаційні приклади результатів діяльності працівників) вираження. Створення цих критеріїв має базуватися на стандартах професії з обов'язковим врахуванням специфічних вимог керівника підрозділу, який виступає в ролі ключового експерта. Залучення лінійних керівників дозволяє HR-службі мінімізувати суб'єктивність та забезпечити релевантність вибору методик.

Методичні підходи до оцінювання умовно поділяються на традиційні та сучасні (рис. 1).

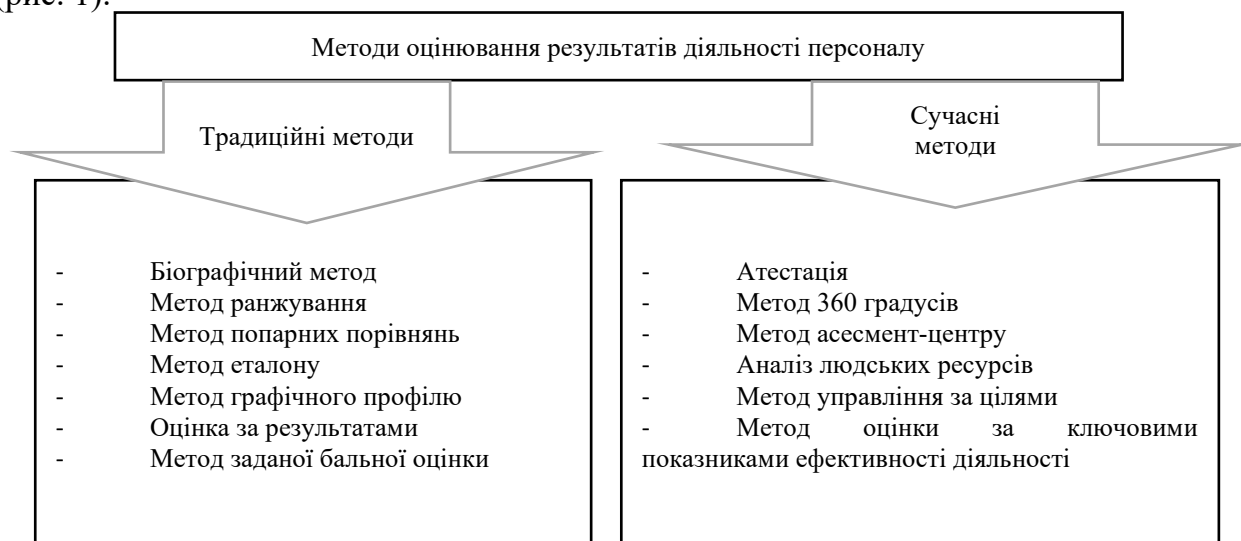

Рис. 1 Методи оцінювання результатів професійної діяльності персоналу

Традиційні методи (ранжування, метод парних порівнянь, біографічний підхід, бальне оцінювання) відрізняються простотою впровадження та низькою витратністю. Однак їхній ключовий недолік полягає в ігноруванні особистих рис та потенціалу працівників, що робить їх частково застарілими. Сучасні методи є більш комплексними та прогностично валідними. Вони акцентують увагу на оцінці підрозділу як цілісної одиниці, враховують результати роботи всього персоналу та важливість постійного професійного розвитку [3].

Процес оцінювання структуровано у декілька послідовних етапів. На першому етапі відбувається визначення мети (преміювання, підвищення, навчання) та розробка SMART-критеріїв (Specific - конкретні, Measurable - вимірювані, Achievable - досяжні, Relevant - релевантні, Time-bound – обмежені в часі). Це задає орієнтир для вибору адекватних методів оцінювання (традиційних або сучасних) та графіку проведення.

Наступний, аналітичний етап, включає детальне вивчення діяльності працівника для створення профілю посади. На основі цього профілю формуються кількісні критерії (результативність) та якісні/поведінкові критерії (компетентності, відповідність цінностям підприємства), які повинні бути валідизовані та узгоджені зі стратегією організації.

На основі комплексних результатів оцінювання формуються обґрунтовані управлінські рішення. Вони стосуються мотивації та компенсації (підвищення зарплати, премії), кар'єрного зростання (просування, включення до кадрового резерву) або корекції діяльності (переведення, навчання або припинення співпраці) [4].

Кінцевим, але критично важливим етапом є розроблення Індивідуальних планів розвитку (ІПР). Це структурований документ, що спільно формується керівником і працівником, і містить SMART-цілі та конкретні методи їх досягнення: освітні заходи, практична діяльність (job rotation), менторство та коучинг. Успішна реалізація системи оцінювання залежить від інтеграції її результатів у загальну стратегію управління персоналом, що забезпечує неперервний розвиток працівників та підвищення конкурентоспроможності компанії.

Напрямки удосконалення оцінювання результатів професійної діяльності персоналу вимагають відходу від застарілих формалізованих систем до комплексного та гнучкого підходу. Сучасна модель оцінювання має інтегрувати не лише досягнення кількісних показників (KPIs), але й аналіз компетентностей (м'яких навичок, лідерства) та потенціалу працівника до зростання.

Ключовою трансформацією є перехід від рідкісних, стресових щорічних зустрічей до системи безперервного зворотного зв'язку (Continuous Feedback). Це передбачає регулярні короткі обговорення прогресу ("чек-іни") та надання конструктивного оцінювання "тут і зараз", а також активне використання багатостороннього (метод 360 градусів) оцінювання для забезпечення максимальної об'єктивності.

Для підтримки цієї системи критично важливим є впровадження цифрових інструментів та People Analytics. Автоматизація збору даних через HRM-системи дозволяє мінімізувати суб'єктивність, а використання аналітики дає змогу виявляти закономірності та здійснювати предиктивне прогнозування ефективності та ризиків [5].

Нарешті, вважаємо, що оцінювання має бути не каральним процесом, а існувати як інструмент розвитку. Результати оцінювання повинні мати прямий зв'язок з

формуванням індивідуальних планів розвитку (IDP), навчанням та менторством. Таким чином, удосконалення оцінювання трансформує HR-процес у стратегічний інструмент управління талантами, що підвищує залученість та формує високоефективну корпоративну культуру.

Таким чином, оцінювання персоналу є стратегічним імперативом для організаційного розвитку, перетворюючись із простого інструменту контролю на ключовий елемент управління талантами. Його головна мета — забезпечити відповідність між людським капіталом та стратегічними цілями компанії, генеруючи інформацію для об'єктивних адміністративних рішень та потужного мотиваційного й розвиваючого впливу. Успішна система оцінювання вимагає переходу від застарілих формалізованих підходів до комплексних сучасних методів (таких як метод 360 градусів та Асесмент-центр) та впровадження безперервного зворотного зв'язку і People Analytics. Лише завдяки об'єктивності, регулярності та інтеграції результатів у формування Індивідуальних планів розвитку (ІПР), оцінювання стає дієвим механізмом підвищення конкурентоспроможності та формування високоефективної корпоративної культури.

Список використаних джерел:

1. Літинська В. А. Оцінка персоналу вітчизняних підприємств в контексті його кар'єрного розвитку. *Успіхи та досягнення в науці*. 2024. №1. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sas/article/view/9771/9824>
2. Савчинський О.О. Сучасні методи оцінювання персоналу підприємства. *Менеджмент XXI століття: сучасні моделі, стратегії, технології*. 2019. № 315. С. 315–323.
3. Балусєва О.В., Снопенко Г.В. Методи оцінки ефективності персоналу: еволюція під впливом розвитку технологій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 21. С. 30-36.
4. Вонберг Т. В., Смалійчук Г. В., Василик А. В., Білик О. М. Оцінювання персоналу компанії в контексті нової соціоекономічної реальності: реалізація системи OKR. *Бізнес Інформ*. 2022. №1. С. 423–431.
5. Галайда Т. О., Олешко Т. В. Формування комплексної системи оцінювання персоналу на основі компетентнісного підходу. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2022. Вип. 1 (34). С. 61–68. URL: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.34-11>

Пастер Ірина Валеріївна, здобувачка освітнього ступеня «бакалавр»
спеціальності 073 Менеджмент

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Федоришина Лариса Миколаївна, д-р екон. наук, професор,
професор кафедри менеджменту, економіки, статистики та цифрових технологій

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

РОЛЬ ПРОФСПЛОК У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

У сучасних умовах соціально-економічного розвитку України профспілки залишаються ключовими суб'єктами системи соціально-трудових відносин, оскільки саме вони покликані представляти й захищати права найманих працівників у діалозі з роботодавцями та державою. Профспілковий рух є невід'ємною складовою демократичного суспільства, у якому забезпечується баланс інтересів сторін трудових відносин. Відповідно до статті 36 Конституції України, громадяни мають право на об'єднання у професійні спілки з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав [1].

Профспілки в Україні діють на підставі Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15 вересня 1999 року № 1045-XIV (в редакції від 24.12.2023), який визначає їхній правовий статус, основні принципи діяльності та гарантії незалежності [2]. Основними завданнями профспілок при цьому є представництво інтересів працівників у процесі ведення колективних переговорів, укладання колективних договорів, здійснення контролю за дотриманням трудового законодавства, участь у вирішенні колективних трудових спорів і захист соціальних гарантій.

Важливою формою діяльності профспілок є соціальний діалог. У сучасній системі соціально-трудових відносин цей діалог відбувається між трьома сторонами — державою, роботодавцями та профспілками, що відповідає принципам трипартизму, закріпленим у ратифікованих Україною Конвенціях Міжнародної організації праці (МОП) № 87 та № 98 [3; 4]. Згідно з даними МОП, ефективна участь профспілок у соціальному діалозі сприяє зниженню рівня трудових конфліктів, підвищенню продуктивності праці та стабільності зайнятості [5].

В Україні функціонує понад 40 всеукраїнських профспілкових об'єднань, серед яких найбільшою є Федерація профспілок України (ФПУ), що налічує понад 4 мільйони членів [6]. ФПУ бере участь у розробці проєктів нормативно-правових актів, представляє працівників у Національній тристоронній соціально-економічній раді та активно співпрацює з міжнародними організаціями. Під час воєнного стану профспілки відіграють особливу роль у забезпеченні зайнятості, збереженні робочих місць та наданні соціальної допомоги постраждалим працівникам.

Проблемним аспектом сучасного профспілкового руху залишається зниження рівня профспілкового членства, обмеженість ресурсів та послаблення колективної солідарності. Новак І. вказує, що кількість зареєстрованих в Україні колективних договорів на кінець 2021 р., якщо порівняти з 2010 р., зменшилась у 2,4 рази, а частка працівників, охоплених колективними договорами — на 11,4 в.п. (до 70,2 %) [7].

Причинами цього є структурні зміни в економіці, поширення нестандартних форм зайнятості, а також недостатня інституційна спроможність профспілок до адаптації в умовах ринку праці.

Водночас профспілки мають значний потенціал для підвищення своєї ефективності через оновлення форм комунікації, цифровізацію діяльності, участь у формуванні державної політики зайнятості та соціального захисту. Позитивним прикладом є впровадження електронних консультацій між профспілками та роботодавцями, створення спільних навчальних програм із підвищення кваліфікації працівників [8].

Отже, роль профспілок у сучасній системі соціально-трудових відносин залишається фундаментальною. Вони виступають гарантом соціального партнерства, забезпечують захист трудових прав, сприяють розвитку демократичних форм управління на підприємствах та формуванню соціально відповідальної економіки. Ефективність їхньої діяльності безпосередньо впливає на рівень соціальної стабільності, справедливості та добробуту в суспільстві. Перспективи розвитку профспілкового руху в Україні пов'язані з модернізацією його організаційної структури, розширенням діалогу з державою та бізнесом і посиленням участі у виробленні соціально-економічної політики на всіх рівнях.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 30.10.2025).
2. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15 вересня 1999 р. № 1045-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text> (дата звернення: 30.10.2025).
3. Конвенція про свободу асоціації та захист права на організацію № 87. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_125#Text (дата звернення: 31.10.2025).
4. Конвенція про застосування принципів права на організацію і на ведення колективних переговорів № 98. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_004#Text (дата звернення: 31.10.2025).
5. World Employment and Social Outlook 2023. Geneva : International Labour Organization, 2023. 168 p.
6. Федерація професійних спілок України : офіційний вебсайт. URL: <https://fpsu.org.ua> (дата звернення: 26.10.2025).
7. Новак І. Соціальний діалог у контексті повоєнної розбудови та європейської інтеграції України. *Демографія та соціальна економіка*. 2025. № 1(59). С. 73-93.
8. Digitalisation and Workers' Rights. Brussels : European Trade Union Confederation, 2023. 78 p.

Заславська Альона Василівна, здобувач вищої освіти факультету авіаційного менеджменту

Українська державна льотна академія, Україна

Науковий керівник: Ліштаба Тетяна Василівна, канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту авіаційної діяльності

Українська державна льотна академія, Україна

РОЛЬ САМОДИСЦИПЛІНИ І САМОКОНТРОЛЮ В СУЧАСНОМУ УПРАВЛІННІ

У сучасних умовах управління, що визначаються високою динамічністю бізнес-середовища, цифровізацією процесів і зростанням вимог до відповідальності керівників, самодисципліна та самоконтроль посідають ключове місце у формуванні ефективного стилю менеджменту. Ці якості стають не додатковими характеристиками, а базовими компетенціями, необхідними для прийняття зважених рішень, організації роботи команди, раціонального планування ресурсів і забезпечення сталого розвитку організації.

Самодисципліна менеджера проявляється в здатності системно організовувати власну діяльність відповідно до стратегічних цілей компанії, дотримуватися регламентів, раціонально використовувати час та підтримувати стійкість у складних умовах. П. Друкер підкреслює, що «ефективний керівник повинен вміти керувати насамперед самим собою» [4, с. 43], що вказує на фундаментальну роль особистої організованості в управлінні.

Самоконтроль є логічним продовженням самодисципліни. Він включає здатність регулювати власну поведінку, контролювати емоції, критично оцінювати рішення та залишатися об'єктивним у складних ситуаціях. О. Гнилянська та О. Карий визначають самоконтроль як «здатність менеджера контролювати свої дії, регулювати своє планування та організацію роботи, а також ефективно управляти ресурсами» [1, с. 9].

У сучасному управлінні самоконтроль пов'язаний також з умінням діяти в умовах невизначеності й уникати імпульсивних рішень. За Д. Гоулманом, «емоційний інтелект керівника значною мірою визначає ефективність команди» [5, с. 87].

Однією з переваг високої самодисципліни є здатність ефективно планувати робочий час. «Керівники зобов'язані гарантувати можливість для спокійного роздуму і виключити інформаційну перевантаженість» [2, с. 76]. У сучасних компаніях це дозволяє уникнути хаотичного стилю роботи, підтримувати структурованість і зберігати баланс між оперативними завданнями та стратегічними напрямками. Самодисципліна також формує особисту відповідальність керівника та зміцнює його авторитет у колективі, адже працівники орієнтуються на приклад власного лідера. С. Кові слушно зазначає, що «особиста перемога передреє перемозі публічній» [3, с. 31].

Розвинений самоконтроль, у свою чергу, допомагає менеджеру знижувати ризики професійних помилок, уникати конфліктів і протидіяти емоційному вигоранню. У стресових умовах управлінець із високим рівнем саморегуляції здатний зберігати раціональність і стратегічне мислення, ефективно реагувати на кризові ситуації та підтримувати сприятливий психологічний клімат у команді. Важливим елементом

самоконтролю є саморефлексія – уміння аналізувати власні дії, визначати напрями розвитку й коригувати поведінку. Цей процес посилюється через використання цифрових інструментів: систем оцінювання ефективності, планувальних програм і трекерів професійних навичок.

У контексті професіоналізації управління здатність до саморегуляції стає визначальною, оскільки сучасний менеджер виконує роль не лише організатора, а й мотиватора, наставника та лідера змін. Самодисципліна й самоконтроль дозволяють підтримувати високий рівень особистої продуктивності, формувати ефективну команду та забезпечувати конкурентоспроможність організації.

Отже, самодисципліна й самоконтроль є фундаментальними якостями сучасного керівника. Вони забезпечують відповідальне управління, сприяють прийняттю раціональних рішень, підвищують результативність як особистості менеджера, так і всього колективу. Їх розвиток має стати невід’ємною частиною професійного становлення управлінця в умовах постійних змін, високої конкуренції та інформаційного навантаження.

Список використаних джерел:

1. Гнилянська О. В., Карий О. І. Вплив самомотивації та самоконтролю на розвиток та досягнення цілей менеджера: стратегії та ефективні практики в організаційному контексті. *Вісник СНАУ. Серія: Економіка і менеджмент*. 2024. № 1 (97). С. 9-14. URL: <https://snaujournal.com.ua/index.php/journal/article/view/320>
2. Зось-Кіор М. В., Дячков Д. В., Ковтунов О. В. Сучасні аспекти самоконтролю в тайм-менеджменті. *Менеджмент XXI століття: глобалізаційні виклики* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. Полтава, 2020. С. 75–77. URL: <https://dspace.pdau.edu.ua/items/61972216-a5c2-4bd9-9ea7-33f0a5c28e73>
3. Covey S. R. The 7 Habits of Highly Effective People. URL: <https://www.simonandschuster.com/books/The-7-Habits-of-Highly-Effective-People/Stephen-R-Covey/9781982137137>
4. Drucker P. F. The Effective Executive. Harper Business. URL: <https://www.harperacademic.com/book/9780060833459/the-effective-executive>
5. Goleman D. Working with Emotional Intelligence. Bantam Books. URL: https://books.google.com/books/about/Working_with_Emotional_Intelligence.html?id=z2ivmBQa2X0C

Кушнерьова Дар'я Юріївна, здобувачка вищої освіти факультету авіаційного менеджменту

Українська державна льотна академія, Україна

Науковий керівник: Ліштаба Тетяна Василівна, канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту авіаційної діяльності

Українська державна льотна академія, Україна

САМОКОНТРОЛЬ І ДИСЦИПЛІНА ПЕРСОНАЛУ ЯК ЗАСОБИ ЗМЕНШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ РИЗИКІВ

Підприємства виробничої та невиробничої сфери є ключовими суб'єктами, від результатів діяльності яких залежить рівень екологічної безпеки, а отже – добробут нинішніх і майбутніх поколінь. Ступінь їхнього впливу на довкілля визначається вибором технологій виробництва (ресурсномістких чи екологічно чистих), асортиментом продукції та характером наданих послуг. Екологічна проблематика пронизує всі напрями діяльності підприємства, впливаючи як на внутрішні механізми ухвалення управлінських рішень, так і на взаємини з партнерами, органами екологічного контролю, фінансовими інституціями та місцевими громадами. Реалізація принципів сталого розвитку значною мірою залежить від організації й розвитку систем екологічного менеджменту. Екологічний менеджмент передбачає формування екологічно безпечного виробничо-територіального комплексу та забезпечення оптимального співвідношення між екологічними й економічними показниками протягом усього життєвого циклу підприємства та його продукції.

Самоконтроль і дисципліна персоналу є критично важливими внутрішніми механізмами системи екологічного менеджменту, які безпосередньо впливають на зниження екологічних ризиків. Вони забезпечують дотримання встановлених екологічних норм, процедур і стандартів на щоденному операційному рівні.

Самоконтроль – це здатність працівника самостійно контролювати виконання своїх обов'язків з урахуванням екологічних вимог, виявляти відхилення й оперативно їх усувати. Працівник, який практикує самоконтроль, може вчасно помітити незначні витоки, несанкціоновані скиди відходів або нераціональне використання води, енергії чи сировини, запобігаючи перетворенню цих недоліків на серйозні екологічні інциденти. Самоконтроль ґрунтується на екологічній свідомості та розумінні потенційного впливу власних дій на довкілля. Він сприяє відповідальному використанню обладнання, ресурсів та дотриманню технологічних регламентів. Регулярний самоконтроль спонукає персонал критично оцінювати власну діяльність і пропонувати шляхи оптимізації процесів для зменшення екологічного навантаження.

Дисципліна в екологічному контексті – це неухильне виконання встановлених правил, інструкцій та процедур, спрямованих на охорону довкілля. Суворі дисципліна гарантує правильне й безпечне виконання критичних операцій, пов'язаних із поводженням з небезпечними відходами, експлуатацією очисних споруд, запобіганням аваріям. Вона забезпечує стабільність екологічно відповідальної поведінки, знижуючи ризик помилок та недбалості, що можуть спричинити екологічні порушення.

Соціально-психологічні методи екологоорієнтованого управління спрямовані на формування, розвиток і задоволення екологічних потреб працівників. Персонал має володіти необхідною базою знань щодо ефективного виконання професійних завдань

та розуміти наслідки можливих екодеструктивних дій. Для цього на підприємстві необхідно впроваджувати системне навчання, підвищення кваліфікації та постійну екологічну просвіту.

Щоб самоконтроль і дисципліна стали дієвими інструментами зменшення екологічних ризиків, підприємство має забезпечити:

- 1) навчання та підвищення екологічної свідомості працівників;
- 2) розробку чітких інструкцій, стандартів і протоколів;
- 3) мотивацію та заохочення персоналу;
- 4) функціонування системи контролю й звітності.

Наявність підготовленого персоналу й ефективної організаційної структури в системі екологічного менеджменту зумовлена необхідністю підтримувати її в робочому стані, постійно вдосконалювати й демонструвати відповідність вимогам контролюючих органів. Екологічні знання мають охоплювати всі рівні – від вищого керівництва до робітників – оскільки відповідальність за екологічний вплив є спільною [1]. Регулярні тренінги та роз'яснювальна робота допомагають працівникам усвідомити важливість екологічних процедур і наслідки їх порушення.

Важливою складовою екологічного менеджменту є внутрішні стандарти, які підприємство розробляє самостійно. Їх має бути достатньо для забезпечення контролю та регламентації діяльності, але не надмірно багато, щоб не обмежувати можливість ухвалення гнучких екологічних рішень. Простота й однозначність стандартів дають змогу працівникам правильно діяти у ситуаціях, що можуть мати екологічні наслідки.

Ефективний екологічний менеджмент неможливий без мотивації персоналу. Підприємство має виступати самонавчальною організацією, здатною реагувати на екологічні виклики та активно залучати працівників до екологічних ініціатив. На західних підприємствах мотивація забезпечується через формування образу екологічно відповідальної компанії, внутрішньофірмове навчання, використання групових форм роботи, розвиток інноваційних ідей, підвищення обізнаності про екологічні цілі та зв'язок між екологічними й економічними результатами [2].

Створення системи, де самоконтроль персоналу поєднується з незалежним контролем і прозорою звітністю відповідно до стандартів, таких як ISO 14001, є ключовим елементом ефективного екологічного менеджменту. Це забезпечує достовірність даних, прозорість процесів та постійну мотивацію персоналу до екологічно відповідальної поведінки.

Таким чином, самоконтроль і дисципліна сприяють тому, що зовнішні екологічні вимоги перетворюються на внутрішню норму поведінки кожного працівника. Мотивація та екологічна освіта персоналу є важливими складовими управління еколого-економічним розвитком підприємства, оскільки залучають усіх працівників до досягнення спільних екологічних цілей. Поєднання матеріальних і нематеріальних стимулів, систематичне навчання та підвищення відповідальності дають змогу перейти від реагування на інциденти до їх проактивного запобігання – основи ефективного управління екологічними ризиками.

Список використаних джерел:

1. Лугова В. М., Чумак Г. М., Сотнікіова Ю. В. (2022). Мотивація персоналу в системі управління еколого-економічного розвитком підприємства. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1245/1200>
2. Панченко Н. Г. Екологічна мотивація персоналу в системі соціальної відповідальності залізничного транспорту. *Агросвіт*. 2018. № 23. С. 25–30. URL: <http://www.agrosvit.info/?op=1&z=2772&i=3>

Янів Марта Андріївна, студентка магістратури спеціальності «Менеджмент»
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Виклюк Мар'яна Іванівна, доцент кафедри менеджменту,
кандидат економічних наук
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНИМИ ПАРТНЕРСЬКИМИ ПРОЄКТАМИ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ: АНАЛІЗ НА ПРИКЛАДІ СПІВПРАЦІ МІЖ TUESWU ТА GEW

Міжнародні партнерські проєкти в соціальній сфері сьогодні виступають важливим інструментом соціальних змін, особливо у країнах, що переживають трансформаційні процеси. Вони сприяють не лише обміну досвідом і ресурсами, а й формують нові стандарти соціальної відповідальності, демократичного управління та професійної солідарності. Ефективність таких проєктів залежить від якісного менеджменту, побудованого на принципах взаємності, прозорості й спільного прийняття рішень.

У теоретичній площині управління міжнародними партнерськими проєктами ґрунтується на поєднанні кількох підходів. Зокрема, партнерський підхід [5, с. 12–14] визначає, що головною умовою сталого партнерства є взаємна довіра, прозорість і баланс внесків. Як зазначає R. Tennyson у «The Partnering Toolbook», партнерство не є метою, а процесом, який вимагає спільного навчання та адаптації. Саме тому сучасні соціальні ініціативи переходять від донорської логіки до моделі співтворення результатів.

Системний підхід (Helmig, Reiser [4, с. 23]) дозволяє розглядати міжнародний проєкт як відкриту динамічну систему, де зміни в зовнішньому середовищі (політичні, економічні чи культурні) безпосередньо впливають на процеси усередині партнерства. Для ефективного управління необхідно враховувати зв'язки між усіма елементами системи — від стратегічних цілей до локальної реалізації.

Менеджеріальний підхід (Довгань, Мохонько, Малик [1, с. 67–69]) підкреслює важливість планування, координації, контролю та мотивації у досягненні проєктних результатів. Для міжнародних соціальних ініціатив ці функції набувають особливого значення, адже управлінські рішення повинні враховувати мультикультурний контекст, політичну специфіку та особливості комунікації між партнерами з різних країн.

У соціально орієнтованих проєктах також ключову роль відіграє ціннісний підхід, який спирається на принципи участі, інклюзивності та справедливості відповідно до OECD DAC Principles for Effective Development Co-operation [3, с. 8–9]. У такій моделі управління головним пріоритетом стає людина — її потреби, мотивація та здатність до саморозвитку.

Реальний приклад впровадження цих теоретичних підходів — партнерство між Профспілкою працівників освіти і науки України (TUESWU) та Німецькою спілкою працівників освіти і науки (GEW), що здійснюється за підтримки федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини (BMZ) через

організацію sequa gGmbH. Проєкт спрямований на підвищення інституційної спроможності української профспілки шляхом розвитку демократичного управління, гендерної рівності та участі молоді у процесах ухвалення рішень.

Особливістю управління цим партнерством є застосування змішаної моделі, яка поєднує елементи класичного проєктного менеджменту з адаптивним фасилітаційним підходом. Логіка впливу (inputs–outputs–outcomes–impact) дозволяє забезпечити послідовність між ресурсами, діяльністю та досягнутими ефектами. Для контролю результатів використовується система моніторингу та оцінювання (M&E), яка базується на SMART-індикаторах і якісних показниках участі.

У структурі проєкту GEW–TUESWU важливу роль відіграють регулярні адаптивні зустрічі («adapt-meet»), анкетування учасників, фокус-групи, а також інструменти відстеження активності мультиплікаторів. Це дозволяє не лише оцінювати прогрес, а й вчасно виявляти виклики, що виникають у процесі реалізації. Такий підхід відповідає принципам «learning by doing» та сприяє формуванню культури спільного навчання партнерів.

Важливою складовою сталості партнерства є розвиток горизонтальної комунікації. Проєкт сприяє створенню мережевої взаємодії між представниками різних регіонів України, стимулюючи неформальний обмін знаннями, підтримку молодих лідерів і підвищення мотивації членів профспілки. Як відзначають Helmig і Reiser [4, с. 52], саме горизонтальні зв'язки є запорукою стійкості некомерційних об'єднань у довгостроковій перспективі.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що управління міжнародними партнерськими проєктами в соціальній сфері потребує балансу між структурованістю та гнучкістю, а також поєднання раціональних управлінських інструментів із гуманістичними принципами взаємодії. Досвід GEW–TUESWU демонструє, що ефективність міжнародних ініціатив полягає не лише у досягненні вимірюваних результатів, а й у створенні середовища для розвитку локальної спроможності, довіри та співвідповідальності.

Подальші наукові дослідження можуть бути спрямовані на порівняльний аналіз партнерських моделей у різних соціальних секторах, розробку адаптованих до українських реалій моделей управління, а також на визначення індикаторів ефективності соціального впливу.

Список використаних джерел:

1. Довгань Л.Є., Мошонько Г.А., Малик І.П. Управління проєктами. – Київ: Центр учбової літератури, 2020. – 312 с.
2. Десі Е. Л., Раян Р. М. Теорія самовизначення. – Нью-Йорк: Academic Press, 2017. – 320 с.
3. OECD DAC. Principles for Effective Development Co-operation. – Paris: OECD, 2021. – 28 p.
4. Helmig, B., Reiser, D. Nonprofit Management in International Development. – London: Routledge, 2019. – 220 p.
5. Tennyson, R. The Partnering Toolbook. – London: IBLF, 2003. – 48 p.

Коваленко Ірина Олександрівна, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету управління та бізнес-дизайну

Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

Науковий керівник: Кирилко Наталія Миколаївна, старший викладач, кандидат економічних наук кафедри управління та смарт-інновацій

Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Управлінські рішення є центральною категорією сучасного менеджменту підприємства, оскільки саме від їх якості, своєчасності та обґрунтованості залежить стабільність, прибутковість і конкурентоспроможність організації. У сучасних умовах політичної та економічної нестабільності, глобалізаційних процесів і динамічних змін ринку, підприємства змушені швидко адаптуватися, реагувати на зовнішні виклики та створювати фінансові та ресурсні резерви для мінімізації ризиків. Ефективне управління передбачає гнучкість реагування на зміни, високу автономію менеджерів та використання інноваційних підходів, які забезпечують адаптацію до складних ринкових умов[1].

Якість управлінського рішення значною мірою визначається повнотою та достовірністю інформації, наявністю аналітичних даних і точністю прогнозів.

Ключові напрями управлінської діяльності включають кризовий менеджмент, стратегічне планування, фінансовий менеджмент і управління персоналом. У кризових умовах особливо важливим є своєчасне виявлення ознак кризи, оцінка потенційного впливу та розробка заходів мінімізації негативних наслідків. Стратегічне управління дозволяє перетворювати кризу на можливість для оновлення бізнес-процесів, підвищення ефективності та посилення позицій на ринку.

Процес прийняття управлінського рішення є багатоступеневим і включає дослідження проблеми, аналіз альтернатив, вибір оптимального варіанту та контроль за виконанням. Основні етапи формування рішення включають ідентифікацію проблеми, визначення причин, побудову критеріїв оцінки, діагностику ситуації, прогнозування розвитку подій, генерування альтернатив, їх оцінку та прийняття остаточного рішення[3].

Моделі прийняття рішень включають класичну, поведінкову та адміністративну. Класична модель передбачає раціональний аналіз альтернатив, поведінкова — врахування психологічних аспектів і обмежень, адміністративна — адаптацію до організаційних умов та ресурсів[2]. Вибір моделі залежить від складності проблеми, рівня невизначеності та доступності інформації.

Методи підтримки рішень систематизуються за функціональним змістом, спрямованістю, рівнем ієрархії, суб'єктністю, часовим горизонтом, причиною виникнення, методом розробки, ступенем оригінальності, психологічними характеристиками та директивністю [4].

Цифровізація та впровадження новітніх технологій істотно підвищують ефективність управління. Інструменти Business Intelligence, Big Data, CRM та ERP-системи дозволяють автоматизувати бізнес-процеси, інтегрувати дані, створювати аналітичні звіти та прогнозувати сценарії розвитку.

ВІ-системи забезпечують збір, обробку та візуалізацію даних, дозволяють здійснювати багатовимірний аналіз та прогнозу аналітику. CRM-системи підвищують ефективність взаємодії з клієнтами, ERP-системи — комплексне планування ресурсів підприємства. Технології Big Data дозволяють аналізувати великі обсяги даних у реальному часі, прогнозувати ризики та оптимізувати управлінські процеси[6]. Порівняльну характеристику систем зображено в табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика управлінських систем

Критерій	ВІ-система	ERP-система	Big Data (технології)	CRM-система
Характеристика систем	Business Intelligence — інструменти для збору, аналізу та візуалізації даних	Enterprise Resource Planning — система планування ресурсів підприємства	Технології обробки й аналізу великих обсягів даних (structured/unstructured)	Customer Relationship Management — управління взаємодією з клієнтами
Головна мета	Підтримка прийняття рішень на основі даних	Автоматизація бізнес-процесів (фінанси, логістика, виробництво, HR тощо)	Отримання інсайтів з великих даних, прогнозування, сегментація	Поліпшення продажів, маркетингу та обслуговування клієнтів
Тип даних	Структуровані дані з різних джерел	Транзакційні, оперативні дані компанії	Дуже великі обсяги (обсяг, швидкість, різноманітність)	Дані клієнтів: контакти, історія комунікацій, покупки
Обробка	Збирання → очищення → аналіз → візуалізація	Управління, запис, транзакції, планування	Масштабована обробка (кластерні системи, Hadoop, NoSQL тощо)	Операційна робота, автоматизація продажів, маркетингу
Користувачі	Аналітики, менеджери, керівники	Операційні департаменти, фінанси, виробництво	Data scientist'и, аналітики, IT	Команди продажів, маркетингу, служби підтримки
Переваги	Глибокий аналіз, візуалізація, прогнози	Централізація даних, оптимізація процесів, зниження витрат	Нові інсайти, точне прогнозування, персоналізація, аналіз у реальному часі	Краще розуміння клієнтів, підвищення лояльності, зростання продажів
Недоліки / виклики	Потрібна чистота даних, складність інтеграції	Складність впровадження, велика вартість, потребує налаштування	Високі витрати на інфраструктуру, проблеми з якістю даних	Може бути обмежена функціональністю без інтеграції з ERP, проблеми з впровадженням
Використання у бізнесі	Для створення дашбордів, KPI-звітів, прогнозів	Для управління запасами, фінансами, виробництвом	Для маркетингової сегментації, виявлення трендів, ризик-аналізу	Для управління лідами, угодами, клієнтським сервісом
Залежність від інших систем	Може інтегруватися з ERP, CRM, базами даних	Може включати модулі CRM або інтегруватися з окремою CRM	Потребує великих джерел даних — CRM, ERP, сенсори тощо	Часто інтегрується з ERP для синхронізації замовлень, фінансів

Цифрові технології не лише підвищують точність і швидкість прийняття рішень, а й зменшують рутину, покращують комунікацію всередині організації та забезпечують безпеку даних. Впровадження таких інструментів створює умови для підвищення гнучкості, адаптивності та конкурентоспроможності підприємств у сучасних умовах цифрової економіки[4].

Важливу роль відіграє сутність управлінських рішень, етапи та підходи їх формування, моделі та методи підтримки, а також цифрові технології, які дозволяють підвищити ефективність управлінських процесів, мінімізувати ризики та забезпечити стратегічну гнучкість підприємств. Ефективне прийняття управлінських рішень залишається визначальним фактором успіху, стабільності та конкурентоспроможності організації.

Список використаних джерел:

1. Августин, Р., & Демків, І. (2021). Пріоритети вдосконалення системи менеджменту покращення фінансово-економічного стану підприємства. Економіка та суспільство, (29). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-32>
2. Бреус, С. В., & Пригарський, В. (2024). Ефективні управлінські рішення: методи та прийоми. Економіка та суспільство, (67). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-23>
3. Гаврильченко, О., Полозова, Т., Білик, В., Поканєвич, Ю., & Ларіонова, К. (2023). Innovation-Investment Mechanism of the Economic Entities Development in the Conditions of Transformational Challenges. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development, 45(4), 343–351. <https://doi.org/10.15544/mts.2023.34>
4. Левіна-Костюк, М. О., Мельничук, О. І., & Телічко, Н. О. (2022). *Методи прийняття управлінських рішень в умовах недостатньої інформації*. Економіка та суспільство, (43). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-40>
5. Сокурєнко, І. (2019). Класифікація методів прийняття управлінських рішень. Науковий вісник Одеського національного економічного університету, №6, 161–177. <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2019/269/page.php?id=abstract/ukr/161-177>
6. Чобіток, І. О. (2022). Вплив цифровізації на управління інноваційним розвитком підприємств: міжнародний досвід. Економічний вісник Дніпровської політехніки, (4), 161–169. <https://doi.org/10.33271/ebdut/80.162>

Городницька Дарія Андріївна, здобувач вищої освіти економічного факультету
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Науковий керівник: Голіонко Наталія Григорівна, кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ БІЗНЕС-ОРГАНІЗАЦІЇ

Цифровізація сьогодні є одним із ключових факторів розвитку сучасних бізнес-організацій. Вона не лише визначає рівень конкурентоспроможності компанії, але й безпосередньо впливає на ефективність управління, швидкість прийняття рішень та здатність до адаптації в умовах динамічного ринкового середовища. Управління процесами цифровізації потребує стратегічного підходу, системності та готовності організації до змін, адже йдеться не просто про впровадження інформаційних технологій, а про трансформацію всієї бізнес-моделі [1].

Цифровізація – це інтеграція цифрових технологій у всі сфери діяльності підприємства. Її головна мета полягає у створенні нової цінності для клієнтів, удосконаленні внутрішніх процесів та забезпеченні гнучкості бізнесу. Вона охоплює такі напрями, як автоматизація управлінських і виробничих процесів, використання великих даних (Big Data) для прогнозування, розвиток електронної комерції, цифровий маркетинг, впровадження інструментів штучного інтелекту. Важливо підкреслити, що цифровізація відрізняється від інформатизації: якщо остання зводиться переважно до застосування ІТ-рішень для підтримки існуючих процесів, то цифровізація передбачає їх докорінну трансформацію та створення нових бізнес-моделей [2].

Ключовими завданнями цифровізації є підвищення продуктивності, оптимізація витрат, покращення клієнтського досвіду, створення нових каналів взаємодії з клієнтами, підвищення прозорості управління та швидкості ухвалення рішень. Вона сприяє появі інновацій та дозволяє бізнесу залишатися гнучким і конкурентоспроможним в умовах глобалізації та цифрової економіки [3].

Процеси цифровізації бізнесу можна розглядати на кількох рівнях управління [4]:

1. Стратегічний рівень. Тут формується цифрова стратегія компанії, яка узгоджується з місією та довгостроковими цілями. На цьому етапі визначаються пріоритетні сфери трансформації – маркетинг, операційна діяльність, фінанси, управління персоналом тощо.

2. Організаційний рівень. Для реалізації цифрових змін створюються нові підрозділи чи окремі посади, наприклад Chief Digital Officer. Впроваджуються сучасні моделі управління, орієнтовані на децентралізацію та гнучкість, як-от agile-підходи.

3. Процесний рівень. На цьому етапі відбувається моделювання й оптимізація бізнес-процесів, впровадження ERP- і CRM-систем, електронного документообігу, що забезпечує ефективність щоденної діяльності.

4. Технологічний рівень. Організація обирає та впроваджує конкретні цифрові інструменти: хмарні сервіси, штучний інтелект, аналітику даних, засоби кіберзахисту. Важливо не лише інтегрувати ці технології, але й забезпечити безпеку даних.

Успіх цифрової трансформації значною мірою залежить від підтримки топ-менеджменту, інвестицій у навчання та розвиток персоналу, створення інноваційної корпоративної культури та активного залучення клієнтів до розробки нових продуктів і сервісів. Гнучкість і швидка адаптація також виступають ключовими чинниками.

Водночас процес цифровізації супроводжується низкою викликів. Серед них – опір персоналу змінам, значні фінансові витрати на впровадження новітніх технологій, ризики кіберзагроз і проблеми із захистом даних. Важливим викликом є також відсутність універсальних стандартів цифрової трансформації у різних галузях, що ускладнює процес її впровадження [5].

Результати цифровізації яскраво проявляються в різних галузях. У ритейлі компанії активно впроваджують онлайн-магазини, системи персоналізованих рекомендацій та чат-ботів для покращення обслуговування. У виробництві застосовуються автоматизовані системи управління постачанням і виробничими циклами. У фінансовому секторі активно розвивається мобільний банкінг і фінтех-рішення, що дозволяють клієнтам отримувати послуги онлайн. У сфері послуг великі дані та аналітика забезпечують створення персоналізованих пропозицій для споживачів [6].

Майбутнє бізнесу безпосередньо пов'язане з подальшою цифровою трансформацією. Найбільш перспективними напрямками є використання штучного інтелекту в управлінні, розвиток Інтернету речей (IoT), інтеграція блокчейну для забезпечення прозорості транзакцій, а також поширення віддалених форм роботи та віртуальних офісів [6].

Отже, цифровізація бізнес-організацій є безперервним процесом, що вимагає системного управління та довгострокового стратегічного бачення. Вона поєднує технології, управлінські практики та людський капітал. Ті компанії, які здатні швидко адаптуватися до цифрових трендів, отримують стійку конкурентну перевагу на ринку. Таким чином, управління процесами цифровізації стає не лише завданням технологічної модернізації, але й ключовим фактором стратегічного розвитку бізнесу у цифрову епоху.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко В. Л., Козловський А. В. Цифровізація економіки: Тенденції та перспективи розвитку. Київ: КНЕУ, 2020. 248 с.
2. Котляренко Ю. В. Управління цифровою трансформацією бізнесорганізацій // Економіка та держава. 2021. № 11. С. 23–27.
3. Gartner. Digital Business Transformation: A Research Perspective.
4. Gartner Research Report, 2022. URL: <https://www.gartner.com>
5. Міністерство цифрової трансформації України. Цифрова трансформація бізнесу. – Офіційний портал <https://thedigital.gov.ua>

Дрозд Дарія Вікторівна, здобувачка освіти навчально-наукового інституту педагогіки
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Новіцька Інеса Василівна, доцент кафедри професійної-
педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

ФОРМУВАННЯ БРЕНДУ ОСВІТНЬОГО ПРОДУКТУ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

У сучасному суспільстві освіта перестала бути виключно сферою передачі знань — вона стала важливим соціальним інститутом, що впливає на розвиток громад, формування цінностей та соціальної згуртованості. В умовах зростаючої конкуренції між освітніми установами, особливо в контексті цифровізації та глобалізації, формування сильного бренду освітнього продукту набуває стратегічного значення. Бренд у цьому контексті виступає не лише як маркетинговий інструмент, а як чинник соціального розвитку, що визначає позицію закладу в суспільстві, його вплив, репутацію та здатність до інновацій [1].

Бренд освітнього продукту — це сукупність характеристик, асоціацій та емоційного сприйняття, які формуються у свідомості споживача освітніх послуг. Він охоплює:

- візуальні елементи (логотип, назва, стиль);
- ціннісну пропозицію (у чому унікальність продукту);
- емоційний компонент (довіра, престиж, соціальна значущість);
- репутаційний капітал (відгуки, публічні згадки, участь у соціальних проєктах).

За К. Келлером, бренд — це не просто символ чи назва, а система асоціацій, що виникають у результаті досвіду взаємодії з організацією [2]. У контексті освіти це означає, що бренд формується не лише через рекламу, а через якість навчання, комунікацію, соціальну активність та відкритість закладу.

Формування бренду освітнього продукту має прямий вплив на соціальний розвиток закладу освіти. Це проявляється у таких аспектах:

1. *Залучення нових учасників освітнього процесу* — сильний бренд приваблює студентів, викладачів, партнерів, волонтерів.
2. *Підвищення соціальної активності* — заклад бере участь у громадських ініціативах, соціальних кампаніях, благодійних заходах.
3. *Розширення партнерств* — бренд сприяє встановленню зв'язків з бізнесом, державними структурами, міжнародними організаціями.
4. *Формування позитивного іміджу* — репутація закладу як відкритого, інноваційного, соціально відповідального сприяє його інтеграції в суспільні процеси.

У дослідженні British Council зазначено, що освітні установи з чітко сформованим брендом мають вищий рівень соціального капіталу та активніше впливають на розвиток громади [3].

Процес формування бренду освітнього продукту включає кілька ключових етапів:

1. Аналіз цільової аудиторії

Визначення потреб, очікувань, мотивацій різних груп споживачів (школярі, студенти, дорослі, корпоративні клієнти).

2. Формування унікальної ціннісної пропозиції

Чітке визначення того, чим освітній продукт відрізняється від інших: методика, формат, результат, соціальна місія.

3. Розробка комунікаційної стратегії

Вибір каналів комунікації (соцмережі, сайт, публічні заходи), створення контенту, побудова меседжів.

4. Використання цифрових інструментів

Соціальні мережі, платформи для онлайн-навчання, відеоконтент, інтерактивні сервіси — усе це дозволяє формувати сучасний, динамічний образ бренду.

5. Інтеграція соціальної складової

Участь у соціальних проєктах, підтримка громадських ініціатив, відкритість до співпраці — це зміцнює бренд і підвищує його соціальну значущість.

Приклади успішного брендингу в українському контексті

Prometheus — бренд побудований на доступності, якості та соціальній місії. Платформа активно просуває ідеї відкритої освіти, співпрацює з провідними університетами та реалізує соціально значущі курси.

Освітній хаб Києва — поєднує навчання, кар'єрне консультування та громадську активність. Бренд орієнтований на розвиток особистості та інтеграцію в суспільство.

EdEra — інноваційна платформа, що поєднує сучасні технології, відкритість і орієнтацію на суспільні зміни. Її бренд асоціюється з якістю, прогресивністю та соціальною відповідальністю.

Ці приклади демонструють, що бренд освітнього продукту може бути не лише комерційним інструментом, а й засобом соціального впливу.

Висновки

Формування бренду освітнього продукту є багатовимірним процесом, що охоплює маркетингові, комунікаційні, соціальні та репутаційні аспекти. У сучасних умовах бренд стає чинником соціального розвитку закладу освіти, сприяючи: зміцненню репутації; розширенню соціального впливу; залученню нових учасників освітнього процесу; інтеграції закладу в суспільні процеси.

Для ефективного формування бренду необхідно: поєднувати стратегічне планування з гнучкою комунікацією; враховувати потреби аудиторії та соціальний контекст; використовувати цифрові інструменти; будувати бренд на основі цінностей, відкритості та соціальної відповідальності.

Таким чином, бренд освітнього продукту — це не лише зовнішній образ, а внутрішня стратегія розвитку, що визначає місце закладу в суспільстві та його здатність до позитивних змін.

Список використаних джерел:

1. Гуменюк О. Освітній маркетинг: бренд як інструмент розвитку закладу освіти // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2022. – № 1. – С. 112–119.
2. Keller K.L. Strategic Brand Management. – 4th ed. – Pearson Education, 2013. – 600 p.
3. British Council. The role of education in building social capital. – London, 2021. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.britishcouncil.org/research/social-impact-education>
4. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент: аналіз, планування, впровадження і контроль : пер. з англ. – К. : Основи, 2001. – 720 с.

Гонтар Надія Вікторівна, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня економічного факультету
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Україна

ЦИФРОВІ РІШЕННЯ ДЛЯ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В ПЕРІОД ВІЙНИ

В умовах воєнного стану та глобальної невизначеності українські підприємства стикаються з викликами, що загрожують їхній операційній діяльності та довгостроковій стійкості. Для протидії цим загрозам необхідна комплексна трансформація підходів до управління, що поєднує інструменти цифровізації, проактивного ризик-менеджменту та адаптивного цифрового маркетингу. Ці елементи стають ключовими не лише для виживання, але й для підтримки розвитку та налагодження міжнародного співробітництва в період кризи.

Сьогодення вимагає від бізнесу гнучкості та адаптивності, досягнення яких неможливе без цифрової трансформації операційної діяльності. Без застосування інформаційних систем неможливо дотримуватися принципів економності, доступності, відображення інформації в реальному режимі часу [1].

Впровадження універсальних онлайн-платформ для управління проєктами (на кшталт Trello, Asana, Bitrix24) перетворює традиційне управління на централізовану та прозору систему, що забезпечує контроль термінів, бюджетів та ефективну взаємодію між усіма учасниками процесу. Їх універсальність полягає в тому, що вони поєднують функції управління завданнями, документообігу, комунікації та аналітики в єдиному просторі. В умовах, коли фізична присутність персоналу обмежена, така платформа стає віртуальним офісом, що гарантує безперервність бізнес-процесів.

Використання програмних рішень для автоматизації обробки даних істотно підвищує ефективність роботи підприємства й одночасно зменшує кількість помилок, спричинених людським фактором [2].

Сучасні онлайн-платформи управління проєктами командами руйнують географічні бар'єри та часові зони. Це дає можливість створення віртуальних робочих груп, де українські фахівці можуть взаємодіяти з європейськими партнерами, інвесторами та консультантами в режимі реального часу. Застосування цифрових платформ дозволяє забезпечити масштабовану та динамічну взаємодію між усіма учасниками економічної екосистеми - користувачами, постачальниками та партнерами [3].

Онлайн-платформа для управління проєктами функціонує на основі принципів візуального контролю завдань за Kanban-системою, де кожен проєкт розбивається на логічні етапи - від планування до завершення. Використання Kanban-дошок і календарних видів дозволяє не лише візуалізувати робочі процеси, але й адаптуватися до нестабільних графіків, спричинених повітряними тривогами чи комендантською годиною. Система автоматичних сповіщень та нагадувань забезпечує своєчасне виконання завдань навіть за умов перебоїв зв'язку чи енергопостачання.

Інтеграція з хмарними сховищами та вбудовані інструменти комунікації усувають ризик втрати інформації, дозволяють зберігати всі робочі документи,

креслення, кошториси та фотозвіти неушкодженими забезпечуючи безпечний обмін документами навіть у разі руйнування фізичної інфраструктури. Хмарні сховища даних гарантують надійне збереження інформації та безперешкодний доступ до неї, що є критично важливим для стабільної роботи сучасних організацій [4]. Функція коментування завдань та вбудовані месенджери дозволяють вести всі обговорення в контексті конкретних проєктів зменшуючи необхідність у проведенні додаткових нарад. Крім того, аналітичні панелі та інструменти фінансового моніторингу надають керівництву можливість у реальному часі аналізувати ефективність, контролювати витрати та приймати обґрунтовані рішення. Очікуваними результатами такого впровадження є не лише скорочення адміністративних витрат та збільшення швидкості координації, але й створення масштабованої системи, доступної для команди з будь-якого регіону чи країни.

Перехід на цифрові робочі процеси вимагає системного навчання персоналу. Рівень цифрових компетентностей персоналу має пряму кореляцію з економічними результатами підприємства [5]. Програма навчання має охоплювати не лише технічні аспекти роботи з платформами, але й формування цифрової культури в компанії.

Навчання слід будувати за кількома рівнями:

1. Базові цифрові навички: Робота з хмарними сховищами, електронним документообігом, основами кібербезпеки
2. Спеціалізовані навички: Робота з конкретними платформами управління проєктами, системами фінансового контролю, CRM
3. Просунуті навички: Аналітика даних, автоматизація робочих процесів, робота з API

Особливу увагу слід приділити навчанню в умовах війни - розробці інструкцій з роботи при обмеженому інтернет-зв'язку, використання офлайн-режимів, двомовних інтерфейсів для можливості роботи з міжнародними партнерами.

Ефективна система навчання включає регулярні тренінги, створення внутрішньої бази знань, менторські програми, мотиваційні механізми для співробітників, які активно освоюють цифрові інструменти. Попри тенденцію компаній скорочувати або повністю припиняти навчання працівників у період фінансових обмежень, питання професійної підготовки залишається вирішальним для збереження персоналу з належними компетенціями [6].

Однак цифровізація сама по собі не є панацеєю без системного підходу до оцінки та мінімізації загроз. У кризових умовах управління ризиками має стати органічною частиною корпоративної культури та перетворитися з теоретичного поняття на практичний інструмент виживання бізнесу.

Системний підхід передбачає постійний цикл: ідентифікація загроз, оцінка їх впливу, розробка заходів протидії та регулярний моніторинг ефективності цих заходів. Ефективним інструментом для цього виступає матриця ризиків, яка дозволяє не лише проактивно виявляти та пріоритетизувати критичні загрози - від втрати постачальників до коливань валютних курсів - але й розробляти чіткі плани дій для їх нейтралізації.

Кожен з ризиків потребує розробки індивідуальних сценаріїв мінімізації наслідків. Наприклад, для ризику перебоїв постачання створюється перелік альтернативних постачальників, укладаються рамкові угоди, формуються страхові запаси критично важливих матеріалів.

Така система забезпечує передбачуваність і керованість навіть у динамічному середовищі, замінюючи імпульсивні рішення структурованим аналізом. Матриця також слугує інструментом комунікації з партнерами та інвесторами, демонструючи, що компанія контролює ризики та має чіткі плани дій у надзвичайних ситуаціях.

Доповнює цю практику впровадження електронного фінансового контролю, що дозволяє відстежувати рух коштів, прогнозувати грошові розриви та оперативно реагувати на фінансову нестабільність, тим самим зміцнюючи фінансову стійкість підприємства.

Для бізнесу особливо важливими є функції контролю собівартості проєктів, управління кредиторською та дебіторською заборгованістю, планування податкових платежів. Першочерговим завданням вітчизняних підприємств є перегляд стратегій економічного розвитку, а також параметризація фінансової діяльності [7]. Система фінансового контролю дозволяє автоматизувати складання кошторисів, відстежувати фактичні витрати по кожному об'єкту, аналізувати відхилення від плану.

В умовах високої інфляції та коливань валютних курсів такий підхід допомагає оптимізувати роботу з кількома валютами, своєчасно здійснювати конвертацію, хеджувати валютні ризики. Функція прогнозування грошових потоків дозволяє виявляти майбутні касові розриви заздалегідь і вживати заходів для їх запобігання - наприклад, узгоджувати графіки оплати з замовниками, оптимізувати витрати, залучати короткострокове фінансування.

В умовах війни також набуває нового стратегічного значення цифровий маркетинг. Він перетворюється з інструменту просування на засіб комунікації з клієнтами, партнерами та суспільством, демонструючи стійкість та надійність бізнесу. Імідж організації - це цілісне сприйняття організації різноманітними угрупованнями суспільства, що формується на основі інформації, яка друкується в їх пам'яті про різні сторони діяльності компанії [8].

Активна присутність українських компаній у цифровому просторі дозволяє їм ефективно позиціонувати себе на міжнародній арені. У час невизначеності саме цифровий бренд, побудований через офіційні веб ресурси стає для партнерів та клієнтів гарантією надійності та безпеки.

Регулярний моніторинг ефективності цифрових кампаній дає змогу оперативно переорієнтовуватися на перспективні ринкові сегменти. Важливо, що цифрові канали комунікації та онлайн-продажі зменшують залежність від фізичного місця знаходження, відкриваючи можливості для налагодження партнерств із міжнародними організаціями.

Таким чином, поєднання цифрових платформ управління, системного ризик-менеджменту та адаптивного цифрового маркетингу формує єдиний органічний механізм підвищення стійкості бізнесу під час війни. Цей комплексний підхід не лише дозволяє підприємствам ефективно функціонувати в умовах війни, мінімізуючи операційні та фінансові ризики, але й створює потужний фундамент для розвитку співробітництва в подальшому. Завдяки цифровій трансформації та стратегічній комунікації компанії можуть демонструвати свою надійність, оперативність та відкритість міжнародному діалогу, стаючи активними учасниками процесу відбудови та інтеграції в глобальну економіку.

Список використаних джерел:

1. П'ятничук І. Інформаційні системи в управлінні проєктами: онлайн-платформи і сервіси. Економіка та суспільство. 2022. № 42, С. 2. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-21>

2. Чернявський Н. В., Шахіна, І. Ю. Інновації в робочих процесах внаслідок використання онлайн інструментів. У Modernization of innovative development of professional education. Матеріали конференції, 22-25 жовтня 2024. С. 219. URL: https://www.google.com.ua/books/edition/MODERNIZATION_OF_INNOVATIVE_DEVELOPMENT/E6YyEQAAQBAJ?hl=ru&gbpv=0
3. Мозговий Є. Сучасні технології використання платформних рішень у бізнесі. Економіка та суспільство. 2025. № 74, С. 2. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-74-153>
4. Осокін М., Осокіна А. Цифрові комунікації в системі управління бізнесом. Економіка та суспільство, 2024. № 64, С. 6. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-31>
5. Руденко В. О., Другова О. С., Бріль М. С. Діджитал-компетентність персоналу як фактор цифрової ефективності підприємства. Трансформаційна економіка. 2025. № 2(11), С. 102. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2025-11-16>
6. Пшик-Ковальська О. О., Ковальський О. І. Особливості управління персоналом в умовах воєнного стану. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. 2022. № 4(2), С. 90. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/dec/29509/220972maket-92-97.pdf>
7. Бардаш С. В. Роль фінансового контролю в забезпеченні фінансової стабільності підприємств в умовах воєнного стану. 2024. С. 16. URL: https://www.researchgate.net/publication/380492836_ROL_FINANSOVOGO_KONTROLU_V_ZABEZPECENNI_FINANSOVOI_STABILNOSTI_PIDPRIEMSTV_V_UMOVAN_VOENNOGO_STANU
8. Баша І., Ремезь, Ю. Теоретичні та практичні засади іміджу підприємства в сучасних умовах. Економіка та суспільство. 2021. № 28, С. 3 DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-22>

СЕКЦІЯ 6.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Кірова Дар'я Олексіївна, здобувач вищої освіти факультету соціально-педагогічної та мистецької освіти

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького, Україна*

Науковий керівник: Негрій Ольга Іванівна, асистент кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького, Україна*

АРТТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Проблема мовленнєвих порушень у дітей є одним із ключових напрямів сучасних досліджень у сфері корекційної педагогіки, логопедії та соціальної роботи. Мовленнєві розлади істотно впливають на формування комунікативної компетентності, емоційно-вольової сфери та процес соціалізації дитини. Недостатній рівень мовленнєвого розвитку ускладнює інтеграцію в колектив, знижує здатність до самовираження та призводить до порушення міжособистісних стосунків. У цьому контексті актуальним постає використання інноваційних методів соціально-психологічної підтримки, серед яких арттерапія розглядається як ефективний засіб сприяння соціальній адаптації дітей із порушеннями мовлення.

Науковці по-різному визначають сутність поняття «арттерапія». Так, І. Головатюк розглядає арттерапію як спеціалізовану форму психотерапії, засновану на мистецтві, передусім образотворчому, і творчій діяльності. Вона визначається як метод психотерапевтичного впливу, що використовується для лікування та психокорекції засобами художньої творчості [1].

На думку науковців Т. Добровольської, Л. Комісарової, І. Левченко та О. Медведєвої, арттерапія є ширшим поняттям, яке поєднує елементи кількох галузей наукового знання – мистецтва, медицини та психології. У лікувальній і психокорекційній практиці вона розглядається як сукупність методик, що базуються на використанні різних видів мистецтва у символічній формі, з метою стимулювання художньо-творчих проявів дитини, корекції психосоматичних і психоемоційних порушень, а також подолання відхилень у особистісному розвитку [2].

Таким чином, арттерапія не лише підтримує психічне та емоційне здоров'я дитини, а й створює умови для розвитку комунікативних навичок та соціальної взаємодії, що є критично важливим для інтеграції дітей із мовленнєвими порушеннями у соціальне середовище. У даному контексті соціалізація розглядається як процес безперервної адаптації особистості до реакцій оточення та конкретних соціальних ситуацій. Так, Т. Шибутані трактує поняття «соціалізація» як здатність індивіда

адаптуватися до реакцій інших людей та різноманітних обставин [3], а М. Марценюк і М. Мешко підкреслюють, що соціальне середовище є необхідною умовою розвитку та становлення особистості, водночас воно може стати джерелом труднощів і страждань, якщо індивід не здатний успішно адаптуватися та відчутти свою приналежність, зберігаючи при цьому індивідуальність [5].

За визначенням І. Пацули, мовленнєві порушення в дітей – це відхилення від норми у розвитку мовлення, які можуть впливати на здатність дитини говорити, розуміти, сприймати або відтворювати мовлення [6]. На думку Е. Куцин, «порушення мовленнєвого розвитку – це одна з найбільш поширених проблем, яке викликає низку похідних відхилень, які позначаються на подальшому розвитку дитини» [4].

Варто зазначити, що соціальна адаптація дітей із порушеннями мовлення – це складний, багатоаспектний процес активного пристосування дитини до соціального середовища, який передбачає формування адекватної системи стосунків та засвоєння соціальних норм, необхідних для повноцінного функціонування у суспільстві. Для дітей із мовленнєвими розладами цей процес часто ускладнюється через комунікативний бар'єр, що перешкоджає ефективній взаємодії та емоційному обміну з однолітками й дорослими.

До ознак порушення соціальної адаптації у дітей даної категорії можна віднести такі конкретні прояви, як: утруднення у встановленні стійких контактів із ровесниками (наприклад, небажання брати участь у спільних іграх, відсутність ініціативи до взаємодії або нездатність підтримати діалог); схильність до соціальної ізоляції та самотності (віддавання переваги індивідуальній грі, уникання галасливих колективів); підвищена тривожність і фрустрація при необхідності мовленнєвого висловлювання (плач, сором'язливість, відхід від ситуації); зниження самооцінки та відсутність віри у власні сили; труднощі у засвоєнні соціальних норм і правил поведінки (нерозуміння соціальних інструкцій, неадекватна реакція на критику); а також неадекватні поведінкові реакції (спалахи гніву, агресія, фізичні дії або відмова від виконання завдань) як компенсаторний механізм замість вербальної комунікації.

Саме через ці комунікативні та емоційно-поведінкові труднощі арттерапія набуває особливого значення як ефективний засіб соціальної адаптації. Її висока ефективність обумовлена передусім невербальною природою, яка дозволяє дитині обійти мовленнєвий бар'єр і висловити свої переживання, емоції, страхи та внутрішні конфлікти через творчі процеси, наприклад, за допомогою кольору, казки, ляльок, піску, рухів чи ліплення з глини.

Для забезпечення ефективного корекційного впливу на процес соціальної адаптації дітей із порушеннями мовлення використовується широкий спектр спеціалізованих видів арттерапії. Кожен із цих видів застосовує унікальний інструментарій, що дозволяє дитині компенсувати мовленнєвий дефіцит та розвивати соціально значущі навички. Найбільш дієвими у даному контексті є:

1. Ізотерапія – дозволяє дитині проєктувати свої внутрішні переживання та комунікативні труднощі через малювання, що є безпечним шляхом для невербального самовираження та зняття емоційної напруги, яка часто блокує соціальну активність. Робота з кольором та формою підвищує самооцінку, готуючи дитину до більш впевненої взаємодії в соціумі (наприклад, вправи «Малювання почуттів», «Малюнок настрою» та «Колективний малюнок»).

2. Казкотерапія – використовує метафоричний зміст історій для моделювання соціальних ситуацій, засвоєння етичних норм і пошуку способів вирішення конфліктів. Опосередковано, через персонажів, дитина навчається емпатії та адекватної соціальної реакції, що є основою для успішної соціальної інтеграції та налагодження стосунків (наприклад, вправи «Створення казки про себе», «Казка по колу» та «Драматизація казки»).

3. Лялькова терапія – дозволяє дитині перекласти свої проблеми та страхи на ляльку, використовуючи її як посередника у спілкуванні. Ефективно це є для тренування комунікативних навичок та програвання соціальних сценаріїв, оскільки знижує страх прямого мовленнєвого контакту, сприяючи подоланню комунікативного бар'єру (наприклад, вправи «Ляльковий діалог», «Театр-експромт» та «Моя особлива лялька»).

4. Пісочна терапія – створює безпечний мініатюрний світ, де дитина може без страху відтворити реальні або уявні соціальні ситуації та власні відносини з оточенням. Сприяє зменшенню тривожності та внутрішньому упорядкуванню конфліктів, що є ключовим для входження в колектив без агресії чи ізоляції (наприклад, вправи «Мій пісочний світ», «Мій клас» та «Пісочна історія»).

5. Танцювально-рухова терапія – допомагає усвідомити власне тіло та виразити емоції через рух, розвиваючи невербальні засоби комунікації (жести, міміку). Це покращує взаєморозуміння з оточенням, оскільки вчить дитину краще «читати» та передавати соціальні сигнали без слів (наприклад, вправи «Дзеркало», «Парний танець» та «Рухи емоцій»).

6. Глинотерапія – сприяє зняттю агресії та тривожності через фізичну взаємодію з матеріалом, дозволяючи дитині пропрацювати міжособистісні стосунки. Формування об'ємних об'єктів допомагає дитині відчувати контроль та самоефективність, що безпосередньо впливає на її готовність до соціальної взаємодії (наприклад, вправи «Ліплення емоцій», «Ліплення мого страху» та «Подарунок другу»).

Зазначені види арттерапії не лише безпосередньо впливають на соціальну адаптацію, але й сприяють цілісному розвитку комунікативної та емоційно-вольової сфери дитини. Завдяки поєднанню творчості та гри, вони формують у дітей із мовленнєвими порушеннями внутрішній ресурс для подолання комунікативного бар'єру, що є критично важливим для успішної інтеграції в соціум. Цей процес дозволяє дитині набути досвіду успіху у творчій діяльності, що поступово переноситься на сферу соціальної комунікації.

Отже, проведені дослідження підкреслює важливість арттерапії, як ефективного засобу соціальної адаптації дітей із порушеннями мовлення. Встановлено, що мовленнєві розлади формують комунікативний бар'єр, який зумовлює ознаки дезадаптації (тривожність, ізоляція, неадекватні поведінкові реакції). На противагу цьому, запропоновані види арттерапії використовують невербальний та символічний механізм для безпечного вираження емоцій та пропрацювання соціальних конфліктів, що в свою чергу дозволяє компенсувати мовленнєвий дефіцит і забезпечити цілісний розвиток соціальної компетентності та самоефективності. Таким чином, арттерапія створює позитивні передумови для успішної та повноцінної соціальної адаптації дитини у суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Головатюк І. Г. (2017). Теоретичні основи застосування арт-терапії у процесі професійної підготовки фахівців. Молодий вчений. № 7 (47). С. 276-278.
2. Колпакчи О. (2018). Арт-терапія: курс лекцій: навч. посібник. Київ. 288 с.
3. Кравцов С. О. (2008). Теоретичне бачення соціальної адаптації: стан, погляди, підходи. Український соціум. №3. С. 83-96.
4. Куцин Е. (2022). Корекція мовленнєвих порушень дошкільників засобами ізотерапії як однієї з форм арттерапії. Наука і освіта. № 3. С. 19-24.
5. Марценюк М. О., Мешко М. М. (2016). Теоретичні концепції процесу соціальної адаптації. С. 139-141.
6. Пацула І. Н. (2024). Проблеми та виклики ранньої діагностики мовленнєвих порушень у дітей. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки № 5 (364). С. 93-100.

Сусідик Оксана Степанівна, здобувачка вищої освіти соціально-гуманітарного факультету

Західноукраїнський національний університет, Україна

Надвинична Аліна Мар'янівна, здобувачка вищої освіти соціально-гуманітарного факультету

Західноукраїнський національний університет, Україна

Монастирська Юлія Олександрівна, здобувачка вищої освіти соціально-гуманітарного факультету

Західноукраїнський національний університет, Україна

Науковий керівник: Надвинична Тетяна Лонгінівна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи

Західноукраїнський національний університет, Україна

ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦЯ СОЦІОГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ГІДНОСТІ ЛЮДИНИ

Етичні засади професійної діяльності фахівця соціогуманітарного профілю забезпечують відповідність поведінки моральним нормам і створюють умови для гуманізації соціальної практики. Вони формують стандарти взаємодії з людьми на засадах поваги, толерантності та підтримки, сприяють розвитку соціальної та емоційної компетентності, а також визначають рамки прийняття професійних рішень у складних або кризових ситуаціях. Гідність людини у цьому процесі виступає не лише як абстрактна цінність, а й як практичний орієнтир, який впливає на способи комунікації, прийняття рішень і реалізацію професійних обов'язків. Усвідомлення фахівцем значущості гідності клієнта та колеги стимулює відповідальне ставлення до професійної діяльності, розвиток моральної самосвідомості та здатність до рефлексії власної поведінки [1; 3].

Особлива актуальність дослідження етичних засад професійної діяльності соціогуманітарних фахівців зростає в умовах глобалізації та культурного різноманіття, де професіонал стикається з потребою адаптації до різних соціокультурних контекстів та очікувань. В таких умовах дотримання етичних принципів стає ключовою умовою ефективної взаємодії, запобігання конфліктам та забезпечення психоемоційної безпеки учасників соціальної взаємодії. Крім того, реалізація етичних норм дозволяє підвищувати ефективність професійної діяльності, стимулює професійне зростання та сприяє формуванню позитивного соціального іміджу фахівця [4].

Гідність людини є базовою категорією етичного, філософського та психологічного знання, що виражає внутрішню цінність особистості, її усвідомлення власної значущості, моральної автономії та права на повагу з боку інших. Це не лише вроджена властивість людини, але й результат її духовного, морального та соціального розвитку, який формується у процесі самопізнання, взаємодії з оточенням і включення у систему суспільних відносин. У філософському розумінні гідність постає як онтологічна характеристика людини, що відображає її унікальність і неповторність, тоді як у психологічному вимірі вона пов'язана із самоповагою, почуттям власної

вартості, моральною стабільністю та здатністю діяти відповідно до власних принципів і переконань [1].

Ознаками гідності є внутрішня цілісність, самоповага, відповідальність, здатність до морального вибору та стійкість у дотриманні етичних переконань навіть у складних ситуаціях. Вона проявляється у ставленні людини до себе та до інших, у прагненні до справедливості, гуманності, доброзичливості, а також у готовності відстоювати моральні ідеали. Гідність передбачає повагу до власних кордонів і прав, але водночас – прийняття цінності кожної іншої людини як рівної у правах і можливостях.

Формування гідності є складним і тривалим процесом, який охоплює різні рівні розвитку особистості. На первинному етапі її основи закладаються у сімейному середовищі через виховання, любов, повагу, прийняття та емоційну підтримку. Подальший розвиток відбувається під впливом системи освіти, соціальних інститутів, культурних і моральних норм суспільства. Саме цей етап можна вважати ключовим у формуванні цієї особистісної характеристики, адже саме в цей період відбувається становлення професійної, моральної та громадянської зрілості особистості. Освітній процес у ЗВО не обмежується лише засвоєнням теоретичних знань, він також є цілісною системою розвитку ціннісно-сислової сфери, світоглядних орієнтацій, етичних переконань і соціальної відповідальності [2].

Гідність у цьому контексті постає як інтегральна характеристика особистості, що поєднує усвідомлення власної цінності, моральну самоповагу, здатність діяти відповідально та гуманістично у взаємодії з іншими. У процесі навчання формуються не лише професійні компетентності, а й культура поведінки, етична свідомість, повага до прав і свобод людини, вміння відстоювати правду та справедливість – риси, без яких неможливо бути справжнім фахівцем соціогуманітарного напрямку.

Викладачі, навчальні дисципліни гуманітарного циклу, волонтерська діяльність, науково-дослідницькі ініціативи та студентське самоврядування створюють середовище, у якому студенти засвоюють норми професійної етики, вчать критично мислити, співпереживати та приймати морально виважені рішення. Саме через це формуються внутрішні переконання, що забезпечують здатність діяти гідно навіть у складних соціальних ситуаціях.

Важливу роль у становленні гідності відіграє також досвід самопізнання, рефлексії та усвідомлення власної моральної позиції. Фахівці соціогуманітарної сфери, зокрема педагоги, психологи, соціальні працівники, стають безпосередніми носіями й трансляторами цього принципу, адже їхня діяльність спрямована на підтримку людської цінності, повагу до свободи вибору, сприяння розвитку самосвідомості й соціальної відповідальності.

Отже, гідність людини як засадничий принцип професійної етики у соціогуманітарній сфері виконує подвійну роль – водночас є внутрішнім моральним орієнтиром фахівця та основою взаємоповаги в професійних і соціальних відносинах. Її усвідомлення й розвиток створюють умови для гармонійного поєднання професійної компетентності з гуманістичними цінностями, що забезпечує ефективність соціальної взаємодії, підтримку психоемоційного благополуччя людини та утвердження моральної зрілості в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Балдинюк О., Роєнко С. Соціальна відповідальність фахівців соціальної сфери крізь призму деонтології. Ввічливість. *Humanitas*, 2023. №1. С.13-20.

2. Надвинична Т. Л. Особливості ціннісних орієнтацій студентів закладу вищої освіти в умовах війни. Трансформаційні процеси соціально-гуманітарної сфери сучасної України в умовах війни: виклики, проблеми та перспективи: зб. Матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, Тернопіль, 2-3 червня 2022 р. / під заг.ред.: О. Є. Гомотюк. Тернопіль: Університетська думка, 2022. С.97-100.
3. Психологія професійної діяльності. Підручник / Автори-упорядники: Біскуп В.С., Гірняк А.Н., Гірняк Г.С., Крупник З.І., Надвинична Т.Л., Шандрук С. К., Яремко О.М. Тернопіль: ВПЦ «Університетська думка», 2022. 226 с.
4. Тарасенко Т., Сорокіна Н. Перегляд етичних принципів соціальної роботи в Україні: науковий, освітній та професійний аспекти. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2024. № 1 (12). С.55-65.

Маркевич Діана Олегівна, здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні
юридичного факультету
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

На даний час в Україні правове забезпечення внутрішньо переміщених осіб посідає важливе місце в державній та соціальній політиці щодо населення, що зумовлено збройною агресією, що призвела до масового переміщення осіб, втрати житла, роботи та доступу до базових соціальних послуг. У зв'язку з цим важливо розглянути, яку саме підтримку надає держава та якими законодавчими механізмами вона регулюється.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», до внутрішньо переміщених осіб належать громадяни України, іноземці або особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах та мають право на постійне проживання в Україні, яких змусили залишити своє місце проживання з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, порушень прав людини [2].

Держава за допомогою системи соціального забезпечення намагається покрити ті труднощі у житті людини, які були спричинені війною. Ця допомога відображається у таких сферах як: охорона здоров'я, житло, освіта, працевлаштування.

У сфері охорони здоров'я, внутрішньо переміщені особи (далі - ВПО) отримують медичну допомогу на рівні з іншими громадянами України, незалежно від місця реєстрації, а саме доступ до первинної медико-санітарної допомоги, спеціалізованої медичної допомоги, а також до медичних препаратів. Важливу роль відіграють мобільні медичні бригади, які можуть надавати медичні послуги в місцях компактного проживання осіб [4].

Житлова сфера реалізується через місцеві державні адміністрації, що надають у тимчасове користування ВПО житлові приміщення або соціальне житло, придатне для проживання, за умови оплати вартості житлово-комунальних послуг. Органи місцевого самоврядування у свою чергу формують фонди житла, а також надають у тимчасове безоплатне користування з комунальної власності житлові приміщення, які придатні для проживання. Крім того зазначені органи спільно з державними банківськими установами розробляють і реалізують регіональні довгострокові програми з пільгового кредитування для будівництва чи придбання житла [2].

У сфері освіти держава забезпечує підтримку ВПО у здобутті вищої освіти та покриває витрати на проживання за рахунок коштів державного бюджету або інших джерел фінансування, така підтримка надається особам віком до 23 років. Діти ВПО мають право на безкоштовне харчування, навчаючись у дошкільних, загальноосвітніх закладах, професійно-технічних навчальних закладах [1].

Щодо працевлаштування ВПО, то держава стимулює роботодавців до їхнього найму шляхом надання компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, які втратили роботу внаслідок проведення бойових дій

під час воєнного стану в Україні [3]. Окрім цього, центри зайнятості надають ВПО інформаційні, консультаційні та посередницькі послуги з працевлаштування, організовують професійне навчання та перенавчання, сприяють участі у громадських і тимчасових роботах. Такі заходи спрямовані на забезпечення соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб та їх інтеграції у ринок праці.

Отже, держава формує комплексну систему соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб, що базується на нормативно-правовому рівні. Ця система спрямована на забезпечення реалізації основних прав людини, створення умов для відновлення соціальної стабільності, життєдіяльності внутрішньо переміщених осіб. Ефективність державної політики у цій сфері залежить від постійного удосконалення законодавчої бази, підвищення рівня фінансування програми допомоги, що сприятиме покращенню становище ВПО.

Список використаних джерел:

1. Комаринська З. М. Особливості соціального забезпечення внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану в Україні. Молодий вчений, 2024.
2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII: станом на 04.04.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення: 08.11.2025).
3. Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 331: станом на 11 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-п#Text> (дата звернення: 08.11.2025).
4. Селіхов Д. А. Механізм забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб органами місцевого самоврядування. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. №4. С. 34-39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/anpopr_2024_4_6.

Коломієць Марина Сергіївна, здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Кравець Ірина Михайлівна, кандидат економічних наук, доцент

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Ефективна зайнятість населення є ключовим чинником соціально-економічного розвитку держави та стабільності суспільства. Вона забезпечує добробут громадян, наповнення бюджету і сприяє зниженню соціальної напруги. Ринок праці не може функціонувати повноцінно без державного регулювання, оскільки на нього впливають економічні, технологічні та демографічні фактори. Тому держава відіграє провідну роль у формуванні політики зайнятості [1, с. 94].

Державна політика зайнятості спрямована на створення умов для продуктивної праці, розвитку трудового потенціалу та забезпечення соціального захисту безробітних. Через відповідні програми уряд регулює попит і пропозицію на ринку праці, сприяє професійній підготовці та перекваліфікації громадян. Важливою складовою є підтримка малого та середнього бізнесу як основного джерела нових робочих місць. Така політика дозволяє забезпечити баланс між економічними інтересами держави та потребами населення.

Одним із головних інструментів державного впливу є законодавче регулювання трудових відносин. Законодавство визначає права і обов'язки працівників та роботодавців, встановлює мінімальні гарантії щодо оплати, безпеки праці і соціального захисту. Чітке нормативне поле створює передумови для стабільного розвитку ринку праці. Водночас важливо, щоб ці норми відповідали сучасним реаліям і потребам економіки [2, с. 48].

Система державних служб зайнятості відіграє важливу роль у посередництві між роботодавцем і працівником. Вона здійснює реєстрацію безробітних, сприяє пошуку роботи та надає консультаційні послуги. Крім того, такі служби проводять профорієнтаційні заходи, організовують курси підвищення кваліфікації і перекваліфікації. Ефективність їхньої роботи безпосередньо впливає на рівень зайнятості в країні.

Держава має активно підтримувати регіональні програми зайнятості, враховуючи специфіку місцевих економік. У промислових регіонах це може бути розвиток інноваційних виробництв, у сільських – підтримка аграрного підприємництва та кооперації. Регіональний підхід дозволяє більш точно реагувати на потреби населення і зменшувати нерівність між територіями. Це сприяє збереженню трудового потенціалу на місцях і запобігає внутрішній трудовій міграції.

Активна політика зайнятості передбачає стимулювання роботодавців до створення нових робочих місць. Для цього держава може застосовувати податкові пільги, грантові програми та державні інвестиції. Особлива увага приділяється працевлаштуванню молоді, людей з інвалідністю, осіб передпенсійного віку та інших

категорій громадян. Такий підхід забезпечує соціальну справедливість і сприяє інтеграції вразливих груп у трудове життя.

В умовах цифровізації економіки змінюються вимоги до кваліфікації працівників, тому держава повинна інвестувати у розвиток людського капіталу. Системи освіти і професійного навчання мають гнучко реагувати на зміни ринку праці. Розвиток програм перекваліфікації дозволяє зменшити структурне безробіття та підвищити конкурентоспроможність працівників. Це стає стратегічним напрямом соціальної політики сучасної держави [3, с. 82].

Соціальний захист безробітних є невід'ємною частиною політики зайнятості. Допомога по безробіттю, тимчасові громадські роботи та соціальні програми підтримують громадян у період пошуку роботи. Важливо, щоб такі заходи не лише компенсували втрату доходу, а й стимулювали до активного працевлаштування. Поєднання матеріальної підтримки з мотиваційними механізмами робить систему більш ефективною.

Державна політика зайнятості повинна бути тісно пов'язана з економічною стратегією країни. Розвиток промисловості, інновацій та інфраструктури створює передумови для розширення ринку праці. Інвестиції у сферу енергетики, транспорту, будівництва та ІТ генерують нові робочі місця і сприяють зростанню зайнятості. Таким чином, ефективна політика зайнятості є результатом узгоджених дій уряду, бізнесу та суспільства.

Проблема тіньової зайнятості залишається серйозним викликом для державної політики. Нелегальна праця позбавляє працівників соціальних гарантій і зменшує надходження до бюджету. Держава повинна створювати стимули для легалізації робочих місць через спрощення процедур, податкові пільги та інформаційні кампанії. Подолання тіньової економіки є важливою умовою соціальної справедливості.

Участь держави у міжнародних програмах зайнятості допомагає інтегрувати національний ринок праці у світовий контекст. Співпраця з Міжнародною організацією праці та Європейським Союзом сприяє впровадженню передових стандартів. Це дозволяє забезпечити гідні умови праці та соціальні гарантії для громадян, які працюють за кордоном. Такі кроки зміцнюють репутацію держави як соціально відповідального партнера [4, с. 20].

У сучасних умовах війни та економічних криз держава має відігравати особливо активну роль у відновленні зайнятості. Важливо створювати програми тимчасової праці, підтримувати внутрішньо переміщених осіб та стимулювати розвиток малого бізнесу. Державна допомога дозволяє уникнути масового безробіття і зберегти соціальну стабільність. Це стає одним із головних завдань соціальної політики під час відновлення країни.

Загалом, роль держави у забезпеченні ефективної зайнятості полягає у поєднанні регулювання, стимулювання та соціального захисту. Вона формує рамки для стабільного розвитку ринку праці, сприяє підвищенню рівня життя та зменшенню соціальної нерівності. Ефективна політика зайнятості вимагає комплексного підходу, орієнтованого на людину як головну цінність суспільства. Тільки так можливо досягти стійкого соціально-економічного зростання та суспільного добробуту.

Список використаних джерел:

1. Ковач В. Державна політика зайнятості населення в умовах ринку праці. *Public management*. 2020. Т. 22, № 2. С. 93–104. URL: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-2\(22\)-93-104](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-2(22)-93-104) (дата звернення: 02.11.2025).

2. Ковач В. Державна політика зайнятості населення в умовах ринку праці. *Public management*. 2020. Т. 22, № 2. С. 93–104. URL: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-2\(22\)-93-104](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-2(22)-93-104) (дата звернення: 02.11.2025).
3. Ватульов А. В. Податкова політика в умовах соціально-економічних перетворень. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 5. С. 82–88. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.5.82> (дата звернення: 02.11.2025).
4. Кузьменко Г. О., Телендій А. А. Роль державних органів у регулюванні ринку праці та забезпеченні зайнятості в Україні. *Public management*. 2024. № 3 (40). С. 18–25. URL: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2024-3\(40\)-3](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2024-3(40)-3) (дата звернення: 02.11.2025).

СЕКЦІЯ 7. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Valeriia Chaika, PhD Student, Faculty of Political Science
Petro Mohyla Black Sea National University, Ukraine

THE ARCTIC AS A MULTIDIMENSIONAL REGION: THE PROBLEM OF IDENTIFYING AND DEFINING ITS BOUNDARIES

The importance and public visibility of the Arctic have grown significantly in recent decades. The region has become one of the key centres of international politics, scientific debate and strategic planning. This is primarily due to the effects of global climate change, which are particularly noticeable in the Arctic, as well as its significant energy resources and new opportunities for maritime transport opening up as a result of reduced ice cover and longer navigation seasons [1].

Fig. 1. The Arctic Region: Geographical Boundaries and Member States of the Arctic Council

The problem of defining the spatial boundaries of the Arctic remains one of the central issues in contemporary interdisciplinary research, as the region is viewed not only as a geographical space, but also as a political, cultural and symbolic construct. The lack of a unified approach to defining the boundaries of the Arctic complicates the formation of

common international strategies for management, environmental protection and sustainable tourism development.

Depending on the scientific approach, the boundaries of the Arctic are defined according to various criteria such as geographical, climatic, political, and socio-cultural. In geographical terms, the Arctic is traditionally defined by the Arctic Circle (66°33' N), which marks the territory where the natural phenomenon of polar day or polar night occurs at least once a year. However, this approach is conditional, as it does not take into account the real differences in natural zones, climatic conditions and biodiversity.

From a climatic perspective, the boundaries of the Arctic are determined by the average temperature of the warmest month of the year, namely July. In scientific tradition, the +10 °C July isotherm is used to determine the climatic boundaries of the Arctic, i.e. a conditional line on the map connecting points with the same average temperature of the warmest month of the year. An isotherm (from the Greek *isos*, meaning 'equal,' and *therme*, meaning 'heat') is a geographical indicator of the thermal regime of a territory, reflecting the spatial distribution of air temperature and used to define natural climatic zones. This criterion has a natural geographical justification: it is outside the +10 °C isotherm that the climate becomes too harsh for trees to grow, so forest vegetation practically disappears, giving way to Arctic tundra, mosses and lichens. Thus, the isotherm acts as a kind of 'border of life' separating the subarctic zone (where forests still occur) from the Arctic zone itself (where low-growing vegetation and permafrost prevail).

However, this condition is not permanent. As a result of global warming, the +10°C isotherm is gradually shifting northwards, leading to a change in the boundaries of the Arctic. In some regions, this means an expansion of areas suitable for forest vegetation, while in others it means the disappearance of characteristic Arctic landscapes and the degradation of permafrost [2]. Even within a single criterion, the definition of a region is dynamic and conditional.

Another group of researchers, including Timo Koivurova, O. R. Young and E. Ostrom, considers a political-administrative approach. According to this view, the Arctic includes the northern territories of the eight member states of the Arctic Council: Canada, Denmark (through Greenland), Finland, Iceland, Norway, Russia, Sweden, and the United States. This approach is important for the practical management of natural resources, sea routes and international cooperation.

From the perspective of international law, the Arctic does not have a separate legal status or special international regime. Its territory is governed by the provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea (1982), which defines the structure of maritime zones and the limits of national jurisdiction of coastal states [3]. Under the Convention, states have territorial waters (up to 12 nautical miles from the coast) and an exclusive economic zone (EEZ) up to 200 nautical miles (approximately 370 km), within which they exercise sovereign rights to explore, use and protect natural resources.

Thus, international law does not define where the Arctic begins in a geographical sense, but only regulates the legal regime for the use of the sea areas and resources of the Arctic Ocean. This confirms that, in legal terms, the Arctic is a system of overlapping national jurisdictions and international areas of shared use, rather than a clearly defined region.

Instead, each Arctic state has its own vision of the Arctic's spatial boundaries, often based on historical traditions, administrative structure, or geopolitical priorities. These differences reflect not only the natural and geographical characteristics of the regions, but also national interests in the areas of security, economy, and environmental management.

For example, Norway defines the boundaries of its Arctic mainly on the basis of geographical criteria, considering only territories located north of the Arctic Circle (66°33' N) to be Arctic. These include the regions of Nordland, Troms and Finnmark, as well as the Svalbard archipelago and the island of Jan Mayen. This position is reflected in The Norwegian Arctic Policy (2020) and in Norway's Arctic Strategy – Between Geopolitics and Social Development (2017) [4; 5], where the Arctic is interpreted not only as a northern geographical zone, but also as the 'northern part of Norwegian society', focusing on issues of sustainable development, demography, and security.

In contrast, Canada uses a broader interpretation of the Arctic, which includes not only territories located above the Arctic Circle, but also the entire federal territory of Nunavut, parts of the Northwest Territories, Yukon, and even Northern Quebec (Nunavik). This vision is enshrined in the government document Canada's Northern Strategy: Our North, Our Heritage, Our Future (2009), as well as in the Arctic and Northern Policy Framework (2019) [6; 7], where the Arctic is considered as 'a collection of territories, communities and peoples living north of 60° N'.

A similar situation can be observed in other Arctic countries: Denmark defines its presence in the Arctic through Greenland and the Faroe Islands, emphasizing the autonomy of these territories in the document Kingdom of Denmark Strategy for the Arctic 2011–2020 [8]. The United States treats the Arctic as part of the territory of Alaska lying north of the Arctic Circle, as well as an area of responsibility in the Arctic Ocean, in accordance with the National Strategy for the Arctic Region [10].

The Arctic is a multidimensional region that combines natural, climatic, political, legal and cultural components. Its boundaries do not have a single scientific or legal definition, as they depend on the approach chosen — geographical, climatic, ecological or political-administrative. Each Arctic state forms its own vision of the region's spatial boundaries in accordance with historical, economic and strategic interests, while international law only regulates the use of maritime spaces without establishing a clear 'Arctic line'. Thus, the Arctic is a dynamic and polycentric space that is constantly being redefined in science, politics and international relations.

References:

1. Hall, C. M., & Saarinen, J. (2010). *Tourism and change in polar regions: Climate, environments and experiences*. Routledge.
2. Beyond Penguins and Polar Bears. (n.d.). *What is the Arctic?* National Science Teaching Association. <https://beyondpenguins.ehe.osu.edu/>
3. United Nations. (1982). *United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS)*. Montego Bay, 10 December 1982.
4. Ministry of Foreign Affairs of Norway. (2017). *Norway's Arctic strategy – Between geopolitics and social development*. Government of Norway. <https://www.regjeringen.no/contentassets/fad46f0404e14b2a9b551ca7359c1000/arctic-strategy.pdf>
5. Ministry of Foreign Affairs of Norway. (2020). *The Norwegian Arctic policy*. Government of Norway. https://www.regjeringen.no/en/documents/arctic_policy/id2830120/
6. Government of Canada. (2009). *Canada's Northern Strategy: Our North, Our Heritage, Our Future*. Government of Canada. <https://publications.gc.ca/site/eng/9.674653/publication.html>
7. Government of Canada. (2019). *Arctic and Northern Policy Framework*. <https://www.rcaanc-cirnac.gc.ca/eng/1560523306861/1560523330587>
8. Ministry of Foreign Affairs of Denmark, Government of Greenland, & Government of the Faroe Islands. (2011). *Kingdom of Denmark strategy for the Arctic 2011–2020*. Ministry of Foreign Affairs of Denmark.
9. The White House. (2022). *National strategy for the Arctic region (Updated 2022)*. Executive Office of the President

Yelizaveta Vakula, Faculty of International Trade and Law IV year of studying, group 12, specialty “International Relations, Public Communications and Regional Studies”
State University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine

Scientific supervisor: Luidmyla Diachuk, PhD in Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology and Translation
State University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine

TRANSLATION AS A TOOL FOR THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL COOPERATION

Introduction: Translation as a Catalyst for Global Cooperation

In the modern globalized world, translation serves as a bridge connecting cultures, nations, and economies. It plays a fundamental role in ensuring effective communication, promoting peace, and enabling international collaboration. Translation is no longer perceived as a purely linguistic process but as a complex intercultural activity that shapes diplomatic, scientific, and technological interactions [1]. Through translation, mutual understanding and respect among nations are strengthened, making it a vital element of global cooperation.

The Role of Translation in International Relations and Diplomacy

Translation has always been central to diplomacy and international relations. Accurate and culturally sensitive translation ensures that negotiations, treaties, and diplomatic communications maintain their intended meaning and nuance. As noted by Schneider's Sprach Service, translation in diplomacy functions as a mediator between different worldviews and political systems, preventing misunderstandings that could escalate into conflicts [5]. In this sense, translators act as intercultural negotiators who contribute to building trust and maintaining stability in global relations. Furthermore, translation enhances transparency and accountability in international organizations by ensuring that all member states have access to accurate multilingual documentation [6].

Technological Advancements and the Future of Translation

The translation industry has undergone revolutionary changes due to technological innovation. Artificial intelligence, neural machine translation, and automated localization tools are transforming the speed and accessibility of translation services [1]. However, despite the advantages of technology, human translators remain indispensable in ensuring cultural accuracy, tone, and context. According to TranslateSwift, the future of translation will combine technological efficiency with human creativity, allowing for faster and more accurate communication while maintaining the integrity of meaning across languages [1]. Technology is thus not a replacement for human expertise but a complementary tool that amplifies global communication.

The Development of Translation Studies in Ukraine

Over the last two decades, translation studies in Ukraine have evolved rapidly, reflecting global trends in linguistic research and intercultural communication. Ukrainian scholars emphasize the practical role of translation in diplomacy, literature, and education, as well as its growing integration with digital technologies [2]. Research highlights that modern Ukrainian translation education aims to prepare specialists capable of functioning in multilingual and multicultural environments, which is crucial for the country's international engagement [4]. Moreover, Ukrainian universities increasingly focus on combining theory

and practice, developing interdisciplinary approaches that integrate linguistics, cultural studies, and communication sciences [2].

Cultural and Linguistic Mediation in Global Contexts

Translation is deeply rooted in cultural understanding. As discussed in *Porta Sapientiae Journal of Language and Educational Studies*, translators act as cultural mediators who adapt messages to fit the norms, values, and expectations of target audiences [3]. This process not only ensures linguistic accuracy but also promotes inclusivity and respect for diversity. In global cooperation, cultural mediation through translation allows nations to collaborate effectively in areas such as diplomacy, trade, education, and science. It fosters empathy, reduces cultural barriers, and promotes sustainable partnerships. Translation, therefore, is not merely a linguistic exercise it is a form of cultural diplomacy [3].

Conclusion: Translation as a Strategic Instrument for International Collaboration

Translation has proven to be a strategic tool that enables nations to connect, understand, and collaborate. It unites the theoretical and practical dimensions of intercultural communication, serving as both a linguistic and diplomatic instrument. The integration of modern technology, intercultural competence, and academic innovation ensures that translation will continue to play a decisive role in shaping the future of international cooperation. As global challenges require shared understanding and coordinated responses, translation remains at the heart of dialogue among the international community [1 – 6].

References:

1. TranslateSwift. (2024). *The Future of Translation Technology: Transforming the Industry*. <https://translateswift.com/blog/future-translation-technology-transforming-industry/>
2. ResearchGate. (2024). *The Development of Translation Studies in Ukraine (2000-2024)*. https://www.researchgate.net/publication/387010926_THE_DEVELOPMENT_OF_TRANSLATION_STUDIES_IN_UKRAINE_IN_2000-2024
3. Porta Sapientiae Journal of Language and Educational Studies. (2023). *The Role of Translation in Multicultural Communication*. <https://portasapientia.com/index.php/JALES/article/download/15/15/35>
4. Agei, N. (2022). *Translation as a Phenomenon of Linguistic and Cultural Interaction*. Poltava National Technical University Repository. https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/9819/1/HB%20МГУ_Aрей_4-7.pdf
5. Schneider's Sprach Service. (2024). *The Role of Translation in Diplomacy and International Relations*. <https://www.schneiders-sprach-service.de/the-role-of-translation-in-diplomacy-and-international-relations/>
6. ERIC Institute of Education Sciences. (2020). *Translation and Its Role in Global Communication*. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1249472.pdf>

Парамонова Анастасія Павлівна, здобувач другого (магістерського) рівня факультету податкової справи, обліку та аудиту
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Науковий керівник: Лазебник Лариса Леонідівна, д-р.ekon.наук, професор кафедри управління та бізнес-адміністрування
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КОНКУРЕНТНІЙ ПОЛІТИЦІ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

У сучасних умовах глобалізації та цифровізації економіки конкурентна політика набуває нового змісту. Якщо раніше її основними інструментами були регуляторні механізми, антимонопольний контроль і захист прав споживачів, то сьогодні дедалі більшого значення набувають цифрові технології, що змінюють не лише способи ведення бізнесу, а й підходи до формування конкурентного середовища.

Україна, яка перебуває в процесі економічної трансформації та відновлення після воєнних руйнувань, активно інтегрує цифрові інструменти в систему державного управління, включно з антимонопольною та конкурентною політикою. Впровадження цифрових рішень у діяльність Антимонопольного комітету, розвиток електронних платформ публічних закупівель, а також цифровізація підприємницької діяльності створюють передумови для підвищення прозорості, зниження корупційних ризиків і забезпечення добросовісної конкуренції [3;6].

Цифрові технології дозволяють реалізувати принципи конкурентної політики на якісному новому рівні. Зокрема, використання Big Data і аналітичних платформ забезпечує оперативний моніторинг ринків, виявлення ознак змови, картелів і зловживань монопольним становищем. У поєднанні з технологіями штучного інтелекту (ШІ) це дає змогу державним органам швидше реагувати на порушення, а підприємствам – будувати конкурентні стратегії на основі точних даних про попит і пропозицію.

У 2024 році Антимонопольний комітет України демонструє значне посилення аналітичної спроможності завдяки цифровим інструментам. Так, протягом року було ухвалено 1146 рішень у справах про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, що на 67% більше, ніж у 2023 році [3]. Загалом АМКУ розпочав 1 084 справи, з яких переважна більшість – щодо антиконкурентних узгоджених дій. Особливо показовим є те, що 72% усіх виявлених порушень стосувалися спотворення результатів публічних закупівель – сфери, що безпосередньо залежить від прозорості цифрових процесів[3].

Важливою складовою конкурентної політики стає цифрова інфраструктура, що створює умови для розвитку малого та середнього бізнесу (МСБ). Цифрова економіка не лише підвищує ефективність господарювання, а й сприяє формуванню конкурентних переваг завдяки доступу до інформаційних ресурсів, новим формам взаємодії зі споживачем та розширенню ринків збуту [5].

У цьому контексті ключову роль відіграють цифрові державні сервіси. Нині застосунком Дія користуються понад 21 млн українців, а в екосистемі доступно більш

як 130 електронних послуг, включно з реєстрацією бізнесу, автоматизованими довідками, цифровими документами та ін. [7]. Лише через Дію було відкрито понад 723 тис. ФОП, що стало одним із найважливіших чинників зменшення бар'єрів для входу на ринок.

Окрім цього, завдяки цифровим сервісам державі вдалося заощадити 5,8 млрд грн на закупівлях і близько 2 млрд грн бюджетних коштів завдяки автоматизації процесів та зменшенню паперової бюрократії [8]. Це безпосередньо впливає на конкурентне середовище, оскільки економія бюджетних коштів означає більш ефективний розподіл ресурсів та зменшення корупційних ризиків.

Згідно з дослідженнями OECD, впровадження цифрових технологій у бізнес-моделі підвищує продуктивність підприємств на 20–30%, особливо у сферах логістики, фінансових послуг та торгівлі [2]. Для українських підприємств, які відновлюють свою діяльність у складних воєнних і післявоєнних умовах, це означає не лише зростання ефективності, а й підвищення конкурентоспроможності на внутрішньому й міжнародному ринках.

Серед ключових напрямів використання цифрових технологій у конкурентній політиці можна виокремити:

- створення цифрових баз даних для аналітики ринків та моніторингу суб'єктів господарювання;
- розвиток електронних платформ публічних закупівель (зокрема, Prozorro) для запобігання змовам і корупційним практикам;
- цифрову взаємодію органів державної влади з бізнесом, що забезпечує рівний доступ до регуляторної інформації;
- інтеграцію блокчейн-технологій у контроль за ціноутворенням, рухом товарів та інтелектуальною власністю;
- цифрову освіту для підприємців як складову розвитку конкурентного середовища.

У процесі впровадження цифрових технологій в антимонопольне регулювання важливим є баланс між відкритістю інформації та захистом персональних даних. Надмірна цифровізація без належного контролю може створити ризики монополізації даних великими технологічними компаніями. Саме тому на міжнародному рівні актуалізується питання цифрового суверенітету — здатності держави контролювати використання даних, що мають стратегічне значення для економіки.

У національному контексті Україна вже робить суттєві кроки у цьому напрямі. Цифровізація податкових сервісів, розширення функціоналу Дії та розвиток державних реєстрів створюють базу для формування відкритого конкурентного середовища. Проте, як зазначають українські дослідники [4], для підвищення ефективності конкурентної політики необхідно інтегрувати цифрові інструменти в систему державного контролю за концентрацією капіталу, доступом до державної допомоги та ціноутворенням на ринку.

Особливу роль у забезпеченні конкурентоспроможності українських підприємств відіграють аналітичні платформи на основі штучного інтелекту, які дозволяють аналізувати поведінку споживачів, прогнозувати ринкові тенденції та формувати оптимальні ціни. Впровадження таких систем уже довело свою ефективність у країнах ЄС, де антимонопольні органи активно використовують алгоритмічний аналіз для виявлення змов на ринку.

Не менш важливою тенденцією є розвиток цифрової культури серед учасників ринку. Підприємці, які володіють цифровими компетентностями, здатні ефективніше реагувати на зміни в конкурентному середовищі, знижувати транзакційні витрати та забезпечувати сталий розвиток. Тому стратегічним напрямом державної політики має стати підтримка цифрової освіти, інноваційних стартапів і цифрових хабів у регіонах.

Згідно з Національною економічною стратегією України до 2030 року, розвиток цифрової економіки має бути пріоритетом для підвищення конкурентоспроможності країни на глобальному ринку. Реалізація цієї стратегії передбачає розбудову інфраструктури даних, розвиток хмарних сервісів, електронної комерції, кібербезпеки та систем електронної ідентифікації[1].

Таким чином, використання сучасних цифрових технологій у конкурентній політиці не лише сприяє створенню чесних ринкових умов, а й підсилює економічну безпеку держави. Цифровізація державного управління, бізнес-процесів і антимонопольного контролю стає ключовим чинником стійкого розвитку України в післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Національна економічна стратегія України до 2030 року. [Електронний ресурс]. URL: <https://nes2030.org.ua>
2. OECD. Digital Economy Outlook 2023. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.oecd.org>
3. Антимонопольний комітет України. Звіт про діяльність за 2024 рік. [Електронний ресурс]. URL: <https://amcu.gov.ua>
4. Вишневська О. М. Цифровізація як інструмент посилення конкурентної політики держави // Економіка і держава. – 2023. – №5. – С. 45–49.
5. Лазебник Л. Л. Цифрова економіка як чинник підвищення конкурентоспроможності національного господарства // Вісник КНЕУ. – 2022. – №4. – С. 27–35.
6. Центр економічних стратегій. Підвищення ефективності антимонопольної політики України в умовах цифрової трансформації. [Електронний ресурс]. URL: <https://ces.org.ua>
7. Міністерство цифрової трансформації України. Дія: статистика користувачів та сервісів.[Електронний ресурс]. URL: <https://diia.gov.ua>
8. Дія. Статистика розвитку екосистеми: кількість користувачів, послуг та реєстрацій бізнесу.[Електронний ресурс]. URL:<https://diia.gov.ua/news/21-mln-ukraintsiv-korystuiutsia-diieiu>
9. Дія. П'ять років цифрових сервісів: аналітичний огляд результатів. [Електронний ресурс]. URL:<https://diia.gov.ua/news/sviatkuemo-den-narodzhennia-dii-5-rokiv-tsyfrovykh-zmin>
10. Міністерство цифрової трансформації України. Результати цифровізації: економія коштів держави.[Електронний ресурс]. URL:<https://2years.thedigital.gov.ua/>

Бабаєв Рустам Ібрагімович, студент 2 курсу магістратури Гуманітарно-педагогічного факультету

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна

Науковий керівник: Гольцов Андрій Геннадійович, доктор політичних наук, професор кафедри філософії та міжнародної комунікації

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна

ВПЛИВ ЗОВНІШНІХ АКТОРІВ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ПОРЯДКУ НА ПІВДЕННОМУ КАВКАЗІ ПІСЛЯ 2020 РОКУ

Південний Кавказ, що включає Вірменію, Азербайджан та Грузію, розташований на критичному геостратегічному перехресті, що сполучає Європу, Росію, Центральну Азію та Близький Схід. Ця унікальна географія зробила регіон постійним об'єктом боротьби за вплив. Період після 2020 року став поворотним моментом. Першим визначальним чинником стала Друга Карабаська війна восени 2020 року, що призвела до кардинальної зміни геополітичного ландшафту, зафіксувавши перемогу Азербайджану. Другим, більш системним, чинником стало повномасштабне вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року. Ця війна значно посилила структурні зміни, послабивши вплив Росії, яка традиційно виступала гарантом безпеки, що спричинило зміну регіонального балансу сил.

До повномасштабного вторгнення в Україну Росія ефективно використовувала свої військові, політичні та економічні важелі для захисту своїх ключових інтересів на Південному Кавказі. Однак, війна в Україні загострила внутрішні розбіжності в російському керівництві. Після лютого 2022 року Москва відчутно втратила свій статус надійного гаранта безпеки для своїх союзників, зокрема для Вірменії [4].

У відповідь Єреван почав політику диверсифікації, шукаючи тісніших зв'язків із Заходом, ЄС та Індією. Відносини Баку та Москви, хоча й складні, також погіршилися, про що свідчить низка інцидентів та зростання напруги [6]. Близьке стратегічне та культурне зближення Азербайджану з Туреччиною є одним із ключових факторів, який обмежує та послаблює російський вплив.

Туреччина, використовуючи ослаблення Росії, стала новим активним геополітичним гравцем на Південному Кавказі. Туреччина прагне розширити свою регіональну роль і вплив, діючи у тісному стратегічному партнерстві з Азербайджаном [12, с. 18]. Альянс Анкара – Баку підкріплений значним зростанням економічних зв'язків. За даними, турецький експорт до Азербайджану зріс на 17% з липня 2024 по липень 2025 року [10].

Іран, стурбований зміцненням військового альянсу між Туреччиною та Азербайджаном, розглядає її як потенційну загрозу своїм стратегічним інтересам [11]. Зокрема, Тегеран посилив співпрацю з Вірменією як стратегічну противагу. Відносини Тегерана з Баку є комплексними: попри спільну шіїтську більшість, Азербайджан більше орієнтований на Туреччину та Ізраїль, що є конкурентами Ірану. Іран також має глибоке занепокоєння щодо сепаратистських настроїв серед етнічних азербайджанців на власній території [11].

Після дискредитації Росії та фактичного припинення роботи Мінської групи ОБСЄ, Сполучені Штати та Європейський Союз активізували свої зусилля як посередники у встановленні миру між Вірменією та Азербайджаном. Кульмінацією цих зусиль стало парафування Угоди про встановлення миру та міждержавних відносин між Азербайджаном та Вірменією у Вашингтоні 8 серпня 2025 року, за посередництва Д. Трампа [1]. Ця угода, що стала результатом низки інтенсивних переговорів, має на меті назавжди припинити бойові дії. Вона закріплює ключові положення, зокрема взаємне визнання суверенітету та територіальної цілісності обох країн, а також відкриття торгівлі, подорожей та дипломатичних відносин між ними.

Вірменія, через послаблення традиційних механізмів безпеки, розпочала пошук нових безпекових партнерів, прагнучи поглибити зв'язки з ЄС та США. Це прагнення ґрунтується на розрахунку, що Росія продовжуватиме втрачати свій вплив через війну в Україні. Підписання Хартії про Стратегічне Партнерство між Вірменією та США у січні 2025 року ознаменувало новий етап, включаючи плани з розширення оборонної співпраці, надання професійної військової допомоги та підтримки демократичних ініціатив [9]. Європейський Союз розгорнув цивільну Місію в Вірменії (EUMA) у лютому 2023 року на офіційний запит Єревана. Місія, мандат якої був продовжений до 2027 року, здійснює спостереження та звітування на міжнародно визнаній території Вірменії [2].

Китай прагне розширити свій вплив у регіоні, що є частиною його стратегії «західного повороту» спрямованого на зменшення залежності від морських торговельних шляхів [3]. Пекін підвищив рівень відносин із Грузією (Стратегічне Партнерство у 2023 р.) та Азербайджаном (Всеосяжне Партнерство у 2025 р.), фокусуючись на економічних вигодах та взаємній повазі до суверенітету [3]. Південний Кавказ також є ключовим вузлом ініціативи «Один пояс, один шлях», особливо в рамках Середнього коридору (TITR). Індія набула статусу важливого військово-технічного актора. Нью-Делі уклав оборонні контракти з Вірменією на суму понад \$1.5 млрд між 2022–2023 роками, включаючи постачання ракетних систем Pinaka [7]. Індія має військові інтереси у Вірменії та зацікавлена в транзитних маршрутах через Південний Кавказ.

Геополітична конкуренція на Південному Кавказі після 2020 року значною мірою перемістилася у сферу контролю над стратегічною інфраструктурою та логістичними маршрутами, перетворюючи їх на інструменти зовнішньої політики. Південний Газовий Коридор (SGC), який включає Південнокавказький трубопровід (SCP), Трансанатолійський газопровід (TANAP) та Трансадриатичний трубопровід (TAP), набув критичного стратегічного значення для Європейського Союзу. Південний Газовий Коридор постачає газ з азербайджанського родовища Шах Деніз. Обсяги постачання до ЄС зростають: у 2024 році було доставлено 11.7 млрд кубометрів газу, що на 44% більше, ніж у 2021 році [5]. Підписання у липні 2022 року Меморандуму про стратегічне партнерство у сфері енергетики між ЄС та Азербайджаном передбачає подальше збільшення постачання [5]. Значна залежність ЄС від SGC надала Азербайджану значний геополітичний важіль, що дозволяє йому діяти рішучіше у військово-політичній сфері.

Середній Коридор активно просувається Азербайджаном, Туреччиною та Китаєм як життєздатна логістична альтернатива північним російським маршрутам. Для модернізації інфраструктури, зокрема залізниць, вкладаються значні ресурси, з метою

подвоїти пропускну здатність до 10 мільйонів тонн на рік до 2027 року [8]. Міжнародний Транспортний Коридор «Північ – Південь» (INSTC) Підтримується Іраном, Росією та Індією, як протидія осі Схід – Захід, він зосереджений на зміцненні зв'язків між країнами та налагодженні стійких торговельних маршрутів у напрямку Південь – Північ.

Отже, трансформація геополітичного порядку на Південному Кавказі після 2020 року є прямим наслідком послаблення впливу Росії, що призвело до зміни регіонального балансу сил, який почали перерозподіляти регіональні та глобальні актори. Попри вагомі дипломатичні успіхи, стійкість встановлюваного нового порядку на Кавказі залишається крихкою. Головний ризик полягає в тому, що трансформація призвела до поглиблення геополітичної фрагментації регіону. Зовнішні актори використовують стратегічну інфраструктуру як інструменти прив'язки держав Південного Кавказу до своїх сфер впливу.

Список використаних джерел:

1. Лідери Азербайджану та Вірменії у Білому домі підписали мирну угоду. *Укрінформ*. 2025. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/4023729-lideri-azerbajdzanu-j-virmenii-u-bilomu-domi-pidpisali-ugodu-pro-mir.html>
2. About European Union Mission in Armenia. *EU Mission in Armenia*. 2025 URL: https://www.eeas.europa.eu/euma/about-european-union-mission-armenia_en?s=410283
3. Avdaliani E. China's Strategic Play in the South Caucasus. *Observer Research Foundation*. 2025. URL: <https://www.orfonline.org/expert-speak/china-s-strategic-play-in-the-south-caucasus>
4. Caprile A., Przetacznik J. Armenia and Azerbaijan: Lasting peace in sight? *Think Tank. European Parliament*. 2025. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2025\)779170](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2025)779170)
5. Diversification of gas supply sources and routes. *European Commission*. URL: https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-security/diversification-gas-supply-sources-and-routes_en
6. Kintsurashvili E. Who Will Fill the Strategic Gap in the South Caucasus? *German Marshall Fund*. 2025. URL: <https://www.gmfus.org/news/who-will-fill-strategic-gap-south-caucasus>
7. Report: Armenia Signed Over \$1.5 Bln In Defense Contracts With India. *Eurasia Review*. 2025. URL: <https://www.eurasiareview.com/15052025-report-armenia-signed-over-1-5-bln-in-defense-contracts-with-india/>
8. Stoll H. The Middle Corridor: A Renaissance in Global Commerce. *RAND*. 2024. URL: <https://www.rand.org/pubs/commentary/2024/03/the-middle-corridor-a-renaissance-in-global-commerce.html>
9. The signing of the Strategic Partnership Charter between the Republic of Armenia and the United States of America took place in Washington. *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia*. 2025. URL: <https://www.mfa.am/en/press-releases/2025/01/14/the/13032>
10. Turkey/Azerbaijan. *The Observatory of Economic Complexity (OEC)*. 2025. URL: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/tur/partner/aze>
11. Wallshein J. Iran's Foreign Affairs in the Caucasus. *Orion Policy Institute*. 2025. URL: <https://orionpolicy.org/irans-foreign-affairs-in-the-caucasus/>
12. Wrobel R. The changing geopolitics in the South Caucasus during the war in Ukraine: Chances and risks for the region. *Ordnungspolitische Diskurse*. Erfurt: Ordnungspolitisches Portal (OPO). 2023. No. 2023-2. 34 p.

Шелепова Вероніка Олегівна, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Науковий керівник: Скороход Юрій Степанович, доктор політичних наук,
професор
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

ДІЯЛЬНІСТЬ ІНСТИТУТІВ КОНФУЦІЯ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Нині в Україні функціонує доволі розгалужена мережа Інститутів Конфуція – науково-навчальних закладів, які популяризують китайську мову та традиції серед іноземців. Потреба в аналізі діяльності Інститутів Конфуція зумовлена суттєвим інтересом українців до вивчення китайської мови й поглиблення знань про культуру КНР. Слід зазначити, що науково-навчальні заклади є одним із найважливіших інструментів «м'якої сили» Китаю, за допомогою яких він зміцнює свій авторитет на міжнародній арені. Їхнє функціонування на території України набуває особливої актуальності, адже Інститути Конфуція сприяють розвитку міжкультурної взаємодії та формуванню позитивного іміджу Китайської Народної Республіки в нашій країні. Тож дослідження має не лише наукову, а й практичну цінність, оскільки дозволяє виокремити особливості діяльності Інститутів Конфуція в Україні на сучасному етапі та визначити їхній вплив на українське суспільство.

Перший Інститут Конфуція в Україні розпочав свою діяльність на базі Луганського національного університету імені Тараса Шевченка у 2007 році. Однак нині на сайті закладу вищої освіти відсутня інформація щодо осередку, що свідчить про припинення його роботи. Згідно з офіційною вебсторінкою Інституту Конфуція, в Україні налічується 6 Інститутів та 2 Класи Конфуція [11].

Інститут Конфуція на базі Київського національного університету імені Тараса Шевченка, створений спільно з Цзіліньським університетом Китаю, був відкритий у листопаді 2008 року. Відповідно до офіційної сторінки Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, напрями діяльності осередку охоплюють викладання китайської мови, організацію заходів із мовно-культурного обміну, розроблення навчальних програм, проведення тестів на рівень володіння китайською мовою тощо. Крім того, за підтримки Пекінського лінгвістичного університету Інститут Конфуція при КНУ видав підручник та збірник вправ із китайської мови й китайсько-англо-український словник торгово-економічних та біржових термінів [8]. Протягом 2024-2025 академічного року 26 студентів Київського національного університету отримали стипендію Інституту Конфуція для навчання в Китаї, що підтверджує активну діяльність осередку [3].

Інститут Конфуція при Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна, створений спільно з Аньхойським університетом, був відкритий у грудні 2008 року. Через повномасштабне вторгнення Росії в Україну та розташування Харкова поруч із лінією фронту осередок проводить заняття в дистанційному форматі. Втім, викладачі намагаються забезпечити якісний процес вивчення китайської мови як для студентів та школярів, так і для слухачів дитячих груп та старшої вікової категорії.

Функції Інституту Конфуція при Харківському національному університеті є доволі різноманітними: викладання китайської мови, проведення наукових конференцій на тему Китаю, організація культурних заходів, проведення тестів на рівень володіння китайською мовою (HSK), підготовка та видання навчальної літератури з китайської мови, сприяння студентським та викладацьким стажуванням у КНР тощо [4].

Інститут Конфуція на базі Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського, створений спільно з Харбінським інженерним університетом, був відкритий у 2012 році. Діяльність осередку включає викладання китайської мови (можливий дистанційний формат), проведення тестів на рівень володіння китайською мовою, сприяння різноманітним стажуванням у КНР, організацію культурних заходів, розвиток академічних досліджень у галузі китаєзнавства. Крім того, Інститут Конфуція при Південноукраїнському національному педагогічному університеті готує майбутніх перекладачів та вчителів китайської мови, а також має свій розмовний клуб, що свідчить про різноманітну діяльність осередку [9].

Інститут Конфуція при Київському національному лінгвістичному університеті, створений спільно з Тяньцзінським університетом іноземних мов, був відкритий у вересні 2013 року. Функції осередку включають курси з підготовки до складання тестів на рівень володіння китайською мовою (HSK та HSKK) та проведення самих тестів; викладання китайської мови для всіх вікових категорій, розповсюдження знань про традиції та історію Китаю; організацію культурних заходів і майстер-класів (китайська каліграфія, вирізання з паперу, пісні й танці тощо) та сприяння стажуванням у КНР [5]. Ми можемо впевнитися, що нині Інститут Конфуція при Київському національному лінгвістичному університеті робить суттєвий внесок у поширення китайської мови та традицій.

Інститут Конфуція на базі Вінницького національного технічного університету, створений спільно з Технологічним університетом міста Ланьчжоу, був офіційно відкритий у жовтні 2021 року. Функції осередку охоплюють викладання китайської мови (можливі очні та дистанційні заняття), організацію культурних заходів та наукових конференцій на тему Китаю, сприяння студентським та викладацьким стажуванням у Китайській Народній Республіці, проведення тестів на рівень володіння китайською мовою (HSK) тощо [7].

Інститут Конфуція при Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка був створений спільно з Шеньянським педагогічним університетом. На офіційному вебсайті закладу вищої освіти зазначено, що в липні 2021 року в Китайському міжнародному освітньому фонді відбулося урочисте вручення Диплому на право відкрити Інститут Конфуція в Тернопільському національному педагогічному університеті [6]. Нині це єдиний науково-навчальний заклад, що розташований на Заході України. Серед функцій осередку слід виокремити популяризацію китайської мови, історії, мистецтва й традицій. Однак ми не можемо підтвердити його активність після 2022 року через відсутність оновлень на сторінці Інституту Конфуція при Тернопільському національному педагогічному університеті. Потенційне призупинення діяльності осередку має негативні наслідки, оскільки призводить до фрагментарності впливу Інститутів Конфуція в Україні.

Школа (або Клас) Конфуція на базі Запорізького національного університету, створена спільно з Аньхойським педагогічним університетом, функціонує з 2017 року.

Функції осередку охоплюють викладання китайської мови, проведення іспитів на рівень володіння китайською мовою (HSK та HSKK), організацію наукових конференцій та культурних заходів, сприяння стажуванням та навчанню в Китаї тощо. Відомо, що з початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну заняття перейшли в дистанційний формат, але чи проходять вони досі – невідомо, оскільки з 2022 року офіційна сторінка Школи Конфуція при ЗНУ не є активною [10]. Ми можемо припустити, що на сучасному етапі осередок призупинив свою діяльність.

Врешті, у 2019 році на базі Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського за підтримки Центральної консерваторії Китаю розпочав свою діяльність перший в Європі Музичний центр (або Клас) Конфуція. Його функція полягає в ознайомленні всіх вікових категорій із традиційною та сучасною китайською музикою [2]. Втім, з 2022 року активність на офіційних вебсторінках Музичного центру Конфуція так само відсутня, тож є вірогідність, що осередок тимчасово призупинив роботу.

Отже, діяльність Інститутів Конфуція в Україні відзначається як різноманітністю форматів (очний та дистанційний), так і багатofункціональністю. На сучасному етапі науково-навчальні заклади позитивно впливають на зміцнення авторитету КНР в Україні, однак тимчасове призупинення діяльності частини Інститутів Конфуція робить їхній вплив на українське суспільство дещо нерівномірним.

Список використаних джерел:

1. В Україні відкрився Інститут Конфуція. *CRI Online*. 2008. URL: <https://ukrainian.cri.cn/1/2008/12/01/2s6048.htm> (дата звернення: 11.11.2025).
2. Відкрито Музичний центр Конфуція в Києві. *Посольство України в Китайській Народній Республіці*. 2019. URL: <https://china.mfa.gov.ua/news/73265-vidkrito-muzichnij-centr-konfucija-v-kijevi> (дата звернення: 11.11.2025).
3. Візит Надзвичайного і Повноважного Посла КНР до КНУ. *Київський національний університет імені Тараса Шевченка*. 2025. URL: <https://knu.ua/news/13474> (дата звернення: 11.11.2025).
4. Завдання Інституту Конфуція. *Інститут Конфуція Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. URL: <http://bit.ly/47OmKLb> (дата звернення: 11.11.2025).
5. Інститут Конфуція Київського національного лінгвістичного університету. *Кафедра китайської філології КНЛУ*. URL: <https://chinese.knlu.edu.ua/confucius.html> (дата звернення: 11.11.2025).
6. Інститут Конфуція Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. *Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка*. URL: https://tnpu.edu.ua/Confucius_Institute/ (дата звернення: 11.11.2025).
7. Інститут Конфуція. *Інститут Конфуція Вінницького національного технічного університету*. URL: <https://confucius.vntu.edu.ua/index.html#> (дата звернення: 11.11.2025).
8. Інститут Конфуція. *Навчально-науковий інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. URL: <https://philology.knu.ua/institut-konfutsiya/> (дата звернення: 11.11.2025).
9. Інститут Конфуція. *Освітньо-культурний центр «Інститут Конфуція» Університету Ушинського*. URL: <https://confucius-pdpu.com.ua/> (дата звернення: 11.11.2025).
10. Школа Конфуція. *Школа Конфуція в Запорізькому національному університеті*. URL: <https://sites.znu.edu.ua/confucius//index.html> (дата звернення: 11.11.2025).
11. The CI Worldwide. *Confucius Institute*. URL: <https://ci.cn/en/qqw1?labelId=C-Europe> (дата звернення: 11.11.2025).

Качан Діана Сергіївна, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

ЕВОЛЮЦІЯ МІЖПАРЛАМЕНТСЬКОЇ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА ЯПОНІЇ В УМОВАХ ОСОБЛИВОГО ГЛОБАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА

У сучасній дипломатії міжпарламентська співпраця дедалі частіше виступає як самостійний напрям зовнішньополітичної діяльності, що поєднує функції публічної дипломатії, політичного діалогу та демократичного контролю [1]. Парламенти, хоча й не мають виконавчих повноважень, відіграють важливу роль у формуванні зовнішньої політики, гармонізації законодавства, зміцненні міжнародної довіри. У цьому контексті українсько-японська міжпарламентська взаємодія є показовим прикладом успішного поєднання політичних, гуманітарних та безпекових аспектів співпраці.

Визнання Японією незалежності України 28 грудня 1991 року стало відправною точкою для розвитку політичних та міжпарламентських контактів. У 1995 році Президентом України Л. Кучмою і Прем'єр-міністром Японії Т. Мураямою була проголошена спільна заява України та Японії, що заклала основи офіційного політичного діалогу і окреслила рамки майбутнього співробітництва. Як результат, були визначені конкретні напрямки співпраці між державами: реформування ООН, ядерне роззброєння, енергетика, економічні реформи, гуманітарна допомога, культура, наука, освіта та міжпарламентські зв'язки. Уже з середини 1990-х років в інформаційному полі починають активно фігурувати міжпарламентські групи дружби, зокрема Японсько-українська асоціація парламентської дружби (*Japan-Ukraine Parliamentary Friendship Association*) у Парламенті Японії [2].

Подальший розвиток співпраці відбувався через формування політико-правових основ, що сприяли появі нових інструментів парламентської дипломатії - меморандумів, спільних комісій, офіційних візитів делегацій. Одним із результатів активізації міжпарламентської взаємодії упродовж 2003–2004 років стало підписання 10 червня 2004 року «Угоди між урядами України та Японії про технічне співробітництво та грантову допомогу» [3]. Варто підкреслити, що досягнення домовленостей, закріплених в Угоді, стало можливим не лише завдяки зовнішньополітичному курсу обох держав на поглиблення співпраці, а й завдяки попереднім консультаційним зусиллям парламентських груп дружби, які формували сталі механізми комунікації та підтримки таких ініціатив на рівні законодавчої влади. У результаті цієї послідовної роботи парламентарів було не лише розширено договірно-правову базу двосторонніх відносин, але й започатковано новий етап економічного партнерства, що включав реалізацію інфраструктурних проєктів під егідою ЛІСА, а також подальше залучення українських представників до програм обміну у сфері технічної допомоги та державного управління.

У період 2005–2013 років українсько-японська міжпарламентська співпраця набула нового змісту - від консультативних контактів до прикладної парламентської дипломатії. Впровадження японської концепції «Арки свободи та процвітання» [4] і проголошення Україною курсу на євроатлантичну інтеграцію створили спільне

ціннісне підґрунтя для поглиблення взаємодії. Візити делегацій Верховної Ради до Токіо, участь у спільних комітетах і форумах сприяли переходу від символічних до практичних форм співпраці. У цей час посилювався вплив індивідуального виміру парламентської дипломатії - через персональні контакти голів комітетів, участь парламентарів у міжнародних форумах, обмін експертами.

Період 2014–2022 років ознаменувався перетворенням Японії на одного з головних партнерів України у сфері безпеки та відбудови. Після початку російської агресії Токіо не лише послідовно підтримував територіальну цілісність України, але й активізував міжпарламентський діалог. Представники японського парламенту неодноразово відвідували Київ, демонструючи політичну солідарність та підтримку санкційної політики проти Росії [5]. У цей час міжпарламентська співпраця стала важливою платформою лобювання інтересів України в азійському регіоні та поширення інформації про наслідки війни серед законодавців провідних демократичних країн.

З 2023 року українсько-японські парламентські відносини істотно активізувалися в межах особливого глобального партнерства. У відповідь на повномасштабне вторгнення РФ парламент Японії ухвалив низку рішень щодо фінансової, гуманітарної та технічної підтримки України. Верховна Рада України, зі свого боку, посилює міжпарламентський діалог із Японією, зокрема через діяльність груп дружби, обмін делегаціями та спільну участь у міжнародних форумах, таких як IPU. Візит Прем'єр-міністра Японії Ф. Кішіди до Києва у березні 2023 року став важливим свідченням політичної солідарності двох держав, а досягнуті домовленості між парламентами створили підґрунтя для участі японських партнерів у відбудові української інфраструктури [6].

З методологічного погляду, міжпарламентську співпрацю України та Японії доцільно розглядати як багаторівневу систему, що включає інституційний (комітети, групи дружби, асамблеї) та індивідуальний (особисті ініціативи парламентарів, експертні обміни) виміри [7]. У межах класифікації механізмів міжпарламентської взаємодії виокремлюються комунікаційні, консультативні, репрезентативні, моніторингові та лобістські форми, які поєднуються для забезпечення ефективного парламентського впливу на зовнішню політику.

Підсумовуючи, можна зазначити, що міжпарламентська співпраця України та Японії є прикладом дієвої моделі парламентської дипломатії, що сприяє посиленню міжнародної суб'єктності України, зміцненню демократичних принципів і розширенню міжнародної підтримки у сфері безпеки, відновлення та реформ. Її подальший розвиток у форматі стратегічного партнерства відкриває перспективи створення спільних парламентських ініціатив у сферах енергетики, інновацій, гуманітарної політики та сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Серьогін, В. О. (2017). Міжпарламентське співробітництво: поняття, ознаки, принципи. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право», 23, 46–55.
2. Центр "Нова Європа". https://neweurope.org.ua/wpcontent/uploads/2017/10/Audyt-zovnishnoyi-polityky_Ukr_YAponiya_eng_inet.pdf
3. Угода між Урядом України та Урядом Японії про технічне співробітництво та грантову допомогу. (б. д.). Офіційний вебпортал парламенту України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392_024#Text

4. Aso, T. (2006, November 30). Speech by Mr. Taro Aso, Minister for Foreign Affairs on the occasion of the Japan Institute of International Affairs Seminar “Arc of Freedom and Prosperity: Japan’s Expanding Diplomatic Horizons”. Ministry of Foreign Affairs of Japan. <https://www.mofa.go.jp/announce/fm/aso/speech0611.html>
5. Japan lower house raps Russia's Ukraine invasion in "strongest terms". (б. д.). Japan Wire by KYODO NEWS. <https://english.kyodonews.net/articles/-/32326>
6. Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2023). Joint statement on special global partnership between Ukraine and Japan. <https://www.mofa.go.jp/files/100478707.pdf>
7. Дудко, І. (2022). До питання про дипломатію і міжпарламентські зв'язки Верховної Ради України в умовах широкомасштабної агресії РФ. Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії, 42, 212–219. <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.42.27>

Білецька Анастасія Русланівна, здобувач вищої освіти
факультету міжнародної торгівлі та права
Державний торговельно-економічний університет, Україна

Науковий керівник: Кушнарєнко Наталія Петрівна, канд. екон. наук,
доцент кафедри світової економіки
Державний торговельно-економічний університет, Україна

РОЛЬ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ У РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

В сучасних економічних відносинах транснаціональні корпорації (ТНК) відіграють провідну роль в розвитку світової економіки. Вони докорінно впливають на потік капіталу, товарів і послуг в світі, який вони допомогли об'єднати протягом процесу глобалізації. Ці глобальні гіганти сучасності відповідають за значну частину світового виробництва, зайнятості, інвестицій, міжнародної торгівлі, досліджень та інновацій[1]. Не викликає сумнівів той факт, що ТНК мають такі переваги, як експорт/імпорт товарів і послуг, переміщення капіталу, технологій та робочої сили за межі кордонів і, таким чином, впливають на економічні системи країн. Разом з тим, охоплюючи континенти та маючи здатність мобілізувати ресурси, що перевищують річний дохід багатьох країн, вони можуть стимулювати економічне зростання та розвиток мільйонів людей[2].

Актуальність даної теми полягає в тому, що існують розбіжності в думках щодо впливу ТНК на розвиток світової економіки[1]. З одного боку є твердження, що багатонаціональні компанії прагнуть монополізувати ринки, експлуатувати іноземну та вітчизняну робочу силу, уникати сплати податків. Окрім цього, використовують свої ринкові позиції та впливають на уряд для зміцнення свого контролю, отримуючи надмірні прибутки діями, що підривають суспільні інтереси. Поряд з цим існують інші більш прихильні думки щодо ролі ТНК, відповідно до яких багатонаціональні компанії стимулюють інновації та продуктивність, тим самим сприяючи підвищенню рівня життя. Саме тому дослідження особливостей діяльності ТНК та їхнього впливу на розвиток світової економіки завжди перебувало в центрі уваги як зарубіжних так і вітчизняних вчених, зокрема: Радченко О.П., Лук'яненко Д.Г., Плахтій В.М., Ругман А., Георгіаді Н.Г. та інших.

Згідно з даними рейтингу Fortune Global 500 стержнем світової економіки є понад 500 найбільших компаній, які отримали 41,7 трильйона доларів доходу в 2024 році, що на 1,8% більше, ніж у попередньому році. Разом вони забезпечують роботою 70,1 мільйона людей, а їхній дохід становить понад третину світового ВВП[3]. Ці факти переконують у тому, що ТНК сприяють створенню робочих місць, що в свою чергу допомагає знижувати рівень безробіття. Разом з тим інвестиції багатонаціональних компаній забезпечують розвиток науково-технічного прогресу, сприяють розвитку інфраструктури країни та світової економічної системи загалом.

Рейтинг найбільших ТНК узагальнено в таблиці 1.

Таблиця 1

Рейтинг ТОП-10 найуспішніших компаній планети 2024 року

Рейтинг	Назва ТНК	Діяльність	Країна походження	Ринкова капіталізація, млрд.дол.США
1	Walmart	торгівля	США	648,1
2	Amazon	електронна комерція	США	574,8
3	State Grid	енергосистеми	Китай	545,9
4	Saudi Aramco	нафтодобувна промисловість	Саудівська Аравія	494,9
5	Sinopec Group	нафтохімічна промисловість	Китай	429,7
6	China National Petroleum Corporation	нафтогазова діяльність	Китай	421,7
7	Apple	побутова техніка, програмне забезпечення	США	383,3
Рейтинг	Назва ТНК	Діяльність	Країна походження	Ринкова капіталізація, млрд.дол.США
8	UnitedHealth Group	медичне страхування, надання медичних послуг	США	371,6
9	Berkshire Hathaway	страхування, інвестиції	США	364,5
10	CVS Health	торгівля фармацевтичними товарами, медичні послуги	США	357,8

Джерело: складено автором на основі [4]

У цьому аспекті варто взяти до уваги, що найвпливовіші ТНК мають переваги на міжнародному ринку завдяки іміджу, інноваціям та гнучкості до змін в світовій економіці. США залишаються джерелом та місцем призначення прямих іноземних інвестицій (ПІІ), що підкреслюють їхню ключову роль в світових інвестиційних процесах[5]. Більше того, Звіт про глобальне партнерство (ГП) за 2024 рік показує, що США є лідером в сфері досліджень та розробок[6]. Так, в 2022 році американські компанії збільшили витрати на дослідження, перевищивши 500 мільярдів євро, що на 12,7% більше, ніж у попередньому році. Доцільно відзначити Китай, який посідає друге місце після США за рівнем інтенсивності досліджень і розробок, інвестувавши в 2022 році 222 мільярдів євро, що перевищує попередній показник на 16,4%.

Можна з впевненістю сказати, що ТНК відіграють провідну роль у розвитку світової економіки. Тож проілюструємо дане твердження на прикладі Apple. У цьому розумінні варто скористатися такими ознаками як: масштабність діяльності, кількість працівників, загальні активи компанії та обсяг виробництва.

По-перше, Apple продає продукцію в 535 магазинах, відкритих у 27 різних країнах[7]. Це свідчить про здійснення компанією активної міжнародної торгівлі та зростання світової торгівлі загалом. По-друге, загальна кількість співробітників в 2024 році становила 164 тис.осіб, що на 1,86% більше, ніж в 2023 році[8]. Безперечно, Apple

сприяє зниженню безробіття та підвищенню рівня життя, створюючи робочі місця в різних країнах світу. По-третє, за даними компанії загальні активи в 2024 році становили 364 млрд.дол.США, що на 3,4% більше в порівнянні з 2023 роком[9]. Завдяки значним обсягам активів ТНК має можливість здійснювати інвестиції в дослідження та розробку нових продуктів, що сприяє розвитку світової економіки. По-четверте, Apple – один з найвпливовіших та найвідоміших брендів у світі, який задовольняє потреби мільйонів споживачів. Обсяги продажів за останні роки свідчать про стабільний попит на продукцію компанії (рис.1). Більше того, глобальне виробництво та постачання товару в різні країни світу сприяє економічному розвитку цих регіонів.

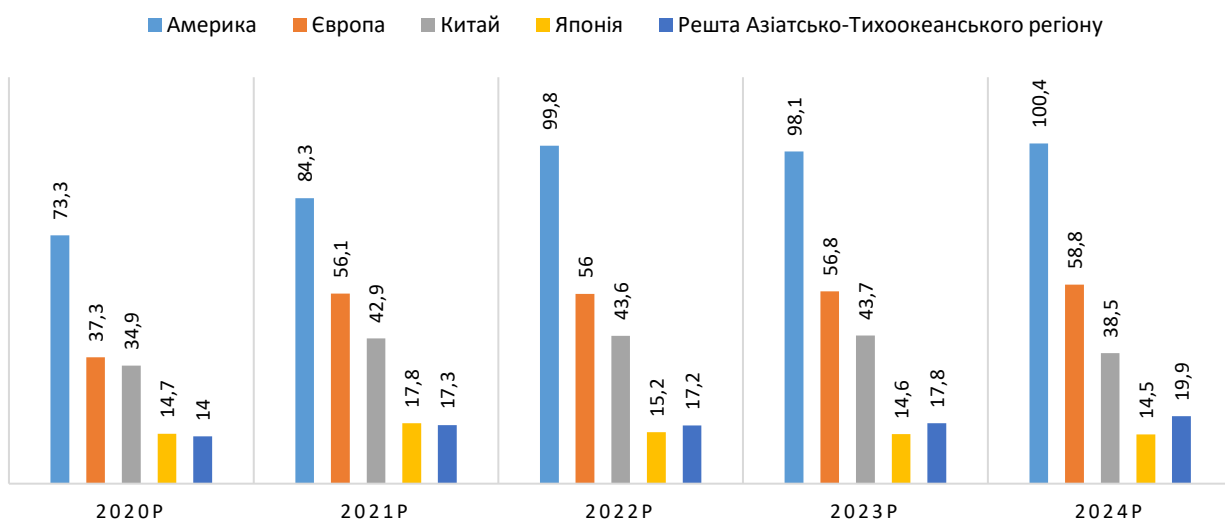

Рис. 1. Обсяги продажів iPhone за регіонами за період 2020-2024 р.р., млн.шт.
Джерело: створено автором на основі [10]

Усе це свідчить про те, що ТНК є каталізаторами розвитку світової економіки. *World Investment Report 2025* (UNCTAD) підтверджує факт забезпечення багатонаціональними компаніями основної частини прямих іноземних інвестицій, які досягли в 2024 році 1,5 трлн.дол. США[5]. Таким чином, ТНК стимулюють інтернаціоналізацію, науково-технічний прогрес, залучення інновацій та створення нових робочих місць.

Список використаних джерел:

1. MULTINATIONAL CORPORATIONS IN THE 21ST CENTURY ECONOMY. Brookings Institution Press, 2021. URL: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2021/04/GG_Ch1_Summary.pdf (дата звернення 29.10.2025).
2. Peter Gratton. Multinational Corporation: History, Characteristics, and Types. Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/terms/m/multinationalcorporation.asp> (дата звернення 29.10.2025).
3. Fortune. Global 500. URL: <https://fortune.com/ranking/global500/2024/?> (дата звернення 30.10.2025).
4. Abiznes.com.ua. Від Walmart до CVS Health — TOP 10 найуспішніших компаній планети 2024 року. URL: <https://abiznes.com.ua/vid-walmart-do-cvs-health-top-10-nayuspishnishykh-kompaniy-planety-2024-roku-2094/> (дата звернення: 01.11.2025).
5. UNCTAD. (2025). *World Investment Report 2025*. United Nations Conference on Trade and Development. Retrieved from <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2025> (дата звернення 01.11.2025).

6. Bonaglia, D., Rivera León, L., & Nindl, E. (2024, April 30). *R&D spending by the top 2,500 R&D spenders crossed the €1.3 trillion mark in 2022*. World Intellectual Property Organization (WIPO). Retrieved from <https://www.wipo.int/en/web/global-innovation-index/w/blogs/2024/r-and-d-spenders> (дата звернення 01.11.2025).
7. Apple Store//Wikipedia. URL:https://es.wikipedia.org/wiki/Apple_Store? (дата звернення 01.11.2025).
8. Macrotrends/TradingEconomics. URL:<https://www.macrotrends.net/stocks/charts/AAPL/apple/number-of-employees> (дата звернення 01.11.2025).
9. Apple FY2024 Form 10-K /Consolidated Financial Statements. URL: https://s2.q4cdn.com/470004039/files/doc_earnings/2024/q4/filing/10-Q4-2024-As-Filed.pdf? (дата звернення 01.11.2025).
10. Business of Apps (Apple stats). URL:<https://www.businessofapps.com/data/apple-statistics/?m> (дата звернення 01.11.2025).

СЕКЦІЯ 8.

ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Yaroslav Prokopenko, 3rd year student

Kryvyi Rih Law College of the National University "Odesa Law Academy", Ukraine

Scientific supervisor: Bohatyrova Maryna Oleksandrivna, a teacher-methodologist

Kryvyi Rih Professional Law College of the National University "Odesa Law Academy", Ukraine

ADMINISTRATIVE LAW IN THE PUBLIC LAW SYSTEM

Administrative law is one of the leading branches of public law, which defines the mechanisms of interaction between the state, its bodies, and officials with citizens and other participants in social relations. In the context of Ukraine's democratic development, the importance of administrative law as an instrument for ensuring the rule of law, legality, and the priority of human rights and freedoms is growing. The doctrinal renewal of the field is linked to the establishment of public administration focused on serving the public interest.

Purpose of the study. To analyze the essence, subject matter, system, and purpose of administrative law in Ukraine, as well as to determine its role in ensuring human rights and freedoms and its place in the national legal system.

Administrative law as an independent branch has a long history of formation and development. Throughout history, it has been closely linked to the functioning of public authority and the activities of state bodies and officials in their relations with citizens. In a modern democratic society, administrative law regulates the activities of the executive branch aimed at implementing the laws and other legal acts of the state in the interests of society as a whole.

In administrative law science, the terms “public administration” and “public management” are increasingly used to replace the traditional concept of “state management.” This is not just a lexical change, but a reflection of a new legal doctrine that enshrines the state's responsibility to the individual, whose rights determine the content and direction of the activities of public authorities.

The modern goal of administrative law is to form such legal forms and mechanisms of activity of executive bodies that ensure the realization of the constitutional rights and freedoms of individuals and citizens. The legal standard of these relations should be based on the principle of the executive branch's responsibility to the individual as a subject of legal relations. [1]

The subject of administrative law in Ukraine is the social relations that arise between public administration entities and private individuals during the provision of administrative services and the exercise of executive and administrative activities. As noted by A. Elistratov, the subject of administrative law covers relations between the governing authorities and private individuals, as well as mechanisms for the protection of public law.

The system of administrative law reflects its internal unity and consists of sub-branches and institutions united by homogeneous administrative and legal norms. V. Averianov

determined that such a system demonstrates the consistent placement and interconnection of the structural elements of the branch, which ensures its integrity and stability. [2]

The purpose of administrative law is to specify the ways and means of ensuring human rights and freedoms in relations with subjects of authority, to improve the mechanisms of civil society control over the activities of public administration, and to develop the institution of legal responsibility of officials. An important function is the unification of procedures for adopting administrative acts and increasing the transparency of management processes.

The development of administrative law contributes to the formation of an effective system of public administration based on the principles of legality, openness, and accountability of the authorities. It creates the legal preconditions for harmonizing the interests of the state, society, and the individual, and ensures the real affirmation of human rights in administrative and legal relations.

Administrative law occupies a central place in the system of national public law in Ukraine. It performs a dual function: on the one hand, it serves as the legal basis for the activities of executive bodies, and on the other, it guarantees the observance and protection of citizens' rights. The further development of this field is linked to the introduction of European standards of public administration, increased control over the activities of public authorities, and the improvement of the legal culture of civil servants. [3]

References:

1. Ostanpenko O. I., Kovaliv M. V., Yesimov S. S., Hulak L. S., Lukyanova G. Yu., Nikanorova O. V., Tsivok M. S. ADMINISTRATIVE LAW OF UKRAINE Textbook.-2021. pp. 9-10
2. URL: <https://surl.li/poxlqc>(access date: 03.11.2025) [in Ukrainian].
3. V. Halunka, O. Pravotorova ADMINISTRATIVE LAW OF UKRAINE. COMPLETE COURSE TEXTBOOK. - 2021. pp. 28-31
4. URL: <https://surl.li/etvqpn> (access date: 03.11.2025) [in Ukrainian].
5. Kivalov Serhey, Bila-Tyunova Lyubov, Bila-Tyurina Yulia, Bilous-Osin Tetyana, Bedny Oleg, Danilenko-Nehara Yulia, Zakalenko Elena, Kozachuk Diana, Kornuta Lyudmila, Maslova Yana, Negara Rodion, Osadchy Anatoly, Panfilov Oleh, Savchuk Roman, Sandul Yana, Sarybaeva Anna, Slobodyanyuk Maryna, Strelnikov Andriy, Todoshchak Oleh, Frolova Evheniya, Khamkhodera Oleh. GENERAL ADMINISTRATIVE LAW OF UKRAINE Textbook.-2023. pp. 14-15
6. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/4fmb_pravo/Admin.-pravo (access date: 03.11.2025) [in Ukrainian].

Syhlovyi Roman, 3rd year student

Kryvyi Rih Law College of the National University "Odesa Law Academy", Ukraine

Scientific supervisor: Bohatyrova Maryna Oleksandrivna, a teacher-methodologist

Kryvyi Rih Professional Law College of the National University "Odesa Law Academy", Ukraine

CIVIL LAW: CONCEPT, ROLE, AND PRINCIPLES OF REGULATION

In the current context of profound socio-economic transformations in Ukraine, civil law occupies a key place among the branches of the national legal system. It is civil law that ensures the stability and orderliness of commodity-money and personal non-property relations, creating the legal basis for the functioning of a market economy, entrepreneurship, and the protection of private rights of citizens. The growing role of civil law is due to the need to harmonize national legislation with European legal standards.

The purpose of the study is to reveal the essence of civil law as a branch of private law, to define its basic principles and role in ensuring human rights and freedoms, as well as in regulating property and non-property relations in a democratic society.

Civil law is a systematic set of rules governing personal non-property and property relations based on legal equality, autonomy of will, and property independence of their participants. Its main purpose is to create legal conditions for satisfying the material and spiritual needs of citizens, organizations, and other entities. As an independent branch of law, civil law is a manifestation of private law at the national level, reflects the system of legal ideas, concepts, and principles enshrined in the norms of legislation, and ensures the realization of the subjective civil rights of citizens and legal entities.

The main principles of civil law are the inadmissibility of arbitrary interference in a person's private life, the inviolability of property rights, freedom of contract, and freedom of entrepreneurial activity that is not prohibited by law. The principle of non-interference in personal life guarantees everyone's right to respect for private and family life, home, and correspondence. The inviolability of property rights means that deprivation of property is possible only on the basis of the Constitution of Ukraine and the law, in the interests of society and under the conditions determined by law. The principle of freedom of contract means that the parties are free to choose their counterparty, the type and terms of the contract, the manner of its conclusion, amendment, or termination, which guarantees the equality of the parties in contractual relations. Freedom of entrepreneurial activity, enshrined in the Constitution of Ukraine, ensures the right of everyone to engage in economic activities that are not prohibited by law and is an important condition for the economic independence of individuals.

The results of the study show that civil law is an important element of the legal regulation of social relations in a democratic state. Its development contributes to the establishment of a market economy, the formation of citizens' legal awareness, the improvement of the level of protection of their rights and freedoms, as well as the improvement of law enforcement practices.

Civil law is a fundamental branch of the Ukrainian legal system, which ensures the realization of individual rights and freedoms, the stability of civil turnover, and the

development of economic relations. Its principles — freedom of contract, inviolability of property, inadmissibility of interference in private life, and freedom of entrepreneurship — form the basis of legal regulation in modern society and are the guarantee of building a democratic state based on the rule of law.

References:

1. Kossak V.M., Zaika Yu.O., Hryshchuk V.K., Yanovitska G.B., Kucher V.O. Civil Law of Ukraine. Textbook. – Lviv, 2014. – P. 13. URL: <https://surl.lu/vdpzrf> (access date: 03.11.2025) [in Ukrainian].
2. Borisova V.I., Ivanova K.Yu., Karnaukh B.P., Khodyko Yu.E. Civil Law of Ukraine. Study Guide. – Kharkiv, 2020. – P. 20–21. URL: https://pravoizdat.com.ua/image/data/Files/884/3_Civilne_pravo_Ukraïni_navch_vnutri.pdf?srsltid=AfmBOoprAMvmZ8f7vyRwNK0gDy-rhPdDXsMSRxyUyaRKYxOfM6m9Uirf (access date: 03.11.2025) [in Ukrainian].

Maria Oreshechko, student

*Kryvyi Rih Professional College of Law of the National University "Odesa Law Academy",
Ukraine*

Scientific supervisor: Maryna Bohatyrova, teacher-methodologist

*Kryvyi Rih Professional College of Law of the National University "Odesa Law Academy",
Ukraine*

CONSTITUTIONAL LAW

Constitutional law in Ukraine is a fundamental branch of national law that ensures the functioning of the state and society and guarantees the realization of human and civil rights and freedoms. Its study is important for the formation of a constitutional state, the establishment of democratic principles, and the stability of social development.

The aim is to study the essence, subject matter, and significance of constitutional law in Ukraine as a leading branch of the national legal system, to determine its role in regulating social relations and forming a democratic legal order.

Constitutional law is considered in three aspects: as a branch of law in the national legal system, as a science, and as an academic discipline.

Constitutional law as a branch of law in any state is an integral part of the national legal system and performs quite important tasks within it. This branch of law, like others, is a set of legal norms established and protected by the state. However, constitutional law differs from other branches of law primarily in the specificity of the sphere of social relations that the norms of this branch are aimed at regulating. Thus, this branch of law, like others, on the one hand, is a set of legal norms that have internal unity and common features, and on the other hand, differs from the norms of other branches of law. Constitutional law of Ukraine is the leading branch of the national legal system [1].

Constitutional law is the leading branch of Ukrainian law, representing a set of legal norms that establish and regulate social relations, ensuring the organizational and functional unity of society as an integral social system, the foundations of the constitutional order of Ukraine, the status of the individual and the citizen, the territorial structure of the state, forms of direct democracy, and the system of state authorities and local self-government. An auxiliary but quite significant criterion by which constitutional law in Ukraine differs from other branches is the method of legal regulation. This refers to the set of methods and means of legal influence on social relations. The main method of constitutional and legal regulation is authoritative and imperative, based on power and subordination. Along with it, a dispositive method of regulating social relations is also used. For example, electoral law establishes that elections are free. Therefore, no one can force a citizen to vote. In other words, the state and the citizen are equal subjects in these legal relations [1].

The fundamental nature of constitutional law is determined by its lofty mission of establishing and ensuring the statehood of the Ukrainian people, territorial integrity, freedom, and human rights. It is self-sufficient, i.e., it regulates a specific sphere of social relations with its own norms and forms a comprehensive, complete mechanism of legal regulation. It is a branch of public law, as it regulates social relations dominated by public interest, such as relations related to the exercise of power by the people, the territorial organization of the state, etc.

Constitutional law of Ukraine is the leading branch of the legal system of Ukraine. Along with other branches, constitutional law is a set of legal norms that regulate a certain sphere of social relations that are the subject of this branch. The leading role of constitutional law in Ukraine is primarily due to the particular importance and significance of the social relations that constitutional law in Ukraine, as a system of legal norms, aims to regulate. These are relations that affirm: 1) the democratic foundations of the constitutional order; 2) the democratic status of the individual and the citizen; 3) the democratic principles of the exercise of power. The special place of constitutional law in the system of branches of national law is also evident in the fact that its regulation covers social relations in virtually all important spheres of life.

Constitutional law is distinguished by a special system of sources. The fundamental source of constitutional law is the Constitution — the Basic Law of society and the state. It is on this basis that important state decisions are made, laws and other normative legal acts are adopted.

The subject of constitutional law in Ukraine is also the foundations of the constitutional order as fundamental principles and the most important social relations that arise not only in the political sphere, but also in the economic, social, cultural, spiritual, and environmental spheres [2].

Domestic scholars define the subject of constitutional law of Ukraine as a set of political and legal social relations related to the relations between the state and the individual in Ukraine, the expression of the will of the people, the organization and exercise of state power and local self-government, the consolidation of socio-economic conditions of ownership, as well as the state-territorial organization of Ukraine, which are regulated by the norms of this branch of national law (O. F. Fritsky).

Also, the subject of constitutional law covers social relations that arise and operate in the process of exercising power by the people of Ukraine. According to V. F. Melashenko, the subject of constitutional law mediates four groups of social relations:

- a) relations that constitute the fundamental principles of democracy and sovereignty of the people;
- b) relations that mediate the construction of the state as an organization of power of the people and for the people;
- c) relations that determine the foundations of the functioning of the state;
- d) relations that determine the nature of the relationship between the state and a specific person [3].

In the process of analysis, it was established that the constitutional law of Ukraine is a central branch that provides the foundations of statehood, regulates the most important social relations, determines the status of the individual and the structure of power, and also forms the legal principles of interaction between the state and civil society.

The constitutional law of Ukraine has a fundamental importance in the system of national law. It defines the legal principles of the organization of power, ensures the stability of the state system, the protection of human rights and the implementation of the principles of democracy. That is why studying the subject of constitutional law is key to understanding the essence of Ukrainian statehood and the development of a democratic society.

References:

1. V. P. Kolisnyk and Associate Professor Yu. G. Barabash CONSTITUTIONAL LAW OF UKRAINE Textbook "Law" Kharkiv, 2008 - p. 5-7

- URL:https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009_2/KONST_PR_2008.pdf (access date: 10/27/2025) [in Ukrainian].
2. Constitutional Law of Ukraine: textbook / [T. M. Slinko, L. I. Letnianshyn, F. V. Venislavskyi et al.] ; ed. by T. M. Slinko. – Kharkiv: Law, 2021. – p. 61-65. URL: https://library.nlu.edu.ua/images/files/p_KPU-2021.pdf (access date: 10/31/2025) [in Ukrainian].
 3. Sovhyria O. V., Shuklina N. G. Constitutional Law of Ukraine. Complete course: teaching manual. 2nd ed., stereotype., Kyiv: Yurinkom Inter, 2023. 7-8 p. URL:<https://jurkniga.ua/contents/konstituciynе-pravo-ukrayini-povniy-kurs.pdf?srsId=AfmBOorNDnSAVgRO4xurfOvu3fb73sr9wWqbcH7pfxzdhwlbXDaKHrOy> (access date: 31.10.2025) [in Ukrainian].

Gerasymenko Maria Yevhenivna, 3rd year student of the Faculty of Training Specialists for Pre-Trial Investigation Bodies of the National Police of Ukraine, *Dnipro State University of Internal Affairs, Ukraine*

Scientific supervisor: Dekusar Hanna Gennadiivna, Senior Lecturer of the Department of Language Training
Dnipro State University of Internal Affairs, Ukraine

TACTICS OF INTERROGATION OF PERSONS WITH MENTAL OR PHYSICAL DISABILITIES

Interrogation of persons with mental or physical disabilities is one of the most sensitive and responsible areas of the criminal process. This activity requires the investigator or detective not only a perfect knowledge of procedural norms, but also a high level of psychological competence and the use of specially adapted tactical approaches. The main goal is to ensure the reliability of testimony, respect for the constitutional rights of the person and avoid any psychological pressure that could lead to suggestion or distortion of information [1]. Also, in conditions of martial law, the tactics of interrogation of persons with mental or physical disabilities are transformed into a complex set of legal, medical, psychological and forensic measures aimed at protecting the rights of injured persons and ensuring the undeniable evidentiary value of the testimony received.

The regulatory and legal framework of Ukraine strictly regulates this process, requiring, for example, the mandatory participation of an interpreter for persons with hearing or speech disabilities, as well as a doctor, psychologist or teacher in cases where the condition of the interrogated person requires it. It is important to remember that persons who, according to the expert opinion, cannot correctly perceive the facts or give testimony about them are generally excluded from the circle of witnesses.

The tactics of interrogation of vulnerable persons are built on the principle of individualization and humanism. At the preparatory stage, a detailed study of the personality, character and specifics of its defects, as well as a careful choice of the place and time of interrogation are of key importance [2]. The environment should be as comfortable, calm and, preferably, familiar to the interrogated person, and the premises should be accessible to persons with physical disabilities. Questions should be formulated in advance, they should be exceptionally clear, understandable and unambiguous, with the categorical exclusion of any suggestive or ambiguous formulations.

The working stage always begins with establishing a strong psychological contact. The investigator must show restraint, friendliness, respect and empathy, starting the conversation with neutral topics in order to reduce the person's anxiety level. Communication should be adapted to the shortcomings: the use of sign language through a qualified interpreter, written communication or slow and simple speech for persons with certain mental characteristics. During a free story, the interrogated person is given the opportunity to present the circumstances known to him without interruption, which is important for revealing his ability to coherently present. Further questions should be clarifying and relate to specific facts that can be verified [3, p. 11].

The recording of testimony should be extremely accurate, with the obligatory reflection in the protocol of all circumstances, as well as questions and answers transmitted through

specialists. It is recommended to use video recording to fully record the process and behavior of the participants.

A special place in tactics is occupied by forensic techniques for working with testimony. The interrogation may include the presentation of evidence (photographs, objects, plans) in a sequence that does not cause emotional shock, but promotes recollection. For people with visual impairments, a detailed verbal description of objects or places of events may be effective. When interrogating witnesses with memory or attention impairments, it is useful to use the method of "replaying" the situation or "switching attention" to stimulate associative connections. The recording of testimony must be extremely accurate, with the obligatory reflection in the protocol of all circumstances, as well as all questions and answers transmitted through specialists [4, p. 19]. It is recommended to use a video recording of the interrogation to fully record not only the content, but also the non-verbal behavior and emotional state of the participants, which can later be used to assess reliability. Finally, the assessment of the testimony of persons with mental disabilities requires the highest criticality and mandatory comparison with all other evidence collected in the proceedings, with mandatory consideration of the conclusions of forensic psychiatric examinations regarding the person's ability to adequately perceive and reproduce information. Compliance with these tactical rules ensures both the effectiveness of the investigation and the fundamental protection of the rights of vulnerable participants in criminal proceedings.

References:

1. Tactical features of conducting certain types of interrogation. URL: <https://mego.info/> (date of application: 31.10.2025).
2. Interrogation tactics. URL: <https://arm.navs.edu.ua/books/criminalistics/info/lec18.html> (date of application: 31.10.2025).
3. Vitaliy Osmolian. Tactical-criminalistic methods of interrogation as a legal component of obtaining reliable testifications from participants of the process. Scientific Works of the Interregional Academy of Personnel Management. Legal Sciences Issue 3 (66), 2023. P. 10-15.
2. Demidova E. E. Tactics of interrogation of knowledgeable persons: author's abstract of dissertation candidate of legal sciences: scientific director V. Yu. Shepitko; National University "Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine". – Kharkiv, 2013. – 20 p.

Владислава Нікіфорова Вікторівна, здобувачка вищої освіти юридичного факультету

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Гарієвська Мирослава Богданівна, канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри приватного права

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Інститут відшкодування моральної шкоди займає важливе місце в системі цивільно-правових способів захисту особистих немайнових прав осіб. Однак, його функціонування супроводжується практичними труднощами. Проблематика визначення поняття моральної шкоди, встановлення критеріїв її оцінювання та процесуальні аспекти доказування факту заподіяння такої шкоди є актуальними для правозастосовчої діяльності в Україні. Зокрема, відсутність чіткого механізму розрахунку моральної шкоди призводить до неоднозначності судової практики в цивільних справах.

Відсутність легального визначення поняття моральної шкоди у чинному Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) становить першочергову проблему. У ч. 2 ст. 23 ЦК України поняття моральної шкоди розкривається через її прояви: фізичний біль та страждання, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; душевні страждання, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів, душевні страждання, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна, приниження честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи [1]. Такий підхід не дозволяє сформувати цілісне уявлення про сутність моральної шкоди, оскільки перелік обставин, в яких вона виражається, не є вичерпним.

Існують суттєві розбіжності у підходах до визначення моральної шкоди в різних нормативно-правових актах. Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» визначає моральну шкоду як страждання, заподіяні громадянину внаслідок фізичного чи психічного впливу, що призвело до погіршення або позбавлення можливостей реалізації ним своїх звичок і бажань, погіршення відносин з оточуючими людьми, інших негативних наслідків морального характеру. Недоліком наведеного визначення є те, що воно зосереджується на тому, що суб'єктом, який може зазнати моральної шкоди, виступає «громадянин». Порівняно з положеннями статті 23 ЦК України воно має вузький, видовий характер, оскільки в ч. 2 ст. 23 ЦК України законодавець більш широко підходить до визначення суб'єкта — ним може бути будь-яка особа, якій протиправною поведінкою заподіяно страждання. Крім того, у ЦК детальніше розкрито, у яких саме формах можуть проявлятися такі страждання [2].

На думку В. Петренка, законодавець свідомо уникає чіткого визначення поняття моральної шкоди через необхідність охопити всі суттєві ознаки, що зробило б визначення надто громіздким, а також через неможливість передбачити всі випадки неправомірних дій [2]. Однак, на нашу думку, відсутність легальної дефініції створює більше проблем, ніж переваг, адже призводить до різного тлумачення моральної шкоди в нормативно-правових актах та судовій практиці.

Актуальною проблемою є доказування факту заподіяння моральної шкоди, оскільки моральні страждання не мають матеріального виразу. Труднощі полягають в необхідності зібрати переконливі докази, які б підтверджували сам факт заподіяння моральної шкоди, а також обґрунтовували її розмір або хоча б дозволяли об'єктивно його оцінити. Позивачу потрібно належним чином зафіксувати обставини, що спричинили душевні чи фізичні страждання, і подати документи або інші підтвердження, які б свідчили про глибину пережитих негативних переживань. Таким чином, актуальною проблемою при підготовці позову про відшкодування моральної шкоди є формування переконливої доказової бази [3]. Дослідники відзначають, що перевантажені справами українські судді часто не мають ані часу, ані бажання виконувати за потерпілого його обов'язок доказувати наявність пережитих моральних страждань, мотивувати їхній розмір та здійснювати грошовий розрахунок [4]. Саме з цієї причини суди нерідко відмовляють у задоволенні позовних вимог через відсутність належних доказів. Така практика суперечить принципу ефективного судового захисту та не забезпечує реальної компенсації завданої шкоди.

Однією з проблем відшкодування моральної шкоди є відсутність чітких критеріїв та методик визначення розміру компенсації. В ч. 3 ст. 23 ЦК України встановлено, що розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, інших обставин, що мають істотне значення [1]. Ці критерії мають загальний характер і не забезпечують чіткого механізму для визначення розміру відшкодування.

Показовим прикладом судової практики щодо відшкодування моральної шкоди є постанова ККС ВС від 8 жовтня 2025 року у справі № 753/16824/18. У цій справі ОСОБА_1, яка діяла в інтересах малолітнього ОСОБА_2, подала позов про відшкодування моральної шкоди дворічній дитині, яка втратила батька внаслідок ДТП, спричиненої водієм військової частини, який був за кермом службового автомобіля. Відповідач, військова частина НОМЕР_1 Національної гвардії України, звернувся з касаційною скаргою до Верховного Суду, посилаючись на висновок судової психологічної експертизи, згідно з яким у малолітньої дитини не встановлено психологічних страждань, оскільки через вік вона не могла усвідомити втрату батька. Відповідно до правової позиції Верховного Суду, моральна шкода, завдана смертю фізичної особи внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки, відшкодовується дітям такої особи особою, яка на відповідній правовій підставі володіє об'єктом, використання якого створює підвищену небезпеку, незалежно від вини такої особи. Розмір відшкодування визначається судом з урахуванням принципів розумності та справедливості, при цьому призначення експертизи для визначення розміру моральної шкоди не є обов'язковим. Касаційну скаргу залишено без задоволення [5]. Таким чином, розмір відшкодування моральної шкоди може визначатися судом самостійно з

урахуванням обставин справи, принципів розумності та справедливості, оскільки проведення судової психологічної експертизи не є обов'язковим.

Особливий інтерес становлять методики розрахунку моральної шкоди, розроблені науковцями. Р. Стефанчук, у свою чергу, створив комплексну методику визначення розміру моральної шкоди, що складається з двох рівнів. Перший рівень передбачає встановлення загальної (гарантованої) суми компенсації, яка є базовою і обов'язковою для відшкодування у типових випадках завдання моральної шкоди. Другий рівень має експертний характер і застосовується у складніших ситуаціях. На цьому етапі залучаються спеціалісти (експерти), які проводять оцінку та визначають розмір компенсації з урахуванням індивідуальних обставин конкретної справи [3]. На нашу думку, використання вищезазначеної та подібних методик судами сприятиме єдності судової практики, дозволить зменшити суб'єктивізм суддів у визначенні розміру компенсації та забезпечить більш обґрунтоване і прозоре оцінювання страждань потерпілих.

Для ефективного функціонування інституту відшкодування моральної шкоди необхідні законодавчі зміни: закріплення легального визначення моральної шкоди, розробка об'єктивних критеріїв її оцінювання, що вирішить труднощі формування доказової бази позивачами, запровадження ефективних методик розрахунку компенсації. Лише комплексний підхід до вирішення зазначених проблем дозволить забезпечити реальний та ефективний захист особистих немайнових прав громадян України.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 03.11.2025)
2. Петренко В. Поняття та зміст моральної шкоди за чинним законодавством. Підприємництво господарство і право. 2019. № 4. С. 60-64. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/12.pdf> (дата звернення: 03.11.2025)
3. Бойко В.Б. ВИЗНАЧЕННЯ ТА ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 5. С. 99–102. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-5/20> (дата звернення: 03.11.2025)
4. Пушкіна О.В., Тодорошко Т.А., Бочарова М.О. Проблемні аспекти відшкодування моральної шкоди в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. № 1. С. 62-65. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2019/16.pdf (дата звернення: 03.11.2025)
5. Постанова Верховного Суду від 08.10.2025, справа № 753/16824/18. База правових позицій | Верховний Суд. URL: <https://lpd.court.gov.ua/legal-position/12987/document/50218> (дата звернення: 03.11.2025)

Бурякова Олеся Віталіївна, студентка 2 курсу юридичного факультету
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

Науковий керівник: Я.А. Одовічена, асистент кафедри приватного права
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

БІОМЕТРИЧНІ ДАНІ В ЦИФРОВОМУ СВІТІ

«Біометричні дані» - термін, який з кожним днем стає все більш актуальним та часто застосовується у повсякденному житті - від процедур видачі паспортів до систем прикордонного контролю. Та що ж це за різновид даних і для чого вони потрібні сучасному суспільству?

Аналіз правового регулювання біометричних даних неможливий без дослідження європейського стандарту у сфері обробки та захисту персональних даних - General Data Protection Regulation (далі – GDPR), «який ... вважається одним з найсуворіших законів про конфіденційність. GDPR застосовується до компаній та організацій, що, в процесі їх функціонування, здійснюють збір, обробку та зберігання персональних даних громадян ЄС, а також у випадках, коли така компанія чи організація знаходиться в межах ЄС, незалежно від того, чи опрацювання персональних даних здійснюється в межах ЄС чи поза межами ЄС, а також незалежно від суб'єктів, персональні дані яких обробляються.». [1] В Україні Загальний регламент про захист даних почав застосовуватись 25 травня 2018 року. «На даний час, GDPR не є обов'язковим на території України, крім випадків перелічених вище, проте він має «екстратериторіальний ефект» - поширюється на діяльність будь-яких компаній, які збирають або ж передають персональні дані користувачів в ЄС. Тому в рамках адаптації законодавства України та ЄС, принципи GDPR слід враховувати компаніям при розробці системи захисту персональних даних фізичних осіб та працівників, зокрема.». [1]

GDPR визначає біометричні дані як «чутливу» категорію особистої інформації. У п.14 ст. 4 GDPR зазначено: «біометричні дані» означають персональні дані, отримані в результаті спеціального технічного опрацювання, що стосується фізичних, фізіологічних чи поведінкових ознак фізичної особи, таких як, зображення обличчя чи дактилоскопічні дані, що дозволяють однозначно ідентифікувати або підтверджують однозначну ідентифікацію фізичної особи. [2] Таке визначення цього терміну стало основою для розуміння біометричних даних загалом.

Проте, збір, використання та захист таких даних в Україні регламентується також національним законодавством. Зокрема, у Законі України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» біометричні дані визначені як «сукупність даних про особу, зібраних на основі фіксації її характеристик, що мають достатню стабільність та істотно відрізняються від аналогічних параметрів інших осіб (біометричні дані, параметри - відцифрований підпис особи, відцифрований образ обличчя особи, відцифровані відбитки пальців рук)». [3]

Незважаючи на те, що біометричні дані з кожним днем стають все більш поширеними у світі, на законодавчому рівні є чимало прогалин, що підкреслює важливість судового прецеденту.

Чудовим прикладом з судової практики Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ) є справа *Ausageur проти Франції* (№ 8806/12, рішення від 22 червня 2017 року) [4], у якій ЄСПЛ розглянув питання пропорційності зберігання біометричних даних. У 2008 році заявника засудили до двох місяців умовно за те, що він ударив жандармів парасолькою під час фермерської демонстрації. Його зобов'язали здати біологічний зразок для внесення до Національної бази даних ДНК Франції (FNAEG). Заявник відмовився і був оштрафований на 500 євро, після чого оскаржив це рішення до ЄСПЛ.

Суд нагадав, що захист персональних даних є основоположним елементом права на приватне життя за статтею 8 Конвенції, а біометричні дані становлять найбільш чутливу категорію персональної інформації і потребують особливих гарантій захисту. Суд встановив два ключові порушення у французькій системі. По-перше, ДНК-профілі зберігалися до 40 років незалежно від тяжкості злочину, хоча база охоплювала як тяжкі злочини (тероризм, торгівлю людьми), так і незначні правопорушення. Суд визнав, що удар парасолькою під час політичної акції не можна прирівнювати до тяжких злочинів, а фіксований термін зберігання для всіх є непропорційним. По-друге, французьке законодавство дозволяло вимагати видалення даних лише підозрюваним, але не засудженим особам, тоді як засуджені також повинні мати право подати запит про видалення своїх біометричних даних.

ЄСПЛ одноголосно визнав порушення статті 8 Конвенції, зазначивши, що Франція не забезпечила справедливий баланс між публічними та приватними інтересами. Заявнику було присуджено 3 000 євро відшкодування моральної шкоди. Це рішення встановлює важливі стандарти для систем зберігання біометричних даних: необхідність диференційованого підходу залежно від тяжкості злочину, забезпечення можливості для засуджених вимагати видалення даних та дотримання пропорційності термінів зберігання меті їх збору.

Судова практика у спрах, що пов'язані з біометричними даними також є і серед актів Верховного суду України. Зокрема, Велика Палата Верховного Суду розглядала справу № 806/3265/17 від 19.09.2018 [5], яка стосується права громадян отримати паспорт у формі книжечки без внесення біометричних даних.

У 2017 році ОСОБА_2 звернулася до суду з позовом проти Державної міграційної служби, вимагаючи видати їй паспорт у формі книжечки без внесення даних до Єдиного державного демографічного реєстру.

Позов обґрунтовувався тим, що вимога оформлення ID-картки з біометричними даними суперечить її релігійним переконанням і порушує право на повагу до приватного життя.

Суди першої інстанції відмовили в задоволенні позову, посилаючись на законодавство, яке передбачає оформлення лише ID-карток. Проте Велика Палата Верховного Суду визнала, що відсутність альтернативи паперовому паспорту є непропорційним втручанням у приватне життя.

Суд зобов'язав ДМС видати позивачці паспорт у формі книжечки, визнавши відмову протиправною, а вимогу отримувати ID-картку — такою, що порушує статтю 8 Конвенції про захист прав людини та статтю 32 Конституції України.

Рішення Великої Палати Верховного Суду встановлює важливий прецедент щодо недопустимості абсолютизації біометричних технологій у системі державної ідентифікації. Суд підтвердив, що право на повагу до приватного життя та свободу світогляду мають превалювати над адміністративною доцільністю, а держава

зобов'язана забезпечувати альтернативні способи реалізації громадянами своїх прав.

Аналіз судової практики ЄСПЛ та Верховного Суду України свідчить про те, що біометричні технології, незважаючи на їх широке впровадження у системах ідентифікації, контролю доступу та правоохоронної діяльності як у світі, так і в Україні, залишаються предметом складних правових колізій між інтересами державної безпеки та правами людини. Обидва розглянуті рішення підтверджують необхідність дотримання принципу пропорційності при втручанні у право на приватне життя та обов'язок держави забезпечувати альтернативні механізми для осіб, чийі переконання або обставини не дозволяють використовувати біометричні системи.

Водночас, незважаючи на стрімке поширення біометричних технологій у повсякденному житті, в Україні та світі, в цілому, відсутні чіткі механізми контролю за термінами зберігання біометричної інформації, недостатньо врегульовані процедури видалення даних на вимогу особи, не визначені межі використання біометричних даних приватними компаніями.

Тому вдосконалення законодавчої бази у сфері біометричних даних є нагальною необхідністю. Необхідно імплементувати стандарти GDPR до національного законодавства України у повному обсязі. Також, на мою думку, потрібно розробити спеціальний закон про біометричні дані, що встановлюватиме строки зберігання відповідно до характеру та цілей використання даних, забезпечити ефективні механізми судового захисту та створити незалежний орган контролю за використанням біометричних даних. Оскільки, сьогодні уся інформація про збір, зберігання та використання біометричних даних міститься у різних нормативно-правових актах, що ускладнює її використання. Я вважаю, саме уніфікація норм у спеціалізованому законодавчому акті забезпечить ефективний захист біометричних даних та баланс між технологічним прогресом і правами людини.

Список використаних джерел:

1. Одовічена Я.А. Поняття персональних даних працівника. Науковий вісник Ужгородського національного Університету. Серія Право. Вип. 87. 2025. С. 106-112.
2. The General Data Protection Regulation/Загальний регламент про захист даних : The European Parliament and of The Council від 27.04.2016, № 2016/679.
3. Закон України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» : Верховна Рада України від 20.11.2012, № 5492-VI : станом на 14.06.2025.
4. Case of Aycaguer v. France : Judgment The European Court of Human Rights (Fifth Section) від 22.09.2017, № 8806/12.
5. Постанова у справі № 806/3265/17 : Велика Палата Верховного суду України від 19.09.2018.

Скольська Соломія Петрівна, здобувачка вищої освіти юридичного факультету
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ ЯК ОБ'ЄКТИ РЕЧОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Україна стабільно утримує перші позиції у світовому рейтингу за кількістю операцій з віртуальними активами. Стрімке поширення криптовалют та інших цифрових активів актуалізує необхідність їх комплексного дослідження — як з економічної, так і з юридичної точок зору.

Особливо гострою залишається проблема правового регулювання, оскільки законодавча база здебільшого відстає від динаміки розвитку крипторинку, що створює правові прогалини та невизначеність для учасників ринку.

Саме тому 17 лютого 2022 року прийнято ЗУ «Про віртуальні активи». Згідно Розділу 6 «Прикінцеві та перехідні положення», цей Закон набирає чинності з дня набрання чинності законом України про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами, але не раніше дня опублікування цього Закону [1]. Метою даного документу є регулювання правовідносин, що виникають у зв'язку з оборотом віртуальних активів в Україні, визначення прав та обов'язків учасників ринку віртуальних активів, засади державної політики у сфері їх обороту.

У цьому нормативному акті законодавець надає визначення поняття: «віртуальний актив - нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі». Відповідно існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав [1]

Що стосується питання власності, то власником віртуальних активів є особа, яка набула права власності на віртуальні активи шляхом майнінгу (первісна підстава) або внаслідок вчинення правочинів (вторинні підстави). Відповідно до частини 5 статті 6 Закону України «Про віртуальні активи», зміст права власності на віртуальний актив включає право володіти віртуальним активом, право користуватися віртуальним активом та право розпоряджатися віртуальним активом на свій розсуд, якщо це не суперечить закону, зокрема шляхом передачі права власності на віртуальний актив. Право власності на віртуальний актив набувається за фактом створення віртуального активу, вчинення та виконання правочину щодо віртуального активу, на підставі норм закону або рішення суду і засвідчується володінням ключа такого віртуального активу. Її володіння виявляється в тому, що вона є держателем приватного і публічного ключа, що надасть їй доступ до віртуального гаманця з активами. Користування – в тому, що вона може отримувати дохід від цих віртуальних активів під впливом зміни їх курсу. Розпорядження – в можливості вільно, без участі третіх осіб продавати віртуальні активи, передавати в заставу, подарувати тощо [2].

При цьому згідно з частиною 1 статті 5 Закону, моментом створення віртуального активу є момент, з якого перший власник отримує можливість володіти, користуватися та розпоряджатися віртуальним активом у системі забезпечення обороту відповідного віртуального активу, якщо немає можливості достовірно встановити інший момент

створення віртуального активу, виходячи з технічних особливостей системи забезпечення обороту віртуальних активів. Ключем віртуального активу є набір технічних засобів, реалізованих у системі забезпечення обороту віртуальних активів, що надають змогу контролювати віртуальний актив (ч.1 ст. 1 ЗУ «Про віртуальні активи»). Тобто, за допомогою ключа віртуального активу власник має доступ до гаманця віртуального активу. При цьому, гаманець віртуального активу - це програмне забезпечення або програмно-апаратний комплекс, що надає його користувачу інформацію про належні йому віртуальні активи та можливість розпоряджатися ними в системі забезпечення обороту віртуальних активів за допомогою ключа віртуального активу (ст. 1 ЗУ «Про віртуальні активи»). Законом передбачено презумпцію: власником віртуального активу є особа, яка володіє віртуальним ключем, якщо інше не передбачено законом [1].

Важливо зазначити, що законодавство України гарантує право власника здійснювати операції з активами без обов'язкової участі посередників, наприклад криптобірж, право вільно укладати угоди, право самостійно обирати контрагента для здійснення операцій з віртуальними активами.

Цікавим аспектом цього питання є дослідження віртуальних активів як спадщини та спільної сумісної власності. Визначну роль зіграє саме те, що Цивільний кодекс України відносить віртуальні активи до цифрових речей, вказує, що вони існують у цифровому середовищі, мають майнову цінність, отже право спадкування виникає на віртуальні активи.

Спадкування криптоактивів зможуть забезпечити криптобіржі. Після звернення спадкоємців з належним пакетом документів, криптобіржа зможе ідентифікувати особу та надати доступ до гаманця спадкодавця. Також через постійний розвиток віртуальних активів доречно було б розширити перелік окремих об'єктів спадкування, на які виникає право спадкоємця, доповнивши ЦК статтею «Спадкування права на цифрові речі», та врегулювати проблемні аспекти такого спадкування.

У контексті питання віртуальних активів як спільної сумісної власності також присутні певні особливості. Поділ таких активів між співвласниками є складним через відсутність фізичної форми. Наприклад, у разі розлучення подружжя криптовалюти, придбані під час шлюбу, можуть вважатися спільною власністю, оскільки Сімейним кодексом України закріплена презумпція, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності [3], однак доказ їх походження та часу набуття часто є проблематичним. Криптобіржі можуть стати шляхом вирішення таких проблемних аспектів, оскільки зможуть відслідковувати трансакції, їх час та кількість, що дозволить встановити час набуття прав власності на криптоактиви.

У міжнародній практиці відомі випадки, коли суд приймав рішення про блокування акаунту. У одній із таких справ другий із подружжя зберігав віртуальні активи на апаратному «холодному» гаманці та на платформі Coinbase. Англійський центральний сімейний суд ухвалив рішення, яким зобов'язав відповідача перевести віртуальні активи з його апаратного гаманця на апаратний гаманець позивача. Також у цій справі суд ухвалив freezing order, яким наклав арешт на акаунт відповідача на платформі Coinbase. Варто звернути увагу, що Coinbase зареєстровано у США, тому в цій справі адвокати також зверталися до суду в США для отримання дзеркального рішення (mirror order) [4].

Прийняття Закону України «Про віртуальні активи» стало важливим кроком у формуванні правової бази для регулювання криптоіндустрії в Україні. Законодавець закріпив базові поняття, визначив статус віртуальних активів як об'єктів цивільних прав та встановив механізми захисту права власності на них. Водночас залишаються недостатньо врегульованими окремі аспекти, зокрема спадкування та поділ криптоактивів у складі спільної власності. Вирішення цих питань потребує як удосконалення законодавства, так і формування судової практики з урахуванням міжнародного досвіду.

Список використаних джерел:

1. Про віртуальні активи : Закон України від 17 лют. 2022 р. № 2074-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 02.11.2025);
2. Право власності: способи захисту крізь призму судової практики : монографія / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2023. 616 с;
3. Сімейний кодекс України : Кодекс України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 02.11.2025);
4. Наконечний Я. Спіймай мене якщо зможеш, або перспективи поділу криптовалюти під час поділу майна подружжя. Юридична Газета: онлайн версія. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankivske-ta-finansove-pravo/spiymay-mene-yakshcho-zmozhes-abo-perspektivi-podilu-kriptovalyuti-pid-chas-podilu-mayna-podruzhzhy.html> (дата звернення: 02.11.2025).

Потапова Юлія Ігорівна, здобувачка вищої освіти факультету міжнародної торгівлі та права

Державний торговельно-економічний університет, Україна

Науковий керівник: Благодатна Анна Геннадіївна, асистент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права

Державний торговельно-економічний університет, Україна

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ САНКЦІЙ НА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВ

Міжнародні санкції – це економічні та політичні заходи, спрямовані на вплив на поведінку держави, групи чи окремих осіб. Наприклад, санкції можуть бути запроваджені у спробі змінити політику держави, яка загрожує міжнародному миру та безпеці, або спонукати державу припинити систематичні порушення прав людини [1].

У сучасному світі санкції стали одним із найважливіших інструментів у міжнародних відносинах, фінансовому регулюванні та глобальній безпеці. Міжнародні санкції, незалежно від того, ким вони введені, покликані впливати на поведінку держав та їхні дії.

У таблиці 1 наведено типи міжнародних санкцій, їхнє практичне значення та приклади кожного виду санкцій.

Таблиця 1

Типи міжнародних санкцій, їхнє значення та приклади

Типи міжнародних санкцій	Значення	Приклад
Економічні	Зазвичай заборона на торгівлю, можливо, обмежена певними секторами, такими як озброєння, або з певними винятками (наприклад, продукти харчування та ліки); ембарго на товари або послуги (такі як енергетика або зброя); заморожування активів, заборони на фінансові операції.	Санкції проти Куби. У відповідь на дії кубинського уряду (націоналізацію американського майна та збільшення торгівлі з СРСР) у лютому 1962 року президент США Джон Ф. Кеннеді запровадив ембарго на торгівлю з Кубою.
Дипломатичні	Скорочення або припинення дипломатичних зв'язків, наприклад, закриття посольств.	Розрив дипломатичних відносин між США та Іраном у 1980 році після захоплення американського посольства в Тегерані. З того часу зв'язок між державами так і залишається розірваним [3].
Військові	Підтримка військової інтервенції; ембарго на постачання зброї,	Військові санкції, уведені Європейським Союзом проти росії. Зокрема ембарго на зброю та заборону експорту технологій і товарів подвійного використання, що можуть посилювати її обороноздатність[4].

Продовження табл. 1

Типи міжнародних санкцій	Значення	Приклад
Спортивні	Дипломатичні, політичні та репутаційні покарання, спрямовані на здатність країни, групи чи окремої особи брати участь у спортивних заходах. Вони можуть варіюватися від порушень правил щодо допінгу для окремих спортсменів до заборони участі цілим країнам.	Спортивні санкції проти рф. Вона виключена або відсторонена від участі у більшості міжнародних федерацій (ФІФА, УЄФА, МОК, Міжнародна тенісна федерація, баскетбольна федерація тощо) через вторгнення в Україну [5].
Екологічні	Політичні та економічні санкції, які впливають на довкілля – вони часто тісно пов'язані з торговельними відносинами. Екологічні санкції спрямовані на підтримку таких питань, як вирубка лісів, виснаження озонового шару, викиди вуглецю та інші проблеми екологічної безпеки.	Канада у 2011 році вийшла з Кіотського протоколу, після чого зазнала дипломатичного осуду та втратила доступ до «зелених» фінансових механізмів [6].

Складено автором на основі [7].

На рисунку 1 продемонстровано, на які країни накладено найбільше санкцій за 2024 рік. У 2024 державою з найбільшою кількістю санкцій стала росія через повномасштабне вторгнення в Україну, і цей показник продовжує стрімко зростати.

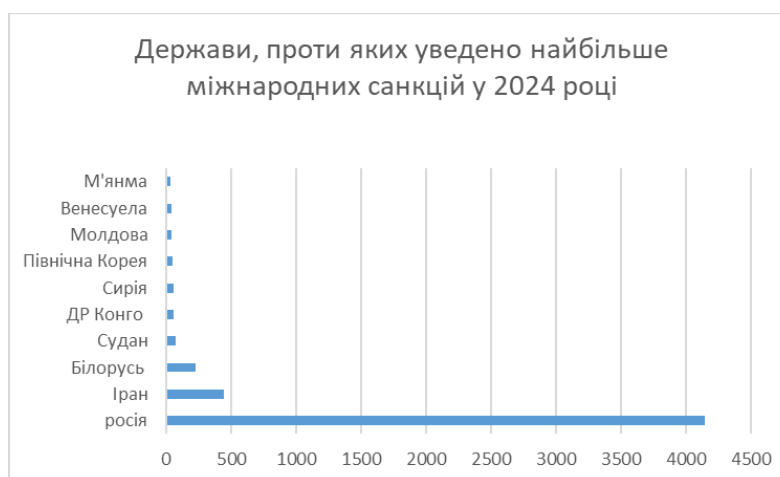

Рис. 1. Держави, проти яких уведено найбільше міжнародних санкцій у 2024 році

Складено автором на основі [8].

Приклади успішних впроваджень міжнародних санкцій.

1) Санкції проти Південно-Африканської Республіки. У 1960–1980-х роках міжнародна спільнота запровадила санкції проти ПАР через апартеїд: ембарго на нафту та зброю, обмеження торгівлі й інвестицій, культурні та спортивні бойкоти. Під тиском санкцій і внутрішніх протестів уряд почав демонтаж апартеїду, а у 1994 році відбулися перші демократичні вибори, що привели до влади Нельсона Манделу. Санкції сприяли ліквідації апартеїду та переходу до демократії.

2) Санкції проти Ірану. У 2006–2015 роках Рада Безпеки ООН, США та ЄС запровадили санкції через порушення Іраном вимог щодо ядерної програми. Вони обмежували експорт нафти, банківські операції та доступ до міжнародних фінансових ринків. Унаслідок цього економіка країни зазнала серйозного удару: ВВП скоротився на 6,6 % у 2012 р., інфляція перевищила 35 %, а національна валюта знецінилася більш ніж утричі. Під тиском кризи Іран погодився на переговори з країнами P5+1, що завершилися підписанням Спільного всеосяжного плану дій (JCPOA) 2015 року, який обмежив ядерну програму в обмін на поступове зняття санкцій.

Приклади неефективних застосувань міжнародних санкцій.

1) Санкції проти Куби. Попри понад 60 років санкцій США, політичний режим на Кубі залишився стабільним. Санкції не призвели до демократичних змін — влада зберегла контроль, а економічні труднощі лише посилили ізоляцію країни.

2) Північна Корея. Десятиліття міжнародних санкцій не зупинили розвиток ядерної програми. Режим зберігає владу завдяки внутрішньому контролю, пропаганді та підтримці з боку Китаю, продовжуючи розробку зброї масового знищення.

Висновок. Міжнародні санкції залишаються одним із найефективніших інструментів впливу на держави без необхідності застосування військової сили. Вони здатні стимулювати країни до діалогу, перегляду політичного курсу та виконання міжнародних зобов'язань, але водночас вони мають і негативні наслідки — зокрема, уповільнення економічного розвитку, зниження рівня життя населення та посилення соціальної напруги в країні. Для підвищення ефективності санкцій доцільно забезпечувати єдність і координацію дій міжнародної спільноти, уникати вибіркового підходу і подвійних стандартів. Варто також поєднувати санкційний тиск із дипломатичними та гуманітарними ініціативами, що сприятимуть мирному врегулюванню конфліктів. Крім того, необхідно передбачати механізми пом'якшення впливу санкцій на цивільне населення, аби мінімізувати гуманітарні ризики. Загалом санкції мають бути не самоціллю, а частиною комплексної міжнародної стратегії, спрямованої на зміцнення глобальної безпеки, підтримку прав людини та верховенства міжнародного права.

Список використаних джерел:

1. Government Offices of Sweden. What are sanctions? URL: <https://www.government.se/government-policy/foreign-and-security-policy/international-sanctions/what-are-sanctions/> (дата звернення: 09.11.2025).
2. U.S. Department of State. Cuba sanctions. URL: <https://www.state.gov/cuba-sanctions/> (дата звернення: 09.11.2025).
3. Mackenzie L. How Did US-Iran Relations Get So Bad?. *History Hit*. URL: <https://www.historyhit.com/how-did-us-iran-relations-get-so-bad/> (дата звернення: 09.11.2025).
4. Sanctions adopted following Russia's military aggression against Ukraine. *Finance*. URL: https://finance.ec.europa.eu/eu-and-world/sanctions-restrictive-measures/sanctions-adopted-following-russias-military-aggression-against-ukraine_en (дата звернення: 09.11.2025).
5. Міністерство молоді та спорту України - Вадим Гутцайт: 134 санкції проти росії та білорусі. Це багато, але можна більше. *Головна | Міністерство молоді та спорту України*. URL: <https://mms.gov.ua/news/vadym-huttsait-134-sanktsii-proti-rosii-ta-bilorusi-tse-bahato-ale-mozhna-bilshe> (дата звернення: 09.11.2025).
6. Канада виходить з Кіотського протоколу - BBC News Україна. *BBC News Україна*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news/2011/12/111213_canada_kyoto_dt (дата звернення: 09.11.2025).
7. Sanctions: What They Are, Common Types, & How to Stay Compliant. *The Customizable No-Code Platform for Risk & Compliance Operations | Unit21*. URL: <https://www.unit21.ai/fraud-aml-dictionary/sanctions> (date of access: 09.11.2025).
8. 2024 Sanctions Year-in-Review: Top Sanctions Trends in 17 Charts - Castellum.AI. *Castellum.AI*. URL: <https://www.castellum.ai/insights/2024-sanctions-year-in-review> (дата звернення: 09.11.2025).
9. Південна Африка: від расистського режиму до лідера континенту | ADASTRA. *ADASTRA І Аналітичний центр*. URL: <https://adastra.org.ua/blog/pivdenna-afrika-vid-rasistskogo-rezhimu-do-lidera-kontinentu> (дата звернення: 09.11.2025).

Рагулін Ростислав Валерійович, ЮД-344, ННІПО
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Обушенко Наталія Миколаївна, професор кафедри цивільно-правових дисциплін, доктор юридичних наук, професор
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

В умовах воєнного стану в Україні, запровадженого у зв'язку зі збройною агресією російської федерації, питання гарантій реалізації трудових прав набуло особливої актуальності. Конституція України (статті 43–46) проголошує право кожного на працю, належні, безпечні та здорові умови праці, на заробітну плату не нижче встановленого законом мінімуму, а також на захист від незаконного звільнення. Проте реалії війни поставили перед правовою системою низку нових викликів: збереження робочих місць, забезпечення безпеки праці, виплата заробітної плати, правовий статус мобілізованих та внутрішньо переміщених осіб.

Право на працю є одним із фундаментальних соціальних прав, гарантованих не лише національним законодавством, а й міжнародно-правовими актами — Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права (ст. 6), Конвенціями МОП № 87, 98, 158, а також Європейською соціальною хартією (переглянутою). Ці документи вимагають від держав навіть у надзвичайних обставинах дотримання мінімальних стандартів у сфері праці.

Прийняття Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2136-IX стало відповіддю на потребу врегулювання трудових відносин у надзвичайних умовах. Цей акт встановив низку спеціальних правил, спрямованих на забезпечення гнучкості трудових відносин і стабільності економіки, але водночас — на збереження ключових правових гарантій працівників.

Серед основних гарантій, що залишаються чинними навіть у період воєнного стану, можна виокремити:

- право на оплату праці, що відповідає обсягу виконаної роботи;
- гарантії для мобілізованих осіб — збереження місця роботи, посади та середнього заробітку (ст. 119 КЗпП);
- право на відпустку — хоча із можливістю тимчасових обмежень за окремими категоріями;
- захист від дискримінації у сфері праці;
- право на охорону праці та безпечні умови навіть під час бойових дій чи евакуації підприємства.

На період воєнного стану допускається встановлення випробувального терміну для будь-якої категорії працівників, а також укладення строкових трудових договорів з новими працівниками, зокрема для заміщення тих, хто був відсутній через евакуацію, тимчасову непрацездатність, відпустку або мобілізацію [1].

Роботодавець отримав право переводити працівника без його згоди на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором (за винятком переведення на роботу в іншу місцевість, де тривають активні бойові дії, і якщо така робота не протипоказана за станом здоров'я). При цьому скасовано обов'язок попередження працівника про зміну істотних умов праці за два місяці [1].

Поряд із гнучкістю, Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» також встановлює спеціальні механізми захисту прав працівників, особливо в зоні бойових дій: введено нову правову категорію — призупинення дії трудового договору. Це тимчасове звільнення працівника від виконання роботи та роботодавця від обов'язку забезпечувати роботою і виплачувати заробітну плату, не припиняючи при цьому трудових відносин. Призупинення можливе у зв'язку з військовою агресією, що виключає можливість обох сторін виконувати свої обов'язки. Важливо, що відшкодування заробітку, гарантійних та компенсаційних виплат на час призупинення покладається на державу-агресора [1].

Закон надає працівникові право на звільнення за власною ініціативою без дотримання двотижневого строку попередження, якщо ведення бойових дій у районі розташування підприємства створює загрозу життю і здоров'ю. Крім того, на період воєнного стану дозволяється звільнення працівника з ініціативи роботодавця навіть у період його тимчасової непрацездатності (крім відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами або для догляду за дитиною) [1].

Нещодавні зміни зобов'язали сторони трудового договору невідкладно повідомляти про зміну контактних даних. Важливою гарантією є заборона звільняти за прогул працівника, робоче місце якого розташоване на територіях активних бойових дій, у разі його відсутності на роботі [2].

Водночас практика застосування законодавства виявила і проблемні аспекти. По-перше, існують колізії між КЗпП і Законом № 2136-IX щодо порядку призупинення дії трудового договору, звільнення працівників через бойові дії чи втрату виробничих потужностей. По-друге, недостатньо врегульовані питання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, які втратили роботу. По-третє, спостерігається нерівномірність у застосуванні гарантій для працівників державного та приватного секторів.

Не менш важливою є проблема судового захисту трудових прав в умовах воєнного стану. Обмеження діяльності судів у прифронтових регіонах, ускладнення подання позовів та доказів зумовили потребу у більш активному використанні механізмів електронного судочинства й онлайн-комунікації між сторонами трудових спорів.

Подальше вдосконалення законодавства має бути спрямоване на:

1. Кодифікацію спеціальних трудових норм воєнного періоду — їх чітке узгодження з КЗпП України.
2. Запровадження механізмів компенсацій для працівників, що втратили роботу або не можуть її виконувати через бойові дії.
3. Підвищення ролі державної служби зайнятості у забезпеченні працевлаштування ветеранів, переселенців та демобілізованих військовослужбовців.
4. Розвиток дистанційних і гнучких форм зайнятості як альтернативи традиційним трудовим відносинам у період воєнних дій.
5. Імплементацию європейських стандартів трудового права, закріплених у директивах ЄС щодо гнучкої зайнятості, рівності та недискримінації.

Проблематика гарантій реалізації трудових прав працівників у період воєнного стану є ключовою для збереження соціальної стабільності та довіри до держави. Незважаючи на надзвичайні обставини, Україна демонструє прихильність до принципів правової держави та соціальної справедливості, закріплених у Конституції та міжнародних актах.

Воєнний стан не скасовує трудові права, а лише змінює механізм їх реалізації, орієнтуючи його на баланс між безпекою держави та потребами громадян. Гарантії працівників — це не лише юридичні норми, а й елемент гуманітарної політики, що покликана підтримати людину праці в умовах кризи.

Держава, адаптуючи трудове законодавство до реалій війни, повинна зберегти його соціальний зміст і гуманістичну спрямованість. Подальше вдосконалення нормативної бази має ґрунтуватися на принципах справедливості, рівності, безпеки праці та соціальної солідарності.

У перспективі післявоєнного відновлення саме трудові гарантії стануть базисом відродження економіки, інтеграції ветеранів і переселенців у ринок праці, а також формування нової моделі соціальної держави європейського зразка. Український досвід доводить, що навіть у найважчі часи право на працю залишається невід'ємним елементом людської гідності, а його гарантії — мірилом зрілості та сили держави.

Список використаних джерел:

1. ЗАКОН УКРАЇНИ Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
2. ЗАКОН УКРАЇНИ Про внесення змін до Закону України "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану" щодо обміну інформацією та призупинення дії трудового договору <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4412-20#n6>

Бибич Злата Павлівна, здобувачка вищої освіти факультету права
*Полтавський юридичний інститут Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна*

Науковий керівник: Сидоренко Анна Сергіївна, кандидат юридичних наук
доцент кафедри конституційного, адміністративного, екологічного та трудового
права
*Полтавський юридичний інститут Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна*

ГАРАНТІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАЦІВНИКІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В умовах воєнного стану питання захисту трудових прав неповнолітніх набуває особливої важливості. Посилення трудового навантаження, ризики для здоров'я та небезпека залучення до робіт із підвищеною шкідливістю ставлять перед державою завдання законодавчого посилення гарантій для цієї вразливої категорії працівників.

У процесі аналізу чинного законодавства встановлено, що положення Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» значно обмежують обсяг трудових прав неповнолітніх. З огляду на необхідність збереження життя, здоров'я та працездатності осіб, які не досягли 18 років, доцільним є внесення змін до зазначеного нормативного акта. Зокрема, варто чітко зафіксувати норму, яка б забороняла залучення неповнолітніх до виконання важких, шкідливих або нічних робіт у період дії воєнного стану [1].

Згідно з положеннями Конвенції Міжнародної організації праці № 138 про мінімальний вік для прийняття на роботу, яку ратифікувала Верховна Рада України, держави-учасниці зобов'язуються реалізовувати національну політику, спрямовану на поступове усунення дитячої праці. Основним інструментом цього є підвищення мінімального віку для початку трудової діяльності до рівня, який відповідає фізичному та розумовому розвитку підлітків. У більшості країн цей вік становить 15 років. Однак, для країн з низьким рівнем економічного розвитку Конвенція допускає можливість встановлення мінімального віку на рівні 14 років, але за умови проведення консультацій між представниками роботодавців і працівників [2].

Відповідно до статті 2 Кодексу законів про працю України, право громадян на працю реалізується шляхом укладення трудового договору з роботодавцем — як юридичною, так і фізичною особою. Саме укладення трудового договору є основною формою оформлення трудових відносин для неповнолітніх громадян. Науковці зазначають, що трудовий договір у більшості випадків виступає не лише як інструмент фіксації домовленостей, а й як ключова правова підстава регулювання трудових правовідносин молоді [3].

Під час укладення трудового договору з неповнолітньою особою роботодавець зобов'язаний забезпечити надання легкої праці — тобто роботи, що відповідає фізичним можливостям та віковим особливостям підлітка. Відповідно до положень Кодексу законів про працю України, така праця має бути організована з урахуванням зниженого навантаження та забезпечення належних умов охорони праці. Як зазначає А. Кисель, легка праця — це один із механізмів реалізації трудових гарантій

неповнолітніх. До її основних характеристик можна віднести простоту та зрозумілість трудових завдань, відсутність необхідності застосовувати значні фізичні зусилля, скорочену тривалість робочого часу, а також наявність періодичних перерв протягом зміни [4, с.124].

На думку М. І. Іншина, трудовий договір, укладений з молодим працівником, може бути визнаний недійсним, якщо його умови суперечать нормам трудового законодавства. Зокрема, йдеться про випадки, коли договір — незалежно від форми (усної чи письмової) — містить умови, що погіршують правове становище працівника [5, с.241]. Наприклад, якщо підліток зобов'язується виконувати роботу, що не відповідає вимогам безпеки або кваліфікації, без гарантій належної оплати та дотримання інших трудових прав, це може свідчити про порушення і бути підставою для визнання такого договору недійсним у судовому порядку.

З огляду на зазначене, важливо звернути увагу на необхідність підвищення рівня правової обізнаності неповнолітніх щодо умов укладення трудового договору та своїх прав у трудових правовідносинах. Непоінформованість молоді часто призводить до укладення договорів на умовах, які суперечать чинному законодавству, зокрема в частині оплати праці, тривалості робочого часу чи обсягу трудових обов'язків. У цьому контексті суттєву роль можуть відігравати навчальні заклади, центри зайнятості та служби правової допомоги, які повинні здійснювати профілактичну та консультативну роботу серед підлітків.

Також доцільним є запровадження спрощених механізмів звернення неповнолітніх до органів Державної служби України з питань праці, у разі порушення їхніх трудових прав. Наприклад, через онлайн-платформи або гарячі лінії, що адаптовані для молоді.

Варто також звернути увагу на необхідність уніфікації термінології та юридичних стандартів щодо поняття «легка праця». На сьогоднішній день тлумачення цієї категорії залишається недостатньо конкретизованим у законодавстві, що дозволяє роботодавцям тлумачити її довільно. Запровадження єдиного нормативного переліку видів робіт, дозволених для неповнолітніх, сприяло б унеможливленню маніпуляцій та посиленню правового захисту.

Крім того, важливим напрямом удосконалення законодавства є передбачення окремих норм щодо дистанційної та платформної праці підлітків. В умовах цифрової трансформації економіки дедалі більше молодих людей залучаються до фрілансу, виконання завдань на онлайн-платформах тощо. Проте такий вид зайнятості залишається практично нерегульованим для неповнолітніх, що створює ризики для їхніх прав та безпеки.

У період дії воєнного стану, хоча частина норм трудового законодавства зазнала адаптації, основні гарантії для неповнолітніх залишаються чинними. Держава продовжує захищати їхні права, зокрема через надання безоплатної правової допомоги та контроль з боку інспекцій праці.

Отже, для забезпечення належного рівня захисту трудових прав неповнолітніх у сучасних умовах необхідно не лише дотримуватись базових гарантій, передбачених КЗпП України, а й постійно адаптувати законодавство до нових викликів ринку праці. Інтеграція міжнародних стандартів, зокрема положень Конвенції МОП № 138, разом із розвитком національних механізмів контролю, інформування та відповідальності —

є запорукою формування безпечного та справедливого трудового середовища для молоді.

Список використаних джерел:

1. Raqib S. How Wars and Disasters Fuel Child Labor. URL: <https://periodicals.karazin.ua/tpdu/article/view/22299>
2. Конвенція Міжнародної організації праці про мінімальний вік для прийому на роботу № 138. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_054
3. Кодекс законів про працю України: Закон від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
4. Кисель А. Правове регулювання праці неповнолітніх. *Підприємництво, господарство та право*. 2019. № 10. С. 73–78.
5. Іншин М.І. Особливості правового регулювання прийняття на роботу молоді. *Форум права*. 2009. № 1. С. 231–235.

Бибич Злата Павлівна, здобувачка вищої освіти факультету право
*Полтавський юридичний інститут Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна*

Науковий керівник: Тихонова Дар'я Сергіївна, канд.юрид.наук, доцент кафедри
конституційного, адміністративного, екологічного та трудового права
*Полтавський юридичний інститут Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна*

ДЕРЖАВНА СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИМ СІМ'ЯМ

Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям виступає одним із фундаментальних інструментів соціального захисту, покликаних забезпечити мінімальний рівень матеріального благополуччя сімей, які через об'єктивні обставини не здатні забезпечити необхідний дохід. Згідно із Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» (далі – Закон) під малозабезпеченою сім'єю розуміється така сім'я, яка з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід нижчий від прожиткового мінімуму для сім'ї [1, с. 324; 2, с. 12].

Нормативно-правова база охоплює сам Закон, а також Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям», що визначає умови, порядок звернення, критерії доходу, майнового стану, зайнятості членів сім'ї для отримання допомоги [3, с. 9; 4]. Зокрема Закон передбачає, що допомога призначається малозабезпеченим сім'ям, які постійно проживають на території України [1].

Науковці звертають увагу на те, що державна соціальна допомога не повинна розглядатися лише як одноразове «витягування» сім'ї з кризової ситуації, а має бути компонентом системної політики соціальної підтримки, що поєднує виплати, стимулювання зайнятості, стимулювання економічної активності та соціальних послуг. Так, у дисертаційному дослідженні С. М. Синчук відзначається, що державна допомога малозабезпеченим сім'ям охоплює символічну складову перерозподілу доходів та одночасно — стимулює самостійність [5, с. 326].

З огляду на це, ключовими принципами надання такої допомоги слід вважати: адресність — тобто спрямування на сім'ї, які дійсно не мають достатнього доходу; обґрунтованість — встановлення чітких критеріїв доходу, майнового стану та участі членів сім'ї у трудовій чи суспільно-корисній діяльності; поєднання виплат та стимулів — тобто допомога не лише покриває потребу, але й заохочує до покращення своєї ситуації.

За Законом розмір державної соціальної допомоги визначається як різниця між прожитковим мінімумом для сім'ї та середньомісячним сукупним доходом сім'ї, але не більше ніж прожитковий мінімум для сім'ї [1; 3]. Це означає, що допомога має не повністю компенсувати нестачу доходу, а лише частково, водночас надаючи стимул до самостійної активності.

Важливим елементом є вимога щодо зайнятості або участі у трудовій чи суспільно-корисній діяльності працездатних членів сім'ї. Закон передбачає, що

допомога не призначається, якщо працездатні члени сім'ї не працюють, не служать чи не навчаються за денною формою протягом трьох місяців перед зверненням, за винятками (наприклад, догляд за дитиною, інвалідність) [1; 5]. У своїй праці Синчук наголошує, що ця умова є дискусійною, оскільки вона може бути перешкодою для сімей, які опинилися у ситуації, коли зайнятість є малореальною через зовнішні обставини (наприклад, інвалідність, тимчасова втрата роботи, війна) [5, с. 330].

Крім того, майновий стан сім'ї також враховується. Наприклад, якщо член сім'ї має надлишкове майно чи додаткове джерело доходу — це може бути основою для відмови у наданні допомоги чи її припинення [1; 4]. Науковці підкреслюють, що на практиці саме виявлення прихованих доходів або майна залишається викликом для системи контролю [5, с. 334].

Не менше значення має процедура звернення: сім'я подає заяву-звернення, довідку про склад сім'ї, декларацію про доходи та майно, інші документи, що підтверджують право на допомогу [1; 3].

З огляду на це, доцільно виділити кілька стратегічних рекомендацій: по-перше, слід підвищувати рівень поєднання соціальних виплат із програмами працевлаштування, професійного навчання, підприємницької підтримки — таким чином допомога виконує роль не лише споживчої, але і стимулюючої. По-друге, варто підвищувати матеріальне забезпечення допомоги таким чином, щоб вона наближалася до рівня прожиткового мінімуму сім'ї чи максимальної забезпеченості життєвих потреб у поєднанні з іншими програмами. По-третє, удосконалення механізмів оцінки доходів і майна, підвищення прозорості даних, максимальна автоматизація та зменшення паперової бюрократії.

Законотворча перспектива також передбачає перегляд нормативно-правової бази з урахуванням сучасних викликів: врахування нових форм зайнятості (наприклад, гіг-економіка), економічної нестабільності, внутрішньо переміщених осіб, що дозволить краще адресувати допомогу тим, хто опинився у складних життєвих обставинах.

Отже, державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям — це важливий елемент соціального захисту, який, однак, має функціонувати не ізольовано, а у складі комплексної політики. Адресність, стимулювання зайнятості, інтеграція з іншими програмами, адекватний розмір виплат і прозора процедура формують умови її ефективності.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям»: Закон України від 01.06.2000 № 1768-III // База даних «Законодавство України» / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1768-14> (дата звернення: 21.10.2025).
2. Синчук С. М. Теоретико-правові основи державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям в Україні: дис. канд. юрид. наук. Львів, 2020. 378 с. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/10/DYSERTATSIYA-1.pdf> (дата звернення: 21.10.2025).
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям»: Постанова КМУ від 24.02.2003 № 250 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/250-2003-%D0%BF> (дата звернення: 21.10.2025).
4. Труфанова Ю. Державні соціальні допомоги малозабезпеченим сім'ям в умовах воєнного стану / Ю. Труфанова // *Актуальні проблеми права*. 2022. № 9. С. 1-15. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1447> (дата звернення: 21.10.2025).
5. Синчук С. М. Поняття “малозабезпечена сім'я”: теорія і практика // *Соціальна політика і соціальна підтримка*. 2019. № 3. С. 320-335. URL: Microsoft Word - ДИСЕРТАЦІЯ_ВОЛОШИН І.П._СПЕЦРАДА_29.10.2020.doc (дата звернення: 21.10.2025).

Гриценко Вероніка Олексіївна, здобувач вищої освіти,
Навчально-науковий інститут права
Державний податковий університет, м.Ірпінь, Україна

Науковий керівник: Менів Любов Дмитрівна, канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Державний податковий університет, м.Ірпінь, Україна

ДИСТАНЦІЙНА ТА ГНУЧКА ЗАЙНЯТІСТЬ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ

Поширення інформаційно-комунікаційних технологій та світові події, зокрема пандемія COVID-19 та повномасштабний воєнний стан в Україні, каталізували розвиток дистанційної та гнучкої зайнятості як значущих форм організації праці. Ці моделі, хоча й пропонують низку переваг (зменшення витрат, підвищення продуктивності, покращення балансу "робота-життя"), створюють нові виклики для правового регулювання та забезпечення трудових прав працівників. Необхідність адаптації національного законодавства до цих змін, особливо в контексті воєнних та післявоєнних реалій, є критично важливою для захисту соціально-економічних інтересів громадян.

Незважаючи на значні законодавчі зрушення в Україні (зокрема, ухвалення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо вдосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу»), правове поле залишається динамічним і містить низку невирішених проблем:

1. Недосконалість правової термінології та диференціації режимів праці: Існує потреба у чіткому розмежуванні понять «дистанційна робота», «надомна робота» та «гнучкий режим робочого часу» та їх належному відображенні в трудових договорах. Це ускладнює єдине правозастосування та вибір оптимальної моделі регулювання [1].

2. Забезпечення права на відключення та регулювання робочого часу: Однією з головних проблем є ризик постійної доступності працівника, що стирає межі між робочим і особистим часом. Чинне законодавство не містить вичерпних механізмів реалізації "права на відключення" та ефективного контролю за дотриманням норм тривалості робочого часу та часу відпочинку в умовах дистанційної праці, що може призводити до прихованого понаднормового залучення [2].

3. Охорона праці та компенсація витрат: Виникають складнощі з контролем за дотриманням вимог охорони праці на робочому місці, яке знаходиться вдома у працівника, а також із належною компенсацією витрат (електроенергія, інтернет, використання власного обладнання). Відсутність деталізованих стандартів та механізмів перевірки створює потенційні ризики для здоров'я працівника та фінансових суперечок [1].

4. Проблеми конфіденційності та контролю (спостереження): Використання роботодавцем програмного забезпечення для моніторингу продуктивності (кейлоггери, скріншоти) порушує питання приватності працівника. Необхідне чітке правове регулювання меж контролю та забезпечення захисту персональних даних [2].

5. Соціальне забезпечення та захист: Існують невизначеності щодо механізмів

обліку стажу, надання лікарняних та інших соціальних гарантій для осіб, які працюють за гнучкими або гібридними моделями, особливо у випадку тимчасового переміщення або роботи з-за кордону [3].

В Україні проблематика правового регулювання дистанційної та гнучкої зайнятості, а також захисту прав працівників у цих умовах, активно досліджувалася науковцями в галузі трудового права. Серед тих, хто приділяв увагу цим питанням, можна виокремити таких фахівців як О. Колот, Н. Хуторян, В. Венедіктов, І. Світличний, які аналізували нове законодавство, проблеми компенсації витрат, гарантії охорони праці та дотримання права на відпочинок.

Дане дослідження акцентує на необхідності імплементації положень Конвенції МОП № 177 про надомну працю та Рамкової угоди європейських соціальних партнерів про дистанційну роботу в українське законодавство [4]. Це дозволить створити більш гнучкі, але водночас захищені правові рамки, які охоплюють такі аспекти, як рівність умов праці, професійна підготовка та право на об'єднання [4].

Пропонується запровадити імперативну норму про право працівника на відключення від корпоративних комунікацій поза межами чітко визначеного робочого часу (за винятком критичних, аварійних ситуацій, визначених трудовим договором). Невиконання цієї норми роботодавцем повинно розглядатися як порушення трудового законодавства [2]. Необхідне також впровадження ефективних цифрових інструментів для прозорого обліку робочого часу, які б унеможливили приховане понаднормове залучення.

Для забезпечення належної компенсації витрат пропонується встановити мінімальні стандарти компенсаційних виплат, які можуть бути фіксованими (паушальними) або розраховуватися за чітко визначеною методикою, закріпленою в локальному акті роботодавця [1]. У сфері охорони праці слід посилити відповідальність працівника за забезпечення безпечних умов праці за місцем виконання роботи, а роботодавцю надати право на проведення оцінки ризиків та надання необхідних засобів та інструкцій, не порушуючи при цьому недоторканності житла [1].

Дослідження підкреслює, що будь-яке спостереження (відео, аудіо, моніторинг активності) повинно відповідати принципам прозорості, пропорційності та мінімізації втручання. Працівник має бути повністю поінформований про методи та обсяг контролю до початку роботи, а зібрані дані не можуть використовуватися для інших цілей, окрім оцінки продуктивності та безпеки [2]. Запропоновано деталізувати у законодавстві вимоги до політик моніторингу та їх обов'язкового погодження з представницькими органами працівників.

Дистанційна та гнучка зайнятість є незворотним трендом, що вимагає комплексного та системного оновлення трудового законодавства України. Основна мета такого оновлення — забезпечити баланс між гнучкістю бізнесу та надійним захистом соціально-трудова прав працівників. Необхідна робота над:

1. Уточненням термінології та механізмів оформлення різних режимів праці.
2. Ефективним впровадженням "права на відключення" для захисту від перевтоми.
3. Чітким регулюванням компенсації витрат та механізмів контролю за охороною праці.
4. Створенням прозорих правил контролю, що захищають приватність працівників.

Лише за умови належної правової гармонізації дистанційна та гнучка зайнятість стануть не лише вигідним інструментом для роботодавців, але й гарантією високого рівня захисту для працівників в умовах цифровізації та нових викликів.

Список використаних джерел:

1. Віддалена робота: гарантії, права та ризики для працівників та роботодавців. Нова медіаплатформа про роботу та життя. URL: <https://budni.robota.ua/expert-thoughts/viddalena-robotagarantiyi-prava-ta-riziki-dlya-pratsivnikiv-ta-robotodavtsiv>.
2. Організація та впровадження віддаленої роботи в роботодавців: стратегія адвоката / В. В. Поліщук, К. В. Цветкова, Г. О. Лисенко, Д. М. Навроцький, Т. В. Матова, Я. Я. Мельник. Х.: ФАКТОР-МЕДІА, 2022. 60 с. URL: https://profprensa.com/media/blogs/2025/3/organizatsiia_tavprovadzhennia_viddalenoyi_roboti_v-robotodavtsiv.pdf.
3. Горбачова К.М, Нежевело В.В, Міщенко Є.В. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ, НАДОМНОЇ РОБОТИ ТА ГНУЧКОГО РЕЖИМУ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 3. URL: http://lsey.org.ua/3_2021/42.pdf
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу : ЗАКОН УКРАЇНИ від 04.02.2021 № 1213-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-20>.

Савенко Наталія Сергіївна, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти групи ПБ-22-5 ННІ Права
Державний податковий університет, Україна

Науковий керівник: Менів Любов Дмитрівна, канд.юрид.наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Державний податковий університет, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИСЕЛЕННЯ З ЖИТЛОВОГО ПРИМІЩЕННЯ

Право на житло є одним із найважливіших соціальних прав людини, гарантованих Конституцією України (стаття 47) та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (стаття 8). Відповідно до чинного законодавства, ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставах, передбачених законом, і лише за рішенням суду. Цей принцип забезпечує баланс між правом власника на розпорядження майном і правом людини на гідне житло.

Питання правових підстав виселення набуло особливої актуальності через збільшення кількості спорів, пов'язаних із невиконанням іпотечних зобов'язань, користуванням службовим житлом, а також із самовільним зайняттям житлових приміщень. Судова практика останніх років демонструє поступовий перехід від формального до гуманістичного підходу, коли пріоритетним є не стільки сам факт порушення права власника, скільки забезпечення справедливого балансу інтересів усіх учасників спору.

Проблема примусового виселення привертає значну увагу сучасних науковців-правників, серед яких варто відзначити О. Є. Аврамову, В. І. Бобрика, М. К. Галянтича, О. О. Кармазу, В. А. Кройтора, Л. Г. Лічмана та інших. У працях О. Є. Аврамової виселення трактується як процес припинення проживання у житлі шляхом його звільнення, що може бути результатом припинення житлових правовідносин або формою юридичної санкції.

В. В. Породько, своєю чергою, визначає виселення як примусове позбавлення особи можливості користуватися житлом у зв'язку з відсутністю правових підстав чи порушенням зобов'язань. Таким чином, у наукових підходах виселення розглядається як з матеріально-правової, так і з процесуально-правової точки зору.

Нормативною основою є Житловий кодекс України (Далі - ЖК України), зокрема статті 9, 109, 116, 118, 124–125 [2], а також стаття 40 Закону України «Про іпотеку» [4]. У ряді рішень Верховного Суду 2024 року наголошено, що виселення можливе лише за умови суворого дотримання цих норм і після перевірки пропорційності втручання у право на житло.

Відповідно до статті 9 ЖК України, ніхто не може бути виселений або обмежений у праві користування житлом інакше як на підставах, передбачених законом. Стаття 109 ЖК України встановлює загальне правило: громадянам, яких виселяють, повинно бути одночасно надано інше постійне житлове приміщення, за винятком випадків, коли відбувається звернення стягнення на житло, придбане за кредитні кошти під іпотеку [2].

Верховний Суд у постанові від 21 листопада 2024 р. (справа № 641/6111/23) підтвердив, що виселення без надання іншого житла можливе лише тоді, коли

доведено, що предмет іпотеки було придбано повністю за кредитні кошти. Якщо ж житло оплачено частково власними коштами позичальника, суд має забезпечити дотримання принципу пропорційності, а в разі відсутності іншого житла — надати захист відповідно до статті 8 Конвенції. Таким чином, судова практика тлумачить винятки з ч. 2 ст. 109 ЖК України вузько й у межах суворого балансу інтересів.

У постанові від 19 червня 2024 р. (справа № 686/24925/22) [3] Верховний Суд підтвердив правомірність виселення осіб, які самовільно зайняли житлове приміщення, на підставі ч. 3 ст. 116 ЖК України. Такі особи не мають правового титулу користування житлом, тому можуть бути виселені без надання іншого приміщення. Суд окремо зазначив, що сам факт реєстрації місця проживання або тривалого перебування у приміщенні без договору не створює «домівки» у сенсі статті 8 Конвенції.

Щодо службового житла, стаття 124 ЖК України визначає, що після припинення трудових відносин працівник може бути виселений без надання іншого приміщення. Проте стаття 125 ЖК України передбачає гарантії для осіб із тривалим стажем роботи (не менше 10 років) та певних соціально захищених категорій, яким має бути надане інше житло [2].

Під час воєнного стану питання виселення потребує особливої уваги. Верховний Суд у своїх аналітичних матеріалах 2024 р. зазначив, що воєнний стан не скасовує чинності норм житлового права, однак зобов'язує суди враховувати принцип гуманності та оцінювати соціальні наслідки втручання. У низці рішень суди відмовляли у виселенні внутрішньо переміщених осіб, мотивуючи це необхідністю дотримання права на гідні умови життя навіть за наявності формальних підстав для виселення [1].

Процедура виселення передбачає наявність судового рішення, яке набрало законної сили. Виконання рішення покладається на державного або приватного виконавця, який має діяти відповідно до Закону України «Про виконавче провадження». Будь-яке самовільне виселення без рішення суду розцінюється як порушення закону і може кваліфікуватися як самоуправство.

У сучасній практиці простежується очевидна тенденція до посилення судового контролю за обґрунтованістю виселення. Судова влада виходить із презумпції, що втручання у право на житло має бути останнім заходом, коли всі інші можливості врегулювання спору вичерпано. Це свідчить про наближення українського правозастосування до європейських стандартів, де виселення розглядається не лише як майнове питання, а як проблема забезпечення людської гідності та соціальної справедливості [4].

Узагальнюючи зазначимо, що правові підстави виселення з житлового приміщення в Україні чітко визначені законом, однак їх практичне застосування потребує комплексного підходу. Виселення є виключним заходом і може бути здійснене лише тоді, коли інші шляхи захисту права власності вичерпані, а сама процедура відбувається за рішенням суду з дотриманням принципів законності, пропорційності й гуманності.

Судова практика засвідчує переорієнтацію українського правозастосування від формального підходу до людиноцентричного. Судді дедалі частіше враховують соціальний статус сторін, наявність дітей, інвалідність, воєнні ризики, а також реальні життєві наслідки виселення. Таким чином, право на житло дедалі частіше

розглядається не лише як приватне благо, а як елемент соціальної стабільності та гідності особи.

Отже, сучасна українська судова доктрина щодо виселення поступово інтегрується у європейський правовий простір, утверджуючи принцип верховенства права, захист людської гідності та пріоритет права на житло перед суто майновими інтересами.

Список використаних джерел:

1. Верховний Суд України. Презентація «Проблематика виселення в сучасних умовах» / під ред. В. Крата. Київ : Верховний Суд, 2024. 24 с. Режим доступу: <https://supreme.court.gov.ua> (дата звернення: 16.10.2025)
2. Житловий кодекс України від 19.11.2022. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15> (дата звернення: 16.10.2025)
3. Постанова Верховного Суду України від 19 черв. 2024 р. у справі № 686/24925/22 (Касаційний цивільний суд) // Єдиний державний реєстр судових рішень. Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 16.10.2025)
4. Про іпотеку : Закон України від 5 черв. 2003 р. № 898-IV. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15> (дата звернення: 16.10.2025)

Булгакова Дарья, здобувачка вищої освіти 3 курсу
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Обушенко Наталія Миколаївна, професор кафедри,
доктор юридичних наук, професор
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

ДОГОВОРИ ПРО СПІЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ДОГОВОРИ У СФЕРІ РОЗПОРЯДЖЕННЯ МАЙНОВИМИ ПРАВАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ПРАВОВА ПРИРОДА, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ

Договори про спільну діяльність є важливим інструментом цивільно-правових відносин, що дозволяють кільком суб'єктам об'єднувати зусилля для досягнення спільної мети без створення юридичної особи. Згідно з Цивільним кодексом України, такий договір регулюється статтями 1130–1133, де сторони зобов'язуються діяти спільно, вносячи вклади у вигляді майна, коштів чи професійних навичок. Класифікація цих договорів може здійснюватися за різними критеріями, включаючи кількість учасників, характер мети та форму внесків.

Договори про спільну діяльність класифікуються на прості товариства, коли учасники діють без виділення на окремому балансі, та складні форми з елементами корпоративного управління. Гуцуляк В. К. виділяє критерії класифікації за суб'єктним складом (фізичні та юридичні особи), за метою (комерційна чи некомерційна) та за строком дії (строкові чи безстрокові). Така систематизація сприяє чіткому визначенню прав та обов'язків сторін, запобігаючи конфліктам у процесі реалізації [1, с. 17].

Майнові права інтелектуальної власності становлять окрему категорію об'єктів цивільного обороту, що можуть бути предметом договорів про розпорядження. Вони включають виключні права на використання результатів інтелектуальної діяльності, такі як патенти, торговельні марки та авторські права. Яворська В. Г. та Матківський В. М. визначають майнові права як можливість відчуження, ліцензування чи застави, з ознаками виключності, територіальності та строковості.

Види договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності охоплюють ліцензійні угоди, договори про передачу прав та франчайзингові конструкції. Ліцензійний договір дозволяє правоволодільцю надавати іншій стороні право на використання об'єкта на визначених умовах, зберігаючи за собою титул власності. Договір про повну передачу прав передбачає відчуження всіх майнових правомочностей, що еквівалентно продажу [2, с. 126].

Договір комерційної концесії, або франчайзинг, є спеціальним видом угоди, де одна сторона (правоволоділець) надає іншій (користувачу) комплекс виключних прав на використання торговельної марки, ноу-хау та комерційного досвіду за винагороду. Кучеренко О. зазначає, що понятійно-категоріальний апарат цього договору включає

елементи ліцензії та спільної діяльності, з акцентом на систематичну підтримку з боку франчайзера [3, с. 70].

У рамках договорів про спільну діяльність майнові права інтелектуальної власності можуть виступати внеском учасника, що оцінюється за ринковою вартістю. Цивільний кодекс дозволяє такі внески, але вимагає їх фіксації в договорі для уникнення спорів щодо розподілу прибутку. Класифікація за об'єктом внеску включає договори з інтелектуальним компонентом, де спільна мета – комерціалізація інновацій [1, с. 18].

Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності через договори забезпечує їх ефективний оборот. Ознаки цих прав, такі як нематеріальність та можливість множинного використання, відрізняють їх від традиційного майна. Яворська В. Г. та Матківський В. М. підкреслюють, що майнові права є відчужуваними, але з обмеженнями, встановленими спеціальним законодавством, наприклад, Законом про авторське право [2, с. 127].

Договір комерційної концесії регулюється статтями 1115–1129 Цивільного кодексу України, де користувач зобов'язаний дотримуватися стандартів якості та конфіденційності. Поняття комплексу прав включає не лише торговельну марку, але й ділову репутацію та технічну документацію. Кучеренко О. аналізує категорії, такі як роялті та паушальні платежі, як форми винагороди [3, с. 71].

Інтеграція договорів про спільну діяльність з розпорядженням правами інтелектуальної власності можлива в консорціумах для розробки нових технологій. Учасники вносять патенти чи ноу-хау, а прибуток розподіляється пропорційно внескам. Така модель класифікується як інноваційна спільна діяльність, з ризиками щодо захисту конфіденційної інформації [1, с. 19].

Види договорів розпорядження включають ексклюзивні та неексклюзивні ліцензії, субліцензії та договори про заставу прав. Ексклюзивна ліцензія надає монопольне право в певній сфері, тоді як неексклюзивна дозволяє паралельне використання кількома особами. Ці конструкції забезпечують гнучкість у комерціалізації інтелектуальних активів [2, с. 128].

Договір комерційної концесії вирізняється тривалістю відносин та контролем за діяльністю користувача. Франчайзер надає маркетингову підтримку, навчання персоналу та постачання товарів, що відрізняє його від простої ліцензії. Категоріальний апарат включає поняття мережі, стандартів та територіального обмеження [3, с. 72].

Класифікація договорів про спільну діяльність з інтелектуальним елементом включає науково-технічні партнерства та інвестиційні консорціуми. У таких угодах майнові права оцінюються експертно, а розподіл результатів фіксується заздалегідь. Гуцуляк В. К. пропонує додаткові критерії, такі як рівень ризику та механізми виходу учасника [1, с. 20].

Майнові права інтелектуальної власності як об'єкт розпорядження вимагають дотримання антимонопольного законодавства. Договори не повинні створювати необґрунтованих обмежень конкуренції, особливо в ексклюзивних ліцензіях. Ознаки прав включають можливість амортизації та оподаткування як нематеріальних активів [2, с. 129].

Комерційна концесія сприяє поширенню брендів та бізнес-моделей. Угода передбачає обов'язок користувача сплачувати періодичні платежі та звітувати про

діяльність. Кучеренко О. вказує на проблеми категоризації, пов'язані з поєднанням елементів оренди, ліцензії та послуг [3, с. 73].

Договори про спільну діяльність і договори у сфері розпорядження майновими правами інтелектуальної власності становлять важливий сегмент сучасного договірної права, що поєднує приватноправові та господарсько-правові елементи. Вони забезпечують правове регулювання співпраці суб'єктів господарювання, об'єднання ресурсів, обміну знаннями, технологіями та результатами творчої діяльності. Правова природа таких договорів базується на принципах добровільності, рівності сторін, свободи договору та захисту прав інтелектуальної власності.

Договір про спільну діяльність (просте товариство) спрямований на досягнення спільної господарської мети без створення юридичної особи, і є прикладом реалізації партнерських форм підприємництва. Його значення полягає у можливості об'єднання зусиль, капіталу, технологій і професійного досвіду учасників, що сприяє розвитку інноваційних проєктів, залученню інвестицій та ефективнішому використанню ресурсів. Водночас він потребує чіткої регламентації правового статусу сторін, порядку управління спільною діяльністю та розподілу результатів.

Договори у сфері розпорядження майновими правами інтелектуальної власності – це важливий інструмент комерціалізації творчих результатів, який дозволяє авторам, винахідникам і підприємствам ефективно управляти своїми правами. До них належать ліцензійні договори, договори про передачу (відчуження) прав, договори замовлення, франчайзингові (комерційної концесії) тощо. Ці договори мають змішану правову природу, поєднуючи елементи цивільного, господарського та іноді міжнародного права, що зумовлює необхідність системного підходу до їх регулювання.

Особливе місце серед них займає договір комерційної концесії (франчайзингу), який є унікальною формою взаємодії між правовласником (франчайзером) і користувачем (франчайзі). Він поєднує елементи договору про передачу прав інтелектуальної власності, договору оренди, купівлі-продажу та надання послуг, створюючи комплексну правову конструкцію. Завдяки цьому договір комерційної концесії виступає механізмом поширення передових технологій, торговельних марок, комерційного досвіду та бізнес-моделей, що сприяє розвитку малого й середнього бізнесу, підвищенню конкурентоспроможності на ринку та інтеграції України у світовий економічний простір.

В умовах воєнного стану та економічної нестабільності такі договори набувають стратегічного значення як інструменти економічної співпраці, інноваційного відновлення та залучення інвестицій. Вони дозволяють гнучко поєднувати ресурси, стимулюють розвиток наукоємних галузей і формують правову основу для сталого економічного зростання.

Отже, система договорів про спільну діяльність і договорів у сфері інтелектуальної власності є важливою частиною правового механізму ринкової економіки, яка забезпечує збалансоване поєднання приватних інтересів і суспільних цілей. Подальше вдосконалення їх правового регулювання має бути спрямоване на гармонізацію з європейськими стандартами, зміцнення гарантій прав сторін, спрощення процедур реєстрації та контролю, а також розширення сфери практичного застосування договору комерційної концесії як ефективного інструменту правової економіки знань.

Список використаних джерел:

1. Гуцуляк В. К. Класифікація договорів про спільну діяльність. Нове українське право. 2023. № 3. С. 16–21.
2. Яворська В. Г., Матківський В. М. Поняття та ознаки майнових прав інтелектуальної власності. Актуальні питання юридичної науки – 2022 : матеріали доповідей та статей Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 08 черв. 2022 р.). Львів, 2022. С. 125–130.
3. Кучеренко О. Договір комерційної концесії: питання понятійно-категоріального апарату. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2022. № 1 (116). С. 69–73.

Білоконь Єва Андріївна, здобувач вищої освіти

Полтавський юридичний інститут НЮУ імені Ярослава Мудрого, Україна

Науковий керівник: Батигіна Олена Михайлівна, канд. юрид. наук, доцент кафедри конституційного, адміністративного, екологічного та трудового права

Полтавський юридичний інститут НЮУ імені Ярослава Мудрого, Україна

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ АГРАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Екологізація аграрного законодавства є ключовим напрямом розвитку правової системи України, що зумовлений потребою узгодження господарської діяльності з екологічними вимогами та принципами сталого розвитку. Сільське господарство, як одна з найбільш ресурсозалежних галузей економіки, водночас виступає і джерелом потенційного негативного впливу на довкілля. Тому формування ефективних механізмів екологізації аграрного законодавства стає стратегічним завданням держави, спрямованим на збереження природного потенціалу країни, забезпечення продовольчої безпеки та виконання міжнародних екологічних зобов'язань.

Дослідження проблеми екологізації аграрного законодавства тривалий час залишалося фрагментарним, однак останніми роками привертає дедалі більше уваги науковців. Т. К. Оверковська підкреслює, що екологізація аграрного права — це процес, спрямований на формування правового механізму, який би забезпечував інтеграцію екологічних норм у сферу аграрного виробництва та сприяв гармонізації відносин між природою і людиною [1, с. 136]. На думку О. В. Лозо, А. О. Нежиборця та Д. О. Комісарової, сучасна система аграрного законодавства України має елементи екологічної орієнтації, проте залишається недостатньо узгодженою і потребує глибокої адаптації до європейських екологічних стандартів [2, с. 372].

Основу правового регулювання у цій сфері становить Конституція України, яка гарантує кожному право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та закріплює обов'язок держави забезпечувати екологічну рівновагу [3]. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» встановлює принцип пріоритетності екологічних інтересів суспільства та запроваджує засади інтеграції природоохоронних вимог у господарську діяльність [4]. Специфіка аграрної галузі потребує особливого регулювання, тому Закон України «Про охорону земель» формує правову основу для охорони та відтворення родючості ґрунтів, встановлює заборону на деградаційні процеси й визначає відповідальність за порушення режиму землекористування [5]. Важливе місце посідає і Земельний кодекс України, який встановлює засади раціонального використання земель сільськогосподарського призначення, екологічні обмеження щодо їх експлуатації та норми про охорону агроландшафтів [6].

У цьому контексті важливо враховувати ключові нормативно-правові акти Європейського Союзу, зокрема Регламент (ЄС) 2021/2116 «Про фінансування, управління та моніторинг спільної аграрної політики», який замінив Регламент № 1306/2013, а також Регламент (ЄС) 2021/2115, що встановлює правила щодо стратегічних планів у межах Спільної аграрної політики (CAP Strategic Plans) і запроваджує інструмент еко-схем. Важливе значення мають також Директива 2000/60/ЄС «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері водної політики», Директива 2009/128/ЄС «Щодо сталого використання пестицидів» та

Директива 91/676/ЄЕС «Про захист вод від забруднення, спричиненого нітратами з сільськогосподарських джерел». Ці акти визначають сучасні стандарти сталого розвитку сільського господарства й слугують орієнтиром для адаптації українського законодавства до права ЄС [7-11].

Поняття екологізації аграрного законодавства охоплює не лише нормативне наповнення екологічними принципами, а й формування системи стимулів, контролю та відповідальності. Йдеться про запровадження економічних інструментів екологічного регулювання — податкових пільг для виробників органічної продукції, фінансування екологічних програм, створення «зелених» фондів. Як приклад можна навести судову практику: у постанові Верховного Суду від 2 квітня 2024 року у справі № 904/917/23 суд підтримав позицію органів державного контролю, визнавши правомірним обмеження діяльності агропідприємства, яке порушило вимоги щодо збереження родючості земель. Рішення демонструє, що екологізація набуває не лише декларативного, а й реального змісту у правозастосуванні [12].

Механізми екологізації мають спиратися на три взаємопов'язані напрями. Перший — нормативний, який полягає у вдосконаленні законодавства з урахуванням принципів запобігання, відновлення та раціонального використання природних ресурсів. Другий — економічний, що включає державне стимулювання дружнього до довкілля виробництва, зокрема через гранти, пільгове кредитування чи компенсаційні програми. Третій — інституційний, який передбачає посилення ролі органів екологічного контролю, місцевих громад і профільних асоціацій у моніторингу стану земель і дотриманні екологічних норм у сільському господарстві.

Отже, екологізація аграрного законодавства є системним процесом, спрямованим на узгодження економічних інтересів із екологічними пріоритетами. Вона передбачає формування цілісної правової політики, що поєднає норми аграрного, екологічного та земельного права, а також адаптацію цих норм до вимог європейського права. Адаптація українського аграрного законодавства має здійснюватися з урахуванням європейських актів у сфері сталого розвитку сільського господарства, що забезпечить інтеграцію екологічних стандартів у правову систему України та підвищить конкурентоспроможність на європейському ринку. Перспективи розвитку полягають у створенні комплексного закону про екологічно сталий розвиток сільського господарства, який би поєднав механізми правового регулювання, контролю й економічного стимулювання. Ефективна екологізація законодавства має стати запорукою не лише охорони довкілля, а й конкурентоспроможності українського аграрного сектору в умовах інтеграції до європейського правового простору

Список використаних джерел:

1. Оверковська Т. К. Правові засади екологізації сільськогосподарського виробництва. Аграрне право. — 2018. — № 6. — С. 135–141.
2. Лозо О. В., Нежиборець А. О., Комісарова Д. О. Екологізація сільського господарства в Україні: поточний стан та перспективи розвитку. Юридичний науковий електронний журнал. — 2022. — № 10. — С. 370–373.
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 01.11.2025).
4. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення: 01.11.2025).
5. Про охорону земель : Закон України від 19.06.2003 № 962-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15> (дата звернення: 01.11.2025).

6. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 01.11.2025).
7. Regulation (EU) 2021/2116 of the European Parliament and of the Council of 2 December 2021 on the financing, management and monitoring of the common agricultural policy and repealing Regulation (EU) No 1306/2013. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/2116/oj> (дата звернення: 08.11.2025).
8. Regulation (EU) 2021/2115 of the European Parliament and of the Council of 2 December 2021 establishing rules on support for strategic plans to be drawn up by Member States under the CAP (CAP Strategic Plans). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/2115/oj> (дата звернення: 08.11.2025).
9. Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy (Water Framework Directive). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2000/60/oj> (дата звернення: 08.11.2025).
10. Directive 2009/128/EC of the European Parliament and of the Council of 21 October 2009 establishing a framework for Community action to achieve the sustainable use of pesticides. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2009/128/oj> (дата звернення: 08.11.2025).
11. Council Directive 91/676/EEC of 12 December 1991 concerning the protection of waters against pollution caused by nitrates from agricultural sources. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1991/676/oj> (дата звернення: 08.11.2025).
12. Постанова Верховного Суду від 02.04.2024 у справі № 904/917/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118294357> (дата звернення: 01.11.2025).

Чічова Анна Юріївна, здобувачка вищої освіти юридичного факультету
Хмельницький Університет Управління та Права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Виговський Дмитро Леонідович, кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницький Університет Управління та Права імені Леоніда Юзькова, Україна

ЕКСЦЕС ВИКОНАВЦЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ: ДОКТРИНАЛЬНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ

У процесі кваліфікації кримінальних правопорушень, учинених у співучасті, особливої складності набуває визначення меж відповідальності виконавця, який виходить за межі узгодженого з іншими співучасниками умислу. Йдеться про явище ексцесу виконавця — правову категорію, що не має окремого нормативного закріплення в чинному Кримінальному кодексі України, проте вже здобула стале визнання у науці кримінального права та судовій практиці.

Суть ексцесу полягає в тому, що виконавець під час реалізації злочинного наміру здійснює дії, які виходять за межі попередньої змови, не були узгоджені з іншими учасниками та не охоплювалися їхнім умислом. Такі дії можуть проявлятися у якісній зміні злочину (наприклад, перехід від крадіжки до розбою), кількісній зміні (перевищення ступеня суспільної небезпечності) або поєднувати обидва елементи — кількісно-якісний ексцес. [1, с. 269].

Ексцес виконавця становить виняток із загального правила солідарної відповідальності співучасників, оскільки безпосередньо пов'язаний із принципами особистої відповідальності та індивідуалізації покарання. Судова практика використовує цю концепцію для розмежування відповідальності виконавця та інших учасників. Верховний Суд України неодноразово наголошував, що «особа не може бути притягнута до відповідальності за дії, на які не давала згоди і які не охоплювалися її умислом» [4].

Наприклад, якщо учасники домовилися про крадіжку, але один із них без відома інших застосував насильство, лише той, хто перевищив межі домовленості, нестиме відповідальність за розбій. Інші учасники відповідатимуть лише за крадіжку, якщо буде доведено, що вони не знали про намір застосувати силу.

Відсутність чіткого нормативного визначення поняття ексцесу виконавця в Україні спричиняє неоднозначність у правозастосуванні. Частина судів вважає, що «мовчазна присутність» може свідчити про згоду на ексцес, тоді як інші вимагають доказів обізнаності співучасників. Зокрема, у постанові Верховного Суду від 04.07.2019 р. у справі № 221/6752/16-к зазначено, що відповідальність інших співучасників можлива лише за умови наявності в них умислу на нове діяння [4].

Це породжує труднощі при кваліфікації дій учасників злочину, особливо у випадках, коли злочини вчиняються групою або організованим об'єднанням, де план дій може змінюватися в процесі виконання.

Порівняльний аналіз зарубіжного досвіду свідчить, що інститут ексцесу визнається й у провідних правових системах:

– у Німеччині застосовується доктрина *überschießende Innentendenz*, відповідно до якої відповідальність несе лише виконавець за дії, що виходять за межі погодженого плану;

– у Великій Британії концепція *joint enterprise* була обмежена рішенням Верховного Суду у справі Jogee (2016), де визначено, що проста обізнаність про можливість ексцесу не є підставою для кримінальної відповідальності [3, с. 7];

– у США діє теорія *natural and probable consequences*, однак вона застосовується не в усіх штатах і, як правило, лише у випадках, коли наслідки були об'єктивно передбачуваними [2].

З огляду на виявлені в судовій практиці проблеми та зарубіжний досвід, виникає необхідність удосконалення національного підходу до врегулювання інституту ексцесу виконавця. Це сприятиме підвищенню якості правосуддя та зміцненню принципів верховенства права і справедливості.

По-перше, доцільно законодавчо визначити поняття ексцесу виконавця. Відсутність нормативного закріплення створює правову невизначеність і суперечливість судової практики. Включення цього поняття до Загальної частини Кримінального кодексу України (наприклад, у ст. 26 або у вигляді окремої примітки) забезпечить стабільність тлумачення.

По-друге, слід запровадити офіційну класифікацію видів ексцесів:

– якісний ексцес — зміна характеру діяння (наприклад, перехід від крадіжки до вбивства);

– кількісний ексцес — перевищення домовленого обсягу злочину (наприклад, замість одного епізоду — кілька);

– кількісно-якісний ексцес — поєднання зміни характеру та обсягу дій.

По-третє, важливо включити питання ексцесу виконавця до навчальних програм підготовки суддів, прокурорів та адвокатів, зокрема шляхом аналізу рішень Верховного Суду, практики ЄСПЛ та використання методів моделювання судових ситуацій.

По-четверте, для забезпечення єдності правозастосування необхідно провести узагальнення судової практики у справах з ознаками ексцесу виконавця, оновити методичні рекомендації Національної школи суддів України та підготувати аналітичні бюлетені для судів нижчих інстанцій.

Отже, ексцес виконавця є ключовим інструментом розмежування індивідуальної та колективної відповідальності у кримінальному праві. Його чітке законодавче визначення сприятиме забезпеченню принципів справедливості, законності, презумпції невинуватості та пропорційності покарання.

В умовах реформування кримінального законодавства України, зокрема під час розроблення нового Кримінального кодексу, закріплення інституту ексцесу виконавця є не лише доцільним, а й необхідним кроком до формування сучасної, гуманної та ефективної системи кримінального правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Основи кваліфікації злочинів : навч. Посіб. / М. І. Панов, І. О. Зінченко, О. О. Володіна та ін. ; за заг. ред. М.І. Панова. Харків : Право, 2019. 378 с.
2. Evan G., Fordham L. Accidental Vitiatio: The Natural and Probable Consequence of Rosemond v. United States on the Natural and Probable Consequence Doctrine, 2016, Vol. 85 № 3. P. 1281.
3. Krebs B. Accessorial Liability after Jogee. UK : Hart Publishing, 2020. 256 p.
4. Постанова Верховного Суду від 04.07.2019 у справі № 221/6752/16-к URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82915236> (дата звернення: 31.10.2025).

Скольська Соломія Петрівна, здобувачка вищої освіти юридичного факультету
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ДОГОВОРІВ ПРО ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ

Стрімкий розвиток ринку віртуальних активів вимагає чіткого законодавчого регулювання правовідносин та договорів, що виникають у цій сфері. Важливим предметом цього дослідження є правова природа договорів, пов'язаних з віртуальними активами, та їх класифікація за різними критеріями, включаючи форму, вид криптоактивів та вид послуг. У цьому аспекті важливо проаналізувати ключові положення Закону України «Про віртуальні активи» у порівнянні з європейським Регламентом Markets in Crypto Assets Regulation (MiCA).

За видом послуг, які закріплені у Законі України «Про віртуальні активи», можна виокремити договори зберігання або адміністрування віртуальних активів чи ключів віртуальних активів, обміну та переказу віртуальних активів, договори щодо посередницьких послуг, пов'язаних з віртуальними активами. За тим самим критерієм згідно з MiCA можна виділити договори про надання послуг зберігання та адміністрування криптоактивів, обмін криптоактивів, консультації щодо криптоактивів, виконання замовлень на криптоактиви від імені третіх осіб тощо.

Розпочнемо з договору про зберігання чи адміністрування віртуальних активів. Положення Закону вказують, що у надавача послуги із зберігання або адміністрування віртуальних активів, тобто так званого «зберігача», є повноваження на переміщення віртуальних активів в інтересах та за дорученням третіх осіб. Закон ніяких додаткових вимог не встановлює для договору, лише вказується, що на договори про надання послуг із зберігання або адміністрування віртуальних активів поширюються положення Цивільного кодексу України щодо договорів про зберігання. Проте ЦК України забороняє користування річчю, переданою на зберігання без згоди поклажаодавця. Розпорядження чи використання предмета зберігання є невластивими для договору зберігання.

Так, одна з найбільших криптобірж Binance на своєму сайті запровадила навчальні курси з тематики віртуальних активів. Одну зі статей курсу присвячено зберіганню криптовалют, а саме кастодіальним (англ. custodu – зберігати, опікати) та не кастодіальним гаманцям. Незважаючи на наявність в англomовній версії варіанту перекладу «зберігати», сутність такого гаманця більше відображає поняття «опіка/піклування», що означитиме відсутність повного контролю над своїми приватними ключами [4]. Тобто бачимо доволі суперечливі норми у Законі України «Про віртуальні активи», які, на мою думку, пов'язані з невдалим перекладом, саме тому варто вживати термін «адміністрування віртуальних активів».

Якщо звернутися знову ж таки до MiCA, то вона встановлює вимоги до договору про адміністрування криптоактивів, а саме: істотні умови договору та вимоги до постачальників таких послуг, щоб забезпечити клієнтам безпеку. Також важливо, що для постачальника цієї послуги передбачені чіткі обов'язки: надавати інформацію про стан віртуальних активів один раз на три місяці або на кожну вимогу клієнта, забезпечити безпеку криптоактивів, контролювати їх, щоб гарантувати клієнту, що втрата віртуальних активів неможлива [2]. Такі вимоги щодо цієї послуги варто закріпити і в Законі, щоб унеможливити зловживання з боку постачальників.

Стосовно договорів, пов'язаних з обміном віртуальних активів, у Законі України нічого не вказано, тому потрібно звернутися до європейського законодавства. У розумінні проєкту регламенту обмін криптоактивів – укладення договору купівлі-продажу, за допомогою якого відбувається купівля фіатної валюти або інших криптоактивів. Документ безпосередньо не встановлює істотні умови такого договору, однак зазначає, що постачальники таких послуг повинні встановлювати чітку ціну для всіх клієнтів, виконувати замовлення клієнтів за встановленою ціною, публікувати деталі замовлень та здійснених трансакцій та не дискримінувати клієнтів [2]. Доречно б було зазначити, які обов'язкові умови повинні бути у таких договорах: тип криптоактива, його кількість та відповідальність за порушення умов договору.

Наступними послугами, що згадуються у Законі України «Про віртуальні активи», є посередницькі послуги. Вимог щодо договорів стосовно цих послуг немає, проте якщо звернутися до MiCA, то можна зауважити такі послуги, як виконання замовлень на криптоактиви від третіх осіб та прийом і передача замовлень від імені третіх осіб. На мою думку, ці послуги є дотичними одне до одного, оскільки посередницькими послугами є вчинення правочинів щодо віртуальних активів в інтересах третіх осіб, а виконання замовлень означає укладення угод про купівлю чи продаж одного чи кількох криптоактивів або підписку на один чи більше криптоактивів від імені третіх сторін. З цих визначень можна прослідкувати, що поняття «посередницькі послуги» охоплює дещо більший спектр правовідносин, проте видається, що це правильний підхід, оскільки стрімкий розвиток криптоактивів не обмежиться лише договорами купівлі-продажу.

Аналіз правового поля показав, що у Законі України «Про віртуальні активи» зроблено важливий крок у регулюванні правовідносин, пов'язаних з віртуальними активами, зокрема, шляхом класифікації договорів за видами послуг (зберігання/адміністрування, обмін, переказ, посередництво). Проте, імплементація європейських норм містить суттєві прогалини та колізії. Зокрема, виявлено проблему правової кваліфікації договору зберігання/адміністрування через його суперечність нормам Цивільного кодексу України, що вимагає перегляду та остаточного закріплення терміну «адміністрування віртуальних активів». Крім того, українське законодавство потребує доповнення конкретними вимогами до договорів обміну та адміністрування (істотні умови, обов'язки постачальників), які вже деталізовані у Регламенті MiCA. Таке узгодження та посилення регулювання є критично важливим для створення безпечного та прозорого ринку віртуальних активів в Україні та захисту прав їхніх користувачів.

Список використаних джерел:

1. Про віртуальні активи : Закон України від 17 лют. 2022 р. № 2074-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 09.11.2025);
2. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937 (Text with EEA relevance). Official Journal of the European Union. 2023. L 150. C. 40–205. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj> (дата звернення: 09.11.2025);
3. Цивільний кодекс України : Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV: станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#n6917> (дата звернення: 09.11.2025);
4. Donets A. Contract of Custody of Virtual Assets (Crypcto Custody) According to the Legislation of Ukraine. Theory and practice of jurisprudence. 2022. T. 2, № 2. C. 40–63. URL: <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2022.2.267943> (дата звернення: 09.11.2025).

Козачук Анастасія Олексіївна, здобувачка вищої освіти юридичного факультету
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Виговський Дмитро Леонідович, канд. юрид. наук, доцент
кафедри кримінального права та процесу
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ УКРАЇНИ

Кримінально-правові засоби протидії колабораційній діяльності в умовах правового режиму воєнного стану є одним із ключових інструментів захисту суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу України. Повномасштабна агресія РФ зумовила необхідність швидкого формування цілісної системи норм, орієнтованих на нейтралізацію внутрішніх загроз, пов'язаних із підтримкою окупаційного режиму. Перед кримінальним правом постало завдання поєднати підвищену жорсткість реагування на посягання проти основ національної безпеки з додержанням принципів верховенства права, індивідуалізації відповідальності та недопущення фактичної колективної репресії щодо мешканців тимчасово окупованих територій.

Нормативну основу сучасної моделі відповідальності становлять внесені у 2022 р. зміни до КК України, насамперед запровадження ст. 111-1 «Колабораційна діяльність» у системному зв'язку зі ст. 111 «Державна зрада» та ст. 111-2 «Пособництво державі-агресору» [1]. Стаття 111-1 має поліструктурний характер і охоплює групу складів кримінальних правопорушень – від публічного заперечення чи виправдання агресії, пропагандистської підтримки та надання інформаційних, матеріальних або організаційних ресурсів агресору до добровільного зайняття посад у незаконно створених органах окупаційної влади, участі в управлінні окупованими територіями та здійснення владних, правоохоронних або судових повноважень в інтересах держави-агресора [4]. Сутність колабораційної діяльності безпосередньо пов'язана з фактом окупації та втратою державою ефективного контролю над частиною території, а її об'єктом виступають суспільні відносини у сфері національної безпеки, обороноздатності, політичної, економічної та інформаційної стабільності [3].

Важливе місце у характеристиці складів колабораційної діяльності посідає визначення суб'єкта. Законодавець виходить із того, що кримінальній відповідальності за колабораційну діяльність підлягає осудна фізична особа – громадянин України, яка досягла віку кримінальної відповідальності. Саме громадянство розглядається як визначальна ознака, що зумовлює наявність у особи спеціального правового обов'язку вірності державі. Такий підхід концентрує кримінально-правовий вплив на колі осіб, тісно пов'язаних із Україною, залишаючи можливість оцінювати дії іноземців чи осіб без громадянства з використанням інших механізмів – норм міжнародного гуманітарного права, спеціальних режимів відповідальності чи заходів безпеки. У наукових дослідженнях також підкреслюється значення додаткової класифікації колаборантів (незаконні службовці, незаконні чиновники, незаконні чиновники-юстиціарії та мілітарії), що дозволяє чіткіше

визначати додаткові об'єкти посягання та диференціювати відповідальність залежно від функціональної ролі особи в структурі окупаційної влади [4].

Санкції за колабораційну діяльність відображають посилену реакцію держави в умовах воєнного стану: передбачено значні строки позбавлення волі, активне застосування додаткового покарання у вигляді тривалого позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, а також заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (ліквідація, конфіскація майна), якщо їх уповноважені особи вчиняють колабораційні правопорушення [5].

Практика застосування ст. 111-1 КК України, що вже налічує значну кількість проваджень і вироків, виявила низку концептуальних і доказових проблем. Найбільш дискусійними є оціночні категорії «добровільно», «інша допомога», «інші тяжкі наслідки», які провокують неоднорідність правозастосування, а також розмежування колабораційної діяльності, державної зради й пособництва державі-агресору в інформаційній, організаційній та господарській сферах [4]. Складним є доведення суб'єктивної сторони, особливо в умовах фізичного чи психічного примусу, реальних загроз життю та здоров'ю, економічної залежності, а також щодо осіб, які виконують життєво необхідні функції (медики, педагоги, працівники ЖКГ), що ставить питання про межі криміналізації та можливість визнання таких дій обставинами, що виключають злочинність або істотно знижують суспільну небезпечність. Позиція Верховного Суду, за якою добровільне зайняття посади в органі окупаційної влади саме по собі може свідчити про вчинення колабораційної діяльності, посилює значення формального статусу, але вимагає особливо ретельної оцінки добровільності й наявності примусу [6].

На цьому тлі головними напрямками вдосконалення кримінально-правових засобів боротьби з колабораціонізмом є нормативна конкретизація оціночних ознак (насамперед «добровільності»), поглиблення диференціації відповідальності залежно від характеру і ступеня участі в діяльності окупаційної адміністрації, а також розширення підстав звільнення від кримінальної відповідальності для осіб, які вчиняли найменш небезпечні форми співпраці, добровільно припинили її та сприяли викриттю більш небезпечних колаборантів. Важливими залишаються уніфікація судової практики через узагальнення Верховного Суду, методичне забезпечення слідства й прокуратури, а також урахування зарубіжного досвіду та підходів перехідного правосуддя, спрямованих на поєднання невідворотності покарання з відновленням прав потерпілих і підготовкою до реінтеграції деокупованих територій. Ефективність цієї системи залежатиме від здатності забезпечити баланс між жорстким реагуванням на найбільш небезпечні форми співпраці з окупаційним режимом і дотриманням принципів верховенства права, справедливості та гуманізму, що унеможливить як надмірну криміналізацію вимушеної поведінки, так і небезпечну толерантність до свідомих колаборантів.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (із змін і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод людини та реінтеграції територій : матеріали наук.-практ. кругл. столу, м. Харків, 06 жовт. 2023 р. Харків–Одеса : НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2023. 150 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/19796/3/Collaboration_tes-n.pdf.

3. Аніщук В. В., Пундор Ю. О. Проблеми притягнення до відповідальності за колабораційну діяльність в умовах війни. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Вип. 89, ч. 3. С. 177–182. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/07/28-3.pdf>.
4. Рубашенко М. А. Кримінально-правова класифікація колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК України). LSEJ. 2023. № 10. Стаття № 122. URL: http://lsej.org.ua/10_2023/122.pdf.
5. Кримінально-правові засоби боротьби зі злочинами проти основ національної безпеки та колабораціонізмом в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми кримінального права та процесу. 2024. Вип. 1. Стаття № 54. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2024/54.pdf.
6. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 20.06.2024 у справі № 953/7182/22 (щодо тлумачення колабораційної діяльності). URL: <https://court.opendatabot.ua/lp/kolaboratsiina-diialnist-stattia-111-1-2705/10557>.

Аренак Маліновський, здобувач вищої освіти, курсант
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Антон Марієнко, канд.юрид.наук, доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

КРИМІНОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА: ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ, ЗНАЧЕННЯ

Злочинність є одним із найруйнівніших соціальних явищ, яке постійно підриває основи правопорядку, економічну стабільність та безпеку громадян. У сучасних умовах, коли кримінальні загрози набувають нових, часто глобальних форм, особливо важливою стає потреба у системній, науково обґрунтованій та гуманній відповіді з боку держави та суспільства. Така відповідь має бути спрямована не лише на покарання за вчинені злочини, а насамперед на усунення основних причин протиправної поведінки.

Ключову роль у цьому процесі відіграє кримінологічна політика, яка слугує стратегічною основою боротьби зі злочинністю. Це комплексна та цілеспрямована діяльність, що базується на досягненнях кримінологічної науки та спрямована на створення ефективної системи протидії злочинності. На відміну від кримінально-правової політики, яка використовує переважно методи примусу і репресій, кримінологічна політика акцентує увагу на превентивних заходах, тобто запобіганні злочинам.

Кримінологічна політика - це складова частина державної внутрішньої соціально-економічної політики, яка на основі Конституції України, теорії кримінології та інтегрованих нею знань визначає методологічні засади та шляхи, якими керується держава при здійсненні нерепресивної протидії злочинності та її проявам. Тим самим кримінологічна політика виступає як єдність:

- 1) державної концепції протидії злочинності, що виражається у відповідних директивних актах;
- 2) наукової кримінологічної теорії запобігання злочинності;
- 3) особливого виду діяльності держави, її органів, громадськості, спрямованої на ефективну протидію злочинності як соціального явища та окремим її різновидам [1].

Зміст кримінологічної політики, будь то у вигляді окремого законодавчого акта чи як складова загальної державної програми щодо запобігання та протидії злочинності, може варіюватися. Однак важливо дотримуватися певної структурованості тексту, яка забезпечить чітке викладення основних положень, намірів влади, запланованих заходів і засобів для досягнення визначених цілей. Крім того, до структури повинні входити питання ресурсного забезпечення, механізми контролю та оцінка отриманих результатів [2]. Загалом кримінологічна політика включає кілька ключових складових, що визначають її структуру та функціональність:

- Встановлення пріоритетів і цілей, це передбачає ідентифікацію основних видів злочинності, на які слід спрямувати основні зусилля, таких як організована злочинність, корупція чи злочини проти особи, також визначаються цільові показники для зменшення поширеності та рівня злочинності;
- аналіз і прогнозування- здійснюється ретельне дослідження причин злочинності, вивчається актуальна криміногенна ситуація, тенденції її розвитку та прогнозуються можливі зміни у майбутньому;

- розробка заходів запобігання- формується система соціальних і спеціально-кримінологічних заходів, спрямованих на мінімізацію або ліквідацію чинників, що спричиняють злочинність;
- формування законодавчої бази- підготовка законодавчих і нормативних актів для регулювання заходів зі стримування злочинності та забезпечення їх правового підґрунтя;
- оцінка результатів- проводиться моніторинг впроваджених заходів, аналізується їхня результативність, а за потреби — вносяться необхідні корективи для підвищення ефективності.

Значення кримінологічної політики полягає у тому, що вона ключовим елементом системи забезпечення правопорядку, безпеки та соціальної стабільності в суспільстві [4]. Це - науково обґрунтована діяльність держави, спрямована на попередження злочинності, зниження її рівня та мінімізацію негативних наслідків. Також значення кримінологічної політики полягає в наступному: розробка доктринальної моделі боротьби зі злочинністю на основі загальної теорії кримінології передбачає визначення основних напрямів генеральної стратегії у діяльності державних установ; забезпечення інтеграційних основ і зв'язків кримінологічної політики в її взаємодії з кримінально-правовою, кримінально-процесуальною та кримінально-виконавчою політиками; оптимізація роботи правоохоронних органів; захист прав і свобод людини через ресоціалізацію правопорушників і запобігання повторним злочинам; соціальна стабільність і розвиток держави; підвищення рівня правової свідомості населення [3].

Проаналізувавши вищезазначені матеріали, можемо зробити наступні висновки: кримінологічна політика займає важливе місце в системі державного управління, оскільки саме вона забезпечує науково обґрунтований, всебічний і гуманний підхід до протидії злочинності. Її роль полягає не лише в розробці ефективних механізмів запобігання правопорушенням, а й у формуванні безпечного, стабільного та правового суспільства. Ця політика інтегрує наукові дослідження, законодавчі ініціативи, профілактичні та виховні заходи, спрямовані на подолання причин і умов злочинної поведінки.

Її реалізація сприяє підвищенню ефективності роботи правоохоронних органів, формуванню правосвідомості громадян, забезпеченню прав і свобод людини, а також зміцненню громадської довіри до державних інституцій. Таким чином, кримінологічна політика є не лише частиною системи протидії злочинності, а й важливим інструментом соціального прогресу, стабільності та утвердження правової культури в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Бабанін С.В. –Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Запобігання злочинам Національною поліцією». URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/2020/kpk/5.pdf>
2. Голіна В, Колодяжний М. Кримінологічна політика України: сутність та передумови її формування. URL: http://dSPACE.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/6199/1/Golina_Kolodygnuy_53.pdf
3. ВАСИЛЕВИЧ, Віталій Вацлавович. Кримінологічна політика України. 2020. URL: <https://elar.navs.edu.ua/items/4c541bbc-35c5-4bbe-90ec-d7a924d570f2>
4. RESPECT OF HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS DURING THE EXAMINATION OF A PERSON WITHIN CRIMINAL PROCEEDINGS: ISSUES OF THEORY AND PRACTICE Revista de Derecho. Vol. 11 (I) (2022), pp. 61-74. ISSN: 1390-440X —eISSN: 1390-7794 Recepción: 11-1-2022. Aceptación: 13-2-2022. Publicación electrónica: 1-3-2022 <https://doi.org/10.31207/ih.v11i1.296> (<http://www.iushumani.org/index.php/iushumani/article/view/296>)

Кондюк Анастасія Ігорівна, здобувачки вищої освіти Юридичного інституту
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Науковий керівник: Рудь Юлія Михайлівна, канд. юрид. наук, доцент кафедри
теоретичної юриспруденції
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ МНОЖИННОГО ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ ЯК ВИКЛИК НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Збройна агресія Російської Федерації проти України змусила переосмислити державну політику в сфері безпеки, зокрема у питаннях громадянства. 18 червня 2025 року Верховна Рада ухвалила Закон № 4502-ІХ, який вводить в Україні інститут множинного громадянства [1]. Прийняття цього закону стало логічною відповіддю на сучасні виклики: з одного боку, необхідно підтримати українців за кордоном та діаспору, а з іншого — легітимізувати реальний стан речей, коли багато українців мають паспорти інших держав [2]. Новий закон дозволяє мати одночасно громадянство України та іншої держави, якщо ця країна включена до переліку, затвердженого Кабінетом Міністрів України. Також спрощується набуття українського громадянства для осіб, які мають українське походження, служать у Збройних силах або зробили вагомий внесок у державні інтереси [3]. Запровадження множинного громадянства має низку очевидних переваг: воно сприятиме збереженню зв'язків із діаспорою, полегшить повернення українців додому, залучить іноземних спеціалістів і інвесторів, а також сприятиме легалізації існуючих соціальних реалій. Однак одночасно з перевагами виникають і серйозні виклики. Найважливішим із них є питання політичної лояльності осіб із кількома громадянствами. Закон визначає, що в правових відносинах з Україною особа визнається лише громадянином України, але на практиці подвійна лояльність може бути джерелом ризиків, особливо якщо друге громадянство належить державі, інтереси якої суперечать українським. Виникають також питання щодо доступу до державної таємниці, роботи в оборонній чи безпековій сфері, а також ризики впливу через зовнішні політичні канали. Окремо варто наголосити на важливості виконання військового обов'язку. В умовах воєнного стану надзвичайно важливо, щоб усі громадяни, незалежно від кількості паспортів, несли рівну відповідальність за захист держави. Власники кількох громадянств можуть скористатися іноземними документами, щоб уникнути мобілізації чи перебувати за межами країни, що створює нерівність і потенційно послаблює обороноздатність [4]. Додаткову загрозу становить політична активність осіб із множинним громадянством, які можуть отримувати фінансування чи інформаційну підтримку з-за кордону, що відкриває двері до можливого втручання у внутрішні справи України. Серйозною проблемою залишається правова невизначеність. Конституція України в статті 4 закріплює принцип єдиного громадянства, а зміни до Основного Закону не були внесені. Це створює колізію між конституційною нормою і новим законом, що може призвести до прогалин у правозастосуванні, суперечливої судової практики і невизначеності у тлумаченні статусу громадян [5]. У зв'язку з цим постає нагальна потреба в офіційному тлумаченні Конституції або у відповідних змінах до неї. Щоб знизити ризики, необхідно закріпити перелік держав, громадянство яких може бути

дозволене, розробити систему декларування іншого громадянства та створити реєстр. Потрібно також чітко обмежити доступ до посад, пов'язаних з державною таємницею, та забезпечити обов'язковість військового обов'язку для всіх громадян. Крім того, варто провести інформаційно-патріотичну кампанію, яка допоможе сформуванню свідомого ставлення до нового правового інституту. У підсумку, множинне громадянство — це не лише новий інструмент державної політики, а й потенційне джерело розвитку. Але лише за умови чіткої стратегії національної безпеки, прозорих механізмів контролю та належного правового супроводу, ця ініціатива зможе посилити, а не послабити Україну.

Список використаних джерел:

1. Верховна Рада ухвалила закон про множинне громадянство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nikvesti.com/news/public/306219-verkhovna-rada-zakon-mnozhyne-hromadyanstvo-ukraini-2024>
2. Множинне громадянство в Україні: детальний огляд нового закону 2025 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.attache.lawyer/множинне-громадянство-в-україні-детал/>
3. Закон про множинне громадянство підписано: деталі документа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://7eminar.ua/news/9112-mnozinnomu-gromadyanstvu-buti-rada-sxvalila-zakonoprojekt-11469>
4. Множинне громадянство в Україні: які переваги та "підводні камені" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tsn.ua/ukrayina/mnozynne-hromadianstvo-v-ukrayini-khto-moze-otrymaty-ta-iaki-umovy-2852246.html>
5. Про внесення змін до деяких законів України щодо реалізації права на набуття та збереження громадянства України : Закон України від 18.06.2025 р. № 4502-IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4502-20#Text>

Сачук Олександра Артурівна, здобувач вищої освіти факультету міжнародної торгівлі та права

Державний торговельно-економічний університет, Україна

Науковий керівник: Бондар Тетяна Іванівна, канд. філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, соціології та політології

Державний торговельно-економічний університет, Україна

ЛОГІЧНІ ПОМИЛКИ В АРГУМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Багатозначність розуміння феномену помилки у правознавстві зумовлює виникнення різних підходів до її визначення та класифікації. [1] У міжнародному праві правильне розуміння сутності помилки є критично важливим, адже судові рішення цих органів впливають на відносини між державами, міжнародними організаціями та суб'єктами міжнародного права. Логічні помилки в аргументації судових рішень можуть виникати через недостатню оцінку доказів, однобоку інтерпретацію норм або некритичне посилення на попередні рішення. Такі помилки підривають авторитет судових органів, створюють правову невизначеність і можуть мати серйозні політичні наслідки.

Логічні помилки — це перешкоди для особистого розвитку та вирішення проблем. Вони впливають на наше сприйняття світу. Усвідомлення цих помилок дозволяє поступово їх долати та рухатися до збалансованого життя. Розвиток критичного мислення та самоаналіз є ключовими інструментами на цьому шляху. [2] У міжнародному судочинстві критичне мислення дозволяє суддям оцінювати аргументи сторін об'єктивно, уникати упередженості та стереотипів, а також перевіряти логічну обґрунтованість посилань на прецеденти чи експертні висновки. Наприклад, при розгляді справ про порушення прав людини або територіальні спори суди інколи робили поспішні висновки, спираючись на обмежену інформацію, що в подальшому потребувало додаткового перегляду або уточнення рішень.

Одним із базових прийомів, що застосовуються в юриспруденції, є класифікація. Вона дозволяє систематизувати логічні помилки та ефективно їх усувати [4]. У міжнародному праві розрізняють кілька ключових категорій логічних помилок:

1. Помилки узагальнення.

Ці помилки виникають, коли суд робить висновок на основі неповних або вибіркових даних. Наприклад, у міжнародних арбітражних рішеннях щодо економічних суперечок інколи оцінка діяльності держави проводиться лише за окремими епізодами, не враховуючи весь комплекс доказів. Наслідком є хибна оцінка правомірності дій держави та потенційна шкода її міжнародній репутації.

2. Хибна причинність.

Вона з'являється, коли між подіями встановлюється неправдивий причинно-наслідковий зв'язок. У справах щодо територіальних конфліктів суди інколи помилково пов'язують окремі події з конкретними діями держави, не враховуючи складний контекст або об'єктивні фактори. Наслідком є прийняття рішень, що не відображають реальний стан справ, і зростає ризик політичної напруженості.

3. Аргумент від авторитету.

Ця помилка полягає у тому, що суд спирається на позицію іншого судового органу чи експерта як на абсолютну істину, не проводячи критичного аналізу. Наприклад, посилання на попереднє рішення Міжнародного Суду ООН без перевірки його відповідності конкретній справі може призвести до необґрунтованого висновку. Такий підхід особливо небезпечний у міжнародному праві, де контексти справ часто унікальні.

4. Дихотомія «чорно-біле».

Суди іноді спрощують ситуацію, коли бачать лише два варіанти: правильне або неправильне, допустиме або недопустиме. У справах про права на природні ресурси чи кордони така помилка призводить до ігнорування проміжних варіантів і компромісних рішень, що могло б знизити конфліктність ситуації та сприяти мирному врегулюванню.

Логічні помилки мають реальні наслідки: вони уповільнюють процес прийняття рішень, створюють правову невизначеність і можуть посилювати політичні та економічні суперечки між державами[3]. Наприклад, аналіз рішень Міжнародного Суду ООН щодо спірних територій показує, що некоректне застосування прецедентів або узагальнення фактів призводило до суперечливих висновків та додаткових дипломатичних ускладнень.

Ефективність судової правозастосовної діяльності залежить від здатності забезпечити своєчасну реалізацію юридичних норм, що сприяє раціональному і позитивному регулюванню суспільних відносин[3]. Усунення логічних помилок у аргументації міжнародних судів підвищує довіру до них, робить рішення більш передбачуваними та легітимними. Систематичне виявлення помилок, їх класифікація та критичний аналіз є необхідними для забезпечення об'єктивності, справедливості та ефективності міжнародного правосуддя[1].

Таким чином, логічні помилки в аргументації міжнародних судових рішень це не лише академічна категорія, а й реальна практика, що впливає на стабільність міжнародних відносин. Розпізнавання та усунення таких помилок через класифікацію, критичний аналіз та розвиток логічного мислення суддів забезпечує справедливість, підвищує легітимність рішень і сприяє зміцненню верховенства права у міжнародній системі.

Список використаних джерел:

1. Актуальні питання реформування правової системи: зб. матеріалів XIX Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 22-23 жовтня 2022 р. / Уклад. Джурак Л. М. - Луцьк: «Завжди Поруч», 2022. - 11 с.
2. Ментазол. Логічні помилки в мисленні: як вони впливають на наше сприйняття і прийняття рішень. 23.01.2025. URL: Логічні помилки в мисленні: як вони впливають на наше сприйняття і прийняття рішень | Ментазол
3. Міжнародно-правова оцінка російської воєнної агресії в Україні та захист фундаментальних прав людини: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16 липня 2022 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Асоціація українських правників. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 327.
4. Науковий вісник Ужгородського національного університету: Право, 2024 – 165 с.

Іванова Вікторія Валеріївна, здобувач вищої освіти економіко-правового факультету

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Україна

Науковий керівник: Голоденко Ірина Олександрівна, старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Україна

МЕДІАЦІЙНА ТА МИРОВА УГОДА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

У сучасному правовому полі дедалі більшого значення набувають механізми альтернативного вирішення спорів, зокрема, медіація. Вона виступає не лише як спосіб позасудового врегулювання конфліктів, а й як дієвий інструмент розвантаження судової системи, підвищення її ефективності та гуманізації правозастосовного процесу.

Актуальність теми зумовлена необхідністю пошуку ефективних форм правового регулювання взаємовідносин між учасниками цивільних правовідносин та удосконалення механізмів захисту їхніх прав і законних інтересів. Порівняння мирової угоди та медіаційної дозволяє глибше дослідити реалізацію принципу диспозитивності у цивільному процесі та виявити шляхи вдосконалення правового регулювання.

Як зазначає І. В. Спасибо-Фатєєва, «...медіація є «природним доповненням до цивільного процесуального механізму», оскільки сприяє реалізації права особи на ефективний засіб захисту та забезпечує економію часу й ресурсів» [1, с.23].

Попри прийняття Закону України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX «Про медіацію» [2], його зв'язок із цивільним процесом залишається недостатньо врегульованим. У Цивільному процесуальному кодексі України наявні лише загальні положення про можливість примирення сторін, проте відсутня чітка процедура інтеграції медіації в розгляд справи. Принцип диспозитивності, закріплений у ЦПК, передбачає право сторін самостійно вирішувати спір, що логічно узгоджується з концепцією медіації як добровільного способу врегулювання конфліктів.

Неврегульованість процедур медіації у цивільному процесі породжує низку практичних проблем. В. В. Комаров справедливо звертає увагу на відсутність деталізованого механізму зупинення розгляду справи для проведення медіації та на неузгодженість статусу мирової й медіаційної угод [3, с. 16]. Подібну позицію підтримує Т. О. Денисова, підкреслюючи необхідність інкорпорації норм про медіацію безпосередньо до ЦПК, особливо щодо стадії повідомлення судом сторін про можливість медіації та порядку призупинення розгляду справи [4, с. 59].

Згідно з ч. 4¹ п. 1 ст. 251 ЦПК, суд може зупинити провадження у справі для проведення медіації, за клопотанням обох сторін. Крім того, ст. 197 ЦПК передбачає, що під час підготовчого засідання суд повідомляє сторони про можливість вирішення спору шляхом медіації. Ці норми створюють базовий механізм для інтеграції медіації у цивільний процес, проте відсутність деталізації процедури та наслідків зупинення провадження ускладнює практичне застосування. Таким чином, проблематика медіації логічно підводить до розгляду двох інститутів врегулювання спору: мирової та

медіаційної угоди, оскільки обидва спрямовані на завершення конфлікту, але мають різний правовий статус та процесуальні наслідки.

Мирова угода є процесуальним документом, який укладається сторонами у межах судового провадження та затверджується судом [5, с. 23]. Відповідно до ч. 4 ст. 207 ЦПК України, суд відмовляє у затвердженні мирової угоди, якщо її умови суперечать закону або порушують права, свободи чи інтереси інших осіб. Це положення визначає межі диспозитивності сторін та підкреслює, що навіть за їх взаємної згоди домовленості не можуть виходити за межі правового порядку.

Після затвердження мирової угоди у більшості випадків відбувається закриття провадження у справі, а сама угода набуває сили виконавчого документа. Водночас ЦПК не містить прямої норми, яка б однозначно зобов'язувала суд закрити провадження у зв'язку з укладенням мирової угоди, що породжує певну правову невизначеність і залишає простір для різного тлумачення в судовій практиці. Фактично мирова угода завершує судовий спір і забезпечує стабільність правовідносин, проте формально цей ефект є доктринальною умовністю, а не прямою правовою нормою. З огляду на це, для підвищення правової визначеності доцільно було б закріпити у ЦПК норму, що прямо пов'язує укладення та затвердження мирової угоди із закриттям провадження у справі.

Медіаційна угода, натомість, є результатом позасудової процедури врегулювання конфлікту. Вона укладається відповідно до Закону України «Про медіацію» [2] і базується на принципах добровільності, конфіденційності, нейтральності медіатора та рівності сторін. Зміст медіаційної угоди визначається волевиявленням сторін, а сама угода має цивільно-правову природу, оскільки виникає на основі договору між сторонами та регулює їхні права і обов'язки поза межами судового процесу.

На відміну від мирової угоди, яка укладається у межах судового провадження та має процесуально-правовий характер, медіаційна угода виникає переважно позасудово і забезпечує автономію волі сторін. Контроль за виконанням також відрізняється: мирова угода потребує обов'язкового затвердження судом, що надає їй силу виконавчого документа [3, с. 16], тоді як медіаційна угода може бути затверджена судом як мирова угода або набувати юридичної сили шляхом нотаріального посвідчення з вчиненням виконавчого напису [2].

При цьому лише судом затверджена угода має силу виконавчого документа, тоді як медіаційна угода стає обов'язковою для сторін у разі нотаріального посвідчення та вчинення виконавчого напису [2].

Спільним для обох угод є досягнення згоди між сторонами на взаємоприйнятних умовах, добровільність укладення та спрямованість на остаточне врегулювання спору. Відмінності між ними полягають у процесуальному статусі та формі контролю за виконанням: мирова угода укладається в межах судової справи і потребує обов'язкового затвердження судом, що надає їй силу виконавчого документа, тоді як медіаційна угода виникає переважно поза судом і може набувати юридичної сили через нотаріальне посвідчення або затвердження судом [4, с. 60].

Враховуючи досвід зарубіжних країн, можна запропонувати напрямки вдосконалення практики медіації. У Польщі та Німеччині суд може тимчасово зупинити провадження для проведення медіації, а домовленості після затвердження судом набувають виконавчої сили. Такий підхід поєднує добровільність медіації з процесуальною гарантією її виконання та може слугувати орієнтиром для вдосконалення українського законодавства.

Важливо також законодавчо визначити процесуальні межі медіаційної угоди та її співвідношення з мировою, надавши можливість перетворення першої на другу через судове затвердження. Альтернативним шляхом може бути нотаріальне посвідчення угоди з вчиненням виконавчого напису, що дозволить уникнути надмірного навантаження на суди та забезпечить швидке виконання домовленостей.

Отже, аналіз співвідношення мирової та медіаційної угод свідчить про наявність спільної мети — мирне врегулювання спору шляхом взаємних поступок сторін. Однак їх правова природа та процесуальні наслідки істотно відрізняються. Мирова угода є елементом судового процесу і забезпечує офіційне завершення спору з наданням домовленості сили виконавчого документа, тоді як медіаційна угода має цивільно-правову природу, ґрунтується на автономії волі сторін і не потребує судового розгляду.

Список використаних джерел:

1. Спасибо-Фатеева І. В. *Медіація як інститут альтернативного вирішення спорів: проблеми впровадження в Україні* // Юридична Україна. – 2022. – № 1. – С. 21–25.
2. Закон України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 р. № 1875-IX // Голос України. – 2021. – № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20>
3. Комаров В. В. *Судова медіація в Україні: проблеми та перспективи впровадження* // Юридичний вісник України. – 2022. – № 6. – С. 14–19.
4. Денисова Т. О. *Медіаційна угода у цивільному процесі: проблеми правового регулювання* // Науковий вісник УжНУ. Серія: Право. – 2021. – Вип. 67. – С. 58–62.
5. Шевчук С. М. *Європейські стандарти альтернативного вирішення спорів та перспективи їх впровадження в Україні* // Право України. – 2020. – № 4. – С. 45–51.
6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

Симоненко Діана Денисівна, здобувачка вищої освіти спеціальності «Міжнародне право»

*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
ННІ «Юридичний інститут КНЕУ імені Вадима Гетьмана», Україна*

Науковий керівник: Рудь Юлія Михайлівна, канд.юрид.наук, доцент кафедри теоретичної юриспруденції

*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
ННІ «Юридичний інститут КНЕУ імені Вадима Гетьмана», Україна*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ ДО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВИХ КОЛІЗІЙ ОСІБ ІЗ ПОДВІЙНИМ ГРОМАДЯНСТВОМ

У сучасну добу глобалізації множинне громадянство стає не лише правовим фактом, а й складним феноменом взаємодії різних національних юрисдикцій. Особа, яка має прив'язку до юридичних систем двох або більше країн, опиняється в ситуації, коли межі прав та обов'язків стають неясними, оскільки кожна з держав встановлює свої вимоги та гарантії. Це закономірно створює правову невизначеність, що проявляється у труднощах реалізації правового статусу та колізіях норм. Як слушно зазначає С. А. Черепенко, «неуніфікованість підходів держав до статусу осіб із подвійним громадянством формує перепони для ефективної реалізації їхніх прав» [1]. Саме тому питання множинного громадянства вже не може розглядатися виключно в теоретичному плані — воно потребує розробки дієвих механізмів міжнародно-правової координації та адаптації внутрішнього законодавства держав.

У правозастосовній практиці держав все частіше виникають типові проблемні зони, пов'язані з наявністю множинного громадянства. Насамперед це проявляється у сфері податкових зобов'язань: коли особа отримує доходи в різних юрисдикціях, дві країни можуть одночасно заявляти свої права на оподаткування. При цьому договори про уникнення подвійного оподаткування потребують не лише формального існування, але й реальної адміністративної координації. Також важливою залишається ситуація з соціальним захистом: як справедливо наголошує українська дослідниця І. Д. Софінська, множинне громадянство часто викликає «невизначеність у приватно-правових відносинах, водночас створюючи ризики подвійної відповідальності» [2], що може призводити до втрати очікуваних гарантій, таких як стаж чи соціальні виплати. Не менш проблемними є питання військового обов'язку, коли вимоги різних держав суперечать одна одній, створюючи морально-правову дилему для особи. Додаткові труднощі виникають також у спадкових справах та у визнанні іноземних судових рішень, де ефективність захисту прав значною мірою залежить від міжнародних механізмів співпраці, а не лише від національного законодавства.

Для подолання колізій, що виникають на міжнародному рівні, вже існують певні інструменти, такі як договори про уникнення подвійного оподаткування, угоди про соціальне забезпечення, домовленості щодо військової служби та конвенції з міжнародного приватного права. Гаазька конвенція 2019 року про визнання і виконання іноземних судових рішень є показовим прикладом, що сприяє формуванню єдиного правового простору в транскордонних спорах [3]. Однак, як свідчить

практика, ефективність договору залежить від його належної імплементації, координації між державами та оперативного обміну інформацією.

З огляду на це, вважаємо, що подальший розвиток міжнародних підходів не може обмежуватися лише кількістю укладених угод. Необхідно переосмислити пріоритети, спрямувавши зусилля на якісну взаємодію держав. Це означає використання цифрових технологій для обміну адміністративними даними та уніфікацію правил визначення податкового статусу, соціального становища та військової служби громадян. Міжнародна спільнота має перейти від реагування на правові суперечки до їх запобігання. Тільки шляхом системного узгодження норм щодо правового статусу осіб з подвійним громадянством та посилення їхнього захисту на міжнародному рівні можна досягти реальної стабільності та передбачуваності для таких людей у сучасному світі.

Таким чином, множинне громадянство постає як складне правове явище, що супроводжується конфліктом юрисдикцій та неоднозначністю у визначенні прав і обов'язків особи. Хоча сучасне міжнародне право пропонує низку механізмів для подолання таких колізій, їхня ефективність залежить від узгодженості внутрішньодержавних підходів та реальної співпраці держав на практичному рівні. Забезпечення правової визначеності вимагає не лише подальшої гармонізації норм, а й створення прозорих та оперативних механізмів координації між державами, що враховують мобільність та транснаціональність сучасної людини. Удосконалення підходів до регулювання статусу осіб з множинним громадянством є важливим чинником для зміцнення міжнародної правової стабільності та забезпечення належного захисту їхніх прав.

Список використаних джерел:

1. Черепенко С. А., Костенко І. В. Подвійне громадянство в Україні і світі. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право*. 2024. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/faac503d-b24b-4181-89ba-d27262001a98>
2. Софінська І. Д. Позбавлення громадянства: сучасні виклики. *Право України*. 2023. №3. С.72–86. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/library/sofinska_i._pozbavlennya_gromadyanstva_2023.pdf
3. Convention of 2 July 2019 on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters (Hague Judgments Convention). URL: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=137>

Масло Нікіта Михайлович, здобувач вищої освіти Юридичного інституту
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Науковий керівник: Риндюк Віра Іванівна, доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теоретичної юриспруденції
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

МНОЖИННЕ ГРОМАДЯНСТВО: ГОЛОВНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Легалізація множинного громадянства в Україні під час триваючої збройної агресії Російської Федерації може створити суттєві загрози для національної безпеки країни, зокрема, у сферах лояльності, доступу до державної таємниці та виконання військового обов'язку. Такі загрози посилюються через масштабну політику «паспортизації» на окупованих територіях, яку РФ системно використовує як інструмент впливу на місцеве населення та легітимацію окупаційного режиму [1, 2].

Водночас, існує ризик виникнення конфлікту лояльності. Адже громадяни, які мають подвійне або множинне громадянство, можуть опинитися у ситуації конфлікту інтересів між Україною та іноземною державою, особливо якщо ця держава є агресором або має недружню політику щодо України [5]. У випадку доступу таких осіб до державної таємниці зростає ймовірність витоку інформації або її непрямого використання на користь іншої держави, що створює додаткові загрози національній безпеці.

Мобілізаційні ризики також є значними, адже наявність іншого громадянства може сприяти ухиленню від виконання військового обов'язку або створювати юридичні колізії у випадку мобілізації. Це особливо актуально в умовах триваючої війни, коли кожен мобілізаційний ресурс є критично важливим [6]. Такі ризики підтверджуються аналітичними довідками Міністерства оборони та СБУ щодо осіб з подвійним громадянством, які можуть мати меншу мотивацію або бути об'єктом зовнішнього впливу [6].

Не менш важливим є питання «паспортизації» на окупованих територіях, де РФ активно видає свої паспорти мешканцям з метою закріплення контролю та легітимізації анексії. Такі дії створюють додатковий виклик для України адже громадяни, які отримали паспорти РФ вимушено, перебувають у «сірій зоні» між правовим статусом і безпековими ризиками [2, 7]. Для таких осіб потрібні окремі механізми правового захисту, процедури апеляції та перевірки, щоб не допустити дискримінації і водночас мінімізувати ризики для державної безпеки [7, 9]. Отже, однією з важливих проблем сьогодення є розумне, чітке та коректне правове врегулювання статусу громадян з множинним громадянством в Україні.

Сучасні приклади міжнародної практики підтверджують необхідність таких підходів. Так, DW News повідомляє про арешт подвійного громадянина РФ та Німеччини за підозрою у шпигунстві на користь РФ, що ілюструє реальні ризики доступу до важливої інформації [8]. Водночас, Human Rights Watch та правозахисні організації наголошують на необхідності диференційованого підходу до осіб з окупованих територій, щоб не порушувати їхніх прав і водночас забезпечити національну безпеку [9].

Законодавчі та адміністративні заходи для мінімізації ризиків включають створення «білих» та «чорних» списків держав залежно від рівня безпеки, обов'язкове декларування іноземних паспортів, заборону доступу до державної таємниці для осіб з громадянством держав, які представляють підвищений ризик, а також введення обов'язкової перевірки vetting для всіх посадовців та силовиків [3, 4]. Такі заходи дозволяють збалансувати права громадян і необхідність захисту національних інтересів. Крім того, важливим є інформаційно-освітній аспект громадяни мають розуміти ризики подвійного громадянства у військовий час та наслідки ухилення від обов'язків перед державою. Державні органи повинні проводити інформаційні кампанії, роз'яснювати права та обов'язки, забезпечувати підготовку держслужбовців і силовиків для роботи з особами з кількома паспортами [5].

Таким чином, множинне громадянство є не лише політичним або міграційним питанням, а й фактором національної безпеки, особливо, у період збройної агресії. Україна має забезпечити баланс між свободою громадян і захистом державності, використовуючи комплекс правових, адміністративних і безпекових заходів, що дозволить інтегрувати українську діаспору у правове поле без послаблення національної безпеки та обороноздатності держави [1, 3, 5].

Список використаних джерел:

1. Проект Закону про внесення змін до Закону України "Про громадянство України" щодо підстав і порядку набуття та припинення громадянства України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73322.
2. Заява МЗС України щодо указу президента РФ про видачу російських паспортів громадянам України на тимчасово захоплених територіях. 25 травня 2022 року. URL: <https://mfa.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-shchodo-ukazu-prezidenta-rf-pro-vidachu-rosijskih-pasportiv-gromadyanam-ukrayini-na-timchasovo-zahoplenih-teritoriyah>.
3. Рекомендації за результатами круглого столу «Подвійне (множинне) громадянство: реальний стан, виклики, реакція держави та суспільства». URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/regionalniy-rozvitok/rekomendacii-za-rezultatami-kruglogo-stolu-podviyne-mnozhinne>.
4. БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПОДВІЙНОГО (МНОЖИННОГО) ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ О.Д. Маркєєва, завідувач відділу державної та громадської безпеки центру безпекових досліджень НІСД Б.Л. Розвадовський, к.ю.н., доцент, головний консультант відділу державної та громадської безпеки центру безпекових досліджень НІСД. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-04/az-1_23.03.2021-mnozh-grom-1.pdf.
5. Коментар МЗС України щодо набуття в РФ чинності нормативно-правового акта, який порушує законні права громадян України. URL: https://mfa.gov.ua/news/komentar-mzs-ukrayini-shchodo-nabuttya-v-rf-chinnosti-normativno-pravovogo-akta-yakij-porushuye-zakonni-prava-gromadyan-ukrayini?fbclid=IwAR0YFjSnicy8FByq64SqxD8aMA0s0RxXYkD7Ebd-XCN_m3ZMmA9GBCJnc.
6. Мобілізація з подвійним громадянством: як діє закон за наявності другого паспорта. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20250721-mobilizacziya-z-podviynym-gromadyanstvom-yak-diye-zakon-za-nayavnosti-drugogo-pasporta>.
7. The human rights impacts of Russia's war on Ukraine. URL: <https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/ukraine>.
8. Russian authorities arrest dual Russian German citizen on sabotage accusations. URL: <https://apnews.com/article/russia-germany-arrest-ukraine-sabotage-6dc2c6dd7e2678f478d418d6856fa01a>.
9. Законопроект про множинне громадянство: все, що потрібно знати. URL: <https://suspilne.media/667252-zakonoprojekt-pro-mnozinne-gromadanstvo-vse-so-potribno-znati/>.

Юр'єва Мілана Сергіївна, здобувач вищої освіти Юридичного інституту
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Науковий керівник: Риндюк Віра Іванівна, доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теоретичної юриспруденції
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

МНОЖИННЕ ГРОМАДЯНСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ “М’ЯКОЇ СИЛИ”: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

В умовах глобальних викликів, спричинених безпрецедентною міграцією населення та триваючою збройною агресією, Україна стоїть перед необхідністю переосмислення своєї політики щодо громадянства. Питання легалізації множинного громадянства для мільйонів українців за кордоном виходить за межі суто правової площини, перетворюючись на стратегічний інструмент національної безпеки, демографічної стабільності та посилення міжнародного впливу. Використання потенціалу закордонного українства через інститут громадянства є не просто можливістю, а геополітичним імперативом. Досвід таких країн, як Ізраїль, Ірландія та Польща, демонструє, що продумана політика множинного громадянства може стати потужним інструментом “м’якої сили”, що приносить значні економічні, політичні та культурні дивіденди.

Поняття “м’якої сили” (soft power), введене Джозефом Наєм, означає здатність держави досягати бажаних результатів через привабливість власної культури, цінностей та зовнішньої політики, а не через примус [3]. У контексті громадянства, “м’яка сила” реалізується через розгалужену та лояльну до своєї історичної батьківщини діаспору. Надаючи українцям за кордоном право зберігати громадянство України поряд з громадянством країни проживання, держава не просто зберігає формальний зв’язок, а створює глобальну мережу агентів впливу. Ці люди, інтегровані в суспільства інших країн, стають носіями української ідентичності, провідниками її інтересів та неформальними дипломатами, що значно посилює позиції України на світовій арені.

Наріжним каменем успішної політики множинного громадянства є досвід Держави Ізраїль. Його політика ґрунтується на “Законі про повернення”, який надає кожному єврею право на репатріацію (алію) та отримання ізраїльського громадянства, не вимагаючи відмови від попереднього. Цей підхід перетворив світову єврейську діаспору на потужний актив держави. Політичні дивіденди проявляються у функціонуванні впливових лобістських організацій (наприклад, AIPAC у США), які відстоюють інтереси Ізраїлю на найвищому міжнародному рівні. Економічні дивіденди включають багатомільярдні інвестиції, трансфер технологій та знань від представників діаспори, а також створення сприятливого бізнес-клімату. Культурні дивіденди полягають у глобальному поширенні єврейської культури та формуванні позитивного іміджу країни. Ізраїльський кейс доводить, що громадянство може бути не бар’єром, а мостом, що об’єднує націю незалежно від географічних кордонів [4].

Досвід інших країн також підтверджує ефективність такого підходу. Ірландія, яка має одну з найбільших діаспор у світі, активно підтримує зв’язки із закордонними

ірландцями, що забезпечує їй значний політичний вплив, особливо у США, та стимулює туризм. Польща запровадила “Карту поляка”, яка не є громадянством, але надає особам польського походження низку прав і є першим кроком до його отримання. Цей інструмент дозволяє Варшаві посилювати зв’язки з історичними меншинами в країнах колишнього СРСР та зміцнювати свій регіональний вплив. Ці приклади свідчать про те, що гнучка політика у сфері громадянства є ознакою сучасної, впевненої у собі нації, яка розглядає своїх людей за кордоном не як втрату, а як стратегічний ресурс.

Для України легалізація множинного громадянства (з обережним диференційованим підходом, що виключає громадянство держави-агресора) може принести комплексні дивіденди. В економічній сфері це стимулюватиме інвестиції від успішних представників діаспори, сприятиме поверненню в Україну висококваліфікованих фахівців (“brain gain” замість “brain drain”) та полегшить вихід українського бізнесу на глобальні ринки через діаспорні мережі. Збереження правового зв’язку з мільйонами вимушених мігрантів у майбутньому полегшить їхнє повернення та участь у повоєнній відбудові. У політичній сфері це дозволить сформуванню потужного проукраїнського лобі в країнах G7 та ЄС, що є критично важливим для протидії російській агресії та забезпечення міжнародної підтримки. Українці, які обіймають державні посади в інших країнах, зможуть більш відкрито та ефективно просувати інтереси своєї історичної батьківщини. У культурній та інформаційній сферах це посилить глобальну українську ідентичність, сприятиме поширенню української мови та культури, а також створить потужну мережу для боротьби з російською дезінформацією.

Отже, розгляд множинного громадянства виключно через призму конституційних обмежень [1] чи потенційних ризиків є застарілим та контрпродуктивним підходом [5]. У сучасному світі громадянство є динамічним інструментом, здатним посилювати державу. Досвід Ізраїлю та інших успішних країн переконливо доводить, що легалізація множинного громадянства для закордонних українців є стратегічно виваженим кроком, який дозволить перетворити діаспору на потужну “м’яку силу”. Це сприятиме економічному зростанню, посиленню політичного впливу та зміцненню національної єдності в глобальному масштабі, що є життєво необхідним для майбутнього України, з урахуванням чинного законодавства [2].

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 13. Ст. 65.
3. Nye J. S. Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York : PublicAffairs, 2004. 191 p.
4. Shachar A. The Birthright Lottery: Citizenship and Global Inequality. Cambridge : Harvard University Press, 2009. 288 p.
5. Малиновська О. А. Подвійне громадянство: світові тенденції та виклики для України. Стратегічні пріоритети. 2019. № 1 (50). С. 45–53.

Гребенюк Діана Олександрівна, здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Шаповалова Катерина Геннадіївна , доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін, доктор філософії з галузі «Право»
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

НАСЛІДКИ ПОВТОРНОЇ НЕЯВКИ СТОРОНИ В СУДОВЕ ЗАСІДАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ЦПК

Неявка сторони у судове засідання це одна з найактуальніших проблем цивільного судочинства, яка безпосередньо впливає на реалізацію конституційного права особи на справедливий суд, а також на принципи змагальності та диспозитивності процесу. У межах чинного Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) інститут неявки врегульовано таким чином, щоб забезпечити баланс між правом сторін на участь у розгляді справи та необхідністю ефективного функціонування судового процесу.

Важливо зазначити, що ЦПК України (стаття 223) розмежовує поняття першої та повторної неявки сторони. Якщо перша неявка може бути виправдана, і суд, як правило, призначає нову дату розгляду, то повторна відсутність без поважних причин уже має конкретні правові наслідки. Стаття 223 ЦПК України встановлює, що якщо відповідач, належним чином повідомлений про дату, час і місце розгляду справи, повторно не з'явився, суд має право ухвалити рішення за наявними матеріалами, тобто винести заочне рішення [5].

Судова практика останніх років демонструє, що суди дедалі частіше застосовують норми статті 223 ЦПК України із врахуванням принципів процесуальної економії та добросовісності. Наприклад, за даними Єдиного державного реєстру судових рішень, у 2024 році понад 17% цивільних справ було розглянуто заочно через повторну неявку відповідачів, а близько 9% позовів було залишено без розгляду у зв'язку з неявкою позивачів [1].

Лазарєв В. В. вважає, що інститут повторної неявки у цивільному процесі має подвійне значення: з одного боку, він є інструментом дисциплінування сторін та запобігає зловживанням, з іншого виступає гарантією дотримання принципів справедливості, коли суд оцінює поважність причин відсутності [6, с.180].

Ігнатенко В. зауважує, що застосування санкцій у випадку повторної неявки сторони в судове засідання вимагає дотримання певних процесуальних умов, що забезпечують баланс між оперативністю судового провадження та дотриманням прав учасників процесу. Ключовою передумовою є належне повідомлення сторони про час, місце та дату судового засідання [2]. Якщо особа не була належним чином повідомлена, застосування санкцій суперечитиме принципу змагальності та праву на справедливий суд.

Іншим чинником, що має визначальне значення є повторність неявки. Перша відсутність сторони зазвичай не тягне за собою суворих наслідків, так як суд може відкласти слухання. На відміну від повторної неявки, яка створює юридичну підставу для застосування санкцій залишення позову без розгляду або ухвалення заочного рішення.

Відповідно до статті 169 ЦПК України, якщо позивач, належним чином повідомлений про судові засідання, вдруге не з'являється без поважних причин або не подає заяву про розгляд справи за його відсутності, суд залишає позов без розгляду [5]. Це положення підкреслює важливість активної участі позивача у процесі та надає суду право припинити провадження у справі у разі неналежної поведінки позивача. Щодо роз'яснень Верховного Суду України, Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 року № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції» містить вказівки на необхідність належного повідомлення сторін та можливість розгляду справи за їх відсутності за умови подання відповідної заяви [7].

Поважні причини неявки мають індивідуальний характер і не містять вичерпного переліку у законі. Згідно з ст. 231 ЦПК України, суд оцінює їх у контексті конкретної справи та обставин. До таких причин можуть належати обставини непереборної сили, хвороба, перебування в лікарні або інші форс-мажорні умови. Згідно зі статтею 223 ЦПК України, якщо сторона залишає залу судового засідання без дозволу суду, така поведінка прирівнюється до неявки. У разі повторної неявки без поважної причини суд може залишити позов без розгляду [5]. Наприклад, в Ухвалі Приморського районного суду м. Одеси від 20.01.2025 р. по справі № 522/1863/23-Е позивач двічі не з'явився на судові засідання, був належно повідомлений, не подав заяви про розгляд справи за своєю відсутністю і суд застосував наслідок у вигляді залишення позову без розгляду [6].

У випадках, коли суд визнав явку сторони обов'язковою, наприклад, для особистих пояснень, неявка навіть із поважних причин може призвести до відкладення, але не до звільнення від наслідків. У таких обставинах суд, керуючись принципом пропорційності, має оцінити, чи справді відсутність сторони перешкоджає повному та неупередженому розгляду.

Разом із тим, особа, яка допустила повторну неявку, не позбавлена правового захисту. ЦПК України передбачає можливість звернення до суду з клопотанням про поновлення строку або перегляд ухваленого рішення. Якщо позивача позбавлено можливості відновити провадження через залишення позову без розгляду, він має право повторно звернутися до суду з тією ж вимогою, але з дотриманням процесуальних вимог і усуненням попередніх недоліків. [2, с.164].

Лазарєв В. В. переконаний, що виходячи з аналізу законодавства та практики, учасникам процесу доцільно приділяти особливу увагу контролю за судовими повідомленнями та належному реагуванню на них. У разі виникнення сумнівів щодо можливості з'явитися до суду, сторони мають завчасно подавати заяву про розгляд справи за їх відсутності або клопотання про відкладення засідання із зазначенням поважних причин. Вчасне інформування суду про неможливість участі та подання підтвердних документів здатне не лише уникнути застосування санкцій, а й зберегти право на справедливий розгляд [3, с.184].

Отже, інститут повторної неявки сторони до судового засідання, врегульований чинним ЦПК України, відіграє ключову роль у забезпеченні належного процесуального порядку, дисципліни учасників справи та ефективності правосуддя. Сучасна судова практика демонструє посилення суворості у застосуванні наслідків повторної неявки, навіть якщо причини відсутності сторони не підтверджені належними доказами.

Список використаних джерел:

1. Воробель У. Поважність причин неявки позивача в судове засідання як кваліфікуюча ознака залишення позовної заяви без розгляду: de lege lata і de lege ferenda. *Проблеми законності*. № 157. 2022. С. 74–92. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/6132/1/34.%20Воробель%20У.%20Б.%20Поважність%20причин%20неявки.pdf> (дата звернення: 18.10.2025).
2. Ігнатенко В. Компенсації судових витрат відповідача внаслідок необґрунтованих дій позивача: коментар частини 5 статті 142 ЦПК України / В. Ігнатенко // Приватно–правові та публічно–правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану : матеріали наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 18 жовтня 2024 р.). – Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2024. – С. 163–166. URL: <https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2025/04/zbirnyk-18-zhovtnya-2024.pdf#page=164> (дата звернення: 18.10.2025).
3. Лазарев В. В. Концепції розуміння сутності категорії «зловживання правом». *Право і безпека*. 2023. № 1 (88). С. 179–189. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/74723d38-fd49-41e8-8073-f078b5072bdd/content> (дата звернення: 18.10.2025).
4. Гетманцев О. В., Кондрат'єва Л. А., Остафійчук Л. А., Паскар А. Л., Татулич І. Ю. Цивільне процесуальне право України (Загальна частина): підручник / за ред. О. В. Гетманцева. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 412 с. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4459/Підручник%20ЦПП%20Загальна%20частина.pdf> (дата звернення: 18.10.2025).
5. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2004. № 40–41, 42. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 18.10.2025).
6. Приморський районний суд м. Одеси. Ухвала від 20 січня 2025 р. у справі № 522/1863/23-Е. Єдиний державний реєстр судових рішень. Реєстраційний номер: 124638672. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/124638672> (дата звернення: 01.11.2025).
7. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12.06.2009 р. № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції». Єдиний державний реєстр судових рішень : веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/8247869> (дата звернення: 18.10.2025).

Чайка Валерія Богданівна, здобувач вищої освіти Юридичного інституту
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Науковий керівник: Риндюк Віра Іванівна, доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теоретичної юриспруденції
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ ТА МНОЖИННЕ ГРОМАДЯНСТВО

В умовах глобалізації та ідей щодо питання множинного громадянства, забезпечення національних інтересів та внесення змін до законодавства набуває пріоритетності. Масштабна міграція понад 8 мільйонів українців робить питання множинного громадянства одним з найбільш актуальних напрямків політики для України.

З метою врегулювання інституту множинного громадянства та забезпечення захисту національних інтересів було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення реалізації права на набуття та збереження громадянства України» [2]. Цей законодавчий акт підкреслює та визнає, що політика громадянства є основним інструментом залучення нових ресурсів. Водночас його реалізація актуалізує проблему конфлікту лояльності та необхідності запровадження чітких запобіжників, які захистять державні інтереси від зовнішнього впливу [1].

З прийняттям закону про множинне громадянство, думки про його доцільність та реалізацію права на набуття та збереження громадянства почали виникати у дискусіях багатьох науковців. Аналіз їхніх тверджень та заперечень виявляє низку невирішених теоретичних і практичних проблем.

Більшість наукових досліджень схиляється до доцільності біпатризму, проте чітке усвідомлення потенційних ризиків не виключається, кожен пропонує свої вирішення. Але чи актуальне це питання зі сторони національної ідентичності. Багато людей, які проживають поза межами України, мігрували ще за часів Радянського Союзу й наразі не мають українського громадянства. Законодавчі зміни, запроваджені Законом №4502-IX [2], можуть звернути увагу та зацікавити людей до ідеї отримання українського громадянства, що в подальшому може позитивно вплинути на розвиток європейської інтеграції та дати можливість врегулювати зв'язки держави із власними діаспорами [3]. Я. Фенич також зазначає, що переважна більшість попередніх законодавчих ініціатив, які стосувалися питання множинного громадянства, не містила нових та дієвих механізмів регулювання випадків його виникнення в громадян України [4]. Ці спроби не були спрямовані на фундаментальне розв'язання проблеми, пов'язаної з удосконаленням процесу набуття та збереження громадянства [4].

Становлення інституту громадянства нерозривно пов'язане з формування новітньої української державності, паралельно з яким і відбувається розвиток множинного громадянства, що відображає правові реалії сучасної України, як вказано у роботі Я. Фенича [4]. О.М. Ткаченко у своїй роботі попереджає, що встановлення будь-яких обмежень громадських прав для осіб із множинним громадянством на рівні звичайних законів може спричинити серйозні сумніви щодо конституційності таких норм. Це ставить питання про їхню відповідність Конституції України та принципам

рівності громадян перед законом [3]. Тому захист національних інтересів має бути зосереджений не тільки на обмеженнях, але й враховувати необхідність створення нових механізмів.

Отже, множинне громадянство є не лише правовою, а й стратегічною метою, яка вимагає від України зважених рішень. Для реалізації усіх національних інтересів потрібно використовувати усі переваги, які створено новим законом. Його успіх залежить від запровадження чітких запобіжних заходів та контролю за їх дотриманням. Тільки збалансований підхід може відповідати пріоритетам захисту національних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Березюк В. Легалізація множинного громадянства в Україні: перспективи та ризики. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* Матеріали VIII Міжнар. науково-практ. конф., м.Дніпро, 15 берез. 2024 р. С.136–138.
2. Закон України "Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення реалізації права на набуття та збереження громадянства України" : від 18.06.2025 № 4502-IX.
3. Ткаченко О.М. Сучасні виклики легалізації правового інституту множинного громадянства в Україні. *Modern paradigm of public and private law amidst sustainable development*. 2023. Т. 2. С. 271–291.
4. Фенич Я. Множинне громадянство за сучасним законодавством України. *Серія ПРАВО*. 2024. Т. 3, № 84. С. 216–220.

Чуракова Дарина Олександрівна, здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Фролов Михайло Михайлович, канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Захист прав і законних інтересів споживачів є однією з ключових складових забезпечення справедливого та ефективного функціонування ринкових відносин у сучасній економіці. В умовах швидких змін та розвитку ринкового середовища, виникає потреба у чітких правових механізмах, що гарантують недоторканність прав учасників господарської діяльності та захищають інтереси споживачів від недобросовісних практик. Це забезпечує баланс інтересів усіх сторін, сприяє підвищенню рівня довіри до ринку та стимулює економічний розвиток.

Поняття захисту прав суб'єктів господарювання та споживачів ґрунтується на загальних принципах господарського і цивільного права, що забезпечують баланс інтересів приватних осіб та суспільства. Як зазначають А.О. Гелич та Ю.О. Гелич, суб'єкт господарювання визначається як фізична або юридична особа, що здійснює господарську діяльність із метою отримання прибутку. Водночас споживач — це громадянин, який придбає, замовляє, використовує або має намір придбати товари чи послуги виключно для власних побутових потреб. Обидві категорії суб'єктів перебувають у взаємозалежних правовідносинах, де перші виступають виробниками або постачальниками, а другі — кінцевими користувачами [1, с. 172]. Тому захист їхніх прав має як спільні риси, так і суттєві відмінності, що зумовлені відмінністю правового статусу, економічних функцій та ролі в ринкових процесах. Правова база захисту прав споживачів в Україні становить фундаментальну складову сучасної правової системи, спрямовану на забезпечення належного рівня гарантій для фізичних осіб у правовідносинах із суб'єктами господарювання.

Правове регулювання захисту прав споживачів охоплює широку нормативну базу. Основними актами виступають Закон України «Про захист прав споживачів», що відповідає сучасним європейським стандартам, а також спеціальні акти, спрямовані на забезпечення рівності учасників господарських відносин. До таких належать нормативи, які регламентують інспекційну діяльність, бухгалтерський облік, процедури контролю, а також положення процесуальних кодексів, що встановлюють гарантії судового захисту. Нормативна база побудована на принципах рівності перед законом, правової визначеності, доступності правосуддя та збалансованості приватних і публічних інтересів. Відповідно до положень Закону України «Про захист прав споживачів», реалізація права на судовий захист є основоположною засадою, а розгляд спорів здійснюється в порядку, передбаченому чинним законодавством. Стаття 22 цього Закону визначає, що у випадку задоволення позову суд одночасно вирішує питання щодо відшкодування як майнової, так і моральної шкоди, що посилює рівень гарантій споживачів у судовому процесі [2]. Взаємозв'язок між правовим захистом

споживачів і господарським процесом полягає в тому, що справи цієї категорії переважно розглядаються судами загальної юрисдикції за правилами цивільного судочинства.

В.Г. Олюха та А.І. Лига наголошують, що захист прав споживачів, у свою чергу, еволюціонує у напрямі посилення інформаційної та соціальної складової. Новітні зміни до законодавства передбачають заборону нечесних комерційних практик, особливу увагу до вразливих категорій населення, а також запровадження чітких вимог щодо надання достовірної інформації про товари й послуги. Посилення державного контролю, розвиток споживчої освіти, розширення альтернативних форм вирішення спорів сприяють підвищенню рівня захисту прав споживачів [2; 3, с. 268]. Проте залишається потреба у подальшому узгодженні норм споживчого і господарського законодавства, адже надмірне державне втручання може обмежувати свободу підприємництва.

Одним із ключових викликів у сфері захисту прав споживачів у господарських правовідносинах залишається нерівність сторін. Споживач, як правило, не має юридичних, фінансових або технічних ресурсів, які є в розпорядженні підприємства чи виробника. Це створює суттєвий дисбаланс у доказуванні, зокрема у справах щодо якості продукції, достовірності інформації або належного виконання договірних зобов'язань [4, с. 44]. Додаткову складність створює наявність стандартів, технічних регламентів і внутрішніх правил підприємств, які потребують спеціальних знань для належного аналізу в суді.

У підсумку, взаємозв'язок між захистом прав суб'єктів господарювання та споживачів є системним і взаємозалежним явищем. Забезпечення прав однієї сторони має здійснюватися без порушення інтересів іншої, а держава повинна виступати арбітром, який гарантує рівновагу між приватними та публічними інтересами. Сучасні тенденції вказують на необхідність комплексного підходу: цифровізації процесів, розвитку медіації, оновлення нормативної бази та підвищення рівня правової освіти. Лише за таких умов можливе створення стабільного, справедливого й передбачуваного правового середовища, у якому і суб'єкти господарювання, і споживачі зможуть ефективно реалізовувати свої права та законні інтереси.

Список використаних джерел:

1. Гелич А.О., Гелич Ю.О. Загальні та спеціальні статуси суб'єктів господарювання за законодавством України. *The X International Scientific and Practical Conference "Trends and prospects for the development of modern education"*, November 20-22, 2023, Munich, Germany. С. 170-173.
2. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-ХІІ. *Відомості Верховної Ради УРСР* (ВВР), 1991, № 30, ст.379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення 11.11.2025).
3. Олюха В.Г., Лига А.І. Господарсько-правові аспекти захисту прав споживачів. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 1. С. 264–268.
4. Толстих А. Б. Особливості судового захисту прав суб'єктів господарювання. *Правовий часопис Донбасу*, 2024. Том 2, Номер випуску 4. С. 40–44.

Альбертович Юлія Вадимівна, здобувач 3 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти юридичного факультету

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Виговський Дмитро Леонідович, канд. юрид. наук, доцент кафедри кримінального права та процесу

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У наш час цифрові технології стають невід’ємною частиною особистого, громадського, економічного та правового життя. Разом із цим зростає кількість кримінальних правопорушень у сфері інформаційних технологій – шахрайство, несанкціонований доступ до інформаційних систем, розповсюдження шкідливого програмного забезпечення. Однак із появою та швидким розвитком генеративного штучного інтелекту (далі ШІ) – систем, які здатні створювати реалістичний текст, зображення, відео – суспільні відносини перебувають під серйозним тиском: традиційні склади злочинів і механізми кримінальної відповідальності виявляються недостатніми або невизначеними щодо нових технологічних викликів. Зокрема, нові форми порушень – маніпуляція даними, створення deepfake-зображень, використання ШІ для масового обману чи підробок – піднімають низку правових і етичних питань, зокрема кримінально-процесуального характеру.

Генеративний ШІ змінює способи та методи вчинення кримінальних правопорушень – контент, який раніше або не існував, або був технічно дуже складним для виробництва. Як зауважено, «AI changes criminal affordances because it creates new kinds of harmful content, it amplifies the range of recipients, and it can exploit cognitive vulnerabilities to manipulate user behaviour» – «Штучний інтелект змінює можливості для злочинців, оскільки створює нові види шкідливого контенту, розширює коло його отримувачів і може використовувати когнітивні вразливості для маніпулювання поведінкою користувачів.» [3]

В контексті генеративного ШІ та кіберзлочинності зараз можемо виокремити певні ключові проблеми, такі як невідповідність старих складів злочинів відносно нових форм поведінки та можливостей, наданих ШІ. У багатьох кримінально-правових системах злочини у сфері ІТ сконцентровані на несанкціонованому доступі, шахрайстві, розкраданні даних. Але коли йдеться про генерацію фейкового контенту, маніпуляцію голосом чи образом, або створення автоматизованих шахрайських схем із ШІ – поширеною думкою є те, що система кібербезпеки України включає суттєві прогалини в законодавстві, неузгодженість нормативно-правових актів, слабку міжвідомчу координацію та недостатню кваліфікацію персоналу, що не дозволяє ефективно реагувати на кіберзагрози. [8, с. 122]

Зокрема, труднощі виникають під час кваліфікації складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 297 Кримінального кодексу України. [5] У чинній редакції диспозиції передбачено, що наруга може бути вчинена виключно над

могилою, іншим місцем поховання або тілом померлого. Такий підхід фактично не охоплює випадки використання образу померлої особи у принизливих чи неприйнятних цілях. Важливо зазначити, що згідно з положеннями коментованої норми, суспільно небезпечними визнаються дії, які «грубо порушують суспільні відносини, що забезпечують загальноприйняті моральні принципи та релігійні традиції щодо поховання померлих та вияву поваги до пам'яті і праху покійних». Так само обґрунтованим є визначення наслідків такого злочину, адже він «найбільшою мірою завдає моральної шкоди рідним і близьким померлих, а також шкодить належному вихованню людей щодо їх ставлення до загальнолюдських цінностей». [6] Отже, наявна прогалина у кримінально-правовому регулюванні унеможлиблює притягнення до відповідальності за дії, які за своєю суттю та суспільною небезпечністю є співмірними з уже передбаченим кримінальним правопорушенням.

Так само абстрактним лишається питання того, хто має нести юридичну відповідальність, завдану генеративним ШІ: користувач, розробник моделі, постачальник сервісу? У статті з Cambridge Forum зазначено, що більшість країн світу не передбачають криміналізацію ШІ у зв'язку з тим, що «AI lacks moral agency» – «ШІ не усвідомлює моральної суб'єктності». [3] Постає питання кваліфікації шкоди як кримінальної, а не цивільної, де генеративний ШІ ще більше ускладнює ситуацію, адже кримінальна відповідальність може бути масовою, але «розпорошеною» – кожна окрема дія може здаватися незначною. [1] Крім цього, виявлення deepfake-відео або зображень, з'ясування авторства, зворотна інженерія – усе це потребує високих технічних знань. Законодавство і правоохоронці нерідко не встигають за викликами сьогодення. Закон має чітко визначати, яка роль належить користувачу, яка – розробнику/постачальнику ШІ-сервісів, а яка – модератору платформи. Наприклад, аналіз «Criminal compliance for AI-generated content» висвітлює три типи суб'єктів: провайдер ШІ сервісу, технічний супровід, користувач. [2]

Нагальна потреба у розмежуванні сторін зумовлена неоднозначністю кваліфікації окремих діянь, зокрема таких, як розбещення неповнолітніх, передбачене статтею 156 Кримінального кодексу України. У коментованому кодексі зазначено, що інтелектуальними розпусними діями «можуть бути випадки ознайомлення дитини із порнографічними зображеннями, відеофільмами, цинічні розмови з нею на сексуальні теми тощо». [7] Водночас постає питання: хто нести відповідальність у ситуаціях, коли дитина користується програмами на кшталт ChatGPT або Character.AI? З огляду на специфіку таких застосунків, їх функціонування не потребує втручання третіх осіб, окрім самого користувача, але часто спілкування зі штучним інтелектом може набувати непристойного характеру – іноді навіть без усвідомленого наміру з боку неповнолітнього, що особливо небезпечно через його підвищену психоемоційну вразливість. Виникає питання: чи мають відповідальність нести батьки – за недостатній контроль за дитиною, чи провайдери – за неналежну перевірку віку користувачів, або загальну відсутність її верифікації? Адже хоч сама платформа не може усвідомлювати своєї вини, відсутність належного правового врегулювання у цій сфері залишає малолітніх осіб вразливими до негативного впливу на їхнє моральне та фізичне становлення, а також сприяє формуванню у дітей аморальних переконань і поведінкових моделей.

Розвиток кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері інформаційних технологій має передбачати технологічні зміни, орієнтуючись на

актуальні проблеми сучасного правового клімату. Генеративний ШІ виводить злочинність в нову, унікальну галузь: кримінальні правопорушення можуть стосуватися не лише доступу до чи викрадення даних, а створення даних, які раніше не існували і не могли бути створені, маніпуляція образами людей проти їх згоди, масове поширення обурюючого контенту, порушення приватності та репутації. У майбутньому межа між «віртуальним» і «реальним» кримінальним правопорушенням ставатиме дедалі розмитішою – і саме право має стати тим інструментом, що зможе утримати баланс між інноваціями і безпекою, між свободою розвитку технологій і захистом прав людини.

Список використаних джерел:

1. Artificial Intelligence, Criminal Infringement and Intent – Is the Protection Really Equal for All Works? - ІІС - International Review of Intellectual Property and Competition Law. *SpringerLink*. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s40319-025-01592-7> (дата звернення: 02.11.2025).
2. Criminal compliance for AI-generated content - Professional Articles - AllBright Law Offices. 首页 - 上海市锦天城律师事务所. URL: <https://www.allbrightlaw.com/EN/10475/98996d6dd7a67a5b.aspx> (дата звернення: 02.11.2025).
3. Generative AI and criminal law | Cambridge Forum on AI: Law and Governance | Cambridge Core. *Cambridge Core*. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/cambridge-forum-on-ai-law-and-governance/article/generative-ai-and-criminal-law/CFBB64250CAC6A338A5504F0F41C54AB> (дата звернення: 02.11.2025).
4. Unsettled Law: Time to Generate New Approaches?. *arXiv.org*. URL: <https://arxiv.org/abs/2407.01968> (дата звернення: 02.11.2025).
5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III: станом на 17.07.2025 // Верховна Рада України: офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. (дата звернення: 11.11.2025)
6. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар. URL: <http://mego.info/node/1224>. (дата звернення: 11.11.2025)
7. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар. URL: <https://mego.info/стаття-156-розбещення-неповнолітніх> (дата звернення: 11.11.2025)
8. Француз А.Й., і Шепеля А.М. «АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ». *Legal Bulletin*, no. №13 (Вересень 26, 2024): 121–125. URL: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/485> (дата звернення: 13.11.2025)

Макуха Ярослав Євгенович, курсант групи ПД-332, Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Крупський Єгор Романович, курсант групи ПД-332, Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Варава Володимир Вікторович, доцент кафедри
Оперативно-Розшукової діяльності
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

ОПЕРАТИВНО РОЗШУКОВА ПРОТИДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ВОЛІ ЧЕСНОСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ

Забезпечення невід'ємних прав і свобод людини є фундаментальною засадою будь-якої демократичної держави. Україна, як правова держава, визнає людину, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Однак, незважаючи на нормативно-правове забезпечення та розвиток правозахисних інститутів, злочини проти волі, честі та гідності особи залишаються одними з найнебезпечніших посягань на основи людського існування. Саме тому питання оперативно-розшукової протидії таким кримінальним правопорушенням набуває особливої актуальності в умовах сучасних суспільних трансформацій, воєнного стану та загального зростання рівня злочинності.

Поняття волі, честі та гідності особи охоплює широку палітру духовних, моральних і соціально-правових цінностей. Воля є проявом самостійності людини у виборі поведінки, прийнятті рішень та реалізації власних інтересів у межах закону. Честь і гідність, у свою чергу, характеризують морально-етичну складову особистості, що визначає її внутрішню самооцінку та соціальне визнання. Будь-яке кримінальне посягання, спрямоване на ці блага, не лише завдає шкоди конкретній особі, а й підриває моральні основи суспільства, дестабілізує правопорядок і знижує рівень довіри громадян до державних інституцій.

Кримінальний кодекс України відносить до злочинів проти волі, честі та гідності такі правопорушення, як незаконне позбавлення волі, торгівля людьми, катування, примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, наклеп, образа, погроза насильством, порушення рівноправності громадян, а також інші форми посягання на особисту свободу і моральну цілісність. Розкриття та попередження таких злочинів потребує комплексного підходу, у якому важливе місце посідає саме оперативно-розшукова діяльність, адже вона забезпечує виявлення, документування та припинення злочинної діяльності на ранніх етапах [1].

Оперативно-розшукова діяльність (ОРД) є специфічним видом державної діяльності, що має на меті забезпечення громадської безпеки, виявлення і розкриття злочинів, розшук осіб, які їх вчинили, а також здобуття інформації про обставини, що становлять загрозу правам і свободам людини чи інтересам держави. Вона здійснюється спеціальними підрозділами правоохоронних органів на підставі Закону

України «Про оперативно-розшукову діяльність» та інших нормативних актів [2]. Особливість ОРД полягає у використанні негласних методів отримання інформації – спостереження, контроль комунікацій, впровадження оперативних джерел, спеціальні експерименти тощо. Ці заходи спрямовані на попередження, виявлення та документування злочинів, які часто мають латентний характер.

Злочини проти волі, честі та гідності мають особливо високий рівень латентності, адже потерпілі не завжди готові звертатися по допомогу через страх, сором чи недовіру до органів влади. Це стосується, зокрема, випадків насильства, торгівлі людьми, катувань або примусового утримання. Тому саме оперативні підрозділи, які мають можливість діяти превентивно, часто стають єдиним ефективним механізмом виявлення таких злочинів [3]. Оперативно-розшукова протидія у цій сфері передбачає не лише реагування на вже скоєні правопорушення, а й активне виявлення підготовчих дій, відстеження міжособистісних, економічних чи кримінальних зв'язків, що можуть свідчити про загрозу свободі людини.

У контексті воєнного стану, коли посилюються процеси соціальної напруги, міграції населення, збільшується кількість вимушено переміщених осіб і випадків зловживання владою, оперативно-розшукова діяльність набуває ще більшого значення. Зростає кількість злочинів, пов'язаних із незаконним позбавленням волі, катуванням, примусовою працею, сексуальним насильством, порушеннями прав військовополонених та цивільних. Такі злочини нерідко мають системний, організований характер, що потребує від оперативних підрозділів не лише технічних ресурсів, а й глибокої аналітичної та психологічної підготовки.

Ефективність оперативно-розшукової протидії залежить від кількох ключових чинників: належного правового регулювання, рівня професійної підготовки кадрів, міжвідомчої взаємодії, використання сучасних інформаційних технологій, а також дотримання прав людини під час проведення оперативних заходів. У практичній площині особливу роль відіграє інформаційно-аналітичне забезпечення, що включає систематизацію відомостей про осіб, які схильні до вчинення злочинів проти волі чи честі, аналіз соціальних мереж, вивчення психологічних портретів, моніторинг ризикових груп та осередків злочинності.

Водночас оперативно-розшукова діяльність у цій сфері стикається з низкою етичних і правових дилем. Необхідність отримання доказової інформації часто межує з ризиком порушення конституційних прав громадян, зокрема права на приватність, свободу вираження поглядів і недоторканність особистого життя. Тому надзвичайно важливою умовою є дотримання принципів законності, пропорційності, мінімального втручання та судового контролю. Лише баланс між ефективністю оперативних дій і захистом прав людини здатний забезпечити легітимність та суспільну довіру до результатів оперативно-розшукової діяльності [4].

Сучасна оперативно-розшукова діяльність поступово інтегрує новітні технологічні інструменти. Використання штучного інтелекту, систем відеоаналітики, біометричної ідентифікації, кібермоніторингу дозволяє значно розширити можливості з виявлення та фіксації злочинів, особливо тих, що вчиняються у цифровому середовищі – поширення принизливих матеріалів, кібербулінг, психологічний тиск тощо. Проте цифровізація також ставить нові виклики у сфері захисту персональних даних і приватного життя, що зумовлює потребу у створенні чітких етичних і правових рамок для використання технологій в оперативно-розшуковій практиці.

Важливим аспектом є також міжвідомча та міжнародна координація. Оскільки злочини проти волі, честі та гідності часто мають складний соціальний характер і можуть бути пов'язані з торгівлею людьми, насильницькими злочинами або воєнними злочинами, ефективна протидія можлива лише за умови об'єднання зусиль поліції, прокуратури, СБУ, прикордонної служби, міжнародних правоохоронних структур і правозахисних організацій. В цьому контексті важливу роль відіграє імплементація міжнародних стандартів, зокрема Конвенції ООН проти катувань, Європейської конвенції з прав людини, а також рішень Європейського суду з прав людини, які формують правову практику щодо захисту особистої свободи та гідності.

Оперативно-розшукова протидія злочинам проти волі, честі та гідності особи – це не лише технічний чи організаційний процес, а насамперед моральна місія держави, спрямована на захист людської сутності. Вона повинна поєднувати аналітичний розум і гуманістичну чутливість, юридичну точність і етичну відповідальність. Лише тоді її результати стануть справді ефективними та відповідатимуть принципам правової держави.

Підсумовуючи, можна зазначити, що сучасна система оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням проти волі, честі та гідності особи потребує подальшого вдосконалення – як на законодавчому, так і на практичному рівнях. Необхідно зміцнювати кадровий потенціал, впроваджувати нові технології, підвищувати прозорість і контроль за діяльністю оперативних підрозділів, водночас забезпечуючи захист прав людини. Лише системна, збалансована, гуманістично орієнтована оперативно-розшукова діяльність здатна стати ефективним інструментом у боротьбі з тими злочинами, що підривають основи людської свободи, честі та гідності – найвищих цінностей, на яких ґрунтується сучасне правове суспільство.

Список використаних джерел:

1. Вакуленко А. Е. Теоретичні та правові засади сприяння громадян оперативним підрозділам Національної поліції України під час протидії кримінальним правопорушенням: дис. ... докт. філос.: 081 «Право». Дніпро, 2023. 200 с.
2. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» Відомості України (ВВР), 1992, № 22, ст.303 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Кириченко О. В. Оперативно-розшукова протидія злочинам проти громадської безпеки кримінальною поліцією: проблема теорії та практики: монограф. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 428 с.

Зелінська Любов Сергіївна, студентка факультету слідчої та детективної діяльності
IV курсу групи 03-22-02

Харківський Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Науковий керівник: Дуравкін Павло Михайлович, доцент, кандидат юридичних наук, доцент

Харківський Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

ОПОДАТКУВАННЯ КРИПТОАКТИВІВ ТА ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ МОМЕНТУ ВИНИКНЕННЯ ПОДАТКОВОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Розвиток крипторинку в Україні відбувається швидше, ніж формування його нормативної бази. Відповідно, Податковий кодекс України (далі – ПКУ) не містить окремого розділу щодо криптовалюти або інших видів віртуальних активів, а позиція контролюючих органів ґрунтується на тлумаченні загальних норм про доходи фізичних осіб, що призводить до розбіжностей у практичному трактуванні моменту, з якого виникає обов'язок сплатити податок [2].

Незважаючи на ухвалення Закону України «Про віртуальні активи» у 2022 році, його норми досі не діють, оскільки закон прив'язаний до змін у Податковому кодексі [3]. Л. Могил досліджуючи правову природу віртуальних активів, наголошує, що без чіткого визначення податкової моделі будь-яке регулювання буде неповним, оскільки економічний тягар впливає на поведінку учасників ринку та може стимулювати або стримувати легалізацію операцій [1, с. 168].

Поки податкове законодавство не адаптоване до особливостей крипторинку, Державна податкова служба застосовує загальні правила оподаткування доходів фізичних осіб. Прикладом, у податкових консультаціях зазначено, що прибуток від продажу криптовалюти включається до річного оподаткованого доходу. Отже, криптоактив трактується як майно, тому до нього застосовують загальні норми про доходи від операцій з майном. Важливо, що податкова служба поділяє криптооперації залежно від джерела виплати: отримання коштів від нерезидента вважається іноземним доходом, а від резидента – іншим доходом, але податкове навантаження однакове в обох випадках.

Проблема полягає в тому, що загальні норми ПКУ не враховують специфіку цифрових активів, де операція продажу може не супроводжуватись надходженням фіатних коштів, а відбуватися шляхом обміну одного активу на інший. В результаті, відсутність чітких критеріїв податкової події змушує платників самостійно інтерпретувати, чи обмін криптоактивів є оподатковуваним, чи ні, що створює значні ризики при перевірках. І. Шепель зазначає, що прирівнювання будь-якого відчуження криптоактиву до доходу є спрощеним підходом, оскільки воно не відображає економічного змісту багатьох операцій, особливо внутрішніх конверсій у межах одного портфеля [5, с. 1].

Стаття 168 ПКУ встановлює загальний порядок нарахування та сплати податку на доходи фізичних осіб і військового збору, і вона застосовується до криптодоходів до моменту набуття чинності змін. Платники зобов'язані декларувати доходи до 1 травня року, що настає за звітним, і сплачувати податки до 1 серпня. Фактично це означає, що

інвестори самостійно визначають суму прибутку, але без спеціальних правил розрахунку собівартості та вартості придбання це часто стає надзвичайно складним завданням. Крім того, податкова наголошує на необхідності зберігати документи про купівлю: чеки біржі, історію транзакцій, дані про комісії, але на практиці виникають ситуації, коли такі документи недоступні у повному обсязі, що робить доведення витрат проблематичним [2].

У 2025 році внесено законопроект №10225-д, ухвалення якого прив'язане до запуску Закону України «Про ринки віртуальних активів» у новій редакції [4]. Відповідно, пропонується встановити чіткі правила оподаткування та визначити віртуальний актив як рухоме майно, що існує виключно в електронній формі і виражене у токенизованих записах.

Ідея про прирівнювання криптоактивів до майна підтримується багатьма науковцями, які вказують, що віртуальний актив має економічні ознаки речі, якою можна володіти, відчужувати або обтяжувати зобов'язаннями. В свою чергу, податковий режим не може бути повністю аналогічним до класичного майна, оскільки властивості цифрових активів ускладнюють визначення моменту, коли відбувається зміна власності та відповідно формування оподаткованого результату. У зв'язку з цим, законопроект пропонує спеціальне визначення продажу віртуального активу, яке включає відчуження за будь-яку цінність, незалежно від того, чи надходять фіатні кошти.

Законопроект передбачає також інтеграцію даних криптоплатформ у податкову систему, що означає, що біржі повинні будуть надавати інформацію про операції своїх клієнтів. За задумом, рішення повинно знизити ризики приховування доходів, але одночасно воно ставить питання про рівень захисту персональних даних і технічну можливість повноцінного контролю [4].

Проблемою, що набуває особливої ваги, є момент виникнення податкового зобов'язання у разі обміну одного активу на інший. З позиції податкової служби будь-яке відчуження криптоактиву має розглядатись як отримання доходу, але економічно такий обмін може не створювати завершеного фінансового результату, оскільки інвестор не фіксує прибуток, а тільки змінює структуру портфеля. Л. Могил вважає, що справедливим підходом би було оподаткування у разі конвертації віртуального активу у фіатні кошти або у разі здійснення операції, де надається майнова вигода, яка може бути використана як споживча [1, с. 168].

Основне питання, яке створює практичні труднощі, – це визначення податкової події. Класичні податкові системи встановлюють, що податкове зобов'язання виникає у момент отримання доходу або у момент здійснення операції, яка створила такий дохід. Для криптоактивів ці критерії не завжди придатні, оскільки економічна природа операцій може бути складнішою, ніж проста купівля-продаж. Наприклад, обмін між криптовалютами може бути частиною довгострокової інвестиційної стратегії і не супроводжуватись отриманням економічної вигоди, але він може бути визнаний продажем.

Таким чином, пропонується кілька моделей визначення податкової події. Перша модель базується на концепції реалізованого прибутку: податкове зобов'язання виникає винятково у момент фіксації прибутку шляхом продажу активу за валюту або товар. Друга модель передбачає оподаткування в момент відчуження незалежно від того, чи була отримана валютна виручка. Третя модель, яка відома як модель

відкладеного оподаткування, дозволяє платнику відкласти визнання доходу до моменту конвертації у фіатні кошти. В свою чергу, міжнародні аналітики вважають третю модель найбільш адаптованою до ринку криптовалют, оскільки вона не створює передумов до ухилення і не ускладнює внутрішні конверсії всередині портфеля.

Український законопроект формально підтримує другу модель і визначає, що будь-яке відчуження є підставою для оподаткування, але питання доказової бази та технічного забезпечення контролю все одно залишається актуальним [4]. Операції на децентралізованих біржах часто не супроводжуються даними про сторони правочину, тому фіксація моменту переходу вартості є складною. Крім того, формальний підхід до визначення податкової події може бути неефективним, оскільки контролюючі органи не мають технічної можливості відслідковувати всі транзакції без участі платника. В результаті, це означає, що обов'язок доведення лягає на інвестора, а неправильне визначення моменту зобов'язання може призвести до штрафів та нарахування пені.

Додатково проблема ускладнюється тим, що віртуальні активи можуть змінювати вартість протягом хвилин, тому визначення доходу в момент операції може бути предметом спору. Питання, за яким курсом має розраховуватись податкова база – за курсом біржі, ринковим курсом або курсом конкретної платформи – також викликає дискусії.

Таким чином, очікується, що після запровадження податкових правил ринок віртуальних активів стане більш формалізованим, що сприятиме збільшенню надходжень до бюджету. Натомість, впровадження податкових норм повинно супроводжуватись чіткими правилами щодо визначення податкової події, інакше існує ризик, що інвестори будуть обирати закордонні юрисдикції або уникатимуть декларування через складність розрахунку прибутку.

Безпосередньо для України першочерговим завданням стане розробка методичних рекомендацій для платників, які повинні містити алгоритм визначення доходу, порядок оцінки вартості активу, правила врахування комісій та процедури доведення витрат. В іншому випадку, податкові спори можуть стати масовим явищем, оскільки цифровий ринок характеризується складністю та різноманітністю операцій.

Список використаних джерел:

1. Могил Л.С. Порядок обліку операцій з криптовалютою як різновидом віртуальних активів. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2023. № 5 С. 168-174. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/05/30.pdf>
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
3. Про віртуальні активи. Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2023, № 15, ст.51. (не набрав чинності). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні. Проект Закону від 24.04.2025 № 10225-д. Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56271>
5. Шепель І.В. Криптовалюта в системі оподаткування: нові реалії та підходи. Економіка та суспільство. 2024. № 68. С. 1-10. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/4931/4874/>

Шило Даріна Василівна, здобувачка вищої освіти факультету права
*Полтавський юридичний інститут Національного університету
імені Ярослава Мудрого, Україна*

Науковий керівник: Сидоренко Анна Сергіївна, кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного, екологічного та
трудового права
*Полтавський юридичний інститут Національного університету
імені Ярослава Мудрого, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ДИФЕРЕНЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні реалії воєнного стану в Україні зумовили необхідність суттєвої адаптації правового регулювання праці до нових викликів, спрямованих на забезпечення обороноздатності держави, збереження прав працівників та підтримання стабільності економіки. Особливості диференціації трудового законодавства проявляються у встановленні спеціальних правил щодо режиму робочого часу, порядку надання відпусток, можливості звільнення, а також у гарантіях для окремих категорій населення, серед яких військовослужбовці, мобілізовані особи, внутрішньо переміщені громадяни та працівники критичної інфраструктури. З початком дії воєнного стану внесено низку змін до Кодексу законів про працю України та інших нормативних актів, що регулюють трудові відносини.

Найважливіші новації стосуються трудових договорів, випробувального терміну, умов праці, робочого часу та відпусток. Зокрема, дозволено укладати строкові трудові договори для заміщення працівників, які не можуть виконувати свої обов'язки у зв'язку з евакуацією, хворобою чи іншими причинами, а також застосовувати трудові договори з нефіксованим робочим часом. Випробувальний термін тепер поширюється на всі категорії працівників, включно з вагітними жінками, неповнолітніми та особами з інвалідністю. Роботодавцям надано право переводити працівників на інші посади чи робочі місця без їхньої згоди, якщо це необхідно для подолання наслідків воєнних дій. Для підприємств критичної інфраструктури встановлено можливість збільшення робочого тижня до 60 годин, тоді як для інших працівників тривалість роботи може бути обмежена 40 годинами на тиждень.

Також щорічна оплачувана відпустка скорочена до 24 днів, а працівники отримали право на необмежену неоплачувану відпустку [1; 2]. Водночас зазначені зміни, покликані підтримати економіку та забезпечити гнучкість трудових відносин, мають низку недоліків, що створюють труднощі на практиці. Основні проблеми стосуються оплати праці, призупинення трудових договорів та використання відпусток. Відсутність чітких механізмів своєчасної виплати заробітної плати у випадках зупинення діяльності підприємств через бойові дії ускладнює дотримання трудових прав. Законодавство дозволяє призупиняти дію трудових договорів [3, с. 182-183], однак не визначає чітко обов'язки сторін, що створює ризики правових колізій у разі відсутності комунікації між роботодавцем і працівником. Право на неоплачувану

відпустку також може стати предметом зловживань з боку роботодавців, які намагаються скоротити витрати на заробітну плату.

Ми підтримуємо позицію О. Бондаря [3], що такі прогалини потребують уточнення та впровадження чітких механізмів захисту прав працівників, включно з гарантіями збереження робочого місця та своєчасної виплати зарплати. Рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання праці в умовах воєнного стану передбачають закріплення чітких механізмів виплати заробітної плати після відновлення роботи підприємства, удосконалення правил призупинення трудових договорів із можливістю працівників шукати тимчасову зайнятість без втрати основного місця роботи, а також посилення гарантій проти примусового відправлення у неоплачувані відпустки. Додатково важливо передбачити правові запобіжники проти неправомірного звільнення працівників, які через воєнні дії втратили можливість підтримувати зв'язок із роботодавцем [3, с. 184].

Особливої уваги заслуговує розвиток дистанційної та надомної роботи як оптимальної форми зайнятості в умовах війни. Вона дозволяє виконувати завдання поза приміщенням роботодавця у безпечному місці за вибором працівника із використанням інформаційно-комунікаційних технологій, що відповідає сучасним соціально-економічним потребам. А. Клименко підкреслює важливість створення окремих інституційних структур для організації, супроводу, підтримки та оцінювання результативності дистанційної праці, а також для розвитку кар'єрних перспектив працівників у таких формах зайнятості [4, с. 149]. Ми повністю погоджуємося, оскільки розвиток дистанційної та надомної роботи дозволяє забезпечити баланс між гнучкістю робочого часу, безпекою працівників та ефективністю економічної діяльності. Дистанційна та надомна робота зберігає правову основу у вигляді трудового договору, проте її ключовою рисою є гнучкість режиму робочого часу, що може відрізнятися від внутрішніх правил трудового розпорядку, але водночас повинен відповідати нормам, визначеним Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [1].

Принцип саморегульованості дозволяє працівнику самостійно визначати початок та завершення робочого дня, що суттєво підвищує рівень його безпеки та захищеності. Деякі науковці, зокрема Д. Новіков і О. Лук'янчиков, наголошують, що правові норми, які регулюють дистанційну працю, залишаються дискусійними, оскільки законодавство визначає її лише як форму гнучкого режиму робочого часу, тоді як фактично вона становить самостійний комплекс трудової діяльності зі специфічними особливостями, що потребує спеціально адаптованих механізмів правового регулювання [5, с. 101]. Ми підтримуємо цю позицію та вважаємо, що дистанційна робота потребує подальшого нормативного врегулювання для забезпечення чітких правил взаємодії працівника та роботодавця.

Отже, правове регулювання праці в умовах воєнного стану в Україні характеризується значною диференціацією, що проявляється у гнучких підходах до організації трудових відносин, розширенні повноважень роботодавців та посиленні гарантій для окремих категорій працівників. Попри позитивну роль цих змін у забезпеченні стабільності та обороноздатності держави, вони супроводжуються низкою правових колізій і ризиків зловживань, які потребують подальшого законодавчого вдосконалення. Перспективним напрямом є розвиток дистанційних форм праці, що дозволяють забезпечити баланс між захистом трудових прав, безпекою

працівників та потребами функціонування економіки в умовах війни, а також покращують можливості адаптації до нових викликів воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
2. Кодекс законів про працю України : Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Бондар О. С. Особливості правового регулювання праці в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 2. С. 182-185.
4. Клименко А. Л. Оновлення трудового законодавства в контексті запровадження самостійних форм роботи: дистанційної та надомної. Право і безпека. 2021. № 1 (80). С. 144-150.
5. Новіков Д. О., Лук'янчиков О. М. Цивілістичний характер змін у Кодексі законів про працю України, пов'язаних із впровадженням правового регулювання дистанційної роботи. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 4. С. 100-103.

Захарченко Вікторія Олегівна, здобувач вищої освіти юридичний факультет
Полтавський юридичний інститут НЮУ ім. Я. Мудрого, Україна

Науковий керівник: Батигіна Олена Михайлівна, канд.юрид.наук, доцент
кафедри конституційного, адміністративного, аграрного права
Полтавський юридичний інститут НЮУ ім. Я. Мудрого, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ. СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ

Оренда сільськогосподарської техніки посідає важливе місце в сучасному аграрному виробництві, адже дозволяє забезпечити ефективне використання матеріальних ресурсів без необхідності значних одноразових капіталовкладень. Для багатьох фермерських господарств саме оренда стає найоптимальнішою формою доступу до сучасних машин і механізмів, що сприяє підвищенню продуктивності праці та конкурентоспроможності аграрного сектору. З юридичного погляду орендні відносини регулюються положеннями Цивільного кодексу України, який визначає загальні засади договору найму (оренди) майна, у тому числі й техніки [1, с. 1].

Відповідно до норм Цивільного кодексу, за договором оренди одна сторона (орендодавець) зобов'язується передати іншій стороні (орендареві) майно у тимчасове володіння та користування за плату. Сільськогосподарська техніка належить до складного та матеріально цінного майна, тому договір її оренди має містити низку істотних умов: точну ідентифікацію предмета оренди, строк користування, розмір орендної плати, порядок технічного обслуговування та ремонту, а також відповідальність сторін за порушення зобов'язань. З огляду на специфіку техніки, часто передбачається окремий порядок відшкодування збитків у разі її поломки або нецільового використання [5, с. 214].

Орендні відносини у сільському господарстві тісно пов'язані з економічними процесами кооперації. Кооперація сприяє раціональному використанню техніки, адже дає можливість кільком суб'єктам господарювання спільно користуватися нею або зменшувати витрати на придбання шляхом взаємного орендування [2, с. 150]. У результаті цього дрібні фермери отримують доступ до сучасних технічних засобів без необхідності великих фінансових інвестицій, а більші господарства — ефективний механізм оновлення матеріально-технічної бази.

Водночас оренда техніки має певні спільні риси з лізингом, проте відрізняється за правовою природою. Лізинг передбачає елементи фінансування та придбання майна з подальшим переходом права власності до користувача, тоді як оренда зберігає за орендодавцем право власності протягом усього строку користування. Водночас, як зазначає Грицино О. М., у сфері оподаткування оренди та лізингу існують певні схожості — обидві форми вимагають детального обліку витрат і доходів для забезпечення прозорості фінансових операцій [3, с. 57].

Науковці також підкреслюють, що оренда сільськогосподарської техніки може розглядатися як один із перспективних напрямів інвестиційної діяльності підприємств, адже забезпечує швидку окупність витрат і гнучкість у використанні ресурсів. Рекова Н. Ю. та її колеги відзначають, що розвиток ринку лізингових і орендних операцій здатен істотно вплинути на інноваційні процеси в аграрній сфері, стимулюючи модернізацію виробничих потужностей [4, с. 71].

Суттєвим аспектом договору оренди техніки є визначення порядку технічного обслуговування. Законодавство передбачає, що поточні витрати на утримання предмета оренди можуть нести як орендар, так і орендодавець — залежно від домовленості сторін. Важливо, щоб ці умови були чітко закріплені у договорі, оскільки відсутність конкретизації часто призводить до спорів щодо компенсації витрат і відповідальності за поломки техніки [5, с. 223]. У разі порушення умов договору сторони несуть цивільно-правову відповідальність відповідно до статей 610–625 Цивільного кодексу, зокрема у формі відшкодування збитків або сплати неустойки [1, с. 3].

Отже, договір оренди сільськогосподарської техніки є важливим інструментом забезпечення ефективної діяльності аграрних підприємств. Його правове регулювання поєднує норми цивільного законодавства з елементами господарських відносин і фінансового планування. Грамотне укладення таких договорів сприяє стабільності виробництва, зниженню витрат і розширенню можливостей оновлення технічної бази села. У перспективі подальше вдосконалення правового регулювання оренди сприятиме формуванню цивілізованого ринку технічних послуг у сільському господарстві України.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Колісник О. І. Кооперація як один з факторів поліпшення технічного забезпечення виробництва зернових культур // Причорноморські економічні студії. 2019. Вип. 40. С. 149–153. URL: <http://bses.in.ua/journals/2019/40-2019/23.pdf>.
3. Грицино О. М. Оподаткування операцій лізингу і оренди в Україні // Інвестиції: практика та досвід. 2011. № 12. С. 56–59. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/12_2011/12.pdf.
4. Рєкова Н. Ю., Мойсеєнко К. Є., Вільчевська К. В. Лізингові операції як перспективна форма інвестування підприємств в Україні // Економічний вісник Національного гірничого університету. 2005. № 3. С. 68–79. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DO WNLOAD=1&Image_file_name=PDF/evngu_2005_3_11.pdf.
5. Харитонов Є. О., Саніахметова Н. О. Цивільне право України : підручник. Київ : Істина, 2003. 776 с. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/l_947_69687759.pdf.

Шраменко Роман Русланович, курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Звягін Назар Сергійович, курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Чорна Аліна Геннадіївна, старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ЗБАГАЧЕННЯМ: ПОШУК ТА ФІКСАЦІЯ ДОКАЗІВ

Документування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним збагаченням, належить до найбільш складних напрямів діяльності правоохоронних органів. Ця категорія кримінальних правопорушень характеризується високим рівнем латентності, використанням складних фінансових схем, міжнародних інструментів ухилення від контролю та глибокою інтеграцією у політичні, економічні й адміністративні структури держави. Незаконне збагачення становить серйозну загрозу для національної безпеки, адже воно підриває довіру громадян до влади, спотворює принципи соціальної справедливості та унеможливорює формування ефективної системи управління.

Ефективне документування таких кримінальних правопорушень потребує не лише глибоких правових знань, а й володіння спеціальними навичками аналітичного пошуку, фінансового моніторингу та цифрової криміналістики. Визначальне значення має правильне виявлення, фіксація та закріплення доказової інформації, що дозволяє довести факт набуття активів без законних підстав.

Особливості документування незаконного збагачення обумовлені його специфічною природою як кримінальне правопорушення з матеріальним складом, де предметом посягання є незаконно набуті активи — гроші, майно, цінні папери, права вимоги, корпоративні права тощо. Основна складність полягає у тому, що такий злочин рідко супроводжується прямими доказами, натомість характеризується непрямими фінансовими слідами, які потрібно правильно ідентифікувати та пов'язати між собою.

Пошук доказів починається з аналізу офіційних джерел інформації: декларацій про доходи, податкових звітів, даних банківських установ, реєстрів нерухомості та транспортних засобів. Порівняння задекларованих доходів з фактичним майновим станом особи дає підстави для формування первинної доказової бази. Важливим етапом є проведення фінансово-аналітичного дослідження, спрямованого на встановлення джерел походження коштів, маршрутів руху капіталу та можливих зв'язків з підконтрольними юридичними особами[1].

Однією з особливостей документування є необхідність доведення непропорційності між доходами і набутими активами. Це потребує залучення експертів-економістів, аудиторів, фахівців з фінансового моніторингу. У процесі розслідування здійснюється ретельна перевірка договорів, платіжних доручень,

банківських виписок, інвестиційних операцій, а також майнових трансакцій членів сім'ї підозрюваного. У сучасних умовах важливо враховувати цифрові сліди — електронне листування, криптовалютні операції, трансакції через фінансові платформи та онлайн-брокерів.

Документування незаконного збагачення передбачає використання як традиційних, так і спеціальних методів фіксації доказів. До традиційних належать обшуки, виїмки, допити свідків, вилучення документів та електронних носіїв інформації. Спеціальні методи включають контроль за фінансовими операціями, негласні слідчі (розшукові) дії, аудиторські перевірки, аналіз електронних даних з використанням програмних комплексів[1].

Особливу увагу слід приділяти забезпеченню належності й допустимості доказів. Кожен доказ повинен бути здобутий у процесуально визначений спосіб, із дотриманням вимог кримінального процесуального закону, аби уникнути його визнання недопустимим у суді. Для цього необхідне детальне протоколювання всіх слідчих дій, фіксація джерел інформації та обставин її отримання.

Велике значення має міжнародна співпраця, адже незаконно набуті активи часто виводяться за межі держави. Співробітництво з іноземними фінансовими розвідками, використання механізмів взаємної правової допомоги та доступ до міжнародних баз даних сприяють ефективному документуванню і поверненню активів.

Суттєвою особливістю є те, що пошук доказів незаконного збагачення часто потребує встановлення складних мережових структур власності. Використання підставних осіб, офшорних компаній, трастів і благодійних фондів створює додаткові перешкоди для розслідування. Тому в процесі документування доцільно застосовувати аналітичні методи «розкриття корпоративного покриву», що дозволяють виявити кінцевого бенефіціара активів.

Важливим інструментом є фінансовий профайлінг, який дає змогу встановити невідповідність між звичним рівнем життя та офіційними доходами особи. Аналіз витрат на предмети розкоші, закордонні подорожі, навчання дітей, придбання елітного майна дозволяє виявити приховані джерела фінансування. Відповідно до узагальнених результатів криміналістичних досліджень, процес виявлення та фіксації доказів у справах про незаконне збагачення має чітку логічну структуру, що відображена на схемі 1.

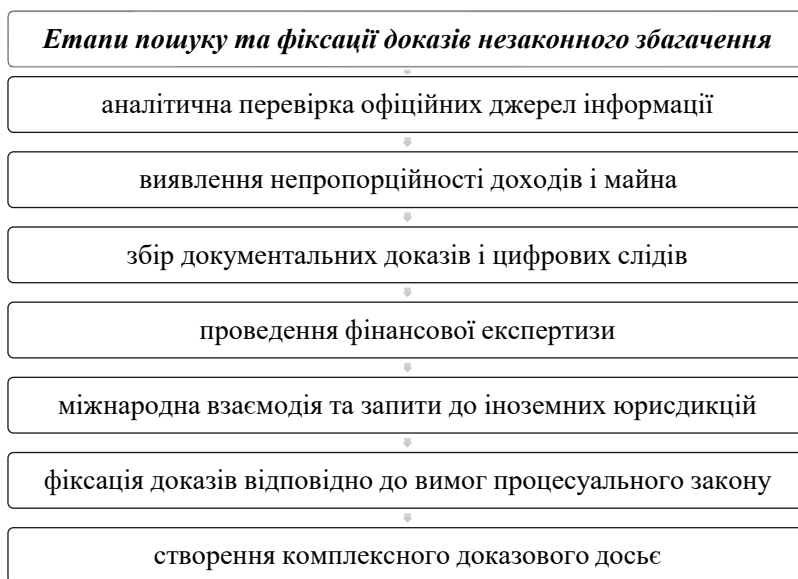

Схема 1 **Етапи пошуку та фіксації доказів незаконного збагачення**
Джерело: створено автором на основі[2]

Як показано на схемі 1, процес документування має багаторівневу структуру, що охоплює як етап аналітичного пошуку, так і стадію процесуального закріплення доказів. Така послідовність дій забезпечує цілісність доказової системи, дозволяючи перетворити інформацію з розрізнених фінансових даних у процесуально значимі факти.

Одним із ключових принципів документування є системність, яка передбачає поєднання фінансового аналізу, технічної експертизи та юридичної оцінки. Успіх розслідування залежить від здатності слідчої групи вибудувати логічний ланцюг між джерелом незаконних коштів і кінцевими активами, що підтверджують незаконне збагачення.

В умовах цифровізації економіки особливе значення набуває використання технологій фінансової розвідки, блокчейн-аналітики та інструментів відстеження транзакцій. Вони дозволяють виявляти схеми конвертації та маскування активів, які раніше залишалися поза контролем традиційних правоохоронних методів. Окрім технічних аспектів, важливим є забезпечення захисту джерел інформації та збереження конфіденційності даних. Порушення цих вимог може призвести не лише до втрати доказів, а й до розголошення слідчої таємниці, що унеможливило подальше ефективне розслідування[3].

Документування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним збагаченням, вимагає комплексного підходу, який поєднує аналітичні, технічні, фінансові та процесуальні методи. Головною метою є створення стрункої системи доказів, що переконливо підтверджує факт набуття активів без законних підстав. Ефективність цього процесу залежить від професійної підготовки слідчих, доступу до фінансової інформації, рівня міжвідомчої та міжнародної співпраці. Використання сучасних технологій аналітики та цифрової криміналістики значно підвищує результативність пошуку доказів і дозволяє виявляти приховані активи навіть у найскладніших фінансових схемах. Формування єдиної методики документування таких злочинів сприятиме зміцненню антикорупційної системи, підвищенню довіри до правосуддя та утвердженню принципів доброчесності у сфері публічної служби.

Список використаних джерел:

1. Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід [Текст] : матеріали Міжнар. наук.-практ. круглого столу (Київ, 19 лют. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. – 258 с.
2. Дудоров О.О., Комарницький М.В., Калмиков Д.О. Кримінальна відповідальність за незаконне видобування корисних копалин в Україні : монографія. Суми : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2016. 567 с
3. Никифорчук Д. Й. Протидія злочинності: проблеми теорії та практики. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2019. № 2 (111). С. 41–48.

Карпець Анжеліка Володимирівна, здобувач вищої освіти

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Україна

Науковий керівник: Прохазка Ганна Анатоліївна, канд. юрид. наук, асистент

кафедри теоретико-правових дисциплін

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Україна

ПОНЯТТЯ ТА СТАТУС КОМБАТАНТА ЗА НОРМАМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Концепція статусу комбатантів згідно з міжнародним правом має ключове значення для визначення прав та обов'язків учасників збройних конфліктів, адже від правильного тлумачення цього статусу залежить дотримання гуманітарних стандартів під час війни та забезпечення захисту осіб, які беруть участь у бойових діях. У сучасних умовах зростання кількості міжнародних і неміжнародних конфліктів, використання приватних військових компаній та нових форм збройної боротьби, питання належного визначення кола осіб, які мають статус комбатанта, набуває особливої ваги. Воно безпосередньо впливає на гарантії гуманного поводження, визначення правового режиму військовополонених та відповідальність за порушення норм міжнародного гуманітарного права.

Питання поняття та правового статусу комбатанта за нормами міжнародного права висвітлювали у своїх наукових працях Саєнко Ю.О., Костюк Н.П., Бахновська І.П. та Колотуха І.О. Дослідники зосереджували увагу на аналізі правових критеріїв належності до комбатантів, їхніх прав та обов'язків, а також гарантій захисту, передбачених міжнародним гуманітарним правом.

Проблематика чіткого розмежування між тими, хто безпосередньо бере участь у воєнних діях, і тими, хто лише супроводжує чи забезпечує діяльність армії, залишається надзвичайно актуальною в умовах гібридних конфліктів і широкого використання нерегулярних формувань. Це розмежування напряму впливає на режим правового захисту, особливо у разі потрапляння в полон, визначення статусу військовополоненого та законності застосування сили. Вперше терміни «комбатант» і «некомбатант» з'явилися у Додатку до IV Гаазької конвенції про закони та звичаї війни на суходолі 1907 р., а їх подальший розвиток було закріплено у Женевських конвенціях 1949 р. та Додаткових протоколах 1977 р. Зокрема, ст. 3 IV Конвенції визначає, що збройні сили воюючих сторін складаються з комбатантів і некомбатантів, а в разі захоплення обидві категорії користуються правами військовополонених [1].

Відповідно до ст. 43 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій, комбатантами вважаються особи, які входять до складу збройних сил сторони, що перебуває у конфлікті, за винятком медичного та духовного персоналу. Такі учасники мають право безпосередньо брати участь у воєнних діях [10]. Водночас поняття «збройні сили» охоплює всі організовані групи й підрозділи, які перебувають під відповідальним командуванням та підпорядковуються дисциплінарній системі, що забезпечує дотримання норм міжнародного гуманітарного права [2]. Отже, статус комбатанта не лише формалізує його належність до армії, але й визначає умови міжнародно-правового захисту.

Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р. у ст. 4.А відносить до комбатантів широкий перелік категорій: особовий склад регулярних збройних сил і добровольчих формувань, членів підрозділів, що підпорядковуються невизнаним урядам, цивільних осіб, які супроводжують армію (кореспонденти, постачальники тощо), екіпажі торговельного флоту й цивільної авіації, а також жителів неокупованих територій, які стихійно чинять опір ворогові, відкрито носячи зброю й дотримуючись звичаїв війни [3]. Водночас до цієї групи належать і члени рухів опору чи добровольчих загонів, за умови що вони відповідають вимогам ч. 2 ст. 4.А: мають командування, розпізнавальний знак, відкрито носять зброю та діють згідно з законами війни [11].

Колотуха І.О. у своїй роботі писав, що комбатантами визнаються як кадрові військові, так і добровольці чи учасники ополчення [8, с. 163]. Як вказувала у своїй доповіді Міжамериканська комісія з прав людини, «привілеєм комбатанта є, по суті справи, дозвіл вбивати комбатантів противника або наносити їм поранення, а також знищувати інші військові об'єкти противника» [9]. Проте як зазначає Саєнко Ю.О. поліція й інші воєнізовані формування отримують цей статус лише після офіційного включення їх до складу збройних сил і повідомлення про це інших сторін конфлікту [4].

Цікаво, що міжнародне право допускає прирівняння до комбатантів навіть мирних жителів, які стихійно беруться за зброю проти загарбників. Це підтверджується нормами IV Гаазької конвенції, яка визнає воюючою стороною мешканців території, що чинять опір ворогу, якщо вони відкрито носять зброю та дотримуються звичаїв війни [1]. Отже, відсутність форми чи заробітної плати не позбавляє таких осіб міжнародного захисту, якщо вони діють відповідно до гуманітарних норм.

Цікаву позицію висловлюють Костюк Н. П. та Бахновська І. П., порівнюючи комбатантів і найманців: перші мотивовані ідеями свободи, демократії та дотриманням міжнародного права, тоді як найманці воюють виключно за винагороду [5]. Це міркування демонструє, що статус комбатанта має не лише юридичний, але й морально-ціннісний вимір.

Водночас у науковому середовищі існує думка, що поняття «комбатант» і «військовослужбовець» не збігаються. Збройні сили складаються і з комбатантів, і з некомбатантів. Останні виконують допоміжні функції, не беручи безпосередньої участі в бойових діях, але при цьому користуються правами військовополонених. Міжнародне гуманітарне право відносить до некомбатантів, зокрема, медичний та духовний персонал. Подібне закріплено й у національних актах: Наказ МОУ від 23.03.2017 № 164 та постанова КМУ № 698 від 17.06.2022, де до некомбатантів віднесено юристів, інтендантів, кореспондентів та ін. [6; 7].

Таким чином, аналіз джерел показує, що статус комбатантів та некомбатантів формується на перетині міжнародних і національних норм. Водночас сучасні реалії — асиметричні війни, діяльність недержавних формувань, участь добровольців — породжують нові виклики. Дискусійними залишаються питання визначення статусу «незаконних» комбатантів, шпигунів, найманців, а також гарантій для цивільних, які беруть спонтанну участь у спротиві агресору. На нашу думку, міжнародне право потребує більш гнучкого, але водночас чіткого регулювання, аби не допустити зловживань і забезпечити баланс між військовою необхідністю та захистом прав людини.

Отже, статус комбатанта в міжнародному праві має ключове значення для розмежування учасників збройних конфліктів, визначення їхніх прав і гарантій. Комбатанти є суб'єктами бойових дій, а некомбатанти виконують допоміжні функції, але обидві категорії користуються правовим захистом. Подальші дослідження мають бути спрямовані на уточнення правового становища учасників нерегулярних формувань, добровольчих об'єднань та цивільних осіб, які чинять збройний опір.

Список використаних джерел:

1. IV Конвенція «Про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі» від 18.10.1907. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text.
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.
3. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12. 08.1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.
4. Сасенко Ю.О. Поняття та статус комбатанта за міжнародним правом. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО». Випуск 39, 2024 р. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/law/article/view/14812>
5. Костюк Н.П., Бахновська І.П. Порівняльна характеристика правового статусу комбатантів та найманців. Вісник ЛДУВС імені Дідоренка Е. О. 2022. Вип. 4. URL: <https://sel.vtei.edu.ua/repository/g.php?fname=28400.pdf>.
6. Наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164 «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>.
7. Порядок забезпечення вилучення тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 17.06.2022 р. № 698 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-2022-%D0%BF#Text>.
8. Колотуха І.О., Ознаки комбатанта. Порівняльний аналіз в контексті міжнародного та внутрішньо-державного збройних конфліктів. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2022. С. 161-166 URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/01/30-1.pdf>.
9. Inter-American Commission on Human Rights, Report on Terrorism and Human Rights, OEA/Ser.L/V/ II.116 Doc. 5 rev. 1 corr., 22 October 2002, para. 68.
10. International Committee of the Red Cross. (n.d.). *Combatants and POWs – How does law protect in war?* URL: <https://casebook.icrc.org/law/combatants-and-pows>
11. Pictet, J. (Ed.). (1960). *Commentary on the Third Geneva Convention (Convention III relative to the Treatment of Prisoners of War, Geneva, 12 August 1949)*. Geneva: International Committee of the Red Cross. URL: https://tile.loc.gov/storage-services/service/l1/lmlp/GC_1949-III/GC_1949-III.pdf

Жула Андрій Юрійович, здобувач вищої освіти юридичного факультету
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

Науковий керівник: Одовічена Яна Анатоліївна, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри приватного права
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТА РІЗНИЦЯ ДОВІРНОСТІ ТА ДОГОВОРУ ДОРУЧЕННЯ

Представництво є важливим та актуальним в правовій системі України, через його правову природу, постійне підвищення інтересу до особливостей функціонування інституту представництва, а разом з тим до з'ясування суті і значення окремих пов'язаних з ним правових категорій. Пов'язано це з тим, що договір представництва є корисним інструментом здійснення цивільних прав та обов'язків за допомогою представника перед третіми особами. І саме тому є важливим розмежування таких правових інструментів як довіреність та доручення. Через це я вважаю доцільним провести порівняльний аналіз як з доктринальної так і з практичної точки зору.

Основною відмінністю цих двох понять є те, що договір доручення, який являється підставою для виникнення правовідносин представництва є двостороннім. Виявляється це в тому, що його зміст полягає в згоді довірителя надати певний обсяг прав та обов'язків та згода повіреного на виконання та здійснення цих же прав та обов'язків з метою виконання юридичних дій від імені та в інтересах довірителя, для настання бажаного результату. А довіреність собою являє односторонній правочин. Як документ довіреність виступає доказом для третіх осіб, підтверджуючи повноваження представника на здійснення юридичних дій від імені особи, яку він представляє, та обсяг цих повноважень. Довіреність також відіграє роль правофіксуючого документу, який найбільш чітко відображає суть дій, право на вчинення яких належить представнику для досягнення мети її видачі. [1]

Ще одним, але не менш важливим критерієм розмежування цих двох понять є їх форма. Згідно з ч. 3 ст. 244 довіреністю є письмовий документ, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами. З цієї статті можна зробити висновок, що в довіреності є обов'язкова закріплена письмова форма. На відміну ж від довіреності, законодавець не вніс імперативний припис, щодо форми договору доручення. З приводу не закріплення форми останнього я погоджуюся з думкою Н. В. Федорченко, що законодавець не випадково залишив таку досить велику можливість для укладення договору доручення в усній формі. Адже, необхідність у допомозі з надання тих чи інших юридичних дій досить складно прорахувати коли виникне необхідність укладання договору доручення, коли їм не до складання документів. [2]

Наступною контрастуючою ознакою між довіреністю та договором доручення є їх функціональна складова. Договір доручення регулює взаємозв'язок між довірителем і повіреним, де результат їхньої угоди фіксується у повноваженнях представника, визначених у договорі або довіреності. Цей договір є консенсуальним, оскільки набуває чинності після досягнення домовленості сторін, і, як правило, є оплатним, якщо інше не встановлено законом чи угодою. Він належить до двосторонніх

правочинів, що передбачають взаємні обов'язки для обох сторін. На відміну від цього, довіреність відіграє роль інформування третьої особи, яка бере участь у правочині. Зміст довіреності зазвичай розкриває перед третьою особою суть, обсяг, строк дії та особливості повноважень представника. Водночас довіреність виконує функцію фіксації, оскільки, будучи матеріальним документом, вона відображає реальний стан відносин між довірцем і повіреним.

Практика нотаріального посвідчення довіреностей показує, що нотаріуси чітко розрізняють договір доручення як основу представництва та довіреність як документ, що засвідчує повноваження представника. У текстах довіреностей, незалежно від їхнього типу, зазвичай зазначається, що їх посвідченню передують «усна домовленість» або «усний договір» між сторонами, що вказує на попередньо укладений у спрощеній формі договір доручення. Проте нотаріус не зобов'язаний перевіряти наявність такої домовленості, оскільки довіреність як односторонній правочин вимагає лише підтвердження волевиявлення довірителя щодо її видачі. [3]

Отже, проаналізувавши чинне законодавство та думки науковців можна дійти висновку, що відмінності між цими інститутами проявляються у їх правовій природі, формі існування та функціональній ролі. Таким чином, договір доручення та довіреність доповнюють один одного, але виконують різні функції у правовідносинах представництва.

Список використаних джерел:

1. Саванець Л. Довіреність та договір доручення: порівняльно-правовий аналіз // Актуальні проблеми правознавства. — 2020. — № 4 (24). — С. 112-118. URL: [https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/41973/1/%d0%a1%d0%b0%d0%b2%d0%b0%d0%bd%d0%b5%d1%86%d1%8c.pdf]
2. Федорченко Н.В. Договір доручення : дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2004. 151 с.
3. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції: науковий збірник / Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. — Вип. 4. — 2017. — С. 33-37 URL: [https://www.dnu.dp.ua/docs/visnik/fjur/program_5c4721b99c6ae.pdf#page=33]
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text]

Дяченко Сніжана Володимирівна, здобувачка вищої освіти юридичного факультету Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Солодка Ірина Володимирівна, канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОКРЕМИХ ДУМОК СУДДІВ КОНСТИТУЦІЙНИХ СУДІВ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ

Інститут окремої думки судді становить значну частину сучасної конституційної юстиції і є надзвичайно важливим елементом, що забезпечує суддівську незалежність та підвищує легітимність рішень органів конституційного контролю. У демократичному суспільстві, де правова дискусія є основою розвитку, можливість публічно зафіксувати альтернативну правову позицію суддею, який залишився у меншості, є не лише внутрішньою гарантією прав суддів, але й потужним зовнішнім фактором. Окрема думка відкриває завісу над процесом прийняття рішення, сприяє правовому діалогу та часто слугує джерелом аргументації для формування майбутніх правових доктрин. Саме тому порівняльний аналіз функціонування цього інституту в різних системах права стає дуже актуальним як для науки, так і для практики.

Метою цього дослідження є порівняльне визначення правової природи та юридичного значення особливих думок суддів Конституційного Суду України та Федерального Конституційного Суду Німеччини. Таке порівняння дасть змогу не лише детально проаналізувати роль окремої думки в конституційному судочинстві обох держав, а й визначити можливості вдосконалення українського інституту, щоб він міг повністю розкрити свій потенціал як чинник розвитку права.

Розпочати дослідження цього питання слід із розгляду самого поняття «окремої думки судді». Звернувшись до законодавства України, а саме до Закону України «Про Конституційний Суд України», бачимо, що воно закріплене як право, а не обов'язок, судді, який підписав рішення, висновок чи ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження у справі або про закриття конституційного провадження.[1] Саме ж поняття у законодавстві трактують як: «Сформований суддею письмовий документ, який є формою визначення власної позиції судді в разі незгоди з прийнятим рішенням або викладенням обставин, що доповнюють мотивувальну частину рішення»[2], звідси видно його подвійний характер - з одного боку, це спосіб висловити незгоду, з іншого - можливість уточнити певних моментів і поглядів, підкреслюючи його роль у забезпеченні публічної прозорості та індивідуальної відповідальності судді.

У правовій практиці України окремі думки суддів несуть доктринальний характер та не мають обов'язкового юридичного значення. Вони слугують способом вираження суддів КСУ своїх бачень, що можуть стати основою для критики чи, у перспективі, переосмислення правової позиції Суду. Важливість публікації таких актів, передусім аргументується тим, що їх оприлюднення сприяє прозорості конституційного процесу та є важливим індикатором легітимності прийнятих рішень.

Таким чином, у контексті українського конституційного судочинства, окрема думка має суто індивідуально-правову природу. Її юридичне значення, хоча і є не обов'язковим і не змінює самого рішення Конституційного Суду, але дуже важливе для розвитку правової доктрини та реалізації принципу незалежності суддів. Окрема думка дозволяє судді публічно звільнитися від відповідальності за позицію більшості, зберігаючи при цьому авторитет власної правової позиції, що є фундаментальною гарантією в умовах колегіального прийняття рішень.

Аналізуючи досвід Німеччини, зазначимо, що з 1971 року унормовано було висловлення окремих думок конституційними суддями. Закон про Федеральний Конституційний Суд у статті 30 прямо надає суддям меншості право публікувати свої окремі думки відомі як *Sondervotum* [3]. Попри те, що обидві системи мають континентально-правове підґрунтя і спрямовані на забезпечення незалежності суддів, інститути окремої думки КСУ та *Sondervotum* ФКСН показують значні відмінності в юридичному значенні та практичному впливі.

Німецьке *Sondervotum*, хоча також формально не має обов'язкової сили, набуло значно вищого фактичного авторитету в конституційній доктрині та політико-правовій дискусії. Завдяки тривалій історії застосування, деталізованій структурі та високій якості аргументації, особливі думки суддів Федерального Конституційного Суду часто розглядаються як «прогноз майбутнього права». Вони є не просто фіксацією незгоди, а активним чинником розвитку прецедентної практики, оскільки альтернативні позиції, висловлені в *Sondervotum*, нерідко через роки стають позицією більшості Суду.

Отже, підсумовуючи дане дослідження, можна сказати, що, інститути особливої думки суддів Конституційного Суду України та Федерального Конституційного Суду Німеччини мають спільну індивідуально-правову природу як конституційна гарантія незалежності судді, і в обох країнах окрема думка не є обов'язковою і не змінює змісту прийнятого рішення. Проте, ключова відмінність полягає у фактичному доктринальному та політико-правовому впливі. У той час як в Україні окрема думка функціонує переважно як інструмент прозорості та фіксації позиції меншості, німецьке *Sondervotum* набуло значно вищого авторитету як активний чинник розвитку конституційної доктрини. Досвід Німеччини свідчить, що для підвищення ефективності цього інституту в Україні необхідно посилювати його доктринальну вагу та публічну значущість, перетворюючи окрему думку на потужний інструмент критики, вдосконалення та динамічного розвитку конституційної юстиції.

Список використаних джерел:

1. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>
2. Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень : рішення Вищої Ради Правосуддя від 19.04.2018 № 1200/0/15-18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1200910-18#Text>
3. Report on Separate Opinions of Constitutional Courts. Adopted by the Venice Commission at its 117th Plenary Session. Venice, 14–15 December 2018. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2018\)030rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2018)030rev-e)

Кушнерик Кароліна Олександрівна, здобувачка вищої освіти Юридичного інституту

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Науковий керівник: Риндюк Віра Іванівна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теоретичної юриспруденції

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

ПРАВО НА ДОСТУП ДО ІНТЕРНЕТУ: ІНФРАСТРУКТУРА ЧИ ФУНДАМЕНТАЛЬНЕ ПРАВО

Доступ до мережі Інтернет у XXI столітті став невід’ємною складовою повноцінного функціонування суспільства. За даними Міжнародного союзу електрозв’язку (ITU), станом на 2024 рік понад 5,4 млрд осіб (близько 67 % населення планети) мають доступ до Інтернету [1]. В Україні цей показник сягає 79 % домогосподарств, однак значна регіональна диспропорція (міські центри – 92 %, сільська місцевість – 61 %) свідчить про нерівність у реалізації цього ресурсу [2]. Питання полягає в тому, чи слід розглядати доступ до Інтернету як нове фундаментальне право людини, необхідне для реалізації інших прав (на освіту, інформацію, участь в управлінні), чи це радше соціальне благо, яке держава має забезпечувати в міру можливостей, подібно до доріг чи електроенергії.

Аргументом на користь визнання доступу до Інтернету фундаментальним правом є його необхідність для реалізації інших прав людини. Стаття 19 Загальної декларації прав людини (1948) гарантує право на свободу думки й вираження поглядів, включаючи право «шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї через будь-які засоби вираження і незалежно від кордонів» [3]. У цифрову епоху Інтернет став основним каналом реалізації цього права. Без доступу до мережі особа фактично позбавлена можливості повноцінно брати участь у публічному дискурсі, отримувати освіту (особливо дистанційну) та реалізовувати право на інформацію. Європейський суд з прав людини у справі *Ahmet Yildirim v. Turkey* (2012) визнав блокування доступу до Google Sites порушенням статті 10 Європейської конвенції з прав людини, підкресливши, що Інтернет є ключовим інструментом для реалізації свободи вираження поглядів [4].

Зокрема, ООН у резолюції A/HRC/32/L.20 (2016) засудила навмисне порушення доступу до Інтернету як порушення прав людини [5]. Коста-Рика (2016), Франція (2016) та Греція (2017) конституційно закріпили доступ до Інтернету як право. В Україні проєкт Закону № 6055 (2021) пропонував внесення відповідних змін до Конституції, однак він не був прийнятий [6]. Визнання Інтернету фундаментальним правом передбачає обов’язок держави не лише утримуватися від обмежень, а й активно забезпечувати доступ (*positive obligation*). Під час пандемії COVID-19 (2020–2022) дистанційна освіта та віддалена робота стали єдиним способом реалізації права на освіту (ст. 26 Загальної декларації) та працю (ст. 23). Діти з родин без доступу до Інтернету втратили до 50 % навчального часу [7]. Таким чином, відсутність доступу створює системну дискримінацію за соціально-економічним статусом.

Можна навести аргументи й проти визнання доступу до Інтернету фундаментальним правом. В першу чергу, це інфраструктурний характер ресурсу.

Доступ до Інтернету вимагає значних матеріальних ресурсів: будівництва мереж, супутникових систем, енергопостачання. На відміну від класичних фундаментальних прав (свобода думки, право на життя), які не потребують активного державного втручання, забезпечення Інтернету подібне до будівництва доріг чи електромереж – це соціальне благо, що надається в межах бюджетних можливостей. У справі **Capital Cities Cable v. Crisp** (1984) Верховний суд США відмовився визнавати кабельне телебачення фундаментальним правом, аргументуючи його технологічною природою [8].

Також, визнання кожного нового технологічного блага фундаментальним правом може розмити концепцію прав людини. Як зазначає професор Е. Поснер, «права, що вимагають значних ресурсів, перестають бути правами і стають політичними обіцянками» [9]. Держави з обмеженим ВВП (Україна – 200 млрд дол. США у 2024 р.) не зможуть гарантувати універсальний доступ без порушення інших пріоритетів (охорона здоров'я, національна безпека). Право на інформацію може реалізовуватися через офлайн-канали: бібліотеки, друковані ЗМІ, радіо. Обов'язок держави – забезпечити мінімальний рівень доступу (наприклад, громадські Wi-Fi-точки), а не універсальне підключення кожного домогосподарства.

В Україні доступ до Інтернету регулюється Законом «Про телекомунікації» (2003) як послуга, а не право [10]. У Стратегії цифрової трансформації до 2030 року передбачено охоплення 95 % населення швидкісним Інтернетом, однак без конституційного закріплення [11]. Одним із можливих варіантів закріплення права на Інтернет є внесення до Конституції України положення про державний обов'язок забезпечувати мінімально необхідний доступ до Інтернету (швидкість не нижче 30 Мбіт/с) для реалізації прав на освіту та інформацію. Також, доцільною є диференційована модель: 1) універсальний базовий доступ (громадські точки, школи, бібліотеки) - як соціальне благо; 2) домашній широкосмуговий доступ - як ринкова послуга з субсидіюванням вразливих груп.

Отже, підсумовуючи, слід зазначити, що доступ до Інтернету не є абсолютним фундаментальним правом у класичному розумінні, оскільки вимагає значних ресурсів і не є єдиним способом реалізації інших прав. Водночас його відсутність створює системну дискримінацію та перешкоджає реалізації прав на освіту, інформацію та участь в управлінні. Оптимальний підхід – визнання обмеженого позитивного обов'язку держави забезпечувати мінімально необхідний доступ як умову реалізації інших прав, зберігаючи при цьому його інфраструктурну природу.

Список використаних джерел:

1. International Telecommunication Union. Digital Development Dashboard [Електронний ресурс]. – 2024. – Режим доступу: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/stat/default.aspx>
2. Державна служба статистики України. Використання Інтернету домогосподарствами у 2023 році. – К., 2024. – 12 с.
3. Загальна декларація прав людини: прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1948 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93.
4. European Court of Human Rights. Case of Ahmet Yıldırım v. Turkey (Application no. 3111/10). Judgment. – Strasbourg, 18 December 2012.
5. UN Human Rights Council. Resolution A/HRC/32/L.20: The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet. – 27 June 2016.
6. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо права на доступ до мережі Інтернет) № 6055 від 15.09.2021 // Веб-портал Верховної Ради України.

7. UNESCO. Education: From disruption to recovery [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу: <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse>
8. Capital Cities Cable, Inc. v. Crisp, 467 U.S. 691 (1984).
9. Posner E. A. The Twilight of Human Rights Law. – Oxford University Press, 2014. – 224 p.
10. Закон України «Про телекомунікації» від 18.11.2003 № 1280-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 12.
11. Стратегія цифрової трансформації України на період до 2030 року: схвалена розпорядженням КМУ від 17.11.2021 № 1474-р.

Савченко Анастасія Сергіївна, студентка 2 курсу

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Україна

Науковий керівник: Похил Олександр Миколайович, канд. юрид. наук, викладач кафедри конституційного, адміністративного, екологічного та трудового права

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Україна

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД: ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Право на справедливий суд є одним із головних прав людини, без якого неможливо забезпечити реальне верховенство права та довіру до державних інститутів [1, с. 31]. Його сутність полягає у гарантії кожній особі можливості відстояти свої інтереси перед незалежним, неупередженим і компетентним судом у розумні строки.

Актуальність теми зумовлена тим, що в Україні, попри значні реформи судової системи, практика реалізації цього права досі стикається з труднощами, зокрема з проблемою затягування процесів і невиконанням судових рішень. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) став тим органом, який сформував високі стандарти судового захисту, обов'язкові для всіх держав - членів Ради Європи.

Метою цього дослідження є розкриття сутності права на справедливий суд через аналіз практики ЄСПЛ і виявлення шляхів удосконалення його реалізації в Україні, зокрема щодо підвищення довіри до правосуддя.

Новизна дослідження полягає в тому, що увага зосереджена не лише на правових аспектах, а й на морально-етичній складовій справедливості суду, яка виступає фундаментом довіри суспільства до правосуддя. Вивчення рішень ЄСПЛ щодо об'єктивної та суб'єктивної неупередженості дозволяє краще зрозуміти, як міжнародні стандарти можуть бути впроваджені у національну практику.

Основою права на справедливий суд є принцип незалежності суддів та рівності сторін у процесі [2, с. 502]. ЄСПЛ неодноразово підкреслював, що довіра до суду ґрунтується на впевненості громадян у неупередженості суддів і прозорості розгляду справ. В Україні поступово формується судова культура, зорієнтована на ці європейські стандарти. Ключова ідея полягає в тому, що справедливість суду має оцінюватися не лише формально, а й змістовно, тобто за тим, чи забезпечує суд реальний захист прав особи [3, с. 69]. Ми вважаємо, що для зміцнення довіри до правосуддя необхідно запровадити дієвий контроль за виконанням судових рішень та підвищити відповідальність за їх ігнорування. Крім того, важливо удосконалити комунікацію суду з громадянами шляхом запровадження прозорих механізмів інформування, публічного звітування та відкритості судових процесів. Такий підхід сприятиме підвищенню довіри суспільства до правосуддя. Відповідно, право на справедливий суд постає не лише юридичною гарантією, а й своєрідним індикатором демократичності держави та рівня захищеності громадянина від свавілля влади.

Одним із ключових аспектів практики ЄСПЛ є визначення критеріїв справедливого суду відповідно до статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини. Суд зазначає, що правосуддя має не лише здійснюватися, а й бути видимим

як справедливе в очах суспільства. Саме тут проявляється морально-етичний вимір справедливості. Зокрема, у справах *Delcourt v. Belgium* та *Piersack v. Belgium* Суд наголосив, що навіть видимість упередженості, наприклад, через попередню роль судді у розслідуванні або розгляді тієї самої справи, як це мало місце у справі *Piersack v. Belgium* може стати підставою для порушення Конвенції [4, с. 113]. Це є вимогою, що виходить за межі суто правового формалізму і вимагає від суддів та системи в ці моменти в цілому етичної бездоганності та прозорості, аби у суспільстві не виникало жодних сумнівів у їхній суб'єктивній (особистій) та об'єктивній (інституційній) неупередженості.

В українській практиці типові порушення пов'язані з надмірною тривалістю судового розгляду, відсутністю ефективного виконання рішень і недостатньою мотивацією судових актів [1, с. 33]. ЄСПЛ у «пілотному» рішенні *Бурмич та інші проти України* прямо вказав, що системна проблема полягає не лише у процедурі, а й у неефективності правового механізму реалізації рішень національних судів [5]. Аргументи на користь удосконалення полягають у необхідності реального забезпечення доступу до суду, зокрема через цифровізацію процесів, спрощення процедур подання скарг і зниження судових витрат. Для забезпечення дієвого контролю за виконанням рішень суду пропонується: створення єдиного реєстру невиконаних судових рішень з публічним доступом. Також необхідне запровадження ефективного механізму автоматичної компенсації за затримку виконання (це має стати потужним стимулом для держави). І не менш важливим, є посилення інституційної відповідальності органів-боржників за ігнорування законних вимог суду. Ще важливо забезпечити навчання суддів стандартам ЄСПЛ, адже саме від їх компетентності залежить якість судових рішень.

Яскравим прикладом дії принципу справедливого суду є рішення ЄСПЛ у справі *Олександр Волков проти України*, у якому Суд визнав незаконним звільнення судді з посади через порушення процедурних гарантій [6, с. 383]. Це рішення стало поштовхом до реформування судової системи й зміни підходів до дисциплінарної відповідальності суддів. Іншим важливим прикладом є справа *Серявін та інші проти України*, де ЄСПЛ вказав на порушення права на розгляд справи у розумний строк [7].

Такі прецеденти демонструють, що ЄСПЛ не лише фіксує порушення, а й формує для держав-членів обов'язкові стандарти поведінки. Україна, реагуючи на рішення Суду, поступово впроваджує механізми забезпечення прозорості судового процесу та підвищення ефективності розгляду справ. Водночас, залишаються проблеми із затягуванням виконання судових рішень, що свідчить про потребу посилення контролю та вдосконалення процесуального законодавства. Ці приклади підтверджують, що практика ЄСПЛ має реальний вплив на розвиток правової системи України, адже сприяє гармонізації її із європейськими стандартами. Це особливо актуально для України, адже це безпосередньо пов'язано з її стратегічним прагненням стати повноправним членом Європейського Союзу [2, с. 503].

У результаті дослідження встановлено, що право на справедливий суд є системоутворюючим принципом демократичної держави, без якого неможливе ефективне функціонування правової системи. Аналіз практики ЄСПЛ показав, що основними критеріями справедливого суду є незалежність, публічність, розумність строків, етична та інституційна неупередженість і забезпечення права на оскарження. Україна вже зробила значні кроки в напрямі приведення свого законодавства до

європейських стандартів, однак ключовим залишається питання практичного і своєчасного виконання судових рішень.

Отже, реалізація права на справедливий суд потребує не лише законодавчих змін, а насамперед утвердження в суспільстві ідеї, що справедливість має бути не лише здійснена, а й видима як основа державної влади та запорука довіри до суду.

Список використаних джерел:

1. Матат Ю. І. Право на справедливий суд: практика Європейського суду з прав людини і реалізація в Україні / Ю. І. Матат // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2016. Випуск 41, Том 1. С. 31-36.
2. Стратій О. В., Меленко О. В. Право на справедливий суд як елемент принципу верховенства права // Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 11. С. 501–504.
3. Ткаля О. В. Право на справедливий суд як європейський стандарт прав людини / О. В. Ткаля // Приватне та публічне право. 2025. № 2. С. 67–73.
4. Карпенко М. В., Котова Л. В. Право на справедливий суд та ефективний засіб юридичного захисту в практиці ЄСПЛ / М. В. Карпенко, Л. В. Котова // Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2024. № 1 (47). С. 103–119.
5. Справа «Бурмич та інші проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 12 жовтня 2017 року (зі змінами від 01 грудня 2017 року відповідно до Правил 81 Регламенту Суду).
6. Курило О. Право на справедливий суд у практиці Європейського суду з прав людини / О. Курило // Підприємництво, господарство і право. 2020. № 4. С. 381–384.
7. Справа «Серявін та інші проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 10 лютого 2010 року.

Гриценко Вероніка Олексіївна, здобувач вищої освіти,
Навчально-науковий інститут права
Державний податковий університет, м.Ірпінь, Україна

Науковий керівник: Менів Любов Дмитрівна, канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Державний податковий університет, м.Ірпінь, Україна

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОГО ЖИТЛА В УКРАЇНІ: ДЕРЖАВНІ ПРОГРАМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Право на житло є одним із фундаментальних соціально-економічних прав людини, закріпленим у статті 47 Конституції України: «Кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду» [1]. Проте, попри конституційні гарантії, забезпечення громадян доступним житлом залишається гострою соціальною проблемою в Україні, особливо в умовах повномасштабної агресії та значного зростання кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Правове забезпечення доступного житла здійснюється через низку законів, постанов Кабінету Міністрів України та спеціалізованих державних програм.

Проблематика державної житлової політики та забезпечення громадян доступним житлом в Україні традиційно перебуває в центрі уваги вітчизняних дослідників. Цій темі присвячені наукові праці таких учених, як К. Паливода, І. Кривов'язюк, В. Павлов, І. Гнесь, О. Пшик-Ковальська, А. Асаул, В. Кравченко, В. Бідак, В. Пилипенко, Т. Завора, О. Бичков, В. Черваньов, Г. Цилін, В. Абизов та інші. Їхні дослідження формують міцне підґрунтя для подальшого розвитку теоретичних засад формування та функціонування системи житлового будівництва. Значна частина праць присвячена аналізу питань соціального й доступного житла, шляхів їх фінансування, оцінці ефективності державних програм та пошуку нових підходів у контексті реформування житлової політики з урахуванням сучасних викликів, зокрема збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб. Водночас, як зазначають В.В. Козик і Л.І. Данчак, низка аспектів, пов'язаних із забезпеченням населення житлом, залишається невирішеною, що потребує активізації діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

Правова база у сфері доступного житла ґрунтується на:

1. Конституції України (ст. 47) [1].
2. Законі України «Про житловий фонд соціального призначення», який визначає поняття соціального житла та порядок його надання громадянам, які потребують соціального захисту [2].
3. Законі України «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва», зокрема, його стаття 4 визначає доступне житло як збудовані та ті, що будуються за державної підтримки, житлові будинки (комплекси) та квартири. Цей закон також встановлює право громадян, які потребують поліпшення житлових умов, на отримання державної підтримки [3].

Доступне житло відрізняється від соціального тим, що його отримувачі не мають права на соціальне житло, а їхній дохід не дозволяє придбати житло на ринкових

умовах, але й не перевищує встановленого законодавством обмеження (наприклад, чотирикратного розміру середньомісячної заробітної плати в регіоні)[4].

Ключові механізми забезпечення доступного житла, як правило, реалізуються через державні та регіональні житлові програми.

Для реалізації конституційного права на житло та забезпечення житлом різних категорій населення в Україні діє низка цільових програм, які передбачають різні форми державної підтримки: пільгове кредитування, часткову компенсацію вартості житла або пряме надання житла.

Пільгове іпотечне кредитування «єОселя». Програма «єОселя» є однією з найбільш активно впроваджуваних програм пільгового іпотечного кредитування. Вона передбачає надання кредитів на житло під пільгові ставки (3% або 7% річних на перші 10 років) [5].

Ставка 3% доступна для військовослужбовців-контрактників, захисників, силовиків, медиків, педагогів та науковців [5].

Ставка 7% надається для: громадян, які не мають власного житла (або мають площу менше встановленої норми), ВПО, ветеранів [5].

Умови: Мінімальний початковий внесок від 20% (для молоді до 25 років — від 10%), максимальний строк кредиту — 20 років [5].

Обмеження: Існують обмеження щодо площі житла та його вартості, а також щодо віку житла [5].

Надання державної підтримки на придбання доступного житла (Програма «Доступне житло»)[6]. Ця програма, що реалізується через Держмолодьжитло, передбачає надання державної підтримки у розмірі 50% вартості будівництва (придбання) доступного житла. Вона орієнтована на окремі категорії громадян, які потребують поліпшення житлових умов, зокрема:

1. Учасників бойових дій та їхні сім'ї.

2. Внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

3. Громадяни, які перебувають на квартирному обліку та відповідають критеріям програми (наприклад, щодо відсутності або площі житла у власності).

Розмір підтримки розраховується, виходячи з нормативної площі.

Пільгове кредитування молоді. Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву пропонує пільгові довгострокові кредити для молодих сімей та одиноких молодих громадян віком до 35 років. Ставка може становити, наприклад, 7% річних для осіб без дітей [6].

Попри існування низки програм, їхня ефективність та охоплення залишаються недостатніми. Для вдосконалення правового забезпечення доступного житла необхідні комплексні зміни:

1. Системність та уніфікація законодавства. Сучасне житлове законодавство є фрагментованим (закони, постанови, програми), що ускладнює його застосування та призводить до дублювання функцій і неповної координації. Розробка та прийняття нового Житлового кодексу або Закону «Про основні засади житлової політики» з чітким розмежуванням понять «соціальне», «доступне» та «комерційне» житло, а також визначенням єдиної моделі обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов. Спрощення доступу до програм. Уніфікація вимог до учасників різних програм і максимальна цифровізація подачі заявок та обліку (на прикладі «єОселі»).

2. Диверсифікація механізмів підтримки та фінансування. Надмірна орієнтація на іпотечні кредити підходить лише для громадян із стабільним середнім доходом.

Розвиток соціальної оренди з правом викупу. Створення державних та комунальних фондів житла, яке надається в довгострокову соціальну оренду за фіксовану доступну плату, з можливістю поступового викупу. Це критично важливо для ВПО та молоді. Державно-приватне партнерство (ДПП). Активне використання механізмів ДПП для стимулювання будівництва доступного житла, зокрема шляхом надання забудовникам пільг в обмін на зобов'язання щодо частини квартир для соціальної оренди чи продажу за фіксованою, нижчою від ринкової, ціною. Адресна грошова компенсація. Впровадження експериментального проєкту «Субсидія на оренду житла», спрямованого на підтримку найуразливіших категорій (особливо ВПО), які не мають можливості придбати житло, шляхом часткової компенсації орендної плати.

3. Подолання наслідків воєнних дій. В умовах воєнного часу особливої актуальності набуває відновлення та забезпечення житлом постраждалих. Пріоритетне фінансування відновлення. Максимальна концентрація ресурсів на відбудові житла та розвитку інфраструктури, зокрема через використання механізму «Відновлення» для компенсації за пошкоджене житло, яке можна використати як перший внесок для іпотеки. Адаптація нормативів. Перегляд нормативів на площу та вартість житла у бік більшої гнучкості та відповідності реаліям регіональних ринків нерухомості.

Отже, правове забезпечення доступного житла в Україні, хоча й закріплене на конституційному рівні, потребує глибокого реформування. Існуючі програми, такі як «Оселя» та державна підтримка через Держмолодьжитло, є важливими, але недостатніми для вирішення житлової кризи, особливо з урахуванням потреб ВПО та ветеранів. Шляхи вдосконалення повинні включати уніфікацію законодавства, розвиток соціальної оренди та державно-приватного партнерства, а також ефективне використання механізмів відновлення після воєнних дій. Лише системний підхід і забезпечення прозорості розподілу житла дозволять Україні реалізувати конституційне право громадян на гідне та доступне житло.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28.06.1996. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>.
2. ЗАКОН УКРАЇНИ від 12.01.2006 р. № 3334-IV «Про житловий фонд соціального призначення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3334-15#Text>
3. ЗАКОН УКРАЇНИ «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва» : від 25.12.2008, № 800-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-17#Text>.
4. Порядок надання державної підтримки та забезпечення громадян доступним житлом, затверджений Постановою КМУ від 10.10.2018 р. № 819. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-2018-%D0%BF#Text>.
5. «Оселя» < Укрфінжитло. Головна < Укрфінжитло. URL: <https://ukrfinzhytlo.in.ua/e-oselia/>.
6. Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву. URL: <https://www.molod-kredit.gov.ua/>.

Петруновська Дар'я Богданівна, здобувачка вищої освіти факультету міжнародної торгівлі та права

Державний торговельно-економічний університет, Україна

Науковий керівник: Можайкіна Олена Станіславівна, канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права

Державний торговельно-економічний університет, Україна

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД

Повномасштабне вторгнення рф в Україну у 2022 році стало випробуванням для інституту адвокатури. Запровадження воєнного стану та мобілізаційних заходів створило нагальну потребу в організації правового захисту військовослужбовців, їхніх родин та цивільного населення. Українські адвокати надають правову допомогу, яка включає представництво в судах, супровід мобілізованих, захист прав військовополонених і документування фактів воєнних злочинів, забезпечуючи дотримання законності та доступ до правосуддя навіть в умовах воєнного стану [1].

Окремого законодавчого акта, який би регламентував роботу правників саме в умовах воєнного стану, наразі немає. Проте законодавче регулювання професійної діяльності адвокатів у цей період визначається низкою ключових нормативно-правових актів. Зокрема, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» становлює порядок його запровадження, обмеження та гарантії прав і свобод громадян, створюючи правові рамки для функціонування адвокатури [2].

Слід також зазначити Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», у статтях 20–22 якого визначаються права й обов'язки адвокатів, гарантії реалізації їхніх професійних повноважень та порядок збереження адвокатської таємниці — що є особливо актуальним під час воєнного стану. Крім того, згідно зі статтею 23 цього ж закону забороняються будь-які втручання і перешкоди в здійсненні адвокатської діяльності». Тому адвокат має право вільно обирати напрямок своєї роботи та визначати спеціалізацію відповідно до власних професійних уподобань і переконань [3].

Зокрема багато адвокатів зосереджуються на наданні правової допомоги військовослужбовцям, консультуючи з питань мобілізації, проходження військової служби (строкової, за контрактом чи в резерві), соціального і правового захисту, проходження військово-лікарських комісій, звільнення з військової служби, а також з питань грошового забезпечення, одноразової грошової допомоги, компенсаційних та інших соціальних виплат, передбачених законодавством. Крім того, адвокати надають правову допомогу членам сімей військовослужбовців у випадках, коли військовослужбовець потрапив у полон, зник безвісти чи загинув, допомагають у підготовці процесуальних документів і супроводжують звернення до уповноважених державних органів [1,4].

Як приклад ефективного волонтерського об'єднання хотілося б зазначити ініціативу «Правова фортеця — адвокати ЗСУ», створену для оперативного захисту прав військовослужбовців та їхніх родин. Станом на 2025 рік до проєкту долучилося понад 420 адвокатів-волонтерів, які опрацювали понад 25 000 звернень від військових

та членів їхніх сімей. Основні напрями роботи включають правовий супровід мобілізованих, оформлення соціальних виплат, допомогу у випадках полону або зникнення безвісти, а також оскарження дисциплінарних рішень. «Правова фортеця» стала прикладом ефективної самоорганізації адвокатської спільноти під час війни та актуалізувала необхідність розвитку системної державної підтримки фахівців, які працюють із військовими [5].

Наостанок хочеться сказати про роль суддів у гарантуванні прав людини в умовах воєнного стану та їх вплив на здійснення адвокатської діяльності. Важливим нормативно-правовим актом у цьому контексті є Закон України «Про судоустрій і статус суддів». У ч. 7 ст. 147 цього Закону передбачено можливість зміни територіальної підсудності судових справ у разі неможливості здійснення правосуддя судами в умовах надзвичайних обставин. Це положення особливо актуальне під час дії воєнного стану, коли робота окремих судів може бути ускладнена через бойові дії чи окупацію. Така зміна підсудності дозволяє забезпечити правосуддя та доступ громадян до судового захисту і є гарантом прав людини в надзвичайних обставинах. Для адвокатів це означає можливість оперативно подавати процесуальні документи, супроводжувати справи клієнтів та ефективно захищати права військовослужбовців і цивільних осіб, навіть коли адвокатську діяльність ускладнено введенням воєнного стану [6].

У підсумку не можна не відмітити, що українські адвокати продемонстрували високу стійкість і здатність швидко адаптуватися до незвичайних обставин. Незважаючи на запровадження воєнного стану, вони ефективно надають правову допомогу як військовослужбовцям, так і цивільному населенню, тим самим забезпечуючи реалізацію та захист прав людини і гарантуючи доступ громадян до правосуддя навіть за надзвичайних обставин. Важливу роль у цьому процесі відіграють суди, оскільки законодавство передбачає можливість зміни територіальної підсудності справ у разі неможливості здійснення правосуддя. Це забезпечує безперервність судового розгляду та сприяє ефективній діяльності адвокатів, підтримуючи законність і конституційні гарантії громадян навіть у складних життєвих умовах.

Список використаних джерел:

1. Бандурка С.С. Роль і місце військової адвокатури у наданні правових послуг у воєнний час. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції "Особистість, Суспільство, Війна". Харків. 2024. С.28-31. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/71477d06-ff16-4df4-a90c-121d50eb98bb/content> (Дата звернення: 08.11.2025).
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (Дата звернення: 08.11.2025).
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (Дата звернення: 08.11.2025).
4. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (Дата звернення: 09.11.2025).
5. Національна асоціація адвокатів України. Правова фортеця — адвокати ЗСУ : офіційний вебсайт. – URL: <https://unba.org.ua/projects/pravova-fortecya.html> (Дата звернення: 24.09.2025).
6. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (Дата звернення: 09.11.2025).

Сергієнко Ярослав Володимирович, студент 3 курсу

Полтавський юридичний інститут НЮУ імені Ярослава Мудрого, Україна

Науковий керівник: Тихонова Дар'я Сергіївна, канд.юрид.наук, доцент кафедри конституційного, адміністративного, екологічного та трудового права

Полтавський юридичний інститут НЮУ імені Ярослава Мудрого, Україна

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Проблематика визначення правового статусу Пенсійного фонду України набуває особливої актуальності в умовах трансформації системи соціального забезпечення та побудови правової, соціальної держави. Пенсійний фонд є центральним елементом у механізмі реалізації конституційного права громадян на соціальний захист, закріпленого у статті 46 Конституції України, яка гарантує кожному право на забезпечення у разі втрати працездатності, старості чи інших випадків, передбачених законом [1]. Ефективність діяльності Пенсійного фонду визначає рівень довіри суспільства до держави, стабільність фінансової системи та виконання соціальних функцій держави. Водночас у сучасних умовах війни, демографічних змін та зростання навантаження на солідарну систему особливо гостро постає питання удосконалення правового статусу Фонду для забезпечення його інституційної стійкості, прозорості та підзвітності.

Дослідження правового статусу Пенсійного фонду України широко представлено у працях вітчизняних науковців. М. А. Семенець у своїй статті визначає адміністративно-правовий статус Фонду як систему компетенцій, повноважень і правосуб'єктності, що реалізуються у сфері управління фінансовою системою держави [7, с. 32]. Н. Я. Якимчук підкреслює, що фінансово-правовий статус Фонду має дуалістичний характер: він є одночасно органом державної влади та спеціалізованою фінансовою установою, яка акумулює і розподіляє кошти загальнообов'язкового державного пенсійного страхування [5, с. 90]. М. Мицай розглядає Пенсійний фонд як інституцію, що безпосередньо втілює соціальні функції держави, оскільки пенсійне забезпечення є проявом принципу людської гідності та рівності громадян перед законом [6, с. 96].

Законодавче визначення статусу Пенсійного фонду України закріплене у низці нормативно-правових актів. Відповідно до статті 58 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», Пенсійний фонд є центральним органом виконавчої влади, який здійснює керівництво системою пенсійного страхування, забезпечує призначення, перерахунок і виплату пенсій, ведення персоналізованого обліку та контроль за сплатою страхових внесків [2]. Його правосуб'єктність визначена також статтями 5–7 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», де вказано, що центральні органи виконавчої влади діють на підставі положень, затверджених Кабінетом Міністрів України [3]. Згідно з Положенням про Пенсійний фонд України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 280 від 23 липня 2014 р., Фонд є юридичною особою публічного права, підпорядковується Кабінету Міністрів та координується Міністром соціальної політики [4]. Його головними завданнями є реалізація державної політики у сфері

пенсійного забезпечення, ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, а також забезпечення фінансування пенсій і допомог на поховання.

Науковий аналіз дозволяє виділити три ключові складові правового статусу Пенсійного фонду: адміністративно-правову, фінансово-правову та соціально-правову. У межах адміністративно-правової складової Фонд виступає суб'єктом публічної адміністрації, наділеним владними повноваженнями. Він може видавати обов'язкові до виконання акти у межах своєї компетенції, застосовувати адміністративні заходи контролю щодо платників страхових внесків, а також брати участь у судових спорах як позивач або відповідач. Фінансово-правовий аспект статусу проявляється у повноваженнях щодо розпорядження коштами державного бюджету, формування спеціальних фондів, адміністрування надходжень і здійснення витрат. Саме через цю призму Пенсійний фонд розглядається як фінансовий посередник держави у сфері соціального страхування [5, с. 92]. Соціально-правова складова, у свою чергу, полягає у забезпеченні соціальних гарантій громадян, зокрема права на гідну старість і соціальну підтримку, що відображає гуманістичну природу державної політики [6, с. 98].

У практичній площині функціонування Пенсійного фонду України супроводжується низкою викликів. Серед них — складна демографічна ситуація, дефіцит бюджету Фонду, проблеми адміністрування єдиного соціального внеску, а також недостатній рівень цифровізації процесів. Хоча останні реформи спрямовані на інтеграцію електронних сервісів, створення електронних трудових книжок і запровадження порталу електронних послуг, залишається потреба у вдосконаленні механізмів інформаційної взаємодії з Державною податковою службою та Міністерством юстиції. Для прикладу, затримки в обміні даними між цими органами призводять до помилок у нарахуванні пенсій, що безпосередньо впливає на реалізацію права громадян на соціальний захист.

З метою удосконалення правового статусу Пенсійного фонду доцільно передбачити в законодавстві підвищення його інституційної автономії у сфері управління фінансовими ресурсами, забезпечити незалежний аудит використання коштів, а також розширити електронні сервіси з обслуговування громадян. Важливо створити механізм парламентського контролю за діяльністю Фонду через регулярне заслуховування його звітів у профільних комітетах Верховної Ради. Доцільним є також розроблення єдиного кодифікованого акту, який би врегульовував усі аспекти діяльності Пенсійного фонду, адже нині правове регулювання розпорошене між кількома законами й урядовими постановами, що породжує колізії та ускладнює правозастосування.

Підсумовуючи, слід зазначити, що правовий статус Пенсійного фонду України є складним, багатовимірним і потребує подальшого вдосконалення. Його розвиток має ґрунтуватися на принципах автономності, прозорості та підзвітності, що відповідає вимогам сучасної європейської моделі соціальної держави. Системне оновлення нормативної бази, посилення контролю, цифровізація управління та підвищення фінансової відповідальності мають стати основою для стабільного функціонування пенсійної системи, зміцнення довіри громадян до державних інституцій і реалізації конституційного права кожного на гідне пенсійне забезпечення

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 28.10.2025)
2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1058-15> (дата звернення: 28.10.2025)
3. Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» : Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17> (дата звернення: 28.10.2025)
4. Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.07.2014 № 280. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/280-2014-%D0%BF> (дата звернення: 28.10.2025)
5. Якимчук Н. Я. Фінансово-правовий статус Пенсійного фонду України напередодні його перетворення. *Juris Europensis Scientia*. — 2022. — Вип. 1. — С. 88–94. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/1_2022/18.pdf
6. Мицай М. Право на пенсійне забезпечення в умовах соціальної держави: поняття, ознаки, тенденції розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10. С. 95–99. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/10/20.pdf>
7. Семенець М. А. Адміністративно-правовий статус Пенсійного фонду України як суб'єкта управління фінансовою системою України. *Правові горизонти*. – 2018. – № 11. – С. 32–36. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e2caa557-1c2a-47d2-84c2-761309bfdc05/content>

Пожарун Анастасія Віталіївна, здобувач вищої освіти правового факультету
Київський Національний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Науковий керівник: Риндюк Віра Іванівна, професор кафедри теоретичної
юриспруденції, доктор юридичних наук, професор
Київський Національний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

ПРАВОВІ ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ МНОЖИННОГО ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ

Інститут громадянства є одним із базових елементів конституційного ладу держави, що визначає правовий зв'язок особи з державою та обсяг її прав і обов'язків. В умовах глобалізаційних викликів та посилення міграційних процесів питання множинного громадянства в Україні потребує нових правових рішень. З одного боку, чинна Конституція України закріплює принцип єдиного громадянства, а з іншого - реалії сучасного світу демонструють об'єктивну необхідність його переосмислення з урахуванням міжнародних стандартів і досвіду держав-членів ЄС.

Конституція України у статті 4 встановлює, що «в Україні існує єдине громадянство», - це положення покликане забезпечити політичну єдність, територіальну цілісність і захист національних інтересів держави [1]. Такий підхід був логічним у період державотворення після 1991 року, коли питання суверенітету та національної ідентичності потребували особливого захисту.

Водночас Закон України «Про громадянство України» [2] є основним нормативним актом, який визначає підстави набуття, припинення та відновлення громадянства, процедури виходу з громадянства, реєстрації осіб, які набувають його за народженням, а також випадки втрати громадянства внаслідок добровільного набуття громадянства іншої держави, порядок розгляду відповідних заяв і повноваження органів, що забезпечують реалізацію державної політики у цій сфері. Однак, попри деталізоване правове регулювання, Закон не містить ефективного механізму контролю за дотриманням конституційного принципу єдиного громадянства та не встановлює відповідальності за приховування факту подвійного громадянства. Це створює правовий дисбаланс між нормами Конституції й реальними процесами, які відбуваються у суспільстві.

На сьогодні Україна фактично стикається із ситуацією «прихованого множинного громадянства». Значна частина її громадян набуває паспорти інших держав - переважно країн ЄС, Канади, США чи Ізраїлю, без офіційного визнання цього факту у національному правовому полі. Така ситуація породжує юридичні колізії щодо виборчих прав, проходження державної служби та виконання військового обов'язку. У результаті конституційна норма має радше декларативний характер, оскільки не супроводжується правовими механізмами контролю та відповідальності.

Питання множинного громадянства викликає дискусію серед науковців і політиків. Частина правників (зокрема В. Кравчук) вважає, що множинне громадянство несумісне з принципами державного суверенітету й може створювати ризики подвійної лояльності [3]. Вони акцентують на необхідності збереження єдиного правового зв'язку особи з державою, особливо в умовах воєнного стану. Натомість інші дослідники (М. Буроменський, О. Фрицький) відзначають, що в

сучасному світі громадянство набуває багаторівневого характеру - поряд із національним формується європейське чи регіональне громадянство. Тому правова система України повинна не заперечувати цей факт, а врегулювати його через правові механізми контролю та взаємної відповідальності [4].

Європейський досвід показує, що заборона множинного громадянства не є універсальним правилом. У більшості країн ЄС подвійне громадянство дозволяється. Наприклад, Франція та Італія визнають його автоматично, Польща - де-факто толерує, а Німеччина надає за спеціальним дозволом [5]. Позитивні приклади демонструють, що інститут множинного громадянства може гармонійно функціонувати, якщо забезпечено прозорість реєстрів громадян, узгодження податкових та військових обов'язків, а також чітке розмежування компетенцій держав.

Після 2022 року, у зв'язку з масштабною міграцією громадян України до країн ЄС, проблема множинного громадянства набула нових аспектів. Значна кількість громадян України тимчасово виїхала за кордон, отримавши статус біженців або дозвіл на постійне проживання в інших державах. Ці обставини актуалізували потребу у правовому врегулюванні питань подвійного громадянства, зокрема щодо збереження правового зв'язку таких осіб з Україною. На державному рівні розглядається можливість запровадження механізмів, які б дозволяли громадянам дружніх країн та представникам української діаспори зберігати українське громадянство без шкоди для національних інтересів.

Прийнятий Верховною Радою України Закон № 4502-IX від 18 червня 2025 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення реалізації права на набуття та збереження громадянства України», що набирає чинності 16 січня 2026 року, уперше на законодавчому рівні передбачає можливість існування множинного громадянства для окремих категорій осіб. Нормами цього Закону визначено, що громадяни України, які набули громадянство іноземної держави, що визнає територіальну цілісність і незалежність України та не здійснює щодо неї збройної агресії, не вважаються такими, що втратили громадянство України. Кабінету Міністрів України надано повноваження затверджувати перелік таких держав. Особи, які набули громадянство держав із цього переліку, зобов'язані подати до уповноважених органів декларацію про наявність іноземного громадянства. Передбачено також, що множинне громадянство не допускається у відносинах з державами, які здійснюють збройну агресію проти України або не визнають її суверенітет і територіальну цілісність. Таким чином, цей Закон формує правові підстави для поступової легалізації множинного громадянства в Україні, поєднуючи принцип єдиного громадянства з вимогами національної безпеки та міжнародного права[6].

Разом із тим впровадження множинного громадянства потребує вирішення низки правових питань:

- узгодження з міжнародними договорами, зокрема Європейською конвенцією про громадянство, яка визначає право кожної держави самостійно вирішувати це питання [5];
- внесення змін до статті 4 Конституції України або тлумачення її положень Конституційним Судом;
- розроблення єдиної системи реєстрації й контролю множинного громадянства;
- встановлення механізму запобігання конфлікту військових і податкових зобов'язань;

- визначення порядку участі таких осіб у виборах та зайнятті посад, пов'язаних з державною безпекою.

Важливо, що інститут множинного громадянства може мати позитивний соціально-економічний ефект. Він сприятиме:

- збереженню зв'язків із закордонними українцями, які можуть інвестувати у відбудову країни;
- зміцненню іміджу України як відкритої європейської держави;
- залученню кваліфікованих фахівців із-за кордону до розвитку економіки та науки;
- формуванню нової ідентичності громадянина — відповідальної особи, що має права й обов'язки перед кількома державами, але залишається відданою своїй Батьківщині.

Отже, питання впровадження множинного громадянства в Україні є складним і багатовимірним. Воно вимагає не лише законодавчих змін, а й політичної зваженості та суспільного консенсусу. Україна має всі передумови для поступового переходу до моделі диференційованого множинного громадянства, коли такий статус допускається для громадян дружніх держав і представників української діаспори.

Головним завданням законодавця є створення прозорого механізму обліку осіб із подвійним громадянством, визначення кола їхніх прав і обов'язків, а також недопущення зловживань, які можуть загрожувати національній безпеці. Впровадження такої моделі дозволить Україні поєднати конституційний принцип єдиного громадянства з реаліями сучасного світу, не втрачаючи при цьому свого суверенітету та державної єдності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 4 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Закон України «Про громадянство України» від 18.01.2001 р. № 2235-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 13. 4 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>
3. Кравчук В. Правові аспекти подвійного громадянства: національний та міжнародний досвід // Юридичний науковий журнал. — 2022. — № 2. — С. 45–52.
4. Буроменський М. В., Фрицький О. Ф. Конституційне право України: навч. посіб. — К.: Юрінком Інтер, 2020. — 720 с.
5. Council of Europe. *European Convention on Nationality*. — Strasbourg: Council of Europe, 1997. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://rm.coe.int/168007f2c6>
6. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення реалізації права на набуття та збереження громадянства України» від 18 червня 2025 р. № 4502-IX // *Відомості Верховної Ради України*. — 2025. — № ... (у друці). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4502-20>

Білоус Аріана Іванівна, здобувачка вищої освіти 3 курсу,
спеціальність «Право»

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник: Обушенко Наталія Миколаївна, професор кафедри
цивільно-правових дисциплін

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ: ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ ТА ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Розвиток трудового законодавства в Україні відображає зміни у суспільних відносинах між працівником і роботодавцем. Однією з найскладніших сфер залишається питання припинення трудових правовідносин, адже від правильності застосування норм залежить стабільність роботи підприємств і захист трудових прав людини. Практика показує, що значна частина трудових спорів виникає саме через неправильне тлумачення підстав звільнення або порушення встановленої процедури.

Незважаючи на наявність детального переліку підстав у Кодексі законів про працю, багато з них залишаються нечіткими або допускають різні варіанти застосування. Через це виникають умови для зловживань, особливо у випадках, коли роботодавець прагне припинити трудові відносини з власної ініціативи. Проблеми виникають і під час класифікації підстав, адже закон поєднує загальні та спеціальні норми, що не завжди узгоджуються між собою.

Трудовий договір грає важливу функціональну роль у виникненні трудових правовідносин. За словами Логінової М. В., трудовий договір є законною підставою для виникнення трудових правовідносин, індивідуальним актом правового регулювання конкретного трудового правовідношення та юридичною моделлю відносин у сфері праці [1, с. 377]. Він є не лише документом, що фіксує домовленість, а й інструментом, який визначає баланс прав та обов'язків сторін.

Трудовий договір є документом, який встановлює зобов'язання між роботодавцем і працівником. Згідно з цим договором, роботодавець зобов'язується надавати працівникові роботу відповідно до трудової функції, яку вони обумовили. Роботодавець також зобов'язується створювати умови праці, які передбачені трудовим законодавством та іншими нормативними правовими актами, такими як колективний договір, угоди, локальні нормативні акти, а також самим трудовим договором [2].

Загальні підстави припинення трудового договору визначені у статті 36 КЗпП України. До них належать: угода сторін, закінчення строку договору, ініціатива однієї із сторін, переведення працівника на інше підприємство, відмова працівника від продовження роботи у зв'язку зі зміною істотних умов праці тощо. Кожна з цих підстав має власну правову природу, порядок оформлення та наслідки для сторін. Невиконання вимог процедури може стати підставою для визнання звільнення незаконним та відновлення працівника на роботі.

Підстави припинення трудового договору незалежно від волі сторін можна поділити на чотири групи: передбачені КЗпП України; частково врегульовані та такі, що потребують уточнення; встановлені іншими нормативно-правовими актами; а також ті, що не визначені законодавством, але фактично унеможливають продовження трудових відносин [3, с. 146]

При припиненні трудового договору трудові відносини припиняються. Тобто сторони закінчують спільну діяльність. Причиною цього може бути як організаційно-правові обставини, наслідки порушення трудової дисципліни працівником, власне бажання працівника звільнитись з роботи тощо [4, с. 532]

Слід зазначити, що через бойові дії, окупацію територій та припинення діяльності окремих підприємств працівники фактично позбавлені можливості виконувати свої трудові обов'язки або особисто звертатися до роботодавця.

Показовою є справа № 204/3728/25, розглянута Чечелівським районним судом м. Дніпра 1 жовтня 2025 року [5]. Суд розглянув ситуацію, коли працівниця не мала можливості припинити трудові відносини у звичайному порядку через окупацію території, на якій розташоване підприємство. Врахувавши обставини, що унеможливлювали продовження трудових відносин, суд визнав трудовий договір припиненим на підставі пункту 4 частини першої статті 36 КЗпП України.

Законодавець також передбачив призупинення дії трудового договору. 24 березня 2022 року набув чинності Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2136-IX, який запровадив новий правовий механізм – призупинення дії трудового договору [6]. Такий інститут став важливим засобом збереження трудових прав громадян у надзвичайних умовах, коли виконання обов'язків за трудовим договором є неможливим з об'єктивних причин, зокрема через воєнні дії, окупацію територій або знищення підприємств.

Отже, аналіз правових підстав припинення трудового договору показує, що ця сфера потребує чіткого та послідовного застосування норм. Незважаючи на наявність законодавчого регулювання, на практиці виникає багато суперечностей через нечіткість формулювань і складність класифікації підстав припинення.

Список використаних джерел:

1. Логінова М. В. Особливості договору як форми захисту трудових прав // Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти: матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 29-30 травня 2024 року. Львів: Львівський науковий форум, 2024. 390 с. 2024. С. 376. URL: <http://www.lviv-forum.inf.ua/save/2024/29-30.05/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf#page=377> (дата звернення 16.10.2025)
2. Тисовський І. Трудовий договір як підстава виникнення трудових правовідносин // Проблеми та перспективи сучасної науки та освіти: матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 9-10 червня 2025 року. Львів: Львівський науковий форум, 2025. 594 с. С. 523. URL: https://www.researchgate.net/profile/V-Tsygankova/publication/392670062_Application_of_pyrimidine_derivatives_to_enhance_maize_growth_in_heat_and_drought_conditions/links/684d1baf7869fe75c5592ab4/Application-of-pyrimidine-derivatives-to-enhance-maize-growth-in-heat-and-drought-conditions.pdf#page=524 (дата звернення 16.10.2025)
3. Шкіря Г. А. Деякі проблемні питання припинення трудового договору // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (СумДПУ, 29.05.2020) 2020. С. 145. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/96baebab-18c1-4ca8-8cab-05e612e699d4/content#page=145> (дата звернення 16.10.2025)

4. Чечелівський районний суд м. Дніпра. Заочне рішення від 01 жовтня 2025 р. у справі № 204/3728/25 (провадження № 2/204/2477/25) URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/130667528/> (дата звернення 16.10.2025)
5. Коваленко О. О. Порівняльно-правовий аналіз правових конструкцій «Розірвання трудового договору», «Відсторонення від роботи» та «Призупинення трудового договору» / О. О. Коваленко // Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Осінні юридичні читання 2023», Вінниця, 23 листоп. 2023 р. Вінниця, 2023. Вип. 34. С. 530–533. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/09d3e1ea-d949-4758-946d-75f132c52abf> (дата звернення 16.10.2025)
6. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення 16.10.2025)

Харченко Марія Олександрівна, здобувачка вищої освіти факультету міжнародного та європейського права
Національний Юридичний Університет імені Ярослава Мудрого, Україна

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасний розвиток правової науки та практики в Україні зіткнувся з безпрецедентними викликами, спричиненими широкомасштабною військовою агресією. Запровадження та продовження воєнного стану кардинально трансформувало функціонування класичних інститутів правосуддя. На тлі призупинення роботи окремих судів, територіальної роз'єднаності сторін конфліктів та стрімкого зростання кількості спорів (особливо сімейних, житлових та комерційних), інститут медіації набув статусу критично важливого елемента забезпечення доступу до правосуддя. Незважаючи на те, що Закон України «Про медіацію» був прийнятий ще у 2021 році, саме воєнні умови виявили його стратегічний потенціал, а водночас – і принципові практичні недоліки [1].

Ключовим практичним аспектом застосування медіації в поточних умовах є її перехід у дистанційний формат. Територіальна роз'єднаність сторін, коли значна частина громадян набула статусу внутрішньо переміщених осіб або тимчасово проживає за кордоном, зробила очні зустрічі майже неможливими. Онлайн-медіація, що проводиться за допомогою захищених платформ відеозв'язку, забезпечує безперервність процесу вирішення спорів. Проте, цей формат породжує низку юридичних та етичних викликів. При його застосуванні виникає проблема верифікації особистості сторін, що є критично важливим для подальшого нотаріального посвідчення медіаційної угоди та надання їй сили виконавчого документа. Окрім того, складність контролю над зовнішнім середовищем сторін унеможливорює повне гарантування принципу добровільності та рівності, оскільки на одну зі сторін може чинитися тиск поза кадром [2].

Найбільшій актуальності набули спори, що безпосередньо спричинені наслідками агресії. Наприклад, у сімейному праві медіація є практично незамінною для вирішення конфліктів щодо визначення місця проживання дитини та порядку спілкування, коли один із батьків перебуває за кордоном і діють тимчасові, але тривалі обмежувальні заходи на перетин кордону [3].

Традиційний судовий процес є надто повільним і негнучким для деяких динамічних ситуацій. Медіація дозволяє швидко адаптувати графіки спілкування до міграційних реалій, що відповідає принципу найкращих інтересів дитини, закріпленому у Конвенції ООН про права дитини [3].

У сфері майнових та комерційних правовідносин медіація застосовується для вирішення спорів, пов'язаних із припиненням або зміною договірних зобов'язань внаслідок дії обставин непереборної сили, визначених Цивільним кодексом України. Замість тривалого судового спору про відшкодування збитків, медіація дозволяє комерційним партнерам знайти компромісні рішення для збереження ділових зв'язків та мінімізації втрат, що є життєво важливим для економічної стійкості держави [4].

Окремим і найбільш складним практичним викликом є психотравматичний фактор. Медіатори часто працюють із клієнтами, які є жертвами психологічної або фізичної травми, що призводить до високого рівня емоційного напруження,

унеможлиблюючи конструктивний діалог. У таких випадках медіатор, окрім дотримання Кодексу професійної етики медіатора, повинен мати навички роботи з кризовими станами. Виникає етична дилема щодо забезпечення нейтральності та неупередженості медіатора, коли одна зі сторін є жертвою прямих чи опосередкованих воєнних злочинів. Це вимагає від інституту медіації інтеграції з психологічними та соціальними службами та розробки спеціалізованих протоколів [5].

Перспективи застосування медіації тісно пов'язані з концепцією відновного правосуддя та післявоєнним відновленням. Медіація є незамінним інструментом для вирішення конфліктів на рівні територіальних громад, пов'язаних із розподілом обмежених ресурсів, відновленням сусідських відносин та майновими суперечками на звільнених територіях [5].

Посилення практичної імплементації інституту медіації в умовах, детермінованих кризовими ситуаціями та воєнним станом, вимагає комплексної модернізації нормативно-правової бази та організаційних механізмів задля забезпечення безперервності та ефективності досудового врегулювання спорів.

Першочерговим завданням є нормативне закріплення дистанційних процедур проведення медіації шляхом ухвалення відповідних тимчасових протоколів на рівні Кабінету Міністрів України або профільних центральних органів виконавчої влади. Такі протоколи повинні забезпечувати беззаперечну процесуальну чистоту та юридичну валідність досягнутих домовленостей, що безпосередньо корелюється із необхідністю впровадження надійних та захищених інструментів електронної ідентифікації сторін конфлікту [1].

Паралельно, забезпечення фактичного доступу до правосуддя для соціально вразливих верств населення (внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, багатодітних сімей) вимагає запровадження механізмів державної підтримки та інтеграції медіації в систему безоплатної правової допомоги, зокрема, шляхом часткової або повної компенсації вартості таких послуг. Така фінансово організаційна підтримка є стратегічним елементом нівелювання економічних бар'єрів [6].

Таким чином, у сукупності ці заходи підтверджують здатність медіації виступати в умовах воєнного стану як ефективний механізм, що встановлює особливий правовий режим для оперативного та конфіденційного вирішення невідкладних спорів, тоді як її успішна адаптація потребує не лише техніко юридичних рішень, але й глибокого переосмислення етичних та психологічних стандартів професійної діяльності медіаторів, що консолідовано сприятиме стійкості національної правової системи.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року № 1875-IX;
2. Романадзе Л. Доступ до правосуддя: роль медіації у воєнні та повоєнні часи. Зовнішня тор-гівля: економіка, фінанси, право. 2022. № 5. С. 13–29.
3. Чепік-Трегубенко О.С., Чернобук В.В., Петриченко К.С. Теоретико-прикладні аспекти застосування медіації в умовах воєнного стану в Україні (на прикладі сімейної медіації). Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». Випуск № 03, 2025, частина 1.
4. Бортнікова А.Г. Правові засади застосування медіації як способу вирішення публічно-право-вих спорів: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 286 с.
5. Озерський І.В. Актуальні проблеми медіації в юрисдикційному процесі України: навч. посіб. 2-ге вид. Миколаїв: ЧНУ ім. Петра Могили, 2023. 330 с.
6. Лукашевич І.М. Правове забезпечення медіації в Україні: недоліки та перспективи вдосконалення крізь призму досвіду країн Європейського Союзу. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство», 2024. С. 49-54.

Косюк Юлія Олександрівна, здобувачка 3 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти вищої освіти юридичного факультету

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Виговський Дмитро Леонідович, канд. юрид. наук, доцент кафедри кримінального права та процесу

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

ПРИВЛАСНЕННЯ ТА РОЗТРАТА МАЙНА СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

У сучасних умовах розвитку суспільства питання протидії кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності набувають особливої актуальності. Привласнення та розтрата майна службовими особами завдають значної шкоди державним та приватним інтересам, підривають довіру до органів влади та суспільних інститутів. Незважаючи на наявність чіткої правової регламентації у Кримінальному кодексі України, на практиці виникають численні труднощі у кваліфікації цих правопорушень, визначенні меж між привласненням та розтратою, а також у доведенні умислу та факту заволодіння майном.

За статистикою Вищого антикорупційного суду України, протягом чотирьох років його діяльності (з вересня 2019 по серпень 2023 року) 23 % усіх кримінальних проваджень стосувалися кримінальних правопорушень, передбачених статтею 191 КК України, а ще 18 % — статтею 364 КК України [5]. Таким чином, понад 40 % справ, що перебували у провадженні ВАКС, пов'язані саме з цими двома статтями. Така тенденція є цілком закономірною, адже практично будь-яке управлінське рішення, договір або операція, де стороною виступає держава чи використовується державне майно або кошти, потенційно може стати предметом кримінального розслідування.

Привласнення та розтрата майна службовими особами є поширеними кримінальними правопорушеннями в Україні, однак правозастосування ускладнюють проблеми визначення предмета таких злочинів. До прикладу, в науковій літературі та практиці відсутня єдина точка зору на трактування понять «ввірене майно» та «майно, що перебуває у віданні особи».

О. Книженко слушно зауважує, що відмінність між майном, яке є ввіреним особі, та майном, що перебуває у її віданні, полягає в тому, що у першому випадку особа фактично здійснює володіння цим майном, тоді як у другому — може й не мати його у своєму фактичному володінні [3, с. 86]. За В.О. Навроцьким, майно вважається ввіреним або переданим у відання тоді, коли особа фактично ним керує і здійснює над ним володіння [4, с. 21]. Слід зазначити, що у законодавстві європейських країн для аналогічних норм застосовуються терміни «довірене майно» та «майно під управлінням особи», що робить їх більш зрозумілими для органів правозастосування.

Показовою у цьому контексті є справа № 700/361/17 (провадження № 51-1152км21), розглянута Верховним Судом у постанові від 17 листопада 2021 року. За вироком суду першої інстанції директора державного підприємства «Лисянське лісове господарство» було засуджено за ч. 4 ст. 191 КК України за розтрату чужого майна шляхом зловживання службовим становищем. Особу визнано винною у незаконній

реалізації лісопродукції обсягом 30 м³ на суму понад 224 тис. грн, що завдало збитків державним інтересам. Апеляційний суд залишив вирок без змін [6].

Однак Верховний Суд, перевіряючи законність судових рішень, встановив істотні порушення норм кримінального процесуального закону та неправильне застосування норм матеріального права. Зокрема, суди не з'ясували обставини, передбачені ст. 91 КПК України [2], а саме — подію кримінального правопорушення, форму вини, мотив і мету дій обвинуваченого. Не було належно встановлено об'єктивну сторону розтрата — спосіб, характер і наслідки відчуження майна, а також суб'єктивну сторону — наявність корисливого мотиву та мети незаконного збагачення. Також вирок формально посиляється на «розтрата», але не обґрунтовано, чому саме застосовується ця кваліфікація.

Верховний Суд у своєму рішенні наголосив, що злочин, передбачений ч. 4 ст. 191 КК України [1], характеризується умисним безоплатним і безповоротним відчуженням ввіреного майна всупереч інтересам служби, з прямим умислом і корисливою метою. Відсутність належного дослідження цих ознак свідчить про неповне з'ясування фактичних обставин і передчасність висновків про винуватість. Також судами не було забезпечено належну перевірку допустимості доказів, частина з яких була отримана з істотними порушеннями процесуального порядку.

Отже, основна проблема правозастосування у справах про привласнення та розтрата майна службовими особами полягає у відсутності єдності підходів до тлумачення складу цих злочинів та доведенні суб'єктивної сторони. Попри визначення, закріплені у статті 191 Кримінального кодексу України, на практиці суди по-різному трактують поняття «ввірене майно» і «майно у віданні», що призводить до неоднакової кваліфікації схожих діянь.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.11.2025)
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 11.11.2025)
3. Книженко О. Проблеми кваліфікації привласнення чи розтрата чужого майна особою, якій це майно було ввірено, чи перебувало в її віданні. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2017. № 3. С. 82-89
4. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування. За ред. М.І. Хавронюка. Київ, 2019. 464 с.
5. Статистичні звіти ВАКС про здійснення правосуддя. URL: <https://hcac.court.gov.ua/hcac/gromadyanam/reports/> (дата звернення: 08.11.2025)
6. Постанова Верховного Суду України від 17.11.2021 р., справа № 700/361/17 (провадження № 51-1152км21) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90906016> (дата звернення: 11.11.2025)

Уманець Кіра Андріївна, здобувач вищої освіти факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Логінова Марина Вікторівна, кандидат юридичних наук, доцент, викладач кафедри цивільно-правових дисциплін, капітан поліції
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

ПРОБЛЕМА НА РЕАЛІЗАЦІЮ ПРАВА НА ПРАЦЮ ДЛЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Право на працю є фундаментальним правом людини, закріпленим у міжнародних та національних нормативно-правових актах. Для внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО), які вимушено залишають місця постійного проживання через збройний конфлікт, окупацію чи інші надзвичайні ситуації, реалізація цього права ускладнюється низкою соціально-економічних та правових бар'єрів. В Україні, де станом на 2025 рік зареєстровано понад 4,4 млн ВПО (про це зазначив міністр соціальної політики, сім'ї та єдності), проблема працевлаштування набуває особливої гостроти [6].

Складність полягає не лише у відновленні трудових прав, а й у створенні умов для повноцінної інтеграції внутрішньо переміщених осіб у місцеві громади. Це потребує комплексної державної політики, що поєднує правові, соціальні, економічні та психологічні заходи, спрямовані на подолання наслідків вимушеного переселення. Ефективна реалізація права на працю для ВПО стає важливою передумовою забезпечення соціальної стабільності, економічного розвитку регіонів і зменшення соціальної напруги в суспільстві.

Право на працю гарантовано статтею 43 Конституції України, яка встановлює, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Правовий захист, що реалізується в межах індивідуально-правового регулювання трудових відносин, має особливе правове значення [2, с. 377]. Для ВПО це право конкретизовано у спеціальному законодавстві. Згідно зі статтею 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», ВПО - це громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах і має право на постійне проживання, яку було змушено залишити або покинути місце свого проживання внаслідок чи з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини або надзвичайних ситуацій природного чи техногенного походження [2].

Варто зазначити, що національне законодавство України у сфері забезпечення прав ВПО поступово адаптується до міжнародних стандартів, однак все ще існують значні прогалини у практичній реалізації цих норм. Зокрема, недостатня координація між центральними та місцевими органами влади, обмежене фінансування програм зайнятості, а також відсутність ефективних механізмів моніторингу виконання державних програм створюють додаткові труднощі для ВПО на ринку праці.

Міжнародні стандарти, ратифіковані Україною, також імплементують це право. Наприклад, ст. 22 Загальної Декларації прав людини 1948 р. засвідчує: кожна людина як член суспільства має право на соціальне забезпечення, здійснення необхідних для підтримання її гідності й для вільного розвитку прав у економічній, соціальній

і культурній галузях за допомогою національних зусиль, міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави [2, с. 94].

Ці норми доповнюються положеннями Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 р., ратифікованого Україною, де стаття 6 визнає право кожної людини на працю, включаючи можливість заробляти на життя працюю, яку вона вільно обирає, а стаття 7 гарантує справедливі умови праці, зокрема рівну винагороду та безпечне робоче середовище [3].

Для ВПО реалізація цих прав ускладнюється через втрату документів, що посвідчують кваліфікацію та трудовий стаж, дискримінацію на ринку праці, а також обмежений доступ до програм професійної підготовки в регіонах переселення. Згідно з даними Державної служби зайнятості України, станом на початок 2025 року близько 69 тисяч зареєстрованих ВПО зверталися до служби зайнятості, та 5000 з яких були офіційно працевлаштовані (з початку 2025 року) [3], що свідчить про системні бар'єри, такі як невідповідність навичок місцевим вакансіям, психологічні травми від переміщення та недостатня державна підтримка у вигляді субсидій на перекваліфікацію.

Додатковими проблемами є слабка інформаційна поінформованість ВПО про наявні можливості працевлаштування, обмежена транспортна доступність у віддалених громадах, а також відсутність адаптованих програм для осіб з особливими потребами, які становлять значну частку серед переміщених громадян. Не менш важливим є фактор недовіри з боку роботодавців, що часто розглядають ВПО як тимчасових працівників або менш стабільних кандидатів. Це знижує їхні шанси на офіційне працевлаштування, а відтак - позбавляє соціальних гарантій і можливостей для кар'єрного розвитку.

Таким чином, реалізація права на працю внутрішньо переміщених осіб в Україні залишається складним і багатоаспектним питанням. Попри законодавчі гарантії та міжнародні зобов'язання держави, переселенці часто стикаються з труднощами у працевлаштуванні, зокрема через нестачу робочих місць, бюрократичні перепони, втрату документів і упереджене ставлення роботодавців.

Для подолання цих проблем необхідне посилення державної політики у сфері зайнятості ВПО, створення ефективних механізмів підтримки, професійної адаптації та перекваліфікації, а також тісна співпраця між органами влади, місцевими громадами та міжнародними партнерами. Лише комплексний підхід забезпечить реальне втілення права на працю та сприятиме соціальній інтеграції внутрішньо переміщених осіб у суспільство.

Список використаних джерел:

1. Белова І. М., Семенишина Н. В. Суть, основні напрями та функції соціального захисту населення. Подільський вісник: сільське нос, техніка, економіка. Економічні науки. Випуск 34. 2021.
2. Логінова М. В., Усова Д. Г. Особливості договору як форми захисту трудових прав. Львівський науковий форум. XII Міжнародна науково-практична конференція «Теорія і практика сучасної науки та освіти». с. 376-379. 2024.
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text(дата звернення: 03.11.2025).
4. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII : станом на 4 квіт. 2025 р.
5. Служба зайнятості з початку року працевлаштувала 5000 внутрішньо переміщених осіб. Урядовий портал. Єдиний веб- портал органів виконавчої влади України. 2025.
6. Чисельність ВПО в Україні: скільки переселенців отримують допомогу. Сайт : Факти. 2025.

Звягін Назар Сергійович, курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Шраменко Роман Русланович, курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Варава Володимир Вікторович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ (ВІДМИВАННЯМ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Протидія кримінальним правопорушенням, пов'язаним із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, належить до одних із найскладніших завдань сучасної оперативно-розшукової діяльності. Різноманіття схем конвертації кримінальних надходжень у видимі легальні активи, використання складних фінансових інструментів, транскордонних структур та нових технологічних рішень створюють високу латентність таких правопорушень і значні перешкоди для правоохоронних органів. Ефективність протидії залежить від поєднання традиційних оперативних методів із сучасними аналітичними підходами, адекватних правових інструментів та міжвідомчої і міжнародної співпраці.

У сучасних умовах відмивання доходів здійснюється через багатоетапні ланцюги: фіктивні підприємства та фірми-«прокладки», сервіси конвертації готівки, торгівлю цінностями, маніпуляції з ціноутворенням, операції з нерухомістю та цінними паперами, використання криптовалют та онлайн-платформ. Кожна з цих схем вимагає специфічних оперативних інструментів і аналітичних методик для виявлення, документування і фіксації доказів, а також для визначення кінцевих бенефіціарів.

Суттєвою перешкодою є правова невизначеність та розрив між темпами розвитку економічних практик і законодавчим регулюванням. Недосконалість норм про розкриття кінцевої фактичної власності, обмеження доступу до фінансової інформації, тривалі процеси отримання міжнародної правової допомоги, а також фрагментарність електронних реєстрів ускладнюють своєчасну і повну фіксацію доказів. Технічні труднощі, пов'язані з обсягом і розрізненістю даних: бухгалтерські документи, банківські виписки, дані платіжних систем, криптотранзакції, свідчення контрагентів — усе це потребує потужної аналітичної платформи та експертної інтерпретації [1].

Організаційні бар'єри проявляються в недостатній координації між оперативними підрозділами правоохоронних органів, податковою службою та

судовими інституціями. Часто інформація, що могла б стати ключовою, «застрягає» на стику повноважень або залишається недоступною через бюрократичні процедури. Проблема кадрового ресурсу та компетенцій також є вагомю: протидія сучасним фінансовим злочинам потребує фахівців із бухгалтерського обліку, аудиту, ІТ-форензики і міжнародного права, котрі часто відсутні в достатній кількості в оперативних підрозділах.

Ще одним викликом є використання технологій, що утруднюють відслідковування: анонімні платіжні сервіси, приватні блокчейн-рішення, електронні біржі, маркетплейси та сервіси шифрованого зв'язку. Адаптація оперативних методів до роботи з такими сервісами вимагає інвестицій у технічне обладнання, програмні засоби для аналізу блокчейн-ланцюгів, а також налагодження контактів з провайдерами платіжних послуг та криптообмінниками.

Нарешті, соціально-політичні фактори, серед яких корупційні ризики, політичний вплив на правоохоронні органи або судову гілку влади, можуть суттєво демотивувати розслідування та перешкоджати невідворотності покарання, що, у свою чергу, знижує загальну ефективність превентивних заходів.

Підвищення результативності оперативно-розшукової діяльності щодо протидії відмиванню доходів має базуватися на синергії правового, організаційного, технологічного та кадрового компонентів [2]. По-перше, необхідне вдосконалення законодавчої бази: імплементація норм про прозорість кінцевої власності, спрощені процедури запиту інформації у фінансових інституцій, чіткі правила для тимчасового заморожування активів і процедури їхнього конфіскаційного забезпечення. Важливо забезпечити баланс між оперативним доступом до інформації та захистом прав суб'єктів.

По-друге, слід розвивати механізми міжвідомчої координації та створювати спеціалізовані багатоаспектні підрозділи, що об'єднуюватимуть оперативно-розшукову, фінансово-аналітичну та правову компетенції. Така модель «під однією дахом» дозволить швидше реагувати на складні транзакційні ланцюги, зменшувати втрати часу при обміні інформацією та приймати координаційні рішення щодо вжиття тимчасових заходів.

По-третє, слід інвестувати в сучасні технології аналітики великих даних, позитивно поєднуючи їх із людським експертним потенціалом. Інструменти машинного навчання та алгоритми побудови ризик-профілів допомагають відсіяти «шум» фінансових операцій і виявляти аномалії, які можуть свідчити про відмивання. Інтеграція блокчейн-аналітики, програмних рішень для відстеження криптотранзакцій і автоматизованих механізмів пошуку зв'язків у корпоративних мережах полегшує роботу оперативних підрозділів.

По-четверте, важлива співпраця з фінансовими установами та приватним сектором: механізми обміну інформацією, система повідомлень про підозрілі операції (Suspicious Activity Reports), тренінги для банківських аналітиків з розпізнавання ознак відмивання. Публічно-приватне партнерство сприяє ранньому виявленню ризикових схем і підвищує загальний рівень фінансової прозорості [3].

По-п'яте, необхідно розвивати міжнародну співпрацю. Відмивання доходів часто має транснаціональний характер, тому швидкість і результативність розслідування значною мірою залежать від оперативності міжнародних запитів, обміну інформацією та координації співпраці з міжнародними фінансовими розвідувальними органами.

Участь у багатосторонніх ініціативах та використання механізмів екстреного обміну інформацією підвищують шанси на своєчасне виявлення та заморожування активів.

По-шосте, критично важливим є підвищення кваліфікації кадрів: системні навчання, симуляції складних розслідувань, обмін досвідом із закордонними партнерами та залучення експертів у сфері фінансових технологій і форензики. Формування міждисциплінарних команд, що поєднують оперативно-розшукову практику й економіко-фінансову експертизу, значно збільшує шанси на успішну доказову фіксацію [4].

І на останок, варто посилити превентивні заходи: впровадження політики «знай свого клієнта», підвищення стандартів корпоративного управління та прозорості у державних закупівлях зменшують простір для реалізації відмивальних схем. Окрім юридичних та технічних рішень, важлива суспільна складова — підвищення рівня громадської обізнаності щодо ризиків легалізації кримінальних доходів та формування нетерпимості до корупційних практик.

Отже, проблема виявлення та документування кримінальних правопорушень, пов'язаних із легалізацією доходів, виявляє комплексну природу: технічні, правові, організаційні і культурні чинники взаємодіють і підсилюють складнощі оперативно-розшукової діяльності. Підвищення ефективності вимагає системних реформ, які поєднують оновлену нормативно-правову базу, міжвідомчу координацію, модернізацію технічного оснащення, розвиток людського капіталу та розширення міжнародної співпраці. Тільки інтегрований підхід забезпечить здатність держави своєчасно виявляти складні фінансові схеми, документувати їх і повертати незаконно набуті активи, створюючи умови для підвищення довіри до системи правосуддя і зниження загального рівня корупційних ризиків.

Список використаних джерел:

1. Актуальні питання та перспективи використання оперативно-розшукових засобів у розкритті злочинів в умовах воєнного стану [Текст] : матеріали міжвідом. наук.- практ. конф. (Київ, 30 берез. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. – 294 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Бабаніна В. В. Конституція України як основа системи кримінального законодавства. Наше право. 2019. № 3. С. 195–201.
4. Вінчук В. В. Роль оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження у протидії злочинам. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 9 груд. 2022 р.). Вінниця, 2022. С. 103-105.

Анасенко Катерина Володимирівна, студентка четвертого курсу бакалаврату
Державний торговельно-економічний університет, Київ, Україна

РАТИФІКАЦІЯ КОНВЕНЦІЇ РАДИ ЄВРОПИ ПРО ЗАХИСТ ПРОФЕСІЇ АДВОКАТА В УКРАЇНІ

Адвокатура є невід'ємним інститутом громадянського суспільства. Без її існування неможливо створити правову державу, яка б відповідала міжнародним демократичним стандартам. Згідно зі статтею 59 Конституції України, кожен має право на професійну правничу допомогу [1], реалізація якої покладається саме на адвокатуру.

Хоча адвокати і є ключовими гарантами справедливості та доступу до правосуддя, проте, як свідчить статистика, наведена Національною асоціацією адвокатів України, далі - НААУ, їхня незалежність і безпека часто опиняються під загрозою. Згідно зі звітом від Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ, у першому півріччі 2025 року було зафіксовано 46 звернень від адвокатів про порушення їхніх професійних прав [2]. У деяких випадках порушення стосувались не лише правових зловживань, а й використання фізичної сили проти адвокатів, обмеження їхнього доступу до клієнтів та чинення тиску під час здійснення ними професійної діяльності, а також вилучення пристроїв з адвокатською таємницею. На мою думку, цей звіт демонструє певну системність таких порушень.

Конвенція про захист професії адвоката, далі - Конвенція, ухвалена Радою Європи у березні 2025 року, створює обов'язкові міжнародні норми для захисту професійних прав адвокатів. Метою документа є запобігання будь-яким формам незаконного втручання у діяльність адвокатів і забезпечення умов для вільного виконання ними своїх професійних обов'язків [3]. Стаття 6 гарантує безперешкодний доступ адвоката до клієнта, особисте спілкування з ним, включно з тими, хто перебуває у місцях позбавлення волі, а також забороняє прослуховування їхніх розмов. Цією ж статтею закріплено абсолютний захист адвокатської таємниці та заборону зобов'язувати адвокатів її розголошувати. Конвенція покладає обов'язок на держави забезпечити реальний захист адвокатів від переслідувань, залякувань і насильства у статті 9.

Особливе значення мають положення розділу III, якими передбачено створення Групи експертів із захисту професії адвоката. Цей орган є спеціальним механізмом моніторингу, який має на меті контроль за дотриманням положень Конвенції та сприяння їх належній імплементації у національне законодавство держав-учасниць. Група формується з незалежних експертів, які здійснюють регулярний моніторинг виконання Конвенції шляхом аналізу періодичних звітів, поданих державами-учасницями. Група також може надавати рекомендації урядам держав.

У заяві від 2 жовтня Рада адвокатських і правничих товариств Європи наголосила на необхідності якнайшвидшого підписання та ратифікації Конвенції всіма державами-членами Ради Європи, підкресливши, що від цього залежить цілісність правосуддя та довіра до верховенства права [4].

Україна ще не підписала документ, не дивлячись на активну участь у розробці проекту Конвенції, що на мою думку, є досить дивним. У серпні 2025 року профільний парламентський комітет розглянув питання затримки процесу підпису та ратифікації і звернувся до Міністерства юстиції із закликом пришвидшити відповідні дії. Згодом

Міністерство юстиції передало перекладений НААУ текст Конвенції до Міністерства закордонних справ для подальшого опрацювання й затвердження [5].

Подальший розгляд питання ратифікації Конвенції Ради Європи про захист професії адвоката в Україні перебуває на активному етапі міжвідомчих узгоджень. 5 листопада у Верховній Раді відбулася робоча нарада, ініційована Міністерством закордонних справ [6], яка була присвячена уточненню офіційного перекладу Конвенції як необхідного кроку для її подальшого підписання та ратифікації.

Головною темою обговорення стало визначення терміну «lawyer», який, згідно зі статтею 3 Конвенції, означає особу, яка відповідно до національного законодавства має кваліфікацію та дозвіл на здійснення адвокатської діяльності. Позиція Національної асоціації адвокатів України, яку підтримали Комітет Верховної Ради з питань правової політики, Міністерство юстиції та низка інших державних органів, полягає у тому, що єдиним правильним відповідником цього терміну є «адвокат». Також обговорювалось питання проведення консультацій із Радою Європи щодо тлумачення цього терміну в інших країнах і підготовка рішення уряду про створення міжвідомчої робочої групи. Після завершення цих кроків очікується підписання документа Україною та його внесення на розгляд Верховною Радою для ратифікації.

Ратифікація Конвенції є необхідним кроком для посилення гарантій незалежності адвокатури та поваги до цієї професії. Наразі цей процес в Україні проходить стадію активного узгодження, включно з опрацюванням перекладу від НААУ. Після завершення цих процедур документ планується підписати та подати до Верховної Ради на ратифікацію, що, на мою думку, сприятиме зміцненню незалежності адвокатури та відповідності міжнародним стандартам.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ. Звіт за I півріччя 2025 року. НААУ. 2025. URL: <https://surl.li/xtuulq>
3. Конвенція Ради Європи про захист професії адвоката (текст українською). НААУ. URL: <https://unba.org.ua/news/10046-konvenciya-radi-evropi-pro-zahist-profesii-advokata-tekst-ukrainskoyu.html>
4. Statement calling for the swift signature and ratification of the Council of Europe Convention on the Protection of the Profession of Lawyer. CCBE. 02.10.2025. URL: <https://surl.li/haamkr>
5. Процес підписання Конвенції про захист професії адвоката взяли на контроль у ВР. НААУ. URL: <https://unba.org.ua/news/10695-proces-pidpisannya-konvencii-pro-zahist-profesii-advokata-vzyali-na-kontrol-u-vr.html>
6. У ВР зробили ще один крок до ратифікації Конвенції про захист професії адвоката. НААУ. URL: <https://unba.org.ua/news/10956-u-vr-zrobili-she-odin-krok-do-ratifikacii-konvencii-pro-zahist-profesii-advokata.html>

Радченко Катерина, студентка 3 курсу

Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Україна

Науковий керівник: Сидоренко А.С., канд.юрид.наук, доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного, екологічного та трудового права

Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Україна

РИНОК ПРАЦІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна на території нашої держави стала складним викликом для українського ринку праці з часу здобуття незалежності: за перші місяці вторгнення економіка втратила мільйони робочих місць, а географія пропозиції й попиту праці радикально змістилася на захід країни. У зв'язку з чим частка економічно активного населення у 2022 році скоротилася майже на третину, водночас глибина падіння була нерівномірною: у прифронтових регіонах втрата робочих місць сягала 50 %, тоді як на заході – близько 15 % [1]. У 2023 р. поступове відновлення бізнесу та релокація підприємств дозволили скоротити рівень безробіття до 14,2 %, а прогноз НБУ на 2025 р. передбачає його зниження до 11,6 %, що все ще перевищує довоєнний діапазон 8–9 % [2]. Втім ця «технічна» корекція маскує структурні розриви: попит на фахівців галузей оборони, ІТ, логістики та будівництва зростає, тоді як пропозиція обмежена мобілізацією та міграцією населення.

У контексті загального зростання безробіття в Україні, особливу увагу привертає сегмент молодіжного ринку праці, який, згідно з дослідженням Хачатрян В.В. і Красняк О. П., зазнав одних із найбільших втрат унаслідок війни. Авторки вказують, що чисельність працюючої молоді стрімко зменшилася, при цьому частка безробітної молоді віком до 35 років сягнула 22% від загального числа офіційно зареєстрованих безробітних, а понад половина молоді не працює за здобутою спеціальністю, що свідчить про суттєвий дисбаланс між ринком праці та освітньою системою. Зокрема, аналізуючи працю згаданих науковців варто зосередити увагу на тому, що значна частина молоді, яка емігрує за кордон для здобуття освіти, породжує проблему дефіциту трудових ресурсів в Україні. Це створює ще більший тиск на економіку, яка вже й так потерпає від втрати кадрів через мобілізацію та бойові дії. Як результат, на ринку праці утворюється парадокс: при високому рівні безробіття водночас відчувається нестача кваліфікованої робочої сили, що серйозно підриває економічну безпеку держави в умовах воєнного стану та ускладнює процес повоєнного відновлення [3, с. 29]. На наше переконання, варто погодитися з вищевикладеним, оскільки молодіжний сегмент справді став однією з найбільших жертв війни. Поєднання масової еміграції студентів, невідповідності освіти потребам економіки та браку інструментів першого працевлаштування створює замкнене коло, яке підсилює і безробіття, і дефіцит кадрів. Без негайних програм перекваліфікації й заохочення повернення молоді Україна ризикує втратити цінний людський капітал, необхідний для відбудови.

Варто зауважити, що в галузевому розрізі найбільш стійкою виявилася ІТ-сфера, де понад 85 % спеціалістів швидко перейшли на дистанційний формат і зберегли контракти, забезпечивши до 8 % валютних надходжень країни у 2024 році [4].

Натомість, промисловість бореться з подвійним викликом: дефіцитом кваліфікованих кадрів і руйнуванням виробничих площ. У відповідь підприємства активізували внутрішні програми перекваліфікації, залучаючи студентів і пенсіонерів, а уряд – субсидії на короткі курси зварювання, логістики і аграрних технологій. На наше переконання, варто погодитися з думками науковців, що внутрішнє переміщення мільйонів громадян суттєво вплинуло на дисбаланс між попитом і пропозицією праці в різних областях України, що особливо відчутно в західних регіонах, куди спрямувалися основні потоки ВПО. Водночас частина регіонів, що постраждали від бойових дій, втратила значну кількість фахівців, через що ринок праці там практично паралізований. При цьому підкреслюється, що стабілізація ринку праці неможлива без врахування потреб таких соціально вразливих груп, як ВПО, люди з інвалідністю та ветерани, адже лише включення цих категорій у повноцінне економічне життя дозволить відновити баланс та знизити рівень соціального напруження в суспільстві [5, с. 98-99]. Ми вважаємо, що ця «економіка навчання під час стресу» – є можливістю створити систему постійного навчання. Замість одноразової допомоги краще запровадити довгострокові ваучери на освіту, які людина зможе використовувати незалежно від того, де працює чи в якому регіоні живе.

У більшості родин люди заробляють гроші кількома шляхами одразу: хтось ходить на роботу вдома, хтось підробляє онлайн, а частину грошей надсилають рідні, які виїхали за кордон. Така «змішана» тактика робить сім'ї стійкішими, але для держави через це важче порахувати, скільки податків надійде, і спланувати соціальну допомогу. Щоб підтримати людей, уряд розвиває цифрові сервіси: «Є-Робота» зібрала в одному місці вакансії та гранти, а «Дія.Освіта» відкрила понад 50 безплатних курсів. Проте залишається проблема: тим, у кого немає швидкого інтернету, усе ще складно отримати цю інформацію [6].

Власне, можна спрогнозувати, що навіть за сприятливого сценарію мирної угоди у 2025-2026 рр. український ринок праці не повернеться до довоєнної конфігурації. По-перше, демографічний дефіцит закріпиться: частка населення працездатного віку вже у 2030 р. може знизитись нижче 55 %. По-друге, пріоритетними лишаться професії подвійного призначення – інженерія, кіберзахист, медицина екстреної допомоги. По-третє, повернення ветеранів потребуватиме масштабної програми реадaptaції, що поєднає медичну, психологічну та професійну підтримку; без цього ризики прихованого безробіття серед колишніх військових будуть високими. Насамкінець, ключем до модернізації стане інтеграція діаспори: віддалена робота й інвестування українців за кордоном можуть компенсувати нестачу капіталу та знань, але лише якщо держава запропонує конкурентне податкове середовище й гарантії прав власності.

Підводячи підсумок вищевикладеному, можемо прийти до висновку, що війна не знищила ринок праці в Україні, а змусила його швидко змінюватися – від старої моделі до сучасної, гнучкої та цифрової. Найважливішим зараз є підтримка регіонів, де ще тривають бойові дії, навчання людей новим професіям і повернення заробітчани, які здобули нові навички. Від того, наскільки добре вдасться це зробити, залежатиме, як швидко Україна відновиться після війни і яке місце займе у світовій економіці найближчими роками.

Список використаних джерел:

1. Harmash O. War upends Ukraine's economy in a shift that may be permanent. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/war-upends-ukraines-economy-shift-that-may-be-permanent-2024-05-09/>.

2. Inflation to start declining next year, economy to keep growing. National Bank of Ukraine. URL: <https://bank.gov.ua/en/news/all/inflyatsiya-pochne-znijuvasiya-v-nastupnomu-rotsi-a-ekonomika-y-nadali-zrostatime--inflyatsiyniy-zvit-nbu>.
3. Хачатрян В., Красняк О. Економічна безпека в умовах воєнного стану як фактор формування молодіжного ринку праці. International science journal of management, economics. 2024. С. 24–37. URL: <https://isg-journal.com/isjmef/article/view/618/347>
4. Samoilyk M. Ukraine war economy tracker. Centre of economic Strategy. URL: <https://ces.org.ua/en/tracker-economy-during-the-war/>.
5. Турло Н., Осадчук О. Стан ринку праці та мотивація персоналу в Україні в умовах воєнного стану. Економічний простір. 2024. № 97-103. URL: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1541/1485>.
6. How did the war impact the Ukrainian labour market?. ILO. URL: <https://www.ilo.org/resource/news/how-did-war-impact-ukrainian-labour-market>.

Макуха Владислава Олегівна, здобувачка вищої освіти
Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Золотухіна Лілія Олександрівна, професор кафедри
цивільно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

РІВНІСТЬ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ І НЕДОПУЩЕННЯ ДИСКРИМІНАЦІЇ У СФЕРІ ПРАЦІ

Принцип рівності та заборона дискримінації становлять фундамент сучасного трудового права та є невід’ємними атрибутами гідної праці. У контексті глобалізації, трудової міграції та посилення соціальної відповідальності бізнесу створення рівних умов для всіх працівників без винятку перетворюється не лише на правову норму, але й на вирішальну умову економічного зростання, стимулювання інновацій та забезпечення соціального згуртування.

Українське законодавство, інтегруючи міжнародні стандарти (такі як право на працю, вільний її вибір і справедливі умови згідно зі статті 23 Загальної декларації прав людини [1], а також положення Конвенції про дискримінацію в галузі праці та занять) , закріплює абсолютну недопустимість будь-яких дискримінаційних проявів, гарантуючи рівність можливостей незалежно від особистих чи соціальних характеристик. На внутрішньодержавному рівні ці засади реалізовані через статтю 24 Конституції України, що проголошує рівність прав громадян[2], та стаття 2-1 Кодексу законів про працю, яка беззастережно забороняє дискримінацію , включаючи пряме чи опосередковане обмеження прав працівників [3]. Незважаючи на законодавчий прогрес, практична інклюзія в українському бізнес-середовищі залишається незадовільною. Як свідчить дослідження «Рівень», загальний індекс інклюзивності знизився з 66,0 балів у 2021 році до 64,1 у 2025 році [4], що вказує на відсутність позитивної динаміки у формуванні інклюзивної корпоративної культури.

Дискримінація в трудовій сфері може виникати на різних етапах: під час найму, встановлення оплати праці, підвищення кваліфікації, кар’єрного росту або звільнення. Перелік заборонених підстав для дискримінації охоплює расу, стать, вік, інвалідність, релігійні та політичні переконання, національне походження , сімейний стан тощо. Згідно з опитуваннями 20% працівників офісної сфери в 2025 році відчували дискримінацію на робочому місці, зокрема ейджизм (10%), сексизм (8%), лукізм (6%). Кризовим також є рівень приналежності до колективу, який становить лише 12%, а низька лояльність персоналу підтверджується тим, що лише 46% працівників відчують себе на своєму місці [4].

Важливо розрізняти дискримінацію та об’єктивну диференціацію прав працівників, обумовлену вимогам професії, специфікою трудової діяльності або принципом соціальної справедливості. Остання проявляється, наприклад, у наданні пільг неповнолітнім, вагітним жінкам або особам з інвалідністю. Для ефективної реалізації принципу рівності недостатньо пасивної заборони, необхідні проактивні дії як роботодавця , так і держави. До них належать запровадження політики рівних

можливостей, прозорих конкурсних процедур, механізмів апеляції та превентивних програм, спрямованих на побудову інклюзивного середовища. Однак лише 13% компаній України реалізують програми з підтримки різноманітності та інклюзії, що є явно недостатнім.

Отже, забезпечення рівності прав працівників та усунення дискримінації є не лише юридичним імперативом, але й ключовою передумовою для побудови продуктивної, стабільної та справедливої трудової системи. Така система відповідає міжнародним стандартам і є основою для сталого розвитку суспільства.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини : Декларація ООН від 10.12.1948. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
4. Успіхи українського бізнесу в питаннях різноманітності та інклюзивності. URL: <https://budni.robota.ua/hr/rezultati-doslidzhennya-riven-2025-uspihi-ukrayinskogo-biznesu-v-pitanniah-riznomanitnosti-ta-inklyuzivnosti>

Рудик Владислав Максимович, здобувач вищої освіти факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Логінова Марина Вікторівна, капітан поліції, кандидат юридичних наук, доцент, викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

РОБОЧИЙ ЧАС І ЧАС ВІДПОЧИНКУ ЯК ЕЛЕМЕНТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНИ

Робочий час і час відпочинку є одними з ключових інститутів трудового права, що визначають баланс між інтересами працівника та роботодавця, а також забезпечують реалізацію конституційного права громадян на працю та відпочинок. Право на відпочинок є одним із основоположних соціально-економічних прав людини і громадянина [4, с. 252]. Їх правове регулювання має на меті створення оптимальних умов праці, спрямованих на збереження здоров'я працівників, підвищення продуктивності праці та забезпечення стабільності трудових відносин у суспільстві.

Поняття робочого часу, трактується як період, протягом якого працівник зобов'язаний перебувати на робочому місці та виконувати покладені на нього трудові обов'язки відповідно до встановленого трудовим договором, правилами внутрішнього трудового розпорядку та вимогами роботодавця [1, с. 83].

Відповідно до статті 50 Кодексу законів про працю України (далі- КЗпП України), нормальна тривалість робочого часу працівників не може перевищувати 40 годин на тиждень [2]. Ця норма є базовою гарантією трудових прав, спрямованою на забезпечення раціонального поєднання трудової діяльності з необхідним відпочинком, збереженням працездатності та охороною здоров'я працівників. Вона має важливе соціально-економічне значення, оскільки визначає межі інтенсивності праці та створює умови для стабільного функціонування трудових колективів. Встановлення максимальної тривалості робочого часу також сприяє дотриманню принципів справедливості й рівності у сфері трудових відносин, запобігає надмірному експлуатаційному навантаженню на працівників та сприяє підвищенню ефективності їхньої праці.

Підприємства і організації при укладенні колективного договору можуть встановлювати меншу норму тривалості робочого часу, ніж передбачено в частині першій цієї статті [1, с. 3]. Таке право є проявом соціального партнерства між роботодавцем і працівниками, що дозволяє враховувати особливості виробничого процесу, умови праці, сезонність або специфіку окремих професій. Зменшення тривалості робочого часу може також мати стимулюючий характер, сприяти підвищенню продуктивності праці, покращенню морально-психологічного клімату в колективі та зниженню рівня професійного вигорання.

В українському трудовому законодавстві працівникам гарантується перерва для відпочинку та харчування тривалістю не більше 2 годин, яка не зараховується до робочого часу. Зазвичай така перерва надається через 4 години після початку робочого дня [5]. Ця норма покликана забезпечити оптимальний режим праці й відпочинку, що

сприяє збереженню здоров'я працівників та підтриманню їхньої працездатності. Час початку й закінчення перерви фіксується в правилах внутрішнього трудового розпорядку, які затверджує роботодавець з урахуванням особливостей виробництва та думки трудового колективу.

Працівники можуть використовувати час перерви на власний розсуд, зокрема залишати робоче місце для відпочинку, прийому їжі або вирішення особистих питань. Водночас на виробництвах, де через технологічні особливості загальна перерва неможлива, роботодавець зобов'язаний створити умови для приймання їжі безпосередньо в процесі роботи. Перелік таких робіт, а також порядок і місце харчування визначаються роботодавцем за погодженням з виборним органом первинної профспілки (або профспілковим представником). Такий механізм дає змогу гармонійно поєднувати виробничі потреби з гарантіями трудових прав працівників.

Право на відпочинок закріплено статтею 45 Конституції України, згідно з якою кожна працююча людина має право на відпочинок. Це право реалізується через надання щотижневих вихідних днів, оплачуваної щорічної відпустки, скороченого робочого дня для окремих професій і виробництв, а також зменшення тривалості роботи в нічний час [3]. Конституційна норма встановлює фундаментальні гарантії, які роблять відпочинок невід'ємною частиною права на працю та гідні умови її виконання.

Максимально допустима тривалість робочого часу, мінімальна тривалість відпочинку та оплачуваної щорічної відпустки, перелік неробочих святкових днів, а також інші аспекти реалізації цього права регулюються чинним законодавством України.

Отже, робочий час і час відпочинку є фундаментальними складовими правового регулювання трудових відносин в Україні, що забезпечують гармонійне поєднання трудової діяльності працівників із реалізацією їхнього права на відпочинок. Законодавче визначення тривалості робочого часу, порядку надання перерв, вихідних та відпусток спрямоване на створення безпечних і здорових умов праці, запобігання перевтомі та підвищення ефективності трудової діяльності. Встановлення нормативів робочого часу, передбачених КЗпП України, гарантує дотримання принципів соціальної справедливості, рівності прав працівників і роботодавців, а також сприяє стабільності трудових відносин.

Список використаних джерел:

1. Гнатко А. О., Дядюк К. В., Бессонова А. В. Скорочення робочого часу у світі та перехід на змішану систему. Академічні візії. Випуск 41. 2025. С. 1–8.
2. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII : станом на 12 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 05.11.2025).
3. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 05.11.2025).
4. Логінова М. В., Бойко А. А. Проблеми реалізації права працівників на відпочинок в умовах надзвичайного або воєнного стану. Матеріали IX міжнародної науково-практичної конференції. Суми, 2025. С. 152–156.
5. Право працівника на відпочинок – гарантується Конституцією. Профспілка працівників освіти і науки України. Офіційний сайт. URL: <https://pon.org.ua/novyny/6270-pravo-pracvnika-na-vidpochinok-garantuyetsya-konstitucyeyu.html> (дата звернення: 05.11.2025).
6. Якушев І. Робочий час як норма праці. Історико-правовий часопис. Розділ III «Актуальні проблеми цивілістики». 2018. С. 81–85.

Філімоненко Павло Русланович, здобувач вищої освіти факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Логінова Марина Вікторівна, кандидат юридичних наук, доцент, викладач кафедри цивільно-правових дисциплін, капітан поліції
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

РОЛЬ КОЛЕКТИВНИХ ПЕРЕГОВОРІВ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА: ДЕЯКІ АСПЕКТИ

В умовах ринкової економіки та глобалізаційних викликів система соціального партнерства виступає ключовим інститутом регулювання трудових відносин. Колективні переговори та укладання колективних договорів є центральним і основним інструментом, що дозволяє збалансувати та узгодити інтереси найманих працівників, роботодавців та держави, забезпечуючи соціальну стабільність. Дані профспілкових організацій та результати соціологічних досліджень свідчать, що ефективний колективно-договірний процес напряду корелює зі зниженням рівня виробничого травматизму, плинності кадрів та підвищенням продуктивності праці. Однак, чинне законодавство України про працю, зокрема Кодекс законів про працю, що був прийнятий ще за радянських часів, не повною мірою відповідає сучасним соціально-економічним реаліям та новим формам зайнятості. Це призводить до численних проблем у правозастосовчій практиці, починаючи від формалізму при укладанні колективних договорів і закінчуючи низькою ефективністю їх виконання.

Відсутність належного регулювання та дієвих механізмів контролю створює ризики нівелювання ролі соціального діалогу, унеможлиблює реальний захист прав працівників та знижує ефективність боротьби з тіньовою зайнятістю. Розвиток нових форм зайнятості (дистанційна робота, гіг-економіка, аутсорсинг) збільшив кількість видів трудових відносин, які складно врегулювати традиційними методами. Для ведення переговорів щодо таких категорій працівників недостатньо стандартних підходів: для цього необхідні глибокі економічні та юридичні знання, а також політична воля сторін. Це призводить до певних труднощів для представників профспілок, об'єднань роботодавців та державних органів, що виступають медіаторами [2].

І тут слід погодитись з думкою Резворович К. Р., що у сучасному світі соціальне партнерство є не декларацією, а безперервним процесом пошуку компромісів. Колективні переговори є єдиним цивілізованим інструментом у цьому процесі, який запобігає переростанню трудових спорів у деструктивні страйки чи соціальні вибухи [3].

Розвиток ринкових відносин випереджає можливості системи колективно-договірного регулювання. З'являються складні системи оплати праці (КРІ, опціони), нетипові графіки роботи, міжнародні корпоративні стандарти. Для роботи з цим необхідні спеціалізовані знання, яких часто не вистачає у сторін переговорів.

Цей "компетентнісний розрив" є однією з ключових перешкод. Якщо традиційні предмети переговорів (зарплата, відпустка) є відносно зрозумілими, то сучасні колективні договори мають охоплювати низку нових аспектів. Вони мають

регулювати захист персональних даних, умови дистанційної праці, механізми корпоративної соціальної відповідальності.

Петренко І. І. визначає такі ключові функції колективного договору: захисна (встановлення гарантій, вищих за законодавчі); регуляторна (організація процесу праці та її оплати); розподільча (справедливий розподіл доходів підприємства) та миротворча (попередження та вирішення конфліктів) [4].

Законом України «Про колективні договори і угоди» окреслені загальні засади ведення переговорів та укладання угод [5]. Водночас сьогодні в Україні залишаються невизначеними або визначені неоднозначно багато категорій, пов'язаних з представництвом сторін та сферою дії угод, унеможливаючи їх ефективне застосування.

Відсутність чітких визначень для понять, як-от «репрезентативність сторін» на рівні підприємства, «поширення дії договору на не членів профспілки» тощо. Це створює серйозні проблеми, оскільки без належного правового закріплення роботодавці можуть уникати переговорів або нівелювати їх результати. Наприклад, як профспілка має процесуально оформити переговори щодо гарантій для працівників ІТ-компанії, які оформлені як ФОП (фізичні особи-підприємці)? Невизначеність веде до того, що цілі галузі економіки залишаються поза межами колективно-договірного регулювання. Це відбувається через застарілість процедур, які неможливо адаптувати без чітко встановлених нових правил. Усвідомлення специфіки сучасних трудових відносин та їх гнучкості є критично важливим. Законодавчі зміни мають бути не просто косметичними, а глибокими, щоб відобразити нові реалії ринку праці. Це дасть можливість соціальному партнерству ефективно працювати.

Враховуючи те, що необхідність реформування визнана на державному рівні, а також те, що до Верховної Ради України подано проєкт Закону України «Про колективні трудові угоди» (реєстр. № 7628), в якому визначено, що «метою цього Закону є визначення правових засад розробки, укладення та виконання колективних угод з метою сприяння регулюванню трудових відносин та соціально-економічних інтересів працівників і роботодавців» [6].

Термін «ефективний соціальний діалог» вже починає з'являтися в українському законодавстві. Це означає, що держава усвідомила необхідність адаптації до стандартів МОП. Подання законопроєкту № 7628 є яскравим підтвердженням цього. Запропоноване у законопроєкті осучаснення процедур є надзвичайно важливим. Це перший крок до створення правового фундаменту для реального партнерства.

Як підсумок можемо стверджувати, що аналіз поточного стану правового регулювання та практики ведення колективних переговорів свідчить про наявність значного законодавчого розриву. Відсутність в чинному КЗпП України чітких механізмів для сучасних форм зайнятості призводить до серйозних проблем. Водночас, подання законопроєкту № 7628 свідчить про усвідомлення державою цієї проблеми. Запропоновані у законопроєкті норми є кроком до створення правового фундаменту для роботи в нових умовах. Для ефективного використання механізму колективних переговорів у сфері правосуддя необхідний комплексний підхід. Він має включати не лише законодавче закріплення нових процедур, а й розробку дієвих механізмів медіації та арбітражу, а також інституційне посилення сторін (навчання переговорників). Це дозволить забезпечити реальний баланс інтересів, знизити соціальну напругу та сприятиме сталому економічному розвитку України.

Список використаних джерел:

1. Магріаніс О. В., Місько О. В. Колективні переговори як основний інструмент соціального партнерства. *Науковий вісник Національної академії менеджменту*. 2019. № 2 (23). С. 64–67.
2. Задорожній В. С. Нові форми зайнятості: виклики для соціального діалогу. *Право та інновації*. 2023. №2 (42). С. 55–61.
3. Резворович К. Р. Соціальне партнерство як об'єкт цивільно-правового регулювання в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. №2. С. 88–95.
4. Петренко І. І. Функції колективного договору в системі регулювання трудових відносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 75. С. 112–117.
5. Про колективні договори і угоди: Закон України від 01.07.1993 р. № 3356-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 36. Ст. 361.
6. Проєкт Закону про колективні трудові угоди № 7628 від 01.08.2022 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40228> (дата звернення: 10.11.2025).

Коваль Олександр Юрійович, здобувач вищої освіти юридичного факультету
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Солодка Ірина Володимирівна, канд. юрид. наук, доцент
кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до статті 8 Конституції України, принцип верховенства права є основоположним елементом конституційного ладу. У період дії воєнного стану забезпечення цього принципу набуває особливого значення, адже саме він виступає запобіжником від свавілля влади та гарантує збереження демократичних засад навіть в умовах збройної агресії [2]. За таких умов Конституційний Суд України (далі - КСУ) як єдиний орган конституційної юрисдикції відіграє ключову роль у підтримці балансу між вимогами національної безпеки та дотриманням основоположних прав і свобод людини [1]. У даній науковій роботі проаналізовано особливості реалізації принципу верховенства права в умовах воєнного стану, досліджено практику КСУ, а також визначено основні проблеми та перспективи його діяльності у цей період.

Воєнний стан породжує низку викликів для реалізації принципу верховенства права. З одного боку, держава змушена вживати надзвичайних заходів для захисту нації, що може вимагати тимчасового обмеження певних прав. З іншого боку, існує небезпека надмірного звуження прав та свавільного втручання влади, що підриває саму правову основу держави. Принцип верховенства права вимагає, щоб будь-які обмеження прав у воєнний час були законними, обґрунтованими і пропорційними, а громадяни мали ефективні засоби судового захисту своїх прав. Конституція України допускає можливість тимчасового обмеження окремих прав і свобод у період воєнного чи надзвичайного стану, проте визначає чіткі конституційні рамки таких обмежень. Частина друга статті 64 Конституції встановлює перелік прав, які не можуть бути обмежені за жодних умов [2]. Обмеження інших прав допускається лише в межах, необхідних для забезпечення оборони та громадської безпеки, і має бути пропорційним меті [3].

КСУ уповноважений перевіряти конституційність законів та інших актів, у тому числі ухвалених під час воєнного стану. З початком повномасштабної війни Конституційний Суд оперативно перелаштовує свою діяльність під нові умови. З міркувань безпеки і ефективності запроваджено переважно письмовий порядок розгляду справ [1]. Попри обстріли, повітряні тривоги та блекаут, КСУ не припинив роботи, за перші півтора року війни він ухвалив 23 рішення. Водночас виробилася практика, коли набрання чинності рішень про неконституційність окремих норм відтерміновується, з метою запобігання правовому вакууму та надання законодавцю часу для приведення нормативних актів у відповідність до Конституції. Такий підхід дозволяє, з одного боку, визнати порушення Конституції, а з іншого - уникнути раптового скасування важливих норм у розпал війни.

Одним із головних напрямів діяльності КСУ стало забезпечення соціальних і правових гарантій військовослужбовців, захист конституційних прав громадян, а також підтримання балансу між правами людини й інтересами державної безпеки. 6 квітня 2022 року Конституційний Суд ухвалив перше рішення в умовах воєнного стану в справі за конституційною скаргою ветерана щодо пільг для поранених бійців (справа Поліщука). Норма, що обмежувала право на отримання підвищеної одноразової допомоги двома роками після поранення, була визнана неконституційною. Суд наголосив, що під час війни держава має посилювати, а не звужувати соціальні гарантії для захисників, оскільки це безпосередньо впливає зі статей 3, 8, 17, 46 Конституції України [4].

Наступні рішення розвинули цю позицію 12 жовтня 2022 року КСУ ухвалив Рішення № 7-р(П)/2022 у справі щодо соціальних гарантій для захисників і захисниць України. Предметом розгляду були положення Закону “Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи”, які обмежували максимальний розмір пенсії десятима прожитковими мінімумами. Ця норма “боляче вдарила” по військовослужбовцях, що отримали поранення, оскільки їх пенсії, розраховані за вислугою та бойовим статусом, штучно урізалися до встановленого максимуму. До Конституційного Суду звернулися ветерани, права яких були порушені цим обмеженням. Суд визнав цю норму неконституційною, зазначивши, що учасники бойових дій та військовослужбовці мають право на підвищений рівень соціального захисту, який не може бути звужений навіть у воєнний час. Це рішення усунуло дискримінацію ветеранів і закріпило принцип особливої поваги до осіб, які захищають державу [5].

27 грудня 2022 року Велика палата КСУ ухвалила резонансне рішення у справі щодо повної назви релігійних організацій, яке стосувалося Української православної церкви (Московського патріархату). Закон “Про свободу совісті та релігійні організації” зобов’язав релігійні організації, керівні центри яких знаходяться в державі-агресорці, відобразити це у своїй офіційній назві. Це фактично вимагало від УПЦ (МП) додати до назви вказівку на приналежність до російської Православної Церкви. Опоненти закону стверджували, що він порушує свободу совісті та релігійних організацій. Проте Конституційний Суд, розглянувши подання 49 народних депутатів, визнав спірний закон конституційним. Під час розгляду справи суд врахував не гіпотетичні, а цілком реальні загрози, які виходили від організацій, що підпорядковувалися країні-агресорці [8].

У розпал війни КСУ не залишив без уваги і питання кримінальної юстиції. Одним із найважливіших став розгляд конституційних скарг щодо тримання під вартою у воєнний час. Українське законодавство, а саме ст. 615 Кримінального процесуального кодексу, передбачало особливий порядок: якщо строк ухвали суду про арешт сплив, а суд не може вчасно розглянути продовження через воєнні дії, то арешт автоматично продовжується, але не більше ніж на 2 місяці. Така норма була покликана запобігти звільненню небезпечних підозрюваних, якщо суди не працюють під обстрілами. Водночас вона породжувала ризик тривалого ув’язнення без судового контролю, що порушує право на свободу. 18 липня 2024 року другий сенат КСУ у справі за скаргами двох громадян визнав цю норму неконституційною. Суд встановив, що автоматичне продовження арешту без судді суперечить статті 29 Конституції, яка гарантує право на свободу і особисту недоторканність [7].

Зазначені рішення свідчать, що КСУ послідовно залишається гарантом конституційного порядку навіть у надзвичайних умовах. Він утверджує принцип верховенства права як шляхом скасування неконституційних норм, так і через стимулювання держави до активного захисту прав людини. КСУ не допускає, щоб війна виправдовувала свавілля влади і нагадує, про обов'язок держави забезпечувати гідний соціальний захист військових і ветеранів, а також легітимізує заходи національної безпеки лише в межах Конституції/ Така практика укріплює верховенство права і забезпечує підконтрольність рішень Конституції під час дії воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Совгіря О. В. Верховенство права в умовах війни: виклики для конституційного судочинства України. Візії майбутнього: конституційний вимір повоєнного відновлення України та європейської інтеграції : збірник матеріалів і тез II Маріупольського конституційного форуму (м. Київ, 6 жовт. 2023 р.). Київ : ВАІТЕ, 2023. С. 140–146. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/sovgrya_o._verhovenstvo_prava_v_umovah_viny_vyklyky_dlya_konstytuciynogo_sudochynstva_ukrayiny_2023_0.pdf
2. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР/ Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
4. Рішення Конституційного Суду України від 06 квіт. 2022 р. № 1-п(II)/2022. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-22#Text>
5. Рішення Конституційного Суду України від 12 жовт. 2022 р. № 7-п(II)/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-22#Text>
6. Рішення Конституційного Суду України від 18 лип. 2024 р. № 8-п(II)/2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-24#Text>
7. Рішення Конституційного Суду України від 27 груд. 2022 р. № 4-п/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va04p710-22#Text>

Павліченко Данило Дмитрович, курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Марченко Олена Вікторівна, професорка кафедри теорії та історії держави та права, конституційного права та прав людини
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

РОЛЬ ООН У СТАНОВЛЕННІ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Проблема захисту прав людини є однією з найважливіших у сучасному світі. Її значення набуло глобального виміру після Другої світової війни, коли людство усвідомило масштаби злочинів, вчинених проти людяності. Саме тоді виникла потреба створити ефективний міжнародний механізм, який би гарантував дотримання прав і свобод людини незалежно від державної приналежності, політичних переконань чи соціального статусу. Центральну роль у цьому процесі відіграла Організація Об'єднаних Націй, яка стала засновницею та гарантом сучасної системи міжнародного захисту прав людини.

ООН, утворена у 1945 році з метою підтримання міжнародного миру та безпеки, вже у своїй Статутній основі закріпила принципи поваги до прав людини. У преамбулі Статуту ООН наголошується на рішучості народів Об'єднаних Націй “знову утвердити віру в основні права людини, у гідність і цінність людської особистості, у рівноправність чоловіків і жінок, великих і малих націй”. Цей документ став першим міжнародним актом, який визнав захист прав людини однією з головних цілей світової спільноти, заклавши ідеологічну основу подальшої діяльності у сфері прав людини [1].

Одним із перших і найважливіших кроків ООН у становленні системи міжнародного захисту прав людини стало створення Комісії з прав людини у 1946 році. Цей орган, який діяв під егідою Економічної і соціальної ради (ЕКОСОР), мав завдання розробити міжнародні стандарти у сфері прав людини. Саме в межах Комісії було підготовлено найвизначніший документ XX століття – Загальну декларацію прав людини, прийняту Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року [2].

Декларація стала своєрідною “конституцією” для міжнародного права прав людини. У ній було вперше на глобальному рівні проголошено, що всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах, а також визначено комплекс основних прав – громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних. Хоча цей документ мав рекомендаційний характер, він став моральним і правовим орієнтиром для держав, національних урядів та міжнародних інституцій. На основі положень Декларації були розроблені міжнародні договори, які надали правам людини обов'язкової юридичної сили.

У 1966 році Генеральна Асамблея ООН ухвалила два ключові документи – Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [3, 4]. Разом із Загальною декларацією вони утворили так званий “Міжнародний білль про права людини” – комплекс фундаментальних актів, які заклали правову основу сучасної системи міжнародного захисту прав людини. Прийняття цих документів означало перехід від декларативного

рівня до створення юридично обов'язкових норм, що регулюють поведінку держав щодо забезпечення прав своїх громадян.

Важливо, що ООН не обмежилася розробкою документів, а створила інституційні механізми контролю за їх виконанням. Зокрема, було засновано Комітет з прав людини – орган, який здійснює моніторинг виконання державами положень Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Цей Комітет розглядає періодичні звіти держав, формує зауваження та рекомендації, а також уповноважений розглядати індивідуальні скарги громадян на порушення їхніх прав, якщо держава-учасниця визнала таку компетенцію.

Згодом система ООН у сфері прав людини була суттєво розширена. Було створено низку спеціалізованих договорних органів – Комітет з ліквідації расової дискримінації, Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок, Комітет проти катувань, Комітет з прав дитини та інші. Кожен із цих органів контролює виконання відповідного міжнародного договору та має власні механізми звітності й реагування. Це сприяло формуванню багаторівневої системи міжнародного контролю, що охоплює практично всі аспекти прав людини [5].

Значним кроком у розвитку інституційного механізму ООН стало створення у 1993 році посади Верховного комісара ООН з прав людини. Цей високий посадовець виконує роль головного координатора діяльності всіх органів та програм ООН у сфері прав людини, а також представляє Організацію в діалозі з урядами, неурядовими організаціями та іншими міжнародними структурами. Завдяки діяльності Верховного комісара посилився моніторинг ситуацій з правами людини у світі, зокрема у кризових регіонах, під час збройних конфліктів чи гуманітарних катастроф.

ООН відіграє також ключову роль у формуванні міжнародних стандартів гуманітарного права та у захисті прав людини під час воєнних дій. Через діяльність Ради Безпеки, Генеральної Асамблеї та Ради ООН з прав людини Організація здійснює моніторинг, ухвалює резолюції, створює спеціальні місії з розслідування порушень прав людини. Особливо важливим став досвід створення міжнародних кримінальних трибуналів – зокрема, для колишньої Югославії та Руанди, що заклали підвалини для формування постійного Міжнародного кримінального суду [6].

Роль ООН у становленні системи міжнародного захисту прав людини не обмежується лише розробкою правових норм чи моніторингом. Вона полягає також у формуванні глобальної правосвідомості – розуміння того, що повага до прав людини є не лише внутрішньою справою держави, а й міжнародним зобов'язанням. Саме під егідою ООН було започатковано численні освітні програми, ініціативи у сфері гендерної рівності, боротьби з бідністю, ліквідації рабства, захисту прав біженців та мігрантів.

Сьогодні система захисту прав людини, започаткована ООН, стала однією з найрозвиненіших і найвпливовіших у світі. Вона охоплює не лише держави-члени Організації, а й регіональні механізми – такі як Європейська, Американська чи Африканська системи захисту прав людини, які ґрунтуються на універсальних принципах, сформульованих у рамках ООН. Таким чином, діяльність Організації Об'єднаних Націй сприяла глобалізації ідеї прав людини та її перетворенню на основу міжнародного права і міжнародних відносин.

Отже, роль ООН у становленні системи міжнародного захисту прав людини є визначальною. Саме ця Організація заклала концептуальні, правові та інституційні

підвалини сучасної системи, яка охоплює практично всі сфери життя людини. ООН не лише сформувала універсальні стандарти прав людини, а й створила механізми їх реалізації, моніторингу та контролю. У світі, де порушення прав людини залишаються серйозною проблемою, діяльність ООН є гарантією того, що боротьба за гідність, свободу та справедливість не припиниться. Розвиток міжнародного права прав людини – це живий процес, у центрі якого продовжує залишатися Організація Об'єднаних Націй як головний охоронець і промоутер прав людини у світі.

Список використаних джерел:

1. Статут ООН. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf.
2. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 1966 року No 995_043. Ратифікований Україною від 19.10.1973 р., No 2148-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 1966 року No 995_042. Ратифікований Україною від 19.10.1973 р., No 2148-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text.
5. Бисага Ю.М., Белов Д.М., Харута В.Ф. Реалізація принципу народовладдя: доктринальні засади. Науковий вісник УжНУ. Серія «Право». Випуск 76(2). Ч. 1. 2023. С. 79-86.
6. Міжнародний захист прав людини: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. О. Б. Онишко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 540 с.

Шило Даріна Василівна, здобувачка вищої освіти факультету права
*Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Україна*

Науковий керівник: Тихонова Дар'я Сергіївна, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, адміністративного, екологічного та трудового права
*Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Україна*

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

У час повномасштабної війни питання соціального захисту військовослужбовців набуло виняткового значення. Військові, які захищають територіальну цілісність та суверенітет країни, виконують конституційно значущі функції, тому держава зобов'язана надавати їм і їх сім'ям особливий статус та додаткові гарантії соціального захисту. Ці гарантії є невід'ємними правами військових: вони мають безумовний характер, не залежать від рівня доходів чи бюджетного фінансування, і не можуть бути зменшені без відповідних компенсацій. Забезпечення належного соціального захисту сприяє збереженню боєздатності армії, високої мотивації особового складу та стабільності в тилу.

Військова служба є особливим видом державної служби, що супроводжується підвищеним ризиком для життя, жорсткою дисципліною та певними обмеженнями конституційних прав. У зв'язку з цим законодавець закріплює систему пільг, компенсацій та гарантій для захисників Вітчизни. Соціальні гарантії військовослужбовців випливають із специфіки їхніх службових обов'язків і мають принципово інший характер порівняно із загальними соціальними виплатами. Конституція України (стаття 17) прямо визначає, що держава забезпечує соціальний захист осіб, які перебувають на службі в Збройних Силах та інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей [1]. У воєнний час цей обов'язок держави сприймається як гарантія недопущення зниження рівня соціальних прав військових, навіть за умов бюджетних обмежень.

Основу нормативно-правової бази складають міжнародні акти і національне законодавство. Зокрема, стаття 22 Загальної декларації прав людини та стаття 9 Міжнародного пакту про економічні, соціальні й культурні права закріплюють право на соціальний захист як загальне людське право. Національним фундаментальним актом є Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (№ 2011-ХІІ від 20.12.1991), який визначає поняття соціального захисту військових і встановлює основні механізми його реалізації. Йому підпорядковані численні підзаконні акти, а також інші закони (про пенсії військових, ветеранів війни, охорону здоров'я, житлове забезпечення тощо), що деталізують окремі види допомоги [2]. Також важливе значення мають постанови уряду, які уточнюють порядок виплат і надання послуг у період війни.

Законодавство гарантує військовослужбовцям стабільне грошове забезпечення за посадою, званням та вислугою років. В умовах бойових дій передбачено збільшені надбавки та премії, а також одноразові виплати за виконання небезпечних завдань. Військові мають право на безоплатне лікування – переважно у військово-медичних закладах, але й у цивільних установах за потреби. Передбачено забезпечення

службовим житлом або компенсації за його оренду, а також механізми отримання квартири в черзі. По закінченні служби вони отримують пенсії за вислугу років зі спеціальними коефіцієнтами (з урахуванням звання та тривалості служби) [3, с.80].

Крім того, держава надає військовим і їхнім сім'ям численні пільги: зменшені тарифи на житлово-комунальні послуги, субсидії на навчання, безкоштовний проїзд громадським транспортом, першочергове зубопротезування тощо. Особам, які отримали інвалідність унаслідок виконання обов'язків, виплачуються компенсації – відповідно до законодавства та підвищених норм споживчого мінімуму (наприклад, у вигляді одноразової грошової допомоги за встановленою групою інвалідності). Наприклад, сім'ї військових, які загинули під час служби, отримують одноразову допомогу не менше 15 млн грн (відповідно до постанови №168) – один із найбільших у країні прикладів державної підтримки в умовах війни [4].

З початком повномасштабного вторгнення уряд запровадив додаткові соціальні заходи. Зокрема, значно збільшено грошове забезпечення військовослужбовців, залучених до бойових дій, а також встановлено нові одноразові виплати пораненим. Особливу увагу приділено психологічній підтримці: ухвалено постанову КМУ № 1338 від 29.11.2022, якою в Україні запроваджено трирівневу систему безкоштовної психологічної допомоги ветеранам війни, їхнім сім'ям та особам, які постраждали від війни [5]. Цей комплекс заходів передбачає своєчасну і комплексну підтримку воїнів, їхніх родин і інших постраждалих осіб, що реалізується через психолого-реабілітаційні центри, гарячі лінії та мобільні бригади фахівців. Крім того, під час воєнного стану зменшено бюрократичні бар'єри на шляху отримання допомоги: спрощено порядок медичного лікування військових у цивільних лікарнях та виїзду за кордон для реабілітації, а також оформлення дозвільних документів.

У суспільно-економічній сфері ветерани мають низку програм для соціальної адаптації. Реалізовано пільгові умови кредитування та грантової підтримки для військовослужбовців, які відкривають власну справу. Наприклад, через урядову платформу «єРобота» ветерани можуть отримати безповоротну фінансову допомогу на започаткування бізнесу. Державна служба зайнятості надає ветеранам та демобілізованим особам першочерговий доступ до курсів перепідготовки і пошуку роботи, включаючи можливість отримати безкоштовний навчальний ваучер на одну з актуальних професій. При працевлаштуванні ветеранів роботодавці отримують компенсацію єдиного соціального внеску і часткове відшкодування витрат на оплату праці. Окрім того, законодавство передбачає індивідуальну підтримку ветеранів з інвалідністю при адаптації на новому місці роботи [3, с. 82].

Незважаючи на широкий спектр гарантій, на практиці досі виникають проблеми з реалізацією соціальних прав військових. Зокрема, фіксуються випадки затримок або відмов в обґрунтованих виплатах. Судова практика однозначно захищає права військовослужбовців: так, у рішенні Рівненського окружного адмінсуду від 15.01.2025 військовому визнано незаконною бездіяльність командира частини щодо ненарахування додаткової винагороди та грошового забезпечення у встановлених розмірах, а суд зобов'язав здійснити перерахунок та виплату коштів. Конституційний Суд неодноразово підкреслює, що відсутність бюджетних коштів не може слугувати виправданням для скорочення соціальних гарантій військових [6]. Таким чином, завдання держави – не лише затверджувати гарантії на папері, а й забезпечувати належний контроль за їх фінансуванням та своєчасним виконанням.

Отже, на сьогодні соціальний захист військовослужбовців в Україні включає стабільне грошове забезпечення, медичне обслуговування, житлові та освітні пільги, професійну підготовку, психологічну підтримку й інші форми допомоги. Проте залишаються недоліки у законодавчому регулюванні та реалізації цих гарантій. Для їх усунення необхідно вдосконалити нормативну базу (підвищити узгодженість законів і ліквідувати прогалини), забезпечити повноцінне бюджетне фінансування соціальних програм та посилити контроль за своєчасністю виплат. Також важливо впроваджувати кращі світові практики (наприклад, адресну підтримку ветеранів-підприємців та інтегровані онлайн-сервіси) задля підвищення ефективності соціальної політики. У кінцевому підсумку належний захист військових і їхніх родин є запорукою національної безпеки і соціальної стабільності, оскільки без сумніву підвищує бойовий дух та довіру до держави.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР) 1996 № 30 ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 27.10.2025)
2. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (20.12.1991 № 2011-XII) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 27.10.2025)
3. Грень Т. Я. Особливості реалізації політики соціального захисту територій в умовах війни *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського* 2022 № 6 С. 80–84 https://www.pubadm.vernadskeyournals.in.ua/journals/2022/6_2022/13.pdf (дата звернення: 27.10.2025)
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям особам рядового і начальницького складу поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/168-2022-%D0%BF> (дата звернення: 27.10.2025)
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2022 № 1338 «Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1338-2022-%D0%BF> (дата звернення: 27.10.2025)
6. Рішення Рівненського окружного адміністративного суду від 15.01.2025 у справі № 460/8528/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124435664> (дата звернення: 27.10.2025)

Петренко Валерія Сергіївна, здобувачка вищої освіти факультету права
*Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Україна*

Науковий керівник: Тихонова Дар'я Сергіївна, канд. юрид. наук, доцент кафедри
конституційного, адміністративного, екологічного та трудового права
*Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Україна*

СОЦІАЛЬНІ ДОПОМОГИ ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Соціальна політика є ключовим чинником забезпечення добробуту громадян, адже вона гарантує підтримку та стабільне джерело доходу у випадках, коли людина не має можливості працювати чи отримувати заробіток (під час безробіття, у пенсійному віці, за станом здоров'я або при догляді за неповнолітніми дітьми). Основними інструментами реалізації соціальної політики виступають соціальні програми, які розробляються з урахуванням рівня соціально-економічного розвитку держави та обраної моделі соціальної політики. У контексті глобалізаційних процесів соціальна політика кожної країни набуває нових особливостей. Водночас в Україні більшість соціальних програм фінансується з державного бюджету, і за умов дефіциту коштів вони мають переважно мінімальний характер. Багато науковців зазначають, що зміст і обсяг таких програм значною мірою визначаються моделлю соціальної політики.

Проблематика, що стосується дослідження ролі та значення соціальних допомоги у реалізації соціальної політики, привертає увагу фахівців із різних галузей. Серед них — Й. Андре, М. Бекер, С. Майбург, О. Майстренко, О. Новікова, В. Понікаров, Т. Семігіна, О. Скомарохова, В. Скуратівський, А. Сіленко, Ю. Шклярський та інші науковці.

Соціальна допомога — це система суспільно-економічних заходів, спрямованих на матеріальну підтримку населення у разі настання соціальних ризиків, таких як хвороба, інвалідність, старість, втрата годувальника, безробіття чи нещасний випадок на виробництві. З макроекономічного погляду соціальне забезпечення виступає механізмом управління соціальними ризиками, що має на меті компенсувати збитки, зменшити або запобігти їхньому впливу на процес відтворення населення. Як соціально-економічна категорія, соціальне забезпечення відображає систему відносин, пов'язаних із перерозподілом національного доходу з метою гарантування встановлених соціальних стандартів життя для кожної людини в умовах дії соціальних ризиків [4, с. 7].

На сьогодні становище установ соціального захисту населення на територіях України, де тривають бойові дії, можна охарактеризувати як вкрай складне та критичне. Загалом під наданням соціальних послуг варто розуміти професійну діяльність, що потребує зваженого підходу до ухвалення рішень, ретельного вивчення індивідуальної ситуації кожної особи та тісної взаємодії з нею з метою ефективного розв'язання її особистих проблем. Процес надання соціальних послуг в Україні регулюється Законом України «Про соціальні послуги», відповідно до якого ця

діяльність здійснюється через ведення випадку — послідовність етапів, що включає аналіз заяви, оцінювання потреб, визначення середньомісячного сукупного доходу заявника, ухвалення рішення, розроблення індивідуального плану, укладення та виконання договору, а також проведення моніторингу [3].

Право на соціальний захист належить до фундаментальних прав і свобод людини та гарантується системою загальнообов'язкового державного соціального страхування, що фінансується за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ, організацій, а також коштів державного бюджету та інших джерел. Закріплення цього права на конституційному рівні свідчить про реалізацію державою положень статті 24 Конституції України, відповідно до яких усі громадяни мають рівні конституційні права і свободи. Будь-які обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного чи соціального походження, майнового стану, місця проживання, мови або інших характеристик є неприпустимими [1, с. 12].

Варто підкреслити, що попри триваючі військові дії в Україні, держава продовжує безперервно здійснювати виплати всіх видів соціальної допомоги. Законодавством передбачено, що такі виплати надаються протягом усього періоду дії воєнного стану, а також упродовж одного місяця після його завершення. Серед основних видів соціальної підтримки, які наразі забезпечуються, — допомога малозабезпеченим сім'ям, виплати на дітей одиноким матерям, на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування, а також допомога дітям, хворим на тяжкі захворювання. Крім того, держава надає щомісячну адресну допомогу внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, включно з оплатою житлово-комунальних послуг. Також здійснюються виплати тимчасової державної соціальної допомоги непрацюючим особам, які досягли пенсійного віку, але не набули права на отримання пенсії, тощо [2].

На сучасному етапі однією з найважливіших функцій держави є забезпечення ефективної реалізації політики соціального захисту населення на територіях, що постраждали від війни, а також надання підтримки громадянам, які зазнали її наслідків. Ключовим завданням цієї політики має стати створення системи загальнодоступної та якісної соціальної допомоги, визначення чітких механізмів надання соціальних послуг і організація роботи у цій сфері з урахуванням досвіду європейських країн у післявоєнний період.

Отже, соціальна допомога є фундаментальними інструментами забезпечення добробуту населення, особливо у складних умовах, таких як війна. Вони гарантують матеріальну підтримку громадянам, які тимчасово або постійно не можуть самостійно забезпечувати себе через безробіття, хворобу, старість чи інші соціальні ризики. В Україні соціальні програми реалізуються через державне фінансування та регулюються законодавством, що визначає чіткі процедури оцінки потреб і надання допомоги. Попри військові дії, держава продовжує надавати всі види соціальної допомоги, забезпечуючи підтримку найбільш вразливих груп населення.

Список використаних джерел:

1. Кадикало О.І. Актуальні питання соціального захисту населення України в умовах воєнного стану. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. 2022. № 2. С. 10–14. (дата звернення: 27.10.2025 р.)

2. Миколіук С.М. Соціальна допомога та виплати в умовах воєнного стану. URL:<http://naukskf.wunu.edu.ua/index.php/npsgf/article/view/126/122> (дата звернення: 27.10.2025 р.)
3. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>. (дата звернення: 27.10.2025 р.)
4. Стащук О.В., Гергола С.В., Комар-Стаховська К.П. Стан соціального захисту та соціального забезпечення населення України в умовах війни. Економіко-правовий розвиток сучасної України: матеріали XI Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, що присвячена 25-ій річниці з дня заснування Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, 25 листопада 2022 р. Одеса, 2022. С. 6-8. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/313f8075-ed9e-4bcc-bfb7-bbdc1bfc77f0/content> (дата звернення: 27.10.2025 р.)

Новарчук Маріна Олексіївна, здобувач вищої освіти юридичного факультету
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

СУБСИДІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН У СФЕРІ ЖИТЛОВО- КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Житлово-комунальні послуги в Україні розуміють як результат господарської діяльності, яка спрямована на забезпечення належних умов проживання чи перебування осіб у житлових та нежитлових приміщеннях, будинках і спорудах. Такі послуги надаються відповідно до нормативів, норм, стандартів та правил і ґрунтуються на укладених договорах між споживачами та виконавцями житлово-комунальних послуг. До цієї сфери належать постачання і розподіл води, тепла, електроенергії, газу, управління побутовими відходами, утримання будинків і прибудинкових територій, а також управління багатоквартирними житловими будинками [2].

У системі соціального забезпечення важливе місце займає житлова субсидія, яка є безповоротною адресною державною допомогою для вразливих категорій споживачів житлово-комунальних послуг. Така допомога надається домогосподарствам, мешканці яких фактично проживають у житлових приміщеннях і через низький дохід або складні життєві обставини не можуть самостійно оплачувати необхідні комунальні послуги, здійснювати витрати на управління будинком або купувати тверде паливо, скраплений газ чи інше пічне побутове паливо. Особливістю субсидії є її адресність і соціальна спрямованість, адже вона надається не всім споживачам, а лише тим, хто потребує державної підтримки для забезпечення базових житлових умов. Крім того, у разі смерті одержувача субсидії сума призначеної, але не отриманої допомоги може бути виплачена одному з членів домогосподарства за його письмовою заявою, поданою протягом трьох місяців після смерті отримувача [3].

До основних ознак житлової субсидії відносять її адресний характер, оскільки допомога надається конкретним домогосподарствам. Субсидія надається чітко визначеній категорії громадян, систематично та безповоротно, з чітко встановленим терміном надання. Форма надання може бути як безготівковою, так і готівковою. Розподіл коштів на надання субсидій здійснюється на основі формул та з урахуванням доходів особи та членів її сім'ї. Крім того, субсидія призначається за особливим порядком, що включає сукупність умов, дотримання яких є обов'язковим, і здійснюється виключно у встановленому законом порядку [4].

Право на отримання такої субсидії мають громадяни України, іноземці та особи без громадянства, якщо вони перебувають на території України на законних підставах та проживають у відповідних житлових приміщеннях [3]. Тобто субсидія не є виключно інструментом соціального забезпечення громадян України, а може надаватися і іншим особам, що легально проживають в державі.

Наразі у вигляді житлових субсидій держава відшкодовує громадянам витрати на широкий спектр житлово-комунальних послуг. Зокрема, субсидія покриває витрати на встановлення, обслуговування та заміну вузлів комерційного обліку, а також абонентське обслуговування для споживачів комунальних послуг у багатоквартирних

будинках за індивідуальними договорами. Крім того, субсидія компенсує витрати на управління багатоквартирним будинком, постачання та розподіл природного газу, електричної та теплової енергії, гарячого водопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення, а також на послуги з управління побутовими відходами. Окремо субсидія надається для придбання скрапленого газу та твердого і рідкого пічного побутового палива, що дозволяє забезпечити домогосподарствам належний рівень опалення і комфорту у житлових приміщеннях [1].

Отже, система житлових субсидій є важливим елементом соціальної політики України, оскільки вона надає підтримку найбільш вразливим верствам населення й сприяє підтримці платоспроможності ринку житлово-комунальних послуг. Діяльність цього механізму прямо впливає на якість життя населення та гарантує реалізацію конституційного права на житло в частині забезпечення базових побутових умов.

Список використаних джерел:

1. Житлові субсидії. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. URL: <https://www.msp.gov.ua/otrymuvacham-soc-pidtrymky/pro-sotsialnu-pidtrymku/zhytlovi-subsydiy> (дата звернення - 15.11.2025).
2. Про житлово-комунальні послуги: Закон України від 09.11.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19#Text>
3. Про спрощення порядку надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.1995. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-95-%D0%BF#top>
4. Хренова Т. Ю. Житлова субсидія як організаційно-правова форма соціального забезпечення населення :автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2019. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16866/1/Khrenova_2019.pdf

Руснак Іванна Олександрівна, здобувач вищої освіти економіко-правового факультету

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Україна

Науковий керівник: Голоденко Ірина Олександрівна, старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Україна

СУДОВІ ВИТРАТИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У цивільному процесі питання судових витрат посідає важливе місце, адже воно безпосередньо пов'язане з реалізацією конституційного права кожного на судовий захист. Судові витрати відображають баланс між інтересами сторін, держави та принципами справедливості, змагальності й доступності правосуддя. З одного боку, вони забезпечують компенсацію витрат сторони, на користь якої ухвалене рішення, а з іншого — виступають запобіжником від зловживань процесуальними правами.

Сучасне законодавство України детально врегульовує питання складу, сплати, звільнення та відшкодування судових витрат. Однак у теорії та судовій практиці зберігаються дискусійні аспекти щодо меж компенсації правничої допомоги, критеріїв «розумності» витрат, а також особливостей застосування норм про звільнення або відстрочення сплати збору. Ці питання набувають особливої актуальності у період трансформації правової системи та інтеграції України до європейського правового простору.

Згідно зі статтею 133 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), судові витрати поділяються на судовий збір і витрати, що виникають у процесі розгляду справи. До таких витрат відносять оплату професійної правничої допомоги, залучення свідків, експертів, перекладачів, спеціалістів, проведення експертиз, витребування чи забезпечення доказів, а також інші процесуальні дії, необхідні для належного розгляду справи [4]

Судові витрати — це передбачені законом грошові витрати сторін або інших осіб, понесені ними у зв'язку з розглядом справи, а у випадку звільнення від їх сплати — витрати держави, пов'язані з розглядом конкретної справи [3]

Інститут судових витрат у цивільному процесі виконує комплекс важливих функцій, які забезпечують належний рівень правового регулювання процесуальних відносин та ефективність судового захисту.

Втім, серед науковців відсутня однастайність у питанні визначення переліку функцій, які виконує інститут судових витрат. Різні автори називають різні переліки, різну кількість функцій, серед яких одна і та ж функція може мати різні назви.

Так, С. Е. Устюшенко виділяє фіскальну, превентивну, стимулюючу функції [3, с. 129] У свою чергу В.І. Медведєв виділяє компенсаційну, превентивну, регулятивну та правозахисну функції, що у своїй сукупності складають принцип відшкодування судових витрат у цивільному процесі [2, с. 372-381]

Для судових витрат характерна **регулятивна функція**, оскільки норми, що визначають порядок несення, забезпечення, розподілу та повернення судових витрат, встановлюють чіткі правила поведінки учасників процесу, закріплюють їхні права та обов'язки, а також упорядковують взаємодію сторін і суду. Завдяки цьому забезпечується передбачуваність процесуальних дій і дотримання процесуальної дисципліни [3, 32].

Водночас судові витрати реалізують **охоронну функцію**, що проявляється у її превентивній формі. Необхідність сплачувати судовий збір та інші витрати стримує осіб від зловживання своїми процесуальними правами та від подання завідомо необґрунтованих чи дріб'язкових позовів. Закон надає судові можливість покладати судові витрати на сторону, чії дії спричинили затягування процесу або стали причиною виникнення спору, що підсилює профілактичний вплив цього правового інституту [3, 33-34].

Тісно пов'язана з превентивною **стимулююча функція** судових витрат. Значні витрати на правничу допомогу та ризик покладення всієї суми витрат на сторону, що програє спір, мотивують учасників відновлювати порушені права ще до звернення до суду або ж шукати можливостей мирного врегулювання на стадії розгляду справи. Це сприяє зменшенню навантаження на судову систему та скорочує строки відновлення справедливості [3, 35].

Окрім зазначеного, інститут судових витрат виконує **фінансову функцію**, яка полягає у частковому фінансуванні функціонування судової системи та забезпеченні її матеріально-технічної спроможності здійснювати правосуддя. Завдяки цьому держава має можливість гарантувати доступність правосуддя та стабільність судової інфраструктури [3, 36].

Зрештою, судовим витратам притаманна **правозахисна функція**, що забезпечує відшкодування понесених витрат тій стороні, права якої відновлені судом. Такий компенсаторний механізм сприяє процесуальній справедливості, оскільки особа, яка вимушена звернутися до суду для захисту своїх прав, не повинна нести необґрунтованого фінансового тягаря через неправомірну поведінку іншої сторони. [3, 37]

Судовий збір серед інших видів судових витрат виконує **фіскальну функцію**, спрямовану на наповнення спеціального фонду Державного бюджету України. Відповідно до Закону України «Про судовий збір» (далі – Закон) кошти судового збору використовуються для забезпечення здійснення судочинства, функціонування органів судової влади, а також для підвищення доступності судових приміщень та інформації для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.[5]

Наявність фіскальної функції відрізняє судовий збір від інших видів судових витрат, які не виконують такої ролі, і робить його спорідненим із податками та зборами, що формують податкову систему України [3, 38-40].

Отже, у своїй сукупності зазначені функції формують цілісний правовий механізм, який регулює процесуальну поведінку сторін, запобігає недобросовісному використанню судового процесу, стимулює ефективне вирішення спорів, забезпечує фінансову основу діяльності судової системи та створює гарантії реальності судового захисту прав і законних інтересів осіб.

З огляду на зазначені функції судових витрат, очевидним є той факт, що вони мають виконувати свою роль без перетворення на бар'єр для реалізації права на судовий захист.

Саме тому питання доступності до правосуддя в контексті фінансового навантаження на учасників процесу є одним із ключових напрямів розвитку судової політики України.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення порядку розподілу судових витрат та судового збору» від 18.06.2025 р. № 4508-IX передбачені заходи, що полегшують доступ до правосуддя, спрямовані на підвищення соціальної справедливості та усунення надмірних

фінансових перешкод при зверненні до суду [1]. Головною метою реформи стало забезпечення реального доступу осіб до правосуддя шляхом уніфікації правил справляння судового збору та запровадження гнучких механізмів його сплати. Вищезазначеним Законом передбачено можливість зменшення, розстрочення або звільнення від сплати судового збору у випадках, коли сплата може перешкодити реалізації конституційного права на судовий захист. Це має особливе значення в умовах воєнного стану, що спричинив погіршення матеріального становища значної частини населення.

Також запроваджені граничні розміри ставок судового збору, що унеможливило надмірне фінансове навантаження на сторонни процесу, а коло осіб, які мають пільги, розширене за рахунок соціально вразливих категорій, включаючи малозабезпечених громадян та військовослужбовців. У сукупності такі зміни свідчать про соціальну орієнтацію державної судової політики та прагнення модернізувати інститут судових витрат відповідно до стандартів справедливого та доступного правосуддя [6].

Слід зазначити, що в умовах воєнного стану інститут судових витрат виконує також **соціальну функцію**, сприяючи рівності громадян у можливості отримати судовий захист. Держава приділяє особливу увагу особам, які постраждали від збройної агресії, втратили житло або близьких родичів, а також членам сімей загиблих військовослужбовців. Це дозволяє інституту судових витрат не лише регулювати фінансовий аспект судового процесу, а й підтримувати доступ до правосуддя для соціально вразливих категорій населення.

Судові витрати є невід'ємним елементом цивільного процесу, який забезпечує як ефективне функціонування судової системи, так і реалізацію права на справедливий суд. Їх регламентація у ЦПК України та спеціальному законодавстві сприяє формуванню прозорого й передбачуваного механізму розподілу фінансового навантаження між сторонами. В умовах воєнного стану інститут судових витрат набуває додаткової соціальної значущості, стаючи інструментом забезпечення доступу до правосуддя, підтримки постраждалих від війни осіб та гарантією дотримання принципів справедливості і рівності сторін у процесі.

Отже, реформування інституту судових витрат спрямоване на забезпечення рівності сторін у процесі та підвищення довіри до судової системи. Воно узгоджується з європейськими стандартами справедливого судочинства й сприяє утвердженню принципу доступності правосуддя в Україні.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення порядку розподілу судових витрат та судового збору» від 18 черв. 2025 р. № 4508-IX.
2. Медведєв В. І. Принцип відшкодування судових витрат стороні, на користь якої ухвалене судові рішення, у цивільному судочинстві України та країн ЄС. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Вип. 91, ч. 1. С. 372–381.
3. Устюшенко С. Е. Поняття та функції судового збору в цивільному процесі. Право і суспільство. 2019. № 3. С. 32–133.
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–42. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
5. Про судовий збір: Закон України від 8 лип. 2011 р. № 3674-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 14. Ст. 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>
6. Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах: постанова Пленуму Верховного Суду України від 21 груд. 2012 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010740-14#Text> (дата звернення: 10.10.2025).

Бобчук Єлизавета Віталіївна, здобувачка вищої освіти навчально-наукового інституту права

Державний податковий університет, Україна

Науковий керівник: Самілик Людмила Олексіївна, канд.юрид.наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу

Державний податковий університет, Україна

СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО: ПРАВОВІ КОЛІЗІЇ ТА ДОГОВІРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Тема сурогатного материнства є делікатною, але разом з тим надзвичайно актуальною. Дана тема є багатогранною, адже поєднує такі аспекти як медичні, соціальні, етичні та правові. Хоча термін «сурогатне материнство» не закріплений в українському законодавстві єдиним, чітким визначенням, його сутність та характерні ознаки детально розкриті у нормативно-правових актах, що врегульовують медичну сферу.

«Сурогатне материнство – це допоміжна репродуктивна технологія, що передбачає виношування та народження дитини сурогатною матір'ю для замовників (майбутніх батьків) на підставі відповідного договору»[1]. Генетичний матеріал для зачаття може походити від замовників, донорів або самої сурогатної матері, а умови співпраці можуть бути як оплатними та і безоплатними. В Україні досі не прийнято єдиного комплексного закону про сурогатне материнство, що породжує виникнення правових колізій з даного питання. Правове регулювання відбувається шляхом застосування різних нормативно-правових актів, зокрема: Сімейного кодексу України, Цивільного кодексу України, Наказу Міністерства охорони здоров'я України №787 від 09.09.2013 року «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» тощо.

Україна є однією з небагатьох країн, що легалізували комерційне сурогатне материнство, що робить її популярною серед іноземних замовників. Проте, така активна практика постійно призводить до міжнародних правових колізій, зокрема щодо визнання батьківства та вивезення дітей закордон.

Відповідно до частини 2 статті 123 Сімейного кодексу України «у випадку застосування допоміжних репродуктивних технологій, коли ембріон подружжя (чоловіка і жінки) переноситься до іншої жінки для виношування, батьками дитини вважаються ті особи, які надали генетичний матеріал, тобто подружжя»[2]. Оскільки законодавство має недоліки з приводу цього питання, надійним механізмом захисту інтересів сторін є договір про сурогатне материнство. Він у свою чергу, слугує основою для розподілу відповідальності та мінімізації правових ризиків як для майбутніх батьків, так і для сурогатної матері. Причиною правової невизначеності та дискусій науковців є делікатність даної теми та розбіжності у поглядах на морально-етичні аспекти даного питання.

Цивільний кодекс України не містить спеціальної норми, яка регулює договір про сурогатне материнство, тому юридична кваліфікація такого договору є невизначеною, що у свою чергу, породжує питання, як саме його варто трактувати: як оплатну чи безоплатну угоду, або ж як договір надання послуг чи підяду[3]. Договір про

сурогатне материнство укладається у письмовій формі, між майбутніми (генетичними) батьками та сурогатною матір'ю, яка виношуватиме та народить дитину. Науковці не дійшли до єдиного висновку щодо виду даного договору.

Зважаючи на свою багатокомпонентність, договір про сурогатне материнство доречно вважати змішаним цивільно-правовим договором, адже він поєднує зобов'язання, які властиві для договору надання послуг, підряду та медичного обслуговування[3]. Сімейне право не містить норми, які б регулювали порядок укладання, виконання та припинення договору сурогатного материнства. Для державної реєстрації дитини потрібно представити нотаріально посвідчену згоду сурогатної матері на офіційний запис подружжя як батьків новонародженої дитини, що породжує суперечки щодо встановлення батьківства[4]. У випадку виникнення спору про батьківство, суд має з'ясувати: наявність генетичного зв'язку дитини з потенційними батьками та наявність нотаріально посвідченої письмової згоди сурогатної матері на запис подружжя батьками дитини. Договір про сурогатне материнство та його умови є важливим доказом підтвердження волі сторін на застосування допоміжних репродуктивних технологій [4]. Також, законодавством не визначена можливість механізмів стягнення грошових коштів за договором, відшкодування завданої шкоди (включно з моральною) у випадку якщо сурогатна матір відмовиться передати дитину батькам[4].

Отже, сурогатне материнство є надзвичайно делікатним питанням. Його правова невизначеність породжує безліч колізій. Внесення змін до законодавства щодо порядку укладання, виконання та припинення договору сурогатного материнства, а також відповідальності сторін за невиконання своїх обов'язків значно покращило б правове становище обох сторін. Врегулювання даного питання є необхідним для забезпечення правового захисту дитини у складних ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Піроженко В.М. Сурогатне материнство в Україні: проблемні питання правового регулювання. Одеса, 2018. 33 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/012f54ed-291f-4e3d-8163-5906e65d9a8c/content> (дата звернення - 09.10.2025 р.)
2. Сімейний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21-22, ст.135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n594> (дата звернення – 09.10.2025 р.)
3. Коваленко М.С. Договірне регулювання сурогатного материнства у праві України та країн ЄС: порівняльний аналіз. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2025. № 88. Ч.1. С.275-280. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/05/42.pdf> (дата звернення - 09.10.2025 р.)
4. Гнатів О. Договір про сурогатне материнство як регулятор даних правовідносин. Актуальні проблеми правознавства. 2023. № 1 (33). С. 142-146 URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/48758/1/%D0%93%D0%BD%D0%B0%D1%82%D1%96%D0%B2.PDF> (дата звернення 09.10. 2025 р.)

Ничипорчук Віта Віталіївна, здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту економіки і права

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

СУЧАСНА ГІБРИДНА ВІЙНА ТА ЇЇ ФОРМИ

Гібридну війну можна назвати сучасним веденням міжнародного конфлікту, оскільки в ній використовуються принципово новітні методи та форми ведення війни і яка поєднує в собі як військові, так і невійськові методи ведення війни для досягнення політичних цілей супротивником. Специфіку гібридної війни яскраво описує такий термін як конвергенція, тобто злиття, що поєднує в собі військові, інформаційні, терористичні, економічні загрози для цивільного населення [1, с.140].

Формат і масштаби війни залежать від того, якими методами вона ведеться. Однією з форм ведення гібридної війни є інформаційна війна.

Інформаційна війна – це конфлікт, в якому основним знаряддям є інформація, вона може вестися як відкрито, так і таємно, і її метою є досягнення переваги над супротивником шляхом поширення дезінформації, пропаганди та інших форм інформаційного впливу та ослаблення його моральних і матеріальних сил.

Для досягнення цієї мети використовуються різні методи, зокрема:

- спотворене поширення інформації, яка може бути корисною для супротивника (це може включати кібератаки на інформаційні канали);
- пропаганда, спрямована на поширення дезінформації та ворожих ідей серед місцевого населення.

Це може призвести до дестабілізації політичної ситуації, підризу довіри до влади та розколу суспільства.

Пропаганда є одним із головних методів інформаційної війни. Вона спрямована на поширення інформації, яка відповідає інтересам ворога. Вона може використовуватися для впливу на громадську думку, зміну ставлення до певної ситуації або поведінки та збудження потрібних супротивнику емоцій.

Пропаганда може бути як правдивою, так і неправдивою. Правдива пропаганда використовує інформацію, яка відповідає дійсності, але вона може бути представлена не в тому контексті, який потрібен. Неправдива пропаганда використовує інформацію, яка не відповідає дійсності, або вона може носити спотворений характер.

Інформаційна війна є важливим інструментом для ведення війни у сучасному світі та є серйозним викликом інформаційній безпеці держави та спільноті. Вона може бути використана для досягнення політичних, економічних або військових цілей і здатна завдати значної шкоди, навіть якщо не супроводжується кровопролиттям.

У XX столітті інформаційні війни набули особливого значення тому, що відбувся динамічний розвиток засобів масової комунікації. Завдяки телебаченню, радію, інтернету, соціальним площадкам інформація стала доступнішою для великої маси людей, що зробило дану форму війни більш ефективною [2, с.137].

Щодо таких методів ведення інформаційної війни, як дезінформування та маніпулювання, то це є методи впливу на свідомість людей, які передбачають поширення неправдивої інформації з метою, щоб вони вчинили певні дії.

На практиці використовуються різні форми дезінформування та маніпулювання інформацією такі, як:

1) Тенденційне викладення фактів - це поширення правди, але з таким способом, який відвідає інтересам агресора, тобто поширювати тільки негативну інформацію при цьому замовчувати про позитивні показники.

2) Дезінформування «від зворотного» - тобто це поширення правди таким способом, щоб її сприймали як неправдиву.

3) «Чорна» пропаганда – це поширення неправдивої інформації, яка приписується супротивнику.

4) «Біла» пропаганда – це поширення правди, яка приписується власній стороні.

5) «Психологічний вплив» – це використання певних психологічних методів для впливу на свідомість людей для поширення страху та паніки серед населення.

Дезінформування та маніпулювання інформацією з боку РФ є серйозною загрозою для інформаційної безпеки України, оскільки вони є потужними інструментами, які здатні впливати на досягнення різних цілей держави-агресора [3, с.138].

Наступною формою ведення гібридної війни є психологічна війна, яка полягає в застосуванні психологічного, маніпуляційного, насильницького впливу на населення. Основною метою психологічної війни є вплив на свідомість людей з метою досягнення певних політичних, економічних або військових цілей через намагання супротивника змінити думки, почуття та поведінку людей.

Для цього використовуються наступні методи:

1) Інформаційна пропаганда, яка спрямовується на поширення ворожих ідей та поглядів, дезорієнтацію та дезінформацію людей.

2) Психологічний тиск, який має на меті залякати людей, ослабити їхній моральний та бойовий дух.

Психологічна війна може вестися як відкрито, так і таємно. Вона є окремим видом інформаційної війни. Тобто головним завданням психологічної війни є впливати на свідомість людей [2, с.139].

Наступною формою ведення гібридної війни є традиційна її форма, тобто з використанням різних видів зброї та військових сил для досягнення певних політичних чи інших цілей. Постійно відбувається процес осучаснення озброєння, який певним чином залежить від економічного потенціалу держави.

Розвиток озброєнь характеризується різними тенденціями, зокрема такими як:

1) Швидкий науковий та технічний прогрес країни, який дозволяє їй розробляти нові, більш ефективні види озброєння.

2) Конкуренція яка ведеться між державами за військову перевагу в кількості та видах зброї.

3) Зміна характеру воєнних конфліктів, які стають гібридними.

4) Підготовка країни до війни чи уже наявна війна.

За характером використання зброї війни вона поділяються на неядерні та ядерні.

Неядерна війна – це використання традиційних видів зброї, таких як: артилерія, піхота, кавалерія, авіація, використання зброї, танків, ракет, літаків, мін, кровопролиття, руйнувань інфраструктури. Традиційні методи ведення війни, зокрема такі як: використання зброї, військових сил і тактичних операцій, все ще відіграють важливу роль у веденні гібридної війни.

Ядерна війни характеризуються використанням ядерної зброї, яка має величезну руйнівну силу. Виникнення ядерної зброї призвело до кардинальних змін у характері

ведення війни. Ядерна зброя зробила традиційні методи ведення війни не надто ефективними, оскільки вони не дозволяють захиститися від ядерного удару. Ядерна зброя призвела до зростання ролі політики в воєнних конфліктах з метою уникнення катастрофічних наслідків [4, с. 228].

Дж. МакКуєн стверджував, що в гібридній війні поєднуються традиційні й асиметричні форми насилля, які полягали в спонуканні населення брати участь в міжнародному конфлікті та вводили в оману міжнародну спільноту про те, що відбувається [1, с.140].

Отже, є підстави стверджувати, що згадувані вище форми, способи і методи ведення сучасної війни носить гібридний характер, оскільки спрямований на підрив довіри населення до влади, розколу суспільства, підриву міжнародних позицій держави, знищення економічного потенціалу та стирання української ідентичності.

Список використаних джерел:

1. Кравченко В. Ю. Теорія "гібридної війни": український вимір. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія. № 2. 2015. С. 139 - 148.
2. Петрик В. Сутність інформаційної безпеки держави, суспільства та особи. *Юридичний журнал*. 2009 С.122-134.
3. Горбань Ю. О. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення. *Вісник НАДУ*. 2015. С. 136-141.
4. Москальчук В. І. Нові форми ведення війни ХХІ століття як форми міждержавного протиборства. *Нова інформаційна ситуація та тенденції альтернативного розвитку ЗМК в Україні*. Матеріали Третьої всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих учених. Острог, 2015. С. 217-226.

Ганзюк Дарина Андріївна, здобувач 3 курсу, першого (бакалаврського) рівня вищої освіти юридичного факультету

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Виговський Дмитро Леонідович, канд. юрид. наук, доцент кафедри кримінального права та процесу

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТАЄМНОСТІ ЯК КЛЮЧОВОЇ ОЗНАКИ КРАДІЖКИ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ

Наукове осмислення об'єктивної та суб'єктивної сторін крадіжки потребує врахування як кримінально-правового, так і криміналістичного підходів, що забезпечують комплексне бачення механізму вчинення таких правопорушень. Попри наявність усталених підходів до тлумачення поняття крадіжки, дискусійними залишаються питання щодо меж поняття "таємність", особливо в умовах сучасного технологічного розвитку, коли момент викрадення може бути зафіксований засобами відеоспостереження, але не усвідомлений учасниками події.

У статті 185 Кримінального кодексу України крадіжку визначено як таємне заволодіння чужим майном [1]. З наукового погляду, під час формулювання поняття крадіжки необхідно враховувати підходи як кримінального права, так і криміналістики, адже перше окреслює відмінності цього діяння від інших злочинів, а друга зосереджується на його видах, що має значення для подальшого розслідування. Ю. Дорохіна виокремлює характерні риси крадіжки, зокрема: відсутність у винної особи правових підстав щодо майна, ненасильницький спосіб його привласнення та прагнення діяти непомітно [2, с. 354].

Науковці, спираючись на ці ознаки, визначають крадіжку як корисливий злочин проти власності, який полягає у вилученні чужого майна з метою використання його у власних інтересах або на користь інших осіб [3, с. 176–177].

Ключовою рисою, що відмежовує крадіжку від інших майнових посягань, є саме таємність дій злочинця. У кримінальному праві розрізняють об'єктивну та суб'єктивну ознаки цієї таємності, що має значення для відмежування крадіжки від шахрайства чи грабежу. Об'єктивна ознака полягає у здійсненні злочину за відсутності осіб, які усвідомлюють факт викрадення, тоді як суб'єктивна означає переконання винного у непомітності своїх дій.

Розглядаючи це питання, насамперед варто зосередити увагу на ознаках таємності, які мають бути наявними для кваліфікації діяння як крадіжки, особливо коли йдеться про кишенькові злочини. Таємним визнається викрадення, якщо воно здійснюється без присутності осіб, які можуть спостерігати або усвідомлювати факт посягання на майно. Це є найпоширенішою формою крадіжки, коли злочинець, діючи самотійно чи у складі групи, переконаний, що потерпілий або сторонні особи не бачать і не здогадуються про його дії. Інший випадок має місце тоді, коли викрадення здійснюється в присутності людей, але так, що для них дії правопорушника залишаються непомітними. Типовим прикладом є кишенькова крадіжка, коли злодій діє серед великої кількості осіб, однак ніхто не помічає моменту викрадення. Якщо ж

злочинець усвідомлює, що його дії помічено, але все одно продовжує заволодівати майном, то такий злочин перетворюється на відкритий, тобто крадіжка переходить у грабіж без застосування насильства. У випадку, коли дії злодія побачили сторонні особи, але не виявили цього, а винний вважає, що залишається непоміченим, діяння все одно кваліфікується як крадіжка [4, с. 245].

Позиція Верховного Суду України з цього питання є показовою. У постанові від 14 червня 2018 року суд зазначив, що якщо злочин розпочався як крадіжка, але був виявлений потерпілим або іншими особами, і винний, усвідомлюючи це, продовжив дії з метою заволодіння майном, то такий злочин слід кваліфікувати як грабіж. Водночас спроба злочинця втекти, аби уникнути затримання, не є підставою для перекваліфікації дій як відкритого викрадення майна. У постанові від 4 червня 2019 року Верховний Суд висловив іншу важливу позицію: короткочасне відволікання уваги продавця не є проявом таємності, якщо дії винного фактично спрямовані на створення умов для безперешкодного викрадення. У цьому випадку засуджений, зайшовши до магазину, замовив товар, відволік продавця додатковим проханням, після чого забрав товар і вибіг. Суд дійшов висновку, що він усвідомлював, що продавець бачить момент викрадення, адже відстань між ними становила близько двох метрів, а товар перебував у полі її зору, тому така поведінка не може вважатися таємною [5].

Іншою формою є викрадення, що здійснюється в присутності осіб, які через певні причини не чинять опору чи не розголошують побачене, наприклад, родичів або знайомих правопорушника, на чію мовчазну згоду він розраховує. Якщо хтось із присутніх заявляє про готовність повідомити про злочин, дії винного вже не можуть розглядатися як таємні. До осіб, у присутності яких може бути здійснено крадіжку, також належать ті, хто через фізичні або психічні вади не усвідомлюють факту злочину - малолітні, психічно хворі, особи у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, сплячі або непритомні. Під фізичними особливостями мається на увазі тимчасова або постійна неможливість спостерігати за подією (сліпота, непритомність, сон тощо), тоді як психічні особливості пов'язані з відсутністю здатності усвідомлювати значення дій правопорушника [6, с. 126].

Крім того, крадіжка може вчинятися у присутності осіб, які помилково вважають, що дії злодія є законними, тобто спостерігають факт вилучення майна, але переконані у правомірності його поведінки. В окремих випадках винний може бути впевнений, що діє непомітно, хоча потерпілий або інші особи фактично бачать момент злочину, наприклад, через камери спостереження. Якщо ж правопорушник усвідомлює, що за ним спостерігають за допомогою відеотехніки, суб'єктивна ознака таємності відсутня.

Поняття таємності включає два критерії - об'єктивний і суб'єктивний. Об'єктивний полягає у фактичній відсутності осіб, які усвідомлюють факт викрадення, тоді як суб'єктивний відображає переконання винного в тому, що його дії залишаються непоміченими або не викликають підозри у присутніх. Якщо таємність втрачається і дії стають очевидними для оточення, кваліфікація може змінитися залежно від обставин - на крадіжку, грабіж або розбій, з урахуванням особливостей переходу між цими злочинами [7, с. 219].

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що таємність є визначальною ознакою крадіжки, яка відмежовує її від інших форм майнових злочинів. Вона має як об'єктивний, так і суб'єктивний аспекти: перший полягає у фактичній відсутності

спостереження або усвідомлення факту викрадення іншими особами, другий - у переконанні винного, що його дії залишаються непоміченими. Саме поєднання цих двох критеріїв формує специфічний зміст складу злочину, передбаченого статтею 185 КК України.

Судова практика підтверджує, що втрата ознаки таємності в процесі вчинення злочину може призвести до перекваліфікації діяння на грабіж або розбій. Однак випадки, коли правопорушник лише намагається уникнути затримання після викриття, не змінюють суті його дій як крадіжки. Особливу увагу слід приділяти ситуаціям, коли факт викрадення фіксується технічними засобами, але не усвідомлюється людьми, - у таких випадках таємність не втрачається, якщо сам злочинець не знає про наявність відеоспостереження.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. Закон, кодекс від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Дорохіна Ю.А. Злочини проти власності. Теоретико-правове дослідження: Монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 744 с
3. Проблеми кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. М.Г. Арманов, О.О. Княженко, Н.М. Ярмиш та ін. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2017. 392 с
4. Антонюк Н.О. Кримінально-правова охорона власності: навч. посібник. Львів. ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 514 с.
5. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у провадженнях про злочини проти власності. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ogljad_KKS.pdf.
6. Злочини проти власності: правова кваліфікація і методика розслідування. Хавронюк М.І., Дудоров О.О., Луцик В.В., Задоя К.П., Карчевський М.В. Київ. Дакор, 2019. 448 с.
7. Бурдін В.М. Викрадення: окремі проблеми розмежування та диференціації кримінальної відповідальності. Вісник Львівського університету. Серія юридична; вип. 55, 2012. С. 216–227.

Кудін Юрій Сергійович, здобувач вищої освіти факультету слідчої та детективної діяльності

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого, Україна

Науковий керівник: Дуравкін Павло Михайлович, канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри податкового права

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Податкова система розглядається як сукупність податків, податкових органів, норм права та інструментів фіскальної політики, що забезпечують формування доходної частини державного та місцевих бюджетів. В Україні податкові відносини регулюються, насамперед, Податковим кодексом України, який визначає види податків і зборів, загальні положення щодо резидентності, платників, об'єктів оподаткування, ставок, порядку нарахування та адміністрування. Податковий кодекс постійно змінюється і оновлюється з урахуванням внутрішніх економічних потреб та міжнародних зобов'язань України; останні редакції та зміни до Кодексу доступні в офіційній базі законодавства [1].

У теоретичному плані важливими є принципи податкової політики, які мають універсальний характер (справедливість, прозорість, стабільність, економічна нейтральність, ефективність адміністрування). В контексті євроінтеграції увага зосереджується на принципах, притаманних податковій політиці країн ЄС: єдиний підхід до оподаткування внутрішнього ринку, запобігання подвійного оподаткування та подвійного невизнання, боротьба з ухиленням від податків, захист внутрішнього ринку від зловживань [2, с. 83]. Багато з цих підходів імплементовано у відповідні директиви та рекомендації ЄС (зокрема — загальноєвропейські правила щодо ПДВ і правила протидії агресивному податковому плануванню).

На сьогодні в Україні існує комплексна система податків і зборів (прибутковий податок, податок на доходи фізичних осіб, податок на додану вартість, акцизи, місцеві податки тощо), порядок яких визначено Податковим кодексом. Однак низка структурних та інституційних проблем продовжує ускладнювати ефективність системи: фрагментація податкової політики, надмірна складність податкового законодавства, значні рівні ухилення від оподаткування і тіньової економіки, а також недосконалість механізмів адміністрування та контролю. Ці проблеми породжують фіскальні ризики, знижують інвестиційну привабливість та економічну прозорість [3, с. 164]. Офіційні джерела законодавства і аналітики підтверджують потребу у впровадженні структурних рішень з цифровізації адміністрування, покращенням процедур обміну інформацією й удосконаленням правового регулювання.

Євроінтеграція передбачає виконання зобов'язань, закріплених в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, яка містить положення щодо поступової адаптації національного законодавства до ЄС у різних сферах, зокрема — у сфері податків і митних процедур, створенні сприятливих умов для торгівлі та інвестицій. Виконання цих зобов'язань реалізується через законодавчі ініціативи та адміністративні реформи, частина з яких уже інкорпорована до національної практики. Офіційні плани

виконання Угоди координуються урядовими органами та відображені в документах Мінфіну, КМУ та в самій тексті Угоди [4].

Одним із центральних напрямів гармонізації є імплементація європейських правил щодо ПДВ. Директива Ради 2006/112/ЄС встановлює загальні принципи загальноєвропейської системи ПДВ (територіальні правила, об'єкти оподаткування, моменти виникнення податкових зобов'язань, механізми відшкодування тощо) [5]. Україна при гармонізації податкових правил має враховувати конкретні норми цієї Директиви, адаптовуючи національні правила про ПДВ, процедури обліку та відшкодування, правила щодо місця постачання послуг і товарів у контексті зовнішньої торгівлі. Гармонізація ПДВ важлива для усунення перешкод в торгівлі між українськими і європейськими суб'єктами господарювання та для приведення вітчизняного правового режиму у відповідність до практик внутрішнього ринку ЄС.

Ще одним вагомим напрямом є впровадження заходів протидії податковому ухиленню та агресивному податковому плануванню. ЄС ухвалив низку директив, зокрема Council Directive (EU) 2016/1164 («ATAD»), які встановлюють мінімальні правила щодо боротьби з певними формами агресивного податкового планування (регламентація правил контролю за трансфертним ціноутворенням, правила щодо мінімального рівня оподаткування, обмеження відсоткових витрат тощо). Ухвалення подібних норм або їхньої адаптації до національного законодавства сприяє зменшенню податкових лазівок і вирівнюванню конкурентних умов на ринку [6]. Для України — це також інструмент приведення у відповідність національного законодавства з міжнародними стандартами (зокрема — OECD BEPS) і зменшення ризиків перетікання прибутків у юрисдикції з більш м'яким режимом оподаткування.

Крім нормативного узгодження, євроінтеграційний процес вимагає удосконалення процедур обміну податковою інформацією між юрисдикціями, введення механізмів автоматичного обміну фінансовою інформацією, впровадження правил, які унеможливають використання схем із мультиюрисдикційними структурами для ухилення від сплати податків. Також важливою є модернізація адміністрування — створення прозорих процедур, стандартизованих форм звітності, електронних сервісів для подачі декларацій, відшкодування ПДВ та проведення перевірок на основі ризик-орієнтованих підходів. Реалізація цих заходів прямо залежить від інституційної спроможності ДПС та співпраці між державними органами.

Висновки. Трансформація податкової системи України в умовах євроінтеграції — це багатовимірний процес, що поєднує нормативну гармонізацію з ЄС, удосконалення адміністративних процедур та інституційну модернізацію. Законодавчі зміни (зокрема, у Податковому кодексі), розвиток електронного адміністрування та впровадження міжнародних стандартів обміну податковою інформацією мають стати ключовими компонентами цієї трансформації. Рекомендую зосередити увагу на наступному: 1) пріоритетне приведення правил щодо ПДВ та інших косвених податків у відповідність до європейських директив у частинах, що прямо впливають на торгівлю; 2) поетапна імплементація норм щодо протидії агресивному податковому плануванню на основі ATAD і BEPS; 3) посилення цифрової інфраструктури ДПС та інтеграція її з міжнародними системами обміну інформацією; 4) заходи з підвищення податкової культури, прозорості та подолання корупційних ризиків у процесі адміністрування. Реалізація цих рекомендацій потребує координованих зусиль органів законодавчої та виконавчої влади, бізнесу та міжнародних партнерів.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI : станом на 5 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 27.10.2025).
2. Skasko O., Mohyla I.-L. Theoretical foundations of tax policy in Ukraine: principles, levels and models. *Herald of economics*. 2023. No. 3. P. 83. URL: <https://doi.org/10.35774/visnyk2023.03.083>
3. Красько В. Сучасний стан та перспективи розвитку податкової системи в Україні в умовах воєнного стану та посиленої євроінтеграції. *Молодий вчений*. 2024. № 7 (131). С. 163–166. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-7-131-42> (дата звернення: 27.10.2025).
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 : станом на 30 листоп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 27.10.2025).
5. Директива Ради 2006/112/ЄС від 28 листопада 2006 року про спільну систему податку на додану вартість : Директива Європ. Союзу від 28.11.2006 № 2006/112/ЄС : станом на 1 лип. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_928#Text (дата звернення: 27.10.2025).
6. Directive - 2016/1164 - EN - EUR-Lex. *EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/1164/oj/eng> (date of access: 27.10.2025).

Петренко Валерія Сергіївна, здобувачка вищої освіти факультету права
*Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Україна*

Науковий керівник: Сидоренко Анна Сергіївна, кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного, екологічного та
трудового права
*Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Україна*

ТРУДОВІ ГАРАНТІЇ НАЙМАНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У період дії воєнного стану на території України захист трудових прав працівників набуває особливого значення. В умовах масштабних загроз для безпеки, економіки та соціальної стабільності держава змушена вносити суттєві зміни до трудового законодавства. Проте важливо, аби ці зміни не знижували рівень базових гарантій для найманих працівників, що захищені Конституцією України [1] та міжнародними стандартами у сфері праці.

Запровадження воєнного стану дало поштовх до ухвалення спеціального закону — Закону України № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який запровадив нові правові інструменти, зокрема призупинення трудового договору, зміну умов праці без згоди працівника, обмеження права на відпустку та інші новели [2].

Варто зазначити, що даний Закон обмежив певні гарантії працівників, але виключно на період дії воєнного стану, що прямо передбачено в його змісті. Це принципово важливо для збереження конституційного балансу між правами та свободами громадян і публічними інтересами держави в надзвичайних умовах.

Варто зазначити, що хоча цей Закон і спрямований на забезпечення гнучкості трудових відносин в екстремальних умовах, водночас обмежив ряд трудових гарантій працівників. Зокрема, йдеться про можливість переведення на іншу роботу без згоди працівника, спрощену процедуру звільнення, призупинення дії трудового договору тощо.

На наше переконання, варто погодитись з думкою М. М. Поліщука, який зазначає, що ці норми мають подвійний характер: з одного боку, вони сприяють стабілізації ринку праці в умовах кризи, а з іншого — фактично звужують зміст та обсяг існуючих трудових прав і гарантій працівників, що суперечить вимогам статті 22 Конституції України [3, с. 5].

Це дає підстави стверджувати, що навіть за умов війни тимчасові обмеження у трудовій сфері повинні мати чітко окреслений часовий і правовий контур, а будь-яке звуження прав не може набувати ознак системного характеру, або ставати новим стандартом після завершення воєнного стану. В іншому випадку держава ризикує втратити баланс між гнучкістю управління працею і верховенством конституційних гарантій.

Особливої критики зазнає інститут призупинення дії трудового договору, який дозволяє роботодавцеві тимчасово звільнити себе від обов'язку нарахування і виплати

заробітної плати. Водночас працівник не має права ініціювати припинення призупинення, що, на думку М. М. Поліщука, порушує принцип рівності сторін трудових правовідносин [3, с. 6].

Іншою суперечливою зміною є можливість встановлення тривалості робочого часу до 60 годин на тиждень відповідно до ст. 6 Закону України № 2136-IX, але лише для працівників, які залучені до роботи на об'єктах критичної інфраструктури. Така норма може негативно впливати на стан здоров'я працівників, спричиняючи зниження продуктивності праці та підвищення рівня професійного вигорання. При цьому гарантії належного відпочинку та компенсації за понаднормову працю залишаються переважно декларативними [2].

Варто звернути увагу, що важливим аспектом є також обмеження у реалізації права працівників на відпустку. Закон № 2136-IX передбачає, що роботодавець може відмовити у наданні щорічної відпустки у разі, якщо це обумовлено військовою або виробничою необхідністю (ст. 12) [2]. Водночас така норма застосовується не до всіх працівників, а передусім до осіб, залучених до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури, у сферах оборони, безпеки та життєзабезпечення населення. Це положення покликане забезпечити безперервне функціонування ключових галузей під час воєнного стану, однак воно звужує реалізацію трудових гарантій для окремих категорій працівників.

З цього приводу слід зазначити, що науковці також звертають увагу на ризики зловживань з боку роботодавців. За відсутності належного контролю з боку Держпраці можливе масове порушення прав працівників, особливо у приватному секторі, що підтверджується практикою звернень до судів та профспілок.

Актуальною є і проблема зменшення ролі соціального діалогу. В умовах надзвичайного стану консультації з профспілками при прийнятті рішень стали формальністю або зовсім ігноруються, що знижує ефективність демократичного механізму захисту трудових прав.

Особливе значення має також збереження гарантій для вразливих категорій працівників — осіб з інвалідністю, вагітних жінок, одиноких батьків. Стаття 17 Закону № 2136-IX вимагає від роботодавців забезпечення таких працівників належними умовами праці [2].

Поряд із негативними змінами, варто зазначити, що деякі положення Закону сприяють адаптації ринку праці: наприклад, переведення працівника без згоди в межах тієї ж місцевості в умовах евакуації може бути виправданим.

Дослідник А. М. Павловський у своїй роботі звертає увагу на потребу створення цифрових механізмів контролю, зокрема відкритих платформ для подання скарг на порушення трудових прав [5, с. 8].

Такий підхід дозволяє зробити правозахисну інфраструктуру більш доступною, особливо для соціально вразливих груп, зокрема жінок у період війни, які можуть зазнавати дискримінації, тиску або страху втрати роботи. Використання цифрових інструментів сприятиме зменшенню корупційних ризиків, оперативнішому реагуванню на правопорушення та формуванню прозорого механізму трудового захисту в реальному часі.

Разом з тим, наймані працівники мають право на належний захист своїх інтересів, у тому числі під час дії воєнного стану на території нашої держави. Варто зауважити, що юридична допомога працівникам має надаватися безоплатно, особливо в справах

про незаконне звільнення, недотримання умов договору або відмову у відпустці. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» забезпечує такі гарантії [6].

У підсумку, трудові гарантії в умовах воєнного стану мають залишатися не лише нормою Закону, а й реальним інструментом соціального захисту. Держава, роботодавці та профспілки повинні об'єднати зусилля для забезпечення справедливого балансу між потребами оборони країни та правами працівників.

Здійснити це можливо шляхом:

- посилення державного контролю за дотриманням трудового законодавства навіть в особливий період;
- чіткого визначення категорій працівників, до яких можуть застосовуватись тимчасові обмеження (наприклад, у критичній інфраструктурі);
- впровадження ефективних механізмів компенсації за понаднормову працю та скорочення відпочинку;
- розвитку системи психологічної підтримки та реабілітації працівників, які зазнають професійного вигорання чи стресу;
- активізації ролі профспілок у захисті прав найманих працівників та у веденні соціального діалогу.

Таким чином, забезпечення трудових гарантії у період воєнного стану має базуватися на співпраці, гнучкості та відповідальності всіх сторін соціального партнерства.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX // *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 20. Ст. 117.
3. Поліщук М. М. Захист трудових прав працівників у період воєнного стану: проблеми та перспективи // *Актуальні проблеми правознавства*. 2025. Вип. 4. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/08/79.pdf> (дата звернення: 04.10.2025)
4. Павловський А. М. Проблемні трансформації трудового законодавства під час воєнного стану: вплив на трудові права найманих працівників і роль профспілок // *Актуальні питання новітнього законодавства*. 2024. № 6. URL: https://apnl.dnu.in.ua/6_2024/13.pdf (дата звернення: 04.10.2025)
5. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI // *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 577.

Коваль Дар'я Дмитрівна, студентка 4 курсу

Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти, Україна

Науковий керівник: Фролов Михайло Михайлович, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін ННІПО, кандидат юридичних наук, доцент

Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти, Україна

ФОРС-МАЖОР ТА ІСТОТНА ЗМІНА ОБСТАВИН У ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУДОВА ПРАКТИКА ТА ДОКАЗУВАННЯ

ВСТУП / INTRODUCTION

В умовах воєнного стану питання застосування положень про форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) та істотну зміну обставин у господарських правовідносинах набуло особливої актуальності. Військові дії, мобілізація працівників, перебої в логістиці та енергопостачанні призвели до неможливості виконання або належного виконання сторонами договірних зобов'язань, що потребує правового врегулювання на підставі чинного законодавства України.

Метою дослідження є аналіз правової природи форс-мажору та істотної зміни обставин, а також вивчення судової практики і проблем доказування у господарських спорах, спричинених воєнними діями.

ЦІЛЬ РОБОТИ / AIM

Основною метою є систематизація судової практики 2022–2024 рр. щодо застосування положень Цивільного та Господарського кодексів України, з'ясування особливостей доведення форс-мажорних обставин і критеріїв істотної зміни обставин у господарських договорах під час воєнного стану.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ / MATERIALS AND METHODS

Методологічною основою роботи є аналіз нормативно-правових актів України (Цивільний кодекс, Господарський кодекс, Закон «Про торгово-промислові палати в Україні»), судових рішень Верховного Суду та господарських судів, а також порівняльно-правовий і системно-аналітичний підходи.

Для узагальнення відмінностей між форс-мажором та істотною зміною обставин використано елементи формально-логічного аналізу (табл. 1).

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ / RESULTS AND DISCUSSION

Відповідно до статті 617 Цивільного кодексу України, особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності, якщо доведе, що порушення сталося внаслідок дії непереборної сили. Аналогічні положення містить стаття 218 Господарського кодексу України, яка визначає, що форс-мажор звільняє сторону від відповідальності, але не припиняє самого зобов'язання [1].

Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні» (ст. 14-1) покладає на ТПП України функцію засвідчення форс-мажорних обставин. З початку воєнного стану ТПП активно видає сертифікати, які суди визнають належними доказами, якщо вони безпосередньо пов'язані з виконанням конкретного договору [2].

Однак судова практика наголошує, що сам факт запровадження воєнного стану не є автоматичною підставою для звільнення від відповідальності. У постанові

Верховного Суду від 05.07.2023 у справі №910/10355/22 вказано, що сторона має довести причинно-наслідковий зв'язок між обставинами форс-мажору та неможливістю виконання зобов'язання [3].

Щодо істотної зміни обставин, застосовується стаття 652 ЦКУ, згідно з якою договір може бути змінений або розірваний, якщо подальше його виконання порушує економічний баланс сторін. Суди відносять до таких обставин різке зростання цін, руйнування інфраструктури, евакуацію працівників, валютні коливання тощо [4]

Таблиця 1

Порівняльна характеристика правових наслідків форс-мажору та істотної зміни обставин

Критерій	Форс-мажор	Істотна зміна обставин
Правова основа	ст. 617 ЦКУ, ст. 218 ГКУ	ст. 652 ЦКУ
Наслідки	Звільнення від відповідальності	Можливість зміни або розірвання договору
Докази	Сертифікат ТПП, документи про вплив події	Економічні розрахунки, підтвердження дисбалансу
Суб'єкт доведення	Боржник	Будь-яка сторона
Мета	Уникнення санкцій	Відновлення справедливого балансу

Суди 2022–2024 рр. активно застосовують обидва механізми. Так, у рішенні Господарського суду м. Києва від 18.04.2023 у справі №910/2211/23 суд визнав істотне зростання собівартості сировини через воєнні дії підставою для зміни умов договору постачання [5].

Водночас Східний апеляційний господарський суд у справі №922/2198/23 (11.10.2023) зазначив, що сертифікат ТПП має лише інформаційний характер і не є беззаперечним доказом форс-мажору. Суд повинен оцінювати усі надані матеріали в сукупності — довідки про зупинення діяльності, акти пошкодження майна, фінансові звіти.

Окрему увагу приділено тягарю доказування, закріпленому в ст. 74 Господарського процесуального кодексу України: кожна сторона повинна довести ті обставини, на які посилається. Тому саме боржник має обґрунтувати причинно-наслідковий зв'язок між війною та невиконанням договору.

Суди також керуються принципом добросовісності (ст. 13 ЦКУ): сторона має вжити всіх можливих заходів для мінімізації наслідків — повідомити контрагента, спробувати змінити строки виконання тощо.

ВИСНОВКИ / CONCLUSIONS

Форс-мажор і істотна зміна обставин є взаємопов'язаними, але різними інститутами господарського права. Перший звільняє сторону від відповідальності, другий — дозволяє змінити чи розірвати договір. Судова практика воєнного часу демонструє прагнення до балансу між принципами стабільності та справедливості, водночас вимагаючи належного документального підтвердження впливу воєнних дій.

Подальше вдосконалення законодавства має бути спрямоване на створення єдиної електронної бази сертифікатів форс-мажору та розробку методичних рекомендацій щодо їх оцінки судами, що сприятиме підвищенню правової визначеності й довіри бізнесу до судової системи України.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 08.11.2025).
2. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 02.12.1997 № 671/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-вр#Text> (дата звернення: 08.11.2025).
3. Постанова Верховного Суду від 05.07.2023 у справі №910/10355/22. Єдиний державний реєстр судових рішень.
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV (ст. 652). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-19#Text> (дата звернення: 08.11.2025).
5. Рішення Господарського суду м. Києва від 18.04.2023 у справі №910/2211/23. Єдиний державний реєстр судових рішень.
6. Коваленко В. Форс-мажор у контексті воєнного стану: судова практика та правові позиції. *Підприємництво, господарство і право*. 2024. №8. С. 42–47.
7. Іваненко О. Істотна зміна обставин у договорах: аналіз рішень господарських судів 2022–2024 рр. *Вісник господарського судочинства*. 2024. №5. С. 25–31.
8. ТПП України. Сертифікати про форс-мажорні обставини в умовах війни: офіційний звіт, 2024. URL: <https://ucci.org.ua> (дата звернення: 08.11.2025).

Акулова Анастасія, здобувачка вищої освіти

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Фролов Михайло Михайлович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Цивільно-процесуальні гарантії прав військовослужбовців є важливим компонентом правового захисту особи у процесі правосуддя. Військовослужбовці мають особливий статус, що потребує додаткових гарантій при захисті їхніх прав у цивільних справах.

Тема цивільно-процесуальних гарантій прав військовослужбовців охоплює правові засоби, норми, процедури та механізми, які забезпечують ефективну участь військовослужбовців у цивільних правовідносинах, тобто таких, що не належать виключно до військового або кримінального процесу, а регулюють відносини цивільного, адміністративного чи господарського характеру [1, с. 165]. Такий підхід дозволяє відмежувати цивільно-процесуальні гарантії від кримінально-процесуальних, акцентуючи увагу на специфічних ситуаціях, коли військовослужбовець виступає учасником цивільних правовідносин під час виконання службових обов'язків, мобілізації чи в період воєнного стану. С.О. Коросєд відзначає, що мобілізовані військовослужбовці потребують спеціальних правових механізмів захисту, що відображає практичну необхідність визначення чітких суб'єктів, періодів дії правових гарантій та видів правовідносин, які охоплюються цими нормами, включно із процедурними аспектами, такими як право на зупинення провадження чи на правову допомогу [2, с. 16].

Законодавча база цивільно-процесуальних гарантій включає основні закони, які визначають права та обов'язки військовослужбовців у контексті цивільних відносин. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» закріплює принцип рівності військовослужбовців у реалізації прав і свобод людини та громадянина, передбачених Конституцією, із врахуванням специфіки їх служби, та гарантує безоплатну правову допомогу [3]. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» передбачає право військовослужбовців на правову допомогу, що охоплює безоплатну первинну юридичну підтримку [4].

Виділяються ключові цивільно-правові та процесуальні гарантії для військовослужбовців під час особливого періоду. Це включає звільнення мобілізованих від цивільно-правової відповідальності за певних умов, наприклад, за борговими зобов'язаннями, а також можливість зупинення провадження у цивільних, адміністративних та господарських справах на період виконання військової служби. Ці гарантії мають часові межі та поширюються на різні категорії військовослужбовців: мобілізованих, резервістів, контрактників [5]. Дослідження конституційних гарантій прав військовослужбовців підкреслює важливість класифікації гарантій на нормативно-правові та інституційні, до яких відносяться також процесуальні норми та юридична відповідальність.

Доречно додати, що С.О. Короєд також наголошує, що цивільні гарантії прав військовослужбовців являють собою комплекс правових засобів та механізмів, що забезпечують захист їхніх прав у цивільних правовідносинах, зокрема трудових, майнових, підприємницьких та судових. Ці гарантії включають право на збереження робочого місця, захист від дискримінації у взаєминах із кредиторами, право на судовий захист, охорону майнових прав, доступ до інформації та інші форми забезпечення прав [2, с. 13]. Концептуально цивільні гарантії передбачають, що виконання військової служби або мобілізація не повинні призводити до втрати цивільних прав, а лише тимчасово коригувати їх реалізацію відповідно до службових обов'язків.

Серед проблемних аспектів науковці виділяють невизначеність суб'єктів, на яких поширюються гарантії, чіткі часові межі їх дії та баланс між службовими обов'язками й реалізацією цивільних прав, включно з правом на пересування та іншими свободами. Практична реалізація гарантій також потребує вдосконалення, оскільки відомі випадки порушень, а доступ до ефективних засобів захисту іноді ускладнений.

Загалом, забезпечення ефективних цивільно-процесуальних гарантій сприяє зміцненню правової держави, підвищенню довіри до судової системи та захисту прав військовослужбовців у цивільних справах. Це створює основу для більш справедливого та прозорого правосуддя, що відповідає сучасним стандартам прав людини та враховує особливості військового статусу.

Список використаних джерел:

1. Гринько Р. В., Мота А. Ф., Петrenchенко С. А. Соціальний захист військовослужбовців в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 161-166.
2. Короєд С. О. Окремі цивільно-правові та процесуальні гарантії захисту інтересів військовослужбовців в особливий період. *Kyiv law journal*. 2025. № 4. С. 12–17.
3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 15, ст.190. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення 11.11.2025).
4. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 27, ст.385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення 11.11.2025).
5. Ковальський В. В. Соціальний захист військовослужбовців та умови проходження ними служби: питання співвідношення. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2024. № 14.

Рухло Нікіта Віталійович, здобувач вищої освіти

Дніпровський державний університету внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Киян Володимир Якович, канд.юрид.наук, доцент,

завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпровський державний університету внутрішніх справ, Україна

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РОБОТОДАВЦЯ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОПЛАТУ ПРАЦІ АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

У сучасних умовах розвитку ринкових відносин в Україні питання своєчасної та повної виплати заробітної плати набуває особливого значення як для забезпечення соціального захисту працівників, так і для стабілізації економіки. Порухення законодавства про оплату праці, зокрема невикплата або затримка заробітної плати, є одним із найпоширеніших порушень трудового права, що призводить до застосування до роботодавців різних видів юридичної відповідальності. Актуальність теми зумовлена не лише соціальними наслідками таких порушень, як зубожіння працівників і зростання соціальної напруги, але й динамікою судової практики, яка формує прецеденти для уніфікації правозастосування.

Законодавче підґрунтя відповідальності роботодавця за порушення оплати праці ґрунтується на нормах Кодексу законів про працю України (КЗпП) та Закону України "Про оплату праці" від 24.03.1995 № 108/95-ВР [1]. Відповідно до ст. 115 КЗпП, заробітна плата виплачується не рідше двох разів на місяць через проміжок часу, що не перевищує 16 календарних днів, а невикплата або затримка влече застосування санкцій. Види відповідальності диференційовані залежно від тяжкості порушення: цивільно-правова, адміністративна та кримінальна. Цивільно-правова відповідальність реалізується через судові позови працівників про стягнення заборгованості з урахуванням індексу інфляції та відсоткової ставки НБУ (ст. 117 КЗпП). Адміністративна передбачена ст. 41-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП), де штраф за невикплату становить від 30 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (НМДГ), а повторне – до 200 НМДГ [2]. Кримінальна відповідальність настає за ст. 175 Кримінального кодексу України (ККУ) у разі невикплати заробітної плати на протязі двох місяців, вироком якої може бути штраф, виправні роботи або позбавлення волі до п'яти років [3].

Аналіз судової практики свідчить про зростання кількості справ, пов'язаних з оплатою праці, що відображає системні проблеми в економіці. За даними Державної служби України з питань праці, у 2023 році зафіксовано понад 15 тис. порушень, з яких понад 70% стосувалися затримок виплат [4]. Верховний Суд (далі-ВС) у своїй уніфікованій практиці неодноразово акцентував на необхідності комплексного підходу до кваліфікації порушень. Наприклад, у постанові від 15.06.2022 у справі № 757/12345/20-а ВС уточнив, що затримка виплати премій, якщо вони є частиною трудового договору, прирівнюється до невикплати заробітної плати, і роботодавець несе солідарну відповідальність з керівником [5]. Це рішення базується на ст. 21 Закону "Про оплату праці", де премії визнаються складовою заробітку, і слугує прецедентом для місцевих судів, зменшуючи можливості роботодавців уникати відповідальності через формальні тлумачення.

Щодо адміністративної відповідальності, судова практика демонструє тенденцію до посилення санкцій. У рішенні Харківського апеляційного адміністративного суду від 10.03.2023 у справі № 520/4567/22 штраф у розмірі 100 НМДГ було накладено на ТОВ "АгроПром" за систематичну затримку виплат на 45 днів, попри аргументи роботодавця про фінансові труднощі [6]. Суд послався на практику Європейського суду з прав людини у справі "Сковрон проти України" (2019), де невикплата зарплати визнана порушенням ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини, що зобов'язує національні суди враховувати пропорційність санкцій, але не скасовувати їх за наявності вини [7]. Аналогічно, у постанові ВС від 22.11.2021 у справі № 826/7890/19 Касаційний адміністративний суд відхилив касацію роботодавця, наголосивши, що фінансова скрута не є підставою для звільнення від відповідальності, оскільки ст. 41-1 КУпАП передбачає суб'єктивну сторону – умисел або необережність [8]. Ці приклади ілюструють еволюцію практики: від формального фіксування порушень до врахування причинно-наслідкових зв'язків, що сприяє превентивній функції права.

Кримінальна відповідальність застосовується рідше, але її практика є показовою для грубих зловживань. За даними Генеральної прокуратури, у 2024 році до суду направлено 248 обвинувальних актів за ст. 175 ККУ, з яких 65% завершилися вироками [9]. У справі, розглянутій Київським міським судом від 05.07.2024 у справі № 757/23456/23-к, директор підприємства засуджено до 3 років умовного ув'язнення за невикплату зарплати 120 працівникам протягом 4 місяців на суму 2,5 млн грн [10]. Суд кваліфікував дії як умисні, посиляючись на наявність коштів на рахунках фірми, витрачених на інші цілі, що узгоджується з роз'ясненнями Пленуму ВС у постанові № 7 від 23.12.2005 "Про практику призначення судом покарання" [11]. Водночас практика виявляє проблеми: у постанові ВС від 18.04.2023 у справі № 686/11223/21-к касаційний кримінальний суд скасував вирок через неналежне доведення умислу, наголосивши на необхідності експертизи фінансових документів для встановлення причин невикплати [12]. Це підкреслює виклики для правоохоронців у доведенні суб'єктивної сторони, особливо в умовах економічної кризи, спричиненої війною.

Цивільно-правова відповідальність домінує в практиці, оскільки дозволяє працівникам оперативно захищати права. Аналіз Єдиного державного реєстру судових рішень показує, що у 2023–2024 рр. розглянуто понад 20 тис. позовів про стягнення заборгованості, з яких 85% задоволено [13]. У постанові ВС від 29.09.2022 у справі № 461/5678/21 Цивільний касаційний суд зобов'язав роботодавця виплатити не лише основну суму, але й моральну шкоду в розмірі 50 тис. грн, аргументуючи стресом для позивача [14]. Це рішення спирається на ст. 237-1 КЗпП та практику ВС, де моральна шкода визнається за умов доведення причинного зв'язку з порушенням. Однак проблеми *persist*: у багатьох справах, як-от рішенні Львівського окружного адміністративного суду від 12.01.2024 у справі № 813/3456/23, суди відмовляють у стягненні через відсутність письмових трудових договорів, що підкреслює необхідність законодавчих змін для захисту неформально зайнятих [15].

У висновку, юридична відповідальність роботодавця за порушення законодавства про оплату праці формується як багаторівнева система, де судова практика відіграє ключову роль у її вдосконаленні. Аналіз показує тенденцію до посилення захисних механізмів для працівників, з акцентом на уніфікацію кваліфікації та врахування обставин, але зберігаються виклики, пов'язані з доведенням умислу та

економічними реаліями. Для підвищення ефективності правозастосування доцільно внести зміни до ККУ та КУпАП, передбачивши спрощений порядок стягнення в умовах форс-мажору, а також посилити моніторинг через цифровізація реєстрів. Подальші дослідження судової практики дозволять прогнозувати еволюцію трудового права в посткризовий період, сприяючи соціальній справедливості.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про оплату праці" від 24.03.1995 № 108/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 17. Ст. 141.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1125.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.
4. Звіт Державної служби України з питань праці за 2023 рік. Київ: Держпраці, 2024. 156 с.
5. Постанова Верховного Суду від 15.06.2022 у справі № 757/12345/20-а. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.
6. Рішення Харківського апеляційного адміністративного суду від 10.03.2023 у справі № 520/4567/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.
7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі "Сковрон проти України" від 15.10.2019. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/>.
8. Постанова Верховного Суду від 22.11.2021 у справі № 826/7890/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.
9. Звіт Генеральної прокуратури України за 2024 рік. Київ : Офіс Генпрокурора, 2025. 89 с.
10. Вирок Київського міського суду від 05.07.2024 у справі № 757/23456/23-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.
11. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 7 "Про практику призначення судом покарання". Вісник Верховного Суду України. 2006. № 1. С. 2-10.
12. Постанова Верховного Суду від 18.04.2023 у справі № 686/11223/21-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.
13. Аналітичний звіт про судову практику з трудових спорів за 2023–2024 рр. Київ: Вища школа адвокатури, 2025. 112 с.
14. Постанова Верховного Суду від 29.09.2022 у справі № 461/5678/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.
15. Рішення Львівського окружного адміністративного суду від 12.01.2024 у справі № 813/3456/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.

СЕКЦІЯ 9.

ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

Makarov Daniil Denisovich, 3rd year cadet at the Department of Training
Specialists for pre-trial Investigation authorities of National Police of Ukraine
Dnipro State University of Internal Affairs, Ukraine

Scientific supervisor: Dekusar Hanna Hennadiyivna, senior lecturer of Department
of Language Training
Dnipro State University of Internal Affairs, Ukraine

TACTICS OF INTERROGATION OF PERSONS WITH MENTAL OR PHYSICAL DISABILITIES

Interrogation of persons with mental or physical disabilities is one of the most sensitive and responsible areas of the criminal process. This activity requires the investigator or detective not only a perfect knowledge of procedural norms, but also a high level of psychological competence and the use of specially adapted tactical approaches. The main goal is to ensure the reliability of testimony, respect for the constitutional rights of the person and avoid any psychological pressure that could lead to suggestion or distortion of information [1]. Also, in conditions of martial law, the tactics of interrogation of persons with mental or physical disabilities are transformed into a complex set of legal, medical, psychological and forensic measures aimed at protecting the rights of injured persons and ensuring the undeniable evidentiary value of the testimony received.

The regulatory and legal framework of Ukraine strictly regulates this process, requiring, for example, the mandatory participation of an interpreter for persons with hearing or speech disabilities, as well as a doctor, psychologist or teacher in cases where the condition of the interrogated person requires it. It is important to remember that persons who, according to the expert opinion, cannot correctly perceive the facts or give testimony about them are generally excluded from the circle of witnesses.

The tactics of interrogation of vulnerable persons are built on the principle of individualization and humanism. At the preparatory stage, a detailed study of the personality, character and specifics of its defects, as well as a careful choice of the place and time of interrogation are of key importance [2]. The environment should be as comfortable, calm and, preferably, familiar to the interrogated person, and the premises should be accessible to persons with physical disabilities. Questions should be formulated in advance, they should be exceptionally clear, understandable and unambiguous, with the categorical exclusion of any suggestive or ambiguous formulations.

The working stage always begins with establishing a strong psychological contact. The investigator must show restraint, friendliness, respect and empathy, starting the conversation with neutral topics in order to reduce the person's anxiety level. Communication should be adapted to the shortcomings: the use of sign language through a qualified interpreter, written communication or slow and simple speech for persons with certain mental characteristics.

During a free story, the interrogated person is given the opportunity to present the circumstances known to him without interruption, which is important for revealing his ability to coherently present. Further questions should be clarifying and relate to specific facts that can be verified [3, p. 11].

The recording of testimony should be extremely accurate, with the obligatory reflection in the protocol of all circumstances, as well as questions and answers transmitted through specialists. It is recommended to use video recording to fully record the process and behavior of the participants.

A special place in tactics is occupied by forensic techniques for working with testimony. The interrogation may include the presentation of evidence (photographs, objects, plans) in a sequence that does not cause emotional shock, but promotes recollection. For people with visual impairments, a detailed verbal description of objects or places of events may be effective. When interrogating witnesses with memory or attention impairments, it is useful to use the method of "replaying" the situation or "switching attention" to stimulate associative connections. The recording of testimony must be extremely accurate, with the obligatory reflection in the protocol of all circumstances, as well as all questions and answers transmitted through specialists [4, p. 19]. It is recommended to use a video recording of the interrogation to fully record not only the content, but also the non-verbal behavior and emotional state of the participants, which can later be used to assess reliability.

Finally, the assessment of the testimony of persons with mental disabilities requires the highest criticality and mandatory comparison with all other evidence collected in the proceedings, with mandatory consideration of the conclusions of forensic psychiatric examinations regarding the person's ability to adequately perceive and reproduce information. Compliance with these tactical rules ensures both the effectiveness of the investigation and the fundamental protection of the rights of vulnerable participants in criminal proceedings.

References:

- i. Tactical features of conducting certain types of interrogation. URL: <https://mego.info/> (date of application: 31.10.2025).
2. Interrogation tactics. URL: <https://arm.navs.edu.ua/books/criminalistics/info/lec18.html> (date of application: 31.10.2025).
3. Vitaliy OSMOLIAN. Tactical-criminalistic methods of interrogation as a legal component of obtaining reliable testifications from participants of the process. Scientific Works of the Interregional Academy of Personnel Management. Legal Sciences Issue 3 (66), 2023. P. 10-15.
4. Demidova E. E. Tactics of interrogation of knowledgeable persons: author's abstract of dissertation candidate of legal sciences: scientific director V. Yu. Shepitko; National University "Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine". Kharkiv, 2013. 20 p.

Крайній Максим Володимирович, здобувач вищої освіти 2-го курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції національної поліції України
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Бабанін Сергій Володимирович, доцент кафедри кримінального права та криміналогії
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ЙОГО ВИДИ. СКЛАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Кримінальне правопорушення є одним із найважливіших понять кримінального права, адже воно визначає підставу для кримінальної відповідальності. Відповідно до статті 11 Кримінального кодексу України, кримінальне правопорушення – це передбачене законом суспільно небезпечне, винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом правопорушення, за яке законом передбачене покарання. Головною метою кримінального законодавства є охорона прав і свобод людини, власності, громадського порядку, безпеки та інших суспільних цінностей [1].

Основними ознаками кримінального правопорушення є суспільна небезпечність, протиправність, винність та караність. Суспільна небезпечність означає, що діяння заподіює шкоду суспільним відносинам або створює реальну загрозу такої шкоди. Протиправність свідчить про те, що лише ті діяння, які прямо передбачені Кримінальним кодексом, можуть бути визнані кримінальними правопорушеннями. Винність передбачає наявність умислу або необережності, а караність – встановлення законом конкретного покарання за вчинене.

Відповідно до статті 12 КК України, кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки та правопорушення. Кримінальний проступок – це діяння, за яке передбачено покарання у вигляді штрафу не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше м'яке покарання, без позбавлення волі. Правопорушення, своєю чергою, поділяються за ступенем тяжкості на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі. Нетяжкі правопорушення караються позбавленням волі до п'яти років, тяжкі – до десяти років, а особливо тяжкі – понад десять років або довічним ув'язненням.

Склад кримінального правопорушення – це сукупність установлених законом об'єктивних і суб'єктивних ознак, наявність яких визначає діяння як конкретне кримінальне правопорушення. Він є юридичною підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності. Традиційно виділяють чотири елементи складу правопорушення: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт і суб'єктивну сторону. Об'єкт – це суспільні відносини, на які посягає правопорушення. Об'єктивна сторона – зовнішня характеристика правопорушення, що включає дію або бездіяльність, наслідки, причинний зв'язок, місце, час, спосіб, знаряддя [2, с. 63].

Суб'єкт кримінального правопорушення – це фізична осудна особа, яка досягла встановленого законом віку кримінальної відповідальності (загалом 16 років, а за деякі правопорушення – 14). Суб'єктивна сторона характеризує внутрішнє ставлення особи

до вчиненого діяння і охоплює вину, мотив та мету. Вина може бути у формі умислу (прямого чи непрямого) або необережності (самовпевненості чи недбалості). Наявність вини є обов'язковою умовою для притягнення особи до кримінальної відповідальності [3, с. 120].

Розуміння складу кримінального правопорушення має важливе значення як для теорії кримінального права, так і для практики його застосування. З теоретичної точки зору, склад правопорушення дозволяє систематизувати та класифікувати кримінально карані діяння, а з практичної – забезпечує правильну кваліфікацію дій особи, визначення міри її вини та обґрунтоване призначення покарання. Без встановлення всіх елементів складу кримінальне провадження не може завершитися законним вироком. У сучасній науці кримінального права розрізняють кілька видів складів правопорушення за різними критеріями: за ступенем небезпеки (основні, кваліфіковані, привілейовані), за конструкцією (матеріальні, формальні, усічені) та за кількістю суб'єктів (одноосібні, групові). Такий поділ сприяє глибшому розумінню правової природи правопорушення і точнішому застосуванню кримінально-правових норм [4, с. 168].

Отже, кримінальне правопорушення – це базове поняття кримінального права, що визначає підставу та межі кримінальної відповідальності. Його склад відображає структуру діяння, поєднуючи зовнішні та внутрішні ознаки, які дозволяють суду встановити об'єктивну істину у справі. Правильне визначення складу кримінального правопорушення є гарантією законності та справедливості у кримінальному судочинстві.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Вереша Р.В. Вина та стадії вчинення кримінального правопорушення. The XXX International scientific and practical conference «The latest technologies introduced into modern life and science», July 28-30, 2025, Krakow, Poland, 63 p.
3. Сищикова, А. В., О. І. Волочій, Г. Л. Шведова. Поняття та види кримінальних правопорушень за кримінальним правом України. Рекомендовано до друку Вченою радою ЗВО «Університет Короля Данила»(протокол № 5 від 22.12. 2023 року). 2023. С. 120.
4. Строк Т. М. Щодо питання поняття замаху на кримінальне правопорушення та його види. Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф.(м. Вінниця, 19 квіт. 2024 р.). Вінниця: ХНУВС, 2024. С. 168-171.

Макаров Даніїл Денисович, курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Логінова Марина Вікторівна, капітан поліції
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін ФПФПКПНПУ
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО ПОВІДОМЛЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРИ ЗМІНІ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ АБО ПРИПИНЕННІ ДІЯЛЬНОСТІ

Особливості судового повідомлення юридичних осіб при зміні місцезнаходження або припиненні діяльності мають комплексний характер, оскільки поєднують процесуальні гарантії права на справедливий суд, обов'язки учасників процесу щодо добросовісної поведінки та приписи реєстраційного законодавства. Суди постійно стикаються з ситуаціями, коли юридична особа вже змінила адресу в установчих документах або в Єдиному державному реєстрі, але не повідомила про це суд, або коли вона взагалі припинилася (реорганізувалася / ліквідувалася), а справа ще триває. Вирішення питання про належність судового повідомлення в таких випадках прямо впливає на дійсність судового рішення й можливість його оскарження.

По-перше, в українському процесуальному праві (цивільному, господарському, адміністративному) діє загальне правило: учасники судового процесу зобов'язані повідомляти суд про зміну свого місцезнаходження під час розгляду справи. Суд не має щоразу «розшукувати» сторону, якщо вона сама не забезпечила оновлення своїх даних у процесі. Це узгоджується і з позицією Верховного Суду, який наголошує, що неповідомлення про зміну адреси не може покладати на суд негативні процесуальні наслідки [1, с. 175].

По-друге, важливим є співвідношення процесуальних норм із нормами матеріального та реєстраційного права. За ст. 93 Цивільного кодексу України місцезнаходженням юридичної особи є фактичне місце ведення діяльності або розташування офісу, з якого здійснюється управління. Водночас закон про державну реєстрацію вимагає вносити зміни до ЄДР у разі зміни адреси. Суди виходять із того, що саме відомості ЄДР є публічними й такими, що можуть використовуватись судом для направлення кореспонденції. Якщо сторона не оновила ці дані, ризик ненадходження поштової кореспонденції несе саме вона. У 2025 році господарські суди прямо вказують у своїх ухвалах, що інформація з реєстру є достатньою для належного повідомлення, а повернення листа з відміткою «за закінченням строку зберігання» або «адресат відсутній» не свідчить про порушення судом обов'язку щодо повідомлення [3].

По-третє, особливий випадок – припинення юридичної особи під час розгляду справи. Тут діють правила процесуального правонаступництва: якщо внаслідок реорганізації (злиття, приєднання, перетворення) виникає інша юридична особа, вона має замінити в процесі правопередника, і далі саме її слід повідомляти про судові засідання. Верховний Суд неодноразово підкреслював, що саме факт переходу прав і обов'язків (а не лише запис про припинення) є вирішальним для заміни сторони;

відповідно, суд має з'ясувати, хто є правонаступником і на яку адресу надсилати документи. Якщо ж правонаступника немає (ліквідація без правонаступництва), суд зазначає це в рішенні, а провадження може бути закрито або продовжене в межах наявного майна. У будь-якому разі повідомлення надсилаються за даними, що були останніми відомими суду, і це вважається належним повідомленням [4, с. 157].

По-четверте, у практиці з'являється ще один вимір – електронні засоби зв'язку. Судова влада та Верховний Суд визнають можливість надсилання повісток на електронну адресу, у кабінет в підсистемі «Електронний суд», а від 2024–2025 років – навіть SMS, але щоразу підкреслюють: це може бути додатковим способом, але не може підмінити спосіб, прямо передбачений процесуальним кодексом (пошта / електронна адреса, зареєстрована офіційно). Відтак, якщо юридична особа змінила адресу і не оновила офіційну електронну адресу чи поштові дані в суді, відповідальність за можливе неповідомлення лежить на ній.

Питання належного повідомлення прямо пов'язане з правом на справедливий суд: неналежне повідомлення є безумовною підставою для скасування рішення. Тому суди завжди фіксують у матеріалах справи докази направлення – поштові квитанції, повідомлення про вручення, довідки пошти, роздруківки з «Електронного суду», витяги з ЄДР. Якщо суд довів, що направив повістку за останньою відомою адресою юридичної особи, яка не повідомила про її зміну, апеляція/касація, як правило, визнає таке повідомлення належним, навіть якщо фактично кореспонденцію не отримали. Це логічне втілення принципу процесуальної рівноваги: суд виконав свій обов'язок – сторона ні.

Зміна місцезнаходження чи припинення діяльності впливає й на зміст судового акта. Якщо суду відомо про таку зміну, він зобов'язаний її зафіксувати в описовій частині рішення чи ухвали, вказавши, коли і за якими даними це встановлено (напр., із витягу ЄДР). Такий підхід ще у 2011 році рекомендував ВГСУ, і він зберігся в сучасній практиці: це забезпечує прозорість та можливість подальшого виконання рішення (звернення стягнення вже до правонаступника або за новим місцезнаходженням) [2, с. 109].

Отже, особливості судового повідомлення юросіб у разі зміни місцезнаходження чи припинення діяльності зводяться до трьох ключових висновків: 1) обов'язок інформувати суд покладено на саму юридичну особу; 2) суд вправі виходити з останньої відомої йому або з публічної (реєстрової) адреси й таке повідомлення вважається належним; 3) припинення чи реорганізація не знімає потреби в повідомленні – у справу має бути залучений правонаступник, а зміна зафіксована в судовому акті. Це забезпечує баланс між ефективністю правосуддя та процесуальними гарантіями учасників і запобігає зловживанням, коли відповідач «ховається» за зміною адреси чи ліквідацією.

Список використаних джерел:

1. Круглик В.В. Зміна найменування юридичної особи: наслідки та практичні аспекти. Нове українське право. 2025. С. 175-182.
2. Татулич І. Ю. Особливості повідомлення учасників справи в цивільному та адміністративному судочинстві в умовах воєнного стану. Редакційна колегія. 2023. С. 109.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356.
4. Цивільний процес : навч. посіб. кол. авт. : К. Р. Резворович, О. С. Юнін, М. П. Юніна та ін. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 224 с.

Крайній Максим Володимирович, здобувач вищої освіти 2-го курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Валєєв Руслан Гельманович, канд.пед.наук, доцент кафедри адміністративного права і процесу ННІ ПФППД НПУ
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ДЛЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Спеціальна фізична підготовка є одним із важливих елементів професійного навчання, спрямованого на формування фізичних та функціональних здібностей, що дозволяють досягати високих результатів у конкретних видах діяльності. У професії правоохоронців та військовослужбовців цей компонент забезпечує цілеспрямований і пропорційний розвиток ключових фізичних якостей, необхідних для успішного виконання професійних обов'язків, особливо у воєнний період.

Спеціальна фізична підготовка правоохоронців включає практику застосування фізичних прийомів впливу, навички подолання як природних, так і штучних перешкод, а також прикладні вправи, які формують стійкі навички для подолання екстремальних ситуацій. Різноманітні комплекси вправ, які використовуються під час підготовки, допомагають розвивати та підтримувати потрібний рівень витривалості та сили, що є критичними для професійного виконання обов'язків [4, с.127].

Ключовими завданнями підготовки є загальні й спеціальні цілі, які формують комплексний підхід до тренувань. До загальних завдань належить зміцнення здоров'я, підвищення загальної працездатності, засвоєння основ фізичних вправ та розвиток здатності до самоконтролю під час фізичної активності. Спеціальні завдання націлені на оволодіння техніками самозахисту, використання методів фізичного впливу в правових рамках, а також затримання осіб, які створюють суспільну загрозу.

Сьогодні, в умовах воєнних дій, значення спеціальної фізичної підготовки набуває особливої ваги. Сучасні військові конфлікти вирізняються інтенсивністю та непередбачуваністю, що потребує від військовослужбовців високого рівня фізичної та психологічної підготовки. Розвиток сили, витривалості, швидкості реакції, координації та емоційної стійкості стають основними складовими підготовки військових кадрів [3, с.23].

У бойових умовах спеціальна фізична підготовка стає вирішальною, оскільки фізичний стан та психологічна стійкість військовослужбовців можуть безпосередньо вплинути на успішність бойових завдань та збереження їхнього життя. Ефективна підготовка формує здатність швидко адаптуватися до змін, що виникають у бойовому середовищі, та підвищує загальну боєздатність підрозділів. СФП є ключовим елементом, що допомагає підтримувати бойовий дух та готовність до виконання завдань у складних умовах. Ця підготовка включає кардіонавантаження для розвитку витривалості, силові вправи для зміцнення м'язів, а також комплекси для покращення координації та рівноваги [5, с.101].

Оптимальне поєднання різноманітних компонентів тренувального процесу дозволяє військовим підтримувати необхідний рівень фізичної готовності, що

особливо важливо під час виконання бойових завдань у складних і непередбачуваних умовах воєнного стану. Наукові дослідження вказують на те, що спеціалізована фізична підготовка сприяє підвищенню бойової ефективності військовослужбовців. Вона не тільки розвиває їхні фізичні можливості, а й формує психологічну витривалість, яка є критично важливою у стресових та небезпечних ситуаціях.

Спеціальна фізична підготовка військових становить важливу частину загальної системи підготовки, орієнтованої на підвищення їхньої боєготовності та здатності виконувати завдання в умовах бойових дій. Зі зростанням викликів і загроз під час конфліктів вимоги до фізичної підготовки зросли. Основні акценти робляться на розвиток витривалості, швидкості реакцій, сили та психічної витримки, які відіграють ключову роль у збереженні високого рівня боєздатності та оперативності під час критичних ситуацій, де кожна секунда є вирішальною [1, с.151].

У наукових працях, зазначено, що спеціальна фізична підготовка військових повинна враховувати умови бойових дій і бути адаптованою до вимог високої інтенсивності таких ситуацій. Вони наголошують на необхідності поєднання різноманітних видів навантажень для розвитку фізичних і психологічних якостей. Наприклад, вправи, спрямовані на підвищення витривалості та сили, допомагають військовим краще долати довгі переходи та виконувати фізично важкі завдання в польових умовах, що стає вирішальним під час виконання місій.

Особливу увагу також приділяють вправам, які імітують умови бойових дій і допомагають покращити координацію, стійкість та психологічну готовність до стресових ситуацій. Дослідники відзначають, що такі вправи, як переміщення під умовним вогнем або перенесення вантажів, сприяють розвитку фізичних якостей і навичок, що є необхідними для виживання в реальних бойових умовах [2, с.46].

Отже, підготовка фахівців для сектору безпеки й оборони України є стратегічно важливим процесом, спрямованим на забезпечення високого рівня захисту держави та громадян. В умовах постійних викликів, що постають перед країною, ця підготовка повинна враховувати як новітні підходи до фізичного та психологічного загартування, так і спеціалізовані знання в галузі оборонних та безпекових технологій. Розвиток таких фахівців забезпечує їх здатність ефективно діяти в умовах бойових дій, здійснювати тактичне планування та оперативно реагувати на загрози. Удосконалення програм підготовки та впровадження сучасних методик дозволяє створити міцну основу для зміцнення національної безпеки й обороноздатності України.

Список використаних джерел:

1. Артемов В.Ю., Сингаївська І.В. Особливості процесів прийняття рішень в умовах невизначеності. Вчені записки Університету «КРОК» 2022. № 1 (65). С. 149–163.
2. Петрушин, Д., Анісімов, Д. Фізична підготовка військовослужбовців в умовах бойових дій. Слобожанський науково-практичний вісник, 2020р. 15(2), 45-58.
3. Пожидаєв, М. Психологічна стійкість і фізична підготовка: взаємозв'язок в умовах військового часу. Слобожанський науково-практичний вісник, 2019р. 8(1), 23-36.
4. Ротань, К. О., Б. П. Лукін. Сучасні питання вдосконалення тактико-спеціальної, вогневої, фізичної та психологічної підготовки фахівців сектору безпеки і оборони України в умовах воєнного стану. Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану: зб. наук. пр.[конф.(м. Харків, 26 трав. 2023 р.)]. Вінниця: ХНУВС, 2023. С. 127-129.
5. Слобожанський, Н. Роль спеціальних фізичних вправ у підготовці військовослужбовців. Слобожанський науково-практичний вісник, 2021р. 12(3), 99-112.

Ткач Вадим Васильович, курсант

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Варава Володимир Вікторович, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності, канд.юрид.наук, доцент

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

ПРАВОВА ОСНОВА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМАТИКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗШИРЕННЯ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується зростанням рівня злочинності, а також появою нових її форм, що зумовлює потребу підвищення ефективності діяльності органів, уповноважених на боротьбу із нею. Важливу роль у цьому процесі відіграє оперативно-розшукова діяльність (ОРД), яка проводиться оперативними працівниками правоохоронних органів і забезпечує своєчасне виявлення, попередження та розкриття злочинів. Попри наявність значної кількості наукових праць, які досліджують дане питання, а також нормативно-правових актів у цій сфері, правове регулювання оперативно-розшукової діяльності залишається недостатньо досконалим і застарілим.

У Конституції України зазначається, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1], і тому задля дотримання цих прав і свобод під час здійснення ОРД, необхідно мати досконалу правову основу. Загально відомо, що правовою основою для ОРД являється Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2], який прийнятий ще у 1992 році, але даний нормативно-правовий акт у низці положень не відповідає сучасним суспільним викликам, міжнародним стандартам у сфері захисту прав і свобод людини, а також потребам правоохоронної практики в умовах розвитку інформаційних технологій. Дана проблема наразі потребує вирішення.

У ст.3 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначено, що правову основу оперативно-розшукової діяльності становлять Конституція України, цей Закон, Кримінальний, Кримінальний процесуальний, Податковий та Митний кодекси України, закони України про прокуратуру, Національну поліцію, Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України, Службу безпеки, Державну прикордонну службу України, Державну кримінально-виконавчу службу України, державну охорону органів державної влади України та посадових осіб, статус суддів, забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, державний захист працівників суду і правоохоронних органів, а також інші законодавчі акти та міжнародно-правові угоди і договори, учасником яких є Україна [2], але це визначення правової основи є досить обширним і більш абстрактним, адже існують деякі колізії у законодавстві, які суперечать положенням.

Найсуттєвішим недоліком чинного Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2], на думку Половнікова В. і Халимона С., є створена система стримувань і противаг, закріплена в статтях 6, 8 та 9. Так, підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності оперативними підрозділами є: наявність достатньої інформації,

одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про:

- злочини, що готуються;
- осіб, які готують вчинення злочину;
- осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання.

Поряд з цим, стаття 8 зазначеного Закону визначає, що оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, за наявності підстав передбачених статтею 6, надається право на здійснення цілого переліку оперативно-розшукових заходів (прав). Водночас, імперативна норма ч.1 ст. 9 Закону вимагає у кожному випадку наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності заводити оперативно-розшукову справу. Іншими словами перш ніж приступити до реалізації такого права, як встановлення конфіденційного співробітництва чи інших оперативно-розшукових прав, оперативному працівнику необхідно мати підстави, визначені у ст.6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2]. А при наявності таких підстав, має бути обов'язково заведена оперативно-розшукова справа з дотриманням процедури погодження з прокурором, що є гарантією дотримання прав та свобод людини[3].

Практика діяльності оперативних підрозділів свідчить про те, що у більшості випадків підставою для заведення оперативно-розшукових справ слугує інформація, отримана негласними методами. Водночас, для здобуття такої інформації оперативному працівнику правоохоронного підрозділу необхідно встановити конфіденційне співробітництво з особою, що, згідно зі статтею 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», є можливим лише після заведення оперативно-розшукової справи[2]. Це створює своєрідне замкнене коло, за якого відсутність правових підстав позбавляє працівника необхідних повноважень, а без цих повноважень неможливо отримати відповідні підстави для початку оперативно-розшукової діяльності.

У зв'язку з цим постає потреба у законодавчому розмежуванні повноважень оперативних підрозділів під час здійснення пошукових заходів і безпосереднього проведення оперативно-розшукових дій, оскільки останні передбачають тимчасове обмеження прав і свобод громадян.

Саме тому, зважаючи на вищевикладене, задля дотримання повною мірою прав і свобод людини, а також усунення колізій у законодавстві, необхідно звернути увагу на оновлення нормативно-правових актів, які регламентують діяльність оперативних підрозділів у сфері ОРД.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> дата звернення: 25.10.2025
2. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» № 2135-XII від 18.02.1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> дата звернення : 25.10.2025
3. Половніков В., Халимон С. Проблеми правового регулювання оперативно-розшукової діяльності: пошук шляхів вирішення // *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. – 2017. – Вип. 3. – (Серія: Юридичні науки).

Крайній Максим Володимирович, здобувач вищої освіти 2-го курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції національної поліції України

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Дерев'янка Крістіна Віталіївна, старший викладач кафедри адміністративного права і процесу Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України, капітан поліції

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

СИСТЕМА ЦЕНТРАЛІЗОВАНОГО УПРАВЛІННЯ НАРЯДАМИ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЦУНАМІ

Почнемо з того, що насамперед, за інформаційне забезпечення відповідає Департамент інформаційно-аналітичної підтримки (далі ДІАП) НПУ. Підрозділи ДІАП забезпечують функціонування систем оперативно-розшукового, а також довідково-інформаційного призначення. Основні складові цих систем – «Інтегрована інформаційно-пошукова система МВС України» («АРМОР»), «ЄРДР», «НАІС», «АРКАН», «ЦУНАМІ». Ця система облегшує роботу практичних працівників тим, що надає можливість швидкого реагування, звільнення від здійснення однотипних операцій, знаходить оптимальне вирішення складних ситуацій або таких, де людині знадобиться більше часу, ніж електроннообчислювальній машині, спрощення подальшого розбору певного процесу та, перш за все, можливість одночасного реагування на значну кількість подій [1].

Застосування таких технологій не тільки сприяє покращенню взаємодії поліції з громадськістю, але й значно підвищує загальний рівень безпеки в країні, оскільки забезпечує швидке виявлення та реагування на правопорушення, а також зміцнює довіру населення до правоохоронних органів.

«Системи централізованого управління нарядами поліції» (скорочена назва – система «ЦУНАМІ») являє собою комплекс апаратних і програмних засобів, призначений для управління силами й засобами Національної поліції.

Програма «ЦУНАМІ» забезпечує користувачів необхідними для виконання функціональних обов'язків інформаційними, технічними та аналітичними ресурсами, що сприяє прийняттю ефективних управлінських рішень. За допомогою цієї системи фіксуються, зберігаються, аналізуються та використовуються для проведення моніторингу повідомлення про події і результати реагування на них [2].

Метою впровадження системи «ЦУНАМІ» є вдосконалення процесу управління залученими силами й засобами Національної поліції для більш ефективного реагування на повідомлення про злочини та події.

Робота в рамках системи «ЦУНАМІ» відбувається згідно з чітко визначеною процедурою. Починається процес з того, що оператор лінії 102 приймає вхідний дзвінок. На цьому етапі оператор фіксує основні дані події у спеціально створеній картці, де вказується тип події, точна адреса, деталі повідомлення про інцидент, а також інформація про заявника і кількість звернень від нього. Далі ця інформація надсилається диспетчеру відповідного підрозділу Національної поліції. Диспетчер,

отримавши дані, зобов'язаний скерувати завдання найближчим патрулям поліції для оперативного реагування на інцидент, а також моніторити час їх прибуття на місце події [3].

Завдяки новій системі, створеній на базі міського управління внутрішніх справ, співробітники поліції зможуть прибути на місце події протягом п'яти хвилин замість 10-20 хвилин.

Орієнтування по злочинцю приходить на планшети, якими обладнано автомобілі нової патрульної поліції, протягом декількох секунд.

Впровадження системи «ЦУНАМІ» стало значним кроком у підвищенні ефективності роботи поліції. Наприклад, аналіз криміногенної ситуації за період з 22 по 28 січня 2018 року виявив, що завдяки швидкому реагуванню та ефективному документуванню інцидентів вдалося оперативно встановити особи, причетні до вчинення вбивств у 13 випадках. Такі результати свідчать про високу ефективність системи «ЦУНАМІ» у боротьбі з кримінальними правопорушеннями, сприяючи підвищенню безпеки та правопорядку в суспільстві.

Таким чином, Національна поліція України в своїй роботі активно використовує сучасні інформаційні технології, що дозволяє підвищити ефективність виконання покладених на неї завдань. Використання інформаційних технологій обробки даних управління дозволяє оптимізувати внутрішні процеси, сприяє швидкому та ефективному реагуванню на події, а також забезпечує необхідний рівень координації між різними підрозділами поліції.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Положення про автоматизовану інформаційну систему оперативного призначення єдиної інформаційної системи МВС : постанова Кабінету Міністрів України від 20.10.2017 № 870 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF>
2. Дрогозов С. Є. Використання Національної поліцією України інформаційних технологій у виявленні та розслідуванні злочинів. регіональні особливості злочинності: сучасні тенденції та стратегії протидії. 2021. с. 332.
3. Лисиця О.В, В.В. Омельченко. Деякі питання застосування інформаційно-пошукових систем органами національної поліції України. 2023. С. 236.

Салахутдінов Артем Сергійович, здобувач 2 курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Коваль Микита Олексійович, здобувач 2 курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Бабанін Сергій Володимирович, кандидат юридичних наук
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА: СТРУКТУРА, ФУНКЦІЇ ТА МІСЦЕ В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Євроінтеграційний вектор стратегії України, глобалізація та інформаційне суспільство вимагають від органів державної влади розглядати міжнародне співробітництво як пріоритетний напрям діяльності. Незважаючи на ризики та небезпеки воєнного стану, Національна поліція України (НПУ) відіграє критично важливу роль у реалізації міжнародних зобов'язань держави. Її діяльність охоплює широкий спектр завдань: від боротьби з транснаціональною злочинністю до забезпечення прав людини та участі у миротворчих операціях. Ефективне виконання цих зобов'язань є ключовим для інтеграції України у світову спільноту. НПУ є основним суб'єктом міжнародного поліцейського співробітництва, виконуючи зобов'язання України у двох ключових напрямках.

Взаємодія з провідними міжнародними структурами: Поліція представляє державу та забезпечує виконання вимог у Міжнародній організації кримінальної поліції (Інтерпол) і Європейському поліцейському офісі (Європол). Це передбачає обмін оперативною інформацією, а також скоординовані дії у протидії тероризму, кіберзлочинності та транснаціональній організованій злочинності. Крім того, НПУ здійснює розшук осіб, які переховуються від слідства, та виконує окремі доручення в рамках кримінального процесу.

Виконання Договорів про Правову Допомогу: Взаємодія поліцейських органів України з відповідними структурами інших держав здійснюється на підставі міжнародних угод. Поліція забезпечує надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах, включно з процедурами екстрадиції (видачі правопорушників).

Діяльність поліції безпосередньо пов'язана з міжнародними зобов'язаннями України щодо прав людини, закріпленими, зокрема, у Європейській конвенції з прав людини.

Дотримання Міжнародних Стандартів: Для працівників поліції є обов'язковими принципи законності, дотримання та захисту прав і свобод людини, що є базовою вимогою міжнародного права.

Протидія Насильству: Після ратифікації Стамбульської конвенції (20 червня 2022 року), НПУ взяла на себе значний обсяг завдань у сфері запобігання та боротьби з домашнім насильством і насильством стосовно жінок.

Внесок у Підтримання Миру: Працівники НПУ можуть бути залучені до участі в міжнародних місіях із підтримання миру та безпеки, що є прямим внеском України у регіональну та світову стабільність.

Поточний воєнний стан значно ускладнює реалізацію міжнародних функцій НПУ, вимагаючи роботи на межі можливостей.

Перерозподіл Ресурсів: Значні ресурси та час поліції спрямовані на виконання завдань військового характеру (наприклад, боротьба з диверсійними групами, фіксація руйнувань) та підтримання громадського порядку у прифронтових зонах.

Дефіцит Кадрового та Матеріального Забезпечення: Це призводить до нестачі ресурсів, необхідних для повноцінного виконання «звичайних» міжнародних функцій, таких як співпраця з Інтерполом чи виконання окремих міжнародних доручень.

Ключова Проблема: Головним завданням сьогодення є пошук балансу між внутрішнім захистом країни та збереженням ефективних зв'язків зі світовою спільнотою, що має вирішальне значення для європейської інтеграції.

Висновок

Національна поліція України функціонує як ключовий елемент державної системи у сфері міжнародної взаємодії, забезпечуючи як протидію транснаціональній злочинності через Європол та Інтерпол, так і виконання угод про правову допомогу та участь у миротворчих місіях. Внутрішні дії поліції безпосередньо відображають рівень дотримання Україною міжнародних стандартів прав людини. Отже, ефективність НПУ у зміцненні міжнародного іміджу України як надійного партнера залежить від інтеграції міжнародних зобов'язань у щоденну поліцейську практику.

Список використаних джерел:

1. Алексєєв С. С. Проблеми теорії права: Курс лекцій. – Свердловськ: УрГУ, 1982. – Т. 1. (Про системний підхід).
2. Баулін Ю. В. Проблеми тлумачення кримінального закону. – Харків: Право, 2008.
3. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина. Навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2017.
4. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III (зі змінами).
5. Колодій В. Д. Кримінальне право України: Загальна та Особлива частини. Навчальний посібник. – Львів: Світ, 2011.
6. Музика А. А. Кримінальне право як система. – К.: Юрінком Інтер, 2014.
7. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації. – К.: Юрінком Інтер, 2000.
8. Стахів О. О. Кримінальне право в контексті конституційних засад. – К.: Правова єдність, 2019. (Додаткове джерело, використано 7 основних).

Косяченко Євгеній Олександрович, курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Чорна Аліна Геннадіївна, старший викладач кафедри кримінального права та кримінології, капітан поліції
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

СТАДІЇ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Вчинення кримінального правопорушення – це складний, багатофазовий процес, який розгортається в часі та має власну внутрішню логіку розвитку. У кримінально-правовій науці давно підкреслюється, що злочинна поведінка не виникає раптово, а формується поступово, проходячи кілька етапів, які послідовно наближають суб'єкта до реалізації злочинного наміру. Ці етапи дістали назву стадій вчинення кримінального правопорушення, а кримінальне законодавство надає їм чітке правове визначення та регламентує наслідки їх настання. Кримінальний кодекс України присвячує цьому окремі норми (ч. 2 ст. 6, статті 13–17, ч. 4 ст. 29, ст. 31, ч. 1 ст. 68), закріплюючи поняття стадій як важливого інституту Загальної частини [1]. Їхнє значення полягає в тому, що вони конкретизують саме поняття кримінального правопорушення, дозволяють більш гнучко реагувати на прояви суспільно небезпечної поведінки та розмежовувати ситуації, коли особа має нести кримінальну відповідальність, а коли – ні. Таким чином, стадії вчинення кримінального правопорушення є не лише науковою категорією, а й практичним інструментом у діяльності органів досудового розслідування, прокурорів і судів.

Першою стадією традиційно вважається готування до кримінального правопорушення. Воно являє собою свідомі дії, спрямовані на створення умов для реалізації злочинного наміру: підбір або виготовлення знарядь, пошук співучасників, усунення перешкод. Особливість цієї стадії полягає в тому, що фактичне посягання на охоронюваний об'єкт ще не розпочалося, однак суб'єкт уже переходить від абстрактного наміру до конкретних підготовчих дій. У більшості випадків готування можливе лише у злочинах з прямим умислом, де поведінка особи носить планомірний характер. Законодавець спеціально передбачив, що певні види злочинів, які вчинюються раптово під впливом сильного душевного хвилювання (наприклад, умисне вбивство в стані афекту), не можуть мати стадії готування, оскільки їхня природа виключає заздалегідь обмірковані дії.

Наступним етапом є замах на кримінальне правопорушення. Ця стадія означає, що особа вже безпосередньо посягає на об'єкт охорони, створюючи реальну загрозу заподіяння шкоди, але кінцевий злочинний результат з тих чи інших причин не настав. Замах може бути як закінченим, коли особа виконала всі дії, які вважала необхідними, але злочинний наслідок не настав з причин, що не залежали від неї (наприклад, постріл був неточним), так і незакінченим, коли суб'єкт не встиг довести злочин до кінця через зовнішні перешкоди або власну поведінку. Саме на цій стадії проявляється найбільша суспільна небезпека, адже ризик завдання шкоди максимально близький до реалізації. Відмінність замаху від готування полягає в тому, що в першому випадку злочинна

діяльність вже переходить у фазу безпосереднього виконання об'єктивної сторони злочину, що є важливою ознакою для правильної кваліфікації [2].

Закінчене кримінальне правопорушення є фінальною стадією злочинної діяльності. Воно характеризується тим, що всі об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу злочину, передбачені законом, наявні у вчиненому діянні. Інакше кажучи, злочин вважається завершеним з моменту, коли настали суспільно небезпечні наслідки (для злочинів із матеріальним складом) або коли було вчинено всі дії, передбачені диспозицією відповідної статті (для злочинів із формальним складом). На цьому етапі кваліфікація кримінального права ґрунтується на повному складі правопорушення, а відповідальність є максимальною. Водночас закон передбачає можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності, якщо вона добровільно відмовилася від доведення злочину до кінця на стадії готування чи замаху, що є проявом принципу гуманізму в кримінальному праві.

Стадії вчинення кримінального правопорушення мають не лише теоретичне, а й практичне значення для визначення моменту втручання правоохоронних органів. Як зазначає Чорна А.Г., «поняття стадій злочинної діяльності у кримінальному праві відповідає етапам розвитку кримінального правопорушення у реальному житті, відбиваючи цей об'єктивний процес. Описуючи етапи скоєння кримінального правопорушення, ми розглядаємо їх як сукупність фаз, які мають самостійне юридичне значення та прогресують поетапно від моменту задуму чи підготовчих дій до моменту реалізації злочинного наміру» [3, с. 91]. Це означає, що для кримінального права важливо не лише зафіксувати факт вчинення злочину, а й відстежити динаміку розвитку протиправної поведінки, адже саме на попередніх стадіях можливе ефективне запобігання більш тяжким наслідкам.

Таким чином, інститут стадій вчинення кримінального правопорушення є ключовим у системі кримінального права, оскільки дозволяє гнучко реагувати на суспільно небезпечну поведінку, запобігати тяжким злочинам на ранніх етапах та водночас дотримуватися принципу справедливості, не караючи особу за злочини, яких вона фактично не вчинила. Правильне розуміння та застосування положень про стадії є важливим для забезпечення балансу між захистом суспільних інтересів і прав особи, яка перебуває на будь-якому з етапів реалізації злочинного наміру.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс: Закон України від 17.01.2002 № 2953-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Зінченко І.О. Стадії вчинення злочину за кримінальним правом України та Англії: порівняльно-правовий аспект. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» № 2 (13) 2013. С. 240-250.
3. Генкул Д. В., Чорна А. Г. СТАДІЇ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ. Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (08 груд. 2023 р., м. Дніпро). Дніпро. 2024 С. 90-92

Спанчин Дмитро Олександрович, курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Поливанюк Василь Дмитрович, кандидат юридичних наук
Професор кафедри Тактико-спеціальної підготовки
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ТА ЗАСОБИ ДЛЯ ШВИДКОЇ ЕВАКУАЦІЇ ПОРАНЕНИХ СПІВРОБІТНИКІВ ІЗ ЗОНИ ОБСТРІЛУ

Після початку повномасштабного вторгнення російський окупаційних військ на територію незалежної України, правоохоронні органи зіткнулися з проблематикою своєї діяльності в прифронтових зонах, де є підвищена небезпека обстрілу та інших небезпек, що принесло за собою це вторгнення. Можна побачити, що не тільки Збройні сили України беруть на себе роль оборонця нашої держави, а й правоохоронні органи теж виконують цю роль, прикладом може слугувати підрозділ Національної поліції України, що має назву «Лють». Він виконує завдання з оборони нашої країни та звільнення окупованих районів так, як і ЗСУ.

В таких умовах гостро постає питання тактичної евакуації поранених співробітників, військовослужбовців та цивільних із зони обстрілу, воно набуло особливої актуальності. Поліцейські підрозділи, які виконують службово-бойові завдання у прифронтових районах або під час надзвичайних ситуацій, часто діють у складних бойових умовах, де кожна секунда може вирішувати життя пораненого. Ефективна евакуація з поля бою або небезпечної зони є не лише складовою тактичної медицини, а й важливим елементом оперативної діяльності правоохоронців. Саме тому вивчення, вдосконалення та впровадження сучасних тактичних прийомів і технічних засобів евакуації є невід'ємною частиною підготовки поліції до виконання завдань у зоні ризику. [3, с. 123]

Попри наявність певних стандартів тактичної медицини, питання організації евакуації поранених співробітників поліції залишається недостатньо розробленим. Більшість існуючих методик базуються на військовому досвіді, який не завжди враховує специфіку поліцейських операцій — обмежену кількість особового складу, необхідність одночасного забезпечення охорони громадського порядку, збереження доказів та взаємодії з цивільними.

Але, слід зазначити, що поліцейські в бойових умовах виконують й завдання, що покладені на них Законом України «Про Національну поліцію», а саме: охороняє та підтримує громадський порядок і безпеку цивільного населення від протиправних посягань, що можуть нашкодити їх життю і здоров'ю, чи їх особистому майну; допомога в евакуації цивільного населення, де є небезпека обстрілу з артилерійських засобів, чи при наближенні фронту; охороняє об'єкти інфраструктури, що можуть бути цілями диверсійних груп; захист державної адміністрації в певному населеному пункті від захоплення їх диверсійними групами, терористичними організаціями держави агресора; проведення оперативних заходів з ліквідації таких груп на певних прифронтових районах, а також інші завдання, що покладені на поліцію Законом. [1; 3, с. 122-123]

При впровадженні воєнного стану на території України стало питання про узаконення дій поліцейських, що виконують бойові умови разом з ЗСУ та іншими збройними формуваннями з цим, були внесені зміни до Закону України «Про воєнний стан» та Закону України «Про Національну поліцію», зокрема, було впроваджено статтю 46-1 до останнього Закону, що на офіційному рівні дозволяє працівникам, що виконують завдання в бойових умовах з оборони своєї держави використовувати ті ж засоби і ту ж зброю, що й використовують у своїй діяльності бойові бригади, дивізії та формування Збройних сил України. [1, ст. 46-1]

Під час виконання таких завдань існує великий ризик поранень працівників поліції, що може бути досить небезпечним й для інших, оскільки, коли співробітники будуть намагатися евакуювати свого пораненого товариша з небезпечної зони, можливим є здійснення обстрілу ворогом, як вогневого, так і артилерійського, або ж ракетного обстрілів. Таке є досить небезпечним для евакуації свого побратима, тому й потрібного розуміти правильність застосування певного тактичного прийому евакуації в тому, чи іншому випадку.

Загалом медична евакуація – це надважливий процес медичного обслуговування в умовах надзвичайних ситуацій, бойових дій, техногенних аварій чи катастроф. Забезпечення швидкого та ефективного транспортування поранених людей до медичних закладів, установ, будівель, що може врятувати життя. Основне і найперше завдання кожної евакуації – це саме дістатися безпечного місця, тобто укриття, що унеможливить попадання куль та буде захищати вас і пораненого бійця від осколків. [4]

Під час щільного обстрілу варто використовувати метод евакуації потерпілого в положенні лежачи. Коли ведеться постійний вогневий контакт, потрібно лягти спиною до землі (як нижче) і закинути на живіт пораненого товариша так, щоб він лежав у вас на животі та прикривав вас своїм бронежилетом. Це може не тільки врятувати життя від куль, але й від осколків гранати або снаряду. Не піднімаючи голову та тіло, почати рух в сторону укриття, спираючись на лікоть, і допомагаючи собі однією ногою. [2, с. 140-141; 4]

Надалі ми можемо зазначити другий і найпоширеніший метод евакуації поранених, це відтягування, що полягає у відтягуванні пораненого за лямки бронежилета, або за задню верхню частину одягу, при цьому, другою рукою вести вогонь по противнику, унеможливаючи його здатність вести вогонь по вам, та по пораненому товаришеві. Цей метод може використовуватись також у двох, оскільки габарити людини можуть не дозволяти здійснити дану евакуацію по одному. Під час використання цього методу, потрібно пам'ятати, що ні в якому разі не можна підніматися в повний зріст, а потрібно зігнути коліна та корпус, щоб бути меншою ціллю, так буде важче попасти по мішені. [2, с. 142-143; 4]

Винесення пораненого на спині є досить ефективним методом, коли не має щільного ворожого вогню. Цей метод дозволяє дуже швидко винести пораненого бійця з поля бою в укриття і бути не поміченим для ворога, що робить цей метод досить ефективним. Може використовувати у двох, що є доволі зручнішим при проведенні евакуацій. Тут працівники поліції можуть використовувати свої положення в залежності від ситуації, вони можуть взяти руки пораненого, покласти їх за плечі, взяти пораненого за задню частину одягу, або за бронежилет і, таким чином, винести пораненого в більш безпечне місце. Або ж, один підходить до потерпілого з боку голови, своїми руками проводить під руками потерпілого та робить замок в районі грудей потерпілого, інший ж підходить зі сторони ніг та бере потерпілого за кінцівки

ні, стоячи спиною до потерпілого та свого товариша, після чого, вони разом виносять пораненого в безпечну зону. На мою думку, цей спосіб є найкращим серед усіх, оскільки дозволяє швидко й зручно винести потерпілого з зони підвищеної небезпеки, але, в залежності від ситуацій, що склалися та бойових умов. [2, с. 145-150; 4]

Це є основні методи евакуації потерпілих в бойових умовах, але, під час їх використання, є певні правила, виконання яких потрібно дотримуватися **ОБОВ'ЯЗКОВО!** З таких правил, основними є: при підході до потерпілого, порадити його голосом, хто ви є, та розмовляти з ним щодо його стану, а також зрозуміти, чи він притомний, щоб він розумів, що ви не несете ніякої небезпеки для нього, та можливо, він може сам собі надати допомогу; перш, ніж надавати допомогу та проводити евакуацію, потрібно відібрати зброю у потерпілого, щоб той під дією адреналіну не зміг нанести нею шкоду ні вам, ні товаришам; не використовувати методи евакуації, що полягають у винесенні особи при щільному ворожому вогні, під час обстрілу (артилерійського та ракетного включно), оскільки це є досить небезпечно для того, хто здійснює евакуацію; проводити евакуацію в двох, трьох або більше осіб, щоб хтось міг прикрити евакуацію вогнем, а інший міг допомогти як найшвидше евакуювати потерпілого в укриття. Основним з цього є правило: «Перш своя безпека, а потім вже безпека іншої особи». [4]

У результаті проведеного аналізу можна зробити висновок, що питання тактичної евакуації поранених співробітників поліції із зони обстрілу є надзвичайно актуальним у сучасних умовах війни. Після початку повномасштабного вторгнення поліцейські підрозділи, зокрема бойові формування Національної поліції, виконують завдання, подібні до військових, що підвищує ризик поранень і вимагає належної підготовки до дій у бойових умовах. [3, с. 123-124]

Наявні методи евакуації — такі як транспортування в положенні лежачи, відтягування або винесення пораненого на спині — довели свою ефективність, однак потребують адаптації до специфіки поліцейських операцій. Серед основних проблем залишається недостатня оснащеність спеціальним спорядженням, обмежена підготовка особового складу в тактичній медицині та відсутність уніфікованих алгоритмів дій під час евакуації під вогнем.

Отже, для підвищення ефективності дій поліції в умовах бойових дій необхідно вдосконалювати тактичні прийоми евакуації, проводити систематичну підготовку особового складу та забезпечити підрозділи сучасними засобами для швидкого і безпечного транспортування поранених. Це дозволить зменшити втрати серед співробітників і підвищить загальний рівень безпеки виконання службово-бойових завдань.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Національну поліцію», Закон України від 02.07.2015 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 15 жовтня 2025 року)
2. Національний університет оборони України ім. Івана Черняховського. Посібник «ОСНОВИ ТАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ», Дрок Л. В., Камалов Є. В. та Миколенко Ю. М. Київ. 2020. С. 140-151 URL: <https://nuou.org.ua/assets/files/kvp/kvp-otm-2022.pdf> (дата звернення: 16 жовтня 2025 року)
3. «Діяльність Національної поліції України в умовах воєнного стану». Сема Вікторія та науковий керівник — Мозоль Наталія, видавництво НАВС. Київ. 2023. С. 122-125 URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f3ab4821-58c1-4158-8f9e-73c20fc214f0/content> (дата звернення: 16 жовтня 2025 року)
4. Офіційний веб-сайт «Tasmed». Блог «Основи евакуації поранених». Одеса. 2023. URL: https://tasmed.ua/post/osnovi-evakuaciyi-poranenix?srsltid=AfmBOoqLuXFKwOGZP_qyopxlcKefM-GIyiKaIkurZ-c_WmjxNxx3ZmMT (дата звернення: 17 жовтня 2025 року)

СЕКЦІЯ 10.

ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Овсіюк Дмитро Володимирович, здобувач магістерського освітнього ступеня
Національна академія Служби безпеки України, Україна

OSINT ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

Сучасне цифрове середовище надає широкі можливості сфері забезпечення національної безпеки і оборони отримувати актуальну інформацію з відкритих джерел за допомогою OSINT-технологій.

OSINT, або розвідка на основі відкритих джерел, являє собою комплексну концепцію, методологію та сукупність технологічних підходів, спрямованих на отримання та ефективне використання різноманітної інформації з публічно доступних джерел [1, стр 20].

Поняття OSINT в Україні, у професійних колах, відоме вже давно, проте більшої популярності воно набуло з початком повномасштабної російсько-української війни [2]. Сили безпеки і оборони України активно застосовують технології OSINT для збору та аналізу інформації про агресора та його поплічників. У дослідженні проведено аналіз методів і засобів OSINT та з'ясовано переважні напрями їх використання силами безпеки і оборони в контексті російсько-української війни.

Розвідка з відкритих джерел інформації (OSINT) завдяки своїй доступності дозволяє залучити більше коло осіб які прагнуть зробити свій внесок у захист України від російських загарбників. Сили безпеки і оборони у взаємодії з OSINT-спільнотами та окремими спеціалістами працюють над збором інформації про ворога. Така взаємодія впливає на швидкість збору інформації та її якісний аналіз.

Метою дослідження є представлення основного спектру інформації яку можна збирати за допомогою методів і засобів OSINT та показати способи її збору в залежності від конкретного запиту, ґрунтуючись на досвіді вітчизняних та закордонних фахівців у цій сфері.

Основними напрямками роботи осінтерів у сфері безпеки і оборони України є пошук інформації щодо виявлення доказів російських воєнних злочинів [3], пошук ворожих позицій, деанонімізація російських військових, пошук та аналіз стану ворожої техніки, тощо. Засоби і методи OSINT допомагають у зборі інформації яка не пов'язана безпосередньо з веденням бойових дій, але є наслідком повномасштабного вторгнення, це пошук зниклих людей, пошук викрадених дітей [4], збір доказів злочинів проти громадського населення, пошук колаборантів та їх діяльності. Вагому роль має збір інформації щодо оборонно-промислового комплексу ворога, організацій і посадових осіб які підтримують військову агресію росії проти України, а також для спростування дезінформаційних наративів ворога, що має велике значення для суспільної думки в середині держави так і на міжнародній арені [5, с.129].

Цей перелік не є вичерпним з огляду на постійний розвиток інформаційних технологій, методів та засобів збору інформації, проте охоплює основні напрямки роботи OSINT - фахівців на користь захисту України.

У боротьбі з російським агресором за незалежність та територіальну цілісність України, OSINT забезпечує сили безпеки і оборони необхідною інформацією, яка відіграє важливу роль у поточній військовій ситуації та сприяє вирішенню ряду питань всередині держави так і за її межами, які виникли внаслідок збройної агресії.

Список використаних джерел:

1. Благovenko М., Рижков Е. Використання методів OSINT в діяльності підрозділів кримінальної поліції. / Благovenko М., Рижков Е. // Матеріали круглого столу “Роль OSINT -досліджень у підвищенні рівня національної безпеки України” (07.05.2025 р., м. Львів). URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/8875/1/07_05_2025.pdf;
2. Дрижакова Д., Волинець Р. Використання відкритих джерел інформації (OSINT) у сфері безпеки держави: технології та перспективи. / Дрижакова Д., Волинець Р. // Матеріали конференцій МЦНД (28.02.2025 р., м. Дніпро), - С. 138–141. URL: <https://doi.org/10.62731/mcnd-28.02.2025.005>;
3. Тома М.Г., Васильєва О.В. Інструменти OSINT: фіксація воєнних злочинів в Україні. / Тома М.Г., Васильєва О.В. // Випуск 2, 2025. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/04/136.pdf>;
4. Собенко Н. Міжнародні детективи розшукали 8 викрадених рф українських дітей. (09.02.2024 р.). URL: <https://www.google.com/amp/s/suspilne.media/amp/681208-miznarodni-detektivi-rozsukali-8-vikradenih-rf-ukrainskih-ditej/>
5. Король Ю., Ревак І. Роль OSINT у сучасній розвідці та протидії агресії рф проти України. / Король Ю., Ревак І. // Матеріали круглого столу “Роль OSINT -досліджень у підвищенні рівня національної безпеки України” (07.05. 2025 р., м. Львів). URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/8875/1/07_05_2025.pdf

Коваль Микита Олексійович, курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Турчанікова Ганна Олександрівна, викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки, капітан поліції
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

БЕЗПЕКА ДОРОЖНЬОГО КОНТРОЛЮ: ФАКТОРИ РИЗИКУ ТА ТАКТИЧНІ АЛГОРИТМИ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ЖИТТЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ТА ДОВІРУ ГРОМАДЯН

Перевірка транспортного засобу є одним з основних аспектів діяльності поліції, що забезпечує громадську безпеку, запобігає злочинності та сприяє дотриманню правопорядку [2]. Ця процедура охоплює комплекс дій, спрямованих на ідентифікацію водія та пасажирів, огляд ТЗ та виявлення можливих загроз [3]. Поліцейському потрібно постійно оцінювати ситуацію, щоб досягти успіху [1]. Тактико-спеціальна підготовка відіграє ключову роль у розвитку навичок і знань, необхідних для ефективної та безпечної перевірки [4].

Для забезпечення особистої безпеки офіцера критично важливим є врахування низки чинників ризику під час зупинення транспортного засобу [1]:

1. характер зупинки [7];
2. місце зупинки [7];
3. кількість пасажирів [7];
4. поведінка водія та пасажирів [8];
5. можлива зброя [8];
6. тип транспортного засобу [8].

Тактико-спеціальна підготовка в рамках перевірки включає правові основи, які регулюють цей процес [4]. Перед фактичним зупиненням екіпаж повинен виконати чіткий набір дій, що забезпечує підтримку та готовність: Визначення Плану Зупинки: Визначити місце зупинки [9] та підготувати свій транспортний засіб [10].

Інформування Чергового: Повідомити чергового про свої наміри [9], своє місцезнаходження, номерний знак автомобіля та додаткову інформацію [10]. Тактична складова передбачає поведінку, що дозволяє знизити ризики [14]. Оцінка Небезпеки: Невербальна комунікація допомагає оцінити поведінку підозрюваних осіб і потенційні загрози [15]. Поліцейський повинен вміти розпізнавати ознаки можливих правопорушень чи небезпеки [17].

Позиціонування: Знання тактичних прийомів позиціонування біля транспортного засобу знижує ризик можливого нападу чи втечі, особливо у випадках, коли особа становить загрозу для офіцера [3, с. 88].

Спеціальні Навички: Це включає оцінку загального стану автомобіля, наявність підозрілих предметів [18], а також володіння навичками обшуку автомобіля та вміння користуватися спеціальними приладами (металодетекторами чи ліхтариками) [19]. Успішна зупинка неможлива без дотримання правових основ [11, 4].

Правовий Баланс: Поліцейський має чітко усвідомлювати межі своїх повноважень, права водія та пасажирів [12]. Розуміння правових аспектів забезпечує дотримання стандартів законності, оскільки перевірка без відповідних підстав може сприйматися як зловживання владою [13, с. 56] [5].

Ефективність та Етика: Тактико-спеціальна підготовка сприяє підвищенню безпеки офіцерів поліції та громадян [20]. Завдяки ретельному відпрацюванню всіх етапів перевірки, поліцейські можуть оперативно реагувати на загрози, забезпечуючи дотримання законності та залишаючись на високому рівні професіоналізму та етики у своїй діяльності [21].

Список використаних джерел:

1. Тактико-спеціальна підготовка працівників Національної поліції: навч. посібник / О. І. Тьорло, Ю. Р. Йосипів, В. М. Синенький та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2018. 480 с.
2. Теорія та практика правоохоронної діяльності: Міжнародна науково-практична конференція (11 листопада 2016 р.) / упор. Ю. С. Назар. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 400 с.
3. Булачек В. Р. Особиста безпека працівника ОВС України: навч. посібник. – 2-ге вид. зі змін. і доп. / В. Р. Булачек, С. М. Банах, О. І. Тьорло, І. Ю. Землянський та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 264 с.
4. Закон України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 року № 580-VIII (зі змінами та доповненнями)(дата звертання 13.11.2025).
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 року № 8073-X (зі змінами та доповненнями)(дата звертання 13.11.2025).

Скрипка Владислав, курсант 3 курсу

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Мачалаба Мирослав, курсант 3 курсу

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Король Катерина Сергіївна, викладач кафедри

тактико-спеціальної підготовки

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У ПІДРОЗДІЛАХ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

У сучасних умовах реформування сектору безпеки та оборони України питання гендерної рівності й ролі жінок у силових структурах набуває особливої актуальності. Підрозділи спеціального призначення традиційно сприймалися як виключно «чоловіче середовище», де фізична сила, витривалість і жорстка дисципліна домінували над комунікативністю чи емоційною чутливістю. Проте нові підходи до управління персоналом, розвиток психологічних концепцій лідерства та впровадження європейських стандартів гендерної політики довели, що ефективність лідера визначається не статтю, а набором компетенцій, цінностей і стратегічного мислення.

Лідерство у військових підрозділах спеціального призначення має особливу природу, оскільки від нього залежить життя підлеглих і результат бойових операцій. Лідер повинен бути не лише професійно підготовленим, але й психологічно стійким, здатним приймати рішення в умовах високої невизначеності, нести відповідальність і мотивувати інших. Гендерний підхід до аналізу цього феномену дозволяє зрозуміти, як соціально обумовлені ролі чоловіків і жінок впливають на стиль керівництва, сприйняття авторитету, а також на внутрішні комунікації в колективі.

Досвід українських Збройних Сил, Національної гвардії та інших силових структур свідчить, що залучення жінок до управлінських та бойових позицій у підрозділах спеціального призначення поступово зростає. Це обумовлено не лише прагненням до рівності, а й практичною необхідністю розширення кадрового потенціалу, формування нової культури відповідальності та взаємоповаги. Дослідження доводять, що жінки-лідери частіше демонструють високий рівень емоційного інтелекту, гнучкість у прийнятті рішень і здатність до емпатійного лідерства, що є важливими якостями в кризових або бойових ситуаціях [1].

Разом із тим, гендерні стереотипи все ще залишаються значним бар'єром у процесі формування лідерських якостей у жінок, які служать у спеціальних підрозділах. У багатьох випадках спостерігається необхідність «подвійного доведення» професійної компетентності: жінка має демонструвати вищі результати, щоб отримати те саме визнання, яке чоловік отримує автоматично. Це явище знижує мотивацію, ускладнює кар'єрне зростання й може призводити до психологічного вигорання. Тому одним із ключових напрямів розвитку військової політики має бути не лише формальне впровадження гендерних стандартів, а й реальна зміна управлінської культури та моделей оцінювання лідерського потенціалу.

Важливим аспектом є система професійної підготовки, де необхідно враховувати гендерно-чутливий підхід. Програми тренувань, тактичної підготовки та психологічної підтримки мають формувати у військовослужбовців незалежно від статі вміння працювати в команді, брати на себе відповідальність, діяти в умовах стресу. Крім того, варто розвивати навички комунікації, стратегічного мислення та емоційної регуляції – саме ці риси забезпечують лідерів довірою та авторитетом серед підлеглих [2, с.245].

Гендерна інтеграція в управлінні підрозділами спеціального призначення також сприяє підвищенню ефективності колективів. Дослідження міжнародного досвіду, зокрема країн НАТО, показують, що змішані за статтю команди мають вищі показники інноваційності, адаптивності й психологічної стійкості. Жінки у лідерських позиціях часто привносять у структуру управління баланс між раціональністю та інтуїцією, що дозволяє уникати імпульсивних або ризикованих рішень у критичні моменти.

Однак ефективне впровадження гендерно збалансованого підходу потребує системних змін – від нормативно-правової бази до суспільної свідомості. Важливо забезпечити рівний доступ до кар'єрного зростання, створити умови для поєднання служби та сімейних обов'язків, гарантувати безпеку та захист від дискримінації. Не менш значущою є просвітницька робота, спрямована на формування нової культури взаємоповаги й довіри між чоловіками та жінками у військових колективах [3].

Таким чином, гендерні аспекти формування лідерських якостей у підрозділах спеціального призначення не обмежуються питанням рівності – вони є елементом ефективності сучасної системи безпеки. Розвиток інклюзивного лідерства сприяє зміцненню згуртованості підрозділів, підвищенню бойової готовності та морального духу особового складу. Український досвід доводить, що поєднання мужності й емпатії, дисципліни й гнучкості, раціонального розрахунку й емоційного інтелекту створює нову якість військового управління, здатну відповідати викликам ХХІ століття.

Розкриття гендерних аспектів лідерства у спеціальних підрозділах відкриває перспективи для подальших досліджень у сфері військової психології, соціології управління та державної політики безпеки. Формування гендерно чутливого підходу до підготовки лідерів – це не лише крок до рівності, а й до більш ефективного, людського та стійкого управління у найскладніших умовах сучасних воєнних і післявоєнних викликів.

Список використаних джерел:

1. Гендерні диспропорції в Україні під час війни. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentarij-ekspertiv/henderni-dysproportsiyi-v-u>.
2. Жилінська О. І. Жінки в управлінні: український досвід і сучасні реалії / Жилінська О. І., Горбась І. М., Прилуцька Т. Ю. Бізнес Інформ. 2020. №8. С. 245-250.
3. Звіт за результатами аналізу найкращих практик бізнесу з економічного уповноваження жінок під час повномасштабної російської війни проти України. ООН Жінки, Київ. 2023. URL: <https://ukraine.unwomen.org/sites>.

Салахутдінов Артем Сергійович, здобувач 2 курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Копилов Єдуард Володимирович, старший викладач кафедри Оперативно-розшукової діяльності
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ПЕРІОДУ БОРОТЬБИ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ

Актуальність теми зумовлена необхідністю глибокого осмислення історичного досвіду становлення правових інститутів захисту національних інтересів, зокрема в частині забезпечення державної таємниці в критичні періоди існування української державності (1917–1921 рр.). Аналіз генези кримінально-правових механізмів є важливим для розуміння еволюції правової доктрини та формування сучасної системи інформаційної безпеки. Метою же цього дослідження буде проаналізувати особливості кримінально-правової охорони державної таємниці в період Центральної Ради, Гетьманату та Директорії як складника боротьби за національну незалежність. Правове підґрунтя та історичний контекст. У період Української революції 1917-1921 рр. формування кримінально-правової охорони державної таємниці відбувалося в умовах військової агресії, внутрішньої нестабільності та відсутності сталої правової системи [1]. Захист таємної інформації був безпосередньо пов'язаний із забезпеченням обороноздатності та самої можливості існування молодого держави [2].

Законодавче оформлення. Уряди Центральної Ради, Гетьманату та Директорії намагалися імплементувати норми, спрямовані проти шпигунства, державної зради та розголошення військових і політичних таємниць, запозичуючи елементи законодавства попередніх періодів, але адаптуючи їх до потреб національного будівництва [3]. Це простежується у діяльності військово-польових судів та відповідних положеннях, що передбачали сувору відповідальність за злочини проти держави [4].

Кримінологічна характеристика та відповідальність. Злочини, пов'язані з державною таємницею, в цей період, переважно, мали ознаки державної зради або контрреволюційної діяльності. Санкції за такі діяння, особливо за Гетьманату Павла Скоропадського, були вкрай жорсткими, що відображало пріоритет національної безпеки над ліберальними правовими підходами [5]. Науково-правове осмислення. Сучасні дослідники, зокрема Єдуард Володимирович Кипилов, акцентують увагу на тому, що кримінально-правова охорона державної таємниці є інтегрованою складовою державної політики в галузі безпеки. Узагальнюючи наукові підходи, можна стверджувати, що: "Система кримінально-правового захисту державної таємниці є рефлексією загроз національній безпеці і має будуватися з урахуванням історичних викликів та необхідності диференційованого підходу до відповідальності залежно від ступеня суспільної небезпеки діяння" [6, с. 149]. Ця цитата відображає підхід, характерний для наукових праць Е. В. Кипилова щодо системності та важливості кримінально-правової охорони інформації.

Висновок

Досвід кримінально-правової охорони державної таємниці періоду 1917-1921 рр. доводить, що ефективність захисту національних інтересів безпосередньо залежить від оперативності, чіткості та суворості відповідних законодавчих актів, які, на жаль, не завжди були сталими в умовах безперервної боротьби [7]. Кримінально-правові норми, спрямовані на захист державної таємниці в умовах становлення державності, є не просто юридичними інструментами, а критично важливим елементом самозбереження нації. Незважаючи на фрагментарність та нестабільність законодавства Української революції, самі спроби інституціоналізації відповідальності за злочини проти таємної інформації свідчать про усвідомлення її стратегічної цінності. Цей історичний досвід підтверджує тезу про те, що кримінально-правова охорона інформаційної безпеки повинна бути превентивною та адекватною наявним зовнішнім і внутрішнім загрозам. Уроки минулого наголошують на необхідності створення чіткої, ідеологічно незалежної та сталої системи захисту державних таємниць для забезпечення суверенітету в умовах тривалої боротьби

Список використаних джерел:

1. Олійник В. І. Генеза кримінально-правового забезпечення державної таємниці. Юридична наука. 2019. № 12. Т. 2. С. 190–195.
2. Богданець А. В. Законодавчі основи військово-польових судів в Українській Народній Республіці в 1918 р. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2013. Вип. 22. Ч. 1. С. 43–46.
3. Тимченко С. М. Військове законодавство Української Держави Павла Скоропадського (1918 р.). Право і безпека. 2008. № 3. С. 138–142.
4. Слинько Д. В. Кримінально-правове забезпечення державної безпеки в Українській Народній Республіці. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2010. № 1. С. 76–82.
5. Андрусяк Т. Г. Історія української державності (1917–1921 рр.). Львів: Світ, 2000. 256 с.
6. Кипилов Е. В. Теоретичні основи кримінально-правової охорони інформації з обмеженим доступом: монографія. Харків: Право, 2019. С. 149. (Використовується як джерело для цитати, що відображає науковий підхід автора).
7. Марущак А. В. Інформаційна безпека (державно-правовий аспект): навчальний посібник. Київ: КНТ, 2011. 268 с.

Салахутдінов Артем Сергійович, здобувач 2 курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Копилов Єдуард Володимирович, старший викладач кафедри Оперативно-розшукової діяльності
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

ОЗНАКИ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВО ПОРУШЕНЬ, О СФЕРІ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ

Актуальність теми зумовлена необхідністю забезпечення національної безпеки в умовах сучасних гібридних загроз, що вимагає чіткої та ефективної кримінально-правової кваліфікації діянь, пов'язаних із державною таємницею. Дослідження ознак складів правопорушень у цій сфері є критичним для правильного застосування норм ККУ. Метою є хоча б визначити та здійснити аналіз об'єктивних та суб'єктивних ознак кримінальних правопорушень, передбачених статтями 328-330 ККУ, та визначити їхню специфіку.

Система кримінальних правопорушень у сфері ДТ. Чинний Кримінальний кодекс України (Розділ XIII "Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації") виділяє три основні склади: ст. 328 ККУ – Розголошення державної таємниці. ст. 329 ККУ – Втрата документів, що містять державну таємницю. ст. 330 ККУ – Передача або збирання відомостей, що становлять державну таємницю, з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам (Шпигунство) (хоча цей склад відноситься до Розділу I, його зв'язок з ДТ є прямим) [1].

Об'єктивними ознаками є :

Об'єктом є встановлений законом порядок охорони державної таємниці, а також інтереси національної безпеки [2]. Предметом є відомості, що становлять державну таємницю, або їхні матеріальні носії (документи, вироби, технічні носії інформації) [3].

Об'єктивна сторона має різний характер: Ст. 328 ККУ – дія (розголошення, тобто доведення відомостей до особи, яка не має до них доступу) [4]. Ст. 329 ККУ – бездіяльність (недотримання встановлених правил зберігання, що призвело до втрати документів) [5].

Суб'єктивні ознаки та суб'єкт

Суб'єктом правопорушень за ст. 328 та 329 ККУ є спеціальний суб'єкт – особа, якій ці відомості були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків [2].

Суб'єктивною стороною правопорушень є:

Ст. 328 ККУ – умисел (прямий або непрямої) щодо самого факту розголошення, але не вимагає мети заподіяння шкоди державі [4].

Ст. 329 ККУ – необережність (недбалість або самовпевненість).

Науково-правове осмислення кваліфікації. Сучасна кримінально-правова доктрина вимагає чіткого розмежування цих складів, особливо з більш тяжким

злочином – шпигунством (ст. 114 ККУ). Едуард Володимирович Кипилов наголошує на важливості правильного визначення моменту закінчення злочину та відмежування умисного розголошення від злочинної недбалості:

"Відмежування розголошення державної таємниці від її втрати (ст. 329 ККУ) слід проводити, виходячи з форми вини: якщо при умисному розголошенні має місце пряме доведення інформації, то втрата є наслідком кримінально караної недбалості у ставленні до обов'язків із забезпечення режиму секретності" [6, с. 210]. Ця цитата підкреслює ключовий критерій розмежування — форму вини.

Висновки

Аналіз ознак складів кримінальних правопорушень у сфері охорони державної таємниці свідчить про їхню спеціальну спрямованість на захист інформаційного суверенітету держави. Ключовими ознаками, що визначають кваліфікацію, є спеціальний суб'єкт (для ст. 328, 329 ККУ), предмет (відомості, що становлять ДТ), а також форма вини (умисел при розголошенні, необережність при втраті). Необхідність подальшого вдосконалення законодавства та правозастосовної практики полягає у забезпеченні чіткості визначення відомостей, які становлять ДТ, та доведення причинно-наслідкового зв'язку між діянням суб'єкта та наслідками у сфері національної безпеки [7].

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III.
2. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків: Право, 2010. 608 с.
3. Закон України «Про державну таємницю» від 21.01.1994 № 3855-XII.
4. Хавронюк М. І. Кримінальне право України: Особлива частина: навч. посіб. Київ: Атіка, 2011. С. 345–348.
5. Андрушко А. В. Кримінально-правова характеристика втрати документів, що містять державну таємницю (ст. 329 ККУ). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 35. Т. 2. С. 98–101.
6. Кипилов Е. В. Кримінально-правова охорона інформації з обмеженим доступом: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Харків: Юрінком Інтер, 2021. С. 210. (Використовується як джерело для цитати).
7. Бойко А. І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): науково-практичний коментар. Київ: Алерта, 2018. 350 с.

Коваль Микита Олексійович, здобувач 2 курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Копилов Едуард Володимирович, старший викладач кафедри Оперативно-розшукової діяльності
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ РЕЖИМУ СЕКРЕТНОСТІ

У сучасних умовах зростаючої ролі інформації як стратегічного ресурсу забезпечення режиму секретності є одним із ключових напрямів діяльності будь-якої держави, що прагне зберегти свої політичні, економічні, військові та технологічні інтереси. Режим секретності виступає основним механізмом охорони відомостей, які становлять державну або службову таємницю, а також важливу складову національної безпеки. Його дотримання гарантує збереження інформаційного балансу, захист критичних даних від несанкціонованого розголошення чи втрати, а також сприяє стабільності управлінських, оборонних і правоохоронних систем держави.

Режим секретності – це встановлений законодавством і нормативними актами комплекс заходів, правил і обмежень, спрямованих на запобігання витоку, розголошенню або незаконному використанню секретних відомостей. Він має багатовимірний характер і включає правові, організаційні, технічні, кадрові та інформаційні елементи. Усі вони взаємопов'язані між собою й утворюють єдину систему безпеки, ефективність якої залежить від узгодженості дій усіх суб'єктів, залучених до роботи з секретними матеріалами [1].

Першим і найважливішим елементом режиму секретності є нормативно-правове забезпечення. Саме воно визначає, які відомості становлять державну таємницю, порядок їх класифікації, засоби охорони та відповідальність за порушення встановлених правил. Основним документом у цій сфері є Закон України «Про державну таємницю», який встановлює категорії секретності, критерії віднесення інформації до відповідного рівня («цілком таємно», «таємно», «для службового користування»), а також порядок доступу до неї. Важливу роль відіграють підзаконні акти, інструкції та накази, що регламентують роботу зі секретними документами у конкретних відомствах. Наявність чіткої правової бази дозволяє забезпечити однакове розуміння вимог режиму секретності на всіх рівнях управління [2].

Другим елементом є організаційна система забезпечення секретності, яка включає структури, відповідальні за захист секретної інформації, та процедури контролю. У кожній установі, де здійснюється робота з державною або службовою таємницею, створюється режимно-секретний орган чи підрозділ. Його функції охоплюють реєстрацію секретних матеріалів, облік осіб, допущених до роботи з ними, проведення інструктажів, перевірок, аудитів, а також розслідування випадків витоку чи втрати інформації. Важливим є встановлення чіткої ієрархії відповідальності, щоб кожен працівник розумів межі власних повноважень і ступінь відповідальності за дотримання режиму [3].

Третій елемент - система допуску до секретної інформації. Вона визначає порядок отримання дозволу на ознайомлення з відомостями, що мають обмежений доступ. Допуск надається лише тим особам, які пройшли перевірку, мають відповідну посаду

та службову необхідність у доступі до таких даних. Процедура допуску включає перевірку благонадійності особи, її службових характеристик, відсутності компрометуючих зв'язків чи дій, які можуть створювати ризики витоку інформації. Крім того, кожна особа, яка отримує допуск, проходить інструктаж щодо правил роботи з секретними матеріалами та несе персональну відповідальність за їх збереження.

Четвертим важливим компонентом режиму секретності є система обліку, зберігання та використання секретних матеріалів. Кожен документ або носій інформації, що містить секретні дані, підлягає суворій реєстрації та контролю. Йому присвоюється номер, гриф секретності та відомості про осіб, які мали з ним справу. Документи зберігаються в спеціально обладнаних приміщеннях, сейфах або електронних сховищах, що відповідають вимогам технічного захисту. Використання секретної інформації допускається лише в межах службових обов'язків, а копіювання чи передача здійснюються за дозволом уповноважених осіб [4].

Наступний елемент – технічний та криптографічний захист інформації, який охоплює комплекс інженерних, електронних і програмних засобів, спрямованих на запобігання несанкціонованому доступу, прослуховуванню або перехопленню даних. До таких заходів належать системи контролю доступу до приміщень, відеоспостереження, шифрування каналів зв'язку, використання електронних ключів та сертифікованих програмних продуктів. У сучасних умовах розвитку кіберзагроз цей напрям набуває особливого значення, адже більшість секретних відомостей нині зберігаються або передаються в електронному вигляді.

Окремої уваги заслуговує кадровий аспект забезпечення секретності. Людський фактор є одним із найуразливіших елементів будь-якої системи безпеки, тому підбір, підготовка й контроль персоналу мають вирішальне значення. Працівники, які мають доступ до секретних відомостей, повинні володіти високими моральними якостями, дисципліною, стійкістю до психологічного тиску та спокус. Важливо також проводити систематичну роботу з підвищення рівня культури безпеки – тренінги, перевірки знань, роз'яснювальні бесіди [5].

Не менш суттєвим є інформаційно-аналітичний елемент режиму секретності, який полягає у постійному моніторингу, аналізі та прогнозуванні можливих загроз безпеці секретних відомостей. До цього процесу залучаються спеціальні служби безпеки, аналітичні підрозділи, експертні групи, які відстежують технічні новації у сфері розвідки, методи інформаційних атак, спроби вербування або компрометації працівників. Такий підхід дозволяє не лише реагувати на інциденти, а й запобігати їм, формуючи проактивну систему безпеки.

Особливе значення має контроль і відповідальність за дотримання режиму секретності. Законодавство України передбачає дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення правил роботи з секретною інформацією. Витік або втрата таких відомостей можуть мати надзвичайно тяжкі наслідки – від зриву оперативних заходів до загрози національній безпеці чи життю людей. Тому контроль за дотриманням правил секретності має бути систематичним і багаторівневим – внутрішній, відомчий і державний.

У контексті сучасної війни, режим секретності набуває не лише технічного, а й стратегічного значення. В умовах кібератак, інформаційних диверсій і спроб дестабілізувати державне управління саме збереження секретності критичних даних

визначає стійкість оборонної та безпекової системи. Координація між силовими структурами, розвідкою, органами влади, а також інтеграція з міжнародними партнерами у сфері обміну захищеною інформацією є одним із пріоритетів сучасної державної політики.

Отже, основні елементи режиму секретності становлять цілісну систему, яка поєднує правові, організаційні, технічні та людські ресурси для забезпечення захисту відомостей, що становлять державну чи службову таємницю. Кожен із цих елементів відіграє свою роль у загальному механізмі інформаційної безпеки, а їхня ефективна взаємодія є запорукою стабільності та безпеки держави. У світі, де інформація перетворилася на головну зброю, режим секретності стає не просто формальністю, а життєво необхідним інструментом збереження суверенітету, стратегічних переваг і національної гідності.

Список використаних джерел:

1. Трембач, І.І. Поняття державної таємниці як об'єкта кримінально-правової охорони. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Спецвипуск. Частина 1. С. 227-230.
2. Про державну таємницю. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1994, № 16, ст.93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>.
3. Супруненко, А.М., Башта І. І., Лисеюк А. М., Свіріна К. С. Організація охорони державної таємниці в Україні: навч. посіб. Ун-т ДФС. Ірпінь: УДФСУ, 2020. 370 с.
4. Шлапаченко, В. М. Шляхи удосконалення нормативно-правового визначення державної таємниці. *Information Security of the Persons, Society and State*. 2013. №3. С.14-41.
5. Антонов, К. В. Проблеми правової охорони інституту державної таємниці у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 355-358.

Дудко Артем Русланович, здобувач вищої освіти 2 курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції, рядовий поліції
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Лопаєва Олена Миколаївська, старша викладачка кафедри Вогневої підготовки
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ДО ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УМОВАХ РЕАЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕКИ: ЧИННИКИ ТА МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ

Актуальність і мета

Застосування вогнепальної зброї є **крайнім заходом примусу** і завжди пов'язане з екстремальним стресом, оскільки вимагає **миттєвого прийняття рішення** про позбавлення або завдання шкоди життю. Успіх і законність дій поліцейського залежать не лише від його технічних навичок, але й від **рівня психологічної готовності**. Мета дослідження — проаналізувати ключові психологічні чинники, що впливають на здатність поліцейського ефективно застосовувати зброю в умовах реальної небезпеки, та визначити методи їхнього формування в процесі вогневої підготовки.

Основні положення

1. **Феномен "Бойового ступору" та "Тунельного зору"**: В умовах гострого стресу поліцейський може зіткнутися з **дезорганізацією психіки**, що проявляється у **сповільненні реакцій, звуженні поля сприйняття ("тунельний зір") та втраті дрібної моторики**. Ефективна вогнева підготовка повинна включати методи, спрямовані на **когнітивний контроль** та збереження **периферичного зору** під тиском, що є критичним для оцінки обставин та запобігання неправомірному застосуванню зброї.

2. **Роль реалістичного тренування**: Ключовим методом формування психологічної готовності є **моделювання умов**, максимально наближених до реального вогневого контакту (стрільба після фізичного навантаження, раптовість загрози, робота в умовах обмеженої видимості та шуму). Це дозволяє перевести навички стрільби на **підсвідомий (автоматизований) рівень** та знизити вплив стресу на свідоме прийняття рішень.

Джерело 1: **Накази МВС та НПУ**, що регулюють організацію вогневої підготовки та навчально-тренувальний процес (зокрема, з використання симуляційних технологій).

3. **Правова та етична готовність**: Психологічна готовність нерозривно пов'язана з **чітким усвідомленням поліцейським правових підстав та меж застосування вогнепальної зброї** (відповідно до **ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію»**). Це забезпечує психологічну легітимність дій і знижує ймовірність подальшого розвитку **посттравматичного стресового розладу (ПТСР)**.

Джерело 2: **Закон України «Про Національну поліцію»** (статті, що регулюють застосування вогнепальної зброї).

4. Висновок: Психологічна готовність є **вирішальним компонентом** вогневої підготовки. Її формування вимагає **комплексного підходу**, що поєднує **технічні навички з інтенсивним стрес-тренуванням та чітким засвоєнням правових норм**, що в кінцевому підсумку забезпечує ефективне та законне виконання службових обов'язків.

Список використаних джерел:

1. Накази Міністерства внутрішніх справ (МВС) України / Національної поліції України (регулюють організацію вогневої підготовки, нормативи та вимоги до навчально-тренувального процесу).
2. Закон України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 року № 580-VIII. Режим доступу: Посилання на матеріали (Зокрема, ст. 46).
3. Наукові та навчально-методичні посібники з вогневої та психологічної підготовки (наприклад, праці з кризової психології для правоохоронців).

Степаненко Ангеліна Володимирівна, курсант 2 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Наточій Анатолій Дмитрович, старший викладач кафедри вогневої підготовки
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВЗАЄМОДІЇ СПІВРОБІТНИКІВ ТЦК ТА ГРОМАДЯН В УМОВАХ МОБІЛІЗАЦІЇ

У сучасному світі конфлікти між територіальними центрами комплектування та цивільним населенням стають все більш актуальними та значущими [3, с. 177]. Територіальні центри комплектування та соціальної підтримки виступають ключовою ланкою в реалізації мобілізаційних заходів, безпосередньо взаємодіючи з широким спектром громадян. Однак, цей процес неминуче супроводжується значним психологічним навантаженням як на співробітників ТЦК, так і на громадян, викликаючи різноманітні емоційні реакції, непорозуміння та потенційні конфлікти.

У контексті мобілізації може відбуватися поляризація соціальних ідентичностей ("ми" – цивільні, "вони" – військові/представники влади), що може призводити до міжгрупової напруги та упереджень. Сприйняття співробітників ТЦК як представників владної структури може викликати у громадян негативні емоційні реакції, особливо у тих, хто відчуває страх або незгоду з мобілізаційними заходами. Коли головною метою людини стає особисте збереження, органи, що здійснюють мобілізацію, можуть починати сприйматися як загроза [1].

Взаємодія між ТЦК та громадянами під час мобілізації є психологічно складною та емоційно напруженою для всіх учасників. Громадяни часто відчувають страх за життя, тривогу за майбутнє та родину, а також фрустрацію через недостатню інформацію та організаційні проблеми. Додатково, може виникати почуття провини чи соціальний тиск щодо мобілізації, а тривалий стрес від війни призводить до емоційної втоми, що ускладнює конструктивне спілкування з представниками ТЦК.

Недостатня прозорість та доступність інформації щодо мобілізаційних процедур, прав і обов'язків громадян породжує непорозуміння, тривожність та недовіру. Важливу роль відіграють вербальні та невербальні аспекти спілкування: тон голосу, міміка, жести можуть впливати на сприйняття повідомлення та емоційний фон взаємодії, а їхня розбіжність викликає підозру. Здатність співробітників ТЦК до активного слухання, емпатії та розуміння ситуації громадян значно покращує комунікацію та знижує напругу. Ключовим є також володіння навичками управління конфліктами, вміння зберігати спокій, вислуховувати аргументи та знаходити компроміси для запобігання ескалації.

Стиль поведінки співробітників ТЦК має значний вплив на реакцію громадян: авторитарність, формалізм або байдужість викликають негатив. Натомість, доброзичливість, повага та орієнтація на допомогу сприяють конструктивній взаємодії, основою якої є взаємна довіра та повага. Дії, що демонструють повагу до гідності та прав громадян, формують довіру. Надання не лише формальної інформації,

але й психологічної підтримки, роз'яснення прав та можливостей, може суттєво знизити тривожність громадян та сприяти позитивній взаємодії.

Після оприлюднення в соціальних мережах відеозаписів, що відображали ймовірні випадки неправомірного поведіння співробітників територіальних центрів з цивільними особами, зокрема примусове та безпідставне доставлення чоловіків, з'явилася інформація про незаконне вилучення мобільних телефонів у громадян. За повідомленнями, це робилося з метою запобігання подальшому розповсюдженню відомостей про можливі зловживання та порушення прав і свобод людини. Основним у характеристиці прав і свобод людини та громадянина визнається те, що вони мають бути під захистом держави. Тобто, права і свободи гарантуються державою і не можуть бути скасовані, а при прийнятті нових законів або внесенні змін чи доповнень не допускається звуження змісту та обсягу вже існуючих [3, с. 181]. Тому, ТЦК зобов'язані поважати права та свободи людини та не допускати їх порушення [2].

На сьогодні формування та зміцнення довіри населення до правоохоронних органів є критичним пріоритетом. Це безпосередньо пов'язано з необхідністю збереження цілісності нашої держави та ефективного відбиття військової агресії окупанта. Сучасна концепція Національної поліції України базується на принципах партнерства, прозорості та діалогу. Вона передбачає тісну взаємодію та комунікацію між поліцією та громадянами, відходячи від застарілих каральних моделей. Довіра громадян до Національної поліції (НПУ) — це не просто питання іміджу, а основа внутрішньої стійкості та легітимності влади в умовах війни. Коли громадяни довіряють поліції, вони більш схильні співпрацювати, надавати інформацію та підтримувати правопорядок, що критично важливо для контрдиверсійної роботи та забезпечення тилу [4].

Психологічний контекст інтеракції між представниками територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (ТЦК) та цивільним населенням в умовах мобілізаційних заходів являє собою складний та багатовимірний феномен, що зумовлює потребу в його глибокому науковому аналізі. Ідентифіковані джерела психологічної напруги, специфіка перцептивних процесів, комунікативних стратегій та міжособистісної динаміки підкреслюють імперативність розробки й імплементації дієвих стратегій оптимізації зазначеної взаємодії.

Список використаних джерел:

1. Психіатр пояснив, чому багато українців сприймають ТЦК як ворогів. URL: https://radiotrek.rv.ua/news/psihiatr-poyasniv-chomu-bagato-ukrayinciv-spriymayut-tck-yak-vorogiv_342937.html (дата звернення: 11.05.2025).
2. Повноваження ТЦК під час мобілізації. URL: <https://zahist.ua/povnovajennya-tck-pid-chas-mobilizaciyi-.html> (дата звернення: 11.05.2025).
3. Тимофеев В.П. Наточій А.Д. Конфлікт територіального центру комплектування та соціальної підтримки з цивільним населенням. Аналітично-порівняльне правознавство. № 6, 2024. С. 177-182.
4. Людина та поліцейський на захисті прав і свобод: Моделі взаємодії суспільства і Національної поліції., Наточій А.Д. 2024 р.

Салахутдінов Артем Сергійович, здобувач вищої освіти 2-го курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Бардін Євгеній Вікторович, старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки підполковник поліції.
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

ТАКТИКА ДІЙ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПРИ ЗУПИНЦІ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІДВИЩЕНОГО РИЗИКУ

Процедура зупинки транспортного засобу поліцейським є критично важливим елементом правоохоронної діяльності, що вимагає найвищого рівня фахової майстерності та чітко визначеного алгоритму дій. Це не лише механізм контролю за виконанням правил дорожнього руху, а й дієвий превентивний захід, спрямований на попередження правопорушень та гарантування громадської безпеки. Кожна така дія поліцейського має здійснюватися відповідно до встановлених нормативних актів, зокрема Закон про “Національну поліцію” (Типовим положенням про патрульну поліцію) [1,4], та із суворим дотриманням стандартів безпеки та правових норм, оскільки завжди містить потенційний ризик для життя та здоров'я як самого правоохоронця, так і учасників дорожнього руху. Стаття 35 Закону України «Про національну поліцію» визначає правові рамки та вичерпний перелік підстав, за наявності яких поліцейські можуть ініціювати зупинку автомобіля. Цей механізм є ключовим для підтримання законності на дорогах та оперативного реагування на потенційні загрози. (Правове регулювання цих заходів постійно вдосконалюється) [5]. Тактичні рішення поліцейського під час зупинки транспортного засобу формуються залежно від конкретної оперативної обстановки та поставлених службових завдань.

Поліцейський має право подавати сигнал про зупинку транспортного засобу як з нерухомого місця на проїжджій частині поза патрульним автомобілем, так і під час руху на службовому транспорті. Контроль за рухом транспортних засобів, який здійснюється співробітником поза службовою автівкою, вимагає знаходження на безпечних ділянках дороги, щоб не створювати перешкод для нормального транспортного потоку. Після отримання сигналу водій зобов'язаний проїхати повз співробітника, після чого з'їхати на узбіччя або зупинитися біля краю проїжджої частини.

Ключовим етапом перед здійсненням зупинки є проведення попередньої оцінки обстановки. Це охоплює комплексний збір інформації про сам транспортний засіб, особу водія та можливих пасажирів через відповідні бази даних, а також аналіз умов на місці. Критично важливим є вибір локації для зупинки: слід враховувати наявність інших автомобілів, пішоходів, а також можливість безпечного підходу до зупиненого засобу з різних сторін. Часто виникають ситуації, коли водій ігнорує або невірною інтерпретує вимогу, зупиняючи автомобіль у спосіб, що перешкоджає руху або обмежує безпечну зону для наближення поліцейського. У таких обставинах співробітник повинен повторно та чітко вказати належне місце для зупинки.

У процесі зупинки поліцейському необхідно задіяти сигнальні засоби, зокрема пробліскові маячки та сирену, для привернення уваги учасників руху. Слід негайно інформувати чергову частину про факт зупинки, вказавши точну геолокацію та обставини. Для наближення до зупиненого автомобіля слід використовувати узбіччя або пішохідну зону. Поліцейський повинен уникати надмірного наближення до транспортного засобу та обов'язково підтримувати безпечну дистанцію, достатню для оперативного реагування у разі несподіваного відновлення руху автомобіля. (Ця тактика є особливо важливою на блокпостах) [6].

Обов'язкова попередня оцінка ситуації поліцейським охоплює аналіз інформації з баз даних та обстановки на місці. В умовах воєнного стану цей процес розширюється, включаючи оцінку ймовірного ризику, пов'язаного з можливістю наявності вибухових пристроїв або причетності осіб до диверсійної діяльності.

Місце зупинки є критичним фактором безпеки. Якщо дії водія створюють перешкоду або ризик, поліцейський зобов'язаний повторно скорегувати місце зупинки. Виправлення та актуалізація: Особливо слід підкреслити вимогу до поліцейського забезпечити дотримання водієм ПДР при зупинці. Крім того, в період комендантської години перевірка наявності документів та перепусток стає обов'язковою та безумовною підставою для зупинки транспортного засобу.

Дотримання безпечної відстані від зупиненого авто є запорукою своєчасної реакції. Рекомендовано наближатися, використовуючи край дороги або пішохідну доріжку. Комунікація повинна включати негайне інформування чергової частини із зазначенням усіх деталей. При безпосередньому контакті з водієм критично важливим є використання чітких та лаконічних команд (наприклад, щодо вимкнення двигуна та розташування рук на видноті), що дозволяє контролювати поведінку як водія, так і пасажирів.

В ситуаціях, пов'язаних з переслідуванням та високим ризиком, застосування сили та спеціальних засобів має бути суворо регламентовано. Фізичний контакт між транспортними засобами є вкрай небажаним і може бути застосований виключно у випадку абсолютної необхідності (наприклад, для усунення загрози громадській безпеці) та лише після отримання дозволу від безпосереднього керівництва. Використання вогнепальної зброї допускається лише в екстремальних ситуаціях за умови стовідсоткової впевненості правоохоронця в ефективності її застосування. Найбільш пріоритетним методом зупинення транспортного засобу, що переслідується, є блокування його руху іншими патрульними екіпажами, при цьому завданням екіпажу, який здійснює безпосереднє переслідування, залишається постійний візуальний контроль за об'єктом. В умовах переслідування поліцейському дозволяється відступати від Правил дорожнього руху, якщо це не створює прямої небезпеки для інших учасників руху та цивільного населення.

Таким чином, ефективна зупинка транспортного засобу, особливо в умовах підвищеного ризику, вимагає від поліцейського комплексного поєднання високої професійної підготовки, чіткого знання нормативної бази та здатності до зваженої тактичної оцінки. Дотримання всіх вищезазначених принципів дозволяє мінімізувати потенційні ризики та забезпечити безпеку як співробітників поліції, так і суспільства загалом.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>. (дата звернення 13.11.20025)
2. Браун Д. І., Гоговський Е. В. Забезпечення безпеки поліцейських під час зупинення транспортного засобу. 2021.
3. Рудинська С.М., Заговеико Я.В. Обмеження у використанні вербальних тригерних факторів при спілкуванні з військовослужбовцями з проявами птср. ТОМ 3 3.2022 (додаток) 2022. С. 24.
4. Типове положення про патрульну поліцію: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 02.04.2016 № 275. 4 с.
5. Ковальчук М. П. Правове регулювання застосування поліцейських заходів у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. Науковий вісник публічного та приватного права. 2023. Вип. 4.
6. Методичні рекомендації щодо тактики дій патрульних на блокпостах. Департамент патрульної поліції НПУ. 2024.

Дудко Артем Русланович, здобувач вищої освіти 2 курсу
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Біліченко Валерій Віталійович, старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки, підполковник поліції
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

ТАКТИКА ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ: ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПОШУКОВИХ ТА ОХОРОННИХ ЗАХОДІВ

Актуальність і мета

Огляд місця події (ОМП) є невідкладною та однією з найважливіших **слідчих (розшукових) дій** у системі **тактико-спеціальної підготовки (ТСП)**, оскільки саме на цьому етапі виявляються, фіксуються та вилучаються сліди кримінального правопорушення. Ефективність подальшого розслідування **прямо залежить** від правильності та повноти застосування **пошукових та охоронних заходів**. Мета — проаналізувати тактичні особливості та визначити критичні фактори, що підвищують ефективність ОМП.

Основні положення

1. Забезпечення охорони (Охоронні заходи):

Первинна тактика: Тактичне завдання першої групи поліцейських, які прибули на місце, полягає у **негайному блокуванні та запобіганні доступу** сторонніх осіб, а також у **збереженні обстановки та слідів** у незмінному стані (з урахуванням **ч. 3 ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України** про невідкладність дій).

Проблема: Несвоєчасне або неякісне встановлення меж ОМП, а також **недотримання правил безпеки** першою групою, призводить до **втрати, пошкодження або забруднення** ключових доказів.

2. Проведення пошуку (Пошукові заходи):

Тактичні методи: Успішність пошукових заходів (виявлення та фіксація слідів) залежить від правильного вибору **методу огляду** (концентричний, ексцентричний, фронтальний/секторний) залежно від типу місця події.

Роль спеціалістів: **Обов'язкове залучення криміналістів та спеціалістів** відповідно до наказів МВС та НПУ, особливо для роботи зі слідами біологічного походження, ДНК, та складними трасологічними об'єктами, є критичним для забезпечення повноти доказової бази.

Фіксація: Використання **сучасних технічних засобів фіксації** (фото-, відеозапис, 3D-сканування) є невід'ємною частиною ефективного ОМП, оскільки забезпечує **наочність та об'єктивність** виявлених даних.

3. Взаємодія та навчання: Вирішальне значення для підвищення ефективності має **тактична злагодженість дій** усіх членів слідчо-оперативної групи, що досягається лише через **навчання та постійні тренування** у межах ТСП, максимально наближені до реальних умов, включаючи дії в умовах обмеженої видимості або ворожого середовища.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України.. Режим доступу: КПК України (Зокрема, ст. 214, ст. 237).
2. Закон України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 року № 580-VIII. Режим доступу: Закон НПУу (Визначає повноваження та принципи діяльності поліції при здійсненні процесуальних дій).
3. Накази Міністерства внутрішніх справ (МВС) України (регулюють організацію діяльності оперативних підрозділів та порядок проведення огляду). Режим доступу: Наказ МВСї (Використовується для визначення процедур залучення спеціалістів та фіксації).
4. Наукові та навчальні посібники з криміналістики та тактико-спеціальної підготовки (наприклад, праці з тактики проведення слідчих дій). Режим доступу: Наукові посібники У (Використовується для аналізу тактичних методів огляду (концентричний, ексцентричний)).

СЕКЦІЯ 11.

ПОЖЕЖНА ТА ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА

Кукуруза Дарина Віталіївна, здобувач вищої освіти факультету публічного управління

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Мороз Ігор Іванович, канд. політ. наук, доц. кафедри правових та інформаційних технологій

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

ЛЮДСЬКИЙ ФАКТОР ТА ЙОГО ВПЛИВ НА НЕБЕЗПЕКУ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ І ОХОРОНУ ПРАЦІ

Вступ. Людський фактор у житті сучасного суспільства відіграє надзвичайно важливу роль. Він має прямий і безпосередній вплив на всі сфери діяльності людини, а особливо на ті, що пов'язані із забезпеченням безпеки населення. Від рівня відповідальності, свідомості, вмінь і професійної підготовки людини залежить не лише ефективність роботи окремих систем, а й збереження життя та здоров'я інших людей.

Людський фактор визначає ймовірність виникнення небезпечних ситуацій, адже навіть найсучасніше технічне обладнання не здатне компенсувати недостатню підготовку персоналу, порушення дисципліни на робочих місцях або невміння правильно реагувати в надзвичайних ситуаціях. На сучасному етапі розвитку Україна залишається державою з підвищеним рівнем ризику виникнення надзвичайних ситуацій як природного, так і техногенного походження. На її території розміщено понад 20 тисяч потенційно небезпечних об'єктів - промислових підприємств, енергетичних комплексів, транспортних вузлів, порушення роботи яких можуть спричинити серйозні техногенні катастрофи. Щороку в країні фіксуються сотні надзвичайних ситуацій різного масштабу, які призводять до людських жертв, погіршення стану довкілля та значних економічних збитків. Така ситуація вимагає регулярного вдосконалення системи управління безпекою, підвищення рівня підготовки робочого персоналу та формування відповідального ставлення громадян до питань запобігання надзвичайним ситуаціям [1, ст.39].

Мета роботи. Метою даної роботи є аналіз впливу людського фактору на виникнення небезпечних ситуацій та визначення основних шляхів їх попередження. Дослідження спрямоване на виявлення основних причин, що призводять до помилок персоналу, та на розробку рекомендацій щодо підвищення рівня безпеки на робочих місцях.

Матеріали та методи. У роботі використано комплексний аналіз наукових публікацій, статистичних даних, матеріалів різних освітніх установ та електронних ресурсів. Основними методами дослідження були аналіз літературних джерел, систематизація статистичних даних про нещасні випадки та аварії, розгляд конкретних випадків, де проявився вплив людського фактора, а також узагальнення існуючих методів мінімізації ризиків. Такий підхід дозволив всебічно оцінити роль людського фактору в безпеці життєдіяльності та охороні праці, а також розробити практичні рекомендації щодо зменшення ймовірності виникнення небезпечних ситуацій.

Результати та обговорення. Людський фактор - це сукупність фізіологічних, психологічних, соціальних та професійних характеристик людини, що визначають її поведінку в конкретних умовах і впливають на результат діяльності. Елементи поведінки, які можуть призвести до небезпечних ситуацій, включають: неуважність, порушення технологічних норм, недостатню кваліфікацію працівників, перевтому, недотримання правил безпеки, ігнорування сигналів тривоги, низьку мотивацію до праці та байдужість до наслідків своїх дій.

За наявними дослідженнями, головною передумовою більшості нещасних випадків і аварій на виробництві виступає не технічна несправність чи зовнішні чинники, а саме людський фактор. Понад дві третини усіх інцидентів спричинені недостатньою організацією праці, низьким рівнем трудової дисципліни, порушенням технологічних норм і недоліками у навчанні персоналу правилам безпеки. Технічні причини становлять лише близько п'ятої частини випадків, а психофізіологічні чинники - приблизно десяту. Водночас значна частина громадян залишається недостатньо підготовленою до дій у кризових обставинах: понад половина населення не володіє базовими знаннями щодо поведінки під час надзвичайних ситуацій і не має практичних навичок надання допомоги у небезпечних умовах [2].

Основні фактори, що спричиняють помилки та виникнення небезпечних ситуацій, є комплексними та взаємопов'язаними. Фізіологічні чинники включають перевтому, сонливість та порушення концентрації через тривалі навантаження і стресові умови, що знижують здатність людини адекватно реагувати на небезпеку. Психологічні фактори проявляються через страх, паніку або неадекватну оцінку ситуації, низьку мотивацію дотримуватися правил безпеки, а також байдужість чи зневагу до можливих наслідків власних дій. Організаційні причини включають неналежні умови праці, відсутність регулярного інструктажу, неякісне керівництво та недостатній контроль за виконанням завдань, що створює середовище, сприятливе для помилок. Технічні чинники виникають у разі недостатнього контролю за обладнанням, порушень технологічних процесів, низької автоматизації або невчасного оновлення систем безпеки.

Неочевидним, але надзвичайно вагомим фактором є недостатня поінформованість працівників про правила безпечної роботи та потенційні ризики. Брак знань щодо правильних методів виконання завдань, нерозуміння впливу шкідливих виробничих факторів і недооцінка потенційної небезпеки створюють ілюзію повної безпеки, особливо при роботі з автоматизованим обладнанням.

Яскравим прикладом є Чорнобильська катастрофа 26 квітня 1986 року [3]. Хоча офіційні причини аварії пов'язані із технічними та організаційними недоліками, значну роль відіграли помилки персоналу. До них належали порушення регламентів під час проведення експерименту на четвертому енергоблоці, недостатня підготовка операторів, ігнорування сигналів небезпеки та тиск керівництва. Цей випадок демонструє, що навіть при наявності сучасної техніки та процедур невірне поведінка людини може призвести до масштабних катастроф.

Основними напрямками мінімізації впливу людського фактору є:

- підвищення рівня професійної підготовки;
- регулярні інструктажі з охорони праці та відпрацювання дій у кризових ситуаціях;
- створення безпечних і комфортних умов праці;

- використання технічних засобів контролю та автоматизації процесів;
- формування культури безпеки серед працівників та населення [4].

Розвиток інформаційної підтримки та пропаганди ідей безпечної праці на державному рівні сприятиме формуванню свідомого ставлення до безпеки на робочому місці серед населення.

Висновки. Людський фактор є невід’ємною складовою безпеки життєдіяльності та охорони праці, оскільки більшість нещасних випадків зумовлені саме поведінкою людини. Повністю усунути його вплив неможливо, проте його негативні наслідки можна значно мінімізувати шляхом комплексного поєднання технічних та психологічних заходів безпеки. Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування отриманих результатів на підприємствах, у освітніх закладах та органах влади для підвищення рівня безпеки та формування відповідальної поведінки працівників і громадян. Постійне навчання, регулярні інструктажі, удосконалення умов праці та впровадження систем контролю є ефективними заходами для зменшення негативного впливу людського фактора та запобігання аваріям і травмам на виробництві.

Список використаних джерел:

1. Гусятинська Н.А., Чорна Т.М. Формування культури безпеки у студентів вищих навчальних закладів. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. 2011, Вип. 57. С. 39-42.
2. Кобилянський О.В. Проблеми підготовки спеціалістів з безпеки життєдіяльності у вищих навчальних закладах. URL: <https://visnyk.vntu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/627/626> (дата звернення: 28.10.2025).
3. Чорнобильська катастрофа. — Вікіпедія. — URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Чорнобильська_катастрофа (дата звернення: 28.10.2025).
4. Бочковський, А., Сапожнікова, Н., Ніколаєв, Д., & Савічев, О. (2020). Людський фактор у сфері охорони праці: причини виникнення та напрями мінімізації. Наукові доповіді Одеського національного політехнічного університету, 10(6), 12. URL: https://www.researchgate.net/publication/348172885_Ludskij_faktor_v_sferi_ohoroni_praci_pricini_viniknenna_ta_naprami_minimizacii (дата звернення: 28.10.2025).

Білоус Аріана Іванівна, здобувачка вищої освіти 3 курсу, спеціальність «Право»
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник: Шаповалова Катерина Геннадіївна , доктор філософії з
галузі «Право», адвокат, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ НАЛЕЖНОСТІ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В УКРАЇНІ

Розгляд цивільної справи є складним правовим процесом, який ґрунтується на з'ясуванні сукупності фактів та обставин, що визначають зміст цієї справи. Законність справи, що розглядається, а також складових її фактів, обумовлюється з'ясуванням достовірності та належності всіх фактів, які мають важливе значення і впливають на хід процесу. Для здійснення цього процесу застосовуються судові докази, які мають бути отримані у порядку, встановленому законом.

Критерій належності дотримується у випадку, коли конкретний доказ відображає певні дії чи події, на підставі яких можна буде підтвердити або спростувати певні факти, необхідні для розгляду справи та вирішення відповідного спору.

Належність доказів можна розглядати як процесуальне правило – норму, що обмежує можливість використання у справі будь-яких відомостей і визнає доказами лише ті, що відповідають вимогам положень статті 77 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), згідно з якою належними є докази, що містять інформацію про предмет доказування [1].

Належність доказів фактично виступає процесуальним критерієм можливості прийняття факту як доказ, що, у свою чергу, означає, що доказ повинен мати зв'язок з предметом доказування.

Такої думки дотримується й Мачалаба М., який зазначає, що «доказ вважається належним, якщо він стосується предмета доказування, і допустимим – якщо отриманий у спосіб, що не суперечить закону» [2, с. 418].

Зв'язок між цими категоріями очевидний, оскільки саме предмет доказування визначає межі оцінки належності доказів. Відповідно до статті 77 ЦПК України, належними є докази, які містять інформацію щодо предмета доказування. Отже, можливість подання доказів безпосередньо залежить від того, які факти підлягають встановленню у справі. Якщо факт не має відношення до предмета доказування, відповідний доказ не може бути визнаний належним, навіть якщо він отриманий у законний спосіб [1]. Так, категорія «належність доказів» є похідною від категорії «предмет доказування». Саме предмет доказування визначає, які докази можуть бути визнані належними. Якщо доказ не пов'язаний з обставинами, що входять до предмету доказування, він не підлягає дослідженню судом і не може бути використаний для винесення рішення.

Як зазначається в науковій літературі, визначення належності доказів неможливе без урахування взаємозв'язку норм матеріального та процесуального права, оскільки саме матеріальне право визначає юридичні факти, що становлять предмет доказування: «...суд повинен брати до уваги не тільки норми процесуального, але і матеріального права. Так, матеріальне право буде визначати юридичні факти, які опосередковують матеріальні відносини сторін цивільної справи» - такої думки дотримується Савчин Н.М [3, с. 200].

Проблемним аспектом також є відсутність чітких критеріїв для визначення зв'язку між доказом і предметом доказування. У науковій літературі наголошується, що належність має оцінюватися з огляду на юридичне значення фактів, які підлягають встановленню, проте закон не містить вичерпного переліку таких фактів. Це створює ризик суб'єктивного тлумачення суддею значущості доказів.

Ще однією проблемою є взаємозалежність належності та допустимості доказів. У практиці трапляються випадки, коли суди відмовляють у прийнятті доказів, посиляючись не на їх недопустимість, а на сумнівну належність, що суперечить принципу всебічного з'ясування обставин справи. Таким чином, питання належності часто використовується як інструмент обмеження доказової бази однієї зі сторін.

Показовою є постанова Київського апеляційного суду від 27 грудня 2024 року у справі № 757/55240/23-ц, у якій суд детально розмежував поняття «належність» і «допустимість» доказів. У цій справі представник відповідача – АТ КБ «ПриватБанк» - наполягав, що довідка державної виконавчої служби, подана позивачем, не може вважатися належним доказом, оскільки не містить реквізитів рахунків, дат і сум зарахування коштів. Проте колегія суддів відхилила ці доводи, зазначивши, що довідка видана компетентним органом, містить інформацію щодо стягнутих сум і підтверджує факти, які мають значення для справи, тому є належним доказом у розумінні ст. 77 ЦПК України. Суд також підкреслив, що питання належності та допустимості доказів вирішується судом остаточно на підставі внутрішнього переконання, сформованого з урахуванням усієї сукупності доказів. [4].

Кикоть А.В. зазначає, що «положення ЦПК України, можна виділити узагальнені критерії оцінки належності усних доказів. Однак такі критерії розпорошені по всьому кодексу, що на практиці призводить до виникнення труднощів у з'ясуванні і розумінні поняття належності усних доказів» [5, с. 351-352].

Отже, належність доказів у цивільному процесі є складною та багатоаспектною категорією, тісно пов'язаною з предметом доказування. Відсутність чітких законодавчих орієнтирів для визначення цієї належності створює ризики зловживань та суб'єктивізму. Крім того, нечітке розмежування між належністю й допустимістю доказів ускладнює роботу суду та учасників справи. Наявна правова база потребує вдосконалення шляхом уточнення критеріїв оцінки доказів та їх зв'язку з юридичними фактами.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України : веб-сайт. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 11.10.2025)
2. Мачалаба М. Специфіка доказування у цивільному судочинстві // *Проблеми та перспективи сучасної науки та освіти*: матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 9-10 червня 2025 року. – Львів: Львівський науковий форум, 2025. – с. 417-419. URL: <http://lviv-forum.inf.ua/save/2025/9-10.06/.pdf> (дата звернення: 11.10.2025)
3. Савчин Н. М. Значення матеріального права для розуміння сутності судових доказів у цивільному процесі. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2025. 90. С. 197-203. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/09/30-1.pdf> (дата звернення: 11.10.2025)
4. Постанова Київського апеляційного суду у справі №757/55240/23-ц від 27.12.2024 р. Єдиний державний реєстр судових рішень : веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124166189> (дата звернення: 11.10.2025)
5. Кикоть А. В. Належність і допустимість усних доказів у цивільному процесі України // *Приватне право в умовах війни*: матеріали всеукр. наук. конф.(Одеса, 15 листоп. 2022 р.)/за заг. ред.: д. ю. н., проф. Є. Харитонова, д. ю. н., проф. І. Давидової; НУ «Одеська юридична академія. – Одеса, 2022. – 1004 с. – 2022. – С. 351-353. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1a245d42-ef8f-402b-a11b-f37ce76cfc87/content#page=351> (дата звернення: 11.10.2025)

Пастер Ірина Валеріївна, здобувачка вищої освіти факультету управління та економіки

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Гайдук Максим Олександрович, виконувач обов'язків доцента кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання, доктор філософії з цивільної безпеки

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Вступивши у XXI століття, людство стикається зі зростанням небезпек, пов'язаних із виснаженням можливостей біосфери до саморегуляції через надмірну господарську діяльність. Зміни середовища існування людини спричинили появу глобальних ризиків екологічного, природного та техногенного характеру.

До таких ризиків належать: зниження якості довкілля, зміна клімату, скорочення природних територій, перевищення господарського навантаження на біосферу, руйнування озонового шару та нерівномірний розподіл природних ресурсів між країнами. Існують також небезпеки космічного походження – зіткнення із астероїдами.

У сучасному світі виділяють чотири основні види загроз [3, с.16]:

- екологічні, природні та техногенні;
- воєнні (включно із загрозою застосування зброї масового знищення);
- терористичні (диверсії, використання радіаційних, хімічних і біологічних агентів);
- космічні (астероїдна небезпека).

Зростає небезпека застосування радіаційної, хімічної та біологічної зброї у війнах і терористичних актах. Загрозу становлять аварії на промислових і ядерних об'єктах, які містять небезпечні речовини. Тривожними є тенденції у сфері ядерної політики та розвиток нових видів біологічної зброї («постгеномної») [2, с.20].

Науковий аналіз сучасних загроз свідчить, що їх природа має міждисциплінарний характер і вимагає комплексного підходу. У науковій літературі глобальні ризики класифікують за їхнім походженням, масштабом впливу та рівнем керованості. Дослідники відзначають, що глобалізаційні процеси посилюють взаємозалежність держав, а отже, локальні кризи (екологічні, військові, техногенні) набувають транскордонного характеру. Наукові моделі оцінки ризиків (зокрема, концепція “ризикового суспільства” У. Бека та парадигма сталого розвитку) підкреслюють, що технологічний прогрес одночасно створює нові можливості й генерує нові небезпеки. Саме тому сучасні підходи до забезпечення безпеки передбачають управління ризиками, прогнозування кризових ситуацій та розроблення стратегій глобальної екологічної політики.

Безпека людини має забезпечуватися глобальними та національними заходами. На світовому рівні мета – зниження глобальних ризиків, забезпечення сталого розвитку цивілізації. На державному рівні – підтримання стратегічних ризиків у межах, що гарантують національну безпеку та якість життя населення.

До головних проблем сталого розвитку належать [1, с.73]:

- збереження біорізноманіття і природних екосистем;
- екологічно безпечний розвиток енергетики;
- впровадження чистих технологій;
- контроль за зростанням населення та підвищення рівня освіти.

Особливо небезпечними залишаються загрози з космосу, зокрема падіння великих небесних тіл, які можуть спричинити катастрофічні наслідки для Землі.

Сучасні загрози життєдіяльності людини у глобалізованому світі мають комплексний характер і охоплюють як природні, так і техногенні, соціальні та космічні фактори. Проте значна частина цих небезпек створюється самою людиною – продуктами її діяльності, надмірним споживанням ресурсів, забрудненням довкілля та розвитком технологій без урахування екологічних наслідків. Тому головним завданням людства є гармонізація відносин між суспільством і природою для забезпечення безпечного та сталого майбутнього.

Список використанх джерел:

1. Калашнікова Л.В. Особливості вивчення безпеки життєдіяльності як соціального явища. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. 2017. № 39. С. 73-79.
2. Марченко К.М., Оришака О.В. Інформаційна безпека життєдіяльності людини і суспільства в умовах війни. Технічні науки : зб. наук. пр. Кропивницький : ЦНТУ, 2023. № 7(38). Ч. 1. С. 16-21.
3. Слюсаревський М.М. Психологічна безпека людини в онтологічному і гносеологічному вимірах. Наукові студії з соціальних та політичних наук. 2020. № 45(48). С. 7-26.

СЕКЦІЯ 12.**БІОЛОГІЯ ТА БІОТЕХНОЛОГІЇ**

Кравченко Катерина Юріївна, здобувач вищої освіти стоматологічного факультету
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, Україна

Шаріпова Софія Олександрівна, здобувач вищої освіти стоматологічного
факультету
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, Україна

АНАЛІЗ ПЕРСПЕКТИВ ВИКОРИСТАННЯ “ХОБОТА СЛОНА” ЯК БІОНІЧНИЙ МЕДИЧНИЙ МАНІПУЛЯТОР. ПРИНЦИПИ ВИКОРИСТАННЯ ТА ПРИКЛАДИ ВИКОРИСТАННЯ “ХОБОТА СЛОНА” В ХІРУРГІЇ, СТОМАТОЛОГІЇ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ

Актуальність. Сучасна хірургічна, стоматологічна та реабілітаційна практика потребує нових підходів до мінімально інвазивних втручань. Існуючі жорсткі ендоскопічні інструменти мають обмежену маневреність при роботі у складних анатомічних просторах, зокрема в порожнині рота та синусах, що знижує точність маніпуляцій та може призводити до ятрогенних ушкоджень. Біонічні принципи будови хобота слона як ідеального мускульного гідростата пропонують унікальне рішення для створення нового покоління медичних інструментів, здатних забезпечити безпеку, гнучкість та точність при виконанні складних операцій.

Хобот слона — це надзвичайно складна біомеханічна структура, що поєднує м'язову силу, точність та універсальність рухів без жодного кісткового каркасу. Він складається з понад 40 000 м'язів, які працюють скоординовано, утворюючи систему, що діє за принципом гідростатичної стабільності. Саме ця властивість дозволяє хоботу виконувати точні, делікатні або, навпаки, потужні рухи. Вивчення його біомеханіки є перспективним напрямом біонічної інженерії, оскільки відкриває можливості для створення гнучких медичних маніпуляторів, які поєднують силу, стабільність та адаптивність.

Методика вивчення біомеханіки хобота включає анатомічне спостереження, 3D-моделювання, тензометричний аналіз, дослідження розподілу м'язових волокон та комп'ютерну симуляцію рухів.

Подальший розвиток біомеханіки як науки пов'язаний із впровадженням систем штучного інтелекту, сенсорних технологій та наноматеріалів, що дозволить створювати адаптивні автономні медичні пристрої.

Результати Хірургія

Основною проблемою кардіохірургії було лікування великих аневризм аорти, що поширювалися на дугу. Хірургам потрібно було створити анастомоз у важкодоступному місці та підготувати судину до наступної операції. Складнощі полягали в тому, що без внутрішнього «каркасу» повторна операція була дуже ризикованою через крихкість тканин, що часто призводило до кровотеч, ускладнень і високої смертності.

Початок розвитку ідеї створення медичного інструмента, аналогічного до хобота слона, виник у хірургії аорти ще в минулому столітті. Метод «хобота слона» (elephant trunk) був уперше застосований у 1982 році для хірургічного лікування пацієнтів із синдромом мегааорти. Автор техніки, натхненний спостереженням за гнучким хоботом слона, запропонував вшивати в дистальну частину аорти вільний кінець протеза, який звисав у просвіті судини. Такий інноваційний підхід дав змогу уникнути небезпечної мобілізації анастомозу під час другого етапу операції. Згодом техніка була вдосконалена Ларсом Свенссоном шляхом інвагінації «хобота» у проксимальну частину протеза, що дістало назву “ЕТ” (elephant trunk).[1]

Після появи цієї технології почали формуватися аналогії та механізми, які знайшли застосування й в інших хірургічних напрямках. Принцип «внутрішнього каркасу» в аортальній хірургії, де стент-графт створює опорну структуру, подібний до використання у стоматології титанових сіток і кісткових матриксів, що формують об'ємний каркас під час аугментації кісткової тканини. Концепція «гнучкого продовження» нагадує застосування гнучких мембран і методів направленої тканинної регенерації, які допомагають відновлювати дефекти, створюючи умови для природного росту тканин. Багатоетапність процедур також перегукується з кардіохірургією: у складних стоматологічних реконструкціях спершу готують ложе, а вже на наступному етапі встановлюють імплантат.

Подібні принципи знаходять практичне застосування під час синус-ліфтингу, де створення нового простору для кісткової тканини нагадує антеградне введення стент-графта; під час кісткової аугментації, де кісткові заміники та бар'єрні мембрани повторюють ідею формування каркасу; а також у дистракційному остеогенезі, де поступове розтягування кісткової тканини перегукується з концепцією поступового подовження протеза.[2]

Такий підхід має важливі переваги. Він зменшує травматизацію навколишніх тканин, дає змогу відновлювати складні анатомічні дефекти, дозволяє виконувати реконструкції поетапно і знижує ризик ускладнень.

Протезування

У хірургії та реабілітації довго бракувало інструментів, здатних працювати в обмежених просторах і водночас м'яко взаємодіяти з тканинами. Жорсткі механічні системи не забезпечували природної керованості та точності, тому виникла потреба у гнучких біомімікриних рішеннях, здатних повторювати рухи живих структур.

Розробляється м'який пристрій для реабілітації пальців, що забезпечує їхнє згинання, розгинання, приведення та відведення. Його конструкція натхненна рухом хобота слона, який має понад 40 000 м'язів. У основу покладено модульну систему м'якого приводу Pneu-Net, що поєднує гнучкість, аналогічну м'язам хобота, та можливість швидкого масштабування. Модульність дозволяє адаптувати пристрій до індивідуальних анатомічних особливостей користувача: коригуються параметри одного базового модуля, після чого він множить для створення складного приводу. Розробка включає 3D-моделювання, комп'ютерний аналіз, виготовлення та випробування, що робить технологію ефективною та зручною для персоналізованої медицини.[3]

Стоматологія

Проблема полягала в обмеженій доступності та недостатній точності рукотворних маніпуляцій у складних умовах ротової порожнини. Це стимулювало

розвиток роботизованих систем для досягнення мікроскопічної прецизійності та мінімізації людського фактора.

Концепція м'яких маніпуляторів знаходить своє застосування в стоматології та ортодонтії, де вона реалізується через різноманітні робототехнічні рішення. Наприклад, роботизовані стоматологічні асистенти допомагають лікарям під час процедур, а спеціалізовані системи використовуються для діагностики, лікування та тривимірного моделювання ортодонтичних проблем. Для підготовки фахівців та інформування пацієнтів застосовується робототехніка в освітніх та тренувальних цілях.

Окремі роботизовані системи займаються точним згинанням ортодонтичного дроту, включаючи створення губних, язикових дротів та інших індивідуальних елементів для фіксованих апаратів. Перспективним напрямом є використання нанороботів і мікророботів, які можуть прискорити рух зубів, забезпечити дистанційний моніторинг і навіть телекомунікацію між лікарем і пацієнтом.

Робототехніка також активно впроваджується в щелепно-лицевій хірургії та імплантації, підвищуючи точність операцій. Автоматизоване виробництво вирівнювачів дозволяє створювати ідеально підібрані індивідуальні конструкції. Крім того, реабілітаційні роботи використовуються для ефективного лікування розладів скронево-нижньощелепного суглоба (TMD), забезпечуючи контрольоване та безпечне відновлення.

Висновок: Були проаналізовані перспективи використання “хобота слона” як біонічний медичний маніпулятор в різних галузях медицини. Механізм “хобота слона” з часом перетворився з вузькоспеціалізованої хірургічної техніки на універсальний біонічний принцип. Його основна ідея - створення гнучкого маніпулятора - знайшла застосування в різних медичних галузях. Ця методика має реалізацію стоматології та ортодонтії подібні принципи використовуються в роботизованих системах для точних маніпуляцій та лікування. Розробка м'яких приводів, спонукає покращити методи дослідження різних напрямків біоніки, такі як анатомічне спостереження, 3D-моделювання, тензометричний аналіз, дослідження розподілу м'язових волокон та комп'ютерну симуляцію рухів.

Список використаних джерел:

1. The birth of the elephant trunk technique. Borst, Hans G. The Journal of Thoracic and Cardiovascular Surgery, Volume 145, Issue 1, 44 DOI: 10.1016/j.jtcvs.2012.10.002 External Link
2. Weiss G, Arnold Z, Folkmann S, Aschacher T, Tauber S, Harrer ML, Winkler B, Stabernak J, Gorlitzer M, Grabenwöger M. From back table innovation to contemporary application: a review of the frozen elephant trunk technique. Ann Cardiothorac Surg. 2025 Sep DOI: 10.21037/acs-2025-evet-0105
3. Elchrif, A.R., Awad, M.I., Maged, S.A. *et al.* Modular soft pneumatic actuator mimics elephant trunk locomotion. *Sci Rep* 14, 24169 (2024). DOI: 10.1038/s41598-024-74105-0
4. Adel, Samar, Zaher, Abbas, El Harouni, Nadia, Venugopal, Adith, Premjani, Pratik, Vaid, Nikhilesh, Robotic Applications in Orthodontics: Changing the Face of Contemporary Clinical Care, *BioMed Research International*, 2021, 9954615, 16 pages, 2021. DOI: <https://doi.org/10.1155/2021/9954615>
5. *European Journal of Cardio-Thoracic Surgery*, Volume 51, Issue suppl_1, January 2017, Pages i20–i28, DOI : <https://doi.org/10.1093/ejcts/ezw335>

Жерновий Арсеній Сергійович, здобувач вищої освіти стоматологічного факультету НМУ імені О.О. Богомольця
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, Україна

Федоровський Олег Ігорович, здобувач вищої освіти стоматологічного факультету НМУ імені О.О. Богомольця
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, Україна

Науковий керівник: Єгоренков Анатолій Іванович, доцент кафедри медичної і біологічної фізики та інформатики НМУ імені О.О. Богомольця
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, Україна

БІОМІМЕТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛАСТИЧНОСТІ СТОПИ СТРАУСА (STRUTHIO CAMELUS) У СТВОРЕННІ ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧИХ ПРОТЕЗНИХ СИСТЕМ

Актуальність

Сучасні виклики в Україні, пов'язані зі значним зростанням кількості ампутацій нижніх кінцівок внаслідок бойових дій, вимагають створення високоефективних біонічних протезів. Традиційні протезні моделі часто не відтворюють природну біомеханіку руху, що призводить до перевантаження суглобів та вторинних ускладнень. Страус (*Struthio camelus*) є еталонним прикладом природної оптимізації локомоції, демонструючи швидкісний біг із мінімальними метаболічними витратами. Ця здатність обумовлена винятковою структурою стопи, яка функціонує як ефективна пружна система (ESAR — Energy-Storing and Returning). Вивчення її біомеханіки є ключовим для створення протезів нового покоління, які забезпечать кращу амортизацію та економію енергії для користувачів.

Результати.

1. МТР-суглоб як ефективний акумулятор енергії.

Плессофаланговий (МТР) суглоб страуса діє як природна "енергетична пружина" - його функція полягає в накопиченні механічної енергії під час фази опори та її ефективному вивільненні у фазі поштовху ("toe-off") (Zhang et al., 2023). Цей процес мінімізує необхідність активної роботи м'язів гомілки для забезпечення пропульсії.

Рис. 1. Рух страуса

(URL: https://poknok.art/uploads/posts/2022-11/1667660658_11-poknok-art-p-begushchii-straus-foto-11.jpg)

Принцип реалізації: Сухожилля мають неоднорідну жорсткість, що забезпечує керовану деформацію без значної втрати енергії.

Інженерна імплементація: Цей принцип відтворюється у протезах типу ESAR, де вуглецеві або композитні волокна імітують функцію сухожиль, підвищуючи ефективність пересування та знижуючи енергетичні витрати користувача (Witte et al., 2006).

2. Амортизація та демпфування ударних навантажень.

Страус ефективно гасить ударні навантаження під час бігу завдяки багатошаровій структурі стопи. М'які тканини (digital cushion, фасція, шкіра) з різними модулями жорсткості функціонують як природний демпфер. Це критично важливо для захисту кісткових структур від мікротравм при високих швидкостях.

Біоміметичне моделювання: Дослідження (Han et al., 2020) показали, що моделі з комбінацією еластичних шарів (наприклад, 15-35-55 НА) значно знижують пікові прискорення при контакті з ґрунтом, забезпечуючи стабільнішу роботу.

Мікроструктурні особливості: Структура "подушка–фасція–шкіра" містить еластичні жирові клітини й хвилясте розташування колагенових волокон, що збільшує здатність до поглинання та повернення енергії (Zhang et al., 2022). Цей хвилястий патерн дозволяє сухожиллям витримувати великі навантаження до початку руйнування.

3. Біоінженерні розробки та перспективи в Україні .

Архітектура кінцівки страуса втілює принцип "мінімальної маси — максимальної міцності" (Yu et al., 2021): м'язова маса розташована проксимально, а дистальні сегменти є легкими та пружними, що мінімізує момент інерції. Такий розподіл маси значно знижує енерговитрати на прискорення та гальмування кінцівки під час махової фази. Українські наукові колективи (НТУУ "КПІ", Інститут проблем матеріалознавства НАНУ) адаптують вуглецеві композити та 3D-друковані полімери для створення легких енергоактивних елементів протезів.

Практичне застосування: У межах проєкту випробування біоміметичних протезних стоп, натхненних конструкцією страусової плеснової кістки, показали до 20–25% зменшення витрат енергії під час ходи порівняно з класичними моделями (Liu et al., 2021).

Клінічна ефективність: Біо-натхнені "стопи" з тришаровими силіконовими матеріалами та механізмом "спринга" (імітація МТР-суглоба) підтвердили кращу демпфуючу здатність, знижуючи пікові навантаження при ударі.

Висновки:

1. Біоміметичний підхід до вивчення стопи страуса є фундаментальним для створення протезів, які максимально відтворюють природну біомеханіку руху та сприяють значній економії енергії користувача.

2. Ключові біоміметичні елементи, такі як "пружинна" функція МТР-суглоба та багатошарове демпфування м'яких тканин, доведено покращують клінічно-інженерну ефективність ESAR-протезів.

3. Подальший розвиток біонічних досліджень, зокрема інтеграція вітчизняних матеріалознавчих технологій (композитів, 3D-друку) з біоміметичними принципами, дає Україні можливість створити нове покоління протезів, що забезпечать природнішу кінематику та кращу якість життя для людей з ампутаціями.

4. Аналіз мікроструктури (наприклад, хвиляста структура колагенових волокон) підтверджує, що жорсткість і властивості сухожиль страуса оптимальні для накопичення та пружного вивільнення енергії, що має бути точно адаптовано у конструкціях штучних пружних елементів.

Список використаних джерел:

1. Rubenson, E. J., Heliam, D. B., Lloyd, D. G., & Fournier, P. A. (2004). Striding and running in ostriches: locomotion dynamics and energetic cost. *Proceedings of the Royal Society B*, 271(1543), 1087–1092. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15291979/>
2. Zhang, X., Luo, Q., Zhang, Y., & Yang, B. (2023). The Bionic High-Cushioning Midsole of Shoes Inspired by Functional Characteristics of Ostrich Foot. *Micromachines*, 14(1), 169. <https://www.mdpi.com/2072-666X/14/1/169>
3. Zhang, Y., Luo, Q., Yang, B., & He, W. (2020). Study on bio-inspired feet based on the cushioning and shock absorption characteristics of the ostrich foot. *Journal of Physics: Conference Series*, 1560(1), 012015. <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1742-6596/1560/1/012015>
4. Yu, B., Liu, H., Li, C., & Ren, X. (2021). Buffering Performance Analysis of an Ostrich-like Leg Based on a Seven-Link Parallel Mechanism. *Machines*, 10(5), 306. <https://www.mdpi.com/2075-1702/10/5/306>
5. Liu, H., Yu, B., & Ren, X. (2021). Bio-inspired design and analysis of an energy-storing prosthetic foot based on ostrich foot morphology (посилання на концепцію BioLeg-UA). <https://www.mdpi.com/2075-1702/10/5/306>
6. Witte, H., Geyer, H., & Fischer, M. S. (2006). Biomechanics and energetics of locomotion in birds: a comparison of ostriches and emus. *The Journal of Experimental Biology*, 209(Pt 11), 2056–2069. <https://www.google.com/search?q=https://jeb.biologists.org/content/209/11/2056>

Заброда Анна Олександрівна, здобувач вищої освіти стоматологічного факультету НМУ імені О. О. Богомольця

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, Україна

Соя Дарія Олександрівна, здобувач вищої освіти стоматологічного факультету НМУ імені О.О. Богомольця

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, Україна

Науковий керівник: Єгоренков Анатолій Іванович, доцент кафедри медичної і біологічної фізики та інформатики НМУ імені О.О. Богомольця

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, Україна

БІОНІЧНИЙ ПІДХІД У ВИВЧЕННІ БІОМЕХАНІКИ РУХУ ЗМІЙ. НАПРЯМКИ МЕДИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ЗМІСПОДІБНИХ РОБОТІВ

Актуальність. Біонічний підхід у вивченні рухів змії відкриває принципово нові можливості в медичній робототехніці, особливо у сфері мінімально інвазивних втручань. Змії мають унікальну здатність проникати, маневрувати та прорізати шляхи крізь вузькі простори. Ця природна ефективність стала джерелом натхнення для розробки роботів, які можуть виконувати діагностичні або терапевтичні завдання у таких анатомічних нішах, як просвіт шлунково-кишкового тракту, бронхи, судини або черевна порожнина. Завдяки тому, що змієподібна морфологія дозволяє підтримувати контакт великої поверхні з тілом і стабільно передавати сили при русі, вона надає перевагу перед жорсткими чи традиційними маніпуляторами у вузьких каналах. У медичному контексті це означає можливість точного позиціонування інструментів, мінімального травмування тканин і підвищеної адаптивності до геометрії органів та каналів. Сучасні публікації підкреслюють, що поєднання м'яких архітектур з континуумними (безперервними, нерозривними) роботизованими структурами, а також складними алгоритмами управління, створює нове покоління роботів-інструментів, призначених саме для медичних інтервенцій. Такі системи здатні змінювати форму, адаптуватись до середовища, зменшувати травму і максимізувати ефективність втручання. У межах ендоскопії, судинної хірургії, нейрохірургії та інших втручань із обмеженим доступом це стає особливо критично.

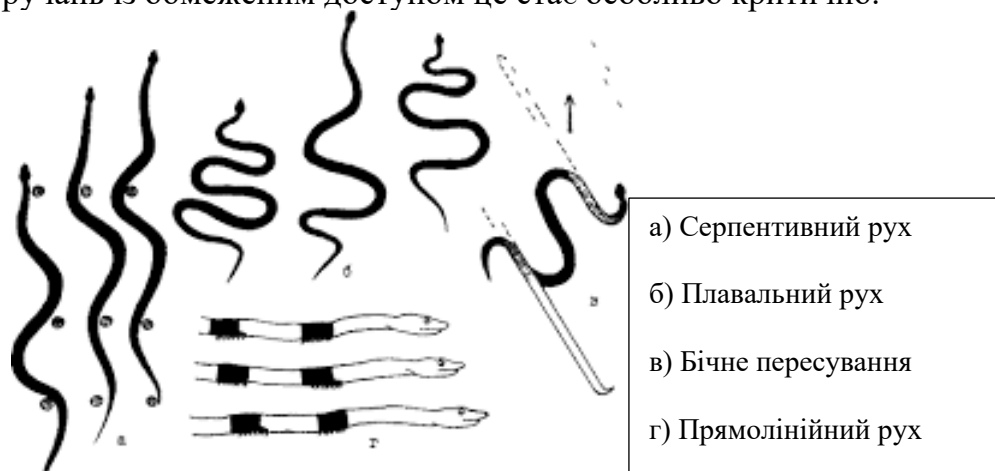

Рис. 1. Різні типи руху змії

(URL: https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcRHmsD-VI_JrDCBRkokDpZcQje6pnIDS6bBxg&s)

Результати.

Біонічні задачі, що моделюють на прикладі змії:

1) Локомоція в анатомічних каналах. Механіка ковзання слугує основою для розробки алгоритмів руху медичних роботів у звивистих каналах організму. Моделюються латеральна хвиля, серпентинний патерн і прямолінійне просування для оптимізації переміщення в судинах, бронхах та шлунково-кишковому тракті.

2) Фрикційна адаптація та передача зусиль. Дослідження показують, що контроль тертя між сегментами робота і тканинами суттєво впливає на стабільність пересування. У медичних умовах це забезпечує точне позиціонування інструментів без надмірного тиску на слизові оболонки.

3) Маніпуляція в тривимірних середовищах. На основі морфології змії створюються багатоланкові або континуумні маніпулятори, які можуть обгинати органи, досягати віддалених зон і виконувати біопсії або локальні операції.

Технічні тенденції та приклади технологій:

1) Континуумні роботи. Континуумні архітектури без шарнірів, що використовують тягові системи або концентричні трубки, є провідним напрямом у медицині. Вони застосовуються в ендоскопічних, нейрохірургічних і кардіохірургічних системах, де потрібна висока точність позиціонування.

2) М'яка робототехніка. М'які матеріали, еластомери й пневматичні або гідравлічні приводи дозволяють роботам безпечно контактувати з делікатними тканинами. Наприклад, експериментальні текстильні орігамі-роботи показують можливість гнучкого пересування по слизових оболонках без пошкоджень.

3) Інтелектуальні системи управління. Штучний інтелект і машинне навчання дедалі активніше застосовуються для планування траєкторій та адаптації до змін середовища. Це дозволяє роботам автономно реагувати на опір тканин і коригувати рух у реальному часі.

Проблеми та технічні обмеження:

1) Передача зусилля та стабільність. М'які й гнучкі сегменти мають обмежену здатність до силових маніпуляцій, тому ведуться дослідження щодо регульованої жорсткості для поєднання делікатності та точності.

2) Мініатюризація. Зменшення розмірів приводів і сенсорів залишається технічно складним завданням, але саме воно визначає майбутнє ендоскопічної та судинної робототехніки.

Також залишаються проблеми (а) точного відстеження положення робота в організмі без зовнішніх орієнтирів та (б) використання інерційних та оптичних сенсорів у поєднанні з візуалізацією (ендоскопія, флюороскопія, МРТ).

Висновки:

1. Біонічне моделювання рухів змії забезпечує потужну інженерну основу для створення медичних роботів, здатних до навігації та маніпуляцій у складних анатомічних середовищах.

2. Найбільш перспективними напрямками є ендоскопія, мінімально інвазивна хірургія, нейрохірургія та кардіохірургія, де вже доведена ефективність континуумних і м'яких архітектур (Berthet-Rayne, Dupont, Tada).

3. Основні виклики залишаються у сферах локалізації, змінної жорсткості, стерилізації та мініатюризації, але швидкий розвиток технологій SMA-приводів і систем машинного навчання створює умови для клінічного впровадження цих роботів у найближчі роки.

4. Подальший прогрес можливий лише за умови тісної співпраці медиків, інженерів та біомеханіків — це дозволить перетворити біоміметичні принципи руху змії на реальні клінічні інструменти для високоточної хірургії.

Список використаних джерел:

1. Єгоренков А.І., Заброта А.О., Соя Д.О. Біоніка на прикладі змії (відео-файл). 30.09.2025. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=glq0zCuwf8&t=22s> (lfnf pdthytyyz 17/11/2025).
2. Berthet-Rayne P, Gras G, Leibrandt K, Wisanuvej P, Schmitz A, Seneci CA, Yang GZ. The i2Snake Robotic Platform for Endoscopic Surgery. *Ann Biomed Eng.* 2018 Oct;46(10):1663-1675. doi: 10.1007/s10439-018-2066-y
3. Dupont PE, Simaan N, Choset H, Rucker C. Continuum Robots for Medical Interventions. *Proc IEEE Inst Electr Electron Eng.* 2022 Jul;110(7):847-870. doi: 10.1109/JPROC.2022.3141338. Epub 2022 Feb 8. PMID: 35756186; PMCID: PMC9231641.
4. Seetohul J, Shafiee M. Snake Robots for Surgical Applications: A Review. *Robotics.* 2022;11(3):57. doi: 10.3390/robotics11030057
5. Hu DL, Nirody J, Scott T, Shelley MJ. The mechanics of slithering locomotion. *Proc Natl Acad Sci U S A.* 2009 Jun;106(25):10081–10085. doi: 10.1073/pnas.0812533106
6. Tada N, Sumiyama K. Robotic Platforms for Therapeutic Flexible Endoscopy: A Literature Review. *Diagnostics.* 2024;14(6):595. doi: 10.3390/diagnostics14060595. PMCID: PMC10969713.
7. Li D, Zhang B, Xiu Y, Deng H, Zhang M, Tong W, Law R, Zhu G, Wu EQ, Zhu L. Snake robots play an important role in social services and military needs. *Innovation (Camb).* 2022 Oct;3(6):100333. doi: 10.1016/j.xinn.2022.100333. PMCID: PMC9597107.
8. Moosavi SKR, Zafar MH, Sanfilippo F. Snake robots: A state-of-the-art review on design, locomotion, control, and real-world applications. *Mechatronics.* 2025;112:103418. doi:10.1016/j.mechatronics.2025.103418.

Савчук Соф'я Максимівна, здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту біології, хімії та біоресурсів

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

Наукова керівниця: Худа Лідія Вікторівна, канд. біол. наук, доцент, доцент кафедри біохімії та біотехнології

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНОЇ ТРИВАЛОСТІ СТАТИЧНОЇ ІММОБІЛІЗАЦІЇ ФЕРМЕНТНОГО ПРЕПАРАТУ ПРОТОСУБТИЛІН НА БАЗАЛЬТОВОМУ ТУФІ

Ферменти та ферментні препарати широко використовуються як складники кормових добавок у сільському господарстві. Використання іммобілізованих ферментів на різних носіях має значні переваги, на відміну від застосування ферментного препарату у чистому вигляді. Значною перевагою іммобілізації є захист ферменту від несприятливих умов та його більша стабільність до органічних кислот і високих температур, що зумовлює підвищення ефективності каталітичного процесу. [1]

Передумовою вдалої іммобілізації є правильний підбір носія, який буде легко зв'язуватися із ферментом, утримувати його на своїй поверхні та не перешкоджати його ферментативній активності. Інтерес викликають носії природного походження які легко знайти в природі в достатній кількості. Базальтовий туф може бути таким носієм.

Базальтовий туф - це природний мінерал: алюмосилікат цеолітної групи вулканічного походження. Перевагами його використання є доступність, міцність та дешевизна отримання. Також велика площа поверхні та пориста структура туфу дозволяє утримувати фермент на його поверхні без швидкої руйнації. Така властивість даного мінералу є основною перевагою при виборі носія, адже в іммобілізованому стані ферменти довше залишаються активними та можуть використовуватися повторно.

Протосубтилін - це комплексний гідролітичний ферментний препарат, який синтезується мікроорганізмами, його основна активність визначається протеолітичними ензимами. Також препарат володіє аміло- та ліполітичною активністю. Іммобілізація цього ферменту підвищить його стабільність при використанні у кормових добавках.

Метою дослідження стало визначення оптимального часу статичної іммобілізації ферментного препарату Протосубтиліну на базальтовому туфі.

В експерименті використовували 0,5% розчин ферментного препарату у фосфатному буфері з рН 7,4. Як носій обрали базальтовий туф з родовища "Полицьке-2", який подрібнювали до розміру часток діаметром 2 мм. Наважку носія масою 1 г змішували з 20 мл 0,5% розчину ферментного препарату. Дослідження проводили за температури 20 °С. Ефективність іммобілізації розраховували на основі різниці в концентрації білка (визначеної за методом Лоурі) у розчині до та після процедури. Для вимірювання кількості десорбованого з пор туфу ферментного препарату, зразок

промивали 100 мл дистильованої води та витримували 1 годину в 0,4 М NaCl. Проводили оцінку ефективності статичної іммобілізації Протосубтиліну протягом різної тривалості витримки з носієм – 0,5 год., 1 год., 3 год.

Статистичний аналіз отриманих результатів показав, що у процесі статичної іммобілізації достовірних змін у кількості абсорбованого та десорбованого з пор туфу ферментного препарату при різній тривалості процедури не виявлено (рис. 1).

Очевидно, що процес формування нековалентних взаємодій між молекулами ферментів та носієм здійснюється протягом нетривалого періоду часу у 30 хвилин. Збільшення часу витримки ферментного препарату з носієм (60 та 180 хвилин) не призводить до збільшення кількості адсорбованого білка. При здійсненні процедури десорбції ферментного препарату, нами отримана така ж тенденція.

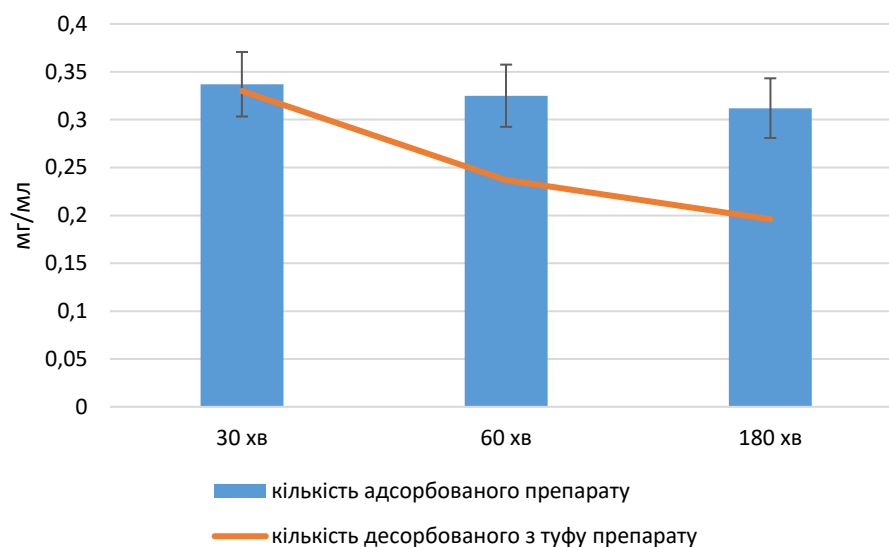

Рис. 1. Кількість ферментного препарату, іммобілізованого на базальтовому туфі

Отже, згідно отриманих результатів, за умов використання 0,5% розчину ферментного препарату Протосубтилін збільшення часу статичної іммобілізації на базальтовому туфі з родовища «Полицьке-2» за температури 20 °С, не впливає на її ефективність. Проводити статичну іммобілізацію протягом тривалого часу не ефективно.

Список використаних джерел:

1. Khan M. R. Immobilized enzymes: a comprehensive review. *Bulletin of the National Research Centre*. 2021. Vol. 45, No. 1. Article No. 24.

Постоєнко Катерина Олексіївна, здобувач вищої освіти біологічного факультету
Запорізький національний університет, Україна

КЛЮЧОВІ ГЕНИ СОНЯШНИКУ ТА ЇХ ФУНКЦІЇ

Соняшник (*Helianthus annuus* L.) є опорою сільського господарства в Україні та в усьому світі, має вирішальне значення для продовольчої безпеки та виробництва харчової олії. Геном соняшнику є диплоїдним з базовим числом хромосом 17 і орієнтовним розміром геному 2871–3189 мільйонів пар основ. [1,2] Генетичне різноманіття соняшника пропонує величезний потенціал для підвищення врожайності та розвитку стійкості до захворювань і стресів. Розуміння генетичної структури дозволить проводити точні біологічні маніпуляції, оптимізуючи ознаки для різних сфер застосування соняшнику.

Геном соняшнику (лінія XRQ) має значний розмір – 3,6 гігабази, що свідчить про його структурну складність. Він кодує 52 232 білок-кодуючих генів, організованих у 17 хромосом. Характерною рисою є високий вміст мобільних генетичних елементів (понад 75% геному), переважно ретротранспозонів LTR, зокрема лінії Gypsy. Ці елементи є відносно «молодими», оскільки вони активно поширювалися в геномі протягом останнього мільйона років. Транспозони Helitron також відіграли ключову роль, захопивши понад 6000 генних фрагментів, часто пов'язаних із метаболізмом та захисними функціями. [3]

Складність та розмір геному пояснюються багатою еволюційною історією, що загалом можна поділити на три події поліплоїдії. До них відноситься загальногеномна триплікація (WGT-γ), що є спільною з іншими Евдикотами, загальногеномна триплікація (WGT-1), яка спільна з іншими представниками Asterids II (наприклад, артишок, латук) та специфічна для соняшнику загальногеномна дуплікація (WGD-2), що відбулася близько 29 мільйонів років тому. Внаслідок цих подій багато генів існують у вигляді кількох паралогічних копій, що ускладнює їх функціональну характеристику, але одночасно забезпечує генетичний матеріал для еволюційних інновацій. [4]

Окрім структурних генів, у геномі соняшнику ідентифіковано складну мережу регуляторних елементів, яка включає 5 803 сплайсованих довгих некодуючих РНК (lncRNA) та 123 гени мікроРНК (miRNA), об'єднані в 43 родини. Прогнозується, що ці miRNA націлені на 1020 мРНК та 63 lncRNA, формуючи потужну регуляторну мережу, яка контролює експресію генів. [5,6] Процес одомашнення трансформувал дикий, сильно розгалужений соняшник у сучасну одностеблову рослину з великим суцвіттям. Ключову роль у цьому відіграли:

- Гени родини TCP (HaCYC2c). Вони визначають тип суцвіття. Мутації в цих генах призводять до появи махрових суцвіть.
- Гени родини BRANCHED1 (BRC1). Саме вони контролюють апікальне домінування, пригнічуючи ріст бічних гілок.
- Гени родини FLOWERING LOCUS T (HaFT1). Регулюють перехід до цвітіння, впливаючи на розмір кошика та час дозрівання. [7,8]

Гени, що контролюють метаболізм олії, зазнали інтенсивного добору під час селекції. Ключовим є шлях синтезу жирних кислот, де задіяні 429 генів. Основним геном, що визначає якість олії є HaFAD2-1. Він перетворює олеїнову кислоту на

лінолеву. Інактивація цього гена (у високоолеїнових сортах) призводить до накопичення олеїнової кислоти (80-90%). Гени FAD3 та KAS також відіграють роль у формуванні профілю жирних кислот. При цьому гени-кандидати (HPPD, PAP2) ідентифіковані як перспективні для підвищення вмісту олії та покращення її якості (наприклад, вмісту токоферолу). [9] Соняшник має розгалужену систему генів стійкості, багато з яких інтрогресовані з диких видів роду *Helianthus*. [10]

- Гени типу NBS-LRR: забезпечують стійкість до грибкових патогенів.
- Гени родини WRKY та інші (NAC, AREB/ABF): відіграють ключову роль у відповіді на абіотичні стреси (посуха, засолення) та біотичні загрози.
- Гени Pl (Plasmopara): забезпечують стійкість до несправжньої борошнистої роси.
- Гени Or (*Orobanchae*): контролюють стійкість до паразитичної рослини – вовчка.
- Стійкість до складних хвороб, таких як склеротиніоз (біла гниль), часто контролюється множиною QTL.

Окрім вже згаданих генів, важливу роль у життєдіяльності соняшнику відіграють гени терпенсинтази (TPS). Ця родина генів кодує ферменти, які синтезують терпени – велику та різноманітну групу природних сполук, що виконують численні функції. Багато терпенів є фітоалексинами або мають антимікробні та антифунгальні властивості, безпосередньо захищаючи рослину від патогенів і травоядних комах. Окремі терпени беруть участь у міжклітинній комунікації та сигнальних шляхах у відповідь на пошкодження. У соняшнику, як і в інших рослин, родина TPS є середньорозмірною і, ймовірно, також розширилася внаслідок подій поліплоїдії та дуплікації генів. Це призвело до появи паралогів з дивергентними функціями, що дозволило соняшнику продукувати широкий спектр терпенових сполук для адаптації до різних екологічних умов. Дослідження експресії генів TPS у соняшнику показують, що вони часто індукуються під дією біотичних стресових факторів, таких як ураження патогенами або комахами, що підтверджує їх роль у імунній відповіді. [11]

Геном соняшнику є динамічною та складною системою, сформованою еволюційними подіями поліплоїдії та активністю мобільних елементів. Нині він є не лише джерелом генів для селекції на покращення якості олії, продуктивності та стійкості, але й потужним інструментом для фундаментальних досліджень еволюції рослин. Розшифрування функцій таких генних родин, як TPS, що відповідають за синтез захисних терпенів, відкриває додаткові можливості для створення сортів із підвищеною стійкістю. Подальше вивчення функцій генів, паралогії та регуляторних мереж відкриває нові перспективи для створення високопродуктивних і стійких сортів і гібридів соняшнику.

Список використаних джерел:

1. National Center for Biotechnology Information. (2020). *Helianthus annuus* (sunflower) genome project. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/datasets/genome/?taxon=4232>
2. Soroka, A. I., & Lyakh, V. A. (2009). Genetic variability in sunflower after mutagen treatment of immature embryos of different ages. *HELIA*, 32(51), 33–46. <https://doi.org/10.2298/HEL0951033S>
3. Mascagni, F., Barghini, E., Giordani, T., Rieseberg, L. H., Cavallini, A., & Natali, L. (2015). Repetitive DNA and plant domestication: Variation in copy number and proximity to genes of LTR-retrotransposons among wild and cultivated sunflower (*Helianthus annuus*) genotypes. *Genome Biology and Evolution*, 7(12), 3368–3382. <https://doi.org/10.1093/gbe/evv230>

4. Park, B., & Burke, J. M. (2020). Phylogeography and the evolutionary history of sunflower (*Helianthus annuus* L.): Wild diversity and the dynamics of domestication. *Genes*, 11(3), 266. <https://doi.org/10.3390/genes11030266>
5. Flórez-Zapata, N. M. V., Reyes-Valdés, M. H., Hernandez-Godínez, F., & Martínez, O. (2014). Transcriptomic landscape of prophase I sunflower male meiocytes. *Frontiers in Plant Science*, 5, 277. <https://doi.org/10.3389/fpls.2014.00277>
6. Fanelli, V., Ngo, K. J., Thompson, V. L., Silva, B. R., Tsai, H., Sabetta, W., Montemurro, C., Comai, L., & Harmer, S. L. (2021). A TILLING by sequencing approach to identify induced mutations in sunflower genes. *Scientific Reports*, 11(1), 9885. <https://doi.org/10.1038/s41598-021-89237-w>
7. Blackman, B. K., Strasburg, J. L., Raduski, A. R., Michaels, S. D., & Rieseberg, L. H. (2011). Contributions of flowering time genes to sunflower domestication and improvement. *Genetics*, 187(1), 271–287. <https://doi.org/10.1534/genetics.110.121327>
8. Gubaev, R., Boldyrev, S., Martynova, E., Chernova, A., Kovalenko, T., Chebanova, Y., Peretyagina, T., Goryunova, S., Goryunov, D., Mukhina, Z., Ben, C., Gentzbittel, L., Khaitovich, P., & Demurin, Y. (2023). QTL mapping of oleic acid content in modern VNIIMK sunflower (*Helianthus annuus* L.) lines by using GBS-based SNP map. *PLoS ONE*, 18(10), e0288772. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0288772>
9. Pecrix, Y., Penouilh-Suzette, C., Muñoz, S., Vear, F., & Godiard, L. (2018). Ten broad spectrum resistances to downy mildew physically mapped on the sunflower genome. *Frontiers in Plant Science*, 9, 1780. <https://doi.org/10.3389/fpls.2018.01780>
10. Gao, Y., Lu, Y., Song, Y., & Jing, L. (2022). Analysis of codon usage bias of WRKY transcription factors in *Helianthus annuus*. *BMC Genomic Data*, 23(1), 46. <https://doi.org/10.1186/s12863-022-01064-8>
11. Chen, F., Ro, D.-K., Petri, J., Gershenzon, J., Bohlmann, J., Pichersky, E., & Tholl, D. (2004). Characterization of a root-specific *Arabidopsis* terpene synthase responsible for the formation of the volatile monoterpene 1,8-cineole. *Plant Physiology*, 135(4), 1956–1966. <https://doi.org/10.1104/pp.104.044388>

СЕКЦІЯ 13.

АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

Єрмоленко Владислав Юрійович, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету лісового господарства та екології
Поліський національний університет, Україна

Ковальчук Сергій Валентинович, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету лісового господарства та екології
Поліський національний університет, Україна

Генсіровський Артем Іванович, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету лісового господарства та екології
Поліський національний університет, Україна

АНАЛІЗ ВПЛИВУ АНТРОПОГЕННОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА МИСЛИВСЬКУ ФАУНУ ПОЛІССЯ ТА ЛІСОСТЕПУ

Мисливська фауна Полісся та Лісостепу України формувалася під впливом природних чинників та антропогенних процесів, що за останні десятиліття інтенсивно посилюються. Обидві природні зони відзначаються складною структурою ландшафтів, проте вони по-різному реагують на діяльність людини. Полісся характеризується значною лісистістю, наявністю болотних та перехідних лісо-болотних екосистем, тоді як Лісостеп має мозаїчну структуру із поєднанням лісових масивів, степових ділянок та сільськогосподарських угідь. Антропогенний вплив у цих регіонах охоплює лісгосподарські роботи, інтенсифікацію землекористування, розвиток транспортної мережі, урбанізацію, рекреаційне навантаження та браконьєрство, що позначається на стані популяцій мисливських видів і стабільності місцевих екосистем [2, 3].

У Поліссі одним із визначальних чинників залишається лісгосподарська діяльність, яка змінює структуру лісів і ступінь фрагментації природних біотопів. Суцільні рубки створюють кормові ділянки для зайця сірого, ратичних тварин (козулі, оленів, лося, кабана), але зменшують кількість укриттів, що збільшує ризики хижацтва та антропогенного переслідування. Осушення боліт, характерне свого часу для поліських районів, призвело до деградації середовищ існування для водно-болотної дичини та деяких видів ссавців, змінюючи розподіл видів у межах угідь. У Лісостепу натомість переважає вплив інтенсивного сільського господарства, яке трансформує агроландшафти та обмежує природні місця проживання мисливських видів [4]. Активне застосування пестицидів і гербіцидів знижує чисельність комах і дрібних ссавців [5], що є основою кормового ланцюга для молодняка тетерева, куріпки та хижих птахів. Через це кілька традиційних мисливських видів у Лісостепу демонструють тренд до зниження чисельності, насамперед це стосується куріпки сірої.

Інфраструктурний розвиток – будівництво доріг, розширення поселень, створення промислових зон – суттєво впливає на обидва регіони. У Поліссі дороги часто розрізають лісові масиви, створюючи бар'єри для міграцій ратичних тварин.

Водночас у Лісостепу розгалужена транспортна мережа поєднується з відкритими ландшафтами, що збільшує ризик загибелі тварин від транспортних засобів та зменшує цілісність природних ареалів. Урбанізаційний тиск у лісостеповій зоні проявляється у витісненні дикої фауни з околиць населених пунктів, що змушує до переміщення тварин у менш придатні для існування середовища.

Сільськогосподарська трансформація особливо впливає на мисливську фауну Лісостепу, де значна частка територій використовується як сільськогосподарські угіддя. Великі масиви однотипних культур знижують кормове різноманіття та позбавляють дрібну дичину природних укриттів. Механізація сільськогосподарських робіт, особливо в період розмноження птахів, часто призводить до загибелі кладок, молодняка та дрібних ссавців [1]. У Поліссі сільськогосподарський вплив менш інтенсивний, проте меліоративні заходи та перетворення лук на орні землі також негативно позначаються на чисельності тварин [1], зокрема тетерука, куріпки та зайця сірого.

Рекреаційне навантаження проявляється в обох зонах, проте має різні наслідки. У Поліссі збирання ягід та грибів, активний туризм у лісах і біля водно-болотних комплексів збільшує кількість випадків турбування тварин, особливо під час розмноження. У Лісостепу рекреаційний вплив сильніше пов'язаний із присутністю людей на природних луках, берегах водойм та в привабливих лісових ділянках, що спричиняє зміщення ареалів деяких видів та призводить до підвищення стресового фактора.

Браконьєрство залишається актуальною проблемою в обох регіонах, але виявляється по-різному. У Поліссі частіше фіксується незаконне здобування ратичних тварин і використання заборонених засобів лову. У Лісостепу привабливими для браконьєрів є як ратичні тварини, так і дрібна дичина, особливо заєць сірий. В обох зонах браконьєрство впливає на вікову і статеву структуру популяцій, знижує чисельність тварин у локальних осередках і порушує природні механізми регуляції.

Сукупність антропогенних чинників формує різноспрямовані, але взаємопов'язані тенденції у стані мисливської фауни. У Поліссі ключовими викликами є фрагментація лісів, деградація болотних екосистем і підвищений техногенний вплив на малодоступні раніше території. У Лісостепу основні загрози пов'язані з інтенсивним землекористуванням, зміною агроландшафтів та скороченням природних оселищ. Популяції ратичних, зокрема козуль та оленів, у Поліссі демонструють більшу стабільність за рахунок лісистості та наявності укриттів, тоді як у Лісостепу ці види вразливі до фрагментації середовища. Дрібна дичина у Лісостепу зазнає значно більшого навантаження, ніж у Поліссі, через агротехнічні фактори та активне застосування агрохімікатів [5, 6].

Загалом антропогенний тиск у Поліссі та Лісостепу призводить до складних екологічних змін, які проявляються у зниженні чисельності певних видів, зміщенні ареалів та порушенні екологічної рівноваги. Для стабілізації мисливської фауни обох регіонів необхідні комплексні заходи: адаптивне управління лісами та агроландшафтами, збереження ключових біотопів, посилення контролю за браконьєрством, впровадження біотехнічних програм і розвиток системи моніторингу динаміки популяцій. Лише поєднання науково обґрунтованих методів та практичного досвіду дозволить забезпечити стійкість мисливських ресурсів Полісся й Лісостепу в умовах сучасного антропогенного навантаження.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко В. Д. Біотехнія : навчальний посібник. Ч. 2. Львів : Престиж Інформ, 2002. 348 с.
2. Власюк В. П., Доганова О. В., Шмат І. П. Заходи щодо зниження чинника неспокою у мисливських угіддях. *Лісові екосистеми: сучасні проблеми і перспективи досліджень-2022* : Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, 30 травня 2022 р. Житомир: Поліський національний університет, 2022. С. 14-15.
3. Власюк В. П., Климчук О. О. Антропогенний вплив на мисливські угіддя: заходи з мінімізації. *Science and Information Technologies in the Modern World* : Collection of Scientific. Papers with Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference, May 21-23, 2025. Athens, Greece : ISU, 2025. P. 43–46. DOI <https://doi.org/10.70286/ISU-21.05.2025>
4. Костюшин Є. В., Костюшин В. А. Розвиток збалансованого сільського господарства та основні шляхи збереження біорізноманіття в агроландшафтах. *Екологічні науки*. Київ, 2012. №1. С. 136–144.
5. Трач І. А., Петрук В. Г. Вплив хімізації сільського господарства на мисливську теріофауну Лісостепу Поділля. *Молодь в технічних науках: дослідження, проблеми, перспективи (МТН-2015)* : матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 16-17 квітня 2015 р. Вінниця, 2015. С. 28–30.
6. Федюшко. М. П. Вплив пестицидів на чисельність зайця-русака в Північному Приазов'ї. *Біологічний вісник МДПУ ім. Б. Хмельницького*. Мелітополь, 2013. №2 (8), С. 289–295.

Москва Роман Мар'янович, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету лісового господарства та екології
Поліський національний університет, Україна

Орищук Михайло Олександрович, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету лісового господарства та екології
Поліський національний університет, Україна

Лотоцький Ярослав Олександрович, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету лісового господарства та екології
Поліський національний університет, Україна

ВПЛИВ ХИЖАКІВ НА ПОПУЛЯЦІЇ МИСЛИВСЬКИХ ТВАРИН В УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІССІ

У межах Українського Полісся досить актуальним є питання взаємодії хижаків і мисливських тварин, адже саме цей регіон характеризується високою мозаїчністю біотопів, значною площею лісових масивів та відносно низьким антропогенним навантаженням порівняно з іншими природно-географічними зонами України. Відповідно, умови середовища сприяють збереженню та відтворенню як популяцій копитних і дрібної дичини, так і основних хижаків, серед яких вовк, рись, лисиця, єнотовидний собака й борсук. Із них найбільш чисельними є лисиця, єнотовидний собака та вовк. Останні десятиліття спостерігається тенденція до зростання чисельності цих видів хижаків, що зумовлено сукупністю чинників: зменшенням пресу мисливського відстрілу, змінами у структурі лісів, зростанням площ недоступних або малодоступних для людини територій, а також загальним потеплінням клімату, яке позитивно впливає на зимову виживаність тварин.

Вплив хижаків на популяції мисливських видів у Поліссі варто розглядати комплексно, так як пряме хижацтво є лише однією з низки взаємопов'язаних екологічних взаємодій. Основними мисливськими видами, що зазнають тиску хижаків, є заєць сірий, козуля європейська, олені лісовий і плямистий, кабан дикий, куріпка сіра та тетерук. Найвразливішими до хижацтва залишаються молодняк ратичних тварин та дрібна дичина (заєць сірий, куріпка сіра), особливо у періоди відтворення. У лісових біотопах Полісся вовк відіграє ключову роль як регулятор популяцій копитних, впливаючи передусім на ослаблених, хворих або малорухомих особин [3]. Проте за значного зростання чисельності вовка можливі й негативні наслідки – зниження відтворювального потенціалу окремих локальних популяцій, у першу чергу козулі та зменшення їх просторової стабільності [4].

Іншим важливим хижаком є рись, популяція якої на Поліссі залишається порівняно низькою, проте має тенденцію до поступового відновлення. Рись переважно полює на дрібних і середніх копитних, зокрема козулю, проте її вплив на загальний стан популяцій значно менш виражений, ніж у вовка, через нижчу щільність, прихований спосіб життя та вибіркове полювання. На відміну від рисі, лисиця та єнотовидний собака відіграють суттєву роль у зниженні чисельності дрібної дичини, особливо в окремі періоди року, коли висока доступність гнізд птахів і молодняка ссавців підвищує ефективність хижацтва. Зростання чисельності цих видів у багатьох районах Полісся пояснюється доброю кормовою базою, високою адаптивністю, а також послабленням останніми роками масштабів контрольного відстрілу, який раніше виконував функцію регуляції їх популяцій. Так, лише на Житомирщині

чисельність єнотовидного собаки за останні 20 років зросла приблизно з 400 до 1000 особин.

Певну роль у формуванні впливу хижаків на мисливську фауну відіграють і зміни у структурі кормових угідь. Осушення боліт, зростання площ вторинних молодняків, заростання колишніх сільськогосподарських угідь чагарниками сприяють збільшенню укриттів як для хижаків, так і для їх потенційних жертв. Однак у таких умовах знижується доступність відкритих просторів, що необхідні певним видам дичини, зокрема куріпці та тетеруку, що побічно підсилює ефект хижацтва з боку лисиці та єнотовидного собаки. Крім того, зміни у ландшафтній структурі впливають на просторову динаміку вовчих зграй, які можуть переходити на нові ділянки з більшою щільністю мисливських видів.

Важливим чинником, який слід враховувати при оцінці впливу хижаків, є сезонність. Найбільше навантаження на популяції дичини спостерігається ранньою весною та на початку літа, коли молодняк є особливо вразливим, а також узимку, коли високий сніговий покрив знижує мобільність копитних та збільшує успішність полювання вовків [1]. Для дрібної дичини критичним є період гніздування, коли знищення кладок може значною мірою вплинути на чисельність наступного покоління.

Мисливське господарство в регіоні традиційно використовує різні методи регуляції чисельності хижаків – контрольний відстріл, біотехнічні заходи, підтримання рівноваги між хижаками та жертвами, а також удосконалення середовищ існування мисливських видів. Однак сучасний підхід дедалі більше наголошує на необхідності збереження екологічної рівноваги, оскільки повне зниження чисельності хижаків часто призводить до неконтрольованого зростання популяцій деяких диких видів, що може погіршити стан кормової бази або створити умови для поширення захворювань [2]. Для ефективного управління популяціями тварин Полісся потрібен баланс між природними процесами регуляції та раціональною діяльністю мисливських господарств.

Як відомо, популяції хижаків не лише виконують природну функцію контролю чисельності, але й сприяють підтриманню нормального фізіологічного стану популяцій мисливських видів, зменшуючи частку хворих та ослаблених тварин. Водночас перевищення оптимальної чисельності окремих хижаків може створювати загрозу для стійкості локальних популяцій дичини. Тому управління мисливськими ресурсами в Українському Поліссі має базуватися на постійному моніторингу динаміки популяцій, аналізі кормової бази, сезонних змін у поведінці хижаків і жертв, а також на гнучкому регулюванні чисельності тварин.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко В. Д. Біотехнія : навчальний посібник. Ч. 1. Львів : ІЗМН, 1998. 260 с.
2. Власюк В. П. Оптимізація чисельності хижаків як інструмент збереження біорізноманіття. *Modernization of today's science: experience and trends* : collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the VIII International Scientific and Theoretical Conference, May 30, 2025. Glasgow, Scotland, United Kingdom : ICSR, 2025. P. 136–138. DOI <https://doi.org/10.36074/scientia-30.05.2025>
3. Соболев О. С. Особливості оцінки впливу вовка (*Canis Lupus L.*) на основні види мисливської фауни. *Стан і майбутнє лісового господарства, перероблення деревини та землевпорядкування* : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих вчених, 7–8 жовтня 2024 р. Харків: Державний біотехнологічний університет, 2024. С. 82–84.
4. Хоецький П. Б. Сучасний стан популяції вовка в Україні. *Науковий вісник УкрДЛТУ*. 2000. Вип. 10.4. С. 184–190.

Горенко Олександр Васильович, здобувач вищої освіти факультету
плодоовочівництва, екології та захисту рослин
Уманський національний університет, Україна

Корнієнко Даниїл Андрійович, здобувач вищої освіти факультету
плодоовочівництва, екології та захисту рослин
Уманський національний університет, Україна

Науковий керівник: Василенко Ольга Володимирівна, канд.с.-г.наук, доцент,
завідувач кафедри екології та безпеки життєдіяльності
Уманський національний університет, Україна

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ЕЛЕМЕНТ АДАПТАЦІЇ ДО ЗМІН КЛІМАТУ

Клімат є ключовим чинником функціонування аграрних систем, що вносить додаткову невизначеність та уразливість у навколишнє середовище. Між сільськогосподарськими системами та зміною клімату існує складний взаємозв'язок. З одного боку, аграрний сектор безпосередньо зазнає впливу зміни клімату через частіші та інтенсивніші нерегулярні опади, підвищення середньої температури та зміну строків вегетації. Ці кліматичні зміни мають серйозні біофізичні наслідки для сільського господарства, зокрема: зниження продуктивності культур, поширення збудників хвороб і шкідників, зсуви у строках висіву та зменшення стійкості агроєкосистем. З іншого боку, саме сільськогосподарський сектор і різні практики землекористування є джерелом антропогенних викидів парникових газів та вуглекислого газу [1,2,3].

Аналіз динаміки екстремальних метеорологічних явищ формує методологічну основу для оцінки масштабів кліматичної трансформації в регіональному вимірі. Систематизовані дані за десятирічний період дозволяють перейти від суб'єктивних спостережень до кількісного вимірювання інтенсивності впливу змін клімату на аграрний сектор центральної України. Важливість такого аналізу зумовлена тим, що цей регіон, будучи ключовим у забезпеченні продовольчої безпеки, демонструє підвищену чутливість до змін температурного режиму та атмосферних опадів.

Дослідження частотності несприятливих явищ у Вінницькій, Черкаській, Кіровоградській та Полтавській областях виявляє не лише загальні тенденції, але й регіональну специфіку адаптаційного навантаження на сільськогосподарських виробників. Кожна з цих областей має унікальний агрокліматичний потенціал, що обумовлює диференційовану вразливість до таких явищ, як тривалі засухи, суховії, інтенсивні зливи та граду. Аналіз окремих територій надає можливість формувати цілеспрямованіші та ефективніші адаптаційні стратегії.

Отримані результати свідчать не про випадкові коливання погодних умов, а про системну кризу, що формує нові агрокліматичні реалії для одного з найважливіших аграрних регіонів України. Кількісні показники, отримані в результаті аналізу, слугують емпіричною базою для подальшого моделювання економічних втрат та обґрунтування необхідності структурної диверсифікації сільського господарства.

Інтенсифікація кліматичних змін зумовлює необхідність фундаментального перегляду традиційних підходів до селекції та культивування сільськогосподарських рослин. Критерієм ефективності сучасних агроценозів стає здатність підтримувати продуктивність в умовах дефіциту ресурсів та екстремальних температурних режимів. Проведене дослідження виявило значні відмінності в адаптаційному потенціалі різних видів культурних рослин до абіотичних стресорів.

Результати демонструють переважну стійкість таких культур як сорго та просо порівняно з традиційною пшеницею. Зокрема, сорго характеризується високою резистентністю до засухи та здатністю ефективно використовувати водні ресурси, перевершуючи показники пшениці у два рази. Аналогічні характеристики спостерігаються у проса та амаранту, що свідчить про їх перспективність для регіонів з обмеженими водними ресурсами.

Екологічна значущість дослідження полягає у визначенні видів, здатних не лише до адаптації в екстремальних умовах, але й до підтримання стабільності ґрунтових екосистем. Високі показники стійкості до стресових факторів у альтернативних культур обумовлюють їх потенціал для відновлення деградованих агроландшафтів.

Впровадження кліматично-стійких культур призводить до суттєвих змін у функціонуванні агроєкосистем. Результати трирічного моніторингу свідчать про значне підвищення стійкості агроценозів - інтегральний показник зріс на 55,8% після впровадження диверсифікації.

Важливим ефектом стало зменшення потреби в зрошенні на 45,8% та зниження залежності від хімічних засобів захисту рослин на 28%. Це підтверджує екологічну ефективність диверсифікації та її потенціал для зменшення антропогенного навантаження на агроєкосистеми.

Створення адаптивних агроєкосистем на основі кліматично-стійких культур формує передумови для стабілізації аграрного виробництва. Зниження втрат врожаю від засух на 24% засвідчує практичну цінність диверсифікованих агроценозів для забезпечення продовольчої безпеки в умовах кліматичної невизначеності.

Таким чином, стратегічна інтеграція кліматично-стійких культур у системи землеробства становить науково обґрунтований підхід до адаптації аграрного сектору, що забезпечує синергію між продукційними функціями та екологічною стійкістю агроєкосистем. Доведена ефективність таких культур відкриває нові можливості для формування стійких до кліматичних змін аграрних систем, здатних забезпечити продовольчу безпеку та збереження природних ресурсів.

Список використани джерел:

1. Brown P.R., Afroz S., Chialue L., Chiranjeevi T., El S., Grünbühel C.M., Khan I., Pitkin C. Constraints to the capacity of smallholder farming households to adapt to climate change in South and Southeast Asia. *Clim. Dev.*, 2019. 11. P. 383–400.
2. Galati A., Crescimanno M., Vrontis D., Siggia D. Contribution to the Sustainability Challenges of the Food-Delivery Sector: Finding from the Deliveroo Italy Case Study. *Sustainability*, 2020. 12. P. 7045.
3. Sardar A., Kiani A.K., Kuslu Y. Does adoption of climate-smart agriculture (CSA) practices improve farmers' crop income? Assessing the determinants and its impacts in Punjab province, Pakistan. *Environ. Dev. Sustain.*, 2021. 23. P. 10119–10140.

Коханий Тарас Ігорович, здобувач вищої освіти факультету агротехнологій та охорони довкілля

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького, Україна

Науковий керівник: Павкович Сергій Ярославович, канд. с.-г. наук, доцент, доцент кафедри основ тваринництва імені Г. Западнюка

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького, Україна

ХАРАКТЕРИСТИКА СОРТІВ ЯЧМЕНЮ ОЗИМОГО

На сьогодні ячмінь – основна зернофуражна культура в Україні. В 1 кг його зерна міститься 1,2 корм. од. і 100 г перетравного протеїну. Використовують ячмінь як висококонцентрований корм для різних видів тварин і птиці. За перетравністю він переважає овес. При годівлі ячменем корови дають якісне молоко, крім цього він сприяє оздоровленню і підвищенню витривалості великої рогатої худоби. Ячмінь є відмінним кормом при беконній відгодівлі свиней. На 1 кг приросту потрібно 4 кг ячменю, тоді як пшениці – 6-7 кг. Як кормовий засіб використовують і ячмінну солому, яка містить в 3,5 рази більше перетравного протеїну, ніж житня чи пшенична [2].

Ячмінь займає четверте місце в світі серед найбільш вирощуваних зернових культур, поступаючись лише пшениці, кукурудзі і рису. Найбільше валове виробництво ячменю сконцентроване в країнах ЄС. Більша частина ячменю використовується на корм, а незначна кількість – для пивоварної та круп'яної промисловостей [1]. Ячмінь розповсюджений в різноманітних кліматичних зонах. У горах вирощується вище інших зернових культур [3].

Сорт ячменю озимого Атлант Миронівський зареєстрований у 2014 році. Це перший вітчизняний зареєстрований сорт ячменю озимого дворядного підвиду. Рекомендований для вирощування у Степу та Лісостепу. Середньоранній (тривалість вегетації 240–255 діб). Зимостійкість середня. Посухостійкий. Підвищена стійкість до вилягання – 8-9 балів, стійкість до обсіпання висока – 9 балів. Дуже крупнозерний – маса 1000 зерен 52,0-56,0 г. Зернового використання. Урожайність: Степ – 48,1 ц/га, Лісостеп – 59,6 ц/га, Полісся – 39,5 ц/га.

Сорт Дев'ятий вал зареєстрований у 2014 році. Рекомендований для вирощування на Поліссі, Лісостепу та Степу. Середньостиглий. Характеризується екологічною пластичністю. Virізняється високою зимо- та морозостійкістю. Добре реагує на внесення мінеральних добрив. Здатний давати високі врожаї в умовах недостатньої вологозабезпеченості. Висота рослин 115-125 см. Колос шестирядний, довгий (9-11 см), прямокутної форми, солом'яно-жовтий. Ості довгі, з інтенсивним антоціановим забарвленням. Зерно крупне, жовте, видовженої форми. Маса 1000 зерен 47,1-49,4 г. Стійкість до вилягання - 8-9 балів, до основних хвороб - 7-8 балів, зимо- та морозостійкість - 7-8 балів, посухостійкість - 8-9 балів. Зернового використання. Потенціал врожайності 9,0-10,5 т/га.

Сорт Снігова королева зареєстрований у 2014 році. Рекомендований для вирощування у Лісостепу і Степу. Середньостиглий. Високоінтенсивний, стійкий до вилягання. Добре реагує на внесення мінеральних добрив. Носій генетичної стійкості до сажкових захворювань. Агротехніка звичайна для зон вирощування. Висота рослин

90-95 см, короткостебловий. Колос шестирядний, середньої довжини (6-8 см), прямокутної форми, солом'яно-жовтий. Ості довгі, жовті. Зерно жовте, видовженої форми. Маса 1000 зерен 44-45 г. Стійкість до вилягання - 8-9 балів, до основних хвороб - 7-8 балів, зимо- та морозостійкість - 8-9 балів, посухостійкість - 7-8 балів. Зернового використання. Потенціал врожайності 9,0-10,0 т/га.

Список використаних джерел:

1. Бабан Т.О. Динаміка світового виробництва ячменю та роль України у формуванні його пропозиції. *Наукові праці ПДАА*. 2012. Т. 1. Вип. 2 (5). С. 18–21.
2. Лихочвор В.В., Петриченко В.Ф., Іващук П.В. Зерновиробництво: навч. посіб. Львів: НВФ «Українські технології», 2008. 624 с.
3. Roth G., Kirt A., Collins A. Malting Barley in Pennsylvania. *PenState Extension*, 2016. P. 38–54.

СЕКЦІЯ 14.

ТЕХНОЛОГІЇ ЛЕГКОЇ ТА ДЕРЕВООБРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Sovakov Andrii Andriiovych, higher education student of the EPP «Woodworking and Furniture Technologies»

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine

Scientific advisor: Horbachova Oleksandra Yuriivna, cand. of techn. sc., docent, as. prof. of the Department of Wood Products Technology and Design

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine

TECHNOLOGY, MODULARITY, AND INTEGRATION IN WOODEN PRODUCTS

The current state of the woodworking and furniture industry is characterized by a transition to a circular economy. Given the scarcity of natural resources and the rise in ecological awareness, the reuse (reutilization) and functional modification of old wooden products is becoming a key direction for innovation. This not only reduces the strain on forest resources but also opens up new opportunities for creative design and product personalization. The relevance of using wood from responsible sources (e.g., FSC certification) remains high. Consumers are increasingly favoring products manufactured with a low carbon footprint. This stimulates the development of low-waste technologies and the implementation of biodegradable and non-toxic coatings and adhesives.

Contemporary furniture and wooden products are increasingly technological and adaptive. Demand is rising for modular systems that transform easily to meet user needs, often integrating charging devices, hidden storage, and «smart home» elements. CNC technologies and 3D printing facilitate the creation of precise structures while optimizing material use. A dominant market trend emphasizes naturalness, minimalism, and wood texture. Designers actively combine local and exotic wood with other materials (glass, metal, composites). The share of customized products is growing, allowing the end consumer to select the size, color, and functional elements.

Upcycling, or the artistic reuse of materials, is a key element of the circular economy in woodworking. This process converts old or discarded products into new items of higher quality or ecological value. Unlike traditional recycling, upcycling does not require significant energy expenditure. Redesign often involves preservation, where old wooden structures (beams, boards, pallets) become raw materials for new furniture, retaining their unique history and patina. Another direction is functional modification, where the product completely changes its original purpose (e.g., a ladder converted into a shelf). Furthermore, redesign frequently includes adding modern features for greater relevance: examples are ergonomics (adding orthopedic elements to old chairs), technological integration (embedding chargers or LED lighting), and mobility (adding casters to chests).

Of particular interest is the hybrid approach, which involves the partial restoration or modernization of old products by replacing worn-out elements with new ones made from

innovative materials. This may include thermally modified [1] or acetylated wood [2]. The advantages of these materials are their moisture resistance, biological durability (resistance to rot and mold), and dimensional stability. This allows for extending the service life of the redesigned product, especially if it is intended for outdoor or humid environments.

The modern state of wooden products reflects a paradigm shift from linear to circular production. The reuse and functional modification of wooden products (upcycling) is not just a popular trend but a vital element of sustainable woodworking technology. The future of the industry lies in products that not only possess high quality but also a long life cycle and a potential for regeneration.

References:

1. Tsapko Y., Likhnyovskyi R., Horbachova O., Mazurchuk S., Tsapko A., Sokolenko K., Matviichuk A., Sukhanevych M. Identifying parameters for wood protection against water absorption. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2022. № 6(10(120). P. 71–81. doi: 10.15587/1729-4061.2022.268286.
2. Horbachova O., Buislykh N., Mazurchuk S., Lomaha V. Acetylation of Aspen and Alder Wood- Preliminary Tests. *Key Engineering Materials*. 2024. Vol. 986. P. 45–52. doi: 10.4028/p-d9fYXL.

СЕКЦІЯ 15.

ЗАГАЛЬНА МЕХАНІКА ТА МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

Васильєв Лев В'ячеславович, здобувач фахової передвищої освіти
ВСП «Світловодський політехнічний фаховий коледж Центральноукраїнського національного технічного університету», Україна

Науковий керівник: Метешко Ольга Олегівна, викладач циклу механіко-технологічних дисциплін
ВСП «Світловодський політехнічний фаховий коледж Центральноукраїнського національного технічного університету», Україна

ВИКОРИСТАННЯ 3-D МОДЕЛЮВАННЯ, ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ПРОСТОРОВОГО МИСЛЕННЯ

AutoCAD, будучи потужним інструментом комп'ютерного 2D та 3D проєктування, відіграє ключову роль не лише у створенні креслень, але й у активному розвитку просторового мислення інженерів, дизайнерів та студентів. Особливо це проявляється при роботі зі складальними кресленнями.

Просторове мислення - це здатність уявляти, аналізувати та маніпулювати об'єктами в тривимірному просторі [1]. Для інженера це означає вміти: уявляти деталь або механізм об'ємно, маючи лише її плоскі види (спереду, зверху, збоку) та взаємне розташування деталей у складальному вузлі; прогнозувати траєкторії руху окремих механізмів, можливі колізії та зазори; подумки «збирати» та «розбирати» конструкцію.

Без розвинутого просторового мислення створення складних складальних креслень, які повинні бути технологічними та точними, неможливе [2].

Просторове мислення розвивається наступним чином:

1. Перехід від 2D до 3D проєктування:

- Класичний підхід. Спочатку студенти або інженери часто починають з 2D-креслень. Вони вручну або в AutoCAD будують три види деталі, намагаючись узгодити їх між собою. Це вимагає постійної уваги та «переведення» 2D-інформації в 3D-образ у свідомості.

- Підхід з використанням 3D. Користувач створює об'ємну модель деталі. Потім, за допомогою інструментів Base View або Flatshot, AutoCAD автоматично генерує стандартні плоскі види та розрізи [3]. Цей процес дозволяє наочно побачити, як 3D-об'єкт «перетворюється» на 2D-креслення, формуючи чіткий зв'язок між просторовою формою та її проєкціями.

2. Візуалізація складального вузла.

Робота зі складальним кресленням в 3D-просторі дозволяє не просто розмістити деталі поряд, а точно з'єднати їх, використовуючи прив'язки та об'ємне моделювання. Користувач буквально «в руці» обертає, наближає та розглядає вузол з будь-якого ракурсу. Це допомагає зрозуміти:

- послідовність складання, яку деталь потрібно встановити першою, а яку – останньою;

- доступність для монтажу, наприклад: чи можна закрутити гайкововертом певний болт чи підійти ключем;

- функціональність, чи не заважають одні деталі руху інших.

3. Використання інструментів аналізу, які можна реалізувати за допомогою команд:

- Перетин (Section Plane), цей інструмент дозволяє «розрізати» складальний вузол і заглянути всередину [3]. Це незамінно для розуміння внутрішньої структури, перевірки збігу отворів і аналізу взаємодії деталей, прихованих зовнішнім корпусом.

- Перевірка на перетин (Interference Checking), в AutoCAD можливо автоматично виявити об'єми, де деталі накладаються одна на одну, це розвиває «технологічну пильність» - здатність заздалегідь бачити потенційні конфлікти в конструкції [3].

4. Динамічна презентація та анімація.

Створення невеликих анімацій «складання/розбирання» (за допомогою ShowMotion або просто 3D-орбіти) дозволяє візуалізувати процес. Це найбільш наближений спосіб до реального складання, який активно тренує просторову уяву, оскільки потрібно усвідомлювати не лише статичне положення, а й траєкторію руху кожної деталі.

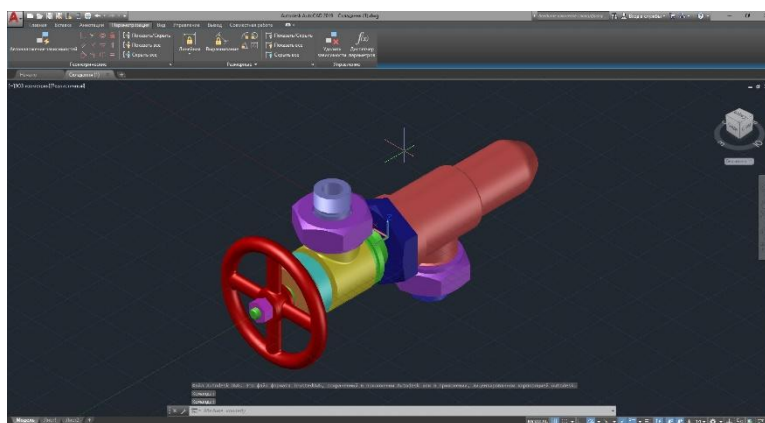

Рис.1. 3D складального вузла в програмі AutoCAD

Практичні кроки для розвитку просторового мислення:

1. Від простого до складного. Потрібно почати з моделювання простих деталей (болт, гайка, втулка), потім перейти до складних корпусів, а згодом об'єднувати їх у прості вузли.

2. Принцип «складання/розбирання». Створюється 3D-модель складального вузла. Потім, окремо креслення складальної одиниці, і тільки тоді креслення кожної окремої деталі.

3. Постійна робота в 3D-просторі. Намагатися не залишатися тільки в одному виді побудови, постійно обертати модель, дивіться на неї знизу, зсередини, використовувати ізометричні види.

4. Аналіз помилок. Якщо побудована з 3D-моделі 2D-вид виглядає некоректно, не просто виправити його в 2D, а повернутися в 3D-модель і знайти причину помилки.

Таким чином, AutoCAD - це не просто інструмент для фіксації ідей, а потужне середовище для їх народження, аналізу та вдосконалення. Систематична робота з 3D-моделями складальних вузлів безпосередньо тренує просторове мислення,

перетворюючи абстрактні уявлення на чіткі, технологічні та перевірені рішення, що є основою якісного інженерного проектування.

Список використаних джерел:

1. Іванова Г.І. Розвиток просторового мислення учнів засобами 3D-моделювання. IV International Multidisciplinary Scientific and Theoretical Conference «The current state of development of world science: characteristics and features». Lisbon, 2022. Р. 135-137. - Режим доступу: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/7036>.
2. Нищак М., Гавриш Т., Улич А. Розвиток просторового мислення учнів на уроках креслення засобами цифрових технологій. Молодь і ринок. No 6-7 (185-186). 2020. С. 16-20. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2020_6-7_5.
2. Інформаційний ресурс <https://forums.autodesk.com/>.

Євтіхов Євгеній Олександрович, здобувач фахової передвищої освіти
ВСП «Світловодський політехнічний фаховий коледж Центральноукраїнського національного технічного університету», Україна

Науковий керівник: Пугач Руслан Сергійович, викладач циклу механіко-технологічних дисциплін
ВСП «Світловодський політехнічний фаховий коледж Центральноукраїнського національного технічного університету», Україна

ВИКОРИСТАННЯ SOLIDCAM В ПРОЦЕСАХ ЕМУЛЯЦІЇ ПРИ ПРОГРАМУВАННІ ВЕРСТАТІВ З ЧИСЛОВИМ ПРОГРАМНИМ КЕРУВАННЯМ

Швидкий розвиток технологій автоматизованого виробництва висуває підвищені вимоги до точності, безпеки та ефективності процесів програмування верстатів з числовим програмним керуванням (ЧПК). Однією з ключових ланок, що забезпечує виконання цих вимог, є віртуальна емуляція.

Віртуальне відтворення роботи верстата з ЧПК на основі створеної керуючої програми за допомогою G-коду - це не просто 3D-візуалізація руху інструменту, а комплексне моделювання, що враховує: геометрію верстата, його кінематику (рух осей, наявність поворотних столів, шпинделів тощо); оснащення (затискні пристрої, заготовку, інструмент, патрони); фізичні межі та обмеження робочого простору [1].

Основні цілі емуляції обробки:

1. Запобігання зіткненням. Емуляція дозволяє виявити можливі зіткнення інструменту з оснасткою, хвостовика з заготовкою або навіть рухомих частин верстата між собою.

2. Перевірка досяжності. Контроль того, чи може інструмент правильно обробити всі необхідні поверхні, особливо в складних багатоосьових операціях (5-осьова обробка).

3. Валідація G-коду. Перевірка правильності синтаксису та логіки керуючої програми, генерації якої часто відбувається прямо в SolidCAM.

4. Оптимізація часу циклу. Віртуальне відтворення дозволяє точно визначити час виконання програми та знайти ділянки, де можна прискорити подачі без шкоди для якості.

5. Зменшення витрат. Усуває потребу в прогонах на реальному верстаті, економить виробничий час, запобігає пошкодженню інструменту, оснастки та самого верстата.

Емуляція вчить не просто «натискати кнопки» в САМ-системі, а розуміти весь технологічний ланцюжок: **CAD-модель > САМ-програмування > Налаштування верстата > Віртуальний прогон > Аналіз помилок > Виправлення > Успішне виконання.**

В рамках практичної реалізації можливостей програми SolidCAM, продемонстровано на прикладі обробки деталі – Вісь. Для реалізації процесу обробки на верстатах з ЧПК, попередньо будуються 3-D модель деталі та заготовки (штамповки) з заздалегідь прорахованими припусками під обробку, імпортують моделі та встановлюють координати для програмування обробки, також обираються

методи закріплення заготовки та поверхні які будуть підлягати обробці на даній операції.

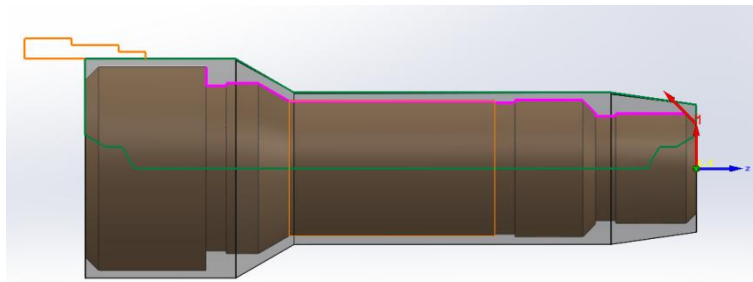

Рис. 1. Імпортована деталь та заготовка з контуром поверхні деталі, який потрібно отримати після обробки

Наступним етапом є вибір або створення різального інструменту для виконання операцій, обирається геометрія та додаткове оснащення, якщо це необхідно, вказується позиціонування інструмента відносно осі заготовки.

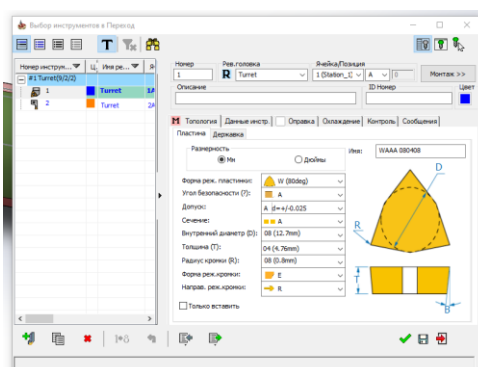

Рис.2. Вікно налаштування параметрів інструменту

Вказуються безпечні відстань підводу та відводу інструменту. У розділі «Технологія» налаштовується чорнове та чистове точіння, обирається стратегію рухів, глибину різання, припуски під наступні переходити. Проподиться перевірка на позиціонування інструменту та зіткнення.

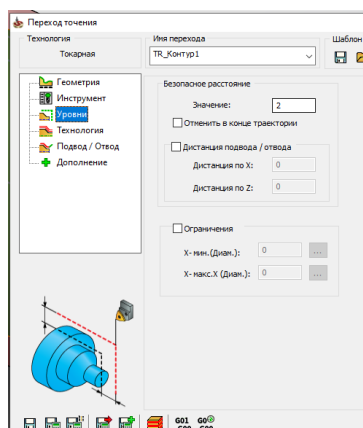

Рис. 3. Вікно налаштування безпечного підводу/відводу інструменту

Наступним етапом є симуляція та перевірка - візуалізація процесу обробки, виявлення можливих колізій, досяжності інструментом всіх зон, створення керуючої програми для реалізації обробки. При виявленні зіткнення емуляція зупиняється, а конфліктуючі об'єкти підсвічуються. Користувач отримує звіт з описом, що саме зіткнулося і на якому рядку G-коду це сталося.

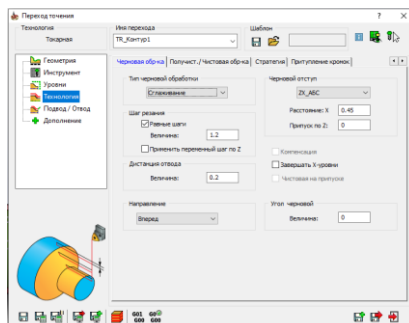

Рис. 4. Вікно налаштування чорнового точіння

Емулятор візуалізує не лише те, що знімається в формі заготовки, але й те, що залишається. Це критично важливо для багатоопераційних процесів, коли необхідно переконатися, що наступний інструмент не зіткнеться з залишковим матеріалом [2]. Кардинально знижується ризик аварійних ситуацій на виробництві. Оператор може бути впевнений в коректності створеної керуючої програми перед її завантаженням на верстат.

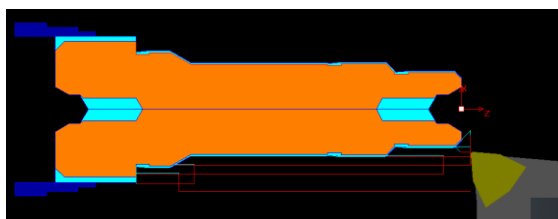

Рис. 5. Траєкторія руху інструменту при чорновій обробці поверхонь

Рис. 6. Траєкторія руху інструменту при чистовій (контурній) обробці поверхонь

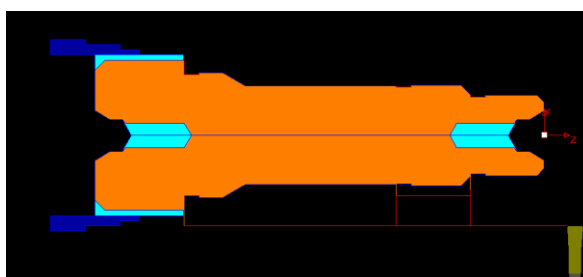

Рис. 7. Траєкторія руху інструменту при нарізанні канавок

N20 G95
N22 X-36.6 Z2
N24 Z-63.322
N26 X-28.832
N28 G1 X-28.6 Z-63.389 F0.1 M8
N30 Z-73
N32 X-32.6
N34 X-33.162 Z-72.972
N36 G0 Z-59.925
N38 X-24.6
N40 G1 Z-64.206
N42 X-25.992 Z-65.412
N44 G2 X-26.1 Z-65.212 L0.4
N46 G1 Z-70.4

Рис.8. Частина керуючої програми

Використання модуля емуляції в SolidCAM є не просто корисною опцією, а невід'ємним елементом сучасного, безпечного та ефективного процесу підготовки виробництва. Він перетворює програмування ЧПК з мистецтва, що ґрунтується на досвіді та інтуїції, на точну, прогнозовану науку.

Список використаних джерел:

1. Гоєнко Д. Дослідження затребуваності системи SolidCAM на сучасному ринку програмних продуктів. IX Всеукраїнська науково-технічна конференція здобувачів вищої освіти ТДАТУ : Всеукр. науково-техн. конф., м. Мелітополь, 10 листоп. - 25 лип. 2021 р. С. 13-14.
2. Інформаційний ресурс <https://www.solidcam.com>

СЕКЦІЯ 16.

ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Самолук Анастасія Денисівна, здобувач передвищої фахової освіти спеціальності 242 «Туризм і рекреація»

Рівненський економіко-технологічний фаховий коледж

Національного університету водного господарства та природокористування, Україна

Науковий керівник: Купчик Руслан Миколайович, викладач

Рівненський економіко-технологічний фаховий коледж

Національного університету водного господарства та природокористування, Україна

ЗЕЛЕНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ МІНІМІЗАЦІЇ ВПЛИВУ ПРОМИСЛОВОСТІ НА ДОВКІЛЛЯ

Сучасна промисловість є одним із ключових чинників антропогенного впливу на довкілля, що спотерігаємо у зростанні обсягів викидів парникових газів, забрудненні водних ресурсів та деградації екосистем. У цих умовах зелені технології постають ефективним інструментом гармонізації взаємодії між виробництвом та природним середовищем [1; 3].

Зелені технології охоплюють комплекс інноваційних технічних та організаційних рішень, спрямованих на зниження екологічного навантаження: впровадження енергоефективного обладнання, перехід на відновлювані джерела енергії, розвиток технологій замкненого циклу та екоорієнтованих систем управління відходами. Їхнє застосування дозволяє мінімізувати використання природних ресурсів, скоротити викиди забруднювальних речовин та підвищити екологічну безпеку виробничих процесів. Як зазначають зарубіжні науковці, «зелені екологічні технології є важливими складовими практик сталого розвитку, які зазвичай асоціюються зі зменшенням деградації довкілля» [3, с. 4].

Особливе значення мають циркулярні моделі виробництва, що передбачають вторинне використання матеріалів, удосконалення логістики та оптимізацію ресурсоспоживання. У виробничій сфері концепція циркулярної економіки утвердилася як стратегія переходу від лінійного виробництва до циклічності, з акцентом на важливості уникнення неефективного використання ресурсів на виробництві. Вона розглядається як «цінність, що створюється завдяки діяльності, спрямованій на мінімізацію використання ресурсів, і визначається як одна зі стратегій сприяння сталому розвитку» [2, с. 1]. Циркулярні моделі виробництва забезпечують високий рівень прозорості та оперативності екологічного менеджменту у поєднанні з цифровими інструментами моніторингу, такими як системи автоматизованого контролю викидів, штучний інтелект для прогнозування екологічних ризиків, «розумні» мережі енергокористування.

Впровадження зелених технологій сприяє не лише екологічній модернізації промисловості, але й економічним вигодам: скороченню витрат на енергію,

підвищенню конкурентоспроможності підприємств, доступу до «зелених» фінансових інструментів і зміцненню міжнародної репутації. У довгостроковій перспективі екологічно відповідальне виробництво стає ключовою умовою сталого розвитку та переходу до низьковуглецевої економіки.

Отже, зелені технології формують основу для трансформації промислового сектору, забезпечуючи баланс між економічним зростанням і збереженням навколишнього природного середовища, що робить їх стратегічним напрямом екологічної політики та інноваційного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Javed, A., Rapposelli, A., Khan, F., Javed, A., & Abid, N. (2024). Do green technology innovation, environmental policy, and the transition to renewable energy matter in times of ecological crises? A step towards ecological sustainability. *Technological Forecasting and Social Change*, 207, 123638. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2024.123638>
2. Lindahl, E., Dahlin, J., & Bellgran, M. (2023). A framework on circular production principles and a way to operationalise circularity in production industry. *Cleaner Production Letters*, 4, 100038. <https://doi.org/10.1016/j.clpl.2023.100038>
3. Sharif, A., Bashir, U., Mehmood, S., Cheong, C. W., & Bashir, M. F. (2024). Exploring the impact of green technology, renewable energy and globalization towards environmental sustainability in the top ecological impacted countries. *Geoscience Frontiers*, 15(6), 101895. <https://doi.org/10.1016/j.gsf.2024.101895>

Потапчук Анна Михайлівна, здобувач вищої освіти природничого факультету
Житомирський державний університет імені Івана Франка м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Онищук Ірина Петрівна, доцент кафедри екології та географії
Житомирський державний університет імені Івана Франка м. Житомир, Україна

ШТУЧНЕ ОСВІТЛЕННЯ ЯК ФАКТОР ЗМІНИ БІОРИТМІВ І КОГНІТИВНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ

Світлове забруднення — це надмірне або невідповідне використання штучного освітлення, яке змінює природні біоритми людини, впливає на якість сну, психоемоційний стан і працездатність. У сучасному урбанізованому середовищі, де штучне світло присутнє практично цілодобово, ця проблема набуває особливої гостроти. Найбільш вразливою категорією є студентська молодь, яка активно користується електронними пристроями в темний час доби — як у навчальних цілях, так і для дозвілля. [4]

Порушення режиму освітлення, зокрема у вечірній період, може призводити до зниження якості сну, погіршення концентрації уваги, зорового перенапруження та емоційної нестабільності. [3; 7] Водночас тип освітлення, його яскравість і спектральні характеристики здатні як покращувати, так і погіршувати самопочуття, впливати на продуктивність і загальний психофізіологічний стан.

З метою виявлення реального впливу штучного освітлення на самопочуття, сон і когнітивну активність було проведено опитування серед студентів різних спеціальностей віком 17–25 років. Отримані результати дозволяють оцінити рівень обізнаності молоді щодо гігієни світлового середовища, виявити поширені практики використання освітлення та визначити потенційні ризики, пов'язані з тривалим впливом штучного світла.

Таким чином, дослідження є актуальним не лише в контексті медико-біологічної оцінки впливу світла, а й як інструмент формування здорових освітніх і побутових звичок, що сприяють збереженню психофізіологічного здоров'я молоді.

Було опитано 39 студентів, які зазначили відчутність хронічних захворювань. За результатами анкетування встановлено, що переважна більшість респондентів (близько 80–85 %) користуються штучним освітленням на постійній основі, здебільшого у вечірній період — під час навчальної діяльності або перегляду цифрового контенту. Лише 10 % учасників зазначили, що вмикають світло епізодично, а 5 % — рідко. Отримані дані свідчать про те, що молодь перебуває під систематичним впливом штучного світла, що може мати значний вплив на фізіологічні та когнітивні процеси. [1; 6]

Аналіз переваг щодо типу освітлення показав, що найбільш популярним серед студентів є тепле жовте світло, яке обрали близько 60 % респондентів. Такий спектр сприймається як комфортний для зору та асоціюється з розслабленням. Холодне біле світло використовують приблизно 25 % опитаних, відзначаючи його здатність стимулювати концентрацію, хоча й визнаючи підвищене зорове навантаження. Ще 15 % надають перевагу нейтральному або комбінованому освітленню. [2; 3]

Щодо яскравості, понад 65–70 % студентів обрали середній рівень освітлення як оптимальний для навчання. Яскраве світло вважають прийнятним близько 20 %, тоді

як 10–15 % надають перевагу слабкому або тьмяному освітленню, особливо у вечірній час. Це підтверджує, що надмірна яскравість може спричиняти втому, а недостатнє освітлення — знижувати рівень уваги та викликати сонливість.

У контексті впливу штучного світла на якість сну встановлено, що близько 70–75 % студентів відзначають негативний вплив освітлення — зокрема екранів електронних пристроїв — на процес засинання. При цьому лише 30–35 % респондентів постійно користуються «нічним режимом» або фільтрами синього світла, тоді як 20–25 % — періодично, а 40–45 % — взагалі не застосовують жодних засобів світлової гігієни. Це свідчить про недостатній рівень практичного впровадження рекомендацій щодо зменшення впливу синього спектра світла, попри загальне усвідомлення його потенційної шкоди. [3; 7]

Додатково встановлено, що 45 % студентів хоча б іноді стикаються з труднощами засинання після користування гаджетами, тоді як лише 10–15 % не мають таких проблем. Це дозволяє припустити наявність кореляції між тривалістю використання екранів у вечірній час та порушенням сну.

Вплив освітлення на когнітивні функції та емоційний стан також виявився значущим: понад 40–45 % респондентів повідомили про позитивний вплив комфортного освітлення на продуктивність і настрій, тоді як 55–60 % не зафіксували суттєвих змін. Отже, оптимальні параметри освітлення можуть сприяти підвищенню навчальної ефективності. [3; 5]

У нічний період більшість студентів (70–75 %) надають перевагу повній темряві або тьмяному нічному світлу, вважаючи такі умови найбільш сприятливими для відпочинку. Решта 25–30 % залишають світло або екрани ввімкненими, що, згідно з науковими даними, може призводити до фрагментованого сну та ранкової втоми. [4; 7]

Водночас близько 55 % опитаних визнають, що іноді відчувають втому очей або легкий дискомфорт після тривалого перебування при штучному освітленні. Решта 45 % не звертають на це уваги або не відчувають виражених змін. Це свідчить про те, що навіть слабке або тьмяне освітлення, за умови його незбалансованості, може негативно впливати на зорову систему та загальне самопочуття. [2; 5]

Результати дослідження свідчать про наявність взаємозв'язку між параметрами штучного освітлення та рівнем працездатності й когнітивної активності здобувачів освіти. Зокрема, комфортне світлове середовище — за умови оптимальної яскравості та спектральної температури — сприяє покращенню концентрації уваги, стабілізації емоційного стану та підвищенню навчальної ефективності. Водночас надмірна яскравість або тривале використання холодного світла можуть провокувати зорове перенапруження, втому та зниження продуктивності. Отже, збалансоване освітлення є важливим чинником підтримки когнітивних функцій і загального психофізіологічного комфорту студентської молоді.

Таким чином, дослідження є актуальним не лише в контексті гігієни освітлення, а й у ширшому аспекті — як частина міждисциплінарного підходу до збереження здоров'я, оптимізації навчального процесу та формування екології освітнього середовища для молоді.

Рекомендовано скорочувати час користування екранами перед сном, використовувати тепле світло замість холодного, вмикати фільтри синього випромінювання на гаджетах і дотримуватися режиму «цифрової гігієни».

Рекомендується використання теплого або нейтрального світла середньої яскравості в аудиторіях і гуртожитках для зниження зорового навантаження. Заохочувати здобувачів адаптувати освітлення під власні потреби — змінювати яскравість, колірну температуру, використовувати локальні джерела світла. Це допоможе зменшити негативний вплив світлового забруднення та покращити якість відпочинку студентів. [5; 7]

Список використаних джерел:

1. Falchi, F., Cinzano, P., Duriscoe, D. та ін. The new world atlas of artificial night sky brightness. *Science Advances*, 2016, vol. 2, no. 6.
2. Haim, A., Portnov, B. *Light Pollution as a New Risk Factor for Human Health*. Springer, 2013. 275 p.
3. Chepesiuk, R. Missing the dark: health effects of light pollution. *Environmental Health Perspectives*, 2009, vol. 117, no. 1, pp. A20–A27.
4. International Dark-Sky Association (IDA). *Light pollution and human health*. Tucson: IDA, 2021.
5. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Інформаційні матеріали про вплив штучного освітлення на здоров'я людини. Київ: МЗДПР, 2023.
6. NASA Earth Observatory. *Nighttime lights and the environment*. Доступно: <https://earthobservatory.nasa.gov>
7. World Health Organization. *Environmental noise and light pollution: impacts on health*. Geneva: WHO, 2020. 52 p.

СЕКЦІЯ 17.

КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

Дмитрук Олександр Ярославович, аспірант технологічного факультету
Луцький національний технічний університет, Україна

Науковий керівник: Суринович Олена Миколаївна, канд.техн.наук, доцент
Кафедра інженерії програмного забезпечення
Луцький національний технічний університет, Україна

UI/UX DESIGN TOOLS - НЕЗАМІННІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ СТВОРЕННЯ КОНТЕКСТНО-АДАПТИВНИХ ІНТЕРФЕЙСІВ

Програмні системи сьогодні все частіше використовують контекстно-адаптивні інтерфейси, тобто такі, які змінюють свою структуру, вигляд чи функціонал відповідно до різних факторів. До таких факторів належать: тип пристрою, пора дня, місце розташування користувача, його дії, мова, доступність, і т. п. Для створення якісного продукту потрібно правильно скомбінувати усі наведені параметри.

Програмне забезпечення для створення контекст-адаптивних інтерфейсів можна поділити на шість основних груп, які різняться своїми цілями використання, етапами розробки, на яких їх використовують та функціями. До таких належать: інструменти проектування інтерфейсів (UI/UX Design Tools), фреймворки та бібліотеки для програмної реалізації, системи та бібліотеки компонентів (UI Kits / Design Systems), інструменти для створення контекстно-адаптивних інтерфейсів, інструменти тестування та інтегровані середовища розробки (IDE). Кожна з цих груп несе свій вклад в розробку інтерфейсу майбутнього програмного забезпечення.

На етапі створення макетів, прототипів та дизайну майбутнього інтерфейсу використовують інструменти проектування (UI/UX Design Tools). Можна сказати, що будь-який інтерфейс можливо створити і без даного інструменту – це справді так. Проте, чи буде така програма якісною? Очевидно, що ні, а створення контекстно-адаптивних інтерфейсів, без даного інструменту взагалі неможливе.

Інструменти проектування інтерфейсів, відіграють ключову роль у створенні зручного, функціонального і привабливого інтерфейсу. Важливо розуміти, що хороший UX-дизайн не тільки робить продукт зручнішим для користувача, а й має прямий вплив на успіх кінцевого результату[1]. До таких інструментів належать: Figma, Adobe XD, ProtoPie, Axure, Framer, і т. д.

Їх можна розділити на три підтипи:

- Графічні редактори (Figma, Adobe XD)
- Інструменти для прототипів (Axure, ProtoPie)
- Платформи спільного UX-дизайну (Framer)

1) Графічні редактори – це інструменти для створення візуальної структури інтерфейсу: вибір шрифтів, кольорів, розташування кнопок, іконок, зображень. Основні можливості даного інструменту – це масштабування об'єктів без втрати якості, повторне використання елементів, підлаштування макетів під різні розміри екранів і централізоване керування кольорами та шрифтами.

2) Інструменти для прототипів – це платформи, які використовуються дизайнерами для створення інтерактивних мокапів цифрових продуктів[2]. Вони перетворюють статичні макети у функціональні прототипи з реалістичною поведінкою об'єктів. Вони дозволяють виявити недоліки зручності інтерфейсу до розробки коду. Такі елементи даю ряд можливостей. Наприклад, додається інтерактивність у вигляді натискання кнопок, зміни під час наведення на елементи. Симуляція сценаріїв користувача, тобто заповнення форм, переходи між екранами. Також можлива анімація елементів та імпорт макетів з графічних редакторів.

3) Платформи спільного UX-дизайну дозволяють спільну роботу дизайнерів, розробників та менеджерів у процесі створення дизайну. Можливості цієї групи – це хостинг і демонстрація прототипів у браузері, збирання відгуків, аналітика взаємодії, генерація коду CSS-стилів, робота з контролем версій та коментарями та інтеграція з іншими інструментами для управління проектами - Jira, Slack, GitHub, тощо.

Кожен з цих підтипів має безліч різних представників, платні та безкоштовні програми, прості у використанні та такі, які потребують додаткового навчання. Кожен обирає програму відповідну до його вподобань та потреб. В таблиці 1, наведений розбір провідних інструментів з кожного наведеного вище підтипу, з використанням інформації на основі джерел [3-5]. До таких належать Figma, як представник графічного редактора, ProtoPie – інструмент інтерактивного прототипування та Framer, як платформа спільного UX-дизайну.

Таблиця 1

Критерій	Figma (графічний редактор)	ProtoPie (інтерактивне прототипування)	Framer (платформа спільного UX-дизайну)
Тип ПЗ	Векторний онлайн-редактор для UI/UX дизайну	Інструмент для створення інтерактивних, функціональних прототипів	Платформа для створення, тестування й публікації прототипів із можливістю командної роботи
Основне призначення	Розробка макетів інтерфейсів, дизайн систем, UI-компонентів	Створення реалістичних прототипів із логікою та взаємодіями	Командне UX-проектування, інтеграція дизайну з розробкою
Рівень інтерактивності	Обмежена (перехід між фреймами, прості анімації)	Висока (умовна логіка, змінні, сенсорні взаємодії, анімації)	Середня (переходи, інтеграція з React для поведінки елементів)
Можливість співпраці	Повна — одночасна робота кількох користувачів у реальному часі	Обмежена — можна обмінюватися файлами або коментувати	Повна — спільне редагування, коментування, інтеграції з GitHub, Slack
Імпорт / експорт	Підтримує експортування у SVG, PNG, PDF, CSS, JSON; імпорт із Sketch	Імпорт із Figma, Sketch, XD; експорт як інтерактивного прототипу для тестів	Експорт у React-код, HTML, інтеграція з CMS або хостингом Framer

Продовження табл. 1

Критерій	Figma (графічний редактор)	ProtoPie (інтерактивне прототипування)	Framer (платформа спільного UX-дизайну)
Штучний інтелект / автоматизація	Є плагіни з AI-допомогою (генерація контенту, зображень, кольорів)	Немає вбудованого AI, але підтримує складну логіку поведінки	Має вбудовані AI-функції для генерації макетів та текстів
Навчальна складність	Низька — інтуїтивний інтерфейс, багато безкоштовних курсів	Середня — потрібне розуміння логіки, змінних і тригерів	Середня — суміш дизайну та розробки, потребує знання React (для просунутих функцій)

Кожен з цих інструментів має визначені задачі, які можна та необхідно використовувати під час створення якісних продуктів. Адже вони є незамінними під час проектування та створення контекстно-адаптивних інтерфейсів, які швидко розвиваються та витісняють простіші продукти з ринку. Правильна комбінація UI/UX Design Tools дозволить створити макети високоякісних програм з економією часу, візуалізацією майбутнього продукту та тісною комунікацією усіх задіяних - розробників, менеджерів та дизайнерів.

Список використаних джерел:

1. Інструменти для ui ux дизайнера | Найкращі рішення. (б. д.). FoxmindEd. <https://foxminded.ua/instrumenty-dlia-ui-ux-dyzainera/> (дата звернення 06.11.25)
2. Darina. (2025, 16 січня). 16 найкращих інструментів для прототипування 2025. Komarov.Design: Все про UI/UX, графічний дизайн та AI в Україні. <https://www.komarov.design/16-naikrashchikh-instrumentiv-dlia-prototipuvannia-2025/> (дата звернення 06.11.25)
3. What is Figma? (б. д.). Figma Learn - Help Center. <https://help.figma.com/hc/en-us/articles/14563969806359-What-is-Figma> (дата звернення 06.11.25)
4. ProtoPie: Interactive Prototyping Tool. (б. д.). ProtoPie. <https://www.protopie.io/> (дата звернення 06.11.25)
5. Framer: Build beautiful websites without code. (б. д.). Framer: Create a professional website, free. No code website builder loved by designers. <https://www.framer.com/design/> (дата звернення 06.11.25)

Білоус Дмитро Юрійович, здобувач вищої освіти факультету інфокомунікацій
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Дегтярьов Олександр Валентинович, канд. техн. наук,
доцент кафедри інформаційно-вимірювальних технологій
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

АВТОМАТИЗОВАНЕ ТЕСТУВАННЯ ВЕБЗАСТОСУНКІВ НА ОСНОВІ ПІДХОДУ BEHAVIOR-DRIVEN DEVELOPMENT

Актуальність У сучасних умовах розвитку цифрових технологій вебзастосунки стали ключовим інструментом для бізнесу, освіти та щоденного життя користувачів. Надійність і якість таких систем безпосередньо залежать від ефективності процесу тестування [1]. Традиційні методи ручного тестування, попри свою універсальність, характеризуються високими часовими витратами та людським фактором. Тому актуальним є впровадження автоматизованих методів тестування, які забезпечують стабільність, повторюваність результатів та зменшення витрат на контроль якості [2]. Одним із найбільш ефективних сучасних підходів є Behavior-Driven Development (BDD) – розвиток орієнтований на поведінку, який поєднує технічні та бізнесові аспекти тестування, забезпечуючи прозору взаємодію між розробником, тестувальником і замовником [3].

Мета. Метою дослідження є аналіз, порівняння та практичне впровадження сучасних підходів до автоматизованого тестування вебзастосунків на основі методології BDD. Основними завданнями є:

- дослідити особливості ручного та автоматизованого тестування; порівняти BDD із традиційними методами Unit та Functional тестування;
- реалізувати систему автоматизованих тестів для вебзастосунку на базі WordPress;
- оцінити ефективність впровадження BDD при контролі якості вебсайтів.

Основні положення У дослідженні застосовано стек технологій Python, Selenium WebDriver, Behave, Allure та CMS WordPress із плагіном WooCommerce [3-5]. BDD-сценарії були описані мовою Gherkin за структурою Given–When–Then, що дозволило формалізувати поведінку користувача у вигляді зрозумілих тестових сценаріїв. Selenium WebDriver забезпечив імітацію дій користувача в браузері, Behave відповідав за логіку виконання сценаріїв, а Allure – за формування звітності про результати тестування.

Розроблено систему автоматизованих тестів, яка охоплює ключові функціональні можливості інтернет-магазину: авторизацію користувачів, роботу з кошиком, оформлення замовлень і редагування профілю. Отримані результати показали, що використання BDD-підходу забезпечує високу прозорість процесу тестування, скорочує час розробки тестових сценаріїв та підвищує ефективність комунікації між учасниками проєкту. Завдяки інтеграції з Allure було досягнуто детальної візуалізації результатів тестів, що спростило аналіз і відстеження регресій.

Висновки. Використання підходу Behavior-Driven Development у процесі автоматизованого тестування дозволяє об'єднати технічну точність тестів і бізнес-

орієнтовану логіку опису вимог. Реалізований у роботі підхід забезпечує підвищення якості вебзастосунків, зменшення витрат часу на перевірку та покращення взаєморозуміння між учасниками розробки. Отримані результати підтверджують доцільність використання BDD у сучасних проєктах із тестування програмного забезпечення.

Список використаних джерел:

1. FoxmindEd: Тестування програмного забезпечення. URL: <https://foxminded.ua/testuvannia-prohramnoho-zabezpechennia/> (дата звернення: 02.11.2025)
2. QaLight: Автоматизоване тестування. URL: <https://qalight.ua/baza-znaniy/avtomatizovane-testuvannya/> (дата звернення 02.11.2025)
3. Selenium: Selenium Documentation. URL: <https://www.selenium.dev/documentation/> (дата звернення 02.11.2025)
4. Behave: behave 1.4.0.dev0 documentation. URL: <https://behave.readthedocs.io/en/latest/> (дата звернення 02.11.2025)
5. Allure: Introduction. URL: <https://allurereport.org/docs/> (дата звернення 02.11.2025)

Хомін Віталій Русланович, здобувач вищої освіти факультету комп'ютерних та інформаційних технологій

Луцький національний технічний університет, Україна

Науковий керівник: Лавренчук Світлана Василівна, канд.техн.наук, доцент, доцент кафедри комп'ютерної інженерії та безпеки

Луцький національний технічний університет, Україна

ІНТЕГРОВАНА СИСТЕМА НА ESP32 ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РЕКОНСТРУКЦІЇ ІНФРАЧЕРВОНИХ СИГНАЛІВ

Актуальність дослідження зумовлена широким застосуванням інфрачервоного (ІЧ) випромінювання [1] як каналу передавання сигналів керування побутовими електронними пристроями, наприклад системами RGB-освітлення [2] або іншою електронікою. Функціональність таких пристроїв може бути відтворена шляхом точного клонування та ретрансляції отриманих ІЧ-команд.

Зростаючий інтерес до методів зворотного інжинірингу ІЧ-протоколів [3, 4] серед інженерів та технічних ентузіастів актуалізує потребу в автоматизації процесів керування та поглибленому дослідженні принципів взаємодії побутових пристроїв. У цьому контексті розроблення апаратно-програмного засобу з відкритим програмним забезпеченням для захоплення, моніторингу та високоточного відтворення ІЧ-сигналів є науково й практично значущим завданням. Такий комплекс може слугувати інструментом для аналізу нестандартних протоколів передавання даних і створення інтерфейсів, здатних інтегрувати різноманітні пристрої в єдину систему автоматизованого керування.

Використано мікроконтролер ESP32, який завдяки вбудованим модулям Wi-Fi та Bluetooth забезпечив можливість дистанційного збору даних та інтеграцію з комп'ютерними засобами аналізу.

Апаратна частина системи складається з ІЧ-приймача для реєстрації сигналів, ІЧ-випромінювача із транзисторним підсилювачем для їх відтворення та інтерфейсу USB для передачі вимірюваних параметрів на персональний комп'ютер.

З метою підвищення завадостійкості застосовано RC-фільтр та стабілізоване живлення 5V/3,3V. Транзисторний ключ забезпечив комутацію струму, необхідного для роботи ІЧ-світлодіода, що перевищує можливості вихідних ліній ESP32.

Програмна частина реалізована у вигляді трьох модулів: засіб зчитування часових характеристик сигналу на ESP32 (C++/Arduino); модуль аналізу та декодування у середовищі Python із використанням бібліотек numpy, pandas, matplotlib; модуль формування відтворюваного сигналу з програмним заданням несучої частоти та інтервалів.

Алгоритм функціонування системи містить прийом ІЧ-сигналу, вимірювання часових параметрів, їх передавання на ПК, декодування структури протоколу та подальше відтворення сформованої послідовності імпульсів.

Під час проведення експериментів успішно виконано зчитування нестандартного ІЧ-протоколу побутового світильника, побудовано часову модель сигналу та сформовано еквівалентну керувальну послідовність.

Роботоздатність системи підтверджено коректною реакцією побутового пристрою на синтезований сигнал, що засвідчує повну реалізацію циклу зворотної інженерії ІЧ-протоколу.

Результати дослідження демонструють ефективність застосування ESP32 як платформи для побудови універсального інструменту аналізу та реконструкції інфрачервоних сигналів, що має значну науково-практичну цінність та може слугувати основою для подальших досліджень у сфері інтелектуальних систем керування та IoT-пристроїв.

Список використаних джерел:

1. STM32 – Частина 6: Робота з інфрачервоним сигналом (IR). *HackYourMom*. URL: <https://hackyourmom.com/osvita/vid-dyvannyh-kibervoyiniv/stm32-chastyna-6-robota-z-infrachervonym-sygnalom-ir/> (дата звернення: 14.10.2025).
2. Instructables. Reverse Engineering: RGB LED Bulb With IR Remote. *Instructables*. URL: <https://www.instructables.com/Reverse-Engineering-RGB-LED-Bulb-with-IR-remote/> (дата звернення: 11.10.2025).
3. Depau D. Reverse-engineering an AC IR remote protocol. *Davide Depau's Blog*. URL: <https://blog.depau.eu/2021/06/12/ir-remote-revend/> (дата звернення: 07.11.2025).
4. Reverse engineering IR protocols without a logic analyzer. *Projects page*. URL: <https://mylonasc.github.io/2019-02-09-reverseeng/> (дата звернення: 12.10.2025).

Курінна Дар'я Сергіївна, здобувач вищої освіти факультету комп'ютерних наук
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Кравець Наталя Сергіївна, доцент кафедри програмної інженерії, кандидат технічних наук, доцент
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

МОДЕЛІ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИСОКОПРОДУКТИВНИХ ОБЧИСЛЕНЬ У C++: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Вступ. Сучасна мова C++ підтримує широкий спектр моделей паралелізму, серед яких паралельні алгоритми стандартної бібліотеки (parallel STL), асинхронне програмування, багатопоточність, SIMD-векторизація, а також засоби розпаралелювання OpenMP та Intel TBB, що реалізують різні підходи до обробки даних та задач. SIMD-векторизація може застосовуватися разом із багатопоточністю, підсилюючи обчислювальну продуктивність, тоді як одночасне використання OpenMP та Intel TBB в одному модулі не рекомендується через суттєву різницю моделей розпаралелювання. Ці технології формують загальний контекст розвитку високопродуктивних обчислень у C++ та відображають сучасні тенденції, які також підтримуються оновленнями стандартів C++20 – C++26.

У межах представлених тез основну увагу зосереджено на комбінуванні класичної багатопоточності та асинхронних механізмів C++20 як ефективного підходу для обробки CPU-bound та I/O-bound завдань. Показано, що таке комбінування дозволяє раціонально використовувати ресурси системи, зменшувати затримки та забезпечувати стабільну продуктивність у високонавантажених обчислювальних середовищах.

Аналіз проблеми. Основною передумовою для еволюції парадигм програмування стала фундаментальна зміна в архітектурі процесорів. Епоха, коли продуктивність зростала автоматично зі збільшенням тактової частоти, завершилася, що було чітко сформульовано як "The Free Lunch Is Over" [1]. Це змусило розробників шукати нові шляхи підвищення продуктивності через паралелізм, що стало ключовим аспектом сучасної інженерії програмного забезпечення [5].

Першою відповіддю на цей виклик стала багатопоточність — модель, де програма виконується в кількох паралельних потоках. Мови, як-от C++, отримали потужні інструменти для реалізації цієї моделі [2]. Проте цей підхід має суттєві обмеження: складність керування спільними даними та ризики взаємних блокувань (deadlocks) і станів гонитви (race conditions) [3]. Ці проблеми стимулювали пошук альтернатив. Важливо зазначити, що паралельно зі становленням багатопоточності в екосистемі C++ розвивалися й інші підходи до високопродуктивних обчислень — паралельні алгоритми (parallel STL), SIMD-векторизація, а також бібліотеки OpenMP та Intel TBB, які представляють різні моделі розпаралелювання. Проте в межах цих тез основна увага приділяється саме тим підходам, що безпосередньо вплинули на формування сучасних моделей роботи з CPU-bound та I/O-bound навантаженнями.

Варто також підкреслити, що еволюція не була лінійною. Паралельно розвивалися й інші концепції, такі як модель акторів (Actor Model), що уникає спільної пам'яті, та потоки на рівні користувача (fibers, напр. Boost.Fiber), спрямовані на

спрощення синхронізації [4]. Однак асинхронна модель з неблокуючим I/O, що розглядається далі, отримала найбільше розповсюдження для вирішення задач, орієнтованих на інтенсивну взаємодію з вводу-виводу.

Викладення основного матеріала. Еволюція парадигм була зумовлена необхідністю розрізняти два типи завдань: CPU-bound (інтенсивні обчислення) та I/O-bound (очікування даних).

Багатопоточність історично була відповіддю на CPU-bound завдання. Вона дозволяє розподілити обчислювальне навантаження між ядрами процесора, досягаючи справжнього паралелізму, коли кілька потоків виконуються одночасно. Однак її переваги нівелюються при роботі з I/O-bound завданнями. У класичній синхронній моделі потік, що ініціював запит, блокується — тобто простоє, марно витрачаючи ресурси, — доки не отримає відповідь.

Саме для вирішення проблеми блокування виникла асинхронна модель. Її ключова перевага — неблокуюче виконання. Замість того, щоб блокувати потік, асинхронна операція ініціює запит і негайно повертає керування. Це дозволяє одному потоку керувати тисячами одночасних операцій вводу-виводу, перемикаючись між ними в міру надходження результатів.

Порівняння трьох основних моделей обробки завдань (рис. 1) наочно демонструє ці відмінності. Синхронна модель змушена простоювати (блокуватися) під час очікування. Багатопоточна модель вирішує це, виконуючи інші задачі паралельно, але ціною створення нових потоків. Асинхронна ж модель обробляє всі задачі в одному потоці, усуваючи блокування.

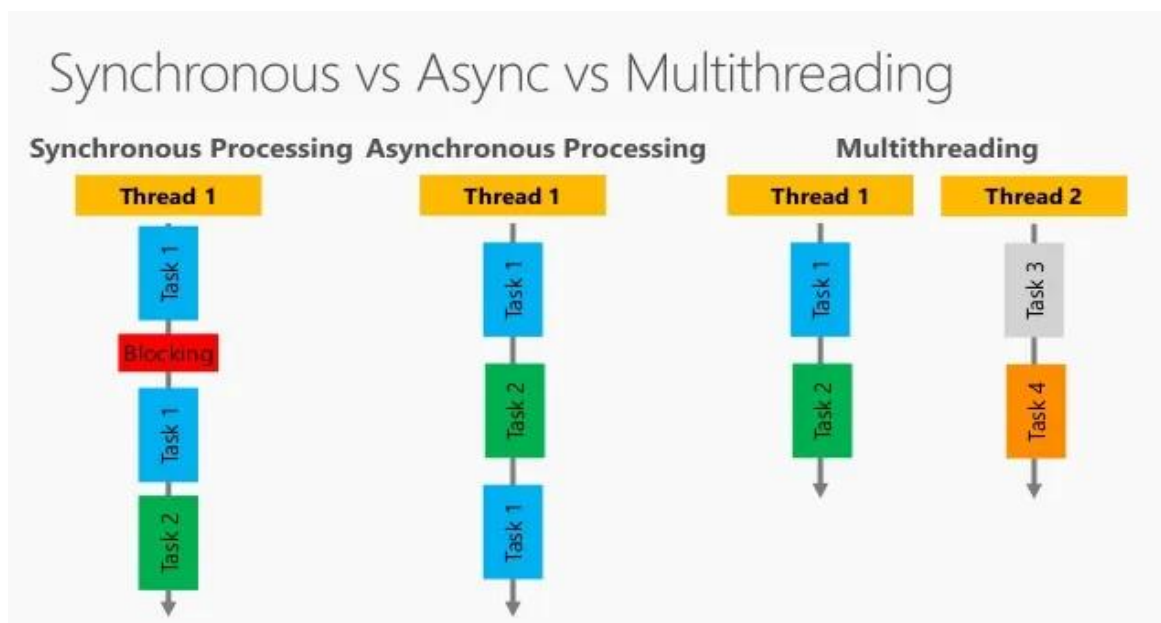

Рис. 1. Порівняння моделей обробки: синхронна (блокуюча), асинхронна (неблокуюча) та багатопоточна (паралельна)

Роль цих еволюційних змін у забезпеченні продуктивності є критичною. Наприклад, у системах «розумного дому» асинхронне програмування дозволяє миттєво реагувати на події від десятків датчиків, використовуючи мінімум ресурсів, чого було б важко досягти за допомогою класичної блокуючої багатопоточності [6].

Ключові переваги та обмеження обох основних підходів наведено в (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняння багатопоточності та асинхронного програмування

Характеристика	Багатопоточність (Multithreading)	Асинхронне програмування (Asynchronous)
Оптимально для	CPU-bound завдань (обчислення)	I/O-bound завдань (очікування)
Основна перевага	Справжній паралелізм на багатоядерних ЦП	Висока пропускна здатність при I/O
Основне обмеження	Складність синхронізації, блокування	Складність потоку керування
Реалізація в C++	std::thread, std::mutex	C++20 Coroutines, Boost.Asio

Висновки. Попри наявність у C++ ширшого спектра моделей паралелізму, у цій роботі зосереджено увагу саме на поєднанні багатопоточності та асинхронного програмування як найбільш релевантних для обробки CPU-bound та I/O-bound завдань.

Проведений аналіз показує, що подальший розвиток високопродуктивних систем ґрунтується не на виборі між багатопоточністю та асинхронністю, а на їхньому грамотному комбінуванні, оскільки ці підходи зайняли чітко визначені сфери застосування. Багатопоточність залишається оптимальною для CPU-bound задач, де потрібен справжній паралелізм на багатоядерних архітектурах, тоді як асинхронні механізми є стандартом для I/O-bound систем завдяки усуненню дорогих блокувань потоків.

Ключовим результатом є те, що поєднання цих моделей забезпечує сучасним програмним системам високу продуктивність і масштабованість, перевершуючи ефективність «чистих» підходів, що підтверджується порівняльним аналізом (рис. 1, табл. 1). Перспективним напрямом розвитку є корутини C++20, які спрощують створення неблокуючих алгоритмів і усувають складність керування потоком виконання, характерну для класичної асинхронності, зберігаючи при цьому природний послідовний стиль коду. Це суттєво полегшує розробку та підтримку складних паралельних систем.

Список використаних джерел:

1. Sutter H. The Free Lunch Is Over: A Fundamental Turn Toward Concurrency in Software [Електронний ресурс]. – 2005. – Режим доступу: www.gotw.ca/publications/concurrency-ddj.htm (дата звернення: 11.11.2025).
2. Acar U. A., Chargueraud A., Rainey M. An Introduction to Parallel Computing in C++ [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу: www.cs.cmu.edu/afs/cs/academic/class/15210-f18/www/pasl.html (дата звернення: 12.11.2025).
3. Williams A. C++ Concurrency in Action. – 2-ге вид. – Shelter Island (NY): Manning Publications Co., 2019. — 620 с.
4. Wataru E., Shigeyuki S., Kenjiro T. Composable Threads: Rethinking User-level Threads with Composability and Parametricity in C++. Journal of Information Processing. – 2022. – Vol. 30. – P. 269–282. – Режим доступу: <https://doi.org/10.2197/ipsjip.30.269> (дата звернення: 12.11.2025).
5. Zhulkovskiy O., Zhulkovska I., Shevchenko V., Vokhmianin H. Evaluation of the efficiency of the implementation of parallel computational algorithms using the library in C++ [Електронний ресурс]. – 2022. – № 3. – С. 49–55. – DOI: <https://doi.org/10.31891/cs-it-2022-3-6> (дата звернення: 12.11.2025).
6. Дьяков С., Самойдук А. Асинхронне програмування як засіб підвищення продуктивності системи керування розумним домом. Автоматизація систем керування: науковий журнал КПІ. – 2020. – Т. 1, № 2. – С. 56–61. – Режим доступу: <https://asac.kpi.ua/article/view/226822> (дата звернення: 12.11.2025).

Мартинів Василь Назарович, здобувач вищої освіти факультету інформаційних технологій

ПрАТ ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Україна

Науковий керівник: Кавун Сергій Віталійович, доктор економічних наук, професор кафедри комп'ютерних інформаційних систем і технологій

ПрАТ ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Україна

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ АРХІТЕКТУРНИХ ПІДХОДІВ ДО ПОБУДОВИ SAAS-СИСТЕМ: МІКРОСЕРВІСИ VS МОНОЛІТНА АРХІТЕКТУРА

Хмарні SaaS-рішення демонструють експоненційне зростання попиту, особливо в сегменті малого та середнього бізнесу. Глобальний ринок систем управління проектами перевищив 6 млрд доларів США з прогнозованим річним зростанням 10-15% [1]. Водночас вибір оптимальної архітектури залишається критичним викликом для розробників, оскільки впливає на масштабованість, швидкість розробки та експлуатаційні витрати системи.

Мета дослідження – провести емпіричний порівняльний аналіз мікросервісної та монолітної архітектур у контексті розробки SaaS-платформ для управління бізнес-процесами з оцінкою їх технічних та економічних характеристик.

Для досягнення мети було проведено багатокритеріальне порівняння архітектурних підходів за методологією багатфакторного аналізу з визначенням вагових коефіцієнтів критеріїв. Аналіз охоплював сім ключових параметрів: складність розробки та підтримки, швидкість впровадження нових функцій, масштабованість під навантаженням, відмовостійкість системи, вимоги до інфраструктури, можливості автоматизації розгортання та час відновлення після збоїв.

Експериментальна частина включала створення прототипу SaaS-системи в обох архітектурах з однаковим функціоналом (управління клієнтами, проектами, завданнями) та проведення навантажувального тестування. Мікросервісна реалізація базувалась на Node.js з контейнеризацією через Docker, монолітна – на аналогічному стеку без декомпозиції сервісів.

Результати порівняльного аналізу виявили суттєві відмінності у характеристиках підходів. Монолітна архітектура демонструє перевагу на початкових етапах: час розробки MVP скоротився на 35%, складність налаштування інфраструктури – в 2.3 рази, а вимоги до ресурсів сервера – на 40% порівняно з мікросервісним підходом. Час розгортання оновлень склав 12 хвилин проти 28 хвилин у мікросервісах.

Водночас мікросервісна архітектура виявила критичні переваги при масштабуванні. Горизонтальне масштабування окремих компонентів під специфічним навантаженням забезпечило зниження споживання ресурсів на 54% порівняно з вертикальним масштабуванням монолітної системи. Показник відмовостійкості (MTBF) зріс у 3.2 рази завдяки ізоляції сервісів. Час відновлення після критичного збою (MTTR) скоротився з 18 до 4 хвилин, оскільки рестарт потребують лише постраждалі модулі.

Економічний аналіз продемонстрував точку беззбитковості (break-even point) при 250-300 активних користувачах системи. До цього порогу експлуатаційні витрати

монолітного рішення на 47% нижчі за мікросервісне через спрощену інфраструктуру. Після перевищення порогу перевага змінюється на користь мікросервісів завдяки селективному масштабуванню компонентів під реальним навантаженням.

Аналіз технічного боргу виявив його інтенсивне накопичення в монолітній архітектурі після 8-10 місяців активної розробки. Час впровадження нових функцій збільшився на 64%, кількість регресивних помилок зросла втричі. Мікросервісна архітектура демонструє лінійну залежність часу розробки від складності функціоналу завдяки слабкому зв'язуванню компонентів.

Проведене дослідження дозволило сформулювати рекомендації щодо вибору архітектури залежно від характеристик проєкту. Монолітний підхід доцільний для стартапів з обмеженим бюджетом (до 15 тис. доларів США), термінами виходу на ринок до 3 місяців та прогнозованою базою до 500 користувачів. Мікросервісна архітектура рекомендується для систем із плановим навантаженням понад 1000 користувачів, потребою в високій відмовостійкості (99.9% uptime) та довгостроковим горизонтом розвитку продукту.

Отримані результати розширюють розуміння практичних аспектів архітектурного проєктування SaaS-систем та надають кількісне обґрунтування для прийняття рішень розробниками. Перспективи подальших досліджень включають аналіз гібридних архітектур та впливу serverless-компонентів на характеристики системи.

Список використаних джерел:

1. Tomas Erl, Ricardo Puttini, Zaigham Mahmood. Cloud Computing, Concepts, Technology & Architecture: Pearson, 2013. 747 p. URL: <https://www.redalyc.org/pdf/6380/638067279007.pdf> (дата звернення: 27.10.2025)
2. Youssef A., Boubaker S., Dedaj B. & Carabregu-Vokshi M. Digitalization of the economy and entrepreneurship intention. Technological Forecasting and Social Change, 120043. 2020. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120043>

СЕКЦІЯ 18.

СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ, МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ

Ремезок Софія Дмитрівна, здобувач вищої освіти факультету ракетно-космічної техніки

Національний аерокосмічний університет «ХАІ», Україна

Левченко Михайло Андрійович, здобувач вищої освіти факультету ракетно-космічної техніки

Національний аерокосмічний університет «ХАІ», Україна

Науковий керівник: Андрєєв Сергій Михайлович, канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри геоінформаційних технологій та космічного моніторингу Землі

Національний аерокосмічний університет «ХАІ», Україна

РОЗРОБКА ІНТЕРАКТИВНОГО ВЕБПОРТАЛУ З АНІМАЦІЙНОЮ МОДЕЛЛЮ ЗАЛІЗНИЧНОГО СПОЛУЧЕННЯ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМИ КРАЇНАМИ

У сучасних умовах розвитку цифрових технологій візуалізація транспортних систем набуває особливого значення, оскільки дозволяє не лише демонструвати маршрути сполучення, а й проводити аналітичні дослідження їх ефективності, зручності та інтеграції у міжнародну мережу [1]. Україна поступово інтегрується у європейський транспортний простір, що потребує створення інноваційних інструментів візуалізації залізничного сполучення із країнами Європейського Союзу.

Вебпортали з геоінформаційною складовою на основі сучасних бібліотек Leaflet.js та відкритих картографічних сервісів надають змогу об'єднати просторові, часові та аналітичні аспекти у єдиній інтерактивній моделі [2]. Саме такою є запропонована в даній роботі анімаційна модель міжнародних залізничних маршрутів, яка в інтерактивному форматі демонструє рух поїздів між Україною та сусідніми країнами Європи.

Метою дослідження є створення інтерактивного вебпорталу, який за допомогою засобів геоінформаційних технологій візуалізує міжнародні залізничні маршрути України та моделює їх рух у форматі динамічної анімації.

У роботі використано технології вебпрограмування, зокрема JavaScript, бібліотеку Leaflet.js для роботи з інтерактивними картами, а також плагін toGeoJSON для конвертації GPS-треків (GPX-файлів) у формат GeoJSON. Дані маршруту були сформовані у вигляді GPX-файлів для таких напрямів: Київ–Перемишль, Львів–Будапешт, Ужгород–Відень, Ужгород–Братислава, Київ–Кишинів, Київ–Бухарест [3]. Завдяки інтеграції бібліотеки Leaflet.Elevation [3] реалізовано можливість побудови графіка рельєфу місцевості, по якій проходить маршрут. Вебпортал розроблено із застосуванням принципів адаптивного дизайну та мінімалістичного інтерфейсу, що забезпечує швидке завантаження та зручність для користувача. Для демонстрації

просторово-часових процесів у реальному часі використано анімацію руху потяга, яка відтворює поступовий рух маркера по заданій траєкторії. Обчислення відстані, координат та послідовності зупинок виконуються безпосередньо на стороні клієнта, що зменшує навантаження на серверну частину. Основним функціональним елементом розробленої системи є скрипт, що забезпечує завантаження GPX-файлу [3, 4], побудову маршруту на карті та відтворення руху потяга (рис. 1).

```
function setupAnimation(marker, coords) {
  let idx = 0;
  let currentStopIndex = 0;
  let lastTraveled = 0;
  let shownStartPopup = false;
  let shownEndPopup = false;

  const progressBar = document.getElementById("progressBar");
  const percentLabel = document.getElementById("progressPercent");
  const distanceLabel = document.getElementById("distanceTravelled");
  const speedSlider = document.getElementById("speed");
  const speedValue = document.getElementById("speedValue");

  const trainId = document.getElementById("trainSelect").value;
  const stops = trains[trainId]?.coords || [];

  speedSlider.oninput = () => {
    speedMultiplier = parseFloat(speedSlider.value);
    speedValue.textContent = `${speedMultiplier}x`;
  };
}
```

Рис. 1. Фрагмент коду, що ілюструє логіку анімації

Параметр `speedMultiplier` дозволяє регулювати швидкість анімації у реальному часі [3]. Для кожної станції передбачено інформаційне вікно з назвою, координатами та часом зупинки, яке автоматично з'являється під час проходження поїздом відповідної ділянки маршруту.

Вебпортал дозволяє користувачу обрати будь-який маршрут, після чого на карті автоматично будується лінія шляху, маркери зупинок і профіль рельєфу. Анімація починається після натискання кнопки «Старт» і може бути зупинена, відновлена або прискорена. Завдяки використанню асинхронних функцій `async/await` завантаження GPX-файлів відбувається без переривання користувацького інтерфейсу (рис. 2).

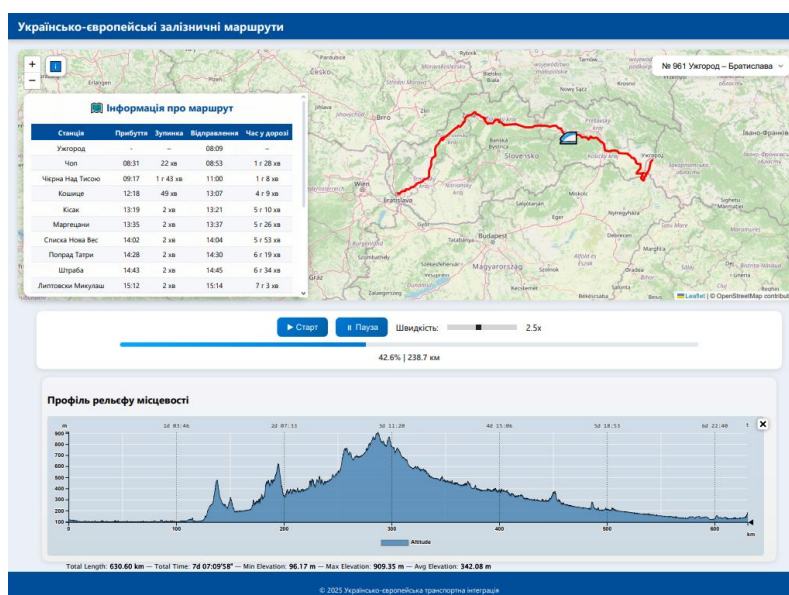

Рис. 2. Вигляд вебпорталу, на прикладі маршруту Ужгород-Братислава

У результаті роботи створено вебпортал, який демонструє основні міжнародні залізничні маршрути України. Модель об'єднує просторові дані з часовими характеристиками та надає можливість інтерактивного вивчення транспортних сполучень. Особливу увагу приділено маршрутам, що забезпечують сполучення з країнами Європейського Союзу – Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Австрією, Молдовою та Румунією.

Розроблений інтерфейс дає змогу відображати інформацію про кожну зупинку: назву станції, час прибуття та відправлення, тривалість зупинки, а також відстань, пройденою потягом. Одночасно відображається профіль рельєфу місцевості, що додає географічного контексту та дозволяє оцінити складність маршруту. Усі дані відображаються у динамічному форматі, що створює ефект візуальної присутності, підвищує наочність і пізнавальну цінність матеріалу. Вебпортал може бути використаний у навчальних цілях, під час вивчення геоінформаційних систем, транспортної географії та просторового планування, а також у сфері туризму для популяризації залізничних подорожей Європою. Створений вебпортал є ефективним інструментом для візуалізації транспортних маршрутів, який поєднує геоінформаційні та вебтехнології. Його особливістю є можливість анімованого відтворення руху потягів між Україною та європейськими країнами у реальному масштабі часу із супутнім профілем рельєфу.

Отримані результати демонструють потенціал використання відкритих картографічних даних для створення інтерактивних моделей, що можуть бути застосовані як у наукових дослідженнях, так і у практичних проектах. Подальший розвиток системи передбачає інтеграцію даних у реальному часі з офіційних джерел, додавання нових маршрутів, а також можливість порівняння альтернативних шляхів за тривалістю, рельєфом та інтенсивністю руху.

Список використаних джерел:

1. Красовський Г. Я. Основи просторового моделювання в геоінформаційних системах. Географічні дослідження. 2019. № 1. С. 15–23.
2. Сидоренко І. В. Веб-картографія: сучасні тенденції розвитку. Геоінформаційні технології XXI століття. 2021. № 3. С. 45–52.
3. Leaflet.js – Interactive Maps for the Web. Інтернет-ресурс. 2024. URL: <https://leafletjs.com/>
4. OpenStreetMap – Free Map Data and Tools. Інтернет-ресурс. 2024. URL: <https://www.openstreetmap.org/>

Перегуда Геннадій Дмитрійович, здобувач магістерського рівня освіти
кафедри Інформаційно-вимірювальних технологій
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Мощенко Інна Олексіївна, канд.техн.наук, доцент,
доцент кафедри Інформаційно-вимірювальних технологій
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

РОЗРОБКА КАРТИ ПОТОКУ СТВОРЕННЯ ЦІННОСТІ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОБЛІКОВИХ ПРОЦЕСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Сучасні умови розвитку економіки вимагають від підприємств забезпечення високої ефективності внутрішніх процесів, що безпосередньо впливають на фінансову стабільність та конкурентоспроможність. Одним з ключових елементів управління організацією є процес нарахування заробітної плати та формування звітності, оскільки саме від його якості залежить рівень задоволеності працівників, відповідність законодавчим вимогам і точність фінансових результатів. Недоліки у цьому процесі можуть призвести до фінансових ризиків, зростання кількості помилок у звітності, порушення строків виплат і зниження довіри персоналу до системи управління.

Проведення облікових операцій на підприємствах реалізується в рамках послідовного виконання взаємопов'язаних бізнес-процесів, які забезпечують повноту, достовірність та своєчасність нарахувань і формування звітності. Кожен етап процесної моделі має чітко визначене змістове наповнення, регламент дій та відповідальних осіб, що гарантує стабільність функціонування системи оплати праці та відповідність вимогам чинного законодавства.

З метою підвищення ефективності процесу нарахування та звітності по заробітній платі розроблено Карту Потону Створення Цінності (КПСЦ) (рис.1), яка є потужним інструментом оптимізації бізнес-процесів в моделі управління якістю Lean Production [1].

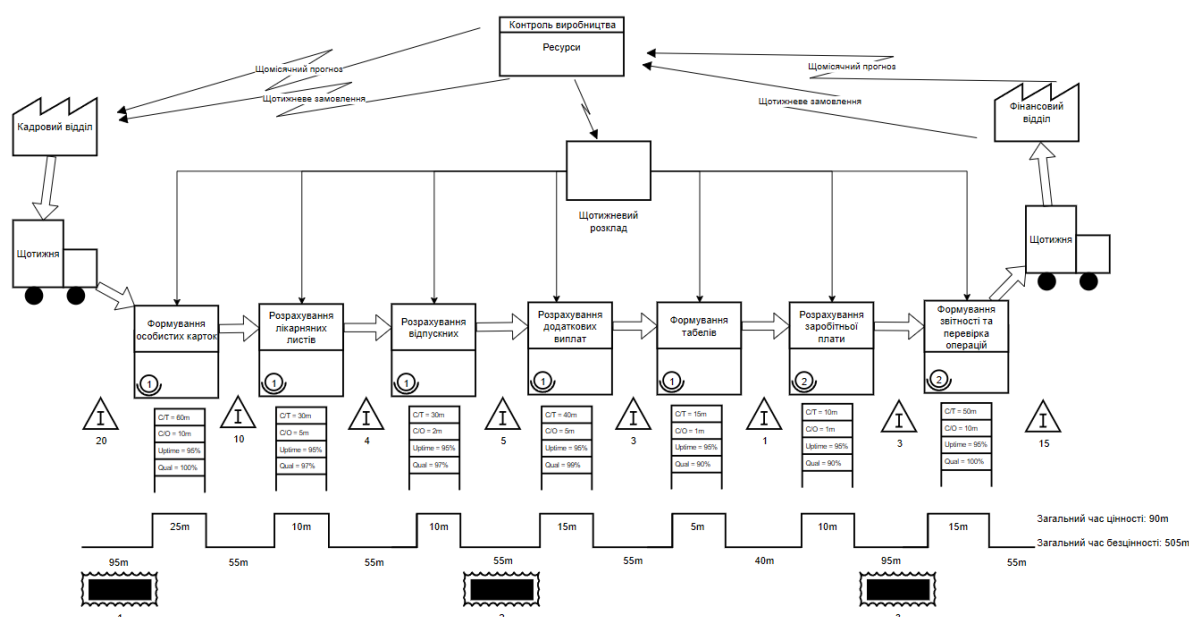

Рис. 1. КПСЦ облікових процесів підприємства

Показником ефективності потоку виступає коефіцієнт часу додавання вартості (КЧДВ). КЧДВ розраховується за формулою [1]:

$$КЧДВ = \frac{Ч_{сц}}{Ч_{вц}} \cdot 100\%, \quad (1)$$

де $Ч_{сц}$ – середня тривалість часу, протягом якого виконується один або кілька кроків в межах процесу (час створення цінності, відповідає *CycleTime* на *TimeLine* МПСЦ);
 $Ч_{вц}$ – загальний час виробничого циклу.

Розраховане значення КЧДВ дорівнює 15,12 %, тоді як цільове значення КЧДВ процесів дорівнює 20 %. Це означає необхідність аналізу процесу з метою зниження часу міжопераційних переходів.

Позначені чорними прямокутниками «вузькі місця» або так звані «вибухи Кайдзен» на КПСЦ виокремлюють місця процесу, в яких потрібно впровадити заходи мінімізації міжопераційних переходів.

Список використаних джерел:

1. Moshchenko I. O., Nikitenko O. M. Value Stream Map Optimization Model in the Field of Educational Services. Збірник наукових праць ОДАТРЯ № 2(23) 2023. С. 6-15. DOI: 10.32684/2412-5288-2023-2-23-6-15

СЕКЦІЯ 19.**ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ**

Valery Raikovskiy, Student of Informatics, Department of Informatics and Statistics
Klaipėda University, Lithuania

Scientific supervisor: Maryna Iurchenko, candidate of Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor, Researcher, Department of Informatics and Statistics
Klaipėda University, Lithuania

**DEVELOPING AUDIO EFFECTS:
ARCHITECTURE OF VST PLUGINS**

In today's music industry, the rapid digitalization of sound creation and processing has become a defining trend. One of the key tools in this transformation is VST (Virtual Studio Technology) plugins, which enable audio production without the need for expensive hardware. For this reason, VST plugins are widely known and used by both professionals and beginners in the field of music production. Despite their popularity and the variety of existing solutions, many aspects related to the architecture, performance, and functionality of VST plugins remain insufficiently explored. Particularly relevant are issues of optimizing system resource usage, ensuring compatibility with different types of digital audio workstations, and improving the flexibility and adaptability of user interfaces.

The study of VST (Virtual Studio Technology) covers a wide range of scientific and technical sources, including official documentation, publications in the field of digital signal processing, materials on audio software development, and articles devoted to the practical application of VST plugins in music production.

The architecture of most modern VST plugins is based on the specification developed by *Steinberg Media Technologies*. The official documentation [1] provides a detailed description of the VST interface structure, the interaction between plugins and host programs (DAWs), the component lifecycle, as well as the mechanisms for audio data processing and parameter control. Particular attention in the literature is given to the use of the JUCE framework, one of the most common tools for developing audio plugins. Studies [2, 3] examine the features of JUCE's cross-platform architecture, the principles of graphical interface design, and its integration with the VST SDK. The authors emphasize the efficiency and convenience of using JUCE for creating plugins that ensure high performance and adaptive user interfaces.

Some practical aspects of plugin development have been examined by the authors of studies [4–6]; however, this field, which lies at the intersection of several disciplines, including software engineering and user interface development, requires a comprehensive approach to the design and implementation of VST plugins. This necessity forms the core of the research problem under consideration.

As part of this study, the DarkSaturatorClipper plugin was developed and presented. It was created in the JUCE environment for operation in the VST3 format. The plugin is designed to demonstrate the practical implementation of the architecture and functional capabilities of VST plugins, providing nonlinear audio processing and spatial effects.

The main function of the plugin is nonlinear signal processing using clipping and saturation, which enriches the sound with harmonics and shapes the desired tonal character. The user can adjust the intensity of clipping and saturation via separate control knobs, achieving the optimal level and type of distortion.

Additionally, a Drive parameter is implemented to amplify the input signal before processing, along with an integrated reverberation module featuring adjustable Wet/Dry, Room Size, and Damping parameters.

The Dark Mode activates additional filtering and alters the spectral characteristics of the sound, making it denser, richer, and more atmospheric. Thus, the DarkSaturatorClipper plugin combines distortion and spatial processing, offering users a flexible tool for creative sound design and demonstrating the practical application of VST plugin architecture principles.

References:

1. Steinberg Media Technologies GmbH.. 3rd-Party Developers Support & SDKs [<https://www.steinberg.net/developers>]. B Steinberg.
2. Stefani, D., & Turchet, L. (2020, September). Demo of the TimbreID-VST plugin for embedded real-time classification of individual musical instrument timbres. B Proceedings of the 27th Conference of Open Innovations Association (FRUCT 2020) (pp. 412–413). Trento, Italy. Retrieved June 23, 2025, from https://fruct.org/publications/acm27/files/zz_Ste.pdf
3. Martelloni, A., McPherson, A. P., & Barthet, M. (2021, June). Guitar augmentation for percussive fingerstyle: Combining self-reflexive practice and user-centred design (Article No. 32). Proceedings of the International Conference on New Interfaces for Musical Expression (NIME 2021). Shanghai, China. <https://doi.org/10.21428/92fbeb44.2f6db6e6>
4. Akbar, R., Salakory, M., & Leuwol, F. S. (2024). The Application of Fruity Loops Software as a Creativity Tool for Educational Background Music in Geography Learning Content. Jurnal Pendidikan Geografi Unpatti, 3(3), 307–317. <https://doi.org/10.30598/jpguvol3iss3pp307-317>
5. Palsbroker, P., Steinmeier, C., & Becking, D. (2018, January). A framework for modular VST-based NIMES using EDA and dependency injection. Paper presented at the New Interfaces for Musical Expression (NIME) conference, Blacksburg, VA.
6. Ganeshkumar, S., Sureshkumar, R., & Sureshababu, Y. (2019, July–August). A critique on digital transformation of music production using virtual sound technology (VST). International Journal of Scientific Research and Engineering Development, 2(4), 307–317. <https://doi.org/10.30598/jpguvol3iss3pp307-317>

Golik Maksym, applicant for higher education of the second (master's) level
Kharkiv National University of Radio Electronics, Ukraine

Scientific supervisor: Iurii Mishcheriakov, Professor of System Engineering Department,
 PhD, Associate Professor
Kharkiv National University of Radio Electronics, Ukraine

HYBRID APPROACHES TO SOLVING THE COLD-START PROBLEM IN RECOMMENDER SYSTEMS

Introduction. Recommender systems are foundational to personalization in e-commerce, media and travel platforms. However, their effectiveness deteriorates at the launch stage due to the lack of interaction data—known as the cold-start problem [1–2]. We distinguish user cold-start (new user without history), item cold-start (new item without feedback) and system cold-start (new platform without any data) [3]. This paper summarizes three families of approaches oriented to practical implementation for hotel-type domains.

Content-Based Approaches. Content-based filtering (CBF) recommends items similar by attributes (price, location, amenities, star rating, textual description). It is especially suitable for item cold-start scenarios. Models:

- TF-IDF + cosine similarity: hotel texts (amenities, descriptions) are vectorized; pairwise similarity guides ranking [3];
- Word2Vec/Doc2Vec embeddings: semantic representations enable robust matching of paraphrased descriptions;
- Autoencoder-based embeddings: deep autoencoders derive latent item features and handle partially missing metadata [4].

Demographic-Based Approaches. Demographic-based filtering (DBF) assumes that users with similar socio-demographic profiles share preferences, providing a practical solution for user cold-start. Models:

- K-Means clustering: groups users by age, country, budget, travel purpose; a new user is mapped to the nearest cluster for initial recommendations [5];
- Decision Tree/Naïve Bayes: predicts likely categories and item choices from demographic features;
- Collaborative profiling: constructs a synthetic profile from the aggregate preferences of a matched demographic group.

Hybrid Approaches. Hybrid recommenders combine outputs from multiple models to offset individual weaknesses and are effective for system cold-start. Models:

- weighted hybrid: uses the weighted sum (1), with α tuned on validation to minimize error [6];
- stacking ensemble: a meta-model (e.g., XGBoost) learns to combine base predictions [7].
- graph-based hybrid: represents the domain as a User–Item–Attribute graph; Node2Vec/GraphSAGE embeddings support similarity search among nodes.

$$R(u, i) = \alpha \times R_{content}(u, i) + (1 - \alpha) \times R_{demo}(u, i),$$

where:

$R(u, i)$ – the final predicted rating or recommendation score for user and item;

$R_{content}(u, i)$ – the score obtained from the content-based model, computed using item attribute similarity (e.g., TF-IDF or embeddings);

$R_{demo}(u, i)$ – the score obtained from the demographic model, based on user cluster or classification;

α – a weighting coefficient ($0 \leq \alpha \leq 1$) that controls the contribution of each component and is determined empirically through cross-validation to minimize prediction error (e.g., RMSE or MAE).

Evaluation of Recommendation Quality. Quantitative metrics (table 1) reflecting the accuracy, generality, and relevance of recommendations are used to determine the effectiveness of models [8]. During experimental analysis, hybrid approaches demonstrate the lowest RMSE values and, at the same time, the highest Precision@10 and Coverage indicators, which indicates a balance between accuracy and diversity of recommendations.

Table 1

Metrics for evaluation

Metric	Definition	Target
MAE	Mean absolute error between predicted and true ratings	minimize
RMSE	Root mean square error (penalizes large deviations)	minimize
Precision@K	Share of relevant items among top-K recommendations	maximize
Recall@K	Share of relevant items retrieved among all relevant	maximize
Coverage	Proportion of items that can be recommended	maximize
Diversity	Intra-list dissimilarity to avoid redundancy	maximize

Conclusions. Content-based methods excel for new items given rich metadata; demographic methods provide quick personalization for new users; hybrids deliver the best balance across accuracy, coverage and diversity. Future work: integrate contextual variables (weather, events, seasonality) and conduct ablation studies on α and ensemble schemes in hotel-type datasets.

References:

1. Ricci, F., Rokach, L., Shapira, B. Recommender Systems Handbook. 4th ed. Cham : Springer, 2022. 1461 p.
2. Lika, B., Kolomvatsos, K., Hadjiefthymiades, S. Facing the cold start problem in recommender systems. Expert Systems with Applications. 2014. Vol. 41, No. 4. P. 2065–2073.
3. Pazzani, M. J., Billsus, D. Content-based recommendation systems. In: The Adaptive Web. Berlin : Springer, 2007. P. 325–341.
4. Zhang, S., Yao, L., Sun, A., Tay, Y. Deep learning based recommender system: A survey and new perspectives. ACM Computing Surveys. 2019. Vol. 52, No. 1. Art. 5. 38 p.
5. Adomavicius, G., Tuzhilin, A. Toward the next generation of recommender systems: A survey of the state-of-the-art and possible extensions. IEEE Transactions on Knowledge and Data Engineering. 2005. Vol. 17, No. 6. P. 734–749.
6. Burke, R. Hybrid recommender systems: Survey and experiments. User Modeling and User-Adapted Interaction. 2002. Vol. 12, No. 4. P. 331–370.
7. Koren, Y., Bell, R., Volinsky, C. Matrix factorization techniques for recommender systems. Computer. 2009. Vol. 42, No. 8. P. 30–37.
8. Gunawardana, A., Shani, G. Evaluating recommender systems. In: Recommender Systems Handbook. 2nd ed. New York : Springer, 2015. P. 265–308.

Чернега Сергій Русланович, здобувач вищої освіти інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій

Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Науковий керівник: Ліскевич Олег Ігорович, канд. техн. наук

Національний університет «Львівська політехніка», Україна

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ВИКОНАННЯ МОДЕЛЕЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В РОЗПОДІЛЕНИХ ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ СИСТЕМАХ

Сучасні системи штучного інтелекту (ШІ) дедалі частіше розгортаються у розподілених середовищах, що поєднують локальні (edge) та хмарні (cloud) ресурси. Така архітектура дозволяє оптимізувати продуктивність, масштабованість і час відгуку інтелектуальних систем. Водночас виникає потреба у дослідженні ефективності різних підходів до виконання моделей ШІ та методів їх оптимізації в умовах обмежених ресурсів і високих вимог до швидкодії [1][2].

Мета роботи - проаналізувати локальні, хмарні та гібридні підходи до виконання моделей штучного інтелекту в розподілених обчислювальних системах, а також дослідити методи оптимізації моделей для підвищення ефективності їх реалізації.

У роботі використано такі *методи дослідження*, як порівняльний аналіз підходів до виконання моделей ШІ у різних середовищах, методи аналізу й синтезу наукових джерел, а також експериментальне моделювання на прикладі типових архітектур систем із edge- і cloud-компонентами. Особливу увагу приділено методам оптимізації моделей — квантуванню, прорідженню, дистиляції знань і автоматизованому пошуку архітектур (NAS), які дозволяють зменшити обчислювальну складність моделей і підвищити енергоефективність [3][4].

Розподілене виконання моделей ШІ дозволяє збалансувати показники швидкодії, точності та вартості обчислень. Edge-підхід забезпечує обробку даних у реальному часі, підвищену конфіденційність і автономність системи, тоді як хмарні рішення гарантують масштабованість і підтримку складних моделей глибокого навчання. Для досягнення оптимального співвідношення показників ефективності доцільно поєднувати обидва рівні в єдиній гібридній системі [5][6].

Серед методів оптимізації моделей для виконання на edge-пристроях найбільш ефективними є квантування, прорідження, дистиляція знань та автоматизований пошук архітектур. Їх коротка характеристика наведена у таблиці 1.

Таблиця 1

Методи оптимізації моделей ШІ для розподілених систем

Метод	Сутність	Вплив на ефективність
Квантування	Перехід до нижчої розрядності (FP32 → INT8)	Зменшує обсяг пам'яті у 3–4×, прискорює виконання
Прорідження	Видалення незначущих ваг або нейронів	Скорочує параметри до 90%, зберігає точність після повторного тренування
Дистиляція знань	Навчання малої моделі на виходах великої	Дає 5–10× стиснення з мінімальною втратою точності

Продовження табл. 1

Метод	Сутність	Вплив на ефективність
NAS	Автоматичний пошук архітектур під задані обмеження	Оптимізує баланс точність/ресурси для edge-пристроїв

Для обґрунтування вибору місця виконання моделей (локально чи у хмарі) проведено порівняльний аналіз ключових характеристик підходів (таблиця 2).

Таблиця 2

Порівняння локального та хмарного виконання моделей ШІ

Критерій	Edge AI (локальне виконання)	Cloud AI (хмарне виконання)
Затримка	Мінімальна, обробка на місці	Додаткова через передачу даних
Точність	Обмежена оптимізованими моделями	Висока, завдяки великим моделям
Використання мережі	Мінімальне, робота можлива офлайн	Постійна передача даних
Енергоспоживання	Зростає при локальних обчисленнях	Високе споживання в дата-центрах
Безпека даних	Дані залишаються локально	Потребує додаткових заходів захисту

Проведене дослідження показало, що ефективність виконання моделей штучного інтелекту значною мірою залежить від архітектури системи. Edge AI забезпечує швидкодію та приватність, тоді як Cloud AI — масштабованість і точність. Гібридні моделі, які адаптивно розподіляють навантаження між рівнями, є найперспективнішим напрямом розвитку. Використання методів оптимізації моделей (квантування, прорідження, дистиляція знань, NAS) є ключовою умовою реалізації інтелектуальних систем у розподілених обчислювальних середовищах.

Перспективи подальших досліджень полягають у створенні систем динамічного прийняття рішень щодо вибору місця виконання моделей ШІ та у дослідженні енергоефективності гібридних архітектур, орієнтованих на реальні обмеження пристроїв.

Список використаних джерел:

1. IBM. Edge AI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ibm.com/think/topics/edge-ai>.
2. Edge-AI in IoT: Leveraging Cloud Computing and Big Data for Intelligent Decision-Making [Електронний ресурс] // ResearchGate. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/389878190_Edge-AI_in_IoT_Leveraging_Cloud_Computing_and_Big_Data_for_Intelligent_Decision-Making.
3. Edge-AI in IoT Devices [Електронний ресурс] // arXiv. – Режим доступу: <https://arxiv.org/html/2503.06027v2>.
4. Sensors. 2024. Vol. 9, No. 5. Article 121 [Електронний ресурс] // MDPI. – Режим доступу: <https://www.mdpi.com/2504-2289/9/5/121>.
5. Edge AI: Opportunities and Challenges [Електронний ресурс] // Tencent Cloud. – Режим доступу: <https://cloud.tencent.com/developer/article/2092805>.
6. Efficient Edge AI Execution [Електронний ресурс] // Proceedings of MLSys 2021. – Режим доступу: https://proceedings.mlsys.org/paper_files/paper/2021/file/6c44dc73014d66ba49b28d483a8f8b0d-Paper.pdf.

Нестерович Елеонора Романівна, здобувач вищої освіти факультету комп'ютерних наук

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Олена Вікторівна Церковна, доцент кафедри фізичного виховання та спорту

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПІДТРИМКИ БАЛАНСУ МІЖ ВІРТУАЛЬНИМ ТА ФІЗИЧНИМ НАВАНТАЖЕННЯМ

У сучасному суспільстві питання підтримки балансу між віртуальною діяльністю та фізичною активністю набуває особливої актуальності. Сучасні ІТ-професії, починаючи від розробників і аналітиків до дизайнерів і продакт-менеджерів - пов'язані з довготривалою концентрацією уваги і майже повною нерухомістю тіла. Середньостатистичний офісний працівник проводить перед монітором комп'ютера близько 66% свого часу, і майже весь цей період його тіло перебуває в статичному положенні, що згодом, по накопиченню, негативно позначиться як на фізичному та емоційному здоров'ї, так і прискорить процес професійного вигорання. Це є приводом до активного використання інформаційних систем моніторингу та підтримки здоров'я, заснованих на використанні сенсорних технологій, аналітиці даних та штучного інтелекту. Фітнес-трекери, смарт-годинники, мобільні додатки та вебплатформи реалізують збір, обробку і візуалізацію даних про фізичну активність, частоту серцевих скорочень, рівень стресу, якість сну, тощо. Застосування хмарних технологій дозволяє зберігати та аналізувати великі масиви біометричних даних у режимі реального часу, формувати персоналізовані рекомендації за допомогою машинного навчання та нейромережових моделей.

ІТ-сфера відома своїми жорсткими термінами та стрімкою динамікою розвитку, де перед фахівцями ставиться надбагато завдань, що згодом призводить до неконтрольованого росту рівня стресу та втоми і як результат - погіршення якості роботи та втрата мотивації. Згідно з рекомендаціями з фізичної активності Всесвітньої організації охорони здоров'я [1] був описаний «оптимальний патерн активності» для працівників, котрі тривалий час були малорухливі: 150-300 хвилин фізичної активності середньої інтенсивності на тиждень, або 75-150 хвилин високої інтенсивності [2], при цьому враховуються усі дії, а не лише походи до тренажерної зали, чи пробіжка на стадіоні. Тож прагнення зберегти баланс між віртуальною та фізичною активністю стало не стільки модним трендом, а базовою архітектурою людського інтелекту. Фітнес-технології, у тому числі трекери та фітнес-додатки, стають не просто аксесуаром, а потенційним інструментом, котрий перетворює фізичну активність з абстрактної мети на вимірювану метрику. Результати отриманих досліджень свідчать, що використання фітнес-додатків з оздоровчою метою є ефективною моделлю для поліпшення фітнес навичок, персоналізації навантаження і заохочення до різних видів фізичної активності [3].

Механізми користі фітнес-гаджетів проявляються в тому, що відбувається стимуляція циклу усвідомленої активності, яка складається з трьох етапів:

- 1) зворотний зв'язок - постійний моніторинг кроків, пульсу, сну та рівня стресу;
- 2) мотивація - цілі, нагадування, функції змагання, повідомлення про «малорухливий час»;
- 3) саморегуляція - формування стійких звичок та аналіз власних даних.

Стрімко розвиваються технології у напрямку інтеграції фізичної активності та віртуальних інструментів, таких, як розумні столи та килимки з датчиками руху, VR-програми для активних перерв, системи нейромоніторингу стресу з прогнозуючим штучним інтелектом, екосистеми «розумного офісу здоров'я», де стан людини адаптується цифровим середовищем. Особливо ефективними виявилися програми, засновані на поведінкових техніках - підказках, самоконтролі, соціальних елементах та постановці цілей. Дані методи використовувалися як у мобільних додатках, так і в офісних програмах-нагадувань.

Логічно виділити чотири типи поведінкових стратегій при використанні фітнес-гаджетів:

- 1) нагадування та підказки - програми, що надсилають сповіщення кожні 30-45 хв; стимулювали користувача вставати, робити розтяжку, або пройтися;
- 2) самоконтроль та трекінг активності - використання фітнес-браслетів підвищує усвідомлення своєї інертності; люди, що відстежували активність щодня, скорочували сидіння приблизно до 1,5 годин на день ще у перші тижні експерименту [4];
- 3) соціальна підтримка та ігровізація - змагання з кроків, колективні цілі, рейтинги та групова мотивація значно підвищували залучення до фізичної активності;
- 4) постановка цілей та зворотний зв'язок - автоматичні звіти про прогрес та нагороди за виконання міні-цілей підвищували ймовірність регулярних перерв.

Надзвичайно корисними є програми, що аналізують біометрію (пульс, сон, стрес) та адаптують рекомендації під індивідуальні патерни втоми. Подібні системи спроможні утримувати увагу користувачів довше, ніж звичайні трекери. Дослідження останніх років явно демонструють, що цифрові технології здатні стати союзником здоров'я, лише у випадку, якщо вони стимулюють рух, а не замінюють його. Для IT-фахівців важливо «вбудовувати рух протягом дня» - через мікроактивність, технологічні нагадування та усвідомлену організацію робочого простору.

В умовах, коли продуктивність вимірюється швидкістю прийняття рішень, рух стає стратегічним активом. Для програмістів це не питання фізичної форми, а питання конкурентоспроможності [5].

Код можна оптимізувати, але без оптимізації тіла та мозку система дасть збій. Підтримка фізичної рівноваги безпосередньо підвищує якість розумової активності, запобігає швидкому виснаженню ресурсів організму, сприяє профілактиці професійних та хронічних захворювань, властивих даній професійній діяльності. Навіть, якщо спеціаліст працює над кодом, проектом чи дизайном, його мозку потрібен кисень, а м'язам та суглобам - рух.

Технології - не ворог, якщо використовувати їх свідомо: фітнес-браслет, таймер активності, ергономічне крісло, або дихальний додаток можуть стати не просто модними аксесуарами, а засобом продовження професійної молодості.

Системи віртуальної реальності та доповненої реальності сприяють руховій активності через інтерактивні тренування й ігрові симуляції. Такі технології формують нові підходи до реабілітації, освіти та дозвілля, роблять фізичну активність більш доступною і захопливою. Для програміста то звучить як скрипт обслуговування системи: тіло - це сервер, який не можна тримати без діла.

Грамотне поєднання віртуальних і фізичних навантажень за допомогою сучасних інформаційних технологій сприяє підвищенню продуктивності, психоемоційній стабільності та загальному покращенню якості життя.

Список використаних джерел:

1. Global recommendations on physical activity for health. *World Health Organization (WHO)*. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241599979> (дата звернення: 13.11.2025).
2. Association of wearable device-measured vigorous intermittent lifestyle physical activity with mortality - Nature Medicine. *Nature*. URL: <https://www.nature.com/articles/s41591-022-02100-x> (дата звернення: 13.11.2025).
3. Чухланцева Н. В. ВИКОРИСТАННЯ ФІТЕС-ДОДАТКІВ ДЛЯ СМАРТФОНІВ З ОЗДОРОВЧОЮ МЕТОЮ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ СТУДЕНТІВ. URL: <http://journals.uran.ua/itfcs/article/view/132646/129064> (дата звернення: 13.11.2025).
4. A 12-week consumer wearable activity tracker-based intervention reduces sedentary behaviour and improves cardiometabolic health in free-living sedentary adults: a randomised controlled trial - Journal of Activity, Sedentary and Sleep Behaviors. *BioMed Central*. URL: <https://jassb.biomedcentral.com/articles/10.1186/s44167-022-00007-z> (дата звернення: 13.11.2025).
5. Movement behaviour interventions during paid working time in full-time employees: a scoping review - Discover Public Health. SpringerLink. URL: <https://link.springer.com/article/10.1186/s12982-025-00786-1> (дата звернення: 13.11.2025).

Новак Олександр Романович, здобувач вищої освіти факультету інформаційних технологій

Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», Україна

Науковий керівник: Бучук Роман Юрійович, канд. фіз.-мат. наук, доцент кафедри програмного забезпечення систем

Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ГІБРИДНОЇ АРХІТЕКТУРИ «МІКРОСЕРВІСИ + МІКРОФРОНТЕНДИ» У ВЕБСИСТЕМАХ

У сучасному етапі розвитку інформаційних технологій спостерігається стрімке зростання складності вебсистем, що вимагає пошуку нових підходів до побудови масштабованих, гнучких і стійких архітектур. Одним із таких підходів є використання гібридної архітектури, що поєднує принципи мікросервісів і мікрофронтендів. Така архітектура дозволяє розподіляти не лише бекенд, а й інтерфейс користувача на незалежні модулі, які можуть розроблятися, оновлюватися й розгортатися окремо, забезпечуючи більшу автономність команд розробників та підвищену надійність системи.

Мікросервісна архітектура базується на розділенні бізнес-логіки на окремі сервіси, кожен з яких реалізує конкретну функцію і взаємодіє з іншими за допомогою стандартизованих інтерфейсів. Це сприяє підвищенню масштабованості, гнучкості оновлень і полегшенню підтримки великих систем [1]. У свою чергу, підхід мікрофронтендів розширює ці принципи на клієнтську частину, де кожен модуль інтерфейсу може бути реалізований незалежно, навіть із використанням різних фреймворків або технологій. Завдяки цьому досягається незалежний цикл життєвого циклу фронтенд-компонентів, що особливо важливо для великих команд і довготривалих проєктів [2].

Дослідження ефективності гібридної архітектури «мікросервіси + мікрофронтенди» полягає у визначенні того, наскільки така комбінація підвищує продуктивність розробки, швидкість розгортання, стабільність системи та зменшує ризики під час масштабування. Особлива увага приділяється питанням комунікації між фронтенд і бекенд-модулями, забезпеченню безпеки, спільному управлінню станом, а також інтеграції автентифікації та авторизації в розподіленому середовищі.

У процесі дослідження здійснено аналіз переваг і можливих обмежень застосування гібридної архітектури у порівнянні з традиційними монолітними рішеннями. Встановлено, що поєднання мікросервісного та мікрофронтендного підходів підвищує ефективність паралельної розробки, мінімізує взаємозалежності між командами та скорочує час виходу оновлень. Разом із тим, така архітектура вимагає продуманого планування інфраструктури, злагодженого управління спільними ресурсами й належної організації взаємодії між окремими сервісами та інтерфейсними модулями.

У межах подальшого дослідження планується розробити прототип вебсистеми на основі сучасного стеку технологій: NestJS для реалізації мікросервісного бекенду [3], React — для побудови мікрофронтендів [4], а Docker — для контейнеризації компонентів [5]. Очікується, що практичне впровадження цієї моделі дозволить підтвердити ефективність гібридної архітектури у веброзробці, зокрема її переваги в масштабованості, модульності та можливості незалежного розгортання окремих частин системи.

У підсумку можна стверджувати, що поєднання концепцій мікросервісної та мікрофронтендної архітектур формує фундамент для створення гнучких, високопродуктивних і масштабованих вебсистем, здатних ефективно адаптуватися до змін вимог і технологічного середовища. Такий підхід забезпечує можливість незалежного розвитку окремих модулів, спрощує процес оновлення та підтримки програмного забезпечення, а також підвищує стійкість системи до збоїв і навантажень. Отже, гібридна архітектура «мікросервіси + мікрофронтенди» розглядається як один із найперспективніших напрямів еволюції сучасної веброзробки, що може стати основою для побудови освітніх, корпоративних і комерційних платформ нового покоління, орієнтованих на гнучкість, безперервне вдосконалення та тривалу життєздатність.

Список використаних джерел:

1. Перехід на мікросервіси: власний досвід, переваги та недоліки. *Doi.* URL: <https://dou.ua/forums/topic/47724/> (дата звернення: 07.11.2025).
2. Як мікрофронтенди впливають на розробку продукту. Власний досвід. *Doi.* URL: <https://dou.ua/forums/topic/40912/> (дата звернення: 08.11.2025).
3. NestJS documentation. URL: <https://docs.nestjs.com/> (дата звернення: 08.11.2025).
4. React documentation. URL: <https://react.dev/reference/react> (дата звернення: 10.11.2025).
5. Docker documentation. URL: <https://docs.docker.com/> (дата звернення: 10.11.2025).

Гарасимчук Анастасія Олегівна, здобувач вищої освіти
Інституту комп'ютерних технологій, автоматики та метрології
Національний університет "Львівська політехніка", Україна

Бунько Назарій Васильович, здобувач вищої освіти
Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Національний університет "Львівська політехніка", Україна

Науковий керівник: Гарасимчук Олег Ігорович, канд.техн.наук, доцент,
доцент кафедри захисту інформації
Інституту комп'ютерних технологій, автоматики та метрології
Національний університет "Львівська політехніка", Україна

ІНТЕГРАЦІЯ СТАНДАРТІВ ISO 27001 ЗІ СТАНДАРТОМ GDPR

Сучасні організації стикаються з необхідністю забезпечення не лише високого рівня кібербезпеки, але й належного захисту персональних даних відповідно до нормативних вимог. Одним із ключових інструментів побудови системи захисту інформації є міжнародний стандарт ISO/IEC 27001 [1], який встановлює загальні принципи та механізми створення, впровадження й підтримки системи управління інформаційною безпекою (СУІБ). У свою чергу, Європейський загальний регламент із захисту даних (GDPR) [2] визначає конкретні правила обробки персональних даних та встановлює значні правові зобов'язання для компаній, що працюють із такими даними. Об'єднання вимог ISO 27001 та GDPR створює комплексний підхід до побудови надійної системи безпеки, де технічні стандартизовані процеси гармонізуються з європейськими нормами приватності.

В умовах цифрової трансформації зростає кількість інформаційних активів, а разом із ними – й обсяг ризиків, пов'язаних із витоками та несанкціонованою обробкою персональних даних. Стандарт ISO 27001 пропонує системний підхід до управління ризиками, включаючи ідентифікацію активів, оцінку загроз, визначення контролів і побудову політик захисту інформації. У той час GDPR концентрується на юридичних і процедурних аспектах захисту персональних даних, встановлюючи принципи мінімізації, цільового використання, прозорості та підзвітності [3].

Поєднання правового регламенту та міжнародного технічного стандарту створює збалансовану модель, де права суб'єктів даних гарантовано процедурно, а безпека – технологічно. Відтак інтеграція стандартів стає ключовою умовою стабільної роботи організації, що прагне відповідати регуляторним вимогам та уникати штрафів.

Попри те, що ISO 27001 не був створений спеціально для відповідності GDPR, його структура й контрольні заходи суттєво перетинаються з вимогами регламенту. Зокрема:

- *Принципи безпеки персональних даних у GDPR* узгоджуються з вимогами ISO 27001 щодо забезпечення цілісності, конфіденційності та доступності інформації.
- *Процедури управління ризиками*, передбачені ISO 27001, безпосередньо підтримують підхід GDPR, оснований на оцінці ризиків для прав суб'єктів даних.
- *Політика доступу до інформації*, регламентована стандартом, відповідає принципу "need-to-know" та вимогам GDPR щодо обмеження доступу до персональних даних.

– *Процедури інцидент-менеджменту*, прописані в ISO 27001, дозволяють організації швидко реагувати на порушення безпеки та повідомляти про інциденти, як того вимагає GDPR.

Таким чином, інтеграція обох систем не лише можлива, а й логічна, оскільки вони охоплюють різні, але взаємопов'язані компоненти захисту інформації.

Успішне поєднання вимог стандарту ISO 27001 зі стандартом GDPR передбачає розробку внутрішніх політик, що регламентують способи збирання, обробки та зберігання персональних даних. До таких політик належать:

– *Політика управління активами*, у якій персональні дані визначаються як критичний інформаційний актив;

– *Політика контролю доступу*, де встановлюються правила доступу на основі ролей і функцій;

– *Політика реагування на інциденти*, яка включає вимоги GDPR щодо 72-годинного повідомлення регулятора;

– *Політика зберігання даних*, що регулює строки зберігання та правила їхнього видалення відповідно до принципу мінімізації.

Крім того, GDPR передбачає додаткові функції, такі як наявність Data Protection Officer (DPO) [4] для певних типів організацій. Вимоги ISO 27001 у цьому контексті підтримують визначення ролей і відповідальності в системі управління інформаційною безпекою, що полегшує інтеграцію посадових обов'язків DPO у загальну структуру безпеки.

Інтеграція ISO 27001 та GDPR вимагає впровадження конкретних технічних контролів, зокрема:

– *Шифрування даних під час передавання і зберігання*, що відповідає статтям 32 і 34 GDPR.

– *Псевдонімізація та анонімізація*, які знижують ризики і водночас відповідають принципам GDPR.

– *Журналювання та моніторинг доступу*, відповідні як для систем управління безпекою (ISO 27001), так і для вимог прозорості та підзвітності GDPR.

– *Регулярне тестування системи безпеки*, включаючи PenTest та аудит контролів.

Важливим компонентом інтеграції є створення реєстру операцій із персональними даними, рекомендованого GDPR, який може бути впроваджений як частина документованих процедур ISO 27001.

Обидва документи – і ISO 27001, і GDPR – базуються на підході, що орієнтований на ризики. Оцінка ризиків (Risk Assessment), виконана відповідно до ISO 27001, може бути адаптована для аналізу ризиків, пов'язаних із порушенням прав суб'єктів даних. Таким чином, організація отримує єдину уніфіковану модель оцінки ризиків, яка одночасно покриває технічні, організаційні та юридичні аспекти.

GDPR також вимагає проведення DPIA (Data Protection Impact Assessment) [5] – оцінки впливу на захист даних. DPIA логічно інтегрується в загальний підхід ISO 27001 як частина процесу оцінки ризиків або як його спеціалізований розділ.

Синергія ISO 27001 і GDPR надає організації низку переваг:

– формування повноцінної системи безпеки, що охоплює всі аспекти обробки персональних даних;

– мінімізація ризиків накладення штрафів, що можуть сягати 20 млн євро або 4% річного обороту;

- підвищення рівня довіри клієнтів та партнерів;
- оптимізація витрат за рахунок уникнення дублювання процесів і документів;
- зручність проведення аудитів і сертифікацій.

Крім того, наявність сертифікату ISO 27001 може розглядатися як аргумент на користь відповідності GDPR, хоча формально сертифікація не гарантує повної відповідності регламенту.

Попри численні переваги, існують і певні труднощі, пов'язані з інтеграцією вимог стандартів. Зокрема:

- GDPR висуває значно жорсткіші вимоги до документування процедур, ніж ISO 27001.

- Поняття «персональні дані» в GDPR набагато ширше, ніж аналогічні категорії активів у ISO, тому організація повинна формувати розширений перелік активів.

- У деяких випадках вимоги GDPR до прозорості та права суб'єкта на інформацію складно узгодити з принципами мінімізації та обмеженого доступу.

Водночас ці труднощі не унеможливають інтеграцію – вони лише формують додаткові вимоги до точності опису процесів та кваліфікації персоналу.

Висновки

Інтеграція стандартів ISO 27001 зі стандартом GDPR є стратегічно важливим кроком для організацій, які працюють із персональними даними та прагнуть побудувати комплексну систему інформаційної безпеки. Цей підхід дозволяє поєднати технічні та процедурні аспекти захисту даних, оптимізувати внутрішні процеси та забезпечити відповідність міжнародним і європейським нормативам. Системна робота над узгодженням стандарту і регламенту підвищує рівень захищеності організації, мінімізує юридичні ризики та формує довіру з боку клієнтів і партнерів. У результаті підприємства отримують інтегровану, збалансовану та ефективну модель управління інформаційною безпекою, що відображає найкращі світові практики.

Список використаних джерел:

1. Alan Calder, Steve Watkins "IT Governance: An International Guide to Data Security and ISO27001/ISO27002" pages 450, 2019.
2. Шабатура М. М., Салашник Р. О. Аналіз методів захисту персональних даних за українським законодавством і GDPR. Український журнал інформаційних технологій. 2021, т. 3, № 2. С. 51–57.
3. Аналіз ризиків під час обробки персональних даних: що важливо знати? / У.С. Шадська. — К.. Компрінт, 2021. – 68 с.
4. M. Oliveira and G. P. Dias, "The role of the data protection officer in local governments: an exploratory study," 2023 18th Iberian Conference on Information Systems and Technologies (CISTI), Aveiro, Portugal, 2023, pp. 1-6, doi: 10.23919/CISTI58278.2023.10211727.
5. Thomas Marquenie; Katherine Quezada-Tavárez, "Data Protection Impact Assessments in Law Enforcement," in Security Technologies and Social Implications, IEEE, 2023, pp.32-60, doi: 10.1002/9781119834175.ch2.

Гарасимчук Володимир Васильович, здобувач вищої освіти інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

КОНЦЕПЦІЯ ТА ПРОГРАМНІ ЗАСОБИ ДЛЯ АВТОМАТИЧНОГО ФОРМУВАННЯ ВИСНОВКІВ ІЗ ТЕКСТОВИХ ДОКУМЕНТІВ НА ОСНОВІ NLP-ПІДХОДІВ

Сьогодні інформаційний простір переповнений масивами текстових даних — від наукових публікацій до звітів, рецензій і новинних матеріалів. Тому здатність оперативно отримувати стиснутий зміст таких текстів набуває особливої значущості.

Автоматичне узагальнення текстів допомагає зменшити інформаційне перевантаження, підвищити ефективність обробки документів і спростити доступ до потрібних знань. Розвиток генеративних моделей штучного інтелекту відкриває нові перспективи для створення систем, здатних формувати узагальнений зміст з урахуванням контексту та семантичних особливостей тексту [1].

Автоматичне узагальнення текстів зазвичай реалізується через два принципово різні підходи — один працює з уже наявними частинами тексту, інший формує нове формулювання змісту [2]. Перший підхід передбачає, що система знаходить у документі ті речення, які найкраще відображають основну думку, і просто відбирає їх. Для цього застосовують методи, що аналізують, наскільки слова чи фрази часто зустрічаються у важливих контекстах, або будують граф, де визначають, які речення найбільше пов'язані з іншими. До таких рішень належать TF-IDF, TextRank, LexRank, а також моделі на основі семантичних представлень речень, наприклад SBERT, які дозволяють оцінювати змістове наближення між різними частинами тексту. Другий підхід працює інакше: система не вибирає готові речення, а створює новий текст, у якому стисло викладає ідеї документа. Для цього використовуються моделі, що можуть опрацьовувати структуру й зміст великих текстів та генерувати власні формулювання. Серед них — BART, T5, PEGASUS і GPT, які працюють на основі трансформерної архітектури. Завдяки цьому вони здатні утримувати зв'язність викладу, логічно поєднувати думки та передавати сенс у цілісній формі. У сучасних системах ці два підходи часто поєднують: спершу виділяють ключові частини документа, а потім перетворюють їх у компактний узагальнений текст. Такий комбінований підхід дає змогу отримати результати, що краще передають головну інформацію та зберігають смислову повноту [3].

Одним із найчастіше застосовуваних способів оцінити, наскільки якісним є автоматично створене узагальнення, є метрика ROUGE (Recall-Oriented Understudy for Gisting Evaluation) [2]. Її суть полягає в тому, щоб виміряти, наскільки результат роботи моделі збігається з узагальненням, створеним людиною. Для цього порівнюють не цілі речення, а окремі слова, послідовності слів або n-грами, що дає змогу оцінити, наскільки точно модель відтворила зміст. Найпоширеніший варіант — ROUGE-N, який визначає частку n-грам, що одночасно присутні і в автоматичному, і в референтному узагальненні. Формально ROUGE-N обчислюється за такою формулою:

$$\text{ROUGE-N} = \frac{|\{n\text{-grams} \in A\} \cap \{n\text{-grams} \in B\}|}{|\{n\text{-grams} \in A\}|}, \quad (1)$$

де $A = \{\text{еталонне узагальнення}\}$ та $B = \{\text{автоматично згенероване узагальнення}\}$. Тобто ROUGE-N показує, яку частку слів або фраз із правильного (людського) резюме вдалося відтворити в автоматично згенерованому варіанті.

На платформі Hugging Face представлено багато моделей, здатних виконувати узагальнення текстів. Серед них є як добре відомі рішення на кшталт BART, PEGASUS чи mT5, так і численні модифікації, створені під конкретні мови або типи джерел. Хоча ці моделі показують сильні результати переважно на англomовних наборах даних, для української мови їх можливості все ще вивчені неповно. У цьому дослідженні передбачається оцінити роботу різних моделей з Hugging Face саме на українських текстах, порівняти їхню здатність передавати зміст і зберігати логічність викладу та визначити, які архітектури найкраще підходять для завдань узагальнення в українському мовному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Gambhir, M., & Gupta, V. (2017). Recent automatic text summarization techniques: a survey. *Artificial Intelligence Review*, 47(1), 1-66.
2. Cajueiro, D. O., Nery, A. G., Tavares, I., De Melo, M. K., Reis, S. A. D., Weigang, L., & Celestino, V. R. (2023). A comprehensive review of automatic text summarization techniques: method, data, evaluation and coding. *arXiv preprint arXiv:2301.03403*.
3. Zhang, Y., Jin, H., Meng, D., Wang, J., & Tan, J. (2024). A comprehensive survey on process-oriented automatic text summarization with exploration of llm-based methods. *arXiv preprint arXiv:2403.02901*.

Ребров Вадим Станіславович, здобувач вищої освіти факультету комп'ютерних наук
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Білова Тетяна Георгіївна, канд. техн. наук, доцент,
доцент кафедри системотехніки
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

МЕТОДИ ПРІОРИТЕЗАЦІЇ ВИПЛАТ В СИСТЕМІ ОБЛІКУ ПОШКОДЖЕНОГО ЖИТЛА

Однією з найбільш складних задач у сфері бухгалтерського обліку та фінансового адміністрування є визначення пріоритетності виплат, особливо в питаннях гуманітарного характеру: коли кількість заявок на фінансову допомогу або компенсацію є великою, а ресурс обмежений, постає потреба встановити справедливу черговість виплат. У таких випадках суб'єктивне рішення бухгалтера може призвести до неточностей, затримок або конфліктів, особливо якщо порядок виплат має критичне значення як, наприклад, у програмах соціальної допомоги, страхових компенсаціях чи відшкодуванні збитків постраждалим власникам житла.

Ця проблема особливо актуальна для України, де через бойові дії значна кількість житлових об'єктів була пошкоджена або зруйнована. Держава реалізує програму «Відновлення» у застосунку «Дія», що дозволяє подати заявку на компенсацію [1], однак механізм визначення пріоритету між заявниками відсутній. Через це розподіл коштів між великою кількістю заявок залишається тривалим і часто залежить від людського фактору.

Щоб розв'язати цю проблему, розроблено компонент пріоритезації виплат, який інтегрується в існуючу інформаційну систему обліку пошкодженого житла. Його завданням є автоматичне визначення порядку виплат, використовуючи методи нечіткої логіки [2]. Це дає змогу забезпечити прозорість і об'єктивність при розподілі благодійних внесків.

У нечітких системах Мамдані та Сугено основою опису лінгвістичних змінних є функції належності, які задають ступінь приналежності значення до певного терму (наприклад, «низький», «середній», «високий»). Найпоширенішими є трикутні та трапецевидні функції належності завдяки простоті математичного опису та інтерпретації.

Трикутна функція належності визначається трьома параметрами (a , b , c).

Математично вона описується формулою (1):

$$\mu_A(x) = \begin{cases} 0, & x \leq a, \\ \frac{x-a}{b-a}, & a < x \leq b, \\ \frac{c-x}{c-b}, & b < x < c, \\ 0, & x \geq c, \end{cases} \quad (1)$$

де:

a – початок зростання функції,

b – її максимальне значення,

c – кінець спадання.

Ця функція використовується у випадках, коли значення змінної має чіткий центр (найтипніше значення), а належність зменшується симетрично або майже симетрично в обидва боки.

Трапецевидна функція належності задається чотирма параметрами (a, b, c, d).

Її форма передбачає наявність плато, де ступінь належності дорівнює 1. Математичний вираз (2):

$$\mu_A(x) = \begin{cases} 0, & x \leq a, \\ \frac{x-a}{b-a}, & a < x \leq b, \\ 1, & b < x \leq c, \\ \frac{d-x}{d-c}, & c < x \leq d, \\ 0, & x > d, \end{cases} \quad (2)$$

де:

a – початок зростання;

b – початок плато;

c – кінець плато;

d – кінець спадання функції.

Для отримання числового значення вихідної змінної використовується метод центра ваги [2].

У роботі компоненту використано п'ять основних параметрів: ступінь пошкодження житла, кількість мешканців, вік власника, наявність групи інвалідності та ознака багатодітної сім'ї. Для кожного з них побудовані функції належності, що дозволяють моделювати нечіткі соціальні критерії. Система нечіткого виведення реалізує набір правил типу «якщо-то», наприклад: «Якщо ступінь пошкодження високий і власник похилого віку, то пріоритет виплати високий». У результаті формується числове значення пріоритету від 1 до 10, за яким система сортує заявки.

Компонент реалізований у межах веб-застосунку, побудованого за трирівневою архітектурою: Java Spring Framework використано для серверної логіки [3], MongoDB – для зберігання даних виплат, оскільки документоорієнтована БД має високу швидкість вставки та читання, у порівнянні з реляційними [4]. Для клієнтської частини використано Thymeleaf, як і у основній системі. Розроблений інтерфейс дозволяє бухгалтеру переглядати заявки, фільтрувати за регіоном або статусом, а також експортувати звіти у форматі PDF.

Використання нечіткої логіки забезпечує адаптивність моделі до соціальних факторів і ясності отриманих результатів. У перспективі система може бути доповнена інтеграцією платіжного сервісу, який дозволить здійснювати виплати автоматично після затвердження списків. Це зменшить навантаження на бухгалтерів і значно підвищить ефективність процесу.

Список використаних джерел:

1. Постанова Кабінету Міністрів України про затвердження порядку надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна від 30.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/600-2023-п> (дата звернення: 25.10.2025).
2. International Conference on Fuzzy Sets Theory and its Applications (4th 1998 Liptovský Ján, Slovakia). Fuzzy sets: Theory and applications / ed. by K. Anna, K. Martin. Bratislava : Mathematical Institute, Slovak Academy of Sciences, 1999. 382 p.
3. Spring Framework Documentation: Spring Framework. URL: <https://docs.spring.io/spring-framework/> (дата звернення: 05.11.2025)
4. MongoDB Documentation. URL: <https://www.mongodb.com/docs> (дата звернення: 05.11.2025)

Омелян Олег Сергійович, магістр-професійник факультету інформаційних технологій та механічної інженерії

Український державний університет науки і технологій

ННІ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», Україна

Науковий керівник: Шибко Оксана Миколаївна , канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри комп'ютерних наук, інформаційних технологій та прикладної математики

Український державний університет науки і технологій

ННІ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», Україна

ОСНОВИ UI/UX ДЛЯ КОМЕРЦІЙНИХ САЙТІВ

Сучасний веб-дизайн у сфері електронної комерції вже давно перестав бути лише естетичним інструментом. Він перетворився на ключовий фактор впливу на поведінку користувача, прийняття рішень про покупку, лояльність до бренду та, зрештою, конверсію. У процесі розробки особлива увага приділяється не лише візуальній складовій, а й глибокому аналізу поведінки цільової аудиторії, технічній оптимізації інтерфейсу, а також дотриманню психологічних принципів UX-дизайну. [1]

Інтерфейс сайту створюється згідно з принципами когнітивного навантаження мінімізації вибору на екрані, чіткої візуальної ієрархії, обмежена палітра кольорів.

1. Кольорова гама поєднання білого, синього та сірого створює відчуття довіри та стабільності акцентні елементи наприклад кнопки Купити, ціни, бейджі Акція виконані в яскравих тонах, які мають високий контраст.

2. Із шрифтів ми обираємо наступну пару Montserrat та Open Sans, вони дуже добре взаємодоповнюють один одного Montserrat відповідає за заголовки досить сильний стиль і впевнений тон. а майже весь інший текст на сторінках набраний шрифтом Open Sans, який добре відображається на будь-яких екранах і забезпечує високу читаність - це ключова перевага.

3. Розмір елементів підбирається для зручного торкання на мобільних пристроях.

При проектуванні структури меню ми дотримуємося закону Хіка - чим більше опцій, тим довше приймається рішення. Тому головне меню складається лише з важливих пунктів, кожен з яких відкриває необхідну категорію.

Також реалізується:

1. Фіксований хедер забезпечує постійний доступ до каталогу, пошуку та кошика.

2. Мікроанімації, при наведенні, не просто декоративний ефект, а засіб зворотного зв'язку для користувача.

3. Фільтри працюють у режимі реального часу, автоматично оновлюючи список товарів без необхідності перезавантажувати сторінку.

Кожна товарна картка це міні-сцена, де користувач приймає рішення.

Також корисно додати:

1. Великі чіткі зображення, з можливістю перегляду в збільшеному вигляді.

2. Короткий опис та технічні параметри (вся ключова інформація зосереджена поруч із кнопкою «Купити»).

3. Виділення ціни та знижки у відсотках, якщо така є.

4. Зрозумілий заклик до дії «СТА» кнопка з ефектом наведеного стану «hover» має високу контрастність і анімацію натискання.

Одна з головних точок відмов у будь-якому інтернет-магазині форма покупки.

Більше 60% відвідувачів з мобільних пристроїв. Це означає, що десктоп-версія більше не є основною, тому сайт створюється з урахуванням mobile-first стратегії.

1. Великі інтерактивні зони.
2. Оптимізовані зображення для швидкого завантаження.
3. Гамбургер-меню замінює горизонтальну навігацію.
4. Фільтри, у вигляді випадаючих списків, які не перевантажують екран.

Окрім зовнішньої привабливості, важливо забезпечити доступність для людей з інвалідністю.

Основні рішення:

1. Контрастність тексту відповідає вимогам WCAG AA.
2. Усі зображення мають alt-описи.
3. Підтримка клавіатурної навігації.
4. Сфокусованість елементів outline не вимикається.
5. Впроваджено режим високої контрастності, активований через CSS.

Усі іконки у форматі SVG, що забезпечує бездоганну чіткість на будь-якому екрані. Застосовується єдина візуальна мова: всі іконки витримані в одному стилі, що сприяє швидкому розпізнаванню функцій.

Анімації використовуються помірно та цілеспрямовано для підкріплення дії додавання товару, перехід на нову сторінку, не перевантажуючи інтерфейс. [2]

На кожному етапі тестується інтерфейс за допомогою:

1. А/В тестування дві версії головної сторінки.
2. Використання теплових карт дає змогу ідентифікувати точки інтересу місця з найактивнішими кліками та області, де спостерігається затримка курсора.
3. Запису сесій користувачів, щоб виявити нерозуміння або фрустрацію
4. Моніторингу воронки продажів від перегляду до натискання кнопки «Купити».

Після аналізу вносяться низка змін, які можуть зменшити показник відмов на сторінці оформлення замовлення на 27%.

Висновок. Інтерфейс комерційного сайту це результат комплексного підходу від психології та поведінкової аналітики до технічної реалізації. Це не просто «гарний сайт», а інструмент продажів, який працює на результат. Ергономічний дизайн, інтуїтивна навігація та високошвидкісний інтерфейс створюють гармонійний користувацький досвід, який мотивує до покупок. [3]

Список використаних джерел:

1. Web-технології та Web-дизайн: застосування мови HTML для створення електронних ресурсів : навч. посіб. / І. Л. Бородкіна, Г. О. Бородкін. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. – 212 с.
2. Балик Н. Р., Лялик О.О. Активне навчання з використанням технологій Web 2.0: навч.пос. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. 88с.
3. Бегун А. В., Камінський О. Є. Web-програмування: навч.посіб. К.: КНЕУ, 2011. 324с.

Солодкий Денис Віталійович, здобувач вищої освіти факультету комп'ютерних наук

Національний технічний університет «Харківський національний університет радіоелектроніки», Україна

Науковий керівник: Ситніков Дмитро Едуардович, канд. технічних наук, професор кафедри системотехніки

Національний технічний університет «Харківський національний університет радіоелектроніки», Україна

РОЗРОБКА МОДУЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРИ ІГРОВОГО ЗАСТОСУНКУ З ВИКОРИСТАННЯМ АРХІТЕКТУРНОГО ШАБЛОНУ SCRIPTABLE OBJECT ARCHITECTURE

Ігрова індустрія продовжує залишатися однією з найдинамічніших сфер ІТ, де розробники стикаються з необхідністю підтримувати масштабованість та стабільність коду у складних системах. У міру зростання обсягу функціональності ігрових проєктів постає потреба у модульній архітектурі, що дозволяє швидко розширювати логіку гри, не змінюючи базову структуру.

Традиційні архітектурні шаблони, такі як MVC, MVVM або ECS, мають певні обмеження у контексті Unity [3], оскільки вимагають значних зусиль для інтеграції з компонентною системою рушія. У таких умовах Scriptable Object Architecture (SOA) [1] виступає сучасним рішенням, що забезпечує низьку зв'язаність компонентів і високу повторюваність коду.

Метою роботи є розробка архітектури ігрового застосунку на основі Scriptable Object Architecture (SOA), що дозволить створювати 2D-ігри з гнучкою, розширюваною структурою та подієвою взаємодією компонентів.

Основними завданнями дослідження є аналіз існуючих архітектурних шаблонів, що застосовуються у геймдеві, дослідження концепції Scriptable Object Architecture та її реалізація у Unity. Проектування архітектури ігрового застосунку з використанням Scriptable Object-активів для зберігання даних та подій. Реалізація прототипу ігрового застосунку з модульною архітектурою.

Scriptable Object Architecture базується на інверсії залежностей та подієвій моделі зв'язку між об'єктами. Ключовим елементом є клас ScriptableObject [2], який виступає як незалежне сховище даних або обробник подій (GameEvent, EventListener). Наприклад, коли здоров'я гравця змінюється, створюється подія OnHealthChanged, на яку підписані різні системи: інтерфейс користувача, система звуку, логування або статистики. Це дозволяє ізолювати модулі один від одного та забезпечити data-driven підхід, коли зміни у грі можна вносити без переписування коду, лише редагуючи параметри в інспекторі Unity.

Архітектура реалізована на декількох рівнях: Data-Layer, що містить Scriptable Object-дані для персонажів, ворогів, інвентарю, параметрів бою; Event-Layer, що реалізовує події, що забезпечують взаємодію між незалежними компонентами; Logic-Layer, що включає бойову систему, обробку станів гравця, рух та штучний інтелект ворогів, UI-Layer, що реагує на події, оновлюючи інтерфейс без прямого доступу до

логіки. Така структура дає змогу досягти розподіленої логіки, де кожен модуль можна легко змінювати, тестувати або переносити в інший проєкт.

Крім того, запропонована архітектура сприяє ефективній командній розробці. Завдяки чіткій ізоляції модулів, різні учасники команди (програмісти, дизайнери, аналітики) можуть працювати з різними частинами гри одночасно, не блокуючи один одного. Наприклад, дизайнер рівнів може додавати нові сцени та події без змін у коді, тоді як програміст працює над бойовими механіками чи системою інвентарю. Це створює умови для паралельного розширення проєкту та підвищує загальну ефективність розробки.

Одним із прикладів використання запропонованої архітектури стало рефакторинг системи керування персонажем. Замість традиційного підходу, коли скрипт контролю руху напряму прикріплюється до об'єкта гравця і містить усю логіку обробки введення, станів та анімацій, у проєкті реалізовано розподіл цих обов'язків через ScriptableObject-компоненти. Керування тепер базується на подіях — коли гравець натискає клавішу, створюється відповідна подія, яку обробляють модулі руху, анімації та звуку. Це дозволяє гнучко змінювати поведінку персонажа без редагування основного скрипта, просто підключаючи або відключаючи відповідні модулі у редакторі Unity.

Подібний підхід було застосовано і до бойової системи, де логіка атак, отримання шкоди та оновлення стану здоров'я розділена на незалежні SOA-компоненти. Наприклад, подія OnAttackPerformed [5] активує одразу кілька систем: зменшення HP ворога, відтворення звукового ефекту, оновлення інтерфейсу та створення візуального ефекту удару. Така структура не лише спрощує супровід коду, але й дозволяє безперешкодно додавати нові типи зброї або ефекти без змін у базових скриптах гри.

Серед розроблених елементів ігрового застосунку варто виокремити головне меню та інтерфейс гравця, побудовані із застосуванням принципів Scriptable Object Architecture (SOA). Інтерфейс відображає ключові параметри персонажа: рівень здоров'я (HP), кількість набраного досвіду, поточний запас золота та кнопку доступу до інвентарю. Система інвентарю реалізована як набір ScriptableObject-компонентів, які містять дані про спорядження, зовнішній вигляд персонажа та його характеристики. Завдяки цьому зміни в інвентарі або параметрах гравця можуть відбуватися динамічно, без безпосереднього втручання у код, а лише шляхом оновлення відповідних об'єктів у редакторі Unity.

Меню інвентарю дозволяє гравцеві не лише переглядати поточний стан персонажа, а й витратити зароблене золото на покращення обладнання, змінюючи атрибути, які зберігаються у ScriptableObject-ресурсах. У разі, якщо кількість очок здоров'я знижується нижче нуля, система SOA автоматично генерує подію, на яку реагують відповідні модулі: відображається повідомлення про завершення гри та активується кнопка рестарту. Таким чином, усі елементи інтерфейсу та меню працюють у подієво-орієнтованій взаємодії, що забезпечує високу гнучкість, повторне використання компонентів і спрощує оновлення логіки гри без переписування основного коду.

У процесі розробки створено прототип 2D-гри жанру Top-Down RPG [4], де всі ключові системи (управління персонажем, бойова механіка, інвентар, UI) реалізовано через ScriptableObject-модулі. Порівняння з традиційною архітектурою показало такі результати: кількість прямих залежностей між класами зменшено; швидкість

інтеграції нових функцій збільшено; підвищено стабільність коду завдяки мінімізації взаємних зв'язків. Отримана архітектура забезпечує гнучке масштабування, зручність розробки та можливість подальшого використання у різних типах ігрових застосунків.

Розроблена модульна архітектура на основі Scriptable Object Architecture демонструє ефективність у побудові ігрових застосунків, де важливою є швидка інтеграція нових систем і підтримка чистої структури проєкту. Вона поєднує у собі гнучкість подієвого підходу та простоту налаштування ScriptableObject-активів, що робить її придатною для командної розробки, прототипування та освітніх проєктів. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на інтеграцію SOA з ECS-моделлю для підвищення продуктивності та створення інструментів для автоматичного тестування подієвих взаємодій.

У доповіді розглядаються ключові етапи розробки архітектури ігрового застосунку, такі як аналіз предметної області, розробка вимог, проектування ігрового застосунку, програмування та тестування розроблених відповідно до вимог скриптів.

Список використаних джерел:

1. Unity. Unite Austin 2017 - Game Architecture with Scriptable Objects, 2017. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=raQ3iHhE_Kk (дата звернення: 30.10.2025).
2. Unity - Manual: ScriptableObject. *Unity - Manual: Unity 6.2 User Manual*. URL: <https://docs.unity3d.com/6000.2/Documentation/Manual/class-ScriptableObject.html> (дата звернення: 30.10.2025).
3. Торн А. Мистецтво створення сценаріїв у Unity. ДМК Пресс, 2016. 203 с.
4. RPG та CRPG – що це таке, суть, жанри, види і приклади в ігровій індустрії. URL: <https://termin.in.ua/rpg-i-crpg/> (дата звернення: 30.10.2025).
5. HitBox2D Module | Package Manager UI website. URL: <https://docs.unity3d.com/Packages/com.unity.tiny@0.13/manual/module-hitbox2d> (дата звернення: 30.10.2025).

Котенко Ілля Ігорович, здобувач магістерського освітнього ступеня факультету комп'ютерних наук

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Білова Тетяна Георгіївна, канд. техн. наук, доцент,
доцент кафедри системотехніки

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

РОЗРОБКА РЕКОМЕНДАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ВІКТОРИН

Онлайн-платформи, в основі яких лежить користувацький контент, невпинно набирають популярність. Одними з таких є платформи інтерактивних вікторин, які стикаються з гострою проблемою інформаційного перевантаження [1]. Через це виникає проблема з обох сторін: зі сторони користувача та зі сторони автора. Так, користувачі не можуть знайти цікавих для них вікторин серед великої кількості контенту, а автори, в свою чергу, страждають від низької активності та видимості їхніх робіт. Ефективність традиційних методів фільтрування для такого суб'єктивного контенту є недостатньо висока, тому розробка рекомендаційної системи, здатної моделювати нечіткі людські вподобання та вирішувати проблему видимості контенту, є актуальною задачею.

Основою розробленої системи є гібридний підхід, що поєднує методи фільтрації на основі змісту та на основі знань, а його центральним ядром – механізм нечіткого логічного виведення типу Мамдані [2]. Вибір впав саме на даний підхід через його здатність оперувати з невизначеністю, неточністю та суб'єктивністю, в той час як класичні алгоритми вимагають точних числових даних [3]. А серед існуючих популярних нечітких методів, таких як метод Сугено чи метод Цукамото, саме метод Мамдані має високу інтерпретованість та дозволяє оперувати інтуїтивно зрозумілими лінгвістичними термінами як в умовах, так і у висновках, що є критично важливими характеристиками для моделювання експертних знань.

Для генерації персоналізованої рекомендації система проходить чотири етапи:

1. Побудова комплексного профілю користувача.
2. Розрахунок та нормалізація вхідних метрик для кожної вікторини-кандидата.
3. Фазифікація та логічне виведення.
4. Дефазифікація.

На першому етапі збираються та аналізуються дані про взаємодію користувача з платформою. Сюди входить:

- кількісно виміряна спорідненість до певних тегів вікторин;
- кількісно виміряна спорідненість до певних авторів вікторин;
- історія проходження вікторин;
- оцінка користувача;
- середня довжина вікторин, яким користувач надає перевагу.

На наступному етапі обчислюються шість ключових показників вікторин, а саме:

- схожість тегів;
- популярність (кількість проходжень);
- рейтинг схвалення (співвідношення лайків та дизлайків);

- часова актуальність;
- спорідненість до автора;
- збіг за довжиною.

Важливо підмітити, що система використовує математично обґрунтовані методи для розрахунку даних метрик, щоб уникнути поширених проблем. Так, наприклад, для розрахунку рейтингу схвалення застосовується Баєсівське усереднення, яке запобігає ситуації, коли вікторина з однією позитивною оцінкою та нуль негативних отримує 100% рейтинг [4].

Нормалізовані числові значення вхідних метрик перетворюються на лінгвістичні терми за допомогою функції належності на третьому етапі. Вони надходять до бази знань, яка складається з 30 експертних правил, які описують логіку рекомендації. Ті правила, до яких належать вхідні дані, система активує та агрегує їхні результати.

На етапі дефазифікації агрегований нечіткий висновок перетворюється на чітке число використовуючи метод центру тяжіння. Система обчислює «центр мас» для фінальної нечіткої множини, отримуючи фінальний бал рекомендації. По цьому балу виконується сортування всіх вікторин-кандидатів у порядку спадання та повертаються користувачеві.

Таким чином, розроблена гібридна рекомендаційна система успішно вирішує поставлені задачі. Використання механізму нечіткого логічного виведення Мамдані дозволяє ефективно моделювати складні та суб'єктивні вподобання користувачів, що є неможливим для багатьох класичних алгоритмів. Система ефективно вирішує проблему «холодного старту» для нового контенту, оскільки здатна оцінювати вікторини на основі їхніх характеристик ще до того, як вони наберуть значну кількість взаємодій. Використання математично обґрунтованих метрик, як-от Баєсівське усереднення для рейтингів, забезпечує справедливу та стабільну оцінку контенту. Це дозволяє суттєво покращити користувацький досвід, полегшуючи пошук релевантних вікторин, та водночас підвищити видимість контенту авторів, сприяючи здоровій екосистемі платформ.

Список використаних джерел:

1. Yera R., Martinez L. Fuzzy Tools in Recommender Systems: A Survey. *Atlantis Press*. 2017. Т. 10, № 1. С. 776–803.
2. Mamdani E., Assilian S. An experiment in linguistic synthesis with a fuzzy logic controller. *International Journal of Man-Machine Studies*. 1975. Т. 7. С. 1–13.
3. Jain A., Gupta C. Fuzzy Logic in Recommender Systems. *Fuzzy Logic Augmentation of Neural and Optimization Algorithms: Theoretical Aspects and Real Applications*. 2019. С. 255–273.
4. Fragoso T., Bertoli W., Louzada F. Bayesian Model Averaging: A Systematic Review and Conceptual Classification. *International Statistical Review*. 2018. Т. 86, № 1. С. 1–28.

Андреянов Максим Олександрович, здобувач вищої освіти факультету інформаційних технологій

Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», Україна

Науковий керівник: Мельник Олена Олексіївна, канд. техн. наук, доцент кафедри програмного забезпечення систем

Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», Україна

СТВОРЕННЯ ТА АНАЛІЗ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ ТА АНАЛІЗУ ЯКОСТІ ДАНИХ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У сучасних умовах зростання обсягів даних, що генеруються у наукових дослідженнях, виникає потреба у впровадженні ефективних інструментів контролю їхньої точності, повноти та структурної узгодженості. Якість даних є визначальним чинником для відтворюваності експериментів, коректності моделей та надійності отриманих висновків. Тому створення системи моніторингу та аналізу якості даних стає ключовим елементом сучасної дослідницької інфраструктури.

Одним з основних аспектів забезпечення якості наукових даних є дотримання стандартів структурованості та перевірки валідності, зокрема тих, що запропоновані у рекомендаціях щодо роботи зі структурованими даними [1]. Вони дозволяють забезпечити узгодженість, передбачуваність і повторюваність наборів даних, що особливо важливо у великих дослідницьких проєктах.

Для роботи з табличними та CSV-даними широко використовуються інструменти автоматизованого парсингу та первинної валідації, такі як PapaParse, що дає змогу ефективно обробляти великі масиви експериментальних даних [2]. У свою чергу, для перевірки структурованих даних формату JSON застосовуються валідатори на основі JSON Schema, серед яких AJV є одним із найпоширеніших завдяки високій продуктивності та гнучкості налаштування правил перевірки [3].

Побудова системи моніторингу якості даних також передбачає розробку модулів для візуалізації ключових метрик. Використання спеціалізованих інструментів, таких як Grafana, дозволяє створювати інтерактивні дашборди та здійснювати постійний моніторинг динаміки змін якості даних [4].

Забезпечення стабільності середовища виконання та відтворюваності наукових експериментів досягається шляхом контейнеризації програмних компонентів системи. Docker надає можливість швидко розгортати модулі аналізу та моніторингу даних у стандартизованому й контрольованому середовищі [5].

У підсумку, впровадження системи моніторингу та аналізу якості даних, побудованої на сучасних JavaScript-технологіях та стандартизованих підходах до валідації, сприяє підвищенню достовірності, точності та повторюваності результатів наукових досліджень. Інтеграція інструментів парсингу, схемної перевірки, візуалізації та контейнеризації формує надійну основу для роботи з великими обсягами даних та забезпечує високий рівень контролю за їхньою якістю.

Список використаних джерел:

1. Бібліотека для парсингу та валідації CSV-файлів у JavaScript. Власний досвід. *PapaParse*. URL: <https://www.papaparse.com/> (дата звернення: 07.11.2025).
2. Офіційні рекомендації щодо структурованих даних та перевірки їхньої якості. Власний досвід. *Schema.org Data Quality Guidelines*. URL: <https://schema.org/docs/gs.html> (дата звернення: 08.11.2025).
3. Grafana Documentation. URL: <https://grafana.com/docs/> (дата звернення: 10.11.2025).
4. AJV JSON Schema Validator Documentation. URL: <https://ajv.js.org/> (дата звернення: 08.11.2025).
5. Docker documentation. URL: <https://docs.docker.com/> (дата звернення: 10.11.2025).

СЕКЦІЯ 20.

СОЦІОЛОГІЯ ТА СТАТИСТИКА

Дарчич Діана Максимівна, здобувачка 2 курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Казначесв Дмитро Георгійович, канд., юрид. наук, доцент, доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

ВРАХУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ АСПЕКТІВ У СОЦІАЛЬНОМУ ЗАХИСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах воєнного стану питання соціального захисту населення стає особливо важливим. Військові дії спричиняють значні зміни в демографічній структурі, моделі зайнятості, доступі до ресурсів, а також підвищують рівень соціальних ризиків для окремих категорій громадян [3, с. 14]. Одним із ключових показників успішності соціальної політики є врахування гендерного аспекту, що дозволяє побудувати більш справедливую систему підтримки, адаптовану до реальних потреб різних груп жінок і чоловіків [1, с. 22]. Гендерно орієнтований підхід гарантує рівний доступ до допомоги, знижує прояви дискримінації та сприяє стабілізації соціальної сфери в умовах кризи [2, р. 9].

Передусім варто зазначити, що в сфері догляду за дітьми, літніми людьми та особами з інвалідністю основний тягар традиційно лягає на плечі жінок [1, с. 38]. Під час війни цей тягар лише посилюється. Через мобілізацію та службу за контрактом багатьох чоловіків жінки змушені поєднувати кілька ролей: материнську, професійну та тимчасову роль глави родини [6, с. 41]. Це спричиняє підвищений рівень емоційного вигорання, збільшує ризик потрапляння в бідність і соціальну ізоляцію [5, р. 12]. Відповідно, соціальна політика має передбачати спеціальні програми підтримки для жінок, зокрема доступ до психологічної допомоги, соціальних послуг супроводу, центрів тимчасового перебування дітей та консультативних служб [8, с. 29].

Окремо увагу слід направити на ситуацію внутрішньо переміщених осіб. Найчастіше це жінки з дітьми та люди похилого віку, які були змушені покинути небезпечні території [4, с. 12]. Їхній соціальний захист має включати не лише фінансову підтримку, а й забезпечення житлом, захист від насильства, доступ до роботи та можливості перекваліфікації [9, р. 18]. Досвід свідчить, що жінки-переселенки частіше стикаються з дискримінацією на ринку праці та мають більшу потребу в послугах для задоволення щоденних потреб, ніж чоловіки [2, р. 21]. У зв'язку з цим важливо вдосконалювати програми сприяння працевлаштуванню саме для жінок у кризових умовах, забезпечуючи рівний доступ до професійної освіти, навчання та грантових ініціатив [3, с. 24].

Питання, пов'язані з гендерно зумовленим насильством, вимагають особливої уваги, особливо в умовах воєнного стану, коли ризики таких негативних явищ, як

домашнє насильство, сексуальна експлуатація, торгівля людьми та психологічний тиск, суттєво підвищуються [7, с. 15]. У цей період надзвичайно важливо, щоб система соціального захисту працювала злагоджено й ефективно, координуючи свої дії з Національною поліцією, службами у справах дітей та закладами охорони здоров'я [10, с. 11]. Така співпраця має забезпечувати постраждалим не лише захист, а й повноцінний доступ до необхідної допомоги: кризових кімнат і шелтерів для тимчасового проживання, фахової юридичної підтримки, консультацій і психологічної допомоги [8, с. 44].

Водночас особлива увага має приділятися розвитку й розширенню мережі мобільних бригад із надання соціально-психологічної допомоги, адже багато жінок, які живуть у віддалених або малодоступних громадах, не мають можливості самостійно звернутися за підтримкою чи отримати її вчасно [7, с. 28].

Не менш важливим є врахування гендерного аспекту в системі соціального захисту військовослужбовців та їхніх сімей. Жінки, які проходять службу у збройних силах, потребують створення відповідних умов для виконання своїх обов'язків [11, с. 17]. Це включає забезпечення спеціалізованим спорядженням, доступ до медичних послуг, зокрема тих, що стосуються репродуктивного здоров'я, а також гарантії захисту від будь-яких форм дискримінації у військовому середовищі [12, с. 31]. Одночасно родинам військових необхідна чітка, доступна і прозора система соціальної підтримки. Це включає вчасні виплати, організацію психологічного супроводу, юридичні консультації та заходи для забезпечення належного розвитку й турботи про дітей військовослужбовців [3, с. 52]. У багатьох випадках основний тягар із забезпечення родини та оформленням необхідних документів лягає на жінок, тому надзвичайно важливо зробити адміністративні процедури максимально простими, зручними і прозорими для всіх [9, р. 33]. Ефективна система підтримки не лише полегшить життя військовим і їхнім родинам, але й сприятиме збереженню морального духу суспільства загалом під час складних часів [11, с. 44].

Розглядаючи гендерні аспекти, варто враховувати і роль чоловіків, які стикаються з психологічними труднощами, пов'язаними зі службою, травмами чи втратою роботи через бойові дії [5, р. 21]. Соціальні програми мають охоплювати не лише матеріальну підтримку, а й забезпечувати психологічну реабілітацію, підтримку ветеранів, а також сприяти їхній перекваліфікації та інтеграції у мирне життя [12, с. 48]. Розвиток центрів соціально-психологічної допомоги та програм підтримки ветеранів є ключовим для збереження гендерної рівноваги й зміцнення соціальної стабільності [3, с. 59].

Крім того, необхідно впроваджувати гендерно-чутливий підхід у формуванні державної політики та законодавчих ініціатив [1, с. 14]. Прийняття соціальних рішень має супроводжуватися проведенням гендерного аналізу, що дозволить виявити потенційні ризики нерівномірного розподілу ресурсів чи можливостей між жінками і чоловіками [2, р. 30]. В умовах війни такі підходи допомагають скоротити нерівність та підвищити ефективність соціальних заходів [3, с. 61]. Зокрема, обов'язковими інструментами мають стати гендерне бюджетування, моніторинг соціальних програм із гендерної перспективи та аналіз їхнього впливу на різні групи населення [1, с. 49]. Це має бути невід'ємною частиною роботи державних органів. Розгляд гендерних аспектів у системі соціального захисту в умовах воєнного стану виступає важливою передумовою підвищення дієвості державної політики [2, р. 33], спрямованої на

підтримку населення в періоди криз. Цей підхід формує комплексний формат розв'язання соціальних проблем, створюючи умов для стабілізації суспільного життя, посилення згуртованості громадян та забезпечення національної безпеки [3, с. 66]. Гендерно чутлива система соціального захисту є не лише показником зрілості демократичної держави, але й однією з основних її складових, які дозволяють ефективно функціонувати навіть у ситуаціях військових загроз [1, с. 7]. Вона спрямована на збереження людського потенціалу, культивування соціальної єдності та гарантоване забезпечення рівних можливостей для кожного громадянина незалежно від статі чи інших індивідуальних характеристик [4, с. 17].

Список використаних джерел:

1. Гендерний аналіз у державній політиці : навчально-методичний посібник за ред. О. Семиколєнєвої. Київ : ПРООН, 2020. 112 с.
2. UN Women Ukraine. Gender and Conflict in Ukraine. Report 2023. Київ : UN Women Ukraine, 2023. 54 р.
3. Міністерство соціальної політики України. Соціальний захист населення в умовах воєнного стану: аналітичний звіт. Київ, 2023. 67 с.
4. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. Офіційний вісник України. 2014. № 94. С. 12–23.
5. World Health Organization. Mental health and psychosocial support in war-affected populations. Geneva : WHO, 2023. 38 р.
6. Державна служба статистики України. Гендерний портрет України. Київ : ДССУ, 2022. 96 с.
7. Міністерство внутрішніх справ України. Звіт про стан протидії домашньому насильству в умовах воєнного стану. Київ, 2023. 48 с.
8. Міністерство соціальної політики України. Стандарти надання послуг соціально-психологічної допомоги. Київ, 2022. 52 с.
9. Міжнародна організація з міграції (IOM). Ukraine Internal Displacement Report 2023. Київ : IOM, 2023. 45 р.
10. Національна поліція України. Методичні рекомендації щодо взаємодії суб'єктів протидії домашньому насильству. Київ : НПУ, 2022. 40 с.
11. Міністерство оборони України. Права та гарантії військовослужбовців у Збройних Силах України : методичний посібник. Київ : МОУ, 2023. 58 с.
12. Міністерство у справах ветеранів України. Психологічна реабілітація ветеранів: програми та методичні рекомендації. Київ : Мінвет, 2023. 64 с.

Власюк Анна, здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Кравець Ірина Михайлівна, кандидат економічних наук, доцент

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

ЕКОНОМІЧНА НЕРІВНІСТЬ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОЇ СТРАТИФІКАЦІЇ

Актуальність теми дослідження. Економічна нерівність, що проявляється через значну різницю в доходах, багатстві і можливостях громадян, стає ключовим чинником формування та підтримання соціальної стратифікації в сучасному суспільстві. У світі спостерігається стійка тенденція до зростання нерівності, що підсилює серед соціальних груп розриви у доступі до освіти, охорони здоров'я, житла та праці. Такі розриви не лише економічні за природою, але й соціально репродукуються, закріплюючи положення одних груп і утруднюючи мобільність інших. Проблема нерівності має не лише соціально-економічний, але й політичний та культурний вимір, оскільки вона впливає на довіру до суспільних інститутів, перспективи справедливості та солідарності. Враховуючи ці обставини, дослідження економічної нерівності як чинника соціальної стратифікації є вкрай важливим для науки соціальної економіки і практики соціальної політики.

Метою цього дослідження – виявлення механізмів, через які економічна нерівність стає чинником соціальної стратифікації.

Аналіз останніх публікацій. Економічна нерівність є фундаментальним чинником, що формує систему соціальної стратифікації в будь-якому суспільстві. Вона визначає відмінності між групами населення за рівнем доходів, власності, освіти та доступу до ресурсів. Нерівність у розподілі матеріальних благ призводить до створення соціальних прошарків, які відрізняються можливостями розвитку та рівнем добробуту. Така ситуація сприяє закріпленню ієрархії, де економічно сильні групи отримують стабільні переваги, а слабші залишаються у стані залежності [1, с. 403].

Соціальна стратифікація, що базується на економічній нерівності, проявляється у розподілі статусів і ролей у суспільстві. Люди з вищими доходами мають доступ до якісної освіти, медицини, житла та культурних ресурсів, що забезпечує їм переваги в соціальній ієрархії. У свою чергу, малозабезпечені групи стикаються з обмеженнями у задоволенні базових потреб і можливостей самореалізації. Таким чином, економічна нерівність перетворюється на стабільний механізм соціального розшарування.

Однією з головних причин посилення стратифікації є нерівність у доступі до освіти. Освіта виступає ключовим каналом соціальної мобільності, але в умовах економічної нерівності вона стає привілеєм заможних груп. Діти з бідних родин мають менше шансів отримати якісну освіту, що зменшує їх можливості у майбутньому. У результаті формується коло, в якому соціальне становище відтворюється з покоління в покоління.

Важливим чинником економічної нерівності є структура ринку праці. Висококваліфіковані працівники отримують значно більші доходи, тоді як

представники робітничих професій залишаються на нижчих щаблях соціальної піраміди. Цей розрив посилюється автоматизацією та цифровізацією, що зменшують попит на низькокваліфіковану працю. Таким чином, технологічний прогрес одночасно стимулює розвиток економіки і поглиблює соціальну нерівність [2, с. 5].

Економічна нерівність також має культурний вимір, оскільки впливає на стиль життя, світогляд і поведінкові моделі різних верств населення. Вищі страти мають можливість формувати культурні стандарти та норми, що визначають престиж і статус. Це сприяє зміцненню символічної влади заможних груп у суспільстві. Водночас представники нижчих верств змушені адаптуватися до умов, які обмежують їхню участь у культурному житті.

Нерівність у доходах і багатстві призводить до зростання соціальної дистанції між групами населення. Вона проявляється не лише у матеріальних відмінностях, а й у психологічному відчуженні між людьми різних соціальних рівнів. Зниження соціальної довіри та солідарності у суспільстві є наслідком посилення економічної поляризації. Це створює передумови для соціальних конфліктів і політичної нестабільності [3, с. 14].

Інституційні чинники мають вирішальне значення у процесі трансформації економічної нерівності у соціальну стратифікацію. Недосконалість податкової системи, корупція, слабкість соціального захисту та нерівний доступ до правосуддя поглиблюють соціальні розриви. Ефективна політика перерозподілу ресурсів здатна зменшити негативні наслідки нерівності та стимулювати соціальну мобільність. Саме тому роль держави у врівноваженні економічних можливостей є визначальною.

Глобалізація та цифрова трансформація посилили економічну нерівність, створивши нові форми соціального розшарування. Високотехнологічні галузі забезпечують великі доходи обмеженому колу фахівців, тоді як традиційні сфери діяльності втрачають свою економічну значущість. Це призводить до формування нових соціальних еліт, які контролюють інформаційні та фінансові ресурси. Натомість великі групи населення опиняються у зоні економічної нестабільності та ризику втрати соціального статусу [4, с. 36].

Міжпоколінна передача багатства є одним із ключових механізмів відтворення соціальної стратифікації. Заможні родини мають можливість передавати дітям не лише матеріальні ресурси, а й соціальні зв'язки та освітні переваги. Це забезпечує стабільність їхнього становища у верхніх шарах суспільства. Таким чином, економічна нерівність закріплює соціальну ієрархію та зменшує шанси на мобільність для нижчих верств.

Таким чином, соціальна стратифікація, зумовлена економічною нерівністю, має довготривалі наслідки для розвитку суспільства. Вона послаблює соціальну згуртованість, знижує рівень довіри до державних інститутів і перешкоджає економічному зростанню. Зменшення нерівності потребує комплексних реформ у сферах оподаткування, освіти, праці та соціального захисту. Лише за умови справедливого розподілу ресурсів можливе формування збалансованого та стабільного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Darity W. A. Position and Possessions: Stratification Economics and Intergroup Inequality. *Journal of Economic Literature*. 2022. Vol. 60, no. 2. P. 400–426. URL: <https://doi.org/10.1257/jel.20211690> (date of access: 27.10.2025).

2. Seguino S. Inequality and Economic Stratification: Reflections on Bromley, Piketty, and Obeng-Odoom. *Forum for Social Economics*. 2020. P. 1–9. URL: <https://doi.org/10.1080/07360932.2020.1864433> (date of access: 27.10.2025).
3. Markina I. A., Kalinichenko O. V., Lesiuk V. S. Economic inequality: world experience and peculiarities in Ukraine. *Visnik Berdâns'kogo unîversitetu menedžmentu i biznesu*. 2019. Vol. 46, no. 2. P. 13–18. URL: <https://doi.org/10.33783/1977-4167-2019-46-2-13-18> (date of access: 27.10.2025).
4. Завгородня С. П. Економічна нерівність в Україні: оцінювання ризиків в інтересах зміцнення стійкості. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. № 2. С. 36–42. URL: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.2.6> (дата звернення: 27.10.2025).

Риженко Марина Сергіївна, здобувач вищої освіти факультету торгівлі та маркетингу

Державний торговельно – економічний університет, Україна

Науковий керівник: Синюченко Артем Михайлович, канд. політ. наук, асистент кафедри філософії, соціології та політології

Державний торговельно – економічний університет, Україна

СОЦІАЛЬНО – ЕТИЧНІ ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

У сучасному світі поняття штучного інтелекту є далеко не новим – сьогодні він активно розвивається та має суттєвий вплив на усі сфери людського життя: освіту, культуру, економіку та політику. Разом із технічним прогресом постає питання і про соціально-етичні наслідки ШІ для суспільства. Зокрема, існує проблема захисту особистих даних, адже стрімкий розвиток цифрових технологій ставить під загрозу приватність користувачів. Більш того, у суспільстві дедалі частіше підіймається питання заміни людської праці автоматизованими системами, що несе нові ризики для людства.

Досліджуючи питання штучного інтелекту, передусім слід звернути увагу на соціальні аспекти його впливу на суспільство. Сфера комунікацій – одна з найчутливіших, тож вже зараз ШІ формує нову культуру спілкування. Це помітно у автоматизації комунікаційних процесів – віртуальні асистенти, чат-боти та автоматизовані системи підтримки клієнтів, що значно підвищують ефективність комунікацій у бізнесі, медіа та державному управлінні. Водночас із позитивними змінами штучний інтелект породжує і низку соціальних викликів. Автоматизація комунікацій може призвести до знецінення «живого» спілкування, втрати емоційної складової людських комунікацій. Люди все частіше стикаються не з реальними співрозмовниками, а з алгоритмами, що імітують людську поведінку, що поступово змінює культуру комунікації та впливає на рівень довіри в суспільстві.

Серед викликів, що постають перед суспільством під час розвитку цифрових технологій, слід також відзначити знецінення людської праці. Сьогодні активно точаться дискусії щодо можливості заміни багатьох професій штучним інтелектом. Наприклад, компанія OpenAI опублікувала звіт, у якому назвала професії, які штучний інтелект може замінити, зокрема в роздрібній торгівлі та продажах, де ШІ перевершує людей у 81% завдань. До списку також потрапили соціальні працівники (42%), юристи (46%), фінансові аналітики (41%), медсестри (37%), фармацевти (26%), бухгалтери (24%) та інженери-механіки (23%). Найнижчий ризик у промислових інженерів і відеоредакторів (по 17%). Наведені дані свідчать про те, що загроза заміни людської праці машиною є цілком реальною. Водночас невизначеним залишається питання темпів цих змін: поки одні професії вже перебувають на межі автоматизації, інші, можливо, зникнуть лише через десятиліття, або ж не зникнуть взагалі.

Слід також звернути увагу на етичні виклики, що постають перед людством у добу розвитку технологій XXI століття. Найгостріше постає питання правдивості та прозорості інформації, яку генерує штучний інтелект. Системи ШІ використовують величезні об'єми даних, що не завжди транслюють достовірну інформацію. Унаслідок

цього цілком можливою є дискримінація певних груп суспільства чи окремих осіб, що в свою чергу призводить до підриву репутації чи упередженого ставлення.

Не менш важливим є питання приватності. Оскільки ШІ має доступ до великої кількості інформації та персональних даних, його розробники несуть велику відповідальність. Масове збирання, зберігання й аналіз персональних даних потребують чітко правового регулювання та дотримання етичних норм, аби запобігти втручанням в особисте життя людини.

Отже, розвиток штучного інтелекту є одним з найсерйозніших викликів сучасності, який поєднує у собі як соціальні, так і етичні ризики. Сьогодні суспільство стоїть на межі втрати контролю над власними технологіями та знеціненні своїх же можливостей. Важливо, щоб розвиток цифрових технологій відбувався з урахуванням прозорості та відповідальності, коли кожна інновація спрямована на підвищення якості життя, а не підміну цінностей та створення упереджень. Соціально-етичне осмислення штучного інтелекту — це не стримування прогресу, а запорука його безпечного та справедливого впровадження. Майбутнє технологій має бути гуманним — лише тоді вони зможуть стати справжнім інструментом суспільного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Зозуля Н. Ю, Трегуб А. М. Телелим І. В. Роль штучного інтелекту у розвитку соціальних комунікацій: виклики та перспективи. Теорія та історія соціальних комунікацій. 2025. С. 141-144.
2. Деркач В. Л. Соціальні наслідки поширення та розвитку технологій «штучного інтелекту». 2024. С. 74-78.
3. Шостак К. OpenAI назвала 44 професії, які під загрозою через ШІ: чи втратите роботу ви : https://tsn.ua/nauka_it/openai-nazvala-44-profesiyyi-iaki-zahrozoiu-cherez-shi-chy-vtratyte-robotu-vy-2928557.html
4. Bernd Carsten Stahl. Ethical Issues of AI: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC7968615/?utm_source=chatgpt.com

Марченкова Софія Іванівна, студентка 2 курсу бакалаврів спеціальності 072

«Фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку»

Факультету управління та економіки

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Гайдук Максим Олександрович, виконувач обов'язків
доцента кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання,
доктор філософії з цивільної безпеки

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

ЦИФРОВА БЕЗПЕКА В КОНТЕКСТІ МЕДІАКУЛЬТУРИ ЯК СКЛАДОВА ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Сучасне суспільство перебуває в стані інтенсивного інформаційного розвитку, коли медіапростір стає визначальним середовищем соціалізації та шляхом самовираження молоді. У цих умовах особливої ваги набуває питання цифрової безпеки як ключового чинника виховання відповідального громадянина, здатного захищати власні дані, критично ставитися до інформації та усвідомлювати наслідки своєї діяльності у мережі.

Україна, що впевнено рухається шляхом європейської інтеграції та зміцнення демократичних інститутів, стикається з безпрецедентними викликами у сфері інформаційної та кібербезпеки. Проблематика формування молодого покоління в умовах цифрової трансформації суспільства набуває особливого значення України, що обрала курс на демократичний розвиток та європейську інтеграцію. Потрібно розуміти, що медіа стали не лише джерелом інформації, а й платформою для формування суспільних цінностей, політичних орієнтацій та соціальних мобілізацій. Саме тому медіапростір виступає потужним чинником громадянського виховання, що здатен як зміцнювати демократичні засади суспільства, так і навпаки – становити ризик у разі адекватного сприйняття реальності та відсутності критичного мислення.

Основним завданням даного дослідження є з'ясування впливу медіакультури як чинника громадського виховання молоді та визначення шляхів підвищення рівня компетентності щодо цього питання як складової громадянської зрілості особистості.

«Інтернет, з необмеженим доступом до інформації, можливістю інтерактивного спілкування у глобальному масштабі, високою гнучкістю щодо часу та місця доступу, швидкими темпами відгуку користувачів, низькими транзакційними витратами, неієрархічною структурою взаємодії, змінює життя сучасної людини» [1]. Це твердження відображає сутність трансформаційного впливу на соціокультурний простір, у якому формується сучасна молодь. Фактично описується основні параметри епохи – відкритість, інтерактивність, швидкість обміну та децентралізованість комунікацій. Такі характеристики створюють нове середовище соціалізації, де молода людина не просто споживає інформацію, а активно бере участь у її створенні, поширенні та обговоренні. Саме тому рівень медіакультури визначає здатність молоді усвідомлено користуватись інформаційними ресурсами і на основі цього формувати власну громадянську позицію.

Цифрова безпека сприяє формуванню відповідальної поведінки у мережі, розвитку критичного мислення та усвідомлення власної ролі у збереженні

демократичних цінностей. Вона навчає молодих людей поважати правила комунікації, уникати деструктивного контенту, протидіяти насильству та інформаційним впливам.

У процесі становлення особистості медіакультура сприяє формуванню активної громадянської позиції, розвитку почуття відповідальності за власні дії у цифровому просторі та в реальному житті. Вона допомагає молоді зрозуміти важливість свободи слова, толерантності та поваги до прав людини. У такий спосіб медіа стає не лише складовою освіти, а й дієвим інструментом виховання громадян свідомої та вільної України. «Також не менш важливим аспектом на користь і необхідність формування медіаграмотності є інформаційна війна проти України з широким використанням традиційних і нових медіа» [2].

Критичне мислення — ключова компетентність цифрової безпеки. Здатність ставити запитання «хто і з якою метою створив цей контент?», розпізнавати маніпуляції, фейки та приховані впливи формує основу свідомої громадянської позиції. Не менш важливою є підготовка педагогів, батьків та лідерів громад, адже саме вони створюють безпечне освітнє середовище, у якому молодь може розвивати відповідальність та цифрову стійкість.

Інтеграція медіаосвіти в навчальні програми передбачає впровадження формального навчання з тем медіакультури — через курси, модулі або окремі теми з медіаграмотності та аналізу інформації. Це може бути блок у предметі «Громадянська освіта» або в курсі інформаційних технологій, де студенти навчаються розпізнавати маніпуляції, перевіряти джерела, оцінювати достовірність контенту. Ефективність забезпечується активними методами — веб-квестами, дебатами, створенням власного медіаконтенту (відео, подкасти, блоги), які не лише дають знання, а й формують громадянську компетентність, здатність висловлювати думку та брати участь у публічному просторі.

Ключовою метою є розвиток критичного мислення — вміння ставити запитання «хто створив цю інформацію?» та «з якою метою?», бачити приховані смисли та маніпуляції. Також важливо створити комунікативне середовище, яке заохочує молодь до участі в дискусіях, волонтерських та медіапроектах, пропагуючи активну громадянську позицію. Не менш важливим є навчання освітян, батьків та лідерів громад: їхня медіаграмотність створює сприятливе середовище, в якому молодь може розвивати свої компетенції, критичне мислення та відповідальність у цифровому просторі.

Отже, цифрова безпека є важливою складовою громадянського виховання молоді. Через розвиток навичок безпечної поведінки у цифровому середовищі формується відповідальний громадянин, здатний захищати свої права, протидіяти кіберзагрозам і сприяти зміцненню демократичного суспільства. Саме тому цифрова безпека має стати фундаментальним елементом сучасної української освіти та громадянського становлення молоді.

Список використаних джерел:

1. Краснякова А. Інформаційно-комунікаційне середовище мережі інтернет як ресурс розвитку громадянської компетентності молоді. *Наукові праці міжрегіональної академії управління персоналом. психологія*. 2022. № 4 (53). С. 34–39. URL: <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2021.4.6> (дата звернення: 10.11.2025).
2. Laskova-Yarmolenko A., Slynkova T. Media literacy in the education system: modern requirements in the field of social communication. *Pedagogical innovation: ideas, realities, perspectives*. 2024. P. 100–105. URL: [https://doi.org/10.32405/2413-4139-2024-1\(32\)-100-105](https://doi.org/10.32405/2413-4139-2024-1(32)-100-105) (date of access: 10.11.2025).

Переясловська Дар'я Артемівна, здобувач вищої освіти факультету економіки, менеджменту та психології

Державний торговельно-економічний університет, Україна

Науковий керівник: Гусєва Наталія Юріївна, канд. іст. наук, доцент, доцент кафедри філософії, соціології та політології

Державний торговельно-економічний університет, Україна

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ МОЛОДІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРОФЕСІЙНИЙ ІМІДЖ

В умовах сучасного суспільного розвитку, що характеризується динамічними соціокультурними трансформаціями, проблема формування ціннісних орієнтацій молоді набуває особливої актуальності. Це зумовлено тим, що нове покоління не лише засвоює та переосмислює суспільні цінності, а й виступає активним чинником їх подальшої еволюції, впливаючи водночас на соціально-економічні процеси в державі.

За результатами сучасних досліджень, цифровізація суспільства та трансформація соціальних умов призвели до переорієнтації пріоритетів молодого покоління: на зміну традиційним матеріальним цінностям приходять прагнення до самореалізації, свободи вибору та креативного самовираження [2].

Ціннісні орієнтації розглядаються як відносно стійка система переконань і уявлень, що визначає соціальну поведінку особистості, її життєві пріоритети та стратегічні цілі. Якщо для представників старших поколінь провідними залишалися цінності матеріальної стабільності, професійної надійності та соціального статусу, то сучасна молодь дедалі більше орієнтується на саморозвиток, емоційне благополуччя, мобільність і можливість вільного самовираження. Зазначені зміни безпосередньо впливають на процес формування професійного іміджу особистості. У сучасних умовах образ фахівця розглядається не лише як сукупність професійних знань і навичок, але й як відображення його індивідуальної ціннісної позиції та світоглядних орієнтирів.

Важливим чинником формування особливостей нового покоління є вплив медіа та цифрового простору. З раннього дитинства представники покоління Z («зумери») перебувають у середовищі соціальних мереж і цифрових комунікацій, що зумовлює специфіку їхнього соціального та професійного самовираження. У цьому контексті професійний імідж сприймається ними не лише як елемент ділової репутації, а й як публічний ресурс, який можна активно конструювати та підтримувати у цифровому середовищі. Молоді люди свідомо формують власний бренд, презентують досягнення, демонструють професійні компетентності та соціальні ініціативи, орієнтуючись на очікування цільової аудиторії. Як зазначає колектив авторів статті «Становлення професійної ідентичності майбутніх педагогів в умовах цифрового освітнього середовища», онлайн-простір перетворився на арену професійної самопрезентації, де значущими є не лише знання та навички, але й послідовність у ціннісних орієнтаціях та соціальна відповідальність особистості [3].

Суттєвий вплив на формування іміджу покоління сучасної молоді справляють також соціально-економічна нестабільність, воєнні дії та постіндустріальні трансформації. Соціальні потрясіння стимулюють молодь до підвищеної

громадянської активності, готовності до співпраці та залучення в суспільно значущі ініціативи. Водночас для представників покоління Z характерна певна суперечливість: попри декларування цінностей колективізму, більшість молодих людей надає перевагу індивідуальному простору та самостійності на відміну від попередніх поколінь, зокрема покоління X [1].

На сучасному етапі представники покоління Z стають однією з ключових рушійних сил на ринку праці. З огляду на особливості їхніх ціннісних орієнтацій роботодавці поступово впроваджують нові підходи до залучення, адаптації та утримання молодих фахівців. Водночас значна частина роботодавців ще не має достатнього розуміння специфіки цієї генерації. Згідно з результатами дослідження, проведеного платформою *Intelligent* у грудні 2023 р. серед 800 керівників, менеджерів і фахівців із найму у США, було зафіксовано зміни у поведінкових очікуваннях молодих кандидатів [4]. Приблизно половина респондентів відзначила тенденцію до завищення очікувань щодо рівня оплати праці, а 47 % звернули увагу на недотримання ділового дрес-коду під час співбесід [4].

Серед проблемних аспектів, пов'язаних із ціннісними орієнтаціями молоді, варто виокремити надмірну орієнтацію на миттєвий зворотний зв'язок і високі очікування щодо швидкого кар'єрного зростання. Така позиція часто зумовлює фрустрацію в умовах тривалих або рутинних завдань, що негативно впливає на рівень лояльності працівників та їхню готовність до довгострокової професійної відданості компанії. У колективному контексті це може спричинити комунікативні бар'єри між поколіннями, адже молоді фахівці орієнтуються на інші моделі мотивації та цінують динамічність професійного середовища.

Емпіричні дані свідчать про низку закономірностей у трансформації професійного іміджу під впливом ціннісних орієнтацій молоді. По-перше, висока чутливість до смислового наповнення діяльності зумовлює орієнтацію представників покоління Z на участь у проєктах із вираженим соціальним або екологічним значенням, що сприяє формуванню іміджу фахівця, зорієнтованого на суспільно значущий результат. По-друге, прагнення до регулярного зворотного зв'язку визначає характер комунікації в професійних колективах: молоді працівники віддають перевагу відкритій, інтерактивній взаємодії та оперативному коригуванню дій, що формує образ проактивного та адаптивного спеціаліста.

Отже, ціннісні орієнтації покоління Z є визначальним чинником формування їхнього професійного іміджу в умовах цифрової трансформації суспільства. Молоде покоління орієнтується на самореалізацію, свободу вибору, емоційне благополуччя та соціальну активність, що зумовлює нові моделі професійної поведінки та самопрезентації.

Цифрове середовище та соціальні мережі стали ключовими просторами формування професійного образу, у яких імідж фахівця набуває публічного характеру та поєднує особистісне самовираження з демонстрацією компетентностей. Водночас соціально-економічна та політична нестабільність в країні сприяють посиленню цінностей патріотизму, соціальної відповідальності та готовності до громадянської участі.

Роботодавцям необхідно враховувати ціннісні пріоритети представників покоління Z, розробляючи сучасні підходи до управління персоналом, які забезпечують можливість розвитку, гнучкості та реалізації соціально значущих ініціатив.

Таким чином, система ціннісних орієнтацій молоді не лише визначає специфіку професійного іміджу, але й впливає на трансформацію організаційної культури, формуючи нову модель взаємодії між працівником і роботодавцем у цифрову добу.

Список використаних джерел:

1. Бурачек, І., Ярмолюк, Д., & Верстова, В. (2021). Покоління Z на вітчизняному ринку праці. *Економіка та суспільство*, (26). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-2>
2. Сензерліхт, М.В. (2022). Ціннісні орієнтації молоді при професійному самовизначенні на ринку праці. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, 1(9), 84-90. <https://doi.org/10.32750/2022-0107>
3. Яремчук, Н., Пінчук, Н., Калагурка, Х., Турко Б. (2024). Становлення професійної ідентичності майбутніх педагогів в умовах цифрового освітнього середовища. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*, No 12, 229-249. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2024-12-8>
4. Nearly 4 in 10 employers avoid hiring recent college grads in favor of older workers. (2023). *Intelligent*. Режим доступу: <https://www.intelligent.com/nearly-4-in-10-employers-avoid-hiring-recent-college-grads-in-favor-of-older-workers/>

СЕКЦІЯ 21.

ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

Udovychenko Oleksandra, Faculty of Trade and Marketing

IV year of studying, group 2, specialty “Philology”

State University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine

Scientific supervisor: Luidmyla Diachuk, PhD in Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Foreign Philology and Translation

State University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine

DIFFICULTIES IN TRANSLATING PHRASEOLOGICAL UNITS IN LITERARY TEXTS

Phraseological units, also known as idiomatic word groups, are expressions with a fixed lexical composition and grammatical structure. Their meaning, however, is well known to native speakers of the target language, generally figurative, and cannot be directly derived from the meanings of their individual components. Phraseology is the branch of linguistics that studies stable word combinations characterized by a specific transfer of meaning from their constituent parts [1].

Phraseological units occupy a crucial place in literary language, enriching it with emotional, cultural, and stylistic nuances. Their translation often poses a considerable challenge, as idiomatic expressions rarely have exact equivalents in another language.

The main difficulties in translation idioms:

- *Semantic difficulties.*

Idioms often convey figurative meanings that differ entirely from their literal sense. Therefore, a translator must grasp the underlying meaning rather than simply render the individual words.

For instance, «*spill the beans*» - «розсунати боби», actually means «розкрити таємницю».

- *Cultural difficulties.*

Many idioms are culture-specific, referring to traditions, historical events, or realia that may not exist in the target culture. For instance, «*Once on a blue moon*» - «раз на блакитний місяць», actually means «Раз на багато років».

- *Stylistic difficulties.*

This presents a serious challenge, as phraseological units may convey shades of irony, sarcasm, resentment, or irritation. The expression “*to take the floor*” in political sphere means “виступити”, in colloquial speech “*ніти танцювати*” [2].

The main challenge in translating phraseological units lies in the specificity of text interpretation. It primarily involves finding an appropriate equivalent in the target language rather than producing a literal translation. It should be noted that if phraseological translation is approached as a word-for-word rendering, such expressions are, in most cases, rendered inaccurately. The most effective method for translating phraseological units is the use of corresponding idioms in the target language, phraseological equivalents as this approach

ensures not only the accurate transmission of meaning but also the preservation of the imagery and expressiveness inherent in the original expression [3].

Idioms that have full semantic equivalents in Ukrainian can be translated without significant difficulty; for example: «*She looks as quiet as a mouse. There's something rather striking about her*» [4].

The translation of this excerpt is as follows: “*Вона спокійна, наче миша. Але все ж таки в її зовнішності є щось привабливе*”.

The following examples illustrate cases of complete equivalence:

“*Make black white*” - “*робити чорне білим*”;

“*An old dog will learn no new tricks*” - “*Старого пса новим фокусам не навчиш*”;

“*There's no smoke without fire.*” - “*Не буває диму без вогню*”.

Translating phraseological units in literary texts requires not only strong linguistic competence but also profound cultural awareness and creative skill. The translator must carefully balance fidelity to the original meaning with the preservation of stylistic nuance, ensuring that the rendered idiom evokes the same emotional resonance and literary effect as in the source text. In this respect, the successful translation of idioms constitutes an act of cultural mediation, involving the transfer not merely of words, but of the text's inherent spirit and expressive power.

References:

1. Masimova Lala. Concept of phraseological units. Functional, structural and semantic classification of phraseological units. Azerbaijan, 2018. P. 11–14. URL: https://www.academia.edu/37002187/CONCEPT_OF_PHRASEOLOGICAL_UNIT (дата звернення: 12.11.2025).
2. Abdusamadov Z. N. Problems of translating phraseological units in English // International Conference on Teaching Foreign Languages. 2021. URL: <https://www.conferences.uz/index.php/conferences/article/view/60/9> (дата звернення: 12.11.2025).
3. Конєва М. З. Переклад фразеологічних одиниць у художньому тексті // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2019. № 4.
4. Eliot G. Adam Bede / G. Eliot. – N.Y. : Longmans Green and Co, 1962. – 203 p.

Riabini Denys Volodymyrovych, Higher education applicant of Faculty of Computer Engineering and Control

Kharkiv National University of Radio Electronics, Ukraine

Scientific supervisor: Arkhypova Viktoriia Oleksandrivna, Senior instructor of Foreign Languages Department

Kharkiv National University of Radio Electronics, Ukraine

SHIFTING SANDS: UKRAINIAN MEDIA'S FIGHT FOR TRUTH IN THE PLATFORM AGE

The Ukrainian media ecosystem has been reshaped drastically over the years of war. What we are witnessing is a big, like, significant transition from the older, stable days of publishing and broadcasting to a chaotic, totally platform-driven area. Now, it is all ruled by real-time message apps (e.g. Instagram) and other niche podcasts. It is not just a different channel; that is a undoubtedly profound shift in the way we do things. I would like to touch upon the main issues this change has done: the zero-sum fight against lies, how journalism formats are quickly changing, some urgent ethical problems, and how foreign media reports it with their own geopolitical lens.

Disinformation: The Professionalized Threat

Disinformation is not anymore like an amateur side-effect. Nowadays, it is a professional industry and it needs expensive, continuous ways to fight it. The worst threat now, I think, comes from deepfakes – that is AI-made video and audio – that completely destroys the line between an authentic document and a mere fake. This is a direct attack on the main principle of journalism: verification.

The job of defending the truth is focused mostly on super important fact-checking projects like StopFake and VoxCheck. They began mostly with volunteers, but they use very meticulous methods – like cross-checking sources, having experts look at things, and checking metadata – not just to claim that a lie is a lie, but also to teach people how to spot it themselves [1].

But the difference is considerable: the fact-checkers have only little money and resources, and they are struggling to keep up with the enemy's well-provided and always changing tactics. So, it should be noted that development of critical thinking skills has to be introduced into our national education system as a basic, foundational way of protecting against unreliable information.

The Conversion of Journalistic Formats

As for traditional journalism, it is having an existential dilemma because the old ways – a long newspaper story or scheduled TV news – do not have a significant impact anymore. The interest has shifted totally to digital storytelling.

Podcasting is surprisingly good for deep investigative work and serious documentary stories. When everything else is trying to distract audience's attention, these hour-long audio formats let journalists get the listeners' focus back by presenting reliable and proved facts.

Real-time Messaging and Instagram are the opposite: they are valued for their speed. The message apps win because they are so fast, but this urgency often means they sacrifice verification just to get the “breaking news” out. Instagram makes content into visual journalism, where they like the immediate, the “photogenic” and the pretty pictures. The

danger is so clear: looking nice can easily become more burning than actual valid information, and this can warp the whole public conversation. This demand for non-stop, real-time updates puts a big, often unethical, pressure on reporters, not giving them time to check things properly, and it dangerously blurs the line between seeing something right now and thinking about it carefully later.

Ethical High Wire in Conflict Zones

In a conflict zone, journalists have to go into the most difficult ethical territory: reporting about human tragedy, about death and destruction. The main, extremely painful question is the way you balance the public's absolute need to know how big the catastrophe is, with the need to keep the dignity of the victims.

Some people may declare that publishing terrible images is just “documenting reality”, but it risks using the suffering just for clicks or giving the audience a second trauma. Another crucial issue is self-censorship. Reporters might not publish information on purpose, either because they were officially asked not to do this for security reasons, or because they personally assess the degree of risk to themselves or to the public interest. Making these very quick decisions in the field, under a lot of stress, needs an incredibly high level of professional honesty and a clear ethical firewall that separates being reasonably cautious from keeping critical public information secret on purpose [2]. Thus, more transparency about editorial policies is needed to keep trust.

The Shifting Economic Landscape

The economic base of Ukrainian media has been deeply shaken. It is withdrawing from dependence on ad money and state-linked funding towards more efficient, community-focused models. The shift to platforms has made competition harder but also created new ways for media to be financially independent [3].

Subscription and Membership Models: Independent media are more and more asking their audience for direct financial support in the form of premium subscriptions, paid emails, or crowd-funding. This makes an area of accountability between the journalist and the reader, so they don't have to worry about company or political pressure.

Donor and Grant Reliance: A lot of money now comes from international foundations and development grants, especially for investigative stories and projects. This helps independent reporting, but it brings the problem of making sure that editorial choices fit the donor's requirements, and how to become self-sufficient when the grant money stops.

The Problem of Oligarchic Influence: Even though independent digital media are growing, the big traditional TV channels and national news sites still exist and are easily controlled by their wealthy owners. These media are often used as political tools, giving out information that helps to promote certain financial or political interests. So, the fight for trustworthy information is a struggle for economic transparency as well as different funding sources.

The Paramount Role of the Citizen

In this media that is so fragmented, an ordinary citizen's role as a source, a witness, and a person who shares information, has become the most important. Citizen journalism, made easy by everyone having smartphones and social media, often gives the first, completely unfiltered look at events, going around the old editorial problems and censorship.

Speed and Reach: Social media lets Ukrainian voices get past the “geopolitical filter” of foreign newsrooms and address straight to the world. Videos posted online give strong, on-the-ground proof that Western media often check and use later. It is an essential counterweight to the lies sponsored by the state.

The Verification Gap: However, this decentralized system has its risks. When there is no professional editor, the citizen content is often not checked, too emotional, or can be manipulated on purpose. That involves a huge, non-stop job of professional journalists and fact-checkers to distinguish between real eyewitness accounts and propaganda.

Community Building: Digital groups and chats also do a crucial job for community resilience. People use them for really important logistics information, coordinating mutual help, and getting emotional support. This confirms the idea that media is not only about reporting facts, but about helping people act together and keeping spirits up.

The Geopolitical Filter of Foreign Media

What the foreign media says is the thing that describes international political support and the world attitude to the mainstream events. In some cases reporting can be distorted by the country's own geopolitical filter. While Western media (like the US, Germany) usually contributes a lot of money into covering it, their focus often goes back to what they worry about domestically-like election impacts, the cost of military help, and so on. Ukraine has the risk of being shown just as a passive object or just a "battlefield", not as the subject and actor of its own story.

The Ukrainian media system is at a critical point. The forces of algorithms and lies are being fought by the strong will of independent journalists, the cool new economic ideas, and the powerful, though risky, voice of citizen reporters. The long-term stability of Ukraine's information space depends on whether its institutions – in education, government, and journalism – can start seeing media literacy as a public safety issue, and make sure that the platforms actually serve democracy, not destroy it.

References:

1. 29 years of fighting for truth: how the IMI defends Ukrainian media in wartime. URL: <https://imi.org.ua/en/monitorings/29-years-of-fighting-for-truth-how-the-imi-defends-ukrainian-media-in-wartime-i66739>
2. Kuleli M. Influencers and journalism: Reaching out to build a coalition for truth-telling. URL: <https://ethicaljournalismnetwork.org/>
3. Hylton A. On the Front Lines of the Ukrainian Media's Fight for Funding in Wartime. URL: <https://pulitzercenter.org/stories/front-lines-ukrainian-medias-fight-funding-wartime>

Мадатов Георгій Олександрович, здобувач вищої освіти факультету менеджменту і маркетингу

Харківський національний економічний університет ім. Семе́на Кузне́ця, Україна

Науковий керівник: Зима Ольга Григорівна, канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри Бізнес-журналістики і цифрових медіа

Харківський національний економічний університет ім. Семе́на Кузне́ця, Україна

ВИКОРИСТАННЯ АУДІОЗОБРАЖАЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У СПОРТИВНОМУ КОНТЕНТІ

У сучасному медіасередовищі, де увага є найціннішим ресурсом, аудіовізуальне насичення перетворилася на провідну форму сторітелінгу. Спорт, як одна з найбільш емоційно насичених і візуально динамічних сфер людської діяльності, розквітає саме в цій формі. Сьогодні глядачі сприймають спортивні події не просто як послідовність матчів чи статистику, а як ретельно створений аудіовізуальний досвід: від динамічних нарізок найкращих моментів до уповільнених повторів, від чантів трибун до ритмічних ударів музики, що нагадують биття серця. Ці прийоми залучають людський мозок на психологічному та біологічному рівнях, значно сильніше, ніж текст чи статичне зображення. Щоби зрозуміти, чому так відбувається, потрібно звернутися до того, як людина обробляє зорову й слухову інформацію та як ці механізми формують емоційні й когнітивні реакції на спортивний контент.

Основу впливу аудіовізуальних засобів становить спосіб, у який наш мозок кодує та відтворює інформацію. Згідно з теорією подвійного кодування Аллана Пайвіо, люди сприймають вербальну й невербальну інформацію через окремі, але взаємопов'язані системи. Коли ці канали активуються одночасно (до прикладу, коли трансляцію баскетбольного матчу супроводжує коментатор) імовірність розуміння й запам'ятовування суттєво зростає. Це особливо помітно у спортивному медіа, де поєднання рухомого відео, коментаря та звуків арени створює багатоканальний досвід, близький до реального сприйняття гри. Коли глядач бачить яскравий момент, чує підвищений тон коментатора і зливу реакцій трибун, подія закарбовується в пам'яті одночасно візуально та на слуховому рівні. Таким чином утворюється глибший слід, ніж якби інформація подавалася лише одним способом. [1]

З біологічного погляду, аудіовізуальні елементи стимулюють ділянки мозку, пов'язані з увагою та емоціями. Дослідження нейронауки доводять, що синхронність руху й звуку активно задіює верхню скроневу борозну, тобто ділянку, відповідальну за обробку динамічних зорових і слухових сигналів. Це пояснює, чому динамічні відеонарізки або короткі кліпи з ритмічним монтажем і синхронізованим звуком захоплюють увагу сильніше, ніж статичні зображення. Також це може пояснити чому, до прикладу, люди отримують задоволення під час танців. [2]

Мозок людини еволюційно налаштований помічати рух і зміни звуку в довкіллі, бо ці механізми колись були ключовими для виживання. Спортивні медіа активно використовують цю вроджену чутливість, щоб утримувати увагу глядача. У швидких і видовищних видах спорту, як баскетбол, де візуальні зміни, шум натовпу й голос коментатора зливаються в єдиний потік, мозок глядача перебуває в стані постійної збудженості, що створює глибоке фізіологічне залучення. [2]

Водночас аудіовізуальний спортивний контент працює в межах емоційної економіки. Теорія афективних диспозицій Зіллмана пояснює, як глядачі емоційно залучаються в те, що спостерігають. За цією теорією, глядач отримує задоволення, коли події на екрані збігаються з його емоційними симпатіями — підтримкою команди, очікуваннями, напруженням, радістю перемоги. Це є одна з запорук зростання популярності ставок на спорт. Оскільки окрім особистої симпатії, у глядача вмикається азартність і можливість виграшної чи програшної ставки детермінує невимовні емоції під час перегляду трансляцій. Аудіовізуальна подача підсилює цей ефект за допомогою емоційних сигналів: музики, уповільненого повтору вирішального кидка, крупного плану обличчя спортсмена. Такі кінематографічні прийоми керують почуттями глядача й зміцнюють його ототожнення з гравцем. Простий трьохочковий кидок під сирену, показаний з кількох ракурсів і під супровід «вибуху» трибун, перетворюється на емоційну кульмінацію, спільну для всієї аудиторії. [3]

Ще один вимір впливу аудіовізуальних компонентів - це система дзеркальних нейронів, що поєднує біологічне та психологічне сприйняття спорту. Відкриті Ріццолатті та його колегами у 1990-х, ці нейрони активуються як тоді, коли людина виконує дію, так і коли вона спостерігає, як інший її виконує (або навіть уявляє, якщо копати глибше). Це означає, що коли глядач бачить, як баскетболіст стрибає або кидає, у його мозку активуються подібні нервові шляхи. Так формується відчуття фізичної емпатії, ніби сам береш участь у грі. Реалістичне звучання, висока якість відео й візуальні деталі, як краплі поту чи відлуння м'яча об паркет, підсилюють це відчуття повноцінного занурення. Вони не просто прикрашають картинку, вони імітують сенсорні сигнали, на які мозок реагує як на реальний досвід. [4]

Біологічне залучення має безпосередні психологічні наслідки для пам'яті й мотивації. Дослідження емоційного збудження та пам'яті ілюструють, що події, пов'язані із сильними емоціями, запам'ятовуються глибше й відтворюються яскравіше. Спортивні відео, що поєднують інтенсивний рух, емоційний коментар і потужний музичний супровід, створюють саме такі умови. Момент переможного кидка не лише запам'ятовується, він переживається знову щоразу, коли глядач бачить повтор. Таке повторне емоційне проживання зміцнює відданість фанатів і формує колективну спортивну пам'ять. З маркетингового погляду це безцінно: аудіовізуальний сторітелінг перетворює коротку подію на культурний символ, тому легендарні ігрові епізоди, як кидок Деміана Лілларда проти Оклахоми-Сіті Тандер у п'ятій грі у 2019 р., роками слугують підґрунтям для чисельних інформаційних матеріалів. [5]

З практичного боку, поєднання різних аудіовізуальних складових створює те, що можна назвати динамічним медійним середовищем. Сучасні трансляції й спортивні відео використовують різні рівні візуального дизайну, щоб передати енергію гри. Уповільнення кадру викликає емоцію й захоплення майстерністю та витонченістю, швидкий монтаж утримує напруження, кольорова гама формує настрій. Теплі тони перемоги чи холодні відтінки поразки впливають на підсвідоме сприйняття. Звук також є ключовим чинником: глибокі баси під час представлення гравців, синхронізація шуму трибун із рухом камери, різкий писк кросівок на паркеті створюють відчуття реальності. Навіть тиша працює: коли звук раптово зникає перед

вирішальним кидком, серце глядача ніби завмирає для синхронізації з ритмом моменту.

Ця взаємодія між аудіовізуальним дизайном і психологією глядача стає особливо актуальною в епоху цифрових платформ. X, Instagram, TikTok чи YouTube винагороджують короткість, ритм і візуальну насиченість. Клуби, ліги й творці зрозуміли, що найкраще аудиторія реагує на контент, який поєднує впізнавані візуальні символи, емоційну музику й швидкий монтаж. Баскетбольна нарізка з данками під ритмічний біт або оркестровий супровід викликає не лише захоплення, а й бажання ділитися. Економіка уваги тримається саме на таких аудіовізуальних концентратах, себто моментах, зведених до кількох секунд, що здатні миттєво викликати емоцію.

Разом із тим, надмірна насиченість візуальних ефектів може призводити до поверхового сприйняття. Деякі дослідники вказують, що надлишок динамічного монтажу й сенсорних подразників іноді зменшує здатність глядача до осмислення, замінюючи його миттєвою емоційною реакцією. Проте у збалансованому використанні аудіовізуальний сторітелінг є потужним освітнім і маркетинговим інструментом. Наприклад, навчальні баскетбольні ролики з уповільненням рухів, візуальними підказками та графікою значно ефективніші за словесні пояснення. Це знову підтверджує принцип подвійного кодування: одночасне залучення зорового й слухового каналів посилює усвідомлення. Отже, аудіовізуальний дизайн є не просто естетичним рішенням, а й науково обґрунтованим способом підвищити якість сприйняття інформації.

Під час прямих трансляцій саме аудіовізуальні прийоми створюють ефект спільної присутності. Чергування ракурсів, повтори моментів, графічна статистика - усе це формує ритм, який відображає темп самої гри. Глядач перестає бути пасивним спостерігачем і стає учасником зорекстрованого видовища, у якому кожен монтажний перехід чи звуковий сигнал керує його увагою. Таким чином, використання аудіовізуальних елементів у спортивних медіа можна розглядати як продовження людського сприйняття, що посилює емоції та стискає складну інформацію до зрозумілих сенсорних сигналів.

Баскетбол, мабуть, найкраще ілюструє цю взаємодію. Його безперервний рух, короткі ігрові епізоди та відкритість емоцій чудово відповідають динаміці аудіовізуального сторітелінгу. Один розіграш м'яча можна подати як міні-оповідь: очікування, дія, кульмінація і розв'язка. Психологічне задоволення глядача виникає не лише від розуміння сюжету, а й від ритму, який відчувається тілом.

Зрештою, ефективність аудіовізуальних елементів у спортивному контенті ґрунтується на їхній здатності узгоджуватися з біологією та емоціями людини. Наш мозок налаштований реагувати на рух, звук і ритм; наша пам'ять зміцнюється завдяки багатоканальному стимулюванню; наші емоції керуються візуальними та слуховими сигналами. Тому аудіовізуальні медіа не суперечать природі людини, ба навіть, вони її підсилюють. Через прямі трансляції, нарізки моментів чи закулісні відео вони перетворюють спорт на спільний досвід. Так динамічне медіасередовище навколо баскетболу й інших видів спорту стає не просто відображенням атлетизму, а й продовженням людського сприйняття.

Список використаних джерел:

1. Paivio A. Mental Representations: A dual coding approach. Oxford Academic Books, 1990. URL: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195066661.001.0001>.
2. Beauchamp S. M. Biological Motion and Multisensory Integration: The Role of the Superior Temporal Sulcus. The Science of Social Vision / R. B. Adams. 2010. С. 409–420. URL: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195333176.003.0024>.
3. Zillmann D. Theory of Affective Dynamics. Communication and emotion. 2003. URL: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781410607584-28/theory-affective-dynamics-dolf-zillmann> (дата звернення: 10.11.2025).
4. Rizzolatti G., Laila C. The mirror-neuron system. Annual Review of Neuroscience. 2004. вип. 27. С. 169–192. URL: <https://doi.org/10.1146/annurev.neuro.27.070203.144230>.
5. Kensinger E. A. Remembering the Details: Effects of Emotion. Emotion Review. 2009. Т. 1, вип. 2. С. 99–113. URL: <https://doi.org/10.1177/1754073908100432>.

Дідик Влада Валентинівна, магістр спеціальності «Філологія» факультету психології, комунікацій та перекладу
Державний університет «Київський авіаційний інститут», Україна

Науковий керівник: Буданова Ліана Георгіївна, д-р. пед. наук, професор, завідувач кафедри англійської філології і перекладу
Державний університет «Київський авіаційний інститут», Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ У МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ

Ця стаття присвячена питанню впровадження педагогічних умов формування професійної етики у майбутніх перекладачів авіаційної галузі. У сучасних умовах глобалізації авіаційна галузь постає не лише як високотехнологічна сфера діяльності, але й як середовище інтенсивної міжкультурної комунікації, де точність, етичність та відповідальність кожного учасника процесу є вирішальними чинниками безпеки. Особливої уваги потребує діяльність перекладачів авіаційного профілю, адже вони виступають посередниками між представниками різних культур, технічних і професійних систем. У зв'язку з цим питання формування професійної етики майбутніх перекладачів набуває особливого значення, оскільки саме вона визначає здатність фахівця діяти відповідально, неупереджено та відповідно до міжнародних стандартів [1].

Слід зазначити, що професійна етика перекладача авіаційної галузі це система моральних норм, цінностей і правил поведінки, що регламентують його діяльність у контексті забезпечення авіаційної безпеки, ефективної комунікації та взаємоповаги між учасниками міжнародного спілкування. Основними нормативними орієнтирами у цьому контексті виступають етичні стандарти Міжнародної організації цивільної авіації (ICAO) та Міжнародної асоціації повітряного транспорту (IATA), які визначають принципи точності, відповідальності, конфіденційності, неупередженості та професійної компетентності [2].

Підкреслимо, що формування професійної етики у майбутніх перекладачів є складним багатокомпонентним процесом, що передбачає цілеспрямоване педагогічне впливання. Його психолого-педагогічними основами є розвиток моральної свідомості, формування емпатії, етичної рефлексії, а також усвідомлення суспільної значущості перекладацької діяльності. У цьому контексті важливим стає поєднання когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового аспектів навчання [3].

Звернемо увагу на педагогічні умови формування професійної етики:

- впровадження гуманістично орієнтованого підходу до освітнього процесу;
- забезпечення професійної спрямованості навчання шляхом інтеграції автентичних авіаційних матеріалів у навчальні курси;
- розвиток етичної рефлексії через аналіз професійних кейсів і рольові ігри;
- створення емоційно безпечного середовища для обговорення моральних дилем перекладацької діяльності [4].

Особливо важливою є інтеграція стандартів ICAO та IATA у навчальний процес, що сприяє наближенню майбутніх перекладачів до реалій авіаційного середовища.

Вивчення авіаційної термінології, практичне відпрацювання фразеології міжнародного спілкування, моделювання ситуацій службового перекладу усе це сприяє формуванню відповідального ставлення до професійних обов'язків і розвитку навичок етичної поведінки в умовах багатокультурної взаємодії. Водночас важливо враховувати психологічні особливості студентів-філологів авіаційного профілю: підвищену емоційну чутливість, прагнення до самовираження, потребу у професійній самореалізації. Саме через індивідуалізацію навчання, підтримку позитивної самооцінки та створення ситуацій успіху можна досягти ефективного засвоєння етичних норм та їх внутрішнього прийняття студентом [5].

Слід додати, що ефективне формування професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі передбачає також застосування інноваційних педагогічних технологій тренінгів, дискусійних платформ, імітаційних вправ, спрямованих на розвиток комунікативної культури та етичної свідомості. Поєднання теоретичної підготовки з практичними формами навчання створює умови для гармонійного розвитку особистості перекладача, який здатен не лише грамотно відтворювати зміст повідомлень, а й діяти у відповідності з етичними нормами міжнародної авіаційної спільноти. Впровадження педагогічних умов формування професійної етики у процес підготовки майбутніх перекладачів авіаційної галузі забезпечує не лише високий рівень професійної компетентності, але й формує морально відповідальну особистість, спроможну діяти в інтересах безпеки, комунікативної ефективності та гуманістичних цінностей світової авіації [6].

Професійна етика перекладача у сфері авіації має свою специфіку. Вона вимагає від фахівця не лише знання етичних кодексів, а й уміння зберігати спокій, концентрацію та нейтральність у стресових ситуаціях. Тому у процесі підготовки необхідно використовувати елементи тренінгових технологій, які моделюють екстремальні умови авіаційного перекладу швидке реагування на інформаційні зміни, роботу з багатонаціональними екіпажами, забезпечення коректного перекладу під тиском часу. Психолого-педагогічний аспект підготовки майбутніх перекладачів також полягає у розвитку моральних якостей, таких як справедливість, чесність, повага до іншої культури, відповідальність за наслідки своїх дій. Викладачі мають формувати у студентів переконання, що етичність є невід'ємною складовою професіоналізму, а не лише додатковою характеристикою особистості. У цьому контексті ефективним засобом виступає педагогічна рефлексія аналіз власних дій і професійних рішень, їх моральна оцінка та усвідомлення можливих наслідків [7].

На закінчення слід зазначити, що не менш значущим є питання культурної адаптації майбутніх перекладачів до міжнародного авіаційного середовища. Авіаційна комунікація є багатокультурною за своєю природою, тому перекладач повинен уміти враховувати культурні контексти, уникати стереотипів, дотримуватися нейтральності у тлумаченні повідомлень. Саме етичні стандарти ICAO та IATA визначають високі вимоги до нейтральності, конфіденційності та точності перекладу, що має бути сформовано вже на етапі професійної освіти. Сучасна підготовка фахівців у галузі авіаційного перекладу має передбачати гармонійне поєднання теоретичних знань, етичних орієнтирів, психологічної готовності та практичного досвіду. Впровадження педагогічних умов, заснованих на принципах гуманізму, рефлексивності, культурної компетентності й професійної спрямованості, сприяє формуванню перекладача нового покоління висококваліфікованого, морально зрілого, відповідального та етично свідомого учасника міжнародної авіаційної комунікації [8].

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: особистісно орієнтований підхід. — Київ: Либідь, 2020.
2. Вітвицька С. С. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. — Київ: Центр навчальної літератури, 2017.
3. Гриневич Л. М. Професійна етика філолога в контексті сучасної освіти. — Львів: Світ, 2021.
4. Кузьміна Н. В. Психологія професійної діяльності перекладача. — Харків: Основа, 2019.
5. Хуторський А. В. Педагогічна інноватика: методологія, теорія, практика. — Київ: Академвидав, 2018.
6. ICAO Doc 9835. Manual on the Implementation of ICAO Language Proficiency Requirements. — Montreal: ICAO, 2010.
7. IATA Code of Conduct. — International Air Transport Association, 2022.
8. Leech, G. (2016). Principles of Pragmatics and Professional Communication. — London: Routledge.

Катренко Наталія Сергіївна, здобувач освіти факультету психології, комунікації та перекладу

Державний університет «Київський авіаційний інститут», Україна

Науковий керівник: Скиба Іван Петрович, кандидат філософських наук, доцент кафедри політології, соціології та філософії

Державний університет «Київський авіаційний інститут», Україна

ГУМОРИСТИЧНИЙ ЕФЕКТ У КІНОПЕРЕКЛАДІ: МОВНІ РІШЕННЯ НА МАТЕРІАЛІ ФІЛЬМУ «ПОЛІЦЕЙСЬКА АКАДЕМІЯ»

Переклад комедії завжди був випробуванням для перекладача, адже гумор – це не лише слова, а й інтонації, культурні натяки, соціальні контексти, мовна гра, ритм діалогу. Особливо складним цей процес стає у кіноперекладі, де мова поєднується з візуальним рядом, акторською грою, темпом монтажу. Усе це створює унікальний комічний простір, який потребує від перекладача не буквальної точності, а творчої інтерпретації. Фільм «Поліцейська академія» є яскравим прикладом того, як вербальний гумор, ситуативні жарти та соціолінгвістичні контрасти формують цілісний сміховий світ, відтворення якого іншою мовою вимагає глибокого розуміння стилістики.

Комічний ефект у «Поліцейській академії» створюється завдяки поєднанню різних лінгвістичних засобів. Серед них – гра слів, іронія, гіпербола, жаргон, а також порушення мовних норм, які розкривають характери героїв. У мові курсантів переважають просторіччя та сленг, що контрастує з офіційно-урочистими формулами їхніх інструкторів. Саме це протиставлення високого й низького стилів породжує чимало комічних ситуацій. Наприклад, серйозні накази, вимовлені у безглузвих обставинах, або надмірно пафосні фрази у поєднанні з безладом на екрані викликають сміх саме через стилістичний дисонанс [2].

Для перекладача важливо не втратити цей баланс між змістом і тоном, між буквальним змістом фрази та її комічною функцією. Зокрема, англійські жарти часто побудовані на грі слів або фонетичній подібності, що не має прямих аналогів українською. У таких випадках перекладачі застосовують принцип адаптації – створюють інший жарт, який викликає подібну емоційну реакцію, навіть якщо він не збігається за змістом з оригіналом. Такі трансформації свідчать про те, що головне завдання кіноперекладача – не відтворити кожне слово, а зберегти гумористичний ефект і динаміку діалогу.

Як зазначають Бережна М. В. та Великодний В. А., алогізм є універсальним засобом створення гумористичного ефекту та утворюється на рівні смислу [1]. Алогізм у «Поліцейській академії» проявляється як на рівні діалогу, так і на рівні смислу: персонажі говорять і роблять речі, що логічно не узгоджуються між собою, але саме ця нелогічність викликає сміх.

Наприклад, у сценах навчання курсантів викладачі вимагають бездоганної дисципліни, водночас самі демонструють повну безвідповідальність, агресивність або дитячу наївність. Така заміна ролей – коли недолугі учні виявляються розумнішими за своїх інструкторів – створює типову ситуацію алогічного контрасту. Так само комічним

є й те, що багато персонажів сприймають абсурдні події абсолютно серйозно, наче це природна частина життя. Цей прийом близький до театру абсурду: логіка світу ніби існує, але вона інша, спотворена, і саме це породжує сміх.

Важливу роль відіграє добір лексичних засобів. Українські перекладачі «Поліцейської академії» часто вдаються до використання розмовних форм, молодіжного сленгу, жартівливих вигуків, що передають атмосферу неформального спілкування між курсантами. Водночас офіційна мова інструкторів передається за допомогою книжних зворотів і суворих граматичних конструкцій. Саме через цю стилістичну полярність формується відчуття пародії на військову або поліцейську дисципліну – центральний комічний мотив фільму.

У деяких випадках перекладач стикається з культурною непередаваністю жартів. Американські реалії, локальні топоніми або специфічні алюзії можуть бути незрозумілими українському глядачу. Тоді застосовується прийом локалізації або нейтралізації, коли оригінальний контекст замінюється ближчим до цільової культури. Так, згадку про місцевий американський заклад чи політичну фігуру можна перетворити на узагальнене посилання, яке зберігає комічний підтекст, але не викликає непорозуміння.

Окремо варто згадати прийом компенсації. Якщо якийсь жарт неможливо передати без втрати сенсу, перекладач може створити новий гумористичний елемент у сусідній репліці або змінити інтонаційний малюнок фрази. У такий спосіб відновлюється баланс комічного, а загальний ритм сміху у фільмі залишається незмінним.

Гумор у «Поліцейській академії» – це не просто набір жартів, а цілісна система комунікації, де кожен мовний рівень взаємодіє з візуальним і культурним. Саме тому переклад такого фільму вимагає від перекладача високого рівня лінгвостилістичної компетенції, почуття ритму і, головне, власного почуття гумору. Лише тоді можливо зберегти живість і безпосередність оригіналу.

У такий спосіб, лінгвостилістичні засоби відтворення гумору у перекладі «Поліцейської академії» охоплюють адаптацію гри слів, використання жаргону, стилістичні контрасти, локалізацію культурних алюзій і компенсацію втрат. Успішний переклад цього фільму демонструє, що перекладач комедії – це не просто посередник між двома мовами, а творчий інтерпретатор, який здатен передати сміхову енергію, не зрадивши духу оригіналу.

Список використаних джерел:

1. Бережна М. В., Великодний В. А. Відтворення гумористичних стилістичних засобів (на матеріалі роману Д. Адамса *The Restaurant at the end of the universe* та його перекладів українською мовою). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2021. Т. 3, № 47. С. 74–78. URL: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.47-3.17> (дата звернення: 11.11.2025).
2. Фільм «Поліцейська академія» 1984 українською онлайн. *UASerials – серіали та фільми українською мовою онлайн*. URL: <https://uaserials.my/2933-policeyska-akademiya.html> (дата звернення: 11.11.2025).

Широкоград Віка Сергіївна, здобувач вищої освіти
навчально-наукового інституту менеджменту і маркетингу
Харківський національний університет імені Семена Кузнеця, Україна

Науковий керівник: Афанасьєва Олена Миколаївна, старший викладач кафедри
«Бізнес-журналістики і цифрових медіа»
Харківський національний університет імені Семена Кузнеця, Україна

ЖІНОЧИЙ ПОГЛЯД У ВІЙСЬКОВІЙ ЖУРНАЛІСТИЦІ: ПРАВДА, ЕМПАТІЯ ТА ВИКЛИКИ ПРОФЕСІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Військова журналістика — це не просто професія, а покликання, яке потребує внутрішньої сили, стійкості та готовності ризикувати заради правди. Жінки-журналістки, які працюють на передовій, несуть особливу відповідальність: вони не лише фіксують події, а й передають людські історії, зберігаючи емоційну глибину та гуманність [2, с. 45]. Їхній погляд дозволяє показати війну не лише як комплекс фактів, а як сукупність переживань, болю та надії.

У військовій журналістиці жінки мають особливу місію — висвітлювати війну через людський вимір. Емпатія та чутливість допомагають їм звертати увагу на аспекти, що часто залишаються поза кадром: страх, страждання, мужність, взаємодопомогу. Саме тому їхній внесок є неоціненний у формуванні правдивого бачення війни. Багато жінок працюють у найнебезпечніших зонах, документуючи історії цивільних та військових, показуючи важливість людяності навіть в умовах постійної угрози [3]. Одним із найяскравіших прикладів є Василиса Степаненко, українська журналістка та відеопродюсерка Associated Press. Під час облоги Маріуполя вона документувала злочини російських окупантів, намагаючись донести правду світові. Вона висвітлювала події, які були в самому місті, документуючи злочини російських загарбників та намагаючись донести правду до світової аудиторії. Її зусилля допомогли привернути увагу до трагедії міста [4]. У 2023 році разом з колегами отримала Пулітцерівську премію за висвітлення війни в Україні.

Робота журналістів у зоні бойових дій завжди пов'язана з ризиком: обстрілами, мінною небезпекою, постійною загрозою життю, психологічним виснаженням, спостереженням смерті та руйнувань, взаємодія з травмованими людьми і відсутність нормального відпочинку формують сильний емоційний стрес. Саме через це жінки-журналістки часто проходять додаткове навчання з психологічної стійкості та технік самозахисту. Але з поміж цих випробувань додаються інші, які пов'язані з гендерними стереотипами та упередженнями серед колег-чоловіків, однак саме через це жінки загартовують власну силу та професійну витримку [7]. Вікторія Рощина, українська журналістка, яка зникла в серпні 2023 року під час виконання журналістського завдання на території, контрольованій Росією. Її тіло було знайдено в лютому 2025 року з ознаками тортур. Ця трагедія підкреслює небезпеку, з якою стикаються журналісти, особливо жінки, під час висвітлення війни.

Бути журналістом під час війни означає балансувати між правдою і болем. Важливо залишатися чесним, але не травмувати глядача. Матеріал має бути достовірним і точним, водночас поважати людську гідність героїв. Жінки-журналістки

часто вчать подавати матеріал так, щоб він не лише інформував, а й допомагав зрозуміти причини подій та людські реакції на них. Їхня здатність співпереживати дозволяє уникати спотворення фактів через надмірну драматизацію, зберігаючи об'єктивність [3, с. 22].

Жінки у військовій журналістиці стали голосом тих, кого не завжди чують. Їхній погляд демонструє не тільки страждання та страх, а й стійкість, надію, взаємодопомогу та відданість своїй країні. Жіночий голос допомагає аудиторії бачити війну не лише як серію воєнних подій, а як сукупність людських історій. Саме через такі розповіді формується сучасна пам'ять про події та цінність правди.

Сучасна війна висуває високі вимоги до швидкості та точності подачі інформації. Жінки-журналістки активно використовують технології: дрони для відеозйомки, супутникові карти, безпечні месенджери для комунікації, соціальні мережі для поширення правдивих новин [5, с. 12]. Прикладом є Катерина Сердюк, кореспондентка українського медіа, під час висвітлення боїв у Херсонській області використовувала дрон для фіксації зруйнованих об'єктів і цивільних. Її матеріали швидко поширювались у міжнародних медіа, дозволяючи показати масштаби руйнувань та потреби цивільного населення. Використання інноваційних технологій допомагає не лише фіксувати події, а й убезпечувати журналісток, мінімізуючи прямий контакт із небезпечними зонами. Це підкреслює важливість поєднання професійної сміливості та розумного використання сучасних інструментів.

Війна суттєво вплинула на підготовку журналістських кадрів в Україні. Навчальні заклади адаптували свої програми, додаючи курси з безпеки роботи у зонах бойових дій, етики воєнного репортажу та психологічної підтримки журналістів [5, с. 34]. Університети співпрацюють із міжнародними організаціями (UNESCO, IREX, Deutsche Welle Akademie), які проводять тренінги з кризового менеджменту, цифрової безпеки та роботи з травматичним контентом [6, с. 41]. Це дозволяє студентам — майбутнім журналістам — готуватись до реалій, де інформація може стати зброєю, а правда — питанням виживання. Крім того, зростає роль жінок у журналістській освіті: саме вони часто ініціюють нові підходи до викладання воєнної тематики, просуваючи принципи гуманності, об'єктивності та гідності у професії. Таким чином, розвиток воєнної журналістики в Україні стає не лише частиною професійного навчання, а й моральним викликом для всього суспільства.

Жінки у військовій журналістиці — це не лише свідки війни, а й носії правди, співчуття та гідності. Попри небезпеку, вони продовжують документувати історії, які формують сучасний інформаційний простір під час війни. Вони не лише збирають і поширюють факти, а й передають людські історії, розкриваючи страждання, надію та стійкість людей. Їхня робота демонструє поєднання професійної об'єктивності, сміливості та гуманності, що особливо важливо під час конфліктів високої інтенсивності.

Досвід жінок у військовій журналістиці під час війни в Україні засвідчує глибоку трансформацію професійних стандартів, етичних підходів і суспільного сприйняття цієї сфери. Жінки-журналістки не лише виконують репортерську роботу в умовах підвищеної небезпеки, але й формують нову модель воєнного наративу, у центрі якого — людина, її гідність, біль і здатність до спротиву. Їхній погляд поєднує об'єктивність із емпатією, що дозволяє відтворювати події війни не як абстрактні

зведення, а як комплекс живих історій, які формують колективну пам'ять суспільства та сприяють міжнародному розумінню масштабів трагедії.

У роботі жінок-журналісток проявляється висока професійна стійкість — попри ризики, гендерні упередження, психологічне виснаження та реальні загрози життю вони продовжують виконувати свою місію. Їхня діяльність демонструє, що інколи саме жіноча чутливість стає джерелом сили: здатність бачити невидимі сторони війни, працювати з травмою, зберігати людяність та говорити про те, що інші проходять повз.

Таким чином, внесок жінок у військову журналістику є не лише професійним, а й гуманітарним. Вони стають носіями правди у часи інформаційної війни, зберігають пам'ять про людські втрати та подвиги, допомагають суспільству не втрачати чутливості й стійкості. Їхня робота доводить, що у найскладніших обставинах саме людяність, етичність та сміливість залишаються найважливішими інструментами журналіста. Використання сучасних технологій дозволяє жінкам ефективно працювати в небезпечних умовах, одночасно захищаючи себе та забезпечуючи достовірність інформації. Завдяки праці журналісток, міжнародна аудиторія отримує точну і правдиву інформацію, а українське суспільство зберігає пам'ять про героїв та їхній подвиг. Таким чином, роль жінок у військовій журналістиці є неоціненною для розвитку професії, етичного висвітлення подій та збереження гуманності навіть у найскладніших умовах.

Список використаних джерел:

1. Кодекс етики українського журналіста. — НСЖУ, 2013. — 12 с.
2. Цеплієнко А. Війна і правда: журналістика під обстрілами. — BBC Україна, 2023. — С. 45–49.
3. UNESCO. Women Journalists in Conflict Zones. — Paris: UNESCO Press, 2022. — 56 p.
4. Reporters Without Borders. Women in War Journalism. — RSF Report, 2023. — p. 15–20.
5. Липко А. Жінки у військовій журналістиці: український досвід. — Київ: Інститут журналістики, 2024. — С. 30–37.
6. Gynes L. Gender and War Reporting: Challenges and Resilience. — Reuters Institute, 2022. — p. 40–46.
7. Committee to Protect Journalists. Attacks on the Press in Wartime. — New York: CPJ, 2023. — p. 4–9.

Гавриш Надія Сергіївна, здобувач вищої освіти кафедри англійської філології і перекладу

Державний університет «Київський авіаційний інститут», Україна

Науковий керівник: Полякова Оксана Вікторівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу

Державний університет «Київський авіаційний інститут», Україна

ЗАМІНИ ЧАСТИН МОВИ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТЕКСТІВ АВІАЦІЙНОЇ ТЕМАТИКИ

Через глобалізацію та інтеграцію України у світову спільноту все більшої актуальності набуває питання адекватного перекладу технічних і наукових текстів, зокрема в авіаційній сфері. Міжнародна співпраця в авіації, участь у глобальних стандартах безпеки та експлуатації літаків вимагає точного і зрозумілого передавання інформації з української на англійську мову і навпаки. Будь-яка помилка чи неточність у перекладі може призвести до непорозумінь, а в критичних випадках — до аварійних ситуацій.

Переклад авіаційних текстів належать до одного з найскладніших видів у технічному перекладі. Документи, такі як мануали, технічні описи, інструкції з експлуатації, інформація про аеропорти, вантажні перевезення та обслуговування пасажирів, а також звіти про стан авіаційної техніки, відрізняються складною синтаксичною структурою та типовими для цієї галузі фразами. Переклад таких текстів потребує не лише лінгвістичних знань, а й розуміння процесів, що описуються, та міжнародних норм авіаційної комунікації.

Для забезпечення адекватності перекладу текстів авіаційної галузі перекладач змушений застосовувати спеціалізовані перекладацькі трансформації, зокрема трансформацію заміни частин мови.

Як зауважує О. В. Карабан у своїй праці «Переклад англійської наукової і технічної літератури» [1], заміна частин мови є однією з головних трансформацій, необхідних для досягнення граматичної, стилістичної та семантичної відповідності між англійським оригіналом і українським перекладом. Натомість інший науковець Іван Корунець відносить заміну частин мови до граматичних або міжкатегоріальних трансформацій. Він зазначає, що така заміна є наслідком асиметрії граматичних категорій двох мов, і вказує, що англійській мові властиві компактність і синтаксична економія, а українській — аналітичність і описовість. Тому заміна частин мови допомагає відновити баланс між формою та змістом [2].

Варто зауважити, що заміна частини мови на слово іншої частини мови часто супроводжується частковою або повною перебудовою речення [1].

Під трансформацією заміни частин мови розуміють перекладацький прийом, коли слово однієї частини мови в оригіналі передається словом іншої частини мови у перекладі [3]. Наприклад, англійська широко використовує дієприкметникові та герундіальні форми, тоді як українська тяжіє до іменникових і дієслівних конструкцій. Тому в процесі перекладу перекладач має адаптувати структуру речення, зберігаючи точність термінології.

Така трансформація може застосовуватися до всіх частин мови, проте О.В. Карабан [1] виокремив, що найчастіше вона стосується іменників, прикметників, дієслів та прислівників.

Для кращого розуміння сутності та особливостей застосування трансформації заміни частин мови під час перекладу текстів авіаційної тематики, доцільно звернутися до офіційного сайту аеропорту «Бориспіль» [4], який містить широкий спектр текстів — від інформаційно-довідкових повідомлень для пасажирів до складних авіаційно-технічних матеріалів, і проаналізувати їх переклад.

У сучасних технічних та нормативних текстах англійська мова часто тяжіє до номіналізації, тоді як українська мова надає перевагу дієслівним конструкціям. Прикладом цього є речення *“FAST TRACK is a perfect solution for passengers, knowing the value of time”*, яке перекладається як *«FAST TRACK є чудовим рішенням для пасажирів, які цінують свій час»*. У цьому випадку в англійському виразі *“knowing the value of time”* іменник *“value”* позначає абстрактне поняття, тоді як українська мова, особливо в науково-технічних текстах, прагне передавати подібні значення через дію. Тому у перекладі *“value”* перетворюється на дієслово *«цінувати»*. Така трансформація відображає загальне явище: англійська мова часто номіналізує дії, а українська надає перевагу вербальному способу висловлювання, що робить речення чіткішим та нормативнішим для офіційного стилю.

Ще одним подібним прикладом є речення *“Depending on the time of delay, while waiting, passengers are entitled to be provided with water, food, and hotel accommodation”*, перекладене як *«В залежності від тривалості затримки, під час очікування пасажирів мають право на забезпечення водою, харчуванням та розміщення в готелі»*. У цьому випадку пасивна інфінітивна конструкція *“to be provided”* передана іменником *«забезпечення»*, що зумовлено тим, що для української мови не є типовими пасивні конструкції, характерні для аналітичної англійської. Крім того, герундій *“waiting”* перекладено іменником *«очікування»*, оскільки українська мова не має герундія як окремої граматичної форми. Таке перетворення забезпечує природність, граматичну узгодженість і відповідає офіційно-діловому стилю українського мовлення.

Зворотнім явищем є приклад номіналізації речення: *“In order to determine the rules of conduct, which contribute to the formation of a social consciousness of workers and improve the corporate culture, the company developed and implemented a moral and ethical code of the employee SE IA ‘Boryspil...”*, переклад якого звучить *«З метою визначення правил поведінки, що сприяють формуванню соціальної самосвідомості працівників та підвищення корпоративної культури, на підприємстві розроблено та введено в дію Морально-етичний кодекс працівника ДП МА «Бориспіль»*. У цьому випадку в англійській мові інфінітиви типу *“to determine”*, *“to contribute”*, *“to improve”* часто виражають мету дії, тоді як в українській вони зазвичай передаються віддієслівними іменниками — *«визначення»*, *«формування»*, *«підвищення»*. Така трансформація зумовлена тим, що інфінітивні конструкції рідко вживаються в українській мові, де переважає номінативний спосіб вираження мети. Це забезпечує граматичну узгодженість, відповідає нормам офіційно-ділового стилю та робить вислів природнішим.

Наступним явищем перекладу технічних конструкцій є перетворення іменників на прикметники. Наприклад, *“Boryspil International Airport is the largest aviation hub in Ukraine, which provided over 65% of passenger traffic and over 85% of the country’s air*

cargo handling before the war” — «МА «Бориспіль» - найбільший авіаційний хаб України, що до війни забезпечував понад 65% пасажирських перевезень та понад 85% вантажних авіан перевезень країни». Англійський іменник “*cargo*” виступає означенням для іншого іменника, що властиве англійській мові, тоді як в українській явище означення відображається лише прикметником, у цьому випадку «пасажирських», що забезпечує граматичну коректність і зрозумілість.

Наступним прикладом є використання прислівника, який у перекладі стає іменниковою фразою. Речення “*Flughafen Wien AG is one of the key transport hubs in Central Europe, serving more than 190 destinations worldwide and handling more than 30 million passengers Flughafen Wien AG.*” перекладається як «*Flughafen Wien AG - один із ключових транспортних вузлів Центральної Європи, який обслуговує понад 190 напрямків по всьому світу та щорічно приймає понад 30 млн пасажирів*». Англійське “*worldwide*” виконує функцію обставини місця, лаконічно позначаючи глобальний масштаб дії. В українському перекладі цей прислівник трансформовано у прийменниково-іменникову конструкцію «*по всьому світу*». Така заміна зумовлена граматичними особливостями української мови: вона рідко вживає однослівні прислівники для позначення просторової чи масштабної ознаки дії, натомість віддає перевагу розгорнутим синтаксичним структурам. Перехід від прислівника до іменникової фрази робить вислів природнішим і водночас точніше відтворює просторовий обсяг дії.

Отже, під час перекладу технічних та нормативних англійських текстів авіаційної тематики відбувається системна трансформація частин мови: англійські іменники часто передаються українськими дієсловами, дієслова та прикметники — іменниками, прислівники — іменниковими конструкціями. Такі трансформації зумовлені граматичними особливостями української мови та прагненням до природності, стислості і чіткості висловлювання. Використання цих прийомів дозволяє зберегти зміст, формальний стиль та технічну точність перекладу, що є особливо важливим у авіаційній сфері, де правильне розуміння нормативів і процедур безпеки має критичне значення.

Список використаних джерел:

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури : навч. посіб.-довід. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
2. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства : підручник. Вінниця : Нова книга, 2008. 512 с.
3. Яровенко Л., Болдирева А. Граматичні трансформації в процесі перекладу // Вісник Одеського національного університету. Серія: Філологія. – 2023. – № 35–6. – С. 28–36.
4. Міжнародний аеропорт «Бориспіль». URL: <https://kbp.aero/> (дата звернення: 01.11.2025)

Яворська Олеся Богданівна, здобувачка вищої освіти факультету психології, комунікацій та перекладу

Державний університет «Київський Авіаційний Інститут», Україна

Науковий керівник: Крилова Тетяна Василівна, канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу

Державний університет «Київський Авіаційний Інститут», Україна

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ПАСИВНОГО СТАНУ В ПОРІВНЯЛЬНОМУ АСПЕКТІ НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ М. ШЕЛЛІ «FRANKENSTEIN: OR, THE MODERN PROMETHEUS» ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ

Пасивні конструкції у художньому мовленні відіграють важливу роль у відтворенні внутрішнього світу персонажів і створенні риторичної напруги тексту. Вони виконують не лише граматичну, а й психологічну функцію, допомагаючи передати відчуття залежності, безсилля або фаталізму. В англійській мові пасив має чітку аналітичну структуру [2], що дозволяє авторові дистанціювати суб'єкта від дії, тоді як в українській ці відтінки здебільшого реалізуються через дієприкметникові та безособові конструкції [4], які природно виражають зовнішній вплив і внутрішню пасивність.

Особливо показовим прикладом є роман Мері Шеллі *Frankenstein*, у якому пасивні конструкції стають важливим засобом художнього зображення. Через граматичні, лексичні, синтаксичні та риторичні форми авторка формує атмосферу приреченості, морального самоусунення і психологічного напруження [1].

На граматичному рівні пасивність реалізується через аналітичні пасивні форми, утворені від перехідних дієслів із прямим додатком, тобто *Direct Passive* [2]. У реченні *I was led to examine... and forced to spend days and nights in vaults* використано типову конструкцію *be + past participle*, де колишній об'єкт дії *me* перетворюється на підмет. Український переклад *Мене щось спонукало досліджувати причини цього розкладу й змушувало проводити дні та ночі в підземеллях* передає пасивне значення через безособову конструкцію, що зберігає відчуття зовнішнього примусу і несвідомої дії [4].

Інший тип граматичного пасиву, *Indirect Passive*, представлений у фразі *It was reserved for me to discover so astonishing a secret*. Тут дія спрямована на особу, а не безпосередньо на об'єкт. Український варіант *Мені судилося відкрити цю неймовірну таємницю* передає подібне значення за допомогою безособової форми, що відтворює фатальність і відчуття невідворотності події [3].

Особливе місце у системі пасивних засобів роману посідають пасивні редуковані пасивні форми, реалізовані через дієприкметник II (Participle II). Вони виражають результативність дії та стан суб'єкта, зумовлений зовнішнім впливом, і виконують функцію скороченого пасиву, зберігаючи пасивну семантику без допоміжного дієслова *be*, наприклад: *A youth passed in solitude, my best years spent under your gentle and feminine fosterage...* Тут дієприкметники *passed* і *spent* передають стан суб'єкта, чия молодість і роки є не активною діяльністю, а пережитими обставинами. Редукованість граматичної структури поєднується з глибиною психологічного підтексту: життя не діє, а піддається впливу часу й інших людей.

Доволі частотним засобом вираження пасивного значання в романі є пасивні форми інфінітиву, наприклад: *My life might have been passed in ease and luxury, but I preferred glory to every enticement that wealth placed in my path*. В наступному прикладі спостерігаємо вживання двох засобів одночасно - пасивного інфінітиву і дієприкметника II: *We may be wafted to a land surpassing in wonders and in beauty every region hitherto discovered on the habitable globe*. Дієприкметник *discovered* реалізує пасивне значення в звороті *every region hitherto discovered*, підкреслюючи результативність і завершеність зовнішньої дії.

Отже, редуковані пасивні форми з Participle II у романі *Frankenstein* виконують не лише граматичну, а й стилістично-психологічну функцію: вони виражають підлеглість, зумовленість і неможливість впливу персонажа на власну долю. Це безпосередньо корелює з ідеєю фатальної залежності людини від створених нею сил — ключовою темою твору.

На лексичному рівні пасивність виражається через прикметники, утворені від дієприкметників минулого часу, такі як *doomed*, *devoted*, *bound* [1]. Вони позначають стан залежності або приреченості. У вислові *All looked on me as a wretch doomed to ignominy and perdition* слово *doomed* передає фатальну безвихідь. Український переклад *Усі дивилися на мене, як на нещасну, приречену на ганьбу й загибель* зберігає цей відтінок, передаючи пасивність без використання власне граматичного пасиву.

Синтаксичний рівень пасивності проявляється у вилученні виконавця дії, що зміщує увагу з агента на саму подію [5]. У реченнях *Justine was apprehended and was condemned to die* та *The picture was then produced...* підмет позначає об'єкт дії, а виконавець залишається невказаним. Такий прийом підкреслює беззахисність героїв і їхню залежність від зовнішніх сил. В українських відповідниках *Жюстін була заарештована й засуджена на смерть* та *Тоді була пред'явлена картина* цей ефект передається через дієприкметникові та описові конструкції з пасивним значенням [4].

Риторичний рівень пасивності у романі *Frankenstein* полягає у створенні дистанції між суб'єктом і наслідками його дій. У фразі *My attention was fixed upon every object the most repulsive* пасивна конструкція відображає несвідому спрямованість думок героя, який ніби підкоряється власним відчуттям. Переклад *Моя увага прикипіла до всього, що викликало відразу* зберігає цей психологічний ефект за допомогою описової форми, що передає стан залежності й внутрішнього опору [3].

Отже, у романі Мері Шеллі *Frankenstein* пасивний стан виконує багатофункціональну роль. Аналітичні конструкції *Direct* і *Indirect Passive*, редуковані форми з *Participle II*, лексичні одиниці з пасивним значенням, синтаксичні структури без агента дії та риторичні прийоми створюють цілісну систему вираження залежності персонажів від зовнішніх і внутрішніх чинників. Саме через ці засоби авторка передає ідею фаталізму, відчуження та моральної відповідальності — ключові концепти її твору [5].

Список використаних джерел:

1. Baratta, A. *Revealing stance through passive voice*. *Journal of Pragmatics*, 2009, № 41(7), с. 14–21.
2. Coffin, C., Donohue, J., North, S. *Exploring English Grammar: From Formal to Functional*. London : Routledge, 2009. 464 p.
3. Wierzbicka, A. A 'Sense of Entitlement' encoded in English Grammar. *Etnolingwistyka*, 2018, № 30, с. 133–143.
4. Венкель Т. В., Павлюк О. О. *Посібник з граматики*. Київ : Академія, 2014. 85 с.
5. Мінор С. В. *Англійська мова. Стислий курс граматики*. Київ : Академія, 2014. 253 с.
6. Омеляненко О. В., Ситнікова В. К. *The Passive Voice*. Харків : ХНПУ, 2018. 56 с.

Компанієць Вікторія Олександрівна, здобувач вищої освіти факультету іноземної філології

Кам'янець-Подільський університет ім. І. Огієнка, Україна

Науковий керівник: Мельник Ірина Валеріївна, канд. філологічних наук, доцент, доцент англійської мови

Кам'янець-Подільський університет ім. І. Огієнка, Україна

ІДІОМИ З НАЗВАМИ ОВОЧЕЙ ЯК РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЛЮДСЬКИХ РИС ХАРАКТЕРУ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ)

Ідіоми – це стійкі мовні звороти, значення яких не виводиться із суми значень окремих слів, що їх утворюють (*idiom – an expression that cannot be understood from the meanings of its separate words but that has a separate meaning of its own*) [5]. Вони функціонують як цілісні смислові одиниці, відображаючи узагальнені образи, емоційно-оцінні відтінки та культурно зумовлені уявлення.

У сучасному мовознавчому дискурсі зростає зацікавленість у дослідженні рослинної символіки з ідіоматичними виразами. Серед них українські та зарубіжні мовознавці: Ф. Макартур [2], О. Мельник [3], Р. Каракевич [1], Р. Некбоєва [4], В. Турсунбуєв [6], А. Чернявська [7].

О. Мельник у статті «Фітоніми в структурі фразеологізмів як об'єкт лінгвокультурологічного дослідження» [3] порівнює українські фраземи з англійськими ідіоматичними висловами. Автор характеризує культурологічну функцію фітонімів. Акцентує увагу на структурно-семантичній природі ідіоматичних структур з рослинною символікою.

Ідіоми з фітонімами – це сталі словосполучення, до яких належать назви овочей. Ідіоматичні конструкції з овочами – це підкатегорія, що містить культурно-народні уявлення про рослини як джерело різних життєвих моментів. Фітонімічні одиниці відносяться до оцінно-емоційних, соматичних та етнографічних ідіом.

В англійській мові ідіоми з назвами овочей охоплюють широкий спектр значень. Частіше вони є відображенням людської поведінки та соціальних обставин:

- *cucumber: as cool as a cucumber* – холонокровність та стриманність;
- *carrot: like a carrot a donkey* – винагорода, чинник для мотивації; *carrot pot* – про рудоволосу людину;
- *potato: drop one someone like a hot potato, small potatoes* – заборонені, небажані теми;
- *garlic: garlic makes a man wink, drink and stink* – іронічний ідіом, пов'язаний із неприємним запахом;
- *bean: spill the beans* – спотворювати інформацію [5].

Овочеві ідіоми давно вкорінені в українській культурі. Вони є пейоративним, іронічним та емоційно зниженим за стилістичним забавленням. Більш частотними серед українських виразів є ідіоми з фітонімом *гарбуз*:

- *як свиня в гарбузах* – неосвіченість у роботі;
- *пнеться як гарбуз на пліт* – нахабність, чванливість;
- *морда як гарбуз / голова як гарбуз* – про зовнішність з грубими рисами;
- *отримати гарбуза* – відмова у шлюбі.

Гарбуз в українській мові є архаїчним образом, який символізує грубість, громіздкість та недоречність.

Інші риси характеру та конфлікти між людьми відображають ідіматичні конструкції:

- **як морква у грядці** – про спокійну та впевнену особистість;
- **капуста двічі зварена** – марність, нерезультативність;
- **чіпляється як горох за тин** – нав'язливість.

За аналізом ідіматичних одиниць з фітонімічним компонентом визначено, що овочеві ідіоми є цінним джерелом в мововознавчій системі обох народностей. Англійська культура є відтворенням соціальних норм в урбаністичних умовах суспільства. В українській мові метафоричні ідіоми виникли на основі сільськогосподарського способу життя. Вирази з рослинною символікою часто виконують етичну функцію та експресивне оцінювання.

Отже, ідіоми з овочевою культурою є особливим національним кодом. Якщо в англійській мові – лаконічні, урбаністичні ідіоми з іронічним підтекстом, в українській – морально-побутові та метафоричні вислови. Ідіоми часто описують риси характеру людини: позитивні й негативні. Такі вирази є асоціативним і гумористичним відтворенням зовнішнього вигляду овочів та внутрішнього світу людини.

Список використаних джерел:

1. Каракевич Р. О. Семантико-рамаічна класифікація фразем-фітонімів. *Science 2021: Research and Innovation. Philadelphia*. 2021. С. 79–81.
2. McArthur F. Beyond idioms, the use of metaphor in ELP academic settings: A comprehensive review. *Journal of Pragmatics*. Vol. 219, 2024. P. 48–57.
3. Мельник О. А. Фітоніми в структурі фразеологізмів як об'єкт лінгвокультурологічного дослідження. IV Всеукр. наук.–практ. конф. *Сучасні напрямки*. 2012. С. 284–286.
4. Nekboyeva R. Z. Syntactic and semantic features of proverbs with phytonymic components. *EduVision: Journal of Innovation and Education*. URL : <https://salo.li/477DE15> (дата звернення : 23.10.2025).
5. The Britannica Dictionary. URL : <https://www.britannica.com/dictionary> (дата звернення 23.10.25).
6. Tursunboev B. N. Rooted expressions: Exploring the usage of idioms with phytonymic components. *Western European Journal of Linguistics and Education (WeJLE)*. Vol. 3, No. 5, 2025. P. 5–11.
7. Чернявська А. В. Символізм флороніма лілія в українській та англійській мовах. *Закарпатські студії*. Вип. 8. Том 1. С. 155–159.

Бобко Максим Артемович, здобувач вищої освіти факультету психології, комунікацій та перекладу

Державний університет «Київський авіаційний інститут», Україна

Науковий керівник: Крилова Тетяна Василівна, канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри англійської філології та перекладу

Державний університет «Київський авіаційний інститут», Україна

КАТЕГОРІЯ КОРЕЛЯЦІЇ ДІЄСЛОВА В КОНТРАСТИВНОМУ АСПЕКТІ НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЖ.ОРВЕЛА «1984» ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ

У граматичній системі мови важливу роль відіграють категорії дієслова, серед яких центральне місце належить категорії кореляції. Саме вона допомагає структурувати часові відношення між подіями, виражаючи завершеність або передування дії стосовно певного моменту минулого чи іншої дії.

Питання визначення статусу категорії кореляції є одним із найскладніших і найбільш обговорюваних у теоретичній граматиці. Слід зазначити, що вчені по-різному трактують природу цього явища. Зокрема, О. Єсперсен пов'язує цю категорію з аспектом дієслова, розглядаючи її крізь призму завершеності або тривалості дії, тоді як Г. Світ визначає її як часову опозицію, що відображає співвіднесеність дій у часі [1, с. 57-58]. Варто наголосити, що вирішальний внесок у формування сучасного розуміння цього поняття зробив О. І. Смирницький, який уперше обґрунтував її як окрему граматичну систему — «*категорію часової віднесеності*» (*time correlation*) [4, с. 260-261]. Його підхід підтримав і розвинув М. Я. Блох, запропонувавши термін «категорія ретроспективної координації» та підкресливши, що вона охоплює не лише часові, а й логічні зв'язки між діями [1, с. 57-58]. Тому, спираючись на концепцію О. І. Смирницького, у цьому дослідженні ми застосовуємо термін «*категорія кореляції*» («*категорія часової віднесеності*») для опису відповідної граматичної опозиції.

Актуальність дослідження саме цього явища полягає в необхідності порівняння його реалізації в англійській та українській мовах. Варто підкреслити, що в англійській мові кореляція є облігаторною граматичною категорією, тобто обов'язковим елементом дієслівної системи, який забезпечує точне вираження темпоральних співвідношень між подіями [1, с. 57]. В українській мові відповідне значення не має цього вираження й передається контекстуально за допомогою лексичних маркерів (вже, раніше, досі) або поєднанням вищо-часових форм [2, с. 239-246]. Тому, перш ніж аналізувати засоби компенсації в українській мові, необхідно чітко окреслити граматичний механізм функціонування цієї категорії в англійській мові.

Категорія кореляції в англійському реченні має як граматичне, так і семантичне навантаження. У цьому контексті особливу цінність становить аналіз художніх творів, адже саме вони дають змогу простежити функціонування перфектних форм у природному мовному середовищі та оцінити ефективність перекладацьких рішень. На основі дослідження тексту роману Дж. Орвелла «1984» та його українського перекладу В. Данмера ми виявили та проаналізували чотири основні комунікативні ситуації кореляції, що виражають специфічні значення [3, с. 46]:

Життєвий досвід позначає події або відсутність подій, які суб'єкт пережив до моменту мовлення. *I have never had anything to do with the actual construction of the language.* [5]. *Я ніколи не мав жодного стосунку до справжньої розбудови цієї мови*

[6]. Можемо наголосити, що в англійській мові Present Perfect (have never had) вказує на відсутність досвіду за весь період життя до моменту мовлення [2, с. 239-246]. Перекладач в українському перекладі досягає того ж ефекту за допомогою прислівника «ніколи» та дієслова минулого часу, що є функціональним відповідником.

Результативний стан вказує на наслідок у теперішньому, що випливає з минулої дії. *Do you realize that the past, starting from yesterday, has been actually abolished?* [5]. *Чи ти усвідомлюєш що минуле, починаючи із учорашнього дня, було насправді знищено?* [6]. Слід зауважити, що в англійській формі Present Perfect Passive (has been abolished) дія «знищення» завершилась у минулому, але її результат (минуле є знищеним) актуальний зараз [7]. В українському перекладі цей результат передається пасивною формою на -но, -то («знищено»), що також вказує на стан, який є наслідком минулої дії.

Повідомлення новини використовується, коли дія щойно відбулася і є актуальною новиною. *Our forces in South India have won a glorious victory* [5]. *«Наші війська у Південній Індії здобули визначну перемогу»* [6]. Слід зазначити, що Present Perfect (have won) використовується для повідомлення про подію, що щойно сталася і має безпосередній стосунок до теперішнього моменту [7]. Перекладач в українському перекладі передає це значення за допомогою дієслова доконаного виду в минулому часі («здобули»), де новизна та актуальність зрозумілі з контексту повідомлення.

Завершеність, досягнення дії позначає дію, завершену до певного моменту в минулому (Past Perfect). *As he put his hand to the door-knob Winston saw that he had left the diary open on the table* [5]. *Як тільки він взявся долонею за кулясту дверну ручку Вінстон побачив, що залишив щоденник відкритим на столі* [6]. Можемо підкреслити, що в англійській мові Past Perfect (had left) показує, що дія «залишив» відбулася раніше, ніж дія «побачив» [7]. В українському перекладі ця завершеність дії передається дієсловом доконаного виду «залишив», яке так само чітко встановлює послідовність подій [2, с. 242-246].

На основі проведеного аналізу можемо зробити висновок, що категорія кореляції дієслова в англійській мові має чітке граматичне відтворення, що забезпечує точне вираження часових співвідношень між подіями. Порівняльний аналіз із українським перекладом роману Дж. Орвелла “1984” показує, що українська мова передає ці значення переважно лексико-семантичними та контекстуальними засобами. Ми довели, що адекватне відтворення перфектних форм вимагає не буквального перекладу, а функціонально-комунікативного підходу, який враховує семантичну роль дії у тексті. Отже, категорія кореляції є важливим показником відмінностей у темпоральній організації англійської та української мов і суттєво впливає на точність міжмовної передачі.

Список використаних джерел:

1. Гладуш Н. Ф., Павлюк Н. В. Contrastive Grammar: Theory and Practice. Київ: Київський ун-т. ім. Б. Грінченка; Нац. ун-т Києво-Могилянська акад., 2019. 296 с.
2. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов. Вінниця: Нова книга, 2003. 459 с.
3. Крилова Т.В., Гудманян А.Г. Граматика англійської та української мов: конспект лекцій. К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друку», 2009. 64 с. (Англ. мовою).
4. Харитонов І. К. Теоретична граматики сучасної англійської мови: навч. посіб. Вінниця: Нова книга, 2008. 352 с.
5. URL: <https://files.libcom.org/files/1984.pdf> (дата звернення 29.10.2025).
6. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=2283> (дата звернення 29.10.2025).
7. URL: https://englishstudyonline.org/perfect-tenses/#Perfect_Continuous_Tense (дата звернення 29.10.2025).

Печнікова Аріна Дмитрівна, здобувач вищої освіти факультету інформаційних радіотехнологій та технічного захисту інформації

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Серeda Ганна Юріївна, ст. викладач кафедри іноземних мов

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

КОМУНІКАЦІЯ І МОВА

Комунікація – це спілкування, передача інформації від людини до людини, специфічна форма взаємодії людей в процесах їх пізнавально-трудової діяльності, що здійснюється головним чином за допомогою мови, рідше за допомогою інших знакових систем. Під інформацією в найзагальнішому значенні можна розуміти повідомлення. Інформаційні процеси служать для передачі, отримання, накопичення, зберігання і обробки інформації. Всякий інформаційний процес передбачає наявність таких компонентів: відправник повідомлення → повідомлення → одержувач повідомлення.

Головна роль в людському спілкуванні належить мовній (вербальній) і письмовій комунікаціям. Комунікація відбувається у формі одиничних комунікативних актів, здійснюваних відправниками повідомлень і адресованих певним одержувачам. Мінімальними одиницями мовної комунікації є мовленнєві акти (висловлення), що протікають в умовах певного комунікативно-прагматичного простору, або контексту.

За комунікативними намірами мовленнєві акти класифікуються на констативи (повідомлення про якісь стани справ), комісиви (той, хто говорить, бере на себе якусь обіцянку), директиви (спонукання адресата до якої-небудь дії, інтеррогативи (акти запиту інформації), експресиви (вираження подяки, вибачення, поздоровлення, співчуття тощо), декларативи (оголошення про зміну статусу якоїсь особи).

Зв'язну, цілісну послідовність комунікативних актів в теорії комунікації називають дискурсом. Дискурс – поняття, ширше за текст, це не тільки текст, а й соціальний контекст його використання, який дає уявлення про учасників комунікації і про процеси продукування й сприйняття повідомлень [1].

Людська комунікація взагалі і мовна комунікація зокрема підпорядковується тим конвенціям (умовностям), які прийняті в даній етнічній культурі або в даному соціальному колективі в дану історичну епоху. Тому одного знання системи і правил тієї або іншої мови недостатньо для того, щоб успішно спілкуватися цією мовою. Необхідні ще знання з області етнолінгвістики, лінгвістичної антропології і соціолінгвістики. Комунікативна парадигма мовознавства характеризується перенесенням акцентів з формальної структури мови на вираження прагматичних значень, що супроводжують зміст слів, висловлювань, текстів, певних ситуацій спілкування тощо. Смысл висловлення може бути прагматично релевантним тільки тоді, коли він підтверджується мовленнєвою поведінкою комунікантів. Результатом такого підходу стала теорія мовленнєвих актів. Вона спирається на те, що мовленнєві висловлення є комунікативними діями, значення яких виводиться на підставі мети їх здійснення. Мовлення розглядається як різновид людської діяльності, як форма поведінки, що регулюється певними правилами. Усі індивідуальні цілі мовленнєвої діяльності можуть бути лише тоді реалізовані, коли між учасниками інтеракції (міжособистісної взаємодії) встановлюється консенсус на основі врівноважених інтересів, спільного знання та взаємочікувань.

Мета і засіб комунікації знаходяться між собою в відношеннях змісту й форми. Мета передбачає вибір відповідного засобу порозуміння. Іntenції (наміри) складають сенс мовленнєвої дії. Мовленнєві іntenції тільки тоді успішно реалізуються, коли здійснюються за допомогою мовних засобів, оптимальних для задоволення взаємних сподівань комунікантів [2].

Інтегративному розумінню мови і мовлення лінгвістика зобов'язана трансцендентальній концепції Ю. Хабермаса [3]. Ю. Хабермас розглядає людську діяльність у двох сенсах: 1) невербальна (реміснича) діяльність, завдяки якій суб'єкт втручається у світ, щоб реалізувати поставлену мету; 2) діяльність як вербальний акт, за допомогою якого суб'єкт може порозумітися з приводу чогось з іншими суб'єктами. Інтегральним моментом невербальної та вербальної діяльності є спрямованість на мету.

Можна розрізняти чотири типи комунікативних ситуацій: повідомлення, питання, спонукання, обіцянки. Цей набір утворює ядро комунікативної діяльності людини. При необхідності він може бути розширений або модифікований. У мовленнєвому акті виділяються три рівні: локутивний (висловлення), іллокутивний (вказівка на мету) і перлокутивний (навмисна дія на адресата). Всі ці три рівні здійснюються одночасно, а не один за іншим.

Вербальна комунікація так чи інакше обов'язково передбачає щонайменше двох учасників, які наділяються відповідними соціальними та комунікативними ролями. Учасники спілкування можуть і мають мінятися комунікативними ролями. Не можна ототожнювати поняття «мовленнєвий акт» і «комунікативний акт», оскільки комунікативний акт може мати й невербальне втілення (жести, міміка, мовчання тощо).

Отже, дискурс – це інтегральний феномен, мисленнєво-комунікативна діяльність, яка протікає у широкому соціокультурному контексті і об'єднує мовлення та ситуації, в якій воно відбувається. Вербальну і невербальну діяльність слід розглядати як дві сторони життєвого світу людини: спілкування є частиною діяльності, а діяльність – частиною спілкування.

Список використаних джерел:

1. Teun A. van Dijk. Discourse and communication: New Approaches to the Analysis of Mass Media Discourse and Communication. Berlin/New York: de Gruyter, 1985.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. — Київ: Академія, 2004. — 344 с.
3. Habermas, Jürgen. Theorie des kommunikativen Handelns. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1981. – B. 1: 533 s.; B. 2: 632 s.

Самойленко Катерина Олександрівна, студентка факультету психології, комунікації та перекладу

Державний університет «Київський авіаційний інститут», Україна

Науковий керівник: Полякова Оксана Вікторівна, канд. філол. наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу

Державний університет «Київський авіаційний інститут»

ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У СУБТИТРУВАННІ УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРИЧНИХ ФІЛЬМІВ АНГЛІЙСЬКОЮ

У сучасних умовах, коли кіноіндустрія виконує функцію важливого засобу міжкультурної комунікації, аудіовізуальний переклад, зокрема субтитрування, посідає провідне місце у процесі популяризації національно-культурного контенту. Завдяки перекладу іноземна аудиторія отримує можливість долучитися до історії, культури та духовних цінностей інших народів. Субтитрування, як один із найефективніших видів аудіовізуального перекладу, вимагає від перекладача високого рівня лінгвістичної та культурної компетенції, а також уміння точно, лаконічно й стилістично виважено передати зміст оригіналу. Особливу складність становить переклад історичних кінематографічних творів, оскільки вони містять значну кількість лексичних одиниць із виразним культурно-історичним забарвленням — архаїзмів, історизмів, власних назв, реалій і етнографічної лексики.

Лексичні перекладацькі трансформації є необхідним інструментом у процесі перекладу, зумовленим розбіжностями між обсягом семантичного значення лексичних одиниць мови оригіналу та мови перекладу. Їхня сутність полягає у заміні вихідних лексем такими одиницями, які не є прямими словниковими відповідниками, але забезпечують адекватне відтворення змісту. Застосування цих прийомів вимагає глибокого контекстуального аналізу та логічного осмислення семантичних зв'язків, що дозволяє точно передати смисл оригіналу. Спираючись на класифікацію, запропоновану українським дослідником В. Карабаном [1, с. 6], у дослідженні розглядаються такі основні типи лексичних трансформацій:

- конкретизація,
- генералізація,
- додавання,
- вилучення,
- заміна слова однієї частини мови на іншу та
- перестановка слова.

Ця типологія стане основою подальшого аналізу перекладацьких рішень у субтитрах українських фільмів «Щедрик» [2] та «Довбуш» англійською мовою [3].

Серед лексичних трансформацій однією з найпоширеніших у перекладі субтитрів є *конкретизація значення*. Наприклад, у репліці «Вона зробила *дідуха*» // *“She made a traditional Ukrainian Christmas decoration symbolizing ancestors”* безеквівалентне слово *дідух* передано через конструкцію, що конкретизує культурне значення предмета. Дослівні варіанти перекладу, як-от *Ritual Sheaf* чи *Christmas Sheaf*, не здатні повністю передати глибинний зміст поняття «*дідух*», тісно пов'язаного з

українськими традиціями. Тому застосування конкретизації у цьому випадку дає змогу зберегти національний колорит і водночас забезпечити зрозумілість для іноземного глядача.

Іншим прикладом лексичної трансформації є **заміна частини мови**. Так, українське речення «Вона була у вишиванці» передано англійською як “*She wore a traditional embroidered shirt*”. У цьому випадку перекладач трансформує іменну конструкцію в дієслівну, що відповідає синтаксичним нормам англійської мови. Така заміна зумовлена структурними відмінностями між українською та англійською: якщо в українській природно вживати форму «бути в чомусь», то англійська мова надає перевагу вираженню дії через дієслово *to wear* — «носити».

Розгляньмо наступну лексичну трансформацію — **перестановку слова**, яка зумовлена структурними відмінностями між українською та англійською мовами. Наприклад, вислів «У нашому домі співають діти, і лунає Щедрик» перекладено як “*Children sing Shchedryk in our home.*” У цьому випадку відбувається зміна порядку слів — підмет і присудок винесено на початок речення відповідно до типової англійської синтаксичної моделі (SVO — subject-verb-object) [4]. Така трансформація не лише узгоджує переклад із граматичними нормами англійської мови, але й забезпечує природність звучання субтитру та його ритмічну узгодженість з аудіовізуальним рядом.

У процесі аналізу кінотексту фільму «Довбуш» можна виокремити низку прикладів застосування лексичних трансформацій, зокрема генералізації, заміни та вилучення. Так, українська репліка «Ви що звар’ювали?» перекладена англійською як “*Are you **crazy**?*”. У цьому випадку спостерігається *генералізація значення слова*, оскільки діалектне *звар’ювати* має емоційно забарвлене, розмовне значення, яке в перекладі нейтралізовано шляхом вибору загальноновживаного слова *crazy*. Таким чином, зберігається загальний зміст висловлювання, проте втрачається регіональний колорит.

Олекса Довбуш — не лише герой легенд, а й реальна історична постать, ватажок опришків, що боролися проти соціального гніту. Під час перекладу його образу для іноземного глядача важливо передати не лише зміст, а й культурно-національне забарвлення. У субтитрах це досягається за допомогою лексичних трансформацій, зокрема конкретизації та додавання. Так, вислів «Олекса Довбуш — герой Карпат» перекладено як “*Dovbush, a legendary Carpathian outlaw and freedom fighter*”, де слово «герой» конкретизовано через *outlaw* і *freedom fighter*, а додавання *legendary* підкреслює міфологізований характер постаті.

Проаналізуймо ще одну репліку: «**Старайтеся не забувати**, де ви тепер живете» // “**Remember** where you live now”. У цьому прикладі спостерігаються кілька лексичних трансформацій: *вилучення, антонімічний переклад та перестановка*. Перекладач опускає дієслово «старайтеся», що в оригіналі виконує пом’якшувальну функцію, задля лаконічності субтитру, застосовуючи *вилучення*. Дієслово «не забувати» передано узагальненим *remember*, що є прикладом *антонімічного перекладу*. Нарешті, структура речення змінена відповідно до англійського синтаксису — це *перестановка*.

Отже, проведений аналіз підтверджує, що лексичні трансформації відіграють ключову роль у процесі субтитрування історичних фільмів, забезпечуючи адекватність і зрозумілість перекладу для іноземного глядача. Вони дають змогу передати не лише

зміст, але й культурно-національну специфіку, що особливо важливо у фільмах, насичених етнографічною та історичною лексикою, як-от «Щедрик» і «Довбуш». Використання лексичних трансформацій, зокрема конкретизація, генералізація, додавання, вилучення, заміна слова однієї частини мови на іншу та перестановка слова дозволяє перекладачеві адаптувати текст до мовних і культурних норм цільової аудиторії, зберігаючи при цьому автентичність оригіналу. Таким чином, лексичні трансформації виступають не лише технічним засобом перекладу, а й важливим інструментом міжкультурної комунікації, що сприяє точнішому відтворенню художнього задуму та національного колориту кінотвору.

Список використаних джерел:

1. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця. 2004. 560 с.
2. Фільм «Щедрик» 2023. URL: <https://sweet.tv/movie/25947-shchedrik> (дата звернення: 10.11.2025).
3. Фільм «Довбуш» 2023.
4. URL: <https://megogo.net/ua/view/12389525-dovbush.html?continue> (дата звернення: 10.11.2025).
5. URL: https://www.researchgate.net/publication/340678176_Modeli_sintaksicnih_struktur_iz_dieslovami_voleviavlenna_v_rannonovoanglijskij_movi (дата звернення: 10.11.2025).

Ханецька Н. О.

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, Україна

Науковий керівник: Андронік Наталія Павлівна, кандидат педагогічних наук,
доцент

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, Україна

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ АНГЛІЙСЬКОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ АВТЕНТИЧНИХ ПІСЕНЬ

Обґрунтованість методики. Результати експериментального навчання засвідчили ефективність використання автентичних пісень для розвитку лексичної компетентності учнів 10 класу, було виявлено підвищення показників післяекспериментального зрізу знань та якісні спостереження (активність, мотивація, зростання кількості нової лексики в мовленні) підтвердили доцільність методики.

Критерії відбору автентичних пісень. Пісні повинні відповідати основним критеріям: *художня цінність та естетичний вплив, морально-етична прийнятність, соціокультурна значущість, доступність та лексична насиченість, відповідність віковим інтересам старшокласників*. Дотримання критеріїв забезпечує реалізацію виховної, соціокультурної, практичної та розвивальної цілей[1,4].

Мотиваційний потенціал пісень. Автентичні пісні стимулюють пізнавальний інтерес учнів через біографічні факти, історії створення та контекст виконання. Lead-in із реальними фактами (наприклад, про гурт ABBA або інформація про пісню «Eye of the Tiger» гурту Survivor) підсилює емоційне залучення та формує міжпредметні зв'язки. Такі елементи сприяють розширенню загального кругозору та формуванню навичок самостійного навчання[6].

Використання мультимедійної наочності. Використання презентацій, слайдів і відеокліпів суттєво підвищує рівень запам'ятовування, оскільки більшість навчальної інформації засвоюється через зоровий канал. Мультимедійна підтримка посилює сприйняття лексики та сприяє розвитку довготривалої пам'яті[5].

Спрямованість роботи з лексикою. Система вправ має формувати **повний комплекс лексичних знань**: денотативне й конотативне значення, синонімію, антонімію, омонімію, словотворення, колокації, особливості вживання у художньому контексті та синтаксичні функції. Особлива увага надається словотворчим моделям (афіксація, словоскладення, конверсія) для формування вміння здогадуватися про значення слів у контексті[1,8,9,10].

Вплив на різні види мовленнєвої діяльності. Робота з піснями розвиває насамперед *читання, аудіювання та говоріння*, але також покращує *правопис* через багаторазове сприйняття та відтворення тексту, сприяє формуванню правильної вимови через автентичні зразки звучання[2].

Комплекс вправ як методичний шаблон. Ефективною є структура комплексу вправ: *lead in, presentation, meaning, form, context, pronunciation, controlled practice, free practice, feedback*. *Context* може передувати *presentation* або слідувати за нею — залежно від методичної мети. Поступове повторення цієї структури формує в учнів уміння самостійно вивчати лексику, використовуючи знайомий алгоритм[7].

Організація рефлексії та усвідомленості навчання. Учитель має пояснювати мету кожного етапу, щоб уникати механічного виконання. Коротка рефлексія наприкінці заняття сприяє усвідомленню власного прогресу та труднощів.

Роль учителя у впровадженні методики. Використання пісень потребує творчого підходу, емоційної залученості й уміння працювати з поп-культурними текстами. Методика оживає в індивідуальній манері викладання, тому професійна гнучкість, педагогічний такт і вміння створювати позитивний емоційний фон є критично важливими. Також важливо зберігати баланс між розважальністю та навчальною метою.

Мотиваційно-поведінкові ефекти навчання. Спостерігається зростання мотивації, активності на уроці, високий рівень емоційного залучення. Учні частіше вживають нову лексику у власному мовленні, охоче беруть участь у творчих та комунікативних видах роботи[3].

Перспективи подальшого дослідження. Доцільно розширити часові межі експерименту, використати більше пісень і тематичних блоків для перевірки стійкості результатів. Рекомендується залучати учнів до створення власних завдань, мініпроектів чи мультимедійних презентацій на основі пісень. Перспективним є вивчення впливу пісень на формування фонетичної, граматичної та соціокультурної компетентностей.

Список використаних джерел:

1. Методика викладання іноземних мов в середніх навчальних закладах. Підручник / За ред. С.Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2002. – 590 с.
2. Назаренко М.М. Роль музики та пісень в навчанні аудіювання студентів гуманітарного профілю.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://journals.indexcopernicus.com/...](https://journals.indexcopernicus.com/)
3. Романов І.І. Психологічні особливості юнацького віку та їх вплив на формування іншомовної комунікативної компетентності.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://seanewdim.com/...](https://seanewdim.com/)
4. Роль соціокультурного аспекту в навчанні англійської мови.: №47 (2020): Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://visnyk.idgu.edu.ua/...](http://visnyk.idgu.edu.ua/)
5. Роль візуалізації у навчанні: чому інтерактивні матеріали запам'ятовуються краще.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://intboard.ua/...](https://intboard.ua/)
6. Adam J. Simpson. *How to use songs in the English language classroom.*: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://www.britishcouncil.org/...](https://www.britishcouncil.org/)
7. Language Systems Lesson plan (Teaching lexis demonstration lesson):. Gallery Teachers.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://galleryteachers.com/...](https://galleryteachers.com/)
8. Nagy W.E., Herman P., Anderson R.S. (1985). *Learning words from context. Reading Research Quarterly*, 30, pp. 233–253.
9. Spratt M., Pulverness A., William M. *Teaching Knowledge Test*, p. 16–20.
10. Teachers of English to Speakers of Other Languages (TESOL). *New ways in teaching vocabulary*. Bloomington, IL: Pantagraph Printing, 1994.

Тупота Катерина Євгеніївна, здобувач вищої освіти факультету психології, комунікацій та перекладу

Державний університет «Київський авіаційний інститут», Україна

Науковий керівник: Крилова Тетяна Василівна, канд.філол.наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу

Державний університет «Київський авіаційний інститут», Україна

МОДАЛЬНІ ДІЄСЛОВА В КОНТРАСТИВНОМУ АСПЕКТІ У ТВОРІ О. УАЙЛЬДА «ПОРТРЕТ ДОРІАНА ГРЕЯ» ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАДІ

Категорія модальності є однією із фундаментальних лінгвістичних універсалій, так як вона виражає ставлення мовця до змісту висловлювання, охоплюючи такі аспекти як можливість, необхідність, обов'язок, бажання та впевненість.[2] Розуміння та адекватне відтворення модальності є ключовим для вивчення семантики та прагматики будь-якої мови. У контрастивній лінгвістиці особливий інтерес викликають випадки, коли мови належать до різних граматичних типів (аналітичні, як-от англійська, та синтетичні, як українська), котрі використовують різні засоби для вираження модальності.

Метою є контрастивний аналіз засобів вираження модальності в творі Оскара Уайльда «Портрет Доріана Грея» та його перекладі Р. Доценка. Завданням дослідження є аналіз вживання модальних дієслів.

Питання модальності цікавило і досить цікавить велику кількість науковців. Щодо вітчизняних філологів, то можемо виділити праці О.Д. Гришиної, Л.П. Статкевич та А.В.Сітко. Серед зарубіжних, варто взяти до уваги роботи Л.Янга, та Кая фон Вінтела.

Спираючись на дослідження американського професора К.Вінтела, модальність може бути поділена на такі *типи*: епістемічна модальність, деонтична та алетична. Епістемічна модальність виражає вірогідність, припущення або суб'єктивну оцінку. Деонтична показує вимогу або дозвіл. Алетична модальність стосується того, що є можливим або необхідним у найширшому сенсі. Насправді важко знайти переконливі приклади алетичної модальності в природній мові.[3]

Проаналізувавши роман, ми знайшли приклади усіх вищезгаданих типів модальності. Наприклад, *Indeed, I should be sorry to look like him.* [4, стор.6] У цьому реченні модальне дієслово *should* вказує на припущення, мовець оцінює, що в цьому випадку він би жалкував. У перекладі, *як на правду, то я б навіть жалкував, якби став на нього схожим* [1, стор.3] епістемічна модальність тут передається умовним способом дієслова *жалкував би*. Тут мовець показує своє припущення щодо свого емоційного стану за певної умови. Проте, інколи трапляється так, що оригінал речення містить модальне слово, а у перекладі модальність передається іншими засобами. Прикладом є речення *...and hissing into my ear, in a tragic whisper which must have been perfectly audible to everybody in the room*[4, стор. 9], а у перекладі модальність передається за допомогою слова *певно*: *І це таким трагічним шепотом, який було чути, певно, кожному у вітальні!*[1, стор. 6] В обох мовах епістемічна модальність(припущення) виражена, незважаючи на граматичні відмінності. Гарним

прикладом вживання деонтичної модальності є речення: *You must certainly send it next year to the Grosvenor*. [4, стор.5] Модальне дієслово *must* тут виражає сильну рекомендацію або вимогу від Лорда Генрі до Безіла. *Ти конче повинен надіслати її наступного року на виставку*. [1, стор. 2]. В українській мові слово *повинен* передає чіткий обов'язок або настійну пораду/вимогу. У цьому типі модальності теж трапляються невідповідності способів вираження модальності у оригіналі та перекладі. Як от *I am afraid I must be going, Basil*, тут модальне дієслово *must* виражає внутрішнє відчуття обов'язку або необхідності вчинити дію. У перекладі *На жаль, мені вже час йти, Безіле*, перекладач замінив модальне дієслово *must* на безособову конструкцію *час йти*, яка виражає необхідність, що продиктована зовнішньою обставиною. Незважаючи на відмінність граматичних засобів, прагматична функція успішно збережена. Щодо алетичної модальності, то прикладом слугуватиме речення *He could not forgive him that*. [4, стор. 148] Тут модальне дієслово *could not* виражає внутрішню, непереборну нездатність до дії. У цьому контексті це стосується емоційного стану Доріана: його внутрішня травма та відчуття, що Безіл «зіпсував його життя» портретом, зробили прощення неможливим. Тобто, Доріан об'єктивно не може пробачити Безіла. В українському перекладі це речення дещо відрізняється: *Безіл намалював портрета, який скалічив йому життя, і він не міг дарувати цього*. [1, стор. 146] У цьому випадку, модальність репрезентована модальним дієсловом *не міг дарувати* та виражає нездатність героя до прощення через його внутрішній стан. Варто зазначити, що перекладач додає також причину нездатності виконання дії, тим самим утворює зв'язок між причиною і неможливістю більш прямим.

У результаті дослідження ми встановили, що модальні дієслова відіграють важливу роль у передачі смислових та емоційно-прагматичних відтінків у творі О.Уайльда «Портрет Доріана Грея» та його перекладі. Констрастивний аналіз засвідчив, що англійська та українська мови використовують різні граматичні засоби для вираження однакових модальних значень, зокрема епістемічних, деонтичних та алетичних. Перекладач, добираючи відповідники, зберігає не лише зміст, а й прагматичну силу вислову, що забезпечує адекватне відтворення авторського задуму.

Список використаних джерел:

1. Вайльд, Оскар. Портрет Доріана Грея: Роман: Для ст. шк. віку / Пер. з англ. та прим. Р. Доценка. К.: Школа, 2003.
2. Гришина О., Статкевич Л. Способи вираження модальності в англійській та українській мовах. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. 2020. Т. 31, вип. 4. С. 40–46.
3. Kai von Fintel. Modality and language. In Donald M. Borchert (ed.), Encyclopedia of Philosophy. Second Edition, vol. 10, 20–27. Detroit: MacMillan Reference USA, 2006.
4. Wilde O. The Picture of Dorian Gray / Ward, Lock and Co., 1891. Public Domain, 1890. URL: https://onemorelibrary.com/index.php/en/?option=com_djclassifieds&format=raw&view=download&task=download&fid=10184(дата звернення: 26.10.2025).

Суворова Валерія Юріївна, здобувачка вищої освіти факультету
романо-германської філології
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Україна

Науковий керівник: Войтенко Леся Іванівна, доктор філологічних наук,
професор кафедри зарубіжної літератури
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Україна

НАРАТИВНА ОРГАНІЗАЦІЯ В ЛІТЕРАТУРНОМУ ТВОРІ

Наративна організація у літературному творі цікавить багатьох сучасних дослідників, адже вона визначає структуру, спосіб побудови та вираження художнього світу автора, відображення цього авторського світу у творі; регулює стосунки автора, наратора та читача; визначає способи відтворення часу і простору у творі.

Наратив – не лише спосіб розповіді, а й складна когнітивна структура, що формує процес сприйняття інформації через мовні засоби, особистий стиль автора, специфічну будову тексту тощо, тому поняття наративу пов'язане з питаннями фабули, сюжету, хронотопу, фокалізації, типів наратора, міри і ступеня достовірності погляду наратора, механізмів сприйняття і створення змісту художнього твору.

Основу наративної структури формулюють поняття фабули і сюжету. Як зазначено у «Словнику-довіднику літературознавчих термінів» О. В. Бобири: «Фабула – це ланцюг подій і пригод, поданий у причинно-часовій послідовності»; «Сюжет – перебіг подій, покладених в основу епічних, драматичних, інколи ліричних творів. У сюжеті умовно визначають такі основні елементи: експозиція, зав'язка, розвиток дії, кульмінація та розв'язка» [1]. Таким чином, фабула є прямим послідовним описом дійсності розвитку подій, а сюжет – це спосіб їх подання читачу в тому порядку, який відповідатиме задуму автора, тобто так сюжет та фабула виходять на концепцію наратора.

Про фабулу згадують ще в античній Греції. Давньогрецький філософ Аристотель у своїй праці «Поетика» використовує поняття «міфос», подібне за сенсом до «фабули». Але, як стверджує К.Ігошев [2], їх не можна ототожнювати, оскільки за його версією подібне трактування є помилкою перекладу оригіналів праць Аристотеля, де «міфос» перетворили на «plot», що в англійській мові поєднує в собі як поняття «фабули», так і «сюжету». Внаслідок цього фабула стала саме «каркасом» твору, тоді як сюжет став способом його реалізації.

Під час створення художнього твору автор зазвичай повністю вибудовує фабулу, а згодом трансформує її у сюжет, змінюючи порядок частин, додаючи елементи ретроспекції чи проспекції, змінюючи наратора або додаючи і переплітаючи кілька сюжетних ліній, які також мають свої окремі фабули. Подібне перетворення однієї структури на іншу дозволяє створити багатоплановий текст, де час дії та час оповіді переплітаються та гармонійно взаємодіють.

У підручнику «Основи літературознавства» за авторством Н.С.Ференц наводиться класифікація [7], згідно з якою сюжети поділяються на хронікальні та концентричні, внутрішні і зовнішні, традиційні та мандрівні. Подібний поділ вважається базовим для розуміння стандартних способів побудови оповіді.

Власне сам Аристотель надавав перевагу концентричним сюжетам, оскільки вважав їх досконалішими, оскільки вони ґрунтуються на прямих причинно-наслідкових зв'язках. Класичний приклад такого сюжету: «Король помер, і королева померла від горя» – концентричний сюжет; натомість «Король помер, і померла королева» – хронікальний [7]. Власне вид сюжету визначає й наратора, спосіб та вид подачі історії.

Подальший розвиток наратології спостерігаємо у працях структуралістів, про яких розповідає П.Баррі [6]. Він акцентує увагу на праці «Морфологія чарівної казки», де описується 31 «функція» та 7 «вузлів дії», з яких складається основа будь-якого наративу. Ця теорія доводить, що всі чарівні казки мають спільну будову, незважаючи на варіації персонажів та обставин, що їх оточують.

Про взаємозалежність часу і простору від наративу та введення поняття «хронотопу», вперше запропоноване О.Ухтомським, пише Н.Шерстюк [8]. На думку науковців хронотоп допомагає визначити, у який спосіб тектиме час у творі, як формується і досягається художній простір, на основі чого створюється «модель світу» автора.

Як стверджує Н.Шерстюк, простір також можна поділити [8] наступним чином: відкритий та замкнутий, земний і космічний, реальний та уявний, близький і віддалений. Дані просторові характеристики накладаються на часові структури – біографічна, історична, космічна, календарна, добова тощо, а така взаємодія часу і простору задає параметри жанру твору.

За іншою теорією, яку представляє В.Коркішко [4], час – багаторівнева категорія, він може бути реальним, умовним, прискореним чи зупиненим. Художній час може «згорнутися» або «розтягуватися» залежно від задуму та бажань автора. В свою чергу простір може локалізуватися або масштабуватися. Хронотоп – не простий фон загальних подій – це велика змістова частина ідеї твору, яку втілює наратор.

Фігура наратора є посередником між автором та читачем, забезпечує процес правильного сприйняття тексту. «Словник-довідник літературознавчих термінів» дає наступне визначення: «наратор — вигадана автором особа, від імені якої ведеться розповідь» [2]. Особа наратора не обмежується абсолютним відстороненням від подій і може бути як зовнішнім спостерігачем, так і активним учасником подій.

Ж.Женетт [5] пропонує виділяти точку зору наратора як окремий елемент нарації і вводить поняття «фокалізації» - зорової та когнітивної перспективи ведення оповіді. Для її класифікації він виокремлює три типи:

- «нульова фокалізація» – всезнаючий наратор, що має знання більші, ніж персонажі у творі;
- «зовнішня фокалізація» – наратор описує лише дії, що відбуваються ззовні свідомості персонажів;
- «внутрішня фокалізація» – події подаються з перспективи внутрішнього світу персонажа чи персонажів.

Не менш важливим пунктом є поділ класифікація нараторів за мірою їх участі в подіях твору. Їх поділяють на «гетеродієгетичних» (сторонніх спостерігачів) і «гомодієгетичних» (прямих учасників подій), тобто участь наратора може бути опосередкованою або прямою, що може робити його самого надійним і ненадійним з точки зору опису подій. Н.Фрідман [3] також виділяє авторське всезнання, нейтральне всезнання, нараторів-очевидців, нараторів-персонажів, колективних нараторів,

одиничних нараторів, а також драматичних нараторів. Ця система будується за принципом градації міри знання інформації та способами її подачі.

Також відомою є концепція п'яти кодів Р. Барта, що концентрується на визначенні саме структури тексту:

1. Проієратичний код – відтворення послідовності подій;
2. Герменевтичний код – створення інтриги та напруги;
3. Культурний код – забезпечення прямого зв'язку тексту з його культурним контекстом;
4. Семічний код – розкриття характеру героя;
5. Символічний код – формування ідейно-тематичної опозиції.

Список використаних джерел:

1. Бобир О. В., Буденний В. Й., Мамчич О. Б., Нікітіна Н. П. Словник-довідник літературознавчих термінів: А–Я. 2016.
2. Ігошев К. М. Сюжет, фабула та композиція: розмежування значень термінів. // Теоретична і дидактична філологія. 2017. Вип. 25. С. 144–152.
3. Коваленко К. Г. Типи нараторів і види нарації у прозових творах А. П. Чехова («Моє життя», «Розповідь невідомої людини»). 2012.
4. Коркішко В. О. *Часопростір як формотворча категорія художнього тексту*. 2010.
5. Женетт Ж. Наративний дискурс. // Женетт Ж. Фігури. — 1998. — Т. 2. — С. 60–281.
6. Баррі П. Вступ до теорії: літературознавство та культурологія = *Beginning Theory: An Introduction to Literary and Cultural Theory*. 2008.
7. Ференц Н. С., Чижмар О. М. *Основи літературознавства*. Навчально-методичний посібник (для студентів українського відділення філологічного факультету). Вид. 2-ге, випр., доповн. — Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. — 132 с.
8. Шерстюк Н. Хронотоп як літературознавча категорія: генеза, еволюція, дискурс. // Філологічні науки. 2018. Вип. 28. С. 56–61.

Батрак Катерина Володимирівна, здобувач вищої освіти кафедри англійської філології і перекладу

Державний університет «Київський авіаційний інститут», Україна

Науковий керівник: Полякова Оксана Вікторівна, канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу

Державний університет «Київський авіаційний інститут», Україна

НЕДОЛІКИ ПЕРЕКЛАДУ ПРОГРАМИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Переклад – рід діяльності який є був є і буде затребуваним в будь-які часи, але чи буде цю задачу виконувати тільки людина? Таке питання турбує сучасний світ вже доволі тривалий час, адже з появою машинного перекладу роль перекладача-людини відходить далеко на другий план. Онлайн-перекладач швидший, зручніший, доступний в будь-який час доби і найголовніше безкоштовний.

Переклад — це складний процес відтворення змісту, стилю та прагматичних характеристик тексту оригіналу засобами іншої мови [4]. Переклад є не лише мовним, а й культурним явищем, оскільки він забезпечує взаєморозуміння між носіями різних культур. Саме тому сучасні дослідники розглядають перекладача не як «посередника між мовами», а як медіатора між культурами, який інтерпретує не лише слова, а й смисли, контексти, культурні коди [4].

У процесі перекладу перекладач повинен враховувати низку факторів: лінгвістичних (лексико-граматичні особливості мов), когнітивних (сприйняття та обробка інформації), соціокультурних (традиції, норми, реалії) та прагматичних (мета комунікації, адресат, ситуація).

Ідея використання комп'ютерів для перекладу природних мов виникла у 1947 році, коли американський науковець Warren Weaver (Уоррен Вівер) у своїх «Меморандумах про переведення» запропонував застосовувати обчислювальні машини до процесу перекладу, розглядаючи його як задачу з кодування і декодування повідомлень [2].

Загальні принципи роботи найпопулярніших нейронних систем перекладу:

DeepL Translator, яка базується на власній архітектурі, схожій на Transformer, але з модифікаціями, що підвищують точність відтворення граматичних структур і фразеологізмів. Велика увага приділяється синтаксичній цілісності: система аналізує частини мови, порядок слів, інтонаційні зв'язки. Завдяки цьому переклад звучить більш природно, а не «машинно».

ChatGPT (OpenAI GPT-4 / GPT-5). Вона виконує переклад не через стандартний процес NMT, а через генеративне моделювання мови, тобто прогнозує наступні слова в реченні, зважаючи на контекст, стиль і мету висловлювання. Перевагою ChatGPT є здатність до контекстуального перекладу, адаптації під цільову аудиторію, стилістики (офіційний, художній, науковий стиль) і навіть жанру тексту. [3].

Розглянемо переваги і недоліки ШІ надавши йому на переклад частину статті сайту BBC на художню тему, аби провести контрастивний аналіз відчуття стилістичних особливостей мови між ШІ та людиною-перекладачем.

Оригінал: *«Jessie Buckley. Not to jinx her, but Jessie Buckley will most likely run the table, winning every best actress award from early-voting critics' groups through that long,*

long march to an inevitable Oscar. Her performance in Hamnet as Agnes, Shakespeare's wife, is vibrant and wrenching, especially when she desperately, futilely, tries to save her dying son. Festival audiences have been sobbing out loud. And we know how awards voters love a big emotional scene. Buckley got an Oscar nomination as supporting actress for The Lost Daughter (2021), so she's been through campaigns before. » [5].

Переклад ШІ: «Джессі Баклі. Не хочемо наврочити, але Джессі Баклі, швидше за все, здобуде перемогу у всіх номінаціях на кращу актрису, починаючи з раннього голосування критиків і закінчуючи довгим, довгим шляхом до неминучого «Оскара». Її гра в ролі Агнес, дружини Шекспіра, у фільмі «Гамнет» є яскравою і зворушливою, особливо коли вона відчайдушно, марно намагається врятувати свого вмираючого сина. Глядачі фестивалю голосно плакали. А ми знаємо, як виборці нагород люблять великі емоційні сцени. Баклі отримала номінацію на «Оскар» як актриса другого плану за фільм «Загублена дочка» (2021), тож вона вже мала досвід передвиборчої кампанії.» [6].

Переваг перекладу ШІ:

1. Переклад був виконаний дуже швидко
2. Не потребує використання ніяких додаткових ресурсів у роботі над перекладом
3. Можна внести правки і за короткий час отримати доволі-непоганий переклад

Недоліки перекладу ШІ:

1. Відсутність адаптації перекладу.
2. Відсутність перекладацьких трансформацій
3. Велика кількість помилок і неточностей

Переклад ШІ (DeepL) у цілому передає зміст оригіналу, але є доволі дослівним, містить стилістично штучні конструкції та лексичні неточності. Відстежується калькування граматичної будови речень англійської мови. Наприклад, вислів «здобуде перемогу у всіх номінаціях» є дослівним перекладом англійського «*run the table*» і спотворює зміст, адже англійське означає «виграти всі можливі нагороди у категорії найкращої актриси», а не в усіх номінаціях в цілому. Так само не адаптовано до української звучить фраза «довгим, довгим шляхом до неминучого «Оскара»», що є буквальним перенесенням «*long, long march*» і не передає метафоричний сенс словосполучення.

Лексично ШІ обирає неправильні відповідники, що змінюють зміст, завдяки чому текст неможливо сприйняти як одне ціле, а лише шматками, бо загальна думка постійно ніби «губиться». Наприклад, «*грайлива й зворушлива*» була передана як «*яскрава і зворушлива*» — формально не помилка, але знижується емоційне забарвлення, яке передбачає слово *vibrant* («жива», «енергійна»). Фраза «*gloriously wrenching*» у контексті передається як «пронизлива» або «болісно емоційна», але ШІ обмежується «зворушлива», яке взагалі не передає всього сенсу закладеного у фразу. ШІ, в цілому, є машиною, яка запрограмована на виконання певних задач. ШІ не має почуттів, тому не може повноцінно передати емоційно-експресивну лексику.

Також наявні термінологічні неточності. Наприклад, «*виборці нагород*» — калька з «*awards voters*», звучить незвично українською, природніше було б використати «члени академії» або «виборці премії».

Переклад людини перекладача: «Джессі Баклі. Щоб не наврочити, але Джессі Баклі, найімовірніше, отримає не одну нагороду за найкращу жіночу роль - від перших критиків і аж до самого «Оскара». Її гра у фільмі «Гамнет» в ролі Агнес, дружини

Шекспіра, жива й пронизлива, особливо у сценах, де вона відчайдушно, але марно намагається врятувати сина, який вмирає. Глядачі на фестивалях ридали вголос. А ми знаємо, як члени академії люблять великі емоційні сцени. Баклі вже отримувала номінацію на «Оскар» як найкраща акторка другого плану за «Загублену доньку» (2021), тож вона вже має досвід подібних кампаній.» [1].

Переклад людини значно природніший і точніший щодо контексту. У ньому вдало передано емоційність, наприклад у виразах *«ридали вголос»* та *«жива й пронизлива гра»*. Синтаксис відповідає українським нормам. У перекладача немає грубих лексичних чи граматичних помилок, однак є кілька дрібних стилістичних моментів. Також вислів *«має сильну роль другого плану»* містить емоційну оцінку, якої не було в оригіналі *«in his supporting role»*.

Отже, штучний інтелект значно полегшує роботу перекладача, але ніколи не зможе повністю його замінити. Людина володіє творчим мисленням, інтуїцією, емоційним розумінням і культурною чутливістю — тими якостями, яких бракує навіть найрозвиненішим алгоритмам. ШІ не здатний до відтворення стилістичних і культурних особливостей мови оригіналу у перекладі.

Список використаних джерел:

1. Барбер Н., Джеймс К. Головні претенденти на Оскар 2026: що варто подивитися - BBC News Україна. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cy7ezd2161xo> (дата звернення: 16.11.2025).
2. Кузенко Г.М. Перекладацькі функції та їхня роль у діяльності перекладача // Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія "Філологічні науки". Мовознавство. 2016. № 6. С.84–86. (дата звернення: 1.11.2025).
3. Красуля А. В., Турчина М. В. Використання інструментів штучного інтелекту: порівняльний аналіз систем автоматизованого перекладу // *Львівський філологічний часопис.* № 8 (2020). С. 108–113. URL: http://philologyjournal.lviv.ua/archives/8_2020/17.pdf (дата звернення: 13 листопада 2025 р.).
4. Савицька Л. В. Вплив перекладу на міжкультурну комунікацію: аспекти філології та лінгвістики / Л. В. Савицька, К. Л. Ковальова, І. В. Безугла. Вісник науки та освіти. 2023. № 8(14). С. 279–292.
5. Barber, N., James, C. Timothée Chalamet to Frankenstein: 10 of the hottest tips for the 2026 Oscars race. BBC Culture. URL: <https://www.bbc.com/culture/article/20251113-10-of-the-hottest-tips-for-the-2026-oscars-race> (дата звернення: 15.11.2025).
6. DeepL Translate. DeepL Translate: The world's most accurate translator. URL: <https://www.deepl.com/uk/translator> (дата звернення: 16.11.2025).

Валерія Гавенко, студ. 4 курсу факультету філології та журналістики
ВНУ ім. Лесі Українки, Україна

Науковий керівник: Олена Маланій, канд. філол. наук, доцент кафедри української літератури
ВНУ ім. Лесі Українки, Україна

ОБРАЗ ЖІНКИ-ИНТЕЛЕГЕНТКИ У ПРОЗІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ: МІЖ ТРАДИЦІЄЮ І МОДЕРНІСТЮ

Ольга Кобилянська – видатна українська письменниця, представниця раннього українського модернізму, класик “жіночої” прози. У своїй творчості О. Кобилянська поєднує реалізм і модернізм. Вона стала однією з перших, хто в українській літературі створив образ інтелектуальної, освіченої, духовно незалежної жінки, модерної жінки нового часу. Кобилянська стояла “між традицією і модерністю”: вона шанувала українські звичаї, але водночас виступала за права жінок, самодостатність і духовну рівність, зробила неабиякий внесок у культурний розвиток нації. У літературі її називають «буковинською Орлицею» – символ жіночої сили, інтелекту та внутрішньої свободи.

Ольгу Кобилянська – знакова постать у формуванні української літературної прози, бо вона одна з перших українських авторок, які свідомо підняли феміністичну тематику. Кобилянська писала не просто про жінок – вона створила повноцінну філософію жіночої гідності, інтелекту й повної свободи, “аристократизму духа”.

Серед літературознавчих праць, присвячених її творчості, нашу увагу привертають такі дослідження: наприклад, Т. Гундорова розглядає Кобилянську як ключову фігуру “*femina melancholica*”, тобто як образ “нової жінки”. Літературознавиця зазначає, що О. Кобилянська створює “гендерну утопію”, де жінка не підпорядковується чоловікові, а “виступає духовним центром модерної культури”. Цей ідеал втілений у героїнях, котрі прагнуть самореалізації через мистецтво, освіту. Їхня інтелігентність – не лише освіченість, а й внутрішня культура, етична делікатність, здатність мислити самостійно [1].

Віра Агеєва, у свою чергу, досліджує “жіночий простір” в українському модернізмі; показує, як у творах Кобилянської руйнуються традиційні просторові та соціальні кордони та як жіночі героїні виходять у публічну сферу. Дослідниця зауважує, що образ інтелігентки у Кобилянської сформувався на межі двох епох – патріархальної традиції та модерного часу. Саме тому він наповнений психологічними суперечностями: між обов’язком і свободою, між покликанням до любові й потребою самореалізації. Як зазначає В. Агеєва, Кобилянська “відкрила українській літературі жіночий інтелектуальний простір, у якому героїня є не об’єктом, а суб’єктом мислення і почуттів” [2].

Соломія Павличко підкреслювала, що Кобилянська – “перший психолог” української прози; пов’язувала феміністичні мотиви з модерністською ідеєю «нової людини/нової жінки», наголошувала на інтелектуальній і духовній автономії героїнь [3].

У творах Кобилянської відчутна європейська інтелектуальна атмосфера. Вона знала німецьку літературу, Ібсена, Ніцше, Шопенгауера, але завжди шукала український вимір модерності – жінку, яка залишається моральною, духовною, але водночас незалежною.

Актуальність: Творчість Ольги Кобилянської є визначальною для українського модернізму кінця XIX – початку XX ст. Її проза репрезентує нові соціокультурні ролі жінки, серед яких особливе місце посідає інтелігентка – фігура, котра втілює напругу між традиційними родинними моделями та модерними прагненнями до самореалізації. Дослідження цього образу дозволяє реконструювати механізми гендерної трансформації в українській культурі та прослідкувати, як художній текст випробовує межі жіночої автономії.

Наше дослідження, яке намагатимемося розвинути у більш ґрунтовне, поєднує класичний літературно-структурний аналіз із гендерним і соціально-історичним підходом. Особлива новизна – системна типологія інтелігенток у прозі Кобилянської та виявлення стилістичних механізмів, які авторка використовує для моделювання “нової жінки”: музичні й естетичні маркери, внутрішній монолог, просторові опозиції (село – місто) та епістолярні фрагменти, що підкреслюють освіту й самоосвіту героїнь.

Центральною постаттю її прози є жінка-інтелігентка – образ, у якому концентруються нові соціальні, моральні й естетичні орієнтири доби. Ця героїня прагне рівності, самоповаги, права на освіту і духовну самореалізацію, але змушена долати обмеження традиційного суспільства.

У ранній повісті “Людина” (1891) письменниця зображує першу в українській літературі жінку, що усвідомлює себе особистістю. Героїня Олена Ляуфлер – освічена, незалежна, проте зіштовхується з нерозумінням середовища. Її слова “Жінка також людина і має право бути собі самій ціллю” звучать як маніфест жіночої гідності. Повість репрезентує перший етап формування інтелігентки сповненої моральних і духовних пошуків.

У повісті “Царівна” (1895) ідея жіночої автономії набуває етичного й філософського звучання. Наталя, головна героїня, постає як жінка високої культури, що прагне гармонії між внутрішнім і зовнішнім світом. «Вона почувала себе царівною не над людьми, а над своїм духом» – ця ремарка символізує внутрішню свободу, що не заперечує традиційних моральних цінностей, а підносить їх до рівня особистісної самосвідомості.

Найповніше концепт інтелігентки реалізовано в новелі “Valse mélancolique” (1898). Три героїні – Марта, Софія і Ганна створюють власний духовний простір, у якому панує музика, праця й інтелектуальні розмови. Музика стає символом свободи, гармонії і творчої енергії жінки. Тут Кобилянська вперше подає жіночу спільноту без залежності від чоловічого світу – це один із перших прикладів художнього феміністичного утопізму в українській літературі.

У пізніших творах (“Некультурна”, “За ситуаціями”) О. Кобилянська досліджує моральну відповідальність інтелігентки перед суспільством, її право на власний вибір і духовне лідерство. Героїні цих творів уже не тільки шукають свободи, а й усвідомлюють ціну цієї свободи – самотність і нерозуміння.

Отже, образ жінки-інтелігентки у прозі Ольги Кобилянської – це синтез традиційних моральних ідеалів та модерного прагнення до індивідуальної свободи. Її

героїні – це духовно сильні постаті, які мислять, творять і виборюють право бути собою. Через них письменниця утвердила в українській літературі новий тип жіночого світовідчуття – жінки як мислячої особистості, морального й культурного суб'єкта епохи модерності.

Список використаних джерел:

1. *Гундорова Т.* *Femina Melancholica*: Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. Київ: Критика, 2002. 272 с.
2. *Агеєва В.* Жіночий простір. Феміністичний дискурс українського модернізму. Київ: Факт, 2008. 360 с.
3. *Павличко С.* Дискурс модернізму в українській літературі. Київ: Основи, 2024. 632 с.

Харченко Уляна Олександрівна, студентка ПО-24-3/9 групи
*Дніпровський фаховий педагогічний коледж комунального закладу вищої освіти
 «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради»,
 м. Дніпро, Україна*

Науковий керівник: Кравчуновська Інна Григорівна, викладач філологічних
 дисциплін, вища категорія, викладач-методист
*Дніпровський фаховий педагогічний коледж комунального закладу вищої освіти
 «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради»,
 м. Дніпро, Україна*

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ЗАПОЗИЧЕНЬ (ГРЕЦЬКА, ЛАТИНА, ФРАНЦУЗЬКА, АНГЛІЙСЬКА)

Запозичення є невід'ємним складником розвитку будь-якої мови. Усі національні мови світу перебувають у постійному контакті між собою, адже народи спілкуються, ведуть торгівлю, воюють, укладають союзи, переймають культурні й наукові здобутки. У результаті цих процесів мова отримує нові слова, що називають предмети, явища чи поняття, яких раніше не існувало у власній культурі [1].

Українська мова, як і будь-яка інша, протягом свого історичного розвитку засвоїла велику кількість запозичень. Особливо важливими джерелами стали грецька, латина, французька та англійська мови, адже саме з них прийшли найпомітніші й найбільш уживані пласти іншомовної лексики [2].

Грецькі запозичення займають особливе місце в історії української мови. Вони пов'язані передусім із прийняттям християнства у X столітті та з тісними зв'язками Київської Русі з Візантією. Разом із християнською вірою українці сприйняли й значний пласт духовної та релігійної термінології. Такі слова, як *ангел*, *демон*, *ідол*, *монастир*, *літургія*, *келія*, *диякон*, *єпископ* стали невід'ємною частиною української культури [3]. Вони закріпилися у літописах, релігійних текстах, богослужінні й дожили до сучасності практично без змін. Окрім термінології, з грецької мови прийшли численні особові імена: *Олександр*, *Олена*, *Ірина*, *Софія*, *Катерина*, *Микола*, *Василь*. Вони настільки глибоко вкорінилися в традиції, що сприймаються як питома українські. Символічно, що навіть сьогодні ці імена залишаються популярними, а отже, грецький пласт лексики виконує роль культурного мосту між минулим і сучасністю. Важливо й те, що деякі слова змінили своє значення. Наприклад, слово *епіграф* у греків означало «напис на пам'ятнику», а в українській мові набуло значення «цитата на початку твору» [2]. Це демонструє процес адаптації іншомовних елементів до нових культурних умов.

Латинські запозичення прийшли до української мови через освіту, науку та право. Латина впродовж багатьох століть була мовою європейської науки, медицини та юридичної сфери. В українську мову латинізми потрапляли здебільшого через польське й німецьке посередництво, що зумовлено історичними обставинами. Найбільше слів із латини збереглося в термінології: *операція*, *ангіна*, *ординатор*, *пацієнт*, *юрист*, *нотаріус*, *консул*, *прокурор*, *юстиція*. Вони й досі активно функціонують у професійному середовищі та загальному мовленні [1]. Цікаво, що латина не лише збагачувала лексику, а й формувала науковий стиль української мови, оскільки саме завдяки латинським словам виробилися норми медичного та

юридичного дискурсу. Таким чином, латина зробила величезний внесок у становлення української науки й освіти [3].

Французькі запозичення стали особливо відчутними у XVIII–XIX століттях. У цей час французька мова вважалася мовою дипломатії, аристократії та культурної еліти всієї Європи. Українська шляхта та інтелігенція активно користувалися французькими словами, багато з яких увійшли до повсякденного вжитку. Вони стосуються переважно побуту, моди й військової справи. Так, у сфері побуту вживаються слова *одеколон, браслет, люстра, абажур, трюмо, пудра, туалет, сервіз*. У військовій лексиці поширені такі французькі запозичення, як *каска, фронт, міна, атака, гарнізон, маршал, сержант*. Ці слова відображають ті сфери життя, де Франція мала провідний вплив [4]. Варто зазначити, що багато французьких слів на той час вважалися престижними, адже вживання іншомовної лексики асоціювалося з освіченістю та належністю до високого суспільства [2]. Згодом ці слова стали загальноновживаними і втратили відтінок елітарності.

Англійські запозичення – наймолодший і водночас найпотужніший пласт. У XX–XXI століттях англійська мова набула статусу міжнародної мови науки, техніки, бізнесу та масової культури. Це спричинило швидке проникнення англійських слів в українську мову. Сьогодні практично неможливо уявити лексику без таких слів, як *бізнес, менеджер, шоу, лідер, мітинг, рекорд, футбол, хобі, піжама, біфштекс, ром, тунель, комп'ютер, смартфон, інтернет*. Вони охоплюють різні сфери: економіку, спорт, музику, харчування, технології [5]. Значна частина англіцизмів зберігає іноземне звучання, однак поступово адаптується до української граматики та вимови (*сканувати, драйвер, постити*). Особливість англійських запозичень полягає у їхній стрімкості: нові слова з'являються майже щодня, що зумовлено глобалізаційними процесами, розвитком інтернету та міжнародної комунікації [5].

Усі ці пласти іншомовної лексики виконали важливі функції у становленні української мови. Грецькі слова забезпечили релігійно-духовну сферу; латинські закріпили наукову, медичну та юридичну термінологію; французькі вплинули на лексику побуту, моди й військової справи; англійські ж слова нині відображають технологічний прогрес, бізнес і масову культуру [3]. Водночас надмірне використання іншомовних слів у сучасному мовленні може створювати труднощі для сприйняття, особливо коли замість зрозумілих українських слів уживаються англіцизми без потреби [1]. Тому важливо дотримуватися балансу: приймати до мови ті іншомовні слова, які справді потрібні, але не зловживати ними.

Таким чином, українська мова завдячує своєму багатству саме відкритості до культурного обміну. Запозичення з грецької, латини, французької та англійської мов не лише збагачували словниковий склад, а й формували національну культуру, духовність, науку та побут. Сьогодні вони є невід'ємною частиною української мовної системи, а їхнє правильне використання свідчить про гнучкість і життєздатність української мови [5].

Список використаних джерел:

1. Пентилюк М. І. Культура української мови. Київ: Либідь, 2001.
2. Сучасна українська літературна мова: Лексикологія / За ред. А. П. Грищенка. Київ: Вища школа, 1997.
3. Гриценко П. Ю. Українська лексика в історичному освітленні. Київ: Наукова думка, 2004.
4. Слинько І. І. Мовна норма і стиль. Харків: Основа, 2005.
5. Ніколаєнко О. В. Англіцизми в сучасній українській мові: динаміка та адаптація. Львів: Світ, 2022.

Івасюк Анна Михайлівна, спеціальність В11 «Філологія»
Міжрегіональна академія управління персоналом, Україна

ПЕДАГОГІЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЛІ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПІД ВПЛИВОМ ГЕНЕРАТИВНИХ ШІ-ТЕХНОЛОГІЙ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Актуальність теми дослідження. Стрімкий розвиток генеративних технологій штучного інтелекту (далі – ШІ) зумовлює переосмислення традиційних моделей іншомовної освіти та, зокрема, ролі викладача. У новітніх міжнародних рекомендаціях наголошується на необхідності людиноцентричного впровадження ШІ в освітній процес, де провідна функція педагога зберігається та посилюється (UNESCO, 2023). Сучасні наукові розвідки підкреслюють, що використання генеративного ШІ не є загрозою професійній ролі викладача, але трансформує її, розширюючи професійні функції та вимагаючи нових компетентностей (Moorhouse, 2025; Pack, 2024). У сфері викладання іноземних мов актуальним стає питання зміщення ролі викладача від носія знань до дизайнера навчального середовища, фасилітатора, модератора академічної доброчесності та куратора взаємодії «здобувач освіти – ШІ» (Warschauer & Xu, 2024). Це зумовлює потребу системного аналізу способів інтеграції ШІ в педагогічну діяльність та окреслення викликів, що постають перед сучасним викладачем.

Мета дослідження. Теоретичне обґрунтування трансформації професійної ролі викладача іноземної мови в умовах застосування генеративного ШІ. Для досягнення наукової мети потрібно виконати наступні наукові задачі:

1. З'ясувати сутність та зміст поняття «педагогічна трансформація ролі викладача іноземної мови» в контексті впровадження генеративних ШІ технологій.
2. Проаналізувати зміни у функціональних та професійних компетентностях викладача іноземної мови, зумовлені використанням генеративного ШІ в освітньому процесі.
3. Визначити ключові виклики та перспективні напрями впровадження генеративних ШІ-технологій у навчальний процес закладів освіти для забезпечення ефективності та академічної доброчесності.

Основний зміст та результати дослідження. Аналіз наукових праць засвідчує, що педагогічна взаємодія в умовах використання генеративних моделей ШІ зазнає суттєвих змін у трьох концептуальних вимірах: функціональному, компетентнісному та етико-педагогічному.

По-перше, відбувається оновлення функцій викладача. Згідно з узагальненнями сучасних досліджень (Li et al., 2025; Moorhouse, 2025), викладач перестає бути винятково джерелом знань. Його роль трансформується у напрямі проектування та модерації навчального досвіду, де ШІ стає допоміжним інструментом для формувального оцінювання, індивідуалізації навчання, створення навчальних ситуацій і забезпечення швидкого зворотного зв'язку. У центрі професійної діяльності педагога постає дизайн навчальних завдань, що забезпечують активне залучення здобувачів освіти, розвиток критичного мислення та рефлексії.

По-друге, формуються нові компетентнісні вимоги до викладача. Науковці підкреслюють потребу розвитку так званої «ШІ-грамотності» педагога, що включає

володіння інструментами генеративного ШІ для навчальних цілей, уміння працювати з алгоритмічними помилками та упередженнями, а також здатність інтегрувати ШІ в педагогічний дизайн без втрати якості навчання (Pack, 2024; Li et al., 2025). На перший план виходять компетентності фасилітації, цифрової безпеки, формувального оцінювання з участю ШІ та педагогічного проектування інтерактивних завдань.

По-третє, виявлено зростання значення етичної та регулятивної функції викладача. Застосування ШІ в освіті актуалізує проблематику академічної доброчесності, авторства, прозорості використання автоматизованих інструментів, захисту персональних даних та рівного доступу до технологій. Відповідно до рекомендацій міжнародних організацій (UNESCO, 2023), саме викладач повинен забезпечувати дотримання балансу між використанням ШІ та розвитком автономності здобувачів освіти, формувати критичне ставлення до згенерованої інформації та навчати студентів відповідальній взаємодії з цифровими інструментами.

Перспективним напрямом, на який вказують сучасні наукові огляди, є перехід від фрагментарного та інструментального використання ШІ до системної педагогічної інтеграції, що розглядає ШІ не як заміну викладача, а як компонент інноваційного освітнього середовища, орієнтованого на розвиток автономії, критичності та комунікативних компетентностей (Warschauer & Xu, 2024).

Висновки. Генеративні ШІ-технології не нівелюють ролі викладача іноземної мови, а спричиняють її глибоку педагогічну трансформацію. Сучасний викладач виступає дизайнером навчального середовища, фасилітатором навчальної взаємодії та гарантом етичного використання ШІ. Забезпечення ефективності інтеграції ШІ в іншомовну освіту потребує розвитку нових професійних компетентностей, формування етичних політик використання цифрових інструментів та переосмислення методичних підходів до навчання. Подальші дослідження доцільно спрямувати на вивчення моделей підготовки викладачів до роботи з генеративним ШІ, а також на розроблення стандартизованих рекомендацій щодо педагогічного застосування таких технологій у закладах освіти.

Список використаних джерел:

1. UNESCO. Guidance for Generative AI in Education and Research. Paris: UNESCO, 2023.
2. Moorhouse, B. L. Generative Artificial Intelligence and Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press, 2025.
3. Pack, A. Using Artificial Intelligence in TESOL: Some Ethical and Pedagogical Issues. *TESOL Quarterly*, 2024.
4. Warschauer, M., Xu, Y. Artificial intelligence for language learning: Entering a new era. *Language Learning & Technology*, 2024, Vol. 28, No. 2, pp. 1–6.
5. Li, B., et al. A systematic review of empirical generative AI research in language learning and teaching (2023–2024). *System*, 2025.

Шаповалова Каріна Юріївна, здобувач вищої освіти факультету психології, комунікацій та перекладу

Державний університет «Київський авіаційний інститут», Україна

Науковий керівник: Сітко Алла Василівна, канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу

Державний університет «Київський авіаційний інститут», Україна

ПЕРЕКЛАД АНГЛОМОВНОГО ДОДАТКА УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Сучасні дослідження синтаксису зосереджені на вивченні взаємодії граматичних структур та значень у різних мовах світу. Синтаксис має «надзвичайно широкі експресивні можливості, які закладені в синтаксичній сполучуваності окремих слів, словосполучень, висловлень, у типах зв'язку мовних одиниць, будові речення і т. ін. Проте синтаксис – одна з найменш опрацьованих ділянок у перекладознавстві та контрастивістиці» [5, с. 199].

Додаток є одним із найважливіших другорядних членів речення, що виражає предмет дії або об'єкт, на який спрямована ця дія. У перекладознавстві питання адекватного відтворення додатка особливо актуальне при перекладі з англійської мови, де синтаксична структура речення часто відрізняється від української. Метою даного дослідження є аналіз перекладу англomовного додатка українською мовою на матеріалі оригінального тексту А. А. Мілна “Winnie-the-Pooh” та українського перекладу Леоніда Солонька.

В англійській мові додаток (object) зазвичай поділяють на прямий (direct object), непряний (indirect object) та прийменниковий (prepositional object). Додаток може бути складним – прийменниковим (complex prepositional object) та безприйменниковим (complex non-prepositional object) [3, с. 187].

Прямий додаток в англійській мові позначає предмет, на який безпосередньо спрямована дія, ідентично до української мови, і відповідає на питання знахідного та іноді родового відмінка. Непряний додаток, на відміну від першого, позначає предмет, опосередковано пов'язаний із дією, тобто особу до якої ця дія була звернена, і часто стоїть перед прямим додатком у реченні без прийменника. Непряний додаток допомагає уточнити, кому або для кого виконується дія. Прийменниковий додаток – це додаток, який поєднується з дієсловом за допомогою прийменника. Він позначає предмет, на який опосередковано спрямована дія. В англійській мові такий додаток завжди стоїть після прийменника, який є частиною сталого словосполучення з дієсловом. Прийменниковий додаток важливий, бо часто змінює значення дієслова: без прийменника воно може мати зовсім інший сенс [3, с. 187-188].

Складний додаток – це конструкція, що за змістом подібна до скороченого підрядного додаткового речення. Вона виступає в реченні як єдиний синтаксичний комплекс, який поєднує іменну частину з дієслівною та виконує функцію додатка. Існують різні види складних додатків: з інфінітивом, з інфінітивною конструкцією з прийменником *for*, з дієприкметником, з прикметником та з герундієм [1, с.53].

У межах англійського речення додаток зазвичай розташований після присудка і не потребує узгодження у відмінку, на відміну від української мови.

У процесі перекладу англійського додатка перекладач має враховувати граматичні відмінності у структурі речень мови оригіналу та перекладу. Українська мова має більш розгалужену систему відмінків, тому під час перекладу прямі англійські додатки найчастіше відтворюють знахідним відмінком, а непрямі найчастіше перекладають іменником чи займенником у давальному чи родовому відмінку [3, с. 187].

У творі А. Мілна додатки часто виражаються іменниками або займенниками, що позначають персонажів, об'єкти гри, емоційні стани чи дії.

Наприклад:

"I gave him a box of paints to paint things with" [2, с. 83].

«Я подарував йому велику коробку фарб, якими можна намалювати все, що схочеш» [4, с. 73].

В оригіналі є кілька додатків. Прямий додаток – *a box of paints* (відповідає на питання знахідного відмінка *що?*), і непрямий додаток – *him* (відповідає на питання давального відмінка *кому?*). Крім того, тут є інфінітивна фраза *to paint things with*, яка виражає мету дії і залежить від прямого додатка. Таким чином, речення поєднує непрямий, прямий та складний додаток з інфінітивом, утворюючи цілісну синтаксичну структуру.

Відмінки перекладених прямого та непрямого додатків відповідають відмінкам оригіналу. Проте переклад інфінітиву додає розмовну забарвленість («що схочеш»), що відходить від нейтрального тону оригіналу, проте робить речення більш жвавим для читача. Художній переклад допускає смислові та стилістичні варіації. У цьому прикладі перекладач адаптує додаток до контексту щоб зберегти емоційність або дитячий стиль твору.

Наведемо ще один приклад:

"Then there's only one thing to be done," he said. "We shall have to wait for you to get thin again" [2, с. 28].

«– На це є лише одна рада, – сказав він, – треба почекати, доки ти знову схуднеш» [4, с. 25].

В оригіналі речення містить складний додаток, виражений інфінітивною конструкцією з прийменником *for* – *for you to get thin again*. У перекладі – *треба почекати, доки ти знову схуднеш* граматичну конструкцію передано підрядним реченням часу. Хоча структура речення змінена, переклад точно передає зміст і логіку дії. Крім того, переклад природно відтворює стиль діалогу й тон оригіналу, не викривлюючи смисл.

Таким чином, переклад англійського додатка українською мовою є складним процесом, що поєднує граматичну точність із художньою природністю. Переклад додатка у художньому тексті вимагає не буквального відтворення, а глибокого врахування синтаксичної, лексико-семантичної та стилістичної систем мов. На матеріалі твору А. Мілна спостерігається тенденція до збереження основного значення речення та, водночас, його адаптації до норм українського синтаксису. Результати аналізу підтверджують, що ключовим для якісного перекладу дитячої літератури, насиченої англійськими додатками, є творчий підхід, спрямований на збереження не лише змісту, а й функціонального та емоційного впливу оригіналу.

Список використаних джерел:

1. Business vocabulary and grammar in use: self-study practice book / Г. В. Комова et al. Харків : Видавничий центр НТУ "ХПІ", 2017. 287 р.
2. Milne A. A. Winnie-the-Pooh. London : Methuen, 1926. 158 р.
3. Верба Л. Г., Верба Г. В. Граматика сучасної англійської мови. Київ : ВП Логос-М, 2006. 341 с.
4. Мілн А. Вінні-Пух / ред. І. Малкович ; пер. Л. Солонько. Київ : Вид-во Ів. Малков. "А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА", 2003. 280 с.
5. Сітко А.В. Використання результатів контрастивних досліджень у перекладознавстві. Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Вип. 116. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. С. 199–203.

Плахотник Валерія Віталіївна, здобувачка вищої освіти факультету психології, комунікацій та перекладу

Державний університет «Київський Авіаційний Інститут», Україна

Науковий керівник: Крилова Тетяна Василівна, канд. філол. наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу

Державний університет «Київський Авіаційний Інститут», Україна

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ ПІДМЕТА В АНГЛІЙСЬКОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ РЕЧЕННЯХ НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЖ. ОСТІН “PRIDE AND PREJUDICE” ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ

У побудові будь-якого речення важливу роль відіграють його головні члени, серед яких центральне місце належить підмету. Саме від підмета залежить змістове спрямування висловлення, адже він позначає того, про кого або про що йде мова.

Підмет (The Subject) в англійському реченні – це частина мови, яка виражає особу або предмет, явище, що виконує певну дію, або ж предмет чи особу, про яку йдеться у реченні [4, с. 7]. У сучасній синтаксичній парадигмі (І. Вихованець, А. Загнітко, Н. Іваницька, К. Шульжук та ін.) виокремлено формальні і семантичні (кваліфікаційні) ознаки підмета: головний член реченнєвої структури, носій предикативної ознаки, співвідноситься з темою в актуальному членуванні речення, у семантико-синтаксичній структурі співвідносність із суб'єктною позицією, представлений називним відмінком іменника, перебуває у двобічному (предикативному) зв'язку з присудком, поєднується з присудком предикативним зв'язком – координацією, займає типову позицію перед присудком [5, с. 108]. В англійській мові підмет має набагато суворіші структурні вимоги: підмет займає фіксоване місце — переважно перед присудком, що є фундаментальним для англійського синтаксису і забезпечує чітке розмежування членів речення. У більшості випадків англійське речення вимагає наявності підмета. Це суворі граматична вимога [6, с. 141-142]. Ця вимога функціонує як синтаксичний компенсатор, оскільки англійське дієслово має обмежену морфологічну інформативність (відсутність розвиненої системи особових закінчень) і не завжди може з достатньою ясністю вказати на суб'єкт дії. Отже, підмет є структурно обов'язковим елементом для ідентифікації виконавця дії [7, с. 22].

Українська мова (синтетична модель): вирізняється гнучким порядком слів і високою морфологічною інформативністю дієслова (завдяки системі флексій та особових закінчень). Ця особливість дозволяє українській мові існувати односкладним реченням, де граматично виражений підмет відсутній, оскільки суб'єкт дії може бути зрозумілий із дієслівної форми або контексту. За структурою в українській мові підмети поділяються на прості та складені. Простий підмет виражений одним повнозначним словом: прикметник у значенні іменника; дієприкметник; числівник; прислівник; неозначена форма дієслова (інфінітив), підмет виражений вигуком або звуконаслідуванням. А складений, у свою чергу, поділяється на: іменник або займенник у називному відмінку з іменником або займенником в орудному відмінку; кількісні числівники або слова з кількісним значенням [8, с. 40-44].

Найпоширенішу класифікацію запропонував В.І. Карабан, який систематизував основні форми вираження підмета в англійській мові: формальний підмет *there*; неозначений займенник *one*; займенник – заміник *one*; анафоричні займенники *this/these, that/those*; неозначено-особовий підмет (*we, you, they*); герундій; інфінітив; груповий підмет; розщеплений підмет; агентивний неживий підмет; імпліцитний підмет; суб'єктно-предикативний інфінітивний зворот; підрядне підметове речення [1, с. 70 - 96].

В українській мові: формальний підмет *there* та займенник *it* – відсутні; займенник-заміник *one*, імпліцитний підмет та неозначено-особовий підмет (*we, you, they*) – це узагальнення суб'єкта або його опущення досягається за допомогою особових форм дієслова; інфінітив - функціонує як простий підмет; агентивний неживий підмет та підрядне підметове речення – наявні; анафоричні займенники (*this/that*) - аналогічну функцію виконують вказівні займенники (цей, той) у Називному відмінку.

На матеріалі роману можна побачити засоби вираженні підмету в англійській мові: формальний підмет *there* вживається разом із дієсловом *to be* та деякими іншими дієсловами, заміщаючи справжній підмет [1, с. 70-71]. *Depend upon it, my dear, that when there are twenty, I will visit them all* [2, с. 9]. *Даю вам слово, моя люба, що коли їх тут буде двадцять, то я неодмінно відвідаю їх усіх* [3, с. 6; неозначений займенник *one* для позначення невизначеної особи або для заміни раніше згаданого іменника з метою уникнення повторення [1, с. 72 - 73]. *One cannot know what a man really is by the end of a fortnight* [2, с. 12]. *За два тижні не можна до пуття узнати людину* [3, с. 9]; займенник – заміник *one* вживається для заміни раніше згаданого обчислюваного іменника [1, с. 79 - 80]. *Mary, who having, in consequence of being the only plain one in the family* [2, с. 32]. *Мері, котра хизувалася своєю глибокодумністю і начитаністю...* [3, с. 27]; займенник *it* - використовується як формальний або безособовий підмет, особливо для позначення часу, погоди, відстані [1, с. 74-76]. *It is a truth universally acknowledged, that a single man in possession of a good fortune, must be in want of a wife* (в українському перекладі немає чіткого слова, яке б відповідало англійському *it*) [2, с. 1]. *Загально визнаною істиною є те, що одинак — та ще й при грубеньких грошах — неодмінно мусить прагнути одружитися* [3, с. 1]; анафоричні займенники *this/these, that/those* - заміщують уже згаданий у контексті предмет або явище [1, с. 77-78]. *This gallantry was not much to the taste of some of his hearers; but..* [2, с. 27]. *Декому з присутніх така галантність не зовсім сподобалась, але..* [3, с. 27]; неозначено-особовий підмет, виражений особовими займенниками *we, you, they* - уживається для вираження загального суб'єкта або колективного значення [1, с. 81]. *They returned, therefore, in good spirits to Longbourn, the village where they lived..* [2, с. 18]. *Тож усі вони в гарному настрої повернулися до Лонгберна* [3, с. 19]; герундій це безособова форма дієслова, яка поєднує в собі властивості дієслова та іменника [1, с. 81- 82]. *Affectation of candour is common enough..* [2, с. 21]. *Показна доброта явище досить поширене* [3, с. 23]; інфінітив це неособова форма дієслова, яка називає саму дію або стан без зазначення особи, числа, часу чи способу [1, с. 83-85]. *To be fond of dancing was a certain step towards falling in love* [2, с. 15]. *Від любові до танців не так уже й далеко до кохання, тож..* [3, с. 12]; груповий підмет - два або більше підметів (іменників, займенників, герундіальних конструкцій чи інфінітивів), які з'єднані сполучниками (найчастіше *and, or, або nor*) і виконують одну й ту саму дію [1, с. 86].

The astonishment of the ladies was just what he wished [2, с. 12]. *Дами спочатку спантеличилися, а потім прийшли у захват; саме на такий ефект..* [3, с. 10]; імпліцитний підмет фактично відсутній у речення як окреме слово, але мається на увазі та легко відновлюється з контексту [1, с. 91]. *He was lively and unreserved, danced every dance, was angry...* [2, с. 16]. *Був він жвавим і невимушеним, не пропустив жодного танцю, висловлював незадоволення..* [3, с. 15]; суб'єктно-предикативний інфінітивний зворот - це синтаксична конструкція, в якій інфінітив виступає у ролі предикативної частини (присудка), а іменник або займенник у називному відмінку (nominative case) виконує роль логічного підмета до цього інфінітива [1, с. 92-95]. *It would be quite a misfortune to be liked by him* [2, с. 26]. *Що сподобатися йому було б великим нещастям* [3, с. 27]; підрядне підметове речення – вид підрядного речення в складнопідрядному, яке виконує функцію підмета по відношенню до присудка головного речення [1, с. 96 - 98]. *It is a truth universally acknowledged, that a single man must be in want of a wife* [2, с. 7]. *Загальновизнаною істиною є те, що одинак мусить прагнути одружитися* [3, с. 2].

У ході аналізу засобів вираження підмета в англійській та українській мовах на матеріалі роману Дж. Остін *"Pride and Prejudice"* і його перекладу В. Горбатюка з'ясовано, що англійська мова характеризується переважно двоскладовою структурою простого речення. У ній активно функціонують формальні підмети (*it, there*), а також неозначено-особові та узагальнені займенники, які допомагають передавати категорію безособовості, а також тонкі смислові відтінки. Натомість українська мова схильна до використання безособових і неозначено-особових конструкцій. Отже, система вираження підмета відіграє суттєву роль у граматичній організації обох мов і є показником їхніх типологічних відмінностей, що впливають на точність та природність перекладу художнього тексту.

Список використаних джерел:

1. Карабан В.І. Переклад англійської наукової та технічної літератури. Вінниця. 2004. С. 70-96.
2. URL: <https://2books.su/reader/books/pride-and-prejudice-jane-austen/> (дата звернення 26.10.2025).
3. URL: <https://dovidka.biz.ua/hordist-i-uperedzhennya-chytaty-dzheyn-ostin/> (дата звернення 26.10.2025).
4. Орестенко А.І. Порівняльна характеристика підмета в англійській та українській мовах (на матеріалі творів А. Конан Дойля та І. Котляревського). Київ. 2022. С. 1-41.
5. Турко О.В. Граматико-стилістичні та прагматичні чинники позиційності підмета й присудка в реченнях української мови. Тернопіль. 2024. С. 107-110.
6. Струк І.В. Контрастивний аналіз синтаксичної структури англійської, української та китайської мов. Київ. 2021. С. 137-147.
7. Федотова Н.О. Трансформація підмета як складова загальних синтаксичних перетворень структури речення в англо-українському перекладі. Київ. 2006. С. 22-25.
8. Онатій А. Українська мова. Київ. 2025. С. 40-150.

Сірченко Софія Сергіївна, здобувач вищої освіти факультету психології, комунікацій та перекладу

Державний університет «Київський авіаційний інститут», Україна

Науковий керівник: Крилова Тетяна Василівна, канд.філол.наук, доцент, доцент кафедри англійської філології та перекладу

Державний університет «Київський авіаційний інститут», Україна

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ІНФІНІТИВА НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ О. ВАЙЛДА “THE PICTURE OF DORIAN GREY” ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ

Інфінітив, як неозначена форма дієслова, відзначається тим, що виражає дію незалежно від її зв'язку із суб'єктом, безвідносно до особи, часу чи способу. Інфінітив позбавлений категорії способу і тому він не належить до парадигми дієслова, представляючи дію як факт лексичної семантики. На думку І. Герасименко він є ядром дієслівної семантики, описуючи дію абстрактно [1]. За словами В. Русанівського, інфінітивні утворення виконують допоміжну функцію в системі дієслова: вони слугують будівельним матеріалом для формування часових конструкцій, можуть залучатися до категорій способу, набуваючи здатності виражати наказ чи умову, або функціонувати як іменник [3], тому може займати різні синтаксичні позиції в структурі речення. Дослідження інфінітива як багатофункціональної, нефінітної форми дієслова в англійській мові та зіставлення з його відтворенням в українській є основою для розуміння міжмовних граматичних трансформацій у художньому дискурсі.

В англійській мові виділяють кілька граматичних форм інфінітива: Simple Active, Simple Passive, Continuous Active, Perfect Active, Perfect Continuous Active [4]. Ці форми відображають часову та аспектуальну співвіднесеність дій, а також активний та пасивний стан. На відміну від українського інфінітива, англійський інфінітив не лише реалізує граматичні значення, а й формує окремі предикативні структури, де виконує роль семантичного центру змісту [2]. До таких структур належать The Objective with the Infinitive Construction, The Subjective Infinitive Construction і The For-to-Infinitive Construction.

У романі Оскара Уайльда “The Picture of Dorian Gray” простежуються значна кількість прикладів інфінітивних конструкцій, що відрізняються різноманітністю структурних типів та функціональних особливостей, наприклад: *I want you and Basil to come with me some night and see her act.* – *Я хочу, щоб ви з Безілом якось пішли зі мною і побачили її гру* [6], де інфінітив *to come* утворює частину складного додатку. В українському перекладі ця конструкція передається за допомогою підрядного речення, що відображає підрядну залежність дії. Приклад *I want you to lead such a life as will make the world respect you.* – *Я хочу, щоб світ поважав тебе за твій спосіб життя* [6] ілюструє вживання одразу двох конструкцій в перекладі відтворюється підрядним реченням зі сполучником *щоб*, що компенсує відсутність цієї моделі в українській мові. Англійське речення демонструє аналітичний тип синтаксичної організації, де інфінітив виконує роль предикативного ядра в межах об'єктивної групи, тоді як український переклад реалізує структуру, у якій семантика виражається підрядним зв'язком в той час як перша конструкція в перекладі відтворюється атрибутивним словосполученням.

Найбільш частотним в романі виявився варіант суб'єктного інфінітивного звороту після дієслова *seem*: *The common people who act with me seemed to me to be godlike*, де дієслово *seems* виражає оцінку або сприйняття, а інфінітив *to be* виконує функцію підметового доповнення. В перекладі така інфінітивна структура передається складеним присудком, а інфінітив *to be* вилучається: *Прості люди, котрі грали поруч зі мною, здавалися мені богами* [6], [7].

Повнозначні дієслова в таких конструкціях в перекладі зазвичай відтворюються особовим дієсловом, наприклад: *My elder brother won't die, and my younger brothers seem never to do anything else.* – *Старший мій брат не збирається вмирати, а молодші, здається, тільки це й роблять* [7]. Такий контраст виражається аналітичною предикативністю англійської мови та морфологічною експлікацією предиката в українській мові.

Порівняльний аналіз англійського інфінітива та його українських відповідників на прикладі роману О. Уайльда “The Picture of Dorian Grey” свідчить, що англійський інфінітив виконує значно ширший спектр граматичних і семантичних функцій. Він здатен передати не лише дію, а й оцінку, мету чи наслідок, тоді як українська мова частіше вдається до розгорнутих синтактичних конструкцій із сполучниками *що*, *аби*, *для того щоб*. Це зіставлення з українським перекладом підкреслює відмінності в способах синтаксичної організації, притаманних кожній мові. Водночас аломорфні риси проявляються у формально-граматичних засобах реалізації цих відношень: англійська мова використовує аналітичні інфінітивні конструкції, у яких граматичні зв'язки виражені порядком слів і службовими елементами, тоді як українська вдається до синтетичних структур — підрядних речень або морфологічно оформлених присудків.

Список використаних джерел:

1. Герасименко І. А. Типологія інфінітива (на матеріалі слов'янських, германських та романських мов): автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.15 / І.А. Герасименко. - Донецьк: 2000. – 18 с.
2. Криворучко, Т. В. The Objective-with-the-Infinitive Construction in Modern English Literary Texts. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2022.
3. Півторак Г. П. Інфінітив / Г. П. Півторак // Українська мова. Енциклопедія / [Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін.] – К.: Укр. енцикл., 2000. – 752 с.
4. Karamysheva, A. D. Contrastive grammar of English and Ukrainian Languages. Vinnytsia, Nova Knyha Publishers. 2012.
5. Wilde, O. The Picture of Dorian Gray. London: Ward, Lock and Company, 1891.
6. URL: https://www.online-literature.com/wilde/dorian_gray/1/
7. URL: file:///C:/Users/User PC/Desktop/Uald_Portret_doriana_grea.pdf

Шиманська Ангеліна Павлівна, здобувач вищої освіти факультету психології, комунікацій та перекладу

Державний університет «Київський авіаційний інститут», Україна

Науковий керівник: Крилова Тетяна Василівна, канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри англійської філології та перекладу

Державний університет «Київський авіаційний інститут», Україна

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОРЯДКУ СЛІВ У ПРОСТОМУ РЕЧЕННІ НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Л. КЕРРОЛЛА «ПРИГОДИ АЛІСИ В ДИВОКРАЇ» ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ

Дослідження присвячене типологічному зіставленню порядку слів у простому реченні англійської та української мов, що є критично важливим для теорії перекладу. Актуальність визначається необхідністю вивчення механізмів синтаксичних трансформацій, які виникають при перенесенні тексту з мови з фіксованим порядком слів (аналітична) на мову з гнучким порядком слів (флективна) для збереження комунікативної динаміки [2].

Типологічна відмінність мов базується на їхній граматичній структурі. Англійська мова має фіксований порядок слів (модель SVO), де позиція члена речення є визначальною для його синтаксичної функції (Підмет-Присудок-Додаток). Фіксованість SVO є граматичною необхідністю. Будь-які зміни цього порядку (інверсія) є строго граматично зумовленими, наприклад питальні речення, або стилістично обмеженими [1].

Українська мова, будучи флективною, демонструє гнучкий порядок слів, де граматичні відношення визначаються морфологічно (системою відмінків). Порядок слів тут підпорядковується принципам Функціональної Перспективи Речення (ФПР). Це означає, що Тема (відома інформація) прагне до початку речення, а Рема (нова, наголошена інформація) — до його кінця [4].

На матеріалі роману Л. Керролла “*Alice’s Adventures in Wonderland*” та його українського перекладу було проаналізовано певну кількість простих речень. Кількісний аналіз підтвердив, що половина проаналізованих речень зазнали синтаксичної перебудови у перекладі. Це свідчить про домінування комунікативної функції над формальною структурою при перекладі художнього тексту [7].

Найбільш частотною трансформацією головних членів речення є Інверсія Реми – перебудова SVO на VSO. Вона застосовується, коли Підмет (S) є ключовим, новим елементом, але не може покинути початкову позицію в англійському SVO [3].

- Приклад інверсії Реми (SVO → VSO): Англ.: *Suddenly, a White Rabbit with pink eyes ran close by her.* [6]

- Переклад: *Аж тут повз неї пробіг Білий Кролик з рожевими очима.* Підмет (Кролик) переміщено в кінцеву позицію, виконуючи роль Реми (несподіваної появи). [1]

А також часто вживаною є нульова трансформація, при якій зберігається порядок слів у реченні (SVO → SVO). Вона відбувається лише тоді, коли граматичний Підмет (S) в англійській мові збігається з його комунікативною роллю Теми, а Присудок (V) та Dodatok (O) несуть нову інформацію (Рема).

- Приклад нульової трансформації (SVO → SVO): *Alice began to get rather tired of sitting by her sister on the bank.* [6]

- Переклад: *Аліса починала вже потроху стомлюватися сидіти на березі річки поряд зі своєю сестрою.* Підмет (Аліса) є Тема в обох мовах, тому порядок SVO зберігається, як нейтральний для оповіді. [1]

Особливої уваги заслуговує адаптація стилістично маркованих англійських конструкцій. Наприклад, англійська стилістична інверсія, викликана прислівником напрямку, як у *Up went the bottle, out of sight* [6], передається через природний для української мови порядок VSO (*Злетіла вгору пляшка, і зникла з очей*) [1], зберігаючи комунікативний ефект (виділення дії), але уникаючи буквального копіювання структури, що підкреслює гнучкість українського синтаксису.

Інший важливий тип перебудови — Тематизація об'єкта (SVO → OSV). Ця трансформація виникає, коли Додаток (О) стає відомою Тема висловлювання в українському контексті, виходячи на початок речення.

- Приклад тематизації (SVO → OSV): Англ.: *I gave the King the note.* [6]

- Переклад: *Королю я передав записку* [1]. Об'єкт (Королю) винесено на початок, отримуючи статус Теми. Цей прийом необхідний для коректного розподілу комунікативної ваги у флективній мові. Особливості перекладу другорядних членів, зокрема обставин, також демонструють пріоритет ФПР. Обставини в українській мові вживаються довільно, залежно від їхньої функції. [4]. Наприклад, обставина місця, що є Ремою в англійському тексті, зберігає кінцеву позицію:

- Приклад збереження Реми: Англ.: *Alice suddenly found herself in a large hall.* [6]

- Переклад: *Раптом Аліса опинилася у великій залі.* Місце (у великій залі) залишається Ремою, оскільки це ключова нова інформація для персонажа. [1]

Отже, проведений порівняльний аналіз беззаперечно підтверджує, що категорія порядку слів є ключовим показником типологічних відмінностей між англійською та українською мовами. На основі цього дослідження можемо стверджувати: оскільки англійська мова є аналітичною та має чіткий (фіксований) порядок слів, перекладач свідомо використовує максимальну гнучкість українського синтаксису (флективної мови) для коректної реалізації комунікативної функції, ритміки та стилістики художнього тексту Л. Керролла «Пригоди Аліси в дивокраї». Звідси випливає, що адекватний переклад художнього тексту досягається не через буквальне копіювання структури оригіналу, а виключно через її комунікативну адаптацію до типологічних норм мови-рецептора. Таким чином, порядок слів у простому реченні є важливим аспектом контрастивного вивчення обох мов, що забезпечує функціонально-комунікативну адекватність міжмовної передачі.

Список використаних джерел:

1. Керролл Л. Пригоди Аліси в Дивокраї / Переклад Г. Бушиної. К.: Веселка, 1976.
2. Крилова Т. В., Гудманян А. Г. Граматика англійської та української мов: конспект лекцій. К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. 12 с. (Англ. мовою).
3. Прокопчук Л. В., Павлушенко О. А. Синтаксис простого речення: навчальний посібник. Вінниця: ДРУК-ПЛЮС, 2023. 19-58 с.
4. Савченко Є. Ю. Актуальне членування речення як засіб включення до предметного контексту. Наукові записки: Серія «Філологічні науки». 2014. Вип. 122. С. 238–242.
5. Черниш О., Білошицька З., Саннікова С., Парнус К. Типологія сучасних лексикографічних видань. Науковий журнал Закарпатські філологічні студії. 2022. № 26. Т. 2. С. 181–184.
6. Carroll L. *Alice's Adventures in Wonderland*. London: Macmillan and Co., 1865.
7. URL: The Cambridge Grammar of the English Language (дата звернення 30.10.2025)

Рябінін Денис Володимирович, здобувач вищої освіти факультету комп'ютерної інженерії

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Серeda Ганна Юрiївна, ст. викладач кафедри іноземних мов

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

СТАНОВЛЕННЯ ЛІНГВО-КОГНІТИВНОЇ ПАРАДИГМИ У МОВОЗНАВСТВІ

Стан мовознавчої науки за останнє сторіччя характеризується бурхливим розвитком і зміною аспектів, що потрапляють в центр лінгвістичних досліджень. Починаючи з середини XIX ст. мовознавці намагалися виявити закони мови. Центром вивчення лінгвістів була мова як система знань. Але теоретичне мовознавство не досліджувало використання цієї системи знань в практиці спілкування індивідуумів. У другій половині XX ст. з'являються функціональні дисципліни, орієнтовані на людський чинник. Включення в наукову парадигму користувачів мови сприяло розвитку теорії комунікації і мовленнєвої взаємодії, що зумовило виникнення таких напрямів в лінгвістиці як теорія мовленнєвих актів, теорія тексту, теорія висловлення, теорія дискурсу. Людина як творець і користувач мови стає одним з центром комунікативно-когнітивного мовознавства, що одержало пріоритет за останні сорок років.

Початок ХХІ ст. ознаменувався в науці становленням нової когнітивно-комунікативної парадигми наукових досліджень, що стала закономірним результатом розвитку наукової думки ХХ ст. Нова парадигма є мультидисциплінарною. Її складають психолінгвістика, етнолінгвістика, культурно-історична психологія, культурологія, когнітивна психологія, когнітивна лінгвістика, лінгвокультурологія. В лінгвістиці це лінгво-когнітивна парадигма. Для вивчення мовного спілкування стали залучатися такі науки як психологія, філософія, логіка, культурологія, етнографія, естетика, семіотика, герменевтика і ін. Це дозволяє спиратися на культурно-діяльнісні і соціально-психологічні основи мови, які проголошувалися ще в XIX сторіччі в ідеях В. фон Гумбольдта і О.О. Потебні.

Термін «когніція» не є точним синонімом слова «пізнання». Ключове для всієї когнітивної науки поняття когніції відноситься, перш за все, до пізнання щоденного, так би мовити, безпосереднього, важливого для взаємодії людини з світом його звичного життя. Когніція, – пише Ст. Рід, – звичайно визначається як отримання або придбання знань, але це і їх використання, і оволодіння множиною різних практичних навиків і умінь. Вона пов'язана зі всіма процесами, за допомогою яких сенсорні дані на вході трансформуються, уточнюються і розвиваються, зберігаються і використовуються. Когніція – це маніпуляції із знаннями, робота з інформацією [1].

Для дослідження комунікативних і когнітивних аспектів мовознавства недостатньо знань про мову, бо необхідне розуміння і дослідження комунікативних і когнітивних процесів, де враховуються такі чинники, як час і місце протікання комунікативного акту, вік і соціальний статус його учасників, наміри і мотиви мовних дій, особливості ментальних процесів і ін. Отже, лінгво-когнітивна парадигма у мовознавстві є антропоцентричною, тобто у центрі дослідження знаходиться людина, те, як саме вона засвоює інформацію, як користується мовою тощо.

В другій половині XX сторіччя А. Пейвіо висунув гіпотезу подвійного кодування знань в голові людини (образного і вербального) [2]. Обробка вербальної і образної інформації людиною створює в її свідомості ментальні репрезентації, з яких складається картина світу. Саме питання про те, як представлене знання в ментальному лексиконі людини є найважливішою проблемою когнітивної науки, яка розглядає людину як володаря особливої когнітивної системи, що служить обробці і переробці інформації, її зберіганню і т. ін. Центральним для когнітивної лінгвістики стає питання про роль мови у всіх цих процесах.

Появу когнітивної лінгвістики стимулювало вивчення мислення і пізнавальної діяльності (когніції). Вона в цілому займається дослідженням змістовних параметрів мови. Це сфери когнітивної семантики, просторової семантики, фреймової семантики, це вивчення категорій і категоризації, концептів і концептуалізації, метафори і метафоризації, ментальної мови і ін. [3, 4, 5, 6]. Досліджуючи людський розум і процеси, що відбуваються в ньому, вчені переслідують мету зрозуміти основи того, як люди думають.

Когнітивна лінгвістика розвивається під егідою когнітивної науки і сьогодні представлена цілою низкою шкіл, що достатньо розрізняються між собою. Разом з тим їх об'єднує прагнення дати мовним фактам і мовним категоріям психологічне пояснення і співвіднести мовні форми з їх ментальними репрезентаціями і з тим досвідом, який вони як структури знання відображають. Специфіку когнітивної лінгвістики пов'язують з її орієнтацією на дослідження конструювання значення, його динаміки, складності формування значення в дискурсі.

Список використаних джерел:

1. Reed St.R. Cognition. Theory and Application. 4th ed. San Diego: Brooks, 1996 – 479 p.
2. Paivio A. Mental Representations. A dual coding approach. Oxford (Mass.): Oxford University Press, 1986.
3. Marvin L. Minsky. The Emotion Machine: Commonsense Thinking, Artificial Intelligence, and the Future of the Human Mind. New York: Simon & Schuster, 2006.
4. Fillmore, Charles J. Lectures on Deixis. Stanford, CA: CSLI Publications, 1997.
5. Lakoff G. Ten lectures on cognitive linguistics. Publisher: BRILL, 2017, 226 p.
6. Fauconnier, Gilles; Turner, Mark. The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities. New York: Basic Books, 2003. — 440 p.

Клімова Аліна Валентинівна, здобувач вищої освіти кафедри англійської філології і перекладу

Державний університет «Київський авіаційний інститут», Україна

Науковий керівник: Полякова Оксана Вікторівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу

Державний університет «Київський авіаційний інститут», Україна

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПОЛІТИЧНОЇ РИТОРИКИ»

Поняття «політична риторика» охоплює широкий спектр комунікативних практик, стратегій і текстів, що використовуються політичними акторами (державними лідерами, політичними партіями, громадськими рухами та організаціями) для формування, підтримки або зміни політичної волі, громадської думки, суспільної підтримки, іміджу та легітимності влади. Політична риторика виступає не просто інструментом спілкування, а засобом впливу на свідомість і поведінку людей, через який реалізуються стратегічні завдання політичних систем. О. Алексієнко у праці «Політична риторика в сучасному політичному дискурсі» зазначає, що політична риторика є ключовим засобом комунікації, спрямованим на маніфестацію влади, реалізацію державної ідеології, забезпечення національної безпеки та консолідацію суспільства навколо державних цінностей. Вона виступає інструментом впливу на політичні процеси та формування легітимності політичних рішень, забезпечуючи тим самим стабільність державних інститутів [1, с. 84].

В українському науковому дискурсі політична риторика досліджується з різних аспектів: лінгвістичного, стилістичного, дискурсивного, комунікативно-прагматичного та ідеологічного. Зокрема, Н. Кісс у статті «Мовне питання в політичній риториці України (на матеріалі президентських виборів 2019 року)» аналізує, як мовна тематика використовувалась у передвиборчій риториці, якими засобами здійснювалась аргументація, маніпуляція та вплив на громадську думку [3, с. 107]. Автор підкреслює, що мовні інструменти риторики сприяють формуванню політичної ідентичності, мобілізації виборців та підтримці легітимності політичних акторів.

Політична риторика виконує низку ключових функцій, які визначають її значення у політичному та соціальному житті. Комунікативна функція забезпечує передачу політичних повідомлень, програм, ідей і цінностей від політичних акторів до громадськості. Переконувальна функція спрямована на формування переконань, світогляду та мотивації громадян, на зміну ставлення до політичних явищ і процесів. Маніпулятивна функція полягає у використанні мовних, психологічних та символічних засобів для впливу на емоції та поведінку населення. Наприклад, у контексті російсько-української війни воєнно-патріотична риторика стала ефективним інструментом мобілізації населення, підтримки національної ідентичності та морального духу, як показав В. Демченко у статті «Воєнно-патріотична риторика як зброя проти агресора» [2, с. 197].

Ідеологічна функція політичної риторики проявляється в трансляції цінностей, норм та політичної легітимності, формуванні спільної політичної реальності і

нарративів, які закріплюються в колективній пам'яті та політичній ідентичності. М. Мицюк у своїх дослідженнях медійних нарративів підкреслює, що політична риторика здатна впливати на політичну культуру, формувати спільні уявлення про політичні процеси та консолідувати громадян навколо важливих державних і суспільних цінностей [4, с. 30].

Інтегративна функція політичної риторики полягає в об'єднанні різних соціальних груп, створенні образів колективної ідентичності та консолідації суспільства навколо політичних проєктів і владних структур. Вона використовується для мобілізації громадян, залучення виборців і зміцнення довіри до політичних рішень.

Отже, політична риторика в українському соціально-політичному контексті виступає не лише засобом мовної комунікації, а й ключовим механізмом владного впливу, соціально-психологічної мобілізації, формування політичної культури та ідентичності. Розуміння її сутності та функцій є важливим для аналізу сучасних політичних процесів, медіадискурсів, діяльності політиків і впливу політичної комунікації на суспільство загалом.

Список використаних джерел:

1. Алексієнко О.В. Політична риторика в сучасному політичному дискурсі. *Мова і право*: матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 26 жовтня 2018 р.). Дніпро: ДДУВС, 2018. С. 83-92.
2. Демченко В.М. Воєнно-патріотична риторика як зброя проти агресора. *Вісник ХНТУ. Публічне управління та адміністрування*. 2023. № 1 (84). С. 194-200.
3. Кісс Н. Мовне питання в політичній риторичі України (на матеріалі президентських виборів 2019 року). *Українська мова*, 2020, № 1. С. 98-112.
4. Мицюк М. Типологія та функції сучасних медійних нарративів російсько-української війни. *Folia Philologica*, 2023. № 7. С. 30-38.

Юлія Салівончик, студентка 6 курсу факультету філології та журналістики
Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

Науковий керівник: Лариса Голоюх, кандидат філологічних наук, доцент
кафедри історії та культури української мови
Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРФОЕПІЇ В ПІДРУЧНИКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Шкільні підручники української мови розглядають орфоепію як один із ключових компонентів формування мовленнєвої культури учнів. Її мета полягає у вихованні правильної літературної вимови, розвитку фонематичного слуху, уміння чітко артикулювати звуки та дотримуватися наголосу. Навчання орфоепії має системний і поетапний характер, охоплюючи всі рівні мовної освіти — від початкової до середньої школи. Вивчення орфоепічних норм здійснюється у тісному зв'язку з розділами «Фонетика», «Графіка» та «Орфографія», що забезпечує цілісне розуміння звукової системи мови та формує у школярів здатність правильно відтворювати мовні одиниці як на слух, так і на письмі.

Підручники для початкової школи І. Цепової, Л. Тимченко, М. Коченгіної (2 клас) [7], подають орфоепічний матеріал у формі ігор, вправ, скоромовок і звукових схем. Учні знайомляться з поняттями «звук», «буква», «склад», «наголос», розрізняють голосні та приголосні, тверді й м'які звуки, усвідомлюють роль букв я, ю, є, ї, ь у позначенні м'якості приголосних. Завдання спрямовані на розвиток слухового сприймання, наслідування правильної вимови, поступове формування фонематичного слуху. Така форма подання матеріалу забезпечує м'який перехід від інтуїтивного засвоєння звукової системи до свідомого дотримання орфоепічних норм.

Систематизація й поглиблення орфоепічних знань відбувається в середній ланці навчання (5 клас). У підручнику І. Ющука «Українська мова. 5 клас» (НУШ, 2022) [8] орфоепія вивчається в межах розділу «Фонетика. Графіка. Орфоепія. Орфографія». Учні знайомляться з процесом творення звуків, роботою мовних органів, розрізняють голосні й приголосні, відпрацьовують правильну артикуляцію. Вправи, подані в підручнику, розвивають дикцію, уміння контролювати власну вимову, а також демонструють, як зміна звука може вплинути на значення слова (палити – полити, сад – сядь, грати – грати). Орфоепічна робота розглядається як необхідна умова точності й виразності мовлення.

У підручнику Н. Бондаренко та А. Ярмолюк [1] орфоепічна тема має практичний характер: через систему вправ, скоромовок, порівняння мінімальних пар (ліс – лис; дим – дим) учні тренуються чітко вимовляти звуки, дотримуватися дзвінкості приголосних, уникати оглушення. Особливу увагу приділено подоланню іншомовного артикуляційного впливу та вихованню української мовленнєвої бази. У підручнику «Рідна мова. 5 клас» матеріал має дослідницько-практичний характер: учні спостерігають за роботою язика та губ, визначають особливості повітряного потоку під час вимови звуків. Велику увагу приділено правильній вимові голосних у наголошених і ненаголошених позиціях, формуванню вміння розрізняти фонетичні відтінки, які можуть змінювати значення слова.

Підручник для 6 класу А. Онищук і Т. Ткачук (2023) [6] узагальнює та систематизує орфоепічні знання. Матеріал подається у вигляді таблиць і схем, які допомагають класифікувати звуки за способом і місцем творення, дзвінкістю, м'якістю. Учні виконують вправи на самоперевірку, виправлення власної вимови, контроль за наголосом і артикуляцією. Завдяки таким завданням формується свідоме ставлення до орфоепічної норми й навички мовної самокорекції.

Усі розглянуті підручники реалізують єдину методичну модель навчання орфоепії: слухове сприймання → наслідування → артикуляційна вправа → узагальнення → застосування у власному мовленні. Ця система забезпечує поетапне формування орфоепічних умінь, розвиток фонематичного слуху та культури усного мовлення. Орфоепічна робота нерозривно пов'язана з виховним аспектом — вона формує в учнів повагу до українського слова, відчуття милозвучності та виразності рідної мови, розуміння її національної своєрідності.

Отже, аналіз сучасних підручників української мови для 2–6 класів дає підстави стверджувати, що навчання орфоепії є системним, практично спрямованим і послідовним. Воно забезпечує розвиток мовної, комунікативної та культуромовної компетентності школярів, виховує звичку дотримуватись літературної норми й сприяє формуванню правильного, чіткого та виразного українського мовлення.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко Н. В., Ярмолюк А. В. Українська мова : підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Освіта, 2021. — 272 с.
2. Ворон А. А. Українська мова : підручник для 10 класу (профільний рівень). Київ : Освіта, 2018. — 288 с.
3. Єрмоленко С. Я. Сучасна українська літературна мова : Фонетика. Орфоепія. Орфографія. Київ : Либідь, 2015. 453 с.
4. Караман С. О., Горошкіна О. М., Караман О. В. Українська мова : підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Освіта, 2018. 240 с.
5. Коваль В. П. Орфоепія як елемент культури українського мовлення школярів. Харків : Основа, 2020. 201с.
6. Онищук А. М., Ткачук Т. М. Українська мова : підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2023. 288 с.
7. Цєпова І. В., Тимченко Л. І., Коченгіна М. І. Українська мова та читання : підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Частина 1. Київ; Харків: Видавництво «Ранок» 2025. 102 с.
8. Ющук І. П. Українська мова : підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти (НУШ). Київ : Освіта, 2022. 352 с.

Колесник Катерина Романівна, здобувач вищої освіти факультету філології і журналістики

Волинський національний університет ім. Лесі Українки, Україна

Науковий керівник: Маланій Олена Олександрівна, канд. філол. наук, доцент кафедри української літератури

Волинський національний університет ім. Лесі Українки, Україна

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ВИВЧЕННЯ ОПОВІДАННЯ В. ВИННИЧЕНКА «ФЕДЬКО-ХАЛАМИДНИК»

Виховання – це важлива складова формування особистості дитини, адже саме в шкільні роки закладаються основи моральних і етичних цінностей. Література є одним із найдієвіших засобів духовного розвитку школярів, оскільки через художні образи вона допомагає пізнати добро і зло, співпереживати героям, робити власні висновки. Основу морального виховання становлять загальнолюдські й національні цінності, а також норми поведінки, що регулюють взаємини між людьми в суспільстві. До них належать гуманізм і демократизм, які виявляються в ідеалі вільної особистості з розвиненим почуттям власної гідності та поваги до інших. Моральне виховання спрямоване на формування в дітей любові до батьків і Батьківщини, правдивості, справедливості, чесності, скромності, милосердя, уміння співчувати та допомагати слабшим, виховання шляхетності й благородства. Воно також передбачає усвідомлення сутності моралі, оволодіння моральними нормами й переконаннями, розвиток високих моральних якостей і здатності глибоко переживати моральні почуття [1].

Особливо це проявляється під час вивчення оповідання Володимира Винниченка “Федько-халамидник”, у якому порушуються питання справедливості, честі, відповідальності та людяності. В. Винниченко – митець, який завжди прагнув через свої твори виховати в читачів почуття справедливості, людяності та відповідальності за власні вчинки. Його творчість позначена глибоким інтересом до внутрішнього світу людини, до морального вибору між добром і злом. Письменник уважав, що справжня цінність людини визначається не її походженням чи становищем, а здатністю бути чесною, сміливою й відданою своїм переконанням. Саме тому оповідання “Федько-халамидник” має виразне виховне спрямування: воно змушує замислитися над тим, хто насправді гідний поваги – щира й відважна дитина з “низів” чи лицемірний і боягузливий представник “пристойного” світу. В оповіданні про дітей письменник глибоко розкрив внутрішній світ дитини, уважно передаючи її психологію через зовнішність, поведінку, мову та моральні випробування. У творі автор майстерно змальовує характери своїх героїв – Федька, Толі, Стюпки, Спірки – підкреслюючи їхній соціальний стан, умови життя й родинні стосунки. Ідейно-художній зміст оповідання розкривається через протиставлення двох головних персонажів – Федька і Толі. Це протиставлення допомагає показати різницю у світогляді, вихованні та моральних засадах дітей із різних соціальних прошарків. Федько постає сміливим, чесним і внутрішньо сильним хлопчиком, який не боїться говорити правду й відповідати за свої дії. Натомість Толя – розпещений, боягузливий і нещирий,

схильний до обману й підлабузництва. Його поведінка виявляє духовну слабкість і егоїзм: він заздрить Федькові, прагне наслідувати його сміливість, але не здатен на справжній учинок [2].

Конфлікт між Федьком і Толею побудований на морально-етичних засадах, проте він має і соціальне підґрунтя. Зовні Толя здається тихим, слухняним і навіть “янголом”, але насправді в ньому приховане зло, що виростає з брехні та заздрості. Хлопчик, хоч і тягнеться до Федька, прагне бути поруч із ним і брати участь у його розвагах, усе ж поступається товаришеві силою, розумом і відвагою. Через це він часто опиняється в неприємностях, а провину перекладає на Федька, якого потім карають дорослі, намагаючись догодити хазяїнові – Толиному батькові. Смерть Федька у творі сприймається не лише як трагічна подія, а як результат відчуження хлопчика від світу дорослих, де панує нерівність і несправедливість, і навіть від природи, частиною якої він є. Водночас письменник підкреслює, що між дітьми й дорослими можлива гармонія, якщо їх об’єднуватиме доброта, правда і людяність [3].

“Федько-халамидник” має велике виховне значення для учнів шостого класу, адже саме в цьому віці діти починають глибше замислюватися над поняттями добра і зла, чесності, справедливості та дружби. Через історію Федька школярі бачать, що справжня цінність людини полягає не у зовнішній поведінці чи соціальному статусі, а у вчинках, щирості та готовності відповідати за свої дії. Федько не боїться бути самим собою, він сміливий, прямолінійний, готовий захищати інших, навіть якщо це приносить йому неприємності. Толя ж навпаки показує, до чого може призвести нещирість, заздрість і бажання виглядати кращим у чужих очах. Цей твір допомагає дітям зрозуміти, що не можна судити людину за зовнішністю, адже той, хто здається слухняним, може бути несправедливим, а “халамидник” – мати добре серце. Оповідання спонукає задуматися про стосунки між дорослими та дітьми, про те, як важливо довіряти одне одному. Читаючи цей твір, шестикласники вчаться відчувати співчуття, розрізняти правду і брехню, а головне – розуміти, що чесність і доброта завжди мають більшу цінність, ніж показна слухняність чи користь.

Щоб шестикласники краще зрозуміли порушені в оповіданні “Федько-халамидник” морально-етичні проблеми й глибше проаналізували характери героїв, учителю варто застосовувати різноманітні засоби, прийоми та методи навчання, які розвиватимуть критичне мислення учнів. Його розвиток тісно пов’язаний з творчістю, адже, аналізуючи будь-яку проблему, людина одночасно шукає нові підходи, висуває припущення, пропонує різні варіанти вирішення – і все це прояви творчого процесу. Тому правильніше говорити не просто про критичне, а про критично-творче мислення. Розвивати його можна лише через роботу з проблемними завданнями, зокрема під час вивчення суспільствознавства. Такі завдання спонукають учнів не просто запам’ятовувати факти, а глибше розуміти події минулого і сучасного, порівнювати, робити висновки. Здобуті навички критично-творчого мислення допомагають школярам стати активними, відповідальними громадянами, здатними усвідомлено приймати рішення, формувати власну позицію і впливати на події у своєму житті та суспільстві [4].

Розвитку критичного мислення ефективно сприяє прийом “**Ромашка Блума**”, який нині вважають одним із найкорисніших на уроках літератури, особливо в умовах, коли авторитет книги знижується, а друковане слово поступово виходить на периферію суспільної свідомості, що впливає на формування читацької культури. Цей

метод використовують під час вивчення нового матеріалу на початку уроку та в основній його частині. “Ромашка Блума” допомагає учням навчитися формулювати запитання різного типу і рівня складності. До простих питань можна віднести, наприклад: у яку пору року відбуваються події, як звали Федька, ким був його батько. Уточнювальні запитання спонукають учнів пояснювати власні думки: чому вони вважають, що дія розгортається саме в цю пору року. Інтерпретаційні запитання допомагають глибше зрозуміти мотиви персонажів і подій, наприклад: чому батьки Федька остерігалися батьків Толі, чому хлопцеві не дозволяли спілкуватися з товаришем. Оцінювальні запитання дозволяють школярам висловлювати власну оцінку вчинків героїв і ставлення до них, наприклад: чи хотіли б ви мати такого друга, як Федько, як оцінюєте його поведінку. Практичні питання стимулюють дітей мислити логічно і пропонувати альтернативні рішення: як би ви вчинили на місці Толі, чи можна було уникнути небезпечної ситуації на льоду. Творчі запитання спонукають фантазувати і передбачати розвиток подій: що змінилося б, якби Федько відмовив Толі йти на кригу [5].

Цікавим і водночас сучасним підходом може стати **“Таємний чат Федька і Толі”**. Учитель пропонує дітям уявити, що події оповідання відбуваються сьогодні, і герої спілкуються між собою у соціальних мережах. Учні у парах створюють короткі діалоги у вигляді листування між хлопцями після події на річці. Такий прийом допомагає школярам краще зрозуміти внутрішні переживання героїв, а також показує, що проблеми чесності, дружби й заздрості залишаються актуальними у будь-який час. Ще однією цікавою формою роботи є **створення “психологічного портрета героя”**. Учні заповнюють уявну анкету від імені Федька чи Толі, відповідаючи на запитання: що він любить, чого боїться, як ставиться до друзів, як би поведився у сучасній школі. Цей метод допомагає дітям не просто переказувати зміст, а глибше проникати у внутрішній світ персонажів, розвиває емоційний інтелект і здатність до співпереживання. Щоб зробити урок ще більш інтерактивним, можна провести вправу **“Голос правди”** – учні голосують (усно або через онлайн-сервіс) за відповіді на моральні питання: хто вчинив чесніше, хто винен у трагедії, чи можна пробачити Толі. Обговорення результатів голосування дає можливість кожному учню висловити власну позицію та навчитися аргументовано її захищати. Не менш цінною є вправа **“Мости між поколіннями”**. Учитель пропонує дітям дізнатися в батьків або дідусів і бабусь, чи були у їхньому дитинстві схожі історії – коли хтось був схожий на Федька, а хтось на Толі. На наступному уроці учні діляться цими історіями, що дозволяє побачити, наскільки теми добра, правди й справедливості залишаються актуальними у всі часи.

Нарешті, для підсумку уроку варто використати творче завдання **“Карта серця Федька”**. На аркуші діти малюють серце героя й позначають у ньому кольорами чи словами його почуття, мрії, страхи, принципи. Поруч можна створити “серце Толі” – і порівняти, яке з них більше, тепліше, щиріше. Такий візуальний метод допомагає не лише закріпити знання, а й осмислити емоційний бік твору. Використання таких інтерактивних і творчих вправ під час вивчення оповідання “Федько-халамидник” сприятиме не лише кращому засвоєнню змісту, а й формуванню важливих моральних та особистісних якостей учнів. Через участь у рольових іграх, створення “чатів” чи психологічних портретів діти навчаються розуміти мотиви поведінки інших, порівнювати власні вчинки з діями персонажів, усвідомлювати відповідальність за

слова й рішення. Такі види діяльності виховують уміння слухати, дискутувати, аргументувати власну думку, не боячись бути почутими. Творчі методи, зокрема створення коміксів, щоденників або “карти серця”, пробуджують у школярів уяву, емоційну чуйність, уміння виражати внутрішній стан через слово чи образ. Через це діти сприймають твір не як обов’язковий матеріал, а як історію, близьку до власного досвіду. Вони починають розмірковувати над такими поняттями, як правда, доброта, справедливість, дружба, і роблять висновки самостійно, а не лише за допомогою вчителя.

Отже, літературний твір може відігравати надзвичайно важливу роль у моральному та духовному вихованні учнів шостого класу. Через образи героїв, їхні внутрішні переживання та конфлікти діти отримують можливість осмислити поняття добра і зла, чесності, справедливості та відповідальності. Особлива увага до протиставлення Федька та Толі допомагає школярам усвідомити, що справжня цінність людини визначається не її соціальним становищем, а вчинками, щирістю та здатністю відстоювати свої переконання. Використання різноманітних методів і прийомів на уроці – від “Ромашки Блума” до рольових ігор, створення психологічних портретів та інтерактивних вправ – дозволяє учням не лише краще зрозуміти текст, а й активно включитися у процес мислення. Такі вправи сприяють розвитку критично-творчого мислення, умінню формулювати власні судження, аргументувати їх, співпереживати героям, порівнювати події з власним досвідом і сучасними соціальними явищами.

Таким чином, оповідання “Федько-халамидник” є не лише художнім твором, а й ефективним засобом виховання та розвитку критично-творчого мислення, формування етичних цінностей і громадянської свідомості школярів. Його вивчення у школі сприяє глибокому осмисленню життя та моралі, вихованню духовності, здатності до співпереживання й відповідального ставлення до власних вчинків і стосунків із оточуючими.

Список використаних джерел:

1. Волкова Н. Педагогіка: Навчальний посібник. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/departments/pedagogika/library/volkova.pdf>
2. Кикилик А. Аналіз засобів творення характерів дітей у творі В. Винниченка “Федько-халамидник”. URL: <https://periodicals.karazin.ua/philology/article/view/5966>
3. Заверталюк Н. Екзистенційна проблематика оповідань В. Винниченка для дітей і про дітей. URL: <https://litmisto.org.ua/?p=25646>
4. Терно С. Критичне мислення – сучасний вимір літературознавчої освіти. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Terno_Serhii/Krytychne_myslennia_suchasnyi_vymir_suspilstvozn_avchoi_osvity.pdf?
5. Лугова Г. Використання технології “Ромашка Блума” під час вивчення твору В. Винниченка “Федько-халамидник”. URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/items/e1fd1062-555b-4649-9cfb-3641000ef649>

Стадник Юлія Вячеславівна, магістр спеціальності «Філологія»
Факультету психології, комунікацій та перекладу
Державний університет «Київський авіаційний інститут, Україна

Науковий керівник: Буданова Л.Г., завідувач кафедри англійської філології і перекладу, д-р. пед. наук, професор
Державний університет «Київський авіаційний інститут, Україна

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

Ця стаття присвячена питанню формування професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін. У сучасному світі миттєвої комунікації та глибокої глобалізації роль перекладача набуває особливого значення. Це особливо помітно в авіації — високотехнологічній галузі, де точність, швидкість і етична відповідальність безпосередньо впливають на безпеку. Перекладач тут не просто передає слова з однієї мови на іншу: він забезпечує взаєморозуміння між культурами, професійними спільнотами, регіональними системами безпеки та стандартами авіаційної комунікації. У цьому контексті ключовим стає формування професійної етики майбутнього фахівця, який працюватиме в умовах надзвичайної відповідальності.

Слід зазначити, що професійна етика авіаційного перекладача — це не абстрактні принципи, а чіткий набір внутрішніх орієнтирів: стандарти поведінки, здатність до моральної оцінки ситуацій і відповідальність за рішення. Авіація вимагає суворої регламентації, точності та дотримання норм ICAO, IATA, Eurocontrol. Тому перекладач мусить не лише досконало знати термінологію, а й повністю розуміти зміст повідомлення в професійному контексті. Така точність можлива лише за наявності сформованої етичної культури, коли фахівець уникає спотворення фактів, утримується від суб'єктивних інтерпретацій, дотримується конфіденційності, визнає межі своєї компетенції та завжди діє в інтересах безпеки.

Підкреслимо, що формування такої етики - це тривалий процес, який виходить за межі вивчення кодексів чи декларацій. Він передбачає внутрішнє засвоєння цінностей, їхнє особисте прийняття та глибоке осмислення. Саме тут незамінну роль відіграють суспільно-гуманітарні дисципліни. На перший погляд вони можуть здаватися периферійними, але саме вони формують ціннісні орієнтири, допомагають майбутньому перекладачу усвідомити сенс професії, місце людини в суспільстві та зв'язок між мораллю, професійною майстерністю й гуманізмом.

Однак на практиці гуманітарна складова підготовки майбутніх перекладачів нерідко обмежується формальним викладанням без глибокого вплетіння в професійну специфіку. Більше того, студенти сприймають такі дисципліни як «загальні», не пов'язуючи їх із власною майбутньою кар'єрою та не вбачаючи в них особисто значущих смислів. Тому виникає нагальна потреба переглянути роль гуманітарного компоненту в підготовці перекладача, особливо у вузькоспеціалізованій галузі, як-от

авіація. Саме тут гуманітарні науки здатні й зобов'язані стати основою для розвитку моральної зрілості, етичної гнучкості, саморефлексії та критичного мислення.

Аналіз науково-педагогічної літератури, присвяченої формуванню професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі під час вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін, дозволив сформулювати відповідні висновки.

Структурно професійну етику перекладача можна представити як три взаємопов'язані компоненти: когнітивний (знання етичних норм, стандартів, кодексів), афективний (внутрішнє ставлення, емоційно-ціннісне сприйняття професійних норм) та поведінковий (здатність етично діяти в реальних професійних ситуаціях). Усі компоненти потребують гармонійного розвитку, адже лише поєднання знань, внутрішньої переконаності та практичної здатності до етичних дій формує цілісну професійну культуру перекладача [2, с. 42].

Етична діяльність перекладача в авіаційній галузі охоплює також відповідальне ставлення до термінології, що застосовується в професійній комунікації. У технічному перекладі, зокрема авіаційному, неправильне вживання навіть одного терміну може призвести до технічної помилки чи затримки в реалізації інструкцій. Тому моральна відповідальність перекладача за свою мовну компетентність є невід'ємною складовою його професійної етики [1, с. 112]. Під час професійної підготовки перекладачів, особливо в авіаційній сфері, ключовим елементом є розвиток не тільки мовних і спеціалізованих знань, а й етичної компетентності. Етична компетентність означає вміння діяти відповідально та морально, з урахуванням як загальнолюдських моральних принципів, так і особливих вимог професійної етики. Вагому роль у формуванні етичної зрілості відіграють суспільно-гуманітарні дисципліни, передусім філософія, психологія та культурологія. Саме вони формують простір для осмислення цінностей, моральних норм, меж допустимого в професійній діяльності та внутрішнього етичного вибору особистості [3, с. 102].

Додамо, що моральне саморефлексування є центральним методичним елементом у процесі формування етичної компетентності та етичного компонента, зокрема для майбутніх фахівців, як-от перекладачів, чиї рішення можуть мати значні наслідки для людей, техніки та безпеки загалом. У рамках освітнього процесу практика морального саморефлексування спрямована на те, щоб студенти не лише зрозуміли теоретичні аспекти моралі, а й навчилися застосовувати їх у практиці, враховуючи власні цінності, культурні контексти та професійні стандарти. Існує кілька ефективних способів розвитку морального саморефлексування як методичного інструменту інтеграції етичного компонента: саморефлексія через розбір реальних ситуацій, рольові ігри та симуляції, рефлексивні есе як засіб саморозвитку, аналіз міжкультурних кейсів для вивчення етичних дилем, а також самоперевірка за підтримки викладачів.

Слід додати, що кейс-метод перетворюється не просто на навчальний інструмент, а на філософію гуманітарної освіти. Він дозволяє студентам усвідомити, що етика — це не набір абстрактних правил, а динамічний процес вибору, який вимагає чесності, розуміння та сміливості. Саме завдяки кейсам мораль стає близькою та особистісно значущою. А перекладач, як посередник між мовами, культурами та світоглядами, повинен бути підготовлений не тільки до точного перекладу, а й до відповідального морального рішення в кожній ситуації, де слова набувають особливого значення [4, с. 74].

У процесі дослідження створено методику тренінгів з професійної етики для студентів-перекладачів, спрямовану на формування етичної самосвідомості та практичних умінь у розв'язанні етичних дилем. Тренінг ґрунтується на інтерактивних підходах, що охоплюють аналіз реальних кейсів, рольові ігри й ситуаційні завдання. Це дає студентам змогу застосовувати знання на практиці та розбирати складні етичні сценарії, типові для їхньої майбутньої роботи.

Ключовим етапом стало експериментальне впровадження програми. Результати засвідчили, що учасники тренінгу значно впевненіше орієнтуються в етичних аспектах професії, ефективно вирішують дилеми та дотримуються високих етичних стандартів у практиці. Експеримент підкреслив необхідність органічної інтеграції етики в освітній процес як обов'язкової складової професійної підготовки.

На основі отриманих даних сформульовано практичні рекомендації для викладачів і студентів. Насамперед, етичні теми слід систематично включати до навчальних програм, починаючи з перших курсів підготовки перекладачів. По-друге, варто активно застосовувати інтерактивні методи та кейси, що сприяють глибшому розумінню ролі етики в професійній діяльності.

Сутність вищевикладеного зводиться до того, що розвиток професійної етики майбутніх перекладачів авіаційної галузі є невід'ємною частиною їхньої підготовки. Суспільно-гуманітарні дисципліни слугують ефективним інструментом формування моральної свідомості, гуманістичних цінностей і комунікативної культури, що гарантує високий рівень компетентності перекладача в глобалізованому авіаційному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Дядюра Г. М., Кухарева-Рожко В. І., Ракшанова Г. Ф., Сидоренко Л. М. *Українська мова за професійним спрямуванням*. Черкаси : ЧДТУ, 2008. 165 с. Режим доступу: <https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/2315>
2. Зубрицька О. В. Професійна етика перекладача. *Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: освіта, наука, культура : зб. наук. праць*. Київ : НАУ, 2017. С. 480. Режим доступу: <https://doi.org/10.33274/2079-4835-2024-29-2-79-85>
3. Національний авіаційний університет. Усний переклад: *навчальний посібник*. Київ: НАУ, 2019. 150 с. Режим доступу: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/22783>
4. Семигінівська Т. Г. Реалізація педагогічних умов формування професійної етики у майбутніх перекладачів авіаційної галузі. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2013. С.1-10. Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vnadps_2013_4_16.pdf

Гудзь Софія Олександрівна, здобувачка фахової передвищої освіти, спеціальність 123 Комп'ютерна інженерія
Вінницький технічний фаховий коледж, Україна

Науковий керівник: Єлісєєва Ірина Олексіївна, канд. пед. наук,
викладач української мови, української та зарубіжної літератури
Вінницький технічний фаховий коледж, Україна

ЯК ВІЙНА ФОРМУЄ НОВИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ КАНОН

Війна — не лише політичне чи військове явище. Вона глибоко впливає й на культуру, зокрема на те, що ми називаємо літературним каноном — сукупністю творів, які вважаються репрезентативними для певної культури. У сучасній Україні повномасштабне вторгнення 2022 року різко змінило умови творення літератури, її тематику, жанрову структуру і способи сприйняття читачами. Як зауважує Мирослав Шкандрій, «новий український канон створюється саме тепер» [1].

1. Війна як каталізатор змін у літературі

Війна створює історичну ситуацію, яка випробовує культуру й одночасно стимулює появу нових текстів: свідчень, щоденників, документальних романів, поезії фронту, есеїв. Вже у перший рік повномасштабного вторгнення спостерігалось стрімке зростання кількості книжок, написаних військовими й цивільними про власний досвід війни. Сучасні огляди фіксують понад 1500 книжок про російсько-українську війну, з яких більше 250 написали військові [4].

Війна також змінила спосіб очікування літератури: читачі звертаються до творів, які осмислюють досвід фронту, втрати, окупації. Це відзначають і дослідники літературних жанрів: «гармати і музи» взаємодіють так, що війна буквально перебудовує жанрову систему [2].

Після 1991 року література відіграє важливу роль у формуванні національної ідентичності [3], а війна лише підсилює цю функцію: література стає простором культурного опору й збереження пам'яті.

2. Український контекст: чому війна змінює канон саме зараз

2.1. Історичні передумови

У радянські часи існувала жорстка централізована система літературних «дозволів». Тому після здобуття незалежності 1990-х років постала проблема реконструкції українського канону, переосмислення заборонених і маргіналізованих авторів [3]. Однак цей процес залишався неповним.

2.2. Сучасна війна як точка перелому

Сьогодні, як підкреслює Шкандрій, канон формується в реальному часі [1]. Війна спричиняє:

- Посилення ролі творів, які прямо рефлексують досвід війни.

Огляди літпроцесу фіксують, що більшість нових сюжетів сучасної прози так чи інакше пов'язані з війною: сюжет облоги, повернення героя, досвід травми [4][5].

- Переосмислення старих текстів через воєнний контекст.

Критики зазначають, що твори, створені до війни, сьогодні прочитуються інакше — з акцентом на державність, колоніальну історію, спротив [6].

- Появу нових жанрових домінант.

На думку дослідників, війна змінила жанрову систему: документальна проза, щоденники, коротка проза, фронтова поезія стали жанрами високої культурної легітимності [2][5].

- Публічну потребу у свідченнях.

Багато сучасних книг є спробами зберегти фактологічну правду, закарбувати досвід, відновити голоси військових та цивільних [8].

2.3. Як змінюється канон

Зміни можна описати так:

- Хронологічний зсув: значна кількість творів останніх років уже претендує на канонічність [1][4].
- Тематика: війна стає центральною темою літературного процесу [2][4][5].
- Жанрова багатоманітність: канон перестає бути орієнтованим лише на “великі” романи — у нього входять щоденники, есеї, фронтова поезія, автобіографічні тексти ветеранів [5][8].
- Переосмислення ролі літератури: канон стає інструментом пам’яті, ідентичності, культурного спротиву [1][6].

3. Виклики формування нового канону

- 1) Чи не перетвориться канон на «воєнізований»?

Дослідники застерігають: важливо уникнути редукції літератури лише до воєнних тем [6].

- 2) Співвідношення якості та актуальності.

Велика кількість воєнних текстів має документальне значення, але не всі вони художньо рівні. Питання відбору лишається відкритим [2][6].

- 3) Проблема довговічності.

Історія показує: не всі тексти, написані під час історичних зламів, залишаються в культурній пам’яті. Відбір канону — процес тривалий [6].

- 4) Ризик витіснення інших тем.

Література завжди ширша за війну — важливо, щоб канон лишався багатоголосим [5][6]

4. Наслідки для української літератури

- Українська література стає виразником національної пам’яті.

Війна активізувала функцію літератури як етичного та історичного документа [1][5].

- Зростає міжнародна увага.

Тексти українських авторів перекладають, і вони часто сприймаються як репрезентація досвіду нації у війні [5][9].

- Канон розширюється та демократизується.

До нього входять не лише “класичні” автори, а й військові, волонтери, цивільні свідки, блогери, поети фронту [4][8].

- Освітній канон оновлюється.

Шкільні та університетські програми вже починають включати нові тексти, які фіксують досвід війни [8].

Висновки. Війна — надзвичайно потужний каталізатор формування нового українського літературного канону. Вона не тільки створює нові тексти, а й змінює критерії відбору: на перший план виходять автентичність, досвід, свідчення, культура опору, етична позиція. Формування канону — процес повільний, однак уже сьогодні

очевидно: українська література переживає один із найважливіших етапів своєї історії, коли, за словами Мирослава Шкандрія, канон народжується на наших очах [1].

Список використаних джерел:

1. Мирослав Шкандрій. Новий український канон створюється саме тепер. URL: <https://chytomo.com/myroslav-shkandrij-novyj-ukrainskyj-kanon-stvoriuietsia-same-teper/>
2. Гармати і музи: як війна змінює літературні жанри. URL: <https://tyzhden.ua/harmaty-i-muzy-iaak-vijna-zminiue-literaturni-zhanry/>
3. Reconstruction of the Literary Canon in Independent Ukraine (1990s). URL: https://www.researchgate.net/publication/379347880_Rekonstrukcia_literaturnogo_kanonu_v_nezaleznij_Ukraini_90-i_rr_NH_stReconstruction_of_the_literary_canon_in_independent_Ukraine_90s_of_the_twentieth_century
4. Війна й українська література: революційна зміна поколінь. URL: <https://texty.org.ua/articles/102766/vijna-j-ukrayinska-literatura-revoljucijna-zmina-pokolin/>
5. Трансформація сучасної української літератури. URL: <https://sensormedia.com.ua/books/konspekt-podiyi-pro-transformaciyu-suchasnoyi-ukrayinskoyi-literatury/>
6. Challenges of Interpretation: Literary Canon. URL: <https://www.verbum.com.ua/06/2024/challenges-of-interpretation/literary-canon/>
7. Як формується літературний канон. URL: <https://www.facebook.com/tyzhdenUA/posts/1222024549927267/>
8. Війна, яка змінила нас. URL: <https://kup.edu.ua/viyna-yaka-zminyla-nas-ohliad-novykh-nadkhodzen-do-biblioteku-kup-nan-ukrayiny/>
9. Відеолекція про формування літературного канону. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=MkcmkCGNVKs>

СЕКЦІЯ 22.**ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ**

Юсова Поліна, здобувач вищої освіти факультету комп'ютерної інженерії
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: ТіхоноваЛідіяАнатоліївна, канд. філос. наук, доцент,
професор кафедри філософії
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ЯК ФАКТОР СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Особливе місце у сучасній концепції сталого розвитку посідають питання, що пов'язані із формуванням екологічної культури суспільства та екологічною освітою. Більшість дослідників проблем сталого розвитку усвідомлюють, що для подальшого та динамічного розвитку людського суспільства необхідні суттєві зміни в освітній парадигмі. На перший план виходять екологічне виховання та освіта людини. Саме така освіта повинна допомогти сучасній людині засвоїти такі норми, цінності та професійні навички, що можуть забезпечити сталий розвиток України у XXI сторіччі. У 2005 році Європейська економічна комісія ООН прийняла загальну стратегію освіти в інтересах сталого розвитку. Головною метою цієї стратегії є поступове впровадження екологічної освіти у державні та національні освітні системи. На думку фахівців екологічна освіта має бути безперервною, загальною, міждисциплінарною та охоплювати теорію і практику[1].

Сучасна екологічна ситуація на планеті примушує людину замислюватись над проблемами використання природних ресурсів. А екологічно виважене використання ресурсів природного комплексу потребує достатньо високого рівня знань у цій сфері. Отже, безперервність екологічної освіти передбачає переосмислення традиційних дисциплін та освоєння нових, перегляд змісту вже класичних шкільних предметів, а також наступність навчальних дисциплін у ВНЗ. Безперервність освіти є сучасним світовим напрямком, який демонструє щільний зв'язок різних форм освіти на різних етапах життя людини. Безперервність екологічної освіти може бути забезпечена залученням до процесу різних організацій та установ, представників різних соціальних груп.

Другий принцип екологічної освіти – це принцип всеосяжності, який передбачає для будь-якої людини знайти можливість знайти своє місце в екологічних проектах. Наступні принципи екологічної освіти – це індивідуалізація і міждисциплінарність. Індивідуалізація дозволяє кожній людині знайти своє місце у процесах екологічної освіти. А міждисциплінарність взагалі є характерною рисою сучасної науки взагалі і екологічної науки зокрема. Практичне втілення екологічних знань необхідне для того, щоб знання стали основою екологічної поведінки та задавали орієнтири нового відношення до оточуючого середовища. Однією з умов сталого розвитку є можливість оцінювати свою майбутню професійну діяльність з точки зору перспектив та ризиків для природи. У сучасних ВНЗ вже достатньо давно виробнича практика має екологічну

спрямованість. Студенти технічних спеціальностей приймають участь у екологічних проєктах навчаються висвітлювати питання екологічної безпеки у ЗМІ, популяризують екологічний спосіб життя і таким чином формують дослідницькі та комунікативні навички. Усі ці принципи відбивають інтеграційні процеси у сучасній науці та відповідають глобальним тенденціям соціально-економічного життя. І на думку сучасних дослідників вони можуть і повинні стати методологічною основою екологічної освіти та вирішення завдань сталого розвитку[2].

Список використаних джерел:

1. Салашенко Т. І., Самойленко В. С. Роль і місце парадигми сталого розвитку у наукових дослідженнях//Проблеми економіки № 1 (55), 2023.-С.151-160.
2. Корильчук Н.І.,Дзевицька Л.С.Василюк-Зайцева С.В. Проблеми та перспективи сучасної освіти України: спроби наукової рефлексії//Академічні візії.- Випуск 16/2023. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7664630>

Дурдас Світлана Михайлівна, здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) освітнього рівня 2 курсу
факультету філології, історії та політико-юридичних наук
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, Україна

Науковий керівник: Бойко Олександр Дмитрович, доктор політичних наук,
професор кафедри історії України та політології
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, Україна

КОНСОЛІДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ФАКТОР СТІЙКОСТІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОГО ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

На рубежі тисячоліть, у період становлення незалежної української держави, країна зіткнулася з комплексом складних, багатовимірних викликів, що мали як зовнішній, так і внутрішній характер. Ці виклики охоплювали широкий спектр проблем - від геополітичної нестабільності, трансформації міжнародної системи безпеки, економічної кризи та інформаційного тиску до внутрішньої соціальної фрагментації, інституційної слабкості, пошуку нової національної ідентичності та необхідності переосмислення історичної пам'яті [7, с. 25-39]. У таких умовах формування ефективної державної політики, забезпечення територіальної цілісності, модернізація управлінських механізмів та консолідація суспільства стали критично важливими завданнями, від вирішення яких залежала не лише стабільність, а й саме існування української державності [2, с. 42-52]. У цьому контексті проблема консолідації українського суспільства набула особливої актуальності, що зумовлено трьома ключовими чинниками:

1. Історико-територіальна фрагментація українських земель у міжвоєнний період.

У 1920-1930-х роках українські етнічні території опинилися у складі чотирьох різних держав - Польщі, Румунії, Чехословаччини та Радянського Союзу. Така політико-адміністративна роздробленість спричинила суттєві розбіжності у соціокультурному розвитку регіонів, вплинула на формування різних моделей побуту, традицій, мовної практики та ментальних установок. Як наслідок, це ускладнило процес формування єдиного національного простору, актуалізувало проблему соборності та поставило під сумнів внутрішню єдність українського етносу [5].

2. Проголошення незалежності України у 1991 році як точка національного зламу.

Вихід України на міжнародну арену як суверенної, самостійної держави вимагав не лише формального утвердження державності, а й глибокої внутрішньої мобілізації. Умовою ефективного функціонування нової політичної системи стала максимальна концентрація національних ресурсів, солідарність громадян, а також усвідомлення спільної відповідальності за майбутнє країни. У цьому процесі консолідація суспільства виступила як стратегічний імператив [1, с. 7-15].

3. Російська агресія як каталізатор національного єднання.

З моменту проголошення незалежності Україна стала об'єктом системного тиску з боку Російської Федерації, що набуло форми гібридної війни. Кульмінацією цього

конфлікту стали анексія Криму у 2014 році та повномасштабне вторгнення у 2022 році. Ці події не лише поставили під загрозу територіальну цілісність держави, а й актуалізували питання виживання українського народу як політичної нації. У таких умовах консолідація суспільства перетворилась на ключовий чинник організації спротиву, збереження національної ідентичності та забезпечення стійкості держави перед зовнішніми загрозами [3, с. 17-23, 4, с. 112-116].

Саме тому у контексті повномасштабного вторгнення Росії в Україну дії російської пропаганди набули системного характеру, спрямованого на підірив національної консолідації українського суспільства. Через поширення дезінформації, маніпулятивних наративів, фейкових новин та психологічних операцій, пропаганда намагається розпалити внутрішні протиріччя, дискредитувати державні інституції, деморалізувати населення, підірвати довіру до Збройних Сил України та створити ілюзію розколу між регіонами, мовними і релігійними громадами. Особливу увагу приділено соціальним мережам, де за допомогою ботів і тролів поширюються заклики до капітуляції, недовіри, паніки та протестів. Такі дії мають на меті не лише ослаблення внутрішньої єдності, а й делегітимацію української державності на міжнародному рівні, що вимагає посилення інформаційної безпеки, стратегічної комунікації та формування стійкого національного імунітету до ворожих впливів [11, с. 45-51].

У сучасних умовах, коли Україна перебуває в епіцентрі масштабних геополітичних трансформацій, ефективна протидія зовнішній агресії з боку Російської Федерації, динамічне просування на шляху європейської інтеграції, прискорена модернізація державних інституцій, а також забезпечення довготривалої стійкості та стабільності національного розвитку є неможливими без глибокої внутрішньої єдності [10, с. 56-63]. Йдеться про консолідацію українського суспільства як ключову умову збереження державності, національної ідентичності та здатності до стратегічного самовідтворення.

Сутність суспільної консолідації не зводиться до формального або адміністративного об'єднання територій і населення, що їх населяє. Вона не передбачає насильницької уніфікації світоглядних позицій, культурних кодів чи етнічної самосвідомості. Навпаки, йдеться про глибоко усвідомлене, прагнення громадян до об'єднання в єдину політичну націю на основі спільних цінностей, стратегічних цілей, морально-етичних принципів, історичної пам'яті, мови, релігії, культурних традицій, економічних інтересів та соціального досвіду [12].

Консолідація виступає як складний, багатовимірний процес, що формується на перетині політичних, соціальних, культурних, економічних, інформаційних та духовних чинників [6, с. 5-18]. Вона є результатом синергії різновекторних впливів, які забезпечують:

- єдність і соборність нації як політичної та культурної спільноти;
- збереження та розвиток національної мови, культури, звичаїв і традицій;
- формування спільної історичної пам'яті та ідентичності;
- зміцнення державної стійкості перед зовнішніми загрозами;
- підвищення рівня соціальної довіри, солідарності та відповідальності;
- забезпечення економічної стабільності та інституційної ефективності;
- здатність суспільства до мобілізації ресурсів у кризових ситуаціях

[8, с.33-41, 9].

Цей процес передбачає не лише інтеграцію різних соціальних, етнокультурних і регіональних груп у єдине політичне тіло, а й формування спільного ціннісного простору, заснованого на принципах демократії, верховенства права, історичної пам'яті, мовної та культурної спадщини, а також усвідомлення спільної відповідальності за майбутнє держави. Консолідація є передумовою для формування ефективної моделі національної безпеки, модернізації інституцій, зміцнення міжнародних позицій України та її інтеграції в європейський і світовий політичний простір.

Отже, консолідація українського суспільства є одним з ключових факторів стійкості в умовах російського повномасштабного вторгнення. Підґрунтям цього процесу є утвердження національної ідентичності (усвідомлення громадянами України себе як єдиного народу, який об'єднаний на основі спільних цінностей, історії та культури), активна розбудова громадянського суспільства та демократичного устрою держави; зростання рівня правосвідомості та ін. Таким чином, консолідація українського суспільства постає не лише як морально-політичний імператив, що ґрунтується на потребі внутрішньої солідарності, взаємної підтримки та національної гідності, а й як фундаментальна стратегічна передумова для збереження державного суверенітету, реалізації національних інтересів та забезпечення сталого розвитку України. В умовах глобальної нестабільності, зростання геополітичної турбулентності, поширення гібридних форм агресії та інформаційного впливу, саме консолідація виступає ключовим чинником, який дозволяє українському суспільству зберігати внутрішню стійкість, адаптуватися до викликів часу та ефективно протистояти зовнішнім загрозам.

Список використаних джерел:

1. Гарань О. В. Україна після 1991 року: виклики консолідації та демократизації // Сучасна українська політика. 2018. Вип. 60. С. 7-15;
2. Головченко В. І. Національна ідентичність і консолідація українського суспільства // Політичний менеджмент. 2015. № 2. С. 45-52;
3. Гриценко Т. А. Механізми формування національної солідарності в умовах зовнішньої агресії // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія: Політологія. 2022. № 1. С. 17-23;
4. Костенко Н. П. Консолідація суспільства в умовах гібридної війни: соціально-психологічний аспект // Гілея: науковий вісник. 2020. Вип. 149. С. 112-116;
5. Курас І. Ф. Етнополітичні засади державотворення в Україні. Київ: Парламентське видавництво, 2005. 512 с.;
6. Лібанова Е. М. Соціальні аспекти консолідації українського суспільства // Демографія та соціальна економіка. 2016. № 1. С. 5-18;
7. Майборода О. М. Історична пам'ять як чинник консолідації українського суспільства // Український історичний журнал. 2014. № 3. С. 25-39;
8. Панченко П. П. Єдність і соборність як основа консолідації українського народу // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень. 2019. № 4. С. 33-41;
9. Рафальський О. О. Консолідація українського суспільства: етнополітичний вимір. Київ: Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. 400 с.;
10. Рубан А. О. Консолідація українського суспільства як вагомий чинник зміцнення державного суверенітету в умовах російсько-української війни // Актуальні проблеми політики. 2023. Вип. 71. С. 56-63. DOI: <https://doi.org/10.32782/app.v71.2023.6>;
11. Стефанюк І. В. Консолідація суспільства як стратегія національної безпеки України // Стратегічні пріоритети. 2021. № 2. С. 45-51;
12. Україна: шлях до консолідації суспільства: нац. доповідь / ред. кол.: С. І. Пирожков, Ю. П. Богуцький, Е. М. Лібанова, О. М. Майборода та ін. Київ: НАН України, 2017. 336 с.

Артамонова Вікторія Андріївна, здобувач вищої освіти факультету торгівлі та маркетингу

Державний торговельно-економічний університет, Україна

Науковий керівник: Гусєва Наталія Юріївна, канд. іст. наук, доцент,
доцент кафедри філософії, соціології та політології

Державний торговельно-економічний університет, Україна

МОДА І СТИЛЬ У СТРУКТУРІ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Імідж особистості – це не лише зовнішній вигляд, а цілісна система ознак, що формується у свідомості оточення під впливом як вербальних, так і невербальних сигналів. Серед останніх особливе значення мають візуальні прояви – мода та індивідуальний стиль. Вони виступають ефективним засобом візуальної комунікації, який дозволяє людині «говорити» без слів, передаючи власні цінності, світогляд, соціальний статус і навіть професійні орієнтири. У сучасному світі, де візуальна культура відіграє домінуючу роль, зовнішній вигляд перетворюється на важливий канал комунікації, здатний формувати стійке враження про людину. В свою чергу, імідж як соціально-психологічне явище являє собою систему цілеспрямовано сформованих характеристик, які створюють певне уявлення про особу. Він включає низку складових – зовнішність, манери, мовлення, поведінку, стиль одягу, і саме мода та індивідуальний стиль забезпечують гармонію між цими елементами.

Мода є відображенням суспільних тенденцій, цінностей і настроїв певної епохи. Вона виконує роль універсального соціального маркера, що миттєво ідентифікує людину у соціальному контексті. Одяг – це своєрідна форма символічної «уніформи», яка сигналізує про належність індивіда до певної групи чи соціального прошарку. Слідування модним тенденціям свідчить про поінформованість, відкритість до нового, готовність інтегруватися в соціальні процеси.

У професійному середовищі зовнішній вигляд набуває особливого значення. Стриманий, якісний і доречний одяг сприймається як прояв надійності, успіху та компетентності. Таким чином, мода може виступати своєрідним «економічним капіталом», який підсилює соціальну довіру до особи. Людина, яка обирає дорогі бренди, свідомо чи підсвідомо транслює повідомлення про свій високий статус та амбіції. Водночас, свідоме відмова від брендової атрибутики на користь екологічно чистого або вінтажного одягу теж є сильним модним висловлюванням, що сигналізує про альтернативні цінності, інтелектуальність чи соціальну відповідальність. Мода завжди відображає ідеї часу – від боротьби за рівність до прагнення до екологічності, від гламурного споживання до усвідомленого мінімалізму. Тобто мода – це мова символів, яку ми використовуємо для позиціонування себе в суспільстві, а ігнорування її правил є такою ж потужною заявою, як і їх суворе дотримання.

Стиль, на відміну від моди, – це індивідуалізоване осмислення актуальних тенденцій. Людина зі сформованим стилем не просто наслідує тренди, а вибудовує гармонійний образ, який відповідає її внутрішньому світу, професії, темпераменту та життєвим переконанням. Мода задає загальний напрям, а стиль визначає спосіб його

персональної інтерпретації. Саме через вибір кольорів, фактур, аксесуарів та силуетів особистість розкриває власний психологічний і культурний код.

Як зазначають Михайлова Р.Д. та Костюченко О.В., через стиль одягу відбувається умовне «фасування» людей у соціальні категорії: наприклад, світлі тони часто асоціюють із високоморальністю й естетизмом, мішкуватий одяг – зі скромністю та замкнутістю, а яскраві, провокативні образи – із демонстративністю та експресивністю [2]. Таким чином, стиль стає основою соціальної типізації, визначаючи, як саме сприймається особистість у суспільстві.

Імідж особистості формується не лише за рахунок зовнішнього вигляду, але саме візуальний аспект є його найпомітнішою частиною. Психологічні дослідження свідчать, що перше враження про людину формується протягом перших 10 секунд сприйняття, і понад половину отриманої інформації становлять невербальні чинники – міміка, жести, постава [1]. Тому продуманий стиль стає своєрідною «візитівкою» особистості, сприяє формуванню довіри, позитивного емоційного сприйняття та підвищенню комунікативної ефективності.

Як зазначає Федорова Є.В., важливою складовою зовнішнього образу є габітарний імідж – сукупність зовнішніх характеристик, які оцінюються візуально в перші секунди сприйняття [3]. Він включає параметри зовнішності, зачіску, макіяж, аксесуари, одяг, кольорову гаму та навіть аромат. Іміджмейкер або імідж-дизайнер, який працює над образом людини, використовує знання з психології, моди, стилістики, щоб гармонізувати внутрішній зміст і зовнішню форму. Габітарний імідж дозволяє людині виглядати не лише естетично привабливо, а й відповідно до соціальних очікувань і професійного контексту. Це підкреслює, що мода і стиль – це не просто питання смаку, а стратегічний інструмент самопрезентації, який визначає, як нас сприймають інші. [3]

Прикладами вдалого поєднання моди, стилю й іміджу можуть бути публічні особистості, котрі гармонійно інтегрують індивідуальні та культурні риси у своїх образах. Так, сценічний стиль співачки Джамали поєднує елементи національної автентичності та сучасної європейської естетики, відображаючи не лише індивідуальність виконавиці, а й культурний код України. Подібним чином телеведучий і волонтер Сергій Притула формує образ людини дії, у якому стриманість класичного стилю поєднується з демократичністю повсякденного casual, створюючи імідж надійності та відкритості.

Мода та стиль мають не лише соціальний, а й психологічний вплив. Одяг, який відповідає внутрішньому стану людини, підвищує впевненість у собі, покращує емоційний фон і продуктивність діяльності. Водночас сучасна мода дедалі більше орієнтується на індивідуальність. Якщо раніше тренди формувалися модельєрами й медіа, то нині значну роль у цьому процесі відіграють самі користувачі соціальних мереж. Завдяки цьому мода стає демократичнішою, а стиль – доступним для кожного, незалежно від фінансових ресурсів. Проте надмірна залежність від трендів може призводити до втрати автентичності. Тому важливо сприймати моду не як нав'язану систему норм, а як інструмент самопізнання та самовираження. Індивідуальний стиль має підкреслювати унікальні риси особистості, її внутрішню гармонію та життєву позицію.

Отже, мода і стиль відіграють ключову роль у формуванні іміджу особистості. Вони є не лише засобом естетичного самовираження, а й чинником соціальної

ідентифікації, професійного позиціонування та психологічного комфорту. Усвідомлене ставлення до власного стилю дозволяє людині досягти гармонії між внутрішнім змістом і зовнішньою формою, що й становить основу справжнього іміджу – відображення зрілості, культури та індивідуальності.

Список використаних джерел:

1. Лагода, О.М., & Стеценко, К.М. (2007). Імідж як стилістична характеристика особистості. *Вісник Черкаського державного технологічного університету*. Вип. 2. С. 82-87. URL: <https://hudprom.org.ua/archive/Herald-2007/2007-N2/07lomoap.pdf>
2. Михайлова, Р.Д., & Костюченко, О.В. (2018). Стиль одягу та його роль у формуванні іміджу. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв*. Вип. 19. С. 98-110. URL: <http://culture-art-knukim.pp.ua/article/view/141361/138458>
3. Федорова, Є.В. (2017). Імідж у відображенні провідних стилістичних тенденцій моди сезону 2016-2017 (на прикладі вітчизняного перукарського мистецтва). *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Мистецтвознавство*. Вип. 36. С. 155-162. URL: <http://arts-series-knukim.pp.ua/article/view/157691>

Ткаченко Анна Сергіївна, здобувач вищої освіти факультету міжнародної торгівлі та права

Державний торгівельно-економічний університет, Україна

РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ НАУКИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку юридичної науки характеризується активним пошуком нових методологічних підходів до осмислення сутності держави і права. Глобальні виклики, а саме збройні конфлікти, технологічні зміни, інформаційна війна, екологічні та соціальні кризи – зумовлюють потребу у переосмисленні базових категорій державності, легітимності, законності та справедливості. Теорія держави і права покликана не лише пояснювати суспільно-правові явища, а й сприяти формуванню ефективних механізмів регулювання, які забезпечують стійкість держави, довіру до правових інститутів і захист людини.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблематика розвитку теорії держави і права знайшла своє відображення у працях українських вчених, серед яких В. Пилипчук, І. Сопілко, М. Хаустова та інші вчених. Останніми роками наукові пошуки концентруються також на питаннях цифрового права, інформаційної безпеки, кіберправовідносин та нових форм публічного адміністрування.

Метою статті є аналіз актуальних питань розвитку сучасної науки теорії держави і права, виявлення тенденцій її еволюції в умовах глобальних трансформацій, а також визначення перспектив подальшого наукового пошуку у напрямі поєднання теоретичних засад з практичними потребами правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. Теорія держави і права традиційно розглядається як фундаментальна юридична дисципліна, яка формує світоглядні та методологічні орієнтири для всієї системи правових наук. Вона забезпечує базис для розвитку інших галузей юридичної науки, виступаючи як теоретична основа для конституційного права, адміністративного права, кримінального права та інших галузей.

У сучасних умовах розвиток теорії держави і права тісно пов'язаний із загальнонауковими тенденціями – міждисциплінарністю, цифровізацією знань, використанням соціологічних, політичних та філософських підходів у правових дослідженнях. Міждисциплінарний підхід дозволяє юристам досліджувати й аналізувати поведінкові, соціальні та психологічні фактори, що впливають на дотримання та ефективність норм. Соціологічні дослідження права, в свою чергу допомагають виявити, як правові норми впливають на реальну поведінку громадян, які соціальні практики підтримують або порушують закон, а також які механізми забезпечують легітимність державних інститутів.

Провідним завданням теорії держави і права сьогодні є осмислення нових форм державності. Якщо раніше держава переважно розглядалася як інститут примусу та централізованого управління, то сьогодні її роль суттєво трансформується. Держава дедалі частіше виступає партнером громадянина у процесах саморегуляції, співуправління та прийняття рішень.

Це знайшло своє відображення у концепціях сервісної держави, е-урядування, а також у різних моделях участі громадян у формуванні політики, зокрема через

електронні платформи для обговорення законопроектів, громадські бюджети та інструменти відкритої влади [1].

Одночасно відбувається переоцінка ролі права як системи норм. У класичному розумінні право слугувало насамперед інструментом регламентації поведінки громадян, забезпечуючи порядок та стабільність у суспільстві. Сьогодні право дедалі частіше сприймається як механізм узгодження суспільних інтересів, формування правосвідомості, реалізації етичних ідеалів та підтримки соціальної справедливості. Принцип верховенства права набуває комплексного значення, поєднуючи формальну законність із моральним імперативом та пріоритетом таких цінностей, як свобода, гідність та рівність людини. Зокрема, сучасна юридична думка все частіше підкреслює, що ефективне право не лише забороняє чи дозволяє, а й стимулює відповідальну поведінку, підтримує соціальну довіру та легітимність державних інститутів.

В умовах цифровізації суспільних відносин постають нові виклики для юридичної науки. Цифрова трансформація охоплює всі сфери життя – від електронного документообігу до автоматизації судочинства та використання штучного інтелекту [3]. Це створює потребу у формуванні нових методологічних підходів до аналізу правових явищ.

Виникають питання захисту персональних даних, кібербезпеки, правової відповідальності за алгоритмічні рішення, а також регулювання діяльності цифрових платформ та транснаціональних корпорацій у правовому полі держави. Теорія права має забезпечити баланс між технічним прогресом і захистом прав людини, визначаючи межі застосування новітніх технологій, гарантувати прозорість та справедливість автоматизованих рішень, а також зберігати основні принципи правової держави у цифрову епоху. Під впливом цих факторів формуватиметься нова правова культура – культура відповідальності, громадянської активності, недопущення правового нігілізму [2].

Окрему увагу в сучасній науці приділяють аналізу ролі правової науки у подоланні кризових явищ. У періоди воєнного стану, економічних і політичних криз право виступає як механізм збереження цілісності державних інститутів, підтримки легітимності влади та гарантування балансу між свободою та безпекою. Це особливо актуально для України, де правова наука стає інструментом практичного вирішення соціально-політичних проблем, адаптації державних інституцій до екстрених умов та забезпечення захисту громадян у складних ситуаціях [4].

Сучасна теорія держави і права також акцентує увагу на необхідності інтеграції етичних, культурних та історичних аспектів у правове регулювання. Адекватне врахування культурного контексту, традицій та соціальних практик дозволяє підвищити ефективність норм і посилює легітимність держави в очах громадян. Розуміння права як частини суспільної культури, а не лише формального набору правил, створює передумови для формування відповідальної правової поведінки та розвитку громадянського суспільства.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, сучасна наука перебуває у стані глибокого оновлення. Її розвиток зумовлюють не лише внутрішні потреби правової системи, а й глобальні процеси, що змінюють природу держави, право і саму людину. Теоретичні моделі повинні поєднувати філософське осмислення права з практичними механізмами його реалізації.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні правових аспектів цифрового суспільства, удосконаленні концепції правової держави в умовах воєнних і поствоєнних викликів, розвитку гуманістичних засад праворозуміння. Важливим напрямом залишається формування цілісної наукової системи, здатної забезпечити ефективну взаємодію держави, права та суспільства на засадах верховенства права, демократії та справедливості.

Список використаних джерел:

1. Пилипчук В. Системні проблеми розвитку правової науки в інформаційній сфері. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. №3. С. 16-27.
2. Пилипчук В. Г. Актуальні проблеми становлення і розвитку правової науки в інформаційній сфері. *Інформація і право*. 2012. №1(4). С. 15-22.
3. Сопілко І. Інноваційний розвиток правової науки. *National Aviation University. Series: Law Journal" Air and Space Law"*. 2020. №1.54. С. 208-213.
4. Хаустова М. Проблеми і перспективи розвитку правової системи України в умовах глобалізації. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. №1. С. 54-64.

Корнута Анастасія Володимирівна, здобувачка вищої освіти факультету судового та міжнародного права

Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

Науковий керівник: Крижановська Тетяна Олександрівна, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії

Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

ФІЛОСОФІЯ І РЕЛІГІЯ: ДІАЛОГ У ПОШУКУ СЕНСУ БУТТЯ

Сучасна людина живе у світі, де пошук сенсу буття стає викликом через кризу традиційних цінностей і процеси секуляризації. У цих умовах філософія та релігія знову вступають у діалог, адже обидві прагнуть відповісти на найглибші питання людського існування, а саме про мету, походження й цінність життя. Проблема буття завжди привертала увагу людства, адже належить до найфундаментальніших питань у системі загальнолюдського світогляду. У сучасному контексті діалог між філософією та релігією набуває особливої актуальності: у добу секуляризації, глобалізації та культурних трансформацій традиційні релігійні форми поступово втрачають свою домінуючу роль. У цих умовах філософське осмислення допомагає релігії адаптуватися до нових реалій, тоді як релігія нагадує філософії про важливість духовного виміру, практики та спільного досвіду.

Попри різні методи пізнання, і філософія, і релігія звертаються до спільного питання, а саме про сенс людського існування. Філософія прагне осмислити буття через розум, аргументацію, аналіз понять, тоді як релігія пропонує шлях віри, духовного досвіду та спілкування з Богом. Філософія звертається до раціонального аналізу, тоді як релігія до віри й духовного досвіду, і саме в цьому перетині між розумом і вірою формується простір змістовного діалогу.

Об'єктом дослідження обрано взаємодію філософії та релігії у процесі осмислення людського буття.

Предметом дослідження є особливості діалогу між філософським та релігійним підходами до розуміння сенсу життя в умовах сучасної секуляризації.

Метою роботи є виявлення ключових аспектів співвідношення розуму й віри у спільному пошуку сенсу людського існування.

Питання буття – що таке життя, навіщо існує людина, у чому її мета – завжди були точкою перетину філософського та релігійного світоглядів. Обидві сфери намагаються відповісти на фундаментальні запитання «як?», «чому?» і «для чого?». У релігії ці відповіді пов'язані з вірою в Бога, ідеєю спасіння душі, подоланням страху смерті та прагненням до вічного життя. «Релігія створює острівці визначеності у світі, повному сумнівів та невідомості щодо найважливіших питань буття. Вона пропонує систему координат, яка допомагає орієнтуватися у складних життєвих ситуаціях» [1].

Філософія також звертається до цих питань, але робить це через інші засоби, а саме – критичне мислення, аргументацію, осмислення та аналіз понять. Її метою є раціональне пізнання природи буття, його закономірностей і сенсу. Не випадково в межах філософії сформувався окремий розділ – онтологія, присвячений вивченню

буття як такого. Філософія ставить питання: «Що є метою життя?», «Навіщо жити?», «У чому полягають справжні цінності?» [2].

Узагальнюючи, можна сказати, що релігія дає відповіді через віру і духовну практику, тоді як філософія через логіку, рефлексію та аналітичне мислення. Проте обидві системи прагнуть одного – досягнути сенс буття та віднайти шлях до істини.

У процесі пізнання сенсу буття можна виокремити три основні підходи, що по-різному інтерпретують співвідношення філософського та релігійного досвіду.

1. *Релігійно-центричний підхід* зосереджується на ідеї, що сенс життя має трансцендентне походження і нерозривно пов'язаний із Богом або священною реальністю. У християнській традиції це виявляється у прагненні людини до уподібнення Богові, у вірі в спасіння та вічне життя. Сенс тут не створюється, а відкривається через духовний досвід і віру.

2. *Філософсько-центричний підхід* наголошує на автономії людського розуму у пошуку сенсу. Ще в античній думці сенс життя розуміли як моральне вдосконалення і досягнення щастя (евдаймонії) через реалізацію власної сутності. У філософії Нового часу та, особливо, в екзистенціалізмі, цей акцент зміщується: людина вже не відкриває сенс, а створює його сама через свободу, вибір і відповідальність. Натомість у логічному позитивізмі ХХ століття підкреслюється, що питання про сенс життя може бути метафізично некоректним, оскільки виходить за межі перевірюваного досвіду та мови.

3. *Інтеграційний підхід* прагне поєднати релігійний і філософський виміри в єдиному полі смислотворення. У межах цього підходу філософія і релігія розглядаються як взаємодоповнювальні способи пізнання: релігія надає символічний і духовний вимір, допомагає людині долати екзистенційну тривогу через віру та спільноту; філософія ж пропонує інструменти аналітичного осмислення, критики та раціонального узагальнення. «Релігійні пошуки та філософські пошуки – кожне з яких має на меті мудрість, теоретичну чи прикладну – не обов'язково повинні бути в суперечності» [3, с. 3]. У діалозі цих двох форм світогляду відкривається можливість більш цілісного бачення буття.

Важливо, однак, розуміти глибинні відмінності їхніх поглядів. Філософія прагне до пізнання через запитання і розумову рефлексію, тоді як релігія втілює знання у практиці, традиції та символіці. У сучасному світі процеси секуляризації, науково-технічного прогресу та релігійного плюралізму вимагають від філософії й релігії відкритості до співпраці та взаємного збагачення. Коли людина стикається з екзистенційною кризою, наприклад втратою сенсу, самотністю, духовною втомою, саме філософія й релігія можуть стати тими ресурсами, що допомагають відновити внутрішню рівновагу через роздум, віру, спільноту та практику духовного життя.

Сучасний діалог між філософією та релігією розгортається у складному контексті глобальних трансформацій, секуляризації та зміни духовних орієнтирів. У цих умовах обидві форми світогляду – раціональна й духовна – шукають спільну мову, аби відповісти на нові питання людського існування. Філософія і релігія не суперечать одна одній, а «розкривають різні виміри людського прагнення до істини» [Pratt, с. 10].

Щоб краще зрозуміти це взаємо доповнення, варто звернути увагу на роль діалогу в сучасному релігійному житті. Адже в умовах плюралізму та відкритості постає ситуація, коли саме взаємодія різних традицій стає умовою їхнього розвитку. У цьому контексті сучасна українська дослідниця Г. Кулагіна-Стадніченко слушно зазначає:

«Діалог стає способом існування релігії у суспільствах з високим рівнем релігійної свободи, що може набувати форми міжрелігійного (міжконфесійного) й бути важливим чинником комунікації релігій та позаконфесійного світу» [4, с. 98]. Ця думка наголошує, що релігія вже не може залишатися ізольованою – вона входить у широкий комунікативний простір, де співпраця, відкритість і взаєморозуміння стають новими умовами її автентичності й життєздатності. Такий діалог не лише знімає напругу між різними світоглядними системами, а й створює передумови для спільного пошуку моральних орієнтирів у складному світі.

Сьогодні філософсько-релігійний діалог виконує важливу суспільну функцію: він допомагає не лише окремій людині знайти сенс, а й суспільству зберегти духовну цілісність у добу секуляризації й глобалізації. Філософія дає критичне осмислення, релігія – духовну практику, і разом вони формують відповідальну людину з внутрішньою опорою. Це поєднання раціональності та духовності протистоїть фрагментарності сучасного світу й допомагає створювати цілісну картину людського існування.

У сучасних умовах, коли людина дедалі частіше переживає кризу ідентичності та втрачає духовні орієнтири, взаємодія релігії та філософії набуває особливого значення. Такий діалог спрямований на осмислення внутрішнього світу особистості, її моральних засад та здатності до самопізнання. Важливою передумовою цього процесу є «необхідність розуміння сутності особистості у контексті її філософсько-релігійної рефлексії» [5, с. 22]. Це розуміння включає не лише інтелектуальну рефлексію, а й духовний досвід, де філософія та релігія взаємодіють як два способи пізнання людиною самої себе та світу.

Через раціональне мислення філософія допомагає усвідомити закономірності буття й моральні засади життя, тоді як релігія відкриває вимір віри, надії, довіри та моральної відповідальності. У поєднанні цих двох підходів народжується глибше, цілісніше бачення людського існування – як гармонії між розумом, вірою та духовним саморозвитком. Така гармонія стає основою для формування зрілої особистості, здатної орієнтуватися в умовах сучасного світу і зберігати внутрішню рівновагу попри зовнішні виклики.

Отже, діалог філософії й релігії залишається важливим засобом пошуку сенсу буття. Філософія навчає мислити критично, а релігія – вірити й відчувати духовний вимір життя, і в цій взаємодії відкривається цілісне розуміння людського існування. По-перше, такий діалог узагальнює сутність теми, показуючи, що раціональне та духовне не заперечують одне одного, а розкривають різні рівні пізнання людини та світу. По-друге, він має велике значення, оскільки поєднує критичне осмислення з моральною та духовною практикою, що дозволяє створювати гармонійний світогляд і долати напруження між різними формами пошуку істини. По-третє, у сучасному вимірі цей діалог особливо актуальний: у світі швидких змін, секуляризації та кризи ідентичності він допомагає людині зберегти внутрішню цілісність, підтримує її здатність орієнтуватися в моральних і духовних питаннях. І нарешті, гуманістичний та ціннісний аспект такого діалогу полягає у зверненні до гідності, свободи та духовного розвитку особистості. Він формує людину, здатну до відповідальності, співчуття й усвідомленого життя, а отже – сприяє розбудові людянішого та духовно зрілого суспільства.

Список використаних джерел:

1. Витвицький В. Пошук сенсу: Чому людині потрібна релігія [Електронний ресурс]. 2025. URL: <https://is.gd/X47CJd>.
2. Філософи та їх погляди на сенс життя [Електронний ресурс]. URL: <https://igfm.org.ua/?p=32365>.
3. Pratt D. The Relationship Of Philosophy And Religion. *South Asian Journal of Religion and Philosophy*. 2024. № 4 (2). Р. 2-15. DOI:10.58932/MULF0018
4. Кулагіна-Стадніченко Г. Релігійний діалог як чинник суспільної стабільності: особливості та виклики в контексті сучасних українських реалій. *Філософська думка*. 2023. № 1. С. 97–110. DOI: <https://doi.org/10.15407/fd2023.01.097>.
5. Храбан Т. Є. Філософсько-релігійні повсякденні уявлення користувачів українського сегмента інтернету: спроба типізації. *Український соціум*. 2021. № 3 (78). С. 21–33. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2021.03.021>

Пазушкіна Аріна Олексіївна, здобувачка вищої освіти факультету судового та міжнародного права

Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

Науковий керівник: Крижановська Тетяна Олександрівна, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії

Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І ФЕНОМЕН РОЗУМІННЯ

Стрімкий розвиток технологій привів до того, що штучний інтелект поступово став не лише інструментом обробки інформації, а й суб'єктом повсякденної взаємодії людини з цифровим середовищем. Сучасні інтелектуальні системи здатні генерувати тексти, підтримувати діалог, аналізувати запити та імітувати елементи мовленнєвої поведінки. У зв'язку з цим з'являється враження, ніби машина здатна мислити і розуміти інформацію подібно до людини. Саме тому постає питання: чи можна говорити про наявність у штучного інтелекту “розуміння” у власному сенсі, чи його діяльність залишається набором формальних алгоритмів, що наслідують інтелектуальні процеси? Проблема розуміння в контексті штучного інтелекту набуває особливої актуальності в сучасних філософських і когнітивних дослідженнях. Вона стосується не лише технічних можливостей машин, а й фундаментальних питань про природу свідомості, досвіду та суб'єктності. Розмежування людського та машинного розуміння стає важливим для визначення меж відповідальності, етичного використання технологій, а також окреслення ролі людини в умовах цифрової трансформації. Уточнення змісту поняття “розуміння” дозволяє не лише окреслити відмінність між людським мисленням і алгоритмічними процесами, але й усвідомити, що здатність до розуміння пов'язана з контекстом, інтерпретацією, інтенціональністю та внутрішнім досвідом, які не зводяться до суто формальної обробки інформації.

Об'єктом дослідження в даній роботі виступає феномен штучного інтелекту як сучасний інструмент взаємодії людини і технологій.

Предметом дослідження є проблема “розуміння” штучного інтелекту, співвідношення між людським мисленням і свідомістю та обробкою інформації за допомогою алгоритмів.

Метою цієї роботи є дослідження сутності поняття “розуміння” в контексті штучного інтелекту, визначити межі між людською і машинною здатністю до аналізу, а також з'ясувати, чи можна вважати ШІ суб'єктом, здатним до розуміння.

Отже, як ми можемо трактувати поняття “розуміння”? Існує велика кількість тлумачень і думок, але найбільш поширеними і ключовими є ідеї Алана Тюрінга та Джона Сьорла.

Система поглядів А. Тюрінга полягає в тому, що якщо машина здатна вести діалог так, що людина не може відрізнити її відповіді від людських, то її можна вважати “розумною”. Це положення було покладене в основу тесту Тюрінга або “гри в імітацію”, де комп'ютер повинен переконати суддю у тому, що він є людиною [1]. Натомість Рене Декарт розглядав мову як ключову ознаку мислення: машина може імітувати дії, але не здатна до вільного, осмисленого мовлення, що виражає свідомість. Тому імітація поведінки не дорівнює справжньому розумінню, що і становить принципову відмінність між картезіанським підходом і позицією Тюрінга [2, с. 13].

Джон Сьорл, американський філософ, поставив під сумнів висновок про те, що успішне проходження тесту Тюрінга може вважатися доказом наявності у машини свідомого розуміння. Він запропонував аргумент “китайської кімнати”, спрямований на розрізнення між імітацією розумної поведінки та дійсним осмисленням. У цій думковій моделі людина, що не знає китайської мови, відповідає на запитання, керуючись лише набором правил для оперування символами. Хоча її відповіді зовні виглядають змістовними, вона не розуміє змісту сказаного. За аналогією, комп’ютер виконує синтаксичні операції, але не володіє семантикою. Як підкреслює Сьорл: «Програми мають лише формальну структуру, тоді як свідомість має зміст» [3, р. 423]. Отже, успішна імітація розуму ще не свідчить про наявність справжнього мислення або свідомого розуміння. У сучасному контексті цей аргумент набуває особливої актуальності, адже подібність машинного мислення до людського не гарантує справжньої наявності розуму.

У сучасних філософських дискусіях актуальним є питання про те, чи може штучний інтелект набувати рис суб’єктності, тобто мати свідомість, внутрішній досвід і власне “Я”. Олексій Крезе підкреслює, що проблема суб’єктності ШІ нерозривно пов’язана з питанням про природу особистісного “Я”, яке в людському випадку постає як результат унікального внутрішнього якісного досвіду та самоусвідомлення. Він зазначає: «Проблема самостійності (суб’єктності) штучного інтелекту безпосередньо пов’язана з питанням існування особистісного “Я” як визначальної характеристики свідомості, що дає змогу індивіду виокремитися з навколишнього світу» [5, с. 127].

У цьому контексті О. Крезе звертається до позиції Деніела Деннета, який представляє фізикалістський та функціоналістський підхід до розуміння свідомості. Згідно з інтерпретацією Крезе, Деннет розглядає свідомість не як єдине центроване “Я”, а як сукупність багаторівневих когнітивних процесів, що відбуваються паралельно та не вимагають наявності окремого внутрішнього суб’єкта. У цьому підході питання “квалія” (суб’єктивних відчуттів) втрачає статус фундаментальної проблеми і постає радше як ефект інтерпретації чи ілюзія [5, с. 128]. Таким чином, картезіанська модель єдиного “Я” протиставляється функціоналістському розумінню свідомості як процесу, що ставить під сумнів можливість справжньої суб’єктності штучного інтелекту.

На думку Михайла Богачова, штучний інтелект є технологією, яка безпосередньо пов’язана з уявленням про людину, оскільки його модельним зразком виступає «природний» людський інтелект. Він зазначає: «Штучний інтелект – технологія, яка має прямий стосунок до ідеї людини» [4, с. 181]. Проте М. Богачов пропонує розглядати сучасний ШІ не просто як технічний інструмент, а як антропотехнологію, певну форму соціальної практики, що інтегрується в повсякденний досвід суб’єкта та впливає на його способи дії, комунікації й саморозуміння. Людина постійно взаємодіє з алгоритмічними системами, у тому числі через соціальні мережі, сервіси рекомендацій та інтерфейси, в яких штучний інтелект “вбудований” наперед. Ця інтегрованість набуває буденного характеру, через що роль ШІ у структурі повсякденного життя часто залишається непоміченою [4, с. 182]. Тож, акцент зміщується з питання про те, чи може ШІ замінити людину, на питання про те, як ШІ змінює саму людину, її способи мислення, комунікації та взаємодії зі світом.

Сьогодні ми спостерігаємо нову фазу розвитку інформаційних технологій, у якій штучний інтелект перестає бути спеціалізованим інструментом і стає масовим та

публічним явищем. «Ми вже живемо в добу, коли штучний інтелект перестає бути лише технологією і стає середовищем нашого існування» [6]. Більшість людей має доступ до відкритих мовних моделей, таких як ChatGPT чи Gemini, і користується ними у повсякденному житті. У цьому сенсі штучний інтелект набуває статусу невидимої інфраструктури існування, адже він інтегрований у цифрові сервіси, пошукові системи, соціальні мережі, інформаційні платформи.

Проте, попри повсякденну доступність, більшість користувачів не усвідомлює принципів функціонування ШІ та потенційних ризиків його застосування. Водночас можливості сучасних моделей поступово розширюються: вони здатні працювати з широкими тематичними полями та генерувати узагальнені знання, виходячи за межі вузькоспеціалізованих завдань. Саме тому, сучасні системи штучного інтелекту можна розглядати як такі, що наближаються до категорії «сильного ШІ» [4, с. 183], хоча питання усвідомлення та суб'єктності залишається відкритим і дискусійним.

Складність полягає в тому, що створення програми, здатної повністю відтворити структуру людської свідомості та єдність суб'єктивного досвіду, є надзвичайно складним завданням. Однак темпи розвитку штучного інтелекту суттєво прискорюються. За даними досліджень Вінсента Мюллера і Ніка Бострома, більшість опитаних експертів прогнозували появу систем зі свідомістю, співставною з людською, близько 2075 року [6], проте сьогоденні досягнення дозволяють припускати, що ці терміни можуть значно скоротитися. Таким чином, питання про те, чи здатна машина не лише імітувати, а й здійснювати справжнє розуміння, стає ще більш нагальним.

Отже, питання про різницю імітації та справжнього розуміння не зникає, а навпаки стає більш поширеним. Машина може не мати свідомості, але водночас має активний вплив у побудові людського осмислення. Для індивідів це означає перегляд розуміння власної унікальності, а також усвідомлення відповідальності за створення цих технологій, оскільки, на мою думку, людина не може розробити машину, розумнішу і людянішу за неї саму, оскільки саме вона наділяє її певними рисами і вчить бути подібною до проявів живої поведінки.

Список використаних джерел:

1. Cole D. Alan Turing & The Chinese Room Argument. *The Critique*. 2014. URL: <http://www.thecritique.com/articles/alan-turing-the-chinese-room-argument/>
2. Dennett D. C. Can Machines Think? Deep Blue and Beyond. Heerlen: Studium Generale Maastricht, 1997. 31 с.
3. Searle J. Minds, Brains and Programs. *Behavioral and Brain Sciences*. 1980. № 3. P. 417–457. URL: <http://cogprints.org/7150/1/10.1.1.83.5248.pdf>
4. Богачов М. Штучний інтелект як антропотехнологія. *Філософська думка*. 2021. № 3. С. 180–200. DOI: <https://doi.org/10.15407/fd2021.03.180>
5. Крезе О. Проблема суб'єктності штучного інтелекту: філософський аналіз. *Вісник Львівського університету. Серія: філософсько-політологічні студії*. 2025. Випуск 59, с. 121–129. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.59.13>
6. Сісяк П. Штучний інтелект – революція, надія чи утопія? / Перекл. А. Мельник. Blog Imena.UA. 2016. URL: <https://www.imena.ua/blog/ai-revolution/>

СЕКЦІЯ 23.**РЕЛІГІЄЗНАВСТВО ТА БОГОСЛОВ'Я**

Семеняк Євгеній Олегович, магістрант спеціальності В7 «Релігієзнавство»
Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Україна

ДИНАМІКА ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРАДИЦІЙ СІМЕЙНОГО БОГОСЛУЖІННЯ В СЕКУЛЯРИЗОВАНОМУ СЕРЕДОВИЩІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Актуальність дослідження. У сучасному українському суспільстві, яке перебуває під впливом інтенсивних секуляризаційних процесів, традиційні форми релігійності дедалі частіше зазнають трансформацій або занепаду. Особливо вразливими виявляються практики сімейного богослужіння, що традиційно відіграють важливу роль у формуванні релігійної ідентичності та духовної стійкості віруючих. У межах Церкви адвентистів сьомого дня (АСД) сімейне богослужіння має виняткове значення, оскільки сприймається як базова духовна практика, що сприяє збереженню віри між поколіннями. Праці Еллен Г. Уайт, які значною мірою формують теологічні й практичні засади адвентистського розуміння сімейної духовності, наголошують на необхідності регулярної домашньої молитви, вивчення Біблії та спільного духовного виховання дітей [2]. У контексті соціокультурних викликів сьогодення – цифровізації, індивідуалізації, ослаблення сімейних зв'язків – вивчення динаміки збереження цих традицій набуває особливої наукової та практичної ваги.

Мета дослідження – визначити сучасні тенденції та чинники, що впливають на збереження і трансформацію традицій сімейного богослужіння в адвентистських громадах України в умовах секуляризації. Для досягнення наукової мети варто виконати наступні **задачі**:

1. Дослідити суть сімейного богослужіння.
2. Визначити особливості секуляризованого середовища сучасної України.
3. Віднайти шляхи збереження сімейних богослужінь в українському суспільстві.

Основні результати досліджень. Сімейне богослужіння в християнській традиції, зокрема в Церкві адвентистів сьомого дня, розуміється як регулярна домашня духовна практика, що включає спільну молитву, читання Біблії, спів духовних пісень та короткі біблійні роздуми. У спадщині Еллен Г. Уайт сімейне богослужіння розглядається як центральний елемент духовного виховання дітей і ключовий засіб формування морального середовища в домі. Вона підкреслює, що сімейні молитви створюють духовний фундамент, який підтримує сім'ю у складні часи, сприяє зміцненню міжособистісних зв'язків і формує атмосферу довіри, миру та християнської любові [1]. Таким чином, сутність сімейного богослужіння полягає не лише в релігійних обрядах, а у вихованні духовної дисципліни, передачі віри від покоління до покоління та формуванні релігійної ідентичності в її найглибшому – екзистенційному вимірі.

Ключовим аспектом сутності сімейного богослужіння є його інтегральність: воно поєднує духовні, етичні та соціальні елементи, утворюючи єдине середовище для

зростання особистості. У адвентистському контексті сімейна молитва часто розглядається як частина ширшої системи християнського виховання, що включає щоденне вивчення Писання, участь у церковному житті, волонтерські практики, здоровий спосіб життя та відповідальність перед громадою. Сімейне богослужіння також має значення для регуляції емоційного стану членів родини, адже створює простір для обговорення, взаємної підтримки й переживання релігійних цінностей у ситуаціях радості й кризи. Його суть – у взаємопроникненні духовного і повсякденного, що робить віру не лише доктриною, а способом життя.

Секуляризоване середовище сучасної України характеризується зменшенням впливу традиційних релігійних інститутів на суспільне життя, зростанням індивідуалізованих форм віри та переорієнтацією на особисту духовність, не завжди прив'язану до конкретної конфесії. Соціологічні дослідження Центру Разумкова й КМІС засвідчують, що хоча українці зберігають загальний високий рівень релігійної самоідентифікації, щоденні релігійні практики демонструють тенденцію до зниження. Секуляризація проявляється у зміщенні акцентів: від регулярної релігійної практики — до культурної або символічної релігійності, яка виконує радше функцію національної чи моральної ідентичності. Додатковим чинником є вплив цифрових технологій, медіакультури, змін у сімейній структурі та глобальних культурних процесів, що сприяють розмиванню традиційних духовних практик, зокрема сімейного богослужіння [10].

Особливість секуляризації в Україні полягає в її невідривному зв'язку з війною та соціальною нестабільністю. Військовий контекст одночасно посилює і нівелює релігійні практики: з одного боку, війна сприяє зростанню інтересу до молитви, віри та моральної підтримки, з іншого — руйнує можливості регулярного богослужіння в сім'ях через міграцію, розрив родинних зв'язків, виснаження та нестабільність побуту. Секуляризоване середовище сучасної України — це складне поєднання прагнення до духовної опори та умов, що перешкоджають системній релігійній практиці. Таке середовище потребує переосмислення традиційних форм віровияву, у тому числі й домашніх богослужінь, щоб вони змогли адаптуватися до нових умов.

Один зі шляхів збереження сімейних богослужінь – це адаптація форм духовної практики до сучасного ритму життя й умов війни. Для адвентистських сімей ефективними є короткі «молитовні паузи», спільне читання Біблії у зручний для всіх час, використання мобільних застосунків із планами читання, перегляд духовних програм разом із дітьми, а також регулярні онлайн-молитви для сімей, розділених відстанню. Особливо важливим є формування щоденного «ритму духовності», а не суворой ритуальної форми. Такий підхід дозволяє інтегрувати віру в повсякденність і дає можливість зберегти духовну практику навіть у стресових і нестабільних умовах, спричинених війною.

Другим важливим шляхом є посилення ролі церковної спільноти, яка здатна забезпечити методичну, психологічну й моральну підтримку сімей. Адвентистські громади можуть сприяти збереженню домашніх богослужінь через семінари для батьків, сімейні клуби, спільні біблійні читання, дитячо-молодіжні програми («Слідопити», «Шукачі пригод», «Адвентистська молодь»), а також через розробку сучасних ресурсів на основі творів Еллен Уайт. Важливою є також гуманітарна та духовна допомога сім'ям, що постраждали від війни, адже стабільність побуту й психологічна підтримка є передумовою для відновлення та збереження сімейної

духовності. Таким чином, шлях до збереження сімейних богослужінь лежить у поєднанні традиційних християнських принципів із сучасними засобами комунікації та адаптованими пасторськими підходами.

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що сімейне богослужіння є фундаментальною формою християнської духовної практики, яка поєднує релігійні, морально-виховні та соціально-психологічні елементи. У контексті адвентистської традиції, на підставі праць Еллен Г. Уайт, сімейне богослужіння постає як ключовий засіб формування віри, виховання дітей, створення атмосфери духовної безпеки та підтримки в родині. Воно виконує важливу функцію персонального та міжпоколінного передання релігійної ідентичності, що особливо актуально в умовах суспільних змін.

Визначено, що секуляризоване середовище сучасної України є складним багатовимірним явищем, у якому поєднуються зниження впливу традиційних релігійних інститутів, зростання індивідуалізованих форм релігійності та вплив глобальних інформаційних процесів. Особливістю української секуляризації є її перетин із реаліями війни, що, з одного боку, руйнує можливості регулярної духовної практики, а з іншого – стимулює зростання потреби у молитві, духовній підтримці та християнській спільнотності. У таких умовах домашні духовні практики зазнають як викликів, так і нових імпульсів до розвитку.

Віднайдені шляхи збереження сімейних богослужінь в українському суспільстві передбачають адаптацію форм духовного життя до сучасних реалій. Ефективними є гнучкі формати богослужіння, застосування цифрових біблійних інструментів, короткі молитви протягом дня, онлайн-спілкування для розділених війною родин та поєднання традиційних практик із сучасними медіаресурсами. Надзвичайно важлива роль належить церковній спільноті, яка має забезпечувати методичну, пасторську, психологічну та гуманітарну підтримку сімей, особливо тих, що постраждали від бойових дій. Таким чином, збереження сімейного богослужіння залежить від здатності поєднати богословську спадщину та духовні принципи із сучасними формами комунікації та реаліями життя в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Уайт, Е. Г. Християнський дім. Залізнодорожний: Джерело життя, 2005. – 284 с.
2. Уайт, Е. Г. Виховання. Залізнодорожний: Джерело життя, 2010. – 320 с.
3. Уайт, Е. Г. Поради батькам, учителям і учням. З Залізнодорожний: Джерело життя, 2008. – 192 с.
4. Уайт, Е. Г. Служіння зцілення. З Залізнодорожний: Джерело життя, 2007. – 320 с.
5. Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту. Київ: Українське Біблійне Товариство, 2011. – 1392 с.
6. Бабій, М. Ю., Колодний, А. М. (ред.). Релігійність українців в умовах суспільних трансформацій. Київ: Інститут філософії НАН України, 2017. – 268 с.
7. Горкуша, О. В. Релігія в добу секуляризації та глобалізації: монографія. Київ: НАКККиМ, 2015. – 312 с.
8. Филипович, Л. О. Релігія і війна: трансформація релігійної поведінки в Україні після 2014 року. Київ: Українська асоціація релігієзнавців, 2021. – 98 с.
9. Центр Разумкова. Особливості релігійності українців: зміни після початку війни. Київ: Центр Разумкова, 2023. – 32 с.
10. Київський міжнародний інститут соціології. Релігійність населення України у період війни. Київ: КМІС, 2022. – 24 с.
11. Соціологічна група «Рейтинг». Вплив війни на цінності, релігійність та суспільні настрої українців. Київ: Рейтинг, 2022. – 42 с.
12. Східноєвропейський дивізіон Церкви АСД. Методичні матеріали для сімейного служіння. Київ: Духовний центр АСД, 2019. – 72 с.

Пулик Микола Васильович, студент 2-курсу

Волинська православна богословська академія, Україна

Науковий керівник: Лозовицький Василь Миколайович, протоієрей, д-р. філос. наук, доцент, завідувач кафедри священного Писання і богослов'я

Волинська православна богословська академія, Україна

«СВЯЩЕННА ВІЙНА» ЯК ВИРАЖЕННЯ В ДІІ ЕСХАТОЛОГІЧНО-МЕСІАНСЬКИХ ІДЕОЛОГЕМ «РУССКОГО МІРА»

У ході соборного з'їзду, який відбувся 27 березня 2024 року в Залі церковних соборів храму Христа Спасителя в Москві під головуванням голови ВРНС Патріарха Кирила, було затверджено Наказ XXV Всесвітнього російського народного собору *«Сьогодення та майбутнє русского міра»* (Москва, 27-28 березня 2023 року) [6].

РПЦ назвала війну росії в Україні *екзистенційною і цивілізаційною «священною війною»*, що є новим кроком для російської влади, яка досі уникала називати вторгнення в Україну *«війною»*. Крім того, рпц заявила, що «відновлення єдності російського народу» через війну в Україні є ключовою умовою виживання та розвитку росії. Аналітики вважають, що цей заклик рівнозначний повномасштабному знищенню української нації та її затягування у росію [7].

Митрополит ПЦУ Євстратій (Зоря), у своєму фейсбуці зазначив: «з релігійної точки зору ідеологія «рускава міра» ...це **ЄРЕТИЧНЕ вчення та новітня форма ідолопоклонства**; зі світської точки зору ідеологія «русміра» – це **форма нацизму**, яка виправдовує агресивну війну, терор, геноцид та інші злочини проти людяності» [4].

««Русский мир» – це громадянська релігія, яка стоїть за війною Путіна». Але, на думку Шона Гріффіна (Sean Griffin науковий співробітник Гельсінської колегії перспективних досліджень Гельсінського університету), помилково проголошувати її рушійною ідеологією вторгнення в Україну. Реальна ідеологія вторгнення – і реальна громадянська релігія пострадянської росії – це путінський культ *«Великої Перемоги»* [9], а йдучи далі – *«священної війни»*.

Саме на цю ідеологію *«священної війни»*, а не на концепцію *«русского міра»* переважно спиралися російські лідери, говорячи про вторгнення в Україну. У своїх виступах 21 та 24 лютого путін близько десятка разів згадав нацистів та неонацистів, а також нагадав про «святі жертви», принесені радянським народом «на вівтар перемоги» у II-й світовій війні. Російські солдати виборюють екзистенційне виживання батьківщини так само, як їхні радянські предки боролися проти гітлерівського вторгнення. Лише цього разу Київ – це новий Берлін, режим Зеленського та НАТО – нові нацисти, а вся країна веде священну війну проти безбожних агресорів із Заходу [9].

На думку Ю. Чорноморця «для путіна патріарх кирил став його Геббельсом, бо є значний дефіцит ідей, і свою ідеологію путін змушений запозичувати із православного нацизму Кирила» [8].

Офіційна церковна проповідь стала частиною національної пропаганди. Війна росії проти України зробила есхатологічну риторику та мислення ключовими. У державній пропаганді з'являються такі радикальні терміни, як «десатанізація»

України. Російські чиновники прямо називають українську владу «сатаністами», «відкритими ворогами Христа», а метою називається необхідність «зупинити верховного володаря пекла, яке б ім'я він не використав – Сатана, Люцифер чи Ібліс. Бо його мета – смерть», – написав заступник голови Ради безпеки Дмитро Медведєв у себе в Telegram [2].

Крах старого світопорядку, про який неодноразово говорили і російські чиновники, неминучий. Але Росія має шанс перешкодити приходу у світ сил зла, стати катехоном. Більш чітко формулює цю думку Володимир Сурін, автор консервативного православного сайту «Російська народна лінія»: *«На мій погляд, і події в Україні, у тому числі Визвольний похід Російської армії – це напередодні Армагедону. Дата початку останньої війни від людей прихована. Що дійсно можливо – це тільки відстрочити крах світу, що зжив себе»*. Тобто, на росію покладається завдання змінити Божий задум про світ, відсунути, якщо це можливо, прихід антихриста! [2]

Натхненником есхатологічної риторики є патріарх Кирило, який своїм антиглобалістським та антизахідним поглядам шукає обґрунтування та підтримку. *«Глобалізм є проектом світової всеєдності, але не враховуючи справжнього задуму Творця про людину. А з погляду християнської есхатології ми знаємо, що означає глобальний універсалізм, і знаємо, що без цього глобального універсалізму не з'явиться хтось, хто претендуватиме на глобальну владу і з ім'ям якого буде пов'язаний кінець світу»*, – заявив патріарх Кирило 25 жовтня 2022 р. на відкритті XXIV Всесвітнього російського народного собору, називаючи Європу та США «антихристиянською територією» [2].

Якщо, як вважає патріарх кирил, наближається Кінець світу і є якісь антихристиянські території, то повинні бути християнські території і **катехон** – утримуючий, хто протистоїть Апокаліпсису, що наближається. Єдині, хто може відтермінувати наближення Страшного Суду – це російський народ, росія і сама рпц: *«Чому прагнуть її (землю російську) зруйнувати, розділити, брата на брата нацькувати? (...) В Апокаліпсисі є згадка про якусь силу, яка утримує пришестя у світ антихриста. (...) На цю силу сьогодні спрямовані всі гострі стріли всіх, хто прагне скомпрометувати церкву, розділити та відірвати її від народу»* [2].

Звідки ця еретична зарозумілість бере свою ідейну силу, відповідає нам сам патріарх кирил та інші церковні оратори. Вони стверджують, що сьогодні росія виконує роль того **«фактору стримування»** (грецькою: *κατέχων*), який, за думкою ап. Павла запобігає передчасному пришестю антихриста у світ (2 Фес. 2:7). В особистому богослов'ї патріарх кирил вважає, що **«катехон»** – це добро, яке здійснюють люди. А Церква і держава є організуючими засадами цього добра і в цьому значенні, метонімічно, також є «стримувальними факторами»: *«Стримуючий фактор» – це, звичайно, не країна під тією чи іншою назвою і навіть не народ. Протиотрутою від поширення зла є добро. Якщо добро більше, ніж зло, зло не може домінувати. Якщо добро в суспільстві постійно розвивається і сприймається кожним наступним поколінням, то простір добра розширюється і все добро від Бога. Тоді обсяг зла зменшується, сфера панування зла звужується, і воно не прив'язане до жодної країни чи географічного простору. Але коли ми говоримо про відродження Росії як духовне явище, то маємо на увазі насамперед результат цього відродження. І це має призвести до зміцнення добрих міжособистісних і соціальних стосунків. Якщо добро стане стверджуючим початком у житті нашого народу, то напевно Росія буде*

«стримуючим фактором», «катехоном»» (Патр. кирил у «Слові пастиря», № 5, грудень 2015) [5].

Есхатологічна риторика, яка стрімко набирає обертів, перетворившись на частину державної пропаганди, покликана обґрунтувати чіткіше місію росії у її теперішньому та майбутньому. Росія має один шлях і одне завдання – зруйнувати сили сатани, яким служить Україна. І це погляд на поточний конфлікт не маргінальне явище, а фактично є офіційною позицією рпц, яка була виражена на Всесвітньому російському народному соборі, де в присутності патріарха Кирила виступив радикальний професор Олександр Дугін, який заявив, що *«це війна неба проти пекла... Святіший у своїй чудовій доповіді м'яко натякнув на ту постать, яка стоїть по той бік, що визначає, надихає, організує наших ворогів. Ця постать дуже близька. Ми не знаємо часів, ніхто не знає. Але ми можемо за знаками їх знати, бачити, наскільки вони близькі... Тому все частіше ми говоримо про Армагеддон, про кінець часів, про апокаліпсис. Ми беремо участь в останній, можливо передостанній, ніхто не знає, але дуже важливій битві»* [2].

Пропагандисти все частіше офіційно припускають, що це богообрана фортеця, оточена силами сатани, що збройний конфлікт, який сьогодні триває, є майже космічною боротьбою між силами Бога і диявола... *«Це війна не тільки армій, людей – це також війна духу. Це дуже важливо. Можна сказати, що ми бачимо горизонтальне протистояння: наша армія, наші супротивники, ми проти НАТО. Звісно, не проти України – там нема про що говорити. Але ця війна має інший вимір – вертикальний. Це війна Неба проти Пекла. Це війна ангельських воїнств, війна воїнства архангела Михаїла проти диявола. І цей вертикальний вимір – це ідеологія, це сфера ідей, сфера духу, в якій розгортається протистояння»* (Олександр Дугін) [5].

Концепція сприйняття росії як катехону стає значно простішою і привабливішою для державної ідеології, бо ставить росію на бік добра, а ворога, Україну, на бік зла. Ця концепція пояснює і вторгнення в Україну необхідністю виконання Божої волі про себе, тобто необхідністю протистояння силам пекла. Втручання в Божий задум про світ перетворює Бога на прихильника однієї з конфліктуючих сторін, а то й зовсім робить непотрібним. Вже не Бог визначає «часи та терміни», але російське керівництво саме стверджує про початок Кінця світу і прагне відсунути його [2].

У «сухому залишку», однак, у застосуванні до сучасної політичної ідеології, **росія є катехоном у війні з силами Антихриста**. Щоб аргументувати це з точки зору екзегетичного підходу патріарха, ми повинні виявити в росіян (або мешканців *«триєдиної Святої Русі»*, якщо завгодно) якусь особливу релігійність і побожність, порівняно з рештою пропадаючого світу [5], але її якраз і немає. Натомість увесь світ є очевидцем протилежного.

Стрімке перетворення рпц на апокаліптичну секту прирікає її на самотність і маргіналізацію, а богословське обґрунтування війни робить її лише ще одним рупором російської імперіалістичної пропаганди. Патріарх кирил та його оточення, користуючись підтримкою держави, загнали себе в пастку, вихід з якої неможливий без критичного переосмислення богослов'я «його епохи» та її якісно новим оновленням з людей, які не запламували себе виправданням вторгнення в Україну [2]. Воістину *«ГОСПОДЬ явив Себе і вчинив суд, – ділами рук своїх упійманий нечестивий»* (Пс. 9, 17).

«Але мене турбує не хибне розуміння Кирилом процесу спасіння, а той факт, що лідери Православного світу здебільшого не відреагували» [3], – риторично запитує Джордж Демакопулос (професор кафедри православних християнських студій і співдиректор Центру православних християнських студій Фордхемського університету, Нью-Йорк, США).

Список використаних джерел:

1. Біблія або книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. Українське Біблійне Товариство. Електронний ресурс. URL: <https://www.ukrbs.org/>.
2. Георгій Перш (George Persh). ВІЙНА ТА ЕСХАТОЛОГІЯ. Електронний ресурс. URL: <https://bit.ly/3J1zguT>.
3. Джордж Демакопулос. ХРЕСТОВИЙ ПОХІД ПАТРИАРХА КИРИЛА. Електронний ресурс. URL: <http://kyiv-pravosl.info/2022/10/06/hrestovyy-pohid-patriarha-kyryla/>
4. "Єресь" та "нацизм". У ПЦУ прокоментували документи XXV Всесвітнього російського народного собору. Електронний ресурс. URL: <https://bit.ly/3PM3NAW>.
5. Нагорний Олег, богослов. ЧОМУ РОСІЯ НЕ Є КАТЕХОНОМ І НЕ МАЄ ВИКЛЮЧНОЇ БОЖЕСТВЕННОЇ МІСІЇ. Електронний ресурс. URL: <https://bit.ly/3VDUqa4>
6. Наказ XXV Всесвітнього російського народного собору «Сьогодення та майбутнє русского міра». Електронний ресурс. URL: <https://bit.ly/3VDKIob>.
7. «РПЦ намагається сформувати ширшу націоналістичну ідеологію навколо війни в Україні», - ISW. Електронний ресурс. URL: <https://bit.ly/3vAfJPg>.
8. Чорноморець Ю. П. ПРО НОВІ ЗАЯВИ ПАТРИАРХА КИРИЛА, УПЦ (РПЦвУ) ТА РПЦ. Електронний ресурс. URL: <https://bit.ly/3THdIc6>.
9. Шон Гріффін (Sean Griffin). «РУССКИЙ МИР» АБО СВЯЩЕННА СВІТОВА ВІЙНА? РЕАЛЬНА ІДЕОЛОГІЯ ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ. URL: <https://bit.ly/3J9cuBf>.

СЕКЦІЯ 24.

ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

Taisiia Bortika, Master's student of the Faculty of Foreign Languages
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine

Scientific Supervisor: Olga Beshlei, PhD in Philology, Associate Professor at the
Department of English
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine

IMPLEMENTATION OF NEUROPEDAGOGICAL STRATEGIES IN THE FORMATION OF GRAMMATICAL COMPETENCE OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS IN ENGLISH LESSONS

Modern linguistic education requires a shift from mechanical and repetitive grammar instruction toward approaches consistent with the neurobiological mechanisms of human learning. From a neuropedagogical standpoint, grammar acquisition is not a purely linguistic act but a complex neurocognitive process involving dynamic cooperation between neural systems responsible for attention, working memory, emotion, and motivation. The teacher, therefore, becomes a designer of brain-compatible experiences that stimulate multiple neural pathways and ensure emotional engagement, sustained focus, and cognitive flexibility [1].

Neuropedagogy draws upon empirical findings in neuroscience that confirm the role of neuroplasticity — the brain's lifelong ability to reorganize and strengthen its neural networks through repeated activation. According to Hebbian learning theory “neurons that fire together, wire together”, consistent and emotionally meaningful practice of grammatical patterns consolidates synaptic connections and contributes to long-term retention [2]. In this context, emotional engagement is not an accessory element but a core factor of learning efficiency. The limbic system, through dopaminergic activation, enhances motivation, facilitates encoding, and supports the consolidation of grammar knowledge into long-term memory [3].

Another crucial dimension involves multisensory integration and metacognitive reflection. When learners perceive and use grammatical structures through several sensory channels — visual (color coding, charts), auditory (intonation, rhythm), and kinesthetic (movement, gestures) — the sensory cortices interact with Broca's and Wernicke's areas, generating richer and more stable neural traces [4]. Reflection and self-regulation tasks activate the prefrontal cortex, supporting the transition of grammatical competence from declarative (knowing the rule) to procedural (using the rule automatically) memory. Controlled attention, regulated through prefrontal–hippocampal communication, ensures that repeated exposure to grammar eventually becomes automated, freeing cognitive resources for creative language production [5].

The practical implementation of neuropedagogical strategies — emotional contextualization, algorithmization of grammar rules, spaced repetition, feedback loops, and reflective journaling — produces measurable cognitive and motivational effects. Students

exhibit improved attentional control, faster retrieval of grammar structures, and higher intrinsic motivation. These outcomes align with the fundamental principle that effective grammar teaching must harmonize with the brain's architecture, making learning both intellectually meaningful and neurobiologically sustainable.

References:

1. Jensen, E., & McConchie, L. (2020). *Brain-Based Learning: Teaching with the Brain in Mind* (3rd ed.). ASCD.
2. Caine, R. N., & Caine, G. (2021). *Making Connections: Teaching and the Human Brain* (3rd ed.). Addison-Wesley.
3. Immordino-Yang, M. H., & Damasio, A. (2007). We feel, therefore we learn: The relevance of affective and social neuroscience to education. *Mind, Brain, and Education*, 1(1), 3–10. <https://doi.org/10.1111/j.1751-228X.2007.00004.x>
4. Sousa, D. A. (2022). *How the Brain Learns* (6th ed.). Corwin Press.
5. Vozniuk, O., & Vovk, O. (2023). Neuropedagogical approaches to developing language competence in school education. *Pedagogical Innovations Journal*, 5(17), 18–26.

Рижко Олена Анатоліївна, здобувачка вищої освіти (магістрантка II курсу)
факультету математики та інформатики
Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Науковий керівник: Петрівський Ярослав Борисович, доктор технічних наук,
професор
Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН НА РОЗВИТОК ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА НА ТЕРЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Профільна середня освіта в Україні функціонує в контексті реформи «Нова українська школа» (2016) та законодавчих актів «Про освіту» (2017) і «Про повну загальну середню освіту» (2020). Математика посідає ключову позицію серед 25 напрямів спеціалізації, будучи одним із трьох найпопулярніших профілів поряд з українською та іноземною філологією. Станом на 2023/2024 навчальний рік 416 164 учні навчаються у 6 536 ліцеях, що становить 82,9% від загальної кількості учнів старшої школи.

Компетентісно орієнтована методична підготовка вчителя математики профільної школи передбачає перехід від предметно-центрованої до особистісно-орієнтованої парадигми навчання [1]. Теоретичний аспект профілізації математичної освіти ґрунтується на трьох рівнях диференціації змісту: базовому, профільному та академічному.

Українська система профільної освіти до 2027 року зберігає дворічну модель (10-11 класи), після чого відбудеться перехід на трирічну структуру (10-12 класи) відповідно до європейських стандартів. Природничо-математичний напрям спеціалізації охоплює профільне вивчення математики з кількістю годин, що перевищує базовий рівень на 30-40%.

Згідно з Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти, математична освітня галузь у профільній школі спрямована на розвиток логічного, критичного та творчого мислення учнів, формування математичної мови та забезпечення розуміння ролі математики як універсальної мови природознавства [2].

Європейський освітній простір демонструє різноманітність підходів до профілізації математичного навчання. Дослідження дидактичного потенціалу профільної середньої освіти України в контексті європейського досвіду виявляє тенденцію до індивідуалізації освітніх траєкторій та модульної організації навчального процесу [3].

За результатами PISA 2022, 58% українських учнів досягли мінімального другого рівня математичної компетентності (середнє OECD: 69%), при цьому лише 3% продемонстрували високі результати п'ятого-шостого рівнів (середнє OECD: 9%). Середній бал українських регіонів становив 441 пункт проти 472 пунктів середнього по OECD. Науково-методичні засади реалізації змісту середньої спеціалізованої освіти наукового спрямування передбачають інтеграцію математичного апарату в дослідницьку діяльність учнів через проєктне навчання та міждисциплінарні зв'язки

[2]. Математична компонента в спеціалізованих закладах освіти реалізується через систему профільних курсів, факультативів та науково-дослідницької роботи. Компетентнісний підхід до викладання математики в профільній школі вимагає переорієнтації з трансляції готових знань на формування здатності застосовувати математичний інструментарій для розв'язання реальних прикладних задач [1].

Основні виклики профілізації математичної освіти в Україні включають: нерівномірність територіального розподілу спеціалізованих закладів (75% учнів проживають в урбанізованих територіях, 25% – у сільській місцевості), недостатню готовність педагогічних кадрів до реалізації компетентнісного підходу, необхідність оновлення матеріально-технічної бази.

Стратегія реформування профільної середньої освіти, розроблена за підтримки OECD та проєкту DECIDE, передбачає пілотування нових моделей профілізації у 2025/26 навчальному році з подальшим масштабуванням у 2027 році. Пріоритетними напрямками визначено створення безпечного, інклюзивного та цифрового освітнього середовища, забезпечення свободи вибору освітньої траєкторії та адаптацію до потреб ринку праці.

Отже, математична освіта відіграє системоутворюючу роль у структурі профільної середньої освіти як в Україні, так і в країнах Європейського Союзу. Трансформація підходів до викладання математики в напрямі компетентнісної парадигми, індивідуалізації навчання та посилення прикладної спрямованості становить спільний вектор розвитку освітніх систем. Подальша імплементація реформи потребує системної методичної підготовки педагогічних кадрів, оновлення змісту освіти відповідно до викликів цифрової економіки та забезпечення рівного доступу до якісної профільної математичної освіти незалежно від географічного розташування закладу освіти.

Список використаних джерел[^]

1. Акуленко І. А. Компетентнісно орієнтована методична підготовка майбутнього вчителя математики профільної школи (теоретичний аспект) : монографія / І. А. Акуленко. – 2-ге вид. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2020. – 460 с.
2. Науково-методичні засади реалізації змісту середньої спеціалізованої освіти наукового спрямування : методичний посібник / І. С. Волощук, Л. О. Калмикова, В. В. Мелешко [та ін.]. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2024. – 353 с.
3. Алексеева С. Дидактичний потенціал профільної середньої освіти України у контексті досвіду країн Європи / С. Алексеева // Український педагогічний журнал. – 2024. – № 2. – С. 51–56.#.

Аліна Дехтярук

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Савчук І.І. канд. філол. наук, доцент

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

БРЕНДОНІМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ЖУРНАЛЬНОМУ ДИСКУРСІ

Постановка проблеми. Сучасний англomовний журнальний дискурс демонструє зростання ролі брендонімів як важливих маркерів культурної, соціальної, економічної ідентичності. Брендіві назви функціонують не лише як комерційні позначення, але й як носії додаткових семантичних та прагматичних конотацій, що сприяють формуванню смислової багатошаровості тексту. Як зазначає В. Дарчук, неймінг є мовною стратегією, яка забезпечує емоційно-оцінне сприйняття бренду та створює первинний комунікативний контакт зі споживачем [3]. З огляду на глобалізацію інформаційного простору та домінування англomовного медіаконтенту, опрацювання брендонімів стає важливим інструментом розвитку мовленнєвих умінь здобувачів освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У своїх роботах американські дослідники *Athaide G.A.* та *Klink R.R* доводять, що фонетична структура бренду може передавати додаткове смислове навантаження, оскільки звукосимволізм є універсальним механізмом, який дозволяє споживачам інтерпретувати властивості продукту навіть без перекладу [1; 2].

Дослідження японських нейропсихологів *Motoki K., Sugiura M., Kawashima R.*, підтверджують, що певні звуки у брендони́мах викликають передбачувані асоціації (наприклад, передні голосні - легкість, задні - потужність) [3]. Українські дослідники (Телетов О.С. та Телетова С.Г.) підкреслюють, що лінгвістичний компонент неймінгу має узгоджуватись із маркетинговою стратегією бренду, оскільки саме мова формує перше враження споживача [5]. Водночас, методичний аспект інтеграції цих одиниць у навчальний процес розглядався переважно фрагментарно. Дослідженням розвитку мовленнєвих навичок через медіа-тексти присвячені праці вчених у галузі методики викладання іноземних мов. Як зазначено Фоміною І., використання газетно-журнальних медіа-текстів у навчанні мови як іноземної сприяє підвищенню мотивації студентів та накопиченню ними нової лексики [6]. Однак специфіка роботи з брендони́мами як з інструментом семантико-прагматичного аналізу залишається позаю уваги науковців.

Обґрунтування актуальності. Актуальність дослідження зумовлена потребою у пошуку інноваційних методів розвитку мовленнєвих вмінь, що відповідають викликам сучасного інформаційного суспільства. Як зазначає Ващисть К., брендони́ми виступають не лише ідентифікаторами товарів, а й прагматичними інструментами переконання, здатними впливати на адресата. Брендони́ми як мовні одиниці, що знаходяться на стику лінгвістики, культурології та маркетингу, є ідеальним матеріалом для формування комунікативної компетенції, збагачення словникового запасу та розвитку аналітичного мислення учнів. Впровадження методики роботи з

брендонами у журнальному дискурсі дозволить урізноманітнити навчальний процес та підвищити його ефективність.

Мета дослідження. Метою роботи є розробка методики розвитку мовленнєвих вмінь студентів на основі аналізу семантико-прагматичного потенціалу брендонімів у сучасному англомовному журнальному дискурсі.

Основні завдання:

1. Визначити структурно-семантичні типи брендонімів, що функціонують у сучасному англомовному журнальному дискурсі.
2. Проаналізувати прагматичні функції брендонімів (ілюстративна, аргументативна, конотативна, ідентифікаційна) у медіа-текстах.
3. Класифікувати вправи та завдання, спрямовані на розвиток різних мовленнєвих навичок (лексичних, граматичних, дискурсивних) на основі роботи з брендонами.
4. Експериментально перевірити ефективність запропонованої методики.

Основний виклад матеріалу. Семантико-прагматичний потенціал брендонімів у журнальному дискурсі реалізується через їхню здатність стисло передавати комплексні поняття, викликати конкретні асоціації та емоційний резонанс. Вербалізація концептів через брендони може бути представлена у вигляді трирівневої моделі.

Ядро: універсальні брендони, що виконують номінативно-ілюстративну функцію. Включають лексеми *Google, iPhone, Netflix, Uber*. Використовуються для наочного пояснення явищ технологій, медіа та побуту. Наприклад: *"The Uber-ization of the economy has changed labor markets"* (*The Economist*).

Ближня периферія: брендони з потужним конотативним компонентом, що виконують аргументативну функцію. Включають лексеми *Barbie, Tesla, Disney, Starbucks*. Використовуються для створення образів, оцінки та аргументації. Наприклад: *"The political campaign was a carefully orchestrated Disney narrative"* (*The Guardian*).

Дальня периферія: високоспеціалізовані брендони, що виконують ідентифікаційну та соціолектну функцію. Включають лексеми *Moleskine, Peloton, Patagonia, Zara*. Використовуються для опису певних субкультур, соціальних статусів та стилів життя. Наприклад: *"The rise of the Patagonia-wearing environmentalist in corporate circles"* (*Forbes*).

На основі цієї класифікації розроблено систему вправ для розвитку мовленнєвих вмінь:

Таблиця 1

Типи вправ на основі брендонімів

Мовленнєві вміння	Тип вправ	Приклад
Лексичні	Визначення конотацій	Які асоціації викликає брендонім <i>Barbie</i> ? Підберіть синонім
Граматичні	Вживання артиклів	Поясніть вживання артикля у словосполученнях <i>"a Google search"</i> vs <i>"the Google company"</i> .
Дискурсивні	Аргументація	Використайте брендонім <i>Tesla</i> для аргументації тези про майбутнє транспорту.
Соціокультурні	Аналіз статті	Проаналізуйте, яку прагматичну функцію виконує брендонім <i>Netflix</i> у статті про медіаспоживання.

Експериментальна апробація методики серед студентів показала позитивну динаміку в розширенні активного словникового запасу, підвищенні мотивації до читання аутентичних текстів та формуванні навичок інтерпретації імпліцитного змісту.

Висновки. Доведено, що брендоніми в сучасному англomовному журнальному дискурсі є ефективним інструментом для розвитку мовленнєвих вмінь завдяки своєму багаторівневому семантико-прагматичному потенціалу.

Запропонована методика, що базується на класифікації брендонімів за рівнями (ядро, ближня та дальня периферія), дозволяє системно підходити до формування лексичних, граматичних, дискурсивних та соціокультурних навичок.

Перспективою подальших досліджень є адаптація методики для онлайн-навчання та розширення корпусу досліджуваних брендонімів за рахунок ономастичних одиниць іншомовного походження.

Список використаних джерел:

1. Athaide, G. A., & Klink, R. R. Creating global brand names: The use of sound symbolism. *Journal of Global Marketing*, 2012, 25(4), 202 - 212.
2. Klink, R. R. Creating brand names with meaning: The use of sound symbolism. *Marketing Letters*, 2000, 11(1), 5 - 20.
3. Motoki, K., Sugiura, M., & Kawashima, R. The connotative meanings of sound symbolism in brand names. *Journal of Sensory Studies*, 2022, 37 (2), e12702.
4. Дарчук, В. Г. Неймінг в системі формування бренду. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Лінгвістика*, 2019, 40(2), 112 - 118.
5. Телетов, О. С., Телетова, С. Г. Неймінг у системі управління комунікаціями: маркетинговий та лінгвістичний аспекти. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, 2020, 1, 122–131.
6. Фоміна, І. Особливості використання медіа-текстів у процесі навчання української мови як іноземної. *Актуальні проблеми гуманітарних наук*, 2021, 44, частина 3, 37–41.

Вишар Анастасія Романівна, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти Освітньої програми «Середня освіта (Географія)»

ПНПУ імені В. Г. Короленка, Україна

Науковий керівник: Вішнікіна Л. П., доктор педагогічних наук

ПНПУ імені В. Г. Короленка, Україна

ВИВЧЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ ПРЕДМЕТНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ

Реформування сучасної освіти в Україні відбувається на засадах компетентнісного підходу, що є ключовою складовою Концепції Нової української школи (НУШ). Основна ідея НУШ полягає у переході від знаннєвої парадигми до компетентнісної, яка забезпечує формування в учнів не лише предметних знань, а й здатності критично мислити, аналізувати інформацію, застосовувати її у практичній діяльності та приймати відповідальні рішення [1].

У шкільному курсі географії компетентнісний підхід набуває особливого значення, оскільки поєднує просторові, інформаційні, екологічні та соціально-економічні аспекти пізнання світу. Сучасний учитель географії стає не лише джерелом інформації, а й фасилітатором, який створює умови для формування ключових та предметних компетентностей через інтерактивну, дослідницьку й проєктну діяльність.

Метою дослідження є визначення рівня сформованості предметних географічних компетентностей учнів основної школи та апробація ефективних педагогічних технологій, спрямованих на їх розвиток у контексті реалізації Концепції Нової української школи.

Завданнями дослідження визначено: Проаналізувати чинники, що впливають на рівень сформованості географічних компетентностей учнів. Визначити ефективні методи та прийоми навчання географії в умовах НУШ. Оцінити результати експериментального впровадження компетентнісно орієнтованих підходів.

Дослідження проводилось у 6–8 класах закладу загальної середньої освіти з використанням методів спостереження, тестування та аналізу результатів навчальної діяльності. Для перевірки рівня сформованості компетентностей застосовано компетентнісно орієнтоване тестування, розроблене відповідно до вікових особливостей учнів. У ході експерименту використовувались елементи практико-орієнтованого та інтерактивного навчання: створення кліматичних діаграм, робота з цифровими картами, проведення міні-досліджень, побудова картографічних схем у Google Maps. Такий підхід дозволив активізувати пізнавальну діяльність школярів, підвищити рівень самостійності та комунікаційних навичок.

Початковий контроль показав переважання середнього рівня знань (від 30 до 40% учнів), тоді як високий рівень мали лише 15–18%. Після впровадження компетентнісно орієнтованих методів кількість учнів із високим рівнем знань зросла до 40–45%, а початковий рівень зменшився до 5–8%. Найбільше зростання спостерігалось у формуванні просторової та інформаційної компетентностей, що пов'язано із систематичним використанням цифрових карт, навчальних платформ та інтерактивних вправ. Як зазначає С. В. Грищенко, «використання компетентнісного підходу в навчанні географії забезпечує підвищення мотивації учнів, активізацію

їхньої пізнавальної діяльності та суттєве зростання результатів навчання» [3]. Учні почали самостійно аналізувати географічні процеси, ставити запитання та обґрунтовувати висновки.

Крім того, важливим чинником стало використання групових форм роботи, які сприяли розвитку комунікативних і соціальних компетентностей. Під час рольових ігор з теми «Вплив господарської діяльності людини на природу» учні вчилися домовлятися, аргументувати власну позицію та шукати компромісні рішення.

Отримані результати узгоджуються з висновками українських науковців, зокрема О. Топузова, Л. Паламарчук і Т. Назаренко, які наголошують, що поєднання теоретичного навчання з дослідницькою діяльністю сприяє підвищенню рівня географічної грамотності та розвитку мисленнєвих операцій учнів [2].

Аналіз проведеного експерименту підтвердив, що ефективність формування предметних компетентностей визначається не лише методами навчання, а й навчальною мотивацією, соціально-психологічним кліматом у класі, а також організаційними умовами освітнього процесу. Використання цифрових ресурсів (Google Earth, інтерактивні тести, відеоекскурсії) сприяє створенню навчального середовища, де знання набувають практичного значення. Такий підхід узгоджується з положеннями Концепції НУШ щодо формування «компетентної, творчої особистості, здатної до саморозвитку» [1].

Формування предметних географічних компетентностей є багатофакторним процесом, що поєднує когнітивний, діяльнісний і ціннісний аспекти. Ефективність забезпечують практико-орієнтоване навчання, групові форми роботи та інтеграція ІКТ. Результати дослідження підтверджують зростання навчальних досягнень і вміння учнів застосовувати знання у практичних ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Концепція Нової української школи. Міністерство освіти і науки України. — Київ, 2016. — 34 с.
2. Топузов О. М., Паламарчук Л. Б., Назаренко Т. Г. Формування географічних компетентностей учнів у процесі навчання: теорія та практика. — Київ: Педагогічна думка, 2020. — 212 с.
3. Грищенко С. В. Компетентнісний підхід у навчанні географії: результати експериментальної перевірки // *Географія та економіка в рідній школі*. — 2023. — № 2. — С. 21–27.

Григор'єва Діана, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
11-УЗзм групи
Україна

Науковий керівник: Назарець Віталій, доктор педагогічних наук, доц
Україна

ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ГЕРБЕРТА ВЕЛЛСА НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЗЗСО

Постановка проблеми: У сучасній школі вчитель зарубіжної літератури стикається з викликом: як зацікавити учнів класичною літературою в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій та зниження мотивації до глибокого читання. З огляду на це, особливої актуальності набуває пошук таких творів і методик, які здатні не лише утримати увагу школярів, а й розвивати їхню критичну, аналітичну та емоційну сферу. Творчість Герберта Веллса, засновника жанру наукової фантастики, є вдалим прикладом синтезу художнього та пізнавального змісту, що дозволяє не лише насолоджуватись літературою, а й переосмислювати соціальні, моральні та наукові аспекти людського буття. Попри це, в освітній практиці твори Веллса часто подаються фрагментарно або поверхово, без належного занурення в контекст, жанрову специфіку та ідейне наповнення.

Саме тому постає потреба в розробці ефективних підходів до вивчення його творчості, які відповідатимуть сучасним освітнім викликам та сприятимуть формуванню читацької компетентності, міжпредметних зв'язків і пізнавального інтересу в учнів.

Мета статті: Дослідити методичні підходи до вивчення творчості Герберта Веллса на уроках зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти. Використання його творів сприяє формуванню читацької компетентності та розвитку критичного мислення учнів

Основний текст

Герберт Джордж Веллс — одна з найвпливовіших постатей у літературі кінця XIX — початку XX століття. Творчість Герберта Джорджа Веллса є справжнім культурним феноменом, який значно вплинув на розвиток наукової фантастики, соціальної прози та літературної думки загалом. Вивчення його творів у шкільному курсі зарубіжної літератури відкриває перед учнями простір для уяви, рефлексії над сучасними викликами та занурення в гуманістичні ідеї.

Герберт Веллс відомий передусім як письменник-фантаст, проте в його доробку присутні також історичні, соціально-критичні, філософські твори. Твори Веллса можуть виступати як матеріалом для міжпредметної інтеграції, так і підґрунтям для формування громадянських компетентностей та критичного мислення в учнів. Його вплив поширився далеко за межі художньої літератури — він передбачив багато відкриттів, технологічних проривів і навіть соціальних зрушень, зокрема тенденції до глобалізації, загрозу тоталітаризму, небезпеку безконтрольного розвитку науки. Людина, Наука, Суспільство — основне коло проблем його романів [...].

У шкільній програмі найчастіше розглядаються твори: «Машина часу», «Війна світів», «Невидимець». Ці тексти дозволяють формувати міжпредметні зв'язки з

природничими дисциплінами, історією, філософією. Доцільно також звертати увагу на автобіографічні та есеїстичні твори автора, які поглиблюють розуміння його світогляду.

Герберт Веллс як постать літературного процесу

Веллс був не лише автором, а й інтелектуалом, активним учасником суспільного життя. Він вірив у прогрес, але усвідомлював небезпеки, які несе із собою наукове домінування. У своїй фантастиці Веллс розповідає про незвичайні відкриття, пише про можливості підкорити природу силами людського розуму, змальовує картини майбутнього; у побутових романах він описує нудну буденщину, знайомить читачів з колом повсякденних справ та інтересів героїв — найзвичайнісіньких обивателів [...]. Письменник не лише показує людину в теперішньому часі, у її буденних ситуаціях, а й розкриває закладені у ній потенційні можливості [6, 209].

Вивчення романів Герберта Веллса, таких як, «Машина часу», «Чарівна крамниця» та «Війна світів» зазвичай входить до шкільного курсу зарубіжної літератури в 7–9 класах. Ці твори репрезентують різні аспекти авторської філософії, де наука, етика, суспільство й особистість взаємодіють у складній динаміці. Проте, ефективність вивчення даних творів залежить від багатьох факторів, включаючи відповідність навчально-методичного забезпечення вимогам Державного стандарту. Тобто, застосування сучасних педагогічних технологій та врахування вікових особливостей учнів. URL:<https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.zarubizhna.literatura-6-9.pdf>

Г. Веллс став відомим завдяки його першому роману – «Машина часу». Цей роман — не просто фантастична історія, а глибока притча. У ньому Веллс досліджує ідеї соціальної еволюції та деградації [3, ст. 20]. Герой, мандрівник у часі, опиняється в майбутньому, де людство розділилося на два види — елоїв та марлоків. Граціозні, витончені елої живуть на поверхні землі, насолоджуються сонячним світлом, красою природи, вони бавляться і розважаються, а саме в цей час глибоко під землею важко працюють мавпоподібні істоти - марлоки. Непосильна праця згорбила їхні спini, затьмарила розум, підземний морок зробив їх сліпими. Марлоки вже не схожі на людей. Проте й елої теж звиродніли, провадячи беззмiстовне iснування. Вони перетворилися у беззахисних і нікчемних істот, цілковито залежних від марлоків. Серед ночі марлоки вибираються з-під землі і п'ють кров елоїв. Протиріччя між тими, хто працює, і тими, хто живе працею інших, доведені до краю [3, ст. 255].

Через цю алегорію письменник осмислює наслідки індустріалізації, класового поділу та байдужості до гуманістичних цінностей. Отже, учні мають змогу аналізувати філософські підтексти, висловлювати припущення щодо можливих альтернатив майбутнього та критично оцінювати соціальні структури.

Роман «Війна світів» написаний у період, коли Британська імперія досягла вершини. Веллс, знаючи механізми колоніального гноблення, використовує образ марсіян як метафору імперіалістів. Ці істоти діють так, як діяли колонізатори в Африці, Індії чи Австралії. Це дає змогу осмислити іншу сторону колоніалізму — не як «цивілізаційну місію», а як агресію сильнішого. На початку твору, в першому розділі, важливу роль відіграє хронотоп. Повiдомляється реальна дата: 1894 рік – час протистояння Марса і Землі, тобто час дії роману – 1900 рік [2, ст. 77].

Обрані часові межі виконують дві важливі функції. По-перше, вони забезпечують реалістичну достовірність завдяки впізнаваності оточення — як місця дії (Лондон та його околиці), так і персонажів, які є майже сучасниками. По-друге, зазначена дата має перехідний характер: вона символізує зміну епох. Г. Д. Веллс майстерно конструює свій твір, опираючись на типологічні риси світового роману.

«Війна світів» — це роман-пересторога: фантастика в ньому спрямована в реальність, сповнена алюзіями. Письменник досліджує стан свідомості своїх співвітчизників в екстремальній ситуації і констатує їхню роз'єднаність, аморальність, егоїзм та користолюбство [2, ст. 83].

Тут важливо організовувати уроки в інтеграції з історією — обговорюючи імперіалізм, колоніальні війни, а також з біологією — аналізуючи механізми природного добору, які врешті-решт призводять до поразки прибульців.

Оповідання "Чарівна крамниця" є вдалим прикладом поєднання фантастики з філософськими роздумами про реальність і дитячий світ. Завдяки своїй доступності, лаконічності й водночас глибині, цей твір має велике дидактичне значення та успішно впроваджується в навчальні програми закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО).

У центрі уваги — троє персонажів: батько, син (Джип) та власник крамниці. Батько уособлює дорослу раціональність, що не здатна прийняти магію без сумніву. Джип — це дитина, яка відкрито сприймає світ, довіряючи тому, що бачить і відчуває. Продавець — загадкова постать, яка веде героїв у трансформований простір, де все можливе.

У сучасному інформаційному суспільстві, де панує раціональність і технологічність, тема збереження уяви, дитячої безпосередності та відкритості до незвичного є надзвичайно актуальною. Тому, основною метою вивчення цього оповідання є розвиток читацької компетентності учнів, формування вміння аналізувати художній твір, порівнювати реальне й уявне, розуміти символіку та художні засоби, що використовуються автором.

Тексти Герберта Веллса — не лише про далеке майбутнє, а про сьогоднішнє. Тема штучного інтелекту, технологічного впливу, соціальної нерівності, боротьби за ресурси — все це знаходить своє відображення в оповідях автора. Саме тому сучасна освіта може і має використовувати його твори як «майданчик» для креативного мислення. Ці паралелі можна розкрити через медіапроекти, відеоесе, аналітичні подкасти, створені учнями.

На уроках літератури важливо застосовувати різноманітні підходи, аби зробити тексти Веллса доступними та близькими сучасним учням:

- **Метод інтерактивного читання:** учні читають текст уривками з паузами для обговорення мотивів, емоцій та альтернативних рішень героїв.
- **Робота в групах:** кожна група аналізує окремий аспект твору — конфлікт, характери, жанрові особливості, соціальне тло.
- **Інтердисциплінарні проекти:** створення карт часу, моделей машин, дослідження на тему впливу наукових відкриттів на мораль.
- **Дебати та рольові ігри:** обговорення моральної дилеми персонажів, розігрування сцен із сучасною інтерпретацією.

Отже, Герберт Веллс — це не лише письменник-фантаст, а й гуманіст, який через свої твори відкривав нові горизонти мислення. Його творчість є надзвичайно гнучким і потужним ресурсом для шкільного курсу зарубіжної літератури. Через його романи

можна виховувати особистість, здатну до критичного мислення, морального вибору, осмислення майбутнього. Його твори надихають мріяти, аналізувати і діяти — що й становить суть сучасної освіти.

Список використаних джерел:

1. Богданова І. *Методика викладання зарубіжної літератури*. Львів: Світ, 2019.
2. Бондаренко, Г. Ф. (2014) «Великий сміливець сучасності». «Війна світів» Герберта Джорджа Веллса як роман-пересторога. In: Г. Ф. Бондаренко. Літературознавчі перспекції: компаративістська генологія. «Бібліотека кафедри теорії та історії світової літератури НН ІФЖ ЖДУ ім. І. Франка». Вид-во «Полісся», pp. 76-84. ISBN 978-966-655-726-4
3. Веллс Герберт Джордж [Архівовано 12 квітня 2017 у Wayback Machine.] // Зарубіжні письменники: енциклопедичний довідник. У 2 т. Т.1: А-К / ред. Н. Михальська. — Тернопіль: «Навчальна книга-Богдан», 2006. 824 стор.]
4. Кравченко І. *Уеллс як мислитель: гуманістичний вимір творчості*. Житомир: Полісся, 2022.
5. Мельник А. *Фантастика як виклик: світоглядні аспекти літератури майбутнього*. Харків: Віват, 2023.
6. Олексенко Н. *Наукова фантастика в шкільному курсі літератури*. Київ: Освіта, 2020.
7. James, Edward. *Science Fiction in the Twentieth Century*. Oxford University Press, 1994.
8. Wells, H.G. *The Time Machine*. Penguin Classics, 2005
9. Wells, H.G. *The War of the Worlds*. Penguin Classics, 2005.

Лесняк Анна Романівна, здобувач вищої освіти спеціальності А2 Дошкільна освіта
Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка, Україна

Ющишин Віра Ігорівна, здобувач вищої освіти спеціальності А2 Дошкільна освіта
Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка, Україна

Науковий керівник: Івах Світлана Михайлівна, канд. пед. наук, доцент кафедри
загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка, Україна

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ МАЛИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ЖАНРІВ У РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

В умовах сьогодення національна система освіти передбачає широке використання усної народної творчості, зокрема фольклору, як засобу збагачення й активізації мовлення дітей дошкільного віку.

Науковці зазначають, що фольклор є універсальною педагогічною системою, в якій тисячоліття народного досвіду вже самі відібрали природні й необхідні форми розвитку мовлення, музичних здібностей, логічного й образного мислення, трудових навичок, естетичних та моральних ідеалів.

Усна народна творчість стала предметом вивчення не тільки фольклористів, а й етнографів, мовознавців, літературознавців, педагогів і представників інших галузей науки. Так, у вітчизняній фольклористиці немає єдиного підходу до трактування сутності поняття «фольклор». Дослідники визначають його як «...одну з найтриваліших і всеохопних систем духовного життя народу, тісно пов'язану з народним побутом (як окремою системою), з літературою (яка, зрештою, витворилась із фольклору і зберігає з ним тісний зв'язок на всіх етапах свого розвитку) тощо» [5, с. 26]; як феномен «...художнього відображення дійсності, яка відбивається у словесно-музично-хореографічних формах колективної народної творчості, що виражають світогляд людей і нерозривно пов'язані з їхнім життям і побутом. У ній відбито світоглядні, етичні й естетичні погляди народу» [1, с. 61].

Вважаємо, що фольклорні твори доцільно використовувати вже з перших місяців життя дитини, коли вона ще лежить у колисці і чує ніжні мелодії колисанки, котру наспівує їй мати. Немовля підсвідомо і природно сприймає наявні в ній моделі дитячого мовлення, долучаючись до своєрідного фонду народної дитячої лексики. У народних творах для дітей простежується чимало звуконаслідувальних слів, які стимулюють мовлення маляти, полегшуючи їй подальше спілкування з дорослими [3].

У період сенситивного засвоєння дітьми рідної мови необхідно пропонувати їм колисанки, забавлянки, утішки, лічилки, примовки, заклички, приспівки. Адже ці малі фольклорні жанри приваблюють малят своїм повчальним цікавим змістом, збагачують їхній лексикон. Найкращі зразки усної народної творчості характеризуються яскравою образністю, надзвичайною виразністю, ритмічністю, легкістю для запам'ятовування. Вони невеличкі за обсягом, доступні дітям, приваблюють їх захоплюючим ігровим сюжетом, художньо-зображальними засобами мовлення.

Так, найпоширенішими й найдоступнішими для дошкільників є такі фольклорні твори:

• *колисання* – ліричні пісенні твори, які в минулому виконувалися не тільки для того, щоб приспати дитину, а й як замовляння, аби привернути до неї духовні сили, оберекти від зла, сприяти її здоров'ю. Характерними ознаками колисанок є специфічні приспиви, ритмічні повтори, використання епітетів, порівнянь, метафор, риторичних запитань, діалогів. Залучення дітей до співу колисанок під час проведення дидактичних ігор із лялькою сприяє розвитку сили голосу й мелодики мовлення [4, с. 588].

Дослідниця колискових пісень Г. Довженок пропонує таку їх класифікацію:

1) пісні про саму дитину, її сон, харчування, а також про тварин та птахів, які безпосередньо «проявляють» про неї турботу;

2) пісні, що відображають думки й почуття матері, звернені до дитини, роздуми про її долю. Оскільки такі колисанки передають суб'єктивний стан дорослої людини, вони ближчі до ліричних народних пісень, але все-таки більшість дослідників залічує їх до дитячого фольклору, оскільки вони звернені до дитини [2].

– *скоромовки* – короткі віршики чи окремі вислови, тексти яких промовляються у швидкому темпі. Вони, як правило, ритмізовані або й римовані (наприклад: «*Тигрєнятко з тигром-татом тренувалися стрибати*»). Основна мета скоромовок – закріплення правильної артикуляції важких для вимови звуків рідної мови, поступове вдосконалення органів, причетних до формування мовлення (слуху, дихання й артикуляції) [1, с. 336].

Отже, малі фольклорні жанри завжди стануть у нагоді вихователям. Жвавість ритму, цікавий зміст сприяють легкому їх запам'ятовуванню, збагаченню словника дітей, розвитку відповідного темпу мовлення. Розкриваючи зміст цих перлин народної мудрості, педагог впливає на всебічний розвиток дошкільників, уводить їх до широкого світу життя і діяльності.

Список використаних джерел:

1. Богуш А.М., Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доповн. Київ : Вища школа, 2002. 407 с.
2. Довженок Г. В. Український дитячий фольклор (віршовані жанри). Київ : Наукова думка, 1981. 172 с.
3. Кузьменко В. В. Особливості виховання дітей в українській родині / В. В. Кузьменко [електронне видання] [http : // www.socwd.uzgorod.ua/articles/24.htm](http://www.socwd.uzgorod.ua/articles/24.htm).
4. Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість : підручник. 3-тє вид. Київ : Знання-перс, 2005. 591 с.
5. Мишанич С. В. Українознавство : посіб. Київ : Зодіак-ЕКО, 1994. 263 с.

Стець Анна Анатоліївна, здобувач вищої освіти кафедри спеціальної освіти навчально-наукового інституту педагогіки і психології

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Україна

Науковий керівник: Мордовцева Анастасія Сергіївна, асистент кафедри спеціальної освіти навчально-наукового інституту педагогіки і психології

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Україна

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ВІДЕОАНАЛІЗУ ДЛЯ КОРЕКЦІЇ ЗВУКОВИМОВИ У ДІТЕЙ ІЗ ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ НА ЕТАПІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Порушення звуковимови є одними з найпоширеніших мовленнєвих труднощів у дітей дошкільного віку. Фонетико-фонематичні порушення впливають на становлення мовленнєвої компетентності та успішність подальшого навчання. У сучасній логопедії актуальним є впровадження інноваційних засобів, зокрема технології відеоаналізу, яка дає змогу точно фіксувати артикуляційні процеси та забезпечувати індивідуалізацію корекційної роботи.

Мета дослідження: описати можливості та ефективність використання технології відеоаналізу в корекції звуковимови дошкільників із фонетико-фонематичними порушеннями.

У підручнику «Логопедія» за редакцією М. Шеремет, порушення мовлення визначається як відхилення мовця від мовної норми, загальноприйнятої в певному мовленнєвому середовищі, обумовлене розладом нормального функціонування психофізіологічних механізмів мовленнєвої діяльності. З точки зору комунікативної теорії розлад мовлення є порушенням вербальної комунікації. Взаємовідносини, які об'єктивно існують між індивідумом і суспільством у процесі мовленнєвого спілкування, виявляються порушеними [3].

Порушення мовленнєвого розвитку визначається вченими – М. Шеремет, Ю. Рібцун, як: а) група різних видів відхилень у розвитку мовлення, що мають різну етіологію, патогенез, ступінь прояву; б) одна з форм складного когнітивного дефекту, який включає вибірковий розлад мовленнєвої функції і зумовлені ним відхилення немовленнєвих функцій і процесів, носять різноманітний характер залежно від ступеня, локалізації ураженої функції, часу ураження, прояву вторинних відхилень, що виникають під впливом провідного дефекту; в) як відхилення у мовленні того, хто говорить, від мовної норми, загальноприйнятої в певному мовленнєвому середовищі, і характеризуються тим, що: самостійно не зникають, а закріплюються; не відповідають віку мовця; вимагають логопедичного втручання залежно від їх характеру; виникнення неправильного мовлення у дитини може відбиватися на її подальшому розвитку, гальмуючи і спотворюючи його [1; 2].

Застосування наочних технологій формує сучасні умови навчання, визначає нові завдання, оновлює зміст корекційних програм і забезпечує більш високі результати у розвитку вихованців, сприяючи їхньому особистісному зростанню та становленню.

На думку вчених – О. Легкого, А. Король, А. Цибулько інтеграція технології відеоаналізу в логопедичну роботу сприятиме підвищенню рівня самоконтролю,

формуванню правильної артикуляційної пози та зменшенню кількості звукових помилок.

Наведемо ключові аспекти роботи з технологією відеоаналізу під час корекції звуковимови у дітей дошкільного віку:

1. Відеоаналіз забезпечує точну фіксацію артикуляційних рухів, що підсилює діагностичні можливості логопеда.

2. Діти краще усвідомлюють власні мовленнєві помилки через порівняння з еталонними відеозразками.

3. Технологія активізує фонематичне сприймання та самоконтроль.

4. Використання відео сприяє підвищенню мотивації завдяки інтерактивним формам роботи.

5. Відеофіксація динаміки формує ефективний зворотний зв'язок між логопедом, дитиною та батьками.

6. Відеоаналіз відповідає вимогам цифрового освітнього середовища та є доступним у ЗДО.

Інформаційні технології, зокрема використання відео-презентацій, допомагають дітям із загальним недорозвиненням мовлення долати труднощі, керувати власною поведінкою та аналізувати отримані результати. Застосування мультимедійного обладнання у поєднанні з ігровою та неігровою діяльністю сприяє ефективному формуванню в дітей уміння ставити цілі, планувати свою роботу, контролювати її виконання та оцінювати результати самостійної діяльності.

Відтак, використання наочних засобів навчання, зокрема технології відеоаналізу, не лише сприяє розвитку інтелектуальних умінь дітей, а й формує в них природні риси – самостійність, уміння зосереджуватися та наполегливість.

Таким чином, технологія відеоаналізу є потужним інструментом підвищення ефективності корекції звуковимови у дошкільників. Вона забезпечує індивідуальний підхід, розвиток самоконтролю та високу мотивацію дітей. Упровадження відеоаналізу значно посилює результативність логопедичної роботи та має перспективу широкого використання у практиці закладів дошкільної освіти України.

Список використаних джерел:

1. Рібцун Ю. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: програмнометодичний комплекс. Київ. 2013. 284 с.
2. Шеремет М. К., Найда І. А., Боряк О. В. Логопедія. Київ: ВД «Слово», 2011.
3. Шеремет М. Сучасні комп'ютерні технології в логопедичній роботі : *Збірник наукових статей НПУ імені М. П. Драгоманова*. Київ. 2001. Вип. 1. С. 183–192.

Іванченко Тетяна Олександрівна, здобувач вищої освіти Інституту інформаційних технологій в економіці

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Науковий керівник: Іщенко Тамара Миколаївна, старший викладач кафедри іноземних мов факультету фінансів

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ФАХІВЦІВ ІТ-СФЕРИ

У статті розглядаються сучасні можливості використання штучного інтелекту (ШІ) у процесі вивчення англійської мови фахівцями ІТ-сфери. Проаналізовано роль інтелектуальних технологій у підвищенні ефективності навчання, індивідуалізації освітнього процесу та розвитку мовних навичок, необхідних для професійної комунікації в ІТ.

У сучасному світі англійська мова стала мовою міжнародного спілкування, науки, технологій та, особливо, інформаційних технологій. Для спеціалістів галузі комп'ютерних наук знання англійської є не лише перевагою, а й професійною необхідністю.

Штучний інтелект (ШІ) стрімко змінює підхід до навчання, роблячи його гнучкішим, персоналізованим і доступним. Поєднання ШІ та навчання англійської мови створює нові можливості для розвитку професійної компетентності ІТ-фахівців.

Завдяки сучасним технологіям штучного інтелекту з'явилися інноваційні інструменти для вивчення мов — від мобільних застосунків до інтерактивних платформ. Такі сервіси, як Duolingo, ChatGPT, Elsa Speak, Grammarly, Replika та інші, використовують машинне навчання для адаптації навчального матеріалу під рівень користувача, виявлення слабких місць і побудови індивідуальної траєкторії навчання.

ШІ здатен аналізувати вимову, граматичні помилки, розуміння тексту та навіть емоційне забарвлення мови. Це дозволяє зробити навчання живим, динамічним і наближеним до реального спілкування [1]. Багато дослідників зазначають, що підсилене навчання іноземної мови за допомогою ШІ охоплює багато аспектів — від адаптивного підбору вправ до аналізу навчальної поведінки учня. У дослідженні Ling виявлено, що AI-опосередковане навчання значно підвищило результати з англійської мови, мотивацію та здатність до саморегуляції серед студентів.

Однією з головних переваг ШІ є індивідуалізація навчання. Наприклад, системи з елементами NLP (Natural Language Processing) здатні вести реальний діалог, коригувати помилки в реальному часі та пояснювати складні граматичні структури зрозумілою мовою [2].

Для студентів ІТ-спеціальностей це особливо корисно, адже англійська для них — це не лише граматики, а й термінологія, технічна документація, спілкування з клієнтами та колегами з усього світу.

ШІ допомагає створювати реалістичні навчальні сценарії — наприклад, симуляції співбесід, розмов із замовниками чи презентацій проєктів. Це не лише покращує мовні навички, а й розвиває професійну впевненість.

Багато ІТ-компаній уже впроваджують штучний інтелект у внутрішнє навчання англійської мови. Такі системи можуть автоматично оцінювати рівень працівника, пропонувати персоналізовані курси, перевіряти технічне письмо та аналізувати помилки у спілкуванні під час проєктів [2].

Наприклад, Grammarly допомагає розробникам писати технічну документацію без мовних помилок, а ChatGPT може пояснити незрозумілий термін або перевести складну статтю з ІТ-словником.

Попри очевидні переваги, існують і виклики. Використання ШІ потребує критичного мислення: не всі відповіді систем є абсолютно точними. Важливо зберігати баланс між технологіями та живим викладанням. [3]

У майбутньому очікується, що поєднання ШІ з доповненою реальністю (AR) та віртуальними аватарами дозволить створити повністю інтерактивне середовище для вивчення англійської.

Штучний інтелект відкриває нову еру у вивченні англійської мови для ІТ-фахівців. Він дозволяє навчатися ефективніше, індивідуально та в зручному темпі. Такі технології формують не лише мовну, а й цифрову грамотність, що є невід'ємною частиною успіху у сфері комп'ютерних наук.

Отже, інтеграція ШІ у процес вивчення англійської мови — це важливий крок до створення сучасної освіти, де технології стають союзниками, а не заміниками викладача.

Список використаних джерел:

1. Ling, W. (2023). Artificial intelligence in language instruction: impact on English learning achievement, L2 motivation, and self-regulated learning. *Frontiers in Psychology*, 14, Article ID: 1261955. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1261955>
2. Jeon, Y., & Lee, J. (2024). The use of ChatGPT in teaching and learning: a systematic review. *Frontiers in Education*, 9, Article 1328769. <https://doi.org/10.3389/feduc.2024.1328769>
3. Macinska, S., & Vinkler, A. (2024). *The Role of AI in Language Learning: Research Evidence and Strategies for Success*. Cambridge University Press. https://www.cambridge.org/sites/default/files/media/documents/The_Role_of_AI_in_Language_Learning_Research_Evidence_and_Strategies.pdf

Філін Анна Вікторівна, здобувачка вищої освіти кафедри спеціальної освіти навчально-наукового інституту педагогіки і психології

ДЗ «Луганський національний університет імена Тараса Шевченка», Україна

Науковий керівник: Мордовцева Анастасія Сергіївна, асистент кафедри спеціальної освіти навчально-наукового інституту педагогіки і психології

ДЗ «Луганський національний університет імена Тараса Шевченка», Україна

ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДИТИНИ НА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ЛОГОПЕДИЧНИХ ЗАНЯТЬ У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

У дошкільному віці ефективність логопедичних занять значною мірою залежить від рівня сформованості емоційного інтелекту, адже він впливає на якість результату проведеного заняття. Коли дитина розуміє свої власні почуття, їй простіше зосередитися та підтримувати інтерес до нього.

Мета розвідки – з'ясувати особливості впливу емоційного інтелекту дошкільників на ефективність логопедичної роботи та визначити як сформованість емоційної сфери дитини сприяє успішному засвоєнню її мовленнєвих навичок.

На думку Н. Мельник, емоційний інтелект – це те, що дитина набуває у процесі життєдіяльності під час спілкування з родиною, ігор, занять мистецтвом, читання літератури, самоспостереження та рефлексії. Емоційний інтелект розглядається як здатність до розпізнання, розуміння емоцій та управління ними [2].

Л. Клевака, О. Гришко, В. Заїка зауважують, що емоційний інтелект дитини дошкільного віку – це інтегральна здатність орієнтуватися, розрізняти, виражати емоції, готовність орієнтуватися на іншого, враховувати його емоційний стан у міжособистісній взаємодії, власних діях [3]. Це означає, що дитина повинна не лише розпізнавати й виражати власні емоції, а й орієнтуватися на емоційні стани інших, коригувати свою поведінку. У дошкільному віці формується емоційне ставлення до себе та всього, що оточує дитину, це все відбувається у процесі соціальної взаємодії з іншими, збагачуючи її емоційний досвід.

Для досягнення позитивного результату у процесі проведення логопедичних занять дитині важливо мати розвинений відповідно до її віку емоційний інтелект. У цьому аспекті основними завданнями логопедичних занять є:

1. Розвиток розуміння мовлення; виховання уміння спостерігати та осмислювати явища дійсності, що дає можливість уточнити та розширити запас конкретних уявлень дитини; сформулювати узагальнюючі поняття, практичні навички словотворення та словозміни; уміння використовувати прості поширені речення та деякі види складних синтаксичних структур.

2. Формування правильної вимови звуків; розвиток фонематичного слуху та сприйняття; закріплення навичок вимови слів різної звуко-складової структури; контроль за виразністю мовлення; підготовка до засвоєння навичок звукового аналізу та синтезу.

3. Навчання дітей самостійному висловлюванню. На основі сформованих навичок використання різних типів речень у дітей виробляється вміння передавати враження про події дійсності, переказувати зміст сюжетних картин та їх серій, складати розповіді-описи [1].

Діти, у яких краще розвинений емоційний інтелект виявляють активнішу взаємодію з дорослими, вміють слухати, розуміти інтонацію та відчувати емоції логопеда. Коли дитина вчиться виражати свої почуття та керувати власним емоційним станом, вона легше засвоюватиме матеріал та краще концентруватиметься, тому що, коли дитина знає, що вона втомлена чи засмучена їй легше заспокоїтися і бути уважнішою, а та, яка не розуміє – починає, наприклад, плакати, цим самим відволікаючись і ускладнюючи навчальний процес.

Отже, розвиток емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку є важливою умовою ефективності логопедичної роботи з ними. Чим краще він сформований, тим дитині легше підтримувати інтерес до навчання, встановлювати контакт з логопедом та впевненіше виконувати його вказівки. Тому емоційний інтелект є важливим чинником, який допомагає мати кращий результат логопедичних занять.

Список використаних джерел:

1. Савінова Н. В. Організація логопедичного заняття. *Збірник наукових праць кам'янець-подільського університету імені Івана Огієнка*. 2013. С. 91. URL: https://fkspp.at.ua/Bibl/zbirnik_22-1.pdf#page=89
2. Мельник Н.. Емоційний розвиток особистості як основа формування емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2018. С. 71. URL: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/Ped-visnyk-63-2019.pdf#page=69>
3. Клевака Л. П., Гришко О. І., Заїка В. М.. Розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. 2022. С. 8. URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/10570/1/590-876-1-PB.pdf>

Шмига Віолета Семенівна, здобувач вищої освіти «практична психологія»
Горлівський Інститут Іноземних Мов, м. Дніпро, Україна
Вчитель-дефектолог
Новожеланівської спеціальної школи №39 Донецької обласної ради, Україна

Науковий керівник: Грицук Оксана Вікторівна, кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
Горлівський Інститут Іноземних Мов, м. Дніпро, Україна

ВПЛИВ ІНТЕРАКТИВНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Вступ. У сучасному освітньому середовищі інтерактивні технології стали не лише засобом передачі знань, а й потужним інструментом формування емоційної сфери учнів. Підлітковий вік — критичний період становлення особистості, коли емоційна чутливість, самосприйняття та соціальні навички активно розвиваються. Впровадження інтерактивних методів (віртуальна реальність, освітні платформи, гейміфікація, онлайн-комунікація) сприяє створенню безпечного, мотивуючого та емоційно насиченого освітнього простору.

Мета: Проаналізувати вплив інтерактивних освітніх технологій на розвиток емоційної сфери особистості підлітків

Завдання:

1. Визначити ключові інтерактивні технології, що застосовуються в освітньому процесі.
2. Оцінити їх вплив на емоційний інтелект, емпатію, мотивацію та міжособистісну взаємодію.
3. Виявити ризики та обмеження використання цифрових інструментів у роботі з емоційною сферою.

Теоретичні засади емоційного розвитку підлітків

Підлітковий вік — період інтенсивного формування емоційної сфери, що включає розвиток самосвідомості, емоційної регуляції, емпатії та соціальної чутливості. У цей час особливо важливо створити освітнє середовище, яке підтримує емоційне благополуччя, сприяє самовираженню та формуванню позитивної самооцінки.

Емоційний інтелект, як здатність розпізнавати, розуміти та керувати власними емоціями і емоціями інших, є ключовим чинником успішної соціалізації та навчання. Його розвиток тісно пов'язаний із методами, які використовує педагог — особливо з інтерактивними технологіями, що активізують емоційно-ціннісне сприйняття.

Інтерактивні освітні технології: поняття та класифікація

Інтерактивні технології — це методи та інструменти, що забезпечують активну участь учнів у навчальному процесі, сприяють діалогу, співпраці, рефлексії та емоційному залученню.

До них належать:

Цифрові платформи (Google Classroom, Padlet, ClassDojo) — для спільної роботи, обміну думками, емоційної підтримки.

Гейміфікація — використання ігрових елементів (бали, рівні, нагороди) для мотивації та емоційного підкріплення.

VR/AR технології — створення імерсивного досвіду, що дозволяє проживати емоційно насичені ситуації.

Онлайн-опитування, інтерактивні тести, квести — сприяють самовираженню, рефлексії, розвитку емоційної чутливості.

Медіаосвіта — створення відео, постів, презентацій, що дозволяє учням передавати свої емоції через творчість.

3. Вплив інтерактивних технологій на емоційну сферу підлітків

Позитивні аспекти:

Підвищення мотивації до навчання: інтерактивні методи створюють емоційно привабливе середовище, де учень відчуває себе активним учасником процесу.

Розвиток емпатії та соціальних навичок: групові проєкти, рольові ігри, симуляції сприяють розумінню емоцій інших.

Формування позитивної самооцінки: можливість самовираження через творчі завдання, візуальні проєкти, публічні виступи.

Зниження рівня тривожності: гейміфіковане навчання та підтримка в онлайн-середовищі створюють атмосферу емоційної безпеки.

Потенційні ризики:

Перевантаження емоційної сфери через надмірну стимуляцію (яскраві візуальні ефекти, швидкий темп).

Зниження навичок живого спілкування при переважанні онлайн-форм.

Формування залежності від зовнішнього підкріплення (лайки, бали, віртуальні нагороди).

Висновок.

Інтерактивні освітні технології відіграють важливу роль у розвитку емоційної сфери підлітків, забезпечуючи умови для самовираження, рефлексії, співпраці та емоційної безпеки. У період 2020–2025 років спостерігається активне впровадження цифрових платформ, гейміфікованих методик, VR/AR інструментів та медіаосвіти, які сприяють формуванню емоційного інтелекту, емпатії та позитивної самооцінки.

Дослідження показують, що інтерактивне навчання:

1. Підвищує мотивацію та залученість учнів до освітнього процесу.
2. Сприяє розвитку емоційної чутливості, соціальних навичок і здатності до рефлексії.
3. Знижує рівень тривожності, створюючи атмосферу підтримки та прийняття.
4. Формує позитивне ставлення до себе та інших, особливо через творчі завдання та групову взаємодію.

Список використаних джерел:

1. Фетискин О. П. Адаптація тесту MSCEIT для України // Психологічний журнал. — 2020. — № 41(3). 112–120 с.
2. Пометун О. І. Інтерактивні технології: теорія і практика. — Київ: Генеза, 2021. — 216 с.
3. Ducrow J. Role-play and emotional intelligence in adolescents // Journal of Educational Psychology. — 2023. — Vol. 115(2). — P. 210–225.
4. МОЗ України. Звіт про психічне здоров'я підлітків. — Київ, 2024. — 48 с.
5. Кравченко Т. В. Емоційний клімат класу: діагностика та корекція // Наукові записки. — 2025. № 1. 45–52 с.

Похіла Вікторія Ігорівна, здобувач вищої світи факультету іноземних мов
*«Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»*, Україна

Науковий керівник: Пак Антоніна, доктор філософії, старший викладач кафедри
германських і східних мов та методики їх навчання
*«Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»*, Україна

ВПЛИВ КОРЕЙСЬКИХ МЕДІАТЕКСТІВ (K-POP, K-DRAMA, WEBTOON) НА ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Сучасний розвиток цифрових технологій та глобалізаційних процесів істотно змінив характер сприйняття мовних явищ учнями, зробивши медіапростір одним із ключових чинників формування іншомовної компетентності [1]. Зростання популярності корейської медіаіндустрії, представленої музичними відео K-поп, серіалами K-drama та цифровими коміксами webtoon, актуалізує питання впливу таких ресурсів на засвоєння корейської мови як іноземної. Швидке поширення цих форматів серед учнівської молоді сприяє підвищенню інтересу до корейської мови, створює нові можливості для її вивчення та розширює традиційні підходи до навчання. Особливо важливо, що медіаконтент легко інтегрується у звичний для підлітків цифровий простір, що робить його природним та органічним інструментом навчання, який відповідає їхнім щоденним інформаційним практикам [1].

Корейські медіатексти забезпечують доступ до автентичного мовного матеріалу, що відображає сучасний стан корейської мови, її динаміку, соціальні відтінки та культурні особливості. Звернення до таких ресурсів дає змогу учням познайомитися не лише з лексичним багатством, а й зі специфічними граматичними структурами та мовленнєвими моделями, які використовуються у повсякденному спілкуванні носіїв мови [2]. Лексичний вплив K-поп, K-drama та webtoon виявляється у тому, що учні засвоюють слова та вирази, притаманні сучасній корейській молодіжній культурі, включно зі сленговими одиницями та скороченнями, які рідко представлені в традиційних навчальних посібниках. Часте повторення певних лексичних елементів у піснях чи діалогах сприяє автоматизації їхнього засвоєння, що позитивно позначається на формуванні активного словника [2]. Окрім того, учні отримують можливість спостерігати за тим, як певні слова або вирази змінюють свій зміст залежно від інтонації, невербальних засобів чи ситуативного контексту, що є важливою умовою успішного оволодіння мовою.

Не менш важливою є роль граматичних конструкцій, представлених у медіатекстах. Розмовні кінцеві форми, прагматичні частки та інтонаційні моделі краще сприймаються в живому контексті, ніж у формальному викладі підручника. Учні, які регулярно переглядають корейські серіали чи слухають діалоги у відеоконтенті, швидше розуміють функціонування структур із семантичними відтінками припущення, оцінки, емоційної реакції або ввічливості. Ці структури (зокрема – *잘아요*, *-는데요*, *-거 든요*) є важливими для досягнення комунікативної природності, проте засвоюються значно легше саме через регулярне сприйняття в автентичних

ситуаціях. У деяких випадках учні навіть неусвідомлено починають використовувати ці конструкції у власному мовленні, що свідчить про природний механізм мовної інтерналізації, характерний для процесів занурення в мову.

Психолінгвістичний вплив корейських медіатекстів полягає у здатності мультимодальних матеріалів активізувати різні канали сприйняття. Поєднання аудіо, відео та тексту сприяє ефективнішому засвоєнню мовного матеріалу. Емоційний компонент, властивий корейським драмам і музичним кліпам, підвищує рівень зацікавленості учнів, зміцнює асоціативні зв'язки й позитивно впливає на довготривалу пам'ять. Мотивація до навчання значно зростає, коли учні прагнуть зрозуміти репліки улюблених акторів чи зміст пісень, що стимулює їх до самостійної роботи з мовним матеріалом поза межами навчального середовища. Додатковим чинником є відчуття приналежності до глобальної спільноти шанувальників корейської культури, що формує соціально мотивоване бажання володіти мовою на більш високому рівні [3].

Особливу роль відіграє зниження мовного бар'єру, що спостерігається у тих учнів, які активно взаємодіють з медіаконтентом корейською мовою. Постійний контакт із природними інтонаційними моделями, емоційно забарвленими репліками та соціально маркованими формулами спілкування допомагає учням інтуїтивно оволодівати мовленнєвими структурами. Вони починають відтворювати інтонацію, темп мовлення, ритм та паузування, характерні для носіїв мови, що значно полегшує перехід від пасивного до активного володіння мовою. Важливо також те, що медіатексти часто демонструють широкий спектр соціальних ситуацій — від формального спілкування до дружніх розмов, що дає змогу учням зрозуміти різницю між рівнями ввічливості та їх доречне використання.

Корейські медіатексти також мають значний дидактичний потенціал для впровадження інтерактивних методів навчання. Робота з матеріалами K-drama може бути інтегрована в рольові ігри або створення коротких діалогів за мотивами переглянутого фрагмента; K-pop використовується для тренування фонетичних навичок та інтонації; webtoon — для розвитку читання та формування розуміння невербальних компонентів комунікації. Усе це сприяє формуванню комплексної іншомовної компетентності, де мовленнєві, соціокультурні та прагматичні навички взаємодіють між собою. Сучасні освітні практики також демонструють ефективність використання субтитрованих матеріалів: учні, які одночасно сприймають текст і аудіо, швидше засвоюють корейське письмо хангиль, підвищують навички читання та збільшують обсяг упізнаваної лексики [5].

Разом із тим використання медіатекстів потребує врахування певних труднощів. Велика кількість сленгових одиниць, еліптичних конструкцій та неофіційних мовних форм може призводити до змішування різних стилістичних рівнів. Учні важливо пояснювати різницю між формальною та неформальною мовою, а також звертати увагу на соціолінгвістичну зумовленість певних виразів [4]. Додатковою проблемою є необхідність ретельного добору матеріалу з огляду на вікові особливості учнів та їхній рівень володіння мовою. Також учитель має забезпечувати коректне інтерпретування культурних кодів, щоб уникати формування хибних уявлень про мовленнєві норми та соціальні ролі [4]. Окрім цього, існує ризик надмірної романтизації мовної та культурної поведінки персонажів медіатекстів, що може створювати викривлене сприйняття реального мовного середовища та комунікативних традицій Південної Кореї.

Висновок. Корейські медіатексти є потужним засобом формування іншомовної компетентності учнів, оскільки забезпечують доступ до автентичної мови, стимулюють мотивацію та сприяють природному зануренню в мовленнєве середовище. Їхній мультимодальний характер активізує різні когнітивні механізми сприйняття, а емоційно значущий контекст підвищує ефективність засвоєння лексики, граматики та фонетики. Разом із тим результативне використання медіатекстів потребує методично зваженого підходу, уникнення некоректного наслідування розмовних моделей та ретельного добору матеріалів. Перспективним напрямом розвитку є створення цифрових навчальних платформ, що інтегрують медіатексти з інноваційними технологіями навчання, сприяючи комплексному розвитку мовної компетентності учнів.

Список використаних джерел:

1. Кравченко, О. «Педагогічні умови формування медіаграмотності майбутніх вчителів у сучасних закладах вищої освіти». *Педагогіка*, 2020, № 31, с. 214–134. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/31.214134>
2. Безлюдна, В. «Застосування автентичних матеріалів як засобу формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів англійської мови у процесі дистанційного навчання». *PSV*, 2023. DOI: <https://psv.udpu.edu.ua/article/view/293495> psv.udpu.edu.ua
3. Зозуля, І. Є. «Використання аудіо- та відеоматеріалів у навчанні українській мові як іноземній». Вінницький національний технічний університет, 2022. DOI: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/40053/15118.pdf> ir.lib.vntu.edu.ua
4. Кирилович, О. Ф., Сойко, І. М. «Шляхи формування медіаграмотності учнів початкових класів на уроках мовно-літературної освітньої галузі». *Ped-Psyh*, 2025 (1). DOI: <https://doi.org/10.32782/3041-2021/2025-1-8>
5. Крат, Є. «Актуальні проблеми та перспективи використання автентичних відеоматеріалів під час проведення уроків». 2024. DOI: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/4f956082-6944-49d6-847c-5ae90d9a7661>

Гаврилюк Ксенія Юріївна, здобувач вищої освіти факультету іноземних мов
*Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського, Україна*

Науковий керівник: Пак А., старший викладач, Doctor of Philosophy in Korean
Language Education, кафедри германських і східних мов і методики їх навчання
*Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського, Україна*

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО ПІДХОДУ У НАВЧАННІ ЛЕКСИКИ НА УРОКАХ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ УЧНІВ 8-ГО КЛАСУ

1. Вступ

- У 8-му класі учні активно формують мовну базу, і лексика є ключовим компонентом у вивченні іноземної мови.
- Інтерактивний підхід дозволяє зробити процес засвоєння нових слів більш ефективним, захоплюючим та доступним.
- Використання інтерактивних методів підвищує залученість учнів, сприяє кращому запам'ятовуванню та застосуванню лексики на практиці..

2. Особливості інтерактивного підходу у викладанні лексики

- Залучення учнів до активної взаємодії через ігрові форми, групову роботу та цифрові інструменти.
- Використання мультимедійних засобів (відео, аудіо, презентацій) для візуалізації та контекстуалізації нової лексики.
- Створення комунікативних ситуацій, у яких учні можуть природно використовувати вивчену лексику.

3. Вікові особливості учнів 8-го класу

- Підлітки 13–14 років мають високу чутливість до візуального та емоційного контенту, що робить інтерактивні методи особливо ефективними.
- Інтерес до цифрових технологій, соціальних мереж та мультимедійного контенту сприяє кращому сприйняттю інтерактивних завдань.
- Необхідність розвитку навичок самостійного мислення та колективної роботи.

4. Практичні інтерактивні методи навчання лексики

- Онлайн-платформи та застосунки: використання Quizlet, Wordwall, Kahoot для повторення та закріплення слів у ігровій формі.
- Проєктна діяльність: створення постерів, мемів, коміксів або презентацій із новою лексикою.
- Ігрові технології: лексичні ігри, квест-уроки, ребуси, мовні батли.
- Рольові ігри та діалоги: використання лексики в інсценованих ситуаціях (наприклад, у кафе, у магазині, в школі).
- Лексичні щоденники: особисті глосарії учнів із прикладами, малюнками та асоціаціями.

5. Переваги та виклики інтерактивного навчання лексики

- Переваги: активізація мислення, краща мотивація, розвиток мовленнєвої активності, індивідуалізація навчання.

- Виклики: потреба у технічних засобах, підготовка інтерактивного контенту, контроль за дисципліною під час інтерактивних активностей.
- Шляхи подолання: планування структури уроку, чергування активностей, залучення учнів до створення матеріалів.

6. Висновки

- Інтерактивний підхід є ефективним засобом вивчення лексики на уроках корейської мови для учнів середньої школи.
- Завдяки поєднанню гри, творчості та сучасних технологій, учні краще засвоюють нові слова та вчаться використовувати їх у реальних ситуаціях.
- Подальший розвиток інтерактивних методик сприятиме підвищенню якості мовної освіти та зацікавленості учнів у вивченні корейської мови.

Присташ Руслана Русланівна, здобувач вищої освіти спеціальності А2 Дошкільна освіта

Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка, Україна

Сачик Богдана Андріївна, здобувач вищої освіти спеціальності А2 Дошкільна освіта

Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка, Україна

Науковий керівник: Івах Світлана Михайлівна, канд. пед. наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка, Україна

ЗМІСТОВІ АСПЕКТИ ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ У СТАРШОМУ ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Для дітей старшого дошкільного віку провідною стає позаситуативно-особистісна форма спілкування. Старший дошкільник має потребу у взаєморозумінні, співпереживанні, зміні в життєвій позиції; він концентрується на соціальному оточенні; людські взаємовідносини для нього набувають пріоритету порівняно із природним довкіллям [1, с. 83]. У спілкуванні дитина прагне до взаєморозуміння з дорослими, до пізнання довкілля, проявляє інтерес до нових знань, співпереживає з дорослими.

Для дитини «основним життєвим контекстом стає світ соціальних відносин дорослих людей, у який вона намагається ввійти і який перетворюється на центр, навколо якого обертається її життя. Зрозуміло, що змінюється характер спілкування малюка з дорослим: замість спільної предметної діяльності починає домінувати пізнавальна діяльність, що зумовлено прагненням до самостійності. Спільна з дорослим пізнавальна діяльність спрямовується на встановлення властивостей предметів найближчого довкілля, на опанування шляху «спроб і помилок» як способу ознайомлення із природою, предметами, людьми, самим собою. Провідним мотивом стає пізнавальний, а дитина є активним споживачем нової інформації» [2, с. 56].

Старший дошкільник прагне до правильності своїх дій, готовий змінювати власну позицію, дослухатися до порад дорослих заради досягнення спільної мети. Усе це, зі свого боку, сприяє засвоєнню дитиною моральних цінностей. Вона охоче з'ясовує у вихователя відповідність її поведінки загальноприйнятним нормам. У доброзичливій атмосфері дитина засвоює настанови дорослих, сприймає їхні поради.

Не менш ефективним видається і позаситуативно-особистісне спілкування дорослого і дошкільняти, упродовж якого формується цілеспрямована поведінка дитини. Така взаємодія соціалізує вихованця, налагоджує його різноманітні стосунки з однолітками й дорослими, які її оточують, долучає до моральних цінностей, орієнтує в суспільній сфері, збагачує уявлення про навколишній світ. Перелічені чинники тою чи тою мірою увиразнюють самостійність дитини. У спілкуванні з дорослим вона прагне поділитися своїми судженнями, розказати про власні вчинки і поступки інших людей.

Якісна доброзичлива сфера спілкування спонукає дошкільника до реалізації різноманітних особистісних здібностей, розвитку когнітивної сфери, зокрема зацікавленості, допитливості, а також до формування гуманного ставлення до людей,

культури міжособистісних взаємин, закріплення загальноприйнятний моральних уявлень.

Під час спілкування дитина збагачує свій словниковий запас, формує мовленнєві навички, накопичує соціальний досвід, опановує норми суспільного життя та взаємовідносин, моральні цінності. Наявність у неї власного бачення світу і досвіду емоційного реагування на нього, сформованих комунікативних навичок уможлиблює засвоєння дитиною етнопедагогічних здобутків суспільства.

Сучасні реалії життя вносять свої неминучі корективи у відносини між дорослими й дітьми. Залежність від гаджетів гальмує (а деколи й унеможлиблює) процес спілкування. Відсутність якісного спілкування, яке життєво необхідне дитині, спричиняє відчуженість, розбіжність, нерозуміння у її взаєминах. Усе це увиразнює необхідність просвітницької роботи педагогів серед батьків щодо проблем спілкування на засадах моральних цінностей.

Батьки вихованців мають усвідомлювати, що дитину потрібно безумовно любити і поважати просто за її існування поруч із ними, а не тільки за її добрі вчинки. Для правильного формування особистості дошкільника необхідно доброзичливо оцінювати його вчинки і шукати позитив у кожній дії, бажано при цьому давати їй словесну характеристику (наприклад, «Постарайся, ти сам зробиш», «Ти працює дуже гарно», «Молодчина, я бачу, що в тебе виходить» тощо). І навпаки, якщо вчинки дитини підлягають осуду, виправленню, потрібно тактовно (делікатно) розтлумачити їй, що вона допустила певні помилки, котрі завдають шкоди іншим, що вона може виправити свої дії. Батьківська підтримка і віра у потенціал дитини надають їй наснаги, впевненості у своїх можливостях. Тому доцільно використовувати відповідні фрази позитивної оцінки на кшталт що надають почуття впевненості: «Звичайно, це тобі під силу», «Ми в тебе віримо», «Бачиш, що зроблено просто чудово», «Ми з радістю допоможемо, якщо попросиш», «Ти впорасешся», «Помилятися – це природно». Не слід вживати негативно забарвлені характеристики поведінки дитини, оскільки вони спричиняють неправильну занижену самооцінку дошкільняти.

Надзвичайно дієвим вважаємо спосіб «активного слухання», де дорослий має показати, що він розуміє проблеми дитини, співпереживає їй, завжди залишатиметься поруч у скрутну хвилину. На думку науковців, «...активно слухати дитину – означає «повертати» їй у бесіді те, що вона вам розповіла, при цьому позначивши її почуття. Навчитися активно слухати непросто. При активному слуханні доводиться уважно спостерігати, емоційно відгукуватися, швидко схоплювати зміст, володіти мовою і багато іншим» [3, с. 157].

Для дитини спілкування з батьками є важливим чинником її нормального психічного розвитку. Зацікавленість, пізнання навколишньої дійсності, набуття соціального досвіду відбуваються за допомогою слова, мови, наслідування батьків, засвоєння норм поведінки. Як наголошує дослідниця С. Михальська, «...батьки дають словесну оцінку її поведінки. Ці оцінки формують першочергове ставлення до навколишнього світу та до себе. Потреба у взаєморозумінні і співпереживанні батьків виникає у зв'язку з інтересом дітей досвіту людських взаємовідносин і обумовлена оволодінням дітьми їхніми правилами і нормами. Дитина намагається досягти спільності поглядів із батьками. Це дасть дитині змогу пізніше використовувати їх як керівництво у своїх вчинках» [4, с. 36].

В умовах сучасного вітчизняного ЗДО діти старшого дошкільного віку мають можливість спілкуватися один з одним – дівчата і хлопці, разом отримувати нову інформацію й пізнавати довкілля, брати участь в ігровій та трудовій діяльності, а також спільно шукати механізми розв'язання проблемних ситуацій. Дитина вчиться узгоджувати власні дії з діями своїх однолітків, гуманно ставитися до них, інколи поступатися своїми бажаннями і йти на компроміс заради спільної мети.

Спілкування відіграє суттєву роль у розвитку моральних якостей дітей, прищепленні їм ціннісних орієнтирів. Зазвичай конфлікти між ними спричиняють наполягання на своєму, ігнорування думки ровесників, невміння й небажання зрозуміти інших, відсутність навичок застосування засвоєних норм поведінки на практиці.

Дитина старшого дошкільного віку прагне налагодити певні відносини з однолітками на основі спільних інтересів, взаємних симпатії й антипатії. Від товариськості, здатності зрозуміти іншого, зорієнтуватися у ситуації залежатиме сприятливий клімат у старшій групі, ЗДО, доброзичлива атмосфера і середовище в ній. Якщо дошкільник не має близьких друзів, то він болісно переживає свої самотність, зневіру, ізоляцію.

Отже, у спілкуванні формується емоційна, моральна й інтелектуальні сфери дитини старшого дошкільного віку, розвиваються її уява, пам'ять, сприймання та інші якості, вкрай необхідні для самостійної пізнавальної діяльності. Здійснена нами характеристика етапів спілкування дітей дошкільного віку та виокремлення особливостей кожного з них дає змогу наголосити на необхідності формування культури спілкування дітей старшого дошкільного віку.

Список використаних джерел:

1. Богуш А. Дошкільна лінгводидактика. Запоріжжя : Просвіта, 2008. 200 с.
2. Дурманенко О. Розвиток соціальної компетентності дошкільників у процесі спілкування з дорослими. *Молодь і ринок*. 2016. №7. С. 54–60.
3. Лисенко-Гелемб'юк К., Шуп'яна М. Вивчення психологічних особливостей спілкування у сучасній сім'ї та їх вплив на особистісне зростання дошкільника. *Освітній простір України*. 2017. Вип.9. С. 155–158.
4. Михальська С. Родинне спілкування як чинник мовленнєвого розвитку дошкільника. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2011. Вип. 5. С. 35–44.

Галань Катерина Василівна, здобувач ступеня магістра факультету педагогічної освіти

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Кінах Анастасія Василівна, здобувач ступеня магістра факультету педагогічної освіти

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Сірант Неля Петрівна, канд. пед. наук,
доцент кафедри початкової та дошкільної освіти

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

ІГРОВІ ОНЛАЙН-РЕСУРСИ ЯК ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

У сучасному освітньому просторі дедалі більшої актуальності набуває питання впровадження інноваційних технологій у навчальний процес. Особливо це стосується шкільної математики, яка вимагає від учнів не лише засвоєння формул і алгоритмів, а й розвитку логічного мислення, аналітичних здібностей, уміння аргументувати та обґрунтовувати свої дії. Одним із ефективних засобів формування цих навичок є використання ігрових онлайн-ресурсів, що поєднують навчання з елементами гри, стимулюючи інтерес учнів до предмета та сприяючи глибшому засвоєнню знань[1].

Ігрові онлайн-ресурси — це платформи, які поєднують у собі дидактичний матеріал з ігровими механіками: рівнями, балами, рейтингами, нагородами тощо. До таких ресурсів можна віднести платформи типу «LearningApps», «Kahoot!», «Matific», «GeoGebra», «Mathigon» та інші. Вони дозволяють вчителю створювати інтерактивні завдання, які орієнтовані на розвиток логічного мислення: задачі на закономірності, побудову алгоритмів, знаходження помилок у міркуваннях, роботу з графами, таблицями, діаграмами[4].

Використання таких ресурсів на уроках математики дає змогу реалізувати основні положення компетентнісного підходу, зокрема формування математичної компетентності. Учень не просто запам'ятовує правила, а набуває вміння застосовувати їх у різних ситуаціях, аналізувати умови задачі, робити висновки, формулювати гіпотези. При цьому навчальна діяльність стає більш цікавою та значущою для дитини, оскільки ігрова форма активізує емоційну сферу, підвищує мотивацію, створює атмосферу змагання.

Однією з головних переваг ігрових онлайн-ресурсів є можливість адаптації під рівень кожного учня. Багато платформ мають систему рівнів складності, що дозволяє кожному школяру працювати у своєму темпі та поступово ускладнювати завдання. Також учитель має можливість відстежувати результати учнів, аналізувати помилки, коригувати навчальний процес. Це сприяє реалізації принципів диференціації та індивідуалізації навчання[2].

Розвиток логічного мислення через онлайн-ігри також пов'язаний із формуванням навичок критичного мислення, умінням аналізувати інформацію, співвідносити дані, знаходити нестандартні рішення. Багато математичних ігор

вимагають від учнів не просто розв'язати задачу, а знайти найоптимальніший спосіб її виконання, порівняти варіанти, оцінити ефективність кожного з них. Це розвиває стратегічне мислення, що є надзвичайно важливим у сучасному світі.

Особливо актуальним є використання онлайн-ресурсів у контексті дистанційного та змішаного навчання, яке стало поширеним під час пандемії COVID-19 і зберігає актуальність у постпандемічний період. Онлайн-ігри дозволяють організувати повноцінний навчальний процес за межами класної кімнати, підтримуючи інтерес учнів до навчання, залучаючи батьків до освітнього процесу, створюючи нові форми взаємодії між учителем і учнями.

Проте впровадження ігрових онлайн-ресурсів потребує належної підготовки педагогів. Учитель повинен не лише володіти технічними навичками, а й методично грамотно інтегрувати ігрові елементи в урок, забезпечити доцільність їх використання, уникнути формалізму. Важливо пам'ятати, що гра — це не самоціль, а засіб досягнення навчальних результатів[3].

Можна стверджувати, що ігрові онлайн-ресурси є потужним інструментом інноваційного навчання, який, за умови правильного використання, сприяє розвитку логічного мислення учнів, підвищує ефективність навчального процесу та формує сучасні компетентності. У добу цифровізації освіти важливо не лише використовувати новітні технології, а й розуміти їхню педагогічну цінність, шукати шляхи інтеграції традиційних і новаторських підходів задля успішного формування особистості, здатної до критичного мислення, самостійного аналізу та ефективного вирішення проблем.

Список використаних джерел:

1. Барановська І. В. (2021). Використання ігрових онлайн-ресурсів у формуванні логічного мислення молодших школярів на уроках математики. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 86(2), 45-54. <https://doi.org/10.33407/itlt.v86i2.4095>
2. Грабовська Н. М. (2023). Інноваційні підходи до навчання математики засобами цифрових ресурсів. *Педагогічний альманах*, 53, 112-117.
3. Іванюк І. Я. (2020). Цифрові технології в освіті: тренди, виклики, перспективи. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 77(3), 1-14. <https://doi.org/10.33407/itlt.v77i3.3860>
4. Черниш О. В. (2024). Формування логічного мислення учнів засобами інтерактивних платформ на уроках математики. *Освітній простір України*, 35(1), 67-72.

Прокопенко Дар'я Сергіївна, здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту фізичної культури

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Україна

ІНКЛЮЗІЯ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН: РОЛЬ ЛОГОПЕДА В КОМАНДІ ПІДТРИМКИ

Інклюзія є соціальним феноменом, що забезпечує рівний доступ кожної особистості до освіти та соціального життя. Система інклюзивної освіти в Україні спрямована на створення безбар'єрного освітнього середовища для осіб з особливими освітніми потребами [1]. Вона впроваджується через партнерство державних структур, освітніх закладів та фахівців підтримки, що утворюють неподільну екосистему допомоги дитині. Роль учителя-логопеда у цій системі є пріоритетною, адже саме він забезпечує корекційно-розвиткову підтримку дітей з порушеннями мовлення.

Діяльність логопеда розширює межі стандартного корекційного підходу до усунення порушень звуковимови, адже охоплює розвиток комунікативних, когнітивних і соціальних навичок дитини. Завдяки інтеграції сучасних методів, таких як логопедичні ігри, цифрові платформи, аудіовізуальні тренажери, педагог може досягати посиленої мотиваційної спрямованості та залученості дітей до освітнього процесу.

В умовах інклюзії логопед стає членом міждисциплінарної команди, що включає психолога, асистента вчителя, педагогів і батьків [2]. Важливим елементом ефективної співпраці є систематичні спільні консилиуми, на яких задаються орієнтири корекційної роботи та відслідковується динаміка розвитку дитини. Основною метою цієї команди є підтримка цілісного розвитку дитини з огляду на її індивідуальні особливості.

Ефективність команди супроводу визначається спільною метою, узгодженістю дій і колективною відповідальністю. Логопед координує процес розвитку мовлення, проводить діагностику, складає індивідуальні корекційні програми (ІКП) та забезпечує взаємодію між педагогами та родиною [3]. Сучасна практика показує, що ефективні результати досягаються при інтеграції логопедичної роботи в освітній процес, коли мовленнєві вправи синтезуються з навчальним матеріалом. Особлива увага приділяється співпраці з батьками, адже саме родина сприяє неперервного й упорядкованого характеру корекційної роботи вдома.

Сучасні соціальні умови, зокрема воєнний стан в Україні, висувають нові вимоги для системи інклюзії. Фахівці мають зважати на психологічну травматизацію дітей, умови міграції, білінгвізм і коморбідні порушення розвитку. Пріоритетної уваги потребують діти внутрішньо переміщених осіб, для яких мовна та емоційна адаптація є подвійним викликом. У таких випадках логопед реалізує не лише педагогічну, а й психокорекційну функцію. Це потребує від логопеда не лише клінічних, а й комунікативних, аналітичних і консультативних експертних знань.

Важливим аспектом роботи є взаємодія логопеда з батьками дітей з порушеннями мовлення. Вона включає інформування, консультування та навчання батьків методам закріплення мовленнєвих навичок удома [5]. Результативна взаємодія передбачає створення єдиного інформаційного простору «логопед – педагог – родина», що дозволяє координувати результати роботи між учасниками та рекомендаціями онлайн. Ефективна співпраця базується на партнерстві та взаємній довірі, що забезпечує стабільні показники у розвитку мовлення дитини.

Професійна підготовка логопедів має відповідати міжнародним стандартам (ESLA, ASHA, IALP) [6]. Вона повинна забезпечити включення міждисциплінарного підходу, практичної підготовки, розвиток комунікативної компетентності та вміння працювати в команді. Суттєву роль має розвиток емоційного інтелекту логопеда, адже здатність розуміти емоційний стан дитини та її батьків підвищує ефективність корекційного процесу. Сучасний логопед виступає не лише спеціалістом корекційної педагогіки, а й координатором міждисциплінарної взаємодії, сімейним консультантом і педагогом.

Підсумовуючи, можна зазначити, що логопед у команді підтримки є центральним учасником процесу інклюзії. Його діяльність поєднує діагностику, корекцію, комунікацію та просвіту. У перспективі важливо розвивати науково-методичні центри підтримки логопедів, які створюватимуть умови для обміну досвідом, стажування та впровадження нових практик інклюзивної освіти.

Завдяки міжфаховій співпраці з педагогами та родиною логопед сприяє розвитку дитини не лише як учня, а й як повноцінного члена суспільства.

Список використаних джерел:

1. Нікітішин А. О. Еволюція наукових поглядів на призначення і роль оподаткування в системі суспільних відносин // Актуальні проблеми економіки. — 2011. — № 1. — С. 26–32.
2. Особливості діяльності інклюзивно-ресурсних центрів // Вісник післядипломної освіти. — 2019.
3. Павлюк Т. Проблема командування у реалізації психолого-педагогічного супроводу. — 2020.
4. Партнерська взаємодія вчителя-логопеда з батьками учнів з ООП. — Київ : Київський університет ім. Б. Грінченка, 2022.
5. Соха Н. В. Специфіка роботи вчителя-логопеда в умовах інклюзії // Інноваційна педагогіка. — 2023.
6. Development of inclusive education in Ukraine in the context of world trends // ResearchGate. — 2022.

Гіняга Руслана Дмитрівна, здобувач вищої освіти магістр
природничо-географічного факультету
*Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського,
Україна*

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЄКТУВАННЯ ХІМІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ В КУРСІ ХІМІЇ 7 КЛАСУ

У сучасних умовах реформування освіти педагогічне проєктування набуває особливого значення як один із ключових механізмів підвищення ефективності навчання. Згідно з Концепцією Нової української школи, навчання має бути орієнтоване на формування в учнів не лише предметних знань, ключових компетентностей, але й наскрізних навчальних вмінь, які включають критичне мислення, навички дослідження та вміння застосовувати знання на практиці [1]. Педагогічне проєктування хімічного експерименту у курсі хімії 7 класу є дієвим інструментом реалізації цієї концепції, оскільки дозволяє інтегрувати теоретичні знання та практичні дії учнів, створюючи умови для глибокого розуміння природничо-наукових явищ [2, 160].

Хімічний експеримент у 7 класі має особливе значення, адже цей навчальний етап є перехідним — від знайомства з базовими поняттями хімії до формування системних знань та дослідницьких навичок. Він сприяє розвитку в учнів таких ключових компетентностей, як здатність до аналізу й синтезу інформації, критичне мислення, уміння працювати в команді та висловлювати власну думку. У контексті Нової української школи акцент робиться на активних методах навчання, і тому педагогічне проєктування хімічного експерименту набуває стратегічної ролі у формуванні компетентного учня.

Інноваційні підходи до педагогічного проєктування передбачають використання сучасних технологій та методик, що забезпечують інтеграцію знань і розвиток дослідницьких умінь учнів. Серед таких підходів слід виділити технологію STEAM-освіти, яка поєднує науку, технології, інженерію, мистецтво та математику, створюючи міждисциплінарне середовище для навчання. Використання моделювання, цифрових лабораторій, інтерактивних симуляторів та кейс-методів дозволяє урізноманітнити форми проведення хімічних експериментів, підвищити інтерес учнів та стимулювати їхню активність.

Ключовими елементами педагогічного проєктування хімічного експерименту є: постановка дослідницького питання, формулювання гіпотези, вибір методів і засобів експерименту, проведення дослідження, аналіз результатів та формулювання висновків. Така структура сприяє розвитку у школярів дослідницької компетентності та формує науковий підхід до вирішення практичних завдань. Особливо важливим є залучення учнів до самостійного планування та реалізації експерименту, що формує їхню відповідальність, уміння працювати в команді та творчий підхід до вирішення проблем.

Аналіз педагогічної та методичної літератури [3, с.280] свідчить про те, що існує широкий спектр інноваційних методів, які можуть бути інтегровані у процес

педагогічного проектування хімічного експерименту. Це інтерактивні дослідження, навчання через гру, кейс-метод, проєктне навчання та дослідницькі лабораторії. Кожен із цих методів створює умови для активізації пізнавальної діяльності учнів, формування інтересу до хімії та розвитку практичних умінь, що відповідає стратегічним завданням Нової української школи.

Впровадження інноваційних підходів у педагогічне проектування хімічного експерименту на даний час є актуальною педагогічною проблемою, що потребує методичного супроводу як на теоретичному, так і на практичному рівнях, а саме: створення нових навчально-методичних матеріалів, розробки сценаріїв уроків та інструкцій для проведення експериментів. У цьому контексті важливим є обґрунтування вибору експериментальних тем, відповідних віковим особливостям учнів, їхнім інтересам та рівню підготовки. Методичне забезпечення експериментальної діяльності включає рекомендації щодо організації роботи, критерії оцінювання результатів, перелік необхідного обладнання та засобів [4,5].

Таким чином, педагогічне проектування хімічного експерименту з використанням інноваційних підходів є важливою складовою розвитку сучасної шкільної освіти. Воно сприяє формуванню в учнів дослідницької культури, підвищенню мотивації до вивчення хімії та розвитку ключових компетентностей. Подальші дослідження мають бути спрямовані на створення цілісних моделей педагогічного проектування та розробку методичних рекомендацій, які забезпечать ефективне впровадження інноваційних підходів у навчальний процес відповідно до вимог Нової української школи.

Список використаних джерел:

1. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. 40 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 10.10.2025).
2. Баханов К. Інноваційні системи, технології та моделі навчання в школі: Монографія / К. Баханов.- Запоріжжя: Просвіта, 2000.-160 с.
3. Бондар С. Перспективні педагогічні технології: навч. посіб./ С.Бондар, Л.Момот, Л. Липова, М.Головко/ За ред. С. Бондар.- Рівне: Тесіс, 2003.-280с.
4. Буджак Г. Метод проєктів як педагогічна технологія// Біологія і хімія в школі – 2001 -№1.-35с.
5. Бичков А. В. Метод проєктів у сучасній школі / А. В. Бичков. – М., 2000. – 126с.

Труш Софія, факультет педагогічної освіти
Україна

Кузик Олена, факультет педагогічної освіти
Україна

Науковий керівник: Сірант Н.П., доцент
Україна

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Актуальність. Сучасна початкова школа перебуває у процесі постійного оновлення змісту, форм і методів навчання. Упровадження інноваційних технологій у навчальний процес є необхідною умовою підвищення ефективності освітньої діяльності, розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів та формування в них ключових компетентностей. Як зазначає Т. Фефілова, педагогічна майстерність сучасного вчителя полягає у вмінні творчо використовувати інноваційні технології, поєднуючи традиційні та новітні підходи [1, с. 277-278].

В умовах реформування Нової української школи (НУШ) інноваційність виступає основою для розвитку мислення, креативності, комунікативності учнів. Особливо це стосується уроків математики, де нові технології дають змогу зробити навчання більш наочним, цікавим та практично зорієнтованим. Застосування інноваційних підходів допомагає вчителеві створювати ситуації успіху, стимулювати пізнавальну активність дітей і формувати позитивне ставлення до предмета. Крім того, використання сучасних технологій дозволяє індивідуалізувати навчання, враховувати темп роботи та рівень підготовки кожного учня.

Мета: Метою роботи є розкриття значення, особливостей та шляхів упровадження інноваційних технологій на уроках математики в початковій школі, а також аналіз ефективних форм і методів роботи, що сприяють підвищенню навчальної мотивації та формуванню математичної компетентності учнів.

Основний матеріал дослідження. Інноваційні технології навчання — це система педагогічних методів, прийомів і засобів, спрямованих на оновлення процесу навчання з урахуванням сучасних освітніх вимог. Згідно з Ю. Саєнко, інновації у педагогічній діяльності мають забезпечувати не лише засвоєння знань, а й розвиток особистості дитини, її самостійності та відповідальності за результати навчання [2, с. 281].

На уроках математики в початковій школі ефективними вважаються такі інноваційні технології:

- **Ігрові технології**, що забезпечують емоційну насиченість уроку та сприяють засвоєнню математичних понять через діяльність (математичні ігри, інтерактивні вправи, «подорожі», «аукціони знань»). Ігрова діяльність допомагає подолати страх перед складними завданнями, перетворює навчання на захопливий процес.
- **Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ)** — використання мультимедійних презентацій, інтерактивних дошок, онлайн-платформ (*LearningApps*, *Kahoot*, *Wordwall*), що допомагають візуалізувати абстрактні поняття та зробити навчання динамічним. Такі інструменти розширюють можливості учнів для самостійного пошуку інформації, взаємодії та самоперевірки.

- **Технологія розвитку критичного мислення**, яка передбачає постановку відкритих запитань, аналіз способів розв'язання задач, обговорення альтернативних підходів. Вона формує в дітей уміння аргументувати власну думку, оцінювати правильність суджень і приймати обґрунтовані рішення.

- **Інтеграційні технології**, що поєднують математику з іншими навчальними предметами (технологіями, Я досліджую світ, українською мовою), формуючи цілісну картину світу. Такі уроки сприяють формуванню міжпредметних зв'язків і практичному застосуванню знань.

Як зазначає Т. Білик, інтеграція інноваційних та інтерактивних елементів дозволяє зробити процес навчання математики не лише пізнавальним, а й особистісно зорієнтованим [3, с. 100-101]. Учні вчаться застосовувати математичні знання у життєвих ситуаціях, розв'язувати проблеми, співпрацювати у групах. Важливим напрямом є також використання STEM- та STEAM-підходів, які стимулюють дослідницьку активність і формують навички практичного мислення.

Ключову роль у реалізації інноваційного підходу відіграє вчитель, який має бути фасилітатором, організатором та мотиватором навчального процесу. Саме він створює умови для самовираження учнів, заохочує їх до спільної діяльності, підтримує інтерес і впевненість у власних силах. Від його професійної майстерності, педагогічної культури та готовності до інновацій залежить якість засвоєння знань і рівень розвитку учнів.

Висновки. Інноваційні технології на уроках математики в початковій школі забезпечують розвиток логічного, критичного та креативного мислення молодших школярів. Їх застосування сприяє формуванню стійкої навчальної мотивації, розвитку самостійності, а також підвищує інтерес до вивчення математики. Ефективне впровадження інновацій можливе лише за умови постійного професійного зростання педагога, його готовності до експериментування, саморефлексії та використання сучасних цифрових ресурсів.

Отже, упровадження інноваційних технологій є не лише вимогою часу, а й необхідною умовою для підготовки сучасного компетентного учня, здатного успішно адаптуватися до викликів XXI століття.

Список використаних джерел:

1. Білик Т. Інтеграція інноваційних елементів та інтерактивних технологій на уроках математики в початковій школі // Наукові записки. – 2021. – Вип. 61. – С. 100–108. <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/3026/2453>
2. Глазова, В., Пашенко, І., & Чебійко, Є. (2024). Інноваційні інструменти та платформи для інтерактивного онлайн-навчання математики. *Технології електронного навчання*, 8, 37–43. <https://doi.org/10.31865/2709-840082024316944>
3. Саєнко Ю. Інноваційна діяльність педагога у сучасній школі. – Харків: Основа, 2021. – С. 280–286.
4. Фефілова Т., Саєнко Ю. Витоки педагогічної майстерності. – Кривий Ріг: КДПУ, 2015. – С. 278–283. vpm_2015_16_38.pdf

Дейнеко Лев Миколайович, здобувач вищої освіти педагогічного факультету
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК КАТАЛІЗАТОР РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ

У сучасному освітньому просторі, орієнтованому на цифрову трансформацію суспільства, вивчення інформатики набуває стратегічного значення, особливо на початковому рівні освіти. Метою шкільного курсу є не лише ознайомлення учнів з основами комп'ютерної грамотності, але й формування критичного та алгоритмічного мислення, а також цифрової компетентності, необхідної для успішної адаптації в інформаційному світі.

Традиційні методи навчання часто виявляються недостатньо ефективними для залучення молодших школярів та забезпечення глибинного розуміння складних концепцій, таких як алгоритми, кодування та обробка даних. Це вимагає впровадження інноваційних технологій та педагогічних підходів, які роблять навчальний процес інтерактивним, особистісно-орієнтованим та мотивуючим.

Інноваційні технології на уроках інформатики в початковій школі виступають каталізатором для реалізації основних засад Нової української школи (НУШ), а саме компетентнісного підходу [4]. Вони дозволяють перетворити пасивне засвоєння знань на активну діяльність, де учень є головним суб'єктом освітнього процесу, а вчитель - фасилітатором. Основним завданням стає вибір та методично грамотна інтеграція тих інструментів, які найкраще сприяють досягненню цих освітніх цілей.

Однією з найбільш ефективних інновацій у початковій інформатиці є використання систем візуального блочного програмування (Scratch, Code.org). Ці платформи дозволяють учням освоювати основи алгоритмізації та кодування без необхідності вивчення складного синтаксису:

- Складання блоків у послідовності для створення анімацій, ігор чи історій конкретизує абстрактні поняття циклів, умов та змінних. Методика використання візуального блочного програмування є надзвичайно важливою для формування алгоритмічних навичок [5].

- Учні мають змогу створити власні освітні продукти. Це не лише закріплює знання, а й розвиває творчі здібності та навички проєктного управління.

- Інтеграція ігрових елементів (завдання, рівні, нагороди) сприяє глибшому залученню до навчального процесу. Використання гейміфікації є ефективним інструментом підвищення мотивації до вивчення інформатики [2].

Інтеграція освітньої робототехніки (наприклад, LEGO Education, Bee-Bot) та STEM-підходу є потужним інструментом для розвитку обчислювального мислення [3].

- Робототехніка забезпечує наочну ілюстрацію зв'язку між алгоритмом та фізичним результатом (рухом робота). Учні вчаться декомпозиції, пошуку та виправленню помилок у реальному часі.

- Завдання з робототехніки природно інтегрують знання з математики та конструювання, реалізуючи ключовий принцип STEM-освіти. Це сприяє формуванню цілісної наукової картини світу.

Використання хмарних платформ (Google Workspace, Learning Management Systems) у початковій школі знайомить учнів із сучасними інструментами для спільної роботи та обробки інформації.

- **Розвиток Навичок Співпраці:** Спільне редагування документів, створення презентацій чи електронних таблиць в режимі реального часу формує навички командної роботи та цифрового етикету.

- **Цифрова Компетентність:** Хмарні технології є важливим засобом формування цифрової компетентності молодших школярів на уроках інформатики [1].

Успішне впровадження інноваційних технологій вимагає від вчителя не лише технічної грамотності, а й методичної готовності до інтеграції цих засобів у дидактичний процес. Вчитель має перейти від ролі транслятора знань до навігатора та тьютора, який проєктує навчальні ситуації, що стимулюють самостійну пізнавальну діяльність. Недостатня підготовка педагогів щодо новітніх інструментів є ключовим викликом. Важливою є методична підтримка вчителя щодо реалізації компетентнісного підходу до викладання інформатики в умовах НУШ [4]. Одним з можливих рішень є систематичне підвищення кваліфікації та створення професійних спільнот.

Інноваційні технології є невід'ємною частиною сучасного уроку інформатики в початковій школі. Їхнє використання, зокрема візуальне програмування [5], освітня робототехніка [3] та хмарні сервіси [1], забезпечує не лише підвищення інтересу та мотивації учнів [2], але й якісне формування ключових компетентностей: алгоритмічного, критичного та обчислювального мислення, а також навичок колаборації та цифрової грамотності.

Успішна інтеграція цих інструментів залежить від професіоналізму педагогів, їхньої готовності до інноваційної діяльності та створення гнучкого, проєктно-орієнтованого освітнього середовища. Інновації на уроках інформатики – це не данина моді, а стратегічна інвестиція у формування майбутнього покоління, здатного ефективно функціонувати та творити в умовах цифрової економіки.

Список використаних джерел:

1. Бербец, В. М. (2022). Використання хмарних технологій у формуванні цифрової компетентності молодших школярів на уроках інформатики. *Інформаційні технології в освіті*, 3(52), 25–34.
2. Aristova, N., & Makhovych, I. (2022). ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ КОМП'ЮТЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ. *Дидактика 2022*. https://doi.org/10.32751/world_didactics2
3. Morze, N., Strutynska, O., & Umryk, M. (2018). ОСВІТНЯ РОБОТОТЕХНІКА ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ STEM-ОСВІТИ. *Електронне наукове фахове видання "ВІДКРИТЕ ОСВІТНЄ Е-СЕРЕДОВИЩЕ СУЧАСНОГО УНІВЕРСИТЕТУ"*, (5), 178–187. <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2018.5.178187>
4. Федяєва, В. Л. (2023). Компетентнісний підхід у концепції «Нова українська школа»: плюси, мінуси, перспективи втілення. *Наукові записки: педагогіка, психологія*, (102), 49–54. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2023-102-2>
5. Тітова, О. (2022). Створення комп'ютерної гри «Змійка» засобами візуального програмування Scratch. *Комп'ютерні науки: сучасний стан та перспективи розвитку*, (2), 82–88. <https://doi.org/10.32782/1995-0519.2022.2.8>

Педурян Яна Сергіївна, здобувач вищої освіти
факультету реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Хортицька національна академія, Україна

Науковий керівник: Ключкова Юлія Володимирівна, доцент кафедри спеціальної освіти, доктор філософії
Хортицька національна академія, Україна

КОРЕКЦІЯ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА ДОПОМОГОЮ ПАЛЬЧИКОВОГО ТЕАТРУ

Корекція мовлення у дітей з аутизмом старшого дошкільного віку за допомогою пальчикового театру є однією з ефективних форм інтеграції ігрової та логопедичної діяльності, спрямованої на стимуляцію мовленнєвого, когнітивного та емоційно-комунікативного розвитку дитини. У дітей з аутичним спектром спостерігаються істотні труднощі у формуванні комунікативних навичок, порушення у розумінні зверненого мовлення, обмеження в активному словнику, а також проблеми з артикуляцією та просодичною організацією мовлення. Тому використання пальчикового театру як корекційного засобу має важливе значення для розвитку не лише мовленнєвих, але й психомоторних, емоційно-вольових та соціальних компонентів комунікації.

Пальчиковий театр являє собою різновид ігрової діяльності, що включає розважальні ігри, короткі вистави та інсценівки казок, у яких використовуються ляльки, надягнені на пальці, які виконують ролі відповідних персонажів. Під час такої гри дитина зазвичай рухає одним або кількома пальцями, озвучуючи дії героїв і, за потреби, перебуваючи за ширмою. Однак проведення вистави можливе і без неї – дитина може вільно пересуватись по кімнаті, демонструючи рухи персонажів. За допомогою цього виду театру можна одночасно відтворювати кілька образів, наприклад у казках «Ріпка», «Вовк і семеро козенят», «Гуси-лебеді» тощо. Якщо у виставі задіяно багато героїв, її можуть спільно показувати двоє або троє дітей, розташованих за ширмою [1, с. 23].

Пальчиковий театр базується на принципі поєднання рухової активності дрібної моторики з мовленнєвими стимуляціями, що сприяє активізації мовних центрів головного мозку, формуванню нових нейронних зв'язків та розвитку мовно-рухових координацій. Доведено, що розвиток дрібної моторики безпосередньо пов'язаний з розвитком мовлення, адже сенсомоторна стимуляція пальців рук впливає на активність зон кори головного мозку, які беруть участь у формуванні мовленнєвих навичок. Використання театралізованих елементів, зокрема мініатюрних ляльок, масок або накладок на пальці, створює ситуацію емоційного залучення, знижує тривожність дитини, стимулює її до спонтанного мовлення і водночас формує інтерес до спільної діяльності з дорослим або з однолітками.

Метою використання пальчикового театру є формування у дітей з аутизмом старшого дошкільного віку навичок комунікації та ведення діалогу. Головними завданнями є розвиток уміння послідовно та зв'язно висловлювати власні думки, будувати розгорнуте мовленнєве висловлювання, формування здатності до взаємодії, домовленості та побудови спільної діалогічної гри.

Пальчиковий театр є не лише формою розваги, а й потужним засобом розвитку мовлення та формування комунікативних умінь у дітей з аутизмом старшого дошкільного віку. Застосування цього методу сприяє:

1) збагаченню словникового запасу – під час пальчикових ігор дитина знайомиться з новими словами, описує дії персонажів, відтворює вірші та потішки;

2) розвитку пам'яті – засвоюючи тексти, рими та послідовність рухів, дитина тренує як механічну, так і довільну пам'ять;

3) оволодінню рольовою поведінкою – пальчиковий театр дозволяє дитині виконувати різні ролі, що стимулює розвиток уяви, емпатії та емоційного інтелекту;

4) тренуванню голосу та інтонаційної виразності – намагаючись передати голоси героїв, дитина вчиться змінювати тембр, силу та інтонацію мовлення, роблячи його більш живим і природним;

5) розвитку творчих здібностей – виготовлення ляльок, декорацій, а також самостійне створення сюжетів сприяє формуванню креативності та образного мислення;

6) підвищенню концентрації уваги – завдяки яскравим персонажам і динамічним сюжетам дитина утримує інтерес до діяльності, вчиться зосереджуватися та слідувати за послідовністю подій [2, с. 11].

Корекційно-розвивальний ефект пальчикового театру полягає в поступовому розширенні мовленнєвої активності через імітацію, наслідування, відтворення коротких реплік і діалогів, що поступово переходить у самостійне висловлювання. Для дітей з аутизмом характерна обмежена здатність до символічної гри, тому введення пальчикового театру дозволяє у доступній формі опанувати основи рольової поведінки, відпрацьовувати прості комунікативні сценарії та розвивати розуміння мовленнєвих інтенцій. Через повторювані сценки, короткі віршовані діалоги або звуконаслідувальні вправи дитина поступово засвоює структуру висловлювання, інтонаційні особливості фрази, а також звикає до необхідності вступати у мовленнєву взаємодію.

Важливою складовою цього процесу є емоційна складова театралізованої діяльності. Діти з аутизмом часто виявляють труднощі у вираженні та розпізнаванні емоцій, що ускладнює соціальну комунікацію. Через пальчиковий театр створюється безпечний простір для прояву емоцій через гру: дитина може «говорити» від імені персонажа, що знижує напруження, знімає страх перед висловлюванням і дозволяє поступово розширювати спектр комунікативних реакцій. Одночасно в дитини формується здатність до емоційної ідентифікації та співпереживання, що має важливе значення для розвитку соціальної компетентності.

Пальчиковий театр сприяє формуванню фонематичного слуху, ритмічної організації мовлення, розвитку граматичної правильності, удосконаленню артикуляційних навичок. Повторювані ритмічні дії, супроводжені мовленнєвими формулами, допомагають дитині запам'ятовувати слова та фрази, що полегшує засвоєння лексичних одиниць. Додатково ця методика дозволяє стимулювати увагу, зосередженість, зорово-рухову координацію, що має комплексний вплив на розвиток вищих психічних функцій.

Основними перевагами використання пальчикового театру як засобу корекції мовлення у дітей з аутизмом старшого дошкільного віку є:

1) легкість у застосуванні – пальчиковий театр не вимагає спеціального обладнання чи складних декорацій, що робить його доступним у будь-яких умовах;

2) залученість та інтерес дітей – динамічні, яскраві та емоційні пальчикові іграшки привертають увагу дітей і викликають бажання гратися;

3) розвиток дрібної моторики – виконання дрібних рухів пальцями та маніпуляції з ляльками сприяють формуванню моторних навичок рук;

4) стимуляція біологічно активних зон – пальчиковий масаж та вправи активують біологічно активні точки на долонях, що позитивно впливає на мовленнєвий розвиток;

5) збагачення словникового запасу – використання вербального матеріалу (віршів, потішок, казок) під час театралізації знайомить дитину з новими словами та розширює словниковий запас;

6) розвиток кінестетичних відчуттів – гра з ляльками, виготовленими з різних матеріалів, стимулює тактильні відчуття дитини [3, с. 139].

Отже, можна зробити висновок, що пальчиковий театр у корекції мовлення дітей старшого дошкільного віку з аутизмом виконує не лише логопедичну, а й психотерапевтичну функцію. Він допомагає долати комунікативні бар'єри, формує базові навички діалогічного мовлення, стимулює мотивацію до спілкування і забезпечує поступовий перехід від невербальних до вербальних форм взаємодії. Використання цього методу у системі комплексної корекційно-розвивальної роботи сприяє гармонізації мовленнєвого, емоційного та соціального розвитку дитини, підвищує її адаптаційні можливості та створює умови для більш ефективної інтеграції у навчальне середовище.

Список використаних джерел:

1. Олійник О. М. Театрально-ігрова діяльність в умовах дошкільного навчального закладу: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: ФОП Волощук В. О., 2017. 163 с.
2. Березіна О. М., Гніровська О. З., Линник. Т. А. Грайлик: програма з організації театралізованої діяльності в дошкільному навчальному закладі. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 56 с.
3. Зелінська-Любенко К. О. Розвиток дрібної моторики у дітей із мовленнєвими порушеннями. *Європейські інтеграційні процеси у фізичному вихованні та спорті*. 2024. №1. С. 123-152.

Коваленко Анастасія Володимирівна, здобувачка вищої освіти ступеня магістра, спеціальність 012 «Дошкільна освіта»

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

КОРЕКЦІЯ ТРИВОЖНОСТІ ТА СТРАХІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Актуальність дослідження. Сучасна Україна переживає період глибоких соціальних і безпекових трансформацій, що супроводжуються повномасштабною війною, внутрішнім переміщенням населення та руйнацією звичного життєвого укладу. Особливо вразливою у цих умовах є категорія дітей 5–6 років, які ще не мають достатніх когнітивних, емоційних і поведінкових механізмів для саморегуляції та подолання стресогенних впливів. У старшому дошкільному віці відбувається інтенсивне формування емоційної саморегуляції, базової довіри до світу та первинних уявлень про безпеку; хронічна тривожність і страхи здатні порушувати ці процеси та призводити до довготривалих негативних наслідків для психічного здоров'я. Зростає кількість дітей з ознаками емоційного неблагополуччя (гіперзбудливість, апатія, страх розлуки, порушення сну, соматичні скарги, зниження пізнавальної активності), що особливо виражено в сім'ях ВПО та у дітей, які зазнали втрат або перебували у прифронтових зонах. Теоретичні й практичні підходи до подолання цих явищ активно розробляються (зокрема арт- та ігрові втручання, програми профілактики), однак бракує цілісних рішень, адаптованих до сучасних викликів і контексту воєнного часу [1; 2; 5].

Мета дослідження. Теоретично обґрунтувати та практично реалізувати корекційно-розвиткову програму зі зниження тривожності та подолання страхів у дітей 5–6 років із урахуванням вікових та індивідуально-психологічних особливостей.

Методи та організація дослідження. Застосовано поєднання теоретичних (аналіз і узагальнення наукових джерел) та емпіричних методів (спостереження у ЗДО, анкетування батьків і педагогів, психодіагностика). Для оцінювання рівня емоційної напруги та змісту страхів використано адаптовані методики: проєктивні малюнкові тести «Намалюй свій страх», «Неіснуюча тварина», модифіковані шкали тривожності для дошкільників і оцінювання соціально-поведінкових проявів [4; 5]. Корекційний вплив реалізовано протягом 8–10 занять у малих групах (2 рази на тиждень, 25–30 хв) із включенням індивідуальних сесій за потреби.

Основні результати та новизна. Запропоновано інтегративну програму, що поєднує ігрову, арт- та казкотерапію, дихальні й тілесно-орієнтовані релаксаційні практики, елементи когнітивно-поведінкового тренінгу (ідентифікація «тривожних думок», переформулювання, тренування навичок самозаспокоєння), а також соціально-комунікативні вправи [2; 3]. Програма складається з трьох модулів: 1) «Безпека і довіра»; 2) «Впізнаю та керую емоціями»; 3) «Я сміливий і компетентний». За підсумками спостережень і повторної діагностики зафіксовано зменшення інтенсивності тривожних реакцій і частоти типових страхів, покращення поведінкової адаптації та якості сну, а також зростання показників емоційної саморегуляції та просоціальної взаємодії [1].

Практична значущість. Матеріали можуть бути впроваджені у роботу практичного психолога ЗДО, центрів психосоціальної підтримки та у взаємодію з

батьками (тренінги, «щоденники емоцій», домашні ігрові практики). Комплект вправ і сценарії занять легко адаптується до ресурсів закладу й індивідуальних потреб дитини, сприяє розвитку резилієнтності та профілактиці невротичних проявів перед переходом до школи [1; 2].

Висновки. Старший дошкільний вік є сенситивним періодом для формування емоційної саморегуляції; інтегративна програма, що поєднує ігрові, арт- та тілесно-орієнтовані підходи з елементами КПТ, забезпечує значущі покращення емоційного стану й поведінкової адаптації дітей [1–3]. Залучення батьків підсилює ефекти втручання та полегшує перенесення навичок у повсякденне життя. Подальші дослідження — довгострокове відстеження стійкості результатів і масштабування програми в громадах.

Список використаних джерел:

1. Олійник М. І., Романова Н. Г. Програма корекції та профілактики тривожності у дітей старшого дошкільного віку. Наукові записки НаУКМА. 2021. Т. 4. С. 45–52.
2. Тарапата І. І., Тимків Л. С. Арт-терапія як засіб подолання страху у дітей дошкільного віку. Молодий вчений. 2019. №10 (74). С. 114–119.
3. Борисенко З., Стець В. Використання мулъттерапії у роботі зі страхами. Молодь і ринок. 2022. №9–10 (207–208). С. 97–101.
4. Коваленко І. Ю. Психологічні особливості страхів у дошкільників: від теорії до практики. Психологічний огляд. 2020. Т. 25, № 4. С. 112–126.
5. Center on the Developing Child at Harvard University. Persistent Fear and Anxiety Can Affect Young Children's Learning and Development. URL: <https://developingchild.harvard.edu/resources/persistent-fear-and-anxiety-can-affect-young-childrens-learning-and-development/> (дата звернення: 14.01.2025).

Колісник Васирина Андріївна, здобувачка вищої освіти ЗМФіл-62у

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Україна

Науковий керівник: Філінюк Валентина Анатоліївна, канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри української мови та літератури

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Україна

КРЕАТИВНІ ЗАВДАННЯ ЯК ЗАСІБ АКТУАЛІЗАЦІЇ ЗНАНЬ ПРО ПРЯМУ ТА НЕПРЯМУ МОВУ В СТАРШИХ КЛАСАХ

У контексті вивчення синтаксису в 11 класі особливої уваги потребує робота над прямою та непрямою мовою, оскільки це явище поєднує граматичні та стилістичні аспекти. Старшокласники не лише повинні правильно трансформувати висловлювання, а й навчитися добирати найбільш адекватний спосіб передачі думки залежно від мовленнєвої ситуації. Саме тому вправи з цієї теми мають містити різнорівневі творчі завдання, такі як:

Рольові завдання. Інноваційною формою закріплення є рольові ігри, коли здобувачі освіти виступають у ролі співрозмовників, журналістів, письменників чи критиків. Цей прийом відповідає вимогам компетентнісного підходу, бо формує не лише знання, а й комунікативні вміння.

Приклади (рівень стандарту):

1. «Діалог у кав'ярні»: двоє учнів складають діалог, третій – оформлює його з прямою мовою, а четвертий – перетворює на непряму.

2. «Шкільна газета»: учні беруть інтерв'ю у вчителя чи однокласника й записують відповіді у двох варіантах – прямою та непрямою мовою.

Приклади (профільний рівень):

1. «Судове засідання»: група відтворює уявний процес, де адвокат, свідок і суддя ведуть діалог. Завдання – передати частину реплік прямою мовою, а частину – непрямою, аргументуючи вибір.

2. «Прес-конференція»: один учень виступає у ролі відомої особи (письменника, політика, науковця), інші – журналісти. Після діалогу потрібно підготувати короткий звіт із цитатами та непрямою передачею відповідей.

3. Згідно з рекомендаціями С. Омельчук, подібні вправи «розвивають у школярів уміння не лише відтворювати правила, а й використовувати їх у реальних мовленнєвих ситуаціях, що робить навчання максимально наближеним до життя» [1, с. 5].

Креативні домашні завдання.

Домашнє завдання (рівень стандарту)

Завдання 1. Літературний репортаж. Учень обирає сцену з будь-якого художнього твору і переказує її у вигляді короткого репортажу для газети. Обов'язкова умова: частина реплік має бути оформлена прямою мовою, частина – непрямою.

Завдання 2. Пост для соцмереж. Написати пост для соцмережі «Instagram» / «Facebook» від імені літературного героя. Завдання: передати його думки непрямою мовою, а діалог з іншими персонажами – прямою.

Завдання 3. Кінозвіт. Переглянути фрагмент фільму або серіалу (можна дати уривок на уроці). Записати 5–7 реплік персонажів прямою мовою, а потім – перетворити їх на непряму.

Завдання 4. Мем чи комікс. Створити комікс або мем із 3–4 репліками. Репліки записати прямою мовою, а пояснення під зображенням – непрямою.

Домашнє завдання (профільний рівень)

Завдання 1. Подкаст або діалог. Учні записують короткий подкаст (2–3 хвилини) або діалог на сучасну тему («Медіа і молодь», «Вплив соцмереж»). Потім письмово подають сценарій: спочатку прямою мовою, а далі перетворюють його на непряму.

Завдання 2. «Лови цитату». Знайти улюблену цитату відомої людини (письменника, співака, спортсмена) і записати її у двох варіантах: прямою мовою та непрямою.

Завдання 3. Журналістське завдання. Підготувати мініінтерв'ю з реальним дорослим (наприклад, із батьками чи знайомими). Інтерв'ю подати у двох формах:

- текст із прямою мовою (репліки);
- короткий звіт із непрямою передачею висловлювань.

Завдання 4. «Щоденник героя». Напиши одну сторінку «щоденника» від імені героя української або зарубіжної літератури, яка передає діалог героя з іншою особою: спочатку прямою мовою, а потім непрямою.

Аналіз методичних підходів до закріплення знань з теми «Пряма та непряма мова» свідчить, що ефективність цього процесу визначається різноманіттям форм роботи та вмінням учителя поєднувати традиційні й інноваційні засоби навчання. Закріплення матеріалу не зводиться лише до механічного повторення правил, а перетворюється на цілеспрямовану діяльність, що формує в учнів уміння застосовувати знання в різних мовленнєвих ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Омельчук С. Комунікативно-функційний підхід до вивчення синтаксису. *Дивослово*, 2007. №1. С. 2–9.

Мединська Дарина Іванівна, здобувач вищої освіти факультету іноземних мов
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського», Україна

Науковий керівник: Лук'янченко Ірина Олегівна, канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри германської філології та МВІМ
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського», Україна

ЛІНГВОДИДАКТИЧНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У сучасній українській освітній системі знання іноземної мови розглядається як невід'ємна складова ефективного виконання професійних і соціальних функцій. Підтвердженням цього є державна політика відображена у низці нормативних документів, серед яких закон України №9432 від 26.06.2024 р. про новий статус англійської мови в Україні [2], Концепція НУШ [5] і Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти №1392 від 23.11.2011 р. [1]. Згідно з цими документами, навчання іноземної мови має на меті формування іншомовної комунікативної компетентності (ІКК).

Враховуючи зазначене, нашу увагу привернула проблема формування англomовної граматичної компетентності (АГК) старшокласників, як одна із ключових компонент ІКК. Зазначимо, що сучасна школа має забезпечити не лише засвоєння правил граматики, а й розвиток умінь застосовувати їх у комунікативній діяльності. Саме тут на допомогу приходять інтерактивні технології навчання, які створюють умови для активної взаємодії учнів із навчальним матеріалом та між собою.

Вивчення публікацій свідчить, що проблема формування граматичної компетентності висвітлювалась у низці робіт вчених-методистів, як-от: О. Бігич, О. Вовк, О. Гурман, О. Касаткіна, О. Коломінова, К. Крутій, С. Ніколаєва, В. Осідак, С. Роман, І. Тригуб, Л. Черноватий, В. Aarts, В. Fernández, A. Hirsh, A. Rossiter та інших дослідників. У свою чергу, зміст поняття «інтерактивні технології», їх призначення та позиція в освітньому процесі вивчалась у роботах О. Близнюк, І. Богданова, С. Гончарова, С. Грабовського, А. Завалевської, С. Кашлевої, С. Крамаренко, Н. Литовченко, О. Пометун, Г. Селевко, Т. Хлебникової, В. Шарко, A. Ittel & D. Raufeld, L. Schiffler, C. Schnelle та ін. Проте, здійснений нами аналіз публікацій засвідчив деякі суперечності між неповною теоретичною і методичною розробленістю проблеми використання інтерактивних технологій як засобу формування АГК старшокласників в педагогічній теорії та практиці і одночасно необхідністю забезпечення достатнього рівня сформованості вмінь АГК учнів старшої (профільної) школи.

Тому метою нашого дослідження стала розробка лінгводидактичної моделі для формування АГК старшокласників засобами інтерактивних технологій.

На основі аналізу наукових джерел за нашою проблемою [3; 4], ми розглядаємо АГК учнів старших класів як здатність правильно й нормативно оформлювати свої висловлювання (усні та письмові) відповідно до вимог навчальної програми; володіти знаннями правил утворення граматичних форм; опанувати навички коректного використання граматичних часів та вміти застосовувати граматичні структури у всіх видах англомовної комунікативної діяльності.

Дослідження інтерактивних технологій дозволяє визначити найбільш, на нашу думку, доцільні для практичного використання в освітньому процесі, який спрямований на формування АГК старшокласників. Особливості застосування інтерактивних технологій на уроках англійської мови в старших класах полягають у використанні різноманітних когнітивних прийомів, що активізують пізнавальну діяльність учнів та сприяють їхній комунікативній взаємодії під час спільної роботи; залученні всіх учнів до участі на кожному етапі освітнього процесу; організації командної роботи та самостійного пошуку рішень; врахуванні думки кожного учасника; розвитку творчих здібностей учнів; а також створенні позитивної й емоційно насиченої атмосфери на уроці [3; 6]. З урахуванням цього, по-перше, ми виокремлюємо традиційні інтерактивні технології, а саме: кооперативні технології навчання, або методи групової роботи, технології колективно-групового навчання, технології ситуативного моделювання, технології опрацювання дискусійних питань. Їхня ефективність ґрунтується на постійній взаємодії вчителя та учнів, активній творчій діяльності, спільному вирішенні завдань і плідній командній роботі. По-друге, наголошуємо на ефективності застосування завдань на базі он-лайн сервісів, як-от: Kahoot, LearningApps, Padlet, FigJam), а також мультимедійних презентацій. Вважаємо, що наша модель має інтегрувати сучасні інтерактивні інструменти з традиційними інтерактивними технологіями навчання.

Модель уявляє собою спрощене мисленнєве або знакове представлення будь-якого об'єкта чи сукупності об'єктів, що слугує їхнім «замінником» або інструментом для роботи з ними, зокрема в освітньому процесі. Представимо розроблену нами модель у графічному вигляді:

Таблиця 1

**Лінгводидактична модель формування АГК старшокласників
засобами інтерактивних технологій**

Етапи	Мета	Прийоми навчання	Типи вправ
граматико-презентаційний	активізації раніше засвоєного граматичного матеріалу та пред'явлення нового мовного зразка	візуалізація за допомогою малюнків, закінчення фрази, ігри пантоміма; поєднання двох частин речення, трансформація; групування граматичних явищ на основі їх властивостей; mindmap; завдання на основі он-лайн технологій, мультимедійні презентації; робота з сервісами LearningApps, FigJam, Padlet; мовні конкурси.	вмотивовані; некомунікативні, умовно-комунікативні, рецептивно-репродуктивні, зі штучно створеними опорами; з рольовим ігровим компонентом, з он-лайн граматичним тренажером, он-лайн дошками;

Продовження табл. 1

Етапи	Мета	Прийоми навчання	Типи вправ
граматико-тренувальний	формування граматичних мовленнєвих навичок, автоматизація дій учнів із новим граматичним матеріалом у різних лінгвістичних контекстах, формування мовленнєвого стереотипу	самостійне створення схем, таблиць, mindmaps; об'єднання зразків мовлення у монолозі, виконання вправ на об'єднання зразків мовлення у діалозі; допомога один одному; евристичні бесіди; запровадження тематичних он-лайн пояснень, анімацій чи уривків з фільмів; виконання граматичних завдань, розроблених вчителем, на освітніх платформах, інтерактивні тести	вмотивовані; умовно-комунікативні, рецептивно-репродуктивні, продуктивні зі штучно створеними опорами; з рольовим ігровим компонентом, з он-лайн граматичним тренажером, он-лайн дошками
практико-комунікативний	розвиток вмінь самостійного використання граматичних структур в непередбаченому мовленні з урахуванням відповідності мовленнєвої ситуації.	парна робота, рольова гра, інтерв'ю, кейс метод, встановлення особи, виконання творчих граматичних завдань, розроблених вчителем, на освітніх платформах, граматичні он-лайн ігри, використання мобільних додатків, task-based learning	вмотивовані; умовно-комунікативні, комунікативні, рецептивно-репродуктивні, продуктивні без опор; з рольовим ігровим компонентом, з он-лайн граматичним тренажером, електронні освітні ресурси

Таким чином, розроблена нами лінгводидактична модель обіймає три етапи – граматико-презентаційний, граматико-тренувальний, практико-комунікативний. Важливим аспектом її імплементації є використання практичних інтерактивних завдань, які спрямовані на формування АГК старшокласників у різних комунікативних контекстах. Реалізація кожного етапу моделі ґрунтується на дидактичних принципах (свідомості, активності, доступності і посильності, системності і послідовності, міцності, рівних можливостей для кожного учня, повного засвоєння матеріалу, творчої активності), методичних принципах, які були характерні для нашого навчання та виокремленні нами (урахування рідної мови, комунікативної спрямованості, автентичності, домінуючої ролі вправ), а також психологічних принципах (поетапного формування знань, навичок, умінь та мотивації). Імплементацію моделі передбачено в 10-их класах старшої (профільної) школи.

Підсумовуючи зазначимо, що втілення запропонованої моделі в освітній процес дозволяє поєднати традиційні методи навчання з сучасними інтерактивними технологіями, забезпечити індивідуалізацію навчального процесу, стимулювати пізнавальну активність учнів та підвищити ефективність формування АГК у старшокласників.

Подальші перспективи розвитку дослідження ми пов'язуємо з розширенням спектру інтерактивних засобів, зокрема он-лайн інструментів.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти № 1392 від 23 листопада 2011 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/244862959>
2. Закон про застосування англійської мови в Україні від 04.06.2024р. № 3760-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3760-20#Text>.
3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін./ за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. 2013. 506 с
4. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник / під заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 1999. 320 с.
5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. МОН України. 2016. 40 с.
6. Полонська Т. К. Профільне навчання іноземної мови учнів старшої школи : метод. рек. Київ: Педагогічна думка, 2014. 80 с.

Стеців Юлія Дмитрівна, магістр спеціальності А2 Дошкільна освіта
Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка, Україна

Науковий керівник: Івах Світлана Михайлівна, канд. пед. наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка, Україна

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Інтенсивні трансформації, що характеризують сучасну українську сім'ю, а також актуальні тенденції її соціального розвитку, зумовлюють необхідність перегляду та уточнення вимог до підготовки молоді до сімейного життя. Цей процес нерозривно пов'язаний із формуванням статево-рольової поведінки, яка передбачає усвідомлення та прийняття соціальних ролей чоловіка і жінки в контексті культурних, моральних та психологічних норм.

Актуальність зазначеної проблематики обумовлена не лише її історико-культурною та соціальною значущістю, а й потребою реалізації принципу індивідуалізованого підходу до виховання особистості. Такий підхід неможливий без урахування статевої належності дитини як одного з ключових чинників її психосоціального розвитку, що визначає траєкторію становлення особистісної ідентичності та соціальної компетентності.

Цей підхід знайшов нормативне закріплення у державному стандарті – Базовому компоненті дошкільної освіти України, а також у чинних програмах розвитку, виховання та навчання дітей раннього та дошкільного віку. Зокрема, у Базовому компоненті окреслено зміст статевого виховання в межах освітніх ліній «Люди» та «Я сам», що ґрунтується на синтезі сучасних психологічних знань і педагогічного досвіду. Згідно з його положеннями основними завданнями статевого виховання дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти є:

- розвиток статевої ідентичності та здатності диференціювати людей за біологічними ознаками, що мають провідне значення;
- формування толерантного і позитивного ставлення до представників як власної, так і протилежної статі;
- засвоєння базових статево-рольових уявлень і орієнтацій, що відповідають віковим особливостям дітей [1].

У Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» вперше акцентовано необхідність педагогічного орієнтування на особистість як представника певної статі – «Я хлопчик», «Я дівчинка». Такий підхід відображає сучасні тенденції в дошкільній освіті, що передбачають врахування статевої ідентичності як важливого чинника формування особистості. Зокрема, у межах освітньої лінії «Особистість дитини», яка охоплює фізичну активність як одну з форм життєдіяльності, програма спрямована на підтримку процесу статевої ідентифікації та утвердження дитини в обраній статево-рольовій позиції.

Програма передбачає низку напрямів роботи, що сприяють розвитку самоусвідомлення, серед яких: усвідомлення власної статевої належності, формування статевої ідентичності, прийняття позитивних якостей, притаманних відповідній статі,

та орієнтація в них. Такий змістовий підхід забезпечує інтеграцію статевого виховання в загальну систему розвитку дитини, формуючи основи її соціальної компетентності [2, с. 263–267].

Аналогічні положення реалізовано і в програмі «Українське дошкілля», де в розділі «Статева ідентифікація та диференціація» окреслено комплекс освітніх завдань, спрямованих на гармонійний розвиток дитини як суб'єкта статевої соціалізації. Зокрема, визначено такі завдання:

- формування позитивного ставлення до власної статі;
- сприяння засвоєнню культури міжстатевих взаємин та моральних норм як внутрішніх переконань;
- ознайомлення дітей з особливостями фізичного та психоемоційного розвитку представників обох статей;
- виховання поваги до осіб протилежної статі;
- навчання врахування гендерних особливостей у процесі спільної діяльності [3, с. 72].

Особлива увага приділяється організації сюжетно-рольових ігор та ігор-драматизацій, які сприяють розвитку здатності розуміти інтереси однолітків різної статі, формуванню загальноприйнятих та індивідуальних рис хлопчиків і дівчаток, а також уявлень про соціальні ролі чоловіка і жінки. Програма також орієнтує на розвиток емпатії, здатності помічати потребу в допомозі, навичок розподілу трудових завдань з урахуванням статевих особливостей, стимулювання логічного мислення у дівчаток та задоволення потреб хлопчиків у змагальності, формуючи вміння конструктивного вирішення конфліктів через діалог і компроміс.

З огляду на викладене, мету статевого виховання в дошкільному віці слід розглядати як комплексний процес формування дитини як представника певної статі, що передбачає розвиток її статевої самосвідомості, засвоєння моральних норм міжстатевої взаємодії та набуття знань про особливості власного психофізіологічного розвитку і розвитку представників протилежної статі. У межах цього процесу особлива увага приділяється вихованню статевої культури як складової загальнолюдських цінностей, що сприяє гармонійному становленню особистості, її соціалізації та підготовці до конструктивної взаємодії в суспільстві. Статеве виховання в дошкільному віці має бути адаптованим до вікових, психологічних та індивідуальних особливостей дітей, інтегруючись у загальну систему виховання через ігрову діяльність, спілкування та освітні практики, що формують уявлення про статеву роль, емоційну чутливість і здатність до співпереживання.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / Автор. колектив: Аксьонова О.П., Аніщук А.М., Артемова Л.В., Кононко О.Л. 2019. 488 с.
3. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля»/ О.І. Білан; за заг. ред. О.В. Низковської. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 256 с.

Палапа Ірина Вікторівна, здобувач вищої освіти Факультету природничих наук
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Науковий керівник: Микитин Тетяна Василівна, кандидат біологічних наук,
доцент кафедри біології та екології
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

МЕТОДИКА ЗАСТОСУВАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ У 7 КЛАСІ

Освіта – важлива частина життя, яка закладає фундамент для подальшого успішного майбутнього дитини, розвитку потенціалу, мислення, компетентностей у всіх сферах життя. В сучасних умовах життя освіта виходить на новий рівень та повинна містити різні техніки, які мотивуватимуть учнів та їх навчальну діяльність, розвиватимуть їхню самостійність, творче мислення та інтерес до предмета. Одним із таких ефективних методів є дидактична гра, що поєднує навчання з елементами змагання, співпраці та творчості. Такий вид навчальних ігор є цікавим та активним видом роботи. Дидактичні ігри є особливо доцільними на уроках біології, адже цей предмет передбачає формування природничо-наукової компетентності, розвиток логічного мислення, вміння аналізувати та інші [1, 5].

Дидактична гра є самостійним інструментом навчання, а також може бути допоміжним та створювати фон для продуктивнішого процесу навчання. Цей вид ігор залучає учнів до навчальної діяльності, мотивує та підвищує інтерес [2, 3].

Навчальні ігри мають чіткий поділ на структурні компоненти. Серед основних є такі: мета, ігрова задумка, правила, ігрові дії, дидактичне завдання, результат, кінцева мета [2].

Дидактичні ігри мають широку класифікацію. Найпоширенішою класифікацією є наступна: за дидактичною метою (навчальні, тренувальні, контрольні, узагальнюючі), за змістом навчального матеріалу (ігри на класифікацію, на встановлення причинно-наслідкових зв'язків, ігри-досліди), за формою проведення (індивідуальні, парні, групові, фронтальні) та інші [4, 5].

Метою нашої роботи є розробити та обґрунтувати педагогічну ефективність методики застосування дидактичних ігор в процесі вивчення біології в 7 класі, за допомогою експерименту перевірити їхній вплив на рівень навчальних досягнень.

Об'єктом дослідження є процес навчання біології учнів 7 класу.

Предметом є дидактичні ігри, які використовуються на уроках біології в учнів 7 класу.

В ході роботи нами були використані такі методи: пошук та аналіз літератури, збір інформації, описовий, метод аналізу та синтезу, узагальнення та педагогічний експеримент.

Аналізуючи наукову літературу, ми дослідили, що дидактичні ігри позитивно впливають на підвищення пізнавальної діяльності учнів та мотивацію до навчання. Для перевірки цього твердження нами було проведено педагогічний експеримент на базі ліцею імені Миколи Сабата (м. Івано-Франківськ) на уроках біології в учнів 7-А та 7-Б класів. В даному педагогічному дослідженні взяло участь 39 учнів, серед яких 18 – 7-А та 21 – 7-Б. Експеримент було проведено у 7-А класі, а 7-Б виступав

контрольним класом. Дослідження проводилося в період проходження педагогічної практики – з 3 лютого по 28 лютого 2025 року.

Педагогічний експеримент проводився в декілька етапів:

1. Під час першого етапу ми провели аналіз і збір науково-педагогічного матеріалу, визначилися з тематикою проведення занять, підібрали методи, форми роботи та почали розробку конспектів уроків;

2. Під час другого етапу відбулася первинна перевірка знань учнів, власне експеримент з визначеною раніше тематикою, а також було здійснено діагностику отриманих знань учнів;

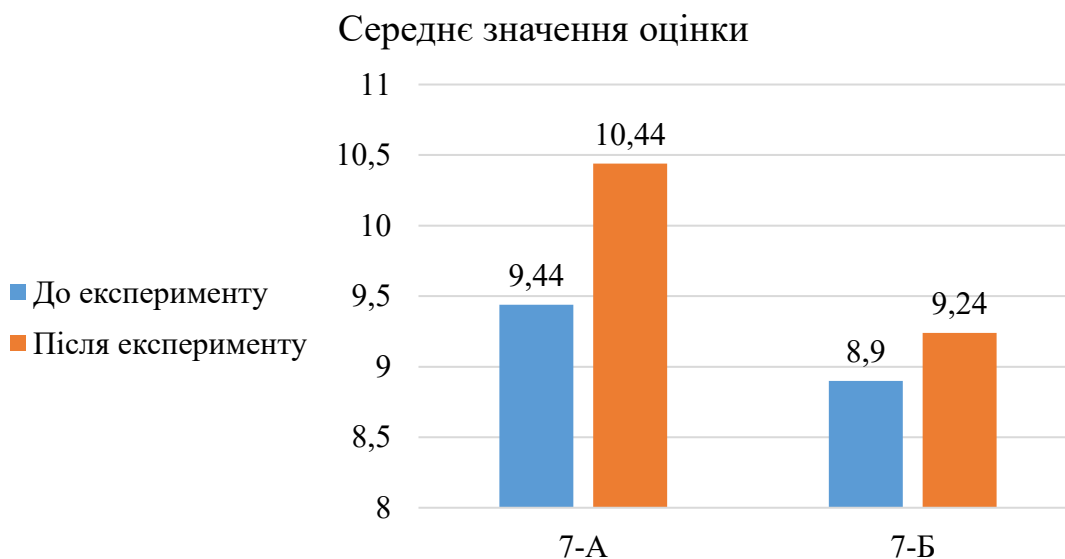
3. На заключному етапі відбувся аналіз отриманих результатів, їх оформлення та формування відповідних висновків.

Нами було розроблено методику застосування дидактичних ігор, де її сутністю було використання навчальних ігор на кожному етапі проведення уроку. На етапі мотивації навчальної діяльності використовувались ігри, які мотивують, заохочують учнів вивчати новий матеріал та зацікавлюють темою уроку. На етапі вивчення нового матеріалу ігри допомагають учням самостійно розібратися з великою кількістю навчального матеріалу. Етап узагальнення та закріплення знань теж проводився з використанням дидактичних ігор, які допомогли систематизувати матеріал, вивчений протягом уроку. Для того, щоб перевірити ефективність, ми створили самостійну роботу.

Аналізуючи отримані результати, ми отримали такі дані:

1. До педагогічного експерименту в 7-А класі учні мали такі рівні знань: початковий рівень – 0%, середній рівень – 0%, достатній рівень – 56% та високий – 44%. Після експерименту: початковий рівень – 0%, середній рівень – 0%, достатній рівень – 22% та високий – 78%.

2. До педагогічного експерименту в 7-Б класі учні мали такі рівні знань: початковий рівень – 0%, середній рівень – 14%, достатній рівень – 38% та високий – 48%. Після експерименту: початковий рівень – 0%, середній рівень – 9%, достатній рівень – 43% та високий – 48%.

Діаграма 1. Середнє значення оцінок до та після експерименту

Також оцінили ефективність проведеного нами педагогічного дослідження за допомогою розрахунку середнього значення оцінки учнів, які були задіяні у ході вказаних вище уроків. Будуючи графік (діаграма 1), ми отримали наступні результати: 7-А клас до дослідження мав середній бал 9,44, а після – 10,44. В 7-Б ми спостерігаємо такі значення: до експерименту – 8,9, а після – 9,24.

Отже, педагогічний експеримент довів, що дидактичні ігри сприяють підвищенню інтересу учнів до біології, покращують засвоєння знань та створюють позитивний емоційний фон навчання. Це показують нам результати дослідження, адже ми бачимо, що у класі, де проводився експеримент, середній бал зріс на 1, що становить 10,6 %, натомість в контрольному класі цей показник зріс тільки на 3,8%.

Список використаних джерел:

1. «Ігрові методи навчання на уроках біології». *Освітній проект «На Урок» для вчителів*. URL: <https://naurok.com.ua/igrovi-metodi-navchannya-na-urokah-biologi-24558.html>.
2. *eSSPU Institutional Repository* : Головна. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ebeaf83c-fe91-467e-9fb5-712b11bc744d/content>.
3. *Творча майстерня вчителя – Головна*. URL: <https://dorobok.edu.vn.ua/article/pdf/1641>.
4. Задорожний К. Навчальні ігри на уроках біології. Харків: Основа, 2006. 224 с.
5. Олійник О. К. Дидактична гра як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках біології. *Студентський науковий вісник*. 2005. № 11. С. 51–53.

Заремба Каріна Денисівна, здобувачка вищої освіти за освітнім рівнем бакалавр спеціальності 242 Туризм
*Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький, Україна*

ОСВІТНЯ СИСТЕМА НІМЕЧЧИНИ: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

Освіта в Німеччині вважається однією з найякісніших у Європі та світі, що забезпечує широкий спектр можливостей для іноземних студентів. Німецька система освіти базується на принципах академічної свободи, рівного доступу та високого рівня практичної підготовки. Вона поєднує класичну університетську традицію з інноваційними методами викладання, орієнтованими на сучасний ринок праці [1].

Німеччина є однією з найпопулярніших країн для здобуття вищої освіти серед іноземних студентів. За даними Statistisches Bundesamt, у 2024 році в німецьких університетах навчалося понад 470 тисяч студентів з інших країн, що становить близько 13 % від загальної кількості студентів у країні [3]. Привабливість німецької освіти зумовлена поєднанням високих академічних стандартів, безкоштовного або помірної рівня оплати за навчання, а також широкими можливостями для наукових досліджень та міжнародної мобільності [2; 5].

Ключову роль у підтримці іноземних студентів відіграють державні та недержавні організації, серед яких провідне місце займає Німецька служба академічних обмінів (DAAD), що пропонує численні стипендійні програми та проєкти академічної співпраці [2]. Крім того, освітня політика Німеччини тісно пов'язана з європейськими інтеграційними процесами, зокрема в межах Європейського простору вищої освіти (EHEA) [4].

Таким чином, дослідження особливостей освітньої системи Німеччини та аналіз можливостей, які вона відкриває для іноземних студентів, є актуальним з точки зору розвитку міжнародної освіти, академічної мобільності та інтеграції України до європейського освітнього простору.

Освітня система Німеччини має чітку структуру, що поєднує академічну традицію з високим рівнем професійної підготовки. Вона складається з декількох рівнів: дошкільна освіта, початкова школа (Grundschule), середня освіта (Sekundarstufe I та II), професійно-технічна освіта (Berufsausbildung) та вища освіта (Hochschule). Після здобуття середньої освіти випускники можуть обрати академічний або професійний шлях, що сприяє гнучкості та відповідності освітніх програм вимогам ринку праці [1].

Вища освіта в Німеччині представлена двома основними типами закладів: університетами (Universitäten), які орієнтовані на теоретичну та наукову діяльність, і вищими школами прикладних наук (Fachhochschulen), де головну увагу приділено практичній підготовці. Навчання організоване відповідно до Болонської системи, що передбачає три рівні: бакалаврат (Bachelor), магістратура (Master) і докторська програма (Promotion) [4].

Особливістю німецької системи є доступність освіти. У більшості федеральних земель навчання у державних університетах безкоштовне навіть для іноземних студентів, а в тих регіонах, де існує плата за навчання, вона є відносно низькою — від 200 до 500 євро за семестр [2]. Крім того, студенти мають можливість легально

працювати під час навчання, що сприяє фінансовій самостійності та професійній інтеграції.

Велику роль у підтримці іноземних студентів відіграють державні програми стипендій. Найвідомішою є діяльність Німецької служби академічних обмінів (DAAD), яка пропонує понад 100 різних програм для студентів і науковців з усього світу. Програми DAAD охоплюють як короткострокові курси, так і повноцінне фінансування магістерських і докторських програм. Щороку понад 120 тисяч осіб отримують підтримку від цієї організації [2].

Іноземні студенти можуть також скористатися іншими можливостями фінансування, наприклад, програмами Erasmus+, фондами політичних і наукових організацій (Heinrich-Böll-Stiftung, Konrad-Adenauer-Stiftung), або грантами від самих університетів [4]. Ці програми спрямовані на підвищення мобільності, розвиток наукового потенціалу та культурного обміну.

Значну увагу приділено адаптації та інтеграції іноземних студентів. Університети Німеччини створюють спеціальні International Offices, де надають допомогу в пошуку житла, оформленні документів, вивченні німецької мови та культурній адаптації. За даними Study in Germany, близько 70 % іноземних студентів відзначають високий рівень підтримки з боку університетів [6].

Важливим чинником привабливості Німеччини є також визнання дипломів і перспективи працевлаштування. Випускники німецьких університетів мають право залишатися в країні на термін до 18 місяців після завершення навчання для пошуку роботи. Це дає можливість інтегруватися у професійне середовище, отримати досвід і, за бажання, продовжити кар'єру в Європейському Союзі [5].

Німецька система освіти втілює принципи міжкультурної відкритості, інноваційності та орієнтації на практику. Завдяки цьому вона залишається однією з найпривабливіших у світі для студентів, які прагнуть здобути якісну європейську освіту, розвинути професійні компетентності та стати частиною міжнародного академічного співтовариства.

Освітня система Німеччини є однією з найефективніших у Європі, адже поєднує академічну глибину, практичну спрямованість і високу доступність для іноземних студентів. Її багаторівнева структура, що відповідає стандартам Європейського простору вищої освіти, забезпечує гнучкість у виборі освітніх траєкторій та можливість подальшого працевлаштування у міжнародному середовищі [4].

Безкоштовна або помірна оплата за навчання, велика кількість стипендійних програм, особливо від DAAD, а також ефективна система адаптаційної підтримки роблять Німеччину привабливою для студентів з усього світу [2]. Крім того, високий рівень наукових досліджень і міжнародне визнання німецьких дипломів сприяють формуванню позитивного іміджу країни як глобального освітнього центру.

Отже, можливості, які відкриває освітня система Німеччини для іноземних студентів, виходять за межі академічної сфери. Вони сприяють розвитку міжкультурного діалогу, міжнародної співпраці та інтеграції молоді у світовий освітній простір, що має важливе значення для України у контексті європейської інтеграції.

Список використаних джерел:

1. Bundesministerium für Bildung und Forschung (BMBF). Das Bildungssystem in Deutschland. – Berlin, 2024. – URL: <https://www.bmbf.de/bmbf>

2. DAAD (Deutscher Akademischer Austauschdienst). Studieren in Deutschland – Informationen für internationale Studierende. – Bonn, 2024. – URL: <https://www.daad.de>
3. Statistisches Bundesamt (Destatis). Internationale Studierende an deutschen Hochschulen 2023/2024. – Wiesbaden, 2024. – URL: <https://www.destatis.de>
4. European Higher Education Area (EHEA). Germany: Higher Education System Overview. – Brussels, 2023. – URL: <https://www.ehea.info>
5. Міністерство освіти і науки України. Навчання в Німеччині: освітні програми та стипендії для українських студентів. – Київ, 2024. – URL: <https://mon.gov.ua>
6. Study in Germany. The German Education System Explained. – 2024. – URL: <https://www.study-in-germany.de>
7. Європейська комісія. Eurydice: Germany – Education System Overview. – Brussels, 2024. – URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu>

Мельник Ольга Євгенівна, здобувач вищої освіти спеціальності А2 Дошкільна освіта

Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка, Україна

Строк Вікторія Андріївна, здобувач вищої освіти спеціальності А2 Дошкільна освіта

Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка, Україна

Науковий керівник: Івах Світлана Михайлівна, канд. пед. наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка, Україна

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Правове виховання має першорядне значення в житті кожної незалежної самостійної країни та її жителів, суспільною свідомістю та громадянською активністю яких визначається її самобутність. Кожен соціум має сформувати свою досконалу систему вартостей, співзвучну загальнолюдським цінностям, котра б відображала характер етносу, його ментальність, культуру. З іншого боку, утвердження громадянського суспільства передбачає формування відповідальної, вільної особистості. Тому воно пред'являє своїм мешканцям певні вимоги й домагається виконання цілої низки обов'язків задля захисту державного устрою загалом і кожної людини зокрема.

Незаперечним є той факт, що саме заклади освіти «...мають активно сприяти формуванню нової ціннісної системи суспільства – відкритої, варіативної, духовно та культурнонаповненої, толерантної, здатної забезпечити становлення громадянина і патріота, консолідувати суспільство на засадах пріоритету прав особистості, зменшення соціальної нерівності [1, с. 4].

Як відомо, дошкільні роки – це найважливіший, самобутній і неповторний період становлення особистості. У цей час формується оцінка дитиною свого «Я», що є регулятором її моральної поведінки, підґрунтям знань про власні права та обов'язки, а також таких почуттів, як відповідальність, обов'язковість, сумлінність, чесність тощо. Тому, на нашу думку, саме в період дошкільня доцільно починати підготовку дитини до суспільного життя, приділяючи належну увагу правовому вихованню.

Звісно, результативним правове виховання може бути лише за умови комплексного системного характеру, що передбачає поєднання зусиль сім'ї та всіх освітніх інституцій. Так, у сім'ї та й у закладі дошкільної освіти діють певні правила поведінки, яких має дотримуватися дитина. Ознайомлюючись з ними, дитина формує певне ставлення до навколишнього світу, вчиться бути ввічливою, справедливою, чесною, доброзичливою, поважати старших, цінувати працю інших, не ображати менших тощо. Ці прості правила поведінки стають для дитини водночас і моральними, і правовими нормами суспільного співжиття. Оскільки дошкільнята ще можуть вирізняти законне і морально допустиме, то ці поняття перші сприймають як єдине ціле. Із розвитком зазначених якостей (увічливість, справедливість, чесність, доброзичливість, відповідальність, відповідальність) у дітей формуються основи морально-правового ставлення до норм поведінки вдома, у закладі дошкільної освіти, у громадських місцях та на вулиці [3, с. 32].

Дитина старшого дошкільного віку свої права та обов'язки (як члена сім'ї, родини, колективу однолітків) усвідомлює через сприйняття таких норм та правил поведінки (дій), як бажана й належна, допустима й небажана, можлива й заборонена. Завдяки цьому першокласники вже розуміють і усвідомлюють свої звички, потреби та обов'язки. Власне тому правове виховання у закладі дошкільної освіти спрямовується на формування у старших дошкільнят початкових знань про прийнятні у суспільстві норми та правила поведінки (поважати старших, ровесників, молодших; бережливо ставитися до природи, предметів побуту, своїх речей). Упродовж правового виховання розв'язується низка різних за своєю суттю завдань (пізнавальних, виховних, розвивальних). Проаналізуємо їх детальніше.

Щодо пізнавальних завдань, то вони передбачають формування у старших дошкільнят уявлень про нашу країну, її законодавство, права та обов'язки громадян, правила й норми суспільного життя, розуміння цінності людини, її життя і здоров'я для соціуму; усвідомлення важливості демократичних цінностей: свободи, справедливості, рівності, гуманізму, почуття обов'язку, відповідальності, совісті як регуляторів морально-правової поведінки особистості у суспільстві, поваги до старших, бажання бути уважним до їхніх вимог, турботливого уважного ставлення до молодших, уміння опікуватися ними, уміння діяти відповідно до суспільних норм та правил, навичок безпечної поведінки. Серед розвивальних завдань правового виховання старших дошкільнят виокремимо формування низки вмінь, а саме:

- логічно, критично мислити;
 - об'єктивно оцінювати морально-правові ситуації, їх зміст;
 - уникати конфліктних ситуацій, урегульовувати їх;
 - висловити свою думку, відстоювати її;
 - здійснити аналіз власної позиції;
 - чути і враховувати думку інших;
 - відповідати за власні вчинки;
 - розуміти свої чесноти і вади, порівнювати власні можливості з бажаними;
 - розуміти важливість батьків у власному житті, адекватно оцінювати їхню підтримку, бути вдячними;
 - захищати молодших від грубощів, несправедливості та зухвальства.
- Виховні завдання правового виховання старших дошкільнят охоплюють:
- повагу до законів нашої держави;
 - уміння виконувати суспільні обов'язки, знати свої права і користуватися ними;
 - формування почуття власної гідності, розуміння своєї індивідуальності, впевненість у своїх силах;
 - уміння шанобливо ставитися до рідних, знайомих;
 - уміння проявляти щирість, безкорисливість, вдячність, любов у взаєминах із рідними і близькими людьми;
 - уміння відповідально ставитися до суспільно-важливих справ;
 - уміння співпереживати та співрадіти, допомагати іншим за потреби;
 - неприйняття будь-яких проявів насилля, несправедливості;
 - готовність дотримуватися правил співжиття у сім'ї, родині; сумлінно виконувати свої обов'язки й поважати права кожного члена сім'ї [2, с. 175].

Узагальнивши перелічені пізнавальні, виховні й розвивальні завдання правового виховання старших дошкільнят, можемо стверджувати, що основними завданнями

є:·виховання у дітей почуття власної гідності, значущості, упевненості у своїх силах;·формування уявлень про права й обов'язки дітей у нашій державі;·виховання таких важливих для правомірної поведінки у суспільстві моральних якостей, як: цілеспрямованість, дисциплінованість, організованість, відповідальність, порядність, чесність, доброзичливість, сміливість, самостійність;·формування уявлень про родину, сім'ю, їхні традиції та звичаї;·виховання любові до рідної землі, шляхом розширення уявлень про нашу країну, її громадян, державні символи, історичні події, традиції українського народу;·виховання інтересу до праці дорослих, дбайливого ставлення до її результатів, бажання надати допомогу за потреби; формування свідомого ставлення до власних обов'язків у сім'ї та закладі дошкільної освіти;·формування вміння налагоджувати взаємодію з однолітками, молодшими дітьми та дорослими; уміння попереджувати та розв'язувати конфліктні ситуації.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Концепція правилвідповідного виховання. *Дошкільне виховання*. 2004. № 11. С. 3–7.
2. Данильян О.Г. Деякі напрями оптимізації правового виховання в сучасній Україні. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2013. № 4 (18). С. 174–178.
3. Іщенко Л. Наступність у правовому вихованні. *Початкова школа*. 2008. № 9. С. 31–34.

Дубина Людмила Михайлівна, здобувач вищої освіти педагогічного факультету
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЛОГОПЕДИЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗІЇ

Вступ

Актуальність дослідження зумовлена активним впровадженням інклюзивної освіти в Україні, що вимагає переосмислення традиційних підходів до логопедичного супроводу дітей з особливими освітніми потребами (ООП) у закладах загальної середньої та дошкільної освіти. Мовленнєві порушення є однією з найпоширеніших категорій, що визначають статус ООП. Ефективність корекційної роботи в умовах інклюзії залежить від гнучкості, індивідуалізації та міждисциплінарної взаємодії. Необхідність розробки чітких алгоритмів роботи логопеда у співпраці з іншими фахівцями ІРЦ та освітнього закладу є ключовим завданням сучасного корекційного процесу.

Мета роботи — визначити та обґрунтувати специфічні особливості організації та змісту логопедичного супроводу дітей з ООП в умовах сучасних закладів освіти, акцентуючи увагу на принципах інклюзії та індивідуалізації.

Основна частина

Особливості логопедичного супроводу дітей з ООП визначаються двома ключовими факторами: 1) варіативністю нозологічних груп та 2) інтеграцією корекційної роботи у загальноосвітній процес [5].

1. Діагностично-організаційні особливості

На відміну від традиційної логопедії, супровід дітей з ООП потребує [3]:

- Комплексної оцінки: Логопед не лише проводить діагностику мовлення, але й враховує дані психолога, дефектолога та інших фахівців, що містяться в Індивідуальній програмі розвитку (ІПР).

- Гнучкої форми роботи: Заняття можуть проводитись як індивідуально (для постановки звуків, корекції ЗНМ), так і в малих підгрупах (для розвитку комунікативних навичок, зв'язного мовлення) або ж інтегровано в урочну діяльність (з метою надання консультативної підтримки вчителю).

- Особливий підхід до нозології: Робота з дітьми з розладами аутистичного спектра (РАС) вимагає фокусування на прагматичному компоненті мовлення та невербальній комунікації, тоді як робота з дітьми із синдромом Дауна чи інтелектуальними порушеннями – на функціональному використанні комунікативних засобів та формування словника-мінімуму [2].

2. Методичні особливості корекційної роботи

В умовах інклюзії логопедична робота має бути максимально візуалізованою, технологічною та діяльнісною [4]. Ключові методичні прийоми включають:

1. Застосування ААКу (альтернативної та аугментативної комунікації): Використання карток PECS, комунікативних дошок або спеціальних електронних пристроїв для дітей з тяжкими мовленнєвими порушеннями, що забезпечує їхню участь у навчальному процесі [1].

2. Технологія ТЕАССН-підходу: Структурування простору, часу та навчального матеріалу, що є особливо важливим для дітей з РАС та підвищеною тривожністю, забезпечуючи передбачуваність корекційного процесу.

3. Міждисциплінарна інтеграція: Розробка спільних проектів (наприклад, тематичне заняття з розвитку зв'язного мовлення разом із уроком «Я досліджую світ») для забезпечення перенесення засвоєних мовленнєвих навичок у загальноосвітнє середовище. Це вимагає від логопеда не лише знання власних методик, а й розуміння загальноосвітнього контенту [6].

4. Сенсорно-інтеграційні елементи: Використання кінезіологічних вправ, пісочної терапії або логопедичного масажу як допоміжних засобів для стимуляції мовленнєвих зон та підвищення готовності дитини до навчання.

Висновки

Ефективний логопедичний супровід дітей з ООП у сучасних закладах освіти є неможливим без повного інтегрування логопеда в інклюзивну команду (ІРЦ, асистент вчителя, батьки). Особливості цього супроводу полягають у переході від вузької корекції дефекту до функціональної комунікативної підтримки дитини в умовах шкільного колективу. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на розробку уніфікованих критеріїв оцінювання ефективності впровадження ААК-систем та оцінки соціально-комунікативного прогресу дітей з ООП в інклюзивному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Блеч Г. В. (2020). Альтернативна комунікація у спеціальній педагогіці : теоретичні та методичні засади. Київ : Світ знань, 2020. 288 с.
2. Засенко, В. В., Колупаєва, А. А. Основи інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник. Київ : Університет «Україна», 2018. 356 с.
3. Корекційна педагогіка : підручник / За ред. Л. І. Трофименко. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2014. 512 с.
4. Рібцун, Ю. В. Логопедичний супровід дітей із загальним недорозвитком мовлення в умовах інклюзії. Дефектологія. Сучасні аспекти. 2017. № 1. С. 15–21.
5. Трофименко Л. І. Логопедичні технології. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 512 с.
6. Шевчук О. А. Психолого-педагогічні умови формування навчальної мотивації у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка, соціальна робота. 2021. Вип. 2 (49). С. 228–232.

Бабич Катерина Василівна, курсантка III курсу Інституту ракетних військ та артилерії
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Україна

Пйочкевич Остап Дмитрович, курсант III курсу Інституту ракетних військ та артилерії
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Україна

Науковий керівник: Піддубна Анастасія Дмитрівна, викладач кафедри іноземних мов та військового перекладу
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІКИ КУРСАНТСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Система військової освіти має власну педагогічну специфіку, що передбачає поєднання навчання, виховання й професійної підготовки. Курсанти є особливою категорією здобувачів освіти, яка характеризується високим рівнем дисциплінованості, колективної взаємодії та особистої відповідальності. Саме тому педагогічний процес у військових закладах вищої освіти має враховувати морально-психологічні, професійно-функціональні й соціально-педагогічні чинники, що формують професійну та громадянську позицію майбутнього офіцера [1, с. 160].

Педагогічна діяльність у військовому освітньому середовищі ґрунтується на принципі єдності навчання та виховання. Викладач виступає не лише носієм знань, а й наставником, вихователем, прикладом для наслідування. Виховання громадянської позиції курсантів передбачає реалізацію цілісної педагогічної технології, яка охоплює цільовий, методологічний, організаційно-технологічний та критеріально-результативний блоки. На кожному етапі цієї технології акцент робиться на розвитку патріотизму, правової свідомості, готовності до служіння державі.

Колективна форма навчально-виховної діяльності має провідне значення у формуванні цінностей взаємодопомоги, довіри та взаємної відповідальності. У колективі курсант навчається приймати рішення, брати на себе відповідальність і проявляти лідерські якості. Водночас розвиток індивідуальної освітньої траєкторії дозволяє враховувати особисті схильності, інтереси й рівень підготовки кожного курсанта, що забезпечує глибше засвоєння професійних компетентностей.

Як зазначає Олександр Морозов, ефективне педагогічне проектування індивідуальної траєкторії професійного розвитку курсантів передбачає інтеграцію традиційних методів виховання з інноваційними технологіями — цифровими платформами, тренінговими системами, моделюванням бойових ситуацій та рольовими іграми. Такі методи не лише покращують ефективність навчання, а й сприяють формуванню самостійності, аналітичного мислення та психологічної стійкості майбутніх офіцерів.

Особливої уваги потребує формування громадянської свідомості курсантів у контексті сучасних воєнних викликів. Це включає розвиток патріотизму, готовності діяти в інтересах держави, усвідомлення важливості військової етики та культури поведінки [1, с. 167]. Одночасно необхідно створити сприятливе психологічне середовище, в якому дисципліна поєднується з підтримкою, вимогливість — із довірою, а колективізм — із розвитком особистої ініціативи.

Важливим аспектом сучасної військової педагогіки є розвиток критичного мислення, уміння аналізувати ситуацію та приймати обґрунтовані рішення в умовах невизначеності. Це досягається через впровадження інтерактивних методів навчання, які сприяють формуванню комунікативної компетентності, гнучкості мислення та стресостійкості [2, с. 136]. Отже, педагогічний процес у військовому вищому навчальному закладі має бути зорієнтований на підготовку фахівця нового типу — офіцера-лідера, здатного ефективно діяти у складних ситуаціях.

Отже, педагогіка курсантської спільноти — це системна, динамічна й багатокомпонентна діяльність, спрямована на всебічний розвиток особистості майбутнього офіцера. Її ефективність залежить від здатності викладачів формувати педагогічні умови, в яких поєднуються вимогливість, підтримка, дисципліна й творчість. Саме така модель військової освіти відповідає сучасним вимогам національної безпеки та сприяє становленню свідомого, професійно підготовленого й морально стійкого захисника України [2, с. 138].

Список використаних джерел:

1. Технологія виховання громадянської позиції курсантів та етапи її реалізації в освітньому процесі військових закладів вищої освіти / М. Баглай. Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти. 2024. <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/307985/299474>
2. Засади педагогічного проектування індивідуальної траєкторії професійного розвитку курсантів ВВНЗ / О. Морозов. Військова освіта. 2025. № 1(51).

Іванішак Марія Григорівна, магістр спеціальності А2 Дошкільна освіта
Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка, Україна

Науковий керівник: Івах Світлана Михайлівна, канд. пед. наук,
доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ ТРЕТЬОГО РОКУ ЖИТТЯ

Сучасна педагогічна наука актуалізує проблему розробки теоретичних положень розуміння проявів самостійності у дітей на різних етапах раннього та дошкільного дитинства, а також методичних рекомендацій щодо організації розвивального середовища, яке б забезпечувало становлення цього особистісного утворення.

Так, перші ознаки самостійних предметних дій з'являються у дітей у віці 1 – 2 років. Вони прагнуть зробити все самостійно, без допомоги дорослого. Проте на цьому етапі самостійність є лише епізодичною характеристикою дитячої поведінки. Особливо яскравим є прагнення до самостійності у три роки. Існує поняття «кризи 3-х років», коли дитина твердо заявляє: «Я сам!». До кінця цього періоду самостійність стає відносно стійкою особливістю особистості дитини. Поведінка дитини окреслена широкою гамою проявів – від демонстраційної незалежності до спокійного підпорядкування [1]. «Криза 3 років» необхідна як рушійна сила розвитку самостійності, своєрідний етап змін у провідній діяльності дитини. Батьки не мають боятися її, оскільки вона не є негативним показником, а навпаки, – вказує на те, що у психіці дитини відбулися належні вікові новоутворення для подальшого розвитку. Важливо, що у ранньому віці закладаються основи ціннісного ставлення до себе (через згадану кризу), що характеризуються внутрішніми протиріччями і мають важливу особистісну симптоматику: бажання досягати мети, бути самостійним, бунтувати проти авторитету. Кризові протиріччя ніби «підштовхують» дитину апробувати своє «Я», відчувати межі своїх можливостей, відстояти свої інтереси [2, с. 38].

Ще одним необхідним новоутворенням раннього дитинства є так звана «гордість за власні досягнення». Малюк вміє радіти досягненням, уважно ставиться до обґрунтувань дорослими причин будь-яких обмежень активності, спокійно поводить себе за відсутності дорослого. Дитина здатна себе обслуговувати, самостійно гратися протягом короткого часу, розглядати ілюстровані книжки, журнали, складати іграшки, проявляти ініціативу у виборі предмета свого інтересу, використовувати предмети-замінники, виконувати предметні дії без втручання дорослого, правильно користуватися основними речами побуту та гігієнічними засобами, переносити в нові умови засвоєні моральні правила, без нагадування дорослого використовувати їх у звичних умовах [2, с. 59]. Таким чином діти фактично набувають самостійності у виконанні основних побутових процесів, у них закладаються основи культурно-гігієнічних навичок.

Ще однією сферою формування самостійності дитини третього року життя є включення її у спілкування й взаємодію з дорослими, які виконують різноманітні трудові процеси. Спостереження за їх працею, активність дітей спонукає їх до

включення у спільну діяльність з дорослим: дитина бере швабру, коли мама мие підлогу, бере молоток, щоб майструвати, як тато. Звичайно вона ще не в змозі виконати правильно і до кінця діяльність, тут переважає мотиваційний аспект, проте саме прагнення дитини працювати разом з дорослим лежить в основі формування таких якостей, як працьовитість, наполегливість самостійності.

Важливим у трудовій діяльності є усвідомлення дитиною значущості результатів своєї праці, пов'язане із її прагненням отримати схвалення, привернути увагу дорослого до своєї досягнень, успіхів. Зростає бажання діяти самостійно. Як зазначалося, характерною для цього періоду є предметна діяльність. Взаємодіючи з різноманітними предметами, вдивляючись у самих себе, малюки імпровізують, вигадують, фантазують. Поступово вони вчаться встановлювати елементарні причинно-наслідкові зв'язки, залежності у довкіллі. Якщо на другому році діти практичним способом усе досліджують, то на третьому – набуває сили внутрішнє мислення, дитина починає планувати власні дії та прогнозувати очікувані результати. Вважаємо, що діяльність дітей на цьому етапі необхідно організувати так, щоб вони мали змогу пізнавати предметне, природне та соціальне довкілля, емоційно на нього реагувати; розвивати прагнення до нового, що стимулюватиме спочатку самодіяльну, а згодом – і творчу активність. Завдання дорослого – обрати індивідуальну міру й форму допомоги дитині у складних ситуаціях, враховуючи її особистий досвід, емоційний стан, складність виконуваної діяльності.

Треба сприяти ситуації вибору, створювати умови надання переваги комусь/чому, прийняттю незалежних конструктивних рішень. Неабиякий імпульс до самостійності дитини дає включення її у творчу діяльність: малювання, ліплення, конструювання тощо. Як і в побуті та праці, творча діяльність починається із спостереження за дорослими, спільного з ними виконання завдань і далі – самостійне створення малюнків, форм і фігурок з пластиліну чи глини, конфігурацій з кубиків чи конструкторів. Дуже важливо на цьому етапі підтримувати й заохочувати дитину, адже самостійна творча діяльність – запорука її майбутньої самореалізації.

Оскільки в період трирічного віку провідною діяльністю дитини стає ігрова, важливо саме через гру прививати дитині самостійність. Так, М. Савченко підкреслює, що в грі розвивається активність й ініціативність дітей та бажання досягати поставленого ігрового завдання; гра сприяє розвитку творчості, самостійності; у грі дитина може реалізувати свої потреби, вибрати напрям діяльності, який їй найбільше до вподоби, проявити свою індивідуальність [4, с. 359]. Великі можливості для розвитку цієї особистісної якості закладені в довготривалих колективних іграх, коли попереднє обмірковування мети, змісту гри, привнесення нових сюжетних ліній сприяє розвитку в дітей самостійного мислення, творчої самореалізації. Окрім того, важливе значення у розвитку самостійності у дітей мають дидактичні ігри, використання яких сприяє розвитку самостійного мислення, обмірковування, систематизації та узагальнення тощо [3, с. 198]. Самостійність розвивається у дітей у процесі самодіяльних ігор, які розвиваються з їх власної ініціативи, без втручання дорослого.

Для того, щоб гра стала дієвим чинником формування самостійності дитини, важливу роль відіграє позиція вихователя у грі, який може включатись у гру і брати на себе ролі лише за необхідності, наприклад, з метою активізації пасивних дітей, або ж внесення коректив у гру задля ускладнення її змісту.

Отже, самостійність дитини – це продукт її власної ініціативи та активності. При цьому провідною є роль керівництва з боку дорослого. Про наявність самостійності у дітей можемо говорити в тому разі, коли спостерігаємо її прояви у різних видах діяльності – у грі, праці, навчанні, спілкуванні. Дорослі, що опікуються вихованням та розвитком малят, мають пам'ятати, що на цьому віковому етапі дитина навчається, так би мовити, за власною програмою: вона засвоює те, що найбільше її зацікавило, емоційно привабило, відповідає її бажанням і потребам.

Список використаних джерел:

1. Виховання самостійності у дошкільників. Режим доступу : <http://oleksandria-dnz43.edukit.kr.ua/Files/downloads>
2. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
3. Лисенко Н.В., Кирста Н.Р. Педагогіка українського дошкільця. У 3-х част. Ч. 2. К. : Слово, 2010. 360 с.
4. Савченко М.В. Вплив ігрової діяльності на виховання самостійності у дітей дошкільного віку. *Наука і освіта* : наук.-практ. журнал Південного наукового Центру НАПН України. 2011. № 4. С. 358 – 361.

Антошук Тетяна Володимирівна, здобувач вищої освіти педагогічного факультету
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Науковий керівник: Ворона Лариса Іванівна, канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Розвиток практичної психології в системі освіти, створення психологічного забезпечення навчально-виховного процесу пов'язані із загальними потребами сучасного суспільства, необхідністю гуманізації й психологізації змісту освіти.

Збільшення кількості дітей з особливими освітніми потребами потребує перебудови навчання й виховання. Концепція перебудови передбачає принципову зміну погляду на дитину, позбавляючись існуючих стереотипів і установок, на яких переважно будуються дії педагога. Інклюзивний підхід в освіті покликаний сформувати педагогічну свідомість учителів, стерти негативні стереотипи та установки, які заважають сприймати дитину з особливими освітніми потребами як цілісну особистість, повноцінну складову суспільства [4].

Донедавна, психолого-педагогічний супровід розглядався, як системна діяльність практичного психолога та корекційного педагога, спрямована на створення комплексної системи клініко-психологічних, психолого-педагогічних і психотерапевтичних умов, що сприяють засвоєнню знань, умінь і навичок, успішній адаптації, реабілітації, особистісному становленню особи, нормалізації сімейних стосунків, її інтеграції в соціум (ст. 1 ЗУ Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні).

Зміна парадигми навчання, перші кроки щодо впровадження функціонального підходу у практику соціальних та освітніх послуг в Україні сприяли удосконаленню дійсної та розробці нової законодавчої бази, зокрема – у сфері психолого-педагогічного супроводу дитини з труднощами у навчанні.

Так, у відповідності з Положенням про команду психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої та дошкільної освіти **психолого-педагогічний супровід** – *це комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачена індивідуальною програмою розвитку, який передбачає надання психолого-педагогічних та корекційно-розвивальних послуг* [2].

Метою психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в навчально-виховних закладах є вивчення особистісного потенціалу, а саме: співвідношення рівня розумового розвитку дитини і вікової норми, розвитку когнітивної сфери, сформованості мотивації до навчання; особливості емоційно-вольової сфери; індивідуально-характерологічні особливості, їх творчий та інтелектуальний розвиток через залучення всіх учасників навчально-виховного процесу (батьків, педагогів, дітей) до реалізації запланованих дій щодо особливостей

розвитку, спілкування, навчання; соціалізація та адаптація; професійна орієнтація дітей з особливими потребами [6].

Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами можливий за умови врахування наступних чинників: спеціальної освіти фахівців, науково обґрунтованого психолого-педагогічного вивчення дитини, психопрофілактики, психолого-педагогічної корекції та психологічного консультування [1, 3].

Ефективність реалізації системи психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами визначається динамікою їх соціального та особистісного розвитку на окремих етапах. Результатом такої діяльності є підвищення соціальної компетентності таких дітей, що сприяє переорієнтації навчання з інформаційного на проблемно діяльнісне, ефективне використання соціально-психологічних механізмів у процесі соціальних відносин дитини в системі макро- та мікросередовища. У таких умовах робота педагогів з дітьми набуває цілісності, системності та впорядкованості [5].

З огляду на зазначене вище, хотілося б виокремити основні етапи психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами, а саме: підготовчий, орієнтовний, етап уточнення проблеми, планування, реалізації індивідуальної програми та підсумковий.

Підготовчий етап включає наступні завдання: організація діяльності психолого-медико-педагогічного консилиуму; встановлення контакту між усіма учасниками супроводу дитини; визначення обсягу роботи та послідовності процесу психолого-педагогічного супроводу; підготовка необхідної документації та складання графіку роботи.

Орієнтовний етап включає такі завдання: встановлення контакту з батьками та родичами дитини; встановлення контакту з дитиною; встановлення контакту з класом, в якому навчається дитина, з класним керівником;

Етап уточнення проблеми: проведення поглибленої психодіагностики; ознайомлення спеціалістів з результатами психологічного обстеження; обговорення з педагогами та іншими спеціалістами особливостей психічного розвитку дитини на психолого-медико-педагогічному консилиумі.

Етап планування містить у собі: розробка індивідуальної програми супроводу дитини з особливими потребами; затвердження цієї програми усіма спеціалістами, які працюють з дитиною.

Етап реалізації індивідуальної програми включає такі завдання: надання необхідної допомоги батькам дитини та педагогам щодо створення умов, які необхідні дитині з особливими освітніми потребами для її повноцінного здорового способу життя і успішного оволодіння навчальними програмами з урахуванням її психофізичних можливостей; надання необхідної психологічної допомоги батькам дитини, її родичам, друзям з метою гармонізації міжособистісних відносин з нею, оптимізації виховного процесу; просвітницька і консультативна робота з педагогами, педагогами-дефектологами, логопедами та іншими спеціалістами, які працюють з дитиною.

Підсумковий етап включає колективне обговорення учасниками психолого-медико-педагогічного консилиуму ефективності проведеної роботи з рекомендаціями щодо подальшого навчання та розвитку кожної дитини з особливими освітніми потребами.

Отже, функціональність психолого-педагогічного супроводу забезпечується комплексом взаємозв'язаних і взаємообумовлених психологічних впливів: діагностично-прогностичних, організаційно-методичних, корекційно-розвивальних, консультативних, просвітницько-профілактичних.

Кожна дитина має право на самовираження і саморозвиток особистості, ведення здорового способу життя. Створення відповідного освітнього середовища, забезпечення наукового супроводу, створення індивідуальних навчальних програм, навчально-методичного забезпечення надасть змогу дитині, яка має певні фізіологічні вади, відчувати себе частиною колективу, сформує позитивне ставлення до навчання, підвищить рівень успішності.

Висновки. Узагальнюючи, можна стверджувати, що значну роль у психолого-педагогічному супроводі дітей з особливими освітніми потребами відіграє командна робота всіх учасників освітнього процесу. Тобто, саме психолого-педагогічний супровід покликаний сприяти озброєнню вчителів знаннями щодо психології таких дітей, їхніх психологічних можливостей в засвоєнні навчальних знань та вмінь, освоєння практичних прийомів розвитку мислення, а також створення сприятливого психологічного мікроклімату в школі та сімейному середовищі задля успішної соціалізації таких дітей.

Список використаних джерел:

1. Засенко В. В. До проблеми особистісного підходу у навчанні дітей з порушеннями психофізичного розвитку. *Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі* : наук.-метод. зб. / за ред. : В. І. Бондаря, В. В. Засенка. К. : Науковий світ, 2006. Вип. 8. С. 85–88.
2. Наказ МОН № 609 від 08.05.2018р. (у редакції наказу МОН № 787 від 29.05.2025 р.) URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-vnesennia-zmin-do-primirnoho-polozhennia-pro-komandu-psykholohopedahohichnoho-suprovodu-dytyny-z-osoblyvymy-osvitnimy-potrebamy-v-zakladi-zahalnoi-serednoi-ta-doshkilnoi-osvity>
3. Недозим І. В., Скрипник Т. В. *Система технологій психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі. Ідеї гуманної педагогіки та сучасна система інклюзивного навчання* : Зб. матер. Всеукр. науково-метод. конференції, присвяченої 97-річчю від дня народження В. Сухомлинського (м. Кіровоград, 29-30 вересня 2015 р.). Кіровоград: «Ексклюзив-систем», 2015. С. 379-382.
4. Попелюшко Р. П. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими потребами в інклюзивному навчанні // *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*, №1(9)/2014. С. 109-113.
5. Прохоренко Л. І. Діагностика психологічного супроводу навчальної діяльності школярів із затримкою психічного розвитку. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2016. № 3 (79). С. 36–44.
6. Психологічний супровід інклюзивної освіти : [метод. рек.] / автор. кол. за заг. ред. А. Г. Обухівська. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 92 с.

Івченко Марина Валеріївна, здобувач вищої освіти кафедри спеціальної освіти «Логопедія. Спеціальна психологія»

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Науковий керівник: Мордовцева Анастасія Сергіївна, асистент кафедри спеціальної освіти

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ В УМОВАХ МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

У статті проаналізовано особливості психолого-педагогічної підтримки дітей з порушеннями мовлення в умовах мультидисциплінарної реабілітації. Розкрито зміст і функції взаємодії фахівців команди — логопеда, психолога, педагога, лікаря-невролога, фізичного терапевта, ерготерапевта та соціального педагога — у процесі комплексного супроводу дитини. Окреслено основні напрями корекційно-розвивальної роботи, принципи побудови індивідуальної програми розвитку, важливість міждисциплінарного планування та родинно-орієнтованого підходу. Підкреслено значення раннього втручання, використання сучасних методів терапії, цифрових технологій та системного моніторингу динаміки розвитку. Визначено, що мультидисциплінарний підхід забезпечує підвищення ефективності реабілітації, сприяє розвитку мовлення, когнітивної сфери, соціальної взаємодії та емоційного благополуччя дитини.

Проблему психолого-педагогічної підтримки дітей з порушеннями мовлення та питання мультидисциплінарної реабілітації досліджували як українські, так і закордонні науковці. Вагомий внесок у розвиток теоретичних і практичних засад корекційної педагогіки зробили А. Колупаєва [1],

М. Шеремет [2], Т. Богданович [3], О. Семенюк [4], О. Таранченко [5], які аналізували моделі комплексної підтримки та командної взаємодії фахівців. Закордонні вчені — Л. Виготський [6], А. Лурія [7], Ж. Піаже [8], К. Роджерс [9], а також сучасні дослідники В. Davis [10], R. Paul [11], N. Bernstein Ratner [12] — розглядали механізми мовленнєвого розвитку, нейропсихологічні основи мовлення та ефективні методи логопедичної корекції. Організації ASHA [13] та WHO [14] визначили стандарти мультидисциплінарної роботи та раннього втручання, що сьогодні є фундаментом для практичної діяльності спеціалістів.

Аналіз наукових джерел свідчить про те, що мультидисциплінарний підхід у роботі з дітьми з порушеннями мовлення є провідною тенденцією сучасної корекційної педагогіки та реабілітаційної практики. Він забезпечує узгодженість зусиль фахівців, комплексність впливу та індивідуалізацію психолого-педагогічної допомоги, що сприяє більшому прогресу в мовленнєвому, когнітивному та соціально-емоційному розвитку дітей.

Роль мультидисциплінарної команди.

До складу мультидисциплінарної команди зазвичай входять логопед, практичний психолог, спеціальний педагог, лікар-невролог, фізичний терапевт, ерготерапевт,

соціальний педагог та інші фахівці. Ефективна взаємодія спеціалістів забезпечує комплексне обстеження, узгодження цілей і формування індивідуальної програми розвитку дитини.

Психолого-педагогічна підтримка.

Підтримка охоплює психодіагностику, логопедичне обстеження, створення індивідуальної програми розвитку, проведення корекційно-розвивальних занять, нейропсихологічних вправ, ігрової терапії, сенсорної інтеграції та інше. Значна увага приділяється залученню сім'ї до корекційного процесу.

Принципи мультидисциплінарної підтримки.

Ключові принципи включають раннє втручання, комплексність впливів, індивідуалізацію, системність, командний підхід і партнерство з батьками. Створення позитивного мовленнєвого середовища є обов'язковою умовою успішної реабілітації.

Використання сучасних технологій.

Цифрові інструменти — логопедичні програми, мультимедійні вправи, когнітивні онлайн-платформи — підвищують мотивацію дитини та якість терапевтичних занять, а також дозволяють здійснювати оперативний моніторинг прогресу.

Мультидисциплінарний підхід забезпечує комплексність, структурованість та ефективність психолого-педагогічної підтримки дітей з порушеннями мовлення. Координація роботи спеціалістів і активне залучення сім'ї сприяють стійким позитивним результатам у мовленнєвому та когнітивному розвитку.

Список використаних джерел:

1. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: основи. Київ: Актуальна освіта, 2019.
2. Шеремет М. К. Логопедія. Київ: Слово, 2018.
3. Богданович Т. І. Корекційно-розвивальна робота з дітьми з мовленнєвими порушеннями. Львів: Світ, 2020.
4. Семенюк О. А. Спеціальна педагогіка. Київ: Видавничий дім «Слово», 2021.
5. Таранченко О. М. Психолого-педагогічний супровід дітей з ООП. Київ: Освіта, 2020.
6. Vygotsky L. Thought and Language. MIT Press, 2010.
7. Luria A. R. The Working Brain. Basic Books, 2010.
8. Piaget J. The Language and Thought of the Child. Routledge, 2012.
9. Rogers C. Client-Centered Therapy. Houghton Mifflin, 2011.
10. Davis B. Speech-Language Pathology: A Guide. Academic Press, 2017.
11. Paul R. Language Disorders from Infancy through Adolescence. Elsevier, 2020.
12. Bernstein Ratner N. Psycholinguistics. Wiley, 2018.
13. ASHA. Guidelines for Early Intervention. ASHA Publications, 2019.
14. WHO. International Classification of Functioning, Disability and Health. WHO, 2011.

Олеся Ковальова, студентка кафедри спеціальної освіти
Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка, м. Лубни, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СКЛАДОВОЇ СТРУКТУРИ СЛОВА У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОТОРНОЮ АЛАЛІЄЮ

Сучасна логопедія як галузь спеціальної педагогіки йде шляхом вдосконалення діагностичних і корекційно розвивальних підходів до подолання тяжких мовленнєвих порушень у дітей.

Одним із найбільш складних і недостатньо вивчених порушень мовленнєвого розвитку є моторна алалія, що виникає внаслідок органічного ураження мовленнєвих центрів кори головного мозку в період раннього дитинства. При цій формі алалії страждає переважно експресивне мовлення, а процес формування зв'язного мовлення істотно гальмується або не розгортається повністю. Особливо вираженими є порушення у формуванні звукової структури слова, зокрема складової організації, що значно ускладнює мовленнєву комунікацію дитини.

Формування складової структури слова є важливою складовою загального мовленнєвого розвитку дитини, оскільки саме складова організація становить базову одиницю фонетико-фонематичного і морфологічного рівнів мовлення.

Склад — це природна ритміко-мелодична одиниця, яка виконує функцію структурного компонента слова та слугує підґрунтям для формування артикуляційної бази. Порушення слогової структури у дітей з моторною алалією виявляються у вигляді спрощення складних слів, пропусків, заміन або перестановок складів, що суттєво ускладнює процес засвоєння лексичного і граматичного устрою мови.

Актуальність дослідження зумовлена також потребами інклюзивної та спеціальної освіти, яка вимагає науково обґрунтованих підходів до індивідуалізації логопедичного супроводу дітей з порушеннями мовлення. Діти з моторною алалією потребують спеціально організованого корекційно розвивального середовища, що враховує специфіку їх мовленнєвих труднощів, насамперед на рівні слогової організації. З огляду на це дослідження особливостей розвитку складової структури слова у дітей дошкільного віку з моторною алалією має важливе теоретичне та практичне значення, що зумовлює наукову й соціальну значущість обраної теми.

Тези :

Моторна алалія

- Моторна алалія — це системне порушення мовлення, що виникає внаслідок органічного ураження мовних зон кори головного мозку в пренатальний, натальний або ранній постнатальний період.
- Ключовою ознакою є нездатність дитини відтворити послідовність звуків у слові, попри відносно збережене розуміння зверненого мовлення.
- Ураження можуть локалізуватися в лобних або тім'яно-потиличних відділах мозку, що спричиняє порушення різних аспектів мовлення.

Причини порушення складової структури слова

- **Кінетична апраксія:** Основною причиною є порушення відтворення серійно організованих артикуляційних рухів.

- **Відсутність звукового образу слова:** У дітей з моторною алалією не формується цілісний звуковий образ слова, що унеможлиблює правильне відтворення послідовності звуків.

- **Нейропсихологічні особливості:** Порушення пов'язані з вибірковою недостатністю деяких психічних коркових функцій.

Прояви порушення складової структури слова

- **Зміни в послідовності:** Діти можуть пропускати, додавати або переставляти склади у слові.

- **Спрощення:** Спостерігається спрощення складової структури слова, особливо у багатоскладових словах.

- **Нестабільність:** Дитина може вимовляти одне й те саме слово по-різному, що свідчить про нестійкість артикуляційних навичок.

- **Порушення темпу:** Мовлення може бути уповільненим або, навпаки, імпульсивним.

Комплексний підхід до корекційної роботи

- **Інтегративний підхід:** Корекційна робота має базуватися на інтегративному підході, враховуючи як медичні, так і педагогічні аспекти.

- **Дидактичні ігри:** Впровадження дидактичних ігор та вправ є ефективним засобом логопедичної роботи.

- **Розвиток фонетико-фонематичних процесів:** Робота над сприйняттям та відтворенням звуків є важливим етапом.

- **Корекція рухової сфери:** Робота над розвитком дрібної моторики та кінетичного праксису.

Список використаних джерел:

1. Анциферова Л.В. Психологія мовлення: теорія і практика / Л.В. Анциферова. — Київ : Наукова думка, 2015. — 285 с.
2. Бондаренко І.І. Логопедія дошкільного віку : навч. посібник / І.І. Бондаренко. — Львів : Світ, 2017. — 230 с.
3. Виготський Л.С. Психологія розвитку дитини / Л.С. Виготський. — Харків : Ранок, 2018. — 312 с.
4. Гриценко Л.П. Розвиток мовлення дітей дошкільного віку / Л.П. Гриценко. — Одеса : Астропринт, 2019. — 278 с.
5. Давидов В.В. Теорія пізнавального розвитку / В.В. Давидов. — Київ : Либідь, 2016. — 294 с.
6. Денисенко О.М. Моторна алалія у дітей: діагностика та корекція / О.М. Денисенко. — Київ : Освіта, 2020. — 198 с.

Бучик Катерина Володимирівна, здобувач вищої освіти факультету іноземних мов
*Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», Україна*

Науковий керівник: Пак Антоніна, доктор філософії, старший викладач кафедри
германських і східних мов та методики їх навчання
*Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», Україна*

ПРОСЛУХОВУВАННЯ ПОДКАСТІВ ЯК ЗАСІБ ПОКРАЩЕННЯ В УЧНІВ НАВИЧОК АУДІЮВАННЯ З КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ

Глобальний інтерес до корейської мови та культури підкреслює необхідність визначення ефективних методів навчання. Наразі головною проблемою для учнів залишається сприйняття корейської мови на слух, оскільки її темп і фонетичні особливості можуть бути причиною труднощів розуміння носіїв. Для подолання цього бар'єру вкрай важливими є зручні засоби мовного занурення. Метою цієї роботи є теоретичне обґрунтування ефективності подкастів як інструменту для покращення навичок аудіювання з корейської мови. Аналіз ролі подкастів у концепції вивчення мови за допомогою мобільних пристроїв, їхній вплив на мотивацію та автономію учнів, а також специфіку їхнього застосування для засвоєння допоможе досягти зазначеної мети.

Основні тези:

1. Подкасти – це високоефективний засіб для забезпечення мовного занурення. Подкасти ідеально відповідають концепції вивчення мови за допомогою мобільних пристроїв, оскільки дозволяють інтегрувати процес вивчення мови у повсякденну рутину учнів [1, 2]. Їх ключова цінність полягає в їхній доступності та можливості багаторазового прослуховування [3, 8, 10]. Така повторюваність є досить важливою, оскільки таким чином учні тренують слухову пам'ять, що сприяє досягненню автоматизації сприйняття мовленнєвих одиниць, завдяки чому покращуючи навички аудіювання з корейської мови [4, 10].

2. Прослуховування подкастів дозволяє пізнати природний темп, лексичні та фонетичні особливості корейської мови. Серед найбільших викликів, з якими стикаються ті, хто вивчає корейську мову, варто виділити нездатність сприймати мову в реальному житті, попри розуміння адаптованих до навчальних діалогів. Подкасти вирішують цю проблему, оскільки надають доступ до автентичного мовлення носіїв, що є живим [3, 9]. Прослуховування такого контенту тренує швидкість когнітивної обробки інформації, що є необхідним для розуміння на слух. Для корейської мови це має особливе значення, бо подкасти дозволяють учням покращити розуміння складних фонетичних явищ та навчитися їх краще розрізняти у швидкому потоці мовлення.

3. Використання подкастів значно підвищує внутрішню мотивацію учнів та сприяє розвитку їхньої навчальної самостійності. Подкасти позитивно впливають на мотиваційну сферу учнів, оскільки забезпечують більш цікавий та менш стресовий формат навчання порівняно з традиційними методами [7, 5, 3]. Можливість обирати контент, що відповідає особистим вподобанням, підвищує внутрішню залученість та створює позитивне ставлення до навчального процесу [5]. Крім того, залучення подкастів сприяє розвитку самостійності та саморегульованого навчання в учнів, що є дуже важливим для успіху у вивченні корейської мови [6, 1].

4. Подкасти виступають ефективним засобом для засвоєння контекстуальної лексики та добре інтегруються у структуровані методики аудіювання. Окрім покращення навичок сприйняття мови на слух, подкасти є потужним засобом для розширення словникового запасу, тому що представляють слова у природному контексті [10, 8]. Таким чином, учні засвоюють не лише переклад, а й функціональне вживання слів, включно з сучасним сленгом та ідіомами. Методична цінність подкастів посилюється, коли викладачі інтегрують їх у структуровані завдання [9]. Такий підхід гарантує активне опрацювання матеріалу. Крім того, подкасти підсилюють культурну обізнаність [2] та допомагають учням підготуватися до стандартизованих іспитів.

Отже, подкасти є не просто допоміжним, а вкрай важливим засобом для вивчення корейської мови. Завдяки їхній здатності забезпечувати занурення в мовне середовище та сприяти покращенню мотивації та самостійності учнів, вони вирішують проблему адаптації до природного темпу та особливостей фонетики корейської мови. Тому їх варто інтегрувати у процес навчання, адже це є важливим компонентом для вільного володіння мовою.

Список використаних джерел:

1. Балтіна О.Б. Подкасти як засіб вивчення та викладання англійської мови. Електронний архів ДонНТУ м.Покровськ: Головна сторінка. URL: <https://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/1702/1/Baltina%20Olena%20-%20Podkasty%20jak%20zasib%20vyvchennia%20ta%20vykladannia%20anglijskoi%20movy.pdf> (дата звернення: 15.11.2025).
2. Харченко О. Використання медіа для поглибленого вивчення іноземних мов. Вінницький технічний фаховий коледж, 2025. URL: <https://www.pertsovyi.com.ua/article/2025.pdf#page=150> (дата звернення: 15.11.2025).
3. Bolliger D. U., Supanakorn S., Boggs C. Impact of podcasting on student motivation in the online learning environment. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0360131510000746> (дата звернення: 15.11.2025).
4. Budiasningrum, Setya R., Rosita R. Using Podcasts to Improve Listening and Speaking Skills: Literature Review. JOLADU: Journal of Language Education 1.1. URL: <https://download.garuda.kemdikbud.go.id/article.php?article=3305940&val=29018&title=Using%20Podcasts%20to%20Improve%20Listening%20and%20Speaking%20Skills%20Literature%20Review> (дата звернення: 15.11.2025).
5. Chan W. M. Students' Perceptions of and Attitudes towards Podcast-Based Learning—A Comparison of Two Language Podcast Projects. Academia.edu - Find Research Papers, Topics, Researchers. URL: https://www.academia.edu/1855487/Students_Perceptions_of_and_Attitudes_towards_Podcast_Based_Learning_A_Comparison_of_Two_Language_Podcast_Projects (дата звернення: 15.11.2025).
2. Goldman T. The Impact of Podcasts in Education. Scholar Commons. URL: https://scholarcommons.scu.edu/engl_176/29 (дата звернення: 15.11.2025).
3. Ji Min Jeong. A Study of Language Learner Motivation: Learners of Korean as a Foreign Language. Journal of Korean Language Education. URL: https://oak.go.kr/central/journallist/journaldetail.do?article_seq=19150 (дата звернення: 15.11.2025).
4. Ramirez M. G. The use of podcasts for language learning: a systematic review of literature. Al-Kindi Center for Research and Development. URL: <https://al-kindipublisher.com/index.php/ijels/article/view/6623> (дата звернення: 15.11.2025).
5. Suvarnaphaet K. M., Suvarnaphaet P. Use of podcasts to develop students' speaking skills. Humanities, Arts and Social Sciences Studies. Thai Journals Online (ThaiJO). URL: <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/hasss/article/view/260249> (дата звернення: 15.11.2025).
6. Yaman I. The potential benefits of podcasts for language learning. Ondokuz Mayıs University, 2016. URL: https://www.researchgate.net/publication/314364155_The_Potential_Benefits_of_Podcasts_for_Language_Learning (дата звернення: 15.11.2025).

Бегма Ірина Віталіївна, здобувач рівня вищої освіти «магістр» факультету педагогічної освіти

Криворізький державний педагогічний університет, Україна

Науковий керівник: Приступа Яна Вячеславівна, доктор філософії

Криворізький державний педагогічний університет, Україна

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДТРИМКИ БАТЬКІВ У ПРОЦЕСІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Інклюзивна освіта в Україні є важливим елементом сучасної освітньої системи, що забезпечує рівні можливості для всіх дітей, зокрема тих, хто має особливі освітні потреби (ООП). Батьки таких дітей відіграють ключову роль у формуванні психоемоційного стану, мотивації та соціальної адаптації своїх дітей. Однак вони часто стикаються з психологічними викликами, такими як стрес, ізоляція чи недостатня обізнаність про виховні стратегії. У контексті сьогодення ці проблеми загострюються, що вимагає адаптації методів психолого-педагогічної підтримки. Дослідження таких підходів сприяє підвищенню ефективності інклюзивної освіти через активне залучення батьків і створення сприятливого освітнього середовища.

Мета дослідження – проаналізувати психолого-педагогічні підходи до організації підтримки батьків дітей з ООП у процесі інклюзивного навчання.

Проблема психолого-педагогічної підтримки батьків дітей з особливими освітніми потребами привертала увагу багатьох науковців. Дослідниця І. Брушневська, підкреслює важливість комплексного підходу до супроводу сімей, наголошуючи на необхідності діагностики, консультування та корекційної роботи [1]. Дослідниці З. Борисенко та М. Гринців, акцентують на індивідуалізації підтримки, враховуючи емоційні потреби батьків [2]. Дослідники О. Василенко та Ю. Безручук, досліджують соціально-психологічні аспекти взаємодії з сім'ями, звертаючи увагу на вплив соціальних і економічних умов [3]. Дослідниця О. Вовченко, аналізує проблему емоційного вигорання батьків у кризових умовах, пропонуючи стратегії кризового консультування [4]. Ці дослідження створюють теоретичну основу для організації підтримки батьків у контексті інклюзивної освіти.

Організація підтримки базується на кількох теоретичних моделях. Системний підхід розглядає сім'ю як цілісну систему, де взаємодія між її членами впливає на розвиток дитини. Педагог-психолог І. Брушневська зазначає, що цей підхід передбачає координацію зусиль педагогів, психологів та інших фахівців для створення гармонійного середовища [1]. Наприклад, залучення батьків до розробки індивідуальних освітніх програм сприяє узгодженості дій усіх учасників процесу.

Гуманістичний підхід, який підтримують психологи З. Борисенко та М. Гринців, фокусується на індивідуальних потребах батьків, створенні атмосфери довіри через емпатійний діалог і підтримку, що допомагає долати емоційні бар'єри, такі як страх чи невпевненість [2]. Цей підхід є важливим для сімей, які відчувають стрес через особливості розвитку дитини.

Екологічна модель, досліджена соціальними педагогами О. Василенко та Ю. Безручук, аналізує вплив різних систем (сім'я, школа, громада) на дитину та її батьків.

Вона підкреслює необхідність адаптації освітнього середовища до соціальних і культурних умов, що є актуальним у кризових ситуаціях, таких як воєнний стан [3]. Співпраця з інклюзивно-ресурсними центрами (ІРЦ) дозволяє враховувати зовнішні фактори, такі як економічні труднощі чи переміщення сімей.

Когнітивно-поведінковий підхід, який досліджувала психолог О. Вовченко, спрямований на корекцію негативних емоційних станів батьків, таких як тривожність чи вигорання. Через навчання технікам саморегуляції та стратегіям подолання стресу цей підхід допомагає батькам ефективніше підтримувати своїх дітей, особливо в умовах воєнного часу [4].

Практична реалізація цих підходів здійснюється через чотири основні напрями:

1. Діагностичний напрям передбачає оцінку психоемоційного стану батьків і їхньої готовності до співпраці. Дослідниця І. Брушневська, підкреслює, що методики, такі як анкетування чи бесіди, дозволяють визначити індивідуальні потреби сім'ї для розробки персоналізованих стратегій [1].

2. Консультативний напрям зосереджений на наданні інформації про особливості розвитку дитини та методи взаємодії з педагогами. Психологи З. Борисенко та М. Гринців, зазначають, що індивідуальні консультації допомагають батькам зрозуміти освітні можливості, тоді як групові заняття сприяють обміну досвідом між сім'ями [2].

3. Корекційний напрям має на меті подолання психологічних труднощів, таких як емоційне вигорання. Дослідниця О. Вовченко, наголошує на використанні технік когнітивно-поведінкової терапії для підвищення резиліентності батьків у кризових умовах [4].

4. Просвітницький напрям підвищує обізнаність батьків про права дитини та ресурси інклюзивної освіти. Науковці О. Василенко та Ю. Безручук, підкреслюють ефективність семінарів, вебінарів та інформаційних матеріалів для підвищення компетентності батьків [3].

У практичній діяльності застосовуються різноманітні інструменти. Тренінги для батьків розвивають навички комунікації з дитиною, а партнерська взаємодія забезпечує спільне планування освітнього процесу через регулярні зустрічі з педагогами та фахівцями ІРЦ [1]. Цифрові платформи, такі як месенджери чи онлайн-ресурси, полегшують доступ до консультацій у реальному часі, що є критично важливим на сьогоднішній день, коли багато сімей стикаються з обмеженням фізичного доступу до освітніх закладів [3]. Кризове консультування, яке включає техніки релаксації та стратегії самодопомоги, допомагає батькам долати емоційні виклики, спричинені війною [4].

Інклюзивно-ресурсні центри відіграють важливу роль у координації підтримки, надаючи доступ до фахівців і розробляючи індивідуальні програми розвитку. Дослідниця І. Брушневська, зазначає, що вони сприяють інтеграції батьків у освітній процес, створюючи умови для довірливої співпраці [1].

Отже, психолого-педагогічні підходи до підтримки батьків дітей з ООП в інклюзивному навчанні ґрунтуються на системній, гуманістичній, екологічній та когнітивно-поведінковій моделях. Ці підходи реалізуються через діагностику, консультування, корекцію та просвітницьку діяльність, використовуючи інструменти, такі як тренінги, партнерська взаємодія та цифрові ресурси. Враховуючи виклики сьогодення, особливого значення набувають кризове консультування та дистанційні

форми підтримки. ІРЦ відіграють провідну роль у забезпеченні доступу до ресурсів і координації зусиль. Ці підходи сприяють активній участі батьків, підвищуючи ефективність інклюзивної освіти та соціальну адаптацію дітей.

Список використаних джерел:

1. Брушневська І. Теоретичні аспекти побудови моделей психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП та її сім'ї. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2024. Вип. 2. С. 54–60.
2. Борисенко З., Гринців М. Роль та специфіка консультативної роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами. *Проблеми гуманітарних наук. Психологія*. 2023. № 51. С. 25–32.
3. Василенко О., Безручук Ю. Особливості соціально-психологічного супроводу батьків, які виховують дітей з особливими освітніми потребами. *Psychology Travelogs*. 2023. № 2. С. 23–31.
4. Вовченко О. А. Проблема емоційного вигорання батьків та педагогів, що виховують дітей з ООП в умовах воєнного часу. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731601/1/%D0%92%D0%BE%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%A2%D0%95%D0%97%D0%98%20%D0%94%D0%9E%D0%9F%D0%9E%D0%92%D0%86%D0%94%D0%95%D0%99-21-25.pdf (Дата звернення: 07.10.2025).

Говоруха Катерина Олександрівна, здобувач вищої освіти факультету іноземних мов

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Україна

Науковий керівник: Литвинюк Оксана Миколаївна, канд. філол. наук,
старший викладач кафедри англійської мови

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Україна

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ЗАСТОСУВАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ У ФОРМУВАННІ МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ЗЗСО

Психологічні особливості старшокласників мають визначальний вплив на ефективність використання мультимедійних технологій у навчанні іноземних мов. У віці 10–11 класів учні перебувають на етапі формування самосвідомості та критичного ставлення до себе й світу; розвиваються когнітивні стилі та характерологічні риси, які визначають сприймання й обробку інформації. Павлик [1] підкреслює, що «юнацький вік є сензитивним щодо морального самовизначення й свідомого самовиховання особистістю рис власного характеру», що безпосередньо корелює з вибором каналу сприйняття — візуального, аудіального або кінестетичного.

На сучасному етапі педагогіка реалізує концепцію Нової української школи, зорієнтовану на формування компетентностей і рівний доступ до якісної освіти, на вмотивованого та творчого вчителя, на партнерську взаємодію між учнем, учителем і батьками, на дитиноцентризм і оновлену структуру школи, на автономію закладів та ефективне управління, а також на справедливе використання публічних коштів [2]. У дослідженні Т. Драниці [3] показано, що рівень самооцінки, самосвідомості та здатності до саморефлексії у юнацькому віці визначає і сприймання, і обробку навчальної інформації, і мотивацію до участі в освітньому процесі; відтак емоційно-вольова сфера безпосередньо пов'язана з навчальною активністю, готовністю до пізнавальної діяльності та відповідальністю за власний розвиток.

Александров довів, що когнітивний стиль (зоровий, слуховий, руховий) визначає спосіб взаємодії зі змістом та інформаційним середовищем [4]; ці відмінності необхідно враховувати під час організації навчання, особливо в разі впровадження мультимедійних технологій, які поєднують різні канали подачі матеріалу. Життєвий досвід, соціальні взаємодії та міжособистісні контакти помітно впливають на навчальну мотивацію: за Зазимком, психологічні характеристики досвіду юнаків формуються під впливом соціального середовища, що може як посилювати пізнавальну активність, так і знижувати її [5]. Соціальний інтелект, за Харченком [6], допомагає учням ефективно співпрацювати в групових завданнях, розуміти позицію іншого та адаптуватися до колективу, що особливо важливо в умовах цифрової взаємодії.

Ефективність мультимедій у викладанні англійської мови залежить не лише від технічного забезпечення, а й від дотримання психолого-педагогічних умов, які гарантують адекватну організацію навчального процесу. У контексті формування мовленнєвих умінь старшокласників ідеться про поєднання мотивації та емоційного

комфорту, оптимізації когнітивного навантаження, продуманої дидактичної побудови, інтерактивності та якісного зворотнього зв'язку, а також про готовність учителя й належну технічну підтримку.

Мультимедійні засоби виконують інформативну, мотиваційну, інтерактивну та дидактично-структуруючу функції: забезпечують доступ до автентичних матеріалів, підвищують зацікавлення, створюють умови для взаємодії та візуалізують і систематизують знання. «Мультимедійні засоби здатні вигідно показати себе при навчанні іноземної мови, оскільки на сьогоднішній день однією з найголовніших цілей навчання є комунікативна мета. Комунікативна компетенція має на увазі здатність людини до здійснення міжкультурної взаємодії» [7]. Звідси впливає потреба проєктувати уроки як комунікативно зорієнтовані ситуації, у яких цифрові засоби збагачують мовленнєву практику, а не лише ілюструють правила.

Дидактичні принципи роботи з мультимедіа зводяться до підвищення внутрішньої мотивації та зниження тривожності, до створення позитивної установки на роботу з матеріалом, до початку уроку з мотивувального елемента (коротке відео, інфографіка, проблемне питання), до поетапної структурованої подачі з чіткими орієнтирами уваги (порядок дій, ключові питання, час), до сегментації матеріалу та поєднання показу із завданням на обробку інформації. Необхідним є спираючись на попередні знання та розвиток метакогнітивних умінь самоконтролю й планування; доречними є диференціація, опорні схеми для слабших і розширені завдання для просунутих. Кожен слайд, аудіофрагмент чи інтерактив має бути педагогічно обґрунтований і відповідати цілям етапу (аудіювання, говоріння, читання, письмо). Важливим є оперативний зворотний зв'язок — короткі тести, опитування, миттєва перевірка розуміння, коментоване прослуховування. Співпраця в парах і міні-групах, а також проєктна робота підсилюють мовну практику; технологія «читання у міні-групах» демонструє ефективність у формуванні екологічної компетентності (Т. Дацька, О. Голик) [8].

Організаційно-технічні умови включають стабільний інтернет та обладнання, базову ІКТ-компетентність учителя і наявність резервного «плану В». Міністерські матеріали підкреслюють, що застосування ІКТ і комп'ютерної підтримки у викладанні англійської зумовлює оновлення традиційних форм педагогічної діяльності, забезпечує наочне, цілісне та доступне подання складного матеріалу, активізує пізнавальну діяльність і підвищує ефективність засвоєння; унаслідок цього оптимізується структура заняття, раціоналізується використання навчального часу та зростає результативність освітнього процесу. Логічним висновком є необхідність інвестування в підвищення кваліфікації педагогів і технічну підтримку закладу.

Ефективність викладання англійської мови в старшій школі відчутно зростає завдяки цілеспрямованому використанню мультимедійних засобів і освітніх онлайн-платформ. Цифрові технології не лише оновлюють форми роботи вчителя, а й створюють середовище взаємодії, дослідження, аналізу та творчого застосування знань. У 10–11 класах доцільно інтегрувати платформи для лексики та граматики (наприклад, Quizlet, Wordwall, LearningApps, Kahoot!), для розвитку аудіювання (BBC Learning English, Elllo, LyricsTraining, TED-Ed), для усного мовлення та комунікації (Padlet, Flip), а також сервіси для створення контенту (Canva for Education, Genially, Prezi, Google Slides, PowerPoint) і для читання та письма (ReadTheory, Newsela, Grammarly, Quill, Storybird).

Отже, впровадження мультимедійних технологій та спеціалізованих освітніх застосунків у навчання англійської мови старшокласників - за умови дотримання психолого-педагогічних вимог і належної технічної підтримки - забезпечує гнучкість, інтерактивність і міжпредметну інтеграцію, посилює формування мовленнєвих умінь і комунікативної компетентності.

Список використаних джерел:

1. Павлик Н. Психологічні особливості морального самовизначення особистості в юнацькому віці. *Цифрова бібліотека НАН України*. 2021. URL : <https://lib.nas.gov.ua> (дата звернення : 11.10.25).
2. Красильник Ю. С. Педагогіка. Київ : КНУБА, 2020. 164 с.
3. Драниця Т. Самооцінка, самосвідомість та саморефлексія як чинники пізнавальної діяльності старшокласників. *Електронний архів НАУ*. 2021. URL : <https://er.nau.edu.ua> (дата звернення : 11.10.25).
4. Александров І. Особливості впливу деяких когнітивних та інтелектуальних стилів на розвиток особистості в юнацькому віці. *Харківський національний університет внутрішніх справ*. 2025. URL : <https://khnuair.edu.ua> (дата звернення : 11.10.25).
5. Зазимко О. Психологічні характеристики життєвого досвіду юнацького віку. *Цифрова бібліотека НАН України*. 2010. URL : <https://lib.nas.gov.ua> (дата звернення : 11.10.25).
6. Харченко С. Соціальний інтелект як чинник розвитку комунікативних здібностей старшокласників. *Педагогічний журнал КДПУ*. 2012. URL : <https://pj.journal.kspu.edu> (дата звернення : 11.10.25).
7. Кузів М., Ничко О., & Белінська І. (2022). Навчання комунікації за допомогою мультимедійних засобів на заняттях з іноземної мови. *Вісник ЧНУ ім. Б. Хмельницького*. (1). С. 90–96.
8. Дацька, Т., & Голик, О. (2023). Формування мовленнєвої компетентності «екологічна грамотність і здорове життя» у підручниках з англійської мови для старших класів. *Проблеми сучасного підручника*. С. 78–86.

Гарасимчук Любов Анатоліївна, здобувач вищої освіти факультету дошкільної та спеціальної освіти

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна

РОЗВИТОК СЛОВНИКА ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Словник є одним із суттєвих компонентів мовленнєвого розвитку дитини. У дошкільний період відбувається активне дослідження дитиною навколишнього середовища і тому мовлення відіграє важливу роль у цьому процесі.

Мовленнєвий розвиток у дітей бере свій початок з першого дня народження. Період до одного року у дітей прийнято називати домовленнєвий період. Тут відбувається підготовка дихальної системи до реалізації голосових реакцій, дитина починає гуліти. Ближче до п'яти місяців дитина вже пробує наслідувати дорослих, белькотіти. Другий період - утворення мовленнєвих звуків і їх диференціювання.

Третій період це третій рік життя дитини. У цей період спостерігається активне збагачення словникового запасу дитини, вдосконалюється вимова окремих слів, речення складаються вже з трьох та більше слів. Здійснюється розвиток просторових понять .

У четвертий рік життя словниковий запас дитини збільшується до 1000 слів. Дитина починає засвоювати відмінки та роди іменників, може узагальнювати.

П'ятий період характеризується подальшим збільшенням словникового запасу. У мовленні дитини помітні всі частини мови. Відбувається покращення звуковимови [1].

Характерною особливістю словника дітей із порушеннями мовлення є неточність вживання слів, що полягає у вербальних парафазіях, тобто замінах слів. Прояви цих неточностей або неправильного вживання слів у мовленні зазначеної категорії дітей є досить різноманітними. Діти з порушеннями мовлення можуть мати обмежений словниковий запас або труднощі у засвоєнні та використанні слів.

Діти дошкільного віку з порушеннями мовлення, не здатні протиставляти відношення між лексичними одиницями, що співвідносяться один з одним, як протилежні за значенням. Несформованість семантичних полів призводить до виникнення труднощів під час добирання антонімів та синонімів [2].

Робота з формування та розвитку словника у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення може включати в себе різні методики, такі як ігрові методи, використання інтерактивних матеріалів, арт-терапії, логоритміки тощо.

Своїм словниковим запасом дитина користується у всіх видах діяльності: ігровій, пізнавальній, мовленнєвій, побутовій, трудовій та образотворчій [4].

Образотворча діяльність має суттєве значення для всебічного розвитку особистості. Її сутність розглядається передусім як відображення дійсності. Г. Сухорукова визначає образотворчу діяльність ефективним способом засвоєння дитиною навколишнього світу, в процесі чого вони відображають об'єкти і явища, показують своє ставлення до них. Щоб зобразити будь який об'єкт, важливим є системне та повноцінне ознайомлення з ним. Навчання образотворчої діяльності допомагає сформулювати такі операції, як аналіз, синтез, порівняння та узагальнення. Під

час спостереження, при дослідженні об'єктів, діти навчаються виокремлювати форму об'єктів, їх розмір, колір. Поряд з цим вони навчаються порівнювати об'єкти та явища, знаходити в них загальне та різне, об'єднувати їх за подібними ознаками.

В процесі малювання, дитина підсумовує свої знання про світ, вона відображає не об'єкт, а свої знання про нього, те, що дитини виділяє як найважливіше.

Для вивчення дітьми нових слів чимале значення мають саме дії дитини з об'єктами. Оскільки в дошкільному віці дитини складно поєднати слово з об'єктом або дією виключно візуально, проте коли дитина має можливість потримати предмет у руках, повзаємодіяти з ним, при цьому озвучуючи дії, в такому випадку нові слова будуть засвоюватись набагато швидше та краще. В продуктивній діяльності розвиток сприйняття та усвідомлення мовлення дитиною відбувається суттєво швидше, оскільки мовлення отримує дійсно практичної спрямованості [3].

Отже, використання засобів образотворчої діяльності дозволяє створити стимулююче середовище для навчання, що сприятиме ефективному формуванню та розвитку словника у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Список використаних джерел:

1. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика : теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах / за ред. А.М. Богуш. 2-ге вид., допов. Київ : Слово, 2011. 704 с.
2. Слагіна В.М. Робота над збагаченням словника у дітей дошкільного віку з вадами мовленнєвого розвитку (методичний посібник). Кам'янець-Подільський, 2016. 85 с.
3. Кисличенко В.А. Розвиток словника засобами образотворчої діяльності у дітей із загальним недорозвитком мовлення. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 36. С. 57-62.
4. Мірошніченко О.А. Логопедична робота з розвитку словника дітей дошкільного віку із порушеннями мовленнєвого розвитку. Актуальні питання розвитку особистості: сучасність, інновації, перспективи: Збірник наукових праць за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції. Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2024. С. 233-237.

Крисак Іван Андрійович, здобувач вищої освіти факультету інформаційних і прикладних технологій

Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

Науковий керівник: Дубель Михайло Володимирович, доктор філософії зі спеціальності «Міжнародні економічні відносини», старший викладач кафедри політології та державного управління

Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

РОЛЬ ВІРТУАЛЬНОГО СОЦІУМУ В СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА САМОРОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Постановка проблеми: У XXI столітті соціальні мережі стали одним із найпотужніших інструментів комунікації, інформаційного обміну та самовираження. Такі платформи, як Facebook, Instagram, TikTok, X (Twitter), Telegram та YouTube, змінили спосіб, у який люди взаємодіють, формують думки, сприймають реальність і навіть будують свою ідентичність.

Метою статті є детальний аналіз різних аспектів функціонування віртуального соціуму та розкриття його ключової ролі у соціалізації, комунікації та саморозвитку сучасної людини.

Виклад основного матеріалу: Згідно з дослідженнями Digital 2025: Global Overview Report понад 70% населення планети активно користується соціальними мережами, а середній користувач проводить у них понад 2,5 години щодня. Людина перебуває у так званому віртуальному соціумі [1].

Під віртуальним соціумом розуміють форму соціальної організації та взаємодії людей, яка існує переважно в кіберпросторі, тобто у штучно створеному інтерактивному середовищі, змодельованому за допомогою комп'ютерних технологій (Інтернету) [3]. Варто зазначити, що будь-яке явище має як позитивні так і негативні наслідки.

Розглянемо позитивні сторони віртуального соціуму для людини:

Подолання географічних бар'єрів та оперативність зв'язку. Людина має змогу спілкуватися та підтримувати зв'язок з родичами, друзями, колегами та знайомими, незалежно від їхнього місця проживання (у різних містах чи країнах). У режимі реальному часу відбувається швидкий та доступний обмін інформацією.

Розширення кола контактів та пошук однодумців. Легко встановлюються нові знайомства з людьми зі спільними інтересами, хобі чи професійною діяльністю через тематичні групи та спільноти. Окрім того, є можливість здійснити пошук старих друзів, однокласників чи колег, з якими було втрачено зв'язок.

Саморозвиток та освіта. У віртуальному соціумі є доступ до великої кількості корисної та освітньої інформації, навчальних матеріалів, відео, курсів. Користувач вивчає іноземні мови, програмування, малювання, дизайн, гру на музичних інструментах не виходячи з дому.

Сприяння самовираженню та творчості. Людина демонструє власні таланти та твори (фото, малюнки, музика, тексти) та знаходить свою аудиторію. Віртуальний соціум надає можливість створити бажаний образ або реалізувати себе в тому, що не вдається у «реальному» житті.

Інформаційна функція. Швидко розповсюджуються новини та оперативні події. Відбувається активізація громадської думки та мобілізація спільнот навколо важливих соціальних чи політичних питань.

Підтримка та терапія. Людина отримує емоційну підтримку, відчуття впевненості, особливо в спільнотах, присвячених певним проблемам чи досвіду. Для деяких користувачів Інтернет може слугувати «лікувальною терапією» та місцем, де вони вчаться жити у соціумі, дотримуючись певних правил.

Бізнес та професійний розвиток. Відмінно працює ефективний маркетинговий інструмент (реклама, просування товарів та послуг). Платформи пропонують налагодження міжнародних професійних контактів та віддаленої роботи.

Проте, соціалізація у мережі має й певні ризики: поверхневність контактів, залежність від «лайків» та формування спотвореного уявлення про соціальний статус.

Наукові дослідження показують, що тривале користування соціальними мережами впливає на емоційний стан і когнітивні процеси людини. Згідно з даними Американської психологічної асоціації (АРА, 2024), надмірне перебування в соцмережах пов’язане з: підвищеним рівнем тривожності та депресії; феноменом FOMO (синдром втрачених можливостей); зниженням концентрації уваги; викривленим сприйняттям власного тіла та успіху [2].

Таким чином, вплив залежить не стільки від факту користування, скільки від якості контенту та вміння користувача фільтрувати інформацію.

Віртуальний соціум формує нову культуру комунікації. Це можуть бути короткі повідомлення, емодзі, меми, візуальний контент. Це створює «культуру кліпу», де швидкість сприйняття важливіша за глибину розуміння. З одного боку відбувається демократизація інформаційного простору, а з іншого – поширення фейків, маніпуляцій та «інформаційних бульбашок». Наприклад, такі країни, як Скандинавія, Канада, Японія критично ставляться до медіаконтенту, тому й негативний вплив значно менший.

У країнах, де рівень медіаграмотності нижчий (деякі країни Центральної Азії, Східної Європи, особливо ті, що перебувають під впливом РФ та частини Африки), соціальні мережі стають джерелом дезінформації й політичних маніпуляцій та пропаганди.

Не менш цікавим є порівняння різних поколінь у віртуальному соціумі (таблиця 1).

Таблиця 1

Віртуальний соціум для різних поколінь			
Покоління	Особливості використання	Позитивний вплив	Негативний вплив
Альфа	Резиденти	Ранній розвиток когнітивних навичок; нативна цифрова грамотність (знання для безпечного та ефективного використання цифрових технологій та інтернету в повсякденному житті та роботі)	Стирання меж між реальним та цифровим світом; ризики надмірної екранної залежності; затримка у розвитку навичок особистого спілкування
Зумери	Інтегратори	Соціальний активізм та креативність; глобальна взаємодія для обміну ідеями; швидкий доступ до освіти та самонавчання	Погіршення психічного здоров’я; кібербулінг; надмірна залежність від лайків та ризики розвитку синдрому дефіциту уваги через кліпове мислення

Продовження табл. 1

Покоління	Особливості використання	Позитивний вплив	Негативний вплив
Міленіали	Трансформатори	Розвиток професійних можливостей, створили гіг-економіку та віддалену роботу	Вигорання та тривожність; соціальний тиск через постійне порівняння життя в соцмережах (FOMO – синдром втрачених можливостей)
Покоління X	Адаптери	Соціальна інтеграція; можливість відновлювати зв'язки зі старими друзями	Труднощі з адаптацією до швидких змін; вразливість до онлайн-шахрайства

Цей порівняльний аналіз демонструє нам, що віртуальний соціум має різноспрямований вплив залежно від віку, мети та рівня цифрової грамотності. Взаємодія поколінь від X до Альфа з віртуальним соціумом презентує чітку еволюцію: від цифрових мігрантів (X), які адаптувалися до нових інструментів, до нативних резидентів (Альфа), для яких цифровий світ є невід'ємною частиною реальності.

Висновки: Віртуальний соціум – це складний соціокультурний феномен, який не можна оцінювати однозначно. Він є дзеркалом сучасного суспільства, його технологічних можливостей і психологічних потреб. Вплив віртуального соціуму бути як розвивальним, так і деструктивним – залежно від того, як саме і з якою метою людина їх використовує.

Розвиток медіаграмотності, критичного мислення та цифрової етики має стати ключем до мінімізації негативних наслідків і формування здорового інформаційного середовища.

Список використаних джерел:

1. Digital 2025: Global Overview Report. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2025-global-overview-report> (Дата звернення: 17 жовтня 2025 року)
2. Страх щось прогавити: що таке синдром втрачених можливостей (FOMO) і як його позбутися. URL: <https://happymonday.ua/shho-take-syndrom-vtracheniyh-mozhlyvostej-fomo> (Дата звернення: 15 жовтня 2025 року)
3. Штепа О. О. Віртуальна реальність: соціально-філософський аналіз. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2022. С. 135-139.

Стойко Катерина Олегівна, здобувачка освіти спеціальності право, група П – 32
ВСП «Стрийський фаховий коледж ЛНУП», Україна

Науковий керівник: Калічак Мар'яна Степанівна, викладач вищої
кваліфікаційної категорії
ВСП «Стрийський фаховий коледж ЛНУП», Україна

СУЧАСНА ПЕДАГОГІЧНА НАУКА: ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ, ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНІ РІШЕННЯ

Сучасна педагогічна наука переживає активний період трансформацій, зумовлених глобалізаційними процесами, цифровізацією, змінами суспільних потреб та зростанням ролі міждисциплінарних досліджень.

Метою є сприяти розвитку сучасної педагогічної науки шляхом наукового діалогу, обміну досвідом, узагальнення теоретичних засад та впровадження інноваційних педагогічних практик у систему освіти.

Сучасна педагогічна наука на межі XX–XXI століть вступила у фазу глибоких трансформацій, зумовлених загальносвітовими тенденціями розвитку суспільства. Інтенсивний прогрес цифрових технологій, глобалізація, зміни соціальних запитів і зростання ролі людини як активного суб'єкта навчання потребують переосмислення традиційних педагогічних концепцій та створення нових підходів до організації освітнього процесу. Сьогодні освіта перестає бути лише інструментом передачі знань і перетворюється на складний, багатовимірний процес формування компетентної, конкурентоспроможної, соціально відповідальної особистості.

Однією з ключових особливостей сучасної педагогіки є її міждисциплінарність. Педагогічна наука дедалі тісніше взаємодіє з психологією, соціологією, нейронаукою, кібернетикою, філософією, культурологією та навіть економікою. Така інтеграція сприяє появі нових теоретико-методологічних підходів, що розкривають механізми навчання та розвитку людини у складному, динамічному середовищі. Поряд із цим дослідники наголошують на необхідності створення гнучких та адаптивних освітніх систем, здатних реагувати на зміни, які відбуваються у світі з безпрецедентною швидкістю.

Дигіталізація освіти стала одним із найбільш впливових факторів її оновлення. Інформаційно-комунікаційні технології більше не є лише інструментом для підтримки навчального процесу — вони перетворилися на невід'ємний компонент педагогічної діяльності. Використання освітніх платформ, віртуальних лабораторій, систем дистанційного та змішаного навчання, інтерактивних цифрових ресурсів, а також штучного інтелекту створює нові можливості для індивідуалізації та персоналізації освітнього процесу. Проте цифровізація висуває і нові вимоги: необхідність формування цифрової компетентності педагогів, розвиток медіаграмотності здобувачів освіти, забезпечення кібербезпеки та етичне використання цифрових інструментів.

Водночас педагогічна наука не може зводитися лише до технологізації. У центрі освітнього процесу залишається людина, її інтелектуальний, емоційний, соціальний та духовний розвиток. Зростає увага до формування м'яких навичок (soft skills), розвитку

емоційного інтелекту, навичок співпраці, комунікації, критичного мислення, творчості. Це зумовлює необхідність оновлення методів виховання, удосконалення психологічного супроводу та створення безпечного, інклюзивного освітнього середовища.

Інклюзивна педагогіка стала одним із провідних напрямів розвитку сучасної освіти. Ідеї рівності, доступності та недискримінації визначають нові стандарти роботи закладів освіти. Педагогічна спільнота активно розробляє концепції навчання дітей з особливими освітніми потребами, реалізує підходи Universal Design for Learning (УДЛ), адаптує навчальні матеріали та створює сприятливі умови для розвитку кожної особистості незалежно від її індивідуальних можливостей.

Ще одним важливим аспектом розвитку сучасної педагогічної науки є професійна підготовка та підвищення кваліфікації педагогів. Сучасний учитель — це фахівець, який володіє як предметними знаннями, так і методичною, цифровою, комунікативною, емоційною та дослідницькою компетентністю. Вдосконалення системи педагогічної освіти передбачає впровадження практико-орієнтованих моделей, наставництва, дуальної підготовки, а також систем безперервного професійного розвитку.

Особливого значення набуває науково-дослідницька діяльність педагогів. Проведення емпіричних досліджень, аналіз освітніх даних, експериментальна перевірка нових методик дозволяють виявляти ефективні практики та науково обґрунтовувати їхнє застосування. Розвиток педагогічної науки залежить від активної участі науковців і практиків у дослідницьких проєктах, наукових дискусіях і міжнародній співпраці.

Педагогіка майбутнього ґрунтується на гуманістичних цінностях, інноваціях та доказовості. Вона прагне створити таку систему освіти, у якій кожен здобувач має можливість для самореалізації, а педагог стає фасилітатором, наставником і партнером у процесі навчання. Освіта повинна не тільки передавати знання, а й формувати здатність до життя в умовах невизначеності, до пошуку нових рішень, до ефективної комунікації та творчої діяльності.

Таким чином, сучасна педагогічна наука — це простір постійних змін, відкритості та наукового пошуку. Інноваційні підходи, оновлені теоретичні засади та практичні рішення, що обговорюються в межах конференції, сприятимуть формуванню нового педагогічного мислення та розвитку якісної, конкурентоспроможної системи освіти, орієнтованої на потреби сьогодення та перспективи майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Особистісно орієнтоване виховання. – Київ: Либідь.
2. Деркач О. Медіаграмотність як ключова компетентність XXI століття.
3. Зімня І. А. Педагогічна психологія.
4. Коваль Л. Інноваційні технології навчання в новій українській школі.
5. Литвин А. Професійна компетентність сучасного педагога: виклики часу.
6. Макаренко А. С. Педагогічний поемний досвід у сучасному прочитанні.
7. Ничкало Н. Г. Професійна освіта: європейський вимір розвитку.
8. Романовська О. Цифрові інструменти в педагогічній діяльності: досвід та перспективи.
9. Савченко О. Я. Сучасна дидактика: теорія і практика. – Київ.
10. Шевченко С. Інклюзивна освіта: сучасні теоретичні та практичні аспекти.

Світлана Бособрод

Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, Україна

Науковий керівник: Лебедєва Н.А., канд. пед. наук, доц.

Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, Україна

СУЧАСНІ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ТА ЇХ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ФОРМУВАННЯМ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УЧНІВ

Останні десятиліття характеризуються суттєвими змінами у підходах до викладання мови та літератури. Освітній процес дедалі більше орієнтується на розвиток критичного, аналітичного й творчого мислення, а не лише на засвоєння інформації. У цьому контексті сучасне літературознавство відіграє важливу роль, оскільки воно не обмежується естетичним аналізом тексту, а пропонує методи інтерпретації, що стимулюють мислення, рефлексію та самовираження.

Згідно з поглядами українських науковців (О. Семенов, Л. Мацько, І. Зимня, Н. Волошина), літературознавчий аналіз у шкільному середовищі повинен спрямовуватися не лише на передачу знань про літературні факти, а на активне залучення учня до процесу осмислення тексту. Учень має навчитися бачити в літературному творі не тільки художню цінність, але й засіб пізнання людської природи, суспільства, культури. Такий підхід формує здатність критично ставитися до інформації, робити висновки, аргументувати позицію, розглядати проблеми з різних точок зору.

Дослідження О. Пометун і Т. Ремех підтверджують, що навчання, засноване на аналізі художнього тексту, сприяє розвитку вищих рівнів мислення за таксономією Блума – аналізу, оцінки, синтезу. Коли учень не просто переказує зміст твору, а аналізує вчинки героїв, мотиви автора, соціальний контекст, він переходить від репродуктивного мислення до критичного.

У зарубіжній педагогічній традиції літературознавчі дослідження давно стали важливою частиною навчання мови. Зокрема, роботи R. Carter, G. Lazar, A. Maley, D. Duff акцентують увагу на тому, що вивчення літератури розвиває інтелектуальну автономію учнів і спонукає їх до самостійного осмислення реальності, а саме доводять, що літературний текст є «ідеальним середовищем для тренування критичного сприйняття і культурної свідомості».

G. Lazar зазначає, що художній текст «відкриває простір для множинності інтерпретацій» і дозволяє учневі мислити самостійно, а не просто засвоювати готові висновки вчителя. [1, с.8]

R. Carter підкреслює, що робота з літературою у викладанні англійської мови розвиває “critical literacy” — здатність не лише розуміти зміст тексту, але й аналізувати його ідеологічні, культурні та етичні підтексти. Це формує соціально свідомого читача, який може критично оцінювати інформаційне середовище, у тому числі в цифровому форматі.[2.с.9]

Домашнє читання англомовних текстів є особливо зручним простором для застосування літературознавчих підходів, адже воно дає учням час і свободу для

осмислення прочитаного. Виконуючи завдання аналітичного характеру, учні навчаються:

1. Визначати тематичні та ідейні доміанти тексту;
2. Розкривати мотиви поведінки персонажів і порівнювати їх з реальними життєвими ситуаціями;
3. Аналізувати структуру, символіку, художні засоби;
4. Співвідносити авторську позицію з власними моральними переконаннями;
5. Формулювати особистісну інтерпретацію твору.

Такі види діяльності поєднують мовну практику з інтелектуальним розвитком і сприяють глибшому розумінню соціальних і культурних контекстів.

У сучасній гуманітарній освіті активно застосовуються різні літературознавчі теорії, які допомагають розвивати критичне мислення:

1) Герменевтичний підхід (Г. Гадамер, П. Рікер) орієнтує учнів на розуміння тексту через діалог між читачем і автором. Це формує навички аналітичного сприйняття та емпатії.

2) Діалогічна концепція М. Бахтіна вчить бачити багатоголосся тексту — взаємодію позицій, ідей і світоглядів, що безпосередньо формує критичне ставлення до інформації.

3) Культурологічний підхід дозволяє розглядати художній твір як відображення цінностей і світогляду певної епохи, розвиваючи у школярів міжкультурну свідомість.

4) Феміністична критика, постколоніальні студії та екокритика (S. Tyson, E. Said, L. Buell) допомагають учням осмислювати соціальні, політичні та етичні проблеми, що є невід’ємною частиною критичного мислення.

Таким чином, сучасні літературознавчі підходи не лише розширюють гуманітарний кругозір учнів, а й розвивають їхнє вміння мислити системно, глибоко та аргументовано.

В українському освітньому просторі останніми роками активно впроваджуються інноваційні практики, засновані на поєднанні лінгвістичного та літературознавчого аналізу. У програмах із англійської мови для старших класів (оновлені МОН України, 2022–2023 рр.) домашнє читання розглядається не лише як форма мовної практики, а як інструмент формування критичної, творчої та громадянської компетентностей.

Такі тенденції узгоджуються з європейськими освітніми стандартами (CEFR), що передбачають розвиток у школярів здатності до рефлексії, оцінювання та самостійного судження. Наукові роботи українських дослідників — О. Семеног, Л. Мацько, Н. Волошиної — акцентують на тому, що саме поєднання літературознавчого та комунікативного підходів у навчанні іноземної мови створює умови для розвитку мислячої, самостійної особистості. Як зазначає О. Семеног, розвиток критичного мислення у процесі роботи з художнім текстом сприяє становленню «мислячого читача, здатного оцінювати, інтерпретувати й переосмислювати зміст прочитаного» [3, с. 45]. Домашнє читання в цьому контексті перетворюється на засіб формування особистісно значущого досвіду, критичної позиції та гуманітарного світогляду.

Таким чином, сучасні літературознавчі дослідження відіграють важливу роль у формуванні критичного мислення учнів старших класів. Вони надають учителю інструментарій інтерпретації тексту, який поєднує аналітичне, емоційне та моральне сприйняття.

Інтеграція літературознавчих підходів у практику домашнього читання розвиває не лише мовну компетентність, а й здатність учня аналізувати, оцінювати й осмислювати художні явища в контексті сучасного світу.

Така робота сприяє становленню інтелектуально зрілої, культурно освіченої особистості, готової до активного діалогу з текстом, автором і суспільством.

Список використаних джерел:

1. Lazar, G. *Literature and Language Teaching: A Guide for Teachers and Trainers*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1993. – 180 p.
2. Carter, R., & Long, M. *Teaching Literature*. – London: Longman, 1991. – 256 p.
3. Семеног, О. М. *Формування критичного мислення учнів засобами літератури*. – Суми: Університетська книга, 2018. – 280 с.

Халимоненко Валерія Юріївна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка, Україна

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена потребою сучасної початкової школи у формуванні гармонійно розвиненої особистості, здатної сприймати, оцінювати й творити красу. У контексті гуманізації освіти та реалізації Концепції «Нова українська школа» естетичне виховання набуває особливого значення як складник духовного розвитку дитини. Проте спостерігається недостатня увага до цілісного використання мистецтва в освітньому процесі, що знижує ефективність формування естетичного смаку молодших школярів. Сучасні соціокультурні виклики, зокрема вплив інформаційно перенасиченого середовища та масової культури, вимагають оновлення педагогічних підходів до розвитку естетичної чутливості, смакових орієнтирів і творчого потенціалу.

Молодший школяр мислить символічно, наділяє художні об'єкти емоційними значеннями, що сприяє формуванню внутрішнього світу краси. Навчальна діяльність, яка включає рольові ігри, візуалізацію художніх творів суттєво розвиває образне мислення. Не менш значущим є механізм наслідування, який допомагає дітям переймати від учителя зразки гармонії, естетичного смаку, культури поведінки. Учень, який бачить у педагогові взірць естетичної поведінки, переймає не лише техніку виконання творчих завдань, а й ставлення до краси як життєвої цінності.

Оформлення класу, добір візуальних і музичних матеріалів, гармонія кольорів, освітлення та порядок мають безпосередній виховний вплив. Учні, які постійно перебувають у красивому, упорядкованому просторі, природно розвивають відчуття міри, смаку й гармонії. Педагогічна діяльність має бути спрямована на створення атмосфери емоційного комфорту, де кожен учень відчуває себе творцем.

Образотворче мистецтво формує здатність бачити гармонію кольору, форми, пропорцій і лінії. Молодші школярі, які займаються малюванням, ліпленням чи аплікацією, розвивають почуття міри, ритму, композиційного балансу. Музика впливає на емоційну сферу, розвиває почуття ритму, гармонії, інтонації. Наукові дослідження доводять, що систематичне слухання класичної музики підвищує рівень емоційної чутливості та позитивно впливає на когнітивний розвиток дитини. Літературне мистецтво розкриває перед учнями світ духовних і моральних цінностей, вчить розуміти красу слова, формує етичні та естетичні критерії поведінки [2, с.135].

Театралізовані уроки, інсценізації сюжетів з літератури або створення коротких мініатюр допомагають дітям усвідомити цінність краси людських почуттів і взаємин. Вони вчаться передавати емоційний стан через міміку, рух, інтонацію, що розвиває естетичне сприйняття та пластичну культуру. Декоративно-прикладне мистецтво, зокрема знайомство з українськими народними орнаментами, писанкарством, витинанкою чи петриківським розписом, виховує повагу до культурної спадщини й водночас формує почуття гармонії. Робота з природними матеріалами, текстилем або глиною допомагає розвивати дрібну моторику та художнє мислення, що є передумовою естетичного розвитку [4, с.13].

Участь школярів у фольклорних святах, створення тематичних композицій,

спільне виконання народних пісень чи танців не лише пробуджують інтерес до культури, а й розвивають колективну естетичну свідомість. Мистецтво стимулює творчу активність, спонукає дитину не лише сприймати красу, а й створювати її. Через взаємодію з художнім образом учні набувають здатності оцінювати, порівнювати, відчувати міру, гармонію і стиль [1, с.116].

Мистецтво, поєднане з іншими предметами, розкриває навчальний матеріал через образ, емоцію та символ, що підсилює мотивацію до навчання. На уроках літературного читання використання ілюстрування текстів, створення художніх персонажів або коротких інсценізацій допомагає глибше зрозуміти зміст твору, розвиває естетичне сприйняття мови й літературних образів. Під час вивчення природознавства діти створюють малюнки сезонних змін, колажі з природних матеріалів, слухають музичні твори, що передають настрій природи. На уроках математики можна застосовувати геометричні орнаменти, симетричні композиції, ритмічні структури, які розвивають почуття пропорції та гармонії. Учні бачать красу чисел, форм і співвідношень [3, с.91].

Проекти на кшталт «Моє місто у фарбах», «Кольори природи», «Музика і математика гармонії» дозволяють об'єднати різні предмети навколо спільної естетичної ідеї. Такі форми роботи сприяють розвитку міжпредметних компетентностей, формують у дітей здатність бачити красу у звичних явищах. Інтерактивні вправи «візуальний діалог» або «емоційна мозаїка» допомагають учням осмислити художні образи через спілкування, аналіз, асоціації.

Робота над художньо-дослідницькими проектами на кшталт «Краса в моєму місті» або «Візерунки української природи» поєднує практичне пізнання з емоційним переживанням. Під час таких занять діти виконують творчі завдання – створюють ілюстрації, колажі, музичні композиції, короткі відео чи театралізовані постановки. Віртуальні екскурсії до Лувру, Національного художнього музею України, музею Ван Гога дозволяють долучитися до світового мистецтва незалежно від місця проживання.

Розвиток естетичного смаку учнів початкової школи засобами мистецтва полягає у створенні цілісного педагогічного середовища. Ефективність цього процесу забезпечується поєднанням класичних та інноваційних підходів – інтеграцією різних видів мистецтва, застосуванням проектних методик, також зверненням до народних традицій.

Мистецтво формує здатність молодших школярів бачити гармонію у світі, відчувати міру й красу, оцінювати художні явища, розвиває емоційну чутливість і творчу активність. Розвиток естетичного смаку потребує системного педагогічного супроводу, який охоплює не лише освітній, а й культурно-виховний простір школи.

Список використаних джерел:

1. Блудова Ю. О. Формування художньо-естетичного смаку дітей молодшого шкільного віку засобами регіональної культурно-історичної спадщини: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Київ, 2018. 323 с.
2. Гудовсек О.А. Сучасні підходи до естетичного виховання молодших школярів засобами етнопедагогіки. (2020). Інноватика у вихованні, 1(12), С.132–137.
3. Пшешюр Г. В. Формування естетичної культури учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва засобом аплікації : кваліфікаційна робота магістра / наук. кер. О. С. Шестобуз. – Чернівці : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2024. – 111 с.
4. Соколова А. В., Сюелю Лі. Естетичний смак як наукова проблема. Час мистецької освіти «Мистецька освіта: пошуки та відкриття» : зб. ст. VIII Всеук. наук.-практ. конф., 16–17 черв. 2020 р. : [у 2-х ч.] / Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди ; [редкол.: В. В. Фомін (голов. ред.) та ін.]. Харків : ХНПУ, 2020. Ч. 1. С.10–19.

Копильців Христина Михайлівна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка, Україна

Науковий керівник: Бенера Валентина Єфремівна, д-р. пед. наук, професор, завідувачка кафедри педагогіки, дошкільної та початкової освіти

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Психологічна служба є одним з пріоритетних напрямків використання психологічних знань у практиці освітнього процесу ЗДО, вирішення проблем психологічного забезпечення освітнього та управлінського процесів освіти.

Вимоги сьогодення (Державна національна програма «Діти України», закони України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про дошкільну освіту» (2017 р.) та ін.), практична реалізація Базового компонента дошкільної освіти (2021 р.) [2] зобов'язують до пошуків сучасних підходів у підготовці фахівців психологічної служби для дошкільної галузі.

Теоретико-методологічне підґрунтя проблеми дослідження закладено у наукових підходах вчених, які ґрунтуються на особистісно-орієнтованому підході майбутніх педагогів/психологів до вихованців в процесі організації психологічної служби в закладах освіти [1]:

- на теоретичних *психолого-педагогічних положеннях* вчених: Л. Божович, Л. Виготського, В. Давидова, Т. Дуткевич, Д. Ельконіна, Г. Костюка, О. Леонтьєва, С. Максименка, Р. Павелківа, В. Розова, С. Рубінштейна, І. Якиманської та інших про активність особистості як суб'єкта діяльності, про детермінуючу роль провідної діяльності у формуванні особистісних новоутворень та самореалізації внутрішнього потенціалу особистості;

- на *гуманістичних засадах* управління, *демократичному стилі* в організації освітнього процесу, спрямованого на розвиток активності особистості, врахуванні вікових та індивідуальних особливостей дітей дошкільного віку (Л. Артемова, В. Бенера, А. Богуш, Я. Коменський, С. Максименко, Т. Поніманська, О. Савченко, Т. Титаренко, К. Ушинський та ін.);

- *природи і сутності професійної діяльності* педагога, практикуючого психолога на лінії дошкільного дитинства (В. Бенера, А. Богуш, Л. Калмикова, З. Карпенко, Є. Карпова, В. Кузьменко, С. Кулачківська, С. Ладивір, Л. Лохвицька, Т. Піроженко) та ін.

Психологічна служба освіти – це інтегральне явище, що представляє собою єдність чотирьох складових – наукового, прикладного, практичного та організаційного. Кожна складова має свої задачі, вирішення яких вимагає від виконавців спеціальної підготовки. Психологічна служба освіти діє у системі освіти для підвищення ефективності освітнього процесу, своєчасного виявлення труднощів, проблем та умов індивідуального розвитку особистості, корекції міжособистісних

відносин усіх учасників педагогічного процесу, профілактики відхилень в індивідуальному розвитку та поведінці. Вона є системою, що спрямована передусім на індивідуальну роботу з людиною з метою максимального виявлення її творчих здібностей та умов їхнього розвитку, формування здорового способу життя, подолання кризових життєвих ситуацій тощо.

Професійна діяльність практичного психолога освіти – це технології праці психолога; міжособистісна взаємодія – клімат та атмосфера цієї праці; особистість самого психолога – ціннісні орієнтації, установки, особистісний сенс, відношення та особливості роботи на кожному віковому періоді з певними категоріями клієнтів (дітей, батьків, здобувачів освіти, педагогів) тощо [3]. Таким чином, у роботі професійну позицію практичного психолога розглядаємо як цілісне психічне утворення, що включає конкретні установки та орієнтації, систему особистісних відношень та оцінок внутрішнього та оточуючого досвіду, реальності та перспектив, а також власні домагання, що реалізуються або не реалізуються (або частково) у вибраній праці. Ця позиція та реалізації їм власної професійно-діяльнісної концепції. Вона включає загальносоціальний, професійний та акмеолого-психологічний аспекти, які проявляються через зовнішню психічну активність – діяльність. Ведучою діяльністю психолога можна вважати співпереживання.

Отже, психолого-педагогічний аналіз наукових джерел дозволяє зауважити, що уся професійна діяльність психолога в закладі освіти орієнтована на дітей (учнів, вихованців, здобувачів освіти), створення умов для їх повноцінного розвитку, освіти у рамках освітнього середовища, вирішення соціально-психологічних проблем. Форми, у яких здійснюється взаємодія психолога з конкретною дитиною, учнівською групою, паралеллю це: *діагностика, розвиваюча та психокорекційна робота, консультування, психологічна просвіта* та ін. Будь який з названих видів психологічної роботи з дітьми та підлітками несе в собі подвійне навантаження. З одного боку, вирішується завдання, у рамках процесу супроводження – інформаційне, розвиваюче, просвітницьке та ін., з другого боку, встановлюється унікальний

міжособистісний контакт між психологом та дитиною / учнем, який сам по собі має значний розвиваючий, психотерапевтичний потенціал. Величина цього потенціалу залежить і від обраної ним комунікативної позиції та технологій розвитку особистості дитини.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в експериментальному дослідженні ефективності застосування сучасних технологій у різних формах роботи практикуючого психолога з дітьми дошкільного віку.

Список використаних джерел:

1. Анотований каталог інноваційного педагогічного досвіду працівників психологічної служби системи освіти України / За заг. ред. В. Г. Панка [Упорядники: Н. В. Лунченко, Ю. А. Луценко]. К.: Шкільний світ, 2008. 70 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / Науковий керівник: Т. О. Піроженко, член-кореспондент НАПН України, проф., д-р псих. наук [Авт. кол-в: Байер О. М., Безсонова О. К., Брежнєва О. Г., Гавриш Н. В., Загородня Л. П., Косенчук О. Г., Корнєєва О. Л., Лисенко Г. М., Левінець Н. В., Машовець М. А., Мордоус І. О., Нерянова С. І., Піроженко Т. О., Половіна О. А., Рейпольська О. Д., Шевчук А. С.] К., 2021. 37 с.
3. Бенера В. Є. Психологічна служба у закладах освіти: *навчальний посібник*. вид. 2-е, перевид. Кременець: ВЦ КОГП ім. Тараса Шевченка, 2013. 560 с.

Ткаченко Людмила Павлівна, здобувачка вищої освіти
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Науковий керівник: Макаренко Ірина Володимирівка, канд.пед.наук, доцент.,
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ПРАКТИЧНІ МЕТОДИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОГО СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ІЗ ЗАТРИМКОЮ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ

Затримка мовленнєвого розвитку (ЗМР) у дітей раннього віку часто впливає на формування комунікативних здібностей, порушує процеси взаємодії з однолітками та дорослими, ускладнює засвоєння навчального матеріалу в майбутньому. Українські науковці, зокрема Марченко І. С, Аннас Ю. В. та Трофименко Л. наголошують на важливості раннього втручання в діагностику та корекцію мовленнєвих порушень для запобігання вторинним відхиленням психічного розвитку.

Мета дослідження – обґрунтувати теоретичні засади та окреслити практичні методи розвитку мовленнєвого спілкування у дітей раннього віку із ЗМР.

Завдання дослідження:

1. Виокремити основні ознаки мовленнєвого спілкування в дітей із ЗМР.
2. Описати процедуру діагностики ЗМР у ранньому віці.
3. Представити програму корекційно-розвивальної роботи.
4. Сформулювати критерії оцінювання ефективності втручання.

Затримка мовленнєвого розвитку визначається як уповільнення темпів становлення мовленнєвих навичок без порушень слуху чи інтелекту. У дітей раннього віку це проявляється низькою мовленнєвою активністю, ігноруванням зверненого мовлення, обмеженим словниковим запасом та відсутністю фразового мовлення. Мультидименсійний характер мовленнєвого розвитку. Як підкреслює І. Марченко, мовлення є результатом інтеграції рухових, сенсорних, когнітивних та соціальних функцій. Тому корекція ЗМР має спиратися не лише на лінгвістичні аспекти, але й на розвиток моторики, мислення, емоційно-вольової сфери [1, с. 17-22].

Принцип індивідуалізації є ключовим у роботі з дітьми із ЗМР. Орієнтація на поточний рівень розвитку, врахування родинного контексту, психічного стану та темпів засвоєння матеріалу забезпечує більш ефективне втручання. Такий підхід рекомендовано Аннас Ю. В. у працях з логопсихології раннього віку [2].

Діагностика затримки мовленнєвого розвитку передбачає комплексне обстеження, що включає кілька етапів. На початковому етапі проводиться опитування батьків щодо мовленнєвої активності дитини, а також спостереження за її природною поведінкою у повсякденних ситуаціях. Далі здійснюється поглиблене обстеження, де оцінюється стан артикуляційного апарату, сформованість звукової системи, розуміння мовлення та обсяг словникового запасу. Важливим елементом є виявлення маркерів, характерних для ЗМР, таких як обмежена кількість слів, відсутність фразового мовлення та невміння виконувати прості інструкції. Для цього застосовуються стандартизовані логопедичні методики, чек-листи та діагностичні картки, що дозволяє отримати надійну інформацію про мовленнєвий стан дитини [3].

Корекційна програма тривалістю 10–12 тижнів складається з чотирьох блоків, спрямованих на різні аспекти мовленнєвого розвитку. Перший блок, тривалістю 1–2 тижні, має на меті сформувати мотивацію до мовленнєвої взаємодії за допомогою предметних ігор, звукових вправ і рольових ситуацій. Другий блок (3–6 тижні) спрямований на збагачення словника та покращення розуміння мовлення для цього використовуються тематичні ігри та завдання з картинками. Третій блок, що проводиться паралельно, включає артикуляційні вправи та завдання на розвиток фонематичного слуху. Заключний блок (7–10 тижні) передбачає формування діалогічних умінь: дитина вчиться відповідати на запитання, висловлювати прохання та підтримувати короткий діалог у сюжетно-рольових іграх [5].

Важливим елементом є активне залучення батьків, яким пропонують прості вправи для домашнього середовища: повторення віршиків, опис дій предметів, ігри на заміну слів. Л. Трофименко акцентує на необхідності методичного забезпечення та консультування родини протягом усієї корекційної роботи [6].

Систематичний моніторинг динаміки та співпраця з дитячим психологом і неврологом забезпечують цілісне бачення розвитку дитини та попередження вторинних складностей.

Для визначення результативності корекційної роботи проводиться комплексне оцінювання, яке охоплює кількісні та якісні показники. До кількісних відносять зростання словникового запасу та кількість ініціативних мовленнєвих звернень дитини. Якісні характеристики включають уміння дитини будувати фрази та розуміти інструкції різної складності. Важливим є також спостереження за поведінковими змінами зокрема, реакцією на комунікацію в різних ситуаціях. Додатково враховуються результати повторного логопедичного обстеження та інформація, отримана під час анкетування батьків, щодо мовленнєвої активності дитини у побуті [4].

Розвиток мовленнєвого спілкування у дітей раннього віку із ЗМР вимагає ранньої діагностики, індивідуального підходу та комплексної корекційної програми. Систематична та науково обґрунтована робота дозволяє не лише розширити словниковий запас, але й сформувати базові комунікативні навички, підвищити рівень пізнавальної активності й адаптивності дитини. Рекомендовано зробити акцент на участі батьків і мультидисциплінарній співпраці, що забезпечить більш стрімку й стійку позитивну динаміку.

Список використаних джерел:

1. Марченко І. С. Напрями логопедичної роботи з дітьми раннього віку із затримкою мовленнєвого розвитку // *Логопедія*. 2015. № 5. С. 17–22.
2. Аннас Ю. В.М Затримка мовленнєвого розвитку у дітей раннього віку: причини та прояви. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b680c5f3-371b-4659-9be6-13b1f9ed218a/content>
3. Завітренко Д., Жигора І., Березенко Н. Розвиток зв'язного мовлення в дітей із мовленнєвими порушеннями // *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2025. URL: <https://pednauk.cusu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/2249>
4. Трофименко Л. Психолінгвістичний аналіз особливостей мовленнєвого розвитку дітей з особливими освітніми потребами // *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2025. URL: https://ojs.csnukr.in.ua/index.php/Exceptional_child/article/view/255
5. Хомик Т. В., Бабич Н. М. Робоча програма «Логопедія (затримка мовленнєвого розвитку, загальний недорозвиток мовлення)»: методичні матеріали. Київ: КУБГ, 2022. <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/46959/>
6. Трофименко Л. І. Особливості розвитку особистості дошкільників з мовленнєвими порушеннями // Інститут спеціальної педагогіки НАПН України. Київ, 2018. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/713055/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%A2%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf

Попова Яна Валеріївна, здобувач вищої освіти факультету дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Україна

Науковий керівник: Волохата Катерина Миколаївна, канд. пед. наук, старший викладач кафедри початкової освіти
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Україна

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ

Сучасна початкова школа функціонує в умовах підвищених вимог до якості освіти, серед яких важливе місце посідає формування здоров'язбережувальної компетентності. У контексті Нової української школи здоров'я розглядається як одна з ключових цінностей дитини, а здатність зберігати й зміцнювати його – як невід'ємна складова компетентнісного підходу. Дидактична гра, будучи провідною діяльністю дітей молодшого шкільного віку, відкриває широкі можливості для формування навичок здорового способу життя, забезпечуючи поєднання навчання, пізнання та емоційного розвитку.

Зростання питомої ваги інформаційних навантажень, зниження рівня рухової активності та поширення шкідливих звичок серед дітей молодшого шкільного віку зумовлюють необхідність удосконалення педагогічних підходів до формування здоров'язбережувальної компетентності. У цих умовах ігрові форми роботи дозволяють ефективніше засвоювати знання про здоров'я, формувати відповідальне ставлення до нього, сприяти розвитку емоційно-ціннісної сфери.

Здоров'язбережувальна компетентність розглядається як інтегративна якість особистості, що передбачає наявність знань про людину та її здоров'я, а також про принципи здорового способу життя [2, с. 42]. Вона включає мотиви з екологозберігаючою спрямованістю щодо власного тіла та навколишнього середовища, які стимулюють дотримання здорового способу життя, а також передбачає потребу у засвоєнні методів збереження здоров'я, орієнтованих на самопізнання та самореалізацію. Формування такої компетентності є результатом інтеграції еколого-валеологічної та фізкультурної освіти учнів і проявляється у готовності самостійно розв'язувати завдання, пов'язані із підтриманням і зміцненням власного здоров'я.

У Державному стандарті початкової освіти вказано, що метою соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі є формування соціальної компетентності та інших ключових компетентностей, зокрема «застосування моделі здорової та безпечної поведінки, збереження власного здоров'я та здоров'я інших осіб, добробуту та сталого розвитку» [1].

Ефективність формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів значною мірою залежить від того, наскільки різноманітними, змістовними та емоційно привабливими є методи навчання. У практиці початкової школи

дидактичні ігри посідають центральне місце, оскільки відповідають віковим особливостям молодших учнів, активізують їхню пізнавальну діяльність та забезпечують практичну спрямованість навчання. Нижче подано науково обґрунтований аналіз застосування ключових ігор, спрямованих на формування основ здорового способу життя.

Серед ігор, спрямованих на формування здоров'язбережувальної компетентності, важливе місце посідають рольові ігри, зокрема «Друзі здоров'я». У процесі розігрування життєвих ситуацій діти вчаться робити обґрунтований вибір, обговорювати його з іншими, шукати розв'язання проблем. Такі ігри сприяють розвитку емоційного інтелекту, морально-ціннісних орієнтирів, уміння діяти в соціально значущих ситуаціях. Вони є ефективними для закріплення знань і засвоєння моделей здорової поведінки.

Ефективність використання ігор залежить від дотримання низки методичних умов. Передусім це чіткість інструкцій, вікова відповідність ігрових завдань, поєднання індивідуальної та групової діяльності, а також рефлексивний аналіз результатів гри. Важливим є поступове ускладнення ігрових ситуацій – від елементарного визначення корисності продуктів до аналізу комплексних моделей поведінки. Концепція інтегрованості дає змогу використовувати ігри на різних уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» – забезпечуючи системність формування здоров'язбережувальної компетентності.

Отже, дидактична гра є дієвим засобом формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів, оскільки забезпечує природне залучення дітей до навчальної діяльності, формує позитивне ставлення до здоров'я, розвиває відповідальність і практичні навички здорового способу життя. Ігрові технології відкривають можливість інтегрувати валеологічний зміст у різні навчальні предмети, забезпечуючи комплексний вплив на особистісний розвиток учнів.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт початкової освіти. Міністерство освіти і науки України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
2. Кобан М. Ю, Литмар Ю. М. Педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 12. № 1. С. 41–44.

Подейко Діана Юріївна, магістрантка 2 року навчання спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Україна

Науковий керівник: Михайлюк Алла Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри освітології та психолого-педагогічних наук

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Україна

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Актуальність проблеми: Лідерство у сучасному швидкозмінному світі є головною складовою інноваційного розвитку держави. Це безпосередньо пов'язано саме із тим, що існування дійсно ефективного лідера, який готовий стимулювати, спонукати та заохочувати являється важливою умовою відносно забезпечення успішної роботи не лише будь-якої організації, а й суспільства в цілому. Сучасне суспільство потребує фахівців, здатних не лише професійно виконувати свої обов'язки, а й проявляти ініціативність, креативність, комунікабельність, відповідальність. Саме лідерські якості забезпечують здатність особистості організовувати взаємодію, ухвалювати рішення, мотивувати інших і досягати спільних цілей. Формування лідерського потенціалу студентів є пріоритетним напрямом розвитку вищої освіти України, особливо в контексті євроінтеграційних процесів та переходу до компетентнісної парадигми навчання. Формування якостей лідерів у здобувачів вищої освіти являється досить важливим процесом, що сприяє загальному розвитку основних компетенцій, які є надважливими для побудови успішної кар'єри, а також особистісного зростання у сучасному соціумі.

Мета і завдання дослідження: Метою є теоретичне обґрунтування та визначення педагогічних умов формування лідерських якостей особистості в освітньому середовищі сучасного університету. Основні завдання дослідження: розкрити сутність понять «лідерство» та «лідерські якості»; проаналізувати особливості розвитку лідерських якостей у здобувачів вищої освіти; визначити роль освітнього середовища університету у становленні лідера-особистості.

Виклад основного матеріалу: Лідерство трактується як динамічний процес соціального впливу, у ході якого особистість ініціює, спрямовує та підтримує діяльність інших для досягнення спільних цілей. Лідерські якості - це сукупність психологічних, комунікативних, організаторських і морально-вольових характеристик, які визначають здатність особистості впливати на групу, мотивувати її та брати відповідальність за результати діяльності.

На думку О. Кошіль, якості особистості являють собою досить стійкі характеристики особливостей людської поведінки, що мають велике значення для її навколишнього соціального оточення. В свою чергу, лідерські якості особистості вчена визначає саме як такі, що безпосередньо забезпечують досить ефективне лідерство, а саме соціально-психологічні та індивідуально-особистісні особливості особистості, що мають прямий вплив на всю групу та її приводять до досягнення поставленої цілі. [Кошіль].

На думку О. Бойко, головними умовами виховання лідерської позиції у студентів, які здобувають вищу освіту є передусім формування лідерства на основі особистісно-орієнтованого виховання, із врахуванням також і особливостей мотивації лідерства [Жукова]. Також не менш вагомим є забезпечення відповідних можливостей, що дозволяють лідеру проявляти його поведінку під час навчально-виховного процесу. Необхідним також є й стимулювання рефлексивного відношення до процесу розвитку лідерських вмінь та якостей, покращення педагогічної компетентності кураторів студентських груп та викладачів відносно питань формування ефективних лідерських якостей.

Не можна не погодитися із твердженням дослідниці І. Краснощок, яка вважає, що для забезпечення більш ефективного формування лідерських якостей здобувачів вищої освіти, в цілому, організація діяльності групи студентів має проводитися саме на засадах гуманізації та демократизації міжособистісної взаємодії [Краснощок].

Додержання даних вимог сприятиме розвитку адекватної самооцінки студентської молоді, створення атмосфери поваги та доброзичливості до кожного. Що, власною чергою, сприятиме стимулюванню активності студентів, їх прагнення до творчого самостійного пошуку, особистісного зростання, розвитку та розкриття організаторського потенціалу. Таким чином, формування лідерських якостей у здобувачів вищої освіти є стратегічним напрямом розвитку сучасної системи освіти, адже воно забезпечує підготовку конкурентоспроможних, ініціативних та відповідальних фахівців, здатних ефективно діяти в умовах динамічних соціально-економічних змін.

Аналіз наукових праць дозволяє виокремити низку підходів до розуміння лідерства: особистісний, ситуаційний, поведінковий, системний, трансформаційний та емоційний. Вони відображають розвиток феномена лідерства від авторитарних моделей до гуманістичних і партнерських концепцій сучасності.

Відповідно до орієнтації України щодо входження до ЄС актуальними, в наш час, є концепції, принципи та підходи освіти ЄС, освітні компоненти, які містять прийоми та методи, направлені на безпосередній розвиток якостей лідерів у студентів, які здобувають вищу освіту. Таким чином, головне та стратегічне завдання сучасних ЗВО ґрунтується на здійсненні пошуку, а також впровадженні новітніх підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців із ціллю розвитку їх лідерської компетентності на системній основі. Враховуючи вище викладене, слід зауважити, що саме парадигма лідерська повинна розглядатися як основне підґрунтя для осучаснення процесу надання знань у ЗВО держави [Беспарточна].

Нинішні реалії спричиняють виникнення нових загроз та викликів, що постають перед майбутніми фахівцями, з поміж котрих – потреба організації професійної діяльності в постійних нестабільних умовах. Це від них вимагає не тільки практичних навичок та глибоких фахових знань, а й здатності до оновлення на постійній основі умінь, знань та навичок, адаптації та більш ефективнішого використання у різноманітних життєвих та професійних ситуаціях, уміння мислити критично, швидко приймати достатньо обґрунтовані рішення, виявляти відповідальність та ініціативність, що є невід’ємними елементами успішної професійної діяльності та вияву якостей лідерів. Вагома роль у їх формуванні належить особистісно-орієнтованому навчанню у ЗВО, що ґрунтується на визнанні унікальності кожного із

студентів, які здобувають вищу освіту, розкритті їх потенціалу, розвитку професійних компетентностей та індивідуальних здібностей.

Даний підхід забезпечує не тільки оволодіння знаннями, а й сприяє ефективній самореалізації студентів, формуванню їх спроможності до навчання на самостійній основі, критичного аналізу наявної інформації та використання підходу творчого до розв'язання наявних проблем. Достатньо ефективна організація навчального процесу, а також робота позааудиторна, створює всі умови для більш комплексного розвитку студентів, формуючи у них якості лідерів, управлінські навички, а також більш відповідальне відношення до свого професійного майбутнього.

На думку І. Краснощок, досить ефективним способом щодо розвитку та формування лідерських якостей з поміж здобувачів вищої освіти являється кураторська діяльність студентів старших курсів у роботі із здобувачами освіти першого курсу. Дана форма взаємодії не лише сприяє безпосередньому становленню здобувачів освіти старших курсів як лідерів, при цьому дозволяючи їм одержати досвід практичний навчання та управління, а й дає змогу першокурсникам значно швидше пристосуватися до умов навчання в університеті [Краснощок].

Висновки: Формування лідерських якостей є важливою складовою підготовки майбутніх фахівців. Ефективний розвиток лідерського потенціалу студентів можливий за умов створення мотиваційного освітнього середовища, поєднання педагогічного керівництва із самоврядуванням, підтримки рефлексії, комунікації та творчої активності. Лідерські якості виступають інтегративним показником професійної зрілості й соціальної відповідальності особистості майбутнього педагога. Встановлено, що формування лідерських якостей у студентів є основним завданням сучасної системи вищої освіти, оскільки саме від загального рівня розвитку даних компетентностей безпосередньо залежить готовність майбутніх фахівців до здійснення ефективної діяльності в сучасних умовах постійних соціальних та економічних змін. Лідерство є не тільки управлінською, а й соціальною компетенцією, що включає в себе вміння надихати, приймати рішення, співпрацювати, а також нести відповідальність.

Список використаних джерел:

1. Беспарточна О. Формування лідерського потенціалу студентів у процесі професійної підготовки. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021. №3. С. 45–53.
2. Жукова А. Психолого-педагогічні умови розвитку лідерських якостей студентів. Вісник психології і педагогіки. 2020. №27. С. 72–79.
3. Кошіль О. Структура та зміст лідерських якостей особистості. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2019. №2. С. 38–44.
4. Краснощок І. Формування лідерських якостей у здобувачів вищої освіти: досвід та перспективи. Освітній простір України. 2022. №4. С. 91–98.

Максименко Олеся Василівна, здобувачка вищої освіти факультету іноземної філології

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

Науковий керівник: Гвоздяк Ольга Михайлівна, канд. пед. наук, професор, професор кафедри німецької філології

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

У сучасному світі, де глобалізація відіграє значну роль, навчання іноземних мов перестає бути лише процесом засвоєння лексики і граматичних правил. Серед ключових завдань іншомовної освіти особливо виділяється розвиток міжкультурної компетентності, яка дає змогу ефективно взаємодіяти з представниками інших культур, розуміти їхні цінності, традиції та соціальні норми. З огляду на євроінтеграційні процеси України та зростання міжкультурних контактів, формування цієї компетентності стає важливим елементом мовної підготовки школярів. Тому розробка ефективних методів навчання, які інтегрують мовленнєві та культурологічні аспекти, набуває особливого значення.

Міжкультурна компетентність передбачає здатність адекватно й дієво спілкуватися з людьми різних культур, базуючись на знаннях, навичках, цінностях і досвіді такої взаємодії. Структура міжкультурної компетентності включає три основні компоненти: когнітивний – знання про культурні, соціальні та історичні реалії німецькомовних країн; афективний – формування толерантного ставлення до представників інших культур і розвиток емпатії; поведінковий – уміння коректно взаємодіяти в різних міжкультурних ситуаціях. Цей комплекс навичок розвивається через інтеграцію культурологічного контексту в усі види мовленнєвої діяльності – читання, говоріння, письмо та аудіювання. До найбільш ефективних методів належать порівняння культурних особливостей, аналіз автентичних джерел (пісень, текстів, відеоматеріалів), рольові ігри та робота над проєктами. Особливу увагу слід приділяти порівнянню традицій, свят і норм поведінки України та Німеччини, що стимулює розвиток критичного мислення, осмислення культурної відносності та становлення національної ідентичності. Наприклад, під час вивчення теми «Свята» учні можуть створити презентації про Різдво в Україні й Німеччині, аналізуючи спільні й відмінні риси.

Також навчання мови набуває нових можливостей через цікаві країнознавчі матеріали про освіту, історію або побут німецькомовних країн; учитель адаптує їх до навчального процесу через вправи й завдання для порівняння з українськими реаліями [1, с. 159]. У цій сфері вчитель виконує роль посередника між культурами, допомагаючи не лише отримувати знання, а й формувати відкритість до інших поглядів, повагу до відмінностей і готовність до культурного діалогу.

Сучасні цифрові інструменти, такі як віртуальні екскурсії, онлайн-зустрічі з носіями мови або міжнародні проєкти, значно розширюють можливості інтеграції міжкультурного аспекту в навчальний процес. Епоха цифровізації освіти сприяє появі

нових форм і методів викладання, орієнтованих на розвиток лінгвокраїнознавчої компетенції через інтерактивні підручники, мультимедійні платформи чи освітній відеоконтент [2]. Традиційний підхід також залишається ефективним: використання країнознавчих текстів для читання й аудіювання, робота з наочно-ілюстративними матеріалами, бесіди та діалоги на задану тематику теж допомагають учням освоювати матеріал.

Одним із ефективних способів розвитку міжкультурної компетентності є аналіз прислів'їв, які передають соціокультурні особливості народу. Дослідження та зіставлення українських і німецьких прислів'їв дають змогу визначити спільні та відмінні риси у світогляді, а також розкрити вплив історичних процесів на формування національних цінностей.

Навчання німецької мови в межах лінгвокраїнознавчого підходу охоплює різноманітні аспекти життя німецькомовних країн: сім'ю, освіту, побут, здоров'я, культуру, спорт, історію, політику, географію, технології, екологію тощо. Інформація надається через підручники, розповіді вчителя, повідомлення учнів або мультимедійні ресурси.

Розвиток міжкультурної компетентності є необхідною складовою якісної освіти з іноземних мов. У процесі вивчення німецької мови вона сприяє не лише розширенню мовних знань і навичок, але й формуванню особистості учня як громадянина світу, здатного вести толерантний діалог, забезпечувати взаєморозуміння та співпрацю в європейському та глобальному контексті. Ознайомлення з тематикою лінгвокраїнознавства, а також із традиціями, святами, звичаями й елементами побуту німецькомовних народів підвищує мотивацію до вивчення мови, готуючи учнів до ефективного міжкультурного спілкування.

Список використаних джерел:

1. Близнюк Л. М. Країнознавчий матеріал на заняттях з німецької мови. *Актуальні проблеми іншомовної комунікації: лінгвістичні, методичні та соціально-психологічні аспекти*: зб. матеріалів IV Всеукраїнської науково-методичної Інтернет-конференції, 14 квітня 2021 року. Електронний ресурс: https://lntu.edu.ua/sites/default/files/fls/zbirnyk_2021_14_04.docx.pdf
2. Вереш М.Т., Гвоздяк О.М., Тербушко Ю.Р. Сучасні тренди у вивченні німецької мови: застосування технологій та інтерактивних методів. *Вісник науки та освіти*. (Серія «Філологія»): журнал. № 5(23), 2024. С. 162–177.

Комарницька Ірина Ярославівна, здобувач вищої освіти факультету української та іноземної філології

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ

Сучасна освіта переживає період глибоких змін, пов'язаних із цифровою трансформацією суспільства. Вона охоплює всі рівні освітнього процесу – від організації навчання до формування особистісних компетентностей учнів. У сучасних умовах технологічних змін формування мотивації до навчання набуває особливого значення, адже саме мотиваційна сфера визначає успішність, активність і здатність учня до саморозвитку. Разом із тим перед педагогами постає новий виклик – формування й підтримання мотивації до навчання у цифровому середовищі. Адже технологічні зміни не завжди супроводжуються зростанням інтересу до пізнавальної діяльності. Цифрове перевантаження, інформаційна надмірність, зменшення «живого» спілкування можуть призводити до зниження внутрішньої мотивації учнів.

Метою даного дослідження є з'ясування особливостей формування мотивації до навчання учнів в умовах цифрової трансформації освіти та визначення ефективних педагогічних підходів у цьому процесі.

Поняття «цифрова трансформація освіти» означає не лише впровадження технологій, а й переосмислення цінностей, методів і ролей учасників освітнього процесу. Сучасні учні зростають у середовищі, де цифрові інструменти стали невід'ємною частиною життя. Онлайн-платформи, відеоуроки, інтерактивні тести, штучний інтелект, мобільні застосунки для навчання – усе це створює нові умови для засвоєння знань.

Мотивація – це система внутрішніх і зовнішніх чинників, що спонукають людину до певних дій. Мотиваційна сфера учня формується під впливом як зовнішніх (оцінки, схвалення, конкуренція), так і внутрішніх чинників (інтерес, допитливість, бажання досягти успіху). На думку Р. Декі та Е. Раяна (теорія самодетермінації), внутрішня мотивація виникає тоді, коли особа має почуття автономії, компетентності й залученості [1]. У цифрову епоху важливо поєднувати обидва види мотивації, створюючи освітнє середовище, що підтримує інтерес до навчання через технології, але водночас сприяє самостійності, критичному мисленню та самоосвіті. Мотивацію учасників навчального процесу можна зміцнити шляхом моделювання їх особистої поведінки, викликаючи стан захопленості, ентузіазму, енергії, піднесення. Досягнення й успіхи учнів потребують постійного схвалення [2]. Водночас надмірна кількість інформації, спрощення змісту, відсутність емоційної взаємодії можуть знижувати мотивацію. Тому важливим є педагогічний баланс між технологічними можливостями та особистісним підходом.

Ефективне використання цифрових технологій у навчанні передбачає системний підхід, який охоплює такі напрями:

1. *Гейміфікація навчального процесу.* Включення ігрових елементів (бали, рівні, змагання, нагороди) сприяє підвищенню інтересу та активності учнів. Л. Бандура

вказує, що гейміфікація ефективно реалізується в умовах, де учні можуть відчувати особисту залученість та результативність власних зусиль [3]. Наявні гейміфіковані платформи та методики сприяють ефективнішому засвоєнню навчального матеріалу, однак ефективність їх використання значною мірою залежить від рівня технічного забезпечення та цифрової компетентності педагогів [4].

2. *Проектно-дослідницька діяльність*. Реалізація цифрових проєктів дозволяє учням застосовувати знання на практиці, що зміцнює внутрішню мотивацію.

3. *Мультимедійна підтримка навчання*. Відео, подкасти, інфографіка підвищують наочність і доступність матеріалу.

4. *Персоналізація навчання*. Використання адаптивних платформ (наприклад, Google Classroom, Moodle, LearningApps) дає змогу врахувати «різноманітність особистих характеристик, таких як інтереси, стиль пізнання, темпи навчання та рівень мотивації» [5].

5. *Співпраця та комунікація*. Онлайн-форуми, чати, відеоконференції та спільні проєкти сприяють розвитку комунікативних навичок, критичного мислення та здатності працювати в команді [6].

Важливою умовою підтримання мотивації учнів є роль викладача, який має бути не лише носієм знань, а й фасилітатором навчального процесу, наставником і координатором цифрової взаємодії. Викладач повинен створювати атмосферу довіри, підтримки й інтересу, використовуючи сучасні цифрові ресурси як інструмент натхнення, а не контролю, формувати в учнів потребу в навчанні протягом життя.

Окремої уваги заслуговує застосування штучного інтелекту (ШІ) у навчальному процесі. Інтелектуальні системи можуть аналізувати прогрес учнів, підбирати оптимальний рівень складності завдань, пропонувати індивідуальні рекомендації. Проте надмірне використання ШІ без педагогічного контролю може призвести до пасивного споживання знань, втрати критичного мислення й ослаблення внутрішньої мотивації.

Отже, цифрові технології відкривають широкі можливості для розвитку самостійності, творчості, комунікації та співпраці учнів. Водночас вони вимагають від учителя нових компетентностей: уміння організувати навчання так, щоб технології не заміщували мотивацію, а підтримували її. Головним залишається роль учителя як морального й інтелектуального орієнтира.

Ефективне формування мотивації можливе лише за умов, коли навчальний процес ґрунтується на взаємоповазі, підтримці, інноваційності та партнерстві між педагогом і учнем.

Список використаних джерел:

1. Deci E. L., Ryan R. M. Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness. New York: Guilford Press. 2017.
2. Лебедик Л.В., Стрельніков В.Ю., Стрельніков М.В. Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін: Навчально-методичний посібник для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти / Л. В. Лебедик, В. Ю. Стрельніков, М. В. Стрельніков. Полтава: АСМІ, 2020. 303 с.
3. Бандура Л. Педагогічні умови використання інноваційних технологій в освітньому процесі ЗВО. *Молодь і ринок*. 2020. № 1(180). С. 180–184.

4. Матківський М. П., Тарас Т. М., Лучкевич Є. Р. Роль гейміфікації у покращенні мотивації та навчальних результатів учнів середньої школи в умовах цифрової трансформації освіти в Україні. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. № 14. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14717082>
5. Верховцова О., Куценко О. Роль змішаного навчання в сучасній освіті. *Матеріали конференцій МЦНД (Луцьк, 11 жовтня 2024 р.)*. Луцьк. 2024. С. 218–221. URL: <https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conferenceproceeding/article/view/226> (дата звернення: 16.10.2025).
6. Гурська О. А., Самборська О. В., Йордан Г. М. Використання цифрових технологій у педагогічному процесі для індивідуалізації навчання. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. № 14. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14587060>

Мельник Діана Вадимівна, студентка 3-БД групи

Комунальний заклад вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені М. Грушевського», Україна

Науковий керівник: Задорожна Ганна Сергіївна, канд. пед. наук, викладач кафедри педагогіки, психології та фахових методик

Комунальний заклад вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені М. Грушевського», Україна

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТАТІ ДОШКІЛЬНИКІВ В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДОРОБКУ

Концепція сучасної дошкільної освіти ґрунтується на гуманістичних ідеях, системі принципів, що передбачають пильну увагу з боку вихователя, турботу, повагу, любов до дитини, як особистості зі своїми неповторними якостями. На сучасному етапі йдеться про рівність, доступність, взаємодію дорослих і дітей, однакові можливості для хлопчиків і дівчаток у їх самоутвердженні та самореалізації. Отже, функція батьків та вихователів полягає у забезпеченні вільного і відповідального самовизначення особистості [1].

Сьогодні на думку багатьох вчених психолого-педагогічного напрямку раннє дитинство і дошкільний вік є ключовими періодами для становлення психологічної статі особистості. Засвоєння еталонів поведінки майже безперервно відбувається в будь-якій взаємодії зі світом дорослих.

Психологічна стать, на думку деяких вчених, починає формуватися з 3 років. У три роки дитина впевнено відносить себе до певної статі, посиляючись на слова батьків. А ось діти чотирирічного віку вже визначають стать за особливостями зовнішнього вигляду: специфіка зачіски (довге волосся прибране у косички чи хвостик у дівчат, коротке волосся – у хлопчиків), одяг (спіднички у дівчат, штанці у хлопчиків). Окрім того, діти починають звертати увагу на діяльності чоловіків і жінок, їх професійний вибір та роль у родині.

Важливою особливістю статевої самосвідомості молодших дошкільнят є те, що вони не усвідомлюють того, що стать не може змінюватися. Діти чотирьох років вважають, що при зміні одягу, зачіски та з віком стать може змінитися.

Після чотирьох років відбувається завершення становлення статевої самосвідомості. Діти вже з легкістю називають дві-три ознаки, за якими розрізняються хлопчики і дівчатка, але все одно, переважно особливості зовнішності. У дошкільному віці розпочинається етап вторинної статевої ідентифікації. Головним здобутком даного етапу має стати усвідомлення дитиною, що хлопчики не повинні боятися і цуратися справ, які традиційно стали вважати жіночими, а дівчатка мають зрозуміти, що здатні до проявів своєї особистості у політичній чи бізнесовій сфері, які тривалий час вважали цариною чоловіків. Все це має призвести до всебічного гармонійного розвитку особистості, сприятиме максимальній реалізації своєї ролі у суспільстві.

Діти у п'ятирічному та шестирічному віці вже усвідомлюють, що їх стать постійна і незмінна. Хлопчик усвідомлює свою роль у майбутньому, він розуміє що стане чоловіком, дядьком, татом, дідусем, а дівчинка – жінкою, тіткою, матір'ю, бабусею.

Діти старшого дошкільного віку вже можуть відповісти на запитання щодо майбутньої професії і наводять аргументи щодо свого вибору.

На кінець шостого року життя у дитини має остаточно сформуватися система статевої ідентичності. Дослідженнями психологів встановлено, що більшість дітей старшого дошкільного віку задоволені своєю статевою приналежністю.

Знаходять позитивні риси, які притаманні саме їхній статі. Наприклад, дівчата задоволені, що можуть мати гарну зачіску та носити красиве вбрання: сукні, спідниці, блузи, гарні аксесуари тощо, а хлопці задоволені власним зовнішнім виглядом, легкістю одягу, спортивними заняттями та іграшками типовими для їх статі. Шестирічні діти вже зазначають більше ознак для ідентифікації людей за статевими ознаками, окрім зовнішніх ознак, додають особистісні якості. Для старшого дошкільного віку характерний певний суб'єктивізм, надаючи перевагу саме власній статі, вважаючи її престижнішою.

У старшому дошкільному віці починають проявлятися симпатії до протилежної статі, перші дитячі захоплення, вибірковість у спілкуванні. Рівні гендерної ідентичності однакові для всіх дітей, незалежно від статі, але разом з тим існують деякі відмінності у гендерній соціалізації хлопчиків і дівчат.

Дослідники вважають, що процес гендерної соціалізації у хлопчиків проходить дещо складніше у хлопчиків, ніж у дівчат. Ці труднощі обумовлені тим, що на думку представників психоаналізу, хлопчики спочатку ідентифікують себе з матір'ю, а лише з часом змінюють свою ідентифікацію, спостерігаючи за батьком. Дівчатам жіночі ролі даються легше, бо у них не відбувається зміна ідентифікації. Окрім того, жіноча роль є більш доступною для наслідування. Діти постійно спостерігають за матір'ю у повсякденному житті, а при наявності молодших братів чи сестер, мають змогу не лише спостерігати, а й брати безпосередню участь у вихованні дітей та господарстві (звичайно в межах допустимих для власного віку). Роль батька у сім'ї більш віддалена від дітей і тому менш доступна для наслідування. Діти не мають можливості спостерігати за професійним розвитком батька, за його діяльністю у суспільстві та і в сімейному житті функції батьків не так яскраво виражені. Цей процес ускладнює ще й притаманна сучасному світу фемінізація. Зростає кількість неповних сімей, значне переважання в дошкільних закладах та школах педагогів-жінок, які виконують і жіночу, і чоловічу роботу, що роблять чоловічу модель малозрозумілою і практично недоступною для наслідування.

У висновку, психологи дійшли такої точки зору, що слід шукати способи, які б допомогли дітям вийти за рамки традиційних гендерних ролей і змогли краще засвоїти позитивне у ролях чоловіків і жінок. Тому слід приділити більше уваги розвитку загальнолюдських рис, які були б корисними як хлопчикам, так і дівчаткам, як наприклад: впевненість у собі, толерантність, тактовність, незалежність, емпатія, чуйність, людяність, гуманність тощо.

На становлення гендерної ідентичності впливають як біологічні, так і соціальні чинники, що може призвести до різноманітних відхилень. Такі відхилення можна діагностувати у дитини уже в 5-6 років. Для їх визначення існує ряд ознак:

- переважний вибір іграшок та ігор, вибір ролей у групових іграх, які не відповідають власній статі;
- яскраво виражене прагнення наслідувати у всьому представників протилежної статі;

- прагнення змінити зовнішність і одяг відповідно до стандартів протилежної статі;
- невдоволення своєю соціальною роллю;
- індивідуальний стиль поведінки (кокетство у хлопчиків, прояв чоловічих якостей дівчатами) [4,с. 456].

Таким чином, можна вважати, що дошкільний вік є важливим періодом у якому відбувається становлення гендерної ідентичності, яке передбачає пізнання моральних норма, вимог та правил поведінки. Завдання вихователя – разом із батьками прищеплювати відповідні до своєї статі способи поведінки, використовуючи диференційований підхід до вихованців та враховуючи індивідуальні особливості кожного вихованця.

Список використаних джерел :

1. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОП Ференець В. Б., 2020. 44 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/12ta1d3vfwTtFhITpMTCJ-NO3SISU47Gd/view>
2. Основи вікової та гендерної психології: навч. посібник / [Т. В. Петровська, І. В. Толкунова, Г. В. Жукова, О. М. Курдибаха, Т. М. Булгакова]; за заг. ред. Т. В. Петровської. К.: Видавець Позднишев, 2021. 192 с.
3. Піроженко Т.О., Соловійова Л.І., Карабаєва І.І., Гурковська Т.Л., Токарева Л.Д., Федорчук О. І. Особливості психологічної стійкості дітей старшого дошкільного віку : навчальний посібник; за наук. ред. Т.О. Піроженко. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2025. 153 с.
4. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: «Академвидав», 2006. 456 с.

Маслій Дмитрій Михайлович, здобувач вищої освіти фізико-математичного факультету

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, Україна

Науковий керівник: Семеніхіна О.В., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри інформатики

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, Україна

ХМАРНІ СЕРВІСИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕРЕРВНОСТІ ОСВІТИ ТА КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ УЧНІВ З ІНФОРМАТИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабна війна поставила українську систему освіти перед безпрецедентними викликами. Руйнування інфраструктури, вимушене переміщення учнів і вчителів, нестабільний доступ до ресурсів та електроенергії зробили традиційні форми навчання неможливими або фрагментарними. У цих умовах саме хмарні технології стали одним із головних інструментів збереження освітнього процесу. Вони забезпечують мобільність, автономність і можливість продовжувати навчання з будь-якої точки, де є мінімальний інтернет-доступ.

Як зазначають українські дослідники (В. Биков [3], Н. Морзе [4], О. Спірін [6], С. Литвинова [7]), хмарні технології в освіті сприяють створенню гнучкого цифрового середовища, у якому можливо не лише організовувати навчання, а й ефективно здійснювати контроль знань, аналітику результатів і педагогічну взаємодію. В умовах воєнного стану ця функція набуває особливого значення, оскільки дозволяє підтримувати освітній зв'язок навіть за відсутності фізичної присутності учасників процесу.

Хмарні сервіси (Google Workspace for Education, Microsoft 365, Moodle Cloud, Classtime, Padlet, Quizizz, Kahoot) забезпечують не лише доступ до навчальних матеріалів, а й організацію цифрового контролю знань, що є однією з найскладніших педагогічних задач у дистанційній чи змішаній формі навчання. Педагогічна цінність таких сервісів полягає у поєднанні кількох функцій: інтерактивність, яка дозволяє учням працювати в реальному часі; аналітичність, що забезпечує швидку обробку результатів; доступність, незалежно від місця перебування здобувача освіти; колаборація, завдяки якій контроль знань перетворюється на процес співпраці.

Дослідження [1; 2] показують, що формувальне оцінювання з використанням цифрових інструментів позитивно впливає на мотивацію, знижує рівень навчальної тривожності та сприяє розвитку рефлексії. Це особливо важливо в умовах війни, коли освітнє середовище має підтримувати психологічну стійкість учнів і забезпечувати відчуття стабільності.

Контроль знань у педагогічній теорії визначається як процес виявлення, оцінювання та аналізу результатів навчальної діяльності учнів, який забезпечує зворотний зв'язок між учителем і здобувачами освіти [5]. У шкільному курсі інформатики контроль має не лише освітню, а й формувальну функцію: він дає можливість перевірити рівень сформованості алгоритмічного, логічного й аналітичного мислення.

Основні види контролю включають: поточний здійснюється під час вивчення нового матеріалу (наприклад, перевірка кодування алгоритмів або виконання команд у середовищі програмування Scratch, Python); тематичний проводиться після завершення розділу (наприклад, робота з електронними таблицями чи базами даних); підсумковий спрямований на визначення досягнення навчальних результатів у межах семестру або року; рефлексивний — передбачає самооцінювання та взаємооцінювання результатів через цифрові платформи. Хмарні сервіси дозволяють реалізувати всі ці види контролю навіть за умов нестабільного доступу до класних ресурсів.

Проведене дослідження показало, що ефективність використання хмарних сервісів у навчанні інформатики зростає, якщо вони інтегровані у всі етапи навчального циклу від подання матеріалу до підсумкового оцінювання. Google Forms використовується для створення тематичних тестів із автоматичною перевіркою відповідей. Наприклад, у темі «Основи алгоритмізації» учні розв'язують завдання на вибір правильного фрагмента коду, пояснюють логіку алгоритму або аналізують помилки в програмі. Classtime забезпечує миттєвий зворотний зв'язок і дозволяє організувати змагання між командами, що підвищує мотивацію учнів. На темах «Комп'ютерні мережі» чи «Інформаційна безпека» можна створювати запитання на визначення типів атак або способів захисту даних. Padlet і Jamboard корисні для узагальнюючого чи колективного контролю. Учні розміщують власні схеми, інфографіки або результати проєктів, коментують відповіді однокласників і здійснюють взаємооцінювання. Moodle Cloud може забезпечувати тривалу накопичувальну систему оцінювання. Такі форми не лише перевіряють рівень знань, а й розвивають навички самоорганізації, критичного мислення, інформаційної культури, що є необхідними компетентностями у післявоєнному суспільстві.

У процесі експериментальної роботи встановлено, що систематичне використання хмарних сервісів підвищує активність учнів на заняттях, зменшує кількість помилок у виконанні алгоритмічних завдань і сприяє формуванню навичок самоконтролю.

Використання хмарних сервісів у контролі знань учнів з інформатики є не лише технологічним рішенням, а педагогічною необхідністю в умовах воєнного часу. Вони забезпечують сталість і безперервність освіти, підтримують мотивацію учнів, формують у них цифрову грамотність і відповідальність за власне навчання. Результати дослідження дають підстави стверджувати, що інтеграція хмарних сервісів у навчальний процес є одним із реальних механізмів психолого-педагогічної підтримки учасників освіти під час війни.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розроблення адаптивних моделей оцінювання для різних профілів навчання, вивчення впливу хмарних технологій на розвиток критичного та креативного мислення, а також на формування культури академічної доброчесності в цифровому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Black P., Wiliam D. Assessment and Classroom Learning, Assessment in Education: Principles, Policy & Practice, 1998. vol. 5, No 1. Pp. 7-74. <https://doi.org/10.1080/0969595980050102>
2. Hattie J. Visible Learning for Teachers: Maximizing Impact on Learning. London: Routledge, 2012.
3. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти. Монографія. К. : Атіка, 2009. 684 с.

4. Воротникова І., Дзябелко О., Морзе Н. *Виклики впровадження персоналізованого навчання з використанням штучного інтелекту у вищій освіті* Інформаційні технології і засоби навчання, 2025. Вип. 105 (1). С. 144-157.
5. Жалдак М. І. Проблеми фундаменталізації змісту навчання інформатичних дисциплін в педагогічних університетах. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені МП Драгоманова. Серія 2: Комп'ютерноорієнтовані системи навчання: зб. наук. праць, Київ, Україна: Вид-во НПУ імені МП Драгоманова, 2015. т. 24, №. 17. с. 3–15.
6. Спірін О. М. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів інформатики за кредитно-модульною системою: монографія / За наук. ред. акад. М. І. Жалдака. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 300 с.
7. Цифрова трансформація відкритих науково-освітніх середовищ : монографія / Ін-т цифровізації освіти НАПН України ; колектив авторів ; ред. О. М. Спірін, О. П. Пінчук. Київ, 2024. 308 с.

Шолоумов Владислав Ігорович, здобувач вищої освіти факультету іноземних мов
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського», Україна

Науковий керівник: Лук'янченко Ірина Олегівна, канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри германської філології та МВІМ
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського», Україна

ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Проблема ефективного формування граматичної компетентності у процесі навчання іноземних мов тривалий час перебуває у центрі уваги лінгводидактів. Традиційне вивчення граматики ґрунтується на засвоєнні правил, таблиць і виконанні тренувальних вправ, що забезпечують формальне знання структур, але не завжди сприяють розвитку комунікативної компетентності здобувачів освіти. З урахуванням зазначеного, актуальним, на нашу думку, залишається питання пошуку засобів, які б сприяли забезпеченню поєднання граматичної правильності мовлення з його змістовністю та природністю. Одним із таких засобів є художній текст, який надає автентичний контекст для осмислення граматичних явищ.

Проблемою використання художнього тексту як матеріалу, що може бути корисним в аспекті формування граматичної компетентності, займалися такі українські та зарубіжні вчені, як Т. Єременко, І. Лук'янченко та А. Демчук (2025), С. Бігунова, А. Фрідріх і Д. Бігунов (2023), О. Снитко (2021), Н. Atmaca та R. Günday (2017), Т. Тауе (2025) та інші. Науковці аналізували ефективність контекстуального вивчення граматики, розглядали конкретні приклади інтеграції граматичного матеріалу в текстову діяльність, проводили експериментальні дослідження щодо доцільності використання художніх творів у процесі вивчення граматики. Отже, науковий інтерес до проблеми свідчить про її актуальність і практичну значущість.

Мета нашої наукової розвідки – розкрити можливості художнього тексту як засобу інтеграції граматичних знань у комунікативний контекст навчання англійської мови та показати його значення для розвитку граматичної компетентності здобувачів освіти.

Доцільно зауважити, що граматика є невід'ємним складником мовлення, однак вона не існує поза контекстом. Її ефективне засвоєння передбачає розуміння функціонування граматичних структур у реальних ситуаціях спілкування. Сучасні лінгводидактичні підходи, зокрема комунікативний та текстоцентричний, акцентують увагу на інтеграції граматичних знань у контекст автентичного мовлення. Таким чином, художній текст стає не лише джерелом мовного матеріалу, а й середовищем для осмислення граматики як «живої» системи.

Художній текст має низку переваг: він містить багатий мовний матеріал, презентує граматичні явища в природному контексті, демонструє стилістичні та прагматичні особливості мовлення. Наприклад, у романах Ніла Геймана чи Джеймса Дешнера здобувачі, що вивчають англійську як іноземну чи як фах, можуть

спостерігати використання всіх часових форм, умовного способу, нефінітних форм дієслова тощо у різних комунікативних ситуаціях, що допомагає їм усвідомити функціональне навантаження певних граматичних конструкцій.

Зарубіжні науковці Н. Atmaca та R. Günday вказують, що контекстуалізація граматичних правил через художній текст сприяє розвитку когнітивного компоненту граматичної компетентості здобувачів. Вони не лише запам'ятовують структури, а й усвідомлюють їхнє значення у вираженні смислу, інтонаційних відтінків, емоційного стану [3, с. 129]. Отже, осмислення граматики через художній контекст забезпечує перехід від механічного засвоєння до смислового опрацювання матеріалу.

Не менш важливим є мотиваційний аспект. Тексти художньої літератури викликають емоційний відгук, стимулюють інтерес і залучення здобувачів до освітнього процесу. На відміну від абстрактних граматичних вправ, художні твори містять сюжет, персонажів, конфлікт – ті елементи, що активізують увагу та уяву [4].

Як доводять у своїй роботі S. Krasniqi та N. Muhaheci, використання художнього тексту активізує творче мислення здобувачів, спонукає до створення власних висловлювань на основі прочитаних сюжетів, варіювання граматичних конструкцій і відтворення мовних ситуацій, що забезпечує стійке засвоєння матеріалу [5].

Також доцільно зазначити, що художній текст є універсальним засобом інтеграції чотирьох видів мовленнєвої діяльності. Так, читання забезпечує рецептивне засвоєння граматичних конструкцій, аналіз їхньої функції у контексті; писемне мовлення передбачає продуктивне застосування нових форм через творче письмо або рецензії, а говоріння – через перегляд, дискусії, рольові ігри тощо; прослуховування аудіоверсій тексту або театральних адаптацій формує вміння сприймати граматичні структури на слух і підсилює міжканальне запам'ятовування [4; 6]. Таким чином, художній текст реалізує можливість комплексного розвитку мовних навичок, коли грамика засвоюється як частина мовного потоку.

Художній текст виконує також культурологічну функцію, оскільки знайомить здобувачів із традиціями, нормами спілкування та соціальними моделями іншомовної спільноти. Наприклад, у текстах англійських письменників XIX–XX ст. можна простежити специфіку використання часових форм для вираження ввічливості, емоційного стану, умовних ситуацій або гіпотетичних подій, як вказує L. Anderson [2]. Поєднання граматичного аналізу з культурним контекстом дозволяє здобувачам уникати інтерференції рідної мови, глибше розуміти прагматичні відтінки висловлювань. Зазначимо, що це має особливе значення для майбутніх учителів іноземної (англійської) мови, яким важливо не лише володіти грамикою, а й навчати їй з урахуванням інокультурного аспекту.

Ефективність використання художнього тексту в навчанні граматики забезпечується дотриманням певних вимог, як-от:

- адекватність добору тексту (матеріал має відповідати віку, рівню мовної підготовки та інтересам здобувачів, містити необхідні граматичні явища, але не перевантажувати лексично);
- цілеспрямованість граматичної роботи (викладач виділяє конкретні структури, проводить аналіз, порівняння з правилами, пояснює функціональні відтінки);
- інтерактивність завдань (використання вправ на трансформацію, відновлення речень, складання діалогів, переказ із фокусом на використання певних граматичних структур);

- поєднання рецептивної та продуктивної діяльності (здобувачі спочатку сприймають граматичні структури, а потім активно застосовують їх у мовленні);
- рефлексія (обговорення граматичних явищ після читання тексту сприяє формуванню усвідомленого використання граматики) [1; 4].

Доцільно зауважити, що використання художніх текстів має низку беззаперечних переваг: інтеграцію граматичних, лексичних і культурних знань; підвищення навчальної мотивації; розвиток критичного мислення та комунікативних умінь; формування стійких граматичних навичок у природному мовному середовищі [3; 5]. Разом з тим, існують також певні обмеження, зокрема художній текст може виявитися надто складним для здобувачів початкового рівня, містити архаїчні або діалектні форми. Тому слід поєднувати традиційні граматичні вправи з роботою зі спеціально дібраним текстом, щоб забезпечити баланс між формальним засвоєнням правил і їх контекстним застосуванням.

Отже, художній текст є продуктивним засобом формування граматичної компетентності у процесі навчання англійської мови. Його використання сприяє переходу від формального засвоєння граматики до її функціонального розуміння у природному мовленні. Зазначимо, що для майбутніх учителів іноземної (англійської) мови робота з художнім текстом має подвійне значення: вона не лише вдосконалює їх комунікативну компетентність, але й формує методичну готовність до використання літературних джерел в освітньому процесі.

Список використаних джерел:

1. Aziz, S. (2021, March). The importance of teaching English through the use of literature. *Gallery Teachers*. Retrieved from <https://galleryteachers.com/2021/03/the-importance-of-teaching-english-through-the-use-of-literature/>
2. Anderson, L. (2018). *Using multicultural literature to teach grammar to English learners* (pp. 123–129). Digital Commons at Hamline.
3. Atmaca, H., & Günday, R. (2017). Using literary texts to teach grammar in foreign language classroom. *Participatory Educational Research*, 4(1), 128–145.
4. Hossain, K. I. (2024). Literature-based language learning: Challenges and opportunities. *ScienceDirect*, 231–240.
5. Krasniqi, S., & Muhaxheri, N. (2019). Issues and benefits of the literature inclusion into English language teaching. *Sosyal Arastirmalar Dergisi*, 287–294.
6. Levelt, W. J. M. (1989). *Speaking: From intention to articulation*. Cambridge, MA: MIT Press.

СЕКЦІЯ 25.

ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

Vyshniakova Maria, medical student

National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsya, Ukraine

Scientific advisor: Natalia Ratsyborynska-Polyakova, PhD, Associate Professor of the Department of Psychiatry, Narcology and Psychotherapy

National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsya, Ukraine

ASSESSMENT OF STRESS RESISTANCE OF MEDICAL STUDENTS UNDER MARTIAL LAW

Introduction: Stress is a protective reaction of the body to changes and suprathreshold stimuli, which manifests itself as both psycho-emotional and physical tension. Physiologically, stress is a reaction of the body that activates the hypothalamic-pituitary-adrenal axis, which leads to the release of stress hormones such as adrenaline, noradrenaline and cortisol. These hormones prepare the body for the "fight or flight" response, causing an increase in heart rate, blood pressure, and blood sugar levels, as well as temporarily raising the pain threshold. But stress most affects a person's psycho-emotional state, leading to memory impairment, difficulty making decisions, depression, emotional instability, and social isolation. The main factors of stress are considered to be: the environment, excessive physical or psycho-emotional stress, illness, emotionally difficult situations, and the transition to a new stage of life. Lazarus and Folkman's stress theory views stress as a dynamic interaction between a person and their environment, where cognitive appraisal of the situation plays a key role. Cannon viewed stress as an appropriate "fight or flight" response. Selye described the nonspecific neurohumoral response of the body to any stressor, which he called the general adaptation syndrome. He distinguished three stages in it: anxiety, resistance and exhaustion. This theory is currently the most widespread. Throughout life, a person constantly faces various challenges and difficulties. Stress resistance is a person's ability to successfully solve complex tasks in stressful circumstances, adapt to powerful stress factors and adequately analyze the conditions of personal activity. Student age is one of the significant stages in the formation of self-awareness, perception of other people and stress resistance. Scientific studies show that people with a high level of stress resistance have more developed cognitive and intellectual qualities. But military operations in the country, socio-political crisis have a significant negative impact on the development of students, who are already experiencing a crisis stage of personality formation [1, 2]. During the war, students have a special need to implement psychoeducational training to form stress resistance, since they, in addition to the pressure of war, also face the pressure of academic workload [3, 4].

Aim of the work: To investigate changes in stress tolerance parameters of students of 2nd-5th years of full-time study from National Pirogov Memorial Medical University before and after training them in stress-management skills in difficult circumstances.

Materials and methods: The study sample consisted of 250 participants aged 17-25 years, studying in 2-5 courses in various specialties at the National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsya,. The method of differential diagnostics of stress resistance

of the individual according to O.O. Kohut was chosen for conducting the empirical study. According to this method, the participants were given a number of statements that characterize the habits of responding to stress. The statements are divided into three blocks that correspond to psychobiological, sociocultural and organizational-behavioral criteria. Each criterion can be evaluated from 0 to 15 points. As a result of calculating the points for each criterion, it is possible to determine the level of stress resistance of the individual - high or adaptive, medium or moderately adaptive, low or maladaptive.

Results and discussion: When evaluating the results of the first test, it was found that according to the psychobiological criterion, the majority had a medium-adaptive level of stress resistance. Although many also had a high level of resilience according to this criterion, at the same time the lowest indicators of the level of stress resistance were precisely according to this criterion. According to the organizational-behavioral criterion, the results were presented at all levels of stress resistance, although the majority had a medium-adaptive level. According to the socio-cultural criterion, the highest indicators were found. Only 4% had a maladaptive level according to this criterion, while more than half had a highly adaptive level of stress resistance. When evaluating the results of the test conducted after the last stress management class, the dynamics of individual indicators according to all criteria was positive, which indicates the effectiveness of the classes.

Conclusions: The study showed that many students did not have a high enough level of stress tolerance. The study also confirms that it is extremely important to implement psychoeducation among students in conditions of martial law. It is important to focus on increasing stress tolerance among students, as this will contribute to better adaptation to unforeseen circumstances, the development of cognitive and intellectual qualities. Also, increasing stress tolerance will contribute to reducing the risk of developing chronic stress and other mental health disorders. Training programs should be integrated into the educational process in the form of electives, psychoeducational classes, and meetings with mentors. Not only practical psychologists, but also trained students (tutors), volunteers, and social workers can be involved in their implementation. This approach will contribute to increasing the psychological resilience of young people and reducing the level of maladaptation. Stress-resistant people adapt better to change, resolve conflicts more effectively, and avoid burnout, which allows them to remain productive and successful in both their professional and personal lives.

References:

1. Dubova I.A. Stress resistance of students in conditions of martial law — 2023 (theory of stress resistance) elibrary.kdpu.edu.ua
2. Ratsyborynska-Polyakova N. Peculiarities of changes in the mental state of Ukrainian students during the period of martial law (2025-09-05), <https://www.newroute.org.ua/wp-content/uploads/sgv59.04.pdf>
3. Comprehensive psychocorrectional trainings — 2025 (restoration of adaptive resources) ResearchGate
4. Natalia Dzeruzhynska, Anna Gindych A study of the mental health of students affected by war: comorbidity, quality of life and effective therapeutic approaches. Psychosomatic Medicine and General Practice. Vol. 10 No. 1 (2025). DOI: 10.26766/pmgp.v10i1.596, <https://uk.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/596>

Будко Наталія Володимирівна, здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 053 Психологія
навчально-наукового інституту педагогіки і психології
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, Україна

Науковий керівник: Єрмакова Наталія Олександрівна, канд. психол. наук,
доцент, доцент кафедри психології
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Україна

АДАПТАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МОБІЛІЗОВАНИХ ОСІБ, ПРИЗВАНИХ ДО ЛАВ ЗСУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ТА ЇХ ДИНАМІКА

У контексті активної участі Збройних Сил України у протидії військовій агресії з боку Російської Федерації, питання психологічної адаптації мобілізованих громадян набуває особливої значущості. Від того, наскільки швидко та ефективно особовий склад пристосовується до нових умов, залежить результативність виконання бойових завдань. Усвідомлення психологічних чинників, що впливають на процес адаптації, дозволяє формувати дієві підходи до організації військової служби.

Аналіз сучасної літератури свідчить про зростання уваги до поняття «адаптаційний потенціал», яке дедалі частіше використовується для опису індивідуальних можливостей особистості щодо адаптації. Водночас, у наукових працях спостерігається різноманітність трактувань цього терміна, що свідчить про відсутність єдиного підходу до його операціоналізації. Загалом адаптаційний потенціал розглядається як сукупність унікальних психологічних характеристик, набір яких варіюється залежно від дослідницької парадигми.

Зокрема, О. В. Колісник [1] пов'язує адаптаційний потенціал із здатністю особистості формувати життєві стратегії, що відповідають соціальним вимогам та особливостям самоідентифікації. О. Д. Литвиненко [3] трактує його як готовність індивіда максимально ефективно використовувати власні ресурси для конструктивного реагування на ситуації невизначеності. О. Г. Маклаков [4] пропонує розглядати адаптаційний потенціал як інтегральну характеристику психічного розвитку, яка включає такі компоненти, як нервово-психічна стійкість, самооцінка, рівень конфліктності, досвід та відчуття соціальної підтримки. У свою чергу, О.О. Трифонова [6] визначає його як ключову копінг-компетентність, що забезпечує здатність до подолання стресових ситуацій.

Узагальнення різних підходів дозволяє виокремити спільні риси адаптаційного потенціалу:

1. Він розглядається як інтегрована змінна, що відображає сукупність психологічних характеристик, які забезпечують ефективне пристосування.
2. Має системну природу, що передбачає застосування комплексного аналізу.
3. Включає як актуальні прояви адаптаційної здатності, так і приховані резерви, здатні активізуватися під впливом зовнішніх чинників.
4. Визначає межі адаптаційних можливостей та рівень стійкості до стресогенних впливів.

5. Залежить від вікових та індивідуально-психологічних особливостей, при цьому активність суб'єкта є критично важливою для реалізації потенціалу.

На основі цього можна окреслити ключові психологічні компоненти, що формують адаптаційний потенціал:

- Локус контролю – внутрішня впевненість у здатності впливати на перебіг подій;
- Психологічна зрілість – усвідомлене ставлення до власного життєвого шляху;
- Когнітивні ресурси – знання закономірностей явищ та механізмів їх виникнення;
- Прогностична здатність – уміння передбачати розвиток ситуацій і планувати дії;
- Соціальна підтримка – віра в наявність зовнішніх ресурсів для подолання труднощів.

Військовозобов'язаним було запропоновано проходження методики оцінки адаптаційних здібностей особистості, яка включала багаторівневий особистісний опитувальник (БОО) «Адаптивність-200» [2; 5].

Аналіз отриманих результатів показує наступне:

шкала «Поведінкова регуляція» (ПР): 25% опитаних мобілізованих військовозобов'язаних мають високий рівень здатності регулювати свою взаємодію з оточуючим середовищем у контексті військової діяльності, 65% показали середній рівень, 20 % демонструють низький рівень поведінкової регуляції;

шкала «Комунікативні якості» (комунікативний потенціал – КП): 15% мобілізованих військовозобов'язаних показали високий рівень комунікативних якостей, 50% мали середній рівень, а 35 % виявили низький рівень комунікативного потенціалу;

шкала «Моральна нормативність» (МН), військовозобов'язані подали наступні результати: 35% осіб виявили високий рівень моральної нормативності, 45 % мали середній рівень, а 20% продемонстрували низький рівень моральної нормативності;

шкала «Військово-професійна спрямованість» (ВПС): 35% мобілізованих військовозобов'язаних показали високий рівень військово-професійної спрямованості, 45% мали середній рівень, а 20% виявили низький рівень військово-професійної спрямованості;

шкала «Схильність до девіантних форм поведінки» (ДАП) отримано наступні результати: 10% мобілізованих військовозобов'язаних виявили високий рівень, 20% показали середній рівень, а 70% мобілізованих демонстрували низький рівень схильності до девіантної поведінки;

шкала «Суїцидального ризику» (СР) отримано наступні результати: 10% мобілізованих військовозобов'язаних виявили високий рівень, 20% показали середній рівень, а 70% мобілізованих демонстрували низький рівень схильності до суїцидального ризику.

Результати, отримані за методикою БОО «Адаптивність – 200», вказують на адаптивні можливості опитаних, враховуючи характеристики, які відображають інтегральні особливості їхнього психічного та соціального розвитку. Різність отриманих результатів пояснюється врахуванням вікових різниць у складі вибірки (вікові межі від 18 до 54 років), що вона не є абсолютно однорідною за віком. Показник шкали «Військово-професійна спрямованість» де 35% мобілізованих

військовозобов'язаних вказали на високий рівень, є доволі низьким. Це може свідчить про недостатню обізнаність військовозобов'язаних щодо умов служби їхню неситуативність у теперішніх умовах, що може включати незадоволеність обставинами мобілізації та труднощами адаптації до нового соціального статусу – військовослужбовець.

Список використаних джерел:

1. Колісник О.В. (2015) Адаптаційний потенціал як складова ідентифікаційних стратегій особистості. *Грані*. 2015. № 8 (124). С. 59-63.
2. Кокун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Корня Л.В. (2019) Психологічне вивчення особового складу Збройних Сил України. Методичний посібник. Київ: ФОП Маслаков, 288 с.
3. Литвиненко О.Д. (2018) Адаптаційний потенціал як система адаптивностей особистості. *Психологічні науки*. № 2. С. 74–81.
4. Маклаков О.Г., Чермянин С.В. (1993). Багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність». Електронний ресурс. https://www.eztests.xyz/tests/social_mlo
5. Стасюк В.В. (2022) Збірник психодіагностичних методик для проведення професійно-психологічного відбору у Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту: метод. посіб. К.: НДЦ ГП ЗС України. 118 с.
6. Трифонова О.О. (2013). Копінг-компетентність як чинник адаптаційного потенціалу особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки, №1(1)*, с. 134-138.

Чонговай Юлія Миколаївна, здобувачка вищої освіти факультету
навчально-наукового інституту психології
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

Науковий керівник: Афанасьєва Наталія Євгенівна, д-р. психол. наук, професор,
професор кафедри загальної та соціальної психології
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Професійне вигорання є однією з найактуальніших проблем сучасного суспільства, особливо це стосується представників соціономічних професій. Медичні працівники щоденно стикаються з високим рівнем стресу, емоційним навантаженням, дефіцитом часу та необхідністю приймати відповідальні рішення, що безпосередньо впливають на життя і здоров'я людей. Тривалий вплив цих чинників призводить до розвитку професійного вигорання.

Одним із найбільш ефективних засобів профілактики та корекції професійного вигорання є арт-терапія, яка базується на використанні творчого процесу як способу вираження, усвідомлення та трансформації внутрішніх переживань. Використання арт-терапевтичних методів сприяє гармонізації емоційного стану, формування стресостійкості, підвищенню рівня усвідомленості та внутрішніх ресурсів особистості.

Вперше феномен emotional burnout описав американський психіатр Г. Фрейдєнбергер, охарактеризувавши його як емоційне виснаження, що виникає через тривалий стрес у професійній діяльності, пов'язаній з інтенсивним спілкуванням. Подальший розвиток концепції отримав у працях К. Маслач і С. Джексона, які створили діагностичний інструмент Maslach Burnout Inventory (MBI) [4].

Українські психологи Н. Паніна, О. Карамушка та ін. досліджуючи вигорання, підкреслювали психоемоційні наслідки цього явища та важливість системної психологічної підтримки працівників. Поряд із дослідженням причин вигорання зростає інтерес до його профілактики та корекції [3].

Арт-терапія – це творчий процес, який допомагає зменшити тривожність, сформуванню позитивне самосприйняття й підвищити усвідомленість, тим самим покращуючи психічний стан і запобігаючи професійному вигоранню.

Арт-терапія як професійна дисципліна вперше була визнана в середині ХХ століття, відтоді її застосування значно розширилося в багатьох сферах, включаючи медицину, освіту та психологію. Ця терапевтична практика використовує творчий процес створення мистецтва як засіб для покращення емоційного та психічного здоров'я людини. Широке застосування арт-терапії обґрунтовується її ефективністю в зниженні стресу, покращенні самопочуття та стимулюванні особистісного зростання, що робить її дієвим засобом подолання професійного вигорання медичних працівників.

Л. Оршанська у своїх дослідженнях акцентує увагу на ефективності арт-терапії у подоланні емоційного виснаження, конфліктності та психосоматичних проявів стресу [2].

Дослідження С. Макніффа показують, що систематичне залучення до творчих практик знижує рівень тривожності та підвищує психологічну стійкість особистості [5]. Т. Гребенюк у своїх дослідженнях виявив, що групові арт-заняття в соціальних службах сприяли зменшенню проявів емоційного виснаження у 78% учасників. Ефективність арт-терапії зумовлена її здатністю створювати безпечний простір, де особистість може вільно досліджувати й трансформувати власний досвід. Працівники, які беруть участь у таких практиках, навчаються краще розпізнавати свої емоції, відновлювати внутрішній ресурс, формувати навички психологічного самозахисту [1].

М. Мілер [6] та М. Мосс [7] у своїх дослідженнях виявили тісний взаємозв'язок між рівнем професійного стресу, симптомами вигорання та показниками психічного здоров'я медичних працівників, наголошуючи на важливості своєчасної психологічної підтримки. Вчені підкреслюють, що використання арт-терапевтичних методів може виступати дієвим профілактичним засобом, який сприяє зниженню емоційного напруження та підвищенню стресостійкості фахівців.

К. Рід [8] та К. Торрес [9] розробили нові підходи до інтеграції творчих методів у систему психологічного супроводу медичного персоналу, що передбачають використання арт-терапії як інструменту саморегуляції, емоційного відновлення та професійного розвитку. Особливу увагу у їхніх працях приділено якісному аналізу впливу арт-терапевтичних практик на емоційний стан медиків, рівень їхньої тривожності, мотивацію до праці та задоволеність професійною діяльністю.

Отже, професійне вигорання медичних працівників є складним психоемоційним явищем, що виникає внаслідок тривалого стресу, перевантаження та високого рівня відповідальності у професійній діяльності. Постійна взаємодія з пацієнтами, необхідність швидкого прийняття рішень і переживання за результати лікування часто призводять до емоційного виснаження, втрати співчуття та зниження ефективності роботи. Одним із дієвих засобів профілактики та корекції вигорання є арт-терапія, яка ґрунтується на використанні творчості як способу самовираження, усвідомлення внутрішніх переживань та емоційного відновлення.

Застосування арт-терапевтичних методів у роботі з медичним персоналом сприяє зниженню рівня напруги, розвитку емоційної гнучкості, відновленню внутрішньої рівноваги та формуванню позитивного ставлення до професійної діяльності. Творчий процес уможливорює безпечне вираження накопичених почуттів, сприяє глибшому розумінню власних емоцій і підвищує усвідомлення власних потреб. Доведено, що участь у арт-терапевтичних програмах покращує психологічне самопочуття медичних працівників, підвищує стресостійкість і сприяє формуванню позитивного професійного самоставлення. Таким чином, арт-терапія є дієвим засобом психологічної підтримки та збереження емоційного здоров'я фахівців медичної сфери.

Висновки. Отже, результати сучасних досліджень підтверджують ефективність арт-терапії як засобу профілактики та корекції професійного вигорання медичних працівників. Використання творчих методів сприяє зниженню рівня стресу, відновленню емоційного балансу та підвищенню загального психологічного благополуччя фахівців. Арт-терапевтичні практики дозволяють розвивати внутрішні ресурси особистості, зміцнювати професійну мотивацію та формувати позитивне ставлення до власної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Гребенюк Т. М. Арт-терапія як метод профілактики професійного вигорання у фахівців соціономічних професій. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. Т. 3, вип. 8. С. 54–59.
2. Оршанська Л. Л. Арт-терапія в сучасній психологічній практиці: можливості застосування та ефективність. *Психологія і суспільство*. 2020. Т. 3. С. 78–84.
3. Паніна Н. В., Карамушка Л. М. Психологічне забезпечення професійної діяльності: теорія і практика. Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2019. 164 с.
4. Maslach C. Jackson S. E. The Measurement of Experienced Burnout. *Journal of Organizational Behavior*, 1981. P. 99-113
5. McNi S. *Art as Medicine: Creating a Therapy of the Imagination*. Boston: Shambhala Publications, 2004. 304 p.
6. Mealer M. L., Shelton A., Berg B., Rothbaum B., Moss M. Increased prevalence of post-traumatic stress disorder symptoms in critical care nurses. *American Journal of Respiratory and Critical Care Medicine*. 2007. № 175(7). С. 693–697.
7. Moss M., Good V. S., Gozal D., Kleinpell R., Sessler C. N. A critical care societies collaborative statement: Burnout syndrome in critical care health-care professionals, a call for action. *American Journal of Respiratory and Critical Care Medicine*. 2016. № 194(1). С. 106–113.
8. Reed K., Cochran K. L., Edelblute A., Manzanares D., Sinn H., Henry M., Moss M. Creative arts therapy as a potential intervention to prevent burnout and build resilience in health care professionals. *AACN Advanced Critical Care*. 2020. № 31(2). P. 179–190.
9. Torres K., Glaros C., Henry M., Reed K., Moss M., Tietbohl C. Creative arts intervention to reduce burnout and decrease psychological distress in healthcare professionals: A qualitative analysis. *The Arts in Psychotherapy*. 2023. № 83.

Андрієнко Анастасія Анатоліївна, здобувач вищої освіти факультету економіки, менеджменту і права

Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

Науковий керівник: Слободиська Оксана Арнольдівна, канд. іст. наук, доцент, доцент кафедри психології

Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МИСЛЕННЄВИХ ОПЕРАЦІЙ ТА ВИДІВ МИСЛЕННЯ У НАВЧАЛЬНІЙ ТА ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Нагальна потреба у покращенні результативності як навчальної, так і подальшої професійної активності в реаліях сьогодення визначає високу актуальність обраної проблематики. Здатність особистості ефективно пристосовуватися до динамічних змін напряму залежить від рівня розвитку її мислення, що ґрунтується на складній інтеграції фундаментальних розумових дій та вищих когнітивних процесів.

Пізнавальна діяльність вищого рівня реалізується через комплекс операційних механізмів. До них належать процеси розчленування інформації (аналіз) та її поєднання (синтез), а також зіставлення об'єктів (порівняння), виокремлення суттєвих ознак (абстрагування), об'єднання їх у класи (узагальнення, класифікація) та застосування до окремих випадків (конкретизація). Зазначені операції слугують своєрідним «фундаментом» для будь-якого різновиду мислення, незалежно від ступеня його складності [1, с. 115]. Здійснення теоретичних узагальнень неможливе без попереднього залучення механізмів аналізу й абстрагування, так само як розв'язання практичних професійних кейсів вимагає синтезу наявних відомостей та їх зіставлення з відомими моделями.

У межах освітнього процесу переважає теоретичний тип мислення, що спирається на словесно-логічні конструкції. Засвоюючи новий матеріал, здобувач освіти активно послуговується операціями абстрагування, виділяючи ключові характеристики понять, та узагальнення, групує об'єкти за цими характеристиками. Якість навчання безпосередньо корелює зі сформованістю цих розумових дій. Дослідники наголошують, що недостатній розвиток базових механізмів аналізу й синтезу спричиняє формалізм у знаннях, не дозволяючи студенту вийти за рамки механічно завченої інформації [2, с. 44].

Входження у професійну сферу вимагає перебудови когнітивної активності. Пріоритетним стає практичне мислення, яке, на відміну від теоретичного, часто обмежене лімітом часу та підвищеною відповідальністю за наслідки рішень. У цьому контексті розумові операції набувають специфіки: аналіз стає більш ситуативним, орієнтованим на миттєву оцінку умов, а синтез спрямовується на конструювання цілісного варіанту розв'язання проблеми.

Критичне мислення набуває особливої ваги у фаховій діяльності, даючи змогу спеціалісту верифікувати інформацію та обирати найоптимальніші стратегії поведінки. Цей вид мислення інтегрує високорозвинені операції, насамперед порівняння та оцінювання [3, с. 14]. Не менш важливим є креативне мислення, що

ґрунтується на нетипових комбінаціях аналітико-синтетичних процесів, забезпечуючи пошук інноваційних підходів до стандартних професійних викликів.

Підсумовуючи, можна констатувати наявність тісного взаємозв'язку між окремими розумовими операціями та цілісними видами мислення. Перші виступають інструментальною базою, тоді як другі є функціональними системами, що складаються під впливом конкретних завдань діяльності. Професійна успішність фахівця залежить від якості сформованих під час навчання базових розумових дій та його здатності гнучко застосовувати їх для вирішення реальних практичних завдань.

Список використаних джерел:

1. Психологія когнітивних процесів : науковий посібник / за ред. С. Д. Максименка. Київ : Видавництво Людмила, 2022. 420 с.
2. Папушина В. А. Формування критичного мислення студентів як умова їх професійного становлення. *Габітус*. 2021. Вип. 22. С. 43–47.
3. Хоменко-Семенова Л. О., Алексеева М. І. Розвиток креативного мислення майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи*. 2023. Вип. 92. С. 13–17.

Кащина Лариса Петрівна, магістрантка спеціальності С4 «Психологія»
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна», Україна

ВПЛИВ АВТЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ КОМУНІКАЦІЙ

Сучасні соціально-комунікативні реалії, коли глобалізаційні процеси, цифровізація та інтенсивність інформаційних потоків змінюють характер людської взаємодії, потребують переосмислення ролі особистісних якостей комунікатора. Однією з ключових серед них є автентичність особистості — характеристика, що поєднує самопізнання, щирість і послідовність у вираженні внутрішнього світу. Ефективна комунікація, як відомо, ґрунтується на взаєморозумінні, довірі та емоційній згоді між партнерами по спілкуванню. Саме автентичність виступає психологічною основою цих процесів, оскільки забезпечує відповідність між внутрішнім і зовнішнім, змістовим і формальним аспектами комунікативної поведінки.

У психологічній і комунікативній науці поняття автентичності розглядається як відповідність поведінки, емоцій та висловлювань внутрішнім переконанням особистості. На думку В. Л. Зливкова, автентичність — це «щирість, відкритість, чесність людини не лише по відношенню до інших людей, але і до себе» [1]. У гуманістичній психології К. Роджерс визначав автентичну особистість як таку, що діє узгоджено з власним «Я» та здатна приймати свої почуття без спотворень. З позицій сучасної соціальної психології, автентичність тісно пов'язана з рефлексивністю, самоприйняттям і свободою самовираження [2]. Таким чином, автентичність — це не статична властивість, а процес, що включає усвідомлення власних емоцій, критичне ставлення до зовнішніх очікувань і здатність діяти відповідно до власних цінностей.

Ефективна комунікація визначається як досягнення комунікатором та реципієнтом взаєморозуміння, що забезпечує адекватне сприйняття і прийняття повідомлення [3]. Її структура охоплює вербальні, невербальні та паралінгвістичні складові, які формують єдиний комунікативний простір. За дослідженнями українських науковців (О. Бондар, І. Зязюн, Т. Грушевицька), на ефективність комунікації впливають як когнітивні (знання, мовна компетентність), так і емоційно-ціннісні чинники (щирість, довіра, емпатія) [4]. Отже, комунікативна ефективність не зводиться лише до інформаційної точності, а включає етичний і психологічний вимір. Автентичність особистості безпосередньо впливає на якість комунікативної взаємодії. Автентична поведінка сприяє формуванню довіри у спілкуванні. Людина, яка демонструє щирість і внутрішню послідовність, сприймається як надійне джерело інформації. Довіра, у свою чергу, є передумовою відкритого діалогу та партнерської взаємодії.

Крім того, автентичність забезпечує узгодженість вербальних і невербальних повідомлень, що зменшує ризик непорозумінь. Коли слова, інтонація, міміка і жести комунікатора взаємопідкріплюють одне одного, повідомлення стає більш переконливим і зрозумілим.

Автентичність також сприяє емоційній залученості співрозмовників. Здатність відкрито висловлювати власні почуття підвищує рівень емпатії, що є необхідним компонентом ефективної комунікації. Як зазначає Н. Баган, автентичність є одним із чинників формування емоційно безпечного середовища у колективі, що сприяє продуктивності та зниженню конфліктності [5].

У професійній сфері автентичність відіграє роль етико-лідерського чинника. Автентичний керівник або педагог не лише комунікує ефективно, а й викликає довіру та повагу через узгодженість слів і дій. Така комунікація формує високий рівень мотивації та сприяє створенню сприятливого соціально-психологічного клімату [6].

Прагнення до автентичності має безпосереднє практичне значення для сучасної освітньої, управлінської та міжкультурної діяльності. У педагогічній практиці автентичність викладача допомагає створити довірливу атмосферу, у якій студенти відчують себе почутими та прийнятими [7]. У бізнес-комунікаціях автентичність підвищує ефективність переговорів, оскільки партнери схильні швидше домовлятися з тими, кого вважають щирими. У міжкультурному контексті автентичність виступає фактором толерантності — вона зменшує потребу у нав'язуванні стереотипів і сприяє глибшому розумінню іншої культури [8].

Отже, автентичність особистості є визначальним чинником ефективності комунікацій. Вона виступає інтегральною характеристикою, що поєднує когнітивні, емоційні та етичні аспекти комунікативної поведінки. Автентична особистість здатна до рефлексії, емоційної відкритості та узгодженості внутрішнього і зовнішнього «Я», що забезпечує довіру, емпатію та взаєморозуміння. З огляду на це, формування автентичності має розглядатися як стратегічний напрям розвитку комунікативної компетентності у сучасному освітньому, соціальному та професійному середовищі.

Список використаних джерел :

1. Зливков В. Л. Витоки поняття «автентичність» у психологічній науці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/10998>.
2. Лукомська С. О. Поняття «автентичність» у сучасних теоретичних і емпіричних дослідженнях // Матеріали IV Міжнародної наукової конференції. – Київ, 2015. – С. 115–120.
3. Грушевицька Т. Р. Основи міжкультурної комунікації: ефективність комунікації і фактори, що впливають на неї [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vcf.vn.ua>.
4. Зязюн І. А., Бондар О. І. *Педагогічна майстерність і комунікативна культура*. – Київ: Видавництво НПУ, 2011. – 284 с.
5. Баган Н. Ефективна комунікація як основа управління персоналом // Herald of Khmelnytskyi National University. – 2025. – № 2(58). – С. 87–93.
6. Столярчук О. А. Феномен автентичності особистості викладача психології. – Київ: КБУГ, 2015. – 210 с.
7. Тарнавська С. В. Психологічні засади автентичного спілкування у педагогічній взаємодії // Психологічні перспективи. – 2019. – № 34. – С. 132–140.
8. Матвієнко О. В. Автентичність як чинник міжкультурної толерантності у глобальному комунікативному просторі // Гуманітарний вісник. – 2023. – № 8(75). – С. 64–69.

Кударенко Єлизавета Сергіївна, здобувач вищої освіти психологічного факультету

Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

Науковий керівник: Ташматов Вячеслав Абдуллайович, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології

Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

ВПЛИВ ФРУСТРАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ ПРОТИПРАВНОГО МОТИВУ СКОЄННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Проблема фрустрації та її впливу на поведінку людини є однією з найактуальніших у сучасній психології. Ми живемо у світі постійних соціальних, економічних і політичних змін, що супроводжуються високим рівнем стресу, невизначеності та внутрішньої напруги. У подібних обставинах індивід нерідко натрапляє на численні бар'єри на шляху до досягнення своїх цілей — від нездатності реалізуватися у професійній галузі до труднощів в міжособистісних зв'язках. Саме ці обставини спричиняють стан фрустрації, який може мати як конструктивні, так і деструктивні наслідки. Актуальність теми підсилюється зростанням кількості правопорушень, скоєних у стані емоційного напруження, афекту чи відчаю. За даними психологічних досліджень, понад 50-60% злочинів побутового характеру здійснюються не з раціональних мотивів, а під впливом сильних фрустраційних переживань: образи, приниження, почуття несправедливості чи безвиході [9].

Фрустрація, у поєднанні з низьким рівнем емоційного самоконтролю, може трансформуватися у протиправний мотив — прагнення вирішити внутрішню напругу шляхом насильства або порушення соціальних норм [10].

Значущість теми також полягає в тому, що сучасна юридична психологія дедалі більше зосереджується не лише на факті правопорушення, а й на психологічних передумовах його виникнення. Вивчення фрустрації дає змогу краще зрозуміти, чому навіть соціально адаптовані особи у певних обставинах можуть перейти межу закону. Більше того, розуміння механізмів фрустрації відкриває шляхи для профілактики злочинності — через розвиток емоційного інтелекту, формування навичок стресостійкості, психологічну підтримку осіб, схильних до імпульсивних реакцій [5].

Не менш важливо, що феномен фрустрації має соціально-психологічний вимір. Сучасні українські реалії — війна, втрата близьких, економічна нестабільність, вимушена міграція — створюють ґрунт для масового переживання фрустраційних станів [10]. У таких умовах суспільство стикається з ризиком підвищення рівня агресії, девіацій і кримінальних проявів. Саме тому дослідження зв'язку між фрустрацією та протиправною поведінкою має не лише теоретичну, а й практичну цінність — воно може стати базою для розробки програм соціально-психологічної допомоги, ресоціалізації правопорушників і запобігання емоційним злочинам. Таким чином, актуальність теми зумовлена необхідністю глибокого розуміння психологічних механізмів, що лежать в основі формування протиправних мотивів, а також потребою у створенні ефективних профілактичних заходів, спрямованих на гармонізацію емоційного стану особистості та попередження деструктивних проявів у поведінці.

Поняття «фрустрація» було запроваджене у психологію Куртом Левінім, який описував ситуації, коли особа не може реалізувати свої прагнення через зовнішні або внутрішні перешкоди [1].

Пізніше Джон Доллард та Ніл Міллер сформулювали фрустраційно-агресивну гіпотезу, згідно з якою будь-яка фрустрація потенційно породжує агресію [2]. Вона може бути як відкритою (фізичне насильство, словесна агресія), так і прихованою (саморуїнівна поведінка, пасивна ворожість).

Цю ідею розвивав Леон Фестінгер у теорії когнітивного дисонансу, зазначаючи, що внутрішній конфлікт між бажаним і можливим викликає сильну психологічну напругу, яку індивід прагне зняти будь-яким способом — іноді навіть асоціальним [4].

У психології вважається, що саме стан фрустрації часто стає "пусковим механізмом" злочинної дії. Згідно з дослідженнями А. Реана, Л. Франка та Е. Фромма, фрустрація, викликана приниженням, соціальною несправедливістю, відсутністю визнання чи любові, здатна трансформуватися у потребу домінування, контролю або відплати [6].

Цей компенсаторний механізм часто лежить в основі злочинів імпульсивного або агресивного характеру. Психологічні експерименти Стенлі Мілгрема (1963) показали, що у стані напруження, страху чи тиску люди здатні виявляти деструктивну поведінку навіть усупереч власним моральним принципам [7].

Аналогічно, в кримінальних ситуаціях фрустрація може знижувати здатність до самоконтролю, посилювати імпульсивність і зменшувати критичність мислення. Зовнішня фрустрація виникає через соціальні бар'єри: безробіття, нерівність, дискримінацію, насильство, обмеження свобод. Такі чинники породжують відчуття несправедливості, безпорадності та озлобленості на суспільство. Внутрішня фрустрація пов'язана з внутрішніми конфліктами, комплексами, низькою самооцінкою або почуттям провини. У таких осіб протиправна поведінка може виступати як спосіб самоствердження чи помсти світу [3].

Особливо небезпечним є стан хронічної фрустрації, коли негативні емоції накопичуються протягом тривалого часу. За словами А. Маслоу, невдоволення базових потреб (безпеки, приналежності, поваги) призводить до спотворення системи цінностей, коли людина починає вважати свою девіантну поведінку виправданою [5].

У юридичній психології наводяться численні приклади, коли фрустрація стає основою для злочину. Наприклад, у справах про побутові вбивства, напади або акти помсти часто простежується емоційна перенапруга, спровокована приниженням, ревностями або втратою статусу.

Дослідження біографій серійних злочинців показують, що у дитинстві вони переживали сильну фрустрацію, пов'язану з відкинутістю, насильством або браком емоційної підтримки. Це формувало компенсаторні установки контролю, домінування та вседозволеності.

Не кожна фрустрація призводить до девіації. Ключову роль відіграють стресостійкість, самоконтроль і моральні орієнтації особистості. Люди з розвиненими навичками емоційної саморегуляції здатні трансформувати деструктивну енергію у конструктивні форми діяльності — спорт, творчість, саморозвиток, волонтерство. Фрустрація є одним із базових психологічних механізмів, що безпосередньо впливає на формування протиправного мотиву. Вона порушує емоційно-вольову сферу особистості, викликає внутрішню напругу, агресивність та знижує здатність до самоконтролю [9].

Під її впливом людина схильна до спрощеного, імпульсивного мислення, що зменшує раціональну оцінку наслідків власних дій.

Ступінь впливу фрустрації залежить від рівня зрілості особистості, її моральних установок і соціальної підтримки. Висока стресостійкість, розвинений емоційний інтелект і позитивне середовище здатні нейтралізувати деструктивний потенціал фрустрації, перетворивши її з джерела злочину на поштовх до особистісного зростання [5].

Таким чином, фрустрація є критичним чинником ризику у формуванні протиправного мотиву, але її наслідки не є фатальними — вони залежать від внутрішніх ресурсів, соціального оточення та рівня психологічної культури людини.

Список використаних джерел:

1. Левін К. Динамічна психологія : вибрані праці. Київ : Основи, 2010. 320 с.
2. Dollard J., Miller N. Frustration and Aggression. New Haven : Yale University Press, 2012. 209 p.
3. Фрейд З. Психологія несвідомого. Київ : 2022. 312 с.
4. Festinger L. A Theory of Cognitive Dissonance. Stanford : Stanford University Press, 2011. 291 p.
5. Maslow A. Motivation and Personality. New York : Harper & Row, 1970 (2nd ed.). 416 p.
6. Fromm E. The Anatomy of Human Destructiveness. New York : Henry Holt & Co., 2012. 521 p.
7. Milgram S. Obedience to Authority: An Experimental View. New York : Harper Perennial Modern Classics, 2004. 224 p.
8. Bandura A. Aggression: A Social Learning Analysis. Englewood Cliffs : Prentice-Hall, 2013. 240 p.
9. Anderson C. A., Bushman B. J. Human Aggression. Annual Review of Psychology. 2002. № 53. С. 27–51.
10. Романов П. В. Юридична психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 340 с.

Бардіна Алла Дмитрівна, здобувач вищої освіти кафедри соціальної та мовної комунікації

Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ ДДПУ, Україна

Науковий керівник: Резнікова Олена Анатоліївна, канд. психол. наук, доц.

Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ ДДПУ, Україна

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ У СУЧАСНОМУ СОЦІАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ

Історично зумовлено, що людина за своєю природою є соціальною. Цей фактор визначає постійну потребу у спілкуванні та інтеграції у різні соціальні прошарки. Для забезпечення цієї інтеграції та взаємодії суспільство постійно виробляє систему норм, цінностей, соціальних ролей. Одним з стійких та глибоко вкорінених у соціумі були гендерні ролі, які регламентували значення статі

Проте, на сьогодні сучасне суспільство переживає значні соціокультурні зміни в сфері розуміння гендерних ролей та пов'язаних з ними стереотипами. Така тенденція кидає виклик традиційним патріархальним моделям та вимагає переосмислення того, які саме ролі виконують чоловіки та жінки.

Довготривала взаємодія набуває індивідуалізму та породжує сталі типові уявлення, які мають зв'язок із попередньо набутим досвідом [7, с. 124]. Таким чином, ригідний та спрощений образ об'єкта (людини, групи тощо) конструюється як соціальний стереотип. Його виникнення зумовлене браком інформації та ґрунтується на узагальненні індивідом як персонального досвіду, так і загальноприйнятих, нерідко упереджених, суспільних уявлень. [5, с. 87].

Гендерний стереотип, як поширений прояв соціального, ґрунтується на фундаментальній дихотомії «маскулінного» та «фемінного» [2]. Варто розрізняти, що індивідуальна система поглядів особистості на поведінкові патерни та риси характеру не тотожна стереотипу. Однак, за відповідних обставин та під впливом певних чинників, вона завжди ризикує набути такого статусу. [3, с. 36].

Аналіз наукового дискурсу засвідчує, що психологи переважно визначають гендерний стереотип як поширену в соціумі, емоційно забарвлену та спрощену репрезентацію чоловіка або жінки [3, с. 36]. Властивості такого образу включають варіативну стійкість, різний ступінь генералізації та відповідності дійсності, причому він не завжди відтворює об'єктивну картину світу.

Нерідко спостерігається ототожнення або змішування понять «гендерний стереотип» та «гендерне уявлення». Ключова відмінність полягає у широті їхнього змісту, де «уявлення» є значно ширшим поняттям.

Безсумнівно, гендерний стереотип виступає значущим регулятором, що впливає на формування соціального середовища та поведінкових патернів. Саме через його призму індивід осмислює та визначає межі власних соціальних можливостей. В основі формування такого стереотипу лежить когнітивний процес оцінки та аналізу співвідношення фізичних, психологічних і моральних можливостей та якостей, що приписуються статям [3, с. 161].

У колективній монографії ПРООН в Україні гендерний стереотип трактується як соціально детерміноване явище. Він є, по суті, продуктом домінуючих культурних

норм та вбирає у себе уявлення про статеві ролі, які, наділені певним призначенням. Результатом цього соціокультурного процесу стають неоднорідні, варіативних, стабільних форм [4, с. 88].

Для пояснення генези гендерних стереотипів С. Оксамитна пропонує два ключові підходи. Перший підхід базується на гендерно-рольових уявленнях про характерні психологічні та фізичні риси, помітні в суспільстві. Другий розглядає їх як продукт соціального оточення у середовищі з диференційованими ролями та статусами, чоловіки й жінки набувають специфічних ознак, детермінованих саме цим контекстом [6, с. 158].

Зі свого боку, О. Щотка акцентує, що в основі гендерних стереотипів лежать уявлення про маскуліність та фемінність. Вони маніфестуються у поведінкових патернах, рисах характеру, соціальних позиціях та ролей. Фіксація цих уявлень відбувається лише за наявності постійного психоемоційного підкріплення конкретного образу [9, с. 152]. Ця теза видається обґрунтованою, оскільки стійкість стереотипу напряду залежить від частоти його реплікації та емоційного схвалення з боку оточення.

Гендерні стереотипи можуть слугувати своєрідним маркером для характеристики суспільства, країни чи групи, в якій вони сформувалися.. Неможливість об'єктивно підтвердити це явище обґрунтовується наступним: по-перше неоднорідність, постійна динаміка суспільства, яке у процесі розвитку невинно трансформує власні стандарти, унеможливають визначення єдиного, статичного змісту статі; по-друге, сучасний дефіцит методологічного інструментарію не дає змоги об'єктивно верифікувати ці усталені гендерні уявлення.

У своїх дослідженнях В. Хельсон спрямував зусилля на вивчення кореляції між гендерними стереотипами та тривалістю їхнього існування у часі. Було виявлено, що з плином часу гендерні уявлення набували більшої специфічності та змістовної наповненості [8, с. 153]. Це дає підстави висунути гіпотезу про вирішальний вплив психологічного чинника, ймовірно, саме надання уявленню емоційного забарвлення сприяло його подальшому закріпленню у соціумі.

Широке охоплення та гетерогенність гендерних стереотипів дозволяє диференціювати їх на три основні групи.

Перша група охоплює уявлення, що стосуються конструктів маскуліності та фемінності. За визначенням П. Горностай, ці поняття являють собою комплексні системи рис і властивостей, які традиційно приписуються чоловікам та жінкам [6, с.137]. Ці приписувані риси проєктуються через психологічну призму на поведінкові патерни, характер, стиль життя та ціннісні установки. При цьому, Г. Алексєєва влучно акцентує, що обидві ці полярні системи можуть бути притаманні будь-якому індивіду, незалежно від його біологічної статі [1, с.18].

Друга група об'єднує стереотипи, що стосуються сімейного інституту. До них відносять уявлення про жінку, як особу, відповідальну за репродуктивну та побутову сфери, а про чоловіка як «годувальника», що забезпечує фінансову стабільність родини через професійну зайнятість.

Третя група включає стереотипи у професійній сфері. У цій моделі чоловіки асоціюються з управлінськими позиціями, престижним статусом та високим рівнем доходу, що зумовлено шаблонним припущенням про їхній нібито вищий інтелект та раціональність. Натомість, жінкам відводяться позиції середньої та нижчої ланки.

Підсумовуючи, гендерне уявлення чи стереотип являє собою поширений соціальний феномен, раціональне пояснення якого ускладнене через його глибоку емоційну основу. На сучасному етапі досліджень, гендерний образ закріплюється у схвалених суспільством рамках відповідності «чоловіче» і «жіноче» та приписує певну поведінку чи роль. Аналіз наукового дискурсу продемонстрував значну увагу до цієї проблематики, зумовлену її популяризацією. Однак, водночас він розкрив існування суттєвих дослідницьких прогалин та явний дефіцит актуальних емпіричних даних.

Список використаних джерел:

1. Алексеева Г. В. Маскулінність, фемінність як чинник особистісної самоідентифікації у юнацькому віці. Київ, 2005. 19 с.
2. Говорун Т. Гендерна психологія: навч. посібник. Київ: Вид. центр «Академія», 2004. 308 с.
3. Дзюнич С. А. Взаємозв'язок самооцінки та рівня домагань здобувачів освіти під час навчання у професійно-технічному навчальному закладі. Запоріжжя, 2023. 96 с.
4. Кікінежді О., Кізь О. Особливості гендерної соціалізації депривованого юнацтва. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. 160 с.
5. Кравець В.П. Гендерна педагогіка: навч. посібник. Тернопіль: Джура, 2003. 416 с.
6. Лавриненко Н. В. Гендерні стереотипи масової свідомості. Українське суспільство: моніторинг – 2000 р. / за ред. В. М. Ворони, А. О. Ручки. Київ: Інститут соціології НАН України, 2000. 144 с.
7. Савчин М. В. Вікова психологія: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2011. 368 с.
8. Стефансон С. The Study of Behavior: Q-technique and Its Methodology. Київ, 2020. 132 с.
9. Щотка О. В. Гендерна психологія: навчальний посібник. Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2019. 358 с.

Ольховська Юлія Вікторівна, магістрантка спеціальності С4 «Психологія»
Міжнародна академія управління персоналом, Україна

ДЛЯ ІНГАЛЯЦІЙ ЕФІРНИХ ОЛІЙ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ ДЛЯ РЕГУЛЯЦІЯ ТРИВОГИ Й ЕМОЦІЙНОГО НАПРУЖЕННЯ (ОСІБ ВІКОМ 18–45 РОКІВ)

Актуальність теми дослідження. Нюхові стимули мають прямі проєкції до лімбічних структур, що зумовлює швидку емоційну відповідь і потенціал короткочасної регуляції стану під час психологічних інтервенцій. Сучасні метааналізи показують, що інгаляційні інтервенції з ефірними оліями асоціюються зі зниженням показників стану тривоги в різних контекстах, однак результати залишаються гетерогенними через відмінності протоколів, добору одорів і способів вимірювання ефектів [1–3]. Термінологічна точність є критично важливою для відтворюваності. «Ефірні олії» визначені міжнародним стандартом ISO 9235:2021 як натуральні леткі продукти рослинного походження; відмежування ефірних олій від синтетичних ароматичних сумішей забезпечує коректність опису інтервенцій (рослина-джерело, спосіб отримання, хемотип) і уніфікацію протоколів безпеки [4].

Мета дослідження Обґрунтувати психологічно валідні підходи до інгаляційного застосування ефірних олій для короткочасної регуляції тривоги й емоційного напруження у дорослих 18–45 років із урахуванням доказової бази, методів оцінювання та етичних вимог. Для досягнення наукової мети потрібно виконати наступні наукові **задачі**:

1) Розкрити психологічну сутність «дії інгаляційних ефірних олій» і вимоги до термінології та доказовості.

2) Описати підходи до короткочасної регуляції тривоги й емоційного напруження та способи вимірювання ефекту у психологічній практиці.

3) Окреслити етичні та безпекові умови інтеграції інгаляційних ефірних олій у практиці психолога для вибірки 18–45 років.

Основні результати досліджень. Теоретичний аспект полягає в обґрунтуванні механізмів швидкої емоційної відповіді через нюхові шляхи, що безпосередньо пов'язані з мигдалеподібним тілом і гіпокампом. Узагальнення клінічних досліджень і метааналізів свідчить про помірні анти-тривожні ефекти інгаляційних втручань, що особливо проявляються в умовах процедурного чи ситуативного стресу [1–3]. У психологічній практиці це відкриває можливості для поєднання інгаляцій ефірних олій із дихальними та майндфулнес-протоколами, а також із підготовкою до експозиційних технік. Термінологічний і методичний аспект вимагає спиратися на ISO 9235:2021, чітко відмежовуючи ефірні олії від «ароматів»/синтетичних сумішей. Це уніфікує опис інтервенцій (рослина-джерело, спосіб отримання, хемотип), дозволяє прозоро фіксувати склад і дозування в протоколах та забезпечує міждисциплінарну комунікацію з медичними установами [4].

Операціоналізація короткочасної регуляції передбачає зміну тривоги та/або суб'єктивного напруження протягом хвилин або десятків хвилин. Валідовані

психометричні інструменти — насамперед State-Trait Anxiety Inventory (STAI, шкала стану) — забезпечують стандартизований підхід до оцінювання тривоги; як фізіологічні індикатори може застосовуватися варіабельність серцевого ритму (HRV), що відображає вагус-опосередковану регуляцію [5–8].

Стандарти процедури включають фіксацію способу інгаляції (ароматік/дифузор), тривалості експозиції, інтервалів до вимірювань, а також персоналізований добір ефірної олії з урахуванням гедонічної оцінки запаху. Культурні та когнітивні чинники (зокрема «ярлики» запахів) можуть модифікувати суб'єктивну та поведінкову відповідь, що слід враховувати під час планування втручання [6].

Вибірка 18–45 років загалом характеризується стабільними показниками нюхової чутливості; разом із тим доцільний мінімальний скринінг (самозвіт про алергії, мігрень, астму, підвищену чутливість до запахів) і, за можливості, документування нюхової спроможності за допомогою стандартизованих тестів (напр., «Sniffin' Sticks») [5]. Також важливо передбачити альтернативи без запаху для клієнтів із чутливістю.

Етичні стандарти включають інформовану згоду, прозорість щодо складу ефірної олії (рослина, партія, хемотип), можливість відмови, належну вентиляцію/зонування простору і уникнення надмірних концентрацій. У разі супутньої фармакотерапії слід чітко розмежовувати психологічні інгаляційні інтервенції та медикаментозні схеми; звітування має містити опис процедури, оцінювальні інструменти та безпекові параметри [1–4].

Аналіз сучасної літератури свідчить про помірне зниження показників стану тривоги та суб'єктивного напруження після інгаляцій ефірних олій, особливо за умови стандартизації процедури і застосування валідних психометричних/фізіологічних показників. Персоналізація вибору запаху потенційно підсилює ефект, тоді як неконтрольовані топ-даун чинники (очікування, культурні ярлики) можуть його спотворювати [1–3,6]. Етична інтеграція вимагає чіткої термінології, скринінгу чутливості та альтернатив без запаху.

Висновки. Інгаляційне застосування ефірних олій є обґрунтованим як допоміжний інструмент короточасної регуляції тривоги й емоційного напруження у дорослих 18–45 років за умови дотримання стандартизованої процедури та валідного оцінювання. Персоналізація за індивідуальними ольфакторними вподобаннями підвищує психологічну релевантність втручання й імовірність клінічно значущої відповіді. Етична інтеграція потребує термінологічної чіткості (ISO 9235), скринінгу протипоказань/чутливості, інформованої згоди та альтернатив без запаху.

Список використаних джерел:

1. Gong M., Dong H., Tang Y., et al. Effects of aromatherapy on anxiety: A meta-analysis of randomized controlled trials. *Journal of Affective Disorders*. 2020;274:1028–1040. DOI:10.1016/j.jad.2020.05.109.
2. Li F., et al. Effect of inhalation aromatherapy on physical and psychological symptoms in cancer patients: A systematic review and meta-analysis. *Supportive Care in Cancer*. 2022;30:(Epub ahead). DOI:10.1007/s00520-021-06789-4.
3. Guo P., Li P., Zhang X., et al. The effectiveness of aromatherapy on preoperative anxiety in adults: A systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. *International Journal of Nursing Studies*. 2020;111:103747.
4. ISO 9235:2021. Aromatic natural raw materials — Vocabulary. International Organization for Standardization, Geneva, 2021.

5. Oleszkiewicz A., et al. Updated Sniffin' Sticks normative data based on an extended sample of 9,139 subjects. *European Archives of Oto-Rhino-Laryngology*. 2019;276(3):719–728.
6. Ferdenzi C., Joussain P., Digard B., et al. Individual differences in verbal and non-verbal affective responses to smells: Influence of odor label across cultures. *Chemical Senses*. 2017;42(1):37–46.
7. Spielberger C.D., Gorsuch R.L., Lushene R.E. *Manual for the State–Trait Anxiety Inventory*. Palo Alto: Consulting Psychologists Press; 1983.
8. Laborde S., Mosley E., Thayer J.F. Heart Rate Variability and Cardiac Vagal Tone in Psychophysiological Research: Recommendations for Experiment Planning, Data Analysis, and Data Reporting. *Frontiers in Psychology*. 2017;8:213.

Шапіро Людмила Петрівна, магістрант спеціальності С4 «Психологія»
Міжнародна академія управління персоналом, Україна

ЕМОЦІЙНА РЕГУЛЯЦІЯ У ПІДЛІТКІВ НА ПОРІВНЯННІ ОНЛАЙН- ТА ОФЛАЙН-КОМУНІКАЦІЙ

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах цифровізації комунікація підлітків істотно змінилася. Онлайн-взаємодія, що характеризується асинхронністю, фрагментарністю та відсутністю невербальних сигналів, формує нові патерни емоційного реагування. Підлітковий вік є сенситивним періодом становлення самоконтролю, емпатії та соціальної компетентності, тому дослідження впливу середовища комунікації на емоційну регуляцію є надзвичайно актуальним. В умовах воєнної нестабільності підлітки все частіше використовують цифрові платформи як ресурс підтримки, що підсилює значення цього питання для психологічної практики та профілактики.

Мета дослідження проаналізувати особливості емоційної регуляції підлітків в онлайн- і офлайн-комунікації. Для досягнення наукової мети потрібно виконати наступні наукові **задачі**:

1. Розкрити зміст поняття емоційної регуляції та роль середовища комунікації.
2. Охарактеризувати особливості підліткового віку в контексті онлайн- та офлайн-взаємодії.
3. Визначити проблеми та перспективи емоційної регуляції у різних комунікативних форматах.

Основні результати досліджень.

Завдання 1. Емоційна регуляція охоплює здатність підлітка усвідомлювати, інтерпретувати й контролювати емоції. Офлайн-взаємодія забезпечує багатоканальний емоційний контакт (міміка, інтонація, жести), що сприяє розвитку емпатії та точності реагування. Онлайн-комунікація натомість спрощує емоційне вираження, пропонуючи символічні засоби (емоджі, реакції), що підвищують контроль над самовираженням, але можуть знижувати глибину емоційного контакту.

Завдання 2. Підлітковий вік характеризується емоційною лабільністю та високою чутливістю до соціальної оцінки. В офлайн-форматі підлітки навчаються розпізнавати складні емоційні стани й коригувати поведінку відповідно до ситуації. Онлайн-взаємодія активізує тенденції до імпульсивності, уникнення чи «редагування» емоцій, але водночас створює відчуття контролю та психологічної захищеності.

Завдання 3. До основних проблем належать залежність від онлайн-схвалення, труднощі з розпізнаванням невербальних сигналів та формування поверхневих емоційних стратегій. Перспективи полягають у застосуванні цифрових платформ для розвитку навичок усвідомленої комунікації, формування стійких способів регуляції та інтеграції ресурсів онлайн- і офлайн-середовищ у психологічній підтримці.

Висновки. Емоційна регуляція підлітків істотно змінюється залежно від комунікативного формату. Офлайн-середовище сприяє формуванню глибших емпатійних та соціально-поведінкових навичок, тоді як онлайн-простір активізує нові, більш контрольовані, але менш стабільні стратегії. Ефективна психологічна підтримка

потребує поєднання можливостей обох форматів і навчання підлітків усвідомленому використанню цифрового середовища.

Список використаних джерел:

1. Gross J. (2015). Emotion Regulation: Foundations.
2. Valkenburg P., Peter J. (2022). Adolescents and Digital Communication.
3. Beck A. (2021). Teen Emotional Reactivity in Social Media.
4. Домбровська О. (2023). Емоційна регуляція підлітків у цифровому середовищі.
5. Козяр М. (2024). Психологія підліткового віку.

Корнійчук Валерія Олегівна, здобувач магістерського рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту соціально-гуманітарного менеджменту
спеціальності 053 Психологія
Національний університет "Острозька академія", Україна

ЕМОЦІЙНА СЕПАРАЦІЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ТА КОРЕКЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ

У сучасних умовах широкомасштабного воєнного конфлікту гостро постала потреба в прикладних психолого-педагогічних дослідженнях, які б докладно вивчали індивідуально-психологічні та соціально-психологічні феномени війни та їх вплив на розвиток дитини. Особливо актуальним є вивчення психологічної сепарації молодших школярів - процесуального емоційного відокремлення від батьків, що формує особистісну автономію, відповідальність і здатність до саморефлексії [3]. Цей процес є особливо вразливим у воєнних умовах, де психотравмівні чинники значно ускладнюють нормальний психологічний розвиток дітей.

Психологічна сепарація в молодшому шкільному віці характеризується початковим усвідомленням власного «я», формуванням моральних норм та відповідальності за вчинки, одночасно відбувається інтенсивне залучення нових соціальних інститутів, зокрема школи, яка має значний вплив на емоційне становлення [2]. В умовах війни стрес, тривога та нестабільність можуть інакше визначати цей процес та ускладнювати розвиток навичок рефлексії й емоційної регуляції. Цей факт підкреслює необхідність активізації психологічного супроводу дітей та їхніх сімей, спрямованого на пом'якшення негативних психологічних наслідків воєнного періоду.

Ми припускаємо, що рівень емоційної регуляції батьків значною мірою полегшує процес емоційної сепарації у дітей, сприяючи формуванню здорових емоційних зв'язків і сприяючи розвитку автономії. Водночас розвиток навичок рефлексії у молодших школярів є великим показником успішності сепарації, тоді як високий рівень тривожності, спричинений військовими обставинами, істотно уповільнює цей процес. Розробка та впровадження спеціалізованих програм психологічного супроводу, які охоплюють корекцію емоційної регуляції та розвиток емоційного інтелекту, дадуть змогу оптимізувати сепаративні процеси та сприяти формуванню психологічної стійкості молодших школярів, а відтак і оптимізувати процес їхньої емоційної сепарації.

Питання розвитку емоційного інтелекту, як підґрунтя успішної емоційної регуляції і рефлексії, є особливо важливим. У контексті підтвердження або спростування цієї гіпотези актуальними є результати сучасних досліджень українських науковців, зокрема М. Августюк [1], яка досліджувала розвиток емоційного інтелекту загалом та М. Шпак [5] - у дітей молодшого шкільного віку. Об'єднання дослідницьких напрацювань із програмними заходами соціально-психологічного супроводу може призвести до створення ефективної моделі підтримки дітей у кризових ситуаціях.

Проведено теоретичне осмислення проблеми емоційної сепарації молодших школярів в умовах війни демонструє, що війна не тільки порушує традиційні моделі

розвитку особистості, але й накладає додаткові психологічні виклики, які потребують системного підходу до супроводу [4]. Емоційна сепарація - це багатогранний феномен, який вимагає інтеграції психоаналітичних теорій, сучасних концепцій емоційного інтелекту та саморегуляції. Психологічна допомога в цей період повинна бути спрямована на гармонізацію емоційних взаємодій у сім'ї, розвиток рефлексивних здібностей дитини, формування відповідальності та автономії. Водночас не менш важливо підтримувати батьків у збереженні емоційної стійкості та підвищенні їхньої здатності до емоційної регуляції, оскільки це напряду впливає на ефективність внутрішньоособистісних і соціальних процесів дитини.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці й апробації комплексних програм психологічного супроводу молодших школярів, адаптованих до воєнних та поствоєнних умов, із запитам і індивідуально-психологічних особливостей дитини та сім'ї. Важливим напрямком є вивчення механізмів розвитку емоційної регуляції та інтелекту в екстремальних умовах, а також впливу цих факторів на становлення самостійності та автономності молодших школярів.

Список використаних джерел:

1. Августюк М. М. Основні науково-психологічні підходи до вивчення емоційного інтелекту. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. Київ, 2021. Том 32 (71), № 1. С. 81–86.
2. Кульчицька, А., & Полікарчик, С. (2023). Психологічний аналіз проблеми психоемоційних станів особистості в умовах сепарації. Психологічні перспективи, (41), 133–145. <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2023-41-kyl>
3. Левицька Л.В. Теоретичні підходи до вивчення психологічних особливостей сепарації від батьків. Український науковий журнал «Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації». 2015. № 4. С. 142–146.
4. Панок, В. Г. (2023). ПСИХОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ І ЗАВДАННЯ. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 5(1), 1-12. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5133>
5. Шпак М. М. Психологія розвитку емоційного інтелекту молодших школярів : монографія. Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2016. 372 с.

Любінець Аліна Сергіївна, здобувач вищої освіти філософського факультету
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Квас Олена Валеріївна, проректорка з наукової роботи та інновацій, докторка пед. наук, професорка
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ: СТРУКТУРА ЯВИЩА ТА ДЕТЕРМІНАНТИ ЙОГО ФОРМУВАННЯ

Професійне вигорання залишається предметом вивчення науковців протягом більш як пів століття. У 1969 році Г. Бредлі (H. Bradley, 1969) [3, с.362] запропонував термін «вигорання персоналу» (англ. – «staff burnout»), і за думкою автора цей термін означав психологічний феномен, що стосувався фахівців «допомагаючих професій» (helping professions). Уперше саме явище «емоційного вигорання» (англ. – «burn-out») дослідив американський психолог Герберт Фройденбергер (Herbert Freudenberger) у 1974 році. Він спостерігав це явище серед лікарів і соціальних працівників, які відчували виснаження, втрату мотивації та зниження ефективності через постійний стрес і високу емоційну залученість у роботу. [4, с.159].

Всесвітня організація охорони здоров'я (WHO World Health Organisation), визначає емоційне вигорання («Burn-out») як «професійний феномен» («occupational phenomenon»). Згідно Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), «вигорання - це синдром, який розглядається як результат хронічного стресу на робочому місці, з яким не вдалося успішно впоратися.

Всесвітня організація охорони здоров'я характеризує вигорання трьома аспектами:

1. відчуття енергетичного виснаження або виснаження;
2. збільшення ментальної дистанції від своєї роботи або почуття негативізму чи цинізму, пов'язаного з роботою;
3. і зниження професійної ефективності.

Оскільки професійне вигорання безпосередньо обумовлене хронічним стресом та виснажує організм людини, СЕВ прийнято розглядати із позиції стресу Ганса Сельє, розробленого у 1956 році: тривога, резистентність (опір) та виснаження.

Однією з найпопулярніших моделей емоційного вигорання є модель Крістіни Масlach та Сьюзен Джексон (Maslach & Jackson, 1981) [5]. Вона визначає три основні складові синдрому вигорання, так як: почуття емоційного виснаження (emotional exhaustion), дегуманізація та редукція професійних досягнень. [5 с. 32]

О. Бондарчук та І.Карамушка виокремлюють дві основні категорії чинників, що можуть призвести до вигорання педагогічних працівників – це зовнішні (соціальні, об'єктивні) чинники та внутрішні (психологічні, суб'єктивні) чинники; [1, с.32]. На думку вчених, до зовнішніх (соціальних, об'єктивних) причин емоційного вигорання відносяться: соціальна та економічна нестабільність, криза правових, духовних та моральних норм, низька соціально-правова захищеність особистості у суспільстві, воєнний стан, недостатня матеріально-технічна забезпеченість.

До внутрішніх (психологічних, суб'єктивних) детермінант емоційного вигорання пов'язані насамперед з індивідуально та соціально-психологічними особливостями

педагогічних працівників відносяться: негативне сприйняття професійної діяльності, нерозвиненість критичного, аналітичного та креативного мислення, мови, негативні емоції, почуття та психічні стани, негативні риси характеру та темпераменту, відсутність розвинених педагогічних, комунікативних та організаторських здібностей, негативний або незначний професійний досвід, нерозвинена професійна спрямованість. [2].

На думку Г. Дж. Фройденбергера, найбільше до емоційного вигорання схильні люди з високим рівнем гуманності та співчуття, які мають ідеалістичні погляди й соціальну орієнтацію, але водночас відзначаються емоційною нестабільністю та схильністю до фанатизму [4, с. 159].

Отже, синдром емоційного вигорання (СЕВ) – це хронічний стан фізичного, емоційного та розумового виснаження. У науковій літературі емоційне вигорання часто ототожнюють із терміном «професійне вигорання», оскільки саме трудова сфера є найбільш поширеним джерелом його розвитку.

Серед детермінант, що впливають на розвиток емоційного вигорання належать такі зовнішні фактори: воєнний стан, соціально-економічна нестабільність, підвищена невизначеність, а також недостатня соціально-правова захищеність особистості. Внутрішніми факторами, що підвищують вразливість до формування СЕВ, є такі індивідуально-психологічні характеристики, як перфекціонізм, трудоголізм, високий рівень відповідальності, низька стресостійкість та інші риси, що ускладнюють адаптацію до хронічних стресових ситуацій.

Список використаних джерел:

1. Бондарчук О. І., Карамушка Л. М., Москальова А. С. та інші. Психологічні умови попередження професійного стресу та професійного вигорання керівників освітніх організацій : спецкурс для слухачів очно-дистанційної форми навчання в системі післядипломної педагогічної освіти. Київ, 2015. 48 с.
2. Карамушка Л.М., Гнускіна Г.В. Психологія професійного вигорання підприємців: монографія. Київ : Логос, 2018. 198 с.
3. Bradley H.B. (1969) Community-based treatment for young adult offenders . *Crime and Delinquency*, v (15), p. 359-370.
4. Freudenberger H. J. Staff Burnout. *Journal of Social Issues*. 1974. Vol. 30. p. 159–165.
5. Maslach, C., & Jackson, S. E. (1981). The measurement of experienced burnout. *Journal of Occupational Behavior*, 2(2), 99–113.

Климентович Ольга Богданівна, здобувач другої вищої освіти факультету історії, педагогіки та психології

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

КАТАТИМНО-ІМАГІНАТИВНА ПСИХОТЕРАПІЯ У ФОРМУВАННІ ОПТИМІЗМУ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Актуальність проблеми

В умовах тривалого воєнного стану українська молодь стикається з підвищеною тривогою, втратою стабільності та невизначеністю. Оптимізм постає не лише рисою характеру, а й ключовою стратегією виживання та психологічної адаптації. Як зазначають М. Селігман і В. Франкл, оптимізм сприяє формуванню смисложиттєвих орієнтацій, допомагає долати безпорадність і зміцнює внутрішній потенціал особистості [2; 5].

Оптимізм як феномен особистісної структури

Результати емпіричного дослідження показали, що оптимізм пов'язаний із внутрішньою мотивацією, самоефективністю та життестійкістю. Оптимістичні настанови підтримують активну позицію та конструктивну поведінку навіть у стресових ситуаціях [3]. Згідно з концепціями Ч. Карвера, М. Шайєра та М. Селігмана, оптимізм можна розглядати як атрибутивний стиль мислення та стабільну особистісну установку [1; 2]. Він є основою резилієнтності — здатності до психологічного відновлення після травматичних подій [6].

Психологічна стійкість і оптимізм взаємопов'язані: оптимізм виступає предиктором адаптаційних процесів, а стійкість зміцнює віру у власні сили. Позитивні очікування сприяють формуванню контролю над життям і збереженню емоційного балансу навіть у кризових умовах [4; 8].

Кататимно-імагінативна психотерапія як ресурс формування оптимізму

Кататимно-імагінативна психотерапія (Г. Льюїс) — глибинний метод роботи з уявними образами, які відображають внутрішній емоційний досвід і сприяють трансформації станів. КІП активізує символічні процеси, що допомагають людині знаходити внутрішню опору, долати травматичні переживання та формувати реалістичний оптимізм [1; 7]. Для молоді в умовах війни цей метод є безпечним інструментом самопізнання, відновлення ресурсу та переосмислення життєвих цілей.

Під час роботи з молодими людьми ефективними мотивами виявились образи «Мій луг», «Квітка, в якій є все для доброго росту і розвитку» та «Джерело сили». Вони сприяють виникненню почуття безпеки, цілісності й віри у власні можливості [7].

Результати дослідження

Таблиця 1

Кореляційні зв'язки між показниками оптимізму

Тип зв'язку	Показники	Коефіцієнт (r)
Прямий	Ситуативний – диспозиційний оптимізм	0,57
Прямий	Ситуативний оптимізм – персоналізація	0,37
Обернений	Оптимістичний стан – стійкість	-0,43
Обернений	Оптимістичний стан – поширеність	-0,42

Факторний аналіз виявив дві провідні складові феномену оптимізму (метод Varimax normalized):

Таблиця 2

Факторна структура феномену оптимізму

Фактор 1. «Позитивна налаштованість при низькій стійкості»	Оптимістичний стан (0,75), оптимізм (0,85), диспозиційний оптимізм (0,80), стійкість (-0,77).
Фактор 2. «Активно-поведінковий компонент»	Показник активності (0,99). Активність виступає вольовим ресурсом саморегуляції.

Характеристикою фактору «Позитивна налаштованість при низькій стійкості» є: емоційність оптимістичного бачення, позитивні очікування, впевненість у майбутньому, соціальна потреба. Описуючи фактор «Активно-поведінковий компонент», в межах нашого дослідження, ми можемо розглядати активність як вольовий, мобілізаційний ресурс оптимізму, здатність діяти, зберігати активну позицію та проявляти ініціативу навіть за наявності емоційних труднощів чи нестійкості внутрішнього стану.

Таким чином, оптимізм сучасної молоді має переважно емоційно-захисний характер. Диспозиційний оптимізм виявився стабільною рисою, а ситуативний — короткотривалим ресурсом підтримки рівноваги. Активність і саморегуляція забезпечують відновлення та збереження життєвої енергії [3; 6].

Висновки

Кататимно-імагінативна психотерапія довела ефективність у формуванні реалістичного оптимізму та відновленні психологічної стійкості молоді. Вона поєднує символічну роботу з емоційною інтеграцією досвіду, допомагаючи інтегрувати травматичні події у позитивну життєву перспективу. Подальші дослідження доцільно спрямувати на створення програм психопрофілактики з елементами КІП у студентському середовищі.

Список використаних джерел:

1. Льюїнер Г. Кататимно-імагінативна психотерапія. – К.: Психотерапія, 2002.
2. Селігман М. Оптимізм як шлях до успіху. – Київ: Книголав, 2017.
3. Ryff, C. D. Happiness is everything, or is it? Journal of Personality and Social Psychology, 57(6), 1069–1081, 1989.
4. Ryan, R. M., & Deci, E. L. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation. American Psychologist, 55(1), 68–78, 2000.
5. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. – Львів: Свічадо, 2019.
6. Bonanno, G. A. Resilience in the face of potential trauma. American Psychologist, 59(1), 20–28, 2005.
7. Horner G. Imaginative Body Psychotherapy. – Berlin: Springer, 2016.
8. Schneider, S. L. In search of realistic optimism. American Psychologist, 56(3), 250–263, 2001.
9. Boman, P., & Yates, G. Optimism, hostility, and adjustment in adolescents. Journal of Adolescence, 24(6), 671–682, 2001.

Коваль Анатолій Ярославович, здобувач вищої освіти філософського факультету
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Ганущак Руслан Іванович, доцент кафедри психології
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

МЕНТАЛЬНІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ КОНЦЕПТІВ: СЕМАНТИЧНІ ТА ЕМОЦІЙНІ ВИМІРИ

Національна самосвідомість людини формується не лише як результат прямої історичної спадковості, але й як наслідок динамічної взаємодії когнітивних, емоційних і медійно-дискурсивних впливів у повсякденному житті. Ментальні репрезентації концептів, пов'язаних із нацією, свободою, незалежністю, колективною гідністю, — є одночасно семантичними структурами (системами ознак) і афективними утвореннями, у яких втілено ціннісний компонент. Це означає, що такі концепти не є “чистим змістом”, вони вбудовані в емоційний досвід суб'єкта, який проживає національну ідентичність як власну [2].

У психолінгвістиці концепт розглядається як ядро досвіду, що включає не лише понятійний зміст, але й асоціації, переживання та ситуативні компоненти. Національні концепти є поліфонічними, оскільки функціонують у багатьох модусах одночасно: історичному, культурному, емоційному, політичному. У той же час, вони є одною із найбільш уразливих сфер для маніпуляцій, адже ідентифікація “хто ми” і “що ми” залишається фундаментально особистісним процесом. Медіа не лише транслюють інформаційний зміст, але й конструюють асоціативні поля певних концептів — через повторення, емоційну насиченість, архетипізацію, підсилення афективних компонентів. У такий спосіб формуються впізнавані символічні образи (наприклад, “захисник”, “окупант”, “жертва”, “каратель”), які вбудовуються у стабільні афективно-семантичні кластери національної свідомості.

Наукова цінність вивчення таких репрезентацій полягає у можливості виявити:

- (1) як мова формує уявлення про націю;
- (2) які емоційні вектори мотивують збереження ідентичності;
- (3) як трансформуються значення під впливом історичних і політичних подій [1].

Національні концепти є історично мінливими; активна частина їхнього семантичного поля залежить від поточного історичного моменту, політичної динаміки та колективної травматичної чи мобілізаційної пам'яті. Саме тому дослідження ментальних репрезентацій на перехідних етапах (зміна політичного режиму, війна, революція) дає унікальний емпіричний матеріал: воно фіксує структуру змін у реальному часі [3].

Узагальнюючи, можна стверджувати: розуміння національних концептів можливе лише з урахуванням як семантичної (змістової), так і афективної (емоційної) складової. Дослідження, що працюють лише з мовним значенням (у термінах дефініцій), пропускають фундаментальний механізм: концепт переживається до того, як він усвідомлюється. Саме тому концепти, які стають ядром національної самосвідомості, мають високу афективність і піддаються архетипізації.

Список використаних джерел:

1. Жовтянська В. В. ПСИХОЛОГІЯ РЕПРЕЗЕНТАЦІЙ ДІЙСНОСТІ Монографія, Київ: Талком, 2020. – 376 с.
2. Засекіна Л. В., Засекін С. В. Вступ до психолінгвістики, Острог: Видавництво Національного університету "Острозька академія", 2002. - 168 с.
3. Храбан Т. Використання асоціативного експерименту як одного з основних методів психолінгвістики в дослідженні інтернет-комунікації. Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. 2016. Вип. 30. С. 163–175.

Григоренко Марина Олександрівна, здобувачка вищої освіти факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти
Київський столичний університет імені Бориса, Україна

Науковий керівник: Рева Олена Миколаївна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології особистості та соціальних практик
Київський столичний університет імені Бориса, Україна

МОТИВИ ВСТУПУ ДО ШЛЮБУ В ПЕРІОД РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

У сучасному українському суспільстві, що перебуває в умовах глибоких соціальних змін, зокрема війни, економічної нестабільності та трансформації цінностей, питання мотивів вступу до шлюбу набуває особливої актуальності. Зниження рівня народжуваності, демографічний спад, зростання кількості розлучень та відтермінування шлюбів серед молоді свідчать про необхідність переосмислення ролі шлюбу як соціального інституту. Молодь дедалі частіше обирає самореалізацію, професійний розвиток та індивідуальну свободу, що змінює традиційні уявлення про шлюб і сім'ю. У цьому контексті дослідження мотивів вступу до шлюбу дозволяє глибше зрозуміти внутрішні спонукальні чинники, які визначають шлюбну поведінку в період ранньої дорослості [1; 2].

У межах дослідження було здійснено теоретичний аналіз сучасних наукових підходів до проблеми мотивації вступу до шлюбу, а також проведено емпіричне вивчення провідних мотивів серед молоді віком 20–40 років. Теоретична частина охоплює функціоналістський, особистісно-орієнтований, соціокультурний, еволюційний та аналітичний підходи. Емпіричне дослідження базувалося на використанні анкет А. О. Чхаїдзе, Н. О. Грицюк, методики Ш. Шварца, а також авторської тренінгової програми гармонізації мотивів вступу до шлюбу. Учасниками дослідження стали 50 осіб раннього дорослого віку, які перебувають у різних формах партнерських стосунків (офіційний шлюб, цивільне співжиття, романтичні стосунки без спільного проживання) [3; 4].

Результати теоретичного аналізу показали, що мотиви вступу до шлюбу класифікуються на кілька основних груп: емоційно-психологічні (потреба в любові, підтримці, емоційній близькості), соціокультурні (нормативний тиск, традиції, очікування родини), економічні (матеріальна стабільність, спільне ведення господарства), репродуктивні (бажання мати дітей), особистісні (самореалізація у новій соціальній ролі), біологічні та романтичні (сексуальна привабливість, ідеалізація кохання) [5; 6; 7].

Анкету «Мотиви створення шлюбу» А.О. Чхаїдзе було використано для визначення мотивів вступу до шлюбу в період ранньої дорослості. Було виявлено, що у 90% (45 з 50) опитуваних переважає духовний мотив при створенні власної родини (рис.1).

Рис. 1. Кількість відповідей, де мотив має найбільший показник.

Тобто взаємна любов, потреба у взаєморозумінні, підтримці, захисті, прагнення проявити свою турботу, спільність поглядів і інтересів, дружба, повага, моральні якості партнера, бажання мати дітей є складовими духовного мотиву та впливають на рішення вступити у шлюб.

Методика «Діагностика індивідуальних цінностей» Ш. Шварца (адаптація О. Тихомандрицької, Е. Дубовської) дозволяє визначити життєві цінності людини, які впливають на мотиви вступу до шлюбу.

Найбільш вираженими цінностями є: досягнення (17 з 50 опитуваних - 34%), прихильність (17 з 50 опитуваних - 34%), безпека (18 з 50 опитуваних - 36%), самоорієнтація (24 з 50 опитуваних - 48%) (рис. 2).

Рис. 2. Найбільш важливі цінності.

За результатами методик важливими є взаємна любов, спільність поглядів та інтересів, взаємоповага, вибір партнера, який буде супутником життя. Вступ у шлюб через традиції чи упередження (бо вже час) є не головним мотивом. Навпаки, шлюб розцінюється як важливий крок у житті, де партнер буде підтримкою, при цьому кожен з подружжя окрема особистість, де є прояв толерантності, підтримки, прийняття одне одного та вірності.

Розроблена тренінгова програма гармонізації мотивів вступу до шлюбу була апробована на вибірці з 10 учасників. Після проходження програми спостерігалось підвищення усвідомленості щодо власних мотивів, зростання рівня емоційної зрілості та готовності до партнерства. Учасники відзначили покращення комунікації з партнерами, зменшення тривожності щодо майбутнього шлюбу та чіткіше розуміння власних цінностей у стосунках. Це свідчить про ефективність психопросвітницьких інтервенцій у сфері шлюбної мотивації [8].

Узагальнюючи результати, можна стверджувати, що мотиви вступу до шлюбу в період ранньої дорослості мають багатовимірний характер і залежать від поєднання особистісних, соціальних, економічних та культурних чинників. Визначення домінантного мотиву дозволяє прогнозувати якість і стабільність майбутнього подружжя, а також сприяти розробці ефективних програм психологічної підтримки молоді. У контексті сучасних викликів, таких як війна, міграція та зміна соціальних норм, дослідження мотивації шлюбу набуває не лише наукового, а й соціального значення.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : наук. монографія. Київ : Академвидав, 2015. 336 с.
2. Семеніхіна Г. В. Трансформація шлюбних мотивів у сучасному суспільстві. Соціальна психологія. 2020. № 3. С. 12–19.
3. Чхаїдзе А. О. Мотиви створення шлюбу : методика діагностики. Київ : ІПП, 2018. 24 с.
4. Грицюк Н. О. Психологічні чинники формування центрованості на шлюбі у юнацькому віці. Психологія і суспільство. 2017. № 1. С. 45–52.
5. Дубковська О. І. Емоційна підтримка як чинник задоволеності шлюбом у молоді. Психологічний дискурс. 2019. № 2. С. 45–52.
6. Слюсар Л. І. Соціальна зрілість як чинник шлюбної поведінки молоді. Молодь і ринок. 2021. № 5. С. 33–38.
7. Скрипченко О. В. Формування життєвої концепції в ранній дорослості. Психологія і суспільство. 2024. № 1. С. 59–66.
8. Buchinger L., Richter D., Heckhausen J. Goal setting and identity development in early adulthood. The Journals of Gerontology. 2022. Vol. 77(1). P. 15–23.

Ростовська Тетяна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
ПВНЗ «Європейський університет», Україна

Науковий керівник: Белавіна Т.І., проф.
ПВНЗ «Європейський університет», Україна

ОСОБИСТІСНА ТРИВОЖНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

Актуальність дослідження зумовлена соціально-політичними реаліями сучасної України, що перебуває в умовах тривалого військового конфлікту. Професійна діяльність військовослужбовця пов'язана з високим рівнем емоційного, фізичного та психологічного напруження, постійною готовністю до ризику, необхідністю оперативного прийняття рішень у небезпечних ситуаціях і відповідальністю за життя інших. Такі фактори створюють значне навантаження на психіку, зумовлюючи розвиток тривожності як стійкої особистісної риси або ситуативного стану.

Проблема тривожності у військових актуалізується через її вплив на ефективність діяльності, професійну надійність, морально-психологічну стійкість та здатність до саморегуляції. В умовах бойових дій тривожність виконує подвійну функцію: з одного боку, мобілізує ресурси для виживання, а з іншого — у разі надмірного прояву призводить до дезорганізації поведінки, психоемоційного виснаження та порушення соціальної адаптації.

Сучасна психологічна наука накопичила значний обсяг знань про природу тривожності, однак її специфіка у військовому середовищі досі залишається недостатньо дослідженою. Особливої актуальності набуває розгляд механізмів саморегуляції та детермінант стресостійкості військовослужбовців, які беруть участь у бойових діях і повертаються до мирного життя.

У зарубіжній та вітчизняній психології тривожність вивчалася у контексті психоаналітичних (З. Фрейд, К. Хорні, Е. Фромм), гуманістичних (К. Роджерс, Р. Мей), когнітивних (А. Бек, А. Елліс) та психофізіологічних підходів. У радянській і пострадянській школі психології цю проблему досліджували Ю. Ханін, Н. Левітов, Г. Прихожан, Ф. Березін, Є. Соколова, які трактували тривожність як стійке емоційне утворення, пов'язане з особливостями сприйняття загрози та власних можливостей її подолання.

У сучасних працях (В. Горбунова, Т. Титаренко, І. Малкіної-Пих, С. Максименка, Р. Сапольскі) тривожність розглядається як чинник, що впливає на адаптаційні можливості особистості після травматичних подій. Військовослужбовці, які беруть або брали участь у бойових діях, становлять групу ризику розвитку хронічної тривожності, посттравматичних розладів і порушень самоконтролю.

Метою дослідження є теоретичне та емпіричне вивчення особистісної тривожності військовослужбовців, визначення її чинників, рівнів і можливостей психокорекції. Для досягнення мети поставлено такі завдання:

1. Провести теоретичний аналіз наукових підходів до розуміння феномену тривожності.

2. Визначити рівень особистісної та ситуативної тривожності у військовослужбовців.

3. Виявити взаємозв'язок між тривожністю, емоційним інтелектом і саморегуляцією.

4. Розробити психокорекційні заходи, спрямовані на зниження рівня тривожності та підвищення стресостійкості.

Як методи дослідження використовуються аналіз і синтез наукових джерел, спостереження, тестування (методики Спілбергера–Ханіна, Тейлор, Бостонський тест на стресостійкість), а також статистична обробка отриманих даних.

Отже, аналіз психологічної літератури дозволяє розглядати тривожність як інтегральний психічний феномен, що проявляється у вигляді внутрішнього напруження, очікування небезпеки чи невдачі, супроводжується змінами у пізнавальній, емоційній та поведінковій сферах. У структурі тривожності розрізняють особистісний і ситуативний рівні, які взаємопов'язані, але мають різну детермінацію.

Високий рівень особистісної тривожності знижує ефективність саморегуляції, ускладнює процес прийняття рішень у стресових ситуаціях і посилює ризик дезадаптивних реакцій. Натомість розвиток емоційного інтелекту, гнучкість мислення, позитивна когнітивна оцінка подій і наявність соціальної підтримки є чинниками, що підвищують стійкість до стресу.

Для військовослужбовців тривожність може виступати як адаптивним механізмом, що забезпечує пильність і готовність до дій, так і деструктивним фактором, який спричиняє неадекватні реакції, агресію або апатію. Її інтенсивність залежить від типу нервової системи, досвіду участі в бойових діях, особистісної зрілості, рівня саморегуляції та якості командної взаємодії.

Стресостійкість військовослужбовця має багаторівневу структуру. До зовнішніх чинників належать соціальна підтримка, рівень бойової підготовки, психологічна готовність до дій в екстремальних умовах; до внутрішніх — емоційний інтелект, когнітивна оцінка стресу, мотивація досягнення та наявність життєвих смислів.

Низький рівень емоційної усвідомленості призводить до втрати контролю над емоціями, що унеможливорює ефективне самоуправління поведінкою. Натомість розвинений емоційний інтелект сприяє стабілізації емоційного стану, зниженню рівня тривоги та підвищенню здатності діяти раціонально навіть у кризових обставинах.

Детермінантами самоконтролю виступають усі структурні компоненти особистості: спрямованість, досвід, психічні процеси, темперамент, характер, здібності та рівень саморегуляції. Вони формують основу стресостійкої поведінки, що є ключовим чинником ефективності військової служби.

Постійний вплив стресу без належної психологічної підтримки створює серйозну загрозу для психічного здоров'я особистості. Розробка програм психологічної допомоги, спрямованих на розвиток саморегуляції, формування емоційної компетентності та навичок конструктивного подолання стресу, є необхідною умовою збереження психічного благополуччя військових.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів у системі психологічного супроводу військовослужбовців, підготовці до бойових завдань, а також у реабілітаційних програмах після повернення із зони бойових дій.

Список використаних джерел:

1. Амен Д. *Тривожний мозок. Як зупинити тривогу, перш ніж вона зупинить вас.* — Київ : Форс Україна, 2019. — 368 с.
2. Балл Г. О. *Психологічна адаптація особистості: структура, механізми, динаміка.* — Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. — 412 с.
3. Блінов О. А. Психологічна реабілітація військовослужбовців, учасників бойових дій: сучасні тенденції // *Актуальні проблеми психології.* — 2020. — Т. 22, № 3. — С. 45–54.
4. Варій М. Й. *Загальна психологія.* — Київ : Центр учбової літератури, 2010. — 688 с.
5. Волошин П. В. Психологічні наслідки бойових дій та методи їх подолання // *Вісник НАПН України.* — 2018. — № 1. — С. 77–84.
6. Гребенюк О. М. Саморегуляція психічних станів військовослужбовців у стресових ситуаціях // *Психологічний журнал.* — 2019. — № 2. — С. 35–42.
7. Зливков В. Л. Особистісна тривожність як чинник емоційної нестабільності військових // *Наукові студії із соціальної та політичної психології.* — 2017. — № 40. — С. 92–101.
8. Кокун О. М. *Психологічна готовність військовослужбовців до діяльності в умовах бойових дій.* — Київ : НДЦ ГП ЗС України, 2018. — 240 с.
9. Короленко Ц. П., Дмитрієва Н. В. *Психологія стресу та посттравматичних станів.* — Харків : Ранок, 2002. — 272 с.
10. Lazarus R. S., Folkman S. *Stress, Appraisal, and Coping.* — New York : Springer, 1984. — 456 p.
11. Маслоу А. Г. *Мотивация и личность.* — Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2019. — 352 с.
12. Панок В. Г. *Психологія особистості в екстремальних умовах.* — Київ : Логос, 2016. — 310 с.
13. Синьов В. М. Психологічні чинники розвитку тривожності військовослужбовців // *Проблеми сучасної психології.* — 2015. — № 28. — С. 130–139.
14. Freud S. *Inhibitions, Symptoms and Anxiety.* — London : Hogarth Press, 1926. — 162 p.
15. Spielberger C. D. *Manual for the State-Trait Anxiety Inventory (STAI).* — Palo Alto, CA : Consulting Psychologists Press, 1983. — 36 p.
16. Taylor S. *The Psychology of Pandemics: Preparing for the Next Global Outbreak of Infectious Disease.* — Newcastle : Cambridge Scholars Publishing, 2019. — 228 p.
17. Lazarus R. S. *Emotion and Adaptation.* — New York : Oxford University Press, 1991. — 557 p.
18. Український інститут дослідження екстремальних ситуацій. *Психологічна підтримка військовослужбовців у бойових умовах: методичні рекомендації.* — Київ, 2023. — 58 с.

Зелененька Світлана Русланівна, здобувач вищої освіти
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

Науковий керівник: Кокарча Юлія Анатоліївна, кандидат політичних наук,
доцент
Вінницький торговельно-економічний інститут, Україна

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СУЧАСНОГО ОРАТОРА ДО ВИМОГ АУДИТОРІЇ

У сучасному світі ораторське мистецтво вже давно перестало бути просто вмінням красиво говорити – воно перетворилося на комплексну навичку, що вимагає цілісного розуміння аудиторії. Сучасний оратор має не лише доносити інформацію, а й створювати емоційний зв'язок зі слухачами. Відповідно, його успіх значною мірою залежить від уміння пристосовуватися до соціально-культурних, вікових і психологічних особливостей публіки. Щоб бути почутим, оратор має не просто говорити – він повинен говорити так, як сприймає аудиторія.

Однією з ключових особливостей адаптації є попереднє вивчення цільової аудиторії. Перед виступом сучасний спікер аналізує, хто його слухатиме: студенти чи професіонали, молодь чи старше покоління, фахівці певної галузі чи широка публіка. Від цього залежать темп мовлення, добір лексики, приклади та навіть гумор. Лідерство спікера завойовує довіру слухачів, адже вони сприймають його як партнера, що пропонує рішення, відповідає на запити, демонструє гнучкість та ефективно співпрацює з аудиторією, сприяючи реалізації її потенціалу та успішному досягненню поставлених цілей **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**.

Не менш важливою рисою адаптації є мовна гнучкість. Сучасний оратор повинен володіти різними стилями мовлення – від академічного до побутового. Уміння змінювати стиль залежно від ситуації допомагає уникати непорозумінь і зберігати увагу слухачів. Часто буває, що один і той самий зміст може бути поданий по-різному: наприклад, складну ідею можна пояснити через просту метафору або життєвий приклад.

Особливої уваги заслуговує невербальна адаптація – жести, міміка, інтонація, поза. Як відомо, значна частина інформації передається не словами, а саме невербальними сигналами. Ефективне управління голосом разом із доцільним застосуванням невербальних засобів допомагає оратору реалізувати у виступі різноманітність, впевненість, лідерство та емоційність **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**. Тому сучасний оратор має володіти мистецтвом контролю власного тіла. Надмірна жестикуляція може відволікати, а занадто спокійна – створити враження байдужості.

Варто зазначити, що емоційний інтелект стає дедалі важливішим у роботі оратора. Слухачі цінують не лише логічну побудову виступу, а й щирість, співпереживання, здатність говорити «на одній хвилі». Коли оратор вміє зчитувати реакцію аудиторії – усмішку, зацікавлення чи навпаки, втому – він може миттєво змінити тон, темп чи навіть тему.

Не варто забувати і про культурні особливості. Те, що прийнятне в одній культурі, може бути недоречним в іншій. Сучасний оратор, який виступає перед

міжнародною аудиторією, повинен бути обережним із жартами, політичними темами та символами. Успішний оратор – це не лише той, хто добре говорить, а й той, хто добре чує. Зворотний зв'язок допомагає скоригувати власну подачу. Якщо, наприклад, аудиторія починає втрачати інтерес, досвідчений спікер одразу змінює підхід: додає приклад, ставить риторичне запитання або використовує історію, щоб знову «підтягнути» увагу слухачів.

Важливу роль відіграє і візуальна адаптація. Зовнішній вигляд, колір одягу, навіть постава – усе це впливає на сприйняття промови. Для бізнес-форуму доречним буде діловий костюм, а для творчого виступу – більш вільний образ. Вміння одягатися полягає у дотриманні балансу між індивідуальністю, доречністю (відповідно до обставин, часу та погоди) і загальним принципом «не виділятися», демонструючи при цьому бездоганну охайність [3].

Підсумовуючи, можна сказати, що адаптація сучасного оратора до вимог аудиторії – це динамічний, багатовимірний процес, у якому поєднуються мовна, емоційна, культурна та технологічна складові. Від уміння пристосуватися до слухачів залежить не лише ефективність комунікації, а й довіра, яку аудиторія відчуває до промовця. Оратор, який здатен говорити чітко і зрозуміло, автоматично стає ближчим, зрозумілішим і впливовішим. Тож справжня майстерність промовця полягає не лише в силі слова, а й у гнучкості мислення, що дозволяє перетворювати промову на діалог, а слухачів – на одnodумців.

Список використаних джерел:

1. Красницька О. Портрет професійного спікера. *Вища освіта України*. 2024. № 2. С. 107–116. URL: [https://doi.org/10.32782/npu-vou.2024.2\(93\).13](https://doi.org/10.32782/npu-vou.2024.2(93).13) (дата звернення: 13.11.2025).
2. Красницька О. В., Вайнола Р. Х. Публічний виступ: від аналізу ораторських дій до оцінювання ефективності промови. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2024. № 10. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13879820>.
3. Толочко С. В., Хомич В. І. Основи культури мовлення й академічної риторики : підручник. м. Київ, Україна : Компринт, 2025. 332 с.

Комісаренко Катерина Андріївна, студентка 2 курсу, факультету психології, політології та соціології
НУ «Одеська юридична академія», Україна

Науковий керівник: Будяченко Ольга Миколаївна, канд.юрид.наук, доцент, доцент кафедри психології
НУ «Одеська юридична академія», Україна

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Навчально-пізнавальна діяльність дітей молодшого шкільного віку (6–10 років) переживає динамічні зміни в контексті сучасних освітніх викликів, таких як цифрова трансформація, пандемія COVID-19 та акцент на інклюзивне навчання. Дослідження 2019–2025 років, проведені переважно в англomовних та європейських контекстах, підкреслюють інтеграцію нейронауки, технологій та соціально-емоційного розвитку, зберігаючи фокус на вікових особливостях: переході від образного до абстрактного мислення, формуванні саморегуляції та мотивації[4;3]. Ці процеси залежать від взаємодії біологічних, соціальних і культурних факторів, де роль учителя еволюціонує до фасилітатора гнучкого навчання[7].

На когнітивному рівні домінує конкретно-операційне мислення з елементами абстракції, але з обмеженою здатністю до гіпотетичного міркування. Дослідження Дж. Піаже, переосмислене в сучасних метааналізах, показує, що діти цього віку ефективно оперують класифікацією, але потребують мультимодальних опор (візуальних, тактильних) для складніших завдань[4]. У 2020 році дослідження в журналі *Child Development* (США) виявило, що пандемія посилила когнітивні дефіцити в увазі та робочій пам'яті через онлайн-навчання, зменшивши обсяг короткочасної пам'яті на 20% у 7–8-річних дітей без регулярної соціальної взаємодії[10;13]. Автори наголошують на ролі нейропластичності: регулярні вправи з моделюванням (наприклад, через AR-додатки) стимулюють префронтальну кору, прискорюючи перехід до формально-операційного мислення[3]. Водночас, європейське дослідження 2022 року (*ЄС, European Journal of Psychology of Education*) підкреслює культурні відмінності: в мультикультурних класах українські та польські діти демонструють вищу адаптивність образного мислення до наративних завдань, порівняно з моноетнічними групами.

Ігрова діяльність залишається ключовим інструментом пізнання, але набуває цифрового та колаборативного характеру. За оновленими моделями Д. Ельконіна, адаптованими в 2021 році (дослідження в *Journal of Educational Psychology*, США), дидактичні ігри з елементами гейміфікації (наприклад, *Minecraft Education*) підвищують мотивацію на 35 %, формуючи довільність і соціальне моделювання[8]. У 2023 році канадське дослідження (*Early Childhood Research Quarterly*) показало, що сюжетно-рольові ігри в змішаному форматі (офлайн+онлайн) розвивають емпатію та причинно-наслідкове мислення, особливо у дітей з СЕП, де традиційні методи менш ефективні[1].

Формування навчальної діяльності як системи мотивів і дій набуває акценту на метакогнітивні стратегії. Оновлена теорія В. Давидова (2024, метааналіз в *Review of*

Educational Research, США) описує її як інтеграцію цілей, дій і рефлексії, де дитина вчиться самоконтролю через цифрові інструменти (наприклад, journaling apps)[7]). У контексті України, постпандемічне дослідження 2022 року (МОН України та UNESCO, Journal of Ukrainian Educational Research) фіксує, що гібридне навчання посилює саморегуляцію, але вимагає тренінгів для вчителів з фокусом на зону найближчого розвитку[12].

Пізнавальні процеси еволюціонують під впливом технологій. Увага стає селективною та стійкою (до 25 хвилин), але страждає від мультитаскінгу: 2021 рік, Developmental Psychology (Велика Британія), показав зниження концентрації на 15% через гаджети, з рекомендаціями mindfulness-практик.[10] Пам'ять переходить до смислового запам'ятовування, з обсягом 7 ± 2 одиниці (оновлення Флейвелла, 2020, Cognitive Development);[11] уява, за сучасними даними О. Запорожця (адаптація 2023, Creativity Research Journal, Ізраїль), збагачується мультимедіа, але потребує емоційної опори для креативності.[11]. Нейровізуалізаційні студії (fMRI, 2024, Neuropsychologia, США) підтверджують: образне мислення активує правої півкулі, а технології посилюють зв'язки з лівою для аналітики[3].

Мотивація зсувається від зовнішньої до внутрішньої та автономної. Г. Костюка модель, оновлена в 2022 році (Motivation and Emotion, Нідерланди), інтегрує соціальні (групова належність) та пізнавальні мотиви, з акцентом на growth mindset (Керол Двек, 2019, Mindset in Education)[2;5] Маслоуівська ієрархія адаптована до пост-COVID: безпека (емоційна стабільність) передують самореалізації, де невдачі в онлайн-тестах ризикують формувати фіксований mindset (дослідження 2023, Journal of School Psychology, Австралія). Еріксонівська стадія «працьовитість» (2021, Child and Youth Care Forum, Канада) пов'язана з компетентністю через peer feedback, зменшуючи тривогу на 30%.[6;9]

Роль учителя та оточення трансформується до коучингової моделі. Виготський концепт зони розвитку, розширений у 2020 році[13], передбачає кооперативне навчання з AI-асистентами. Гальперінівська орієнтовна основа (оновлення 2024, Instructional Science, Німеччина) включає поетапне формування дій через flipped classroom. Соціальне оточення, за 2022 роком (Social Development, Швеція), впливає на інклюзію: різноманітні класи підвищують емпатію, але вимагають анти-булінг програм[12].

Індивідуальні відмінності залежать від нейродиверситету. Кеттеллівський поділ (2023, Intelligence, США) розрізняє флюїдний (інноваційні завдання) та кристалічний інтелект, з гендерними нюансами: дівчата переважають у вербальному, хлопці – у просторовому. Рубінштейнська єдність (адаптація 2025, Psychological Review, США) підкреслює, що стиль пізнання формується через персоналізоване навчання, враховуючи ADHD чи giftedness.

Отже, навчально-пізнавальна діяльність молодшого школяра – це адаптивний, технологічно-збагачений процес, орієнтований на інтеграцію когнітивного, емоційного та соціального зростання. Сучасні підходи акцентують стійкість до викликів, персоналізацію та evidence-based практики для повноцінного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Alloway, R. G., & Alloway, T. P. (2023). Working Memory and Cognitive Development in Primary School. Early Childhood Research Quarterly, 62, 112–125. https://www.researchgate.net/publication/8891404_A_structural_analysis_of_working_memory_and_related_cognitive_skills_in_young_children.

2. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2022). Self-Determination Theory and Education. *Motivation and Emotion*, 46(3), 201–215. https://selfdeterminationtheory.org/wp-content/uploads/2023/01/2022_RyanDeci_SDT_Encyclopedia.
3. Dehaene, S. (2024). How We Learn: Updated Insights from Neuroscience. *Neuropsychologia*, 195, 108–120. <https://publish-01.obsidian.md/access/baeaf13c0de0dc44c25047c8eef19047/Files/Books/dehaene%2C%20stanislas%20-%20how%20we%20learn>.
4. Diamond, A., & Ling, D. S. (2020). Executive functions and cognitive development. *Child Development*, 91(4), 1039–1055. https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=I6C8DwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA143&dq=info:MeN0sltNLZ4J:scholar.google.com/&ots=v61iEYV5mD&sig=yQkyEuWzWSPG2ADVAlDHYtLeJxM&redir_esc=y
5. Dweck, C. S. (2019). *Mindset: The New Psychology of Success* (updated ed.). Ballantine Books. <https://icrrd.com/public/media/01-11-2020-205951Mindset%20by%20Carol%20S.%20Dweck>.
6. Grantham-McGregor, S., et al. (2021). Erikson's Stages in Modern Contexts. *Child and Youth Care Forum*, 50(4), 567–584. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK556096/>
7. Hattie, J. (2024). *Visible Learning: The Sequel*. Routledge. <https://educatia21.reviste.ubbcluj.ro/data/uploads/book-review/2024ed21-no27-br03.pdf>
8. Lillard, A. S., et al. (2021). When does the amount but not the type of instruction matter? *Journal of Educational Psychology*, 113(5), 897–914. https://www.researchgate.net/publication/269459832_The_Relation_Between_the_Type_and_Amount_of_Instruction_and_Growth_in_Children's_Reading_Competencies
9. Martin, A. J., & Collie, R. J. (2023). Academic Buoyancy and Growth Mindset Post-Pandemic. *Journal of School Psychology*, 98, 102–118. https://www.researchgate.net/publication/271206084_Academic_buoyancy_students_achievement_and_the_linking_role_of_control_A_cross-lagged_analysis_of_high_school_students.
10. OECD. (2021). *The State of School Education: One Year into the COVID Pandemic*. OECD Publishing. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2021/04/the-state-of-school-education_b929a614/201dde84-en.
11. Runco, M. A., & Acar, S. (2023). Imaginative Play and Creativity in Digital Age. *Creativity Research Journal*, 35(1), 78–92. <https://www.nature.com/articles/s41598-023-40493-y>
12. Ukrainian Ministry of Education and Science & UNESCO. (2022). Impact of Hybrid Learning on Primary Education in Ukraine. *Journal of Ukrainian Educational Research*, 5(2), 45–67. <https://unesco-journal.com.ua/index.php/journal/article/view/96>
13. UNESCO. (2020). *Education in the Time of COVID-19*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374075_eng

Христина Корнієнко, здобувач вищої освіти філософського факультету, кафедри психології

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Гапон Надія Павлівна, професор, доктор філософських наук, професор кафедри психології

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

ОСОБЛИВОСТІ САМОСТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ З РІЗНИМ РІВНЕМ ЗАЛЕЖНОСТІ У БЛИЗЬКИХ ВЗАЄМИНАХ

Вступ

Проблематика самоставлення та психологічної залежності у сфері близьких взаємин є надзвичайно актуальною в сучасному суспільстві, що переживає воєнні, соціальні та економічні трансформації. Від якості взаємин людини з іншими залежить не лише її психологічна стабільність, а й емоційна саморегуляція, почуття цінності та здатність до самореалізації. Дослідження свідчать, що рівень тривожності та уникнення у міжособистісній взаємодії суттєво впливає на структуру самоставлення, зокрема самоприйняття, самоцінності, самовпевненості і внутрішню конфліктність [1; 2].

Важливість вивчення цього питання підкреслюють сучасні роботи з психології взаємин. Зокрема, у дослідженні Н. Гапон, А. Вовк, І. Сняданко та Л. Федіни [3] показано, що стилі міжособистісної залежності пов'язані з онтологічною безпекою та копінг-стратегіями. У дослідженні А. Ірзи та Н. Гапон [4] акцентується значення емоційної близькості й довіри як факторів психологічної підтримки, особливо в умовах травматичного досвіду. Це підкреслює необхідність дослідження того, як особливості взаємин відображаються на самоставленні особистості.

Мета та завдання дослідження

Метою дослідження є аналіз особливостей самоставлення особистості залежно від рівня тривожності та дистанціювання у близьких взаєминах.

Для реалізації мети були поставлені такі завдання:

1. Встановити взаємозв'язок між рівнем тривожності/уникнення у взаєминах та показниками самоповаги, самоцінності та самоприйняття.
2. Визначити особливості самоставлення осіб із тривожним, помірним та безпечним стилем взаємодії.
3. Проаналізувати інтегровану структуру самоставлення та виявити її найбільш уразливі компоненти.

Методологія дослідження

У дослідженні взяли участь **80 осіб віком 25–45 років**. Збір даних здійснювався у форматі Google Forms. Використано такі психодіагностичні методики:

- **ECR (Experience in Close Relationships)** — вимір тривожності та уникнення.
- **Self-Assessment of Generalized Attachment Style** — визначення стилю міжособистісної залежності.
- **RSQ (Relationship Structures Questionnaire)** — оцінка тривожності та уникнення у стосунках з чотирма об'єктами.
- **Опитувальник самоставлення С. Пантелєєва** — дев'ять шкал самоставлення.

• **Self-Liking / Self-Competence Scale (SLCS-R)** — самооцінка, емоційне самоприйняття та компетентність.

Статистичне опрацювання: кореляційний, порівняльний і кластерний аналіз (STATISTICA 10).

Результати дослідження

1. Вплив тривожності у взаєминах на самоствавлення

Встановлено статистично значущі негативні кореляції між тривожністю у взаєминах та:

- самоприйняттям ($r = -0,317$; $p < 0,05$);
- самовпевненістю ($r = -0,195$; $p < 0,05$);
- самоцінністю (слабкий негативний зв'язок $r = -0,096$).

Таким чином, підвищена тривожність у стосунках характеризується зниженням внутрішньої стійкості, почуття власної цінності та здатності сприймати себе позитивно.

2. Особливості самоствавлення при стилі уникнення у взаєминах

Рівень уникнення не показав значущих кореляцій із самоствавленням. Це підтверджує припущення, що уникливий стиль може підтримувати зовнішню стабільне самоприйняття завдяки стратегіям емоційного дистанціювання.

3. Внутрішня структура самоствавлення

Виявлено високі позитивні кореляції між:

- самоцінністю й самоприйняттям ($r = 0,677$);
- самоприйняттям і самовпевненістю ($r = 0,591$);
- самоцінністю і самовпевненістю ($r = 0,561$).

Структура самоствавлення є інтегрованою: послаблення одного компоненту знижує цілісність Я-образу.

Висновки

1. Підвищена тривожність у близьких взаєминах є значущим чинником зниження самоприйняття, самоповаги та емоційної стійкості.

2. Уникнення у взаєминах не порушує самоствавлення напряму, але може бути компенсаційною стратегією у відповідь на емоційну вразливість.

3. Особи з безпечним стилем взаємодії демонструють найбільш збалансоване самоствавлення, що відзначається високою самоцінністю, прийняттям себе та низькою внутрішньою конфліктністю.

4. Тривожний стиль взаємин супроводжується емоційною залежністю, нестабільністю Я-образу й підвищеним внутрішнім напруженням.

5. Структура самоствавлення є взаємопов'язаною системою, де зниження одного показника (наприклад, самоприйняття) впливає на загальне психологічне благополуччя.

Практичне значення

Результати дослідження будуть корисні для:

- консультативної роботи з клієнтами, що переживають тривожність у стосунках;
- тренінгів емоційної регуляції;
- програм розвитку здорових взаємин;
- роботи з парами, де присутні патерни тривожної залежності;
- підготовки психотерапевтичних інтервенцій, спрямованих на підвищення самоприйняття, самоцінності та внутрішньої стабільності.

Козюпа Наталія Миколаївна, здобувач вищої освіти факультету логопедії
Навчально-наукового інституту педагогіки і психології
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОНОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ СИНДРОМОМ ДЕФІЦИТУ УВАГИ ТА ГІПЕРАКТИВНІСТЮ (СДУГ)

Дошкільна освіта є невід’ємним складником системи освіти України, що відповідає нульовому рівню Національної рамки кваліфікацій. Наприкінці 2020 року в Україні затверджено оновлений Базовий компонент дошкільної освіти, який орієнтований на запит українського суспільства щодо якісного дошкілля. Мета оновлення документа – не лише приведення українського дошкілля до міжнародних стандартів якості, але й забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою. Якісна та доступна дошкільна освіта є пріоритетним напрямком, а оновлений Базовий компонент є вагомим кроком на шляху до цього. Оновлений Стандарт забезпечить підвищення доступності дошкільної освіти в Україні. Він спрямований на забезпечення рівного доступу до дошкільної освіти всіх дітей раннього та дошкільного віку, зокрема й дітей з особливими освітніми потребами, до яких відносяться діти з синдромом дефіциту уваги та гіперактивністю (СДУГ).

СДУГ на сьогодні є поширеним явищем психічного дизонтогенезу з визначеною симптоматикою неспокою, відсутності дисципліни, активних але неконструктивних моторних дій та ін. Однак, досліджень, які визначали б системні зв’язки поведінкових розладів і специфічних порушень мовленнєвої системи, зокрема, фонологічних розладів, недостатньо для застосування диференційованих методів логопедичної корекції у цієї неоднорідної за складом групи дошкільників із СДУГ. Дослідження має на меті здійснити діагностику, визначити особливості та розробити методичні вказівки для оцінки стану мовленнєвої функції дітей із СДУГ в фонологічній ланці, оскільки ступінь відставання у розвитку мовлення не завжди співпадає зі ступенем психологічної дезадаптації дітей із СДУГ.

Важливим аспектом оновлення Стандарту є забезпечення наступності між дошкільною та шкільною освітою. Наступність між дошкільною та початковою освітою простежується і через формування наскрізних умінь, що є спільними для дошкільної та початкової освіти:

- проявляти творчість та ініціативність;
- керувати емоціями;
- висловлювати та обґрунтовувати власну думку;
- критично мислити;
- приймати рішення;
- розв’язувати проблеми;
- співпрацювати в колективі.

Необхідною складовою формування необхідних наскрізних умінь дошкільника є мовленнєва діяльність, яка включає вміння користуватися мовленням в конкретних ситуаціях, застосовувати як вербальні, так і невербальні знакові системи спілкування.

Фонологічне мовлення відіграє провідну роль у процесі розвитку дитини і займає центральне місце в загальній системі роботи з формування мовлення в дошкільному навчальному закладі.

На сьогоднішній день відмічається тенденція збільшення кількості дітей дошкільного віку із порушеннями мовлення, які зумовлюють труднощі в навчально-виховній діяльності, ігровій, в оволодінні програмою дошкільного навчального закладу та своєчасною мовленнєвою підготовкою до школи. Діти із синдромом дефіциту уваги та гіперактивністю займають у цьому вагомий відсоток.

Держава має надавати рівні можливості засвоєння життєвих навичок, які спрямовані на підвищення інтеграції в соціумі осіб із вадами. Розвиток мовлення дітей з СДУГ здійснюється за допомогою спеціальних методів, способів і в умовах, які максимально сприяють засвоєнню знань, умінь і навичок.

Необхідно підкреслити, що процес розвитку мовленнєвих компетенцій у дітей з СДУГ не може розвиватися без ресурсів, зовнішньої допомоги, ретельної підготовки спеціалістів та суспільства, поваги й упевненості, усвідомлення, а також взаємної відповідальності.

Актуальність дослідження обумовлена наявністю протиріч між: високими вимогами що до мовленнєвої компетентності сучасної дитини, в якій фонологічному аспекту належить головна функція, і зниженим рівнем здібностей дітей з СДУГ для успішної взаємодії з соціальним оточенням.

Синдром гіперактивності є серйозною соціальною проблемою, за різними даними він спостерігається від 2 до 18 % дітей. Л. Чутко описує таких дітей як непосидючих, неуважних, гіперактивних, імпульсивних. Автор підкреслює, що хоча на перший план виступає саме надмірна рухова активність, основним симптомом є порушення уваги. Синдром гіперактивності заважає с Синдром дефіциту уваги та гіперактивності виявляється у дошкільному віці, коли зі збільшеною інтенсивністю починають проявлятися симптоми гіперактивності-імпульсивності. Дітям з СДУГ характерно порушення фізіологічного дихання (поверхнєве, уривчасте, носове). Такі діти здійснюють необмірковані та непередбачені дії, хаотично переключаються з одного заняття на інше, намагаються досягти моментального результату, швидко втрачають інтерес до стимулу, який нещодавно привернув їх увагу, бурхливо та неадекватно реагують на звичайні повсякденні події. Батькам надзвичайно важко справлятися з гіперактивними неслухняними дітьми, які до того ж можуть бути агресивними. Вони можуть безцільно ходять по групі, безперестанку щось говорять та заважають заняттям інших дітей та соціальній адаптації. Тож, допомога дітям із поєднаним порушенням СДУГ і СРРМ повинна мати комплексний характер, в команду зацікавлених учасників повинні входити: лікар-невролог, психолог, логопед, спеціальний педагог і обов'язково батьки.

Список використаних джерел:

1. Ілляшенко Т. Гіперактивна дитина. Психологічний супровід у навчальному закладі / Т. Ілляшенко; упоряд. Т. Червонна. — Київ: «Вид. Група «Шкільний світ», 2017. — 88 с.
2. Ферт О.Г. Обдаровані діти з ГРДУ: позитивні сторони та складності у навчанні // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Соціологія. Психологія. Педагогіка. Тематичний випуск №1. — К., 2009-45 с.
3. Суковський Є. Г. Гіперактивний розлад з дефіцитом уваги у дітей: poradnik для батьків / Є. Суковський. — Львів : Колесо, 2008. — 144 с.

Ганєв Іван Олегович, магістрант спеціальності С4 «Психологія»

Міжнародна академія управління персоналом, Україна

ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ЩОДО САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ТА САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ (ОСІБ ВІКОМ 20–35 РОКІВ)

Актуальність теми дослідження. В умовах повномасштабної війни в Україні молоде доросле населення (20–35 років) зіткнулося з безпрецедентною соціальною нестабільністю, що спричинило кризу ідентичності, зниження життєвої мотивації та почуття втрати контролю. Цей віковий період, критично важливий для професійного становлення, пошуку сенсу та особистісної реалізації, сьогодні супроводжується підвищеним рівнем тривожності, вигорання та внутрішньої дезорієнтації [1, 2]. Психологічне консультування набуває стратегічного значення як інструмент підтримки самосвідомості, формування адаптивних стратегій самореалізації, розвитку внутрішньої резилієнтності та збереження психічного здоров'я. Консультативна допомога є ключовою для підвищення рівня самоактуалізації та відновлення життєвої перспективи особистості в умовах екзистенційної невизначеності та постійного воєнного стресу [3, 4].

Мета дослідження проаналізувати теоретичні основи психологічного консультування та визначити основні виклики щодо підтримки процесів самореалізації та самоактуалізації осіб віком 20–35 років в умовах повномасштабної війни в Україні. Для досягнення наукової мети потрібно виконати наступні наукові задачі:

1. Проаналізувати сутність та основні принципи психологічного консультування як форми професійної допомоги.
2. Визначити психологічні та вікові особливості категорії 20–35 років у контексті запитів щодо самореалізації та самоактуалізації.
3. Окреслити ключові проблеми, які постають перед консультативною практикою в умовах воєнного часу, та визначити перспективні напрями її розвитку.

Психологічне консультування — це процес міжособистісної взаємодії між консультантом і клієнтом, спрямований на надання професійної психологічної допомоги. Його суть полягає у підтримці клієнта в усвідомленні власних проблем, ресурсів та шляхів їх розв'язання. Психолог не надає готових порад, а допомагає людині досягти глибшого самопізнання, самоприйняття, підвищити рівень психологічної компетентності та активізувати внутрішні ресурси [5]. У контексті самореалізації та самоактуалізації консультування допомагає особі виявити власний потенціал, зрозуміти потреби, цілі та ідентифікувати бар'єри на шляху до їх досягнення. Запит на таку допомогу виникає у моменти кризи, втрати орієнтирів, відчуття внутрішньої порожнечі чи невпевненості у важливих життєвих виборах.

Віковий період 20–35 років є етапом активного формування ідентичності, професійного самовизначення та побудови стійкої життєвої структури. Молоді дорослі прагнуть незалежності, визнання, досягнення професійного успіху, створення стабільних стосунків і, на глибинному рівні, розкриття своєї унікальності (самоактуалізація). Запити до психолога часто пов'язані з кризами вибору

(професійного, сімейного, екзистенційного), пошуком сенсу діяльності та необхідністю знайти баланс між особистим і соціальним життям. В умовах війни ці процеси відбуваються в середовищі високої невизначеності, що посилює потребу в психологічній підтримці для гармонізації внутрішніх суперечностей та відновлення здатності до цілепокладання [6].

Повномасштабна війна створила значні психологічні бар'єри для самореалізації, включаючи руйнування планів, вимушене переселення, втрати, а також зростання рівнів тривожності та відчуття безнадійності серед молоді [7], що ускладнює побудову чіткої стратегії. До того ж, проблеми консультування посилюються обмеженим доступом до якісної психологічної допомоги, особливо у постраждалих регіонах; низькою культурою звернення по допомогу, через що клієнти часто приходять вже у стані глибокого виснаження чи депресії; а також дефіцитом довготривалих програм, спрямованих на стратегічний розвиток, а не лише на кризову інтервенцію.

Водночас війна стала каталізатором переосмислення життєвих цінностей і стимулювала зростання психологічної резиліентності. У зв'язку з цим, перспективи розвитку консультування включають кілька ключових напрямів: активний розвиток онлайн-практики, що ефективно долає географічні бар'єри; впровадження комплексних програм групової підтримки, коучингу та волонтерських проєктів, які допомагають відновити почуття сенсу та активізувати процеси самореалізації. Крім того, особливо перспективним є зосередження на ресурсному підході та цілеспрямованому формуванні психологічної стійкості, використовуючи при цьому високу мотивацію до глибоких змін, що виникає в умовах екзистенційної загрози.

Висновки. Психологічне консультування в контексті самореалізації та самоактуалізації осіб віком 20–35 років набуває критичного значення в умовах повномасштабної війни, допомагаючи цій віковій групі стабілізувати психоемоційний стан, відновити внутрішні ресурси та адаптивні стратегії. Ефективна консультативна робота потребує не лише розуміння вікових особливостей та чутливості до воєнної реальності, але й розвитку інноваційних, зокрема онлайн-форматів, для подолання бар'єрів та активного сприяння самореалізації молоді в умовах кризи.

Список використаних джерел:

1. Молчан Т. О. Психологічне благополуччя особистості в умовах невизначеності воєнного часу: кваліфікаційна робота / Т. О. Молчан. – Миколаїв: ЧНУ ім. П. Могили, 2024. – 49 с.
2. Іваненко О. В. Психологічні особливості суб'єктивного благополуччя молоді в умовах кризи: кваліфікаційна бакалаврська робота / О. В. Іваненко. – Ізмаїл: ІДГУ, 2024. – 55 с.
3. Маслоу А. Г. Мотивація та Особистість / А. Г. Маслоу. – Київ: К.І.С., 2018. – 328 с. (Фундаментальне джерело щодо самоактуалізації)
4. Шевченко Л. В. Психологія особистісної самореалізації в умовах суспільних трансформацій: монографія / Л. В. Шевченко. – Одеса: Фенікс, 2023. – 410 с. (Теоретичне джерело)
5. Титаренко Т. М. Кризове психологічне консультування: теорія та практика / Т. М. Титаренко. – Київ: Либідь, 2022. – 380 с. (Джерело щодо консультування та кризи)
6. Kostruba, M., & Polischuk, O. (2023). Psychological resilience of Ukrainian youth during the war: Challenges and resources. *Journal of War Psychology*, 10(2), 115-130. (Репрезентативне джерело для статистичних даних)
7. Столярчук І. П. Вплив воєнного стресу на ціннісні орієнтири молоді / І. П. Столярчук // *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць*. – 2024. – № 15. – С. 55-68. (Репрезентативне джерело для статистичних даних)

Трунквальтер Софія Василівна, студентка магістратури спеціальності 053
«Психологія»

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Дідковська Лариса Іванівна, кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПАРТНЕРСЬКИХ ВЗАЄМИН І АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ У МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ: ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ

В умовах сучасних суспільних викликів, зокрема війни в Україні, зростає значущість дослідження партнерських взаємин як джерела емоційної підтримки та ресурсності особистості. Як свідчить «**Medscape Physician Lifestyle & Happiness Report 2024**», багато медиків відчувають труднощі у збереженні балансу між роботою та особистим життям [9]. Професійна діяльність медичних працівників пов'язана з хронічним стресом, інтенсивним психоемоційним навантаженням, підвищеною відповідальністю та високим ризиком емоційного вигорання. У таких умовах партнерські стосунки набувають особливої значущості та виступають ключовим компенсаторним механізмом і ресурсом для збереження психологічного благополуччя та професійної ефективності. Водночас, якість цих взаємин критично залежить від індивідуально-психологічних чинників, зокрема акцентуацій характеру та сформованих в онтогенезі стилів прив'язаності.

Актуальність роботи зумовлена необхідністю глибокого теоретичного осмислення та систематизації знань про взаємозв'язок типологічних особливостей особистості медика та його здатності до побудови гармонійних і підтримуючих партнерських стосунків на тлі професійного стресу.

Метою дослідження є теоретично обґрунтувати психологічні чинники, що детермінують партнерські взаємини медичних працівників, з фокусом на акцентуаціях характеру та їхніх проявах.

Сучасна психологія розглядає партнерські взаємини як складну багатовимірну систему, яка формується на основі емоційної залученості, взаємної підтримки та здатності до спільної регуляції афективних станів. Їх природа не зводиться до простого емоційного обміну або соціальної ролі, а передбачає наявність динамічного процесу координації потреб, мотивацій і поведінкових стратегій двох особистостей у контексті спільного життєвого простору [6]. Згідно з теорією прихильності Дж. Боулбі та М. Ейнсворт потреба в близькості та безпеці є базовою протягом усього життєвого циклу. Ранні стосунки дитини з основним опікуном формують здатність створювати та підтримувати емоційні зв'язки протягом усього життя. Ці зв'язки впливають на партнерські стосунки у дорослому віці, оскільки людина переносить сформовані в дитинстві моделі поведінки, очікування та способи реагування на близькість, конфлікти та безпеку [1; 3; 10]. Для медичних працівників, які постійно стикаються з травматичним досвідом та смертю, якість партнерської підтримки (доступність та

чуйність партнера) виступає необхідною умовою для ефективної саморегуляції. Так, тривожний стиль прив'язаності, що характеризується страхом відкидання та гіперактивацією прив'язаності, може призводити до гіперконтролю партнера, що є деструктивним у парі. Натомість унікаючий стиль, спрямований на емоційну дистанцію, посилює ізоляцію особистості від ресурсів, необхідних для відновлення після професійного стресу [2; 7].

Концепція акцентуацій характеру, розроблена в праці К. Леонгарда, Г. Шмішека, описує надмірну вираженість окремих рис особистості, які, залишаючись у межах норми, можуть призводити до вибіркової вразливості щодо певних психогенних впливів і ускладнювати соціальну адаптацію, особливо в інтимних стосунках [8].

Результати сучасних українських і міжнародних досліджень демонструють вплив акцентуацій характеру на різні компоненти партнерської взаємодії — зокрема на афективну регуляцію, здатність до компромісу, мотивацію підтримки близькості, а також інтерпретацію поведінки партнера. До прикладу деякі закономірності впливу акцентуацій характеру на стосунки:

- Збудливий тип може проявлятися у ригідності, схильності до авторитарності та імпульсивності у конфліктах, що є прямою перешкодою для діалогу та довіри.
- Тривожний тип схильний до надмірної рефлексії та потреби у схваленні, що, посилене професійним навантаженням, перетворює партнера на постійне джерело верифікації власної цінності.
- Дистимний та емоційно-лабільний типи створюють нестабільний емоційний фон взаємин, ускладнюючи передбачуваність та емоційну надійність у парі.

Особливості медичної професії, що вимагають постійної емоційної стриманості та концентрації, можуть стати каталізаторами прояву цих акцентуацій в неробочий час, переносячи професійну напругу безпосередньо у сферу стосунків. У той же час, наявність більш гармонійних форм акцентуацій, як-от екзальтованої, демонстративної чи гіпертимної, при достатньому рівні саморегуляції, здатна компенсувати наслідки стресу та сприяти продуктивній взаємодії у парі [4; 5; 7].

Проведене теоретичне дослідження підтверджує, що акцентуації характеру та стилі прив'язаності є фундаментальними психологічними детермінантами якості та стабільності партнерських взаємин у медичних працівників. Вони формують індивідуальну «матрицю» реагування на стрес, яка або сприяє, або перешкоджає ефективному використанню стосунків як емоційного буфера.

Перспективи подальшого дослідження полягають у верифікації цих теоретичних положень шляхом емпіричного вивчення взаємозв'язків, що дозволить кількісно та якісно оцінити рівень впливу акцентуацій характеру на партнерські стосунки у медичних працівників, порівняно з фахівцями інших сфер. Результати матимуть значну прикладну цінність для розробки спеціалізованих програм психологічної підтримки та сімейного консультування.

Список використаних джерел:

1. Березовська, Л. І., Ямчук, Т. Ю. (2020). Психологія міжособистісних взаємин подружньої пари. *Вісник Національного університету оборони України*, 56(3), 5–13. DOI: 10.33099/2617-6858-2020-56-3-5-13.
2. Кок, Г. М. (2023). Особливості емоційного вигорання у медичних працівників в умовах воєнного стану. У *The XVI International Scientific and Practical Conference «Integration of scientific solutions and methods into practice»* : матеріали Міжнар. наук. конф., (Париж, 24–25 берез.). (С. 319–322).

3. Суховецька, М. А., Онуфрієва, Л. А. (2024). Взаємозв'язок прив'язаності та формування якісних романтичних стосунків. У *Current methods of improving outdated technologies and methods* : The I International Scientific and Practical Conference, (Bilbao, Spain, January 08–10). (P. 405–412).
4. Araqelyan, A. (2022). The peculiarities of the need sphere of accentuation types of character. *Main issues of pedagogy and psychology*, 22(2), 21–27. DOI: 10.24234/miopap.v22i2.438.
5. Bartholomew, K., Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2), 226–244.
6. Butler, E. A., Randall, A. K. (2013). Emotional coregulation in close relationships. *Emotion Review*, 5(2), 202–210. DOI: 10.1177/1754073912451630.
7. Hu, Y. et al. (2014). The relationship between work stress and mental health in medical workers in east china. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 42(2), 237–244. DOI: 10.2224/sbp.2014.42.2.237.
8. Leonhard, K. (2000). *Accentuation of the person*. Kiev : Logos Publishing House. 439 p.
9. McKenna, J. (2024). *Medscape physician lifestyle & happiness report 2024: the ongoing struggle for balance* [Електронний ресурс]. Medscape. Режим доступу: <https://www.medscape.com/slideshow/2024-lifestyle-happiness-6016860#2>.
10. Miculincer, M., Shaver, P. R. (2016). *Attachment in adulthood, second edition: structure, dynamics, and change*. Guilford Publications. 690 p.

Білоус Ірина Миколаївна, здобувачка вищої освіти соціально-гуманітарного факультету

Західноукраїнський національний університет, Україна

Рей Євгенія Володимирівна, здобувачка вищої освіти соціально-гуманітарного факультету

Західноукраїнський національний університет, Україна

Кмиць Лілія Ігорівна, здобувачка вищої освіти соціально-гуманітарного факультету

Західноукраїнський національний університет, Україна

Науковий керівник: Надвинична Тетяна Лонгінівна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи

Західноукраїнський національний університет, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПІДТРИМКИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ ЗА УМОВ СТРЕСОВИХ ВПЛИВІВ

Сучасне суспільство характеризується швидкими темпами життя, інформаційним перевантаженням, зростанням вимог до професійної та особистісної ефективності, а також соціально-політичними та економічними нестабільностями. Ці фактори значно підвищують ризик розвитку психоемоційних порушень, тривожних станів, депресивних настроїв та психосоматичних захворювань.

В умовах постійних стресових впливів особлива увага приділяється дослідженню психологічних механізмів, що забезпечують стабільність психічного здоров'я, адаптивність особистості та здатність ефективно функціонувати у складних життєвих ситуаціях. Розуміння таких механізмів дозволяє розробляти ефективні програми психопрофілактики, методики саморегуляції, тренінги розвитку стресостійкості та психологічної стійкості.

Крім того, актуальність теми зростає в умовах глобальних криз, соціальних катастроф і військових конфліктів, коли психічне здоров'я населення стає критично важливим для підтримки соціальної адаптації та працездатності. Дослідження психологічних механізмів самозбереження психічного здоров'я сприяє формуванню ефективних стратегій індивідуальної та колективної стресостійкості, що має практичне значення як для психологічної підтримки, так і для профілактики психічних розладів у різних вікових та соціальних групах.

У сучасних наукових дослідженнях термін «стрес» використовується у різних контекстах і має щонайменше три основні значення. Перш за все, стрес визначається як будь-який зовнішній або внутрішній фактор, що викликає психічну напругу та фізіологічну реакцію організму. Друге значення стосується суб'єктивного переживання індивідом стану напруження, тривоги або збудження, що відображає внутрішню психічну реакцію на впливи довкілля. Третє визначення акцентує увагу на фізіологічних процесах, які запускаються у відповідь на шкідливі або складні впливи, включаючи підвищення адреналіну та інші зміни в організмі [1].

Дослідники виділяють численні стресори, серед яких зовнішні (наприклад, екстремальні температури, фізичні навантаження) та внутрішні (конфлікти, страх за

власне життя), які, перевищуючи певний поріг, провокують стрес. Водночас стрес слід розглядати як природну психічну реакцію особистості на фізичні або емоційні ситуації, що формується під впливом індивідуального сприйняття, соціального досвіду, думок і почуттів. Незважаючи на індивідуальні особливості реакцій, науковці виділяють поняття загального адаптаційного синдрому, який демонструє певну універсальність реакцій організму незалежно від конкретного стресора. Цю закономірність уперше окреслив Ганс Сельє у 1930-х роках, зауваживши, що сильні емоційні впливи супроводжуються підвищенням рівня адреналіну в крові та можуть провокувати фізіологічні розлади, зокрема інфаркти, інсульти, цукровий діабет і головні болі. Такий фізіологічний стрес найчастіше проявляється негативним впливом на органи та тканини й сигналізує про порушення гомеостазу через біль або дискомфорт [2].

Інша форма стресу – психологічна або емоційна, характеризується великою різноманітністю проявів, що залежать від особистісних характеристик індивіда, його досвіду, культурних особливостей, віку, гендеру та рівня освіченості. Наукові джерела виокремлюють різні види психологічного стресу, зокрема емоційний, мотиваційний, інтелектуальний, а також стрес, пов'язаний із розумовим перенавантаженням, надвідповідальністю, необхідністю швидкого прийняття рішень чи невдачами. Внутрішня стресова реакція завжди взаємодіє зі структурою особистості та може проявлятися у поведінці, впливати на оцінку подій і спосіб реагування на них. Крім того, психологічний стрес формується під впливом часових чинників: подій минулого (неопрацьовані травми, образи), теперішніх кризових ситуацій (емоційна реактивність, інтерпретативний стрес) та майбутніх невизначеностей (страх перед майбутнім, невпевненість у результатах).

Причини психологічного стресу різноманітні та включають відсутність соціальної підтримки, сімейні конфлікти, соціальну неадаптованість, вікові кризи, фізичне та емоційне перенапруження на роботі, втрати близьких, а також соціально-політичні або економічні потрясіння. Незважаючи на негативні наслідки, стрес є невід'ємною частиною життєдіяльності людини, оскільки він стимулює мобілізацію внутрішніх ресурсів організму та спрямовує їх на вирішення складних завдань [4]. Важливо відрізнити деструктивний стрес, який порушує психічне та фізичне здоров'я, від конструктивного, який сприяє адаптації, розвитку і самореалізації особистості.

Способи протидії стресу охоплюють широкий спектр психологічних, фізіологічних та соціальних методів, спрямованих на зменшення негативного впливу стресових факторів та підтримку психічного здоров'я [3]. Їх можна розглядати як комплекс заходів, що сприяють адаптації організму і психіки до змінних умов середовища та запобігають розвитку деструктивних наслідків стресу.

Психологічні методи включають розвиток навичок саморегуляції та емоційного контролю, використання когнітивно-поведінкових стратегій для зміни сприйняття стресових ситуацій, а також практики релаксації та медитації. Вони допомагають зменшити рівень тривожності, підвищити стресостійкість і сприяють формуванню позитивного ставлення до труднощів.

Фізіологічні способи передбачають підтримку здорового способу життя, регулярні фізичні вправи, збалансоване харчування, достатній сон та відпочинок, що дозволяє організму швидше відновлюватися після стресових навантажень і зменшує ризик розвитку психосоматичних захворювань.

Соціальні методи полягають у підтримці міжособистісних зв'язків, активному спілкуванні з родиною, друзями або колегами, а також залученні до груп підтримки чи професійного консультування психолога. Соціальна підтримка допомагає знизити відчуття ізоляції, підвищує відчуття безпеки та сприяє психологічному відновленню.

Крім того, важливим є використання стратегій управління часом та планування діяльності, що дозволяє зменшити перевантаження, встановлювати пріоритети та ефективніше реагувати на стресові ситуації. Комбінація цих підходів створює комплексну систему протидії стресу, яка допомагає підтримувати психічне та фізичне здоров'я, розвивати адаптивні механізми і підвищувати загальну стійкість особистості до життєвих викликів.

Список використаних джерел:

1. Надвинична Т. Л. Психологічні механізми забезпечення психічного здоров'я особистості в умовах стресу. Protection of children's rights from a legal, pedagogical and psychological perspective. Monograph, Red. Jacek Mrozek, Oksana Homotiuk, Oksana Koval. Olsztyn 2021, Publisher: Centre for Eastern Europe Research UWM in Olsztyn, ISBN 978-83-61605-55-3., p. 97 – 105.
2. Сельє Г. Стресс без дистресса. URL: <http://www.rulit.net/books>
3. Сучасні здоров'язбережувальні технології: монографія / за загальною редакцією проф. Ю. Д. Бойчука. Харків : Оригінал, 2018. 724 с.
4. Ярош Н. С. Аналіз досліджень внутрішніх предикторів стресдолаючої поведінки. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Психологія. 2015. № 58. С. 60–64.

Тритяк Вікторія Іванівна, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету психології та спеціальної освіти

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОПІНГ- ПОВЕДІНКИ У ОСІБ З РІЗНИМ РІВНЕМ ЕМОЦІЙНОСТІ

Копінг-поведінка є системою психологічних стратегій, спрямованих на подолання стресових ситуацій, мінімізацію їхнього негативного впливу та збереження внутрішньої рівноваги. У сучасній психологічній науці копінг розглядається як динамічний процес, який формується під впливом індивідуальних і ситуаційних чинників. Одним із ключових індивідуально-психологічних параметрів, що визначає характер копінг-реакцій, виступає рівень емоційності особистості.

Як вказує Т. Карабін, емоційність розуміють як стабільну властивість особистості, яка зумовлює інтенсивність, тривалість і частоту переживання емоційних станів. Особи з високою емоційністю характеризуються підвищеною чутливістю до зовнішніх впливів, швидкою емоційною реакцією та яскравим переживанням ситуацій. Натомість низькоемоційні індивіди демонструють більшу стійкість до емоційних подразників, відносну рівновагу й помірну емоційну реактивність [1, с.45].

У межах психології стресу рівень емоційності визначають як один із базових предикторів вибору копінг-стратегій. Високоемоційні люди частіше оцінюють ситуації як більш загрозливі, а тому нерідко використовують емоційно орієнтовані способи подолання. Натомість низькоемоційні особи схильні до когнітивної переробки інформації та зважених рішень, що відображається у виборі проблемно-орієнтованих копінгів.

Особливої уваги потребує взаємодія емоційності з механізмами когнітивної оцінки ситуації. Схильність до катастрофізації, підвищена чутливість до невизначеності та тенденція до емоційного поглинання стресором частіше спостерігаються у високоемоційних людей. Це спричиняє застосування таких реакцій, як уникання, емоційне розрядження, пошук підтримки, інколи – регресивні форми поведінки.

У низькоемоційних осіб, навпаки, переважає тенденція до раціоналізації та мінімізації емоційної складової ситуації. Такі індивіди здебільшого демонструють активніші форми копінгу – планування дій, аналіз причин стресової події, формування альтернативних варіантів вирішення проблеми. Емоційна стабільність дозволяє їм зберігати внутрішній контроль у складних обставинах.

Одним із ключових аспектів, на думку Ю. Губенко, є взаємозв'язок емоційності з саморегуляцією. Висока емоційність може ускладнювати процес вольового контролю, що проявляється у швидкому виснаженні ресурсів самоконтролю. У таких випадках копінг-стратегії стають більш імпульсивними й менш адаптивними. У низькоемоційних особистостей механізми саморегуляції функціонують стабільніше, що сприяє більш ефективному реагуванню [2, с.31].

Водночас слід підкреслити, що рівень емоційності не є виключно негативним або позитивним чинником. Висока емоційність може сприяти гнучкості у міжособистісних

відносинах, здатності до співпереживання й активному пошуку соціальної підтримки. Низька емоційність забезпечує врівноваженість і холоднокрівність, проте інколи може призводити до недостатнього усвідомлення власних переживань або труднощів у вираженні емоцій.

Наукові підходи систематизують основні копінг-стратегії, які переважно виявляються у людей з різним рівнем емоційності. До найпоширеніших належать:

- проблемно-орієнтований копінг, що передбачає активний пошук шляхів вирішення ситуації;
- емоційно-орієнтований копінг, спрямований на зниження психоемоційної напруги;
- уникнення, що включає відхід від проблеми, переключення уваги або заперечення стресора;
- пошук соціальної підтримки, як емоційної, так і інструментальної.

Високоемоційні люди, як зазначають Л. Карамушка та Ю. Снігур, значно частіше вдаються до емоційно-орієнтованих стратегій, оскільки для них характерна інтенсивна внутрішня реакція на труднощі. Вони нерідко прагнуть розділити власні переживання, отримати підтримку оточення та зняти емоційну напругу через експресивні способи. У ситуаціях високого стресу такі особистості можуть демонструвати фрагментарність поведінки, що впливає на ефективність адаптації [3, с.28].

Особи з низьким рівнем емоційності значно частіше обирають активні когнітивні стратегії. Вони схильні до системного аналізу, терплячого пошуку варіантів вирішення проблеми, контролю власних реакцій. Їхня копінг-поведінка загалом є більш стабільною та послідовною, що знижує ризик дезадаптивної поведінки в умовах тривалого стресу.

Проте важливо враховувати, що в окремих випадках низька емоційність може поєднуватися з недостатньою здатністю до емоційної підтримки себе та інших. Це може призводити до схильності до ізоляції або надмірної самостійності, навіть тоді, коли ситуація потребує соціального ресурсу.

Дослідження також демонструють, що копінг-стратегії можуть трансформуватися залежно від досвіду особистості та розвитку емоційної компетентності. Особи з високою емоційністю, які володіють навичками емоційної регуляції, значно рідше застосовують неадаптивні способи реагування та частіше використовують конструктивні стратегії. Натомість низькоемоційні особистості, не маючи достатнього емоційного досвіду чи навичок емпатії, можуть демонструвати жорсткі копінг-моделі [4, с.45].

Слід зазначити, що адаптивність копінг-поведінки визначається не лише рівнем емоційності, а й контекстом ситуації. У міжособистісних конфліктах емоційно чутливі люди можуть ефективніше знаходити підтримку та мобілізувати ресурси взаємодії. У складних професійних чи організаційних ситуаціях перевагу отримують ті, хто має низький рівень емоційності та здатність діяти раціонально.

Таким чином, взаємозв'язок між емоційністю та копінг-поведінкою є складним і багатовимірним. Він визначається сукупністю когнітивних, емоційних та поведінкових характеристик особистості, що формують індивідуальний стиль реагування.

Узагальнюючи, можна сказати, що високий рівень емоційності сприяє розвитку емоційно-орієнтованих стратегій, тоді як низький – підтримує застосування проблемно-орієнтованих копінгів. Обидва підходи можуть бути адаптивними за умови їхньої гнучкості та здатності враховувати специфіку ситуації.

Отже, дослідження психологічних особливостей копінг-поведінки у людей з різним рівнем емоційності має важливе значення для розуміння механізмів адаптації, розробки психокорекційних програм і формування навичок стресостійкості. Урахування індивідуальних відмінностей дозволяє будувати ефективні стратегії психологічної підтримки в умовах сучасних соціальних і професійних викликів.

Список використаних джерел:

1. Губенко Ю. О., Савчук Л. М. Копінг-стратегії як предиктори емоційного вигорання: емпіричне дослідження. *Практична психологія та соціальна робота*. 2022. № 6. С. 29–34.
2. Карабін Т. І. Взаємозв'язок особистісних рис і стратегій подолання стресу у студентської молоді. *Психологічний журнал*. 2021. № 3. С. 42–49.
3. Карамушка Л. М., Снігур Ю. С. Копінг-стратегії в умовах професійного стресу. *Актуальні проблеми психології*. 2023. Т. 1. Вип. 55. С. 23–34.
4. Миско Н. Л. Психотип як чинник адаптаційної поведінки особистості в умовах стресу. *Психологія і суспільство*. 2021. № 45. С. 37–48.

Антонова Дарина Андріївна, здобувач вищої освіти факультету психології та спеціальної освіти

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Науковий керівник: Знанецька Олена Миколаївна, канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри загальної та соціальної психології

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ, ЩО МАЮТЬ ОЗНАКИ ПТСР

Метою пропонованого дослідження став аналіз психологічних особливостей учасників бойових дій, що мають ознаки ПТСР.

Практична значущість такої роботи полягає у тому, що результати дослідження можуть бути використані співробітниками психологічної або кризової служби та практичним психологами і психотерапевтами – для психологічного супроводу військовослужбовців та їх психологічної підтримки у сучасних реаліях війни.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що існують статистично значущі відмінності у показниках психічного стану учасників бойових дій та чоловіків цивільних професій. В учасників бойових дій частіше та інтенсивніше спостерігаються ознаки ПТСР у порівнянні з чоловіками цивільних професій.

Учасники бойових дій демонструватимуть більш низькі показники самопочуття та настрою у порівнянні з цивільними.

Вибірку досліджуваних склали 50 осіб чоловічої статі, віком від 25 до 50 років. Із них 25 осіб становлять військовослужбовці, що проходять службу у Дніпровському МТЦК, решта 25 осіб є представниками цивільних професій.

Для емпіричної перевірки гіпотез у ході дослідження був використаний такий психодіагностичний інструментарій: Коротка шкала тривоги, депресії та ПТСР; Методика САН (Самопочуття, Активність, Настрій); математико-статистичні: середнє арифметичне; U-критерій Мана-Уїтні, χ^2 -критерій Пірсона [1]. Обробка даних здійснювалася за допомогою програм Microsoft Excel та SPSS 23.0.

В емпіричних гіпотезах, висунутих у роботі, ми припустили, що участь у бойових діях призводить до зростання ПТСР у порівнянні з представниками цивільних професій, які перебувають в тилу, а також те, що рівень ПТСР негативно корелює з емоційним станом (САН), що може бути основою для складання психологічних програм реабілітації.

Аналіз результатів підтвердив, що окрім підвищеного рівня вираженості симптомів ПТСР серед військових, відображеного у значно вищій кількості позитивних відповідей серед цієї групи, між групою військовослужбовців та цивільних також спостерігається розбіжність у частоті відповідей на окремі питання. Так, на питання № 1,2,3,6, та 9 респонденти-військові частіше, ніж цивільні, відповідали ствердно.

Окрім підвищеного рівня вираженості симптомів ПТСР серед військових, відображеного у значно вищій кількості позитивних відповідей серед цієї групи, між групою військовослужбовців та цивільних також спостерігається розбіжність у частоті відповідей на окремі питання. Так, на питання № 1 (Нездатність розслабитися,

напруженість), №2 (Роздратування та поганий настрій), №6 (Сильна втома, нестача енергії) респонденти-військові частіше, ніж цивільні, відповідали ствердно. Імовірною причиною є психічне виснаження, викликане хронічною стресовою ситуацією без можливості абстрагуватися.

Позитивна відповідь на питання №3 (Вторгнення в свідомість неприємних образів або спогадів про інцидент) обумовлена хронічною психотравмуючою ситуацією, з якою стикається військовослужбовець, щохвилини ризикуючи власним життям, стаючи свідком важких поранень та загибелі бойових побратимів і на власні очі спостерігаючи наслідки воєнних злочинів нашого ворога.

Порушення сну (Питання №9) також є наслідком підвищення загального рівня тривожності, що спостерігається як наслідок пережитої психічної травми та може зберігатися протягом тривалого часу після припинення дії стресора.

На питання № 5 (Сильний смуток, печаль) і 7 (Потрясіння або паніка) частіше ствердно відповідали цивільні. Припускаємо, що така динаміка є наслідком ситуації, у якій перебувають учасники обидвох груп. Так, у військовослужбовців, що перебувають безпосередньо у зоні бойових дій, постає нагальна потреба у дисципліні, самодисципліні та самоконтролі, тому ця група має набагато обмеженіші можливості, щоб піддаватися негативним психічним станам, таким як сум, ступор чи паніка. Тим не менш, стрес та переживання нікуди не зникають, а лише витісняються із свідомості, при цьому індивід продовжує активну діяльність, при цьому його психічний стан значно погіршується.

На наступному етапі дослідження було здійснено порівняння двох груп за загальним рівнем ПТСР за допомогою критерія Манна-Уїтні. Згідно з гіпотезою, участь у бойових діях призводить до зростання ПТСР у порівнянні з цивільними особами, які перебувають в тилу. Аналіз даних підтверджує, що показник ПТСР у групі військовослужбовців значно перевищує показники групи цивільних.

На базі отриманих результатів можна зробити висновок, що гіпотеза про те, що в учасників бойових дій частіше та інтенсивніше спостерігаються ознаки ПТСР у порівнянні з чоловіками цивільних професій, є підтвердженою.

У результаті опитування вибірки за методикою САН та обробки результатів за критерієм U-Манна-Уїтні було отримано такі результати: середній результат за шкалою самопочуття значно нижче у військовослужбовців, менш значна різниця спостерігається за шкалою активності (у військових цей показник нижче, ніж у цивільних), у той час як за шкалою настрою не спостерігається значних розбіжностей.

Отримані розбіжності можна пояснити інтенсивним фізичним та психічним виснаженням, що виникає в учасників бойових дій як наслідок тривалої інтенсивної праці та хронічної стресової ситуації з загрозою для життя.

Також результати аналізу свідчать, що загальний бал за методикою САН нижче у групі військових, що вказує на менш сприятливий психологічний стан.

Отже, рівень ПТСР негативно корелює з емоційним станом (САН), що в подальшому може бути основною для складання психологічних програм реабілітації.

Список використаних джерел:

1. Харченко В. Є., Шугай М. А. Психологічна діагностика та корекція посттравматичного стресового розладу особистості: метод. посіб. Острог: Острозька академія, 2015. 160 с.

Нойманн Мірабелла Діана, здобувач вищої освіти соціально-економічного факультету

Вінницький соціально-економічний інститут університету «Україна», Україна

Науковий керівник: Найчук Вікторія Віталіївна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології

Вінницький соціально-економічний інститут університету «Україна», Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ Я-КОНЦЕПЦІЯ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ Я-КОНЦЕПЦІЯ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Сучасні соціально-економічні трансформації ускладнюють процеси соціалізації та формування молодого покоління, впливаючи на світоглядні позиції, поведінкові стратегії та ціннісні орієнтації. Це підвищує потребу у фахівцях, здатних до творчої самореалізації, критичного мислення, адаптації та відповідального прийняття рішень.

Вища освіта виступає не лише джерелом професійних знань і компетентностей, а й чинником особистісного розвитку та формування ціннісних орієнтацій. Рівень інтелектуального, морального та загальнокультурного розвитку студентів визначає якість їхньої майбутньої професійної діяльності і соціальну ефективність галузей виробництва та управління. Система вищої освіти має сприяти підготовці компетентних спеціалістів і формуванню гармонійно розвиненої особистості, здатної до саморозвитку, рефлексії та активної участі в суспільному житті.

Поняття «Я-концепції» визначається як інтегративна система уявлень особистості про себе, що регулює самосвідомість, поведінку та соціальну взаємодію [2]. Вона поєднує когнітивний аспект (знання та уявлення про себе) і афективно-оцінний компонент, що визначає самооцінку, самоповагу та емоційне ставлення до себе. Зовнішньо «Я-концепція» проявляється у поведінкових стратегіях та реакціях у соціальних ситуаціях.

Професійна Я-концепція є специфічним аспектом самосвідомості, що відображає усвідомлення себе в професійному контексті. Її розвиток передбачає інтеграцію знань про професію, ідеали фахівця та власні можливості, забезпечуючи гармонійне поєднання професійної ідентичності, мотивації до самовдосконалення та позитивного ставлення до діяльності.

За визначенням К. Абульханової-Славської, Я-концепція є однією з базових структур самосвідомості, оскільки відображає систему уявлень людини про себе, її емоційне ставлення до власної особистості та здатність до самоаналізу, що забезпечує розвиток і внутрішню цілісність [1, с. 17-23].

У психологічній науці структура «Я» розглядається як багатовимірна система, що охоплює часові та смислові аспекти самосвідомості. Згідно з Л. Анциферовою, вона формується через сукупність образів «Я» у часовій перспективі: ціннісний вимір проявляється в «Я-ідеальному», мотиваційно-смисловий — у «Я-реальному», а динаміка розвитку особистості відображається у взаємозв'язку «Я-минулим», «Я-теперішнім» і «Я-майбутнім», що визначають самооцінку та ставлення до себе.

Як відзначають В. Михайличенко та О. Осетрова, професійна Я-концепція психолога являє собою інтегровану систему уявлень про власну роль у професійній

діяльності. Її ключові компоненти включають: нормативне «Я» — усвідомлення еталонних вимог до фахівця («Я-професійне-нормативне»); дієве «Я» — реальну реалізацію професійних функцій («Я-професійне-дієве»); та особистісне реальне «Я» — індивідуальні риси, здібності та психологічні характеристики суб'єкта професійної діяльності («Я-реальне-особистісне»).

Професійне «Я-нормативне» постає як когнітивно-ціннісна система уявлень, що визначає у свідомості психолога ідеальний зразок фахівця — його компетентність, поведінкові орієнтири та етичні засади взаємодії у професійному середовищі. Ця система слугує регулятором професійного становлення та самореалізації особистості. Структурно «Я-професійне-нормативне» охоплює три рівні нормативності:

1. норми-стандарти — формалізовані вимоги, закріплені у професійних, освітніх та етичних документах, що визначають мінімально прийнятний рівень професійної компетентності;

2. норми-ідеали — ціннісно-сміслові орієнтири, які задають стратегічний напрям професійного розвитку та відображають уявлення про взірцеву модель психолога;

3. норми індивідуального прогресу — показники особистісної динаміки професійного саморозвитку, що виражають темп і якість удосконалення професійної самосвідомості.

На основі критеріїв, закладених у «Я-професійному-нормативному», вибудовується «Я-професійне-дієве» — суб'єктивне уявлення про власну ефективність, компетентність і професійну активність у конкретних умовах практичної діяльності. У свою чергу, «Я-реальне-особистісне» відображає актуальний стан професійного розвитку, рівень самовідповідності нормативному ідеалу, а також усвідомлення потреби у подальшому самовдосконаленні відповідно до професійних вимог і ситуаційної специфіки діяльності.

Взаємозв'язок між цими трьома компонентами утворює цілісну, ієрархічно організовану систему професійної Я-концепції психолога. Її динамічний характер зумовлений постійним впливом процесів професійної самоорганізації, які забезпечують адаптацію, самокорекцію та розвиток професійної ідентичності особистості [3].

Критеріями сформованої професійної Я-концепції психолога є не лише розуміння її змісту, функціональної структури та основних складових, а й здатність до глибокої рефлексії власної професійної самосвідомості. До них належать: усвідомлення сутності професійного «Я», уміння конструювати нормативну складову — «Я-професійне-нормативне» (усвідомлення професійних норм, цінностей і вимог), здатність деталізувати «Я-професійне-дієве» (визначення цілей, завдань та засобів реалізації професійної діяльності) і об'єктивно оцінювати «Я-реальне-особистісне» (властивості особистості, мотиваційні пріоритети та професійні цінності). Однією з ключових ознак високорозвинутої професійної Я-концепції є її позитивна спрямованість, що забезпечує конструктивне самосприйняття та стабільний процес професійного самовдосконалення.

А. Кейгер підкреслював, що сформований професійний образ «Я» є індикатором соціальної зрілості особистості. Його становлення є складним процесом, який вимагає від суб'єкта здатності до постановки цілей, планування шляхів їх досягнення, мобілізації внутрішніх ресурсів та подолання перешкод на шляху до професійного ідеалу. У центрі цього процесу перебуває професійний образ «Я», який інтегрує

когнітивні уявлення про себе як фахівця з емоційно-оцінними переживаннями власного прогресу і наближення до професійної майстерності [2].

Дослідження З. Становських показали, що у процесі навчання у вищому навчальному закладі образ психолога стає менш ідеалізованим і набуває більшої диференційованості та структурованості. Учений наголошував, що у професійному становленні неминучою є фаза кризи ідентичності, яка виступає необхідним етапом для переходу до нової якості самосвідомості [4].

Недостатня ефективність системи професійної підготовки психологів, особливо у частині методик формування їхньої професійної самосвідомості, негативно впливає на розвиток і функціонування Я-концепції. Це призводить до зниження якості засвоєння знань, умінь та навичок, необхідних для компетентного виконання професійних завдань у сучасних умовах вищої освіти.

Слід зазначити, що більшість закладів вищої освіти приділяють недостатню увагу розвитку професійної Я-концепції студентів-психологів. Про це свідчить відсутність системного моніторингу її стану, нерозробленість програм діагностики та корекції, нечітка структуризація компонентів «Я-професіонала» і дефіцит досліджень, спрямованих на підвищення професійної ефективності через розвиток Я-концепції. Також не впроваджуються комплексні програми формування особистісних конструкцій і детермінант професійної самосвідомості майбутніх психологів.

За визначенням О. Гури, позитивна професійна Я-концепція характеризується сукупністю когнітивних, емоційних та мотиваційно-ціннісних характеристик

1. Когнітивно-рефлексивний аспект — висока диференційованість мислення, незалежність суджень, критичність і гнучкість мислення, пізнавальна відкритість, готовність інтегрувати новий досвід, сформована професійно-рольова ідентичність, узгодженість між усіма модальностями Я-концепції.

2. Емоційно-оцінний аспект — стабільність уявлень про себе як фахівця, позитивне самосприйняття, адекватна самооцінка, емоційна врівноваженість, толерантність, гуманістична спрямованість та етична зрілість.

3. Мотиваційно-вольовий аспект — пріоритет внутрішніх мотивів професійного самовдосконалення, здатність до саморегуляції та подолання труднощів, інтернальний локус контролю і стійка установка на професійне зростання.

Таким чином, високо розвинута професійна Я-концепція психолога не лише відображає рівень його особистісної зрілості, а й є критичною умовою ефективної професійної діяльності, самореалізації та підтримки цілісності особистості у складних соціально-професійних умовах.

Список використаних джерел:

1. Абульханова-Славська К.А. Соціальне мислення особистості: проблеми та стратегії дослідження. Психологічний журнал. 1994. № 4. С. 17–23.
2. Кайгер В. Адаптивні механізми самосвідомості і самоідентифікації. *Соціальна психологія*. 2005. № 6. С.86
3. Михайличенко В., Осетрова А. Самосвідомість як методологічна основа саморозвитку особистості студента. *Новий колегіум*. 2005. № 1/2.
4. Становських З.Л. Рефлексивні компоненти професійного самовизначення старшокласників. Автореф. дис... канд. психол. наук. 2005. 22 с.

Ємельяненко Анастасія, здобувачка вищої освіти

Вінницький навчально-науковий інститут економіки ЗУНУ, Україна

Науковий керівник: Сисосва Інна Миколаївна, д-р. наук, професорка,
професорка кафедри економіки, обліку та оподаткування

Вінницький навчально-науковий інститут економіки ЗУНУ, Україна

ПСИХОЛОГІЯ У ШКОЛІ: ШЛЯХ ДО ГАРМОНІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ ТА БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Психологія у шкільному середовищі відіграє фундаментальну роль у формуванні гармонійної особистості, соціалізації дитини та підтримці її психологічного здоров'я. Сучасна школа - це не лише осередок знань, а насамперед - місце, де дитина вчиться бути частиною суспільства, будувати стосунки, пізнавати себе та інших. У цьому процесі психологічна підтримка відіграє ключову роль. Вона забезпечує не лише своєчасне реагування на емоційні, поведінкові чи когнітивні труднощі учнів, але й створює умови для розвитку емоційного інтелекту, навичок комунікації, стресостійкості (Табл.1).

Таблиця 1

Систематизація діяльності шкільного психолога у закладі освіти

Напрямок	Зміст	Приклади діяльності
Основна роль психолога	Сприяння емоційному розвитку учнів, адаптація до навчального середовища, підтримка в кризових ситуаціях	Індивідуальні консультації, діагностика тривожності, супровід адаптації першокласників
Робота з педагогами	Профілактика вигорання, формування психологічної грамотності	Тренінги для вчителів, консультації щодо поведінки учнів
Взаємодія з батьками	Підвищення обізнаності, спільне вирішення проблем дитини	Батьківські лекторії, бесіди, тренінги
Профілактика булінгу	Запобігання насильству, створення безпечного середовища	Антибулінгові програми, рольові ігри, класні години
Робота з дітьми з ООП	Інклюзія, підтримка в розвитку сильних сторін	Індивідуальні корекційні плани, участь у команді супроводу
Етичні принципи	Конфіденційність, добровільність, повага до особистості	Дотримання етичного кодексу психолога
Складність професії	Високий рівень емоційного навантаження, потреба в ресурсах і визнанні	Робота з великим навантаженням, відсутність методичної бази

Шкільний психолог - не просто спостерігач чи консультант. Це активний учасник освітнього процесу, який має бути інтегрований у життя школи на всіх рівнях. Його завдання - вчасно помітити зміни в поведінці учнів, допомогти адаптуватися до навчального середовища, виявити приховані страхи, тривожність, ознаки булінгу чи відчуження. Водночас його функція полягає і в тому, щоб бути посередником між

учнями, вчителями та батьками, сприяти створенню середовища довіри та взаємоповаги [2].

Успішна психологічна підтримка можлива лише за умови тісної співпраці з педагогічним колективом. Учитель, особливо класний керівник, щоденно взаємодіє з дітьми і часто першим помічає зміни в емоційному стані дитини. Тому саме тандем психолога й учителя може забезпечити найефективніший підхід до вирішення проблем. Важливо, щоб педагоги мали базові знання з психології, розуміли особливості вікового розвитку, могли на практиці застосовувати принципи педагогіки партнерства.

Ще одним критично важливим елементом є взаємодія з батьками. Інколи джерелом стресу для дитини є саме родинне середовище. Відкрита, довірлива співпраця між школою та сім'єю дозволяє комплексно підійти до вирішення проблем, мінімізуючи ризики непорозумінь чи конфліктів. Психолог має бути готовим працювати як з окремими сім'ями, так і проводити групові зустрічі, батьківські лекторії, тренінги з розвитку емоційної компетентності.

Не можна оминати питання булінгу. Психологічна служба у школі повинна мати чіткий план дій з попередження та реагування на випадки цькування. Це не лише індивідуальна робота з постраждалими та агресорами, а й системна профілактика - через інформаційні кампанії, інтерактивні заняття, рольові ігри, тренінги з емпатії та поваги до різноманіття. Безпечне освітнє середовище - основа успішного навчання.

Сучасна психологія в освіті не стоїть на місці. Нові підходи, такі як арт-терапія, тілесно-орієнтовані практики, наративна психотерапія, коучинг, інтегруються у практику шкільного психолога. Водночас зростає значення цифрових інструментів - електронних анкет, мобільних додатків для самопостереження, платформ для дистанційного консультування. В умовах постійного інформаційного тиску діти потребують навичок цифрової гігієни, критичного мислення та саморегуляції.

Особливу увагу варто приділяти дітям з особливими освітніми потребами. Психолог тут виконує не лише функцію діагностики чи корекції, а є частиною команди психолого-педагогічного супроводу, яка формує інклюзивне середовище. Завдання фахівця - допомогти такій дитині не відчувати себе "іншою", розвивати її сильні сторони, навчити колектив співіснувати в атмосфері прийняття й взаємодопомоги.

Ще один важливий аспект - психологічне здоров'я самих педагогів. Професійне вигорання, емоційне виснаження, хронічний стрес - поширені проблеми у сфері освіти. Психолог має ініціювати створення просторів підтримки для вчителів: груп розвантаження, тренінгів з ресурсного мислення, консультацій щодо роботи з важкими учнями. Піклуючись про вчителя, ми дбаємо про всю систему освіти.

Етичні аспекти шкільної психології також не менш важливі. Конфіденційність, добровільність участі, толерантне ставлення до різноманіття - це не лише норми, а основа довіри до психолога. Особливу увагу слід приділяти формуванню культури звернення по допомогу - діти мають знати, що психолог це не «лікар для проблемних», а союзник, наставник і помічник у складних життєвих ситуаціях.

Психологія у школі - це про розвиток, підтримку і розуміння. Це про те, як дитина відчує себе цінною, прийнятою, почутою. Це про атмосферу, де кожен має право на помилку, але й на зростання. У XXI столітті, коли світ змінюється надшвидко, саме психологічна стійкість стає ключем до успішного навчання і подальшого життя. Саме тому роль психолога в школі - не другорядна, а стратегічна [1].

Однак, не можна оминати увагою і ту складність, з якою стикається фахівець у своїй щоденній роботі. Бути шкільним психологом — це означає постійно балансувати між високими очікуваннями, емоційним навантаженням, браком ресурсів та іноді нерозумінням з боку колег або батьків. Психолог щодня працює з чужим болем, тривогами, конфліктами - і при цьому має залишатися ресурсним, виваженим, емоційно стабільним. Часто він змушений самостійно створювати методичну базу, адаптувати інструменти під конкретні умови, працювати з великим потоком дітей без належної інфраструктури. Також виклики виникають у питанні визнання авторитету психолога: не всі педагоги готові прислухатися до його рекомендацій, а частина батьків сприймає звернення до психолога як стигматизуюче. Це вимагає від фахівця не лише високої професійної підготовки, а й розвиненої комунікативної майстерності, вміння будувати довіру, пояснювати та аргументувати свої дії. Усе це робить професію шкільного психолога не просто складною, а вкрай відповідальною і тонкою. Але саме ця складність свідчить про її вагомість: впливаючи на свідомість дитини, шкільний психолог закладає основу її майбутнього життя.

Список використаних джерел:

1. Ovdienko I., Chausova T., Brukhovetska O., Verbytska L., Gorova O. Desafios psicológicos del aprendizaje a distancia en la educación superior en Ucrania durante la pandemia de COVID 19: potencial innovador, dilemas en el camino. *Apuntes Universitarios*, 2023. 13 (2). <https://doi.org/10.17162/au.v13i2.1436> 6.
2. Вербицька Л. Професійне здоров'я особистості в воєнний час: теоретико-прикладний аспект. *Психологічний журнал*, 2024. Випуск 12. С. 94–101. <https://doi.org/10.31499/2617-2100.12.2024.306792>

Богданець Олександр Олегович, здобувач вищої освіти факультету соціальної та мовної комунікації

Горлівський інститут іноземних мов, Україна

Науковий керівник: Грицук Оксана Вікторівна, кандидат психологічних наук
доцент кафедри психології

Горлівський інститут іноземних мов, Україна

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ТЕХНОЛОГІЙ СУПРОВОДУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОВЕДІНКОВИМИ ТРУДНОЩАМИ

Технологія психолого-педагогічного супроводу в освіті — це сучасний напрям дослідницької та практичної діяльності, що об'єднує зусилля спеціалістів різних галузей. Вона сформувалася як новий підхід у психології освіти, який базується на комплексному, міждисциплінарному баченні розвитку особистості дитини.

Цей підхід відповідає принципам гуманістичної та особистісно орієнтованої педагогіки, тому його застосування стає невід'ємною частиною оновленої освітньої системи. Головна мета технології супроводу полягає у створенні сприятливих умов для гармонійного розвитку кожної дитини, враховуючи її індивідуальні потреби та можливості. Вона охоплює не лише практичну допомогу дошкільникам у спеціалізованих установах, а й дослідницьку діяльність, спрямовану на вдосконалення освітнього процесу [2, с.18].

Технологія супроводу ґрунтується на системному підході до розвитку дитини, де пріоритет віддається розкриттю її особистісного потенціалу, самостійності у виборі рішень та відповідальності за власні дії. Для цього необхідно навчити дитину аналізувати життєві ситуації, осмислювати проблеми та самостійно шукати ефективні способи їх подолання.

У контексті дошкільної освіти теорія супроводу розглядає розвиток дитини як процес взаємодії різних факторів. Джерелом поведінкових труднощів можуть бути не лише внутрішні особливості малюка, а й його оточення — сім'я, вихователі, соціальне середовище. Тому супровід має базуватися на таких ключових принципах:

- Рекомендаційність дій — фахівець не нав'язує рішення, а пропонує дитині та її близьким варіанти вибору, зберігаючи свободу прийняття рішень;
- Пріоритет інтересів дитини — усі заходи спрямовані на благо дитини з урахуванням її індивідуальних потреб;
- Безперервність підтримки — допомога має бути системною та постійною, а не обмежуватись одноразовими втручаннями;
- Мультидисциплінарність — участь у процесі супроводу беруть психологи, педагоги, логопеди, соціальні працівники, медики;
- Сприяння автономності — кінцева мета полягає у розвитку самостійності дитини, її здатності приймати рішення й відповідати за власні дії [5, с. 23].

Завдяки дотриманню цих принципів можливо ефективно реалізовувати як індивідуальний, так і системний психолого-педагогічний супровід.

Індивідуальна форма спрямована на підтримку дітей, які входять або можуть увійти до «групи ризику», забезпечуючи своєчасну допомогу й профілактику можливих труднощів. Системна форма, своєю чергою, орієнтована на розроблення освітніх програм, створення нових типів закладів, а також упровадження

профілактично-корекційних заходів [3].

Психолого-педагогічний супровід у закладах дошкільної освіти розглядається як організована діяльність педагога-психолога, що поєднує консультативну, діагностичну й розвивальну роботу. Індивідуальний супровід зосереджений на конкретній дитині, тоді як системний реалізується через ширшу структуру — освітні програми, методичні розробки, партнерство між фахівцями та батьками [4].

О. Антонова визначає технологію супроводу як послідовний процес, що включає кілька основних етапів:

- Діагностика та спостереження — виявлення труднощів і особливостей розвитку дитини;
- Постановка цілей — визначення завдань, на досягнення яких спрямована робота;
- Вибір методів і засобів — підбір оптимальних психолого-педагогічних інструментів;
- Оцінювання результатів — аналіз досягнутих змін і корекція подальших дій [1, с. 60].

Завдяки такій структурі діяльність супроводу набуває системності й ефективності, сприяючи гармонійному розвитку дошкільників і формуванню позитивної поведінки.

Аналіз освітніх програм показує, що успішна модель психолого-педагогічного супроводу охоплює кілька важливих компонентів:

- Задоволення базових потреб — забезпечення фізичного комфорту, здоров'я та безпеки дитини;
- Психологічна стабільність і соціальна захищеність — створення доброзичливої, підтримувальної атмосфери;
- Розвиток інтересів і самовираження — формування активної позиції дитини через гру, творчість, спілкування;
- Своєчасна допомога — підтримка у розв'язанні труднощів у спілкуванні, навчанні, адаптації;
- Формування самостійності — розвиток уміння приймати рішення, відповідати за свої дії, планувати власну діяльність.

Таким чином, технології психолого-педагогічного супроводу спрямовані на створення умов для цілісного розвитку дошкільника, формування його позитивної поведінки, емоційної зрілості та готовності до подальшого навчання.

Список використаних джерел:

1. Антонова О. Психолого - педагогічний супровід обдарованої особистості учня. "Школа становлення відповідального громадянина". Авторська модель Людмили Корінної: Навчально-методичний посібник / Авторупорядник Л.В. Коріння; за заг. ред. С.В. Кириленко, О.І. Кіян, І.Н. Євтушенко. Київ – Житомир-Чернівці: "Букрек", 2020. С. 55-68.
2. Ладивір С. Супровід розвитку дитини на засадах гуманного підходу. Практичний психолог: дитячий садок. 2013. № 8. С. 17–22.
3. Організаційно-методичний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах ДНЗ: навчально-методичний посібник / Компанець Н., Луценко І., Коваль Л. К.: Видавнича група «Атопол», 2018. 100 с.
4. Панюк В.Г. Психоконсультативні стратегії діяльності практичного психолога системи освіти: навч.-метод. посіб. / В.Г. Панюк, Я.В. Чаплук, Д.Д. Романовська; за наук. ред. В.Г. Панка; Укр. НМЦ практичної психології і соц. роботи НАПН України [та ін.]. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. 232 с.
5. Психолого-педагогічний супровід розвитку особистості дитини в умовах закладу дошкільної освіти і сім'ї: збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції для науковців, практичних працівників та студентів (18 жовтня 2018 р.) / [гол. ред. Л. В. Іщенко] Умань: АЛМП, 2018. 89 с.

Філіпова Ганна Сергіївна , здобувач вищої освіти факультету військової психології та соціальної роботи
*Військового інституту
Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ Україна*

РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ У ФОРМУВАННІ ПСИХОСОМАТИЧНИХ РОЗЛАДІВ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Сучасна військова служба характеризується високим рівнем стресогенності, постійною психологічною напругою, небезпекою та невизначеністю. Тривалий вплив екстремальних умов, бойових дій, втрат і перевантажень спричиняє ризик розвитку психосоматичних розладів. Вивчення ролі психологічних механізмів захисту (ПМЗ) дозволяє глибше зрозуміти, як внутрішні несвідомі процеси впливають на психічне та фізичне здоров'я військовослужбовців.

Психологічні механізми захисту — це неусвідомлені способи переробки внутрішніх конфліктів, спрямовані на збереження психічної цілісності особистості (З. Фройд, 1936; А. Фройд, 1946).

Описані Анною Фройд захисні механізми Его потрапили до психотерапевтичної літератури, після чого ввійшли до широкого застосування, не викликавши серйозних заперечень... Усвідомлене й цілеспрямоване використання захисних механізмів робить життя легшим й успішнішим. Однак, коли ці засоби захисту спотворюють реальність і заважають нашій функціональній здатності, вони стають невротичними і можуть заподіяти нам шкоду [1].

ПМЗ необхідні для підтримання психологічної рівноваги, однак при надмірній активізації вони блокують безпосереднє вираження емоцій, що може призводити до соматизації — перенесення психічної напруги у тілесну сферу. Як підкреслює А. Фройд, до основних механізмів належать витіснення, проекція, заперечення, регресія, реактивне утворення, раціоналізація та сублімація. У військових умовах ці процеси часто стають способом виживання, але при тривалому використанні — чинником розвитку психосоматичних симптомів.

Подолання захисних механізмів допомагає досягти конгруентних, істинних переживань. Захисні механізми заважають правильно усвідомити свої проблеми [1]. Ця теза набуває особливого значення у військовому середовищі, де емоційна стриманість часто сприймається як прояв сили, але фактично веде до накопичення внутрішнього напруження.

Термін «психосоматика» походить від грецького «psyche» — душа і «soma» — тіло, і був запропонований у 1818 р. німецьким психіатром С. Хейнротом [2]. Надалі Франц Олександр вперше пояснив виникнення психосоматичних розладів зв'язком психологічних механізмів з органічною патологією, вказуючи, що внутрішні конфлікти впливають на фізіологічні реакції, гомеостаз і соматичні прояви.

Психосоматичні розлади у військових часто виявляються у формі гіпертонії, виразкової хвороби, серцевих порушень, бронхіальної астми, шкірних реакцій. Такі симптоми можуть бути «мовою тіла», через яку проявляється несвідома емоційна напруга.

Психологічні й тілесні травми, яких людина зазнала впродовж життя, можна забути на свідомому рівні, але вони зберігаються в несвідомій сфері психіки і впливають на розвиток емоційних і психосоматичних розладів – депресій, тривог, страхів (фобій), мігрені, астми тощо. Особливо психотравми, пов'язані з небезпекою для життя, залишають відбиток у психіці [1].

У військовослужбовців ПМЗ формуються як частина системи адаптації до екстремальних умов. Однак при надмірному використанні примітивних захистів (витіснення, заперечення, проєкція) спостерігається підвищення рівня психосоматичних проявів. Наприклад, заперечення небезпеки допомагає тимчасово підтримувати бойову готовність, але з часом призводить до перевтоми, порушення сну, серцевих спазмів. Раціоналізація втрат («так треба», «це війна») знижує емоційний біль, проте викликає внутрішнє спустошення і тілесне напруження.

Важливим напрямом психологічної роботи є виявлення провідних механізмів захисту та їх трансформація у зріліші форми — сублімацію, інтелектуальне осмислення, гумор, емпатійне прийняття власних емоцій. Саме розвиток усвідомлення своїх емоцій та безпечних способів їх вираження сприяє зменшенню соматичних симптомів і підвищенню психологічної стійкості.

Для діагностики та профілактики психосоматичних розладів у військовослужбовців доцільно використовувати комплексний підхід: методики визначення психологічних механізмів захисту (Плутчика–Келлермана–Конте, LSI) у поєднанні з симптоматичним опитувальником (SCL-90-R). Результати таких досліджень дають змогу виявити взаємозв'язок між характером захисних механізмів та схильністю до соматизації, визначити чинники психічного перенапруження та підібрати ефективні психокорекційні стратегії.

Профілактика психосоматичних порушень передбачає формування навичок саморегуляції, розвиток психологічної гнучкості та підтримку здорового соціально-психологічного клімату у військовому колективі. Важливо навчати військовослужбовців емоційній грамотності, розпізнаванню власних почуттів і конструктивному вираженню емоцій у стресових ситуаціях.

Психологічні механізми захисту є необхідною частиною системи внутрішньої регуляції військовослужбовця, але їх неусвідомлене або надмірне використання може стати чинником формування психосоматичних розладів. Розуміння цього взаємозв'язку дозволяє підвищити ефективність психологічної підтримки, спрямованої на профілактику соматичних наслідків бойового стресу. Збереження психологічного здоров'я воїна — це не лише запорука його особистої стійкості, а й фактор національної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Варій М. Й. Загальна психологія.: підр. [для студ. вищ. навч. закл.]/ М. Й. Варій – [3-тє вид.]. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 1007 с.– ISBN 978-966-364-817-0
2. ТЕОРІЇ ТА КОНЦЕПЦІЇ ПСИХОСОМАТИЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ / М. Коломоець [та ін.] // Буковинський медичний вісник. – 2008. – Т. 12. – С. 141–144.

Рябчук Анастасія Сергіївна, здобувач вищої освіти факультету педагогічної освіти
Національний університет охорони здоров'я імені П. Л. Шупика, Україна

Науковий керівник: Інжиєвська Леся Анатоліївна, кандидат психологічних наук,
доцент
Національний університет охорони здоров'я імені П. Л. Шупика, Україна

СЕКСУАЛЬНІ ДЕВІАЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

У сучасних умовах соціальної нестабільності, воєнних дій, економічної невизначеності та трансформації суспільних норм проблема сексуальних девіацій набуває особливої актуальності. Кризові впливи істотно змінюють психоемоційний стан молоді, формують підвищений рівень тривожності, посилюють дезадаптивні форми поведінки, що може стати передумовою для розвитку відхилень у сфері сексуальності [7]. Юнацький вік є одним із найбільш вразливих до зовнішніх стресорів, адже саме в цей період відбувається становлення сексуальної ідентичності, інтеграція особистісних, соціальних та емоційних компонентів сексуальної сфери [13]. Недостатній рівень сексуальної культури, відсутність психологічної підтримки та негативний інформаційний вплив часто призводять до формування ризикованої сексуальної поведінки.

Поняття сексуальності у психологічній науці є багатовимірним, охоплює біологічні, психологічні, соціальні та культурні аспекти розвитку особистості. Дослідники підкреслюють, що сексуальність формується впродовж онтогенезу та є інтегрованою системою, що включає сексуальні потяги, емоційність, уявлення, установки та моделі поведінки [24]. Значна частина робіт (З. Фрейд, Г. Аммон, В. Гупаловська та ін.) підкреслює взаємозв'язок між розвитком сексуальності та способом емоційної взаємодії з оточенням, здатністю до близькості, рівнем психічної зрілості та Я-ідентичністю [12; 56].

Сексуальні девіації визначаються як форми сексуальної поведінки, що виходять за межі соціальних, культурних та моральних норм суспільства. Вони можуть проявлятися у зміненій спрямованості сексуального потягу, у використанні нетипових способів отримання сексуального задоволення, а також у ризикових, агресивних чи деструктивних формах сексуальної активності [45]. Серед поширених форм девіантної поведінки в науковій літературі виокремлюють педофілію, садизм, мазохізм, ексгібіціонізм, вуайєризм, фетишизм, порушення сексуальної саморегуляції, а також залежність від порнографії чи секс-онлайн практик [7; 44].

Формування сексуальних девіацій у юнацькому віці значною мірою залежить від низки чинників: емоційної незрілості, порушень психосексуального розвитку, травматичного досвіду, дефіциту сімейної підтримки, кризових умов життя, інформаційного перенасичення та впливу медіаконтенту еротичного або порнографічного характеру [31]. Кризові події — війна, втрата близьких, нестабільність соціальних систем — підвищують рівень стресу й можуть сприяти формуванню дезадаптивних способів регуляції напруги, включаючи девіантні сексуальні прояви [10; 17].

Емпірична частина дослідження була спрямована на вивчення сексуальної поведінки юнаків, рівня їхньої сексуальної тривожності, досвіду сексуального життя та ставлення до власної сексуальності. У роботі застосовано валідні психодіагностичні методики: «Опитувальник девіантної сексуальної поведінки», «Опитувальник досвіду сексу та ставлення до власної сексуальності», а також «Шкалу сексуальної тривожності» (SAS). Це дозволило отримати комплексне уявлення про структуру сексуальних установок і проблемні тенденції у респондентів.

Результати емпіричного аналізу продемонстрували наявність статистично значущого взаємозв'язку між рівнем сексуальної тривожності, незрілістю сексуальної поведінки та схильністю до девіантних форм сексуального реагування. В умовах кризового впливу частина юнаків демонструвала підвищену тривожність, низьку тілесну усвідомленість, нестійку сексуальну ідентичність, що суттєво впливало на їх сексуальну мотивацію та поведінкові прояви [54]. Було виявлено, що високий рівень сексуальної тривожності корелює з униканням інтимних контактів, схильністю до компенсаторних форм сексуальної активності, перебільшенням сексуальних фантазій або деструктивних сценаріїв поведінки.

З метою зниження ризиків девіантної сексуальності та розвитку здорових моделей сексуальної поведінки була розроблена психопрофілактична програма, спрямована на юнаків. Програма включала психоосвітні заняття, роботу над тілесною та емоційною грамотністю, розвиток навичок саморегуляції, формування відповідального ставлення до сексуальної сфери, а також індивідуальні консультаційні компоненти. Особлива увага приділялася питанням сексуальної ідентичності, корекції дисфункціональних установок, тренуванню навичок усвідомленої поведінки, розвитку емпатії та розуміння кордонів [41; 43].

Аналіз динаміки змін після впровадження програми засвідчив позитивні результати. Було зафіксовано зниження рівня сексуальної тривожності, покращення ставлення до власної сексуальності, формування зріліших моделей поведінки та зменшення проявів схильності до девіантної сексуальної активності. Учасники демонстрували зростання інтересу до безпечних форм взаємодії, більшу емоційну стабільність і покращення самооцінки у сфері сексуальних відносин.

Практичні рекомендації, сформульовані на основі дослідження, можуть бути використані психологами, педагогами, соціальними працівниками та консультантами, що працюють із молоддю. До ключових напрямів профілактики відносяться: підвищення рівня сексуальної освіти, впровадження тренінгів із психосексуального розвитку, розвиток комунікативних навичок, інформування щодо ризикових моделей поведінки та формування культури відповідальних сексуальних рішень [45]. Важливо забезпечити міждисциплінарний підхід — співпрацю освітніх закладів, медичних установ, сімейних психологів та соціальних служб.

Таким чином, результати магістерського дослідження підтверджують, що сексуальні девіації у юнацькому віці є багатофакторним явищем, чутливим до кризових впливів. Поєднання теоретичного аналізу та емпіричного дослідження дозволило створити ефективну психопрофілактичну програму, яка довела свою результативність. Отримані дані можуть бути використані для формування системи психологічної підтримки молоді та розвитку здорової сексуальності в умовах суспільної нестабільності.

Список використаних джерел:

1. Гупаловська В. В. Психологічні аспекти формування сексуальності особистості. Збірник наукових праць з психології. 2018. № 2. С. 45–53.
2. Фрейд З. Вступ до психоаналізу. Київ : Основи, 2012. 512 с.
3. Кашпур Ю. В., Горобець О. С. Психологія сексуальності: теоретичні підходи та сучасні інтерпретації. Наукові студії із соціальної та політичної психології. 2020. № 46. С. 120–132.
4. Курган О. М. Психологічні підходи до вивчення сексуальності в сучасних дослідженнях. Актуальні питання психології. 2019. Т. 4. № 1. С. 88–95.
5. Чуприков А. П. Сексуальні девіації: клініко-психопатологічний аналіз. Київ : Здоров'я, 2008. 240 с.
6. Ворнік Б. Є., Кришталь Є. А. Сексологія і сексопатологія. Київ : Медицина, 2015. 368 с.
7. Гошовський Я. Девіантна поведінка: сучасні підходи до аналізу. Соціологія у постмодерному світі. 2017. № 3. С. 55–63.
8. Кушпін В. П. Сексуальні девіації як предмет кримінологічного аналізу. Право і суспільство. 2016. № 4. С. 102–108.
9. Русіна С. В. Роль сексуальної освіти у формуванні здорової сексуальності. Психологічні перспективи. 2021. № 37. С. 134–142.
10. Саричев Я. В., Устенко Р. Л., Сонник Є. Г. Психологічні особливості осіб із сексуальними девіаціями. Клінічна та медична психологія. 2018. № 2. С. 25–34.

Невмержицький В'ячеслав Петрович, здобувач вищої освіти факультету права, публічного управління та національної безпеки
“Поліський національний університет”, Україна

Науковий керівник: Загурська–Антонюк Вікторія Францівна, доктор наук з державного управління, завідувач кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту
“Житомирська політехніка”, Україна

СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ШКОЛЯРІВ

Сучасні українські школярі, особливо учні ліцеїв, стикаються з подвійним тиском: високими академічними вимогами та екзистенційними викликами, пов'язаними з соціально-політичною нестабільністю. Це актуалізує проблему психологічної безпеки – стану захищеності особистості від загроз та страху осуду. Психологічна безпека, що базується на фундаментальній потребі в безпеці (А. Маслоу), є передумовою для успішної соціалізації та самореалізації підлітка.

Важливим внутрішнім ресурсом, що може сприяти задоволенню цієї потреби, є соціальний інтелект (СІ). Однак залишається відкритим питання, які саме його компоненти є дієвими: чи це реальна когнітивна здатність до аналізу соціальних ситуацій (Дж. Гілфорд), чи суб'єктивна самооцінка власної комунікабельності (Шкала Тромсо).

Метою нашого дослідження було емпірично вивчити зв'язок між когнітивним та самооцінковим компонентами соціального інтелекту та рівнем психологічної безпеки учнів ліцею.

Методи та вибірка дослідження. Дослідження проводилось у травні-червні 2025 року на базі екологічного ліцею Житомирського району. Вибірку склали 78 учнів 8-11 класів ($N=78$). Було використано комплекс методик:

- 1) Тест соціального інтелекту Дж. Гілфорда (адаптований візуальний варіант, 14 завдань) для вимірювання когнітивного СІ;
- 2) Опитувальник «Шкала соціального інтелекту Тромсо» (TSIS) (21 твердження) для вимірювання самооцінкового СІ;
- 3) Адаптований опитувальник «Психологічна безпека школяра» (15 тверджень), розроблений на основі теорії потреб А. Маслоу. Статистична обробка включала ANOVA та кореляційний аналіз (r-Пірсона).

Результати дослідження. Порівняльний аналіз виявив статистично значуще ($p=0.031$) зниження рівня психологічної безпеки в учнів 9-го класу ($M=36.4$) порівняно з 8-м ($M=42.9$), що визначає 9-ті класи як "групу ризику", де базова потреба в безпеці фрустрована.

Кореляційний аналіз виявив ключову знахідку дослідження:

1. Існує статистично значущий позитивний зв'язок ($r=0.268$, $p=0.018$) між **когнітивним** соціальним інтелектом (за Дж. Гілфордом) та психологічною безпекою.
2. Зв'язок між **самооцінковим** соціальним інтелектом (за Шкалою Тромсо) та психологічною безпекою виявився статистично **незначущим** ($p=0.466$).

Висновки. Отримані дані свідчать про те, що чинником психологічної безпеки

підлітка в умовах ліцею виступає не його суб'єктивна впевненість у власних комунікативних навичках ("здаватися"), а його **реальна когнітивна здатність** аналізувати соціальні ситуації, розпізнавати мотиви поведінки інших та прогнозувати її наслідки ("розуміти"). Учні, які краще "читають" соціальне середовище, почуваються більш захищено та стабільно.

Цей результат має важливе практичне значення, вказуючи на необхідність зміщення акцентів у психологічній роботі з підлітками від тренування комунікативної впевненості до розвитку навичок когнітивного аналізу соціальних ситуацій.

Мельник Вероніка Ростиславівна, здобувач вищої освіти факультету публічного управління

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Мороз Ігор Іванович, кандидат політичних наук, доцент кафедри, керівник відділу підвищення кваліфікації, перепідготовки та спеціалізації фахівців з ліцензованих освітніх послуг

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

СТРЕС У ЖИТТІ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

У сучасному суспільстві людина щодня стикається з високим темпом життя, постійними змінами, великою кількістю інформації та соціальним тиском. Такі умови призводять до виникнення психоемоційної напруги, що з часом може переходити у стресовий стан. Стрес став невід'ємним супутником цивілізаційного розвитку, впливаючи на здоров'я, працездатність та безпеку людини як у побуті, так і під час подорожей [1].

Поняття «стрес» вперше науково обґрунтував Ганс Сельє, який визначив його як неспецифічну реакцію організму на будь-які зовнішні чи внутрішні подразники, що порушують його рівновагу [2]. Дослідник розділив цей стан на два типи: еустрес (позитивний, який мобілізує сили людини) і дистрес (негативний, який призводить до виснаження). В умовах сучасного життя саме дистрес стає причиною фізичного та психологічного виснаження, тривожності, дратівливості й депресивних розладів [3].

У сфері туризму проблема стресу має особливе значення, адже вона безпосередньо пов'язана з поняттям психологічної безпеки. Працівники туристичної галузі часто працюють у динамічному середовищі, стикаються з непередбачуваними ситуаціями, міжособистісними конфліктами та високим рівнем відповідальності. Це підвищує ризик емоційного вигорання, зниження концентрації уваги та професійної помилковості [4]. Для туристів стрес може виникати через зміну клімату, часових поясів, страх польотів, мовні бар'єри, організаційні збої або розбіжності між очікуваннями та реальністю [5].

Важливим аспектом забезпечення безпеки у туризмі є управління стресом. Психоемоційна стабільність персоналу, зокрема менеджерів, гідів, водіїв і екскурсоводів, є необхідною умовою якісного обслуговування клієнтів та запобігання ризиковим ситуаціям. Дослідники наголошують, що впровадження тренінгів із розвитку емоційного інтелекту, комунікативних навичок і психологічної саморегуляції значно підвищує рівень безпеки туристичних операцій [6].

До ефективних методів подолання стресу належать: регулярна фізична активність, медитація, раціональне планування робочого часу, чергування навантаження та відпочинку, а також підтримка позитивного соціально-психологічного клімату в колективі [7]. Для туристичних компаній важливо створювати умови, що сприяють зниженню напруги серед працівників — запровадження програм психологічної підтримки, організація командних заходів, гнучкий графік і система мотивації [8].

У сучасних дослідженнях підкреслюється необхідність розвитку стресостійкості як ключової професійної компетентності у сфері туризму. Здатність контролювати

емоції, швидко адаптуватися до змін і приймати зважені рішення у складних ситуаціях є запорукою ефективної роботи й безпеки подорожей [9].

Стрес — невід’ємна частина життя сучасної людини, але його вплив можна значно зменшити за умови свідомого ставлення до власного психоемоційного стану та впровадження ефективних стратегій подолання. Для туристичної галузі питання контролю стресу має стратегічне значення, оскільки саме психічна стабільність персоналу й туристів забезпечує безпечне, комфортне та позитивне середовище подорожей.

Список використаних джерел:

1. Мушкевич М. І. Психологія стресу та методи його подолання. — Київ: Центр учбової літератури, 2018. — 216 с.
2. Сельє Г. Стресс без дистресса. — Москва: Прогресс, 1979. — 124 с.
3. Пінчук І. Я. «Стрес як фактор впливу на психоемоційний стан особистості» // Науковий вісник ХДУ. Серія: Психологічні науки. — 2021. — №7. — С. 42–48.
4. Гриньова М. В., Колос О. М. «Психологічна безпека та стресостійкість працівників туристичної галузі» // Вісник КНУКіМ. Серія: Туризм. — 2022. — №3. — С. 88–94.
5. Мельниченко С. В. Безпека в туризмі: навчальний посібник. — Київ: КНТЕУ, 2020. — 268 с.
6. Lazarus R. S., Folkman S. Stress, Appraisal, and Coping. — New York: Springer, 1984. — 456 p.
7. Карпенко О. В. «Методи подолання професійного стресу в туристичній діяльності» // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького ДПУ. — 2020. — №45. — С. 130–137.
8. Черниш Н. І. Психологічні основи професійної діяльності у сфері туризму. — Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2019. — 190 с.
9. Петрова А. О. «Стресостійкість як фактор безпеки працівників туристичної індустрії» // Вісник туризму та сервісу. — 2023. — №2. — С. 52–59.

Якимець Софія Юріївна, здобувачка магістерського рівня вищої освіти
філософського факультету, кафедри психології
Львівський національний університет ім. Івана Франка, Україна

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОПІНГОВИХ СТРАТЕГІЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ПРОЦЕСІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Актуальність. Високий рівень психотравматизації військовослужбовців та необхідність психологічної реабілітації є викликом для багатьох спеціалістів з психічного здоров'я. Необхідність розуміння внутрішніх механізмів копінгу для підвищення успішності відновлення вимагає детального вивчення цієї теми. Військовослужбовці перебувають в середовищі з підвищеною ризиком до стресу, бойового стресу та морального травмування, тому важливим є дослідити які стратегії для подолання вони використовують, щоб впоратися з проблемами. Вивчення факторів вибору копінг стратегій допомагає прогнозувати поведінку та формувати позитивні механізми, що критично важливо для зниження впливу бойового стресу та підвищення ефективності військових.

Мета дослідження. Метою дослідження стало вивчення процесів за допомогою яких військовослужбовці намагаються впоратись зі стресом та дослідження впливу адаптивних чи дезадаптивних копінгових стратегій на психологічний стан досліджуваних.

Об'єкт та предмет дослідження. Об'єктом дослідження є вплив вибору копінгових стратегій на психологічне благополуччя, стрес військовослужбовців. Предмет – копінгові стратегії військовослужбовців, котрі проходять психологічну реабілітацію.

Виклад основних положень. Військовослужбовці перебувають в середовищі, яке несе підвищений рівень до стресу, бойового стресу, розвитку морального травмування та посттравматичного стресового розладу (далі ПТСР) [1]. Стрес, який виникає виключно у військових легко розпізнати, оскільки він часто приймає форму бойового стресу – вимоги вчиняти дії, які можуть забрати життя іншої людини, або ж ризик втратити власне життя. Бойовий стрес є основною причиною розвитку гострих стресових та посттравматичних стресових розладів. Він розглядається як дистрес – стан, що має негативний вплив на організм та психіку людини [2].

Роль військовослужбовця у бойовому середовищі має велике значення у розробці психологічних інтервенцій, адже різні військові спеціальності стикаються з різними стресорами. Наприклад, бойові медики надають невідкладну медичну допомогу в умовах сильного стресу та обмежених ресурсів, підпадаючи під загрозу власному життю. Надання допомоги пораненим та необхідність приймати швидкі медичні рішення, які визначають смерть чи життя для пораненого, створюють особливі умови для виникнення психологічних труднощів [3]. Пілоти БПЛА (безпілотних літальних апаратів) спостерігають наслідки своїх дій у режимі реального часу, що може бути пов'язано з психологічним впливом, схожим до вбивства з великої фізичної відстані. Вони можуть переживати “екзистенційний конфлікт” та “почуття провини”, а також моральну травму [4].

Вибір копінг-стратегій є важливим фактором, який визначає, чи зможе людина впоратись з наслідками травми та чи є можливість ймовірних позитивних прогнозів [5]. Копінгові стратегії поділяються на адаптивні та дезадаптивні. Адаптивні копінгові стратегії сприяють благополуччю та здоров'ю. У військових до них відносять: віру, як посилення мотивації до бою; переоцінку ситуації – більш позитивне переосмислення негативних подій; соціальну залученість та підтримку [6]. Важливим чинником у формуванні адаптації є психологічна стійкість, яка сприяє прийняттю адаптивних копінгових стратегій [7]. Натомість дезадаптивні копінгові стратегії забезпечують лише тимчасове полегшення, але з часом посилюють стрес і можуть призвести до розладів (депресії, ПТСР, тривожного розладу). До них належать: негативні переконання щодо себе, заперечення, дисоціація та вживання речовин, що викликають залежність (алкоголь, наркотики). Неадаптивна поведінка суттєво корелює з симптомами стресу, тривоги та депресії [8].

Виділяють найбільш поширені стратегії серед військових: активне подолання, яке характеризується безпосереднім вирішенням проблеми, тобто застосуванням дій, спрямованих на зміну ситуації, яка викликає стрес; використання соціальної підтримки – проведення часу з близькими [9].

Ще одним важливим аспектом психічного здоров'я військовослужбовців є посттравматичне зростання [5]. На нього найбільше впливають загальний рівень соціальної підтримки та копінг-стратегія позитивної переоцінки ситуації. Ознаки зростання включають: гордість за свої дії, переосмислення бойових дій як подоланого досвіду, стійкість до майбутніх стресорів.

Ефективне подолання ситуації (адаптивні стратегії), дозволяють вирішити проблему, мобілізувати ресурси та рухатися вперед, тоді як неконструктивні стратегії (дезадаптивний копінг) можуть здаватися короточасним полегшенням, але з часом призводять до виснаження ресурсів, що в довгостроковій перспективі може підсилювати труднощі.

Висновок. Огляд теоретичних аспектів стресу та копінгових стратегій серед військовослужбовців, підтверджує, що цілеспрямовані когнітивні, поведінкові та емоційні зусилля для управління стресом, є визначальним фактором у психологічній адаптації особистості до складних життєвих обставин. На вибір копінгових стратегій впливають психологічні ресурси людини. Психологічна стійкість відіграє вирішальну роль, оскільки якщо у військових високий рівень цього фактору, вони будуть використовувати більш адаптивні копінгові стратегії. Копінг-поведінка та стратегії відіграють важливу роль під час психологічного відновлення військовослужбовців.

Список використаних джерел:

1. Andrew Flood, Richard J. Keegan, Cognitive Resilience to Psychological Stress in Military Personnel. *Front. Psychol.*, 16 March 2022. Sec. Performance Science, Volume 13 - 2022. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.809003>
2. О. Блінов, Психологія бойового стресу. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.04 – медична психологія. – Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, Київ, 2020.
3. Russell, Dale & Russell, Cristel & Chen, Hsi & Cacioppo, Stephanie & Cacioppo, John. (2019). To What Extent Is Psychological Resilience Protective or Ameliorative: Exploring the Effects of Deployment on the Mental Health of Combat Medics. *Psychological Services*. 18. 10.1037/ser0000343.
4. Joseph O. Chapa (2017) Remotely Piloted Aircraft, Risk, and Killing as Sacrifice: The Cost of Remote Warfare, *Journal of Military Ethics*, 16:3-4, 256-271, DOI: 10.1080/15027570.2018.1440501

5. Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Олійник В.О. Теоретичні основи посттравматичного зростання військовослужбовців – учасників бойових дій : метод. посіб. К. : ТОВ «7БЦ», 2023. 148 с.
6. Synne L Dyvik, Julia Welland, War Ink: Sense-Making and Curating War through Military Tattoos, *International Political Sociology*, Volume 12, Issue 4, December 2018, Pages 346–361, <https://doi.org/10.1093/ips/oly018>
7. Zou, M., Liu, B., Ji, J., Ren, L., Wang, X., & Li, F. (2024). The Relationship Between Negative Coping Styles, Psychological Resilience, and Positive Coping Styles in Military Personnel: A Cross-Lagged Analysis. *Psychology Research and Behavior Management*, 17, 13–21. <https://doi.org/10.2147/PRBM.S447096>
8. Cohen-Louck, Keren & Iluz, Yakov. (2025). Tattooing Among Combat Soldiers as a Coping Resource With Their Military Service Experiences. *Stress and health : journal of the International Society for the Investigation of Stress*. 41. e70018. 10.1002/smi.70018.
9. Prykhodko, Ihor & Matsehora, Yanina & Bielai, S & Hunbin, K & Kalashchenko, Svitlana. (2019). CLASSIFICATION OF COPING STRATEGIES INFLUENCING MENTAL HEALTH OF MILITARY PERSONNEL HAVING DIFFERENT COMBAT EXPERIENCE. *Georgian medical news*. 130-135.

Слобожан Олена Андріївна, здобувач вищої освіти факультету « Права, публічного управління та національної безпеки» ,спеціальність «Психологія»

Поліський національний університет, Україна

Науковий керівник: Гречуха Ірина Анатоліївна, доктор філософії, доцент кафедри психології

Поліський національний університет, Україна

ТЕХНОЛОГІЇ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ ІЗ ЛІТНІМИ ЛЮДЬМИ, ЯКІ МАЮТЬ ПОРУШЕННЯ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ

Люди літнього віку дуже часто стикаються із низкою проблем психологічного спрямування, зокрема тих, які стосуються порушень їх емоційної сфери. Такі порушення найчастіше пов'язуються із віковими змінами у протіканні психічних процесів. Літні люди можуть переживати емоції розчарування, стани відчаю, ізоляваності. Такі стани у особистості можуть детермінуватися такими чинниками, як: звуження соціальних контактів, зниженням настрою та фізичної активності через особливості віку. Відповідно, емоційна сфера літніх людей може характеризуватися депресивними проявами, нездатністю людини адаптувати свою поведінку та діяльність відповідно до життєвої ситуації [1].

Прикметно, що негативні прояви у емоційній сфері особистості літнього віку можуть також зумовлюватися зниженням позитивного емоційного фону через вихід на пенсію, пов'язуватися із переживаннями самотності, відчаю, жалю, самозвинувачення із приводу втрати близьких людей, можуть супроводжуватися емоціями відчаю або жалю через фізичні недуги тощо [1].

Із огляду на це, емоційна сфера людей літнього віку, які мають її порушення, потребують кваліфікованої психологічної допомоги. Основною метою психологічної підтримки людей похилого віку у питанні оптимізації їх емоційної сфери та психічного здоров'я загалом є вирішення психологічних проблем, пов'язаних із труднощами в міжособистісних стосунках, а також глибоких особистих проблем людей літнього віку.

До числа ефективних технологій підтримки емоційної сфери людей похилого віку, які допомагають оптимізувати їх емоційну сферу, сприяють самовираженню, зниженню стресу та напруги, відносимо тренінгові заняття, арт-терапію, кінотерапію, музикотерапію, вокалотерапію, танцювальну терапію, психогімнастику, бібліотерапію, імотерапію, кольоротерапію, аромотерапію, фототерапію та казкотерапією. Розглянемо їх детальніше.

Тренінгові заняття – проводиться із групою літніх людей, які мають порушення у емоційній сфері. Її мета – допомога у досягненні емоційного благополуччя, формування позитивних установок літніх людей нього інших членів сім'ї; Окрім того, цей вид терапії спрямований на те, щоб допомогти людям літнього віку та їхнім сім'ям ефективно співпрацювати всім членам родини один із одним, що сприяє формуванню належного рівня психологічного клімату [6].

Арт-терапія як «лікування» творчістю. Через вивільнення емоцій (позитивних або ж негативних) в роботі із візерунком, кольором, глиною, пластиліном, солоним тістом

люди літнього віку мають можливість подолати апатію, покращити настрій та емоційний фон загалом, оптимізувати свою самооцінку [2].

Мемуаротерапія. Фіксація власних спогадів може бути потужним психотерапевтичним інструментом, який може вилікувати людину з депресії, заохочувати її активно вибирати та читати літературу, працювати в архівах та зустрічах з людьми.

Музикотерапія. Впливаючи на людські емоції, музика здатна стабілізувати настрій, гармонізувати стан, допомагає заспокоїтися, знизити рівень тривожності літніх людей. У процесі взаємодії зі літніми людьми із метою стабілізації їх емоційної сфери найчастіше використовується музика для релаксації (звуки лісу, моря, вітрів тощо) та прослуховування класичної музики [4].

Вокалотерапія – це досить простий та ефективний спосіб впливати на емоційну сферу людей літнього віку у позитивному аспекті. Вокалотерапія гармонізує настрій, підвищує тон життя, сприяє формуванню більш позитивного ставлення до себе та до оточуючих тощо. Груповий спів об'єднує і наповнює людей позитивними та незабутніми емоціями [4].

Танцювальна терапія дозволяє людям літнього віку відновлювати рухову активність через танець, приймати своє тіло, подолати комунікативні бар'єри, зняти напруження через вплив різноманітних стерс-факторів, вивільнити емоції та почуття [1].

Кінотерапія. Під час перегляду людина сприймає фільм через призму власної особистості, аналізує своє життя, свої емоції та стани крізь призму ставлення до персонажів кіно. Літнім людям, які працюють у групі із метою гармонізації їх емоційного стану, доцільно запропонувати до перегляду фільми, які є своєрідною ілюстрацією до життя цього покоління. Перегляд допоможе удосконалити навички саморефлексії, глибше зрозуміти самоцінність особистості для самої себе. За цих умов улюблений фільм стає важливим фактором стабілізації емоційної сфери людей літнього віку [6].

Психогімнастика. Основою психогімнастики як чинника гармонізації емоційної сфери людей літнього віку є взаємодія, основою якої є можливість самовираження у рухах, міміці, пантомімі. Психогімнастичні вправи спрямовані на зменшення напруги, зниження комунікативних бар'єрів учасників між собою, допомагає формуванню здатності особистості висловлювати свої почуття [6].

Бібліотерапія у контексті підтримки й гармонізації емоційної сфери людей літнього віку у формі групової роботи передбачає читання вголос, а також індивідуальне читання. Така терапія виступає фактором психічного балансу для людей літнього віку, покращити їх емоційний стан, сприяє формуванню мотивації до нових досягнень, допомагає сформувати бажання жити та спілкуватися. Крім того, існує клінічна бібліотерапія, під час якої терапевт вибирає книги відповідно до проблеми клієнта, і це гармонізує його стан у позитивному аспекті [3]

Усі вище зазначені технології психокорекційної роботи вже довели свою ефективність і активно використовуються фахівцями. Як можна відзначити інноваційні методи психосоціальної роботи, мандалотерапії, метод підтвердження, метод роботи з метафоричними асоціативними картками [5].

Мандалотерапія. Робота з Мандалою допомагає особистості набути цілісності, відновити гармонію в душі. Застосування методу не має обмежень, індивідуальні та

групові форми роботи можливі. Техніка використання цієї технології у питанні гармонізації емоційної сфери людей літнього віку дуже проста: людині потрібно намалювати коло, вказати точку в центрі кола і почати малювати фарбами або олівцями, зосереджуючись на проблемі, яку потрібно вирішити [4].

Афірмації – це короткі фрази, що містять словесну формулу, яка з кількома повторами фіксують необхідні емоції у підсвідомості людини, допомагаючи покращити її психоемоційний стан, стимулюючи позитивні зміни в житті. У процесі роботи людей похилого віку запрошують ознайомитись з можливими варіантами використання афірмацій, які можуть бути корисними в цій життєвій ситуації та вибрати 1-2 твердження. Перед групою постає завдання: вимовляти вибрані афірмації щодня 20 разів на день [6].

Метафоричні асоціативні карти – це проєктивний метод роботи, що допомагає гармонізувати емоційний стан людей літнього віку. Робота із метафоричними картами допомагає клієнту усвідомити проблему, моделюючи різні ситуації, здійснити пошук ресурсів, стимулює вирішення конфліктів, допомагає розвитку творчого ставлення до життя, допомагає сформуванню позитивне мислення.

Отже, технології психорекційної роботи (тренінгові заняття, арт-терапія, музикотерапія, кольоротерапія, вокалотерапія, бібліотерапія, кінотерапія та ін.) відіграють важливу роль в оптимізації їх емоцій, почуттів та переживань людей літнього віку, допомагають знизити рівень тривожності, напруги, сприяють формуванню почуття безпеки у стресових ситуаціях, є чинниками гармонізації психічного (соматичного) здоров'я особистості загалом.

Список використаних джерел:

1. Атаманчук Н.М. *Технології використання арт-практик у роботі з літніми особами*. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (29 листоп. 2021 р.). К.: ІПООД імені І. Зязюна НАПН України, 2021. С. 27-34. URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/handle/PoltNTU/10027> (дата доступу: 13.11.2025).
2. Бондар К.М., Чарієва О.А. Вплив арт-терапії на психоемоційний стан осіб поважного віку. *Вісник Донецький національний університет імені Василя Стуса*. Серія «Психологічні науки», 2023. DOI:10.31558/2786-8745.2023.1(2).2. URL: <https://jvestnik-psychological.donnu.edu.ua/article/view/14260> (дата доступу: 13.11.2025).
3. Демиденко Н. Бібліотерапія як метод психопрофілактики та психологічної реабілітації: вітчизняний і зарубіжний досвід. *Вісник «Національний університет оборони України»*, 2025. DOI:10.33099/2617-6858-2025-84-2-44-51. URL: <https://visnyk.nuou.org.ua/article/view/320452> (дата доступу: 13.11.2025).
4. Добровольська Р.О. Музична терапія як здоров'язберігаюча технологія в освіті: український досвід. *Інклюзія і суспільство*. 2023. DOI:10.32782/2787-5137-2023-3-4. URL: <https://journals.kpdi.in.ua/index.php/inclusion-society/article/view/64> (дата доступу: 13.11.2025).
5. Коваленко О.Г., Кравцова Т.Г. *Ефективна комунікація з літніми людьми та збереження власного психологічного здоров'я за стресових умов (пандемія COVID-19): Програма семінару-практикуму*. Київ: ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/726300/1/program_sem_pract2021.pdf (дата доступу: 13.11.2025).
6. «Психологічна допомога для літніх людей з інвалідністю: турбота, яка справді важлива». Приватний пансіонат «Турбота про близьких», Львів. (остання публікація: 2025). URL: <https://dom-prestarelih.lviv.ua/uk/statti/237-psikhologichna-dopomoga-dlya-litnikh-lyudej-z-invalidnistyu-turbota-yaka-spravdi-vazhliva> (дата доступу: 13.11.2025)

Вітюк Марія Сергіївна, здобувач вищої освіти психологічного факультету
Національний університет «Одеська Юридична Академія», Україна

Науковий керівник: Ташматов В'ячеслав Абдулайович, доцент кафедри
психології

Національний університет «Одеська Юридична Академія», Україна

ФЕНОМЕН СПОКІЙНОГО ЛІДЕРСТВА У ТВАРИН: ЗООПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОВЕДІНКИ (KING CHARLES ІЗ КИТАЙСЬКОГО ПРИТУЛКУ)

Вступ. У XXI столітті соціальні мережі стали не лише простором розваг, а й джерелом нових феноменів у поведінці тварин. Одним із таких прикладів став пес із китайського притулку на ім'я King Charles (Changmao), який набув світової популярності завдяки своїй спокійній та врівноваженій поведінці.

На відео, що зібрали сотні мільйонів переглядів, він зупиняє конфлікти між собаками без жодної агресії, використовуючи лише впевнену позу, погляд і легкий дотик лапою.

Актуальність дослідження. Феномен спокійного лідерства у тварин викликає значний інтерес як у зоопсихології, так і у практичній поведінковій екології. Розуміння того, як певні індивіди проявляють стабільність, спокій та вплив на групову поведінку, дозволяє краще інтерпретувати соціальні взаємодії у популяціях тварин. На прикладі King Charles із китайського притулку можна вивчити механізми лідерства, які формуються незалежно від зовнішніх умов утримання, а також визначити, як спокійний лідер впливає на стрес, активність та взаємодію інших тварин у групі. Такі дослідження мають практичне значення для удосконалення методів поведінкової корекції, управління групами тварин у притулках та забезпечення їх психологічного благополуччя.

Проблема дослідження. Проблема дослідження полягає у недостатньому вивченні механізмів спокійного лідерства у тварин та його впливу на поведінку групи. Незважаючи на наявність окремих спостережень, бракує системного аналізу, який би дозволив зрозуміти, як індивіди на кшталт King Charles із китайського притулку формують стабільну соціальну структуру та зменшують рівень стресу у оточуючих тварин. Це ускладнює розробку ефективних методів управління групами та покращення психологічного благополуччя тварин у штучних умовах.

Мета дослідження. Розкрити феномен поведінки King Charles з точки зору зоопсихології та проаналізувати, які механізми ієрархії, комунікації й соціальної регуляції виявляються у цьому випадку.

Сутність дослідження. Отже, зоопсихологія – галузь, що має прикладний аспект для практичної психології, об'єктом якої є психічна діяльність тварин, тобто весь комплекс проявів поведінки і психіки, єдиний процес психічного відображення як продукт зовнішньої активності тварин [1].

Класичні дослідження К. Лоренца показали, що у групових тварин формується ієрархічна структура з чітко визначеним лідером, або «альфа-індивідом». Лідерство у тварин може проявлятися двома способами: через силу й агресію, або через соціальний авторитет та впевненість, що знижують рівень напруги в групі.

Також у працях І. Павлова розкрито значення умовних рефлексів і соціального навчання, а досліди Г. Харлоу довели важливість емоційного контакту та безпечного середовища для розвитку стабільної поведінки.

Аналіз поведінки King Charles. У поведінці пса King Charles простежуються класичні ознаки альфа-поведінки, проте без агресивних проявів. Його дії можна пояснити через поняття емоційної регуляції, соціального контролю та невербальної комунікації. Таким чином, Changmao демонструє тип “ненасильницького альфа-лідерства”, що базується на внутрішній упевненості, стабільності та спокої. Це свідчить про високий рівень адаптації й соціальної зрілості тварини.

Символічний аспект феномену. Зоопсихологічно поведінка King Charles може тлумачитися як емоційна регуляція групи через присутність авторитетного індивіда. Однак цей феномен має і глибший, символічний вимір: він показує, що справжнє лідерство — це не контроль через страх, а стабільність, яка народжує довіру. Такі приклади важливі й для розуміння соціальної поведінки людини: у людських колективах, як і у зграях тварин, ефективне управління часто базується не на примусі, а на спокої, послідовності та внутрішній силі.

Висновки. Поведінка King Charles демонструє новий тип тваринного лідерства — домінування без агресії, що сприяє зниженню рівня конфліктів у групі. Зоопсихологічний аналіз показує, що подібні прояви формуються на основі інстинктивних механізмів соціальної регуляції та підкріплюються емоційною стабільністю індивіда. Феномен Changmao має не лише біологічне, а й гуманістичне значення, адже він підтверджує, що справжня сила може бути спокійною, а авторитет — існувати без примусу.

Список використаних джерел:

1. Яцина, О. Ф. Зоопсихологія : навч.-метод. посіб. / О. Ф. Яцина. – Ужгород : Говерла, 2010. С.5
2. Москалець, В. П. Зоопсихологія та порівняльна психологія [текст] : підручник / В. П. Москалець. – Вид. 2-ге, перероб. і допов. – Київ : Ліра-К, 2020.
3. Яцина, О. Ф. Зоопсихологія : навч.-метод. посіб. / О. Ф. Яцина. – Ужгород : Говерла, 2010.

Моргунська Наталія Григорівна, здобувач вищої освіти факультету « Права, публічного управління та національної безпеки», спеціальність «Психологія»
Поліський національний університет, Україна

Науковий керівник: Гречуха Ірина Анатоліївна, доктор філософії,
доцент кафедри психології
Поліський національний університет, Україна

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ УЯВЛЕНЬ ПРО МАЙБУТНЄ У СВІДОМОСТІ ЛЮДЕЙ ЗРІЛОГО ВІКУ

Загальновідомо, що картина майбутнього визначається як система уявлень, цінностей, перспектив, які допомагають визначати життєвий шлях особистості, відчуття нею реалізованості собою та своїм життям, можливість оцінювати свої якості, здібності, життєві перспективи, що сприяють формуванню уявлень про своє майбутнє. Для кожної особистості поняття «картина майбутнього» має суто індивідуальний та неповторний зміст і наповнення [4; 5].

З'ясовано, що на формування картини майбутнього у свідомості осіб зрілого віку мають такі детермінанти, як прагнення до самореалізації, бажання приносити користь іншим [1; 3]. Окрім того, на формування картини майбутнього у свідомості людей зрілого віку впливають і такі чинники, як дія стрес-факторів через реалії війни [6].

Із огляду на це, непередбачувані та тривожні події у житті особистості формують почуття тривожності, невпевненість у собі, у своїх якостях, зумовлюють внутрішні конфлікти, негативні очікування та установки щодо можливості втілювати свої плани у життя, заважають повноцінно реалізуватися у особистісній та професійній сфері, переживати позитивні емоції та психологічне благополуччя загалом [6].

Із урахуванням вищезазначеного, нами були розроблені рекомендації, спрямовані на формування позитивного образу майбутнього:

1. Розвивайте здібності до самоаналізу та емоційного інтелекту. Для цього зупиніться та просто поміркуйте над тим, що ви найбільше цінуєте та любите у вашому партнері, приятелі чи родичі. Це наповнить вас вдячністю та сфокусує увагу на позитивних моментах, про які ви думаєте. Висловіть партнеру, другу або родичу свої відчуття — це розфарбує його день позитивними емоціями. Побачивши його щиру посмішку, ви відчуєте себе щасливими, адже позитивні емоції заразливі [5; 6].

2. Виявляйте альтруїзм та допомагайте іншим. Запропонуйте діяльну допомогу чи слушну пораду у конкретній життєвій ситуації. Це надзвичайно дієвий спосіб усвідомити власну самоцінність, знайти душевний спокій, виявляти емпатію до оточуючих. Це одна із умов досягнення емоційного благополуччя, що формує реалістичні уявлення особистості про свої позитивні якості та вміння [1; 2; 3].

3. Для того, щоб зрозуміти свої думки та відчуття, хоча б один раз на день спробуйте рухатись повільніше, дві-три хвилини. Нехай ваші думки уповільняться, насолоджуйтеся тим, що відбувається навколо, залишіться наодинці з почуттями. В таких умовах можна оптимально проаналізувати та скоригувати свої плани на майбутнє [7].

4. Створіть позитивне ставлення до майбутнього. Позитивні емоції – це прямий шлях до щастя. Варто починати свій день із установки на щасливе майбутнє. Озвучте все те, що вам необхідно для досягнення щастя у житті. Такий метод є ефективною психотерапією депресивних станів та афірмацією на позитивне бачення майбутнього [7; 8].

5. Зробіть життя різноманітним. Внесіть позитивні емоції у своє повсякденне життя: скуштуйте нові страви, придбайте альбом улюбленої музичної групи, сходите у кіно. Постійно змінюйте щось у своєму житті — хай це будуть дрібниці, але саме вони формують ваш настрій, життєвий шлях і щастя [8].

Отже, для формування позитивних уявлень про картину майбутнього у зрілому віці доцільно аналізувати минулий досвід, свої успіхи й невдачі, сильні та слабкі сторони — щоб навчитися об'єктивно оцінювати оптимальні способи розв'язання життєвих проблем. Також варто брати участь у тренінгах особистісного зростання, заняттях із розвитку емоційного інтелекту, що сприяють саморефлексії та формуванню позитивних установок і планів на майбутнє.

Список використаних джерел:

1. Park, K. W., Kim, T. T., et al. *Altruism, helping, and volunteering: pathways to well-being in late life*. Journal of Aging Studies, 2013. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23324536> (дата звернення: 13.11.2025).
2. Altruistic Attitudes Among Older Adults: Examining Construct Validity and Measurement Invariance of a New Scale. *The Journals of Gerontology: Psychological Sciences*, 2020. URL: <https://academic.oup.com/innovateage/article/5/1/igaa060/6007491> (дата звернення: 13.11.2025).
3. Identity, Civic Engagement, and Altruism: A Phenomenological Exploration of Activity Engagement in Older Adults. *The Gerontologist*, 2019. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32178556> (дата звернення: 13.11.2025).
4. Попович І. С. *Психологічне благополуччя особистості*. Одеса: ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2014. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/3225> (дата звернення: 13.11.2025).
5. Psychological features of motivation for altruistic behavior of an individual in the context of transactional analysis. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Psychology Series*, 2024. URL: <https://psychology.bulletin.knu.ua/en/article/view/3727> (дата звернення: 13.11.2025).
6. Карамушка Л. М. *Психологічні наслідки війни: ризики для психічного здоров'я особистості*. Київ, 2022. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21STR=pspo_2022_7_5 (дата звернення: 13.11.2025).
7. Мірошник З. М. *Психологічні засади позитивного мислення та афірмацій у дорослому віці*. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2019. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/3512> (дата звернення: 13.11.2025).
8. Students' Orientation to the Past, Present, and Future and Its Dependence on Their Way of Self-Affirmation. *Linguistics and Culture Review*, 2023. URL: <https://lingcure.org/index.php/journal/article/view/1586> (дата звернення: 13.11.2025).

Литвиненко Софія Іванівна, студентка 2 курсу,
факультету психології, політології та соціології
НУ «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна

Науковий керівник: Будяченко Ольга Миколаївна, канд.юрид.наук, доцент,
доцент кафедри психології
НУ «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна

ЩОДО ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІСІ

Період підліткового віку є одним із найважливіших етапів становлення особистості, коли активно формуються соціальні, моральні та гендерні орієнтири індивіда. Процес гендерної соціалізації визначає засвоєння підлітком суспільних норм, цінностей і моделей поведінки, характерних для певної статі. У сучасних умовах цей процес набуває особливої складності через зміну традиційних уявлень про гендер та активний вплив цифрового простору [1].

Підлітковий вік є сенситивним періодом для формування гендерної ідентичності, адже саме в цей час відбувається осмислення власного «Я» та соціальної ролі у суспільстві. Сучасні тенденції розвитку суспільства демонструють переорієнтацію з традиційних моделей «маскулінності» та «фемінності» на більш гнучкі й варіативні прояви гендеру [2]. Це проявляється у зростанні рівня толерантності до гендерної різноманітності, поширенні ідей рівноправ'я, розвитку інклюзивних практик в освіті.

Водночас у сучасному інформаційному середовищі з'являються ризики для гармонійної гендерної соціалізації. Надлишок інформації, суперечливі медіамоделі та соціальні мережі часто формують викривлені уявлення про гендерні ролі. Підлітки, не маючи достатнього життєвого досвіду, можуть потрапляти під вплив крайніх або спотворених ідеологічних поглядів, що призводить до внутрішньої дезорієнтації, емоційної нестабільності та труднощів у самоприйнятті [3].

Особливу роль у процесі гендерної соціалізації відіграє сім'я. Саме родина є первинним осередком засвоєння соціальних норм і зразків поведінки. Однак у сучасних реаліях спостерігається трансформація сімейних ролей, що також впливає на сприйняття підлітками моделей жіночності та чоловічності. Важливо, щоб дорослі не нав'язували стереотипних уявлень, а сприяли формуванню у дитини поваги до різних проявів гендерної ідентичності [4].

Не менш важливим агентом соціалізації є освітній простір, де підлітки взаємодіють з однолітками та педагогами. Освітні заклади мають створювати безпечне психологічне середовище, що сприяє розвитку емпатії, самоповаги та відповідального ставлення до власної ідентичності. Психологи та педагоги повинні бути підготовленими до роботи з питаннями гендеру, вміти запобігати дискримінації та булінгу на основі гендерних відмінностей [5].

Таким чином, гендерна соціалізація підлітків у сучасному суспільстві є багатовимірним процесом, який поєднує як позитивні тенденції – розширення прав і можливостей, – так і певні ризики, пов'язані з інформаційною перенасиченістю, соціальними стереотипами та нестабільністю цінностей. Психологічна підтримка,

просвітницька діяльність та створення інклюзивного середовища є важливими умовами гармонійного формування гендерної ідентичності підлітків.

Список використаних джерел:

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: науково-метод посібник. К: ІЗМН, 1998. 204 с.
2. Власова О.І. Педагогічна психологія : навч. посібник. Київ : Либідь, 2005. 400 с.
3. Жембій, І.І. Психологічні особливості гендерної ідентичності у підлітковому віці : дипломна робота бакалавра / І. І. Жембій. Одеса, 2023. 54 с.
4. Зінченко, Т.П. Соціально-психологічні чинники формування гендерних стереотипів зовнішності. [Дис. канд. психол. наук. Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України]. 2021. 233 с.
5. World Health Organization. *Gender and Adolescence: Global Evidence Review*. Geneva: WHO, 2021. URL: <https://iris.who.int/>

Савронь Наталія Миколаївна, магістрантка спеціальності 053 «Психологія»
Львівський національний університет імені Івана Франка

Я-КОНЦЕПЦІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Наростаючі темпи розвитку людства зумовлюють масштабні зміни у всіх сферах життєдіяльності людини: політичній, соціальній й культурній, трудовій, комунікативній та особистісній. Глобальні та локальні трансформаційні процеси, пандемії, збройні конфлікти створюють нову життєву реальність, яка вимагає від особистості швидких змін та адаптації, здатності ефективно функціонувати в динамічних умовах.

За таких обставин людині необхідно швидко пристосовуватись, знаходити нові форми взаємодії й самовираження, водночас зберігаючи цілісність, ідентичність та психологічне благополуччя. Тому питання підтримання цілісності «Я» та адаптивного функціонування особистості набуває особливої наукової й гуманістичної значущості.

Довготривала війна в Україні зруйнувала звичний уклад життя мільйонів людей, спричинила масові втрати, вимушене переселення, травматичний досвід бойових дій і окупації. Водночас вона стала потужним чинником переосмислення цінностей, ідентичності та життєвих пріоритетів, активізувала процеси самопізнання, самозбереження та адаптації. Тому проблема збереження психологічної стійкості, внутрішньої цілісності та позитивної Я-концепції, які забезпечують ефективну саморегуляцію, підтримку психічного здоров'я й здатність до конструктивного подолання життєвих труднощів, є особливо актуальною.

Основним елементом особистості є Я-концепція – центральне психічне утворення, яке забезпечує внутрішню узгодженість особистості, сприяє збереженню стійкості її поведінки та реакцій, визначає здатність до адаптації та самоактуалізації. Іншими словами, Я-концепція — це система уявлень людини про саму себе, яка включає її когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти і визначає самооцінку, ідентичність та життєві орієнтири.

Поняття Я-концепції вивчалось в межах різних психологічних напрямків, які внесли свій вклад в дослідження структури, функцій та механізмів формування «Я»: З. Фройд, К. Юнг, Е. Еріксон, К. Роджерс, А. Маслоу, У. Джеймс, Р. Бернс, Ч. Кулі, Дж. Мід та інші [1, 4]. У вітчизняній психології значний внесок у вивчення самосвідомості зробили С. Максименко, М. Боришевський, П. Чамата, І. Пасічник, О. Гуменюк М.Г. Ярошевський та інші [1, 5].

Високий рівень розвитку Я-концепції, ступінь її усвідомленості і гармонійності сприяє формуванню психологічної стійкості особистості, забезпечуючи її внутрішню узгодженість, впевненість у собі та здатність до саморегуляції.

Психологічна стійкість, як одна з психологічних характеристик особистості, характеризує здатність людини протистояти негативним чинникам, зберігати та підтримувати психологічне благополуччя для ефективного функціонування і подолання стресових ситуацій, забезпечує гнучку переоцінку внутрішніх переконань для підтримки психологічної рівноваги [2, 6].

В науковому середовищі не існує на даний час чіткого визначення поняття «психологічна стійкість», часто воно є синонімом до таких понять як «стресостійкість», «резилієнтність», «адаптаційний потенціал» «ресурсність» тощо [3, 7]. Тому психологічну стійкість прийнято розглядати як комплексну систему взаємопов'язаних особистісних характеристик, які забезпечують адаптативність та ефективне функціонування людини. Сюди відносяться життєстійкість, стресостійкість, ресурсність особистості, її здатність до адаптації та відновлення

Психологічна стійкість формується на основі біологічних характеристик особистості (гормональний фон, особливості функціонування нервової системи, фізичний стан тощо), психологічних характеристик особистості (рівень самоусвідомлення, емоційна регуляція, Я-концепція, особистісні ресурси, мотиваційно-ціннісна сфера тощо) під впливом сімейної системи, соціального середовища та життєвого досвіду [2].

Проведені дослідження життєстійкості та резилієнтності, як окремих взаємопов'язаних компонентів психологічної стійкості, показали наявність відмінності у змісті та механізмах прояву [2, 7].

Ключовими компонентами життєстійкості, як здатності особистості до продуктивного функціонування у стресових та невизначених умовах, є самоставлення, прагнення до самореалізації, автономія, цілі і цінності, самооцінка, задоволеність життям залученість і контроль [6].

Резилієнтність, як динамічний процес позитивної адаптації у важких умовах, базується в основному на когнітивній гнучкості, умінні інтегрувати досвід, мобілізувати внутрішні і зовнішні ресурси та оновлювати їх.

Ключові компоненти життєстійкості та резилієнтності, які є складовими психологічної стійкості, тісно взаємопов'язані з особливостями Я-концепції, яка являється ядром особистості. Цілісність, позитивність та гармонійність уявлень людини про себе впливають на спосіб сприймання та переживання життєвих труднощів, рівень суб'єктивного контролю, здатність до саморегуляції та готовність до конструктивного подолання стресових впливів. Самооцінка, самоприйняття, ціннісні орієнтації та усвідомлення власних можливостей, що входять до Я-концепції, формують внутрішню опору особистості, сприяють збереженню психологічної та мобілізації ресурсів у кризових ситуаціях. Таким чином, Я-концепція значною мірою детермінує формування психологічної стійкості особистості.

Список використаних джерел:

1. Жигайло Н. І., Шибрук О. В. Проблема феномену та структури «Я-концепції» особистості в контексті поглядів вітчизняних і зарубіжних дослідників. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2014. Вип. 26. С. 70–74. URL: <https://surli.cc/juvmjx>
2. Зошій І.В. Психологічна стійкість особистості в екстремальних умовах життєдіяльності. *Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія*. 2024. №2 (4). С. 104-108. URL: <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/pp/article/view/2891>
3. Мельничук І.Я. Теоретико-методологічні основи розвитку та корекції резильєнтності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Наукові записки. Серія: Психологія*. 2025. Випуск 2 (4). С. 82 – 87. URL: <https://journals.cusu.in.ua/index.php/psychology/article/view/469/442>
4. Ткачук С. Психологічний аналіз самостворення позитивної Я-концепції. *Психологія і суспільство*. 2003. №3. С. 107–113. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/29693/1/%d0%a2%d0%ba%d0%b0%d1%87%d1%83%d0%ba.pdf>

5. Чайка Г.В. Я-концепція як структурно-динамічний аспект поняття «Я» в працях українських і зарубіжних дослідників. *Актуальні проблеми психології*. 2016. том 14. №11. С. 196-211. URL: <https://files.core.ac.uk/download/pdf/132487864.pdf>
6. Чиханцова О.А. Психологічна стійкість особистості в умовах екстремальних соціальних викликів: емпіричне дослідження у контексті сучасної кризи. *Серія: Психологія*. Випуск 3. С. 38 – 43. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746719/1/%D0%A7%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%BD%D1%86%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%9E.%D0%90._%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F.pdf
7. Шпак М.М. Стресостійкість особистості в дискурсі сучасних психологічних досліджень. *Габітус: науковий журнал. Гельветика*. 2022. Вип. 39. С. 199-203. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/27825>

СЕКЦІЯ 26.**МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я**

Гончар Дар'я Тарасівна, здобувач вищої освіти медичного факультету
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, Україна

Гомонілова Марія Романівна, здобувач вищої освіти медичного факультету
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, Україна

Баштанова Анастасія Олегівна, здобувач вищої освіти медичного факультету
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, Україна

АНАЛІЗ ПАТОГЕНЕТИЧНИХ АСПЕКТІВ НЕАЛКОГОЛЬНОГО СТЕАТОГЕПАТИТУ, ПОСТНЕКРОТИЧНОГО ЦИРОЗУ ПЕЧІНКИ ТА ХВОРОБИ ВІЛЬСОНА-КОНОВАЛОВА: ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Актуальність

Неалкогольний стеатогепатит (НАСГ), постнекротичний цироз печінки та хвороба Вільсона-Коновалова є провідними патологіями гепатобіліарної системи, що асоціюються з високою поширеністю метаболічних розладів, вірусних інфекцій та генетичних дефектів [2, 3]. У контексті глобального зростання ожиріння та метаболічного синдрому, НАСГ стає домінуючою причиною хронічних захворювань печінки, тоді як постнекротичний цироз часто є наслідком вірусних гепатитів В і С, а хвороба Вільсона – рідкісним аутосомно-рецесивним розладом метаболізму міді [4, 5]. Порівняльний аналіз цих нозологій є актуальним для диференційної діагностики, прогнозування перебігу та оптимізації терапевтичних стратегій, враховуючи їхню мультифакторну етіопатогенетичну природу [1].

Методи та матеріали

Дослідження базується на систематичному огляді літератури, що включав аналіз наукових джерел з баз даних PMC, ScienceDirect та монографій з патологічної анатомії. Використано ключові терміни: "non-alcoholic steatohepatitis etiology", "post-necrotic cirrhosis pathogenesis", "Wilson disease morphology". Обрано 5 первинних джерел для синтезу даних щодо етіології, патогенезу, морфології, клінічних проявів, лабораторних маркерів, ускладнень та прогнозу. Аналіз проводився за допомогою порівняльного методу з акцентом на ключові диференційні ознаки.

Результати

Етіологія НАСГ є мультифакторною, з домінуючими ролями інсулінорезистентності, абдомінального ожиріння, гіперліпідемії, генетичних варіантів (наприклад, PNPLA3) та дієтичних факторів (висококалорійна дієта з надлишком вуглеводів і жирів) [2]. Постнекротичний цироз переважно асоційований з хронічними вірусними інфекціями (гепатит В/С), токсинами, аутоімунними процесами (аутоімунний гепатит), метаболічними розладами (гемохроматоз) та холестатичними

захворюваннями (первинний склерозуючий холангіт) [3]. Хвороба Вільсона-Коновалова – генетична патологія, зумовлена мутаціями гена АТР7В (аутосомно-рецесивне успадкування, частота алелів 1:100), що порушує екскрецію міді [4, 5].

Патогенез НАСГ характеризується синергією факторів: інсулінорезистентність індукує *de novo* ліпогенез, ліпотоксичність, окисний стрес, мітохондріальну дисфункцію та дисбіоз кишкового мікробіому, з активацією зірчастих клітин і фіброзом [2]. У постнекротичному цирозі первинний некроз гепатоцитів призводить до екстрацелюлярного накопичення колагену, гіалуронової кислоти та протеогліканів, руйнування часточкової архітекτονіки, холестазу та замісного фіброзу [3]. Для хвороби Вільсона патогенетичним ядром є дефект АТР7В, що спричиняє акумуляцію міді, генерацію активних форм кисню (реакція Фентона), гепатоцитарне пошкодження, гемоліз та екстрагепатичні ураження (мозок, очі) [4, 5].

Морфологічно НАСГ проявляється гідропічною дистрофією гепатоцитів, плямистими/мостовими некрозами, апоптозом (тільця Каунсільмена), інфільтрацією порталних трактів, гіперплазією клітин Купфера та холестазом [2]. Постнекротичний цироз – макронодулярний (вузли >3 мм), з мостовим фіброзом між порталними трактами та центральними венами [3]. У хворобі Вільсона – спектр від стеатозу з вакуолізацією ядер до хронічного гепатиту з тільцями Маллорі, цирозу та мідних депозитів (виявляються родаміном/орсеїном); екстрагепатично – атрофія базальних гангліїв, кільця Кайзера-Флейшера [4, 5].

Клінічні прояви НАСГ включають втому, біль у правому підребер'ї, гепатомегалію, жовтяницю, асоційовані з метаболічним синдромом [2]. Постнекротичний цироз на ранній стадії – нудота, анорексія, діарея; на пізній – жовтяниця, асцит, енцефалопатія, гепаторенальний синдром, ендокринні (гінекомастія) та шкірні (судинні зірочки) порушення [3]. Хвороба Вільсона маніфестує в 6-40 років печінковими (жовтяниця) або нейропсихічними (тремор, психоз) симптомами [4, 5].

Лабораторні дані НАСГ: підвищені АЛТ/АСТ, γ -ГТП, білірубін; знижений альбумін, подовжений протромбіновий час [2]. Для цирозу – аналогічні маркери з гістологічним підтвердженням фіброзу [3]. Хвороба Вільсона: гіпоцерулоплазміємія (<20 мг/дл), гіперкупрурія (>40 мкг/24 год), підвищена печінкова мідь (>250 мкг/г); виявлення кілець Кайзера-Флейшера [4, 5].

Ускладнення НАСГ: фіброз, цироз, портална гіпертензія, гепатоцелюлярна карцинома, асцит, енцефалопатія [2]. Цирозу: асцит, кровотечі з варикозних вен, печінкова/ниркова недостатність [3]. Хвороби Вільсона: неврологічні (дистонія), психіатричні (депресія), гемолітична анемія, остеопороз [4, 5].

Прогноз НАСГ сприятливий при ранній інтервенції (стабілізація), але прогресує до цирозу без лікування [2]. Цироз несприятливий, з ризиком недостатності та карциноми, часто вимагає трансплантації [3]. Хвороба Вільсона – сприятлива з хелаторами (D-пеніциламін) або трансплантацією [4, 5].

Висновки

Етіопатогенетичні механізми НАСГ та постнекротичного цирозу частково перетинаються (метаболічні/запальні фактори), тоді як хвороба Вільсона вирізняється генетичним дефектом мідного метаболізму [1-5]. Морфологічні та клінічні маркери дозволяють диференціацію, з акцентом на мідні депозити для Вільсона. Прогноз

оптимальний для Вільсона при терапії, найгірший – для цирозу. Рекомендовано мультидисциплінарний підхід для профілактики ускладнень.

Список використаних джерел:

1. Moga T. V., Stanciu C., Stratina E., Girleanu I., Singear A.-M., Sfarti C., Trifan A. Diagnostic Modalities of Non-Alcoholic Fatty Liver Disease: From Biochemical Biomarkers to Multi-Omics Non-Invasive Approaches // Diagnostics. 2022. Vol. 12, no. 2. Art. no. 407. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8871209/>.
2. Liver Cirrhosis – an overview//ScienceDirect Topics. <https://www.sciencedirect.com/topics/medicine-and-dentistry/liver-cirrhosis>.
3. Кумар В., Аббас А. К., Фаусто Н., Астер Дж. К. Основи патології захворювань по Роббинсу та Котрану : в 3 т. Т. 1. М. : Логосфера, 2014. 624 с.
4. Кумар В., Аббас А. К., Фаусто Н., Астер Дж. К. Основи патології захворювань по Роббинсу та Котрану : в 3 т. Т. 1. М. : Логосфера, 2016. 616 с.

Комнацька Валерія Володимирівна, здобувачка вищої освіти,
6 курс медичного факультету
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна

БІОМАРКЕРИ ДЛЯ РАННЬОЇ ДІАГНОСТИКИ ХВОРОБИ АЛЬЦГЕЙМЕРА

Хвороба Альцгеймера (ХА) є найпоширенішою причиною деменції у людей похилого віку, а її рання діагностика залишається одним із ключових викликів сучасної неврології. Ранні біомаркери дозволяють виявити патологічні зміни за десятиліття до появи когнітивних симптомів, що відкриває можливості для своєчасного лікування та участі пацієнтів у клінічних дослідженнях [1].

Одним із найбільш вивчених напрямів є аналіз амілоїдних та тау-білкових біомаркерів. Співвідношення A β 42/40 у плазмі крові є раннім індикатором амілоїдної патології, яка може розвиватися за 15–20 років до клінічної маніфестації хвороби [2]. Зниження рівня A β 42 при одночасному підвищенні рівня A β 40 корелює з результатами амілоїд-ПЕТ.

Фосфорильований тау-білок, зокрема p-tau181 і p-tau217, продемонстрував високу чутливість і специфічність для діагностики ранньої ХА. За даними сучасних досліджень, p-tau217 здатний відрізнити хворобу Альцгеймера від інших нейродегенеративних станів з точністю понад 92% [3].

Іншим важливим показником нейродегенерації є нейрофіламенти легкого ланцюга (NfL). Зростання рівня NfL у плазмі крові спостерігається за 10 років до появи перших когнітивних порушень, що робить його перспективним маркером для раннього скринінгу групи ризику [4].

Важливу роль у ранній діагностиці відіграють методи візуалізації. Амілоїд-ПЕТ та тау-ПЕТ дозволяють візуалізувати патологічні білкові накопичення, тоді як МРТ з аналізом атрофії медіальної скроневої частки відображає структурні зміни мозку. Сучасні алгоритми штучного інтелекту здатні аналізувати МРТ-зображення та виявляти ранні ознаки нейродегенерації з точністю понад 90% [5].

Перспективним напрямом є поєднання плазмових біомаркерів та штучного інтелекту. Такі підходи дозволяють створювати індивідуальні профілі ризику, прогнозувати темпи прогресування захворювання та підвищувати точність скринінгу на доклінічній стадії [6].

Таким чином, сучасні біомаркери відкривають нові можливості для ранньої діагностики хвороби Альцгеймера. Їхнє впровадження у клінічну практику сприятиме своєчасному лікуванню, покращенню якості життя пацієнтів та оптимізації клінічних досліджень, спрямованих на пошук ефективних терапевтичних стратегій.

Список використаних джерел:

1. Jack C. R., Jr., Bennett D. A., Blennow K., et al. NIA-AA Research Framework: Toward a biological definition of Alzheimer's disease. *Alzheimer's & Dementia*. 2018. Vol. 14, No. 4. P. 535–562.
2. Schindler S. E., Bollinger J. G., Ovod V., et al. High-precision plasma β -amyloid 42/40 predicts current and future brain amyloidosis. *Neurology*. 2019. Vol. 93, No. 17. P. e1647–e1659.

3. Palmqvist S., Janelidze S., Quiroz Y. T., et al. Discriminative accuracy of plasma p-tau217 for Alzheimer disease vs other neurodegenerative disorders. *JAMA*. 2020. Vol. 324, No. 8. P. 772–781.
4. Preische O., Schultz S. A., Apel A., et al. Serum neurofilament dynamics predict neurodegeneration and clinical progression in presymptomatic Alzheimer's disease. *Nature Medicine*. 2019. Vol. 25. P. 277–283.
5. Liu S., Liu S., Cai W., et al. Deep learning–based detection of Alzheimer's disease using structural MRI. *Radiology*. 2021. Vol. 300, No. 3. P. 635–645.
6. Hampel H., Vergallo A., Schulte C., et al. Blood biomarkers for Alzheimer's disease: mapping the road to the clinic. *Nature Reviews Neurology*. 2021. Vol. 17. P. 327–344.

Братанич Катерина Олександрівна, здобувачка вищої освіти медичного факультету
Ужгородський національний університет, Україна

Науковий керівник: Ростока Лариса Михайлівна, канд. мед. наук, доцент, доцент
кафедри біохімії та фармакології
Ужгородський національний університет, Україна

БІОХІМІЧНІ ЗМІНИ МЕТАБОЛІЗМУ ПРИ ЦУКРОВОМУ ДІАБЕТІ 5 ТИПУ

Вступ. Діабет 5-го типу (ЦД5), який тепер офіційно визнаний Міжнародною федерацією діабету у 2025 році, є окремою формою важкого інсулінодефіцитного діабету, який виникає внаслідок хронічного дефіциту поживних речовин, зокрема білково-енергетичної недостатності, в дитячому та підлітковому віці [1]. Це в свою чергу впливає на розвиток підшлункової залози та її здатність секретувати інсулін, що призводить до його великої потреби в організмі та відсутності належної регуляції рівня глюкози [1]. На відміну від аутоімунного походження ЦД1 та переважної інсулінорезистентності ЦД2, ЦД5 також характеризується наявною, але зниженою С-пептидною відповіддю, відсутністю аутоімунних маркерів та стійкістю до кетозу при значній гіперглікемії [2]. Це захворювання вражає приблизно 20–25 мільйонів людей у всьому світі, непропорційно поширене серед худих молодих людей переважно з низьким індексом маси тіла, особливо чоловіків (85% випадків), що свідчить про сильний зв'язок з гендерно-специфічною вразливістю [3].

Мета роботи. Проаналізувати зміни в метаболічному обміні при цукровому діабеті 5 типу.

Матеріали і методи дослідження. Проведено контент-аналіз сучасної наукової літератури на платформах Google Scholar, PubMed та Scopus.

Результати. У пацієнтів із діабетом 5 типу спостерігається низка специфічних метаболічних відмінностей, що чітко відрізняють його від діабету 2 типу [4]. Насамперед виявлено значне зниження секреторної активності β -клітин підшлункової залози, яке зумовлює глибокий дефіцит інсуліну вже на ранніх етапах розвитку захворювання. На відміну від класичного перебігу діабету 2 типу, де початково переважає інсулінорезистентність, а виснаження β -клітин формується поступово, при цукровому діабеті 5 типу первинним патогенетичним механізмом є саме недостатність інсулінової секреції [4]. Водночас у цих пацієнтів практично не виявляється інсулінорезистентність, а периферичне поглинання глюкози навіть перевищує показники, характерні для хворих на діабет 2 типу. Важливим є й той факт, що ендогенне утворення глюкози у печінці суттєво знижене, що свідчить про мінімальну участь цього органа у формуванні гіперглікемії натще [2]. Додатково результати магнітно-резонансної томографії та спектроскопії демонструють значно нижчі рівні вісцеральної жирової тканини та ліпідної інфільтрації печінки, тоді як для діабету 2 типу такі зміни є типовими. Сукупність цих даних свідчить про унікальний метаболічний профіль діабету 5 типу, що характеризується первинною дисфункцією β -клітин при збереженій чутливості до інсуліну та низькому рівні жирової дистрофії печінки [5].

Висновок. Цукровий діабет 5 типу має унікальні метаболічні характеристики, до яких належать: глибокий дефіцит секреції інсуліну, збережену чутливість тканин до нього та низькі показники вісцерального і печінкового жиру [6]. Ці особливості відрізняють його від інших типів діабету та потребують окремих діагностичних і терапевтичних підходів, зокрема правильно підібрана дієта з достатньою калорійністю, високоякісним білком, складними вуглеводами та мікронутрієнтами сприяє відновленню метаболічних процесів, зменшує ризик ускладнень і поступово нормалізує роботу підшлункової залози [1].

Список використаних джерел:

1. Prajitno JH, Sutanto H. Type 5 diabetes as a growing malnutrition driven health crisis in low and middle income countries. 2025;24(2):162.
2. Abdul Jalal MJ. Type 5 diabetes: Silent starvation echoes through the modern age. 2025;4(2):67-74.
3. International Diabetes Federation. The IDF diabetes atlas. 2025.
4. Lontchi-Yimagou E, Dasgupta R, Anoop S, et al. An Atypical Form of Diabetes Among Individuals With Low BMI. 2022;45(6):1428-1437.
5. Wadivkar P, Jebasingh F, Thomas N, et al. Classifying a distinct form of diabetes in lean individuals with a history of undernutrition: an international consensus statement. 2025;13(10):e1771-e1776.
6. Misra A, Joshi S, Mithal A. Malnutrition-related diabetes mellitus: Rushing toward "type 5" amid unresolved questions and limited evidence. 2025;19(5):103250.

Богач Софія Юріївна, здобувач вищої освіти медичного факультету
Вінницький національний медичний університет ім М. І. Пирогова, Україна

Данюк Анастасія Олександрівна, здобувач вищої освіти медичного факультету
Вінницький національний медичний університет ім М. І. Пирогова, Україна

Науковий керівник: Пірвердісва Ірина Сергіївна, асистент кафедри
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова, Україна

ВАКЦИНАЦІЯ ОЧИМА СТУДЕНТІВ: ОБІЗНАНІСТЬ, СТАВЛЕННЯ ТА РИЗИКИ

Вакцинація - це одне з найважливіших досягнень в галузі медицини, яке дозволило зменшити ризик виникнення важких інфекційних захворювань та поширення епідемії. Дослідження також спрямоване на дослідження міфів [1], які призводять до зменшення рівня щеплень.

Метою нашого дослідження є оцінити наскільки студенти ВНМУ ім. М.І. Пирогова та їхні сім'ї обізнані щодо вакцинації та можливих ризиків і побічних ефектів при відмові від щеплень, а також причини відмови від вакцинації.

В результаті нашого дослідження було опитано 160 студентів 1-6 курсів усіх факультетів Вінницького національного університету ім. М.І. Пирогова показало високий рівень вакцинації та загалом позитивне (81,5%) (рис.1) ставлення до щеплень. Зокрема, 94,2% опитаних є вакцинованими, а 83,3% зазначили, що всі члени їхніх сімей також вакциновані. Більшість (63,5%) не відчули жодного дискомфорту після вакцинації, тоді як 36,5% зазнали очікуваних побічних реакцій, серед яких найпоширенішими були біль у місці ін'єкції (56,6%), підвищення температури (44,6%) та м'язова слабкість (42,2%). Незважаючи на побічні реакції більшість респондентів ставляться до вакцинації позитивно чи нейтрально, лише 3,2% висловили негативне ставлення, яке найчастіше пояснюють страхом перед побічними ефектами, можливим ослабленням імунітету та ризиком розвитку інших захворювань (наприклад, аутизмом). Водночас 96,1% (рис.2) студентів обізнані про ризики відмови від вакцинації, а 39,4% робили додаткові щеплення поза обов'язковим календарем. Значна частина респондентів (92,3%) (рис.3) вважає, що необхідна додаткова інформаційна робота щодо вакцинації, що свідчить про важливість просвітницьких заходів для підвищення рівня довіри та поінформованості серед української молоді.

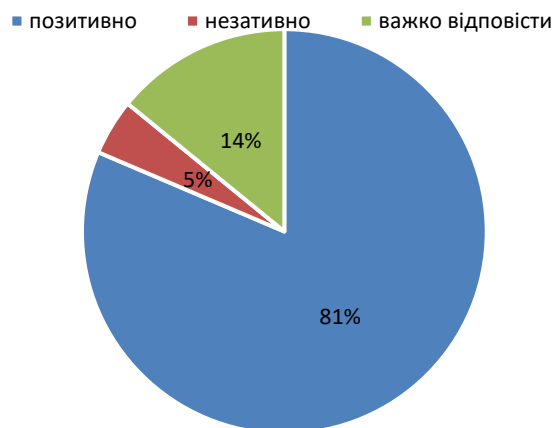

Рис. 1. Як ви ставитесь до вакцинації?[2]

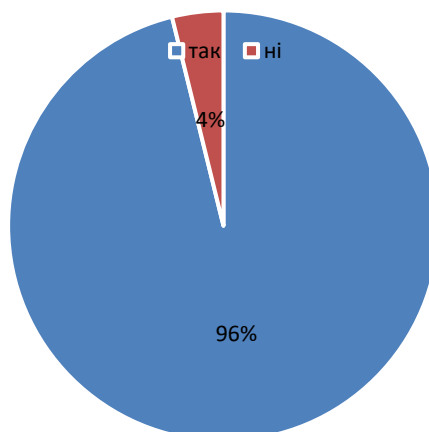

Рис. 2. Чи ознайомлені Ви з ризиками, які можуть виникнути при відмові від вакцинації?[2]

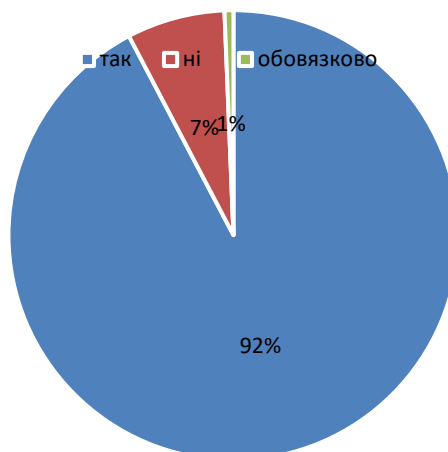

Рис. 3. Чи потрібна на Вашу думку додаткова обізнаність про вакцинацію?[2]

Отже, вакцинація є одним з найефективніших методів профілактики виникнення інфекційних захворювань, який допомагає зменшити розвиток ускладнень та кількість смертей. Незважаючи на те, що сучасні вакцини проходять ретельний контроль та багаторівневі випробування, частина суспільства скептично ставиться до вакцинації через поширення міфів, які не мають медичного обґрунтування. Високий рівень вакцинації забезпечить створення колективного імунітету, контроль над хворобами та захистить майбутні покоління від інфекційних захворювань.

Список використаних джерел:

1. Moz.gov.ua. URL: <https://moz.gov.ua/uk/9-mifiv-pro-vakcinaciju> (дата звернення: 09.11.2025).
2. Грузєва Т., Литвинова Л., Гутор Т. Методичні основи організації біостатистичних досліджень.. Біостатистика. Грузєва Т. С., Лехан В. М., Огнев В. А. Та ін.; за заг. Ред. Грузєвої Т. С.. Вінниця : Нова Книга, 2020. 384 с. / Т. Грузєва. Вінниця : Нова Книга, 2020. С. 384.

Горнило Вероніка Тарасівна, здобувач вищої освіти медичного факультету
Ужгородський національний університет, Україна

Науковий керівник: Литвак Юлія Володимирівна, канд.мед.наук., доцент
кафедри анатомії людини та гістології
*Медичний факультет ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

ВПЛИВ SARS-COV-2 НА НЮХОВУ СИСТЕМУ ЛЮДИНИ: ПАТОГЕНЕТИЧНІ ТА МОРФОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Вступ. Порушення нюху (аносмія) є одним із найчастіших проявів COVID-19. Симптом може з'являтися на ранніх етапах інфекції SARS-CoV-2 і в частини пацієнтів бути єдиним проявом, ускладнюючи діагностику. Патологічні механізми втрати нюху включають запалення слизової носа, ураження нюхового епітелію та потенційне пошкодження центральних структур мозку. Поствірусна аносмія є провідною причиною тривалої втрати нюху у дорослих. Новий вірус SARS-CoV-2, ймовірно, має подібний нейротропний механізм. Повідомляється, що понад дві третини інфікованих відзначали втрату нюху або смаку, навіть за відсутності інших симптомів.

Мета роботи. Проаналізувати патогенетичні та морфологічні аспекти ураження нюхової системи людини при інфекції SARS-CoV-2.

Результати.

SARS-CoV-2 і носова порожнина

SARS-CoV-2 належить до β -гену родини коронавірусів і має близько 82% генетичної подібності з SARS-CoV. Вірус проникає в клітини через шипоподібний білок S, що зв'язується з рецептором ACE2 і активує TMPRSS2 [1]. Через анатомічні особливості нюхового нерва SARS-CoV-2 може потрапляти до центральної нервової системи через решітчасту пластинку. Найвища концентрація вірусу виявляється у носовій порожнині, первинному місці інфекції. Початковими мішенями є келихоподібні та війчасті клітини слизової оболонки носа [2]. Постінфекційна аносмія розвивається внаслідок ушкодження нюхового епітелію або порушення центральної обробки нюхових сигналів.

Патогенетичні механізми ураження

Можливі механізми розвитку аносмії поділяють на кондуктивні (обструктивні) та сенсориневральні [3]. Кондуктивна аносмія виникає через порушення носового дихання або набряк слизової. Сенсориневральна аносмія зумовлена ураженням нюхових сенсорних нейронів (OSN) і може бути тривалою [1]. Пошкодження нюхового епітелію призводить до поствірусної аносмії, що зберігається після зникнення риніту [4–5]. Ретроградне поширення вірусу до CNS через нюховий нерв може пояснювати центральні прояви дисфункції нюху [1].

Морфологічні зміни

SARS-CoV-2 проникає через ACE2, який експресується у келихоподібних і війчастих клітинах слизової оболонки носа, а також у підтримуючих клітинах і стовбурових клітинах нюхового епітелію [1,2,4]. Локальні імунні відповіді обмежують вірусну реплікацію, залучаючи CD4⁺, CD8⁺ Т-клітини та NK-клітини [1]. Зменшена

кількість OSN і метапластичний плоский епітелій підтверджують сенсориневральний внесок у дисфункцію нюху [4–5].

Епідеміологічні дані

Аносмія спостерігається у 33,9–68% пацієнтів у Європі та США, рідше в Китаї. Жінки частіше страждають на порушення нюху, більшість пацієнтів мають одночасно порушення смаку. Симптом з'являється через 4–5 днів після інфекції і зазвичай триває близько 9 днів, з відновленням у 98% випадків протягом 28 днів [3].

Висновки. Дисфункція нюху у COVID-19 зумовлена комбінацією кондуктивних порушень, ураження нюхового епітелію та потенційного пошкодження CNS. Тривалість та відновлення нюху залежать від тяжкості локального та центрального ураження: у більшості пацієнтів аносмія тимчасова, у деяких можливе тривале порушення [1,3].

Список використаних джерел:

1. Mao L, Jin H, Wang M, Hu Y, Chen S, He Q, et al. Neurologic manifestations of hospitalized patients with coronavirus disease 2019 in Wuhan, China. *JAMA Neurol* 2020. <https://doi.org/10.1001/jamaneurol.2020.1127>. [Apr 10. [Epub ahead of print]].
2. Sungnak W, Huang N, Bécavin C, Berg M, Queen R, Litvinukova M, et al. SARS-CoV2 entry factors are highly expressed in nasal epithelial cells together with innate immune genes. *Nat Med* 2020;26:681–7. <https://doi.org/10.1038/s41591-020-0868-6>.
3. Klopfenstein T, Kadiane-Oussou NJ, Toko L, Royer PY, Lepiller Q, Gendrin V, et al. Features of anosmia in COVID-19. *Med Mal Infect* 2020. <https://doi.org/10.1016/j.medmal.2020.04.006>. [pii: S0399-077X(20)30110-4, Apr 17. [Epub ahead of print]].
4. Moein ST, Hashemian SMR, Mansourafshar B, Khorram-Tousi A, Tabarsi P, Doty RL. Smell dysfunction: a biomarker for COVID-19. *Int Forum Allergy Rhinol* 2020. <https://doi.org/10.1002/alr.22587>. [Apr 17. [Epub ahead of print]].
5. Beltrán-Corbellini Á, Chico-García JL, Martínez-Poles J, Rodríguez-Jorge F, Natera-Villalba E, Gómez-Corral J, et al. Acute-onset smell and taste disorders in the context of Covid-19: a pilot multicenter PCR-based case-control study. *Eur J Neurol* 2020. <https://doi.org/10.1111/ene.14273>. [Apr 22. [Epub ahead of print]].

Крамар Анна Миколаївна, студентка четвертого курсу медичного факультету
Одеський Національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Рибін Андрій Ігорович, доктор медичних наук, професор
кафедри онкології, реконструктивної хірургії, радіології та радіаційної медицини
Одеський Національний медичний університет, Україна

ВПЛИВ ХРОНІЧНОГО ЗАПАЛЕННЯ НА РОЗВИТОК ПУХЛИН ЖІНОЧОЇ СТАТЕВОЇ СИСТЕМИ

Актуальність

Згідно з даними ВООЗ, злоякісні новоутворення жіночих статевих органів залишаються серед провідних причин онкологічної смертності. У сучасних дослідженнях дедалі більше уваги приділяється ролі хронічного запалення як тригера канцерогенезу. Тривале ушкодження тканин, стимуляція імунної відповіді та вивільнення прозапальних медіаторів створюють умови для мутацій, ангіогенезу й проліферації клітин, що сприяє злоякісній трансформації.

Мета роботи:

Проаналізувати роль хронічного запалення у розвитку пухлин органів жіночої репродуктивної системи та визначити основні механізми цього процесу.

Механізми запального канцерогенезу.

Хронічне запалення активує транскрипційні фактори NF- κ B та STAT3, які регулюють експресію генів, відповідальних за клітинну проліферацію, виживання та ангіогенез. Постійна присутність цитокінів, таких як IL-6, TNF- α , IL-1 β , стимулює продукцію реактивних форм кисню (ROS) і азоту (RNS), що ушкоджують ДНК і викликають генетичну нестабільність.

Такі умови знижують ефективність апоптозу, сприяють епітеліально-мезенхімальному переходу (EMT) та неоангіогенезу — ключовим процесам у прогресії пухлин.

Клінічні приклади.

Хронічний цервіцит і персистенція ВПЛ підвищують ризик інтраепітеліальної неоплазії та раку шийки матки.

Ендометріоз характеризується хронічною активацією макрофагів і локальним запаленням, що створює умови для розвитку ендометріюідного раку яєчників.

Хронічний ендометрит може призводити до гіперплазії ендометрію й аденокарциноми.

Сальпінгіти та інші запальні захворювання органів малого таза змінюють мікрооточення, підвищуючи ризик неоплазій.

Імунологічні та гормональні аспекти.

Під дією хронічного запалення відбувається пригнічення протипухлинного імунітету, зокрема активності NK-клітин. Додатково гормональні зміни (гіперестрогенія, порушення метаболізму естрогенів) посилюють проліферацію клітин у присутності запалення, особливо в ендометрії та яєчниках.

Профілактика та лікувальні перспективи.

Рання діагностика та лікування хронічних запальних процесів.

Контроль інфекцій, що передаються статевим шляхом (*Chlamydia trachomatis*, HPV).

Використання протизапальних препаратів та антиоксидантів як потенційних засобів хіміопрофілактики.

Перспективними напрямками є модуляція імунної відповіді та інгібітори сигнальних шляхів NF- κ B, JAK/STAT.

Висновки.

1. Хронічне запалення відіграє ключову роль у розвитку злоякісних новоутворень жіночої статеві системи через активацію прозапальних цитокінів, оксидативний стрес і порушення апоптозу.

2. Вчасне виявлення та усунення хронічних запальних процесів може істотно знизити ризик онкопатології.

3. Подальші дослідження спрямовані на розробку протизапальних і імунотерапевтичних стратегій профілактики та лікування онкогінекологічних захворювань.

Список використаних джерел:

1. Balkwill F., Mantovani A. Inflammation and cancer: back to Virchow? — *Lancet*, 2001; 357(9255): 539–545.
2. Coussens L.M., Werb Z. Inflammation and cancer. — *Nature*, 2002; 420(6917): 860–867.
3. Shacter E., Weitzman S.A. Chronic inflammation and cancer. — *Oncology (Williston Park)*, 2002; 16(2): 217–226.
4. Viganò P. et al. Endometriosis and ovarian cancer: epidemiology, molecular mechanisms and prevention. — *Best Pract Res Clin Obstet Gynaecol*, 2018; 51: 68–91.
5. BOO3. Global strategy to accelerate the elimination of cervical cancer as a public health problem. — WHO, 2020.
6. Романов А.І. та співавт. Хронічне запалення як фактор канцерогенезу в гінекології. — *Онкогінекологія*, 2021; №3: 25–31.

Крамар Анна Миколаївна, студентка четвертого курсу медичного факультету
Одеський Національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Рибін Андрій Ігорович, доктор медичних наук, професор
кафедри онкології, реконструктивної хірургії, радіології та радіаційної медицини
Одеський Національний медичний університет, Україна

ГЕНЕТИЧНІ МУТАЦІЇ ПРИ ЕПІТЕЛІАЛЬНОМУ РАКУ ЯЄЧНИКІВ

Актуальність.

Епітеліальний рак яєчників (ЕРЯ) є однією з найпоширеніших злоякісних пухлин жіночої статеві системи та провідною причиною смерті серед гінекологічних онкопатологій. Через відсутність специфічних симптомів і ефективних методів скринінгу більшість випадків виявляється на III–IV стадіях. Вивчення генетичних мутацій, що лежать в основі ЕРЯ, має вирішальне значення для ранньої діагностики, прогнозування перебігу хвороби та вибору персоналізованого лікування.

Мета роботи:

Проаналізувати основні генетичні мутації, асоційовані з розвитком епітеліального раку яєчників, та їх роль у патогенезі й терапевтичних підходах.

Основна частина

1. Генетичні особливості ЕРЯ

Епітеліальний рак яєчників є гетерогенною групою пухлин, до якої належать серозний, ендометріїдний, муцинозний і світлоклітинний типи. Найчастіше зустрічається високоградусний серозний рак (HGSC), що характеризується значною генетичною нестабільністю.

Основними генетичними подіями при ЕРЯ є:

Мутації в генах BRCA1 та BRCA2 — виявляються у 15–20% пацієнток. Вони порушують механізм репарації дволанцюгових розривів ДНК шляхом гомологічної рекомбінації. Такі пухлини є чутливими до платинових препаратів і PARP-інгібіторів.

TP53 — мутації цього гена зустрічаються у понад 95% випадків HGSC і призводять до втрати контролю над клітинним циклом та апоптозом.

PTEN — ураження цього гена характерне для ендометріїдних карцином, що знижує регуляцію шляху PI3K/AKT.

KRAS і BRAF — мутації часто трапляються у муцинозних пухлинах, активують сигнальний шлях MAPK, що стимулює проліферацію.

ARID1A — характерна для світлоклітинних та ендометріїдних типів; її втрата призводить до змін хроматинової структури та аномальної експресії генів.

2. Спадкові мутації та синдроми

Приблизно 20–25% усіх випадків ЕРЯ мають спадкову природу. Найвідомішими є:

Синдром спадкового раку молочної залози та яєчників (HBOC), зумовлений мутаціями BRCA1/2.

Синдром Лінча (мутовані MSH2, MLH1, MSH6), що підвищує ризик ендометріального та яєчникового раку.

RAD51C/D, BRIP1, PALB2 — рідкісні, але значущі мутації, пов'язані з дефектом репарації ДНК.

3. Молекулярні механізми

Більшість виявлених мутацій порушують шляхи:

Репарації ДНК (BRCA1/2, RAD51, BRIP1).

Контролю клітинного циклу (TP53, RB1).

Сигнальних шляхів росту (PI3K/AKT, MAPK).

Регуляції хроматину (ARID1A, SMARCA4).

Ці порушення сприяють неконтрольній проліферації, ухиленню від апоптозу, ангиогенезу та метастазуванню.

4. Клінічне значення мутацій

BRCA1/2-позитивні пухлини є чутливими до PARP-інгібіторів (олапариб, нірапариб, рюкпариб).

Визначення мутацій дозволяє проводити генетичний скринінг у родичів, що має значення для профілактики.

Вивчення молекулярного профілю пухлини сприяє персоналізованому підбору терапії.

Висновки

1. Генетичні мутації відіграють ключову роль у виникненні та прогресуванні епітеліального раку яєчників.

2. Найчастіше уражаються гени BRCA1/2, TP53, ARID1A, PTEN, KRAS, BRAF, що порушують механізми репарації ДНК, проліферації та апоптозу.

3. Генетичне тестування є обов'язковою складовою сучасної діагностики, прогнозування та вибору лікувальної тактики при ЕРЯ.

4. Персоналізована терапія, заснована на молекулярних особливостях пухлини, підвищує ефективність лікування та виживаність пацієнток.

Список використаних джерел:

1. Cancer Genome Atlas Research Network. Integrated genomic analyses of ovarian carcinoma. — Nature, 2011; 474(7353): 609–615.
2. Norquist B. M. et al. Inherited mutations in women with ovarian carcinoma. — JAMA Oncology, 2016; 2(4): 482–490.
3. George S.H., Shaw P. BRCA and platinum sensitivity: explaining the link. — Cancer Research, 2014; 74(14): 3985–3988.
4. Patch A.M. et al. Whole-genome characterization of chemoresistant ovarian cancer. — Nature, 2015; 521(7553): 489–494.
5. Wiegand K.C. et al. ARID1A mutations in endometriosis-associated ovarian carcinomas. — N Engl J Med, 2010; 363: 1532–1543.
6. BOO3. Classification of Tumours of Female Reproductive Organs. — 5th edition. IARC, 2020.
7. Романов А.І., Дяченко О.В. Молекулярно-генетичні механізми розвитку раку яєчників.

Вадим Мацкевич, здобувача вищої освіти першого курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Віталій Радченко, старший викладач кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

ДОМЕДИЧНА ДОПОМОГА ПОЛІЦЕЙСЬКОГО НА МІСЦІ ПОДІЇ

Дорожньо-транспортні пригоди (ДТП) є однією з найпоширеніших надзвичайних ситуацій, що становлять серйозну загрозу життю та здоров'ю громадян. У цих умовах поліцейський, який першим прибуває на місце події, часто стає ключовою фігурою у наданні домедичної допомоги постраждалим до прибуття бригади екстреної медичної допомоги. Закон України «Про Національну поліцію» визначає серед основних завдань поліції охорону життя, здоров'я, прав і свобод людини, а також участь у рятуванні людей у разі небезпеки.

Домедична допомога – це комплекс невідкладних дій, спрямованих на збереження життя постраждалого, стабілізацію його стану та запобігання ускладненням до моменту прибуття медиків. Поліцейські, відповідно до наказу МВС України № 1026 від 07.11.2017 «Про затвердження Інструкції з організації надання домедичної допомоги в органах і підрозділах Національної поліції України», зобов'язані володіти практичними навичками проведення серцево-легеневої реанімації, зупинки кровотечі, накладання пов'язок і шин, а також евакуації постраждалих із небезпечної зони [1, с. 140].

На місці ДТП дії поліцейського мають бути чіткими та послідовними. Передусім необхідно забезпечити власну безпеку і безпеку оточення: позначити місце події аварійними знаками, провести знеструмлення в пошкоджених транспортних засобах, запобігти пожежі або вибуху. Далі – провести первинний огляд постраждалих за алгоритмом «САВС» (airway, breathing, circulation): поліцейський повинен забезпечити прохідність та протекцію дихальних шляхів. У разі необхідності поліцейський повинен виконати базові реанімаційні дії – штучну вентиляцію легенів, непрямий масаж серця, прямий тиск, турнікет, томпонування, тисніча по'вязка [2].

При підозрі на переломи здійснюється іммобілізація ураженої кінцівки підручними або стандартними засобами. У разі порушення свідомості поліцейський повинен надати стабільне бокове положення для запобігання асфіксії [3, с. 205].

Важливим аспектом є психологічна підтримка постраждалих і свідків. Поліцейський повинен зберігати спокій, комунікувати впевнено, чітко пояснювати свої дії, що знижує рівень паніки й сприяє ефективності допомоги. Паралельно поліцейський зобов'язаний забезпечити фіксацію обставин події, викликати екстрені служби (103, 101) та організувати регулювання руху, щоб запобігти вторинним аваріям [4, с. 144].

Перспективи розвитку системи домедичної допомоги в діяльності Національної поліції України пов'язані насамперед із необхідністю підвищення рівня професійної підготовки поліцейських, оновлення нормативно-правової бази та впровадження

сучасних технологій. Одним із ключових напрямів удосконалення є створення єдиної системи тактичної медицини для поліцейських, яка б поєднувала знання з домедичної допомоги, тактичної безпеки та психологічної стійкості. Важливим перспективним кроком є регулярне проведення практичних тренінгів, симуляційних навчань та спільних навчально-тактичних занять з працівниками Державної служби з надзвичайних ситуацій і бригадами екстреної домедичної допомоги. Це дозволить досягти злагодженості дій усіх служб на місці ДТП і мінімізувати час реагування. Також актуальним є оснащення поліцейських автомобілів сучасними аптечками розширеного типу, дефібриляторами та засобами контролю життєвих показників постраждалих [5, с. 304].

Таким чином, домедична допомога є невід'ємною складовою професійної діяльності поліцейського, особливо під час реагування на ДТП. Володіння базовими навичками першої допомоги дозволяє зберегти життя потерпілих, зменшити тяжкість травм і підвищити довіру громадян до поліції як інституції, покликаної на забезпечення дотримання законів, прав та свобод людини.

Список використаних джерел:

1. Алгоритми дій працівників патрульної поліції на місці події (у схемах): навч. посіб. / Р.Г. Валєєв, О.О. Мислива, В.В. Фурса, Ю.В. Герасимчук. Дніпро: ДДУВС, 2020. 140 с. (01.11.2025)
2. Ваньо А.В. Допомога постраждалим від пострілу відкритої кровотечі на місці подій: навчальний посібник. Київ: Національна поліція України, 2019.
3. Голубенко, А.В. Особливості надання домедичної допомоги при пораненнях на місці подій. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2018. № 2. С. 205-209.
4. Мислива О. О. Основи надання патрульною поліцією невідкладної (домедичної та медичної) допомоги постраждалим особам: навч. посіб. / О.О. Мислива. Дніпро: ДДУВС, 2018. 144 с. (01.11.2025)
5. Мислива, О. О. Впровадження тактичної медицини в підготовку та діяльність Національної поліції України. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, 1(81), 304-312. (01.11.2025)

Покотило Оксана Сергіївна, здобувач вищої освіти медичного факультету
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова, Україна

Гура Інна Андріївна, здобувач вищої освіти медичного факультету
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова, Україна

Блідун Вікторія Іванівна, здобувач вищої освіти медичного факультету
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова, Україна

Наукові керівники: Ксенчина Катерина Володимирівна, асистент
кафедри внутрішньої та сімейної медицини
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова, Україна

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВТРУЧАНЬ СІМЕЙНОГО ЛІКАРЯ ЩОДО КОРЕКЦІЇ НЕЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ТА ФАКТОРІВ РИЗИКУ ССЗ. ФОКУС: ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ КОРОТКИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ (BRIEF INTERVENTIONS) ЩОДО ВІДМОВИ ВІД ТЮТЮНОПАЛІННЯ АБО ЗБІЛЬШЕННЯ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ У ПАЦІЄНТІВ З ВИСОКИМ КАРДІОВАСКУЛЯРНИМ РИЗИКОМ

1. Вступ

Серцево-судинні захворювання (ССЗ) залишаються безальтернативним лідером у структурі глобальної смертності та інвалідизації. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) та дослідження Global Burden of Disease (GBD), у 2022–2023 роках ССЗ стали причиною приблизно 19.2–19.8 мільйонів смертей у світі, що становить близько 32% від усіх летальних випадків.

2. Мета роботи

Провести науковий аналіз, що базується на критичному огляді та синтезі наукових публікацій, клінічних настанов та нормативних документів за період 2018–2025 р.

4. Матеріали та методи (Джерела аналізу)

- **Міжнародні клінічні настанови:** Настанова Європейського товариства кардіологів (ESC); настанови Національного інституту здоров'я та досконалості допомоги Великобританії (NICE).

- **Доказова база (EBM):** Систематичні огляди та мета-аналізи з бази даних Cochrane та з баз даних PubMed та PMC.

- **Національні джерела:** Нормативні документи МОЗ України та звіти НСЗУ щодо Програми медичних гарантій, а також дані Центру громадського здоров'я (ЦГЗ) МОЗ України.

5. Огляд літератури (Аналітична частина: Фактори ризику та інструменти скринінгу)

Настанова ESC 2021 року підтверджує, що основними факторами ризику АССЗ залишаються гіперхолестеринемія, артеріальна гіпертензія, цукровий діабет та

ожиріння, а також тютюнопаління, низька ФА, незбалансоване харчування, зловживання алкоголем. Ефективність корекції цих двох факторів є доведеною та має швидкий клінічний ефект:

•**Відмова від куріння:** Дослідження показують, що ризик ССЗ знижується майже на 50% вже через 6 місяців після відмови від куріння.

•**Збільшення фізичної активності (ФА):** Регулярна ФА є «основою профілактики ССЗ.

Інструменти скринінгу та стратифікації ризику у практиці СЛ

1. Оцінка загального ризику (SCORE2).

2. Скринінг гіподинамії (GPPAQ).

3. Оцінка залежності (Fagerström Test).

6. Brief intervention — Поняття та моделі

Коротке втручання (Brief Intervention, BI) – це структурована, цілеспрямована розмова (зазвичай 5–10 хвилин) між медичним працівником та пацієнтом, спрямована на виявлення потенційно шкідливої поведінки та мотивацію пацієнта до її зміни. Інтеграція цих двох моделей у щоденну практику є ключем до ефективного BI, що ілюстровано у Таблиці 1.

Таблиця 1

Стадія ТТМ	Характеристика пацієнта	Крок за 5А	Тактика лікаря та приклади фраз
Преконтемпліяція	"Я не маю проблем з курінням і не хочу кидати".	Ask & Advise	Мета: Підвищити усвідомлення. «Я розумію, що Ви зараз не готові. Чи можете Ви надати інформацію про те, як куріння впливає саме на Ваше серце.
Контемпліяція	"Я розумію, що це шкідливо, але..." (Амбівалентність)	Advise & Assess	Мета: Проаналізувати "за" і "проти". «Ви бачите певні переваги у відмові, але щось Вас зупиняє.
Підготовка	"Я планую кинути з наступного місяця. З чого почати?"	Assist	Мета: Скласти конкретний план. «Чудове рішення. Давайте оберемо дату.
Дія	"Я не курю вже тиждень, але це дуже важко".	Assist Arrange	Мета: Підтримка та запобігання рецидиву. З якими труднощами Ви стикаєтесь?
Підтримка	"Я не курю 6 місяців".	Arrange	Мета: Підтвердження успіху та моніторинг. «Це фантастичний результат.

7. Роль сімейного лікаря у зміні поведінки пацієнта

Ефективність BI нерозривно пов'язана з тим, хто її проводить. Сімейний лікар має унікальні переваги, які роблять його ідеальним виконавцем цих втручань:

1. **Тривалі довірчі відносини.**
2. **Знання контексту.**
3. **Систематичність та доступність.**

8. Обговорення

Синтез доказових даних свідчить, що короткі консультації (ВІ) є доказовим, економічно ефективним та прагматичним інструментом первинної профілактики ССЗ, який ідеально відповідає ролі сімейного лікаря в українській системі охорони здоров'я.

9. Висновки

1. Короткі консультації (brief interventions) сімейного лікаря є доказовим та ефективним методом впливу на поведінкові фактори ризику ССЗ (тютюнопаління та гіподинамія) у пацієнтів з високим кардіоваскулярним ризиком.

2. Ефективність ВІ щодо відмови від куріння є високою та квантифікованою: докази високої достовірності (Cochrane) показують збільшення шансів на тривалу відмову в 1.44 рази, а окремі РКД у ПМД, що включають follow-up, демонструють збільшення шансів до 2.09 разів.

3. Найвищу ефективність демонструють систематичні, структуровані втручання, що поєднують модель 5А, оцінку готовності до змін (TTM) та забезпечують подальше спостереження (Arrange follow-up).

4. Впровадження навчальних програм для сімейних лікарів та інтеграція інструментів ВІ (скринінг, нагадування, моніторинг) у стандартні протоколи ПМД та функціонал ЕСОЗ є пріоритетними завданнями для покращення первинної профілактики ССЗ в Україні.

Список використаних джерел:

1. World Health Organization (WHO). (2024). Fact sheets: *Cardiovascular diseases (CVDs)*.
2. Наказ МОЗ України № 1524 від 27.09.2021 «Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при артеріальній гіпертензії».
3. Hartmann-Boyce, J., Theodoulou, A., et al. (2021). Behavioural interventions for smoking cessation: an overview of Cochrane Reviews. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 4(4).
4. Vuşdră, M., Cucu, A., et al. (2024). Evaluating the Effectiveness of Brief Interventions for Smoking Cessation Performed by Family Doctors: A Systematic Review. *Medicina (Kaunas)*, 60(12).

Морозова Єлизавета Олегівна, лікар-інтерн медичного факультету
Одеський національний медичний університет, Україна

Мірчева Вероніка Сергіївна, лікар-інтерн медичного факультету
Одеський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Лотиш Надія Григорівна, канд. мед. наук, доцентка,
доцентка кафедри педіатрії
Одеський національний медичний університет, Україна

КРИТЕРІЇ ДІАГНОСТИКИ РЕФІДІНГ-СИНДРОМУ В НЕОНАТОЛОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Актуальність. Рефідінг-синдром (РФС) – це потенційно небезпечне метаболічне порушення, що виникає при відновленні нутритивної підтримки після періоду недоїдання або утримання від харчування. Хоча РФС добре описаний у дорослих, його діагностика та профілактика у новонароджених (особливо у передчасно народжених, маловагових, з внутрішньоутробною затримкою росту) залишаються недостатньо стандартизованими. Водночас, поширеність РФС у неонатологічній практиці може бути недооціненою, адже легкі форми порушення електролітного обміну часто не мають виражених клінічних проявів і залишаються поза увагою. Основною проблемою є відсутність загальноприйнятих критеріїв для неонатального РФС, що обмежує своєчасну діагностику, профілактику та порівняння результатів досліджень [1].

Мета – систематизувати сучасні наукові дані щодо діагностичних критеріїв РФС у неонатологічній практиці, визначити ключові маркери ризику та запропонувати практичні критерії для клінічного застосування.

Патофізіологічні зміни при розвитку РФС в неонатальний період свідчать, що при недоїданні або внутрішньоутробній затримці росту (ЗВУР, «малий до терміна гестації» (SGA)) запаси фосфатів, калію, магнію та тіаміну у новонароджених зменшені [1,2]. Після відновлення харчування під впливом підвищеної секреції інсуліну відбувається різкий перехід до анаболічного стану з активацією синтезу глікогену, білків і жирів. Вище перераховані процеси потребують більшого споживання внутрішньоклітинного фосфату, що зумовлює його швидке переміщення, а також калію та магнію, із плазми до клітин. Клінічно РФС у новонароджених може проявлятися гіпофосфатемією, гіпокаліємією, гіпомagneмією, погіршенням вентиляції легень, підвищеним ризиком внутрішньошлуночкових крововиливів, летальністю [1]. Окрім електролітних зрушень, можливі метаболічний ацидоз, гіперглікемія, затримка натрію та рідини, що може спричинити серцеву недостатність, набряки або порушення функції печінки.

До групи підвищеного ризику належать: передчасно народжені (<32 тижнів), дуже низька маса тіла при народженні (<1500 г), статус ЗВУР/SGA, тривалий період без адекватної нутритивної підтримки. Більшість досліджень демонструють значну варіабельність частоти гіпофосфатемії (20–90 %) у неонатальному періоді після початку харчування [3]. У рекомендаціях American Society for Parenteral and Enteral Nutrition (ASPEN) для дітей і дорослих запропоновано попереджувальні критерії ризику РФС: значне збільшення енергетичної підтримки, зниження рівнів фосфату, калію і/або магнію ≥ 10 % протягом перших 5 днів [5].

За літературними оглядами запропоновано для неонатальної практики наступні орієнтовні діагностичні критерії:

- фосфат сироватки крові $<0,69$ ммоль/л (або $<2,5$ мг/дл) як тяжка гіпофосфатемія [5];
- калій сироватки крові $<3,0$ ммоль/л та/або магній $<0,70$ ммоль/л – як додаткові маркери [5];
- зниження рівня будь-якого з електролітів ≥ 20 % протягом першої декади харчування в поєднанні з фактом підвищеної нутритивної підтримки (парентеральної чи ентеральної).

Необхідно також враховувати контекст: швидке підвищення амінокислотного та енергетичного навантаження, співвідношення кальцію/фосфату в розчинах (Ca:Phos $\approx 1:1$), дефіцит тіаміну [2,4]. Для практики неонатолога пропонуються «клінічні тригери» для діагностики РФС: новонароджений ЗВУР/SGA + початок PN/EN + зниження фосфату протягом 72 год + наступна негативна клінічна динаміка (збільшення вентиляційної підтримки, крововилив, метаболічні збої). Доцільним є щоденний моніторинг електролітів протягом перших 5–7 днів після початку харчування, з подальшою корекцією доз амінокислот, глюкози та мінералів.

Висновки. Реалізація стандартизованих діагностичних критеріїв РФС у неонатологічній практиці є важливим кроком для підвищення безпеки нутритивної підтримки у вразливих групах новонароджених. Включення у клінічні протоколи моніторингу електролітів (фосфату, калію, магнію) і визначеного підходу до нутритивної реабілітації може зменшити частоту ускладнень і покращити результати лікування новонароджених.

Список використаних джерел:

1. Bradford C. V., Cober M., Miller J. L. Refeeding Syndrome in the Neonatal Intensive Care Unit. *Journal of Pediatric Pharmacology and Therapeutics*. 2021. Vol. 26, No. 8. P. 771–782. DOI: 10.5863/1551-6776-26.8.771 URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8591996/> (дата звернення: 26.10.2025).
2. Cormack B. E., Jiang Y., Harding J. E., Crowther C. A., Bloomfield F. H.; ProVIDe Trial Group. Neonatal Refeeding Syndrome and Clinical Outcome in Extremely Low-Birth-Weight Babies: Secondary Cohort Analysis From the ProVIDe Trial. *Journal of Parenteral and Enteral Nutrition*. 2020. Vol. 45, No. 1. P. 65–78. DOI: 10.1002/jpen.1934 URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC7891336/> (дата звернення: 26.10.2025).
3. Blanc S., Vasileva T., Tume L. N., Baudin F., Chessel Ford C., Chaparro Jotterand C., Valla F. V. Incidence of Refeeding Syndrome in Critically Ill Children With Nutritional Support. *Frontiers in Pediatrics*. 2022. Vol. 10. Article 932290. DOI: 10.3389/fped.2022.932290 URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9253668/> (дата звернення: 26.10.2025).
4. Stević M., Vlajković-Ivanović A., Petrov-Bojičić I., Ristić N., Budić I., Marjanović V., Simić D. Identification and Prevention of Refeeding Syndrome in Pediatric Intensive Care. *Srpski Arhiv za Celokupno Lekarstvo*. 2024. Vol. 152, No. 3–4. P. 218–223. DOI: 10.2298/SARH230725029S URL: <https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=0370-81792403218S&lang=en> (дата звернення: 26.10.2025).
5. American Society for Parenteral and Enteral Nutrition (ASPEN) Board of Directors. Consensus Recommendations for Refeeding Syndrome. *Nutrition in Clinical Practice*. 2020. Vol. 35, No. 1. P. 178–195. DOI: 10.1002/ncp.10474 URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32115791/> (дата звернення: 26.10.2025).

Чорноморець Єлизавета Олегівна, здобувачка вищої освіти медичного факультету №1

Полтавський державний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Вільхова Олена Вікторівна, канд. мед. наук,

доцент кафедри гістології, цитології та ембріології

Полтавський державний медичний університет, Україна

МОРФОМЕТРИЧНІ ЗМІНИ ТИРОЦИТІВ ПРИ РІЗНИХ ПАТОЛОГІЯХ В УМОВАХ РОСІЙСКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ У ХВОРИХ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Актуальність: Щитоподібна залоза – важлива ланка ендокринної системи людини, що регулює обмін речовин та інші життєво важливі процеси. З наукових джерел відомо про негативний вплив стресу на функціонування залози, зумовлений порушенням роботи гіпоталамо-гіпофізарної системи, що призводить до ряду патологій. Недостатність інформації про морфологічні зміни тироцитів при захворюваннях щитоподібної залози різного генезу та неоднозначну роль стресових факторів у розвитку патологій посприяло цьому дослідженню.

Мета роботи: дослідити структуру тироцитів та провести порівняльний аналіз морфометричних показників у нормі та при патологічних станах для виявлення закономірностей клітинної перебудови у хворих Полтавської області за 2022-2025 роки.

Матеріали і методи дослідження: об'єктом дослідження були зразки тканин щитоподібної залози по 5 хворих на патологію отримані з Полтавського обласного патологічного бюро ПОР з наступними діагнозами: багатовузловий зоб, аутоімунний тиреоїдит; аденома щитоподібної залози; багатовузловий токсичний зоб та рецидивний токсичний зоб. З отриманих зразків виготовили гістологічні препарати з парафінових блоків методом серійних напівтонких зрізів, забарвили гематоксиліном та еозином; використали морфометричний метод – визначили розміри фолікулярних клітин з використанням програми AimImageExaminer; провели аналіз статистичних даних розмірів ядер тироцитів.

Результати: отримані наступні показники: середня довжина тироцитів багатовузловий зоб складає $14,7 \pm 2,87$ мкм, ширина $8,86 \pm 1,96$ мкм; аутоімунний тиреоїдит – $11,76 \pm 4,64$ та $11,45 \pm 4,78$ мкм відповідно. Аденома щитоподібної залози – $14,18 \pm 2,55$ та $9,68 \pm 2,54$ мкм; багатовузловий токсичний зоб – $12,42 \pm 3,03$ та $11,17 \pm 2,32$; рецидивний токсичний зоб – $14,57 \pm 2,59$ та $8,61 \pm 1,72$ мкм.

Висновки:

Виявлені морфометричні зміни тироцитів у всіх групах хворих з патологією щитоподібної залози в порівнянні з контролем. При багатовузловому зобі спостерігаються збільшення висот тироцитів на 63,3% , а ширина зменшується на 11,4% - що свідчить про збільшення кількості клітин відповідно до розміру самого фолікула. При аутоімунному тиреоїдиті – довжина клітин зросла на 30,7%, ширина на 14,5% - кількість тироцитів у фолікулі незначно збільшена – але просвіт фолікула зменшився. Аденома щитоподібної залози характеризувалась зростанням висоти клітин на 57,6% і звуження на 3,2% при збільшенні власне інтерстиційного простору

фолікулів. І у хворих на багатовузловий токсичний зоб виявлено збільшення довжини на 38% та ширини на 11,7% з різними за формою і розмірами фолікулами. При рецидивному токсичному зобі виявлене збільшення довжини тироцитів складає 61,9%, а ширина зменшується на 13,9%.

Список використаних джерел:

1. Ross, M. H., Pawlina, W. Histology: A Text and Atlas, 8th Edition. Wolters Kluwer, 2020.
2. Mascher? A. L. (Ed.) Junqueira's Basic Histology: Text and Atlas, 15th Edition. McGraw-Hill Education, 2018.
3. Young, B., O'Dowd, G., Woodford, P. Wheater's Functional Histology, 6th Edition. Elsevier, 2013.

Лиманець Георгій Олександрович, учень 11-А класу
Науковий ліцей №3 Полтавської міської ради, Україна

Науковий керівник: Ребрик Тамара Олександрівна, учитель біології
Науковий ліцей №3 Полтавської міської ради, Україна

РІВЕНЬ ОБІЗНАНОСТІ ТА МОТИВАЦІЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ МІСТА ПОЛТАВА ЩОДО ДОНОРСТВА КРОВІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Кров є життєво важливим компонентом людського організму, її дефіцит є поширеним явищем при багатьох хворобах: травмах, кровотечах, онкологічних захворюваннях та ін. Незважаючи на вражаючий прогрес у медицині та технологіях, штучний синтез крові все ще неможливий, що робить донорство єдиним способом забезпечення кров'ю та її компонентами.

З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну донорська кров стала таким же критичним ресурсом, як зброя чи амуніція, адже вона вкрай важлива для порятунку поранених: військових та цивільних. Студентська молодь – найбільш мобільна, патріотично налаштована та фізично здорова частина суспільства. Студенти – ключовий резерв для посилення донорського руху в усьому світі [1, 2]. Проте, високий потенціал студентства часто обмежений браком структурованої інформації, поширеними міфами та недостатнім розумінням критичної важливості їхнього внеску [3-6]. Саме тому аналіз та підвищення рівня обізнаності молоді щодо донорства крові в умовах війни є не просто актуальним, а життєво необхідним завданням.

Мета – оцінити рівень обізнаності, мотиваційні чинники та участь студентської молоді міста Полтава у донорстві крові та її компонентів в умовах війни.

Матеріали і методи дослідження. Було проведено анонімне анкетування 437 студентів чотирьох вищих навчальних закладів міста Полтава за допомогою Google форм. Гендерне співвідношення становило: чоловіків – 154 (35,24%), жінок – 283 (64,76%). Середній вік опитаних – $20,6 \pm 0,10$ років.

У дослідженні взяли участь 192 (43,9%) здобувачі освіти Полтавського державного медичного університету (ПДМУ), 113 (25,9%) – Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (ПНПУ), 75 (17,2%) – Полтавського державного аграрного університету (ПДАУ) та 57 (13%) Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (НУПП) (Рис.1).

У залежності від напрямку отримуваної спеціалізації, опитані були розподілені на дві групи: I (n=192) – студенти медичного напрямку, які навчаються у ПДМУ та II (n=245) – студенти немедичного напрямку, які отримують вищу освіту в університетах ПНПУ, ПДАУ та НУПП.

Оцінювали рівень обізнаності щодо донорства крові та її компонентів, мотиваційні чинники, які спонукають до донації, та власний досвід донорства студентів залежно від медичного чи немедичного напрямків здобуття освіти. Для

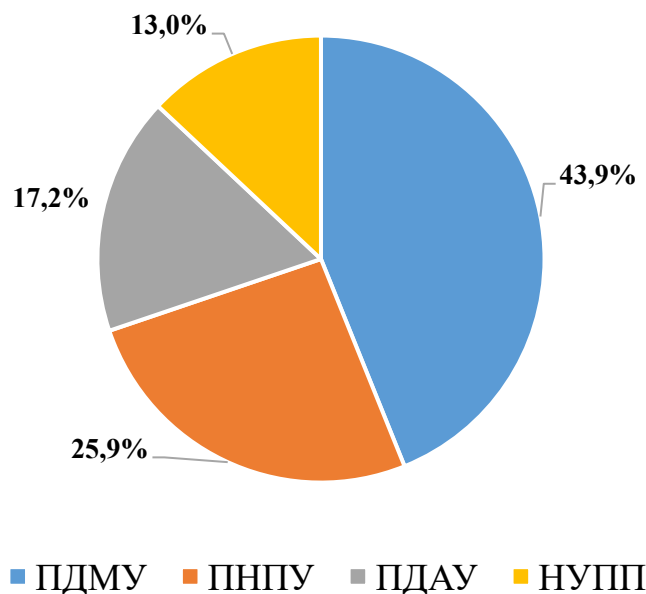

Рис. 1. Розподіл опитаних здобувачів освіти за університетами

порівняння досліджуваних показників при статистичній обробці інформації коефіцієнт достовірності розраховували за χ^2 -квадратом Пірсона за допомогою онлайн-калькулятора на сайті <https://www.socscistatistics.com>. Статистично значущими розцінювались результати при значенні $p < 0,05$.

Результати. За результатами проведеного опитування, рівень обізнаності щодо питань донорства виявився статистично достовірно вищим серед студентської молоді медичного університету у порівнянні зі студентами, хто навчається за дисциплінами, не пов'язаними з медичними науками: 116 (83,9%) студентів ПДМУ знають, де у місті Полтава здати кров (чи її компоненти), в той час, як лише 125 (51,4%) студентів інших ВУЗів володіють цією інформацією, χ^2 (1, $N=437$) = 50,7, $p < 0,00001$. 57 (29,7%) майбутніх лікарів вважають, що донорство крові та її компонентів недостатньо популяризується серед молоді, 80 (41,7%) відмічають, що популяризується частково, третина опитаних повністю задоволені рівнем популяризації донорства. Серед студентів немедичного профілю картина дещо інша: 112 (45,7%) з них не зустрічали інформації стосовно питань донорства крові та її компонентів, 92 (37,6%) – вважають популяризацію донорства частково достатньо і лише шоста частина опитаних, а саме 41 (16,7%), мають достатньо інформації, χ^2 (2, $N=437$) = 14,6, $p < 0,05$.

Цікавий факт, що аж 51 (20,8%) студентів немедичного профілю навіть не знають своєї групи крові, проти лише 7 (3,6%) студентів-медиків, χ^2 (1, $N=437$) = 27,6, $p < 0,00001$ (Рис.2).

Здобувачі освіти медичного університету виявились значно більш активними донорами, у порівнянні з молоддю того ж віку, хто здобуває немедичну освіту в інших університетах міста Полтава. Хоча б один раз у житті 74 (38,5%) студенти-медики були донорами цільної крові чи її компонентів (плазми, тромбоцитів), у той час, як лише 18 (7,3%) студентів інших спеціальностей робили це з моменту свого повноліття, χ^2 (1, $N=437$) = 63,02, $p < 0,00001$ (Табл.1).

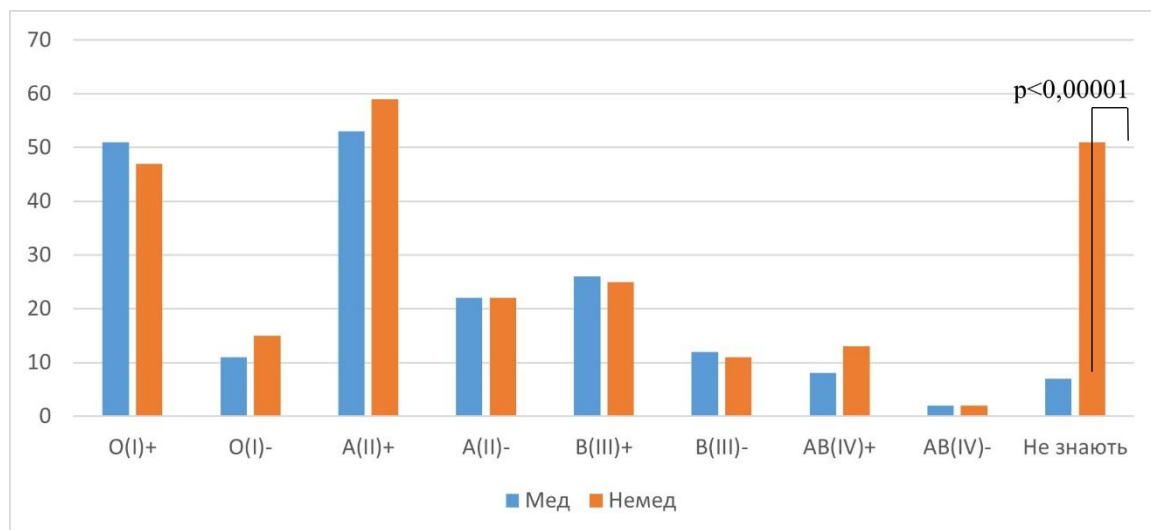

Рис. 2. Групи крові за системою АВ0 та резус-фактором серед опитаних студентів обох груп (медичного та немедичного профілів навчання)

Таблиця 1

Власний досвід донорства студентів залежно від медичного чи немедичного напрямків здобуття освіти

Донорство	Медичний	Немедичні	Разом	χ^2
Донори	74 (38,5%)	18 (7,3%)	92	$p<0,00001$
Не донори	118 (61,5)	227 (92,7%)	345	
Разом	192	245	437	

Абсолютним лідером серед мотиваційних чинників, які спонукали молодь донатити свою кров, було бажання допомогти військовим або цивільним, які отримали поранення під час повномасштабного вторгнення росії в нашу країну, так відповіли 52 (70,3%) опитаних донорів серед майбутніх лікарів та 12 (66,7%) – донорів, які отримують вищу немедичну освіту.

Висновки. Результати нашого дослідження показують, що студенти університетів нашого міста демонструють помітний брак знань про донорство крові. Слід відмітити, що майбутні лікарі продемонстрували вищий рівень обізнаності, ніж ті, хто навчається за дисциплінами, не пов'язаними з медичними науками, що узгоджується з результатами досліджень Elteuacy et al. [1] та Martínez-Santos et al. [3]. Незважаючи на загалом позитивне ставлення до донорства крові, фактичні показники донорства серед студентів є досить низькими, зі статистично значущою різницею між студентами, що вивчають медичні та немедичні науки. Тому впровадження цілеспрямованих освітніх кампаній та покращення доступності можливостей донорства крові є вкрай важливими для формування культури донорства крові серед студентської молоді.

Список використаних джерел:

1. Elteuacy NK, Ali HT, Owais TA, Alkanj S; EARG Collaborators; Ebada MA. Unveiling blood donation knowledge, attitude, and practices among 12,606 university students: a cross-sectional study across 16 countries. Sci Rep. 2024 Apr 8;14(1):8219. doi: 10.1038/s41598-024-58284-4. PMID: 38589387; PMCID: PMC11001850.

2. Gebresilase HW, Fite RO, Abeya SG. Knowledge, attitude and practice of students towards blood donation in Arsi university and Adama science and technology university: A comparative cross sectional study. *BMC Hematol.* 2017;17:1–10. doi: 10.1186/s12878-017-0092-x.
3. Martínez-Santos AE, et al. Attitudes and knowledge in blood donation among nursing students: A cross-sectional study in Spain and Portugal. *Nurse Educ. Today.* 2021;106:105100. doi: 10.1016/j.nedt.2021.105100.
4. Monteiro TH, Ferreira ÍJDR, Junior ACFP, Chocair HS, Ferreira JD. Barriers and motivations for blood donation: an integrative review. *Hematol Transfus Cell Ther.* 2024 Jul-Sep;46(3):283-288. doi: 10.1016/j.htct.2023.09.2366.
5. Nunes E, Oliveira R, Silva T. Motivations and barriers to blood donation among young adults: a cross-sectional study. *BMC Public Health.* 2024;24:20679.
6. Демчук В.С. Дайджест опитувань U-Report: II квартал 2025 р. (Як молодь бачить українську культуру, екозвички та думки про кліматичну політику, ставлення молоді до донорства крові). *Український соціум*, 2025, № 2 (93): 189–201. <https://doi.org/10.15407/socium2025.02.189>.

Великодний Іван Віталійович, здобувач вищої освіти Навчально-наукового медичного інституту
Сумський державний університет, Україна

Науковий керівник: Бессєдіна Антоніна Анатоліївна, канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри фізіології і патофізіології з курсом медичної біології
Сумський державний університет, Україна

РОЗВИТОК ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ У СТУДЕНТІВ МЕДИКІВ

Стрес – це частина життя кожного студента. Більшість людей сприймають його як щось погане, але це не зовсім так. Стрес може бути корисним (еустрес), бо він попереджає нас про небезпеку та допомагає швидше реагувати в складних ситуаціях. Коли в організмі короткочасно підвищується рівень гормонів, таких як адреналін, норадреналін і кортизол, ми стаємо більш уважними, активними й зосередженими. Проте, якщо напруга триває постійно, організм виснажується, і це погано впливає на самопочуття, працездатність і якість життя. Тому шкідливим є саме тривалий стрес (дистрес). Навіть невелике, але щоденне хвилювання може поступово нашкодити здоров'ю.

Метою дослідження було вивчити розвиток хронічного стресу на організм студентів-медиків Сумського Державного університету. Дослідження проводилося шляхом онлайн-опитування студентів за експрес-анкетою. Опитування містило десять питань, спрямованих на виявлення наявності та спектру проявів хронічного стресу. В опитуванні брали участь 57 студентів різного віку від 17 до 25 років. Серед опитуваних 44 (77,5%) студента відчують постійно ознаки хронічного стресу. 70,8% з них відчують дратівливість та тривожність, 44,6% – депресію та безсоння, 26,2% – проблеми зі здоров'ям на фоні постійного стресу. 52 студенти (91%) відмітили, що відчують, як тривалий стрес впливає на якість навчання та життя в цілому.

В ході дослідження стало відомо, що дівчата помітно більше, ніж хлопці, страждають від стресу та вигорання. Стрес впливає не тільки на настрій і поведінку людини, а й на роботу організму. Він погано діє на нервову та гормональну системи – людина стає дратівливою, нервовою, може втратити апетит або, навпаки, почати переїдати. Дехто починає зловживати алкоголем, щоб зняти напругу. Також стрес може викликати проблеми зі шлунком: з'являються болі в животі, нудота, діарея чи запор. Імунітет слабшає, тому людина частіше хворіє. Крім того, через постійне напруження можуть боліти м'язи та з'являтися відчуття втоми. У жінок іноді порушується менструальний цикл – він стає нерегулярним або болючим.

Отже, дослідження показало, що багато студентів-медиків часто відчують постійний стрес. Його називають «тихим вбивцею», бо він непомітно, але сильно шкодить здоров'ю. Деякі учасники розуміють, як це небезпечно, тому намагаються зменшити стрес-займаються спортом, танцями, проводять час з близькими людьми або медитують, щоб почуватися краще. Оскільки травма війни може зберігатися роками після її закінчення, існує потреба систематично контролювати психологічний стан та самопочуття студентів. Не менш важливим є вивчення аспектів зміцнення психологічного здоров'я та ресурсів, які можуть бути для цього потрібні. Таким чином, запобігання розвитку хронічного стресу є підтримка психічного здоров'я студентів в умовах воєнного стану, що вимагає всіх видів ресурсів (особистих, фізичних, інформаційних та інших), психологічної компетентності, соціальної підтримки, когнітивного навчання та методів імітаційного моделювання.

Поліщук Іванна Сергіївна, здобувач вищої освіти медичного факультету
Івано-Франківський національний медичний університет, Україна

Довбня Ірина Василівна, здобувач вищої освіти медичного факультету
Івано-Франківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Попович Юрій Іларіонович, доктор медичних наук,
професор, завідувач кафедри фармакології
Івано-Франківський національний медичний університет, Україна

РОЛЬ ІНГІБІТОРІВ ТИРОЗИНКІНАЗ ТА МОНОКЛОНАЛЬНИХ АНТИТІЛ У ЛІКУВАННІ ОНКОЛОГІЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ

Хіміотерапія раку стала одним з основних методів лікування злоякісних пухлин протягом останніх кількох десятиліть. Однак препарати, що використовуються для цієї терапії, мають доволі малий терапевтичний індекс, і зазвичай не розрізняють нормальні клітини, які ефективно діляться, і пухлинні клітини, що проліферують неконтрольовано. Це призводить до виникнення ряду токсичних побічних ефектів на організм. Таргетна терапія – це вид лікування раку препаратами, які впливають на молекулярні «мішені» пухлинних клітин. Ці молекули відіграють певну роль у рості або прогресуванні пухлини. Як правило вони розташовані в пухлинних клітинах. Таким чином, таргетна терапія, завдяки високій специфічності до пухлинних клітин, ширшому терапевтичному вікні і меншій токсичності є багатообіцяючим методом у лікуванні онкологічних захворювань.

Існує кілька видів таргетної терапії, зокрема терапія інгібіторами тирозинкіназ і моноклональними антитілами. Тирозинкінази – це ферменти, що каталізують перенесення гама-фосфатної групи від аденозинтрифосфату до білків-мішеней. Активовані форми цих ферментів здатні збільшувати проліферацію та ріст пухлинних клітин, перешкоджати апоптозу, сприяти ангіогенезу і метастазуванню. Оскільки всі ці ефекти ініціюються активацією рецепторних тирозинкіназ, вони є ключовими мішенями для інгібіторів. Тирозинкінази класифікують як рецепторні протеїнкінази та нерецепторні протеїнкінази. Рецепторні тирозинкінази є білками, сполученими з мембраною клітини, і відіграють критичну роль у передачі позаклітинних сигналів до цитоплазми. Нерецепторні тирозинкінази, з іншого боку, передають внутрішньоклітинні сигнали. При зв'язуванні ліганду відбувається димеризація (об'єднання) цих рецепторних тирозинкіназ, що призводить до аутофосфорилування їхніх цитоплазматичних доменів та активації тирозинкіназної активності. Вони, у свою чергу, активують внутрішньоклітинні медіатори в різноманітних сигнальних шляхах, що призводить до зміни синтезу ДНК та поділу клітин, а також до впливу на різноманітні біологічні процеси, включаючи ріст, міграцію, диференціацію та смерть клітин.

До інгібіторів нерецепторних тирозинкіназ належить іматиніб, який інгібує нерецепторні тирозинкінази BCR-ABL. Інгібітори рецепторних тирозинкіназ спрямовані на членів родини EGFR (ERB B/HER).

Іматиніб специфічно інгібує або знищує проліферуючі мієлоїдні клітинні лінії, що містять не рецепторні тирозинкінази BCR-ABL, оскільки мутація гена, що кодує тирозинкінази BCR-ABL присутня майже у всіх пацієнтів з хронічним мієлолейкозом (ХМЛ). Побічні ефекти: едема, нудота, блювання, біль в опорно-руховому апараті, діарея.

Ерлотиніб гідрохлорид – це селективний оборотний інгібітор тирозинкінази EGFR (ErbB1). Він пригнічує проліферацію клітин, залежну від епідермального фактора росту, та блокує прогресування клітинного циклу у фазі G1. Ерлотиніб застосовується у поєднанні з іншими препаратами для лікування пацієнтів з метастатичним раком молочної залози. Досліджується ефективність використання ерлотинібу у лікуванні кількох інших типів пухлин (у поєднанні з хіміотерапією), зокрема раку підшлункової залози та товстої кишки. Найчастішими побічними ефектами, що спостерігаються при застосуванні ерлотинібу, є вугроподібний висип на шкірі та діарея.

Гефітиніб є селективним інгібітором тирозинкінази EGFR. Гефітиніб схвалений для лікування пацієнтів з недрібноклітинним раком легень після невдалої хіміотерапії на основі платини або доцетакселу. Побічні ефекти, що спостерігалися після введення гефітинібу, є легкими та зникають після припинення прийому препарату. Найпоширенішими побічними ефектами є діарея, висип, акне, сухість шкіри, нудота, блювання, свербіж, анорексія та астенія [1]

Моноклональні антитіла – це великі глікопротеїни, що належать до родини імуноглобулінів, їхня роль в імунній системі полягає в розпізнаванні чужорідних антигенів, їх нейтралізації та викликанні подальшої імунної відповіді.

Основним прямим механізмом, за допомогою якого багато антитіл індукують загибель пухлинних клітин, є блокування рецепторів факторів росту. Сигналізація росту та життєдіяльність пухлини порушуються, коли моноклональні антитіла зв'язуються зі своїми цільовими рецепторами факторів росту та впливають на стан їх активації.

Рецептор епідермального фактора росту (EGFR) надмірно експресується на поверхні пухлинних клітин при багатьох видах раку, а сигналізація через EGFR призводить до проліферації, міграції та інвазії пухлинних клітин. Цетуксимаб, який є моноклональним антитілом проти EGFR, індукує апоптоз у пухлинних клітинах, блокуючи зв'язування ліганду та димеризацію рецептора.

Рецептор 2 епідермального фактора росту людини (HER2) - це рецептор тирозинкінази, який надмірно експресується в клітинах пухлин при багатьох видах раку, але переважно в карциномах яєчників та молочної залози. Трастузумаб був першим схваленим FDA моноклональним антитілом проти HER2 і залишається життєво важливим компонентом лікування раку молочної залози.

Хоча терапія моноклональними антитілами (МАТ) довела свою успішність у лікуванні раку, клінічна резистентність до цих препаратів залишається серйозною проблемою [2]

Отже, використання інгібіторів тирозинкіназ і моноклональних антитіл є багатообіцяючими методами лікування онкологічних захворювань. Ці препарати мають сприятливий профіль безпеки та можуть бути поєднаними з іншими формами протиракової терапії. Проте використання інгібіторів тирозинкіназ і моноклональних

антитіл у таргетній терапії має певні недоліки - не виключається розвиток резистентності до препаратів [3]

Список використаних джерел:

1. Scholar E. M. Role of Tyrosine Kinase Inhibitors in Cancer Therapy. *Journal of Pharmacology and Experimental Therapeutics*. 2005. URL: <https://doi.org/10.1124/jpet.105.084145>.
2. Zahavi D. Monoclonal Antibodies in Cancer Therapy. *National Library of Medicine*. 2020. URL: <https://doi.org/10.3390/antib9030034>.
3. Emerging role of tyrosine kinase inhibitors in the treatment of advanced renal cell cancer: a review / P. Schöffski та ін. *Annals of oncology*. 2006. URL: [https://www.annalsofoncology.org/article/S0923-7534\(19\)47600-X/fulltext](https://www.annalsofoncology.org/article/S0923-7534(19)47600-X/fulltext).

Мішкін Богдан Ігоревич, здобувач вищої освіти Навчально-наукового медичного інституту

Сумський державний університет, Україна

Науковий керівник: Бессєдіна Антоніна Анатоліївна, канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри фізіології і патофізіології з курсом медичної біології

Сумський державний університет, Україна

СИНДРОМ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У СТУДЕНТІВ МЕДИКІВ

У зарубіжній та вітчизняній літературі багато досліджень присвячено феномену емоційного вигорання. Більшість майбутніх студентів мають високу мотивацію до здобуття нових знань та навичок, щоб допомогти людям з їхніми проблемами. Однак через велику обсяг інформації, брак часу на відпочинок та зайняття особистою діяльністю внутрішні резерви кожного студента починають виснажуватися. В результаті сон та дозвілля не забезпечують бажаного розслаблення, і внутрішня енергія не може бути відновлена. Щоденний розпорядок стає більш обтяжливим, що призводить до емоційного вигорання. З часом це призводить до втрати інтересу та мотивації до навчання, майбутньої професії та оточення, що зрештою перетворюється на байдужість до роботи та соціальних зав'язків. Отже, синдром емоційного вигорання є невід'ємною частиною життя студентів і однією з найгостріших проблем сучасного навчання.

У процесі навчання майбутні лікарі постійно стикаються з високим рівнем напруження: великим обсягом інформації, постійними іспитами, безсонням, а також необхідністю спілкування з хворими людьми та їхніми родичами. Через це у студентів формується хронічна втома, недосипання, апатія, зниження мотивації, що з часом може перерости у професійне вигорання вже на етапі початку лікарської діяльності.

Метою дослідження було визначити рівень емоційного вигорання серед студентів-медиків Сумського Державного університету. Дослідження проводилося шляхом онлайн-опитування студентів за експрес-анкетою «Рівень синдрому емоційного вигорання». Опитування містило десять питань, спрямованих на виявлення наявності та спектру проявів синдрому емоційного вигорання, його впливу на навчання.

В опитуванні брали участь 61 студент різного віку від 17 до 20 років, це студенти першого, другого і третього курсів. Серед опитуваних 25% студентів мають низький рівень емоційного вигорання, вони відчують до кінця робочого дня емоційне спустошення, студентам складно зняти емоційне напруження, що виникає після робочого дня. 31,3% опитуваних зауважили, що для них емоційне навантаження на навчання занадто велике, вони мають високий рівень емоційного вигорання. 43,7% студентів мають середній рівень емоційного вигорання, вони підкреслили, що після робочого дня можуть зриватися на своїх близьких, відчують, що нерви вкрай напружені. Через переживання, пов'язані з навчанням, студентам складно заснути, після робочого дня вже ні на що не вистачає сил. В ході дослідження стало відомо, що дівчата помітно більше, ніж хлопці, страждають від синдрому емоційного вигорання.

Також, за результатами дослідження, ми визначили, що емоційне вигорання зростає з кожним роком медичної освіти. Студенти старших курсів демонструють вищий рівень емоційного виснаження, ніж студенти-першокурсники. Причинами хронічного стресу студентів 1-3 курсу є складнощі з навчанням, та велика кількість інформації. Також 81,3% опитуваних студентів відчувають сильні переживання через повномасштабну війну в Україні.

Крім емоційних порушень, синдром вигорання впливає на інтелектуальну діяльність студентів: погіршується пам'ять, увага, здатність до концентрації та аналітичного мислення. Це ускладнює засвоєння великого обсягу матеріалу та знижує успішність.

Отже, дане дослідження показало, що 31,3% студентів мають високий рівень емоційного навантаження, що може стати передумовою до емоційного вигорання. Таким чином, синдром емоційного вигорання суттєво знижує якість життя, професійний потенціал і психічне здоров'я студентів-медиків, що робить проблему його профілактики надзвичайно важливою для системи медичної освіти. Синдром професійного вигорання призводить до зниження ефективності роботи, відсутності мотивації до саморозвитку та відсутності професійних досягнень, що свідчить про необхідність розробки та впровадження ефективних профілактичних заходів. Щоб запобігти виникненню та розвитку синдрому емоційного вигорання серед студентів-медиків, важливо впровадити комплексний комплекс заходів на університетському рівні. Ці заходи мають створити сприятливе освітнє середовище та забезпечити доступ до кваліфікованої психотерапевтичної допомоги за потреби. Наприклад, ініціативи можуть включати моніторинг для виявлення груп ризику дезадаптації серед студентів-медиків та пропонування навчальних програм з профілактики вигорання.

Листрова Валерія Олексіївна, здобувачка вищої освіти стоматологічного факультету
Полтавський державний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Вільхова Олена Вікторівна, канд. мед. наук, доцент кафедри
гістології, цитології та ембріології
Полтавський державний медичний університет, Україна

СТРУКТУРНІ ЗМІНИ ОБМІННОЇ ЛАНКИ ГЕМОМІКРОЦИРКУЛЯТОРНОГО РУСЛА ПІДНИЖНЬОЩЕЛЕПНИХ СЛИННИХ ЗАЛОЗ ПРИ ХІМІЧНІЙ КАСТРАЦІЇ ЩУРІВ

Актуальність: Трипторелін – синтетичний аналог гонадотропін-рилізинг гормону. Він застосовується у комплексній терапії для лікування гормонозалежного раку передміхурової залози, передчасного статевого дозрівання дітей, ендометріозу, фіброміоми матки, жіночому безплідді тощо. При використанні даного препарату відбувається блокування синтезу лютеїнізуючого гормону гіпофізом, у результаті чого пригнічується діяльність ендокринної ланки статевих систем. На сьогоднішній день в наукових літературних джерелах недостатньо інформації стосовно структурних змін екзокринних залоз, а саме слинних, за умов впливу триптореліну.

Мета роботи: провести морфометричне дослідження обмінної ланки гемомікроциркуляторного русла піднижньощелепних слинних залоз щурів.

Методи дослідження: дослідження проводили на 15 самцях щурів репродуктивного віку. Піддослідних було поділено на 2 групи: експериментальну (5 тварин) й контрольну (10 тварин). Розчин триптореліну з розрахунком 0,3 мг діючої речовини на 1 кг маси тіла вводили щурам експериментальної одноразово. Тварин, шляхом передозування ефірним наркозом, виводили з експерименту на 30-ту добу. З отриманих фрагментів біоматеріалів виготовили гістологічні препарати з парафінових блоків методом серійних напівтонких зрізів, забарвили гематоксиліном та еозином; діаметри капілярів визначили морфометричним методом – виміряли числові значення структур мікропрепаратів за допомогою програмного забезпечення (AimImageExaminer); провели статистичний аналіз.

Результати: при морфометричному дослідженні діаметрів капілярів гемомікроциркуляторного русла піднижньощелепних слинних залоз на 30-ту добу спостереження, встановлено, що середнє значення складає $17,21 \pm 0,57$ мкм, при нормі $6,13 \pm 0,05$ мкм.

Висновки: підшкірне введення триптореліну викликає зміни в структурі капілярів ГМЦР підщелепних залоз щурів-самців, що характеризується підвищенням кровонаповнення органу зі збільшенням відповідно діаметрів на 180,7% в порівнянні з контрольною групою.

Список використаних джерел:

1. Shepitko V.I. — «Morphogenesis of the minor salivary glands during triptorelin administration in rats» (Світ медицини та біології / локальне видання, 2023).
2. Grand R.J. — «Development of Secretory Function in Rat Parotid Gland» (Pediatrics Research, класична робота).
3. Li N., et al. — «Alterations in histology of the aging salivary gland and correlation with the glandular inflammatory microenvironment» (2023).

Липко Анастасія Олександрівна, здобувач вищої освіти медичного факультету №1 та №2

Полтавський державний медичний університет, Україна

Войтович Богдан Олегович, здобувач вищої освіти медичного факультету №1 та №2

Полтавський державний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Вільхова Олена Вікторівна, канд. мед. наук, доцент кафедри гістології, цитології та ембріології

Полтавський державний медичний університет, Україна

ТОКСИЧНИЙ ВПЛИВ АЕРОЗОЛІВ ЕЛЕКТРОННИХ СИГАРЕТ НА МОРФОЛОГІЮ РЕСПІРАТОРНОГО ЕПІТЕЛІУ (ОГЛЯД)

Актуальність дослідження: В зв'язку із зростанням популярності електронних сигаретних систем протягом останнього десятиліття їх вплив на здоров'я людини викликає особливу цікавість з боку вивчення наслідків довгострокового використання систем доставки нікотину з додаванням в його складі пропіленгліколя, рослинного гліцерину та великої кількості ароматизаторів, які власне і впливають на різні органи та системи. Гістологічний аспект проблеми є важливою основою етіопатогенезу багатьох захворювань виникнення яких асоціюють з тютюнопалінням та використанням електронних сигарет. Тому акцентуація уваги саме на морфологічних змінах респіраторного епітелію дихальних шляхів та аерогематичного бар'єру є важливим підґрунтям багатьох інших досліджень.

Мета: визначити, систематизувати та проаналізувати наявні літературні дані щодо токсичного впливу аерозолів систем електронної доставки нікотину на гістологічну структуру та функціональну активність епітелію дихальних шляхів та альвеол легень.

Матеріали і методи: Ретроспективний бібліографічний аналіз літератури останнього десятиліття щодо впливу аерозолів електронних сигарет на дихальну систему людини - активних та пасивних курців - токсичність та морфологічні зміни в гістологічній структурі епітелію дихальних шляхів та респіраторного епітелію легень. Оцінка цитотоксичності, змін морфологічної структури клітин, їх метаболічної активності у зразках епітелію дихальних шляхів та альвеолоцитів.

Висновки:

Незважаючи на те, що оригінальною метою створення електронних сигарет було полегшення відмови від тютюнопаління, їх дизайн призвів до проблеми залучення до їх використання осіб, що не палили до того, а також до дуалізму використання електронних сигарет та засобів паління тютюну. Внаслідок використання тютюнозамінних систем доставки нікотину, вплив їх аерозолів призводить до зниження життєздатності, метаболічної активності та вивільнення цитокінів серед популяції епітелію дихальних шляхів. Щодо альвеолярного епітелію - зафіксовані пошкодження аерогематичного бар'єру внаслідок зміни функціональної активності сурфактант продукуючих альвеолоцитів та некротизуючої дії на респіраторний тип. Таким чином, токсичний ефект електронних сигарет очевидний навіть у порівнянні з таким від тютюноспалюючих засобів.

Список використаних джерел:

1. Chun LF, Moazed F, Calfee CS, Matthay MA, Gotts JE. Pulmonary toxicity of e-cigarettes. *Am J Physiol Lung Cell Mol Physiol*. 2017 Aug 1;313(2):L193-L206. doi: 10.1152/ajplung.00071.2017.
2. Tamashiro E, Cohen NA, Palmer JN, Lima WT. Effects of cigarette smoking on the respiratory epithelium and its role in the pathogenesis of chronic rhinosinusitis. *Braz J Otorhinolaryngol*. 2009 Nov-Dec;75(6):903-7. doi: 10.1016/s1808-8694(15)30557-7.
3. Jardim JR, Bizeto L, Fleig Mayer A, Camelier A, Rosa FW, Oliveira D, Azevedo D, Saldiva PH, Martins Mde A, Bonassa J, Nascimento OA. Modelo de cámara inhaladora para los estudios controlados sobre la toxicidad del humo del tabaco en los roedores [An inhalation chamber model for controlled studies of tobacco smoke toxicity in rodents]. *Arch Bronconeumol*. 2010 Sep;46(9):455-8. Spanish. doi: 10.1016/j.arbres.2010.05.012.
4. Werley MS, Kirkpatrick DJ, Oldham MJ, Jerome AM, Langston TB, Lilly PD, Smith DC, McKinney WJ Jr. Toxicological assessment of a prototype e-cigarette device and three flavor formulations: a 90-day inhalation study in rats. *Inhal Toxicol*. 2016;28(1):22-38. doi: 10.3109/08958378.2015.1130758.
5. Wieslander G, Norbäck D, Lindgren T. Experimental exposure to propylene glycol mist in aviation emergency training: acute ocular and respiratory effects. *Occup Environ Med*. 2001 Oct;58(10):649-55. doi: 10.1136/oem.58.10.649.

СЕКЦІЯ 27.

ФАРМАЦІЯ ТА ФАРМАКОТЕРАПІЯ

Piltyai Ivanna Mykolaivna, student of higher education, Faculty of Chemical and Biopharmaceutical Technologies
Kyiv National University of Technology and Design, Ukraine

DEVELOPMENT OF STANDARDIZED METHODS FOR QUALITY CONTROL OF MEDICINAL PLANT RAW MATERIALS

Herbal medicines have long been the basis of traditional health care systems and remain popular due to their natural approach and centuries-old knowledge of the medicinal properties of plants. They contain biologically active substances (alkaloids, flavonoids, terpenes, polyphenols) that have therapeutic potential for various diseases.

The growth in demand is accompanied by risks - contamination, falsification, instability of the composition, which can cause toxicity and adverse reactions. Therefore, standardization and quality control are key to the safety, efficacy and reproducibility of the action of drugs. Strict production and testing protocols allow to control the level of active compounds, ensure the consistency of therapeutic effects and build the trust of consumers and healthcare professionals.

The purpose of the study is to summarize the meaning, methods, and approaches to ensuring the quality, efficacy, and safety of herbal medicines.

Quality control ensures that products are stable and meet established standards. It includes monitoring of all stages of production and distribution. It allows to identify deficiencies, optimize processes and increase the efficiency of resource use.[1]

Standardization includes phytochemical evaluation (screening, quantitative determination of groups of phytochemicals) and establishment of fingerprint profiles or quantitative evaluation of chemical markers. These markers are used for identification and selection of raw materials, assessment of batch uniformity, control of the production process, identification of counterfeits and toxicants, and calculation of dosage. When choosing markers, one should take into account the availability of analytical methods, the availability of standards, the suitability of the compound for therapeutic use (preferably with known biological activity) and its suitability as an indicator of stability. The Herb MaRS system additionally offers a ranking of markers (from 0 to 5) with an emphasis on high pharmacological activity, relatively high concentration and bioavailability. Screening for toxic compounds is mandatory.[1]

In Uganda, where monographs are lacking, comprehensive standardization of herbal materials is not yet mandatory, leading to reports of substandard and falsified medicines on the market. Although new regulatory guidelines recommend the quantification of markers, the lack of monographs makes it difficult for manufacturers to select specific analytical markers for commonly used plants such as *Eucalyptus globulus* and *Zingiber officinalis*. [1]

In-Process Testing is a critical step that involves conducting quality tests at various stages of production to assess the stability and compliance of the product with standards. This allows for early detection of variations and problems, corrective actions, and assurance of the quality of the final product.[2]

For herbal preparations, special attention is paid to testing for the presence of undesirable substances. This includes the detection of contaminants (such as aflatoxins, mycotoxins, residual solvents) by chromatography (HPLC, GC), spectrophotometry and mass spectrometry. Measurement of heavy metals (lead, mercury, arsenic, cadmium) by ICP-MS or atomic absorption spectroscopy is mandatory, as well as analysis for pesticide residues by GC or LC-MS. In addition, microbiological testing is performed to assess the presence of harmful microorganisms (pathogens, *E. coli*, *Salmonella*) and total microbial count (TVC, TYMC), ensuring product safety. Powerful analytical methods are used to identify active components: HPLC is key for the separation and quantification of compounds, GC-MS for the analysis of volatiles and essential oils, and TLC and spectroscopic methods (UV-Vis, NMR) are used for qualitative and quantitative analysis.[2]

In parallel with testing, contamination control is vital to ensure product safety and quality by preventing the presence of harmful substances. This is achieved through a number of methods and practices. These include regular cleaning, sanitation and disinfection, sterilization of equipment (e.g., autoclaving), strict hand hygiene, and the use of cleanroom technology. Air filtration using HEPA filters to minimize particles and microorganisms is critical. Pest control measures, continuous environmental monitoring, and strict compliance with regulatory requirements are also important. All of these methods of contamination control and quality testing are complementary to ensure the safety, efficacy, and stability of herbal medicines.[2]

The field of quality control of herbal medicines faces serious challenges, the most important of which is the significant variability in composition and quality of products, which makes it difficult to establish uniform standards. Existing analytical technologies are only sporadically integrated into the industry, and traditional knowledge is underutilized.[2]

A comprehensive approach is proposed to address these challenges. Molecular fingerprinting (DNA barcoding) should be implemented to authenticate ingredients and detect counterfeits. In addition, the Internet of Things (IoT) and real-time monitoring in the supply chain should be used to maintain plant integrity, and predictive modeling (AI/machine learning) should be applied to optimize production processes and ensure sustainability. The key is for regulators, herbalists, and manufacturers to work together to establish comprehensive industry standards and integrate traditional wisdom with modern scientific methods. This approach will enhance the safety and efficacy of herbal medicines, instilling confidence in consumers.[2]

In summary, quality control (QC) of herbal medicines is fundamental to protecting consumer health and ensuring consistent efficacy and safety of products. The main QA activities should focus on standardization of all steps, from raw material procurement to final formulation, with special attention to the quantification of active compounds. It is critical to implement modern analytical methods, such as DNA barcoding, for authentication of herbs and rigorous testing for contaminants. Compliance with Good Manufacturing Practices (GMP) and implementation of post-marketing surveillance are essential for operational risk management. Ultimately, robust QA, supported by collaboration between all stakeholders

and the integration of traditional knowledge with modern science, guarantees the authenticity and therapeutic value of herbal medicines, which strengthens consumer confidence and promotes the responsible integration of herbal medicine into the healthcare system.

References:

1. Advancing herbal medicine: enhancing product quality and safety through robust quality control practices / H. Wang et al. *Frontiers in pharmacology*. 2023. Vol. 14. URL: <https://doi.org/10.3389/fphar.2023.1265178> (date of access: 20.09.2025).
2. Application of the herbal chemical marker ranking system (Herb MaRS) to the standardization of herbal raw materials: a case study / B. Kaggwa et al. *BMC complementary medicine and therapies*. 2023. Vol. 23, no. 1. URL: <https://doi.org/10.1186/s12906-023-04178-3> (date of access: 20.09.2025).

Ivanitska Alina Andreivna, higher education student of the Faculty of Chemical and Biopharmaceutical Technologies

Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

Scientific supervisor: Denysenko Vitalina Nikolaevna, Senior Lecturer, Department of Philology and Translation

Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

MEDICINAL PLANTS AND THEIR ROLE IN CONTEMPORARY PHARMACY

Healing with medicinal plants is as old as mankind itself. The connection between man and his search for drugs in nature dates from the far past, of which there is ample evidence from various sources: written documents, preserved monuments, and even original plant medicines. Awareness of medicinal plants usage is a result of the many years of struggles against illnesses due to which man learned to pursue drugs in barks, seeds, fruit bodies, and other parts of the plants [2].

Therefore, the study and integration of medicinal plants into contemporary pharmacy are not just a return to our roots but a strategically important direction for the future of medicine [1].

Natural products (NPs) serve as a crucial source for leading bioactive compounds in drug discovery research. Numerous drugs currently utilized as therapeutic agents have been derived from natural origins, with medicinal plant (MP) sources being particularly significant. Despite the advancement of synthetic chemistry, the importance of NPs persists due to their distinct chemical structures and varied biological activities [3].

The role of medicinal plants in contemporary pharmacy extends beyond the simple use of extracts. It is a complex process that includes scientific research, new drug development, and standardization.

Medicinal plants contain a wide range of bioactive compounds, each with distinct properties and therapeutic effects. Among the most well-known and extensively studied classes of these compounds are alkaloids, flavonoids, and terpenoids, all of which have been shown to provide a variety of health benefits [1].

Alkaloids are a large class of naturally occurring compounds that typically contain nitrogen atoms and have potent pharmacological effects. They are often found in plants such as Opium poppy (which contains morphine and codeine), Cinchona bark (which contains quinine), and Rauwolfia serpentina (which contains reserpine).

Alkaloids are well-known for their effects on the nervous system, including their analgesic, antimalarial, and antitumor properties. Flavonoids are a diverse group of plant metabolites that have been shown to exhibit strong antioxidant, anti-inflammatory, antimicrobial, and anticancer properties.

Terpenoids are responsible for the characteristic aromas of many plants and are found in essential oils, resins, and saps. These compounds are widely recognized for their antimicrobial, anti-inflammatory, antioxidant, and anticancer activities

In addition to alkaloids, flavonoids, and terpenoids, other notable bioactive compounds found in medicinal plants include glycosides, phenolic acids, saponins, and tannins [1].

The therapeutic effects of these bioactive compounds are often attributed to their ability to interact with specific molecular targets in the human body, such as enzymes, receptors, and DNA. By binding to these targets, bioactive compounds can influence cellular processes, modulate gene expression, and restore homeostasis in the body.

The integration of medicinal plants into modern healthcare has evolved significantly over the past few decades, thanks to advances in scientific research and technology. Traditionally, medicinal plants were used based on empirical knowledge passed down by various cultures, but modern research aims to confirm the efficacy of these plant-based remedies using scientific methodologies.

By isolating the active compounds found in medicinal plants and studying their pharmacokinetics, bioavailability, and mechanisms of action, researchers are able to provide scientific evidence for the therapeutic benefits of these plants [1].

The pharmaceutical industry has increasingly turned to medicinal plants as a valuable source of novel compounds for drug development. Many widely used pharmaceuticals have been derived from plants, such as aspirin (from Willow bark) and quinine (from the bark of the Cinchona tree). In recent years, there has been a surge in the development of plant-based pharmaceuticals and biopharmaceuticals, which offer new treatment options for a range of diseases, including cancer, diabetes, and cardiovascular conditions.

While medicinal plants have long been an invaluable resource for traditional and modern medicine alike, their use is not without challenges. One of the primary challenges in the use of medicinal plants is the lack of standardization and quality control. Unlike pharmaceutical drugs, which are subjected to rigorous testing and quality assurance protocols, medicinal plants often lack the same level of oversight.

Variability in the potency of plant-based products is a significant issue, as the concentration of active compounds can vary depending on factors such as geographic location, climate, soil conditions, and the method of plant harvesting and preparation. As a result, the therapeutic effects of plant-based remedies can be inconsistent, which makes it difficult to ensure their safety and efficacy [1].

The future of medicinal plants in healthcare looks promising, driven by ongoing research and technological innovations. Medicinal plants play a significant and growing role in contemporary pharmacy, transforming from a source of folk remedies into a foundation for creating standardized, effective, and safe drugs.

References:

1. Medicinal Plants and Traditional Uses and Modern Applications / M. Manisha et al. *Journal of Neonatal Surgery*. 2025. Vol. 14, no. 3. P. 162–175. URL: <https://doi.org/10.52783/jns.v14.2210> (date of access: 20.09.2025).
2. Petrovska B. Historical review of medicinal plants' usage. *Pharmacognosy Reviews*. 2012. Vol. 6, no. 11. P. 1. URL: <https://doi.org/10.4103/0973-7847.95849> (date of access: 20.09.2025).
3. Unraveling Nature's Pharmacy: Transforming Medicinal Plants into Modern Therapeutic Agents / N. Vaou et al. *Pharmaceutics*. 2025. Vol. 17, no. 6. P. 754. URL: <https://doi.org/10.3390/pharmaceutics17060754> (date of access: 20.09.2025).

Кісіль Марта Ігорівна, здобувачка вищої освіти фармацевтичного факультету
*Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького, Львів, Україна*

Науковий керівник: Громовик Богдан Петрович, доктор фарм. наук, професор
*Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького, Львів, Україна*

СТІЙКІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ АПТЕЧНИХ ЗАКЛАДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність. Організація ефективного фармацевтичного забезпечення (ФЗ) населення неможлива без стійкого функціонування аптечних закладів в умовах воєнного стану. Підвищення стійкості функціонування аптечних закладів обумовлено тенденцією збільшення ризику виникнення надзвичайних ситуацій (НС) воєнного походження, що створює реальні загрози життєдіяльності населення, подальшому соціально – економічному розвитку та національній безпеці України.

Мета дослідження. Обґрунтування організаційних заходів для підвищення стійкості функціонування аптечних закладів в умовах воєнного стану.

Матеріали і методи. Для вивчення та аналізу впливу чинників, які впливають на стійкість функціонування аптечних закладів в умовах воєнного стану було проведено огляд наукових публікацій і чинних законодавчих і нормативних актів, що регламентують діяльність аптечних закладів. Використовували методи інформаційного пошуку, аналізу, систематизації та узагальнення.

Результати. Стійкість функціонування аптечних закладів, як об'єктів критичної інфраструктури, є важливим аспектом забезпечення національної безпеки, особливо в умовах воєнного стану. Згідно вимог закону України "Про критичну інфраструктуру" стійкість об'єкта критичної інфраструктури, це стан, за якого забезпечується його спроможність функціонувати у штатному режимі, адаптуватися до умов, що постійно змінюються, протистояти та швидко відновлюватися після впливу загроз будь-якого виду. Стійкість функціонування аптечного закладу забезпечується на основі вдосконалення управління всередині закладу і врахування впливу зовнішнього середовища з метою підвищення ефективності його діяльності і безперервного розвитку [1,2].

Стійкість функціонування аптеки в умовах воєнного стану означає здатність аптеки продовжувати ефективно виконувати свої основні функції:

- продовжувати працювати, не закриватися повністю або на тривалий час через обстріли, відсутність персоналу, та інші проблеми;
- забезпечувати наявність необхідних ЛЗ, утримувати достатні запаси ЛЗ, незважаючи на можливі перебої у постачанні;
- надавати фармацевтичну допомогу, консультувати пацієнтів, відпускати ЛЗ за рецептами та без них, надавати першу медичну допомогу у межах своєї компетенції;
- підтримувати функціонування обладнання, мати доступ до електроенергії, зв'язку та теплопостачання, забезпечувати безпеку персоналу;
- адаптуватися до змін, швидко реагувати на нові виклики, змінювати логістичні маршрути, знаходити альтернативних постачальників, оптимізувати графік роботи тощо.

Таким чином, стійкість функціонування аптеки в умовах війни – це підтримання своєї ключової ролі у системі охорони здоров'я, забезпечення доступності медичної допомоги для населення, яке цього потребує, навіть у найскладніших обставинах. Це включає в себе як фізичну здатність аптеки працювати, так і її організаційну та фінансову спроможність долати кризові ситуації і забезпечувати фармацевтичну безпеку громадян.

На сьогоднішній день окремого законодавчого акту, який би чітко визначав усі вимоги до стійкості функціонування аптек в умовах воєнного стану, не існує. Стійкість аптек забезпечується шляхом застосування чинного законодавства з урахуванням особливостей воєнного стану, а також видання окремих тимчасових нормативно-правових актів та роз'яснень Міністерства охорони здоров'я України та інших профільних відомств.

Висновки. Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібною торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів) потребують внесення вимог щодо підвищення стійкості функціонування аптекних закладів в умовах надзвичайних ситуацій мирного часу і воєнного стану шляхом обов'язкового проведення заздалегідь визначених нормативних заходів у всіх аптекних закладах, незалежно від форми власності.

Список використаних джерел:

1. Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX «Про критичну інфраструктуру» URL: https://ips.ligazakon.net/document/t211882?an=1&ed=0000_00_00
2. Жукевич С. М., Рожелюк В. М. Фінансова стійкість підприємства в контексті сталого розвитку України. Світ фінансів. 2018; 4 (57):75–85. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1071>.

Кулик Юлія Миколаївна, здобувач вищої освіти факультету фармації, психології та менеджменту, студентка 5 курсу
ПВНЗ «Київський медичний університет», Україна

Науковий керівник: Новикова Лариса Георгіївна, ст. викладач кафедри фармакології, фармакотерапії
ПВНЗ «Київський медичний університет», Україна

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФАРМАКОТЕРАПІЇ ПАЦІЄНТІВ ІЗ ПТСР

Актуальність теми. Повномасштабна війна в Україні спричинила не лише значні фізичні руйнування та людські жертви, але й призвела до масових психічних травм. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), тривожні та депресивні розлади, інші психічні порушення стали поширеними явищами серед українців, як на лінії фронту, так і в тилу.

Мета роботи. Дослідити вплив війни в Україні на рівень посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та розглянути методи фармакологічної корекції.

Методи дослідження. Моніторинг джерел та літератури, аналіз дослідження поширеності захворюваності на посттравматичний стресовий розлад та методи фармакологічної корекції.

Результати. У результаті дослідження було проаналізовано актуальність проблеми посттравматичного стресового розладу (ПТСР) в умовах війни в Україні. Згідно зі статистичними даними, лише за два місяці 2024 року кількість встановлених діагнозів ПТСР дорівнює загальній кількості випадків за весь 2021 рік. У 2023 році захворюваність зросла майже в чотири рази порівняно з 2021 роком, що свідчить про різке погіршення психічного здоров'я населення.[1] Також було здійснено порівняльний аналіз лікарських засобів для фармакологічної корекції ПТСР. Найбільш ефективними виявились селективні інгібітори зворотного захоплення серотоніну (флуоксетин, сертралін, пароксетин), що мають сприятливий профіль безпеки (табл.1). [2,3]

Таблиця 1

Антидепресанти першої лінії для лікування ПТСР

Назва препарату	Хімічна (МНН)	Механізм дії	Фармакологічні ефекти	Побічні дії	Курс лікування
Сероксат	Пароксетин	Інгібує зворотне захоплення серотоніну (SSRI)	Анксиолітичний, антидепресивний, нормалізація сну	Нудота, сонливість, зниження лібідо, тривожність на початку лікування	20–40 мг/добу, тривалість 6–12 міс
Золофт	Сертралін	Селективне інгібування зворотного захоплення серотоніну	Зменшення тривоги, покращення настрою, стабілізація емоцій	Диспепсія, безсоння, головний біль, сексуальні дисфункції	50–200 мг/добу, курс від 6 міс

Продовження табл.

Назва препарату	Хімічна (МНН)	Механізм дії	Фармакологічні ефекти	Побічні дії	Курс лікування
Прозак	Флуоксетин	SSRI – підвищення рівня серотоніну в ЦНС	Антидепресивна дія, зменшення нав'язливих думок	Тремор, безсоння, зниження апетиту, тривожність	20–60 мг/добу, курс 6–9 міс

Інші групи препаратів — такі як трициклічні антидепресанти, інгібітори моноаміноксидази, міртазапін та бензодіазепіни — мають ширший спектр дії, однак супроводжуються більшою кількістю побічних ефектів і потребують обережного застосування.[4]

Висновки. Війна в Україні призвела до серйозної кризи психічного здоров'я населення. Посттравматичний стресовий розлад набув масового характеру, що вимагає системного підходу до його діагностики та лікування. Фармакологічна терапія відіграє важливу роль у корекції ПТСР, особливо у випадках, коли психотерапія є недостатньо ефективною. Необхідно забезпечити ширший доступ до психологічної та психіатричної допомоги та активніше впроваджувати ефективні стратегії фармакотерапії у медичну практику.

Список використаних джерел:

1. Міністерство охорони здоров'я України. Кількість пацієнтів зі встановленим діагнозом ПТСР в Україні зростає: що треба знати про посттравматичний стресовий розлад. 2024. URL: <https://moz.gov.ua/uk/kilkist-pacientiv-zi-vstanovlenim-diagnozom-ptsr-v-ukraini-zrostaє-scho-treba-znati-pro-posttravmatichnij-stresovij-rozlad>
2. Михайлов Б.В., Чугунов В.В., Курило В.О., Саржевський С.Н. Посттравматичні стресові розлади: Навчальний посібник / Під заг. ред. проф. Б. В. Михайлова. – Вид. 2-е, перероблене та доповнене. – Х. : ХМАПО, 2014. – 223 с.
3. Наказ МОЗ України № 723 від 28.07.2023 Про затвердження стандартів надання медичної допомоги пацієнтам з ПТСР.
4. Benedek, D. M., et al. (2009). Pharmacologic management of post-traumatic stress disorder: current and future perspectives. *Psychiatric Clinics of North America*, 32(3), 527–554.

СЕКЦІЯ 28.**ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ
ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ**

Марія Кожухар, здобувач вищої освіти факультету судового та міжнародного права
Національний університет «Одеська Юридична академія», Україна

Науковий керівник: Антіпова Жанна Ігорівна, старший викладач кафедри
військової та фізичної підготовки
Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

**ВПЛИВ ЗАНЯТЬ ФІТНЕСОМ НА ЗДОРОВ'Я
ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

У сучасній системі вищої освіти одним із ключових пріоритетів є забезпечення формування здорового студентства, адже стан здоров'я безпосередньо впливає на потенціал розвитку держави. Цьому питанню приділяє увагу значна кількість науковців із різних галузей протягом тривалого часу. Зокрема, Тетяна Круцевич у своїх дослідженнях підкреслює, що здоров'я нації є фундаментальною соціальною цінністю, яка визначає економічний, трудовий, оборонний та інтелектуальний потенціал суспільства [1].

У сучасних умовах питання збереження та підтримання здоров'я студентів набуває нового значення. Молоді люди живуть у реаліях повномасштабної війни та постійної напруженості, що стало невід'ємною частиною їхнього повсякдення. До цього варто додати характерні для студентського життя труднощі: інтенсивний навчальний процес, високий ритм засвоєння знань, регулярні інтелектуальні й емоційні навантаження, дедлайни та сесії, які створюють стресовий стиль життя. Такі умови все частіше висвітлюються у сучасних психологічних дослідженнях, які констатують погіршення емоційного стану молоді під час війни. У цьому контексті вплив фітнесу на здоров'я студентів стає актуальним і практичним питанням [2].

Студенти часто ставляться до фізичної культури як до другорядного або необов'язкового елементу. Однак психологічний аспект відіграє тут надзвичайно важливу роль. Практика багатьох людей, які поєднують навчання з регулярними заняттями фітнесом, демонструє зовсім інакші результати: дослідження свідчать, що навіть помірна фізична активність сприяє зниженню рівня стресу та зміцненню психічної стійкості. Це пов'язано з тим, що заняття спортом стимулюють вироблення ендорфінів — речовин, які допомагають боротися зі стресом [3]. Такі ефекти на психологічний стан підтверджуються численними міжнародними дослідженнями, які показують прямий зв'язок між фізичною активністю та поліпшенням емоційного благополуччя людини. У періоди нестабільності, спричиненої постійними змінами, фізична активність забезпечує відчуття стабільності. Тренування допомагають повернути внутрішній баланс і зменшити напруження, виступаючи механізмом відновлення контролю над власними емоціями й формуючи здатність ефективно протистояти стресовим ситуаціям [4]. Фізична активність має значний вплив на

когнітивні можливості. Студенти часто відзначають, що після тренувань легше зосереджуватися, засвоювати нову інформацію та відчувати ясність думок. Це явище науково обґрунтоване й пояснюється посиленням кровообігу під час тренувань, що активізує нейронні зв'язки та сприяє більш продуктивній роботі мозку. Дослідження, присвячені підвищенню ефективності навчання, підтверджують: регулярна фізична активність істотно покращує пізнавальні функції та сприяє підвищенню залученості до освітнього процесу {5}.

Фітнес сприяє формуванню навичок дисципліни та самоорганізації. Для студентів, які часто стикаються з браком часу, регулярні тренування стають необхідною практикою планування: потрібно інтегрувати фізичну активність у розклад, раціонально розподіляти ресурси та підтримувати стабільність у повсякденних звичках. Ця дисциплінованість позитивно впливає на навчання.

Всесвітня організація охорони здоров'я підкреслює у своїх рекомендаціях, що регулярні фізичні навантаження покращують загальне функціонування організму й сприяють підвищенню стресостійкості [6].

Додатково важливим є соціальний аспект. Групові заняття у фітнес-залах створюють простір для неформального спілкування, що допомагає знижувати рівень соціальної ізоляції серед студентів. Підтримка у процесі спільних тренувань позитивно впливає на психологічне самопочуття, що підтверджується дослідженнями щодо ролі фізичної активності у формуванні позитивної мотивації в поведінці.

Фітнес виходить за межі простої корисної звички й стає механізмом адаптації до нових умов. Впровадження фітнес-програм та новітніх технологій, які сприяли формуванню «фітнес-культури студентів», не лише допомагає зберегти та зміцнити здоров'я здобувачів вищої освіти, але й позитивно впливає на розвиток фітнес-культури, підвищення рівня фізичної підготовленості та зростання інтересу до здорового способу життя. Тому заняття фітнесом важко звести до звичайного дозвілля чи замінити іншою діяльністю.

Список використаних джерел:

1. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання : підручник : у 2 т. / за ред. Т. Ю. Круцевич. Київ : Олімпійська література, 2017. Т. 1. 448 с.
2. Ковтун, А. А. Психологічний стан студентів в умовах воєнного стану в Україні. Проблеми психології. 2023. Т. 50. С. 145–152.
3. Галайда, Т. І. Вплив фізичної активності на психічне здоров'я студентської молоді. Молодіжний науковий вісник. 2020. № 4. С. 112–117.
4. Гончарова, Н. М., Снігур, В. В. Фізична активність як чинник профілактики стресових станів у студентів. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2019. № 1. С. 23–28.
5. Козленко, М. В. Фізична активність як засіб оптимізації навчально-пізнавальної діяльності студентів. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2021. № 2. С. 89–94.
6. Аніпова Ж.І. Мотивація студентської молоді до рухової активності – завдання фізичного виховання в період навчання у юридичних закладах вищої освіти /*Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття: Україна, Черкаси, МЦНД.*, 29 липня 2022р., С. 304-307. <https://archive.mend.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/download/191>

Вітюк Марія Сергіївна, здобувач вищої освіти психологічного факультету
Національний університет «Одеська Юридична Академія», Україна

Науковий керівник: Гоголева Олена Миколаївна, старший викладач кафедри
воєнної та фізичної підготовки
Національний університет «Одеська Юридична Академія», Україна

ВПЛИВ КОНЦЕНТРАЦІЇ УВАГИ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ГРИ У НАСТІЛЬНИЙ ТЕНІС

Вступ. Настільний теніс є видом спорту, який вимагає високої швидкості реакції, точності рухів та миттєвого прийняття рішень. Одним із ключових чинників, що визначає успіх у грі, є концентрація уваги. Вона забезпечує своєчасне сприйняття сигналів суперника, правильну координацію рухів і стабільність результатів.

Актуальність дослідження. Концентрація уваги забезпечує швидку реакцію, точність рухів і стабільність результатів у динамічних ігрових ситуаціях. У зв'язку з цим важливим є вивчення способів розвитку та підтримання високого рівня уваги, що сприятиме підвищенню ефективності тренувального процесу й результативності спортсменів.

Проблема дослідження. Недостатнє вивчення впливу концентрації уваги на ефективність гри у настільний теніс та відсутності науково-обґрунтованих методик її розвитку в процесі тренувань. Недостатній рівень уваги призводить до зниження швидкості реакції, точності ударів і стабільності результатів, що зумовлює потребу у пошуку ефективних засобів і прийомів підвищення концентрації у спортсменів різного рівня підготовки.

Мета дослідження. Визначення ролі концентрації уваги в ефективності гри у настільний теніс та виявленні шляхів її розвитку й удосконалення у процесі тренувальної діяльності спортсменів.

Сутність дослідження. За теоретичними відомостями, увага - це спрямоване,вольове зосередження свідомості на певному предметі,явищі чи діяльності [1].

Для гравців у настільний теніс характерна необхідність швидкого перемикавання уваги між траєкторією м'яча, позицією суперника та власними діями.

За даними сучасних досліджень, високий рівень концентрації уваги напряду корелює з точністю ударів, швидкістю реакції та кількістю виграних очок. Треновані спортсмени мають ширше поле зорової уваги та здатність зберігати фокус навіть у стресових умовах гри.

Заняття настільним тенісом також розвивають когнітивну гнучкість — здатність швидко перемикатися між діями, що підтверджено нейропсихологічними дослідженнями. Постійні тренування формують стійкі нейронні зв'язки, що підвищують ефективність сенсомоторної координації.

Педагогічні спостереження свідчать, що цілеспрямовані вправи на концентрацію уваги (спостереження за траєкторією м'яча, вправи з реакції на світлові сигнали, гра на обмеженій площі) покращують техніку подачі, прийому та швидкість тактичного мислення.

Висновки. Концентрація уваги є одним із провідних чинників, що визначають ефективність гри у настільний теніс. Високий рівень зосередженості дозволяє спортсменам швидше реагувати на дії суперника, точніше виконувати удари та приймати більш обґрунтовані рішення під час гри. Регулярні тренування, що поєднують фізичні вправи з елементами когнітивних завдань, сприяють розвитку уваги та підвищують стабільність спортивних результатів. У перспективі подальші дослідження мають бути спрямовані на створення та впровадження спеціальних програм психотренінгу, орієнтованих на оптимізацію концентрації уваги у спортсменів різного рівня підготовки.

Список використаних джерел:

1. Б. О. Ревнівцев, Т.Б. Кутек.(2023). Сутність психологічної підготовки спортсмена: навчально-методичний посібник.С.36
2. Жуковський Є. І. (2020). Настільний теніс: навчально-методичний посібник. Львів: ЛДУФК.С.13,48

Заграй Валерія Вікторівна, здобувач вищої освіти факультету управління та економіки

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Лозінський Сергій Валентинович, старший викладач кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

ВПЛИВ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ

У сучасних умовах студенти дедалі частіше стикаються з підвищеним рівнем стресу та переживають емоційне виснаження. Високі освітні вимоги, швидкий темп навчання, нестача відпочинку — все це негативно впливає на психічне здоров'я молоді. Важливу роль у цьому відіграє недостатній рівень фізичної активності. До його причин належать: низька мотивація; домінування пасивних форм дозвілля, зумовлене розвитком техніки; перевантажені навчальні програми; період впровадження карантинних обмежень у зв'язку з пандемією тощо. З огляду на те, що студенти — це майбутній професійний та інтелектуальний потенціал суспільства, і саме вони формуватимуть подальшу науку, економіку та інші сфери діяльності, дослідження питання їхнього психічного здоров'я та його покращення є як ніколи актуальним.

Попри те, що фізична активність не здатна самотійно розв'язати проблему психічного стану студента, вона є вагомим чинником у його підтримуванні та поліпшенні. Вступ до університету та період навчання становлять важливий та повний стресу етап життя людини. Молодь віком 18-25 років розглядають як групу підвищеного ризику розвитку психічних порушень; у цьому віці найчастіше діагностують депресію, тривожність та інші форми психічних розладів [1]. Інтенсивні академічні навантаження, процес сепарації, адаптація до нового міського та освітнього середовища негативно впливають на здоров'я студента, а малорухливий спосіб життя лише додатково ускладнює та погіршує ситуацію.

Задля глибшого розуміння значення фізичної активності для психічного добробуту студентства варто проаналізувати її вплив на організм людини, адже рух позначається не лише на фізичних здібностях, а й спричиняє зміни в діяльності мозку, пов'язані з психічними процесами.

Регулярні тренування помірної інтенсивності мають потенціал суттєво вплинути на гормональний баланс людини: фізична активність здатна значно знизити рівень кортизолу, тобто головного гормону стресу, а також стимулювати синтез ендорфінів. Поєднання цих процесів призводить до значного послаблення психоемоційного напруження [2].

Фізичні вправи опосередковано позитивно впливають на психічне здоров'я студента. Це відбувається за допомогою двох психологічних механізмів: самоефективності та емоційної регуляції. Студенти, які дотримуються більш активного способу життя, схильні мати кращу здатність керувати власними емоціями та більш виражену віру у власні можливості, що підвищує самооцінку, посилює мотивацію та сприяє формуванню міцніших і якісніших соціальних зв'язків [3].

Якісний сон є одним із провідних чинників, що забезпечують оптимальне функціонування організму та психіки студента. Однак саме цим аспектом часто нехтують, попри жахливі наслідки недосипання як на академічну успішність, так і на здоров'я. Хронічні порушення сну можуть зумовлювати розвиток депресивних і тривожних розладів, а в окремих випадках — формування думок про самогубство. Попри це, труднощі зі сном спостерігають більш ніж у половини населення світу. Фізична активність сприяє покращенню якості сну через послаблення румінації — нав'язливого негативного мислення [4].

Фізична активність демонструє позитивний вплив на когнітивні функції. Зокрема, поліпшується здатність концентрувати увагу, швидкість мислення та робоча пам'ять. Найбільш дієвими вважаються аеробні навантаження, адже саме вони найбільш ефективно активізують мозкову діяльність. Оскільки когнітивні здібності є фундаментальними елементами навчальних досягнень студента, їхнє належне підтримання є вкрай важливим навіть з погляду закладів освіти [5].

Підсумовуючи, фізична культура посідає вагоме місце в забезпеченні здорового розвитку людини та є важливим ресурсом збереження її психічного добробуту. Роль регулярної рухової активності виходить за межі дозволу. У студентському віці вона забезпечує формування збалансованого емоційного стану, допомагає у протистоянні стресу та опосередковано впливає на успішність навчання.

Список використаних джерел:

1. Effectiveness of physical activity interventions on undergraduate students' mental health: systematic review and meta-analysis / K. Huang та ін. *Health Promotion International*. 2024. Т. 39, вип. 3.
2. Cortisol and β -Endorphin Responses During a Two-Month Exercise Training Program in Patients with an Opioid Use Disorder and on a Substitution Treatment / A. E. Psarianos та ін. *International Journal of Molecular Sciences*. 2025.
3. Hu Y., Liu B. The impact of physical exercise on college students' mental health through emotion regulation and self-efficacy. *Scientific Reports*. 2025. Т. 15.
4. Effects of physical activity on sleep quality among university students: chain mediation between rumination and depression levels / L. Xu та ін. *BMC Psychiatry*. 2025.
5. Liu L., Xin X., Zhang Y. The effects of physical exercise on cognitive function in adolescents: a systematic review and meta-analysis. *Frontiers in Psychology*. 2025. Т. 16.

Рябінін Денис Володимирович, здобувач вищої освіти факультету комп'ютерної інженерії та управління

Харківський Національний Університет Радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: **Діана Дмитрівна Гелета**, ст. викладач кафедри фізичного виховання та спорту

Харківський Національний Університет Радіоелектроніки, Україна

ІМУНІТЕТ І ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ: ЯК ТРЕНУВАННЯ ВПЛИВАЮТЬ НА ЗАХИСНІ СИЛИ ОРГАНІЗМУ

Останнім часом чимало говорять про те, що спорт зміцнює імунітет. І це справді так, хоча з нюансами. Давайте розберемося, як саме працює цей механізм і чому «більше» не завжди означає «краще».

Коли ми рухаємося, в тілі запускається ціла низка процесів. Імунні клітини — ті самі лімфоцити та НК-клітини (nature killer cells, якщо хтось не в курсі) — починають активніше циркулювати в крові. Вони ніби патрулюють організм, шукаючи проблеми. Звучить добре, чи не так?

Плюс до цього, регулярні вправи допомагають знизити хронічне запалення. А це вже серйозно, бо саме воно — тихий провокатор купи вікових захворювань. Ще один бонус: тренування знижують кортизол, той самий гормон стресу, який при надлишку пригнічує імунну систему.

Є ще один цікавий момент — мікробіом кишечника. Дослідження показують (хоча тут ще багато що треба з'ясувати), що у людей, які регулярно займаються, він більш різноманітний. А це добре для імунітету, бо значна частина нашого захисту якраз там, у кишечнику, і формується.

Тут є одна штука, яку варто розуміти. Вчені описують вплив навантажень на імунітет через так звану J-подібну криву:

- Зовсім не тренуєшся — імунітет слабкий, часто хворієш.
- Займаєшся помірно — ось тут все найкраще, організм в тонусі.
- Тренуєшся до виснаження — і знову проблеми, імунітет падає.

Ідеальний варіант — це десь 30-60 хвилин аеробних вправ середньої інтенсивності, 4-5 разів на тиждень. Швидка ходьба, велосипед, плавання — класика. Головне не кидатися з місця в кар'єр. Якщо різко почати молотити по повній, організм сприйме це як стрес, і ефект буде протилежний.

Тут починається цікаве. Професійні спортсмени, які тренуються на межі можливостей, часто хворіють. Існує навіть термін — "open window" (відкрите вікно імуносупресії). Після екстремального навантаження протягом кількох годин, а то й до трьох днів, імунна система працює гірше. Саме в цей період легко підхопити якусь інфекцію, особливо респіраторну.

Якщо постійно перевантажуватися і не давати тілу відновитися, може розвинутися синдром перетренованості. Симптоми неприємні: хронічна втома, погано спиш, постійно щось підхоплюєш. У мене знайомий атлет так спалився — тренувався як божевільний, а потім місяць не міг нормально встати з ліжка.

І тут важливий момент про харчування. Можна скласти ідеальну програму тренувань, але якщо їси абияк — не вистачає калорій, білка, цинку, селену, вітамінів D та C — все піде шкереберть. Організму просто не з чого буде будувати імунну відповідь.

Декілька простих речей, які працюють:

- Стабільність важливіша за інтенсивність. Краще три рази на тиждень по 40 хвилин, ніж раз на місяць до знепритомнення.
 - Відпочивай нормально. Без якісного сну вся ця тема не працює. Під час сну імунна система відновлюється й адаптується до навантажень.
 - Не зациклюйся на чомусь одному. Поєднуй кардіо і силові. Кардіо — для серця та імунітету, силові — для м'язів та метаболізму.
 - Виходь на вулицю. Особливо взимку. Вітамін D, який організм виробляє на сонці, дуже потрібен імунній системі. У нас, до речі, його дефіцит у більшості людей.
- Якщо вам за 60 або є хронічні хвороби — краще проконсультуватися з лікарем перед початком тренувань. Тут треба підходити обережніше, хоча регулярна помірна активність літнім людям часто дає чудові результати.

Рух — це дійсно потужний інструмент для імунітету, але тільки якщо не перегинати палицю. Помірність, регулярність і нормальне відновлення — ось формула. Усе інше — деталі.

Сало Михайло Володимирович, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету здоров'я людини та природничих наук

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Чепелюк Анна Вікторівна , канд.пед.наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання і спорту

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ГНУЧКОСТІ ПІД ЧАС УРОКІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ МОЛОДШИХ КЛАСІВ

Гнучкість є однією з провідних фізичних якостей, що визначає рухову культуру людини, її здатність виконувати вправи з повною амплітудою рухів, зберігати правильну поставу та уникати травм опорно-рухового апарату. У дітей молодшого шкільного віку розвиток гнучкості має особливе значення, оскільки цей період характеризується високою еластичністю м'язів і зв'язок, що створює сприятливі умови для цілеспрямованого педагогічного впливу [7].

Водночас практика сучасних уроків фізичної культури свідчить про недостатню увагу до розвитку гнучкості. Часто вправи на розтягування виконуються без системності, наприкінці заняття, без урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів. Це знижує ефективність педагогічного процесу та не дозволяє сформувати в учнів стійкі навички підтримання оптимального рівня рухливості суглобів [1].

Гнучкість визначається як здатність виконувати рухи з великою амплітудою завдяки еластичності м'язів, сухожилів і зв'язок. Вона поділяється на активну (здійснюється за рахунок власних зусиль м'язів) та пасивну (за допомогою зовнішніх сил, партнера, знарядь) [4].

Розвиток гнучкості у дітей 6-10 років пов'язаний із морфофункціональними особливостями цього віку: висока рухливість суглобів, переважання еластичних волокон у сполучних тканинах, швидке відновлення після навантаження. Саме тому цей період є оптимальним для формування навичок правильного виконання розтягувальних вправ і профілактики порушень постави [8].

Успішне формування гнучкості сприяє підвищенню ефективності інших фізичних якостей - сили, спритності, швидкості. Недостатній розвиток гнучкості, навпаки, обмежує рухові можливості, погіршує техніку виконання гімнастичних і легкоатлетичних вправ.

Ефективний розвиток гнучкості передбачає поєднання різних методичних прийомів. Найбільш результативними є [9]:

♦ Динамічні розтягування – виконання рухів із поступовим збільшенням амплітуди (махові рухи руками, ногами, нахили, оберти тулуба).

♦ Статичні вправи – фіксація положення тіла на 10-20 секунд (нахили вперед, «метелик», «місток»).

♦ Пасивні вправи – виконуються з допомогою партнера або спеціальних засобів (резинова стрічка, палиця, гімнастична стінка).

♦ Ігрові форми – «Замри в позі», «Хто вище підніме ногу», «Кішка тягнеться», що підвищують мотивацію дітей і знижують психоемоційне навантаження.

Важливо, щоб вправи виконувалися систематично (2-3 рази на тиждень), у підготовчій та заключній частинах уроку. Педагог має поступово збільшувати амплітуду рухів, контролювати техніку виконання та уникати перевантаження.

Рекомендовано використовувати комплекси вправ:

Вправа	Опис	Кількість повторень
Нахили тулуба вперед із положення сидячи	Руки тягнуться до стоп, коліна прямі	6-8
«Кішка»	Прогинання та вигинання спини стоячи на колінах	8-10
Колові рухи руками	Розвиток рухливості плечових суглобів	10-12
Місток із положення лежачи	Розвиток хребтової гнучкості	3-4
Випади з утриманням	Розтягування м'язів ніг	6-8

Для ефективного розвитку гнучкості у дітей молодшого шкільного віку необхідно формувати позитивне ставлення до вправ через елементи гри, змагання, самоконтролю. Використання карток-щоденників гнучкості, кольорових індикаторів досягнень, а також коротких відеопояснень або музичного супроводу стимулює дітей до активнішої участі.

Висновки. Розвиток гнучкості у молодших школярів є важливою складовою процесу фізичного виховання. Врахування вікових особливостей, системність занять, поєднання статичних, динамічних і ігрових методів сприяють підвищенню ефективності уроків фізичної культури. Запровадження інноваційних підходів і форм мотивації забезпечує стійкий інтерес дітей до рухової активності та формує базу для подальшого гармонійного фізичного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Бала, Т. М., Гребенюк, К. Ю., Скрипніченко, Г. П., & Архипова, А. В. (2016). Зміна рівня окремих рухових здібностей дівчат 10-11-ти років під впливом занять чирлідінгом. Актуальні проблеми фізичного виховання різних верств населення, 18-24.
2. Єсіонова, Г. О., Нерушенко, Є. В., & Кушнір, Г. І. (2012). Фізичне виховання: гнучкість і методика її розвитку: навчально-методичний посібник (с. 150). ЗНУ.
3. Кузьменко, І. О., & Лопата, В. Є. (2018). Оцінка рівня розвитку гнучкості школярів 12-13-ти років. Актуальні проблеми фізичного виховання різних верств населення, 136-143.
4. Петрович, В., & Альошина, А. (2012). Гнучкість та її вплив на організм людини. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві, 4(20), 319–322.
5. Солодовникова, М. В. (2015). Особливості розвитку гнучкості у школярів середніх класів. Теорія та методика фізичного виховання, (3), 17-23.
6. Тараненко, О. В., Каленіченко, О. В., & Палічук, Ю. І. (2024). Особливості розвитку гнучкості у школярів молодших класів. Фізична культура, спорт та здоров'я різних груп населення: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції молодих вчених, 22-25.

7. Чепелюк А.В., Комарницька М. (2022). Фізична культура – як засіб збереження та зміцнення здоров'я учнівської молоді. *Сучасний стан та основні пріоритети розвитку економіки: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (Одеса, 23 грудня 2022 р). Одеса: Східноєвропейський центр наукових досліджень, 52-56.
8. Чепелюк А., Алексєєв О., Горфиняк Ю. (2024). Застосування інноваційних технологій на уроках фізичної культури. *Шляхи розвитку рухової активності молоді України: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції*, м. Дрогобич, 09 травня 2024 р. Дрогобич. Пбсвіт. 230-238.
9. Шестерова, Л., Аджаметова, Л., & Пятницька, Д. (2025). Оцінка рівня розвитку гнучкості у дівчат 8-9 років. *Актуальні проблеми фізичного виховання різних верств населення*, 151-158.
10. <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrainska-shkola-2/derzhavniy-standart-bazovoi-serednoi-osviti>

Варенюк Ангеліна Віталіївна, здобувачка вищої освіти факультету публічного управління

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Павлик Ольга Борисівна, канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

МІХАЕЛЬ ШУМАХЕР - СИМВОЛ НІМЕЦЬКОГО АВТОСПОРТУ ТА ЛЕГЕНДА СВІТОВИХ ПЕРЕГОНІВ

Міхаель Шумахер - це не просто ім'я у світі автоспорту, а справжня легенда, чия історія стала прикладом наполегливості, сили волі та таланту. Народжений 3 січня 1969 року у місті Гюрт, поблизу Кельна, він із самого дитинства проявляв інтерес до техніки та швидкості. Його перші кроки у спорті почалися з картингу - саме там він здобув досвід, який згодом допоміг йому стати найтитлованішим гонщиком Формули-1 [1]. Вже з юних років Шумахера відрізняли працелюбність і вміння аналізувати свої помилки, що зробило його прикладом для молодих спортсменів у Німеччині.

Професійну кар'єру Шумахер розпочав у 1991 році, коли дебютував у складі команди Jordan, але справжній прорив стався після переходу до Benetton. Там він здобув свої перші два чемпіонські титули у 1994 та 1995 роках, ставши першим німецьким гонщиком, який досяг такого успіху. Його стиль водіння поєднував холоднокровність і максимальну точність, що дозволяло йому стабільно перемагати навіть у найскладніших умовах. Після переходу до Ferrari у 1996 році Шумахер не просто здобував перемоги - він повністю змінив філософію команди. Саме завдяки його професіоналізму, вимогливості до себе та команди, Ferrari знову стала домінуючою силою у Формулі-1, вигравши п'ять чемпіонських титулів поспіль з 2000 по 2004 роки [1].

Його досягнення перетворили його на справжнього національного героя Німеччини. Для німецького суспільства він став символом успіху, працьовитості й точності - тих якостей, що традиційно асоціюються з німецькою культурою. Під впливом Шумахера автоспорт у Німеччині набув небувалої популярності: з'явилися нові школи картингу, збільшилася кількість уболівальників Формули-1, а німецькі гонщики почали отримувати більше можливостей на світовій арені. Шумахер зробив те, що не вдавалося нікому раніше - він перетворив автоспорт на частину національної гордості. Його виступи на домашніх етапах у Гогенгаймі чи Нюрбургринзі завжди супроводжувалися аншлагом, де десятки тисяч уболівальників приходили підтримати свого чемпіона [3].

Проте навіть за межами траси Шумахер залишився прикладом людяності. Він активно займався благодійністю, підтримував дитячі лікарні та різноманітні соціальні проекти. Його життя змінилося після трагічного інциденту у грудні 2013 року, коли він отримав важку травму голови під час катання на лижах у французьких Альпах. Після цього чемпіон потрапив у кому, і його родина з того часу оберігає його приватність, не розголошуючи подробиць стану здоров'я. Ця подія стала шоком для

всього світу спорту - тисячі фанатів і колишніх суперників висловлювали підтримку, а ім'я Шумахера ще раз стало символом сили духу та людської стійкості [2].

Сьогодні спадщина Міхаеля Шумахера продовжує жити у досягненнях його сина Міка, який також виступає у Формулі-1, та в історії самої дисципліни, де його рекорди ще довго залишатимуться орієнтиром для майбутніх поколінь. Він уособлює не лише спортивний успіх, а й цілісну філософію життя - коли наполегливість, віра у власні сили та любов до своєї справи здатні змінювати світ.

Список використаних джерел:

1. Champion. Біографія найтитолованішого автогонщика Формули-1 Міхаеля Шумахера [Електронний ресурс]. — URL: <https://champion.com.ua/rus/autosport/Formala-one/biografiya-naytitulovanishogo-avtogonshchika-formuli-1-mihaelya-shumahera-1022057/>
2. BBC Україна. Міхаель Шумахер у стані коми: що відомо про стан легенди Формули-1 [Електронний ресурс].-URL: https://www.bbc.com/ukrainian/sport/2013/12/131230_schumacher_coma_uk
3. Champion. Як найкращі гонщики Формулі-1 виступали на домашніх етапах [Електронний ресурс]. — URL: <https://champion.com.ua/rus/autosport/yak-naykrashchi-gonshchiki-formuli-1-vistupali-na-domashnih-etapah-1008929/>

Мітькова Марія, здобувачка вищої освіти Факультету судового та міжнародного права
Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

Науковий керівник: Антипова Жанна Ігорівна, старший викладач кафедри
військової та фізичної підготовки

Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

ОЛІМПІЙСЬКИЙ РУХ: ІДЕЇ, ТРАДИЦІЇ, ЦІННОСТІ

Олімпійський рух є прикладом того, як спорт здатний об'єднувати народи, формувати гуманістичні цінності та зміцнювати мир. Його витoki сягають античних Олімпійських ігор, що проводилися з 776 року до в Олімпії на честь Зевса. Стародавні греки сприймали Ігри як поєднання спортивних, культурних і релігійних традицій, і під час їх проведення війни були припинені. Змагання з бігу, боротьби, метань і скачок утверджували ідеали гармонії тіла і духу. Однак у 394 році е. Ігри були заборонені імператором Феодосієм I.

Відродження Олімпійського руху стало можливим наприкінці XIX с завдяки П'єру де Кубертену. Він розглядав спорт як засіб навчання молоді та зміцнення міжнародного миру. У 1894 році був створений Міжнародний олімпійський комітет, а вже в 1896 році в Афінах пройшли перші сучасні Олімпійські ігри. У XX с рух перетворився на масштабне міжнародне явище; у 1924 році з'явилися Зимові ігри, до руху приєдналися десятки країн.

Сьогодні Олімпійський рух об'єднує понад двісті держав і спирається на систему цінностей, яка сприяє чесності, толерантності, відповідальності та повазі. Девіз «Швидше, вище, сильніше — разом» підкреслює не тільки прагнення до спортивних досягнень, але й ідею єдності. Значний внесок у розвиток сучасного олімпізму зробили й українські спортсмени.

Олімпійський рух базується на системі цінностей і принципів, які формують його духовно-філософську основу. Мета олімпізму не тільки в спортивних досягненнях, але перш за все в гармонійному розвитку людини — поєднання фізичної сили, волі, інтелекту і моралі. П'єр де Кубертен розглядав спорт як засіб виховання молоді та зміцнення миру між народами, підкреслюючи, що головним у змаганнях — є участь, яка виховує характер і повагу до суперника.

Основні принципи олімпізму — чесна гра, рівність, солідарність, взаємна повага та мирне співіснування. Олімпійська символіка має особливе значення: п'ять кілець символізують єдність континентів, білий фон символізує мир, а олімпійський вогонь — довговічність традицій і духовне світло. Естафета вогню стала символом дружби та спадкоємності культурної спадщини.

Олімпійський рух має виразний гуманістичний напрямок. Це сприяє толерантності, самодисципліні, чесності та здатності долати труднощі. Сьогоднішні Ігри підтримують принципи гендерної рівності та інклюзивності, надаючи можливість спортсменам змагатися незалежно від статі чи походження. Розвиток Паралімпійських та Юнацьких Олімпійських ігор підкреслює прагнення зробити спорт доступним і справедливим для всіх.

Олімпійські ігри сьогодні мають не тільки спортивне, а й велике соціальне, культурне та політичне значення. Вони виступають символом миру і співпраці, адже об'єднують спортсменів з більш ніж двохсот країн, незалежно від їх політичних чи релігійних відмінностей. Олімпіада стає простором для міжнародного діалогу та взаємоповаги, сприяє зміцненню міждержавних відносин.

Олімпійський рух поширює загальнолюдські цінності — мир, чесність, толерантність, працьовитість. Він спонукає мільйони людей вести активний спосіб життя і будує розуміння важливості дисципліни, командної роботи і самооцінки. Через спорт виховується покоління, для якого важливі не тільки рекорди, але і моральний розвиток.

Олімпійські успіхи також сприяють національній єдності та гордості. Перемоги українських спортсменів — Сергія Бубки, Яни Клочкової, Лілії Подкопаєвої, Олександра Усика, Жана Беленюка та інших — зміцнюють патріотизм та надихають молодь.

Олімпійський рух має значний освітній потенціал: навчальні заклади проводять олімпійські уроки, спортивні заходи та змагання, які популяризують здоровий спосіб життя та формують громадянську культуру. У той же час він стикається з проблемами — комерціалізації спорту, допінгу, політичних конфліктів. МОК і національні комітети працюють над захистом цілісності змагань і поверненням уваги до основних цінностей олімпізму.

Висновки. Олімпійський рух - це унікальне явище світової культури і спорту, що об'єднує людей різних національностей і традицій навколо ідеалів миру, дружби і толерантності. Вона поєднує в собі фізичний розвиток, моральне виховання і культурні цінності, формуючи в людині прагнення до самовдосконалення, чесної боротьби і соціальної відповідальності.

Історія Олімпійських ігор — від античних змагань до їх відродження П'єром де Кубертенем — демонструє, що спорт завжди відіграв важливу роль у розвитку суспільства. Завдяки Кубертену олімпізм отримав нове значення як засіб виховання гармонійної, гуманної особистості. Сучасний Олімпійський рух продовжує ці традиції, підкреслюючи, що справжня перемога вимірюється не тільки медалями, але чесністю, наполегливістю, взаємоповагою і здатністю підтримувати інших.

Олімпійські цінності — рівність, солідарність, толерантність, співпраця — залишаються надзвичайно важливими для сучасного суспільства. Вони сприяють формуванню моральних орієнтирів для молоді, популяризації здорового способу життя, зміцненню національної гордості та міжнародної дружби.

Тому Олімпійський рух — це не просто спортивне явище, а культурне, моральне та освітнє явище, яке формує духовні цінності людства. Його ідеали продовжують надихати мільйони людей, роблячи спорт шляхом до миру, гармонії та єдності в сучасному світі.

Список використаних джерел:

1. Литвинець І. Медаль П'єра де Кубертена як чинник популяризації ідей олімпізму / Іванна Литвинець, Антон Литвинець, Святослав Попович // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. — Вінниця, 2014. — Вип. 17. — С. 759 — 763. <http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/257>
2. Платонов В. М. Сучасна система спортивного тренування : підручник / В. М. Платонов. — К.: Перша друкарня, 2021. — 672 с. <https://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/38553>
3. Іваненко О. І. Соціальна роль фізичної культури та спорту / О. І. Іваненко // Взаємодія духовного й фізичного виховання в становленні гармонійно розвиненої особистості : збірник статей за матеріалами IV Міжн. науковопрактичної онлайн-конференції (Слов'янськ, Україна, 23-24 березня 2017 р.) у 2 томах / гол. ред. В.М. Пристинський. — Слов'янськ : ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”, 2017. — Т. 1. — С. 44-49. <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2227/Ivanenko.pdf>
4. Томас Бах: «30 років НОК України демонструє непохитну відданість збереженню олімпійського духу в серцях українського народу» Національний олімпійський комітет України. 2021. <http://pos-ukr.org/news/21894/>

Гаврилюк Тарас Михайлович, курсант 3 курсу Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Анісімов Дмитро Олексійович, доцент кафедри спеціальної фізичної підготовки
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження теми визначається зростаючими вимогами до професійної готовності правоохоронців у умовах підвищеної загрози національній безпеці та громадському порядку. Воєнний стан суттєво змінює характер службових завдань поліцейських, збільшуючи інтенсивність фізичних та тактичних навантажень, що потребує вдосконалення методів спеціальної фізичної підготовки. Недостатній рівень фізичної підготовки може негативно впливати на ефективність виконання завдань, ризики для життя та здоров'я персоналу, а також безпеку громадян. В умовах сучасних військових конфліктів та гібридних загроз актуальним стає наукове обґрунтування та практичне впровадження спеціалізованих тренувальних програм, адаптованих до реалій воєнного стану, що забезпечують оперативну готовність поліцейських та підвищують їх професійну ефективність.

Спеціальна фізична підготовка поліцейських є системою цілеспрямованих заходів, спрямованих на розвиток фізичних якостей і практичних навичок, необхідних для ефективного виконання службових обов'язків у специфічних умовах правоохоронної діяльності. Вона включає тренування сили, витривалості, швидкості, спритності, а також володіння технікою самозахисту, використання спеціальних засобів і тактичних прийомів, що дозволяють поліцейським забезпечувати громадський порядок, реагувати на загрози життю та здоров'ю, виконувати затримання та контрольні дії в різних оперативних ситуаціях. Особливістю такої підготовки є її комплексність і адаптованість до реалій сучасної служби, зокрема до підвищених фізичних і психологічних навантажень у періоди воєнного стану [5, с. 123-124].

Спеціальна фізична підготовка поліцейських під час воєнного стану в Україні набуває особливої актуальності у зв'язку зі значним ускладненням умов виконання службових завдань. У цих умовах правоохоронці не лише забезпечують громадський порядок, а й виконують функції підтримки безпеки в районах підвищеної загрози, беруть участь у патрулюванні, евакуації населення та охороні стратегічних об'єктів. Високий рівень фізичної підготовки стає ключовим фактором оперативної готовності та ефективності дій, адже навіть короточасна фізична недостатність може призвести до невиконання завдання або травмування особового складу.

Комплекс спеціальної фізичної підготовки включає розвиток базових фізичних якостей сили, витривалості, спритності, швидкості реакції та спеціальних навичок, необхідних у службовій діяльності. До таких навичок відносяться прийоми

затримання правопорушників, самозахист, маневрування у обмеженому просторі, а також володіння спецзасобами та службовою зброєю. Наприклад, поліцейські під час тренувань можуть виконувати вправи з подолання перешкод у бронежилетах і екіпіровці, що імітує реальні бойові умови, або проводити відпрацювання сценаріїв масових заворушень, що включають швидкі переміщення та контроль натовпу [1, с. 5-8].

Особливістю підготовки у період воєнного стану є підвищене навантаження на фізичні та психологічні ресурси поліцейських. В умовах стресових ситуацій, пов'язаних з ризиком обстрілів або терористичних загроз, важлива витривалість серцево-судинної системи, здатність до тривалої мобілізації сил та швидкого відновлення. Практика українських навчальних центрів показує, що інтеграція елементів функціонального тренінгу, бойової підготовки та стресостійкості дозволяє підвищити готовність особового складу до виконання завдань у нестабільних умовах.

Іншим важливим аспектом є адаптація методів підготовки до реалій воєнного стану та специфіки території України. Наприклад, тренування можуть проводитися на відкритих просторах із урахуванням мінімального укриття, у складних кліматичних умовах або за участі збройних сил для відпрацювання взаємодії. Такі заходи забезпечують не лише розвиток фізичних якостей, а й формують навички тактичної поведінки, орієнтації у незнайомій обстановці та швидкого реагування на зміну ситуації [2, с. 60-63].

У практичній діяльності спеціальної фізичної підготовки поліцейських під час воєнного стану в Україні спостерігаються кілька ключових проблем. По-перше, недостатнє матеріально-технічне забезпечення навчальних центрів і територіальних підрозділів ускладнює проведення повноцінних тренувань. Брак спеціальної екіпіровки, захисних засобів, обладнання для відпрацювання тактичних навичок та імітації бойових умов знижує ефективність підготовки та не дозволяє повністю моделювати реальні сценарії служби в умовах війни.

По-друге, проблемою залишається недостатня адаптація програм фізичної підготовки до специфіки воєнного стану та підвищених фізичних і психологічних навантажень. Багато існуючих програм орієнтовані на мирний час, не враховують необхідності інтеграції функціонального тренінгу, бойових навичок, стресостійкості та швидкого відновлення. Внаслідок цього поліцейські можуть бути недостатньо готовими до тривалих і небезпечних завдань, що підвищує ризик травматизму та знижує оперативну ефективність [3, с. 421-425].

Для вирішення зазначених проблем необхідно комплексно підходити до модернізації системи підготовки. Перш за все, слід забезпечити навчальні центри сучасним обладнанням та спеціальною екіпіровкою, що імітує реальні бойові умови. По-друге, адаптувати програми тренувань, включивши інтегровані вправи на розвиток фізичних якостей, тактичних навичок та психологічної стійкості, з урахуванням умов воєнного стану. Крім того, ефективним заходом є підготовка інструкторів до нових методик, що дозволить підвищити якість навчання та оперативну готовність особового складу [4, с. 177-180].

Отже, підсумовуючи, спеціальна фізична підготовка поліцейських під час воєнного стану в Україні є комплексним та багаторівневим процесом, який поєднує розвиток фізичних якостей, спеціальних тактичних навичок та психологічної стійкості. В умовах підвищеної загрози національній безпеці та громадському порядку

ефективність цієї підготовки безпосередньо впливає на оперативну готовність поліцейських, здатність виконувати службові завдання та забезпечувати безпеку населення. Проблеми, що виникають на практиці — недостатнє матеріально-технічне забезпечення та відсутність адаптованих програм тренувань — можуть бути вирішені через модернізацію навчальної бази, впровадження інтегрованих тренувальних програм та підготовку інструкторів за сучасними методиками. Таким чином, удосконалення спеціальної фізичної підготовки в умовах воєнного стану є ключовим чинником підвищення професійної ефективності поліцейських і зміцнення безпеки держави.

Список використаних джерел:

1. Анісімов Д.О., Антипова А.К. Фізична підготовка курсантів як необхідна складова нормальної діяльності правоохоронних органів. *Молодий вчений*. 2022. № 7 (107). С. 5–8. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-7-107-2>.
2. Марков Р.А., Кириченко А.В. Сучасний стан і напрями удосконалення системи фізичного виховання у закладах із специфічними умовами навчання. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Випуск 58. Том 2. С. 60–63.
3. Петрушин, Дмитро, Ярослав Сторчеус. Спеціальна фізична підготовка в умовах воєнного стану. *Scientific Collection «InterConf»* 2024. С. 421-425.
4. Сорокін, Р. О. Спеціальна фізична підготовка курсантів МВС. *Архітектура та мистецтвознавство* 2022. с. 177-180.
5. Халітов, Д. Р. Окремі напрямки спеціальної фізичної підготовки курсантів в умовах сьогодення. *Період трансформаційних процесів в світовій науці задачі*. 2024. с. 516.

Стус Юлія Миколаївна, здобувач вищої освіти факультету комп'ютерної інженерії
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Гелета Діана Дмитрівна, ст. викладач кафедри фізичного
виховання та спорту
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ПРОФІЛАКТИКИ СТРЕСУ ТА ВИГОРАННЯ В ІТ-ФАХІВЦІВ

Інформаційно-технологічна сфера є однією з найдинамічніших і водночас найбільш психоемоційно напружених професійних галузей сучасності. Постійні дедлайни, високий рівень відповідальності, інтенсивна розумова діяльність та тривала робота за комп'ютером створюють сприятливі умови для розвитку стресу та професійного вигорання.

Професійне вигорання — це результат тривалого емоційного виснаження, що супроводжується зниженням мотивації, ефективності та інтересу до роботи. Для ІТ-фахівців ці фактори мають особливе значення, адже їхня робота передбачає постійне перебування за комп'ютером, високий рівень відповідальності та необхідність швидкого прийняття рішень. Така діяльність супроводжується монотонністю, відсутністю руху та перевантаженням інформацією.

Систематичний огляд досліджень показує, що фізична активність знижує ризик розвитку вигорання, особливо у сферах емоційного виснаження та деперсоналізації. Фізичні навантаження стимулюють секрецію ендорфінів — природних нейромедiatorів позитивних емоцій, які знижують концентрацію кортизолу (гормону стресу) та сприяють психологічному відновленню [2]. Крім того, рухова активність покращує кровообіг мозку, підвищує когнітивну ефективність і стійкість до інформаційного перевантаження — чинників, що особливо важливі для фахівців ІТ-сфери. Таким чином, заняття спортом не тільки підтримують психічне здоров'я та підвищують рівень енергії, а й формують гармонійний баланс між працею й відпочинком [1].

Психологічні дослідження показують, що лише близько 27% програмістів мають високий рівень стресостійкості, тоді як більшість демонструють середні або низькі показники [3]. Це підкреслює необхідність розвитку навичок емоційної стабільності та адаптивності.

Фізична активність виступає природним тренуванням стресостійкості, адже вчить долати труднощі, формує витривалість та сприяє адаптації до змін. Заняття фізичними вправами сприяють формуванню почуття контролю над власним тілом і часом, що підвищує рівень самоефективності. Крім того, тренування розвивають такі якості, як самодисципліна і здатність до планування — риси, які безпосередньо корелюють з ефективністю професійної діяльності. Залучення ІТ-спеціалістів до програм корпоративного спорту знижує рівень тривожності та підвищує їх здатність швидше відновлюватися після інтенсивних проєктних навантажень.

Рекомендується приділяти фізичним вправам не менше 150 хвилин на тиждень [2], що відповідає постановам ВООЗ щодо підтримки психофізичного здоров'я. Окрім того, протягом робочого дня доцільно робити короткі рухові перерви — виконувати

гімнастику для спини, очей та шиї, що допомагає зменшити м'язову напругу та покращити кровообіг. Особливу користь для ІТ-фахівців мають командні види спорту або активний відпочинок на свіжому повітрі, які не лише сприяють фізичному розвитку, а й покращують соціальну взаємодію та психологічну стійкість [1]. У сучасних умовах ефективним інструментом підтримки мотивації можуть стати фітнес-трекери та VR-програми, які дозволяють контролювати рівень фізичної активності, відстежувати прогрес і формувати індивідуальні тренувальні плани. Надзвичайно важливо дотримуватися балансу між роботою та відпочинком — організовувати повноцінний сон, раціональне харчування та періоди відновлення. Цей підхід забезпечує не лише профілактику стресу, а й сприяє підвищенню продуктивності праці та загальному покращенню якості життя фахівців.

Фізична активність є дієвим інструментом профілактики стресових станів і професійного вигорання серед ІТ-фахівців. Вона сприяє підтриманню фізичного здоров'я, стабілізації психоемоційного стану, підвищенню когнітивної працездатності, розвитку стресостійкості та адаптивності. Регулярна рухова активність має значний профілактичний потенціал у сфері збереження психічного здоров'я працівників ІТ-сфери. Таким чином, інтеграція фізичної активності в корпоративну культуру ІТ-компаній має розглядатися як важлива складова стратегії підтримання професійного благополуччя та ефективності.

Список використаних джерел:

1. Богуславський В. Студентський спорт як важлива складова здорового способу життя. 2023. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/12492/1/9.pdf> (дата звернення: 01.11.2025).
2. Association Between Physical Activity and the Risk of Burnout in Health Care Workers: Systematic Review - PubMed. PubMed. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/38498040/> (date of access: 01.11.2025).
3. Мельнічук О. Психологічні особливості розвитку професійно важливих якостей програмістів Інші назви: Psychological features of the development of professionally important qualities of programmers Автори: Мельнічук, Олег Вікторович Melnichuk, Oleh Бібліографічний опис: Мельнічук О.В. Психологічні особливості розвитку професійно важливих якостей програмістів : робота на здобуття кваліфікаційного ступеня магістр : автореф. Робота на здобуття кваліфікаційного ступеня магістра. Тернопіль, 2024. URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/47597> (дата звернення: 01.11.2025).

СЕКЦІЯ 29.

ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Мацібура Вадим Олександрович, здобувач магістерського освітнього ступеня гуманітарно-педагогічного факультету

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна

Науковий керівник: Асатуров Сергій Костянтинович, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин і суспільних наук

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ ДИСКУРСІ

Історична пам'ять є доволі широким та різноманітним поняттям, а також важливим чинником в історії, політиці та міжнародних відносинах. Її роль залишається важливою у формуванні національної ідентичності, міжнародній співпраці та дипломатичному діалозі. Також історичну пам'ять використовують як засіб протидії наративам, що були нав'язані нам Росією, оскільки їхній вплив все ще дуже суттєвий та продовжує шкодити країні зсередини. Історична пам'ять може використовуватися як інструмент пропаганди та дезінформації, що створює загрози для міжнародної безпеки. А в міжнародному дискурсі це важливий ресурс культурного, політичного і правового впливу в світі, який можна використовувати для просування інтересів власної держави, для поліпшення взаєморозуміння між лідерами і народами [5].

Історична пам'ять є основою для національної пам'яті народу, його консолідації та ідентифікації. Для протидії негативним зовнішнім та внутрішнім впливам на розвиток та передачу історичної пам'яті дана проблематика повинна стати головною у всіх сферах діяльності державних та недержавних суб'єктів в Україні. Варто приділяти увагу інформаційній безпеці, як методу протидії негативним зовнішнім впливам. Для протидії деструктивним тенденціям в середині українського суспільства необхідно приділяти увагу виробленню якісного культурного продукту та сприянню доступу до нього всього українського населення, системи цінностей, яка б відповідала національним традиціям українців. Актуальною для української нації стає проблема формування потужної національної ідеї, яка б змогла стати основою для об'єднання українського народу. У той же час діяльність державних та недержавних установ, пересічних громадян України пов'язана з вирішенням проблем функціонування історичної пам'яті не повинна набувати форм крайнього націоналізму, ізоляції, а повинна виробити оптимальні моделі участі України у сучасних міжнародних відносинах, які б дозволили залучатися до участі у світових культурних процесах, але в той же час протистояти культурному колоніалізму [2].

Історична пам'ять, як сукупність колективних уявлень про минуле, відіграє вирішальну роль у формуванні національної ідентичності та, відповідно, у визначенні

зовнішньополітичних пріоритетів держави. Ми маємо розуміти, що від того, наскільки нам вдасться переломити стереотипи негативного сприйняття нашої держави та утвердити власні наративи ідентичності у сприйнятті міжнародного співтовариства залежить майбутнє України, і навіть її територіальна цілісність та незалежність [3].

Феномен історичної пам'яті є, по-перше, духовною основою національної ідентичності, яка сприяє єднанню народу, розвитку національної самосвідомості; по-друге, інструментом державотворення; по-третє, здатністю народу до об'єднання для проведення соціально-політичного діалогу; по-четверте, протидією зовнішнім негативним впливам і проблемним викликам міжнародних відносин. Ідентифікація геополітичного простору з політикою держави, поєднання географічних карт з історією (війни, терор), виявлення взаємозв'язків між інформаційними джерелами й міжнародним життям є просторово-часовими детермінантами соціальних і політичних відносин у сучасному світі[4].

Стан вивчення історичної пам'яті у науці про міжнародні відносини допоки не сягнув рівня пропозиції якоїсь цілісної структури «міжнародної політики пам'яті», а визначається наявністю окремих аналітичних підходів, які підкреслюють важливість колективної пам'яті у дослідженні міжнародних відносин. Так, колективна пам'ять дозволяє показати вплив ідеологічних чинників на формування міжнародних відносин; те, як «історичні аналогії» або «уроки минулого» використовуються для сприяння процесам ухвалення зовнішньополітичних рішень у теперішньому; як ідентичність держав впливає і визначає міжнародну поведінку. У більшості досліджень колективна пам'ять «присутня» у зовнішньополітичній поведінці держав або як невід'ємна частина ідентичності країни та образ думок тих, хто ухвалює рішення, або як інструмент для легітимації зовнішньополітичних рішень, поведінки та цілей[1].

Отже, історична пам'ять є багатогранним та важливим поняттям, а міжнародний контекст додає цьому питанню як важливості, так і складності в правильній інтерпретації. Тому для України зараз дуже важливо усвідомити, захистити та стратегічно використовувати історичну пам'ять, оскільки це впливає на глобальне сприйняття країни в світі, а також на відносини з важливими для нас країнами.

Список використаних джерел:

1. Богінська І. Політики історичної пам'яті як стратегії у міжнародних відносинах. Вісник. С. 14–16.
2. Двуреченська О. С. Місце історичної пам'яті у розвитку України як суб'єкта сучасних міжнародних відносин. Грані. 2014. № 1. С. 59–63.
3. Кирилюк А., Ілюк Т. Проблеми становлення та розвитку публічної дипломатії України. Міжнародні студії викладачів та студентів. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021. С. 15–20.
4. Сова М. О. Державно-правова політика історичної пам'яті як інструмент консолідації народів у протидії неоімперіалізму. Politics of Historical Memory as an Tool Of Consolidation of Peoples in Counter of Neoimperialism. 2022. С. 74–75.
5. Стасевська О. А., Маланчук І. І. Культурна дипломатія: симбіоз культурного та правового потенціалу. Наукові праці. 2021. С. 90–93.

Щербина Богдан Владіславович, здобувач вищої освіти факультету соціальної та мовної комунікації

Горлівський інститут іноземних мов Донбаського державного педагогічного університету, Україна

Науковий керівник: Докашенко Галина Петрівна, д-р. іст. наук, професор, професор кафедри історії

Горлівський інститут іноземних мов Донбаського державного педагогічного університету, Україна

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СІМЕЙНО-ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Історія розвитку шлюбно-сімейних відносин на Україні є відображенням глибинних процесів становлення культури, духовності та суспільних цінностей українського народу. Родина завжди була основною соціальною ланкою, через яку відбувалася передача моральних норм, традицій, культурних і релігійних уявлень. Протягом століть інститут сім'ї в Україні зазнавав істотних змін, проте незмінним залишалося її призначення як осередку любові, взаємоповаги й виховання підростаючого покоління.

Михайло Грушевський [2] зазначав, що ще у праслов'янських племенах існувала моногамна патріархальна сім'я, яка стала основною формою української родини. Вже в Київській державі шлюбно-сімейні відносини мали чітке правове й моральне регулювання: вони ґрунтувалися на поєднанні звичаєвого права, княжих законів і церковних настанов. Шлюб розглядався не лише як особиста справа двох людей, а як важливий суспільний акт, що забезпечував стабільність громади. Вважалося, що людина стає повноправним членом громади лише після одруження.

Особливого значення надавали батьківському благословенню: без нього шлюб не мав моральної сили. Утім, на відміну від багатьох європейських народів, українці надавали певну свободу молодим у виборі наречених, що свідчить про демократичні тенденції у суспільній культурі. Вибір супутника життя ґрунтувався на взаємній симпатії, працелюбності, моральних якостях, а не на матеріальному розрахунку. Християнські цінності — любов, вірність, покора й милосердя — стали основою формування українського подружжя [4].

Жінка в українській сім'ї традиційно мала вагоме місце. Вона була не лише берегинею домашнього вогнища, а й моральним авторитетом родини. У родинному житті існувало певне рівноправ'я між чоловіком і дружиною, що особливо проявлялося у спільному прийнятті рішень і вихованні дітей. Повага до жінки виявлялася і в звичаях — так, за козацькими традиціями, жінка могла врятувати козака від страти, якщо погоджувалася стати його дружиною. Це відображало глибоку гуманістичну суть українського світогляду [4].

Протягом століть українська сім'я розвивалася в умовах постійних соціально-економічних змін, однак зберігала сталі моральні орієнтири. В епоху козацтва родина стала не лише господарською одиницею, а й осередком духовного життя. Діти виховувалися в любові до Бога, Батьківщини, праці та родини. Цінності побратимства,

взаємодопомоги, волелюбності та відповідальності за близьких формували основу національного характеру.

У XIX столітті, з розвитком освіти, поширенням міського способу життя та впливом західноєвропейських ідей, українська сім'я поступово переходила від великої патріархальної форми до нуклеарної (малої). Водночас традиційні уявлення про сімейну честь, повагу до старших і роль жінки як берегині залишалися важливою складовою народного світогляду. У період національного відродження ідеї родини набули нової ваги: саме через сім'ю відбувалося збереження української мови, культури, звичаїв і віри.

XX століття принесло радикальні зміни. Радянська епоха проголосила рівноправ'я чоловіків і жінок, однак фактично спричинила подвійну зайнятість жінки — на роботі й удома. Ідеологізація сімейного життя призвела до послаблення духовних зв'язків між поколіннями. Зростання урбанізації, міграційні процеси, воєнні катаклізми спричинили кризу традиційної родини. Водночас сім'я залишалася основною соціальною інституцією виховання, а жінка — центральною постаттю морального відродження суспільства [4].

На початку XXI століття інститут сім'ї в Україні зазнав трансформацій: спостерігається зменшення кількості укладених шлюбів, зростання числа розлучень, збільшення ролі незареєстрованих шлюбів та неповних сімей. Водночас молодь демонструє прагнення до створення стабільних, партнерських стосунків, де важливими стають емоційна сумісність, взаємоповага, спільні цінності. Сучасна українська сім'я формується в умовах глибоких соціальних і політичних змін. Війна, економічна нестабільність, міграційні процеси суттєво впливають на структуру сімей, змінюючи їхні функції та цінності. З одного боку, зростає кількість неповних і транскордонних сімей, з іншого — посилюється потреба в духовній єдності, підтримці, взаєморозумінні. Українські родини дедалі більше орієнтуються на любов і психологічну сумісність як головні умови шлюбного союзу. Водночас спостерігається тенденція до зменшення народжуваності та відтермінування шлюбу на пізніший вік, що обумовлено соціально-економічними факторами.

Попри трансформаційні процеси, родина залишається фундаментом українського суспільства. Вона виконує не лише репродуктивну, а й виховну, культурну, духовну та психологічну функції. Через сім'ю відбувається передача історичної пам'яті, формування громадянської позиції, національної свідомості. Саме в родині закладаються моральні основи, що визначають життєві орієнтири молодого покоління. Загалом розвиток української сім'ї демонструє поступ від традиційної патріархальної до егалітарної, партнерської моделі, у якій головними принципами є повага, любов, взаємна підтримка й відповідальність [5]. В умовах глобалізаційних викликів і соціальних криз саме родина залишається тим середовищем, що забезпечує безперервність культури, духовності й людяності українського народу.

Особливої уваги заслуговує аналіз ціннісно-нормативної основи української сім'ї. Традиційно вона спиралася на такі моральні принципи, як пошана до старших, турбота про дітей, відповідальність за добробут родини, працелюбність і духовна чистота. Як зазначає І. Бех [1], саме сім'я виступає головним чинником формування моральної зрілості особистості, адже саме в родинному середовищі дитина вперше стикається з поняттями обов'язку, добра, любові та справедливості. Відтак родина відіграє не лише соціальну, а й психологічну функцію, закладаючи основи духовності

та гуманізму. Родинне виховання завжди мало комплексний характер: воно формувало трудові, естетичні, етичні та громадянські якості дитини. О. Кононко [3] підкреслює, що саме у взаємодії поколінь виробляються почуття довіри, емпатії та відповідальності, які забезпечують гармонійне становлення особистості.

Окремої уваги потребує питання готовності молоді до сімейного життя. Як свідчать сучасні психологічні дослідження, рівень усвідомленості майбутніх подружніх ролей залишається недостатнім. Молодь часто орієнтується на романтичні уявлення про шлюб, ігноруючи його соціальні та моральні аспекти. Тому важливо, щоб у системі освіти та виховання приділялася увага формуванню ціннісного ставлення до сім'ї, розвитку комунікативної культури, здатності до емоційної підтримки та відповідального прийняття рішень. Сімейне життя потребує не лише почуттів, а й готовності до щоденної співпраці, толерантності та взаєморозуміння.

Таким чином, історичний розвиток шлюбно-сімейних відносин в Україні засвідчує їх багатогранність і духовну насиченість. Родина в усі часи залишалася джерелом морального вдосконалення, осередком національної ідентичності та збереження культурної спадщини. У її еволюції поєднуються сталі традиції з новими формами соціальної взаємодії, що відповідають динаміці суспільного розвитку. Саме завдяки цьому інститут сім'ї зберігає свою життєздатність і ціннісне значення для кожного покоління українців.

Протягом історії розвитку українського суспільства шлюбно-сімейні відносини зазнавали певних трансформацій під впливом соціальних, економічних і культурних змін. Попри це, незмінними залишалися головні життєві орієнтири — любов, взаємоповага, вірність, довіра та відповідальність одне перед одним. Ці цінності стали своєрідним фундаментом, на якому трималася українська сім'я, навіть у найскладніші періоди — під час воєн, репресій, переселень і суспільних криз.

Сучасна українська сім'я поєднує в собі як традиційні, так і модерні риси. Якщо раніше сім'я будувалася переважно на патріархальних засадах, то сьогодні все більше утверджується партнерська модель, заснована на рівноправності подружжя, взаємній підтримці та спільному прийнятті рішень. Вона передбачає не лише розподіл обов'язків, а й глибоку емоційну близькість, повагу до особистісного простору кожного члена родини, прагнення до гармонії та взаєморозуміння. У такій сім'ї створюються умови для особистісного розвитку, самореалізації та збереження психологічного комфорту.

Водночас у сучасному світі родина стикається з новими викликами: міграційними процесами, впливом масової культури, економічною нестабільністю, дефіцитом часу для спілкування. Це вимагає від членів сім'ї гнучкості, толерантності та готовності до змін. Проте, попри всі труднощі, саме сім'я залишається тією основою, що підтримує людину в будь-яких обставинах, надає відчуття безпеки, любові та приналежності.

Отже, збереження інституту сім'ї є важливою передумовою морального, духовного й культурного розвитку українського суспільства. У родині закладаються основи світогляду, формується система життєвих цінностей, виховується повага до рідної мови, культури та Батьківщини. Від сили й стабільності української сім'ї залежить майбутнє нації, її духовне здоров'я та культурна спадщина, тому підтримка, розвиток і зміцнення сімейних цінностей мають залишатися одним із головних завдань сучасного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Бех І.Д. Ціннісно-орієнтовані методологічні конструкти у сучасному виховному процесі. *Педагогічні шляхи реалізації загальноєвропейських цінностей у системі освіти України*: Зб. наук. пр. Харків, 2005. С. 21-26.
2. Грушевський М. С. Історія України-Руси. Т.1. Київ: Наукова думка, 1991.
3. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід). К.: Стилос, 2000. 336 с.
4. Михайленко О. В. Цінність сім'ї в українському суспільстві як основний соціальний пріоритет держави. *Збірник наукових праць Донецького державного університету управління*. Сер.: Державне управління. 2014. № 15, Вип. 291. С.181-189.
5. Мовчан В. Родинно-педагогічне виховання. *Сучасна школа України*. – 2015. № 11. С. 20-25.

Єрємін Владислав Олександрович, здобувач вищої військової освіти, факультету кіберборотьба

Військовий Інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, Україна

Науковий керівник: Ховрич Сергій Миколайович, канд. іст. наук, доцент, доцент, старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

Військовий Інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, Україна

ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ХХІ СТОЛІТТЯ

Російсько-українська війна ХХІ століття – наймасштабніший воєнний конфлікт у Європі з часів Другої світової війни. Її вивчення має фундаментальне значення не лише для розуміння ходу сучасних подій, а й для формування стратегічного бачення безпеки Європи.

Як зазначив український учений Р. Офіцинський, «Російсько-українська війна стала найбільшою трагедією в Європі з часів Другої світової війни» [1, с. 109–124]. Проблема її періодизації є ключовою для істориків, політологів і військових аналітиків, адже вона дозволяє визначити закономірності розвитку конфлікту, межі його етапів та фактори ескалації. У даній статті ми здійснили порівняння двох наукових підходів – Романа Офіцинського та Павла Гай-Нижника, де висвітлені військово-аналітичний і цивілізаційно-національний виміри періодизації війни.

Спочатку проаналізуємо концепцію періодизацій Романа Офіцинського.

У своїй статті «*Periodization of the Russian-Ukrainian War*» (2025) [1 с. 109–124] Р. Офіцинський детально розглянув етапи війни, простежуючи їхню внутрішню логіку та взаємозв'язок із політичними змінами в Україні й світі. Автор зазначив: «Тривалість масштабної фази (етапу) постійно збільшувалася. Вона поступово перетнула такі символічні календарні позначки – «п'ятсот днів»... «два роки»... «три роки» [1, с. 109–124].

Учений виділяє чотири основні фази війни:

1. **Гібридна (2014 – 2015)** – період неоголошеної агресії, диверсій, інформаційних операцій і появи так званих «зелених чоловічків».
2. **Анексійна (2014)** – захоплення та окупація Криму, що стало початком відкритого порушення міжнародного права.
3. **Фаза активної оборони (2016–2021)** – стабілізація фронту, реформування Збройних Сил України, поступове посилення співпраці з НАТО.
4. **Повномасштабна (з 2022 року)** – відкритий напад РФ на територію всієї України.

Р. Офіцинський наголошує: «Наразі у нас немає чіткої офіційної позиції... щодо результатів двох-трьох років широкомасштабної війни Росії проти України [1, с. 109–124]. Отже, цей підхід зосереджується на військово-оперативному і хронологічному аспектах, системно відображаючи еволюцію збройного протистояння й динаміку зміни стратегічних пріоритетів України.

Тепер проаналізуємо підхід професора Павла Гай-Нижника.

У праці «Російсько-українська війна – війна за життя (2014–2022)» [2 с. 51– 76] П. Гай-Нижник розглядає війну як цивілізаційне зіткнення, у якому вирішується доля української державності та самої ідентичності народу. Він наголошує: «Жодна нація, жодна держава, якщо вони не хочуть бути розчавленими й поглиненими майбуттям, а натомість прагнуть його здобути й зберегти, уже сьогодні не може дозволити собі апатії» [2 с. 51– 76].

Автор виокремлює три основні етапи:

1. **Гібридна війна (2014–2015)** – початок агресії, окупація Криму, війна на Донбасі.

2. **Період затяжного протистояння (2016–2021)** – формування нової системи оборони, дипломатичні зусилля щодо стримування Росії.

3. **Повномасштабне вторгнення (з 2022 року)** — переломний момент, який змінив геополітичний баланс у світі.

П. Гай-Нижник, зокрема, зазначає: «Світ кардинально зміниться, і до цих змін його спонукатиме російсько-українська війна, її наслідки та уроки» [2 с. 51– 76]. І ми маємо на цю обставину звернути увагу.

Його підхід зосереджений на ціннісному, моральному та ідеологічному рівнях, підкреслюючи роль війни у формуванні нового світового порядку.

Розглянемо спільні та відмінні означених концепцій дослідників. Вони сходяться на думці, що війна розпочалася у 2014 році з анексії Криму та бойових дій на Донбасі [1 с.109–124; 2 с. 51– 76]. Вони визнають поетапність конфлікту й відзначають 2022 рік як поворотний момент – перехід від гібридного до повномасштабного формату.

Різниця полягає у тому, що Р. Офіцинський підходить до проблеми з позицій воєнно-аналітичної науки, вивчаючи логіку бойових дій, етапи мобілізації та розвиток стратегічних доктрин [1 с.109–124]. Натомість П. Гай-Нижник інтерпретує війну як морально-ціннісний конфлікт цивілізацій, що визначає майбутнє української нації [2 с. 51– 76].

Отже, підходи двох учених не суперечать один одному, а доповнюють, створюючи багатовимірне бачення війни – як історичного, так і духовно-політичного феномену.

Список використаних джерел:

1. Ofitsynskyy R., Ofitsynskyy Y. Periodization of the Russian-Ukrainian War. *The current Russian-Ukrainian War: historiographical, sociopolitical, socio-economic and cultural-spiritual dimensions*. Riga: Baltija Publishing, 2025. P. 109–124.
2. Гай-Нижник П. Російсько-українська війна – Війна за Життя (2014–2022 рр.): періодизація. *Українознавство*. 2022. №1. С.51– 76.

Воробей Максим Сергійович, здобувач вищої військової освіти, факультету кіберборотьба

Військовий інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, Україна

Науковий керівник: Ховрич Сергій Миколайович, канд. іст. наук, доцент, старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

Військовий інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, Україна

РОЛЬ І РЕЗУЛЬТАТИ БИТВИ ЗА ДОНЕЦЬКИЙ АЕРОПОРТ (2014-2015 РР.)

Битва за Донецький аеропорт (травень 2014 – січень 2015 рр.) стала однією з найгероїчніших сторінок сучасної історії України. 242 дні безперервних боїв зробили її символом незламності та духу опору. Саме тут народилося нове поняття – «кіборги», яке увійшло в історію як позначення людей, «що не піддаються страху, болю і смерті».

Як наголошує український історик і журналіст Михайло Жирохов, «оборона Донецького аеропорту стала точкою неповернення у становленні нової української армії» [1, с. 45–78]. Він також зазначив, що після цієї битви українське військо перестало бути «армією, що існує на папері», і перетворилося на реальну силу, здатну боронити державу [1, с. 45–78].

Бої за аеропорт мали не лише військовий, а й глибокий моральний, політичний і психологічний зміст. Як писав український журналіст Юрій Бутусов, «українські воїни не просто боролися за об'єкт – вони боролися за право країни існувати» [3, с. 101–160].

Донецький міжнародний аеропорт імені Сергія Прокоф'єва до 2014 року вважався одним із найсучасніших транспортних вузлів України. Новий термінал, збудований до Євро-2012, мав розгалужену систему підземних комунікацій, що під час війни перетворилися на природні оборонні позиції.

Військовий аналітик Олександр Марко назвав ДАП «воротами до Донецька», пояснюючи: «хто тримає аеропорт, той контролює ключ до півночі області» [2, с. 45–52]. Збереження контролю над об'єктом дозволяло українським силам вести розвідку, коригувати артилерійський вогонь та стримувати рух противника.

Марко також зазначав, що «аеропорт став не лише плацдармом, а символом стійкості-географічна точка, яка перетворилася на моральний рубіж української армії» [2, с. 45–52].

Перші бої розпочалися 26 травня 2014 р., коли бойовики намагалися захопити об'єкт. Українські підрозділи – 3-й полк спецпризначення, 79-та аеромобільна бригада та підрозділи Десантно-штурмових військ – успішно відбили атаку. За даними М.О. Жирохова, тоді було знищено понад 40 бойовиків і кілька одиниць техніки [1, с. 45–78].

Упродовж літа 2014 р. ворог намагався оточити аеропорт, але українські сили зберігали контроль. З серпня позиції почали обстрілювати системи «Град» і танки. Восени 2014 року ситуація загострилася: старий термінал був майже повністю зруйнований, однак бійці тримали оборону, переміщаючись у новий корпус.

У книзі «Кіборги» Юрій Бутусов наводить слова одного з учасників боїв: «Ми не відступали, бо знали – за нами Україна». Сам автор додає: «ДАП став місцем, де закінчилася епоха байдужості. Люди, які тримали цей бетон, тримали всю країну» [3, с. 101–160].

У січні 2015 року російські війська підірвали несучі конструкції нового терміналу. Після цього українським воїнам було наказано відійти, щоб урятувати поранених і уникнути повного оточення (табл.1).

Таблиця 1

	Дата	Короткий опис
1	26 травня 2014 р.	Початок боїв. Українські сили відбивають перший штурм.
2	червень-вересень 2014 р.	Тривала оборона, формування спільноти «кіборгів».
3	жовтень-грудень 2014 р.	Масовані атаки, руйнування старого терміналу.
4	січень 2015 р.	Обвалення нового терміналу, евакуація гарнізону.

Історик Володимир Гриневич відзначав, що «феномен кіборгів – це новітній міф, який працює не як вигадка, а як соціальна реальність, що формує українську ідентичність» [4, с. 112–118].

Оборона ДАП стала каталізатором морального піднесення нації. Саме тоді з'явилася фраза «Кіборги витримали – не витримав бетон, яка стала уособленням незламності. Гриневич підкреслює, що це був момент, коли поняття героїзму перестало бути книжковим – воно стало частиною щоденного життя» [4, с. 112–118].

Велике значення мала й інформаційна складова. За спостереженнями Бутусова, «західні журналісти, які прибували до зони бойових дій, бачили не лише руїни, а й народження нового війська, здатного воювати на рівні сучасних армій світу» [3, с. 101–160].

Таким чином, оборона аеропорту стала подією, що об'єднала військових і цивільних, фронт і тил, утвердила переконання: Україна має сили для опору.

Попри фізичну втрату аеропорту в січні 2015 р., результати битви мали глибоке стратегічне й символічне значення:

- Військове: оборона ДАП змусила противника витратити значні ресурси, що уповільнило подальші наступальні дії.
- Моральне: народження феномену «кіборгів» - символу честі, гідності й нескореності.
- Соціальне: піднесення авторитету Збройних сил, поява довіри до армії.
- Політичне: посилення міжнародної підтримки України, активізація санкційної політики проти Росії.

Як зазначав Жирохов, «оборона ДАП - це духовна перемога, яка довела, що український воїн не просто бореться - він творить історію» [1, с. 45–78].

Таким чином, битва за Донецький аеропорт – це не лише сторінка війни, а і символ сучасної епохи. Вона показала, що сила українців полягає не лише у зброї, а передусім у волі. 242 дні боїв стали уроком для всього світу: навіть у зруйнованому

терміналі може народитися легенда, якщо за спиною - власна земля і народ. Як написав Бутусов, «кіборги – це не окремі герої, це ми всі, хто не скорився» [3, с. 101–160].

Список використаних джерел:

1. Жирохов М.О. Битва за Донецький аеропорт: військово-історичний аналіз. Київ: Український військовий видавничий центр, 2017. 156 с.
2. Марко О.В. Стратегічні аспекти оборони Донецького аеропорту. *Військова аналітика*. 2018. №3. С. 45-52.
3. Бутусов Ю.Є. Кіборги: хроніка оборони Донецького аеропорту. Київ: Наш Формат, 2019. 288 с.
4. Гриневич В.С. Міф і реальність героїзму: феномен «кіборгів» у сучасній українській історії. *Українознавчий альманах*. 2020. С. 112 –118.

СЕКЦІЯ 30.

АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

Баляй Софія Олександрівна, студентка магістратури кафедри дизайну та основ архітектури

Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Науковий керівник: Петровська Юліана Романівна, кандидат з архітектури, доцент

Національний університет «Львівська політехніка», Україна

РОЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ СИСТЕМ У ПІДТРИМАННІ МІКРОКЛІМАТУ БІОФІЛЬНИХ ОСВІТНІХ ПРОСТОРІВ

Актуальність теми. Сучасні освітні простори потребують стабільного, здорового та екологічного мікроклімату. Біофільний дизайн є ефективним підходом до створення таких середовищ, проте його результативність залежить від здатності забезпечувати контроль за температурою, вологістю, повітрообміном, рівнем CO₂, освітленістю та якістю повітря. З огляду на це зростає значення інтелектуальних систем, які здійснюють автоматизований моніторинг і регулювання мікрокліматичних параметрів, адаптуючи простір до зміни умов використання. Для освітніх закладів такі системи є ключовим інструментом підтримання натуралістичного та комфортного середовища, узгодженого з принципами біофільного дизайну.

Метою дослідження є розкрити значення інтелектуальних систем у формуванні та стабільному підтриманні мікроклімату біофільних освітніх просторів, а також визначити їх вплив на ефективність функціонування рослинності, енергоефективність будівлі й загальний комфорт користувачів.

Формування стабільного та здорового мікроклімату в біофільних освітніх просторах ґрунтується на застосуванні інтелектуальних систем, здатних автоматично регулювати внутрішні параметри середовища. Такі системи працюють на основі сенсорних модулів контролю температури, вологості, CO₂, освітленості, руху та повітрообміну. Дані, зібрані датчиками, передаються в єдину керуючу платформу, яка оптимізує роботу кліматичних, вентиляційних та освітлювальних мереж відповідно до заданих сценаріїв і фактичних умов [1].

У біофільних інтер'єрах важливою є здатність інтелектуальних систем моделювати натуралістичні режими мікроклімату. Це включає підтримання комфортної вологості, контроль циркуляції повітря, імітацію природної зміни температури впродовж дня та стабілізацію показників у зонах з різною інсоляцією. Автоматизовані HVAC-системи беруть на себе функції вентиляції, опалення, очищення та зволоження, забезпечуючи сталу якість повітря й адаптивне регулювання мікроклімату відповідно до потреб користувачів та рослинності, інтегрованої в простір [2].

Наприклад, дослідження Harvard T.H. Chan School of Public Health (2016) показало, що підвищення рівня CO₂ у приміщенні лише до 950-1 000ppm (частинок на

мільйон) знижує когнітивні функції студентів і працівників на 15%, а при 1 400 ppm – до 50%. Тому системи моніторингу CO₂ та автоматизованої вентиляції є критично важливими для освітніх просторів [5].

У практиці проєктування громадських освітніх просторів інтелектуальні системи дедалі частіше інтегруються у комплексні платформи типу BMS (англ. Building Management System). У бібліотечному середовищі таку систему використовують для координації роботи вентиляції, опалення, освітлення, поливу та локальних інженерних вузлів. BMS збирає дані сенсорів, обробляє їх і формує сценарії роботи мереж, що дозволяє зменшити енергоспоживання, стабілізувати мікроклімат та забезпечити безперервний контроль внутрішніх параметрів у режимі реального часу [1].

Для інтелектуальних систем характерна зональність керування, що особливо важливо у відкритих і трансформованих просторах. Це дає можливість задавати окремі параметри мікроклімату для групових зон, рекреаційних ділянок, індивідуальних місць, секторів з активною циркуляцією повітря та ділянок зі зниженою інсоляцією. У рамках зонального підходу формують окремі сценарії для освітлення, опалення, вентиляції, вологості та акустичного середовища.

Особливо важливе місце займає «інтелектуальна акустична система», яка балансує рівень фонового шуму та контролює відбиття звуку за допомогою панелей, датчиків та автоматизованих модулів. Це актуально для бібліотек, де в одному просторі поєднуються зони індивідуальної та групової роботи, рекреаційні та комунікаційні ділянки [4].

Нормативні документи також регламентують особливості роботи автоматизованих систем. У вимогах до будівельного середовища зазначено необхідність автоматичного коригування теплового режиму відповідно до зовнішньої температури, сезонності, рівня тепловиділень у приміщенні та показників вентиляції. Інтелектуальні системи відповідають цим вимогам завдяки контролю теплового балансу, підтримання стабільної вентиляції й забезпечення зниженої концентрації шкідливих речовин у повітрі [3].

З огляду на специфіку біофільного дизайну, застосування інтелектуальних систем мікроклімату доцільно класифікувати за функціональним призначенням:

Основні групи інтелектуальних систем у біофільних інтер'єрах:

1. Системи клімат-контролю: автоматизоване регулювання температури, вологості, CO₂, тиску.
2. Вентиляційні та фільтраційні системи: припливно-витяжні агрегати з рекуперацією тепла, фільтрацією та динамічним повітрообміном.
3. Системи натуралістичного освітлення: динамічне регулювання спектра, інтенсивності та напрямку світла.
4. Системи керування озелененням: автоматичний полив, контроль вологості ґрунту, локальна аерація рослинних композицій.
5. Системи акустичного модулювання: контроль шумового фону, абсорбційні та модулі розсіювання з автоматичним налаштуванням.

Інтелектуальні системи забезпечують стабільність всіх ключових параметрів та формують середовище, у якому поєднуються природні процеси й технологічні рішення. Це створює базу для повноцінного функціонування біофільних просторів, орієнтованих на здоров'я, продуктивність та комфорт користувачів.

Висновки: інтелектуальні системи підтримки мікроклімату формують основу експлуатаційної ефективності біофільних освітніх просторів. Вони забезпечують контроль параметрів середовища на основі сенсорних даних і автоматизованих сценаріїв, а це дозволяє адаптувати повітряний, світловий, температурний та акустичний режим відповідно до потреб користувачів і до вимог біофільного середовища [1]. Комплексні платформи типу BMS оптимізують роботу інженерних мереж, забезпечуючи енергоефективність, стабільність та якість мікроклімату. Інтелектуальні системи виконують ключову роль у підтриманні натуралістичних умов і посилюють вплив біофільного дизайну на психоемоційний стан користувачів, створюючи збалансований навчальний простір нового покоління.

Список використаних джерел:

1. Altayeva, A. B., Omarov, B. S. та Cho, Y. I., (2016). Intelligent Microclimate Control System Based on IoT. *The International Journal of Fuzzy Logic and Intelligent Systems* [онлайн]. **16**(4), 254–261. [Дата звернення 15 листопада 2025]. Режим доступу: doi: 10.5391/ijfis.2016.16.4.254
2. An Innovative Adaptive Control System to Regulate Microclimatic Conditions in a Greenhouse, (2017). *Energies* [онлайн]. **10**(5), 722. [Дата звернення 15 листопада 2025]. Режим доступу: doi: 10.3390/en10050722
3. Andriienko, O. та Panyuta, O., (2023). BIOPHILIC DESIGN AS A WAY TO IMPROVE WORKING CONDITIONS AND THE MICROCLIMATE OF OFFICE PREMISES. *Theory and practice of design* [онлайн]. (29-30), 225–231. [Дата звернення 15 листопада 2025]. Режим доступу: doi: 10.32782/2415-8151.2023.29-30.27
4. Austin, D., Solano, T. та Chen Austin, M., (2025). Synergistic Effects of Bioclimatic Strategies on Microclimate Improvement: A Numerical–Experimental Study at University Campus Scale. *Sustainability* [онлайн]. **17**(19), 8867. [Дата звернення 15 листопада 2025]. Режим доступу: doi: 10.3390/su17198867
5. Allen, J. G., MacNaughton, P., Satish, U., Santanam, S., Vallarino, J. та Spengler, J. D., (2016). Associations of Cognitive Function Scores with Carbon Dioxide, Ventilation, and Volatile Organic Compound Exposures in Office Workers: A Controlled Exposure Study of Green and Conventional Office Environments. *Environmental Health Perspectives* [онлайн]. **124**(6), 805–812. [Дата звернення 15 листопада 2025]. Режим доступу: doi: 10.1289/ehp.1510037

СЕКЦІЯ 31.**КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО**

Гребенюк Анастасія Іванівна, здобувач вищої освіти спеціальності «Дизайн»
Заклад вищої освіти «Університет Короля Данила», Україна

Науковий керівник: Гребенюк Іван Васильович, PhD (доктор філософії),
доцент кафедри дизайну
Заклад вищої освіти «Університет Короля Данила», Україна

QART ЯК НОВА ФОРМА ХУДОЖНЬОГО ВИРАЖЕННЯ В СУЧАСНОМУ МИСТЕЦТВІ

Після довгого періоду домінування постмодернізму українські митці почали активно шукати нові форми вираження, рухаючись у бік оригінальних художніх рішень. Тут слід згадати Станіславський феномен, який у свій час став яскравим проявом постмодернізму в Україні та відкрив шлях новому поколінню художників, які прагнули заявити про себе у мистецькому просторі. Саме в цьому контексті з'являється QaRt – свіжий, інноваційний напрям, який поступово завойовує визнання. Він не просто продовжує традиції експериментального мистецтва, а й стає своєрідною візитівкою сучасного українського творчого процесу, де технології, символіка та художня інтуїція переплітаються у новій якісній формі. Разом з тим його можна розглядати як логічний етап еволюції українського мистецтва — від постмодерністської спадщини до сміливих новаторських практик, що формують сьогоденний культурний ландшафт.

QaRt – це авторський стиль у сучасному мистецтві, створений Володимиром Луканем – прикарпатським художником, іконописцем, мистецтвознавцем і новатором. Хоча Лукань відомий передусім як майстер іконопису, який дотримується канонічних традицій, водночас він наповнює свої роботи сучасними інтерпретаціями, поєднуючи класичну основу з індивідуальним художнім почерком.

Однак його творчість далеко не обмежується сакральним мистецтвом. Володимир Лукань – митець-універсал, який працює в різних класичних жанрах (живопис, графіка, скульптура), а також розробляє власні техніки та експериментальні підходи. Саме ця багатогранність і стала основою для формування QaRt – напряму [7].

QaRt можна розглядати не просто як стиль, а як унікальну художню філософію, що об'єднує спадщину минулого з інноваціями сьогодення. Цей напрям відображає творчий шлях самого Луканя – митця, який, з одного боку, глибоко шанує традицію, а з іншого – постійно виходить за її межі, створюючи власні правила в мистецтві.

Дебют робіт у стилістиці QaRt відбувся у 2023 році в рамках колективної виставки «Quick response. QaRt. Excel-Art. Pixel Art», яка проходила в івано-франківській галереї сучасного мистецтва «Асортиментна кімната». Серед 150 робіт різних авторів і технік саме 37 творів належали кисті Володимира Луканя – і саме вони вперше демонстрували публіці його новий авторський напрям.

Концепція QaRt виникла в умовах травматичного досвіду повномасштабної війни – на початку весни 2022 року [5]. В цей період український інформаційний

простір був переповнений QR-кодами, які постійно з'являлися на екранах телевізорів, в соцмережах та на рекламних щитах як інструмент збору коштів на підтримку ЗСУ. Як зазначає сам художник: «Якраз проєкт з QaRt (к'юарт) робив з початком війни. Примушував себе, бо на екрані телевізора постійно висів QR-код для допомоги війську» [3].

Ці технологічні графічні елементи, створені для швидкого фінансування армії, стали не просто утилітарним інструментом – вони перетворилися на потужний символ українського спротиву. Саме тоді у Володимира Луканя виникла художня ідея переосмислити QR-код не як суху технологічну формальність, а як нову форму мистецького вираження.

В основі стилю QaRt лежить концепція QR-коду, де ключовим елементом виступає піксель – невеликий чорний квадрат, який стає фундаментальною одиницею творчості Володимира Луканя. Саме з трьох базових пікселів, розташованих у характерних для QR-коду позиціях, народжується та розвивається кожна композиція. Ці три квадрати, що займають ліві верхній і нижній кути, а також правий верхній кут роботи, утворюють незмінну основу будь-якого твору в стилі QaRt.

Художник у кожній новій роботі розкриває неймовірний потенціал цього, на перший погляд, простого підходу. Він демонструє, як за допомогою вдумливого розташування пікселів у рамках заданої структури можна не лише створювати оригінальні твори, а й творчо переосмислювати вже існуючі різножанрові композиції.

Для глибокого розуміння процесу створення QaRt-робіт Лукань розробив спеціальні «правила», де чітко окреслює:

- робота виконується на аркушах у клітинку розміром 15×15 см;
- основний інструмент – гелева ручка;
- три обов'язкових квадрати у вказаних кутах;
- вільний правий нижній кут як простір для творчої реалізації.

Цей вільний кут стає особливою зоною творчого пошуку – він може бути як фінальним акордом композиції, так і відправною точкою для її розвитку. Майстерність художника проявляється саме в тому, як він заповнює цей простір, гармонійно поєднуючи його з трьома фіксованими елементами.

Творча спадщина Луканя в стилі QaRt вражає своїм розмахом - від строгих геометричних композицій до насичених сюжетних робіт і витонченої інфографіки. Кожен твір доводить, що при вмілому підході ці формальні обмеження не стримують, а навпаки – розкривають нові горизонти художнього вираження [2]. «Графічно відреагувати на виклики сучасних цифрових технологій, які агресивно завойовують наш візуальний простір. Ідея QaRt полягає у визначених схемах QR-коду, які тепер – повсюди. І вони несуть інформацію не для людини, а лише для гаджетів. Для людського ока у QR-коді – хаотичне розташування пікселів. Я пропоную у своїх роботах ці пікселі вибудовувати у зрозумілі умовні композиції: як орнамент, організований сюжет, а не хаотичний абстракт. Щоб цей клятий гаджет задимів від неможливості прочитати, що там людина «напікселила», і з'їхав зі свого штучноінтелектного глузду» [3]. Мистецтвознавиця і дослідниця творчості художника Христина Нагорняк про новий напрям говорить: «За основу чи як джерело натхнення був взятий піксель з QR-коду (фрагмент цифрової частини) і саме з нього, а точніше з трьох пікселів, які є в кожній композиції, розвинулась серія графічних робіт (фрагмент традиційної графіки гелевою ручкою). В результаті глядач споглядає

народження чогось нового при взаємодії сучасного та традиційного. Саме ця взаємодія, а не спротив, на мою думку, дозволила художнику не загубитись серед цих технологій, не боятись іти в ногу з часом, при цьому не втратити себе, залишитись вірним і впізнаваним, показати ще одну грань своєї творчості» [4].

QaRt Володимира Луканя становить яскравий приклад трансформації сучасного українського мистецтва, у якому традиційна художня мова взаємодіє з технологічними інноваціями та соціокультурними викликами нашого часу. Виникнувши як емоційна й інтелектуальна реакція на реалії повномасштабної війни, цей напрям став формою осмислення досвіду колективної травми через мову візуального коду. Символічне використання QR-коду — знаку, який під час війни став елементом щоденної комунікації, способом допомоги й солідарності, — у творчості Луканя набуває нового художнього змісту: технологічна форма перетворюється на естетичний носій духовності, людяності та внутрішнього спротиву.

Лукань не лише експериментує з формою, а й формує новий тип художнього мислення, де межа між людським і машинним, між рукотворним і алгоритмічним, набуває філософського виміру. Його роботи перетворюють код на символ культури опору, а геометрію — на мову духовного оновлення.

Отже, QaRt постає як яскравий приклад художньої еволюції, у якій поєднуються традиційна графічна культура, технологічна символіка та естетика цифрової доби. Створений Володимиром Луканем як реакція на соціокультурні виклики воєнного часу, цей напрям демонструє здатність українського мистецтва адаптуватися до нових комунікаційних умов, зберігаючи духовну глибину та авторську індивідуальність. QaRt формує унікальний мистецький дискурс, у якому піксель перетворюється з технічної одиниці інформації на носій емоційного й символічного змісту, відкриваючи нові горизонти взаємодії між людиною, технологією та мистецтвом

Список використаних джерел:

1. Ковальчук І. Візуальні трансформації сучасного українського мистецтва в умовах цифрової культури. *Культура і сучасність*. 2023. №2. С. 45–51.
2. Лукань Володимир Григорович – Wikiwand. *Wikiwand – Wikipedia, and beyond*. URL: https://www.wikiwand.com/uk/articles/Лукань_Володимир (дата звернення: 21.09.2025).
3. Максимлюк І. Володимир Лукань: «Я – той, хто займається, чим хоче. Зазвичай таких людей називають художниками» - Postimpreza. *Postimpreza*. URL: <https://postimpreza.org/talsk/volodymyr-lukan-ia-toi-khto-zaimaetsia-chym-khoche-zazvychai-takykh-liudei-nazyvaiut-khudozhnykamy> (дата звернення: 21.09.2025).
4. Максимлюк І. Це (не) цифрове мистецтво: розшифровуючи пікселі Володимира Луканя – Postimpreza. *Postimpreza*. URL: <https://postimpreza.org/texts/tse-ne-tsyfrove-mystetstvo-rozshyfovuiuchy-pikseli-volodymyra-lukania> (дата звернення: 21.09.2025).
5. Теліщак Т. Відкриття виставки 'Quick response. QaRt. Excel-Art. Pixel Art'. *Flickr*. URL: <https://www.flickr.com/photos/195287355@N05/albums/72177720303519196/> (дата звернення: 12.10.2025).
6. Шандренко С. Візуальна комунікація у цифрову добу: мистецькі аспекти та інноваційні підходи. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2021. №1. С. 79–85.
7. EverybodyWiki Bios & Wiki. QaRt напрям у сучасному мистецтві. *EverybodyWiki Bios & Wiki*. URL: https://uk.everybodywiki.com/QaRt_напряму_у_сучасному_мистецтві#cite_ref-4 (дата звернення: 21.09.2025).

Заяць Михайло Михайлович, здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем

Косівський державний інститут декоративного мистецтва, Україна

Науковий керівник: Стеф'юк Роман Григорович , кандидат мистецтвознавства, доцент, директор

Фаховий коледж Косівського державного інституту декоративного мистецтва, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ ОРНАМЕНТИКИ ГУЦУЛЬСЬКОГО РІЗЬБЛЕННЯ У СУЧАСНИХ МИСТЕЦЬКИХ ПРАКТИКАХ

Орнаментальні системи Гуцульщини вирізняються глибоким символізмом, семантизмом і багатовіковою традицією. Вони сягають глибокої давнини і несуть відбиток багатовікової культури, стаючи образним літописом народної мудрості. Особливо багате на геометричні мотиви різьблення по дереву: композиції на дерев'яних виробах Гуцульщини відзначаються чи не найбільшою кількістю мотивів геометричного декору. Умовні та лаконічні форми гуцульського орнаменту дозволяють структурувати й повторювати їх у різних варіаціях, створюючи ритм, що символізує «безкінечність руху життя». Саме повторювані елементи – зубчики, трикутнички, овали, солярні символи тощо – визначають характер гуцульського орнаменту й забезпечують його візуальну тяглість.

Традиційні гуцульські орнаменти поєднують прості геометричні фігури у складні візерунки за рахунок ритмічного повторення дрібних мотивів. Наприклад, орнаментальна «реска» – це стрічковий мотив, насичений дрібними зернятоподібними, трикутними та краплеподібними елементами, які ритмічно повторюються. Один із різновидів «рески» складається з вертикально розташованих овальних «сльозинок» (один кінець – заокруглений, інший – гострий), що утворюють довгу неперервну смугу. Саме такий принцип дроблення на велику кількість однакових мотивів робить візерунки характерно гуцульськими, адже вони можуть безкінечно продовжуватися по всій поверхні виробу.

Сучасна практика передавання традиційних візерунків поєднує збереження знань з інноваційними підходами. Так, в Україні діє проект із оцифрування гуцульських узорів – створено сайт Hutsulornament.art, присвячений збереженню і популяризації цих візерунків. Міністерство культури та стратегічних комунікацій України внесло збереження «гуцульського орнаменту (узорів) та пов'язаного з ним культурного простору» до інвентарю нематеріальної спадщини, що підтверджує високий статус традиції. Водночас майстри ХХ–ХХІ століття не обмежуються буквальним наслідуванням автентичних композицій: вони збагачували свої знання традицій особистим і колективним досвідом, засвоюючи систему формотворення і надаючи виробам сучасної виразності. Орнамент стає внутрішньою якістю художнього образу, який відповідає вимогам сучасності, а не просто поверховою копією минулого [2].

У колоритній творчості косівського майстра Миколи Стринадюка (майстерня «КОКА») традиційні гуцульські мотиви оживають у модерних композиціях, у його роботах традиційна орнаментика гуцульських виробів з дерева набула нового

несподіваного звучання. Майстер з художнього дерева не просто копіює відомі узори, а експериментує з формою і кольором, комбінуючи меланж традиційного та актуального. Наприклад, на круглих тарелях та іконах він поєднує старовинні антропоморфні та рослинні мотиви з елементами гуцульського килима й вишивки, додаючи нетрадиційну палітру і оригінальні пропорції. У творчості синів Стринадюка – Богдана та Олександра – теж спостерігаємо запозичення первісних гуцульських канонів, але з авторським стилістичним переосмисленням: кожен майстер вносить до традиції нові виразні образи, які поступово сублімує та переінакшує, водночас зберігаючи зв'язок із корінням [1].

Отже, закономірності орнаментики гуцульського дереворізьблення зберігають свою актуальність і сьогодні. У ХХІ столітті майстри творчо наслідують давні мотиви з новаторським переосмисленням: повторювані геометричні фігури продовжують утворювати композиції, але форми і контексти творів часто оновлюються. Візуальна тяглість традиції забезпечується тим, що сучасні художники та дизайнери розуміють глибинну логіку орнаменту – вони не просто копіюють мотиви, а створюють власну систему формотворення, досягаючи різноманітної варіації зображень. Таким чином, гуцульська різьба продовжує розвиватися, її виразні й упізнавані геометричні візерунки служать культурною основою, яка адаптується до потреб сучасності, забезпечуючи гармонійний зв'язок поколінь та відображаючи безкінечний рух людського життя.

Список використаних джерел:

1. Білий В. Етномистецькі традиції у творчості сучасних митців художньої обробки дерева Косова. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2011. С. 67–74. (Спецвипуск VII).
2. Шмагало Р. Т. Мистецька освіта в Україні середини ХІХ – середини ХХ ст.: структурування, методологія, художні позиції. Львів: *Українські технології*. 2005. 528 с.

Пономаренко Анна Геннадіївна, здобувач вищої освіти спеціальності «Дизайн»,
Заклад вищої освіти «Університет Короля Данила», Україна

Науковий керівник: Гребенюк Іван Васильович, PhD (доктор філософії), доцент
кафедри дизайну
Заклад вищої освіти «Університет Короля Данила», Україна

КУЛЬТУРНО-КОГНІТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЯПОНСЬКОГО ВЕБ-ДИЗАЙНУ

Дизайн веб-сайтів у західному світі з кожним роком набуває все більш мінімалістичних форм, прагнучи до універсальності та зрозумілості. Ця домінуюча естетика характеризується великою кількістю «білого простору», акцентом на візуальній ієрархії та зосередженістю на єдиному, чіткому повідомленні. На перший погляд, здається, що поняття мінімалізму, як естетики, було безпосередньо успадковано від азійської культури. Цей наратив, однак, є хибним, особливо у контексті сучасного цифрового простору. Хоча класичний художній мінімалізм, що виник у Сполучених Штатах у середині XX століття, справді був натхненний традиційною японською філософією, зокрема «вабі-сабі», яка цінує простоту, сучасний японський веб-дизайн демонструє абсолютно протилежний підхід. Японські веб-сайти залишаються візуально щільними та інформаційно перевантаженими [8].

Основна мета дослідження – систематизувати та проаналізувати ключові чинники (когнітивні, лінгвістичні та культурно-споживчі), які лежать в основі формування специфічного сприйняття інформації в японській культурі. Кінцевим завданням є обґрунтування, чому ця модель сприйняття призводить до створення саме такого інформаційно щільного та візуально перевантаженого веб-дизайну, який є оптимальним для місцевих користувачів, але різко контрастує з мінімалістичними стандартами західного світу [5].

Існує багато пояснень, чому сучасний японський інтернет зберігає свою унікальну естетику і чому місцеве населення ефективно сприймає такий інформаційно насичений дизайн. Основа цього явища криється у принципах обробки інформації нашим мозком. У культурній психології розрізняють два основні когнітивні стилі: аналітичне та холістичне мислення. Аналітичне мислення, поширене на Заході, передбачає відокремлення об'єкта від контексту і зосередження на властивостях для їх категоризації. На противагу цьому, холістичне мислення, характерне для східноазійських культур, визначається як здатність сприймати та розуміти картину в цілому, фокусуючись на взаємозв'язках між об'єктами [6].

Дослідження показують, що населення Східної Азії, внаслідок холістичного мислення, сприймає на 60% більше інформації про контекст і вдвічі більше інформації про взаємозв'язки, ніж жителі Заходу. Для них інформація не розглядається окремими блоками, а як цілісна взаємопов'язана система. Ця особливість призводить до того, що культурні продукти Східної Азії є інформаційно насиченими. Холістичний спосіб мислення дозволяє людям бачити всю інформацію як однаково важливу і поглинати її в загальній картині, не відчуваючи при цьому перевантаження. Таким чином, те, що для західного аналітичного мислителя є «візуальним шумом» і потребує «білого простору», для японського користувача є функціональним середовищем [2].

Життя у щільному міському просторі (як-от Токіо), де людина постійно оточена інформаційно насиченими продуктами, ще більше сприяє постійній обробці великої кількості інформації одночасно. Ця культурна звичка дозволяє дизайнерам розміщувати багато контенту на веб-сторінках, оскільки вони знають, що їхня аудиторія здатна його ефективно обробляти.

Японська мова використовує складну систему, що поєднує до чотирьох різних письменностей в одному тексті (хірагана, катакана, логографічний кандзі, а також латиницю та арабські цифри). Ця багатшаровість писемності вже створює відчуття візуальної щільності, що незвично для зовнішнього споживача. Більш того, розробка японських шрифтів вимагає тисяч унікальних гліфів, що призводить до того, що на ринку шрифтів обмежене різноманіття. Це спричиняє однорідність макетів та обмежує інструментарій дизайнера [3].

Крім того, японський шрифт не має курсиву або великих літер, які б створювали візуальну ієрархію та виділяли ключові слова. Внаслідок цих типографічних обмежень дизайнери не можуть покладатися лише на текст для привернення уваги до важливих повідомлень. Для компенсації відсутності візуальної ієрархії у типографіці, дизайнери активно застосовують графічні елементи та колір. Вони вдаються до використання яскравих кольорів, декоративних рамок, стрілок, іконок та інших елементів, інтегруючи їх безпосередньо у текст, а також експериментують з орієнтацією тексту для візуального акцентування уваги користувача [4].

Особливе значення має використання кольорів. До прикладу, червоний колір у японській культурі символізує удачу, свято, життєву силу та захист. Завдяки цій асоціації дизайнери використовують його вільно для позначення вигідних пропозицій та позитивних закликів до дії, не викликаючи негативних емоцій [7]. Цей арсенал візуальних засобів у сукупності і створює той інформаційно-перевантажений вигляд.

Якщо когнітивно-культурні чинники пояснюють готовність японських користувачів сприймати щільний контент, то їхні споживчі очікування диктують необхідність такої інформаційної насиченості. Центральний принцип полягає у високій вимозі до деталізації, що сприймається як ознака довіри. На відміну від західного підходу, орієнтованого на емоційне переконання, японські споживачі очікують максимальної прозорості та точних технічних характеристик продукту ще до прийняття рішення про купівлю. Така потреба у великій кількості даних впливає на структуру контенту: веб-сайти містять більше тексту та характеристик, адже докладна інформація сприймається як показник професійності та надійності компанії [5].

Водночас інформаційна насиченість не є універсальним правилом для всієї японської веб-культури. Залежно від цільової аудиторії, позиціонування бренду та функціонального призначення ресурсу, дизайнери гнучко варіюють рівень візуальної складності. Для преміум-сегмента – зокрема у сферах моди, косметики чи високих технологій – характерним є використання більш стриманих, вишуканих композицій, де домінує мінімалістичний підхід, що підкреслює витонченість, статус і цінність бренду. У таких випадках ключовим інструментом комунікації стає не кількість інформації, а емоційна виразність, семантична чистота образів і психологічний комфорт користувача. Це свідчить про те, що японський веб-дизайн не є жорстко фіксованою естетичною доктриною, а радше адаптивною системою, яка реагує на культурні очікування, маркетингові завдання та соціальні патерни сприйняття. Такий

підхід підтверджує функціональну природу японського UX, що орієнтується на баланс між інформаційною повнотою та емоційною ідентичністю бренду.

Проведений аналіз доводить, що японський веб-дизайн формувався під впливом комплексних когнітивних, мовних і культурно-споживчих чинників, які визначають особливий спосіб сприйняття інформації в японському суспільстві. На відміну від західних мінімалістичних стандартів, орієнтованих на зручність і простоту, японський підхід базується на холістичному мисленні, багатшаровій типографічній системі та високій довірі до деталізованого контенту.

Японський веб-дизайн є яскравим прикладом того, що ефективний UI/UX не є універсальним, а є локалізованим продуктом культури. Інформаційно-насичений вигляд японських веб-сайтів – це не помилка дизайну, а оптимальне рішення, яке найкраще відповідає когнітивним можливостям, лінгвістичним реаліям та споживчим вимогам цільової аудиторії.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко І. Транскрипція японської лексики літерами українського алфавіту. Одеса: ОНУ. PDF. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/bitstream/123456789/18215/1/77-88.pdf> (дата звернення: 22.10.2025).
2. Cultural Dimensions and Global Web User-Interface Design: What, So What, Now What. ResearchGate. URL: https://www.researchgate.net/publication/249779007_Cultural_Dimensions_and_Global_Web_User-Interface_Design_What_So_What_Now_What (дата звернення: 02.10.2025).
3. How Japanese UX Differs Fundamentally from What You May Think Is Best. Crestec USA Blog. URL: <https://www.crestecusa.com/blog/how-japanese-ux-differs-fundamentally-from-what-you-may-think-is-best/> (дата звернення: 02.10.2025).
4. Japanese vs. European UX Design Process: How Culture Affects the Way We Think. Be Mowgli UX Design Journal. URL: <https://bemowgli.com/ux-design/japanese-vs-european-ux-design-process-how-culture-affects-the-way-we-think/> (дата звернення: 12.10.2025).
5. The Deeper Meaning Behind Japan's Unique UX Design Culture. UXDesign.cc. URL: <https://uxdesign.cc/the-deeper-meaning-behind-japans-unique-ux-design-culture-1b862df7f57d> (дата звернення: 26.09.2025).
6. Holistic versus Analytical Thinking. TECOFASH Erasmus Course. URL: <https://tecofash.erasmus.site/courses/module-5-holistic-thinking-and-quality-production-in-fashion/lessons/holistic-versus-analytical-thinking/> (дата звернення: 24.09.2025).
7. Sabrina's Space – Visual Essays on Culture and Design. URL: <https://sabrasins.space/> (дата звернення: 26.09.2025).
8. Video: "Why Japanese Websites Look Like That." YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Opy-SjDU0UY> (дата звернення: 12.10.2025).

Грабовець Олександра Андріївна, здобувач фахової передвищої освіти
*Відокремлений структурний підрозділ «Рівненський економіко-технологічний
фаховий коледж Національного університету водного господарства та
природокористування», Україна*

Науковий керівник: Павлунь Василь Ростиславович, член Спілки дизайнерів
України, старший викладач
*Відокремлений структурний підрозділ «Рівненський економіко-технологічний
фаховий коледж Національного університету водного господарства та
природокористування», Україна*

ЛОГОТИП У ГРАФІЧНОМУ ДИЗАЙНІ УКРАЇНИ: ЕТНОКУЛЬТУРНА ПРОЄКТНІСТЬ

Графічному дизайну належить важлива роль у конституюванні іконосфери, семантосфери, аксіосфери сьогодення, що зумовлює дієвість впливу його продуктів на членів суспільства в аспекті формування візуального досвіду, ціннісних установок, художніх смаків. Означене зумовлює *актуальність* дослідження продуктів графічного дизайну в аспектах професійного досвіду, прагматики та проєктності, з конкретизацією до українського культурного простору, його синхронічних і діахронічних складників.

Чільне місце в сучасному українському графічному дизайні посідають *логотипи* – графічні символи або емблеми, що репрезентують та ідентифікують міста, інституції, той чи інший бренд. Отож, *метою* пропонованого дослідження є характеристика графічних логотипів у конкретизації до сучасного українського графічного дизайну в аспектах досвіду та перспективи розвитку.

Підґрунтям ефективності рецепції логотипу є його *символічний* характер, здатність у графічній структурі акумулювати змісти, корелятивні їм цінності, емоції і почуття. Щодо продукту того чи іншого бренду логотип символічно репрезентує пов'язані з ним семіосферу, аксіосферу, емоціосферу, утверджує його цінність, співвідносить із людськими потребами, вирізняє його з-поміж інших, формує сприйняття як джерела життєвих благ.

За характером графічного виразу логотипи поділяють на шрифтові, знаки, емблеми та комбіновані. Шрифтові логотипи містять набір шрифтової гарнітури; знаки – графічні елементи; емблеми – текст всередині зображення; комбіновані – поєднання знаку та шрифтової композиції [3, с. 89–90]. Згідно іншої класифікації, логотипи диференціюють на лінгвістичні, утворені словами, цифрами або їхніми комбінаціями; зображальні (іконічні), виражені зображеннями; комбіновані, із застосуванням лінгвістичних і зображальних елементів [4].

Основними вимогами до сучасних графічних логотипів є унікальність, виразність, упізнаваність; лаконізм і точність репрезентації інформації; асоціативність; доцільність, доречність, урахування сфери застосування; високий рівень художньо-образного наповнення. Важливою характеристикою логотипу є його *комунікативність*: орієнтованість на рецепцію, урахування актуальних візуальних кодів потенційних споживачів. Останнє зумовлює необхідність урахування в розробці

логотипів культурної специфіки українських регіонів, актуалізації в сьогоденні етнокультурних традицій.

Необхідність етнокультурного вектору розвитку графічного логотипу зумовлена особливістю еволюції українського дизайну від початкового становлення та інтеграції світового досвіду до професійної зрілості, пов'язаної з необхідністю окреслення власної специфіки, самобутності, унікальності з-поміж дизайнерських феноменів інших культур. Актуальним є вираз національного змісту в національній формі з урахуванням сучасних візуальних і технічних вимог.

Підтвердження тези віднаходимо в працях В. Даниленка, на думку якого «дизайн має двоїсту природу з огляду на об'єднано-роз'єднанчі процеси, що відбуваються у світі: з одного боку, він сприймає від навколишнього світу інтеграційні, міжнаціональні віяння та, модифікуючи їх, віддає у тому ж інтернаціональному вигляді. З іншого боку, дизайн намагається творити й у рідній пошуків власної ідентичності окремих націй, відтворюючи у своєму продукті унікальність» [2, с. 26–27]. На думку Л. Безсонової, «проектна модель українського логотипу <...> перебуває в стані подолання протиріч та визначення власної самобутності, проте в наявності передумови, які відкривають перспективу її формування як національної» [1, с. 14].

Основними напрямками реактивації етнокультурних традицій у розвитку українського графічного логотипа вважаємо: осмислення світоглядного підґрунтя української народної культури, її архетипів і знаково-символічних комплексів; опанування та адаптивне застосування народномистецьких принципів формоутворення і стилізації; творчу інтерпретацію народномистецьких композиційних схем та орнаментальних мотивів; застосування народномистецької колористики; розробку оригінальних графем кириличних шрифтів [5, с. 63].

Зразками вдалої інтерпретації у сучасному українському графічному логотипі етнокультурних інспірацій є логотип торгівельної мережі «Сільпо», заснований на виразності кириличного шрифту та асоційованості помаранчевого кольору із сонцем, врожаєм, золотом стиглих пшеничних полів. Впізнаваними, національно виразними, хоча й дещо оповідними й зображально-буквальними, є логотипи брендів «Гаврилівські курчата», «Щедро», «Олейна», «Ятрань».

Прикладом етноінспірованої візуальної виразності є логотип пивного бренду «Львівське», де зелений, білий і чевоний кольори асоціюються із життєвою повнотою, шрифт відсилає до кириличних стародруків, а стилізоване зображення Лева – до герба та символу міста. На схожих образно-пластичних засадах побудовано логотип бренду «Оболонь».

Із національною автентикою пов'язані логотипи міст, зокрема Рівного, в основу якого покладені орнаментальний мотив «чорнобривця» і поширений у народному мистецтві червоний колір, що символізує міць, енергію, життя. Асоціації з історією, зв'язком сьогодення й минувшини викликає стилізована в'їзна вежа. Аналогічний орнаментальний мотив зустрічаємо в логотипі Івано-Франківська, значно менш асоціативному, з надмірною деталізацією форм. Орнаментальна візуальна домінанта характерна для логотипа Херсону, в якому золтаво-вохриста та біла барви асоціюються із сонцем, піском узбережжя, широчінню степу та морських плес.

Етнокультурні мотиви відчитуються у логотипі Луцька, виконаному студентом Львівської національної академії мистецтв Володимиром Кудляком і затвердженому в 2012 році. Загальний абрис логотипу уподібнений поширеним в українському

народному мистецтві флоральним зображенням і ключу, що наче відкриває місто. Асоціації із державним прапором викликають жовті та блакитні кольори.

Отже, можемо зробити висновок, що графічні логотипи є важливими складниками графічного дизайну й відіграють вагомую роль у формуванні сучасного візуального середовища в єдності його семантичних, аксичних, емоційних складників.

Комунікативна природа логотипу зумовлює урахування у формуванні перспективних векторів його розвитку національно-ідентифікаційних складників.

Основними засобами етнокультурної виразності в сучасних українських логотипах слугують асоціативне осмислення семіосфери народної культури, властивих їй орнаментики, символіки, архетипів, народномистецької колористики й кириличних шрифтів. Аналіз логотипів культурних інституцій, сучасних українських брендів, міст тощо підтверджує оригінальність низки дизайнерських рішень й водночас недостатню актуалізованість у сучасному українському графічному дизайні етнокультурних засад.

Перспективним вектором розвитку графічних логотипів є більш ґрунтовне осмислення традиційної народної культури в її регіональних особливостях й водночас більша асоціативність творчих рішень, інтеграція елементів народної культури в систему сучасних візуальних кодів.

Список використаних джерел:

1. Безсонова Л. М. До питання про формування проектної моделі сучасного українського логотипа: чинники впливу на художньо-пластичну мову. *Вісник ХДАДМ*. 2014. № 1. Харків : ХДАДМ, 2014. С. 8–13.
2. Даниленко В. Я. Дизайн України у світовому контексті художньо-проектної культури ХХ ст. (національний та глобалізаційний аспекти) : дис. ... докт. мистецтвознавства : 05.01.03 – технічна естетика. Львів : ЛНАМ, 2006. 375 с.
3. Касьяненко К. Етимологічна основа як визначальний чинник логотипу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 66. Т. 1. Дрогобич, 2023. С. 86–89.
4. Лазарчук А. Визначення сутності логотипів та їх класифікація. URL : <https://naub.oa.edu.ua/vyznachennya-sutnosti-lohotypiv-ta-jih-klassyfikatsiya/> (дата звернення : 12.11.2025).
5. Павлунь В. Етнокультурний контент дизайн-освіти в Україні: теоретично-методологічні засади, досвід, перспективи. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип 36. Т. 2. Дрогобич, 2023. С. 60–67.

Шмиріна Тетяна Сергіївна, студентка 2 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти, Групи 23Мд-Диз

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна

СПРИЙНЯТТЯ КОЛЬОРУ І ФОРМИ У МИСТЕЦТВІ ТА ДИЗАЙНІ

Кольори та форми відіграють ключову роль у мистецтві та дизайні, впливаючи на емоції, сприйняття і поведінку людини. Дослідження показують, що за лічені секунди глядач формує емоційне враження про будь-який об'єкт — від картини до вебсайту. Тому психологія кольору та форми є невід'ємною частиною творчого процесу.

Кольори здатні викликати сильні емоції та формувати настрій. Вони допомагають акцентувати увагу, створювати ієрархію композиції, робити дизайн або мистецький твір запам'ятовуваним. Психологічний ефект кольору використовується не лише у вебдизайні, але й у графіці, живописі, рекламних та продуктових проектах. Наприклад:

- Червоний колір — це символ пристрасті, дії та напруги. Він викликає фізіологічну реакцію: підвищує пульс і стимулює активність. У маркетингу його часто використовують для привернення уваги до акцій або розпродажів. Проте надмірне використання червоного може викликати агресію чи тривожність.

- Жовтий асоціюється із сонцем і теплом, що робить його символом щастя, креативності та натхнення. Він стимулює розумову діяльність і сприяє концентрації уваги. Але занадто яскравий жовтий може дратувати, тому важливо використовувати його дозовано.

- Блакитний колір заспокоює, дозволяючи, зосередиться, знижує кров'яний тиск, заспокоює пульс, сповільнює ритм подиху, знижує температуру тіла, допомагає при безсонні, нервових розладах. Це колір, який викликає відчуття благополуччя, асоціюється з надійністю й сталістю.[]

- Синій викликає почуття безпеки, стабільності та гармонії. Він знижує артеріальний тиск і сприяє релаксації. Саме тому цей колір часто використовують у логотипах фінансових установ або в медитаційних просторах.

- Зелений колір асоціюється з природою, свіжістю та здоров'ям. Він має заспокійливий ефект і допомагає відновити внутрішню рівновагу. У медицині та екологічних проектах зелений часто є ключовим кольором, оскільки символізує зростання та гармонію.

- Помаранчевий поєднує емоційність червоного та позитив жовтого. Це колір, який стимулює активність і викликає ентузіазм. Його часто використовують у спортивній індустрії чи для просування молодіжних брендів.

- Фіолетовий традиційно асоціюється з королівською величчю, розкішшю та духовністю. Він стимулює уяву та підсилює відчуття творчості.

- Чорний: символізує силу, елегантність і загадковість. Однак у певних культурах він асоціюється з трауром.

- Білий колір створює відчуття простору, тому його часто використовують у мінімалістичних інтер'єрах.

- Сірий і коричневий допомагають створити стабільність і практичність, а золото та срібло асоціюються з розкішшю та витонченістю^[1].

Форма в мистецтві та дизайні допомагає організувати простір і створювати структуру. Прямі лінії і геометричні фігури асоціюються з порядком та надійністю, тоді як криві та органічні форми викликають м'якість і природність. У поєднанні з кольором форма формує цілісний образ, який легко сприймається глядачем.

Сприйняття кольору залежить від віку, статі, культурних традицій та освіти. Діти віддають перевагу яскравим кольорам, дорослі — більш приглушеним, а люди старше 65 років — спокійним відтінкам синього, рожевого та зеленого^[3]. У різних культурах кольори можуть мати різне значення: білий у західних країнах символізує чистоту, а в Китаї — жалобу. Врахування цих особливостей допомагає дизайнерам та художникам створювати ефективні композиції, які викликають потрібні емоції.

Щоб композиція чи дизайн були ефективними, кольори потрібно гармонійно поєднувати. Для цього широко використовують кольорове коло — графічне представлення кольорів видимого спектра у вигляді кола, де кольори розташовані за принципом їхнього порядку у спектрі. Кольорове коло допомагає визначити, які кольори гармоніюють, а які створюють контраст, а також планувати палітру для мистецтва та дизайну.

Основні підходи до поєднання кольорів:

- Монохромне поєднання

Використовує відтінки одного кольору, різної насиченості та яскравості. Це створює гармонійний і спокійний ефект, підходить для мінімалістичних композицій, інтер'єрів та сучасного дизайну.

- Комплементарне поєднання

Базується на протилежних (додаткових) кольорах на кольоровому колі. Таке поєднання створює яскравий контраст і привертає увагу до ключових елементів композиції або дизайну.

- Класична триада

Формується за принципом рівностороннього трикутника на кольоровому колі: три кольори знаходяться на однаковій відстані один від одного. Це створює динамічну, яскраву і збалансовану палітру.

- Аналогова триада

Використовує три найближчих кольори на колі. У такій схемі один із кольорів обирається головним, а інші два виконують роль вторинних, що забезпечує природну гармонію та м'який перехід між відтінками.

- Контрастна триада

Збагачений варіант комплементарного поєднання. Тут замість одного протилежного кольору використовується пара сусідніх, що дозволяє досягти більш складного і яскравого контрасту.

- Прямокутна схема

Використовує дві пари комплементарних поєднань. Варіант цього підходу — квадратна схема, де всі кольори розташовані рівномірно на колі. Це дозволяє створити багату гамму з чотирьох кольорів і використовувати її для складних композицій, де потрібна різноманітність та контраст^[2].

У вебдизайні та брендингу кольори застосовують для підвищення конверсії, у живописі — для передачі настрою та уваги. Використання правильного поєднання кольору та форми дозволяє:

- підсилити емоційний вплив;

- створити впізнаваний стиль;
- привернути увагу до ключових елементів;
- донести концепцію чи ідею без слів^[4].

Кольори і форми — це універсальні інструменти комунікації у мистецтві та дизайні. Вони впливають на емоції, поведінку та сприйняття глядача. Розуміння психології кольору та форм дозволяє дизайнерам, художникам і маркетологам створювати ефективні, естетично привабливі та емоційно значущі твори. Подальші дослідження у цій сфері допоможуть розширювати межі творчості та вдосконалювати практичні навички у професійній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Психологія кольору. Роль кольору в нашому житті. *Арт-студія «Ліхтарик»*. Блог. URL: <https://lihtaryk.com.ua/psihologiya-koloru-rol-koloru-v-nashomu-zhitti/>.
2. Що таке колірне коло і як ним користуватися. *Колірне коло*. *Статті*. URL: <https://cvetovoy-krug.in.ua/cvetovoj-krug.php>.
3. Color Psychology Basics. *ColorCypher*. URL: <https://www.colorcypher.com/color-psychology-basics>.
4. Психологія кольорів у вебдизайні: як вибрати колірну палітру, щоб підвищити конверсію сайтів. *Genius Space*. URL: <https://genius.space/lab/psihologiya-koloriv-u-veb-dizajni-yak-vibrati-kolirnu-palitr-shhob-pidvishhiti-konversiyu-sajtiv/>.

Миронюк Віра Володимирівна, здобувачка вищої освіти факультету публічного управління

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Мороз Ігор Іванович, канд. політ. наук, доцент,
доцент кафедри

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

ТУРИСТИЧНО РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ ТА УКРАЇНИ

Хмельницька область має значний, але ще не до кінця використаний, туристично-рекреаційний потенціал. Серед ключових ресурсів варто виокремити природні ландшафти (річки, ліси, пагорби), історико-культурну спадщину (замки, сакральні споруди, старовинні міста), а також рекреаційно-оздоровчі можливості (наприклад, бальнеологічні води). Інформація свідчить, що у межах рекреаційних ресурсів області налічується близько 268,2 тисяч га відповідних територій.[2]

Наприклад, місто Хмельницький та його околиці вже ведуть діалог із експертами галузі-туризму щодо створення туристичних центрів інфо-сервісу, інформаційних кіосків та навчання операторів.[3] Як приклад: можна уявити маршрут вихідного дня — наприклад, виїзд до місцевого лісового масиву чи біля річки, з пішою прогулянкою, відвідуванням старовинного замку чи фортеці, зупинкою на обід у селянському зеленому туризмі. Це поєднує природний ресурс із культурно-історичним, а також створює рекреаційну функцію — тобто відпочинок, оздоровлення, натхнення.

Однак існують і слабкі місця: інфраструктура (дороги, інформаційні стенди, логістика) поки що не на належному рівні. В одному з оглядів зазначено, що для більш активного розвитку туризму в Україні загалом важливо підсилити матеріально-технічну базу та туристичну інфраструктуру. [1]

Для Хмельниччини це означає: поліпшення під'їзних шляхів до рекреаційних об'єктів, облаштування кемпінгів, місць відпочинку, маркування пішохідних або веломаршрутів, розвиток сполучення з містами та селами. Додатково — створення цікавої туристичної пропозиції: активний туризм (велосипед, пішохідні маршрути по пагорбах), гастрономічний (з місцевими продуктами), історичний (екскурсії замками, старими містечками) та оздоровчий (спа, мінеральні води).

Як конкретний приклад: можна запросити туриста у межах області побувати на водному маршруті вздовж річки, з відвідуванням історичної фортеці, ночівлею у сільському зеленому туризмі та ранковою прогулянкою серед соснового лісу. Така комбінація задовольняє як бажання природи, так і культури, і відпочинку. Загалом, регіон має передумови стати конкурентоспроможним на внутрішньому ринку туризму — але потребує стратегічного розвитку.

Якщо дивитися загалом по Україні, то туристично-рекреаційний потенціал є доволі високим, але дуже нерівномірно використаним. Україна володіє багатьма природними об'єктами — гори (на заході), ліси, озера, річки, оздоровчі курорти; культурно-історичними об'єктами — стародавні міста, пам'ятки архітектури, сакральні місця; а також поки що не до кінця розвинену інфраструктуру туризму, яка

може бути значною точкою росту. Наприклад, у дослідженні виділено, що туристично-рекреаційний потенціал України включає поєднання природної складової (водні, кліматичні, лісові ресурси) та культурно-історичної, а також умов і засобів для організації туризму. [1]

Захід України — гірські Карпати — мають винятковий рекреаційний потенціал: курорти, термальні води, гори, активний туризм, культура. Водночас є Чорноморське узбережжя з можливостями пляжного відпочинку (хоча через війну зараз ситуація змінена) або великі історичні міста (наприклад, Львів, Чернівці) із значним туристичним потенціалом.

Країна стикається з численними викликами: військовий стан, знищена інфраструктура, нерівномірність розвитку регіонів, слабка маркетингова та інфраструктурна підтримка. Наприклад, втрачено частину курортно-лікувальних ресурсів через окупацію чи бойові дії. [2]

«Туристично-рекреаційний потенціал» — це комплексне поняття, яке включає природні ресурси, культурно-історичні активи, інфраструктуру, людські ресурси та передумови для організації туризму-рекреації. [3] У практиці це означає, що регіон має не лише гарні ландшафти чи пам'ятки, але й можливість прийняти туриста: дороги, житло, харчування, інформація, логістика.

Для України в цілому і для Хмельниччини зокрема це означає - розробити туристичні продукти, які максимально використовують ресурси (наприклад, комбінований тур: природа + культура + оздоровлення). Підсилити інфраструктуру (маркування маршрутів, інформаційні пункти, транспорт). Формувати бренд регіону: показати, чим Хмельниччина унікальна (наприклад, замки і пагорби, річки, сільський туризм). Створити сталу модель розвитку, коли туристична діяльність не руйнує природу, а навпаки — підтримує її і дає додатковий дохід для місцевих громад. У Хмельницькій області: турист може приїхати до міста Хмельницький, відвідати старовинний замок (або інший історичний об'єкт в області), потім виїхати в природу — ліс, річка — з ночівлею у зеленому туризмі. Це показує, як можна поєднувати ресурси. В Україні: гірський туризм у Карпатах — підйоми, пішохідні маршрути, термальні води, культура гуцулів; або курортний відпочинок на морі (до війни) чи екскурсійний тур по історичних містах.

Список використаних джерел:

1. Ткаченко Т. І. Розвиток туристично-ресурсного потенціалу України (практичний аспект) // *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм*. – 2018. – № 2. – С. 31–38. – Режим доступу: <https://tourism.knukim.edu.ua/article/view/154594> (дата звернення: 09.11.2025).[1]
2. Самодай В. В., Левковська Ж. В. Характерні особливості туристичного потенціалу України // *Економіка та суспільство*. – 2023. – Вип. 55. – С. 102–108. – Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2641> (дата звернення: 09.11.2025).[2]
3. Про туристичний потенціал Хмельницького спілкувалися з експертами галузі [Електронний ресурс] // *Хмельницька міська рада. Офіційний сайт*. – 2019. – Режим доступу: <https://www.khm.gov.ua/uk/content/pro-turystychnyy-potencial-hmelnyckogo-spilkuvalysya-z-ekspertamy-galuzi> (дата звернення: 09.11.2025).[3]

Сідлецька Анжела Петрівна, студентка 1КІ2 групи
Вінницький технічний фаховий коледж (ВТФК), Україна

Науковий керівник: Мельник Наталія Миколаївна, викладач циклової комісії
соціальних дисциплін
Вінницького технічного фахового коледжу

ФЕНОМЕН ГРИГОРІЯ ЧАПКІСА

В історії кожної країни є люди, які стають чимось більшим, ніж просто фахівцями своєї справи. Вони стають "живими легендами" або символами. Для українського танцю таким символом, без сумніву, є Григорій Миколайович Чапкіс. Його ім'я знають усі, хто хоч трохи цікавиться танцями. І це не дивно, адже його кар'єра тривала понад 80 років! Він бачив неймовірні історичні зміни і сам став "мостом" між старим, класичним народним танцем і сучасною культурою телешоу.

Для нас розібратися у феномені Чапкіса — це не просто вивчити біографію. Це шанс зрозуміти, як розвивався український танець, як одні майстри вчили інших, і як одна людина може так сильно вплинути на цілу культуру. Ця доповідь спробує розкрити Григорія Чапкіса з трьох головних сторін: як неймовірного танцюриста, як мудрого вчителя і як сучасну медіа-зірку.

Зірковий Танцівник та Епоха Ансамблю Вірського

Шлях Чапкіса до слави не був легким. Він народився 1930 року в Кишиневі (тоді це була Румунія) і з дитинства обожнював рухатися. Його юність припала на важкі воєнні та повоєнні роки. Коли сім'я переїхала до Києва, він працював на відбудові Хрещатика. Це формувало характер: залізну дисципліну і неймовірну працьовитість.

Його першою серйозною роботою став ансамбль "Трудові резерви". Але справжнім "творчим університетом" і домом на 25 років став легендарний Ансамбль танцю України під керівництвом Павла Вірського (зараз це Ансамбль Вірського). Чапкіс прийшов туди в 1955 році й дуже швидко став одним із головних солістів.

Що треба знати про Ансамбль Вірського тих часів? Це була не просто танцювальна група. Це була справжня "лабораторія", де створювався золотий стандарт українського народного танцю. Геніальний хореограф Павло Вірський брав справжні народні рухи, але додавав до них балетну витонченість, голлівудський розмах, трюки і чіткий сюжет у кожному номері.

Григорій Чапкіс ідеально вписався в цю "формулу". У нього була не лише крута техніка, але й неймовірна харизма. Він не просто робив стрибки чи обертання. Він грав роль. Він не танцював "Гопак" — він був на сцені тим самим зухвалим козаком. Глядачі це обожнювали. Разом з ансамблем він об'їздив понад 70 країн світу, ставши, по суті, "культурним послом" України, який показував наше мистецтво на найкращих сценах.

Видатний Вчитель та Його "Школа"

Коли в 1970-х роках Чапкіс завершив кар'єру танцівника, він не пішов на пенсію. Він почав, можливо, навіть важливіший етап — став вчителем. Весь свій величезний досвід він перетворив на власну методику.

Його метод тримався на "трьох китах": дисципліна, техніка, душа. По-перше, "залізна дисципліна". Він вимагав абсолютної поваги до зали, до професії, до свого часу. Жодних запізнень чи ліні. По-друге, ідеальне знання "бази" — класичного

балетного станка і народних рухів. По-третє, він вчив, що танець — це мова почуттів. Його знаменита фраза: "Танцювати треба душею, а не тільки ногами!" — найкраще це пояснює.

Він працював балетмейстером у Театрі імені Івана Франка, ставив пластику для великих драматичних акторів, наприклад, для Богдана Ступки. Це показує, наскільки глибоко він розумів "мову тіла". Також він багато років був професором в Університеті культури та Університеті Грінченка, виховуючи нових зірок.

Згодом він здійснив свою мрію — відкрив власну Школу танцю Чапкіса, де міг навчати дітей та дорослих за своєю комплексною системою, поєднуючи різні стилі.

Сучасна Телезірка та "Друга Молодість"

На початку 2000-х, коли маестро було вже за 70, відбулося його неймовірне повернення. В Україні запустили телешоу "Танці з зірками", і Григорія Чапкіса запросили бути головним суддею.

Ця роль підійшла йому ідеально. Він вразив усю країну не лише своєю формою, але й гострим розумом, чудовим почуттям гумору та неймовірною харизмою. Він став зіркою для нового покоління, яке ніколи не бачило його виступів в Ансамблі Вірського.

Його вплив на цьому етапі був колосальним:

- Він зробив танець модним. Разом з колегами-суддями він перетворив танці з чогось незрозумілого на захоплююче шоу. Тисячі людей різного віку після перегляду шоу записалися в танцювальні школи.
- Він став "мостом поколінь". Молодь побачила в ньому "Маестро Чапкіса" — суворого, але справедливого вчителя. Його авторитет був незаперечним.
- Він став еталоном. Завжди ідеально одягнений, з королівською поставою, він показував приклад "старої школи". Його критика була професійною, а похвала — цінувалася на вагу золота.
- Він став символом активного життя. У свої 90 років він міг вийти на паркет і дати майстер-клас. Він довів усім, що вік — це лише цифра, якщо ти займаєшся улюбленою справою.

Державне Визнання та Нагороди

Шлях Чапкіса до найвищих нагород був довгим і показує, як змінювався його статус.

1. Заслужений артист України: Це звання він отримав ще за часів Ансамблю Вірського. Це була нагорода за його першу роль — танцівника. Його відзначили за блискучу роботу на сцені, за ті самі яскраві образи козаків, які стали класикою.

2. Народний артист України (2010 р.): А ось це звання дуже показове. Він отримав його не в молодості, а вже у статусі "патріарха" танцю. І це була нагорода за всю його "тріаду": не лише за минулі заслуги на сцені, але й за величезну роботу як вчителя (який виховав покоління артистів) та як телезірки (яка зробила танець знову престижним в Україні).

3. Орден князя Ярослава Мудрого V ступеня (2020 р.): Це найвища нагорода, яку він отримав на свій 90-річний ювілей. Такий орден дають за видатні заслуги перед державою. У випадку Чапкіса — це було визнання того, що вся його 70-річна робота (від виступів за кордоном до телешоу) була важливим внеском у розвиток української культури та ідентичності.

А ще цікавим фактом є те, що перед його "другою молодістю" на телебаченні був один з найдраматичніших періодів його життя. На початку 1990-х, у 60 років, Григорій Чапкіс, вже будучи живою легендою в Україні, раптом вирішує емігрувати до Італії. Це був "стрибок у невідомість" у дуже складні часи.

В Італії на нього ніхто не чекав. Усі його звання і нагороди не мали жодного значення. Він "обнулився" — почав усе з самого початку. Він не міг знайти роботу за фахом. За його власними спогадами, були часи, коли йому доводилося танцювати на вулиці, щоб заробити хоч якісь гроші.

Цей період став страшним випробуванням, але водночас і доказом його неймовірної внутрішньої сили. Замість того, щоб спокійно "доживати" на лаврах на батьківщині, він кинув собі виклик. І він довів (перш за все собі), що його талант і його методика вчителя працюють у будь-якій країні, навіть якщо ти починаєш з нуля у 60 років. Цей досвід загартував його і дав нове розуміння життя. Саме після цього, на початку 2000-х, він повернувся в Україну — готовий до нового тріумфу.

Отже, Григорій Чапкіс прожив унікальне життя, схоже на ідеально поставлений танець — із яскравим початком, віртуозною серединою та мудрим фіналом. Його секрет у тому, що він не зупинився на одній ролі. Він зміг перетворити свою славу танцівника на авторитет вчителя, а потім — на авторитет головної телезірки країни у світі танцю. Ця модель "танцівник – вчитель – популяризатор" і зробила його феноменом.

Список використаних джерел:

1. Calaméo — «Григорій Чапкіс. В танцях – все його життя» (https://www.calameo.com/books/002415695e82adab6dc16?utm_source=chatgpt.com)
2. Showbiz.24tv — «Григорій Чапкіс танцює ... гопак, танго» (https://showbiz.24tv.ua/grigoriy-chapkis-tantsyuye-v-molodosti-gopak-tango-video_n1656381?utm_source=chatgpt.com)
3. Суспільне Культура — «Григорій Чапкіс та його легендарний повзунець 1958 року» (https://suspilne.media/amp/culture/139078-grigorij-capkis-ta-jogo-legendarnij-povzunec-1958-roku-sin-horeografa-opublikuvav-arhivne-video/?utm_source=chatgpt.com)
4. Рідна країна — «Сьогодні Григорій Чапкіс святкує 82-річчя» (https://ridna.ua/2012/02/sohodni-hryhorij-chapkis-svyatkuje-82-richchya/?utm_source=chatgpt.com)
5. ФАКТИ — «Руху, як і кохання, кожен вік підвладний» (https://fakty.ua/378408-narodnyj-artist-ukrainy-grigorij-chapkis-dvizheniyu-kak-i-lyubvi-vse-vozrasty-pokorny?utm_source=chatgpt.com)
6. NV Life — «Чапкіс в молодості ... фото з ансамблю Вірського» (<https://life.nv.ua/ukr/znamenitosti/chapkis-v-molodosti-sin-horeografa-pokazav-foto-batka-50-richnoji-davnosti-v-ansambli-virskogo-50165832.html>)
7. TSN (Гламур) — «Григорію Чапкісу 90 — як хореограф ювілей святкував» (https://tsn.ua/glamur/grigoriy-chapkis-u-90-richchya-vshkvariv-zapalnyi-tanok-na-sceni-1497303.html?utm_source=chatgpt.com)

СЕКЦІЯ 32.

ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

Каліннікова Наталія Володимирівна, здобувач вищої освіти природничо-географічного факультету

Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, Україна

Айдінов В'ячеслав Олександрович, здобувач вищої освіти природничо-географічного факультету

Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, Україна

Науковий керівник: Война Інна Миколаївна, канд. географічних наук, доцент, доцент кафедри географії

Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, Україна

НЕСПРИЯТЛИВІ ГЕОЛОГО-ГЕОМОРФОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ В ДОЛИНІ РІЧКИ СОБ

Актуальність теми. Прояв несприятливих геолого-геоморфологічних процесів у долині річки Соб зумовлений складною взаємодією природних та антропогенних чинників, що створюють реальні загрози для сталого розвитку регіону, його інфраструктури та екологічної безпеки. Природні передумови до розвитку цих процесів закладені в географічному положенні річки в межах Українського кристалічного щита, в межах якого круті схили долини складені вивітряними кристалічними породами. Така будова схилів, під впливом денудаційної роботи річки та інфільтрації атмосферних опадів, робить територію схильною до зсувів, обвалів та схилових деформацій. Додатковим чинником є порізаність рельєфу яружно-балковою мережею, що свідчить про активні ерозійні процеси. Антропогенний тиск значно посилює ці природні ризики. Велика розораність басейну, яка залишає ґрунти незахищеними від водної ерозії, в поєднанні з нерегульованим випасом худоби та незаконними рубками прибережних захисних смуг, знижує стійкість схилів та прискорює поверхневий стік. Таким чином, актуальність дослідження несприятливих геолого-геоморфологічних процесів у долині річки Соб полягає у необхідності комплексної оцінки для своєчасного розроблення та впровадження науково обґрунтованих протизсувних, протиерозійних та гідротехнічних заходів.

Аналіз попередніх досліджень. На початку ХХ ст. геологічну будову долини річки Соб та геолого-геоморфологічні процеси, що там відбуваються вивчали А.В. Красовський (1918, 1923). Б.Л. Лічков (1922), М.І. Безбородько (1926, 1931, 1935), В.Н. Чирвінський (1928). Починаючи з 1949 р. територія Вінницької області планомірно покривалася аеро-і наземною магнітною зйомкою, які виявили усі наявні геолого-геоморфологічні процеси та форми рельєфу, спричинені цими процесами. У другій половині ХХ ст. вивчення окремих компонентів долини р. Соб проводились у зв'язку з активізацією дослідження природи усієї території України [3]. Часткові відомості про долину р. Соб можна віднайти працях геоморфологів В.Г. Бондарчука, К.І. Геренчука, П.М. Цися.

Мета дослідження - охарактеризувати причини розвитку несприятливих геолого-геоморфологічних процесів у долині річки Соб з подальшою перспективою обґрунтування заходів для зниження ризиків та забезпечення сталого використання території.

Результати дослідження. Несприятливі геолого-геоморфологічні процеси у долині річки Соб обумовлені поєднанням крутих схилів, виходів кристалічних порід, покривних лесових відкладів та активної господарської діяльності.

Насамперед, ключову роль відіграє геологічна основа – розташування долини річки в межах Українського кристалічного щита [4]. Хоча кристалічні породи (граніти, гнейси, собіти) є стійкими, вони сильно тріщинуваті, що сприяє їхньому інтенсивному фізичному вивітрюванню. Формування кори вивітрювання відіграє ключову роль у перебігу несприятливих геолого-геоморфологічних процесів, оскільки це верхній, найбільш нестійкий шар, який безпосередньо взаємодіє з атмосферою та гідросферою. Глинисті мінерали, що утворюються внаслідок вивітрювання кристалічних порід, при зволоженні різко знижують свою міцність та опір зсуву, перетворюючи кору на поверхню ковзання для зсувних мас.

Ерозійні процеси є одними з найбільш активних і руйнівних несприятливих геолого-геоморфологічних процесів у долині річки Соб, проявляючись як у формі лінійної ерозії, так і руслових процесів. Лінійна ерозія домінує через високу розораність басейну та наявність лесових покривних відкладів, які є пухкими і легко розмиваються навіть дощовими водами [1]. Концентрований поверхневий стік з полів швидко вривається в ґрунт, формуючи мережу ярів і балок. Це не лише спричиняє деградацію сільськогосподарських угідь, а й продукує величезну кількість твердого стоку – змитих частинок ґрунту, які виносяться безпосередньо в річку. Руслова ерозія проявляється, насамперед, як бокова ерозія через підмивання берегів, яка особливо активна на зовнішніх вигинах річки (меандрах) та біля підніжжя крутих схилів. Цей підмив є критично небезпечним, оскільки він порушує стійкість схилових масивів і часто є пусковим механізмом для розвитку зсувів. Велика кількість твердого стоку, що потрапляє в русло, призводить до інтенсивної акумуляції і замулення – осідання наносів у руслі річки, численних ставках та Дмитренківському водосховищі, погіршуючи якість води.

На деяких ділянках в долині річки Соб спостерігається заболочування, що локалізується на широких заплавах ділянках, особливо у середній течії від с. Дашів до с. Рахни, де природний дренаж є утрудненим. На притоках Собу Лиса Липа, поблизу с. Кантелина та Сорока, поблизу сіл Слободище, Леухи, Нараївка в заболочених ділянках утворились поклади торфу.

Часто процес заболочування зумовлений поєднанням природних та антропогенних чинників. Природно низький рельєф заплави з малими ухилами сприяє застою поверхневих вод під час весняних повеней та паводків, а наявність у заплаві слабопроникних глинистих алювіальних відкладів уповільнює вертикальну фільтрацію, утримуючи ґрунтові води близько до поверхні. Однак, антропогенний вплив значно посилює цей процес: численні ставки та водосховища, збудовані на річці, створюють підпір води у своїх верхніх б'єфах, що призводить до штучного підняття рівня ґрунтових вод на прилеглих територіях та їхнього заболочування [2]. Додатково, порушення або засмічення меліоративних каналів лише поглиблює проблеми застою. Наслідками заболочування є деградація сільськогосподарських земель - вони стають

кислими та непридатними для обробітку, зміна біоценозів на лучно-болотну рослинність і потенційне погіршення санітарного стану території.

Дослідження підтверджує, що несприятливі геолого-геоморфологічні процеси в долині р. Соб мають незначну інтенсивність та не мають масового поширення, а локалізовані на певних ділянках. Однак, головним каталізатором цих процесів є значний антропогенний тиск, зокрема висока розораність басейну, що спричиняє інтенсивну водну ерозію та яроутворення, а також гідротехнічне будівництво (ставки, водосховища), яке посилює заболочування. Отже, для забезпечення сталого використання та екологічної безпеки території необхідна комплексна оцінка ризиків та впровадження науково обґрунтованих протиерозійних та протизсувних заходів.

Список використаних джерел:

1. Заморій П.К. Четвертинні відклади Української РСР Київ: Вид-во Київ. ун-ту, 1961. 549 с.
2. Інформаційний щорічник щодо активізації небезпечних екзогенних геологічних процесів за даними моніторингу ЕГП. Київ, Державна служба геології та надр України, Державне науково-виробниче підприємство «Державний інформаційний геологічний фонд України», 2020. 104 с.
3. Середнє Побужжя. Вінниця: Гіпаніс, 2002. 280 с.
4. Тектонічна карта України. Масштаб 1:1000000. Частина II. Тектоніка фундаменту Українського щита. Масштаб 1:2 000000. Пояснювальна записка. Міністерство охорони навколишнього природного середовища України, Державна геологічна служба. Український державний геологорозвідувальний інститут. Львівський національний університет ім. Івана Франка К.: УкрДГРІ, 2007. 76 с.

[illegible]

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МАТЕРІАЛИ ІХ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
СТУДЕНТСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ НАУКИ: АКТУАЛЬНІ
ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ»**

21 листопада 2025 рік • м. Київ, Україна

Українською та англійською мовами

*Всі матеріали пройшли перевірку на плагіат та експертизу за формальними ознаками
(форматування, стиль мови, оформлення цитувань та списку використаних джерел).
За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори та їх наукові керівники.
Організаційний комітет не завжди поділяє позицію авторів.*

Підписано до друку 21.11.2025.

Папір офсетний. Цифровий друк. Формат 60×84/16.

Гарнітура Times New Roman, Poiret One та Arial.

Умовно-друк. арк. 54,98. Замовлення № 25/011.

Тираж: 50 екземплярів. Віддруковано з готового оригінал-макету.

Контактна інформація організаційного комітету:

Громадська організація «Молодіжна наукова ліга»
21005, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 40, офіс 103
Телефони: +38 098 1948380; +38 098 1526044
E-mail: info@liga.science | URL: www.liga.science

Видавець: ТОВ «УКРЛОГОС Груп».

21005, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18, офіс 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 7860 від 22.06.2023.